

બલીખાના

બાલુ ડાકડે

મેળાપારી

કહેનો નિરે વિવેચન

મન્યાઈ

મારા મન તરંગ (કવિતા)

બેસ કેરા ગિગડા છે બેસ તણે ભીરી શું? (કવિતા)

ખાર અને ધીકાર (કુકી વારતા)

તરંગ

કારી અને સશી (કુકી વારતા)

માઢે ધંનાહી

પગે લામભી ને ટાયે અવરં

નનરંગ—સાચુ સ્વપ્ન

દિલ્લ રિપરીન વ્યવસ્થા (કવિતા)

પુનવ (કુકી વારતા)

મુના દિવ (કવિતા)

બે રત્નો વચ્ચે એક દિવદાર (કુકી વારતા)

બાની.

મીસીસ એડનવાલા.

નોશાન્દરો કેકી

કરમઅલી ર. નાનજીઆણી.

બાલુ પટેલ.

જીવજન.

દીલગન.

M. B. V

A. M. V.

નલિનીકાન્ત.

A. M. V.

સો. મ. દેશાઈ.

પાદરાકર.

કાળીદાસ, ગીગોલાઈ.

રમણલાલ ના શાહ.

પાદરાકર.

દીલખુશ.

જી તમને વાંચનનો શોખ ખરો કે ?

દીલે આરામ.

માસિં ચોપન્યુ એક વાર વાચજો તો તમારા હોને આરામ થશે તેની ગોડાપીઝીવાળી રમજી
 જો મ, ચાલુ ચર્ચાઓના ચાચક તમને આ તમ મોહ થમાડશે માસ સપ્ટેમ્બરથી એક ત
 મોગી મીગીયન મરજતને શીકાર! ચાલુ ચમા છે વાર્ષિક ઘરાકોને એક મુદર
 પુસ્તક ભેટ મળે છે પનેલી ટાપ્લે ચિત્રોથી ખચખચતો મોટો દુખલ નખર ની
 વા સીં લવનમ રૂપીઆ ૪ આજેજ માઢે માઢે લખો —

મેનેજર, દીલેઆગમ કાફડ

નવરંગ.

પુસ્તક ક્ર. ૬૭.

સપ્ટેમ્બર, ૧૯૨૦.

અંક ૧ લો.

મુંબારક નવું સાલ ગેતીને થાય.

નવરંગના નકરેલી અંક માટે ખાસ રચનાર—કવિ આદિલ.

મદી બારમી યજ્ઞદેવરહી છે હાલ,
મુંબારક નેવું જે જીપર આજ સાલ.
નિવડતે પુશાળી ભરેલું તમામ,
સદા રહો તનો મન મધન ખામો આમ
ફળે ણશ્તેકુશ્તીયાંને. દરેક,
મળે શાદમાની રહે જોય ટેક.
આવ્યો મુર્જ છે પુર્જમા મેષ આય,
મુંબારક નવું સાલ ગેતીને થાય
૧.

ઝંઝમા વધારો, ને રોહી વધે,
વેધારો વણનનીવી 'વૃદ્ધિ' બંધે.
તને રાખે મુખ્યાં મને રાખે પૂર,
ધરાયલાં ધને રાખે સજીને ઝર.
મળે ઝન ને ફળનનું મુખ બેશુમાર,
મુરાદો ભઝીની ધજો નાવ પાર.
ગોગર સદા સર્વને રહે સહાય,
મુંબારક નવું સાલ ગેતીને થાય.
અર્ધાંતરે ૨.

ફળીપૂત થાયે જિમેદી શબર,
જેના ડાળી પાનો ફળો રહે અમર.
ધરોધરમા શાદી, ધરોધર થમન,
થમનમા સદા રહો હમા અંભુમન.
શુ' અદના શુ' આલા ગની કે ગદા,
રહો પૂર ઝરથી ગોંડુથી સદા.
ભુજો મુખ ફરજ દોનું ખાપ માય,
મુંબારક નવું સાલ ગેતીને થાય.
૩

અધિચળ પિતાનું ને માતાનું મુખ,
સદા પામો ફરજ દોળી હસ્તે મુખ.
રહો ભાઈ બેહેનોની જોડી અમર,
મુશીમા રહો નારો નરના જગર.
મદદગાર મરેના રહો દાદગર,
ગમી ટાળે, ગેતીનો ગેલવાદગર
દોઆ ને'ક આંદીલથી 'આદીલ' ગાય,
મુંબારક નવું સાલ ગેતીને થાય.
૪.

બામદાદની બંદગી.

શામ કલ્યાણ.

(રાહ): “કાર્ય રૂડા એક કાળે રે.”

સુન સુન ઓ જગવાતી રે !
છુ હું ઉભો સવાલી—(ટેક)
એક શિવા તું, ખલકના ખુદાયા!
જગત્ બધી છે ખાલીરે—છું હું (૧)

એજ અરજ હું કરું બામદાદે,
દે જે બધાં દુઃખ ટાળીરે—છું હું (૨)

પાલણુદાર ખરો તું અમરો,
તેં કુલ દુનિયા ખાલીરે—છું હું (૩)

મજદ! કહે આય લખ પાર ઉતારું.
કોણુ તણો હાથ આલીરે—છું હું (૪)

એક અને નેક છે તુંજ ગેખી !
તારી ખુખીઓ નિરાલીરે—છું હું (૫)

આપ મને નેક, ઓ નેક ! નેકી,
શેઠું મતથીજ ચાલી રે—છું હું (૬)

“દિલ્લન” કેરી ગમી સર્વ ટાલી.
નિશદીન દે જે ખુશાલીરે—છું હું (૭)

(મરહુમ કવિ દા. એ. તારાપોત્ર)

સાલ સુખારક !

— ૦૨૦ —

શુક્ર તે ડિસ્ટાગના હમ્મરો હમ્મર કે 'નવરંગ' એક વધુ માલ હોવાની ભોગની તે પવિત્ર પાવનદારની અપૂર્વ મહેરથી નૂતન વર્ષની પ્રભાત નિરખવાને નશીમનત નિનડ્યું છે. ગત વર્ષ વિશ્વ ઉપર ત્રાસ વર્તીની રહેના બધકાર યુદ્ધની પૂર્ણાહુતી થઈ ગયેન હોવાથી અમોએ વક્રકી રાખી હતી કે ભારે મોઘવાગીનો હુદ સમય હવે થોડુત્તમા ઇશ્વર ઇચ્છાથી સદાનો ટળી જશે અને તેના પ્રતાપે આ મિસકીન મામિક કંઈ એર રગ બતાવવા બાગવશાગી થશે પણ એ અમોરી ઉમીદ ખોટી પૂરવાર થઈ છે. મોઘવાગી ઉત્પત્તી વધી છે, અને આજે જ્યારે અમે આ લખ્યે છીએ ત્યારે તે લકાળના કાળ કરવાપે છવાઈ છે. દરેક વસ્તુ અનહદ મોઘી થઈ છે, કિતુ ઔપખાનને લગતી જોઈતી સામગ્રીઓ અને વગી માયોસાય માણુમેની ત્રાણુ અને મોડવારી તો અવર્ણનિય છે. તથાપી અમોએ અમારો પ્રયાત્ન, અમોએ ઉમીદ બાધી હતી તેટલો નહીં તો, જેવો તે ગત સાથે દરમ્યાન હતો તેવો તો 'મરીજ' રાખ્યો છે અને ગુણવત્ત વાચક સમજનોના ઉદાર આશ્રયની બરકતથી આવતા વર્ષમા પણ તેમજ ગાડુ ગમડાનવાતુ નિર્ધાર્યું છે.

આજનો અંક કદરહાન વાચકોના હાથમા મેલતા અમને વિશ્વાસ છે કે તે તેઓની પમદગીપાત અનુસૂ પૂરવાર થશે ગનાકમા અમોએ વિદીત ક્યું હતુ તેમ એમા કંઈ નજીશ મિત્રો કે 'જે આશ્ચ્ય તે છાપી ગાયું' એની કુચા જેની બાગતોથી ભરેતો નથી, પણ યુજર અદિત્યના અનેક મિહાન સાક્ષર મજ્જનોએ એને દિષાગ્યો છે કે જે મર્વેનો આ તમકે અનિ દિશેમન આખાર માનવાની અમે રગ લાલએ છીએ સુભાગે 'નવરંગ'ને લેખકોનો નોટો નથી, 'જોકાદ' એકવદોકવ ધાન ખાનાના લેખક ઉપર તેને 'ઈ' સજ્જાનુ પડતુ નથી, કે નથી તેને વાતાના હદતાઓ મરાગર ન મળવાના કે લેખકોની કુચાલના બળાપાઓ કરના પડતા 'નવરંગ' પ્રાપ્તેની લેખકોની કૃપા દૃષ્ટિ તેને માન અને મગરરી ઉત્પન્ન કરે એની છે, અને તેઓ વગી 'નવરંગ'માં કલમ ચલાવવામા માન અને મગરરી માને છે, એ 'નવરંગ' માટે અતિ હરખાનવાર છે.

અમારા દિનશેઝ મિત્ર મીં એલજી હોરમસજી દેશાઈ આ માસિકના જન્મથીજ તેને પોતાનું મગજને તેની ઘણી મેના હાલવતા આગ્યા છે, અને ગયા સાવમા પણ તેને માટે એ ખામીએ ત્રો શ્રમ લીધો છે જે માટે અમે આભારી છીએ.

આ અંકમા સ્થળ સંકોચને લીધે મીસ મુના ઇરાનીની ચાતુ વારતા અને '૧૯૧૨' એક પિરિન્ટો, નાટક પ્રગટ થવા પામ્યો નથી તે માટે અમે દીવગીર છીએ.

ખાતમ કરતા, અમારાં મહેરવાન વરકો, અમને મહેર ખખરથી સદાય થનારા સદ્બ્રહ્મચો, જરેયોસદી આવમ અને અખીવ વિશ્વને આજથી ખેરતું નવુ સાવ તેઓની દરેક બધી મુશ્કોમો, આવાદીમા, સુખશાતીમા, વૃદ્ધીમા સુમારક અને બરપૂર વધારો કરનાર નિનડો ખરો એવે કરજીથી અમે ઇચ્છીએ છીએ. આમીન !

આપના શ્રાપ.

(યુરોપિયન સંસારની એક વારતા.)

પ્રકરણ ૧ છું.

—:—

“લીનની લલના કહેવાનો છો તે આખર કે?” તેણે હમીને પ્રશ્ન કર્યો, “મેં અને આબ્યા પત્ની એ સિવાય બીજા કાઈ ગોથા સમજ્યું નથી. પેલી જુની નિશાળના બધા શિક્ષકો અને તેના અર્ધો અર્ધ શિષ્યો પણ એમજ કહે છે.”

“તેઓ ઘણા મહેરમાન છે,” તેણીએ લજવાઈને જવાબ કર્યો, “જોકે હું તેઓમાંના કોઈને પણ જાણખતી નથી કે તેઓ માદરે માટે શું વિચાર ધરાવે છે યા ભોલે છે તે જાણતી નથી.”

“તેઓ તમને લીનની લલના કહી જાણખાવે છે,” તેણે કહ્યું, “એક ગાગરેની લલના તરીકે જાણખાવામાં તમે ભોજ માનો છો કે?”

“લીન કાઈ ગામડું નથી,” તેણીએ અભીરામથી ઉત્તર કર્યો.

“ત્યારે શું છે?”

“લીન એક પ્રાન્તનું શહેર છે, જહુજ પુરાણ, યાદગાર અને ઐતિહાસિક સ્મરણોથી ભરેલું. તે એક ગામડા કરતાં ઘણી અગત્યતા ધરાવતું મથક છે.”

“ત્યારે તમે લીનની લલના તરીકે સંતોષી છો?” તે બોલ્યો.

“હા! હું સંતોષી છું. હું કશાથી બી સંતોષ પામું એની છું! આ સુંદર દુનિયામાં હમ ભરવાનું હું સૌથી વધુ સુખી સમજું છું!” તેણીએ હસીને કહ્યું.

તેણે પોતાની આજુબાજુ જોયું,—લીલાં-ઝાડો, સુંદર ચળકતાં પાણી, અને સ્વચ્છ આકાશ એ સર્વ ઉપર તેણે પોતાની ચસમે દોડાવી અને મનથી વખાણ્યું કે નેની સોમે ઉલ્લેની લીનની લલનાનો મોઢક મુખડો તે સર્વ કરતાં જાસ્તી આકર્ષક અને મોહ પમાડનારો હતો.

“મેં નહીં ધાર્યું.” હું જ્યારે ક્યોવર ફાર્મમાં આવી વસ્યો ત્યારે મેં, સ્વપ્ને પાંચુ ન ધાર્યું હતું કે તમારી એટલી નજીક રહેવાનું સુખાગ્ય મને પ્રાપ્ત થશે! એ માદરે મન અતિ નસીબવાંત છે. તમે એમ ધારતા હશે કે હું અતિવચોક્કિત કરતો હોયશ, પણ તેમ નથી. ખાતરીથી માનજો કે માદરી નજર જેની તમારા સુંદર આકાર ઉપર પડે છે કે તમારું મન અખિલ અવની દૌર્લભથી ભરેલી ભામે છે! તમારા મ્દેરા ઉપર માદરી નજર પડે છે ત્યારે મને સર્વનો પ્રકાશ, તારાઓનું તેજ, પક્ષિઓનું મધુર કંથોલ અને સુંદર પુષ્પોના મધુર સુવાસને ખ્યાલ આવે છે!”

તેણી હસી. તેણીની નજર નીચે નમી પડી.

“ત્યારે મારો સ્ટુડેન્ટ કદપિ અન્યમ જોવો વિચિત્ર હશે કે તમને એ સર્વનો ખ્યાલ આવે છે?”

તે કે તેણી દરસી તોપણ તે જોઈ શક્યો કે તેના સમ્પ્રદાયી તેણી સગી થઈ હતી, અને તેણીની મોહક ચરમો જે તેણીએ ત્રીજે નંબરી દીધી હતી તે ખુશાલીથી ચમકતી હતી.

“તમે કાર્મમાં રહેવાં કાં આવ્યા?” તેણીએ પૂછ્યું. તેનો જવાબ દેરા અગાઉ તેણે એક નિશ્વાસ નાખ્યો.

“નિશાળમાં બધું ગમથોર અને અણગમત હતું,” તેણે કહ્યું. “તેની ઇમારત બહુ પુરાણી ફાળની અને આનુઆનુથી લંચા ઝાડેથી તમામ ઘેરાયેલી છે—એટલી બધી કે ઝાંઝા ઝાંઝા ઝાંઝામાં તો વાચી કે લગી શકાર જોઈતો પ્રત્યક્ષ પણ પ્રમટી શકતો નથી, અને મને તડકું, ઉર્મીસ અને મોળી લગા ગઈ પચંદ છે. મેં ત્યાં રહેવાની તજરીજ તો કીધી પણ મને મુલત્ત ગમ્યુંજ નહીં.”

તેણીએ તેના ચહેરામાં અન્યથાથી બોલ્યું.

“તમે અંગ્રેજ નથી?”

“નહીં! હું અંગ્રેજ નથી. હું ફિનિયાના મર્વથી ખુગમરત, લીલી અને વાયોલેટના મુલક ફાંસનો વાની છું.”

“તમે ફ્રેચમેન જોવા દિતા નથી,” તેણીએ કહ્યું અને પોતાની ચરમો ત્રીજે કરી દીધી—એના ડરથી કે તેણીએ તેની મુખમુદ્રાતુ ખારીટથી નિરક્ષણ ર્થે” હતુ એમ રજો તે તેના વાચી લે “તમે દેખાવડા, હયા ને કદાવર છો!” તેણીએ જાગી રાખ્યું. “તમારી આખો બૂરી છે. તમે એક ફ્રેચમેન પ્રતાં એક મેક્સન જેના જવાબ લાગો છો.”

“હું કેવો લાગુ છું તેની મને દરકાર નથી. દરમિયાન મને એટલીજ છે કે હું તમને પચંદ છું” યા નહીં,” તેણે ઝડપમાં કહ્યું, અને બચ્ચીન તે તેને પચંદ હતો; પણ કેટલો ગધો તે તેણી, તેને કહેવા માગતી ન હતી.

“મેં “દ.માર્” નામ સમજ્યું છે,” તેણી બોલી, “મદરા કાર્મ ઉપરના માણસો તે બોલના દના, જોડે તે તેઓ શુદ્ધ હચ્ચાએ બોલી શકતાં નથી.”

“મદરું નામ લીધો કે મારાના છે,” તેણે નમીને કહ્યું.

“અને તમે—” તેણી અટકી ગઈ, પણ તે અધુરો વાક્ય તે ફ્રેચમેને પુરો કર્યો.

“હું મદરા દેશથી ન્દારી છુડેલો છું! કામના જુનામા જુનાં કુટુંબનો હું નમીર છું. મદરા બાપદાદાઓ મોળી મિલ્કતોના બળીઓ હતા. હું ગરીબ, મિત્રો અને ઘરઆર વિનનો છું. હું મારું દરરોજીય માલરી માન્યતા બણાવીને કરું છું.”

“તમારો બેતામ શું છે?”

“કોંટ કે મેં દાના મદરો ઇકામ છે.” તેણે કહ્યું.

“નિશાળમાં તે અનુદર કે કે?”

‘ફક્ત વડા શિક્ષક જાણે છે છેકરાઓ તે જાણે નો તો માદરી કમખાનીય ! તો તો તેઓ મને રૂમ રૂમ પેકરારે ફક્ત વડા શિક્ષક જાણે છે, અંતે ખીજ તમે !’ તેણે પોતાનો અવાજ નમ્ર કરતા કહ્યું “હું એ બધું વિમત્રી જના યત્ન કરે છું માદરી સ્વદેશ ભૂમિ અને એ માનવતંત્રીકાળ માત્ર હું એટલુંજ યાદ રાખના માર્ગ છું કે હું લીઓ ૩ સોલ્ડાનો સેટ ઝડપે આગર સ્તુલનો ફેરવેના શિક્ષક છું”

“હું ઇચ્છુ છું કે હું તમારે માટે મજ કરી ચકુ,” તેણી બોલી.

“તમે ફરી શકશો ?” તે આતુરતાથી બોલ્યો, “તમે માદરી જીદગી અત કાળ સુધી સુખી ને ખુશાલ ફરી શકશો. તમે મને બેટના રહેશો, માદરી માથ બોલતા મેહશો તો મને આતિ આનંદ થશે. આપણે પાડોશીઓ ઘડને રહીશુ તમને મનજાનો-તમારી સાથ બે વાત કરવાનો સમય મને પ્રાપ્ત થશે તો મને ઘણું સુખ થશે, કેમકે મારી અઘાપિ પર્યંતની જીદગી એક પણ મિત્ર વિનાની અને રસ વગરની છે તમારું નામ શું છે ? લીનની લતના ઉપાત તમારું નામ તો કાઢ હોવુ જોઈએ-?”

“માદરું નામ લીઆ ડરવન્ટ છે.”

“લીઆ !” ને મોખો, “એ તો એનીશ શબ્દ છે.”

‘નહી એ નામ મને શા માટે આપવામા આવ્યું છે તે વિશેની સત્ત વગના કદાપિ તમે કંપી શકશો નહી તમે કોર્ટ દિવસ એની ઓરનોને મદના છે કે જેઓ દેખાવમા તમામ પ્રકૃતિની અને બોલવા જેવી લાગે છે પણ તેઓના આચાર વિચારો અશુદ્ધિ અને ઇતરોથી ભરેલા રહે છે. માદરા માતાજી તેરી ઓરનો માહેલા છે તેઓને પોતાને તે ખચર નથી, તેણીએ કનિતાઓ વાચી નથી, તેણીને બરામર ફળનશુ પણ મળી નથી. જી તેણી એમ હમેશા કહે છે કે પક્ષિઓની વાતચીત તે સમજી શકે છે, દરિયાપારથી મનો પરન પોતા માથ શું મન્દેશો લાગ્યો છે તે તે જાણે છે, તેણી દેગ પ્રુલો અને ડોના બેઠમરમ પારખી શકે છે. પક્ષિઓએ કયા ચોરો બાધવો ને તે કંપી શકે છે, —અને તમે શું ધારો છો ? તેણીને સૌથી વડુ પરદ શું છે ?’

“હું કંપી શકતો નથી,” તેણીના રતાગ પકડેલા મોઢક મુખડા બળી વખાણથી જોના તે મોઢ્યો

‘લાલમના ઝાડો,’ તેણી બોલી ‘પેના ખુમસરત, ચનકતા’ મોતેરી પીળાશ ધરા વતા લાલમના ઝાડો કે જે એનન મોટરની અગ્રામા સિપૂલ પ્રમાણમાં છે, માદરા માતુશ્રીને તે બધું પમન્દ છે માદરા પપા ડીઅર તો કહે છે કે તે તેણીને ધર્મ જોટવા બહાલા છે તેમજ તેણીને એનવોટરમા નાળ્યા હતા ત્યાંથી તે ક્યાકોના ક્યાકો એ લાલમના ઝાડોની ધગઓમા તિલ યુગ્મર છે માદરું નામ એ તેણીની માનીની પમદગી ઉપરથીજ આપેલું છે, ખરેખર તો હું લાલમની લીઆ છું, અને તમે જાણો છો માદરા મમા શું કહે છે ને ?’ તે મીઠી મધુગીએ પોતાનો પટપટારો ભરી રાખ્યો, ‘તેણી કહે છે કે મારા જન્મ પછીનો આ લાલમમા ઝાડોની ધગઓમા જે પરન પુકે છે તે અપશુન્નના પડવા પાડે છે ! તે કહે છે કે માદરે માટેની બાવિ ધારતીની એ નિશાની છે હું તે માનતી નથી ! —તમે મની શકો છો ?’ તેમણે પોતાનો કાગળ ચપ્પો મુખડો નેના બળી ઉમની પુઝ્યુ.

“હું તમારે માટે અપશુકન માનું?—નહી, તે બનવા નેમજ નથી! તમારો મહેરો જોડેથી સુન્દર છે તેટલું જ સુન્દર તમારું જાવિધ્ય હશે, મિમ હર્ડન્ટ!”

“આહરા પપા હમેશ તેને કપડો આપે છે!” તેણીએ ગભીરપણે કહ્યું, “પણ તે મધ્યસ્થ હતા જો ત્યારે પણ અમે તે ઘડાઓમાં એવા ફરતા હોયએ છીએ ત્યારે જો પંડિતનો સુખાતો જોરમાં આવે છે તો તેણી અને સમગ્રોધીને કહે છે, મંજાળજે, લીમા! ઘણું મંજાળજે. પવનનો પડયો તાલરે માટે સંકટનો સંદેશો આપે છે!”

“તમે તેથી બીજો છો!” લીઓએ પુછ્યું.

“નહી! જરા બી નહી આ કુળી દુનિયામાં હું ખું નામ વગીક માફરે માટે છે એમ હું માનતી નથી!” તેણી બોલી

“હું ઇચ્છું છું કે તમારી જીવગી આ ખુલ્લુમાં એનવોટરના જેવી આનંદી ને સુખી બન્ય!” તેણે એટલું બોલી આજુબાજુ જોયું તે કપિ કે ચિતારો ન હતો જતા ત્યાંની કુદરતના અનૌકિક દેખાવથી તે હચમચ રહ્યો

“આખા મધ્યકાળ, એવન વૅલ્ડ નરંધી સુન્દર જગ્યા તરીકે મશહૂર છે. કવિઓએ તેની ખુબસુરતીના વખાણ ગાયા છે, અને ચિત્રાગઓએ પોતાની પીછીઓથી તે કેન્વાસ ઉપર ઉતાર્યા છે! મોટપણું ઝગમગ વખાણવા નેમ ખુબસુરતીનો આવતો તે જોનારની નજર મમસા રચ્છ કરે છે. એવનવોટરના ઉડા, પહોળા અને લાંબા ખુબસુરત ઝરાની એક કોરે લીનનું પુરાણું રહેર અને જગત આનંદુ છે, બીજી કોર વરસોથી એકલ વોટર મીવ નાને એળખાતી એક અનાજ ફળવાની ગીરણી આવેલી છે કે જે તે ઝગના ઝડપી વહેતા પાણીના બળથી ચાને છે, એ સુન્દર ઝરાના કિતાગની બેઠે દિશાએ મોટા સુગોળિત લાકમના ઝારો હારેકટાર આવેલા છે, અને પાણીને સુમતા દરિયાઇ વેળાઓ તથા લીના ધામેની વચ્ચે ઉગી નીકળેલા ‘ફર્ગેટ-મી-નોટ’ના કુલો કાલ અજગ્ય મનહર દેખાવ જોનારની નજર આગળ દબો કરે છે।

તે એક સદવાર હતી આજની અર્ધી મહી અગાઉની મે મહિનાની એક સદવાર તે મીવરની પરીસુરત હોદગી, ફરતી ફરતી એવનવોટર ઉપર એક જગ્યાએ નાખવામાં આવેલા એક જૂની ઢગના પૂલ ઉપર તે બીગાનાને મળી હતી કે જે બીગાનાને તે ઘણી વાર તે તરફ ફરતો જોતી હતી, પણ તેની સાથ આજ અગાઉ તેણીને કફી બી વાતચીત થઇ ન હતી લીમા ડરવન્ટનો ફોફ ત્યા પડેના કાંગઓની વાડમાં બરાઇ ગયો અને તે તેણી છુટો કરી ન રાકી તેટલા તે બીગાનાએ આવવાને મદદ આપી તેણીને કેસ છુટો પડ્યો અને ત્યાર કહે અમોએ ઉપર વર્ણવેલી વાતચીત તેઓ વચ્ચે થઇ કે જે પાછળથી ઘણા મહત્વના પરિણામો નિપાતપનાર હતી.

પ્રકરણ ૨ જી.

એવન વોગ્ગના પૂલ ઉપર ખુરા ગોદતગોમાં હોએલી તે એક વિચિત્ર જોડી હતી કે જે ઉપર વર્ણવેલી ગોદતગો પંચી યોગજ યોગમાં કમને છુટી પડી એક વિચિત્ર જોડી ફાનજ

તેણી પોતાની અનુપમ ખુશસૂરતી, નાચુકતા અને યુવયુવસમ સરોદ છતાં એક સાધારણ દળણુ દળનારની પુત્રી હતી કે જ્યારે ને ધર્યાર કે મિત્રો વિનાનો લગભગ નિમ્નકની અવસ્થાનો પણ કાંસના આવી ખાન્દાનનો એક નંખીરો હતો !

એક વિચિત્ર બેડી-કિન્નુ તેઓ એકએક-તરફ પૂરતાં આકર્ષણનાં હતાં. લીંચાં ડ સાંકડાના તેણીથી છુટા પડી પાછો ફરનાં વારંવાર પીક ફેરવાને તેણીનો જતો આકાર કાંઈ અજાણ લાગણીથી જોતો હતો, અને લીંચાં ડરવન્ટના વિચારો પણ તેનેજ લગતા હતા.

એક દલાણુ દળનારની દીકરી છતાં આજ સદવારે તેણીના નાદા અદુ દેસમાં તે સમજ થયેલી મુન્દરીને કાંઈ જોય તો કાંઈ તેણીને એક શાહમદીજ માને. તેણીનો બાપ એક વગધાઓ આંસામી હતો, તેણે પોતાની દીકરીને પોતાની પદ્ધિ કે હાજેત કેરતાં ધણા ઉંચા દરજ્જાની ફળવણી આપી હતી. તે મોટી મીલકત તેના આપલદાથી તેનાં કુટુંબની માનેદારી હતી અને તે માટે ડરવન્ટ ફેમીલી ધણી મગરર હતી. તે મીલ આય તેની આયુઆયુની વિશાળ જગીનો પણ નેએનીજ હતી. તેનો હાસનો માલેક જોન ડરવન્ટ બહુ ન્હાની ઉમરે તે સવનો ધણી થયો હતો અને તે તે વખતની સર્વથી ખૂબસૂરત મુન્દરીને વર્ગો હતો. તેણી નરમ દીક્ષની, યાણુ, ઉદયોગી અને હવિનાની ખૂબસૂરત હતી, પણ તેણીની ખાસિયત તે મીલર સમજ શકેનો ન હતો. તે તે માટે તેણીને બેવડો ચાહનો હતો. તેણીમાં કાંઈ વિચિત્ર પ્રકારની કવિતાઈ અને અલ્પશિક્ષિ વિચારશક્તિ હતી. તેણી હવામાં સંગીતના મરોદ્દા રામજ શકતી હતી કે જે કાંઈ ખીચું સાંભળવા સમર્થ ન હતું ! ધણી યુવવણુ ભરી બાળનો જે પીનજો ઉદેલી કે કળી શકનાં ન હતાં તે તે સહજમાં ઉકેલતી હતી. તેણી કુદરતી ખૂબસૂરતીઓની મોટી વખાણનાર હતી, અને તેઓના આદેશો સમજવાનો દાવો કરતી હતી. તે મીલર પોતાની રૂપસુંદર પરણેતરની તે શક્તિ જોઈ આશ્ચર્યચકિત થતો હતો. તેઓનાં એક થવા પછી ધણે વરસે તેણીએ પોતાના ભરથારને એક દીકરીથી ત્યાજ્યો. તે દીકરી પાછળથી તે ધરનો સૂરજ, થઈ પડી. તે જન્મથીજ એટલી ખુશસૂરત, એટલી નાચુક અને એટલી ચાકાક હતી કે જોન ડરવન્ટ તેણીને દિવાના પ્યારથી ચાહતો હતો. તેણે તેણીને ધણી જતન અને લાડથી ઉધારી હતી. તેણીની ફળવણી પાછળ પણ તેટલોજ શ્રમ એન્ચો હતો. તે તેણીને એક શેડી બનાવવા માર્ગનો હતો અને તેથી તેનીજ ઉંચી ફળવણી તેણીને અપાવી હતી. તેણીને અર્થપણથીજ તેની રીતે તેણે ફેરવી હતી. કાંઈ જેવું નેવું વજ તે બાપે કદિ ને દીકરીને પાહેરાત્યું ન હતું. ખોરાક અને બીજી જાણસો પણ સર્વોત્તમ પ્રકારની ખાસ કાળજીથી તે પ્યારેલા પિતાએ ફેરાવી હતી. લીંચની સર્વથી ફેશનેબલ રફલ કે બ્યાં મોટા મોટીઆરાઓની, દીકરીઓ ફળવણી લેતી હતી ત્યાં તેણીને શિક્ષણ સાર મોકલાવવામાં આવી હતી. મિસિસ સન્ડરલેન્ડની તે નિશાળ ફક્ત ગૃહસ્થો ને ઉમરાવોનીજ દીકરીઓને ફળવણી આપવા માટે લીંચમાં મશહૂર હતી, અને જ્યારે જોન ડરવન્ટ પોતાની બેડીને ત્યાં શીખવા દેવાની માગણી કરતો મિસિસ સન્ડરલેન્ડ આગળ ગયો ત્યારે પ્રથમમાં તો તેણીએ સાફ ના પાડી. “એક મીલરની દીકરી ગાહરે ત્યાં ન ચાલે !” તેણીએ તુમાખથી કહ્યું, અને ત્યારે જોન ડરવન્ટ સૌથી રામખાણુ ધંધાજ અજમાવ્યો. તે ન્હાની લીંચાને તેણી આગળ લઈ ગયો અને તેણીને જોતાંજ મિસિસ સન્ડરલેન્ડે કહ્યું કે:— “ઓહ ! એ તો એક ન્હાની લેડી છે !” અને તેણીને દાખલ કરી.

એક લેડીને-છાત્રીની કેળવણી તેણીને મિમિસ સંસ્કરણે-હતી સુઝમાં મળી. લીમા ડરવન્ટ જ્યારે ત્યાંથી પૂરતી તારિખ પામી પછી ફરી ત્યારે તે કેળવણીથી યુગરાધ કે છતરાધ ગઈ ન હતી. પોતાનાં અન્યુ આખાઓ તરફ નજરે કે ખેદરારી જતાવતી ન હતી. તેણી જેટલી ખુશમુરત હતી તેટલીજ સાદી ને સમજૂ હતી.

હવે કેળવણી પગી તેણીને પરણાવવાનો અવાજ ઉભો થયો. એક લેડીને છાત્રી કેળવણી સંપાદન કરેલી હોવાથી તેણીએ એક ગૃહસ્થનેજ પરણવું જોઈએ એમ જોન ડરવન્ટે મનથી નક્કી કર્યું. લીનનાં કેઇ આટોશી પાડામીઓમાથી આવે એમ ન હતું. જોન ડરવન્ટ એ આખામાં ગુચવાતો હતો.

“પણ ઉતાવળ શું છે? લીમા કંઈ મોટી નથી થઈ ગઈ; હજી તો એને મત્તર વર્ષ છે!” મિમિસ ડરવન્ટ કહેતી. ~

“અસ્વીકાર, પણ જ્યારે ખી હોય ત્યારે તેણીએ એક ગૃહસ્થનેજ પરણવું જોઈશે!” જોન કહેતો.

“જોન! તમે ખૂબી જતા જણાવો છો કે લખનું જોડાણ તે દાંદરને હાય છે! લીમા માટે ધણી જોડવાનું આપણુ કામ નથી. તેણી પોતાના ખ્યાર અને બુદ્ધિજળની મદદથી તે મેળવી શેશે!”

“હા! ખ્યાર ને બુદ્ધિજળ મવામત જોમ્યા છે એમ હું સ્વીકારતો નથી!” તે કહેતો અને પગી તે ઉપર ધણો ધણો વિચાર કરતો અને પોતાનાં મનને કહેતો કે બુદ્ધિજળ અને ખ્યાર કરતાં હદાપણની વિશેષ જરૂર છે.

જોન ડરવન્ટનું એ ધારવું ખરું છે, પણ અફસોસ! હદાપણ આજ સુધીમાં ફાવ્યું નથી અને કદિ કાવનાર પણ નથી! એ રીતે લીમા ડરવન્ટની જીંદગી ૧૭ વર્ષો સુધી તમામ સુખ ને શાન્તિમાંજ પગાર થઈ પણ અદ્વારમે વર્ષો તેમાં ખંડલ પડી અને તે પછી તે શાન્તિ ને સુખ કદિ પાડું તેણીની આખીની જીંદગીમા તેણીએ અનુભવ્યુંજ નહી.

પ્રકરણ ૩ જી.

“મેંટ એડવર્ડ આમર સ્કુલે લીન શહેરને પ્રખ્યાત કર્યું છે. મેંકડો વર્ષની વાત ઉપર એ નાગના એક રાખએ તે સ્થાપી હતી અને તેના નિબાવને મારે એક ધરખાન રકમ અસાહેદી કાઢી હતી. વર્ષો વહી ગયાં હતાં; દેશમાં અનેક ઉડવપાકો થઈ ગઈ હતી પણ ને નિશાળ આજ સુધી ચાલુ રહી હતી, અને વર્ષોના વહેવા સાથે તેની કાર્તિમાં તેના કરના કારવનાઓની અથાગ એદમને પ્રતાપે વધારો થયો રહ્યો હતો. જુદી જુદી બાધાઓ શીખવવા માટે તે બાધાના ધણા અનુભવીએને મોટા ખર્ચે છોકરાઓને શીખવવા રાખ્યા હતા. ફ્રેંચને વાગ્ને એક ફ્રેંચ શિક્ષક, જર્મનને માટે જર્મન એની નિશાળ પદ્ધતિથી ત્યાં કામ લેવાતું હતું, અને પરિશ્રામમાં શિક્ષણ બહુ એકકમ અને લેવા પ્રકારનું શિષ્યોને મળતું હતું. અને ફ્રેંચ શિક્ષક તરીકે કામ કરવાને લીઓં હ સોડાના ત્યાં જોડાયો હતો.

તેની અગાઉનો શિક્ષક એકાધિક બિમાર પડી મૃત્યુવશ થયો અને રકુલના કરતાકારવતા-
ઓને નવા શિક્ષક સાર જાહેરાત આપવી પડી. તે જાહેર ખર્ચ સોંપાડનાના નામીયા ફ્રેન્ચ
ખાનદાનના છેલ્લા નખીરા લીઓના જોવામાં આવી અને તે તુરત તે માટે આગ્યો. તેણે
પોતાની સર્વ વિટક વાત તે નામીયા નિશાળના વિદ્વાન વડા શિક્ષકને કહી સંભળાવી. તે એક
પણુ મિત્ર કે પેની વિનાનો છતા કાંઈનાં એક મોઝાસેખર ખાનદાનનો નખીરો હતો. તે વડા
શિક્ષકે તે કાઢાણી સાંભળી. તેથી તેની ઉપર કાંઈક અસર થઈ.

“કુટુમ્બનો અહીં સવાલ નથી!” તેણે તે જુવાનના આતુર મુખમાં ભણી જોઈ કહ્યું.
“તમે શીખવી શકશો કે એજ માત્ર માહરે જોવાનું છે.”

“મને અજમાવી જુવો,” તે જુવાને આતુરતાથી કહ્યું, અને તેની તે માગણી કમ્પ્લેટ રહી.

“તમે ખાનદાન કે ખેતાય માટે કંઈ બોલતા ના,” તે વડા શિક્ષકે તે જુવાન કાઉન્ટને
કહ્યું. “માહરા છોકરાઓ તમામ રંગેરગ બ્રિટિશ છે: તેઓ દરેક ફ્રેન્ચમેનેને પોતાના દેશદુસ્તન
મણે છે અને તેઓ એક પેની વિનાના ફ્રેન્ચ કાઉન્ટને માટે શું કહેશે તે હું કંઈ કહી શકતો
નથી! તમે એ અખાડાજ કરજો.”

અને તે મુજબ તે વિષે એક શબ્દ પણ કાઢવામાં આગ્યો નહી. ક્રાંટ ૩ મોહાના એક
બાહોશ જુવાન શિક્ષક ઝડપથી પૂરવર થયો. તે શરીરે કદાવર હતો તેથી છોકરાઓ તેની
ધાકમાં રહેતા હતા.

પણુ તે કામ તેને અણગમતું હતું. તેની રગોમાં તેના આપદાદાઓના વખતનું લગાવક
ખમીરથી ભરેલું લોહી વહેતું હતું એટલે તે શાન્ત જાંઘીએ જીવવાનું તેને માટે કંઈ હતું.
તે નિશાળના એકાન્ત, અર્ધા અધારા ઓરડાઓ તેને કરડવા આપતા હતા. તેણે, તેથી નિશાળ
બહાર રહેવાની પરવાનગી માંગી, અને તે કેટલીક મહેરબાનીથી તેને બદલામાં આપી. તેનું
નસીબ, પછી તેને તેનું નસીબ કહે, કુદ્રત કહે કે તેના દહાડાની ચાલ કહે: જે કહે તે—
તેની બરફતથી એકાદ ચોટર મીલની નજીકનાં કોલોવર કાર્મમાં તે જઈ રહ્યો. તેણે લીનની
લલના માટે ખીજાઓ માફક સમજ્યું હતું: તેની ખુશસુરતીના જન-જન વખાણ થતા તેણે
દરેકને મોટે સાંભળ્યા હતા: દરેક જણુ લીમા ડરવેન્ટના પરિસરત જોરા માટે બોલતું હતું,
પણુ તે પૂરતાં માન અને અંદાજથીજ બોલતું હતું એમ લીઓને લાગ્યું હતું. અનેક જુવા-
ન્યાઓ તેને મળવા, તેની સાથ સમજાવ રાખવા આતુર હતા, પણુ તેણી તેઓથી દૂરને દૂર
રહેતી હતી, અને તેથી તેઓ તે મધુરીને જ્યાં જ્યાં હતા, દરેક શહેરમાં એવી લલનાઓ
હોય છે, લીઓ પોતાનાં મનને કહેતો હતો. તેના જેવા એક નાશ પામેલાં ખાનદાનના નખી-
રાને તેવી કોઈ ખુશસુરતી સાથ કામ શું હતું?

પણુ એક દિવસ તેણે લીમાને જોઈ અને ખસ તે તે ઘડીથી તેણી તરફ બેઠકાર રહી
શક્યો નહી. તે તેણીને કંઈ, અજબ ખુશહાલીની લાગણીથી જોઈ રહ્યો. તેણે પોતાની જાંઘી
દરમ્યાનમાં એકે-મોહક મુખમાં નિહાળ્યો ન હતો. તે એક આકાશી દરીજ હતી, એમ તેને
લાગ્યું, અને તેનું જુવાન હૃદય પ્રેમ જ્વાળાનું બડકું લઈ ઉઠ્યું. સોહાડાના મશહર ખાનદાન
પોતાની ખુશસુરતી અને પ્યારને માટે વર્ષોથી વિખ્યાત હતું અને તે કુટુમ્બી ગુણ આ
જુવાન ફ્રેન્ચ શિક્ષકમાં તેના તનની ખુશસુરતી ઉપાંત આધળા જોશથી આલવાનો મૈજુદ હતો.

ને તેણીને એકએક મળવા ને ચોક્કાવા માગતો ન હતો. તે કંઈ તરફીગથી તેણી સાથ સમગ્ર સંધિસાનો ધીરજથી લાગ લેવા લાગ્યો.

તે ઘરે પાછો ફર્યો ત્યારે કામદેવે તેનાં હૃદયનો કળ્પને લીધો હતો અને તેની જ્વાળાઓ પૂર વેગમા સ્ફુરી નીકળી હતી. તેની જાંઘી એકાન્ત અને સુખ વિનાની અધાપિ પર્યન્ત હતી. તેના આપવાને ક્યા રાજદારી સળગસર કાંસથી દેશવટો લેવો પડ્યો હતો તેની સાથ આ કથાને કાલ સમગ્ર નથી. પણ એટલું કહેવું આવશે કે કાંઈ રાજ્યસભાથી ખટપટને લીધે તેની માવનિરૂદ્ધ, ખેતાવાદિ જરૂર કરી લેવામાં આવ્યા અને પોતાની જાંઘી ખચાવવા તે સ્વદેશભક્તિ ત્યાગી નાશી છૂટ્યો અને ઇંગ્લંડમાં આવી વસ્યો. તેને વેળા જીવાન હતો. તે પોતાની પરજોતર અને દીકરા માથે ઇંગ્લંડમાં આવ્યો હતો અને ત્યા તેણે પોતાનો નિર્વાહ કેવી સખ્તીથી કર્યો તે તેજ માત્ર કે તેનો પરમેશ્વર જાણતો હતો. કોઈવાર તેના જીના મિત્રો કે જોઓ પણ તેની મુવાદેજ દેશવટો ભોગવતા હતા તેઓ મારફતે જીવનની મદદ મેળવતો હતો. તેણે પોતાના છૂટકારા માટે જાંઘી સૂધી અરજીઓપર અરજીઓ પોતાના રાગને સખી દત્તી કે જે તેના તરફથી કદિ વાચવામા પણ આવી ન હતી.

તે જીવનવશ થયો અને તેનો પુત્ર તેની કળાન્યનો વારસ થયો તેણે પણ પુરૂષ જાળેજમરી અરજીઓ કરી અને પોતાની ગાફક દેશવટો ભોગવતા એક બીજા દેશવટનીની છોડી સાથ તે પરણ્યો. પરણ્યા પછી તે માત્ર પાચજ વર્ષ જીવ્યો. જૂખમરા અને દેશવટાનાં દુઃખથી મિડાઈ તે મરણ પામ્યો.

કોટ ૩ સોલ્ડાના નોર્મન્ડીમાંની મોટી મિડક્ટોનો ધણી, ફ્રાન્સ દેશનો એક મોટો સત્તાધારી ઉમરાવ પોતા પાછળ એક આપડી અને છોડાને તમામ નિરાધાર આ એકદર દુનિયા ઉપર છોડી સ્વર્ગે ગિધાર્યો!

તેના કૈલાસવાસ બાદ વરસો સુધી માઝમ ૩ સોલ્ડાનાએ ધીકે પાપે પોતાનું જીવન ચલાવ્યું ફ્રેન્ચ અને મ્યુઝીક શીખવી તેણી પોતાનો અને પોતાના બાળક બેટાનો નિર્વાહ મુશ્કેલીથી કરતી હતી પણ હેવટે તેણીની તખીઅત અને હિંમત લઠકી ગઈ. તે વેળા એક દેશવટો ભોગવતો પુરાણો મિત્ર તેણીની બ્હારે ધાયો. તેણે લીએને શીખવવાનું માથે લીધું અને માઝમ ૩ મોલ્ડાનાને કાસ પાછી મોલ્ડવાની સગવડ કરી આપી કે જ્યા એક કંગાળ મુસારા ઉપર તેણી વર્ષો સુધી રહી. તે જોયો સમય દરમ્યાન તે મા-બીકરાનો મેળાપ થયો નહીં એ કે તેઓ વચ્ચે પત્રવ્યવહાર ચાલુજ હતો અને એકએક તરફ ધણી લાગણી ધરાવતાં હતા. માઝમ ૩ સોલ્ડાના અતિ ગરીબ સ્થિતિ છતાં આનિ મગરૂર હતી. પાસે ખાવાનો રોટલીનો ટુકડો ન હોય ને વેળા પણ તેણી પોતાને ટક કે તુમાખ છોડતી ન હતી. તેણી પોતાના બેટાને ગાટે વાળખી રીતે મગરૂર હતી કેમકે છોડરાઓને શીખવી તે જે ટુકે કમાઈ કરતો હતો તેમાનો પણ એક સારો જેનો જાગ પોતાની માતા ઉપર ને કાળજીથી મોલ્ડવતો હતો.

તે દેશવટો સહેવતો ઉમરાવ ખાનદાનનો છેલ્લો નખીરો બહુ કંગાળ અને અસુખી જાંઘી એ રીતે માળતો હતો, પણ હવે તેમા સહેજ જગૃતી આવી. લીનની લવના લીમા જગરૂતે જોયા પછી તેની જાંઘીમા સુખનું કિરણ પાછું ચમકુ થવા લાગ્યું. ઘરે પાછા ફરતાં તે એજ વિચારે વારંવાર કરતો હતો. તે જીવાન હતો અને તેની હમણા વેરની આખી

હાંચી ગરીબાઇ અને દરિદ્રતા સામે લડવામાંજ પસાર થઈ હતી. દેશવટાનું દુઃખ તેને હજી સુધી લાગ્યું ન હતું.

જોકે તે મોહડાનાનો લોડ હતો: પોતાનાં જાગીકાં બચ્ચ મકાન અને મિલકતોનો માલિક હતો કે જે કદિ જોવાની વસ્તી પણ ધરાવતો ન હતો છતાં તેણે હાલમાં એમ વિચાર્યું કે તે આવી લાવણ્યમય લનના છતવા સાર તે જો તેનું આત્મારે હતો નો કદાપિ નમીનદાર નિવડ્યો હતો. લોડ જોઈ સોહડાના—તેના હૃદયમાં કંઈ વિચિત્ર પ્રકારની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ કે જેની લાગણી તેના બાપદાદાઓએ લડાઈમાં નિગંત્રણ કરતું બચ્ચમ પ્રકારનાં આનુભવી હતી. લોડ જોઈ સોહડાના! હગના હગ પૈસાનો ધણી, સેક્રડો માણસો પર સત્તા ચલાવતો ઉપરી અને એક જાનરલ મિલકતનો માલિક—તે વિચારે તે એક દયાળુનક હસવું હસ્યો. લોડ જોઈ મોહડાના! કે જ્યારે તેના અને બૂખમરા વચ્ચે ઘોડી મણુગીની શિકિંગો બાકી હતી!

“ફાંમની સુદેહ લીલીઓ સદા સલામત રહે!” તે પુકાર્યો. “માહરા બાપદાદાઓએ દેશનાં ભલાં અર્થે કંઈ કર્યું હશે તેથીજ તેઓને ત્યાંથી હાંકી મેલવામાં આવ્યા છે એ તો એક કાવલો છે કે જે માણસ પોતાના દેશનો દુશ્મન હોય છે તે મોજ મારે છે, અને તેનું બધું ઇચ્છનારાઓ દેશદોષીમાં ખપે છે.”

તેલ્લા લીનનાં મોટાં ઘડયાળમાં ટકારા પડ્યા અને તે પોતાના વિચારોમાંથી અગતી ઉઠ્યો. તેણે હવે પોતાને કામે જવું જોઈએ. સોહડાનાનું ઉમરાવપદ, ‘ફાંસનાં સુદેહ લીલી’ હમણાં તેનાથી છુટી પડેલી છોકરીનો મધુર મુખપો—એ બધું હાલ નો તેણે વિસરી જવું જોઈએ અને રકુલમાં જઈ છોકરાઓને તેની માતૃભાષાનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ.

સહવારનાં ખુશનુમા તડકામાં એલન વોટરના ઝરામાંનું પાણી ચમકી ગયું હતું. લીમા ડરવન્ટ પોતાનાં ધરતી બારીએ ઉભી રહી તે કુદતનો રબ્બામણો દેખાવ વિચારચરત સ્થિતિએ જોતી ઉભી હતી. તેણીના બાપ જોન ડરવન્ટનાં ફાંટાથી તે રમ તેણીના વપડાશ સાફ ખાસ એની રીતે બાંધવામાં આવ્યો હતો કે તેની બારી જરાજર ઝરાનાં પાણી ઉપર ઉઘડતી હતી અને તે ઝરામાંથી મોટાં પસાર થતું કોઈખી તે રૂમની બારીએ ઉભેલાં સાથ સહુલાઈથી વાત કરી શકે એમ હતું.

તેણી તે બારીએ ઉભી રહી પોતાના પગ આગળથી નિચાણમાંથી ટોડી જતા ચળકતાં આખને જોતી ઉભી હતી. તેણી વિચાર કરતી હતી કે તેણીએ, તે જુવાન ખુબ સુરત ફેંચમેનને માટે પ્રથમમાં ક્યારે ને, ક્યાં સાંભળ્યું હતું? થોડા દિવસની વાત ઉપર તેણીના પિતાને તેના મિત્રો મળવા આવ્યા હતા અને તેઓએ વાત છોડી હતી કે સેંટ ઓડવર્ડ આમર રકુલમાં નવો ફેંચ શિક્ષક આવ્યો હતો અને તે ઘણો સ્વરૂપવાન હતો. તે મીલર—લીમાનો બાપ—ને સમજ ઘણા શુરસા અને ચિકકારથી જખાળી ઉઠ્યો હતો કે તે (શિક્ષક) જે એડોનિસ નેટલો પણ ખુબસુરત હોય તો તેની તેને બધ પડવા હતી!

ખીજ વેળા દલોવર ફાર્મની મિમિસ એ તેણીની માતાને મળવા આવી હતી અને તે શિક્ષકને પોતાને ત્યાં માટે રાખવો કે નહીં તેની સલાહ નેને પૂછી હતી ત્યારે હતું.

“ખરું કહું તો, મિમિસ ડરવન્ટ,” દલોવર ફાર્મની તે માલિકે કહ્યું, “માહરે ત્યાં જે જુવાન દેખાવડી છોકરીઓ હોય તો હું એને કદિ ન રાખું! એ અતિ ખુબસુરત ને માયાળુ

પ્રકૃતિનો મુદ્દર્ય છે. એ એની નોડી આજમુધીમાં એક નથી. એની રીતબીતમાં એ એક શાહજાદા જેવો છે. એના ના સમજતાં કે મેં એક શાહજાદાને કદિ જોયો નથી. તેથી બોલતી હોવાર, પણ શાહજાદાઓ એવાજ હશે એમ હું માનું છું."—અને લીલાએ તે શબ્દો ઉપર લાખવાર વિચાર કર્યો હતો અને હાલમાં પણ તેજ શબ્દો ઉપર પુનઃ મૌન કરતી હતી.

પ્રકરણ ૪ થું.

મેં મેદિનાની તે એક ચંદરણી રાત હતી. ચંદ્રમા ખુશ્નુરત લીન ગામ ઉપર પોતાનો શાન્ત પ્રકાશ પીંથરી રહ્યો હતો અને તે રજામય ગામડાનો દેખાવ તે શિતાળ પ્રકાશમાં આજળ મનદર દીકતો હતો. એકાદ વોટરનાં પૂન ઉપર તે નેસરગિષ્ટ દેખાવોનું અવકાશન કરતો લીલાં ડ સોહડાનાં ઉભો હતો. તેની નજર તે પુત્ર ઉપરથી સ્વપ્ન દેખાતી લીલાનાં ધરની બારી ઉપર હતી. તે વ્યક્તો હતો કે તેણી તે રમમાંજ પોદતી હતી. તેઓની પટેલી મુલાકાત પછીની આ દશમી રાત હતી. એ બધા દિવસો દરમ્યાન તે બંને જવાન છવો રાગ મળ્યા હતા. કપાકે ખુશ ગોઠતેથમાં થુમવાં હતાં. આજળ નેથું હતું—તેઓ ધણાં આજળ થતાં હતાં કે તેઓની વાત-ચીત દરમ્યાન વખત કેમ ગબડી—ઉડી જતો હતો. લીલા—ખુશ્નુરત લીલા—દિન ઉગતે લીલાંની નજરમાં વધતી ખુશ્નુરત લાગતી હતી; નેણીની વખાણમાં તે પુષ્કળ બોલતો હતો; તેણીને હામતી દરેક ચીજ તેને અતિ સુંદર ને પવંડ પડતી લાગતી હતી.

"હું ઇચ્છું છું કે ગામની દરેક બાનુઓ તમારી "કેસમેડીક" વાપરે. " તેણે એક સમયે દરેકને લીલાને કંદ્યું હતું, અને લીલાએ તેનો બેદરકારીથી જવાબ દીધો કે, " તેમ દરેક બાનુ કરી શકે."

લીલાની મા' અતિ આજળ થતી હતી. પોતાની બેડીમાં કાંઈ અસાધિક દેરકાર ચનો તેણીએ જોયો હતો. તેણી વધારે ખુશ્નુરત, આનંદી ને વાનોડી બની હતી તે ચાચી—એ માટે તેણી અચરત થતી હતી.

ત્યાર પછી તે ચાંદરણી રાત આવી કે જે રાત પિયે, અર્થેએ આ પ્રકરણને મચાલે જણાશે કર્યો છે. લીલાંને લીલાના વિચારથી તેનું મગજ ભરાયલું હોવાથી કંઈ ન આવી. તે ધરમાંથી બહાર નીકળ્યો અને એકાદ વોટરના પુત્ર ઉપર આવી ઉભો રહી તે ધરની ઉપર પોતાની દૃષ્ટિ ડેરતી કે જેમાં તેનાં જંગમ રત્ન સર્માવલું હતું. તેણીના રંગની બારી ખુલ્લી હતી અને અંદરથી લાઈટનો ઉજ્જવળ પંદાર આવતો હતો. એકાએક તેને તેણીની વધારે તજદીક જવાની મગજુત લાગવા ચઢ આવી. એક હોડી નજદીકમાંજ એક ઝાડને બાંધેલી ત્યાં બાંધેલું હતી. તેણે તે હોડી કસી અંદર સ્થાવર થયો. અને દલેમાં હોડીથી તેણે તે બારી તંજદીક હેથું લીધું.

હોડીમાંજનો ઉપયોગ કરી બહુજનો હતો—એ લીલાં ડ સોહડાના કે જેના વડવાઓ અર્થેકે હોડી (ધાર્મિક મુદ્દો)માં અસંખ્યવાર વડવા હતા. તે સપાટમાં બારી નીચે બંધ લાગ્યો પોતાની હોડી પોતાની અને ચાંદરણી આવતો સંગીતનો શરોદ-ધ્યાનથી સંભળના લાગ્યો. તેણી

ગાત્રી હતી અને તેને માટે તે સંગીત કદિ ન સમજ્યું હોય એવું મંદુર હતું. બારીએ પડદો હતો છતાં મંગીનનાં પ્રત્યક્ષ શબ્દો તે નીચે હોડીમાં બેડો બેડો સ્પષ્ટ માંભળી શકતો હતો. તે એક બહુ પુરાણું બેચેડ હતું કે જે વરસો થયાં તેની પ્રથંસા જરી ને તેની અખંડ ધરાવતું હતું.

વમનના મોઝા આવેજી ધરી,
સુશોભિત એલનના કિનારા પર,
માહાતાજી સમ મુખજાની મોહક પરી,
મિલરની પુત્રી જ્યાં વસેજી સુન્દર.

તે નરમ મંદુરો અપાજ પવનની શેદકી સાથે ઘસઘસી આવી તેના કણોને ખુશાલ કરી પુનઃ પવનબેગો થઈ જતો હતો, તે તેથી ગ્રેજર અચરન થયો. એ કોણ મિલરની સ્પસુન્દર છોકરી હતી? તેણે ક્યાં ક્યાં કે બીજા દિવસે લીભાને મુઠતાં ને ને રિપે તેને પૂછશે અને ખુનાસો મેળવશે તેટલા પાછો સંગીતનો સરોવર આબોધો:—

સુશોભિત એલનના કિનારા પર,
આવીને ગુજરી તે મીલર સુન્દર!

તેણે મોટી ગંભીરાધથી તે શબ્દોનું શ્રવણ કર્યું. પાણીના ધીમે ખળખળાન અને પવનની શેદકીનો નાદ પણ તેને તે સમજતાં ન અવગણ કરે એમ તેણે ઇચ્છ્યું. તેણે ઇચ્છ્યું કે આવું શોકાતુર સંગીત તેણીએ ગાવું ન જોઈએ: તેણી જેથી અપાર સુન્દરતા ધરાવતી મંદુરીએ તો હરદમ પ્યાર, આશા અને સુખનાં ગીતો લલકાર્યાં જોઈએ.

તેણે બીજા દિવસે પોતાના તે વિચારો તેણીને જણાવવાનો કરદ કર્યો. તેણીના મંદુરા હોડીમાંથી શોકાતુર શબ્દોનો પ્રવાહ બીડકુવ વહેવોજ ન જોઈએ. તેટલાં બીજાં ગાયણ શુદ્ધ થયું, અને તે દમ ગોયા ધોભાવીનેજ તે સાંભળવા લાગ્યો. તે બધું જૂથી ગયો: પોતાનો દેગવટો, જાનલ, મુસિબતો મર્વે તે તે ધડીએ જૂથી ગયો. તે ગીત તેની ઇચ્છાને પેશ પડતુંજ હતું: પ્યાર અને આશા કદિ મરતી નથી, યા મરતી ન જોઈએ, એવો તેના બાવાર્થ હતો, અને તેણે તેનું ઘણી ગંભીરાધથીજ શ્રવણ કર્યું. તે ગીતનાં પૂર્ણ થવાની માથ રમમાં બળતી બત્તી ગુલ થઈ ગઈ. જરા વારમાં બારીએ તેણી આવી પડદો ખમાડી ઉઘી. તેણી ચંદની ધોરવા આવી ઉભી હશે એમ હરખથી ધન્યકતા હૃદયે લીઓંએ ખ્યાલ કર્યો: દિવાલ તરફ તે સંકોચાઇને બેસે; તે નજરે પડવા ચાહતો ન હતો. બારી થોડા વખતમાં બંધ થઈ અને ત્યાં સુષકીદી ફેવાઈ. તે પણ હવે પાછો કર્યો અને પોતાને ઘરે જઈ તેણીનાજ વિચારો કરતો નિહાને ગયો.

બીજા દિને છેક સાંજે તેઓનો ભેટા થયો. તે તેણીને મળવા કપાકો બોલી ચતો હતો. અને છેક સૂર્યાસ્તને સમયે તેણે તે વ્હાવો આકાર દુરથી આવતો નિહાળ્યો. તે હરણ ભેર તેને મળવા સામે ધસ્યો.

“મેં તમને ગઈ રાત્રે ગાતાં સમજ્યાં હતાં,” તેણે તુરત ગુર કર્યું, “તમારું એલન વોટરનું શોકાતુર બેચેડ મેં સમજ્યું હતું! શું તે આજ એલન વોટર માટે છે?”

“નહી!” તેણી બોલી; “તે બેચેડનું નામ ‘ઝાન ધ બેન્ડમ ઓફ ઝેનન વોટર’ છે અને તે બહુજ પુરાણું છે. આ ખુગસુરત કરાતું નામ તો સેંકડો વર્ષો પર અત્રે વસી ગયલા

એકાંત ફેમીકીનાં એકાંતો પરથી-આપવામાં આવ્યું છે. મને એ ધણું પસંદ છે, કારણ—” તેણી એકાંતમાં લાલ થતાં બોલી, “કારણ તેમાં એક મીઠાની ખુશ્મરત દિઠીનું આરિય આસેખાયું છે!”

“પણ એ ધણું શોકાત્મક છે,” તેણે કહ્યું: “તમે એ ગાવ તે હું પસંદ કરતો નથી.”

“તે કલ્પિત નહીં પણ અરેખરી હસ્તી ભોગવતી દેવાતીનું, હોય એમ બાસે છે.” તેણી બોલી, “પ્રથમમાં તે ધણી ખુશ્મરત અને ધણી સુખી હતી; પછી તેણી પ્યારમાં પડી. તેણીને આશક બેવડા નિવડ્યો અને તેથી તેણી મરણ પાતી!”

“તમે એમ તો નથી ધારનાંની કે પ્યારનો છેડો મોહનમાં આવે છે?” તેણે આતુરતાથી પૂછ્યું.

“મોહન મર્ચ મીઠની આખેરી છે!” તેણી બોલી: “એજ બેલેડની એક લાઇનમાં કહ્યું છે તેમ મોહન જન્મ અને મરણની આંખો મુક્તિ આપે છે. શું દરેક મીઠનો અંત મોહન નથી?”

“નહીં!—એક હમારવાર નહીં! એમ દોણ મારે કે તમે આટલાં ખુશ્મરત-આટલાં જુવાન-આટલાં ખુશાળ આવા શોખનિષ વિચારે ધરાવનાં હશે! અંગ્રેજ પ્રખ્યાત હૃદયમાં શોકની એટલી સિમા પર્યન્ત ડાળા છે એ, મને ધણું અચરત કરે છે!” તે એટલું તો જુસ્સાથી બોલતો હતો કે તેનો ખરો ઉદ્દેશ તેણી કંઈપણ શકી નહીં.

“હું શોકાત્મક નથી!” તેણીએ પોતાની મનહર ચરમો ઉઠાવી કહ્યું. “પણ સચાઇ મારે હું આંખવિચામણું કરી શકતી નથી. એકાંત ઘાટરની ઉપર પેલા બેલેડમાજ કહ્યું છે તેમ માહરા જેવું કાઠ ખુશાળ નથી.”

“મને એ બેલેડ ગમે છે અને નથી પણ ગમવું. મને એક રીતે તેનાથી ચિત્કાર છુટ છે! માહરી આગળ ફરીથી- ગાશો?” તેણે અર્જ કરી.

તેણીએ ગાયું. ફરી એકવાર હવામાં તે પુરણું પણ પ્યારાં બેલેડના સખ્દો ગણગણી રહ્યા.

“મને કંઈ વિચિત્ર પ્રકારની લાગણી એ સમજીને યાવ છે,” તે બોલ્યો. “લીમા! મને એ નામે તમને બોલાવવાની છુટ છે?—તમે એવાં દીલગીરી દર્શાવતાં બેલેડો ના ગાવો. તમારું કિસ્મત અલ-કરુ છે: તમારો પ્યાર, દોહત અને જાંઘી એ જાણું ખુશાલીથી મરણુર છે; હવેથી શોક કે મોહનનાં ગીતો તમો ગાશો મા. એ બેલેડમાં જણાવેલા જેવો કાઠ જુદો આશક, માત્ર તરછાડી દેવાને માટે, તમારું જીવન હંતનાર નથી.”

તે તેણીને એટલા તો ખરા પ્યારના બોલ ને દિલગીરીથી આહતાં શીખ્યો હતો કે તેણી શોકાત્મક રહે યા મોહનનો ખ્યાલ પંટીક કરે એ તેને માટે ન સહેવાય એવું હતું. તેણીના પ્યારે તેને વશ કર્યો હતો; તેણીનાં પ્યારે તે દેશવટો ભોગવતો હતો તે દેશને સ્વર્ગમાં ફેરવ્યો હતો; તેણીના પ્યારે તેને માનતાં શીખવ્યો કે ગરીબાજી જન્મજળ દેશવટો આદિ તેણી ખાતર મહાન દીક્ષત, પદ્મી, ઇત્યાદિ કરતાં લાખો ધણું સારાં હતાં. તે પોતાનાં મનને કહેતો હતો કે મને હમણું તે પોતાના આપદાદાના દુષ્કર્મો અને નિઃકર્તોના ધણી હને તો ને બધું તેણીના પગ આગળ મુકી દેને.—પણ તે ગરીબ અને દેશવટો ભોગવતો હતો: શું તે જુવાન ખુશ્મરત

રત નિર્દોષ છોકરીના હાથ માટે માગણી કરી નેને માટે ઉચિત હતી?—અને જો કરે તો તેણી શું હા કહેશે? શું તે તેણીને હતું? તે ઇંગલીશ છોકરીને—કે જેણે તેની દુનિયા ખુશાલ ને આનંદી બનાવી હતી!

પ્રકરણ ૫ મું.

પ્યારનાં સ્વપ્નાના મિશ્રણ જેવો મિશ્રણ છાંદસીની વીજ કોષ પણ ચીજમાં અસ્તિત્વ ધરાવતો નથી. પૈમો કે પરિ, મનની અભિવ્યક્તિઓનું પૂર્ણ સંપાદન કે દુનિયાં ભરતું માન તે લહેઝત આગળ કુચ્છ વિસાન ધરાવતું નથી. જ્યારે નવોમંડળમાં સૂર્યનો પ્રકાશ પૂર તેજમાં ઝમકી રહે છે, જ્યારે પક્ષિઓ પોતાનાં મધુર કંઠોલથી આપણને આનંદી કરે છે. જ્યારે કુલો ખુશનુમા ખીંકી નીકળી આપણને મુખનો ભાસ આપે છે ત્યારે તે મહોમનના મદિમાનો સમય હોય છે. પ્યાર ને સ્વર્ગ છે અને સ્વર્ગ તે પ્યાર જેમ તે વેળા માગે છે. તેવી વેળા છાંદસીમાં એકજવાર આવે છે: એકજ વેળા તે મુખ—તે આનન્દ—તે વૈભવનો દેવાનો મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય છે.

જુલકા માસ શુક્ર ધર્યો હતો. લીઓંડ મોહકાના યોડાંક અકાડયાંની વાનપર લીમાને મળ્યો હતો ત્યારથી તે દુનિયાંજ ખુશી એકો હતો. તેનું ચિત્ત ને ચાતુરી ચોરી ગધ હતી: દશા હોપર તેનું ધ્યાન સ્થિત થતું ન હતું. તે ગોષા તેણીને રોજ મળવાજ હતો હતો. પ્રાતઃકાળમાં અને સૂર્યાસ્ત સમયે તેણીને મળવામાંજ તે પોતાની છાંદસીનું સાર્થક ને અદ્ભુત ભાગ્ય સમજતો હતો. તેણીની ખુબસુરત મુખમુદ્રાનું સૂક્ષ્મ રીતે અવલોકન કરવું, તેણીનો રૂપેરી ઘટ જેવો મીઠો અવાજ એકાદ ચિન્તે સાંભળવો, તેણીના મરોડદાર સુદૈર્ઘ્ય કરો સુખી-ઓથી ભરી મૂકવા—એ બસ તેની સર્વોત્તમ મોજ હતી. તે માનતો નહીં હતો કે ધર્તીનાં તળ હપર કોઈ પણ મદદ એવા દિવાના પ્યારથી કોઈ અગળાને ચાલી હતી. તેને એક વેળા દેશવટો કટ દેતો હતો એ વિચારે તે હમણા હસતો હતો. દેશવટાએજ તેણીની મુલકાન કરાવી હતી: ગરીબાઈએજ તેણી આગળ આપ્યો હતો: એકસે તે હવે તે બનેને અભિનંદન આપતો હતો. તે પોતાનો બેઠ યોડો સમય છુપાવવા ઇચ્છતો હતો, પણ તેટલાં એક દિવસે તેનો સ્ફોટ તેનાથી થઈ ગયો.

તે એક ખુશનુમાં દિવસ હતો. તેણી એવનમીસને લેગના દ્રુલકલાદિયી લચી રહેના બાગમાં લીલીઓ અને ગુલાબો વીણતી ફરતી હતી. યોડાક સુન્દર લીલીઓ અને ગુલાબો નોડયા પછી લીમા ઝરા તરફ ધીમે કદમે ચાલી અને ત્યાં લીઓંડે તેને આવી મળ્યો. તેઓ હમેશાં એમ મજાતાં હતાં અને તેઓ અદસ્તમતથીજ એમ ભેટનાં હતાં એવું બનાવવાના તરેદવાર ટોંગ લીઓંડ આદરેતો હતો.

“જુલકા જુલકા દેશોની ટુલોની નિશાનીઓ છે,” તેણીના હાથમાંના લીલીક અને ગુલબો જોઈ તેણે કહ્યું: “જાંસનાં લીલીક, ઇચ્છાંડના ગુલાબો. આપણેન્ડનાં શેમરોડ, રોડોલ્ફન્ડનાં થીરપ:—પણ એ બધાંમાં મને લીલીકથી જનની કોઈ મમનું નથી.” તેણે એમ કહી તેણીના

હાય માંથી એક લીલી લીધું. “કાંસનાં લીલીઝ અને ઈંગ્લેન્ડના ગુલામો, તમને શું પમંદ છે, લીમા?”

“એહુ,” તેણીએ ઉત્તર દીધો.

“એહુ?” તે બંને કુચોને એક કરી ને ધીમેથી બોલ્યો; “તમે જાણો છો કે તેનો અર્થ શું થાય છે?”

“નહી!” તેણી સ્થેરામાં રકતવર્ણની થતાં બોલી, “મને ખબર નથી!”

“લીલી ખુશ્મરત છે,” તે બોલ્યો, “જો કે તેનાં મધુર મુલામ દેતાં પાંદડાંઓ નબળાં છે, પણ લીલી અને ગુલામ બંને સાથે કંઈ અજબ જોશથી સુવાસ આપે છે! લીમા, માહરી તરફ નજર કર, એકલ વોટર ઉપરથી નજર ઘાટી નાખ. શું તું આપણા વચ્ચે એ સરખામણી વાજથી વિચારતી નથી?”

તેણીની ના કહેવાની દિગંત ચાલી નહીં.

“માહરી બાલી! હું તને ચાહું છું,” તે બોલ્યો; “મેં તને પહેલી જોઈ ત્યારે તો હું તને ચાહું છું! લીમા, માહરો પ્યાર કેટલો અધો છે તે હું તને માહરી ઘણી બી મરજી છતાં સમજાવી શકતો નથી. આ સર્વ ઝાડો ઉપરનું એકેએક પાંદડું કે આ ચોપાસ ઉગી રહેલાં ધામનું પ્રત્યક્ષ તણખનું વા એકલ વોટરનાં વહેતાં પાણીનું છડું છડું એક રીપુ વરીક જે બોલવાની વાચા ધારાવતું હોય તો તે બી લીમા! તે બધું બી-માહરો પ્યાર કેવો ને કેટલો જોશવર ને અમાધ છે તે તને સમજાવી શકશે નહીં! હું તને ચાહું છું, અને માહરા પ્યાર! તને માહરી પરજોતર કરવા ઈતેજાર છું!”

“તમારી પરજોતર?” તેણી બબડી. “મેં તે વિષે કદિ ખ્યાલ કર્યો નથી!”

“લગન દરેક સાંચા પ્યારનું છેવટ છે, અને તું, બાલી લીમા, જો સ્ત્રીઓની ચક્ષોમાં સચાઈ ખરીજ વાંચી શકતી હોય તો મને ચાહે છે!”

તે ખુશ્મરત ચક્ષો નખી પડી. તે મોહક મુંખડો તેની નજર આગળથી ફરી ગયો.

“માહરી દરેક રંગે ને ગરદીયો છતાં હું મને પોતાને નસીમદાર માનું છું. એક તારા વા રાત્ર બોલવાની બોટનો અવેજ બી તાહરી સંગતમાં ને તાહરા પ્યારમા હું મળ્યો સમજતું છું! કહે, તું માહરી પરજોતર ધરો?”

પણ તે મીઠા હોઠો માહેથી એક શબ્દ પણ નીકળ્યો નહીં. તેણી લજ્જતથી બેવાચા બની.

“લીમા! એક બોલ કહે!” તેણે પુનઃ અર્જ કરી, પણ લીમા પાસ કોઈ શબ્દ હતો નહીં. તેણે તે બંને કુચો લીલી અને ગુલામ તેણીના હાથોમાં મૂક્યાં.

“લીમા! બોલી દે—માહર કિસ્મત નક્કી કરી નાખ! એકેક ક્ષણનો વિલમ્બ માહરાથી સહેવાનો નથી. ને મને એકેક ક્લાક જોટલો દુઃખદ બામે છે! જો તું મને ચાહતી હોય—મને પરજોતર માગતી હોય તો મને ગુલામ આપ અને જેંચ લીલી તાહરી પાસે રાખ! ને જો—પણ તે શબ્દો હું બોલવા માગતો નથી; મને તાહરામાં વિશ્વાસ છે: તું મને ચાહી શકશે?” અને થોડી પળોમા ઈંગ્લીશ ગુનામ-તાંજે ખીવનો ઇંગ્લીશ ગુનામ તેના હાથમાં મૂકવામાં આવ્યો.

તેણે તે પછી તેણીને ચૂમીઓથી કેવા એકાથી ભરી નાખી, ઉપકાગના કેવા સાચા હેતના શખ્દો અને આશીર્વાદો બોલ્યા તે વર્ણવી શકાય એમ નથી. તે એક જુવાનીના સમયની હુંકી, મીઠી, ખાસતી ઘેતમળ હતી-એક સમય કે જે ને બેમાંનું કોઇપણ કદિ વિસરનાર ન હતું. કદાપિ તેઓની આખી જીંદગીમાં મર્વથી સંપૂર્ણ સુખનો તે સમય હતો. લીમા ડરવન્ટે પોતાના ચતુર તુલકી કે લીલી કરમાઇને મરી ગયું તો ખી પોતા પાસ જાળવી રાખ્યું હતું.

“હું માનીજ નહીં શકેના કે એટલો બધો હું નસીબદાર હોઇશ!” તે બોલ્યો, - “એક દેશવટો સહેવતો, રખડતો, મિત્ર વિનાનો તને છો? - તને કે જે એક રાણી થવાને દરેક રીતે લાયક છે!”

“મને નહીં લાગતું કે રાજાઓ માહરી માગણી કરતા આવશે!” તેણી હમીને બોલી. પણ તે અધિરતાથી પૂછ્યો: “તું કુદરતની રાણી છે! લીમા, તેં મને પસંદ કર્યો છે ને મને પરણવા કમ્પુસ થઇ છે તો બોલ કે આપણે ક્યારે પરણશું?”

લીમા બીહી ગઇ. તે બે ડગલાં ધારતીથી પાછી હતી.

“એક લાંબો વખત સુધી તે બનશે નહીં!” તેણી બોલી.

“હું! લીમા, આપણે એકએકને માહીએ છીએ તો આપણે જીંદગીના સૌથી સરસ ને સુખી સમય વિયોગમાં કાં કાઢ્યે? અને મેં મનબંધુ છે કે જુવાનીનાં લગ્ન સુખી નીવડે છે મને તાહરાં માતપિતા આગલ જઈ એ માટે બાહાલી મેલવવા દે!”

તે ખુશસરત મહેરા તે સમજી જતરતી બીહી ગયો અને શીકકો પડ્યો.

“ઓ લીમા!” તે બોલી: “હું ભૂલી ગઇ-”

“શું ભૂલી ગઇ, માહરી ડારલિંગ?”

“તેઓ કદિ મને તને આપનાર નથી! માહરા આપની માહરે માટે જૂદીજ મરજી છે. તેને ફેંચમેનો પસંદ નથી-” અને એટલું કહી તેણી આંખમાં આંસુઓ સાથે તેને વળગી પડી.

“ઓહ! કંઈ ફિકર નહીં! તાહરાં માખાપને હું ઝટ જતી સેવશ; તાહરે કાળે કાંઈ પણ હું કરશ.”

“તેઓ તને પસંદ કરે એવું તાહરે કંઈ કરવું જોઈશે!”

“હું તેમ કરશ-હું ધીરજથી તે માટે પ્રયત્ન કરશ!” સોહગાનાનો તે હેલ્લો વારસ કે જેને મનથી ધીરજ એક નહીં જણાયશે સદગુણ હતો તે બોલ્યો “નેઓની પસંદગી પાત્ર થવા હું બંધુ કરશ! આજેનાં સંજે કંઈ બહાણે હું જગ્ગરા-કંઈ સીન ચિતારવાને કે એવા કાંઈ બહાણે! તે માટે તો મને પરવાનગી મલશે કે ની?”

“હા!” લીમા બોલી. “તે તાહરી તરફ અતિ માયાથી વર્તશે બધાં સુધી તે જાણશે કે તું મને માગે છે ત્યાં સુધી!-પછી કાંઈ જૂદીજ રીતે વર્તશે!”

“પણ કાંઈ જુદી રીતે, લીમા? માહરાં જીગરના સઘળા જોશ અને જીરસાથી હું તને આહું છું! હું તાહરે માટે મહેનત કરશ-તને સુખી કરશ!”

“તેમ નથી!” તે બોલી “માહર પપાએ માહર પપી કેવો હોવો જોઈએ તે માટે નિશ્ચય કરી રાખ્યો છે. તે કહે છે તેમ માહરે એક ગૃહસ્થ એકલ સાથ પરણવાનું છે અને તેના તે વિચારમાંથી તેને મુક્ત કરવા સારૂ ઘણો વખત જોઈશે!”

“ત્યારે લીલા, હું તને સર્વથી રહાપણભર્યો માર્ગ સૂચવું છું,” તેણીના જુવાન આશકે કહ્યું. “આપણે રતાહરો મમા પપા મને પરન્દ કરતા ચાપ ત્યાસુધી આપણો ભેદ છુપાવશું.”

તેને તે વિષે શંકા ન હતી. તે કાચ નહીં ગમે? તે વિષે તેને કંઈ ખ્યાલ ન હતો. ફોંસનાં પૂરાણો આવી શુરવિર ખાન્દાનને છે? નથી? હાંમેશ પોનનિગ વિચાર કરતો હતો. તે એક પેની પિનાતો ફેચમેન હતો તેથી તે કમ્ય અણુગમનો હોય એમ પણ તે માનતો કે વિચારતો ન હતો. લીલાનાં મામાપ યાગે લેશે એમ તો તેને એક ઘડી બર પથે લાગ્યું નહીં. કિંતુ તેથી ઉશ્કું તેણે તો એમ વમાસણ કયું કે તે મામડેની છોકરી માટે તે ઘણું સારું સાટું હતું. આખર કરેને તે કોટ ૩ સોડાના હતો! તે મીઠર—ચીમાનો આપ—તેનાં ખાન્દાન, ખેતાખ અને નત માટે પિક્કાર ન્શાંવે એ વિચારને તે હમી કાઢતો હતો.

તેઓ છુટાં પડ્યાં તે અગાઉ તેઓ વચ્ચે બધી ગોઠવણ નક્કી થઈ. નીચેનાં કંઈ બદલાણે લીલાનાં મામાપ માથ પીછાણ પાડવાની હતી અને ત્યારે કેડે નિત્ય ત્યા કંઈ કંઈ બદલાણે આવવાનું હતું, અને તેઓ વચ્ચે ત્યાં પગોટાપ કે તેણે વાત છેડવાની હતી.

“એ બધો વખત હું કેમ જીવી શકશ?” તે બોલ્યો: “લીલા, સોગંદ આ કે એ બધો વખત હું મને બદાદુરીથી વેળગી રહેશે. માહરાથી બદવાઈ જશે નહીં, મને ત્યાગી દેશે નહીં, મને બદાદુરીથી અને સાચવતથી આહવાનું વચન આપા—મને કહે કે તું મને અને મને એકલાનેજ આપણે જીએ ત્યાં સુધી ચાહશે?”

અને તેણીએ આપ્યું. તેણીએ તે વચન પોને કેટલું નિમાયું તે આ વાર્તાના પાછલા સપ્તઓગા અતિ કશ્ચારસિક કિમ્ને વર્ણુવાયલું મહેરમાન વાયકો જોશે.

“યાદ રાખો?” તે બોલ્યો, “કે વહેતા પાણી ઉપર લીવેલા સોગંદ બમણા બંધનકર્તા અને ગંભીર છે!”

“હું યાદ રાખશ!” તેણી બોલી, અને તેણીએ પોતાની જાંઘની સુધી પુરું યાદ રાખ્યું.

(સાંધણ છે.)

બહાર પડી ચુકી છે.

બહાર પડી ચુકી છે. મીંઠ દીનશાહ એ. સંનળા કૃત

વિકટરી મ્યુઝીક ગાર્ડ.

લાગ ૧ લો.

સુનંદા અપ-ટુ-ડે ગાયનો સંપૂર્ણ નોટસન સાથે અંદર સંભાવેલા છે આજે મંગાવો.

કીમત રૂ. ૧

દીનશાહ એફલેજ સંનળા.

યંગ લેડીઝ મ્યુઝીક કક્લાસ, નેપોલ્યન બીલ્ડિંગ, બનરગેટ કોટ, મુંબઈ.

સવૈયાછંદ.

ધમાઈ આસ્થા ધર્મતણી સૌ, કુતર્કના નિપજ્યા કટ્ટોલ,
સ્વયં સમાજે સ્થાપી તેમાં, ખરખરાની ચલાવી પોલ;
જનરૂચી જોઈ કથાનક કહ્યી, જુઠાઈની ફેલાવી બળ,
ચઢ્યું વિશ્વ ચગડોળે 'બાબા' ખરો જુઓ આ તેનો ખ્યાલ.—૧
મરદ તણી મરજદામાં જે, માનવિઓ ગણતીતી માન,
પતિના સ્નેહીસંગ પાળી તે, ગાય સભામાં ઘેડી ગાન,
ઊનાળ ટપકીથી છત દાગે, હોળી શિર વાંકલંકા વાળ,
ચઢ્યું વિશ્વ ચગડોળે 'બાબા' ખરો જુઓ આ તેનો ખ્યાલ.—૨
વિદેશીઓના વલણે વહીને, ચ્હાય ગમે ત્યાં જઈને ખાય,
શ્વાન શુકર સમ ભેદ ભુલે તે, મહિતળ મધ્યે માન્ય મનાય;
સ્વદેશ ઉદારકના શુર થઈ, કુદે લેઈ કાગળની ઢાલ,
ચઢ્યું વિશ્વ ચગડોળે 'બાબા' ખરો જુઓ આ તેનો ખ્યાલ.—૩
નિજ કુળશુરનો સ્વાંગ ધરીને, નાટકીઆ 'નાચે નવરંગ,
શીરસાટાની સાલ્ય કરે ત્યા, અછલન એવા અડખંગ;
હિતચીતક બ્રાહ્મણ હકસમનિજ, બરાણરીના બજવે ગાલ,
ચઢ્યું વિશ્વ ચગડોળે 'બાબા' ખરો જુઓ આ તેનો ખ્યાલ.—૪
અધુગીયા સમજણમાં ઉછર્યાં, નરનારીના ચુગલ નિદાન,
જે બુનિયાદિ તણી બકળકથી, શાસ્ત્રતણાં તણે સન્માન;
ભાતુભાવને લડકે બળતાં, વહાવહાવા શીખ્યાં તે બહાલ,
ચઢ્યું વિશ્વ ચગડોળે 'બાબા' ખરો જુઓ આ તેનો ખ્યાલ.—૫
એક બીજા આપસઆપસમાં, જપાવરાવી જયના બપ,
થાપ ઇંદ જગને થઈ બેઠા, મહાતમાના મોટા બાપ;
ચાર નસાડી ધણીને જગાવી, સમાન જણાવે નિજ સલાળ,
ચઢ્યું વિશ્વ ચગડોળે 'બાબા' ખરો જુઓ આ તેનો ખ્યાલ.—૬
અપૂર્ણ જળથી જ્યમ ઉછળે છે, છયોક જળની છોળા છોળ્ય,
તેમ બિચારા તલપાપડીયા, શિષ્યને સાધ્ય કરી અંધોળ;
છપ્પન દોડુ છાસી લણાવી, જીવન ઉપર છાંટ્યો જંગાલ,
ચઢ્યું વિશ્વ ચગડોળે 'બાબા' ખરો જુઓ આ તેનો ખ્યાલ.—૭
એકા દશ પતિને આજલે, નિયોગનુ લજવીને નામ,
પતિવહોહી પ્રમદાઓનાં, કરે દલાલી કેરાં કામ;
'ભાઈશંકર' એવા આર્યે કયમ, દહો દેશની ફળશે ડાળ, '
ચઢ્યું વિશ્વ ચગડોળે 'બાબા' ખરો જુઓ આ તેનો ખ્યાલ.—૮

કવિ ભાઈશંકરજી (વધારામ પંડિત.

મનશ્ચન્દી.

સખતાર—ચંદ્રશંકર અમૃતલાલ બુચ, ખી. એ.

—:૦:—

ખનામે ખુદાનવાં વરસની શરૂઆતમાં આ શબ્દો દિલમાં ઉઠા ઉતારવા જોઈએ. એ શબ્દો કહે છે કે તમે ખુદાના નામમાં હમેશ ચક્રીન રાખવાથીજ મુશ્કેલીમાંથી ઉગરી શકશો. એ શબ્દોના યોગવાથી કંઈ તમારી આક્રતો તો દુર નહિ થાય. આદમીનાં નશીબમાં આક્રતો તો છેજ; પણ એ શબ્દો જેના દિલમાં ઉતર્યા હશે, તેને આક્રનોની અસર નથી લાગતી, તેના દિલમાં એમજ લાગે છે કે ખુદાની દુનિયામાં કંઈ ખરાબ હોઈ શકેજ નહિ. આદમીની બાધેલી આશાઓ જમીનદોસ્ત થાય છે, તેમાંથી પણ ખુદાના બંદાઓ કંઈ કંઈ આશીર્વાદ મેળવી શકે છે. આદમી આવતું એક પગલું પણ જોઈ શકતો નથી. ઉપદ્રા શબ્દો દિલમાં ઉતર્યા પછી તેને હાંદગી રહેલી થઈ પડે છે, કારણ તેને ઈતખાર આવે છે કે અગર તે પોતે કંઈ જોઈ શકતો નથી, પણ તેના રખેવાલ ખુદાની આખથી કંઈ છાનું નથી.

હાંદગીના અન્તમની કિંદર કરનાર ચાહુ હાંદગીના કાયદા લુલી જાય છે. ચાહુ વખતમાં જે ફરજ આવી પડે તે જાલવવામાં ખુદાનો નેક ઇશદો ખરપા કરાય છે. જો હાંદગી આખી ખુદાની સાહજરીથી કહાડવી હોય તો આ ઘડીએ ખુદાજો જ્યાં મુકયા હોય ત્યાંની ફરજ જાલવવી જોઈએ.

પયગમ્બરો જ્યારે આ જહાંનને પોતાનાં પાક કદમથી શોભાવે છે, ત્યારે તેઓ પાપી દિલને આરામ આપવામાંજ તેઓ પોતાની ફરજ માની લે છે. દર્ગીને હકીમની જરૂર છે પાપી દિલનાં દર્દ માટે પયગમ્બર હકીમો છે. આ પાપમાં ગરકાવ થયેલાં દિલો તેમને હીણે છે ત્યારે તેઓના દિલમાં વધુ રહમ ઉભરાય છે. જેમ જુખારના જોશમાં જોડાના દર્દી પર હકીમ જોય છે તેમ આ નેક જાસલત હકીમો પાપી દિલના બખાળા તરફ જોય છે. જ્યારે તેમની આસપાસ ફિરસ્તાઓ ઉભરાઈ રહે છે, ત્યારે પણ આ રહમ દિલ જાલવોની નજર તો દુર ઉભેલા કોઈ દિલના રોગી મુકલિમ ઉપરજ ઠરે છે, કે દુનિયાના કોઈ અધારા ખુણામાં સખડતા રોગથી આજેજ થયેલા દિલવાળા આદમીની સોધમાં તેની નજર આમતેમ ફરતી રહે છે.

ના આ જહાંનો શબ્દ વાપરતા ન આવડવાથીજ દુનિયા પાયમાલ થઈ રહી છે. સાલચના ઉછળતા મોલતઓ વચ્ચે મજબુત ગઠક પેઠે આ શબ્દ હાંદગીમાં સખખ.

તમાં સખ્ખત હુલો મારી હઠાવી શકે છે. ફક્ત ના કહેવાના યકીનની ખામી હોય તો હુંદગી બરબાદ થઈ જાય છે.

બુંદગી કરવાથી કંઈ ખુદા આપણી મરજી પ્રમાણે ચાલતો નથી. પણ ખુદાની મરજી પ્રમાણે ચાલતાં આપણને શીખાડે છે. તે આપણાં દિલમાં હિંમત સુકે છે જેથી આપણ ગમે તેવું દુઃખ પણ સમરથી સહી શકીએ—તે કંઈ દુઃખ કહાડી નાંખતો નથી. તે આપણા સહમાંથી લડાઈને દુર કરતો નથી. પણ લડાઈમાંથી ફક્તે હમંદ પસાર થવાનું તે આપણને બળ આપે છે.

ખુદાના ફિરસ્તાઓ ડોણ? આ દુનિયાનો એકકે એક આદમી ફિરસ્તો થવાને સરજાયો છે, જ્યારે આદમજાતની મુશ્કેલીઓ અને આફતો તમારી સામે પડી થાય છે, ત્યારે ખુદા તમને ફિરસ્તો બનવાની તક આપે છે. અજ્ઞાનનાં અધારામાં ગોથાં ખાતાં આદમીઓને તમારી નજર સામે લાવી સુધી ખુદા તમને પયગમ્બર થવાની તક આપે છે. આદમજાતની મુશ્કેલીઓ અને આફતો દુર કરવા બને તેટલી, થોડી પણ સાચા દિલની જહેમત ઉઠાવો, આદમજાતનું અજ્ઞાન દુર કરવા થોડી પણ પાક દિલથી કોરેશ કરો અને તમેજ ખુદાના ફિરસ્તા અને પયગમ્બર ઠરશો.

કોમનું બહુ કરવાની રીત એકજ છે, કે આપણે પોતે ભતા થવું. દરેક માણસના શબ્દ, વિચાર અને કામની અસર દરેક ખીજ માણસ ઉપર થયા વિના રહેતી નથી. તમારી હુંદગીનો એક દહાડો એવો નથી જતો જ્યારે કોઈ ખીજ હુંદગી ઉપર તમે સારી કે માડી અસર ન કરી હોય. તમે જ્યાં જ્યાં જાઓ છો ત્યાં ત્યાં તમારી સારી કે ખુરી અસર તમે લઈ જાઓ છો. પાક હુંદગી સુન્દરવાથી તમે સહેકંડો જાણને વગર ખોલે પાક બનાવી શકશો.

મહુજબ ધર્મ એ કંઈ કળા, આર્ટ નથી. એ કંઈ વિદ્યા, સાયન્સ, નથી. એ હુંદગી છે. દિલમાં ખુદાનાં પવિત્ર સબ્યની હકુમત ધોંપવાથી મહુજબ સમજાય છે. મહુજબ સમજાય તો આદમી આદમીમાંથી ફિરસ્તો બની જાય છે. દરેક પુરૂષ પોતાની મર્દાંગી, દિલની હિંમતથી નાપાક લાલચો સામે લડવામાં દેખાડે, અને હુંદગીબર ખુદાની બાબુએ લડવામાંજ લાયકાત માને, તો તે ખુદાનો સાચો યોદ્ધો છે. દરેક સ્ત્રી, પોતાના ઘરમાં અને ઘર બહાર ગીઠાશનો અવતાર બની રહે, તેના હાથમાંથી દુનિયાં ઉપર આશીર્વાદના વર્ષાદ વર્ષે, તેના દિલમાં દરેક નાઉમ્મીદ, નાત વાન કે આજેજ થયેલા ઉપર રહુમનો ઝરો વહી રહે તો તે ખુદાનો ફિરસ્તોજ છે. મહુજબ સહુને ફિરસ્તા બનતાં શીખાડે છે.

દેવલાલી.

શહેરે મુંબઈના જરથોશ્તી સહલાણીઓનું માનીતું
મથક.

પારસી આરામગાહ, અગ્યારી, હોટલ, સ્કુલ, ક્ષય અને હવાખુરીનાં
સેનેટરીઅમ.

લખનાર—માણિકશાહ દીનશાહ મીસ્ત્રી.

આગળાં અને હાલનાં દેવલાલીમાં, પેલી કહેવત આધાર કહી શકાય કે,
“આસમાન અને જમિન જેટલો તફાવત” પડી ગયો છે. ખાસ્સા વેસ વર્ષની વાત
કરું છું. તે પ્રસંગે ગોરા સેપાહોની ગણતરીની છાવણી અને થોડાંક ગરીબ ગુળા-
ઓનો દેવલાલીમાં પથારો હતો. ણાદ ઉદય અસ્તના કુદરતી કાયદે દેવલાલીનો
વહુરો, પત્ની, અવળા, ચુસ્ત, વિચ્છા, દેવલાલીમાં, જનસમાજનું, યોહુચુખ્તી, એગ્યાલ
કરવાનું એકલું અટુલું માન પારસીઓને જેતકરાર થઈ છે. ખરતે કુસ્તીઆન જર-
થોશ્તી જેરાદરોનીજ ધમાલ ધધુખરથી દેવલાલીનો એકાંતવાસ અજવાળામાં આવવા
ઉપરાંત તેની આળાદીનો આફતાબ પુર ણાહારમાં પ્રકાશવા માંડયો. આ વાતનો
નામદાર સરકારે સુધાં સરોવરમ રિવદાર કર્યો છે એક ઇંગ્રેજ પત્રએ ઉચારેલો
અપદ્ધ અભિપ્રાય એ પ્રમાણે છે.—“Some of the Parsis of Bombay have
by their early settlement in the charming village and later deve-
lopments in some of its parts greatly aided the Government in
raising it (Deolab) to its present standard of importance and influ-
ance.” તેના પ્રત્યક્ષ પુરાવામાં રકમબધ રાજકાર પારસી બગલાઓ પોતાનું સર
ઉચું ધરી દેવલાલીમાં એસ્તવાર ઉભા છે, અને રહો સદા તે તેમ! સદા? કુવો
ગર્વિષ્ટ શબ્દ? બખત ને વખત ઈન્સાનનીએ ચારીએ આવતા નથી તે, માલો
મિલકતના શા હરોસા ને આશરો?

ઉપર ઇસારો કરેલા અવસરે દેવલાલીમાં નિસંદેહ સન્તો સુકાળ હતો. ખુદ ત્યાર પછીને એક દાખલો લઈશું. તા. ૦૨૬ મી ડીસેમ્બર ૧૯૦૫ ને દિને કોટનાં મેદાનની મશહુર “ઈન્ડિપેન્ડન્ટ ક્રીકેટ ક્લબ”ના અમો દશ સલાસદો દેવલાલી મધે શેઠ કાવસજી કુપરને ત્યાં હવાખુરી અર્થે ઉતરી પડયા હતા. આઠમી દિઠ રોજના દોઢ ચાટવામા અમારાં ગાળાંની ગટરને એવા તો ઉત્તમ તરતવાળાથી ભરચક કરવામાં આવતી હતી કે જેવું મજેહદાર મિષ્ટાંન દેવલાલીનો કોઈ ધંધાદારી વિકટ આમકું વેતરીનેથી અત્યારે પુરૂં પાડવાની દિલાવરી દેખાડે નહિ. વેસ્તીના વધવા સાથે બ્રીટિશ લશ્કરી ભેરેકસ દેવલાલીમા બેઅદાજ ગંધાતી ગઈ, અને ખાધખોરાકીના બાળમાં દેવલાલીના મુશ્કેલોનો મજબુત મરો થયો. દરેક વસ્તુઓના ભાવ બાપડાઓને બેહદ બિચકાવી મારે છે. તેમ વળી બીજા હાથ પર કાળી ધોળી પલટનોએ તેમને પહેલાં કરતાં જરા જ્યાદા કમાતા કરી હાથ સોસારા ઓછા કર્યા છે ગોરાં સૈન્યની ગમત તો ખરી! ચુનાઓ લાય, અને નવાઓની જગ્યા કરવાની જગરી ધાંધલ ધરપચ ચાલે. ખનીવજે લેનાર પોતાની પોકેટનો ભાર ઉતારે, અને તેના પાસથી નવો પરોણો કુતરાં, પોપટ, વાનર વગેરે ખરીદી, ઠંડાપણની દાઢ કુટવાને હજી ગોયા વિલગ હોય તેમ, સારો દિવસ તેમની સાથ રમે ને એકુસો સમ મન રીઝવે. પોતાના વતનમાં હોય તો સાથે લેખાવાની કીંચિત કાળજી ન કરે તેવા શુરા ગોરા અધિકારીઓ “નહિ મામાના કાણા મામા સારા”ની સુખસિદ્ધ કહેતીએ, અર્થાત ગરજના મરજે, લેદ ભાવને મોરગેજ મુકી, પારમીઓ જોડે છુટથી લટાર લેતા ને ગપા લગાવતા બેઠજ લેવા !

મુંબઈથી દેવલાલી માત્ર ૧૧૩ માઈલના અંતરે છે. જી. આઈ. પી. રેલ્વેનો પંક્તિ મેલ દેવળ ચાર કલાકમાં આપણને ત્યાં આગળ પછાડે છે. કશી કડાકુટ નહિ માર્ગમા ત્રેન બદલવાની! દેવલાલીની રૂતને “English Climate”ની દરે-ખસ્ત ઉપમા અપાઈ છે. તેને ખુશ આગેહવાવાળું Military Station બનાવવાનું હિંદના સેનાધિપતિ અર્ધ .ફિયનરને છેક અસુરેથી સુઝયું હતું. એપ્રિલ અને મે માસમાં લગાર બફારો લાગે છે. તોએ સતે વ્યાપી રહેતી શિતળ થંડક તેને ખંગ વ્યાજ સિકકે વાળે છે. બફેણની બરછી, જેવા બની ગાલા પર લાલમલાલ લાલી લાંબવાના પછાડમાં પડેલાઓને ટાઢના દિવંમાંમાં દેવલાલી પડાવ નાખવાની સાખુત સુચના! કડૂ છુ. પડી બેસી ગયલી છતી ઉપર ગોદરીના ગજીક પહેરીને ખુદાપામાં જવાન બનવાના પ્રયોગો અજમાવવાની ઝાઝી જરૂર પડશે નહિ અલ-બત, કેશમિર દારજીલિંગ જેવી શુલેશુલાલ થંડી તો દેવલાલીમા નહિજ મળવાની! મગર ખુદ મુંબઈના સુકાળલામાં દેવલાલીની થડ લહેકી હજાર હિસ્મે દિલશાદ !! તનને તાજગી બક્ષનારા અને મનને રાહત આપનારાં દેવલાલીના દિલપ-ઝિર હવાપાણીથી હોજરામાં યાદોમ હોમાવેલી વાણીઓ, ખુદ ખગર કયો કાળો ચોર તકરો કરી જાય છે! ફેણચારી અને માર્ચ માસમાં બાગબગીચાઓ માહે પુટી નિકળતા મનહર રંગ ભરગી રોપાઓ, અને રકમરકમનાં તાજ પુષ્પોના ઝુમખા, આપણે જીવ અજળ બહેલાવે છે. બાસનમાં તો ચોર ઇચ્છિત આનંદી

ખાહાર ! બટુકલી છાંટિઓ વિશાળ લોનોને લીચી કુંજર બનાવી, આપણી આંખને બેહુદ આરામ અપાવે છે. જેથી ક્યારા કુવારા ને લોનો તરફ નજર નાખે ત્યાં લિલોતરી, તાણ તરફારી, કુટ મેવાનો કવચો, ક્ષેત્રકાદિથી લચી પડતાં દરખતો મુગંધી પુલો, અને પુવારામાંથી ઉડતાં પાણીની શેરોનાં ઝનઝન કોમળ અવાજ આપણને આવકાર આપતાં માલમ પડશે.

દેવલાલીનું બનર ? ખુદા ખ્યર કરે ! ભચુરનાં બનરની બાંધણી કંગાળ, રસ્તો કંગાળ, વેચનાર કંગાળ, વેચવાની જગ્યા કંગાળ, બધું જ કંગાળ ! ક્યારે તેનું કિમમત ઉઘડશે ? ક્યામતની સવારે ? દર મંગલવારનાં ખામ બનરમાં દેશીઓને બનની લાતલાતની છનસો મોઢે મુળે વેચાય છે. લાં બંડેખાંઓના ગંગલા આવેલા ન, હોવાના સળખે, બનરના સુધારા વધાગના હાલને કાજ ઝાઝા સલચ જણાતા નથી. ઉતર આવેલી બનરની સુક્યાણી સમજવી. એવાં સાંકડમાં દુકાનો સારી હોય તો, શહેરનાં નામને લાછન ન લાગે ? સતોપ લેવા ભેગ ણિના છે કે, આ બાબતની પહેલ પલ્લુ બોહલો વકરે કરતા પારસી વેપારીઓ મેમસં નશરવાનજી મન્ને ડીધી છે. આ મોઢાં “મિલિટરી સ્ટેશન”ને પેસ પડતી કુશાદિ દુકાન તેઓ ચલાવે છે. બીજા વેપારીઓ વટિક-તેઓને પગલે ચાલી, હાલના હિંગામને અને હાલની હાજતને ધરની દુકાનો ઉભી કરે છે.

ભચુરમાં “બેન. જી. કુપર હોનવેલેમંટ હોમ” આવેલું છે. શેઠ રતનજી જમશેદજી દુગાથે, શેઠ બાપુજી દોરાબજી દારવાળાએ, અને બાઈ આઈમાય શોહ-દાબજી સોડાવોટરવાળાએ, અકેક સેનેટરીઅમ પારસીઓ કાજે બધાવ્યાં છે. ત્રણે ભચુર રોડપર છે. સોડાવોટરવાળાનું સેનેટરીઅમ છેલ્લું ઉઘાડું સુકાચું હતું; પલ્લુ તે દરેકે રીતે પ્રથમ પદ લોગવે છે. તેનું દર્શણ પશ્ચિમે, મોક્લાસ મનોનુકુળ, વસ્તીના ખિચડાથી ખુદસુ, અને હવાપાણીમાં ન્યાડું પહેલું સુધાં એજ દિશાએ છે; લેકિન કાળચક્રની ફર ગતીથી ગિચ વસ્તીઓ ને કમાખખાનાએ હાલે તેને ઘેરી લીધું છે. સદરહુ લોકપ્રિય સેનેટરીઅમોનો લગલગ ખારે માસ આભારી હુંડે લાલ લેવામાં આવે છે. શેઠ દીનશાહ વામજીનું “એડવર્ડ હોટલ” અતરાફમાં છે. સેનેટરીઅમવાસીઓની મદજાવસરે સ્વાર્થરદિત સેવા બળવતા ને સુખસગવડ સાચવતા આ ઠાઠા ભાઈને આપણા ધન્ય છે !

દેવલાલીનાં પાણીમાં ચોડતું પ્રભાલુ હોવાથી હજમિયત અર્થે તે ઘણાં અકબિર છે. ડારના (Darna) નદીમાંથી પાણી જેવી રેઝર્વોયરમાં લઈ જવામાં આવે છે. ખેરી હિલપર પાણીને ગાળવા પાત્ર તેનાં ઉપયોગપણાંની અજમાયશ લઈને, લરકરને તથા બનરના રહિશોને તે, પુર પાડવામાં આવે છે. કેટલાકો કુવા ખાણાવીને અપોતી હાજત ટાળે છે. દેવલાલીની સુકી હવા છાતીના દર્દથી અહેરાન થતા ધમમો સાડ અનુકુળ સિદ્ધ થઈ છે. ચોમાસામાં વર્ષાઢની વૃષ્ટિ સદંતર કમતર હોવાથી, તેમની પ્રકૃતિમાં સ્ટેજે બગાડો થતો નથી. શિયાળામાં બેઠી ઠંડી પડે છે. અંગ અકાલી નાંખનારી ઠંડકતી ઠંડી છાં નિસ્તો નાણુદા રાને ૧૮૯૭ નાં સાલમાં સુનાંધ નગરીમાં અજળ ગજગ કરી રહેલી મર્ફી વખતે પોતાના જીવના ભેળમે

કરવો છે. “ગાંધીજી” એલ ન્દરીઆણું વેચનાર અર્થે વપરાયો છે—નહિ કે સરકાર સાથના અસહકાર (Non Co-operation)થી ટકા શહેનશાહત ભેગા ભારતભુમિનું દળદર ફિટાડી નાખવા નિર્કળેલા “મહાત્મા” મોહનલાલ કરમચંદ ગાંધી સંબંધે! સાહસિકપણાને સાહયો ઓઢો, ખેડો, ને ખાઓ!!

દેવલાલીથી આશરે આંક માર્બલ દુર પહાડની ગુરોશિત સફિલપર આવેલા બુદ્ધિ-સ્તોના “લિના કેવસ” પ્રાચિન કાળના નાદર કોતરકામનો ઉમદા ભાસ આવે છે. નામ તેનો નાશ નશ્તી! નામદાર સરકારના “આર્કિઓલોજીકલ ડિપાર્ટમેન્ટ” તરફથી તેના થાંભાઓ છટકતા અટકાવવાની બનતી સલાખ લેવામાં આવે છે, ફરસખંદીના ખાડા-ઓને ચુનાથી પુરવામાં આવે છે, કેટલેક ઠેકાણે નવા પિલ્સ બંભા કરવામાં આવે છે, ભેઈતી જગ્યાએ જરૂરી સમારકામ હાથ ધરવામાં આવે છે, છતાં વખતના મારાથી આ ગુફા આજેજ થતા બંધ છે. મેઘમહારાજની સ્વારી ગોંકળગાયની માફક લાડે હિંદતી હોય તે વખતે બધી બાબુની લિલોતરી લિલાલહેર દાખવે છે. તેવા ટાંકણે ગુફા ભેવા જવામાં ઓછી અહેરાનગતી!

ઉદવાઠે ગયલા હમદીનને ધરાન શાહની યાદ આ જરૂર ધાઈ આવે તેમ, દેવ-લાલીના કોઈજ સહેલાણીઓ એવા હશે કે જેઓ ધુમેસ્તાના મરી મુરોલા સાથે કેવસને અપોતી મુલાકાતનું માન આપતા ન હોય! ઓરોઆસ્ત્રીઅન ગોંડંગ સ્કુલ લગુરની નદી, શહેરને પાણી પુરું પાડનારું સ્ટેશન, ખડોખાતું દહેરું, અને મોહમે-દન મસિદ, ગામના નામ પ્રમાણે ભેવાભેગ છે. વાંદરાની પીટીટ ગર્સ ઓફ નેજની છોકરીઓ ગરીબ છે તો, દેવલાલીની આ સ્કુલના છોકરાઓ કાંઈ ગળખર નથી. તથાપી સાદી સુતરી ન્યામત સાથે સ્વચ્છ તાજા હવામાં રહેવાના ફાયદા દેવા ન્યાસ છે તે બંને ઠેકાણેના શિષ્યોનાં બળવંત બદન, આસુદા ઉધરભાવ, સુખિ-દાર ચહેરા; ને પહોળી પેશાની બેશુમાન બતાવી આપે છે. શ્રીમંત હાંદગીનું સુખ ભોગવતા જરયોશ્તી ભુલકાંઓ રાગિષ્ટ મુંબઈમાં ઘણાં છે. અફસોસ ઓજ કે, તેઓ મધેનો મોટો ભાગ આ બેશુલ ઇશ્વરી બક્ષેશથી બદનસિમે બાકાત છે.

દેવલાલીના આલા જરયોશ્તી નસ્તારીઓને, જરના ભેર ને વગવસિલાંના દોર છતાં, પૈસા ને પદવીના પવનથી પુલાયા વગર, અદના હમદીનો ભેગા મળી ભેટીને ‘હાંક સુલેમાન ગાફી’ જેવી ખુશ તોલ્લોલોલ લગાવતા અને ગોફતેશુદ અલાવતા ભેઈને કોણને આનંદ ન ઉપજે? લાંબી માંસના મોહકાંને ધુમાડયાંમાં ફેરવનાર “આટા ટોળ, ઠિકરી જળતી હય” તેવા શોખિન ચાહેબજદાઓ છુટાછવાયા છે ખરા! મગર હલકાઈની હવાપર ઉછરીને ગુન્દસે ગરીબ પણ ખમિરે અમિર આદમીઓની ઘાટદી મરકેડીમાં ભોજ પેખનાર માથેરાન મહાખલેશ્વરી (૨) મુજી “એરિસ્ટોક્રેટિક-ઉ” ઇચમજીઓની દેવલાલીમાં શ્રુલાગ્યે સર્ચામ ઓટ હોવાથી બાપ કમાઈને બદલે આપ કમાઈ ઉપર સુસ્તાક રહેનારાઓ, દેવલાલીમાં ખિતમુલ્તયે ખુશાળ લગરે ફરી હરી, આબુખાબુની હરીયાળી ને કરામતે કુદરત નિહાળી, તે કરામત ઉપરથી કુળ કુદરતનાં ખાવંદના સદહત્તર સેપાસ કરી, લાલીપાણી અર્થાત આસુદગી મેળવે છે.

“મોહતનો કેહર.”

શું મોહત ખરેખર લાયકર છે ?

લખનાર:—Mr. J. M. Homnaji.

“It is impossible that anything so natural, so necessary, and so universal as death, should ever have been designed by Providence as an *evil* to mankind.”

Swift.

પરમપુણ્ય પરમાત્માના પ્રત્યેક કૃત્યો અને હરેક કાર્યોનો આરંભિત નિરિક્ષણ અને અગાધ અભ્યાસ ઉપરથી આપણુ રહજી ચમચી શક્યે છીએ કે તે મહાનામી જગતકર્તા જે પણ કાંઈ મનુષ્ય માત્રનાં મનુષ્યમાં અર્થાત્ પૃથ્વીના પ્રગટિકરણાર્થે ઉપાયો ગોળ છે તે સર્વથા તે પરવરદેવારની ઉત્પન્ન કૃપિણી સૃષ્ટિમાં જીવન વ્યતિત કરતી સદૃશ કે નિર્ણય સર્વ વસ્તુઓનાં અમૂક દિતને માટેજ હોય છે. માતૃગિક સ્મરણ શક્તિમાં પણ ન આવી શકે એવા ઠેક અનુદિકાણથીજ આ ક્ષણભંજર જગત તેના અનિવર્ણનિય ઉત્પાદકના ઉચ્ચ અને સ્તુતિપાત્ર હોદ્દાનુસાર રહિને કાયદે આગળ અને વધુ આગળ વધતીજ રહેલી છે, અને વિનાશનો દસ્ત આ અત્યોત્તમ હેતુની સિદ્ધિને સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી આપવામાં અતિપથ સાદાજાત યદ્યપડે છે. આગર જો વિવેક સૃષ્ટિની સર્વ વસ્તુઓ—મનુષ્યો, પશુપક્ષિઓ, વૃક્ષાદિ, હરેક જડ તેમજ ચૈતન્યવાળા વસ્તુઓ—ઉપર પોતાના સામાન્ય રીતે કહેવાતો ‘ભયંકર’ પરસ્તુ વારતવિક રીતે જોતાં દિતવહ દસ્ત ન બેસાડે તો કાંઈ પણ દલી શકે કે ઐદિક ઉદ્દર્ધને તે અકલ્યાણકારી યદ્યપડે. વિનાશ કિંવા લય ‘ભયંકર’ કેવી રીતે હોઈ શકે? તે માત્ર એટલુંજ ફરે છે કે જે જીવું અને જગત્તર યદ્ય ગયું હોય છે તેનું નિર્દેન કરી તેને બદલે કંઈક નવું અને તાજું ઉત્પન્ન થવાનો માર્ગ મોકળો કરી આપે છે, અને આ તેનું કાર્ય જો નિર્વિવાદપણે દુનિયાના કંઈને કંઈ કાયદાનેજ ઉત્પત્તિ પામવા માટે કારણજાત યદ્યપડે છે તો પછી “મોહત,” “વિનાશ,” આદિ પરમેશ્વરનાં નિર્મોણ કરેલા કાયદાથી માણસોએ એટલું બધું ડરી જવું અને હેતુક આવી શા માટે જોઈએ? જ્યારે ગગનમંડળ, પૃથ્વી, અને પાતાળ એ તમામ ત્રિલોકની તમામ વસ્તુઓ જો આ ખુદાઈ કાનુનને આધિન દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તો મનુષ્ય, જે કળા કૌશલ્ય અને બુદ્ધિ ચાતુર્યમાં સર્વથી અધિક અને શિરોગણી કહેવાય છે, તેણે મોહત અને

વિનાશથી ધાસ્તી ખાઇ પોતાની અકલ્પ શા માટે ખોદવી નેહએ? આ લેખમાં મૃત્યુ ગિરકુવ. બધરદિન છે એવું અનેક સાધનોથી પૂરવાર કરવાનો આપણે આજે પ્રયત્ન આદરીશું.

(૧) મોહત-એક સાર્વજનિક બનાવ.

“Hominis tota vita nihil aliud quam ad mortem iter est.”

Seneca.

વિદ્વાન એનેકા કહે છે કે: માણુમની આખી જીંદગી કંઈજ નહીં પણ મોહત તરફ મુસાફરી છે! અને આ સિદ્ધાંત આપણે સત્યતાથી કેટલું બધું યોતપ્રોત નેહએ છીએ! હવે “મરણ” શબ્દનું મૂળ તપાસતાં આપણને માન્ય પડે છે કે તે મંદકૃત “મર”=અવસ્તા “મર”=ફારસી “મોર્દન”=લૅટીન “mori”=ફ્રેન્ચ “mourir” ઉપરથી નીકળ્યો છે જેનો મૂળાર્થ “મરી જવું” એવો થાય છે, અને જે ઉપરથી સામાન્ય નામ સં. “મરવું” (અથવા મરવું)=અ. “મહર્”=કા. “મર્ગ” નીકળે છે. હવે પૌર્વાત્ય તેમજ પાશ્ચાત્ય બધી ખરી ભાષાઓમાં “માણુસ”નો મૂળાર્થ “મરવા લાયક” એવોજ થાય છે. જુઓ—અ. “મરેત”=પહેલવી=“મર્ત”=સં. “મર્ત”=કા. “મર્”=લૅટીન “mortalis” (જે ઉપરથી ઇંગ્લેજ “mortal” નીકળ્યો)—એ સધળાનો અર્થ “મરી જાય તેવું” એવોજ કરવામાં આવે છે. આ ઉપરથી આપણે ધોડે લેવો નેહએ કે પૂર્વ તેમજ પશ્ચિમની ભાષાઓ અને વિદ્યાઓમાં માણુમનો મૂળાર્થજ જોવા “મૃત્યુ અર્થે સજીવ” એવોજ કરવામાં આવે છે, અને આ સિદ્ધાંતને જાણે પુષ્ટિ આપતી હોય એવી એક બધત “એન્થાએ હરકરન” નામની ફારસી કેતાબમાં મળે છે કે:

હર કે આમદ બજેહાન અહલે ફના ખાહદ ખુદ,

આન્કે પાયદેહા બાકીરત ખુદ ખાહદ ખુદ!

રહમ્યાર્થ કે જે કોઈએ જગતમાં જન્મ ધારણ કર્યો તે આખરે વિનાશ પામશે, પરંતુ જે નિત્યમિદ્ અને અનાવૃત્ત છે તે તો પરમેશ્વરજ છે. અને સકળ બ્રહ્માંડના ભિન્ન ભિન્ન પ્રદેશોના અને વિધિવિધ પ્રજાઓના પ્રાચીન નેમૂજ આધુનિક ઇતિહાસ ઉપરથી શું રપષ્ટ થાય છે? જગતમાં સર્વજ્ઞ દાદાકાર અને ત્રાસ પર્તોવનાર અકલ્પિત શેઠોને નેરોહ્યન કયાં છે? તમામ હકતકેસર ઉપર કાણ મેળવનાર અને ખીજ દુનિયાઓને પોણું હસ્તગત કરવાની આકાંક્ષા રાખનાર દિગ્વિજયી સિફતરનું તો અત્યારે નામ કે નિશાન કયાંએ પણ દ્રખ્યમાન થતું નથી. રણજીન સિઝરનો કોણ પનો આપણે? ઇરાનેના પેશદાદી વંશના પ્રૈદ પ્રતાપી શહેનશાહ જમશીદના નામથી કોણ અજ દશે? મનર અહુરમઝ્દનો ઘણોજ પસંદ કાંઈશે મનુષ્ય, ખુદાએ પાકની સાથે પુરસેશે પાસોખ કરવાનું અદિતિય અને અનુપમ માન મેળવનાર વૃષ્ટિ, જોહાને ફાતીમાંથી આધિવ્યાધિ અને ઉપરિ તેમજ વૃદ્ધાવસ્થા અને મૃત્યુનો ક્ષય કરનાર એક હશ્તરી ફુલ, દુનિયાના માણુઓને એ ધોગિક અને સુતાની બનાવનાર એક જગદ્ગુરુ—તેના જેવો એક દેવી મનુષ્ય જે નષ્ટ થયા વિના રહ્યો નથી, તો અપ ખાટી આદમીઓ! આપણે તેમાંથી કેમજ બની શક્યે? ઝરતોસ્ત, કાકરેટ, મુસા, મહમદ, કન્દુશીઅસાદિ પયગમ્બરો; સૈકેદીસ, પિયાગોરાસ, શમ્સ તમેઝી, લૉડ એકન, દરતુર આદર-

બાદ મારાસ્પદ જેવા બેનઝીર તૈલજાનીઓ; ફિરદોસ્તી, શેકરપીયર, શેખ સાદી, હોમર, મિલ્ટન, વર્જીલ, હાફેઝાદિ કવિશ્વરો, ગુફમાન, થીત, અંબિયના, દરવિશ, વગેરે વેદો;—એ સઘળામાથી કોનો કોણ મોતની સુગંધમાથી છુટકારો પામ્યું છે? કવિ શામળ કહે છે તેમ—

ગયા ઇંદ્ર કંઈ કોડ, ગયા અહા કંઈ ભૂલ્યા;

ગયા કરોડો કામ, મહાથૂરા પણ ફૂલ્યા?

ગયા દેવ દિગ્ગજાળ, ગયા માંધાતા મદિપત,

ગયા દિલિપ દરિયંદ્ર, ગયા છાકેલ છત્રપત:

વળી ગયા જનક ને જાહો, જે વળી લાખ્યા જાનહની;

ચિથર ગ્યાવર કોઇ રહ્યા નહી, કોણ માત્રમાં માનવી!

એટલુંજ નહી પણ વૈજ્ઞાનિક બુદ્ધિજાળથી જે મહા પડિતોએ અનેકાનેક સર્વોત્તમ મોઘો કરી આર્વાચીન વિશ્વને આશ્ચર્યચકિત કર્યું છે, જેઓએ પોતાની અનેક તરાદની બનાવટોથી સૃષ્ટિને અવર્ણનિય અનુકૂલતા કરી આપી છે, તેઓ પણ આખરે મરણને શરણ થયા વિના રહ્યાજ નથી. શુરત્વાકાંક્ષીના મિદ્ધાંતને શોધક ન્યુટન, વરાળયંત્રના વિરલાએ વોટ અને રડીચન્સને, ખગોળવિદ્યામા પ્રવિણ એવો હરશ્ચ, પુતળા બનાવનારા માધ્યક્ય અન્ડોયો અને અન્ડોયો ક્રેનોલા, મુરોપમાં સંગીતશાસ્ત્રના મહાન ઉપાદેશ બેક અને બીથોવન,—એ સઘળામાથી માત્ર પણ આજ સુધી હવતા રહ્યા નથી, તો આપણા જેવા પામર માનવીઓના શા ભાર! એવું જાણી આપણે મોહતને માટે નિરતર તૈયારજ રહેવું જોઈએ.

મુમા ડરપે કાળસું, કદન કાળકા જોર;

સ્વર્ગ બૂ પાતાલગે, જહા જાવે તહાંધોર!

આયોક્તે વિષેની જાહોજલાથી તેમજ આડંબર માત્ર ક્ષણિક છે. જ્યા સુધી આ તન રૂપી કદમમાં હવડાપી પકી છે ત્યાં સુધીજ આપણે કાલમાક મનને રિજાવે છે મરણ પછી દંધપણ સાથે તો આવતું નથી. મોગવ બાદશાહ શાહજહેદાને એકદ મોથી કિમતે મયૂરામન બનાવરાવ્યું હતું, પરંતુ માત્ર બાદ તેને તે શું કામ આવ્યું? તે નાદિરશાહ ધરાન લાઇ ગયો જ્યા તે છિન્નમિન્ન થઇ ગયું. ધરાનનો માસાની વંશનો પાદશાહ ખુશા પરનિઝ બહુજ અનંદી અને લાહેરી હવડો હતો અને તેણે પોતાની દરબારને બહુજ મુશોભિત રીતે આરાસ્તે કાઢી હતી, પણ આપદેહ તેના દીકરાનાજ હાથપર ને માર્યો ગયો હતો. એની રીતે દુન્યવિ માલ-ખજાના ઉપર મુક્તકા રહેવાથી કંઈ મોહત નિવારી શકાયું નથી. “જોજ પ્રમથ” ઉપરથી માલૂમ પડે છે કે એકવાર જોજ રાજા મહેલની અગામીપર શય્યા મૂકી મૃતો હતો ત્યારે એક ચોર શયનરૂદમા ખાતર પાડી પેટો પડ્યો. રાજા પોતાની સુવર્ણમથી શય્યા ઉપર સૂઈ પોતાના દિવ્યકુન્ન, વિવિધ માર્શુકકણોથી અલંકૃત મનહર પ્રમદાઓ, અને હાથી, ઘોડા, રથ, અને પ્યાદગી વગેરે મહાન આમશ્રીને સિતવતો ગર્વાનંદી બની જોતો કે-

ચેતોહરા યુવતયઃ મુહુદોનુકુલ્યા સદ્વાધવાઃ પ્રણયગર્ભ

ગિરશ્રમૃત્યાઃ વલાંતિ દંતિનિવહાસ્તરલાસ્તુરંગા.”

ભાવાર્થ કે: “ચિત્તને હરનારી ઓઝા છે, મિત્રો પણ અનુકૂળ છે, અંધવો શ્રેષ્ઠ છે, નોકરો નમ્રવાણી બોલનારા આગ્રાપરાયણ છે, દસ્તીઓના સમૂહ ડોળી રહ્યા છે, અને અશ્વો નાચી રહ્યા છે—”

ઉપર પ્રમાણે ત્રણ પદ વારંવાર રાગ બોલતો હતો, પણ ચોથું પદ ન બોલતો સાંભળી ચોરે વિચાર્યું કે રાગને ચોથું પદ માફ નથી, અગર તેનું રચનામાં કંઈ વિચાર નહીં ચાલતો હશે, એમ ધારીને તે વિદ્વાન ચોરે ચોથું ચરણ પૂરું કરી આપ્યું:—

“સંમિલનેનયનયોર્નહિર્કિચિદસ્તિ ॥”

યાને—“(પણ) જ્યારે આંખ મિત્રાંશે ત્યારે એ અધાવૈભવમાંનું કંઈ પણ તમારું નથી !” આ સાંભળી રાગ અતિપથ ખૂશ થઈ ગયો, અને બાહ્ય ચોરને હાથ બાંધી પુષ્કળ દ્રવ્ય આપ્યું.

અનલકે કુચેમે તેરા ગુઝાર હોવેગા
તેરા કરાર બ દારૂકરાર હોવેગા !
ધરેમે તુમકુ જનાગ્રેમે તખ્તે શાહીમે,
અગર ખઝાના ઓ લખર હઝાર હોવેગા !
લેહલકે ગોશમે તુઝકુ ઝમીપે સતા હે,
બદન તેરા ખુરેશે મરે ગાર હોવેગા !
ન કરતું ફરિશ્તા આપની શેહ સવારીકા,
અમલસે ખ્યાલ જહાં શેહ સવાર હોવેગા,
અગરમે બાગે જોહામે તું મિસ્ત્રે શુલ હોગા,
પર તેરી ખાકપે આખેર ખાર હોવેગા !
ખેડર ખુદસે તું હોકર ચુનાહ કરતા હે,
ન જાણે ક્યા તેરા અંજમે કાટ હોવેગા !
તમએ કીસીમે ન રખ ઇસ્તેદાંએ ફાનીમે,
સેવા અમલ કે તેરે કાણુ ખાર હોવેગા ?

ગૌતમ બુદ્ધ જગતને ઉપદેશ કરવાને ફરતા હતા તેવામાં એક સ્ત્રી પોતાનું મૃત નાબીક હાથમાં લઈને એમની પાસે આવી અને બોલી: ‘ભગવાન! આ મારાં બાળકને જીવનું કરો!’ ગૌતમબુદ્ધે જવાબ દીધો: ‘હું તેમ કરીશ, પ્રંતુ તે પહેલાં તું અત્યાર સુધીમાં જો ઘેરમાં એક પણ મરણ નહીં થયું હોય તેવાં ઘેરમાંથી એક સૂઠી રાત લઈ આવ!’ પેલી યાદી ઘેર ઘેર ભટકીને ભગવાનબુદ્ધ પાસે પાછી આવી અને કહ્યું: ‘મને ક્યાંએ’ પણ રાત મલી શકતી નથી. એક પણ ઘેર એવું નથી કે જ્યાં આજ સુધીમાં કાલ ને કાલ મરી ને મર્યા હોય!’ પછી બુદ્ધે એ બાઈને જાનનો ઉપદેશ કર્યો. આ ખરી બનેલી વાત પરથી સમજવાનું એટલું જ છે કે મોહત શું રાખ કે શું રક સર્વેને પોતાના પંજમા લે છે. કેરશાસ્ત્ર પહેલવાન જેણે અનિષય તોફાની પવન માર્યું પોતાને ટકાની રાખ્યો હતો, જેણે અંધર્વંશીસને તેમજ બીજા અગણિત દેવદંડોને દુનિયાની સપાટી પરથી નાખ્યું ક્યાં હતા તે પણ પોતાની સજાતને આધિન થયો હતો. “કેરશાસ્ત્ર નામા” ઉપરથી માલુમ પડે છે કે જ્યારે કેરશાસ્ત્ર વદ થયો ત્યારે ને મોહન કેવા રૂપમાં આવે છે તે જોવાને ઘણો ઉલ્કિત હતો. જરાથી નેતું બાહુબળ દિયિત માત્ર પણ

ગોઠું થયું ન હતું, પણ આખરે મત્સ્ય સમયે તે ગોદયો હતો કે. “મેં” અનેક મળાઓને દેડે કીધી છે, અને હું અજયના કાસદનો પણ મારા ભારી સુરઝથી ચૂરેચૂરો કરી નાખવા માગતો હતો. પણ તેણે દિવકાશ જેવાએ દિનનથી માંમે આવનાને બદલે મને પાછાથી દગો કરી તખ્ત ઉપરથી પાકમા નાખ્યો.” તેથીજ ગીતે હરકયુવેસ, રૂતમ, ભીમ, આમાડીસ ગોલ, ઇ-ત્યાદિ મોહનના આખરે શેનાર થયા છે. બ્યારે જવાન મોહરાય પોતાના પેદરના હાથ પર માર્ગો ગયો ત્યારે રૂતમે આહોઝારીથી પોતાના કપડા ચાક કરી નાખ્યાં ત્યારે ગોદરેજ, ગેવ, કાકસાદિ બોઝોગોએ તેને ફિરદોસીના શમ્દોમાં ગિખ દીધી હતી કે.

ધુનીનમ્ત કેરદારે ચર્ષે ધુવન્દ,
બાસ્તી કાલાહો બદીગરી કમન્ન;
ન હર પાન્સાહો ન હર બન્દેહગ,
શનારદ ન નાદન ન દાન-દેહગ!

“અય જેહાન પહેચાન! આ યુવદ આસ્માનની એની રીતી છે કે તે એક હાથમાં ફતેહની કોશાહરેપી તાજ રાખે છે અને બીજા હાથમાં મોહનના કામે રાખે છે! તેની નજરમાં પાદશાહ કે શુવામ, નાદાન કે દાના મેં યકસાન છે!” અને આપણુ બેઠાએ છીએ કે આજે બ્યા એકાદ ગરીબ માણસ ભગ્ન થઈ જાય છે ત્યાજ આવની કાસે કોઈ મોટા ઉમરાવ આવીને હમેશગી સુધીનો આરામ શોધનાર છે! આય દેહ માટી સાથે માટી એવી રીતે મલી જાય છે કે આખીર કોણુ અને ફકીર કોણુ તે શોધવો મુશ્કેલ પડે છે! ગાયર ગેખ સાદી કહે છે કે.

આવકે પાપ અઝ સરે તખ્ત ન નેહાદી બર ખાક,
આકેખત ખાક શુદો ખદક બર વય મીયુઝરન્દ!

મતલબ કે: “તે કે જે મિથ્યા અભિમાનમાં ઉન્મદ થઈ ખાક ઉપર પગ મૂકવાનું પણ નમોઝનું સમજતો હતો તે પણ આખરે ભગ્ન થઈ ગયો છે અને લોકો આજે તેની ખાક ઉપરથી ચાલે છે!” દુનિયામાં દોર કોઈનો રહેવો નથી અને ગેહવાનો નથી. જગત સર્વ કોઈને સમદ્રષ્ટિથી જુલે છે જેઓ અદનાર અને મમત્વમાં મથ્યા રહે છે તેઓ જલ્દીજ નાશ પામે છે. ધરાનમાં જોહાકે સગભગ હઝાર વર્ષ સુધી આપણુદ સત્તા મોગની, અનેક તરાહના જુલ્મે અને આત્મનો પ્રત્યવર્ગ પર પાડયા. લેટીન આય દેહ કાવેહ નામદ એક કમીના લુહારના હાથથી તે ઝેરોઝનર થયો. મોગય શાહ ઔરંગઝીબ પોતાના તિલ શત્રુઓથી બહુ ખીક રાખતો, અને પોને આહોનિશ અંગરક્ષકોથી ઘેરાયેલો રહેતો, પરંતુ મોહત આત્મ્ય ત્યારે અગરક્ષકો શું ઉન્-યોગના મહેસુરના વાધ દીપ્ત સુલ્તાનને તેના મુઠ્ઠાએ તેને વિષ આપી મારી નાખ્યો એવી હરહમેગ ચિતા હોવાથી તેણે જરા જરા કરતા ઝેર આપાનો પ્રયોગ કર્યો, અને છેલ્લે તો તે એટલા બધા મોટા જથ્થામાં ઝેર શકતો કે લોકો પણ હવરત રહેતાં! તે પણ આખરે લગતાં મરાયેલ લંકાના સર્વશક્તિવાન ભૂપ રાવણનોજ દાખવો સો, તેના જેવો શૂરવિર અને મમૃદિવાન પાદશાહ તો કોઈજ નહીં થયો હશે, જેનો આપ્તો મહેલ સુવર્ણથી અને મંગાર પામેલો હતો, જેને ત્યાં નવમણે આવી ચાકરી કરતા હતા, મદ્ર જેવા પણ જેના તાજામાં, ચંદ જેને ત્યાં હજાર હતો, વરણ જેને ત્યાં નીર ભરવાનું કનિઠ કામ કરતો, અલ્લાજ જેના આશરા હેઠે વેદના

પાક ભણતા, જેનું રાજમંદિર ઈંદ્રામન કરતાં પણ વધારે દેહિયમન હતું અને જેની પાસે અળખેનું લશ્કર હતું, તે જેવો પણ હે વાયક! મોહતને ક્યાં નિવારી શક્યો છે?

કરત કરત ઘઘ, કહુદિ ન જનૈ અંધ;
આવત 'નિકટ દિન, આગયે ચપાકદે!
જૈસે ખાજ તિતકકુ દાગત હે 'અયાનક,
જૈસે ખર મઝરીકુ લિલત લપાકદે!
જૈસે મક્ષિકાકી ધાત, મઝરી કરત આય,
જૈસે સાપ મૂસકકુ અસત ગપાકદે!
એતરે અએત નર ! "સુંદર" સંભાર રામ,
એએ તો હિ કાલ આય, લેછગો ટપાકદે!

એવી રીતે આપણુ જોઇ શક્યે છીએ કે મોહત શું હંચ કે નીચ સધળાંને સમીકરણ કરી નાખે છે. તે ડાચેનીરપસ, હેરોડ, આરંગઝેગ, અફરાનિયાજ જેવા જાંબેને જેવી રીતે પોતાની તેજ સુગાવમાં લે છે તેવીજ રીતે નાશીરવાન, શિઆવકસ, વિક્રમદિત્ય, અને શાહ-મન જેવા ભક્ષા અને ઇન્સાફી માણુઓપર પોતાનો ઝોરાવર દત્ત એકસરખી રીતે લંબાવે છે, જેવી રીતે તે જુગારીઓ, ડાકડાઓ, ખુનીઓ, અને એવાજ ખીજ અધમમતિનાં પ્રાણીઓને ઝટવારમાં પટકી નાખે છે, તેવીજ રીતે તુલસીદાસ, જમલુદ્દિન, ગિવડતનગર્ગ, મન્સુર, વારિમકિ, આદિ ઇશ્વર ભક્તો અને ઋષિ મુનીઓને પણ તે આજેઝ કરે છે! તે નિઃમદેહ સાર્વજનિક છે.

(૨) "અજલનો કાસદ."

"Death has been painted as a skeleton grasping a scythe, a grinning skull, a threatening figure with terrible face and uplifted dart, a bony scarecrow shaking an hour-glass—all that could alarm and repel has been gathered round this rightly-named King of Terror."—*Annie Besant*

પૂર્વ તેમજ પશ્ચિમના કવિદો તેમજ પડિતોએ સર્વાનુમતે મોહતનો ઘણોજ ભયાનક ચિતાર આપ્યો છે. ખાકી ખોળ્યામાથી મિનેઈ રવાનના બહિષ્કાર જેવાં એક અતિપથ સામાન્ય એક અત્યંત નજીવાં કુદ્રતી કાર્યને મર્વ વિદ્વાનોએ અતિપથોક્તિ અને ઇત્પનારાકિતની મદદથી એક અતિ ચોર કૃત્ય—નિશંક ગેરવાજખીપણું—ચિતાર્યું છે. આજ સખગસર રથૂળ દેહ અને ઇશ્વરી આત્માના વિયોગને તેઓએ અલંકૃત સૈવીમાં એક નિષ્કુર અને પ્રચંડ રાક્ષસનો ભામ આપ્યો છે, અને તેથીજ "અજલનો કાસદ," "મૌતનો દિરેસ્તો," "કૂર યમરાજ," "ધારતી-ઓનો શાહ," "મલક-ઉલ-મૌત," આદિ ભયાનક અને અયોગ્ય શબ્દ પ્રદારથી તેને વધાવી લેવામાં આવ્યો છે! ખરી રીતે જોતાં જમરાજ જેવું કંઈ છે પણ નહીં: એ તો માત્ર કવેશ્વરો અને ફિલ્સુફોની તર્કશક્તિનો એક ખ્યાલી ધખારો છે. મુસલમાનોમાં તેને "અઝરાએલ," "અથુ હુઆલ," એવા નામોથી ઝોળખવામાં આવે છે, અને તેની ઉત્પત્તિ વિષે તેઓમાં એવી માન્યતા છે કે જગતના પ્રારંભ પહેલાં અસ્લાહતાલાએ ઝંખીઅલ, માંહુલ, અને ઇસરા-એલ નામના ત્રણ દિરેસ્તને આકાશપરથી મેકલ્યા કે તેઓ સાત મિનિ બિન રંગોની મુઠ્ઠી

બારી માટી લઈ આવે (અને આજ કારણસર જુદી જુદી પ્રજાઓનાં વિધવિધ વર્ણો હોવાનું માની શકાય.) પરંતુ માટી જેવા જતાં જમીને તેઓને ધારતી આપી કે ખુદાએતઆલા એમાંથી આદમની ઉત્પત્તિ કરશે, અને તે બે કદાપિ ખુદાને નાફરમાન થશે તો ખુદા મારી ઉપર ત્રાપ નાખશે! આથી પેલા ફિરેસ્તાઓ પાછા ખાલી હાથેજ ખુદા આગળ ગયા. આથી ખુદાએ અઝરાએલને તેજ કાર્ગર મોકલ્યો જેણે જમીનની વિનતિની સ્પૃહા કર્યા વિના દયાવિણુપણે પોતાનું કર્તવ્ય સમાપ્ત કર્યું, જેથી ખુદાએ તને અને જનને દ્વાની દુનિયામાં જુદા પાડવાનું વિકટ કામ તેનેજ સોંપ્યું. અને જેથી તે અજલનો ફિરેસ્તો કહેવાય છે. જ્યારે અઝરશીલ નામનો એક પ્રવાનદુત રોકે મહેસરપર એ વાર રણગિંગકું કુંકરો, ત્યારે કિત્તે વેળાનો ધ્વનિ શ્રવણ કરતાં અઝરાએલ મૃત્યુવશ થશે. મોહનજી કાળોપરથી આ “બયનો શાહ” દોઝખનો એક દારપાળ હોય એવું બાસે છે. મુખ્યત્વે “પરેડાઇઝ લોસ્ટ”માં એને વિશે ઘણું દેખતનાક વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે.

અર્થ ખર્ચમે દ્રવ્ય હય, ઉદ્ય અસ્તમે રાજ;
તુમ્હારી! એક દિન મર્થુ હય, આવે કાને કાલ ?

“થોમાવાસિફ રાગાયશ્ચ” ઉપરથી દિંદુ ધર્મમાં કાળને કેવો ચિતારવામાં આવ્યો છે તે માત્ર પડે છે, જુઝ ઋષિએ જ્યારે પોતાના પુત્ર શુક્રાચાર્યનું ચેતનરહિત શયન જોયું ત્યારે નેઓએ અવિચારીપણે ક્રોધમાં કાળને શાપ દેવા માડ્યા. “તે મમને પ્રજાનો સંહાર કરનાર કાળ, જો કે રૂપરહિત છે તોપણ રૂપ ધારણ કરી જાનિ પાસે આવ્યો. તેણે ખડગ તથા પાશધારણ કર્યાં હતાં; કુંડળ તથા કમચથી તે યુક્ત હતો. બાર માસગી તેને બાર હાથ હતા, છ ઋતુ રૂપી છ મુખ હતાં, તથા કેટલીક કિંકરની સેનાથી તે વિંટાયવો હતો. તેનાં શરીરમાંથી જ્વાળાનો સમુદ્ર નીકળતો હતો, તેથી આકાશમાં પ્રકુલિત કેશુડાના ઝાડવાળા પર્વતની શોભા થઈ રહી હતી. તેના હાથમાં રહેલ ત્રિશુળમાંથી નીકળેલ તેજનાં કુંડાળાથી, સોનાનાં કુંડાળાની પેડે દિગ્ગાઓ શોભતી હતી. તેના આસના વાયુથી શિખર જેનાં ખગી ગયા છે એવા પર્વત દિગ્ગાળામાં બેઠા હોય નહિ શું તેની રીતે ચત્રાવમાન થવા લાગ્યા, પડવા લાગ્યા, તથા ફરવા માડ્યા. તેના ખડગમંડળના પ્રકાશથી સ્વામ ચંચલું સૂર્યચંદ્ર, કૃષ્ણ સમયે બળી ગયેલ જગતના ધુમાડાથી આકુલ થાય તેની રીતે આકુલ થયું હતું!” એવાં ઉચ્ચરણપથી કોણ નહીં ડર પામે? “આણુક્ય” નીતિમાં કહ્યું છે કે:

કાલઃ પચાત મૂતાનિ કાલઃ સંહરતે પ્રજાઃ ।

કાલઃ નુપેષુ જાગર્તિ કાલો હિ દુરતિક્રમઃ ॥

ભાવાર્થ કે: કાળ સર્વ પ્રાણીઓનું ભક્ષણ કરે છે, અને કાળજ સર્વ પ્રજાનો મહાર કરે છે. સર્વ પદાર્થનો લય કરવા માટે કાળ નિરંતર જગૃન રહે છે. કાળને કોઈ નિવારી શક્તિ નથી. હવે કાળ જુઝ ઋષિને મંબોધી કહે છે: “કલ્પકાળના પ્રયંત અગ્નિથી મારો નાશ થયો નથી તે તમે ત્રાપથી મને કેમ બાળી શકશો? મેં કેટલીક અહ્લાંડની પંક્તિનો વિનાશ કરેલ છે. કાટી રૂઢને હું ગળી ગયો છું તથા અસંખ્ય વિધજનુ પશુ મેં ભક્ષણ કરેલ છે. એ પ્રમાણે કયે સ્થળે અમે મમર્થ નથી થયા તે કહો? હે અહન! અમે બોહના છીએ, તથા તમ વિગેરે અમાર

ભોજન છે. આ પ્રમાણે એક ખીમની ઇચ્છા નથા દેવ વિના સ્વભાવિક મર્યાદા રહેતી છે. અગ્નિની શિખા પોતાની મેળેજ ઉઘી જતી છે, જળ નીચા પ્રદેશમાં જાય છે, ભોજન ભોક્તા પામે જાય છે, તથા સૃષ્ટિ અંત કરનાર કાળ પાસે પોતાની મેળેજ જાય છે. આ સમગ્ર જગત મારા ભોજન રૂપેજ કલ્પેજું છે!" અને આ તેના કહેણને ભર્તૃહરી ગેયા ટેકા આપે છે:

આયુર્વેદવિદાં રસાશ્નવતાં પથ્યાશિના યન્તેતા

વૈદ્યાનામપિ રોગજન્મ વપુષાં હ્યન્તર્યતો દૃષ્યતે ।

દુશ્ચક્ષુઃ કંઠલિકૃત્તત્રિમુવનો લૌહિવિહારીસ્થતઃ

સર્વોપાયવિનાશનૈકચતુરઃ કાલાય તસ્મૈ નમઃ ॥

અર્થાત ને વૈદો આયુર્વેદને જાણે છે, આરોગ્યને માટે રસાશ્ન પાય છે, અને યત્નપૂર્વક પથ્યભોજન કરે છે, આઠલું કર્યા છતાં પણ તેઓનાં શરીરમાં વ્યાધિ જોવામાં આવે છે, અને તેઓ અત કાળના ભોગ મઠ પડે છે. ને કાળ ભૂયંકર દૃષ્ટિપાત્ કરીને ત્રણે ભુવનનો સમત માત્રમા કોણિયો કરી જાય છે, અને કોઈ તેનાથી અથવા માટે અંગેજ ઉપાયો કરે છે, પરંતુ તેવા સર્વ ઉપાયોનો નાશ કરવામાં કાળ મહાત્મ અતુર છે. ને કાળરૂપી પરમાત્માને હું નમસ્કાર કરે છું !

"મેહલતનો કહેર" ને ખરેખરો જોવો હોય તો મોટા ઉપદ્રવે વૈજાએ હોય છે. ઇ. સ. ૧૩૪૬ માં યુરોપમા કાળો કહેર પ્રસરી ગયો હતો જેણે ૮૭૨,૦૦૦ ભોગ લીધા હતા. ૧૬૫૬ માં નેપલ્સમા પ્લેગ ફાટી નીકળ્યો હતો જેણે ૭ મહિનામાં ૯૩,૮૦૦ મનુષ્યોના ભોગ લીધા હતા. ૧૬૬૫ માં તેણે લંડનમાં દેખાવ મ્હ ૩૩ અકવાડયાં સુધી ત્રાસ વર્તાવ્યો, અને દર અકવાડયે ૨૧૦૦ માણસોના જીવ લીધા. ઇ. સ. ૧૭૨૦ માં માર્સેઈલમાં મરડી ફાટી નીકળી ને ૯ મહિના ચાલી અને તેથી ૩૮,૬૦૦ માણસો જીવ્યા ગયાં. એજ રોગે મેપ્પેકમાં ૩૨ અકવાડયા સુધી હાહાકાર મચાવ્યો અને કુલ ૧૧૮,૪૦૦ નો નાશ કર્યો. ૧૭૭૮ માં કૉન્સ્ટેન્ટીનોપલમા પ્લેગ દેખાવ આપ્યો ને ૧૮ અકવાડયાં રહ્યો અને તેથી સરેરાસ ૧૭૧,૦૦૦ માણસો મુવાં. કેરો શહેરમાં ૧૭૯૮ માં એજ ઉપદ્રવ ફેલાયો જેથી પ્રજાએ ૨૫ અકવાડયાં સુધી ત્રાસ ત્રાસ પોકારી, અહીં આ રોગે ૮૭,૫૦૦ માણસના ભોગ લીધા. ૧૮૧૨ માં કૉન્સ્ટેન્ટીનોપલમા તેણે પુનઃ પગપેસારો કર્યો અને ૧૩ અકવાડયાંમા ૧૪૪,૩૦૦ માણસો માર્યા ગયા; તેવીજ રીતે ઇ. સ. ૧૮૩૪ માં ને કેરોમા ફગીથી ફાટી નીકળ્યો અને મરાસરી ૭૨૧,૦૦૦, ૧૮૫૪માં ૯૦૫,૦૦૦, અને ૧૮૭૩મા ૬૨૧,૦૦૦ માણસો જીવ્યા ગયા હતા ! વળી આધુનિક સમયમાં ઇન્ડુગેન્સીએ અગણિત મનુષ્યોનો સંહાર કર્યો છે તે સૌ કોઈને રોગન લગેજ. ઉપાનિ, અકરમાતાદિ સર્વ યમરાજના બિદાણાં માત્ર છે એટલું આપણે જાણવું અગત્યનું છે.

કોઈ કહે આખો તાવ, કોઈ કહે યજું કોમળિયું ;

કોઈ કહે કરડો નાગ, કોઈ કહે પામી વળિયું ;

ઝાણું થયું ન હતું, પણ આખરે મત્તુ મમથે તે જોડ્યો હતો કે: “મેં અનેક બળાઓને દેદે કાઢી છે, અને હું અજ્ઞાના કાસદનો પણ મારા ભારી ગુરજથી ચૂરેચૂરો કરી નાખવા માગતો હતો. પણ તેણે હિયકારા જ્યાંએ દિંગતથી મામે આવવાને બદલે મને પાઠાથી હજો કરી તખ્ત ઉપરથી ખાકમાં નાખ્યો!” તેનીજ રીતે હરકપુલોમ, રસ્તમ, ભીમ, આમાડીસ ગોલ, ઇ-ત્યાદિ ચોદાઓ મોહતનો આખરે શેકાર થયા છે. જ્યારે જવાન સોહરાય પોતાના પેદરના હાથ પર માર્યો ગયો ત્યારે રસ્તમે આહોઝાસીથી પોતાના કપડાં ચાક કરી નાખ્યાં ત્યારે મોહરેઝ, ગેવ, કાકમાદિ બોઝોગીઓ તેને ફિરદોશીના શપ્દોમાં ગિય દાઢી હતી કે:

ખુનીનખત કેરદારે ચર્ખે બુલન્દ,
બદસ્તી કોવાહો બદીગરી દુકમન્દ;
ન હર પાદશાહો ન હર બન્દેહરા,
શનારદ ન નાદાન ન દાનન્દેહરા!

“આવ જેદાન પહેલવાન! આ બુલ્લદ આરમાનની એની રીતી છે કે તે એક હાથમાં ફતેહની કોશાહરથી તાજ રાખે છે અને બીજા હાથમાં મોહતનો ફામો રાખે છે! તેની નજરમાં પાદશાહ કે ગુલામ, નીદાન કે દાના સૌ વક્સાન છે!” અને આપણુ જોઇએ છીએ કે આજે જ્યાં જોકાદ ગરીબ માણસ બરમ ઘણ જાય છે ત્યાંજ આવતી કાલે કોઈ મોટો ઉમરાવ આવતો હશેગી સુધીનો આરામ શોધનાર છે! આવ દેહ માટી સાથે માટી એની રીતે મરી જાય છે કે અમીર કોણ અને ફકીર કોણ તે શોધવો મરકેલ પડે છે! શાયર જેમ સાદી કહે છે કે:

આવકે પાય અઝ સરે તખ્ત ન નેહાદી બર ખાક,
આકેબત ખાક શુદો ખરક બર વય મીગુઝરન્દ!

‘મતલબ કે: “તે કે જે મિથ્યા અભિમાનમાં ઉન્મદ થઈ ખાક ઉપર પગ મૂકવાનું પણ નમોજુ સગવળો હતો તે પણ આખરે બરમ થઈ ગયો છે અને લોકો આજે તેની ખાક ઉપરથી ચાલે છે!”’ ફુનિયામાં દૌર કોહનો રહ્યો નથી અને રહેવાનો નથી. જગત સર્વ કોઈને સમદ્રષ્ટિથી જુલે છે. જેઓ અહંકાર અને મમત્વમાં મગ્યા રહે છે: તેઓ જહ્દીજ નાશ પામે છે. ધરાનમાં જોડાકે લગભગ હજાર વર્ષ સુધી આપણુદ મતા ભોગવી, અનેક તરાંહના બુલ્લો અને આગળો ધમ્મગર્ગ પર પાડ્યા, લેશન આપ દેહ કાવેહ નામક એક કમીના લુહારના હાથથી તે ઝેરોઝવર થયો. મોગલ શાહ અંબરગંઝીજ પોતાના તિવ શત્રુઓથી બહુ બીક રાખતો, અને પોને અદોનિશ અંગરક્ષકોથી ઘેરાયેલો રહેતો, પરંતુ મોહન આત્મ્ય ત્યારે અંગરક્ષકો શું ઉપ-યોગના? મહેસુરના વાઘ દીપ્ત સુલ્તાનને તેના મુદ્દઓ તેને વિષ આપી મારી નાખશે એવી હરકમેશ ચિંતા હોવાથી તેણે જરા જરા કરતાં ઝેર ખાવાનો પ્રયોગ કર્યો, અને છેલ્લે તો તે એટલા બધા મોટા ભથ્થામાં ઝેર ફાકતો કે લોકો પેણ હચરત રહેતાં! તે પણ આખરે લડતાં મરાયો. લોકોના મર્ચશકિતવાન બૂપ રાવણુનોજ દાખવો લો, તેના જેવો શૂરવિર અને સમૃદ્ધિવાન પાદશાહ તો કોઈજ નહી થયો દગે, જેનો આખો મહેલ સુવર્ણથી અને મૃંગાર પાગેલો હતો, જેને ત્યા નવમહેલો આવી ચાકરી કરતા હતા, છંદ જેવા પણ જેના તામામાં, ચંદ જેને ત્યાં જમધર હતો, વરણુ જેને ત્યાં ગીર બરવાનું કનિષ્ઠ કામ કરતો, સહાજ જેના આગરા હોડે વેદના

પાઠ ભણના, જેનું રાજમંદિર ઇંદ્રાસન કરતાં પણ વધારે દેહિધમન હતું અને જેની પાસે અખબેનું લશ્કર હતું, તે જેવો પણ હે વાંચક! મોહતને ક્યાં નિવારી શક્યો છે?

કરત કરત ધધ, કહુદિ ન જનૈ અધ;
આવત નિકટ દિન, આગેસે અપાકદે!
જૈસે બાજ તિનકકુ દાગત હૈ અચાનક,
જૈમે બર મહરીકુ લિસત, લપાકદે!
જૈસે મશિકાકી ધાત, મહરી કરત આય,
જૈસે સાપ મૂસકકુ ઘસત ગપાકદે!
ચેતરે અચેત નર। “મુંદર” સંભાર રામ,
ઐસે તો દિ કાલ આય, લેધગો ટપાકદે!

એવી રીતે આપણુ જોધ શક્યે છીએ કે મોહત શું હંચ કે નીચ સધળાને સમીકરણ કરી નાખે છે. તે ડાપેતીશ્વસ, હેરાડ, ચૌરંગજેમ, અંદ્રાસિયામ જેવા ઝાલેઓને જેવી રીતે પોતાની તેજ ચુંગાલમાં લે છે તેવીજ રીતે નાશીરવાન, શિઆવક્ષ, વિક્રમાદિત્ય, અને શાર્ક-મન જેવા બક્ષા અને ઇન્સાફી માણસોપર પોતાનો ઝેરાવર દ્યત એકસરખી રીતે લાંબાવે છે, જેવી રીતે તે જુગારીઓ, છાકરાઓ, ખુનીઓ, અને એવાજ ખીજ, અધમમનિનાં પ્રાણીઓને ઝટવારમાં પટ્ટી નાખે છે, તેવીજ રીતે તુલસીદાસ, જનમદનિ, સિવડતમર્ગ, મન્સુર, વારિમકિ, આદિ ઇશ્વર ભક્તો અને ઋષિ મુનીઓને પણ તે આજેજ કરે છે! તે નિ.સંદેહ સાર્વજનિક છે.

(૨) “અજલનો કાસદ.”

“Death has been painted as a skeleton grasping a scythe, a grinning skull, a threatening figure with terrible face and uplifted dart, a bony scarecrow shaking an hour-glass—all that could alarm and repel has been gathered round this rightly-named King of Terror.”—Annie Besant

પૂર્વ તેમજ પશ્ચિમના કવિહો તેમજ પડિતોએ સર્વાનુમતે મોહતનો ધણોજ ભયાનક ચિતાર આપ્યો છે. ખાફી મોહ્યામાંથી મિનેઈ રવાનના બહિષ્કાર જેવાં એક અતિપય સામાન્ય એક અત્યંત નજીવાં કુદરતી કાર્યને સર્વે વિદ્વાનોએ અતિપ્રેરણિત અને કલ્પનાશક્તિની મદદથી એક અતિ ધેાર કૃત્ય—નિ.ગંદ ગેરવાજખીપણે—ચિતાર્યું છે. આજ સખઅસર રચૂળ દેહ અને ઇશ્વરી આત્માના વિયોગને તેઓએ અલંકૃત શૈલીમાં એક નિખુર અને પ્રચંડ રાક્ષસનો ભામ આપ્યો છે, અને તેથીજ “અજલનો કાસદ,” “મૌતનો ફિરેરતો,” “કૂર ધમરાજ,” “ધારતી-ઓનો સાદ,” “મલક-ઉલ-માત,” આદિ ભયાનક અને અયોગ્ય શબ્દ પ્રહારથી તેને વધારી લેવામા આવ્યો છે। ખરી રીતે જોતાં જમરાજ જેવું કંઈ છે પણ નહીં: એ તો માત્ર કવેશ્વરો અને ફિલ્સુફીની તર્કશક્તિનો એક ખ્યાલી ધખારો છે. મુસલમાનોમાં તેને “અઝરાએલ,” “આપુ છઆદ,” એવાં નામોથી ઓળખવામાં આવે છે, અને તેની હેપતિ વિષે તેઓમાં એવી માન્યતા છે કે જમતના પ્રારંભ પહેલાં અધ્યાદનાક્ષત્રે ગેંધીઆય, માઇકલ, અને ઇસરા-એલ નામના ત્રણ ફિરેરતાને આકાશપરથી મોહ્યા કે તેઓ સાત બિન્ત બિન્ત રંગોની મુઠ્ઠી

ભરી માટી લઇ આવે (અને આજ કારણસર જુદી જુદી પ્રજાઓનાં વિધવિધ વર્ણો હોવાનું માની શકાય.) પરંતુ માટી જેવા જતાં ઝમીને તેઓને ધારતી આપી કે ખુદાએતઆલા એમાથી આદમની ઉત્પત્તિ કરશે, અને તે જો કદાપિ ખુદાને નાફરમાન થશે તો ખુદા મારી ઉપર આપ નાંખશે! આથી પેલા ફરેસ્તાઓ પાછા ખાલી હાથેજ ખુદા આગળ ગયા. આથી ખુદાએ અઝરાએલને તેજ કામપર મોકલ્યો જેણે ઝમીનની વિનતિની સ્પૃહા કર્યા વિના દયાહિન્યુપણે પોતાનું કર્તવ્ય અગાપન કર્યું, જેથી ખુદાએ તન અને જનને ફાની દુનિયામા જુદા પાડવાનું વિકટ કામ તેજેજ સોંપ્યું. અને જેથી તે અઝરાને ફરેસ્તા કહેવાય છે. વ્યારે અઝરાસીસ નામનો એક પ્રધાનદુત રોઝે મહેશ્વરપર એ વાર રણથિંગડું ટુંકશે, ત્યારે દિવ્ય વેળાનો ધ્વનિ અવલુ કરતા અઝરાએલ મૃત્યુવશ થશે. મિહનનાં કાબોપરથી આ “બયનો શાહ” દોઝખનો એક દારપાળ હોય એવું ભાસે છે. નૂખતવે “પરેડાઇઝ લોસ્ટ”માં એને વિશે ઘણું લેખતનાક, ઘણુંનું આપવામાં આવ્યું છે.

૩

અર્મ અર્મએ દ્રવ્ય દય, ઉદય અસ્તમે રાજ,
તુલ્કી! એક દિન મર્ણુ દય, આવે કોને કાજ!

“યોગાવામિહ રામાયણ” ઉપરથી દિંદુ ધર્મમાં કાળને કેવો ચિતારવામાં આવ્યો છે તે માલુમ પડે છે, બહુ ઝપિએ જ્યારે પોતાના પુત્ર શુકાચાર્યનું ચેતનરહિત શય જોયું ત્યારે તેઓએ અવિચારીપણે કોઈમાં કાળને શાપ દેવા માડ્યા. “તે સમયે પ્રજાનો સહાર કરનાર કાળ, જો કે રૂપરહિત છે તોપણ રૂપ ધારણ કરી મુનિ પાસે આવ્યો. તેણે પાડગ ત્યા પાશધારણ કર્યાં હતાં: કુંડળ ત્યા કચચથી તે યુક્ત હતો. બાર માત્રથી તેને બાર હાથ હતા, ૭ ઝવુ ૩થી ૭ ઝુખ હતાં, તથા કેટલીક કિંકરની સેનાથી તે વિંટાપગ્રો હતો. તેનાં શરીરમાંથી જ્વાળાનો અમુદ નીકળતો હતો, તેથી આકાશમા પ્રગુલિત કેશ્વરાંત્રા ઝાડવાળા પર્વતની શોભા યદ રહી હતી. તેના હાથમાં રહેલ નિશુળમાંથી નીકળેલ તેજનાં કુંડળાથી, સોનાનાં કુંડળની પેઢે દિગ્ગાઓ ગોમની હતી. તેના શ્વાસના વાયુથી શિખર જેનાં ખરી ગયા છે એવા પર્વત દિગ્ગામાં બેઠા હોય નહિ શું તેવી રીતે ચત્રાપમાન થવા લાગ્યા, પડ્યા લાગ્યા, ત્યા ફરવા માડ્યા. તેના ખડગમંડળના પ્રકાશથી રથાગ ચક્રનું સર્વગિય, કલ્પ સમયે બગી ગયેલ જગતના ધુમાડાથી અકુલ થાય તેવી રીતે આકુલ થયું હતું” એવા ઉચ્ચરણથી કોણ નહીં ડર પામે? “આણકય” નીતિમા કહ્યું છે કે:

કાલઃ પચાત મૂતાનિ કાલઃ સંહરતે પ્રચાઃ ।

કાલઃ સુપેષ્ટ જાગર્તિ કાલો હિ દુરતિક્રમઃ ॥

ભાવર્થ કે: કાળ મેવં પ્રાણીઓનું બહાણું કરે છે, અને કાળજ સર્વ પ્રજાનો સહાર કરે છે. સર્વ પદાર્થનો લય કરવા માટે કાળ નિરતર જ્યેષ્ઠ ગ્રહે છે. કાળને કોઈ નિવારી શક્તિ નથી. હવે કાળ બહુ ઝપિને સંજોષી કહે છે: “કલ્પકાળના પ્રચંડ અગ્નિથી મારો નાશ થયો નથી તે તમે શાપથી અને કેમ બાળી શકશો? મેં કેટલીક અજ્ઞાંડની પશ્ચિતનો વિનાશ કરેલ છે. કોટી ઉઠને હું ગમી ગયો છું તથા અમંખ્ય વિજ્યનું પણ મેં બટાણું કરેલ છે. એ પ્રમાણે કયે રચણ અને સમય નથી થયા તે કહે? હે અજ્ઞાન! અમે શોકતા કીઓ, તથા તમ વિચેર અમાઈ

ભોજન છે. આ પ્રમાણે એક પીઝની ઇચ્છા નથા દ્વેષ વિના સ્વભાવિક મર્યાદા રહેતી છે. અગ્નિની શિખા પોતાની મેજેજ ઉઝી જાય છે, જળ નીચા પ્રદેશમાં જાય છે; ભોજન ભોક્તા પાસે જાય છે, તથા સૃષ્ટિ અંત કરનાર કાળ પાસે પોતાની મેજેજ જાય છે. આ સમય જગત્ મારા ભોજન રૂપેજ કહેણું છે!" અને આ તેના કહેણને ભર્તૃહરી ગાયા ટેકા આપે છે:

આયુર્વેદવિદાં રસાશનવ્રતાં પથ્યાશિનાં યન્તેતા

વૈદ્યાનામપિ રોગજન્મ વપુષાં હ્યન્તર્યતો દ્વયતે ।

દુશ્શત્રુઃ કવલિકૃતત્રિમુવનો લૌલવિહારીસ્થતઃ

સર્વોપાયવિનાશનૈકચતુરઃ કાલાય તસ્મૈ નમઃ ॥

અર્થાત ને વૈદો આયુર્વેદને જાણે છે, આરોગ્યને માટે રસાયણો ખાય છે, અને યત્નપૂર્વક પથ્યભોજન કરે છે, આટલું કર્યા છતાં પણ તેઓનાં શરીરમાં વ્યાધિ જોવામાં આવે છે, અને તેઓ અત કાળના ભોગ યથા પડે છે. ને કાળ ભયંકર દૃષ્ટિપાત કરીને ત્રણે ભુવનનો રમત માત્રમા કોળિયો કરી જાય છે, અને કોઈ તેનાથી બચવા માટે અનેક ઉપાયો કરે છે, પરંતુ તેવા સર્વ ઉપાયોનો નાશ કરવામા કાળ મહાન્ ચતુર છે. ને કાળરૂપી પરમાત્માને હું નમસ્કાર કરું છું ।

“મોહતનો કેહેર” ને ખરેખરો જોવો હોય તો મોટા ઉપદ્રવો વેળાએ હોય છે. ઇ. સ. ૧૭૪૬ માં યુરોપમા ક્રાળો કેહેર પ્રમરી ગયો હતો જેણે ૮૭૬,૦૦૦ ભોગ લીધા હતા. ૧૬૫૬ મા તેપરસમાં પ્લેગ ફાટી નીકળ્યો હતો જેણે ૭ મહિનામાં ૯૩,૮૦૦ મનુષ્યોના ભોગ લીધા હતા. ૧૬૬૫ માં તેણે લંડનમાં દેખાવ દષ્ટ ૩૩ અઠવાડયાં સુધી ત્રાસ વર્તાવ્યો, અને દર અઠવાડયે ૨૧૦૦ માણસોના જીવ લીધા. ઇ. સ. ૧૭૨૦ માં માર્સેલ્સમાં મરકી ફાટી નીકળી ને ૬ મહિના ચાલી અને તેથી ૩૮,૬૦૦ માણસો શવથી ગયાં. એજ રોગે મોરકોમાં ૩૨ અઠવાડયા સુધી લાગતકાર મચાવ્યો અને કુલ ૧૧૮,૪૦૦ નો નાશ કર્યો. ૧૭૭૮ માં કોન્સ્ટેન્ટિનોપલમાં પ્લેગ દેખાવ આપ્યો ને ૧૮ અઠવાડયાં રહ્યો અને તેથી સરેરાસ ૧૭૧,૦૦૦ માણસો મુવાં. કેંગે શેહરમાં ૧૭૮૮ માં એજ ઉપદ્રવ ફેલાયો જેથી પ્રજાએ ૨૫ અઠવાડયાં સુધી ત્રાસ ત્રાસ પોકરી; અહીં આ રોગે ૮૭,૫૦૦ માણસના ભોગ લીધા. ૧૮૧૨ માં કોન્સ્ટેન્ટિનોપલમા તેણે પુન પગપેમારો કર્યો અને ૧૩ અઠવાડયાંમાં ૧૪૪,૩૦૦ માણસો માર્યા ગયા, તેનીજ રીતે ઇ. સ. ૧૮૩૪ મા તે કેરોમાં ફરીથી ફાટી નીકળ્યો અને મરામરી ૭૬૧,૦૦૦, ૧૮૫૪મા ૯૦૫,૦૦૦, અને ૧૮૭૩માં ૬૨૧,૦૦૦ માણસો જીવ ગયા હતા । વળી આધુનિક સમયમાં હન્ડુએન્સાએ અગણિત મનુષ્યોનો સંહાર કર્યો છે તે માં કોઈને રોશન હોજર ઉપાધિ, અકસ્માતાદિ સર્વ યમરાજનાં બદાણાં માત્ર છે એટલું આપણે જાણવું અગત્યનું છે.

કોઈ કહે આજે તાવ, કોઈ કહે ચું કોગળિયું;

કોઈ કહે કરડયો નાન, કોઈ કહે વાસી વળિયું;

કાંઈ કહે વાંધો રોગ, કાંઈ કહે શસ્ત્રજ વાગ્યું;

કાંઈ કહે મારી મૃક, કાંઈ કહે પાપજ લાગ્યું!

ધંધર ગાયે લેતો નથી, જગત્ મોહિ મહિમા જૂવો,

શામળ કહે સૌ સાંભળો, મોહત આવ્યું તેથી મૂલો!

એ પ્રમાણે આપણુ જોઈ શક્યે છીએ કે મોહતને જો કે અતી મિહામણું ચિતારવામાં આવ્યું છે છતાં ખરેખર તે કંઈ બયંકર નથી. જેવી રીતે આપણુ એકાદ ચાંમલાને અંધારામાં વકાચક જોતા બીહયે, પરંતુ સમિપ જતાં આપણી પ્રતિતિ થાય કે એ તો માત્ર માધારણ સ્થંભ છે, તેવીજ રીતે મોહત માટે પણ આપણે ઘણીકવાર અથોગ્ય અને અધઠિત ડર રાખ્યે છીએ. આખરે મૃત્યુ શું છે? દેહ અને આત્માનો વિભેગ! નથી એમા તમને કાંઈ વિલક્ષણ આકૃતિ ખડગ ઉઘામી મારતી કે નથી તમને કાંઈ શયતાની શક્તિ હથેલાન કરતી, તો તમારે એટલી બધી ધાસ્તી શા માટે રાખવી જોઈએ? "In the midst of life we are in Death," અને આ એક ઘણુંજ મોખતેખર સિદ્ધાંત છે. જીંદગીમાં આપણુ અનેકવાર મોહતમાંથી બચી જઈએ છીએ, —ના, મોહતનાં ડાયાંગાં જઈ આપણુ પાછા આવ્યે છીએ,—છતાં પણ આપણે મોહતની મિથ્યા ધારતી રાખ્યે તો તે નામર્દી અને મેહજરી છે, મામાની પાદશાહ શાહપૂદરના પ્રધાન આદરગાદ મારેરપંદ એક મોખેલાન મોખેદ હતા અને તેઓએ મિનાઇ વિપથોનો બહુજ ઉડો અભ્યાસ કીધો હતો. તેઓનુ એક મિદ્ધાંત આ હતુ કે દરેક રાત્રે નિદ્રા દર્યાન દરેક માણસનો આત્મા તેના પાકી શરીરમાંથી નીકળી ઉપર આકાશ તરફ જાય છે અને ત્યાં પોતાની ફવશીને મલે છે. પછી પેલો શખ્શ- કે જે આત્માવિન હયે તો મૂલેશે જોવોજ કહેવાય-તે ત્યારે નિંદ્રાથી ફારેગ થના કરે છે કે તુર્ત પેલો આત્મા તેના શરીરમા પુનઃ પ્રવેશ કરે છે! એવી રીતે જોતાં એટલું તો સ્પષ્ટ થાય છે કે આપણુ દરરોજ મર્યે છીએ અને રોજ સજીવ થઈએ છીએ, ત્યારે મોહતને આપણુ ગાઢ નિંદ્રા મર્યે તો પછી મોહતથી આપણુને કંઈપણ મિહવાતું રહેશે?

ખજરદારી ગાય ઉરુખાને કદમ!

કે જાને તૂ મર્યેસ્તો નામશરૂ નકમ.

ચૂ મર્ગ અજ કદસ રહતો મોગસસત કપદ,

દેગર રહ ન ગર્દદ બ મઠજો તુ સયદ,

નેજદદાર કુરસત કે આલમ ફમીસ્ત,

દમી પીશે દાના બેહ અજ આલમીસ્ત!

"મોરતાન"માં સાદીનો કાલ છે કે. અય હું હાડકાંનો બનેલાં પંજરા! એટલી યાદ રાખજો કે તારો જીવ એક પક્ષિના જેવો છે અને તેનુ નામ આત્મા છે. ત્યારે એક પક્ષિ પાંજરામાંથી રેહાઇ મેળયે છે, તો ફરીથી તે તારા કબજમાં આવતું નથી. તું તારી ટક સાંધજો સજીવ કે હુનિયા માન એક પળની છે, જો કે એક પળ તો દાનાવોની નજરમાં તો આખી હુનિયા કરતાં પણ વધુ કિમતી છે! આપણે પણ બનતાં સુધી આપણી હુન્વિલ ફરજો બજાવી લેવી જોઈએ કે જેથી મોહત આવતાં આપણુને ઉદ્ધવેગ કે પથાતાપ નહી થાય. ભલાં માણસોને

મુખ્ય કરીને મોહતની ખીક હોતી નથી પરમે મરણ પછી કેની અસંગતિ થશે એ વિચાર
પ્રસન્નને જ ચિતામસ્ત મનાવે છે ગમે તે થાય છતાં પણ 'અનલના કાસદ' થી આપણે ડરવું
નહી પછી કવિઓ ગમે એની મિથ્યા ધારતી આપીને મરી નહી જાય કે

તડતડીત શણગાર સહ, ખડખડીત આયુધ ધરી,
હથ્થુહથ્થુહથ્થુ શખ્દ કરી, મુખ થકી ઝેર ઝેર,
બડબડબડ નેન ઝાળ ચકરચકર ચક્ર ફાળ,
મરમો ફર ફાળ, ધાણ બારી બાર,
હું હું વિમરાળ અત, ગરગરગર ધ મજાત,
કરગરગર કરડી દત, ચીરી ચકચુર કરે
મરગરગર મચેડી દેહ, અરગરગર મર્વ ફેહ,
ત્રાહિ ત્રાહિ લાહે લેહ, ઝંઝ ઝવને ધરે।

*

*

*

(અપૂર્ણ)

સંગીન વાંચનના શોખીનો માટે અમુલ્ય તક !

‘નવરંગ’ની પહેલા સાલની કપ્લીટ ફાઇલ નક્કી ર્હી રૂ ૧૫
‘નવરંગ’ની બીજા સાલની કપ્લીટ ફાઇલ નક્કી ર્હી, રૂ ૧૫
‘નવરંગ’ની ત્રીજા સાલની કપ્લીટ ફાઇલ નક્કી ર્હી, રૂ ૧૦
‘નવરંગ’ની ચોથા સાલની કપ્લીટ ફાઇલ નક્કી ર્હી, રૂ ૩

મેહેરબાની કરી નોંધ લેવી કે ઉપલી ફાઇલો સાથ લેટની ચોપડી મળશે નહી,
પોસ્ટેજ લુહુ થશે સરકયુલેટીંગ સીન્ટમ ઉપર લાહેથી વાચવા આપવાનું
બધ કરવામા આવ્યું છે દરેક ફાઇલોમા મનન કરવા ભેગ ઉમદા
લખાણોનું ઢગના ઢગ ખીસ્થાર વાચવાનું છે

લખો.—

મેનેજર, નવરંગ.

અમદાવાદ, કેટ, મુબમ.

“ખુદાની શોધમાં”

પારસીઓના રિવાજ નવાં વર્ષના આ “નવરંગ” માસિકના ખાસ અંકમાં મારે એક ટુકો વિષય લખવો, એવું નોતરું થયું ત્યારે મારી અતિ નાદરૂત તબિયતને લીધે મેં કાંઈ પણ લખવાનું મન કીધું ન હતું. પણ ત્યાર બાદ આજ દિને એજ માસિકનો જુલાઈ માસનો અંક માહરા હાથમાં આવ્યો, ત્યારે તેમાં “ખુદાની શોધમાં” એ નામનું એક ચર્ચાપત્ર જોવામાં આવ્યું, કે જે મી. જે. એમ હોર-મસજીએ લખ્યું છે. આ કોઈ તદ્દન નવો લેખક મારા જાણવામાં આવ્યો છે, જેમની સાથે મને કશી જાણખાણ નથી. આ કોઈ અબ્યાસી લેખક જણાય છે, જે જવાન ગૃહમથને હું મુબારકબાદી આપું છું, અને ભલામણ કરું છું કે તેણે “પારસી લેખક મંડળ” તરફથી આ રસીલા વિષયના સબંધમાં એક અથવા વધારે લાખણો આપીને મારા જેવા જુનો લેખકોને પોતાના જ્ઞાનનો લાભ આપવો.

મી. હોરમસજીના ઉપર ઈશારો કરેલાં ચર્ચાપત્ર ઉપરથી હું જોઈને ખુશી છું કે પારસીઓમાં પણ નાસ્તિકો પ્રગટ થતા જાય છે. એવા લેખક ભાઈઓ પણ આપણા ખુદાની હસ્તી જાણેના એકતરફી અનુમાન—કે જે દુનિયાની કુદૈ વસ્તીના ઘણા મોટા ભાગનું અનુમાન છે તે—ને તોડી શકતા હોય તો આપણે તેમને ધન્યવાદ આપી શકીએ. આ એક એવો મુશ્કેલ સવાલ છે કે જેને યુરોપ અને અમેરિકાના નામાંકિત ક્રીસ્તીય પોંડથી વળી શક્યા નથી. ભલા ભલાઓ એ તકરારમાં માહત યઈ પોતાને માર્ગે લાગી ગયા છે. એશિયા ખંડમાં તો આ તકરાર છેક અયો જરતોસ્તના જમાનાની પણ આગમજની હસ્તી ધરાવતી જણાય છે. અયો જરતોસ્તના મઝહુની એક મૂળ નેમ એકજ ખુદાની હસ્તી બહીર કરવાની જણાય છે, અને તે સાહેબનો પુષ્ટ એતેકાદ એવો જોવામાં આવે છે કે ખુદા અનેક નહિ પણ એકજ છે, એટલુંજ નહિ પણ તે આખી જગતનો રચનાર છે. પોતાના જમાનાના નાસ્તિકોની તકરાર તોડવાની મતલબથી, બહુ પોતે પોતાના કદવેલા એક ખુદાને પુછે છે કે એક ગાપને તેનો એકો વાહલો છે, ચંદ્રની વધધટ થાય છે, આકાશી રોશન ગોળાઓ પોતપોતાની નેચી આપેલી ગિર્દેશ યાને ચકાવો ફરે છે, વગેરે વગેરે બધું તારેથી નહિ તો ખીબા કોણથી છે?

પણ અયો જરતોસ્તની આ તકરાર તોડનારા આજના જમાનામાં અને તેથી વળી અસંલી ઈશન કરતાં વધારે સુધરેલા યુરોપીઅન મુલકોમાં પોત પોતાની છદ્દગીનું કાર્ય બજાવી આપ્યા ગયા છે. આવા વિદ્વાનોમાંના કોઈ કહે છે કે ખુદા છે તો તે હેખાતો કેમ નથી? અયો જરતોસ્તને પણ એક વખત એવોજ વહેમ પડેલો લાગે છે, અને તેથી તેણે પોતાનાં ખુદાને અર્જ શુભરી હતી કે તારી હસ્તીની

કોઈ અમૂક નિશાની તું મને બતાવ, કે જેથી હું મારા હરીફોના મોઢાં જાંઘ કરું. પણ તેવું કાંઈ બન્યું નથી અને તેવું કાંઈ બનશે પણ નહિ. ખીલ્લ વિરોધીઓ કહે છે કે જગત પોતે આપો આપ હસ્તીમાં આવેલી છે, તેનો ઘાટ ઘડનાર કોઈજ નથી, અને જો ઈનસાનને ખુદા જોઈતો હોય તો આ જગત પોતેજ તે ખુદા છે એમ સમજીને સંતોષ પામો.

ખીલ્લ તરફથી અપો જરતોશ્તનાં અસલ મતને ત્યાર પછીના નામાંકિત મજ-હુબોથી મજબુત ટેકો મળ્યો છે, અને ખુદા છે, છે, અને છેજ એવો મક્કમ મત ધરાવનારાઓ અતિ મોટી સંખ્યામાં જમાના દર જમાના પ્રગટ થતા અને એ મતનો ફેલાવો જગતની ઉપરથી અને ઈનસાન, હિવાન, આકાશ, વાયુ, પાણી, આત્મ, માણસની બુદ્ધિ, તેના અમર બળ, તેના શરીરની રચના, પદ્ધતિઓ, કુદ-તાના મોહક દેખાવો, વગેરે ઉપરથી કરતા વધ્યા જાય છે. જે કાંઈ બળદાર કે નિર્જીવ વસ્તુ આપણા અનુભવમાં આવે છે તેમના એક સરખા ઘાટઘટમ, એક સરખી તળિયત, એક સરખા જન્મ અને એક સરખાં મરણ વગેરે ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ જણાય છે કે એ બધું આપો આપ તો નહિજ નિપજે પણ એ ઘાટનો ઘડનાર કોઈ હોવો તો જોઈએજ. એક શિદ્ધી એક 'ઈનસાન કે હિવાનનો' આખાદ ઘાટ ઘડી શકશે, તે ઉપરથી આપણુ કહીશું તે જોટું પાડવાની કોઈપણ નાસ્તિકની તાકાત નથી કે આ પુતળું ઘડનાર ફલાનો કિસ્મી હતો. પણ આ પૃથ્વરનાં બાવલાંની જગા ઉપર ગોલતાં, ચાક્ષતાં, અકલતું ગોહર વાપરતાં અને દુનિયાને સુધારનાર ઈનસાનનો ઘાટ ઘડનાર પણ કોઈ હોવોજ જોઈએ એમ જો આપણુ બિલ્કુલ વાજબી રીતે કહીશું તો પેલો નાસ્તિક એ મત સ્વિકારવાની પોતે આટ પડી ગયેલો હોવાથી સાફ નાજ પાડવાનો. તેની પાસે તકરાર કે આંધાર જેવું વાસ્તવિક કાંઈ નથી.

વિદ્વાન સર્વિનનો 'પ્રગતિકરણનો' છેલ્લામાં છેલ્લો તર્ક મજબુતમાં મજબુત હોવા છતાં તેની તપાસ લેવાઈ ત્યારે અંતમાં એવાજ સાર ઉપર આવવું પડ્યું કે અવલમાં કોઈ અમૂક દારણુ તો હોવુંજ જોઈએ, 'પછી' તે દારણુ ખુદા હોય કે કોઈખી હોય.

મી० જે. એમ. હોરમસજી એવો પણ સાર ઉપર આપણને ખેંચવા માંગે છે કે ઈનસાન પોતે ખુદા હોઈ શકે. આ મત હું તો શું પણ દુનિયાના મહાન શ્રીલક્ષ્મી સ્વિકારતા નથી. જાણતા નથી કે શાહુ જમશેદ ખુદાઈ દાવો કરીને કેવે ફેર પહોંચ્યો હતો ?

મને અતિ ટુંકો લેખ લખવાની સૂચના હતી, માટે અહીં હું અટકીશ.

પાલકનજી બરબોરજી દેશાઈ.

આત્મ-હત્યા.

લખનાર—રા. યોગેશ.

રામકૃષ્ણ તવંગરનો પુત્ર હતો. પિતાની કમાણી એને વ્યાપારમાં ગહુ ખર્ચ આવતી. પોતાને વારમાં મળેલી મીઠકતમાં વૃદ્ધિ કરવા, તેણે સર્વે ઉપાયો અજમાવ્યા હતા પરંતુ તેના કમનશીબે તેમાં તે અફળ થયો હતો. વળી દુર્લભ્ય વ શાત થોડા મંત્રિ પહેલાં ખજરભાવમાં મંદી થઈ જવાથી તેનો સઘળો પૈસો તણાઈ ગયો હતો. અને રૂ. ૭૦૦૦૭ રૂં દેવું થઈ જવાથી તેણે દુર્લભદાસ પાસેથી રૂ. ૭૦૦૦ ઉઠીની લીધા હતા.

રામકૃષ્ણ હવે તવંગર નથી. તેના માથે દેવું ઝડુંમી રહ્યું છે. દેવું કેમ પતાવવું એવા વિચારમાં લીન થઈને તે હમણું ધરની ઓસરીમાં બેઠો છે. તે બાણે છે કે દુર્લભદાસને જો આ માસની આખરીએ પૈસા નહિ અપાય તો તેનાં વાડી વણકા તથા ખેતરો તેના રહેશે નહિ; તે ભિખારી થઈ જશે. તેને કંઈ ચેન પડતું નથી; તે અદ્ધલશુન્ય થઈ ગયો છે કોઈ તેને પૈસા ધીર નહિ શું? કોને પૂછવા લાયક? આવા અનેક વિચારો ઘડતો ઘડતો તે માથે હાથ દઈને બેઠો છે એટલામાં કોઈએ એકાએક તેના ખભાં ઉપર હાથ મુક્યો. રામકૃષ્ણે ઉચ્ચું જોયું અને બોલ્યો, “આવો, દુર્લભદાસ! આવો.” આટલા શબ્દો તેનાથી અત્યંત શ્રમે ગોલાયા.

દુર્લભદાસ ખહુ લેણી પુરૂષ હતો. કૃષણતા એનામાંજ ઘર કરીને બેઠી હતી. ઘાઈ માટે તે મરી જતો. તેનું કુટુંબ્ય તો ગહુ મોટું ન્હોતું. તેની સ્ત્રી મરી ગઈ હતી. તેને મોત્ર એક ઉધા નામની માતૃપિતૃહીન લતિલ હતી. ઉધા તરફ પાણુ પોતાની લોભાવૃત્તિ દર્શાવતો. જો તે ઉધાને જરાક ધી વધારે ખાતાં જોતો તો કોપે લસતો અને વધારે લીધેલું ધી બરણીમાં પાણું નખાવતો. આ પ્રમાણે લોભ કરી તેણે પૈસો એકઠો કર્યો હતો અને તવંગરમાં ખપતો હતો.

દુર્લભદાસ રામકૃષ્ણની ગાનુમાં દોલીયા ઉપર બેઠો અને ગગલમાંથી ચોપડો કાઢ્યો. રામકૃષ્ણનું ખાતું કાઢ્યું અને લેણા રૂપીયાની ઉધરાણી કરી. રામકૃષ્ણ કંઈ બોલ્યો નહિ; તેની જીભ ઉપડીજ નહિ. દુર્લભદાસે હવે વધારે મોટા અવાજમાં ઉધરાણી કરવા માંડી. અન્તે રામકૃષ્ણ કંટાળ્યો અને કહ્યું, “શેઠ! મારી પાસે હમણું રૂપીયા નથી. હું ક્યાંથી દેવું ચુકાવું?”

દુર્લભદાસની ન્યાતમાં કન્યાને પરણાવતાં ગહુ ખર્ચ થતો અને વરને રીતના રૂ. ૧૦૦૦૦૭ કે તેથી વધારે આપવા પડતા. રામકૃષ્ણ પણ તેની ન્યાતનો હતો.

તે હજી પરણ્યો નહોતો. રૂ ૭૦૦૦ માં પતે અને ત્રણ હજારનો નફો ધાત્ર એવી પેરવી તે મનમાં ઘડવા લાગ્યો. થોડીક વારે લોભી દુર્લભદાસે પ્રસન્ન વદને કહ્યું, “રામકૃષ્ણ ! એકજ માર્ગ છે. તે સિવાય તમે જાઓ તેમ નથી. એ માર્ગ સ્વીકારો યા તો આ વાડી વજીરું જતાં કરો. રામકૃષ્ણ ! હું તમને સારી રીતે ઓળખું છું; તમારા ઉપર મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. મને ખાતરી છે કે તમે ના નહિ પાડો, જો તમે મારી જાત્રિજી ઉપા સાથે લગ્ન કરો તો તમારા ઉપર લેણા નીકળતા મારા સાત હજાર રૂપીયા હું માડી વાળું. બોલો ! શો વિચાર છે ? દેવામાંથી છુટવું હોય તો પાડી દો ‘હા’.”

રામકૃષ્ણ ઉપલા વાક્યો સાંભળી વિચારમાં પડી ગયો. તે કેમ હા પાડે ? તેની નિયતિ સુધી વચ્ચેની સોપારી જેવી થઈ. તેનું હૃદય વેચાઈ ગયું હતું. તેની પ્રેમમુર્તિ ઉપા નહોતી પરંતુ અશ્રુમતી હતી. અશ્રુમતીને તે અત્યંત પ્રેમપૂર્વક રહ્યો અને તેના ગરીબ જાપે પોતાની પુત્રીનું લગ્ન તેની સાથે કરવા વચન આપ્યું પણ હતું. “ઉપાને પરણી અશ્રુમતીને લગ્નાશ કરે ? પણ આ દેવું કેમ પતાવવું ? “ઉપાનેજ પરણું ના, ના અશ્રુમતીને નહીં ત્યજું.” આવી અનેક વિચાર પરંપરા રામકૃષ્ણના મગજમાં ચાલી રહી રામકૃષ્ણને આખરે બહાલી હતી અને કેને બહાલી નથી ? આખરે ખાતર પોતાની પ્રણયમુર્તિને સ્વનિર્ણયતાને લીધે, ત્યજવાને તૈયાર થયો. તેણે દુર્લભદાસની માગણી કબુલ રાખી, સાડું થઈ ગયું. રામકૃષ્ણ ઉપાને પરણે એટલે દુર્લભદાસ લેણા રૂપીયા માંડી વાળે એવી કબુલાત થઈ

દુર્લભદાસ હર્ષ પામતો ઘર તરફ ચાલ્યો. રામકૃષ્ણ તો અશ્રુમતીના વિચારોમાં લીન હતો. આથી તે ક્યારે ગયો તે તેને ખબર રહી નહિ. ઉચ્ચ જોતાં દુર્લભદાસને તેણે જોયો નહિ. તે ઉકેલે અને હવે અશ્રુમતીને જાંઘરમાંથી ખસેડવાની સુકિત રચતો રચતો તે અશ્રુમતીને ઘેર ચાલ્યો. તે જાણતો હતો કે અશ્રુમતીનો જાપ ત્યાંસુધી જાંઘરમાં હશે ત્યાં સુધી ઉપા સાથે તે લગ્ન કરી શકશે નહિ. નાનપણના અશ્રુમતીના જાપના ઘણા ઉપકારો તેના ઉપર હતા એટલે તેની ઈચ્છા વિરૂદ્ધ કંઈ કાર્ય કરતાં તે એચકાતો. દેવું પતાવવા ખાતર, આખરે સાચવવા ખાતર, તે પોતાની પ્રિયતમાને ત્યાગ કરવા એક વખત તત્પર થયો. તે ઉપાને બીલકુલ રહ્યો નહોતો પરંતુ આખરે રહ્યો હતો ખરેખર અને અત્યારે અશ્રુમતી કરતાં પણ આખરે તેને વધારે બહાલી લાગતી હતી.

તે અશ્રુમતીના જાપ હરણવનને ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. ખારણામાં પેસતાંજ હરણવને તેને આવકારદાયક શબ્દોથી વધાવ્યો. થોડીવારમાં અશ્રુમતી પણ આવી અને ત્રણે જણ વાર્તાએ ચઢ્યા. શન શન રામકૃષ્ણે પોતાની જાળ પાંધરવા માંડી અને મોં ઉપર દૃઢિમ દિલગીરી આણી. આવો પ્રકાર જોઈ અશ્રુમતીએ પોતાના પિતાનું ધ્યાન ખેંચ્યું અને બોલી, “આજે એમનું મોં કેમ ઉદાસી લેરલું દેખાય છે ?” હરણવને પણ એજ પશ્ચ પૂછ્યો અને રામકૃષ્ણે પોતાની ભુમિકા ઘણી કુશળતાપૂર્વક લાજવવા માંડી. પોતાને ઘણુંજ લાગી આવતું હોય તેમ એક શબ્દ પણ ન ઉચ્ચારતાં તેણે એક (જનાવટી) પત્ર હરણવનના હાથમાં મુક્યો.

હરજીવને તે ચિન્તાતુર રહેશે અને આતુરતાપૂર્વક દેાડશે. અશરૂમતીએ પણ વચમાં માથું ઘાડ્યું. પત્ર દોડી પિતાપુત્રી બંને વાંધવા લાગ્યા.

પૂન્ય પિતાશ્રી,

હાલમાં અમારા ગામમાં હવા મારી નહિ હોવાથી ઘણા માણસો “મલેરીઆ” ના ભોગ થઈ પડ્યા છે. મારો પણ ‘મલેરીઆ’ એ કબજે દીધો છે અને હું અત્યંત મુંઝાઉં છું. મારે તમે તથા અશરૂમતી બેન બંને અહીંયા વિના વિલમ્બે આવી જાઓ નેથી મને શાન્તિ થાય; ભૂલશો નહિ.

લી૦

તમારી બહાલી પુત્રી,

યશોદાના પાંચવંદન.

પત્ર વંચાઈ રહ્યો અને હરજીવન તથા અશરૂમતીના હોશકોશ ઉઠી ગયા. બંનેનું ચિત્ત લમવા લાગ્યું. શું કરવું તે સૂઝ્યું નહિ. અશરૂમતીએ શોકાસ્વિત હૃદયે પોતાનું માથું તેના પિતાના ખભા ઉપર નાંખ્યું અને હુસકે હુસકે રડવા લાગી. હરજીવન પણ વિચારમાં પડી ગયો, આવી સ્થિતિ જોવા છતાં સમકૃષ્ણનું દિલ તેને ડંખ્યું નહિ. તેણે પોતાની યુક્તિમાં સંપૂર્ણ રીતે વિનયી નિવડવા ખાતર વધારે કૃત્રિમતા ધારણ કરી જોલવા માડ્યું, “અશરૂમતી! રડવાનો આ વખત નથી. હરજીવનદાસ! આ શું? તમે પણ આમ મુઠ કેમ બની ગયા છો? ઉભા ધાઓ. ગાંસડા પોટલાં બાંધો અને આજે ને આજે ઉપડી જઈ તમારી પુત્રી યશોદાની ખબર લ્યો.”

જોના પિતાપુત્રી સમકૃષ્ણની યુક્તિ કળી શક્યા નહિ. બંને તેની જાળમાં સપડાયા. સમકૃષ્ણની ઈચ્છા પ્રમાણેજ પરિણામ નિપજ્યું તેણે અશરૂમતીને આંસુ છુટી મોં ધોવા કહ્યું અને હરજીવનદાસને ઉભા કર્યા. પળવારમાં તે ગાંસડા પોટલાં બાંધવાની તૈયારી થવા લાગી તથા સમકૃષ્ણ પણ પિતાપુત્રીને મદદ કરવા લાગ્યો. હુંકમાં તેણે પોતાનો પાર્ટ અતિ નિપુણતાપૂર્વક ભજવ્યો, તે બહાર ગયો અને ગાડીવાળાને જોલાવી લાવ્યો, પિતાપુત્રી શોકાર્ત્ત રહેશે ગાડીમાં બેઠા. અશરૂમતીને પોતાની વહાલી બેનની ખિમારી વળી સંભારી આવી અને રડવા લાગી. ખરેખર! તેનું રૂદન ગમે તેવા પાવાણુ હૃદયને પણ પીગળાવી નાખવા સમર્થ હતું પણ સમકૃષ્ણનું હૃદય આજે વજનું થઈ ગયું હતું.

સમકૃષ્ણે કૃત્રિમ આશ્વાસનદાયક સ્વરે કહ્યું, “અશરૂમતી! રડો ના. હરજીવનદાસ! તમે પણ કેમ કંઈ એને સમજાવના નથી. દિલગીરીને ખસેડી ચિત્ત સ્વસ્થ કરો, જલદી જાઓ અને યશોદાને શાન્તિ આપો.”

આટલું જોલી સમકૃષ્ણે ગાડીવાળાને હાંકી જવા કહ્યું. ગાડીવાળે માથું ધુણાવી ડચ ડચ કરીને, તગામ હલાવી, ધોરો આપ્યો અને ગાડી પછવાડે પછવાડે જોવાતી આલી. અશરૂમતી છુપી રીતે સમકૃષ્ણ તરફ જોઈ રહી. હરજીવન તો વિચારમાં

લીન હતા. રામકૃષ્ણે પણ અશ્વમતી તરફ જોયું, બન્નેની નજર એક થઈ. થોડી વેળાએ ગાડીએ લગાણ લીધું અને રામકૃષ્ણ તથા અશ્વમતીની નજરની એકાંતમાં લંગાણ પડ્યું. લોળાં ગાય દીકરી ભ્રાજવાઈને યથોદ્દાને ત્યાં જવા નિકળ્યા અને રામકૃષ્ણ, પોતાની ચુકિત સંપૂર્ણ રીતે ખાર ઉતરી એમ ધારી હરખાતો હરખાતો પોતાના ઘર તરફ આવ્યો. તે હવે નીશ્ચિન્ત હતા. તે મનમાં મલકાવા લાગ્યો કે અશ્વમતી અને તેના પિતા પાછા આવે તે પહેલાં તો તેના લગ્ન ઉધા માથે થઈ જશે અને તે દેવાદાર પણ મટી જશે ‘પરંતુ મનુષ્ય ધારે છે શું અને ઇશ્વર કરે છે શું?’ આ વાક્યની સત્યતા રામકૃષ્ણે હજી અનુભવી નહોતી. વાંચક! હવે તે ઉપલા વાક્યની સત્યતા અનુભવે છે.

૪

૫

૬

બંદર એક સારી આગોહવાવાળું બંદર હતું. તે બંદર હોવાને લીધે ઘણા વ્યાપારીઓ ત્યાં રહેતા હતા. બંદરમાં એકંદર ધનાઢય હોકાની વસ્તી હતી. કેટલાક માછીમારોની પણ વસ્તી હતી. કારણકે ત્યાં સમુદ્ર ત્યાં માછીમારો અને ખારવાઓ તો ખરાજ. ત્યાંના ધનાઢય પુરુષોમાંના બહુએક દુર્લભદાસ જેવા કૃપણજ હતા પરંતુ એક જયનારાયણ નામનો યુવાન વ્યાપારી બહુ ઉદાર અને સખી દિલનો હતો. તે હજી પરણ્યો નહોતો, દુર્લભશેઠ (!) ની ન્યાતનોજ તે પણ હતો. જેને જેને તેની મદદ જોઈતી તેને સહયોગ તે મદદ આપતો. આવી રીતે આખા બંદરમાં બાળકથી તે વૃદ્ધ સુધી પ્રત્યેકને તે પ્રિય થઈ પડ્યો હતો. તેને ઉધા માટે બહુ લાગણી હતી અને તેના કાકાનું તેના પ્રત્યેના કુર વર્તનથી તે ઘણીચાર શરસે થતો અને દુર્લભદાસને ઉપાનું ઉપરાણું લઈ સમજાવતો. આ પ્રમાણે આખી ન્યાતમાં દુર્લભદાસને વડી ઉપાનું ઉપરાણું લેનારો માત્ર જયનારાયણજ હતો.

સત્રારનો વખત છે. જયનારાયણ પોતાના ચોરડામાં આમતેમ આંટા મારે છે એટલામાં ટપાલીઆએ આવીને તેના નામનો એક પત્ર ફેંક્યો. જયનારાયણે તે લીધો; ટપાલીડીયું ફેડ્યું અને અંદરનાં કાગળે પર નજર ફેરવી તો કુંકુમ પત્રિકા જણાઈ. તેમાં ઉધા અને રામકૃષ્ણના લગ્નના શુભ સમાચાર હતા અને તેને આમંત્રણ કન્ધામાં આવ્યું હતું.

કુંકુમપત્રિકા વાંચી તે શુચવાડામાં પડ્યો. તે વિચારવા લાગ્યો, “ઉધા અને રામકૃષ્ણના લગ્ન! ત્યારે અશ્વમતીનું શું? ત્યારે શું રામકૃષ્ણ અશ્વમતીને ત્યજી દેશે? અરે! પણ હરજીવનદાસ તથા અશ્વમતી અહીંયા નથી. તેઓ ગઈ કાલેજ અહીંથી યથોદ્દાને ગાંમ ગયા છે. કળાયું, કળાયું! એ સઘળું ધુત રામકૃષ્ણનું કાવતરું લાગે છે. આ લગ્ન હરજીવનદાસ તથા અશ્વમતી અટકાવશે એમ ધારી તેણે બન્નેને બંદરમાંથી ખસેડ્યા લાગે છે. કઈ દીકર નહિ. હજી અશ્વમતીને તથા તેના પિતાને ખરી હકીકત જણાવી અહીં લાવી મંગાવીશ.”

આ પ્રમાણે વિચારમાળાના મણકા ફેરવતો, જયનારાયણ હરજીવનદાસને પત્ર લખવા બેઠો. તેણે લખ્યું:—

“મુરખી હરણવનદામ,

આપને જણાવવાનું કે રામકૃષ્ણે તેમને જાનને લોખાં પિતાપુત્રીને થાપ આપી છે તે હુમ્મો આને રાતે ઉઘાને પરણવાનો છે માટે જે વ્યવસ્થા કરવી હોય તે મત્વર કરજો.

આપનો આશંકિત.

જયનારાયણ.”

જયનારાયણે કાગળ પરળીડીઓમાં નાંખી સગનામુ કયું અને પોતાના નોકરને ગોલાવી તે પત્ર યશોદાને ગામ યથાત્વગએ પહોંચાડવા કહયું. વાંચકે ધ્યાનમાં રાખવાનું કે બદર તથા યશોદાના ગામ વચ્ચે દશગામ ગાઉનું છે હું અને પત્ર ટપાલમાં ખીલે દિવસે પહોંચે એ નકામું હોવાથી, જયનારાયણે નોકરનેજ ગાડી લઈ પત્ર પહોંચાડી આપવા કહયું. નોકરે ગાડી નેહી અને પળવારમાં ધુળતા ગોટેગોટા ઉડાડતો તે ગાડી હંકારી ગયો.

સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો હતો. બદરમાં ચોટે ચોટે દિવાળતી થઈ ગયા હતા. આ મગચે “વૈશ્ય ચોટા” માં જાહુ ધામધુમ થઈ રહી હતી. બે અમુક મકાનમાં વધુ દોલાહોલ થઈ રહ્યો હતો. દુર્લભદાસ કાકાનું મકાન સ્ત્રીઓના તુપુગંઠાર અને સ્વરોથી આજે ગાજ રહ્યું હતું. ઉપા અને રામકૃષ્ણના લગ્નની તૈયારી ચાલી નહીં હતી. દુર્લભકાકા! આમથી તેમ દોડી રહ્યા હતા અને “ફલાણા આવ્યા? દીકણા શેઠ કેમ નથી આવ્યા?” એવા પ્રશ્ન પૂછતા પૂછતા ઠેસ ખાતા ખાતા તે ઘરમાં આમ તેમ ધુમી રહ્યા હતા.

અન્તે જાન આવી પહોંચી. યજ્ઞવેદી પામે પુરોહીત મંત્રોન્ધાર કરી રહ્યા હતા, ત્યાં વરકન્યાને લાવવામાં આવ્યા. લગ્નક્રિયા આરંભાઈ છતાં પણ અત્યંત હુષને લીધે કોઈએ વરગળ તરફ નજર કરી નહોતી. પાઘડી અને લટકતા ઝરીન પુમતાને લીધે વરગળનું મોં અર્ધ ઢકાયલું હતું પણ જરા ખારીકીથી નેતાં માલમ પડી જાય તેમ હતું કે તે રામકૃષ્ણ નહોતો. આમ આંધળે ખેડે કુટાતું હતું ત્યાં જયનારાયણ આવ્યો અને ચોરી પાસે જઈ રામકૃષ્ણનું દીલ તેને ડાંચે છે કે નહિ તે નેવા તેનો ચહેરા ટીકી ટીકી નીહાળવા લાગ્યો. ચોડીવારે તેને લાગ્યું કે તે કોઈ ખીજેજ હતો પણ વળતે લટકતાં છોગાને લીધે ચહેરા બરાબર કળાતો નહિ હોય એમ ધારી તે વધારે ખારીકીથી નેવા લાગ્યો. જયનારાયણ તિક્ષ્ણતાપુવક તાકતો હતો તે વરરાજાએ નેયું અને જયનારાયણ જરાક પણ ગરબાડ કરી મુંકે તે પહેલા પલાયન કરી જવાની તેણે પેરવી કરવા માંડી. વધારે વાર નેવાથી અને વરરાજાના ઉચાનીચા થવાથી તેનો સદેહ દહતર થયો અને બુમાબુમ કરી મુઠી, “રામકૃષ્ણ ક્યાં છે? વરરાજા તો ખીજાજ કોઈ દોંગી છે.”

આ બુમાબુમથી બધાનું ધ્યાન ખેંચાયું અને કોઈ તેને ચટકાવે તે પહેલાં તે બનાવટી વરરાજા પોખાર થઈ ગયો. કેટલાક તેની પછવાડે દોડ્યા પણ ગલી

ગુચીમાં તે કયાંય ગુમ થઈ ગયો. આથી નિરાશ થઈ તેઓ પાછા આવ્યા. દુર્લભ-કાકાનો તો ગુસ્સો માતો નહોતો. ગંધે કોલાહોલ થઈ રહ્યો હતો; તેમા-ઓઓના કોલાહોલે તો અવધિ કરી. એવામાં જ્યનારાયણ કંઈક ઘોડ્યો એટલે ગંધે શાન્તિ પ્રસરી રહી અને તે શું ઘોલે છે તે સાંભળવા બધા ઉત્સુક થઈ રહ્યા. તે ઘોડ્યો.

“દુર્લભદામ ! આમ ગુઓ કરવાથી કંઈ ફાયદો નથી. ચાલો, આપણે રામ-કૃષ્ણને ત્યાં જઈએ અને જોઈએ કે શું આ બધી ભાંજગડ છે.” બધા એકમન થયા અને બેચાર મોટા મોટા રામકૃષ્ણને ત્યાં જવા નીકળ્યા,

*

*

*

રામકૃષ્ણે દેવું પતાવવાની લાલચાએ ઉભા સાથે લગ્ન કરવા સમ્મતિ આપી હતી તો ખરી પણ અશ્વમતીને ઠગવા માટે તેને પશ્ચાતાપ થતો અને વારવાર ઈચ્છતો કે ઉધાને શા માટે દુ.ખી કરી ? લગ્નની આગલી રાત્રે આ જાંબગમાંથી છુટવા તેણે કંઈક વિચારે ઘડી, તોડી નાંખ્યા અને અન્તે એવા નિશ્ચય ઉપર આંખો કે અશ્વમતીને ત્યજવી નહિ. આથી તેણે તેના મહેરાને મળતા આવતા મહેરાવાળા એક રાખસને ગોતી કાઢ્યો અને તેને બનાવટી વરરાજા થવા કહ્યું, જેના બદલામાં અમુક રૂપિયા આપવા તેણે વચન આપ્યું; પેલા રાખસે તેમ ફરવા હા પાડી અને આગળ જોયું તેમ તેણે પોતાની ફરજ બજાવી. તેને અગાઉથી રૂપિયા મળેલા હોવાથી તે રામકૃષ્ણને ઘેર પલાયન કરી ન જતાં, કયાંઈ નાસી ગયો.

ખીજ બાલુથી રામકૃષ્ણે ઉપલી યુક્તિ રચ્યા પછી અશ્વમતી પાસે સત્વર જઈ તે બોળા પિતાપુત્રીની માફે માંગવા, તેનું દિલ તત્પર થઈ રહ્યું. આ કારણથી તેઓના પુનરાગમનની વાટ જોયા વગર તે યશોદાના ગામ તરફ જવા ઉપડ્યો. ખંદરના સીમથી માત્ર પાએક માઈલ તેનો ઘોડો ચાલ્યો હશે ત્યાં દુરથી એક ઘોડાગાડી ધુળના ગોટેગોટા ઉડાડતી બદર તરફ આવતી તેને દેખાઈ. તેણે માર્ગની એક બાજુએ પોતાના અશ્વને થોભાવ્યો અને ગાડીમાં કોણ આવે છે તે જોવા ઉભો રહ્યો. ઘોડાવારમાં ગાડી નજીક આવી પહોંચી અને રામકૃષ્ણે ગાડીમાં એક વયોવૃદ્ધ પુરૂષ અને કુમારિકાને જોયા. વધારે નજીક આવતાં રામકૃષ્ણે અશ્વમતીને જોઈ. અશ્વમતીથી તેને અરણ્યમાં જોઈ, ચીમ પડાઈ માર્ગ. હરજીવન તથા ગાડીવાળો બન્ને ચોંકી ગયા. તરતજ ગાડી થોભાવવામાં આવી અને રામકૃષ્ણ ગાડી પાસે આવી પહોંચ્યો. ત્રણે જણ રામકૃષ્ણ તરફ આશ્ચર્યની નજરે જોઈ રહ્યા. ઘોડી વારે બધા સ્વસ્થ થયા અને અશ્વમતીની આંખોમાં આનંદના અશ્વરૂપો ઉભરાઈ આવ્યા. પછી હરજીવનદાસે રામકૃષ્ણ તરફ ઘણાજ ઉપાદેશપૂર્ણ દ્રષ્ટિપાત કર્યો. રામકૃષ્ણ પામી ગયો અને નીચું જોઈ ગયો. જમીન ઉપર જોતે જોતે તેણે પોતાના પરાક્રમનું જ્ઞાન કરી બતાવ્યું અને પોતાની મુરકેલી સ્પષ્ટ કરી તેણે ગર્વેની ક્ષમા માગી. પછી બધા અશ્વમતીના ઘર તરફ ઉપડ્યા, જ્યાં પહોંચ્યા પછી બધી વાતચીત નિરાંતે થવા લાગી.

ઘરમાં સ્વસ્થ ગોડા પછી હરજીવનદાસ જોડ્યાં, “રામકૃષ્ણ ! આટલી જાની હુએચાઈ શા માટે રમ્યા ? શા માટે અમને ઠગ્યા ? શું મારી પુત્રી તમને સતોષ નહિ આપી શકે ? એમ હોય તો સ્પષ્ટ જોલી દો.”

“હરજીવનદાસ ? કદુ વચન ના જોલો. ઉલટું તમારી પુત્રી માટે હું અયોગ્ય છું. દેવું પનાવવાની લાલચે મને ક્રમાવ્યો. આખરે માથવવા ખાતર મેં તમને છેતર્યા. હું હવે અશરૂમતીને ત્યજી નહિ અને કદાપી ઉવાને પરજીનાર નથી. મારો તમારી પુત્રી માટેનો પ્રેમ અવિચળ છે અને તેજ ખાતર મેં જનાવટી વર-રાત્ર ઉઠો કરવાની હિમ્મત કરી છે. ઇશ્વર બલે ત્યાં શું પરિણામ આવ્યું હશે ?” આટલું કહી તેણે જનાવટી વગરાજવાળી વાત કરી જતાવી.

તે પોતાની વાત પૂરી કરી રહ્યો કે એક પરિચિત સ્વરે વચમાં ગર્જના કરી, “આ રહ્યો એ જહમાશ. હુએચા ! તે મારૂ નાક કપાવ્યું, નાક ! લગ્નસમારણ કરાવી, વાત ચકરોળે ચઢાવી, હવે કહે છે કે ઉવાને કદાપિ પરજીનાર નથી ! પર-જીવન પડશે. સમજે છે શું તું ?” દુર્લભકાકા તથા બીજા મોટા મોટા શેડીયા લો-બી શોધખોળ પછી ત્યાં આવી પહોચ્યા અને કોધાવેશમાં ઉપર પ્રમાણે ગર્જના કરી ઉઠ્યા.

દુર્લભકાકાને ખરાબ સ્વભાવ હોવાથી સૌ કોઈ ડરતું તો હરજીવનદાસ ડરે તેમાં શી નવાઈ ? તે કંઈ જોલી શક્યા નહિ, રામકૃષ્ણ તો કશું જોડ્યો નહિ. નહિ. દુર્લભકાકા જરાડયે બંધ અને રામકૃષ્ણ, અશરૂમતી તથા હરજીવનદાસ સાંભ-ળ્યે બંધ એને પ્રકાર ચોડીકવાર ચાલુ રહ્યો. આવી સ્થિતિથી કંટાળી જયનારા-ચણ આગળ આવ્યો. તેને ભેતાંજ હરજીવનદાસ હર્ષ પામ્યા અને સવેળા ખબર આપવા માટે તેનો ઉપકાર માન્યો. દુર્લભકાકા આવી ન કળાય એવી વાતો સાંભળી આશ્ચર્ય પામ્યા અને કાનેક મુગા ઉભા રહ્યા પછી જયનારાચણે રીતસર વાત ચાલુ કરી.

“રામકૃષ્ણ ! જોલો હવે, તમારો શો-નિચાર છે ? આ દુર્લભકાકાની ઉવાને પરજીવાતું વચન આપી તમે દગો કેમ કર્યો ? એનો ખુલામો આ પંથ માંગે છે ?” બધાએ માથા હલાવ્યા.

રામકૃષ્ણે પોતાની સુરકેલી કહી જતાવી અને જોલી ઉઠ્યો, “હું શું કરું ?”

એટલામાં દુર્લભકાકા જરાડી ઉઠ્યા. “રામકૃષ્ણ ! દેવું પતાવવું એ કંઈ મહેલ નથી. ઉવાનો ભવ ખગાડી હવે બીજો શો નિચાર કરવાનો છે ? જોડી ગાંડાઈ જવા કંઈ ઉવાને મૂગા મૂગા પરણી ઘરસંસાર ચલાવતા થઈ બલો.”

દહવશુન્ય રામકૃષ્ણે બધું સાંભળ્યું અને કંઈપણ નિશ્ચય પર આવ્યા વિના માથું હલાવવા લાગ્યો. આ તેની સ્થિતિ જરેખર દયાપાત્ર હતી. જયનારાચણ પણ શી વ્યવસ્થા કરવી તે કળી શક્યો નહિ કારણકે ઉવા તથા રામકૃષ્ણના લગ્ન અટકે તો દુર્લભકાકાનું નાક કપાય. આ વખતે તેને ખ્યાલ આવ્યો કે બધી મુ-

રહેલી ઉભી કરનાર પોતેજ હતો. તેને આંતરિક પશ્ચાતાપ થયો અને તેનું પ્રાયશ્ચિત કરવાનો ઉપાય શોધવા લાગ્યો. થોડી વારે તે બોલ્યો,

“હર્લલથેઠં ! હમણું બધું સુલતવીં રાખો. એક અઠવાડયુ રાહ બુઝો. હું રામકૃષ્ણને મારે ઘેર રાખું છું અને સમજાવીશ.” આટલું બોલી તેણે રામકૃષ્ણને ઉઠાડ્યો અને પોતાની સાથે આવવા કહ્યું. હર્લલકાકાએ હા એ હા કરી અને સર્વે વિખેરાઈ ગયા. લગ્ન લગ્નને ઠેકાણે રહ્યા અને સુવસ્ત્રસજ્જ સ્ત્રીઓને રજા આપવામાં આવી. રામકૃષ્ણ જ્યનારાયણની સાથે ગાડીમાં ગયો. અશ્રુમતી તથા હરજીવનદાસ દયામણે ચહેરે તેને ભેંઈ રહ્યા.

*

*

*

જ્યનારાયણનો રામકૃષ્ણને પોતાને ઘેર લાવવામાં એવો વિચાર હતો કે આસ્તે આસ્તે ઉધાનો અને તેનો મેળાપ કરી, ઉધા પ્રત્યે તેનો પ્રેમ ઉપબલવવો. તદનુસાર દરરોજ ઉધા જ્યનારાયણને ત્યાં રામકૃષ્ણને મળવા આવતી પણ રામકૃષ્ણને તેના માટે પ્રેમ ઉપજતો નહિ. ઉધાને ભોળાંજ તેની નજરે અશ્રુમતીનો નિર્દોષ ચહેરો તરી આવતો. આ પ્રમાણે બે ત્રણ દિવસો પસાર થયા હશે એનામાં રામકૃષ્ણને કંઈક યુક્તિ સૂઝી આવી. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો, “જો ઉધાને આ દુનીયામાંથી નહિશી કરવામાં આવે તો માર્ગ નિષ્કંટક થાય.” ઉપલો વિચાર સફળ થાય તે ખાતર તેણે એક યુક્તિ ઘડી કાઢી.

નિત્ય નિયમાનુસાર તે દિવસ સાંજે ઉધા તેને મળવા આવી ત્યારે તે હસિત વદને તેની સાથે વાતો કરવા લાગ્યો. આથી ઉધાના દિલમાં કંઈક આશા સ્ફુરી. થોડીક વાતચીત કર્યા પછી તે બોલ્યો, “ઉધા! આજે આપણે સમુદ્રકીનારે જઈ વિહાર નૌકામાં સહેલ કરવા જઈશું?”

રામકૃષ્ણના મોં ઉપર હાસ્ય અને આનંદ ભેંઈ ઉધાના હૃદયનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે રામકૃષ્ણની વાતને સમ્મતિ આપી અને જ્યનારાયણને કહી તેની વિહાર નૌકા તૈયાર કરાવવા કહેવરાવ્યું. જ્યનારાયણને અચાનક આવી જાળર સાંભળી, જરાક નવાઈ તો લાગી પણ સાથે સાથે નૌકા તૈયાર કરી રાખવા નાવિકોને પણ કહેવરાવ્યું. તેને મનમાં શંકા રહી ગઈ કે રખેને રામકૃષ્ણ કંઈ બીજો દાવ રમતો હોય! આથી તે પણ દરિયા કીનારે જવા ઉપડ્યો અને રામકૃષ્ણની નજર ન પડે તેમ ફરીને એક ખડક ઉપર જઈને તે બેઠો.

દરમિયાન રામકૃષ્ણ ઉધાને લઈ વિહાર નૌકામાં સહેલ કરવા નીકળી ગયો હતો. જ્યનારાયણ તિફણ દષ્ટિએ નૌકાની પ્રતીક્ષા કરવા લાગ્યો. આખરે નૌકા કિનારેથી ઘણી દુર પહોંચી ગઈ પરંતુ જ્યનારાયણ બે ખડક ઉપર બેઠો હતો ત્યાંથી તે ખીલકુલ દુર નહોતી. આ વાત રામકૃષ્ણના ધ્યાનમાં રહી નહિ. તે કૃત્રિમ માધુર્ય વાપરી બોલ્યો, “ઉધા! જો આપણી નૌકા કિનારાથી પણ દુર આવી છે અને બંધ રેનો દેખાવ અહીંથી કેટલો સુંદર દેખાય છે?”

આટલું જોલી તે ઉભો થયો અને યુગ રમ પડતો હોય તેમ જોવા લાગ્યો. આથી ઉપા ઉભી થઈ અને બદરનો દેખાવ નિહાળવામાં નિમગ્ન થઈ. ઉપાને મશ-ગુલ થયેલી જોઈ રામકૃષ્ણે લાગ સાધી બિચારી નિર્દોષને સમુદ્રનાં ધ્રુવવતા વારિમાં હડસેલી સુકી. ઉપા સમુદ્રના ઉરમાં પડી, તે જગમાં તણાવા લાગી.

આ બનાવ જયનારાયણે ખડક ઉપરથી જોયો અને તેના હૃદયમાં એક મજબૂત આઘાત થયો. તેણે સમય સૂગકતા વાપરી. તરતજ તે દરિયામાં કુરી પડ્યો અને ઉપાનાં તણાતા શરીર તરફ જોશથી તરવા માંડ્યું. આ તરફ પાછળ જોયા વિના રામકૃષ્ણે નૌકા કિનારા તરફ હાંકવા માંડી. તે સત્વર કીનારે પહોંચી ગયો અને ત્યાં પહોંચતાંજ લયસૂચક અવાજે ધોક મુકી, “કોડો, કોડો! ઉપા દરિયામાં પડી ગઈ, કોઈ એને બચાવો.” આ સાંભળી મર્વે એકઠા થઈ ગયા અને સૌ દિલાસો આપવા લાગ્યા. કેટલાક તરીયાઓ દરિયામાં તરવા પડ્યા. દરમ્યાન દુર્લભકાકા આવી પહોંચ્યા અને ઉપા ડુબી ગયાની બખર સાંભળી પોકેપોકે રડવા લાગ્યા. બધા ઉપાને સંભાર્યા કરતા હતા અને તરીયાઓ શુ કરી આવે છે તેની આતુરતા પૂર્વક વાટ જોતા હતાં, એટલામાં રામકૃષ્ણ શુપચુપ છટકી ગયો.

પેલીગમ જયનારાયણે ધૈર્ય અને કિંમત પૂર્વક ઉપાને બચાવી કિનારે સુર-છિંત લાવ્યો. તે પેલા ખડક પાસે તરતો તરતો ગયો હતો. બન્ને કિનારે પહોંચ્યા ત્યારે ઉપા મુચિત હતી પરંતુ કેટલાક ઉપચારો કર્યા પછી તે શુધ્ધિમાં આવી.

*

*

*

સમુદ્ર કીનારેથી શુપચુપ છટકી જઈને રામકૃષ્ણ પરભારે અશ્રુમતીને ત્યાં ગયો. ત્યાં બાપલીકરી પાસે તેણે ઢોંગ કરવા માંડ્યા. અને અતિશય લાગી આવ્યું હોય તેમ રડવા માંડ્યું. હરજીવનદાસે છાના રહેવા બહુ બહુ કહ્યું પણ તેનું રૂદન બંધ થયું નહિ. આખરે અશ્રુમતીએ ઘણી આજીજી કરી ત્યારે તેણે પોતાના આંસુ લુછ્યા અને જોડ્યો, “ઉપા! હાય નિર્દોષ ઉપા! બિચારી અકસ્માત સમુદ્રમાં ડુબી ગઈ.”

હરજીવનદાસ અને અશ્રુમતી એક અવાજે જોલી ઉઠ્યા, “હા!”

“હા, ખરેખર ઉપા ડુબી ગઈ,” તે જોડ્યો.

“નૌકામાં કોણ કોણ હતું?” હરજીવનદાસે પૂછ્યું.

“હું અને ઉપા.”

“અરે, તમે ઉપાની માથે નૌકામાં? જોડી વાત.” અશ્રુમતી જોલી ઉઠી

“હા, કંઈક ભેદ જેવું જણાય છે ખરું,” હરજીવન જોડ્યા.

“સાંભળો ત્યારે,” તે જોડ્યો, “હવે હું કંઈ છુપાવવા ઇચ્છતો નથી. હરજીવનદાસ! તમારી પુત્રીનો પ્રેમ મને સર્વદા પીડા આપતો અને ગમે તેમ કરી મારા માર્ગમાં કંટકરૂપ થયેલી ઉપાનો નાશ કરવા મેં તદખીર રચી. ઘણા દિવસે આજ લાગ જોઈ, મેં મારી મુક્તિ અમલમાં મુકી. વિહાર નૌકામાં સહેલ કરવા

જવાને બહાને મેં તેને સાથે લીધી. જંદરનો દેખાવ દુરથી કેવો રમણીય લાગે છે તે દેખાડવા તેને ઉભી કરી અને કોઈ ન બતાવે તેમ મેં તેને સમુદ્રના ધુધવતો જળમાં હડસેલી મુકી. હવે હું નિશ્ચિત છું અને સુખચેતથી તમારી પુત્રીને પરણીને દિવસો ગાળીશ.”

ઉપલી હકીકત સાંભળી હરજીવનદાસ તો દિગ્ભ્રમ થઈ ગયા અને અશ્રુમતીનાં ચહેરા ઉપર હર્ષને બદલે ગાંભીર્ય ધવાઈ રહ્યું. રામકૃષ્ણ પોતાનું સંભાષણ પુરું કરી આતુરતાપૂર્વક ઘડીક હરજીવનદાસ તરફ તો ઘડીક અશ્રુમતી તરફ પોતાના નયનો ફેરવવા લાગ્યો.

હરજીવનદાસ કંઈ પ્રત્યુત્તર વાળે તે પૂર્વે તો અશ્રુમતીએ તિરસ્કારભિશ્રીત ગાંભીર્ય પૂર્વક જોડવા માંડ્યું; “રામકૃષ્ણ ! તમે બલો છો કે તમે એક ખુની થયા છો ? એક ખુનીને હું કેમ ચાહી શકું ? હવે તમારો વિશ્વાસ હું કેમ કરી શકું ? ધારોકે કદાચ તમને કોઈ મારાથી વધારે, મોહક અને મુંદર પ્રેમચુતિ મળે તો ઉપાની માફક મારો પણ વણમોતે વધ ધાય માટે રામકૃષ્ણ ! હું તમને પરણી શકીશ નહિ. મારા પિતાની સમક્ષ ખુશ્દી રીતે કહું છું કે હું તમને પરણનાર નથી.”

હરજીવનદાસે પોતાની પુત્રીની વાત માન્ય રાખી અને રામકૃષ્ણને—એકે ખુનીને—પોતાના ઘરમાંથી ચાલ્યા જવા કહ્યું.

રામકૃષ્ણના હોશકોશ ઉડી ગયા. તેને સમજ ન પડી કે તે શું સાંભળે છે. શું અશ્રુમતી તેને નહિ પરણે ? જેને માટે ઉપાનું ખુન કર્યું તેજ વ્યકિત તેના તિરસ્કાર કરે ? હવે એને શા માટે દુનીયામાં જીવવું જોઈએ ? “વધારે વખત આ પાપી જીવ હવે ભુમિભાતનાં ભાર રૂપ થશે નહિ” રામકૃષ્ણે માનસિક નિશ્ચય કર્યો. તે નીચું મો રાખી દિવાલને અઢેલી ઉભો છે, અશ્રુમતી તથા હરજીવનદાસ તેના તરફ તિરસ્કારની નજરથી જોઈ રહ્યા છે. એવામાં અધિકતર તિરસ્કાર ‘દર્શાવતી’ એ વ્યકિતિયો રામકૃષ્ણ પાસે આવી ડાળા ધુન્કાવવા લાગી. રામકૃષ્ણ ઉઠ્યે જોયું અને ચીસપાડી ભુમી ઉપર મુર્છિત થઈને પડ્યો. તેણે ઉપાને ‘જીવતી’ જોઈ; હુબેલી ઉપાને જીવતી જોઈ.

વાંચક ! આ જે વ્યકિતિઓ ખીજાં કોઈ નહીં પણ જયનારાયણ અને ઉપા હતા. કિનરા ઉપર મુરશિત આવ્યા પછી, ઉપાને શુદ્ધિમાં આણીને જયનારાયણ ઉપાને લઈને સીધો અશ્રુમતીને ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તે રામકૃષ્ણની બધી તદખીર કળી ગયો હતો અને તેનું ધારવું ખરું ખડ્યું હતું.

થોડી વાટે રામકૃષ્ણ શુદ્ધિમાં આવ્યો. ઉપા તરફ તે ખીલકુલ જોઈ ન શક્યો. તેને ખહુ લાગી આવ્યું. તેને પશ્ચાતાપ થયો. તેણે ઉપાને દ્રવિયામાં હડસેલી મુકી હતી અને મરેલી ધારતો હતો તેને જીવતી જોઈ તેની લગ્નલગ્ન પાર રહ્યો નહિ. ઉપાની ક્ષમા યાચવા નેટલી પણ તેનામાં હોશ રહી નહિ. તેને મૃત્યુ પ્રિયતર લાગ્યું. કંઈપણ જોડ્યા વીના તે એકદમ ઉઠ્યો અને સમુદ્ર તરફ નાઠો, કિનારે

પોંચનાંજ, કોઈ તેને તેમ કરતો. અટકાવે તે પહેલાં તો સમુદ્રમાં અંપલાવ્યું. તેણે તરવાનો ખીલકુલ પ્રયાસ કર્યો નહિ; તેના દેહ ઉપર જળ ફરી વળ્યું. રામ-દુષ્ટ સદાને માટે ગયો; તેણે આત્મ હત્યા કરી.

*

*

*

રામકૃષ્ણનો સજીવ દેહ કંદાપિ ક્ષીનારે આવ્યો નહિ પરંતુ નિર્જીવ દેહ આવ્યો તો ખરો. તેના દેહને અગ્નિદાહ આપવામાં આવ્યો અને સર્વે ખીચારાની દુઃખી જીવગી સંભારવા લાગ્યા. અશ્રુમતીને સૌ કરતાં વધારે લાગી આવ્યું પરંતુ પોતે સત્યને માર્ગે ચાલી હતી એ આશ્વાસને પોતાના દુઃખી દીલને શાન્તવન આપતી હતી. તેણે પોતાનો પ્રિયતમ જતાં આ જન્મ પરણવાનું માંડી વાળ્યું. હરજીવન-દાસ તેને સમજાવે પણ તે પરણવાનીજ ના પાડતી હોવાથી વધારે દયાણુ કરવાનું પણ તેણે માંડી વાળ્યું. એકલા કુમારીકાવર્યામા રહી 'શોકમાં દિવસો નિર્ગમન કરવા કરતાં કંઈક પરમથી'ક કાર્ય કરવું' એવો અશ્રુમતીને વિચાર આવવાથી પોતે 'મનિતા આશ્રમ' ધ્યાન્યુ' આ 'આશ્રમ'માં તેણે જાંદરની ઓથો તથા કુમારીકાઓને દેખવણી આપવાની સગવડ કરી અને આરતે આરતે એક આદર્શ સંસ્થા ગનાવી. આ પ્રમાણે અશ્રુમતી પોતાના વૃદ્ધ પીતાની સેવામાં, અને લોકસેવામાંજ જીવનનું સાર્થક સમજતી, પોતાનું શેષ જીવન વ્યતીત કરે છે.

પિય વાંગકો ! તમે કદાચ ઉપા લપે સાંભળવાને ઉત્સુક હશે. તે હવે સુખી છે. લોકોના દહેવાથી તથા જ્યનારાયણને પોતાના ઉપર જીવગી બચાવવાના ઉપદારથી, ઉપા જ્યનારાયણને પરણી. દુર્લભપ્રકાશ રાજપુત્રીથી ઉપલા લગ્નને સમ્મનિ આપી હતી. આ પ્રમાણે તે સુખી યુગલ સુખી જીવન ગુજારે છે.

અમાપ્ત.

તમે વાંચી કે ?

‘નવરંગ’ના અધિપતિની કલમથી લખાયલી દીલપઝીર વારતા

અબખાનો કીનો !

કીમત રૂ. ૧૧ પોસ્ટેજ ભુદું.

લુક હીયર પ્લીઝ !

આજે દેખાવના ચર્ચસા છે. તમારા દેખાવમાં પગની શોભા સહી જરૂરી છે; અને પગ દીપી રહે એવાં ફાકડાં અપ-ટુ-ડેટ સ્ટાઇલના છુટ યા શુઝની એક નોડી તે કામ બબલશે. પણ એવાં મનપતીજ છુટ યા શુઝ ખરીદવા કયાં જશો?

ધી બોમ્બે ગુડ લુક છુટ એંડ
શુ માર્ટ,

દુકાન નં ૭, લાલસીંગ ખીડીંગ,
બુલારવાલ ક્રોડ ગાંધીટ, મુંબઈ

મનપસંદ ઇંગલીશ અમેરીકન વિગેરે છુટ, શુઝ, સ્લીપર્સોતુ એક મોડુ સંગ્રહસ્થાન અમારી દુકાને ખુલ્લું છે. નેઈ જઈ ખાત્રી કરો.

માલેક:—હકીમભાઈ દાઉદજી એંડ સન્સ.

ટેલીગ્રામ એકેમ “Boot Bombay.”

આખા હિંદુસ્તાનમાં વખણાયેલો

વાળ કાળા કરવાનો

પક્કા કલેપ.

આ કલેપ મુછોનાં તથા દાઢીના અફેદ વાળને લગાડતાં, તે પાંચજ મિનીટના મુંદર કાળા થઈ જાય છે. વાળના શેતળીનોએ યાદ રાખવું કે, એની બરોબર આજ કોઈપણ કલેપ નથી. આ કલેપ વાપરવામા સહેલો છે, મોડમમાં ગમતો છે, શુભમાં અકસીર છે, રંગમાં પાકો છે અને કિમતમા સસ્તો છે. કિમત રૂ. ૧-૪-૦. ટપાલ અર્થ જુદું.

બાહરગામ માટે એજન્ટો નોંધએ હીએ.

મેસર્સ નવરત્ન એન્ડ સન,

૧૯૯, કાલ્યાદેવો રોડ—મુંબઈ (૨)

પ્રાચીન-અર્વાચીન-ભારત દર્શા.

ગરબી.

(ભારા ભાચ્ય તણો નહિ પાર, મહિલા થાશે મારી પ્યારી—એ રાગ)

હુન્નર હાડ ગયા સૌ આજ, દોલત દેશ તણને ચાલી;
 મ'પ કરીને *માહેબ લોકે, ઘેરી ઘરમાં ઘાલી—હુન્નર
 ગાડાંવાળા ગરૂર બનીને, પિડના પૂરણ પ્રવાશી;
 'આગગાડીએ' અવલોકાવ્યાં, કલકત્તા ને કાશી—હુન્નર
 ઘણાં વિલખે અ'થ ઘસડતા, પેતરણાથી વછુટયા,
 પડી મેફાને 'રુદ્રાવ'ત્રે, લાખજો લહિયા હુ'ટયા—હુન્નર
 શાળ ઉપર મલુકારા કરતી, દોડી ઘઈ દુ'ખિયારી;
 માદરપાટી 'મિલે' મગરૂરી, એની નાખી ઉતારી—હુન્નર
 ઘ'ટીથી ઘર ભરતી તે મા, વિધવા રહિ વા ખાતી;
 'આટામીલ' ને એક લક્ષરકે, પૂંની ટંક પુરાતી—હુન્નર
 ક્યામીયા રૂ અળગાં કરવા, લાખજો ફરતા ચરખા,
 'છને' જોર ક્યુ' એવું કે, ગાટે લોકો ગરકા—હુન્નર
 ચિથરીઆ કાગળ ચાટામાં, મોંઘા પણ ના મળતાં,
 'પેપર મીલથી' બધી પતી એ, આગળની *અગવડતા—હુન્નર
 ટપટપ ટપટપ ક'ઇ ટપણીને, ઘાટ ધાતુના ઘડના;
 'કળાવિહિત થઈ' તે ક'મારા, પ'પાય 'મસીન' ને પડતા—હુન્નર
 કોશ વડે જ્યાં ખેતી કરતા, વગી કોશીયા વગડે,
 'પ'પ' થકી ત્યાં આજ પનોતા, બળદ 'બગેએ બગડે—હુન્નર
 તનની છાય ધરી નડકામાં, દેના ધખત ખતાવી;
 ઘણુઘણતી ત્યા 'ઘડીઆણો' એ, મુળની ટેવ મુકાવી—હુન્નર
 'પાંગડીએબળ પૃથ્વીપતિથી, છન્નુગણા છલકાતા,
 કર્યા આવી 'દાળકિયે' કાયમ, હુહાર લ'પડ ખાતા—હુન્નર

* પૂરેપની ઉલોગી પ્રત્યેએએ ૧-અરૂની મલગો, ૨-છાપાખાના, ૩-મુશીમનો,
 ૪-થ ધા વગરના, ૫-મગીનેને પગે વાગનાં અર્થ છે, ૬-બળદ આજમુ ચાપ છે તેના શરીર
 પર ૭-૫ પડે છે તેને 'બગાધ' કહે છે, જેથી લાખજો બળદ કોડીને બની જાય છે ૭-પાગો-
 ળની મગરૂરી ઉતર, ૮-રમથી ગરવાની ચડીયા આવવાથી

ચક્રમકે લોડે , ચેતાવવાના, અમલ ગયા સૌ આડા;
 પાઈના આજ પચામે પહોંચ્યા, 'દિવાસળી' ના દાંડા—હુન્નર૦
 નાણાવટી નાણાં મોકલવા, હુંડીઓ લખતા હલકે;
 જતાં કરી જોખમ એ શીરનાં, 'મનીઓરડર' થી મલકે—હુન્નર૦
 ભરી ફાકડા કરીઆતાના, તાવ તોડતા તનનો,
 'કિવનાઈન' ની કડવાશે તેવા, મેલ મટાડે મનનો—હુન્નર૦
 સ્પર્શાન્નપર્શ તણી સગવડ જ્યાં, પુરતી રીત પળાતી;
 પરદેશી 'રીતભાત' પળી ત્યા, કુળાં કાળજાં ખાતી—હુન્નર૦
 પ્રાણભુ દેવ તણા ભાવિક જ્યાં, ધર્મ ખુદાર નવ ધરતા;
 ત્રિરૂટ પ્રાન્ડિના ચડસીલા ત્યાં, યયા 'સમાજે' ચસતા—હુન્નર૦
 કર્મનિષ્ટ જનનાં કૌવતપર, અનિષ્ટતા ઉભગણી;
 'ચિમન' એજ ચિંત્યામાં લાળે, ધર્મ તણી ધુળધાણી—હુન્નર૦

ચિમનલાલજી ભાઈશંકરજી પંડિત.

મુંબઈની જાણીતી ડેરી પેરીશીયન ડેરી કું.

વગર ભેલતું ચોખ્ખું દુધ, માખણ, સ્વચ્છ
 શ્રેષ્ઠ ક્રીમ, મેળવવાતું તમામ ભરૂંશાપાત્ર
 એકલું મઠક છે. એકવાર ત્રાયલ લેશોજી?

ટેમરીકલેન, કોટ, મુંબઈ.

સોનેરી સપુનો.

લખનાર — મીસીમ ખુરેજ દીરાઝ કોટવાલ.

દીલસોહ.

દીલસોહ એ એક મુન્નાની ચાવી છે, જે જીવજોના છગરને ઉઘાટે છે. આપણી મહેનત કરતાં આપણી દીલસોહથી આપણુ વારંવાર કંઈને કંઈ લઈ રહે છીએ; અને આપણા પોતાના ને પોતાના જ નતિ લોલો માટેની કેશિશથી દુન્યામા જે કરી શક્યે તે કરતાં આપણા ખુશીવંત શુભો અને અદેખાઈ કે કીમો મગરના તદન નીર્દોષ લોખાં મનથી દુન્યાની અમર સેવા જાતવવાને નંશીખવંતે મળ્યો છીએ.

દુઃખથી હાડેમારી ભોગવતાં કમાળ મલુમોને અતઃકરણની ખ્યાર ભરી લાગી થીથી એવા તો દીલસોહ ભર્યાં શખ્દો તેઓના કાનમાં રેડો, કે તેઓના દુઃખી આંસુઓ મુકાઈ જાય, તેઓને રાહત મળે, અને સઘણુ દુઃખ તેઓથી ભૂટી જવાય.

સામા તરફથી મળતી દીલસોહ એ દુઃખમાં માણુમોને ખરેખર તેઓની જ જાગૃતિમાં એક કીમતી મદદ અને મંયાસ સમાન છે.

જ્યાં દીલસોહનો મધુર લાગણીભર્યો પ્રવાહ સદા વહેતો હોય, ત્યાં દુઃખ જેવું કશું જ હોતું નથી.

આ વાત તો જાનવાજોગ છે કે કદાચ દરેક માણસ એકમેકને ચાહી શકે પણ આ દુન્યામા દરેકે દરેક જણુ દીલસોહી જતાવી શકે એવાં હોતાં નથી. દીલસોહી એ એક ઘણીજ પવિત્ર ચીજ છે, કે જે દુઃખ ખગતા માણુમોમાંથીજ ઉત્પન્ન થયેલી હોય છે, અને જેઓને દુઃખનો પૂરેપૂરો અનુભવ મળ્યો હોય, તેઓમાંજ એ દીલસોહનો ઉમદા ખુશીવંતો ગુણુ વધુ પ્રમાણમાં દીપી નીકળેલો હોય છે.

સખાવત.

જો મખાવતનાં બુલદ શુભથી આ પૃથ્વી ઉપરનું દરેકે દરેક માણસ શણુગારાયું હોય તો આ પૃથ્વી ખરેખર જાહેશતના ખાગમાં ફેરવાઈ જાય.

ખરાં દીલથી અને પૂરેપૂરી મજાથી કરેલી મખાવતમાં કાંઈ અજળ જેવી સુદર મોહીની, મધુરતા અને ખુણસુરની સમાયલાં છે. એવી રીતે જો એક નજીવી પછની પણ મખાવત કરી હોય તો તેમાં પણ અજળ જેવી ખુણી અને મીઠાશ માણુમ પડી આવે છે.

જો તમો ખરેખરી લાગણીથી દાન કરો નહિ તો તે ખીલકુલ દાન કહેવાયજ નહિ અને તેટલા માટે દાનાવો કહી ગયા છે કે ખરેખરા મુખી તે માણુસો નથીજ કે જેઓ ફક્ત ગરીબોને ખવાડીજ જાણતાં હોય; પણ ખગ મુખી તો તેઓજ કે જેઓ ગરીબોનો વિચાર કરી તેઓ તરફ લાગણીનો પ્રવાહ જહેતો કરી, જોને માટે લેઈતાં સાધનો પૂરાં પાડતા હોય.

કમને કીધેલી સખાવતને ખરી સખાવતનું નામ આપી શકાયજ નહિ. આપણામાં કહેવત છે તે ખરીજ છે કે “તુરંત દાન તે મહા પુન.” અને તે તેમજ થવી જોઈએ. વળી ખરી ખુશીથી કીધેલીજ સખાવત એ ખરી સખાવત છે.

ગરીબાને મદદ કરવાની સોપી સરસ રીત તો આ છે કે તેઓની હાલત સુધરે એવા સાધનોથી તેમને ભરપુર કરવા; તેઓને સારે કામ ધંધે લગાડવાં, જેથી તેઓ કોઈના મહોતાજમંદ ન રહે.

ગમે તેવું સખત અપમાન કે હઠહઠતી કમુરો જો હર્યાવ જેવાં ઉદાર દીલર માફ કરવામાં આવે તો તે લખ્યો અને કરોડોની સખાવત કર્યા ખરાબર છે.

કદાચ એકીન અને આશામાં આખી દુન્યાના લોકો એકમત નહિ થાય, છતાં પણ સઘળાં માણસોનો સખાવત સાથે તો ખાસ સંબંધ હોય છે.

નજીવી નજીવી બાબદોમાં ઉદાર દીલના ચવાથી, અને, નાની નાની સખાવતે કર્યાથીજ મોટી મોટી સખાવતો કરવા માટે ખરી લાગણી પેદા થાય છે. પાક ખુદ તાળાં તરફથી એક માણસમાં જે સૌથી મધુર આશીર્વાદ ફેંકવામાં આવ્યો હોય, દીલોબ્ધનભરી સખાવત છે, અને, જે માણસ પોતાનો ઉદારતાનો હાથ લાંબાવવાં બદલે કંબુસાઈના ઉંડા ગારમાં ગોટાં ખાય છે તે ખરેખર કમનશીબ તથા કંગા છે. પછી ગમે તેની પાસે અબજોની દોલત કંઈ નહિ હોય. સખાવત ખાખે એ વિદ્વાન કવીની કવિતાને અને જગ્યા આપી આપણો આ વિષય ખતમ કરીશું.

“*Have Charity.*”

Then gently scan your brother man,
Still gentler sister woman;
Though they may gang a kennin wrang,
To step aside is human.
One point must still be greatly dark,
The moving why they do it:
And just as lamely can ye mark,
How far perhaps they rue it.
Who made the heart, 'tis He alone
Decidedly can try us,
He knows each chord,—its various tone
Each spring,—its various bias:
Then at the balance let's be mute,
We never can adjust it;
What's done we partly may compute
But know not what's resisted.

Robert Burns.

રમુજે નવરંગ.

લખનાર — સમન્.

—)૦(—

મેનેજર-(નવા કલાર્કને) “પછી તમે એ પેલા બે કાગળો પોસ્ટમાં નાંખ્યા કે ?”
નવો કલાર્ક—“હા, સાહેબ, પણ તમોએ એક રમુજી ભુલ કીધી. તમોએ
અડીઆનાની ટીકીટ વેલાતના કાગળ પર ચોટાડી, અને એક આનાની ટીકીટ પર
દેશના કાગલપર ચોટાડી.”

“અરે, કેવી મુર્ખાઈ ભરેલી ભુલ ! વાડ, પછી તમોએ શું કીધું ?”

“મેં બધું ખરાબર કીધું, સાહેબ. સાડું થયું, સાહેબ, કે મારી પોસ્ટમાં
નાખતી વખતે તે કાગળો પર નજર પડી ગઈ મેં તેથી તે કાગળો પરના એરૂસ-
માં ફેરફાર કીધો, અને પછી પોસ્ટમાં નાંખ્યાં.”

*

*

*

“સત્તાવાળાઓએ આવા ગદમાશેા સામે સખત પગલા લેવાં જોઈએ” માટે
મક્કઈ બુકો પોસ્ટમાં આવેલું એક કાગળ ઉઘાડીને અને તે વાંચીને પોતાના દોસ્ત
ખટલુ ખચ્ચરને કહેવા લાગ્યો.

“કેમ માફા, વળી શું થયું છ ?” તેને દોસ્ત ખટલુ બોલ્યો.

“વાત એમ બની, દોસ્ત કે મેં એક પેપરમાં નીચે પ્રમાણેની એક જાહેર
ખબર વાંચી. તે જાહેર ખબર આય પ્રમાણે હતી, “ફક્ત પાંચ આનાની પોસ્ટની
ટીકીટ ખીડવાથી ધાસમાંથી માખણ કેમ બનાવવું તે તમે મહેલાઈથી શીખી
શકશો.” મેં તેથી તે જાહેર ખબરને અનુસરીને પાંચ આનાની ટીકીટ મોકલી
અને મને વળતે દપાલે આય કાગળનું ચીકડું મળ્યું છ. એમાં લખવામાં આવ્યું છ
કે સાહેબ, તમારી મોકલેલી ટીકીટો સહિસલામત મળી છે. તમે ધાસમાંથી માખણ
નીચે પ્રમાણે અમત કરીયાથી બતાવી શકશો. પહેલાં તમે ગાયને ધામ ખવાડો
પછી તે ગાયને દોહોવીને દુધ કાઢો, અને પછી તે દુધને વળાવશો તો તેનું
માખણ બનશે.”

*

*

*

એક પારસી સુથારને એક માગમારીના કેસમાં સાક્ષી તરીકે ઉભો દરવામાં
આવ્યો. મેં જુસ્સુડે તેને પહેલા નીચેલો સવાલ પૂછ્યો.

મેં જુસ્સુડે—“આય બંધવાએ પેલા ફરીયાદીને ઠાકીયો ત્યારે તમે કેટલા દુર
ઉભેલા હતા ?”

સાક્ષી—“જરાજર ૧૦) પુટ અને સાઠા પાંચ ધૂંચ, નામદાર.”

મેજસ્ટ્રેટ—“મહેરખાની કરીને કહો કે તમે જરાજર તેટલાંજ પુટ દુર હતા એ કેમ બની શકે?”

સાક્ષી—“જા સાચું બોલું તો, નામદાર, મેં એવો વિચાર કીધો કે કદાચને કાંઈ મુરખો મને તેવો સવાલ પુછે કરીને મેં પુટથી તે જગાતું માપ લઈ લીધું.”

*

#

*

“આય શહેર નિરોગી છે કે?”

‘ખરચીતજ, જ્યારે હું અહીંયાં પહેલ વહેલો આવ્યો ત્યારે તો હું એક બોન પણ બોલી શકતો નહતો. મારા માથા પરના બાલો ઘણાજ થોડા હતા. હું આય નાકેથી તે પેલા નાકા સુધી ચાલી પણ શકતો ન હતો, અને મને મારા બીછાબ્બા-પરથી ઉંચકવામાં આવતો હતો”

“તમે ત્યારે મને આથા આપોછ. વારૂં, પણ હું એમ પુછું કે તમે અહીંયાં કેટલો વખત થયા રહેલા છેએ?”

“હું અહીંયાંજ જનમેલો.”

*

#

*

નાનો હોમી—“કાકાજી, આપણે કેટલે વાગે ત્રીનેમેટોશાકમાં જવાતું છે?”

કાકા—“મેં તુને પંદરેક વખત કહ્યું હશે કે પાંચ અને પંચાવત મીનીટે.”

નાનો હોમી—“હા, હું તે જાણુછ. પણ જ્યારે તમે પાંચ અને પંચાવત મીનીટ બોલોછ ત્યારે તમારી આય લાંબી દાઢી હીલતી મને ઘણીજ જોવા ગમેછ.”

*

“તારો સાથી નાનોભાઈ કેટલા વરસનો છે?” નાના જાંશુએ પોતાના દોસ્ત રૂસીને પુછ્યું.

“એક વરસનો” રૂસી બોલ્યો.

“તે તારો ભાઈ હજુર જરાજર ચાલતો કેમ નથી? મારી પાસે એક કુતરો છે જેની ઉંમર પણ એક વરસની છે અને તે તારા ભાઈ કરતાં વધારે સારી રીતે ચાલી શકેછ.”

“એમ છે કે. પણ તારા કુતરાને તો મારા ભાઈ કરતાં બે પગ વધારે છે.”

*

#

*

ઘરાક—(કેમીસ્ટને) “તમે કહોછ કે આય બાલ વધારવાનું તેલ ઘણુંજ મારમ છે, ખરૂં કે?”

કેમીસ્ટ—“હા, સાહેબ, હું એક માણસને જરાજર સારી રીતે ચોલપુંછ કે જેણે આય તેલની ગાટલીનો બુચ પોતાના દાંતો વડે ઉખેડ્યો, અને અજાણજ નેવું તો એ કે બીજેજ દીવસે તેના મોંઢાપર મુછ કુટી નીકળી.”

હંમેશ પુરતો સંતોશ

જોઈતા હોય તો જરૂર પડવે આજ ૪૦ વરસો ઉપરની પ્રખ્યાતી પામેલા,
સસતી, અચુક, વનસ્પતીની ફેક્ટ

ડો. બે. મોતીવાલાનીજ

દવાઓ.

વાપડવી, એ અર્થે આખરૂદ્ધાર દવા વેચનારને ત્યાંથી મળી શકશે જો નહિ મળે તો નીચલે ફેક્ટોરથી વી. પી થી મગાવી શકાયે પણ ચેકીંગ ફી, ટપાલ ખર્ચ વિગેરે ના પૈસા દવાની/કીમત ઉપરાંત વધુ પડશે. એ દવાઓનું લીસ્ટ તથા તેને મળેલી હઝારો સર્ટીફિકેટો તથા તે માટેના આગેવાન વર્તમાન પત્રોના ઉંચા મતો મધેના થોડાક જે હેન્ડબીલોમાં છાપ્યાં છે તે એક આનાની ટીકીટ મોકલનાર ઉપર રવાના કરવામાં આવશે. હેઠળ આપેલી દવાઓની વીગત વાંચી કોઈ બીજી દવા જોઈતી હોય તો તુરત જુલશો પુછવાની મહેરબાની કરવી.

૧. "ગરીબનો માર્થા" નામનો ઘા—જખમો માટેનો થડો શુભુકારક મલમ—કીમત દબી ૫૫ ના રૂ. ૦૧

૨. તાવની ભુકી તથા ગોળીઓ-દરેક પ્રકારની તાવ માટે-કોઈ ભુકીની દબી ૫૫ ના રૂ. ૦૧૧ તથા ગોળીની શીશી ૫૫ ના રૂ. ૦૧ અને રતલ ૫૫ ના રૂ. ૧૦

૩. તેનીક એફ લાઈફ-તાવ થા કોઈ પણ બીમારી ગયા પછી લાગતી નાટવાણી, ઠાક, નખખાઈ માટે-એથી શરીરનું લોહી સુધરે છે. ભુખ વધે છે. આપેલું જરૂર થાય છે. કી. શીશી ૫૫ ના રૂ. ૧૧ તથા રૂ. ૨.

૪. મીઠી પીશાળની દવા-એ દરદથી પીડાતાઓ માટે આશીરવાદ સમાન છે. કી. શીશી ૫૫ ના રૂ. ૧૧ તથા રૂ. ૨.

૫. લેપ-રસ, ગાંઠ, લચક, મોજો, ગાઉટ, સંધીવા, રૂમેટીઝમ, ચાહુ પેટનો દુખાશે નેસોની કળટર, વિગેરે માટે કી. દબી ૫૫ ના રૂ. ૦૧૧

૬. પલમોનીક પાઉડર-ભુની ખાંસી, દમ, હાંફણ, ખહી માટે-કી દબી ૫૫ ના રૂ. ૦૧૧

૭. રીંગવર્મ પાઉડર-ચામડીના દરદો માટે કી શીશી ૫૫ રૂ. ૦૧

૮. હરસની ભુકી તથા મલમ-અંદરના કે બાહરના, પૂનવા થા ભુના, લોહીઆર કે નસાવાલા હરસ સદા માટે દુર કરે છે. કી ભુકીના રૂ. ૦૧૧ તથા મલમના રૂ. ૦૧

એકલા બેનાવનાર-

ડો. બે. મોતીવાલા

ગોરલેન્ડ રોડ, લાથબલા કલબની પાસે,

મુંબઈ,

કોણ કહેછ કે ટુંકા વાળ લાંબા થતા નથી? કોણ કહેછ કે ખરી ગયલા ખાલ પાછા આવતા નથી? કોણ કહેછ કે ખરલયડા વાલો નરમ રેશમ જેવા થતા નથી?

એ બધું બોલવું સંદેવર હાંખ છે.

મધુરાસ હર ઑઈલ.

એ બધાં વાંધાઓનો ખોટા પુરવાર કરે છે. એ વિખ્યાત તેલ ખાલને રેશમ જેવા નરમ, મુવાળા ને ચલકતા કરે છે. તેનો કાળાસ ટકાવી રાખે છે, માથાંને ઠંડક આપે છે. મગજને આરામ તેમજ શક્તિ બહે છે. શીશી એકના આના ખાર

સોલ એજન્ટ:—સોહરાબજી ડી. પટેલ.

પ્રોવીઝન એન્ડ પેટન્ટ મેડીસીન મરચન્ટ,

પારસી બજાર, કોટ, મુંબઈ.

ધ્યાન રાખજો આ તમારા લાલ માટે છે!

કારણ કે.

આ વખતમાં
બજારમાં લાવના
ઢેકાના નથી પણ અમે
એકજ ક્રાશ્યત
લાવ રાખેલો છે માટે
જો તમને દરેક ચીજ
જેવીકે દરેક કંપનીની
પેટન્ટ મેડીસીન,

પ્રોવીઝન, પ્રસ્ફુમરી
વીગેરે વીગેરે જોઈતી
હોય તો નીચલા
ઢેકાણે આવી ખાત્રી
કરો.

બહારગામના એ
રડરપર પુરતું ધ્યાન
આપવામાં આવશે.

“એવારે દિવસો તે ક્યારે આવશે?”

“ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને.” (એ રાગ.)

(ગરબી.)

(૧)

એવારે દિવસો તે ક્યારે આવશે?

ભુલી નઈશ સંસારતાણું હું ભાનને;
લેદ ટળી નતાં સ્થિર થઈશ હું બ્રહ્મમાં,
પરિબ્રહ્મની ભક્તિનું કરીશ હું પાનને. એવારે૦

(૨)

અગગા થશે વિષય વિકારો અંગથી,
અમુળજો મનથી ટળશે મંસારને;
માત પ્રમાણે દેખીશ સઘળી માનુની,
વિનાશકારી નાણીશ વિષય વિકારને. એવારે૦

(૩)

પોતાના સરખાં નાણીશ સહુ પ્રાણિને,
મનમાંથી કાઢી નાણીશ હું મોહને;
અંતરમાં આનંદની છોજો આવશે,
દિલ દરિઆમાંથી ટળી નશે દ્રોહને. એવારે૦

(૪)

ચિત્તમાંથી ટાળીશ સંસારની ચાહના,
મોહ મમતના કાઢી નાણીશ મૂળને;
લાલચ, લોભ વિકારો વિષ સર્મ લાગશે,
સંશયને બ્રાંતિનું ટળશે શૂળને. એવારે૦

(૫)

પ્રિત્તમની સંગાતે બાંધીશ પ્રિત્તડી,
દષ્ટિથી વિકાર થશે મઝી દૂરને;

પટે તલાઈશ નહિ પ્રવૃત્તિના પૂરમાં,
નજરેથી નિરખીશ નિવૃત્તિ નૂરજો. એવારે૦

(૬)

સાક્ષિરૂપ થઈ જેસીશ હું સર્વદા,
ઉરમાંહિ હું સદા રહીશ ઉદાસજો;
પ્રિતમની સાથે જોડીને પ્રિતડી,
રસિયા સાથે રંગથી રમીશ હું રાસજો. એવારે૦

(૭)

લોજનની કાઢી નાખીશ હું ભાવના,
સમુજગા કાઢીશ જીવહાના રવાદજો,
વૃત્તિ રાખીશ રાત દિવસ વૈરાગમા,
નીતિને ભક્તિને રાખીશ નાદજો. એવારે૦

(૮)

અસંગ થઈને રહીશ પછી એકાંતમાં,
સગાં કુંદુબનો જોહો કરીને સ્નેહજો;
શોધ કરીશ હું સ્નેહે નિજ સ્વરૂપની,
ને પ્રભુની સાથે જાંઘીશ નેહજો. એવારે૦

(૯)

અલેહવાદી થઈને હું આનંદમાં,
રહીશ 'ભવાની' હું તો દિન ને રાતજો;
સાંપડશે શાંતિની સપત્તિ સ્હેજમાં
ને પછી મળશે મુજને અભય નિરાંતજો. એવારે૦

(ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.)

૧૫૧ સાલના સળકો.

લખનાર—માણિકજી ફરામજી મુનાવાલા.

ધાર્મિક શ્રદ્ધા એ નૈતિક મોતેબરીનો સુસ્તકીમ પાયો છે જે ઉપર કુટુંબ, કોમ, દેશ, અને તમામ ઈનસાન્યત ખુશાલી તેમજ અમર્ગીની શોણકમય ઈમારત રચાય છે, અને માણુમાઈ ખવાસને ખીલવી તેનાં આચરણને નુરેમંદ બનાવે છે.

એવી શ્રદ્ધા સમેત ત્યારે સ્વચ્છ મન તથા સાદાં નિર્મળ અંતઃકરણનો નેશ ભોગાય છે અને સચાઈનો શ્રેષ્ઠ ટેકો સહાય થઈ શકે છે ત્યારે ધર્માધપણાની હાનીકારક ખુરાઈ ગાયબ બની જઈ ખી ખુશીવંત ઉંચ શીલસુદી રાસ્તીના સરલ-રાહ તરફ આપણાં જીવનને દોરવી લઈ બાય છે.

તમામ જગતનો રોહ કોઈક એખી રવેશે બિન અટકાવ ધર્યો રહ્યો છે અને તેમાં મનુષ્ય બતીનું કંતંબ કાંઈ અણુદોક પાત્ર લગ્ગી રહ્યું છે. એ બાબેનો વિચિત્ર ઉઠો ભાવાર્થ ખોળી કાઢવાનું કાર્ય ધર્મશાસ્ત્રીઓ, ખુદાશનામે, તથા શીલ-સુદેહાં છે, લેડીન એને ખીલકુંદ મનમાનતો ખુશાશે મળવા પામ્યો નથી, છતાં આપણા દિલની કોઈક છુપી લાગણી આપણને એતવે છે કે નેક વિચાર, નેક વચન ને નેક કૃત્યનાં સિદ્ધાંતમાં ઝમાનાઓની તમામ શીલસુદી, અનેક ધર્મોની એકજ ખરી સાદી સચાઈ, તેમજ મીનોઈ અમર્ગીનો અખુટ લઠાર લયો છે. જેઓ એજ માત્ર એક કાયદાને સુસ્તપણે કબૂલી તે સુખ પોતીદી જીંદગીનું સાર્થક સાંધે તે આ જોહાંની/ગમે એવી બહારની દેખાઈતી દરીદ્રતા કે સંકટોના વમળમાં જીંટળાયા છતાં આયદે અંતઃકરણનું સર્વોત્તમ સુખ પામી બહેસ્તનો તેશો હાંબલ કરી શકે.

ખુઝોર્ગ દાનેશમદ મહોની દાનાઈપર ગંભીરાઈ ને વિચારથી દર્યાફત કરી તેઓની જીંદગીના અનુભવી ગનાવો ઉપરથી ઘડો લઈ આપણી જીંદગીને સુંદર ને ખુશાલ બનાવવી એ આપણો ખરો ધર્મ છે.

આપણી કોમની પુરાતમ તવારીખના અનેક અગ્રકતા સફાઓ નિરંતર યાદ કરતા રહી હાલની કોમી સ્થિતિની આર્થિક, ધાર્મિક, તેમજ નૈતિક બહેતરી માગે યોજનાઓ રચી કોમની જીતિને જોર દિપાયમંદ બનાવવી એ હરેક કોમ સેવકની આઈન ફરજ છે. અસલ રાજક્રિય તવારીખની યાદ આપણ વચ્ચે બહાલથી નળવી રાખી આપણાં દિલને હુકાળાં મળવાં એમા આપણાં અસલી નામચીન વડવાઓ તર્ફની શીદાગીરી તથા માન મથવાઈ બાય છે.

કોમના પછાત, અજ્ઞાન, કે નિર્ધન કચકાયલા વર્ગ તરફ પુર કાલજી રાખી તેમને દરીદ્રતાને સંકટોની હાથમાંથી સુક્ત કરવા પાછળ હરપળ મઠવું, અને તેમને ઉદોગી, પ્રમાણિક તથા કોમને ઉપયોગી બનતાં શીખવવું એમાં ખુદ કોમ-

નીજ બહેતરીનો મુખ્ય અંશ સમાયલો સમજવો. અજ્ઞાનોને જ્ઞાની બનાવવાં, મુક્તિસેાની મુશકીલી ટાળની, અધર્મીઓને સુખુરીવંત બનાવવાં, આળસુ હુરામ-ખોરાને ઉધર્મી થતાં શીખવું, એ દરેક કેળવણીનાં નરનારીઓની ફરજ છે.

હુરાચરણી કૃતવાઓ સામે જીક્રદ ઉઠાડી સત્યના પ્રબળથી તેમને પરાજય કરવો એમાં ખરું શુરાતન ને મર્દાંગી સમાઈ જાય છે. માટે દ્રઢ મન કરી બેકામ મગજે જેઓ દુનિયાઈ લાલચોનાં ફાંદામાં ફસી લીન બની રહ્યા છે તેમને બીકાઈ કરી ખરી હાલતથી વાકેફ કરી સાદી અકલથી જાંઘળી ગુજારતાં ગનાવવાથી પાછળ હટવું નહિ.

ખોટી મગરૂરીની ગુમરાહીમાં ફરતા લલલલા શાહનશાહો, શીવજી, ને ધર્તી ધુળવનારા પહેલવાનો ખુદાના હુકમ આગળ લાઈલાજ બની જોતજોતામાં નાશ પામ્યા છે, અને આ તકલીફી જેહાનથી બેમાલુમ થયા છે, તો હે બંધુ તેમના ફાંદાથી કીસ્સા સાંભળી ખ્યાન ધરી તું તરેકરાખ ને સીફ જીફા ધતરાઈથી બાજ આવજે, નહિંતર બે પળની બેકામીમાં તારૂં જે 'સર બેકીકર ધુમી રહ્યું' છે તેજ અચાનક કચે પછુ વખત ધડથી છુટું બની તને ખાક આટતો કરશે.

ખુજોર્ગીનાં તેજ તરફ માનની નીગાહ ફેરવજો. જેવાનીતું ઉઠાછડું જોયું કાંઈ હમેશતું ટકતું નથી જો નમનતાઈનો સખક જીવગીની શરૂઆતમાં શરૂ કરશે નહિ તો તમારી ખુજોર્ગી આવતાં અને કમતુકાતીનો ગલ્ગો થતાં દુનિયાથી તમે હીણાશો. તમાથ ને સાદાઈનાં મિશ્રણથી તમે કુલ ઈતમાન જતને લાયકના થયલા લેખાશો, અને તમારી કેળવણી તથા મુધારાને જેળ આપશો. તમારી ખરી મોટાઈ કાંઈ તુઢાઈ તુમાખમાં આવી જતી નથી, લેકીઈ તમારાથી વડાઓનાં પેશ પડતાં શિક્ષણે પર ગૌર કરી તેમને અખત્યાર કરવામાં તથા તમારેથી નાનાં હવકી પદીનાં કે અજ્ઞાનીઓને ખરે રાહે દોરવવામાં સમાય છે, એટલું ખુબ યાદ રાખજો.

તમારો વખત અમુલ્ય છે, ટુકો છે, પાછો ન આવી શકે એવો છે, માટે તેનો બનતો સફલિપયોગ કરજો ? કે જેને પ્રતિષ્ઠા તમે ખીલજોનાં મનને ખીલવી શકો. ફાલતુ જણાતા અંધારમાં ગરીબોનાં સંકટો હર પ્રકારે ટાળી શકશો કે જેનાં કાર્યો સખાવતી ગણશે. સખાવતની મુંજ મતલબ જો સાચવવીજ હોય તો દુનિયામાં તમારા સખાવતી ગુણો નાટે ઢાલ તાસા વગાડવાની કાંઈએ જરૂર નથી, પણ જ્યાં જ્યાં હુઃખ વિપત્તી વરસી રહી હોય ત્યાં ત્યાં તમારો સખાવતી દસ્ત ઝોરી રવેસે લખાવો કે લોકનું તારણ થતાં માથ ખુદ તમારી અંતઃકરણની લાગણી અપૂર્વ સંતોષ પામે.

હરેજાજ તે મહાનામી કીરતારની અપૂર્વ માયા ને મોટાઈની સીકતમાં મથ-શુલ બનજો અને તે મહાજાની સર્વશક્તિમાન પેદર તમને જે કીમતી બહેસોડેરી છે તે નવજેશોનો યોગ્ય ઉપયોગ કરી તેની ખલકતની એક સર્વોત્તમ પેદાશનાં નામને જેગ આપનારા નીવડજો.

“અથ જમ્યાદ યથ આક્રીનામી.”

પુત્ર વિષે જાણવાનું.

અખતર — મીસીસ મહેરણાનું શીરોઅશાહ એકનવાળા.

—૨૦—

પુત્ર ઘણાં અસહના વખતથી જણાયતી ચીજ છે. ઘણા અસહનાં લોકો એનો ઉપયોગ કરના હોય એમ જુનાં લખાણો ઉપરથી જણાય છે.

સ્ત્રીની નામનો જાણિતો લેણક ડોકે છે કે પુત્રનો વપડામ રૂમનાં માગીમારો, માછલા પકડવાની જાળ આગળ તરતા છેડવાના તકતાગા કરતા હતા.

શેમનો તરવાનાં હુન્તરમાં પુત્રનો ઝાઝો ઉપયોગ કરતા, અને ઘોઢ્યાં સહ એની બનાવતની મદદથી ઉભા કરવા લાગ્યા હતા. જ્યારે દેવ્ય લોકોએ ઘેરો સ્થાપવા માંડ્યો ત્યારે કેમીલસ નામનાં શેમન વડાએ સેપાહોને પુત્રની બનાવતનાં પહેર્યો પહેડાવી નદી જોળાંની તેની મામાં મોકલી આપ્યા; અને પુત્રના નાહનાં નાહના ગદાઓ ધરી સખી તે લશકરીઓ ટઈખર નદી જોળાંની ગયા.

પગની પાવડીઓ બનાવનારા શેમનો અગાઉ મોટી ઉચી પાવડી ઘડતી વેળા પુત્રનું એક ઘણું બહુ પડ પાવડીને તળયે ઠોકી ઉંચી થવા આકુની શેમન સ્ત્રીઓને ઉંચા દેખાવની કરવાને ઠીક મદદગાર થઈ પડે તેમ બનાવતા.

અમલ બલ જાતનાં દારૂઓ પીપોમા લગાડને વપડાતા પણ જ્યારે બાટલીઓ નિકળી ત્યારે તેને પુત્ર દેવાનું કામ પહેલા જેડી મકનાં પોચાં લાકડાંનાં ઘડેલા કટકાઓથી લઈ ગલાવવામાં આવતું નોંધાયું છે; અને તેમ હજીબી ઘણાંક નોંધ અમેરીકન મુલકોમાં પુત્રની ગેરફાજરીમાં એજ ચીજન બાટલીનું મોંહડું બંધ કર્યામા વાપડવામાં આવે છે. જ્યારે કાચની બાટલીઓનો વેપાર ઘણાજ વધી ગયો ત્યારે પુત્ર તેનાં મોંહડાંનાં લાકણ તરીકે તૈયાર થઈને વપડાવા લાગ્યો; ત્યારેજ બાટલીના અગવડારક સહેલ લાંકણ તરીકે પુત્ર જાહેર થયોળી.

ઈંગ્લાંડમાં પહેલવહેલો પુત્ર ક્યારે લાવવામાં આવ્યો તે વીધે કોઈ લખી કે જાહેર કરી શકતુ નથી; પણ ગ્રેકસ્પીયોર એક ઠંકણે લખાણમાં લખે છે કે “મહેરણાની કરીને તારા મોકડાને રીધેલો પુત્ર જોલ કે જેથી તેમાં લરેલો મધુમનો પ્રવાહી હું ગળી જઈને ચારી હરાસાને તુખ કરું. અને તારી ખબરો જાણી મારૂ મન નિરાંત

પાડું” શોકસ્પીએરતું એ બુચને લગતું લખાણ “As you like it” નામનાં નાટક માંથી જડી આવે છે.

પાણી અને હવા વચ્ચે અંતર રાખવાનો એક અજબ ગુણ બુચ ધરાવે છે; તે ઉપરાંત વળી દારૂમાં કે કોઈબી બીજી ઝનાવતોમાં એનો ખવાસ ઠાંકણ વડે ઉતરે છે. તે બીલકુલ બી નાપસંદ કરવા ભેગ હોતો નથી. વળી બુચમાં જે દખાવાનો સંકેતવાવાનો ગુણ છે તેવો બીબ્લ કશામાંથી હોતો નથી, જેથી એને ખાટલીનાં મોહડાં ઉપર મજબુત ખોસ્વાને ઠીક કામ લેવામાં આવે છે. એક વખત બરાબર મજબુત બેસાડયા પછી અદરના ગાળામાં તે પાછો એવો ઘટ્ટી હૃદમાં ચપટો થઈ જાય છે કે જેથી અંદરની પ્રવાહી જરાકે ખાહુર આવતી નથી; કે નથી અંદરનાં વાસને ખાહુર છટકી જવા દેવામાં આવતો.

બુચને કાપી કાહડતી વખતે વધેલાં છાલ છોડાંની બીજી બહુ બહુ ઉપયોગી ચીજો બી બને છે; તેને છુંડીને ખારીક ભુકો કરી તેને ઈંડયા રખર સાથે મેળવી દેવા પછી તેનાં જમીન ઉપર પાંથરવાનાં કટકાઓ ઝનાવવામાં આવે છે જે બીજાં કપડાંનાં કટકાઓ કરતાં ઘણાં વધારે આલે તેવા ટકાઉ બને છે. બુચનાં મોહડાં ઘાટ ઘટમોવાળા પુટલાંઓ કોરવામાં આવે છે. સ્પેનીશ કાલો રંગ બળેલા બુચમાંથી ઝનાવવામાં આવતો કહેવાય છે. બુચના આધારોનાં ભરૂસાપુર્વક ટેકાથી છોકરાઓ તરવાનો હુન્નર અખત્યાર કરી શકે છે. લાઈફ ગોટવાળાઓ બુચનાં કુરતાંઓ, બદીઓ પેહેડતા જણાય છે; અને જ્યાં બુચની આયપત ઘણી હોય છે ત્યાં હાંડા બાલડીઓ પણ તેમાંથી બને છે; ઘરનાં છાપડાંઓની કોરોબી બુચથી જડી લેવામાં આવેલી સંલલાય છે. અને સર્વથી અગત્યનું અને ખપનું તો કે આપણા પગને સદા સુકા રાખવાને મોજની ભેડ બુચની બનાવેલી હોય તે છે.

એ માટે લીનકનશીયરમાં એવી માન્યતા છે કે બુચમાં એવી શક્તિ છે કે તે આંકડાં આવવા દેતો નથી: બે ગેઠેકું અને ચાદરની વચમાં તેનું પડ પાથર્યું હોય તો જેઓને આંકડાં આવવાની આડત હોય તેઓને મોટો મૂયદો ધાય છે; અગર બે લાંબી પાટલી ધત્રીઓ કાપી બુચની અને પછી રેશમી પટ્ટીની અંદર ચીવી લીધી હોય તો તે ગારતર પગ ઉપર પહેડતાં ટેટાંનાં આંકડાવાળાંઓને મોટી સહત આપે છે.

બુચ એ એક નર્મ ઈલાસ્ટીક માફક ચોડાક જેવાઈ શકાય તેવો, જોકનાં ઝાડ મિસાલ ઝાડોની છાલનો પ્રદાર્થ છે. એની પેદાયશ ઘણે ભાગે ફ્રાંન્સ, ઇટલી, અને સ્પેનમાં હોય છે, પણ પોરચુગલમાં તે વધારે ચરસ ઝનાવવાનો ઉગે છે; એનાં ઝાડનું લાકડું બાઝ્યા સિવાય બીબ્લ કશા પણ ઉપયોગમાં આવતું નથી.

સદા બાળ નવરંગ રહેો તું અમર !

બાળ નવરંગને કવિ આદીશના આપિશ.

(બચેત)

મળકતા દિવમની સળકતી વધઈ,
તુને આપુ અય બાળ વાહુણાં મનઈ.
મળકતી સગનવત મુખની મહુવાર,
કરે તુને આંમીન પરવરદેગાર.
દોઆ પર કમું આજ મારી કમર,
મદા બાળ નવરંગ રહેો તું અમર.

૧.

ખુદાવદે જેતી મદદગાર તુંજ,
જરીન ને જમાનો જનો ધાર તુંજ.
ફરીગતા નિગેહુબાન તારા જનો,
ને રહેમતના આવિદ સિતાગ જનો.
સરે તારા ડાહ્યપણી ઉડજો અમર,
મદા બાળ નવરંગ રહેો તું અમર.

૨.

કલમ ઝેરી ક્રીશનીમા જેસી મગર,
આહીત્યનો તરજે મમુદ્ જળર.
મદા શાગદા કંઠ પર તુજ ગહે,
મુખનગી મરિતા અખાંથી વહે
પ્રતિષ્ઠાના પુષ્પે પ્રતિદિન પમર,
સદા બાળ નવરંગ ગહે, તું અમર.

૩.

મદી ગાર પર નેવુંતું આજ મોલ,
તનો મન ને ધનથી કરે માલામાલ.
ક્રોધોગર તુને જસ ફેતેહમદ કરે,
ભટ્ટી તુંજ મુરાદોથી દામન ભરે.
ભટ્ટી રાહે આહીલ હુમેશાં સમર,
મદા બાળ નવરંગ રહેો તું અમર

૪.

બાટલીવાળાની અસલ દવીનાઇન ટેબલેટ ૧ અને દરેક બાટલીમાં નંબર ૧૦૦.
 બાટલીવાળાની અસલ દવીનાઇન ટેબલેટ ૨ અને દરેક બાટલીમાં નંબર ૧૦૦.
 બાટલીવાળાનું એન્ટ્યુગીસચર મેવેરીયા તાવ, ઇનક્રુએનઝા વગેરે માટે દવા.
 બાટલીવાળાની ટૅનીક પીન્સ શીક્રકા મલ્થુમો અને મળતતુની નખલાઇ માટે ગોળી
 બાટલીવાળાનો તુથ પાઉડર, દાંતના રક્ષણનું મબન.

બાટલીવાળાનો રીંગવમ એન્ટિમેન્ટ, દાદર, ઘોળી ઇચ વગેરે માટે મલમ.

સઘળા દવા વેચનારાઓ પાસેથી મળશે અથવા લખો.

ડા. એચ. એલ બાટલીવાળા સન્સ એન્ડ કું. લીમીટેડ.

નં. ૮૭ વરલી મુંબઈ નં. ૧૮.

તારાનું સરનામું ડાકટર બાટલીવાળા દાદર.

Dr. H. L. Batliwalla Sons & Co., Ltd.

No 87, WORLI, 18 BOMBAY.

Telegraphic Address "DOCTOR BATLIWALLA, DADAR."

ગ્રાંટરોડ વેરથી તમારે મારકીટ વેર ધકેલા ખાતા

જવાની કંઈજ જરૂર નથી.

જામ, જેલી, ખીચ્કીટ, સારડીન, કોકો, ચોકલેટ, ઇ. વેલતી
 ખોરાકી; સેન્ટ, લવન્ટર, કોસોનવાટર, સાબુ, તેલ, હેરબ્રોઈલે,
 જાતજાતના મેકરેના; જેપાનીઝ અને ચાઇનીઝ કટલરી, તથા ભેટ
 સોગાટને લાયકની હમા ચીઝો; પેટન્ટ મેડસીનો, અને પરફ્યુમરી,
 મારકીટ ભાવે અમો વચ્ચે છોએ.

પીરોજશા નરશવાનજીની કું

શેઠના ચૌલ, ગ્રાંટરોડ, મુંબઈ.

ખાલેકઃ—પરિશા શાપુરજી ભેસાનીયા.

જે. ખરશેદજીની કું

(આ કંપની વીસ વરસનાં છુતાં આનુભવીની જાતી દેખરેખ હેઠલ ચાલે છે.)

હમારે ત્યાંથી તવમાગીની કરતી, ધી. ખાંડ, ગેવો, દરેલો મમાયો ચાહે, કોરી મુખડ,

લોખાન, અગર, ગમ્યાના રમકડાં, નાનાં વરસના ત્યા ખર્દે કાઢી, ભેટ

આપવા લાયક ચીજો; ત્યા દરેક જાતનો વિખાવતી માલ, પેટન્ટ

દવાઓ, વિગેરે. કીડાવન ભાવે મલશે.

તાખા ખીલ્ડોંગ, રેલ્વે હાટલની સાંમે, ચનીશાઈ જકશન મુંબઈ.

બંદીખાના.

A prison the hated name.
Famines, metropolis the sink of shame,
A nauseous sepulchre, whose craving womb
Hously inters poor mortals in its tomb.

Tom Brown.

કવિ કહે છે કે કાગઝહુ ધિછાચ્છુકત નામ ભૂખમરાની રાજધાની અને અપમાનનો ગાર છે. એક ત્રાસદાયક મસાણુ ભરી છે, જે પોતાનાં વખવખતાં પેટાંમાં દર કલાકે ગરીબ મનુષ્યોને કબરવાસ કરે છે.

પ્રાચીનકાળમાં બંદીખાનાં આ વ્યાખ્યાનો પડ્યા પુકારનારાં હતાં. ગુન્હેગારો અને અપરાધીઓ, સમાજક કાયદા તોડનારાઓ કાં આપ ખુદ ગન્ધોની ઇતરાજી પામેલાંઓને એક મરણાં ગોખી રાખવાના શ્રદ્ધ તેને તુરંગ કહેતા. તે વેળા ફેદની અનધ દુંદ્રી રહેતી હતી, કેમકે ઘણા ગરા અપરાધીઓનો સૂટી કાં કાંસીએ ચઢાવી નીકાળ કઢાતો હતો જ્યાં પીનજો વેહલાજ ગદવાડ અને અસ્વચ્છતાનાં અનિવાર્ય પરિણામ રોગ, વ્યાધીમા મપડાઈ માર્ગ લાગતા હતા.

કેદીઓનાં યોરકની કચી જતન હતી નહિ. પાણી ગોટલો આપાતું અને કાચું પ્રાકું અન્ન ભૂખ નરિ લાગે એના બુકલામાં ફેકાતું હતું. જાતીના ભેદ સચવાયા વના ત્રી પુરોનાં મામટા ટગણાવાળીં અંધાગ ગારોમા ગરક કરતા હતા, જ્યાં હંધા કે ઉન્નસનો ઓળો વટીક પડતો હતો નહિ. મુકકાં ધામ્નતા બિદાણા ગથરી અપાતાં હતાં, જે દીવનો ચૂધી એમના એમ પડી રહેવાથી દુર્ગંધ ઉડી ગઈ. રોગના જંતુઓથી ભરપૂર ભરાનાં હતાં. મરડા, જીવાન, ઘેલાં, ડાલાં, ચોર, ગુનેહગાર, ભૂલેલાં કે પાપી સઘળાં સામટાં મળતાં હતા, જેઓ પચીસી દીણુ દયામાં આપસ આપસમાં વઢવાઢ, નિર્દય રખેવાળોનાં ત્રાસ, અધોર અંધકાર અને દુષ્ટાત્મા હોય તેથી બદતર પગૂતા અને ગાપમાં કુળી રહેતાં જે માટેથી મોહતેજ છુટકારો પામતા હતા. આશરે ૪૦૦ વર્ષ પૂર્વે ઇટલીનાં ફ્લોરેન્સ અને પાઈસા શહેરોમાં દૈદક વિદ્વાનાં અભ્યાસીઓને કેદીઓ આપી દેવાતા હતા, જેઓ પ્રયોગ માટે તેમને જીવતા ને જીવતા જરાએ વો વના ચીરી વાઢી નાખતા હતા.

એવી હદય લેદક પરિસ્થિતિથી ઘવાઈ જોન હાવર્ડ નામે એક પરગલુ અંગ્રેજે, પોતાનાં દેશનાં બંદીખાનાઓ સુધારવાનું ગાથે લીધું. તેને એ વિચાર કેવળ અત્યંત ગમતિક મૂઝ પડ્યો. ઇસ્વી સન ૧૭૬૮—૬૯ ના વર્ષમાં તે જળમાર્ગે પોરચુગવડ જતો હતો તેટલે તેનું દોટચુ ફ્રેન્ચ લોકોએ સપડાવ્યું અને જેટલા હતા એટલા

ખધાને ઘસડી ગયા અને પોતાને દેશ લઈ જઈ એક મંધાતા અંધારા ગારમાં પૂચી, જ્યાં, ભૂખ, તરસથી ટવળાવી તેમનાં ઉપર ભારે દુઃખ પાડવામાં આવ્યું. સરદ કંડી ભોંય ઉપર ચામનાં સહેલા ગિછાણાંમાં તેમને રાત કાઢવી પડતી હતી જેમાંથી નીકળતી દુર્ગંધે તેઓ અધમુખા થઈ જતા હતા. કેટલાક દીવસ એમ મ્હા કબ્બે કાઢ્યા પછી હાવડનો છુટકારો થયો; જ્યાંથી ઇંગ્લંડ આવી તેણે તુરતજ ફેદખાંનાંઓનાં સૂધારા ઉપર લક્ષ્ય ચોટાડ્યું અને તમામ જીવન પચાંત એજ શ્રમને વળગી રહી દેશ પ્રદેશ ચળવળ જગાડી બંદીખાનાંઓને સુગંધ, મર્યાદાશીળ રહેઠાણોમાં ફેરવી નખાવવા પ્રારંભ પટકયો.

પ્રથમ તેણે પોતા જોડેનાં સાથીઓને છુટા કર્યા અને ત્યાર પછી દેશ વિદેશનાં બીજા કેદીઓની દશા કેવી હતી તેની તપાસ કરી. તેને માલમ પડતું ગયું કે ઠેકઠેકાણે વધતી બદતર હાલત હતી. ખુદ તેનાં પોતાનાં દેશ ઇંગ્લંડમાં એવું અંધાર અંધાર ચાલતુ હતું કે દુરના પરદેશો સૂધારવા બધ તે પહેલાં ત્યાં સ્વદેશમાંજ સૂધારો કરવાનું વધતું યોગ્ય થઈ પડે.

થોડુંકમાંજ તે બેડફર્ડ પ્રગણાંનો “હાઈ શેરીફ” (મુખ્ય અધિકારી) નેમાયાથી એ દીશામાં વધતી સવળતા મળી. તેની તપાસ તજે આવતા અપરાધીઓની તુરંગમાં શી અવસ્થા થતી હતી તે બતે જઈ તેણે તપાસી અને ત્યારે જે ક્યાજનક હાલત તેની દૃષ્ટિ સાંમે પલેપલ ઉઘાડી પડતી ગઈ તેનાથી તેની આંખી છંદગીનુ એકજ કાર્ય બદીચડો સૂધારવાનુ ઠરી ચુક્યું. પ્રગણાં પછી પ્રગણાં તેણે જોખી વાળ્યાં અને ખુણે ખુણાંમાંથી માણસ ઉપર વરસતી પશૂથી અધિક કંગાળપતની ધારીક વીગતો એકઠી કરી ૧૭૮૪માં State of Prisons (બંદીચડોની સ્થિતિ) એ નામનુ એક દલદાર પુસ્તક બાકુર પાડ્યું જે અત્યાર સુધી ચાદગર રહેવા પામ્યું છે.

દેશની સરકારનું ધ્યાન હવે એ લાણી ફરજયાત દોરાયું અને બંદીખાના માટેનો ખાસ કાયદાઓ અજવાળામાં આવ્યા. પ્રથમમાં, તુરંગ અને તેનાં રહેવાળનાં નીલાવનો રાજ્ય તરફથી કચો બંદોખત હતો નહિ. છુટાથયેવા કેદીઓ ઉપર તેનો જોજ નખાતો હતો અને રહેવાળો મન ભાવે એવી લુલમ બસતી કરી પોતાનું કૈડી લેતા હતા. એ જરૂરવસ્થા હાવડનાં શુભ ચત્નોથી દુર થઈ ચકે તે પહેલાં તે પરોપકારી નરને મોટી જેહમત વેકવી પડી હતી. આમુની સભા (House of commons) માં તેની ઉલટ પાલટ તપાસ ચાલી અને તેણે ખાતર જમા થાય એવી રવેસે પોતાની દલદાર નોંધપોથીઓમાંનાં નજરે જોયલા દેખાવો રજુ કરી પગારદાર રહેવાળો રાખવાની જરૂર દાખવી ત્યારે તેને એવો એક દાખલો યોધી લાવવાની એનેમાસ થઈ. એ તેણે તુરતજ ઉપાડી લીધી, પરંતુ, ચુરપનાં એકે શેહરમાં તેને એવો કોઈ દ્રષ્ટાંત મળી શક્યો નહિ. એમ છતાં દ્વિમત ન હારી તેણે એ અને એજ દીશાએ પ્રયત્નો ચાલુ રાખ્યા અને રાજ તરફથીજ બંદી ગ્રહોનો નિર્વાહ થાય એવી વ્યવસ્થા કરાવી.

એ ભરો પૂરું કમલાગ્ય બાંદીચનોનાં પિતા દાખલ આગર થઇ ગયો છે. તેણે ખાર વર્ષો સુધી બધું મળીને ૪૨ હજાર માઈલની મુસાફરી કરી અને ત્રીસ હજાર પાઉંડ ગાંડેથી ખર્ચી નાંખ્યાં. બેલજીઅમ. જર્મની, ફ્રાન્સ, સ્પેન, ઇટલી, રશ્યા-વગેરે સઘળા દેશોમાં ફરી ફરીને અતુલ્ય મેળબો એટલુંજ નહિ પણ અપ-સાધી કે નીશપરામી નામે માણસ કોડે માણસાપ્રથી વર્તવાની ફરજ સીખાડી; તેનાંથી બાંદીખાનાનાં સ્વરૂપજ ફરી ગયા અને આંગળા અંધારા દુઃખ દળિદ્રતાનાં બધ્યાર ગ્રહોને ઠેકાંણે તાંદુરસ્તીનો નીમગો સચવાઈને બંધાયલાં ખારા રહેઠાંણે હસ્તીમાં આવ્યાં. ત્યાં કેદીઓની જતન લેવાતી થઇ એજ નહિ પણ મર્યાદા શોભા ભરી રીતે જળવાઈ અને તેમનાં તરફની વર્તણૂકમાં નોંધ લાયક સુધારો ફેલાયો.

ભરો હાવડે ગમે એવા લાયકર રોગોમાં ધરણે જતો અને કંગાળપતની છેલામાં છેલ્લી પંકિતમાં ફરી વળી એક સર્વોત્તમ પરમાર્થ માટે સઘળી શક્તિ ખપાવી નાખતો હતો. એકવાર ફ્રાન્સનાં સત્તામીશોએ તેમનાં કારાગૃહ બ્રિટિશની કેટલીક વીગત બાહર પાડવા માટે તેની ધરપકડની તૈયારી કરી પણ એમાંથી છટકી જઈ શુરો હાવડે ફરી એકવાર વેશ ધારણ કરી પોતાનાં કામ પૂરાં કરવા આવ્યો હતો. તેનાં વખતમાં, અમ્સટરડેમનાં બાંદીખાનાં શોમાં સારાં હતાં. તેની નકલ તેણે ઇંગ્લંડમાં ઉતરાવી તે સીવાય આખાં યુરપખંડમાં કશું બાહેતર હાથ આવ્યું હતું. નહિ.

અંગ્રેજીમાં કેહતી છે કે, "Charity begets charity" (પરોપકાર, પરોપ-કારને, જન્મ આપે છે) તે ટપે હાવડે ધ્યાન બેઠ્યા પછી ખીજતું પરોપકારી નર નારીઓ સમય, સમયે બાહર આવ્યાં. એમનાંમાં ઇલિઝબેથ ફાઈ, સારાહ માર્ટીન, વિલિયમ વિલિયમ ફ્રાંસ, ગિરા ફરી કારપેન્ટર, મિસિસ ટ્રેટનલ વગેરેનાં નામે તવારીખ દાખલ છે. પ્રારંભમાં એગની ભારે ટોચ ફાંચી થઈ હતી કે એઓ ખુનીઓ અને બદમાશોને પંપાળવાની અયોગ્ય, ઢાળી સખાવત લઈ બેઠાં હતાં, પણ તેની જરાએ કનવાર ન કરતાં તેમણે પોતાનાં પરમાર્થને આવી રાખી એકથી અનેક પ્રજાઓમાં ફરજતું લાંબુ કરાવવામાં ફતેહ મેળવી હતી.

ઈંગ્લંડ દરમ્યાન હાવડનાં ઇમોળી સારાં બાંદીખાનાંઓ ઉમાં થવા લાગ્યાં તેટલે દક્ષીણનાં ઇર્લેન્ડમાં કેપ્ટન કુકની મુસાફરીથી એક નવીન દીશા તરફ, કેદીઓનો માર્ગ કાઢવા માટે, દેશનું ધ્યાન દોરાયું. જ્યાંથી "પેડલ સેલમેન્ટ" (કેદીઓનાં સંસ્થાન)ની સ્થાપના કળાય છે. નવા દેશોમાં, નવી વાતાવરણ ઉઠળ, ચાલચલણ સુધારીને સારી રાઉ ચાલે તે નામની થોડી કેદી અવરજા પછી સંપુર્ણ હુતાપણાં સાથ ત્યાં આગરદાર ચેહરી દાખલ ગોડવાઈ જવાની મળવાતા ફરી અપાઈ. ૧૭૮૭ માં કેદીઓનો પેહલો કાફલો ઓસ્ટ્રેલિયા જાણી ફંકાયો હતો; જ્યાં સીડની ખાતે પ્રથમ મુકામ થયું હતું. પચાસ વર્ષા તુટીક એ રીતી વિશાળ પાયા ઉપર ચાલી અને ઓસ્ટ્રેલિયાનો તમામ મુલક કેદીઓથી ભરાઈ ગયો. પણ હવે ત્યાંની પ્રજાએ પોકાર ઉઠાવ્યો કે કેદીઓની આવડત તેમણે વધુવાર કસવી નથી. સુદેત શરતોનો લાભ લઈ બેઅંદાજ કેદીઓ આવડતા થયા હતા જેથી દેશની પ્રજા

ળગદી જવા લાગી હતી, જે કે, એથી ત્યાંનાં ઉદયોગોને મોટી મદદ મળી તે ખીલી નીકળ્યા હતા તોપણ, તેમણે પોકાર ઉઠાવ્યો કે એવી કેદી વસ્તી દેશને લેખતી નથી.

પરંતુ, આણીગમ ઈંગ્લંડને પોતીકા અપરાધીઓનો નીકાલ લાવવાની એ સાદી સુતરી રીતી એથી લેવાને લાગ્યું નહિ. સંખ્યા ઘટાડવા માટે તેણે શરતો ભારે કરી. સ્વતંત્રતા સંક્રાંતી લીધી અને ઓછા ફળદ્રુપ ભાગે મુક્તર કર્યા, જેમાં મારટન બે, પાર્ટ આરથર, ટાસ્માન્યા, નૉરફ્ફ ટાપૂઓ વગેરે સમાયા છે, જ્યાં આપણી તરફ આનંદામાનનાં કાળાં પાણી જેવા ત્રાસથી કેદીઓ ઘથરાવેલા રખોતા હતા. એમ છતાં, એ પણ વેહલા ભરાઈ ગયા ત્યારે આફ્રીકા ભણી કેપ ઓફ શુડ હોપ ઉપર ઈંગ્લંડે દ્રષ્ટિ કરી, ત્યાં તો એવો જગરો અણુગમો ઉઠી રહ્યો કે એક પણ કેદી બહાણને પ્રજાએ લાંગરવા દીધું નહિં.

અંતમાં ઈંગ્લંડ પોતીકા કેદીઓ પોતેજ સંભાળવાની જોખમદારી સહમજવા લાગ્યું અને પ્રજા માંહેલા પારમાર્થીઓની રુઢાચથી સારાં બંદીશ્રદ્ધા સ્થાપવા ઉપર મંડ્યું. મિસબેન્ડની તુરંગ એજ દરમ્યાન ૧૮૧૬માં હસ્તીએ આવેલી નોંધાઈ છે.

અમેરિકાનાં સંયુક્ત રાજ્યોએ આ દીશમાં ઘણાક પારમાર્થીઓ ઉત્તા કર્યા છે, જેઓએ અપરાધીઓને એકલા ધાક, લાયથી વશ નહિ કરતાં માયા અને પ્રેમ વડે સારી રાહ ઉપર આણવાને શ્રમ આદર્યા છે. મિંગમિંગ તુરંગનાં અધિકારીઓને એ માર્ગ સુઝાડનાર મી. ઓડમ્સ નામે એક દવાળુ પુરૂષ હતો ત્યાર કેડે, કનેકટીકટની વેસ્ટગરી તુરંગનાં ક્રૅપ્ટન પિલ્સગરીએ એજ રીતી ગ્રહણ કરી હતી. અને મેનર શુઠેલ, આઈએક હાપર, પોતપોતાના વિસ્તારમાં એજ પગલે ચાલ્યા હતા. અપરાધીઓ ની સંખ્યામાં એથી નોંધ લાયક ઘટાડો કરી શકાયતો નોંધાયો છે. મુખ્યત્વે સ્ત્રી અપરાધીઓ માયા, મમતાનાં શિક્ષણે ઘણીક હરી લઈ શકાઈ હતી, જે, જુસ્માટથી કદી વશ કરી શકાત નહિં.

અત્યાર લગી કેદીઓને પરસ્પર સંગતથી વીણુટા કરાયા ન હોતા. પણ અમેરિકાએ “સાલીટરી કનફાઈનમેન્ટ”-એકાંતવાસનાં કેદખાનાં—ની નવીન રૂઢી અમલમાં મેલી. ઘણાક દષ્ટાંતમાં એ લયંકર પુરવાર થઈ છે. એકેલા અટૂલો હાલે સોળતી રહીત, વાચાનો વટીક ઉપયોગ કર્યા વના રહ્યાથી મગજ અસ્થીર થવાના સંખ્યાબંધ દાખલા અજવાળે આવ્યાં છે. પૃથ્વીમાં ચોતરફ એ રીતી ફેલાઈ ગઈ પણ દેવેજ લાભકારી માલમ પડી નથી. ઈંગ્લંડ અને બેલજીઅમમાં સાથી સાડું પરીણામ નીપજ શક્યું, પરંતુ તે વર્તણૂકમાંજ, બુદ્ધિને લાગે વળગે ત્યાં સૂધી હાંલીકારક માલમ પડ્યું છે. છુટાં છુટાં ભોંયરાંઓમાં પૂરવાનો રીવાજ ન્યુગેટ, ઓલ્ડમેલી, પેનટનવિલ વગેરે જાંદી શ્રદ્ધામાં પ્રચાર પામ્યો હતો.

સર્વથી સારો સૂધારો બહેર બાધ કામોમાં કેદી મદદ લેવાયથી મળી શક્યો છે. પગારદાર મનુરોને ઠેકાણે સજા ઘટાડવાની લાભ્ય આપી, કેદીઓને ખપમાં લીધાથી દેશને ઉત્તમ બાંધકામો મળ્યાં છે એજ નહિ પણ કેદીઓની સંખ્યામાં

મોટો ઘટાડો થઈ ચક્રયો છે. ઈંગ્લેન્ડમાં ૧૮૫૬ નાં વર્ષે દર એક લાખ માણસ દીઠ કેદી સંખ્યા મેંકડે ૧૩.૪ ટકાની હતી તે ૧૯૦૩ માં ૩.૨૦ જેટલાં ઉપર આવેલી નોંધાય છે. ઑસ્ટ્રીયા હંગેરીએ પણ આથી નોંધ લાયક સૂધારો સંપાદ્યો હતો. ફ્રાન્સ અને જર્મની હજી પોતાનાં કેદીઓને બાહરનાં સંસ્થાનોમાં કાઢે છે.

તરૂણ અને યાગ વયનાં અપરાધીઓને ફરી પાછા સારી રહેવાળા માટે આપણા તરફ ઈનિડ સાસૂન રેફરમેટરી છે, તે ઠપની એક વિશાળ યોજના Borstal Scheme બોર્સ્ટલ સ્કીમ નામે પ્રખ્યાત થઈ છે, તે મામા શ્રેષ્ઠ જણાય છે. ધંધા દુનનર શીખવી તેમાં ફાવવાનાં માર્ગ કાઢી આપે, જેથી જડ ધાત્રી બેસ્વા અગાઉ કુચાલો સમૂળી ધોવાઈ જાય, એવી ઠપની કેળવણી બહુ ઉપયોગી થઈ પડી છે. બધ્યાર બંદીખાના, જુલમ, માર ફાડ વગેરે ક્રિયાંથી ના વળી શકે તે આ ઠપનાં વ્યવહારીક કાયંધી વાટ ભુલેલાં કમનશીબોને સમાજમાંથી હાંકી નહિ મેલતાં તેમાં પાછા ભગવાની તક આપ્યાથી, કેદી સખ્યા ઘટાડવામાં મોટે અંશે સફળતા પ્રાપ્ત થતી જાય છે.

“બાંની”

બાનુ ડાકટરો.

અત્યાર સુધીમાં હિન્દુસ્તાનની ધણીક બાનુઓ વઈડાંને અભ્યાસ કરીને ડાકટરની ડીગ્રીઓ હાંસેલ કરવા પામી છે, પણ એ જ્ઞાન ધણો ટુંક વખત યયાંજ સીઓમાં ફેલાવા માંડયું છે. અસલનાં સીઓમાં દરેક કોમમાં ધરનાં વડાં ધડાંઓ હાથે જાતે ધણાક રોગોનાં મુળ અને તેનાં ઉપાયો સારી વસ્તુઓથી કરી જાણતાં, તે વખતે બાનુઓ ડાકટરની ડીગ્રીઓ મેળવતી હતી નહીં.

સર્વથી પહેલી ડાકટરી જ્ઞાનની પદવિ હાંસેલ કરવાની પાડશાળા વેલાતમાં ૧૮૭૪માં સ્થાપાઈ. ત્યારથી ઈંગ્લેન્ડ કે હીંદી કોઇબી ઓરતો વૈદક જ્ઞાનની પદવિ હાંસેલ કરવા માંડી છે. એ પાડશાળા સ્થાપતાં પત્રી ટુંક વખતમાં બાનુઓને વૈદક જ્ઞાનની ચઢતિ પદવિઓ લડનની, ડખત્રીનની અને ડરહામની યુનીવર્સિટીઓમાં મેળવવાને દાખલ કરવામાં આવી.

અને ફક્ત ત્યારથીજ સ્ત્રી જાતી માટે એ ધધો ઉત્તેજન પુર્વક આગલ પડતો રહ્યો છે; અત્યાર વેરમાં આખાં ઇંગ્લેન્ડમાં એક હજારની બી સખ્યામાં બાનુ ડાકટરો ન હોય, પણ હિન્દુસ્તાનમાં? અલજતાં તેથી ધણીજ થોડી ઓછી બાનુઓ વૈદક વિદ્યાની યુનીવર્સિટીની ડીગ્રીએ વાળી હોવી જોઈએ. જેમાંની ધણીકો તો હોસ્પિટાલોમાં ગ્રાઈવેટ એસાયલમેમાં રોકાઈ જઈને કોઈની બાંહેધરી હેઠળ ધધો કરે છે. તેમજ વેલાટમાંથી છે. તદન સ્વતંત્ર ધધો કરનાર બાનુ ડાકટરો, ધણી ઓછી છે, મોટે ભાગે બાહ્ય ડાકટરોનાં બાહુલા ખાતાઓની ઓધમાં તેઓ રહીને ધધો કરવાનું વધુ પસંદ કરે છે.

(મીસીસ મેહેરબાનુ ફીરોઝશાહ એદનવાલા.)

સોપારી.

લખનાર:—“ત્રાશાકરો કેડી.”

—:૦:—

સોપારીનું ઝાડ દેખઈતું ઘણું પટલું તેમજ સોહામણું હોય છે. એ ઝાડના ક્યારા સીલોન, મલખાર ડોસ્ટા અને બીજી દરિયાની નજીકની જગ્યા ઉપર ઘણા મળી આવે છે. ઘણું કરીને જેવી જમીન, જેની હવા, તથા જેવું ખાતર નાલીએરીને માફક આવે છે, તેવી જમીન, તેવી હવા અને તેવું ખાતર સોપારીને પણ માફક આવે છે.

હિંદુસ્થાન સિવાય સુમાત્રા, સંદાના ટાપુઓ અને ફીલીપાઈનના ટાપુઓમાં પણ સોપારીનો પાક થાય છે. ફીલીપાઈન ટાપુઓમાં તો મજુરોને તેઓની હેલના બદલામાં સોપારી આપે છે. એ જગ્યા ઉપરથી દર સાલ ચીન ખાતે બે કરોડ રૂતલ સોપારી જાય છે.

સોપારીથી થતી અસર એ છે કે તે ખાધાથી શુક્રનું ગતવું વધે છે, પસીનો ઓછો નીકળે છે તથા જીભ, હોઠ અને બીજા ભાગો લાલ થાય છે. વળી તેથી મોઢાંમાંનો વાસ દુર થાય છે, દાંતના પારા મજબુત બને છે અને સોપારી તરમ પડે છે.

સોપારીને પાન સાથે ખાધાથી ઘણી ધીમી પણ ખુશ કેદ ઉપજે છે. જેમ બીજી કેરી વસ્તુઓના વાપડનારને તલળ થઈ આવે છે, તેજ માફક ઠંડવેલે વખતે સોપારીની પણ તલળ થાય છે અને જેઓ એ ચીજ રાત દહાડો વાપડતા આવ્યા છે તેઓને એક વેળાએ બુખ્યા રાખે તો તેથી જેટલી બેકારી નહિ તેટલી સોપારી ચાખ્યા વગર પામશે.

કહે છે કે જે પ્રમાણે દારૂની કેદનો ઉતાર ચા છે તે પ્રમાણે અફીણની ભુમ તરમ પાડવાનો સોપારીમાં શુભ છે.

સોપારી ખાધાથી મોઢું ચીમકાઈ જાય છે તેનું કારણ એ છે કે એ ફળમાં કાથાના જેવી એક જાતની વસ્તુ છે. કાથો ઘણું કરીને સોપારીમાંથી જતાવે છે. સોપારીને ગરમ પાણીમાં ઉકાળ્યાથી તેમાંનો કસ પાણીમાં ઓગળે છે, વધારે તાપ આપીને પાણીને બાફના આકારમાં ઉરાડી સુકીએ તો વાસણને તળીએ કાથો એકઠો થઈ રહેશે.

કહેવતો વિષે વિવેચન.

(Proverbs, maxims, familiar sayings)

લેખક—કરમચંદી રહીમભાઈ નાનજીભાણી, બી. એ.

કહેવતની વ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે આપી શકાય.

ધન્યા લોકોના મનમાં પારંપાર રહુરી આવેલો, અમરકારક ભાષામાં શણગારીને દર્શાવેલો વિચાર. જનવાચક. "The wit of one man & the wisdom of many"

કહેવતોનું પૃથક્કરણ કરી આપણે તપાસી જોઈશું તો તેના મૂળતત્ત્વો નીચે પ્રમાણે જણાશે.

૧. પ્રાચ્ય, ૨. ઝડઝમક, ૩. ગમન ઉપગે એવી અતિશયોક્તિ. ૪. મક્ષિપ્તતા.

૧. એનીએ જોઈ તો ઉપર ન કાઢ. કદાચ તેની પાસે ઉતરણી ખીમા તર તો કાઢે તેમ કર.

૨. નવરો એકો નજોઃ વાગે. ખાટો ખાટો તે પડે. હામનેથી ઠીકરી.

૩. એ ધરતો પછેણા જુએ મરે. પુત્રના વક્ષણ પારણામાંથી જણાય. કુભાર કદી સાજો કાચો ન આપ.

૪. પહેલું મુખ તે જાતે નર્મી ધાં વેચીને તીર્થ કરે ગાડી દેખી કાઢે ચાક

પણી કહેવતોમાં એક કરતાં વધારે મૂળતત્ત્વો એક જ અર્થમાં જોવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ. વયા રાગ તથા પ્રગ આમાં ત્રણ મૂળતત્ત્વો છે. પ્રાચ્ય, ઝડઝમક, તેમજ મક્ષિપ્તતા.

હાથના કીવા હાથે વાગે. નજર ૨. તથા ૪.

હાથે તેવું હોડે. " "

દિમ્મતે મરમન મદદે ખુદા. " "

મહુ ગત તે વહુગત. ન. ૧, ૪

ચો કંગવે વેડ.

દુધે નાજો હામ કુટી કુટી પીએ. નજર ૨, ૩.

ખાએ પીએ ખાંડણી, કુટાઈ મરે સુપકુ. "

જુએ ભરો ખાએ, ઉંધ ઉકરડે આવે નજર ૧, ૨.

કેટલીક અમરકારક કવિતા કહેવત તરીકે વર્ણાય છે.

"નીતી હોય તે નર જાણે આણે ખીજન અહકાશ"

"ખાખરની ખીતોડી અંગદ સ્વાસ્થ્યું જાણે સાકરનો."

તેજ ન મહે તાજણો, સુરો ન સહે માર.

કુવચન સતી સહે નહીં, પડ પાયા પોખાર.

આદર્શ અધુરા રહે જૈર હર કરે સૌ હોય
 ધતને પાકે ફલાઈએ, જિતની લંબી મોડ
 બિંધ ન જુએ ટૂટી ખાટ
 ધરક ન જુએ જાન કુમત
 'ભણતાં પંડિત નીપજે, લખતાં લેખો યાય.
 જોગી જુગત જાને નહીં, કપડે રંગે તો કયા હુઆ.

૫૨૨૫૨ વિરહ કહેવનો

જાઝા હાય રળીઆમણા. The more the merrier.

જાઝી મોયાણીએ વેતર વડે. Many cooks spoil the soup.

આનો ખુશસો એ છે કે ફેટલાંક કામ એવા પ્રકારનાં હોય છે કે માણસ ઝાઝાં હોય તેમ કામ સુધરે અને ફેટલાક એવાં કામ હોય છે કે માણસ ઝાઝાં હોય તેમ બગડે. ઉપર જે બીજી અંગ્રેજી કહેવત આપી છે તેનો અર્થ એ થાય છે કે રસોઈઆ ઝાઝા હોયે તો શેરવો બગડે અર્થાત એકજ જાતની રસોઈ કરવામાં ઝાઝાં માણસ કામ લગાડ્યાં હોય તો રસોઈ બગડે, દીકા નીચેની કહેવતોને પણ લાગુ પડે છે.

સખસે બડી ચુપ, કમ્બી મિણીઆં મિકી ખાક (ચુપકી સૌથી મીઠી)

બોલે તેનાં બોર વેચાય.

ઘણી ખરી કહેવનો બોધ, વિનોદ. કે દિવાસો આપનારી છે પણ ફેટલીક બહુ થોડી, હવે માર્ગે દોરનારી પણ છે.

“ચલતો બચો ન કોસકો, દુહિતા બચી ન એક.”

આ કહેવત કહે છે કે એક કામ ચાલતું એક કેટ છે. ખરી રીતે જોતાં, આપણે દરરોજ સાત કે આઠ માઇલ ચાલીએ, અથવા તેટલી મહેનત લઇએ કે કસરત કરીએ તોજ આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરી શકીએ, બીજું કયન દીકરી પ્રતિ તિરસ્કાર બતાવે છે. દીકરી કે દીકરીઓ પેદા થાય તો શું અસહ્ય રજપૂતો કુરના લના તેમ તેમને દુધ પીતી કરવી? અથવા શું તે માટે આખો જન્મારો બજોપો કરવો? વળી એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે કોઈપણ છોકરીઓ જન્મ ન થાય તો પુરુષ બધા કુંવારા રહી જાય અને દુનિયાનો અંત આવી જાય.

ખડે બહેનું દુઃખ હય, છોટે સે દુઃખ હર.

તારે સખ ન્યારે રહે, ગ્રહે ચંદ્ર જૈર મર.

ઉપલા દોહરાના રચનારને એટલી ખબર નથી કે તારા તો ચંદ્ર એટલુંજ નહીં પણ સૂર્ય કરતાં પણ મોટા છે. આપણો સૂર્ય એક સૌથી નાનો તારો છે.

“કાલા બાદલ કશમણા, ઉજલા બરસ નહર.” એ કયન પણ ભૂલ બરેલું છે.

“દુઃખ આવે ત્યારે મામદુંજ આવે” આ કહેવત આપણા રાજના અનુભવથી ઉત્પત્તી છે, એકજ પ્રકારનું દુઃખ આવે ત્યારે તેની અસર લાંબા વખત સુધી રહેતી નથી. પણ કોઈક વાર દુઃખ ઉપર દુઃખ આવે ત્યારે મન ઉપર જખરી અનર થાય છે, અને પ્રથમ એનેકવાર એકજ પ્રકારનું દુઃખ આવેલું તે બહુ જ વધાય છે.

“સચ્ચાર્ધ.”

લખનાર—ખાતું પટેલ.

Be Just and fear not

Let all the ends thou aim'st at be thy country's

Thy God's and truth's.

Shakespeare.

રાસ્ત થા અને ધારની ના કર! જે સઘલી તારી ઉમેદો હોય તે તાહરા દેશ તરફની તાહરા ઈશ્વર તરફની અને સત્યતા તરફની હોવી જોઈએ.

મહાન લેખનારઓની યોદ્ધિક સાદી લીટીઓ આપણને ઉપલાં મથાલાની પુરે-પુરી સમજણ આપે છે. જે બોલ આપણે બોલ્યાં હોઈએ, જે વચન આપણે આપ્યાં હોય તે પાલવાં એ સચ્ચાર્ધ છે. જે આપણી આખર અને કીર્તિ મેળવવા માટે તથા આપણી નીતિ બાળવવા અવશ્ય બોલવાની જરૂર છે. આપણાં ખુલ્લે જરથોસ્તી મજહુબમાં એને સર્વથા ઉત્તમ સદ્ગુણ ગણી તે અખત્યાર કરવાતું જોગજગ કર-માન આપેલું છે. વડી આપણા અસલી ઈરાની વડવાઓમાં એવો વિચાર હોતો કે એક છોકરાની ફેલવણીમાં મુખ્ય ત્રણ બાબતો ઉપર પહેલું ધ્યાન આપવું જોઈએ. પહેલું સાચું બોલવું, બીજું ઘોષા ઉપર ગેસ્તાં શીખવું અને ત્રીજું તીર મારતાં બાળવું. અને આ વિચારો આપણા અસલી ન્યાયાગાનોનાં બહાદુરી તથા સચ્ચાર્ધ ઉપરનાં ચાહની ગાંભેરી છે. પરણતાં જોડને જે કેટલીએક નશીકતો દેવામાં આવે છે તેમાં હમેશાં રાસ્તીને ચાહવા વીશેની નશીકત ખરેખર ઘણીજ કીમતી છે.

જેમ એક નાના ગરના રોપાની પુરતી મંભાલ રાખી હોય અને તેને જોઈતાં ખાતર પાણી આપ્યાં કીધાં હોય તો તે ગાડ જનીને લાંબા વખત મુઠ્ઠી મીઠાં ફલો આપ્યા કરે છે તેજ પ્રમાણે લો નાના બાળકોનાં મગજમાં હમેશાં સચ્ચાર્ધનાજ બીજ વાવો તો તેઓ ભવિષ્યમાં પોતાની આખર તથા કીર્તિમાં ઘણોજ વધારો કરશે. એ સદ્ગુણ એવો છે કે જે બચપણથીજ અખત્યાર કરવાની અગત્ય છે. અને તે માટે સંવંનીફરજ છે કે પોતાનાં નીર્દોષ નાનાં બાળકોનાં છગરમાં સચ્ચાર્ધ તરફ ચાહ તથા જુઠાં તરફ ધીક્કાર પેહેલાંથીજ પેદા કરવો. મોટાં માણસપર ઠાણ રાખવા કરતાં નાલ્લાં ગચ્ચાંપર ઠાણ રાખવો એ ઘણીજ અઘરી બાબત છે. ગચ્ચાંનાં કદંગા સવાલનો જવાબ કહેવાતું અઘરું લાગે તો જુઠું બોલવા કરતાં બહેતર કે મુશું રહેવું. “સેન્ટ પીયર” કહે છે કે “વાતચીત કરવામાં દરેક સવાલનો જવાબ આપવાને કોઈબી બંધાયલું નથી પણ દરેક મણસ નહીં કળાવા તો બંધાયલું છે.” અને તે શું ખરું નથી?

સચ્ચાઈનાં બીજાં જોવાં છે કે તેને એકવાર સ્વચ્છ ખેતરમાં વાવો અને તેને નીર્મલ ખાતર આપો તો તે એક જામરદસ્ત દરખાન ઉગી નીકળી સદાં તેનાં મીઠાં ફલ તમોને અપાડશે.

પકાડ જેવી કઠણ જુઠાઈમાં પેવશ થઈ તેનાં કડકે કડકા ઉરાડી નાંખશે. બાલકોનાં નીર્દોષ હૈડાંમાં એ સ્વચ્છ હૃદયનું બીજ શીખામણ રૂપી ખાતરથી જેવું ખીલી નીકલશે તેવું મોટાપણે સંસારી જીવંતમાં પડેલા અને દુન્યાદારીનાં લોભ લાલચને આધીન થયેલા માણસોના જીવનમાં તે બીજ મફત થશે નહિ. પોતાના સ્વાર્થને ખાતર નીર્દોશ બાળકોને રાસ્તીથી વેગળા જતાં શીખવવું એ શું થોડું ખેદકારક છે ?

એક સફેદ કીમતી પોષાકપર એક ડાઘો પડતાં તેની સઘળી શોભા જતી રહે છે. તેમજ મુખમાંથી બોલાયલા એકાદબી જુઠા શબ્દથી ઈનસાનની આખરૂં ધુળ વલી જાય છે અને તેનાં પર દોષ વીધાસ સુકી શકતું નથી. રાજા હરીશ્ચંદ્રના વૃત્તાંત ઉપરથી માલમ પડે છે કે તે સત્યવાદી રાજાએ પોતાનાં મુખમાંથી બોલાઈ ગયેલા બોલો પાળવાને પોતાનું રાજપાટ જોડ્યું. પોતાની સ્ત્રી અને પ્રીય બાળકથી જુદો પડ્યો અને એ ઉપાંત બીજાં ઘણાં દુઃખો વેઠ્યાં, પણ પાછલથી એજ સચ્ચાઈને લીધે તેને તેનું રાજપાટ પાછું મળ્યું અને પોતાનાં ગયેલાં સુખો લોગવવાને લાગ્યશાળી થયો.

જીવંતમાં જેઓ સાચું અને સાચું જ બોલવાનો કસદ કરી જુઠું બોલવાની લાલચ અને સાચું બોલવાની મુશ્કેલી છતાં સાચું જ બોલશે, તેઓ હીમત સંકળ-મીલતા વગેરે મદદથી બીલવી શકશે. હંમેશાં સત્યનીજ જય છે. જુઠું બોલી મેલ-વેલી ઈજત જ્યાંસુધી સચ્ચાઈ બહાર પડે છે ત્યાં સુધીજ ટકી શકે છે. આપણું નમ્રોળ આપણી સાથે જુઠાઈ રમે તો તેની જરાપણ દરકાર કરવી નહિ કારણ ખચીત કરીને યાદ રાખવું કે આવતી કાલેજ તે સાચું થશે. હમણાં તે આપણને ડુબાડશે પણ આગળ ચાલતાં આપણે દહાડો ફેરવી નાખી નવી બક્ષેશો કરશે તેથી ધીરજથી સર્વે સંકટો ખમવા અને તેમાંથી મુખ મળ્યા વિના રહેશે નહિ. એક અધારા અને વેગન જંગલમાં એક લાગી તુટી ગયેલા ઝાડની ઉપર એક પક્ષી ઝેંચી પોતાનું મીઠું ગાયન ગાવું શરૂ કરે તો તે એવા એકાંત જંગલમાં પણ કેટલું મધુર લાગે! તેમજ ગમે એવી જગ્યામાં પણ સચ્ચાઈને લીધે આપણે આત્મા ખુશાલ રહે છે કે જે બોલવું પોતાનું એક નુર છે. જેમ મુરખનાં તેજથી ઘુવડની આંખ આંખ મારી જાય છે તેમ સચ્ચાઈના તેજથી જુઠાઈની આંખ પણ લીપાઈ જશે. સાચો માણસ હંમેશાં હીમનવાન હોય છે. આપણા મનમાં એમ નહીં કહેવું કે જોયું આજે તો સચ્ચાઈનો વખતજ નથી-સાચું બોલ્યાથી દુશ્મની વધે છે અને જુઠાં ઢોળથી પેટમાં ભરઈ જઈએ તો દોષ્ટીમાં વધારો થાય છે. માટે હવે સાચું બોલવાનું ચીકે ટાંગી જુઠાં ઢોળથી બાહિર ફેડું અને બોલતી વેળા મનમાં જુઠું અને મોહમાં જુઠું રાખું; એમ કહેતાં મુખ યાદ રાખવું કે આજ ખુશીથી થયેલા દોસ્તો કરતાં સચ્ચાઈથી થયેલા દુશ્મનો ભલા.

મીસીસ એની બીસાંટ પોતા માટે લખે છે કે—હું હયાં તેમજ જીવંતીમાંના બીજા વખતે જીવંતી શાંતી મેળવીશ નહીં. સાચું બોલવાને અગત્યતા ફરજ પાડે છે, અને જેમ જોઈ છું તેમ મહાદેવ બોલવું પસંદ પડે ચા નહીં, જો તેથી વખાણ થાય અથવા તો ઠપકો મળે તે છતાં તે એકજ સત્યા તરફની વફાદારીને હમેશાં ડાઘ વૂગરની રાખીશ. જોકે તેથી દોસ્તીનો ભંગ થાય અથવા તો માણસ જાતની માથ ગાઠો તુટે તે છતાં તેને વળગી રહીશ. જો તે (સત્યતા) વેરાન જંગલમાં લઈ જાય તો પણ હું તેની પુઠે જઈશ, તે મારા ખ્યારનો ભંગ કરે તે, છતાં તેની પાછલ જઈશ. જો તે (સત્યતા) મને મારી નાખશે તો પણ તેની ઉપર ઇતખાર સુધીશ અને મારી ધોરપર આ સીવાય કંઈબી માંગતી નથી કે:—“She tried to follow truth.”

આપણને પણ એમજ બોલવાની કોશીશ કરવી જોઈએ. જાણીતો લખનાર ટેનીસન કહી ગયો છે કે:—“મરવા ના માગ એક સાચવટભરી જીવંતીમાં જીવ અને નાશવંત જીવંતીની સામે લડવાને તારી સાચી જીવંતીને શીખવ.”

બલસારા ટયુશન ક્લાસો.

આખા દીવમના વર્ગો, ચાલુ વખણાય છે. જેમા સ્કુલ છોડી બેઠેલા છોકરા-છોકરીઓ તેમજ યુવરાતી શરૂઆતથી શીખતા નાનાં બાળકોને દાખલ કરીને અંગ્રેજી, ગુજરાતી, હિરાબ તેમજ ધર્મ જ્ઞાન વગેરે ખાસ જરૂરી બાબતોનું ટુક મુદતમા સારું અને ખંતીયુ શીક્ષણ આપવામાં આવે છે. વખત (સ્ટા. ટા.) ૧૦૧ થી ૧૧૧ નો છે. તેમજ શીક્ષકને પાવને તેનીજ છે. તમારા બાળકોને તાકીદે લાભ આપવો કેમકે પાછળથી શી વધુ થશે.

મેટ્રીક ક્લાસ, મીં બલસારાની મજબુત દેખરેખ હેઠલ આવે છે જેમા અનુભવી કામેલ પારસી શીક્ષકો દરરોજ બધી બાબતો ધણીજ ખતથી શીખવે છે. દરેક વરસે એકેક કરતાં બિચા પરીણામો આવે છે એજ એની ખરી ખુબી દેખાડી આપે છે માટે તમે તાકીદે લાભ લેશો.

વેપારી બાળકો, જેની કે છુક કીર્પીંગ, રોર્ટર્લેન્ડ અને ટાઈપ રાઈટીંગ ચંચળ ખંતીતા શીક્ષકો ધણીજ સહેલી રીતે જરા બી કંટાળા વગર ટુક વખતમાં શીખવે છે છતાં શી ધણીજ નહી છે. બાનુઓ માટે ખાસ જુદી ગોઠવણ રાખી છે.

બાનુઓ માટે, સ્કુલ નહી જતાં બાનુઓ તથા છોકરાઓને સહેલી રીતે જરાબી કંટાળા વગર વહેવડ અંગ્રેજી લખતાં વાચતા અને બોલતાં અનુભવી ચંચળ શીક્ષકો શીખવે છે.

મ્યુઝીક ક્લાસ ખામ બાનુઓ, છોકરાઓ અને ધણદારીઓ માટે મ્યુઝીક ક્લાસો જુદા જુદા અનુભવી શીક્ષકો દીવસે અને રાત્રે ચલાવે છે જેમાં નજીવી શીમાં જરાબી માથાકુટ વગર સહેલી રીતે હારમોનીયમ અને વાયોલીન પર ગાતા વગાડતાં શીખાડવામાં આવે છે.

વધુ માટે નીચલે ટેકાણેમજો ચા લખો:—

- (૧) જુનાં આનંદ બેદરામની લાઈબ્રેરીમાં મીં ચીયગરના જંગલમા ધોખીતવાવ. } સ્થાપ્તો
(૨) કેપ્ટ, માજીસ્ટ્રેટ ગેકની વાડીની પથ, ગનમાન સ્ટીટ, કોટ. } ૧૯૦૫.

કાયમની શક્તી મેળવી જીંદગી પર્યંત સુખ ભોગવવા માટે.

રાજરસ મહારાજ વધલવ ટોનીક પીલસ.

આ અજબ દવા નપુંસક જેવા બનેલા પુરુષોને ખરે પુરુષતા આપવામાં સક્તી પહેચે નંબર ધરાવે છે.

સ્વપનામાં તથા પેસાબમાં જતી ધાતુને અટકાવી ધાતુને વધારી ઘટ કરી વીર્ય વીકારના દરેક દરદો સારા કરે છે. લોહીનો જથ્થો વધારી શરીરનાં દરેક અવયવોને શક્તી આપે છે. નાશ પામેલી ચાલશક્તીને મજબૂત કરી મગજને યજ્ઞવાન બનાવવાને વીજલી રૂપે કામ કરે છે. માથાનો દુખાવો, મનની દીલગીરી સાધાઓમાં થતી કળતર, આંખે ચક્રી આવવી, લુખનું કમી થવું, કમરનો દુખાવો વીગેરે દરદોને જલદીથી દોઢ કરે છે. શરીરની સુસ્ત પડેલી નસોને તાકાત આપી વૃદ્ધને જુવની હાલતમાં લાવી શીકા પડી ગયેલા ચહેરાને કાતીવાન બનાવી શરીર મસ્ત જેવું બનાવે છે.

મનુષ્ય જીવન મુશ્કેલીને વધારનાર આ છેલ્લો અમૃતમય ઉપાય છે.

ટીંબ ગોળી ૪૦ નંબર પહેલાના ૩. ૧૦.

જીવન વોગરની હાલતને નવું જીવન આપવા માટે વૈભવ

આર્મીંગ તીલાઓનો ઉપયોગ કરો.

તેના ગુણો નીચે વાંચો.

વાપરીને અજબ થશો.

વૈભવ આર્મીંગ તીલા નં ૧.

કમજોર પડેલી નસોના લીધે ફુનીઆનું સુખ ભોગવવાને આત્મ યથેક્ષા પુરુષોને નસોમા વીજળીની માફક પાવર પેદા કરી નવી જીંદગી આપે છે. જીંદગીનું નપુમકપણું દૂર કરવા માટે ફુનીયામાં આ દવાની જોડી નથી. ડી. ઓસ ૧. નાં ૩. ૨૫,

વૈભવ આર્મીંગ તીલા નં ૨.

હાયરમ અગર કોષપણુ જાતની કુટેવોથી તેમજ અત્યંત વીલામથી નુગળી પડેલી નસોને પોતાની અસલ હાલતપર લાવી નસોમા નવું જીવન આપે છે. ડી. ઓસ ૧ નાં ૩. ૧૫)

વૈભવ આર્મીંગ તીલા નં ૩.

આ તીલાનો ઉપયોગ કરવાથી જીંદગી સુધી નસો કમજોર પડતી નથી. જુવાનીમાં નસોને ચારગણી તાકાત આપે છે અને જીંદગીમાં પશુ જુવાનીની હાલતને ટકાવી રાખે છે. ડી.-૩. ૫)

દરેક પત્ર વ્યવહાર ખાનગી રાખવામાં આવે છે. સધળો વ્યવહાર નીચેનાં સરનામે કરવો.

ડો. વલેરા,

ફ્રાન્કલેન્ડ રોડ, મુંબઈ નં. ૪

મારા મન તરંગ.

લેખક—શુભાન

છપ્પા

૧

જેમ વાયુ વરાળ—જેમ શેરડીને મીકાશ
જેમ ગરમીને અગ્ની—જેમ દીપને પ્રકાશ
જેમ પુષ્પને સુગંધ—જેમ પતંગને દીપ
જેમ ઉંટને રેતાળ—જેમ લીકુકને લીળ

વિધ વિધ પ્રિત એવી વિધે—દેખી દયકા ખાય છે
'હોમી' માને સુખ હયા—મનહું તો ખેચાય છે.

૨

જેવું ઢોલતું ચામ—સાદ તેવો આપે
જેવું હાથ વલણ—તાલ પણ તેવો ઠાપે
જેવી ઝાડની ડાલ—છાંદ પણ તેવી બણે
જેવી દરીએ ઝાલ—તેવી મછી તાણે

જેટલું ખંડીયે તેલ તેમ—પ્રકાશ આપે દીપ છે
મમાજ તણી સોખતની—મનપર અમર અછત છે.

૩

જેમ પતંગને દીપ—જેમ શૂરવીરને શત્રુ
જેમ કવિને કુદરત—જેમ નગ્નને વસ્ત્ર
જેમ ભુખ્યાને ભોજન—જેમ ચાતકને ચંદર
જેમ ચોરને રાત્રી—જેમ અહુસ્થને મદર

જેવી મન વૃત્તી અને—જેના જેવા હાલ છે
વિધ વિધ એ પ્રિતી વિધે—હોમી ચૌ પુરાલ છે.

૪

તેનો ધરવો શોક—જે હોય વેદ ભણેલો
તણ ધર્મનો ધોધ—વિષયમા ફેસેલો

ગાઠે છતે રાજપાત—ન લલે રાય જે નીતી
 પ્રાણને ટવળાત—પર નજર ના કીધી
 ધન દગ લોટે છટો—જરી રટે ન રામને
 ‘હોમી’ ધરે શોક તેનો—જે ધુતે છે ગામને.

૫

મણી વસે સર્પશીર—ધરે ના અવગુણ તેના
 વિદારી નાખે વિષ—હરે દુઃખ ને જેનાં
 સાગર ધરે ખારાશ—ન ખાય કદી તે ખાંતે
 કરે કોહવાતનો નાશ—મીઠું તેનું નીરાંતે
 ધરે કવીનાઈન કડવામ છતે—તાવ હરે છે તન તણે
 ‘હોમી’ ગુણી કયાંય વસે—ના ધરે સંગ અવગુણનો.

૬

પક્ષી ખગ ને મૃગ—ખની રહેશે કુટુંબી
 વન ખનશે નગર—સ્વર્ગ સમ પર્ણકુટી
 છાલ વસ્ય રેશમ—દર્લ ખને કામ સૈયા
 કંદમૂળ ને ફળ—આપશે મુખની પૈયા
 વિધ વિધ દુઃખો વિધના—લાગશે સ્વર્ગના જેવા
 ‘હોમી’ કરે હર્ષધી—જો સ્વામીની સેવા.

“ભેંશ કેરાં શિંગડાં છે ભેંશ તણે ભારી શું?”

[મનહર]

રક ઘેર જન્મ થયો, તેથી ભવ કુખી ગયો ?
 પેટે પડી દીકરી પરીમ તો અકારી છે ?
 આખે હોય આંધળો ને મોઢે મૂળો હોય તોય—
 કહો ભાઈ તેથી શું આ જીવગી ન ખારી છે ?
 જૂઠું—ભટ્ટું હોય તોય આંતરડું પેટ કેરું,
 ગુણીઓએ ગણી એમ જીવગી ગુલરી છે;
 દાદી શીખ શીખ આય, છુપખો બકીજ લાય,
 ભેંશ કેરાં શિંગડાં શું ભેંશ તણે ભારી છે ?

પ્યાર અને ધીકાર.

ઇંગ્રેજ સંસારની એક વારતા.

લખનાર—M. B. V.

ખ્રિસ્તીનાં તપતા સુરજમાં ત્યાહું નાહું ગામડું કિવ જોશન અને તેની આસ-
પાસના ટેકડાઓ ઘણો સુદર દેખાવ રજુ કરતા હતા.

તે દિવસે માછલીની ઘોટોને આવનાં ઘણું મોડુ થયું હતું અને તે મોટા દર્યાનાં
કીનારા પર ઘણાં બૈરાઓ અને છેકરીઓ તે ઘોટોની રાહ જોતાં કોઇ ગુથતાં તે
કોઇ ટાહેલાં મારતાં જોઇ હતાં.

તે કીનારાના એક ખુણામાં છેક નાકે એક જુવાન છોકરી ઘણીજ ઇન્તેઝરીથી
તે ઘોટોની રાહ જોતી ઉભી હતી.

ખ્રિસ્તીનાં બૈરાંઓ કાંઈ ઘણા ખુબસુરત હોતાં નથી, પણ આ છોકરીની ખુબ-
સુરતી તો કોઇથી જોનારને આજી નાખે એવીજ હતી હાલમાં તેણી તડકાની રત્ન-
વથી પોતાની આંખો ગચાવા કપાળ ઉપર એક હાથ ઉઘો ધરી ઉભી હતી ત્યારે
તેણી એક પીકચર જેવીજ દીસ્તી હતી.

તેજ કીનારાની દાબી સાઈડ પર એક ચીતારો નામે માર્કેલેથે બ્રીટન એક
ખીજા ચીતારા સાથે ટાહેલાં મારતો ઉભો હતો, તેનું ધ્યાન બધુ આસપાસના
દેખાવ પર હતું, ઉડા દર્યાના શાંત જલ રંગના પાણી, તે દર્યાની આસપાસના
અને જોગંઓના રંગ જે રંગી દેખે, એ બધાં પર તેનું ધ્યાન હાલમાં વધુ હતું.

તે કીનારા પરની બધી ચોરતોમાં હમણા સુધી તેને એકબી ચેહરો તેની
પીછીને જોખ આપે તેવો યા તેને પસંદ પડે તેવો જણાયો નહી, અને એવીજ
રીતે એમ તેમ નજર ફેરવતા આ પેહલીજવાર તેનું ધ્યાન તે ખુણામાં ઉભેલી
છોકરી તરફ જોવાયું.

તેણે તુરતજ પોતા પાસે ઉભેલા તેના હાસ્તને પુછ્યું. “તું પેલી છોકરીને
જોખજે છે, જાખ ?”

જાખ લેમને તે તરફ જોયું અને તે સહેજ હસ્યો.

“હા,” તેણે કહ્યું. “પણ તું કાંઈ તેણીનો ચેહરો ચીતારવાની મતલબથી
મથન ના થતો.”

“કાંય નહીં?”

“ઠારણુ તેણીએ કેમળી ચીતારાને પોતાનું પીકચર પેન્ટ કરવાની રજા આપી નથી, તેણી સાફ ના પાડે છે અને તેથી વત્રી સારી રીતે લાયકીથી નહીં, એના જેવી તોછડી છોકરી મેં તો બીજી કેમ નથી ભેઠ.”

“તેનું કાંય નહીં. મારે એનો ચેકુરો પેન્ટ કરવો છે. મેં બે બ્રિટનીની ઓર-તોમાં ખુબમુરત ઓરત ભેઠ હોય તો તે આજેજ એક છે.”

બોળ હસ્યો. “હું તને ફતેહ હજીં છું છું” તેણે કહ્યું. “હું તેણીનું નામ બાણું છું.—મારી આંટ, તેણી ખુબમુરત છે ખરી પણ તે સાથે વલી મીઠાણ અને મગરૂર પણ છે.”

“આપણને તેણીના મીઠાજ સાથ શું કામ છે? આપણને તો ફક્ત તેણીનો મોડત ભેઠએજ,” માર્કે હળવેથી કહ્યું.

પોતાની સીંગાર ફેફાં છતે છોકરી જ્યાં ઉભી હતી તે તરફ માર્કે હળવે હળવે ચાલવા માંડ્યું, થોડે દુર જઈ થોભતાં તેણે ઉતાવડે એક ણીન સફાઈદાર રૂપરેખાનું ચીત્ર દોરવું શુરૂ કરીધું, તેણીનો ચેકુરો ખુબમુરત હતો, તેણીનું જાંચું કપાળ, જીભી કાળી આખ્યો, મુંદર ભરાવદાર ભવાં, અણીયાલું નાક, અને બે પરવાલાં સમ હેઠો ભેઠ માર્કે તે પીકચર દોરવાની પોતાવી હોંશ સુતલગ થોળાડી શક્યો નહીં.

એવામાં એકાએક તેણીની નજર માર્કે ઉભો હતો ત્યાં પડી. અને તેણી તે ઉભો હતો ત્યાં જઈ પુગી.

“તમે મારો ચેકુરો ચીતારો છો,” તેણીએ બોલાવ્યું. “તમે કેમ એટલી હીંમત કરીધી? તમોને મારો ચેકુરો ચીતારવાની રજાજ કેણે આપીય?” તેણીએ શરૂસાથી તેના હાથમાની તે ચોપડી ઝુટવી લેવા આહી પણ તેણે તે પોતાના ગજવામાં મેંદવી દીધી.

“ઠારણુ તું ખુબમુરત છે.” તેણે કહ્યું. “તાહરો ચેકુરો એક ચીતારાની પીછીને જેળ આપે એવોજ સુદર છે.”

“તેનું તમોને શું?” તેણીએ ડાલા ઘુરકી કહ્યું. “મારી ખુબમુરતી માહરી પોતાની છે નહીં કે તમારા જેવાઓ માટે પીકચર બનાવીને ‘વેચવા થકી—નહીં!”

માર્કે એકેજળી ગલગવા વીના સ્થિર ઉભોજ રહ્યો, બે કે તેણીના આવા જુરમા ભવાં બોલવાથી ઘણીક આસપાસની છોકરીઓનું ધ્યાન તેઓ તરફ એંચાયું હતું કે જેઓ દેખાઈતી રીતે રમુજ પાંખીને તેઓ તરફ આપસ આપસમાં ‘હસવા અને માર્કેની ઠેકરી કરવા લાગી.

“ત્યારે તું મને તારો મુંદર ચેકુરો ચીતારવાની રજા નહીંજ આપશે?” તેણે પુછ્યું.

“નહીં કળી નહીં!”

“છોકરી, તું વહન ખત્રી પુર્વક છે. તારા ધીકાર માટે એક સીટીંગ આપવા માટે તું તારા મનને સમજાવી નહીં શકશે?”

‘નહી, એક હજારવાર નહી!’ તેણીએ પાછું બધાં ચઢાવી કહ્યું. સેડિંગ આંધળેવો પડેલો માર્ક પોતાની ટોપી પેહુડી લઈ ખીંક ફેરવી આવતો થયો, હવેજ તેને જાણ લેમન તે છોકરી માટે અણુગમ્માંથી ઘાટ્યો હતો તેની યાદ થઈ.

“ફરીથી એક બીજી તક લઈ લેઈશું,” તે આવતા આવતા બોલ્યો.

જે દીવસ બાદ એક નમતી બપોરે મારી ગ્રાન્ટ, એક નાના કુતબ્યાને લઈને દરે જતી હતી, કે જ્યારે ગલીના નાકા પરથી પાસ થતાં તેણીએ ધાગા મોટા અણુગમ્માં સાથે તેજ ચીતારાને (માર્કને) ત્યાં બેસી પાછું કાંઈ ચીતારતાં બેથો. હાલમાં માર્ક જે ચીતારતો હતો તે એક પુરાંણું નાનું ઘર હતું, તેણે તે ઘણી મારી રીતે ચીતાર્યું હતું અને તેનું તે ચીત્ર લગભગ પુરૂ થવા આવ્યું હતું, મારી તે બેઠો હતો ત્યાંથી પાસ થતાજ થોડી ગઈ અને તે ઈંગ્લિશ તરફ એકી નજરે બેતી હતી. તે વખતની તેણીની ડ્યુપ્રીલીમાં કાંઈ ધમકી માલમ પડતી હતી. માર્કે તેણીની તરફ ડોકું ઉંચકી બોલ્યું.

તેણીએ ઝપાટામાં એક હાથ મારી તે કેનવાગ ઝુટવી લીધું અને તે લાકડાના ચોકટાને પોતાના શુકળ આસપાસ લઈને બે કટકા કરી ઉઠારી મેલ્યા,

માર્કે એક ધીરી શુભ પાડી અને તુરંતજ તેણીના હાથની કાંડી બેરમાં પકડી, પણ તે ઘણો અચૂરો થયો, કાગળ આવાર આગમજ તેનું ટુકસાન તો થઈ ચુક્યું હતું, અને તેની મહેનત બધી ફેકટમાં ગઈ હતી.

“ઓ નાના ચેહવાન!” તેણે કહ્યું

“એ ઘર મારું અને મારા ભાઈનું છે.” તેણીએ શુસ્સાથી કહ્યું, “તમોએ મારી ઉપર વેર લેવા અને મારી મજાક કરવાજ એ કીધું છે, એ મતા મારી છે અને તમે તેમાંનું કાંઈપણ મેળવી શકશો નહીં.

માર્ક આ તેણીનું બોલવું સાંભળી મોટેથી બકબક હસ્યો, હવે તેણીએ તેના હાથ છટકાવી ચાલી જવા ચાહ્યું, પણ માર્કે તેણીના બંને હાથો પોતાના હાથમાં પકડી તેણીને રોકી.

“તારા શુસ્સાને આધારે,” તેણે કહ્યું, “તું મને સાતસો પચાસ ફેંકસ દેવા છે તું તે મને કેમ લરપછ કરશે?”

“એટલે તમે શું કહેવા માગો છો” તેણીએ શુસ્સામાંજ પુછ્યું.

“પેલુ ચીત્ર”—તેણે તે નીચે પડેલા કેનવાસ તરફ બોધ કહ્યું,—“અને માતમો પચાસ ફેંકસ મેળવી આપતે કે જેને તે આ રીતે બીગાડી નાખ્યું છે. તું શું એમ સમજે છે કે આ ઘર તારું આ તારા ભાઈનું છે એમ હું પેહેલાંથી બહુતો હતો? અને અગરજે હું બહુતો પણ હતો તોખી હું એ ચીતારતોજ કોઈની કાગલો મને તેમ કરતાં રોકી નહીં શકતો.”

“ત્યારે તમે તે નહીં બાણતા હતા?” તેણીએ હળવેથી પુછ્યું.

“અશબ્દ નહીં, તું યા તારો ભાઈ એવા તે કીધા પ્રખ્યાત આસામીઓ છો કે મારે બધું બાણવું જોઈએ.”

“જોહ મને માફ કરો, હું જાદેજ બેવકુફ જાની છું.” તેણીએ હવે નીચી નજરે પસ્તાતાં કહ્યું.

એક મોટો લડકો બાણે હોળવાઈ ગયો હતો. તેણીનો ગુસ્સો અને હીંમત તેણીને છોડી ગયા હતા. તેણી ઓય જમીનપર ટુટી પડે એવીજ તેણીની હાલત હતી. તેણીના હોઠો ધુજતા હતા અને મોતી સમાન આંસુઓ તેણીના તાબ ગુલાબ જેવા ગાલોપરથી સરી પડતાં હતાં.

માફ હવે વધુવાર તેણીને એમ રડતી જેઈ શક્યો નહીં.

“તું મને ધણીજ મેહેલાઈથી આનો બદલો વાત્રી આપી શકશે, મારી.”

તેણીએ ઉલટસેર ઉંચે જોયું, “જો કેમ કેવી રીતે?”

“અગર જો તું મને પેલા નીચેનાં ટેકડાઓપર બેસીને તાહરો ‘સુંદર ચેહરો’ પેન્ટ કરવાની રજા આપે તો.” તેણે સમજાવ્યું.

“આહ, તેઓ જાધા મને જોશે અને મારી ઠેકડી કરશે. મારી સહી મીતીઓ કારણ-કારણ મેં હમેશાં કહ્યું છે કે એક ચીતારાને હું કેમગી દીવસ મારો ચેહરો પેન્ટ કરવા દઈશ નહીં.” તેણીએ અચકાતાં અચકાતાં કહ્યું.

“દોષ તને જોશે નહીં.” તેણે કહ્યું, “આપણે પેલાં નાકેના ટેકડાઓ તરફ જઈશું?”

“હું આવીશ” તેણીએ સાદાઈથી કહ્યું.

ફતેહ, મારી આંટનાં તુમાખ અને તેજ ગુસ્સા સાથે લડત લડતાં કિવ બેરોનમાં આ પેકલીજ વાર એક ચીતારાની ફતેહ થઈ હતી.

તેણે વધુ વાર તેણીને વાતમાં રોકી રાખવાની કોશિશ કરી. તે તેણીને કાંઈ પુછવા આહતો હતો, પણ આખરે વિચાર કરીને તે સુપજ રહ્યો.

“ચિન્હ યુ, મારી,” તેણે કહ્યું “તારી ઘણી મેહરબાની, હું તારૂં પીકચર એવું તો સરસ ચીતારીશ, કે જે જોઈને મને એમ એક સીટીંગ આપવા માટે તું જરૂર જુશ થયા વીના રહેશે નહીં.”

“મને જુશી થવા જેવું કાંઈ નથી, મારે તો ફક્ત માફ કરજ અદા કરી દેવું છે.” તેણીએ કહ્યું.

“જેઓ ખુશમુરન હોય છે તેઓ મગરૂર પણ રેહવાંજ જોઈએ કે?” માર્કે ટપકો માર્યો અને હયાં પાછો તેણીને લવાંનો ચીલો અદાવતી જોઈ સુપજ રહ્યો.

“વારૂં જેમ તારી મરજી.” તેણે ટુકેમાં પતાવ્યું, “કાલે સહવારે દસ વાગે પેલા ટેકડાઓ તરફ આવજો.”

“હા મોનરથોર, કાલે મહવારે દસ વાગે હું ત્યાં આવીશ.” અને પોતાના નાના કુતડ્યાને લઈને તે હવે ચાલતી થઈ.

ખીજી મહવારે મારી દસ મીનીટ મોડી આવી. તેણીની આંખો રહેલી અને ચેહરો ફીકકો અને ઉતરી ગયેલો દીસતો હતો. માર્ક તેણીને જોઈ ખરેખર મને દી-લગીર થયો.

“તું અહીં ઉભી રહેશે?” તેણે કહ્યું.

તેણે જેવી રીતે તેણીને ઉભી રાખી તેવી રીતે એક બચ્ચાં જેવી તાળેદારીથી તેણી ઉભી.

“દર્યા તરફ જો; ધાર કે મછલીની ગોટને આવતાં ઘણું મોડું થયું છે, અને જોટો ઘસડીને કીનારા પર લાવવી પડે છે, અને દર્યા તરફ એવાજ જગલોમાં નજર રાખી ઉભી રહ કે જેમ તું તે દીવસે ઉભી હતી.”

તેણીએ તેની તરફ લવાં ચઢાવ્યાં, “જોટો મોડી આવે એ હમારે માટે કાંઈ મશકરી નથી, મોનરથોર.”

“આહ, નહીં?” તેણે કહ્યું, “પણ મને આવેહુણ તેવોજ દેખાવ જોઈએ છે. તારો હાથ તારી આંખો ઉપર આડો રાખ અને તારૂં ડોકું સેહુજ ફેરવ.”

માર્ક હવે ઈઝલ કરે જઈ ઉભો અને તેણીનું ચીત્ર દોરવું શરૂ કર્યું. એમ એક ક્લાક નીકળી ગયો જે પછી વસતે દીવસે પાછું ત્યાં હાજર રહેવાની યાદ આપી તે ત્યાંથી આવતો થયો, અને મારી ! તેણીતો જાણે ત્યાં ઉભી હતી ત્યાંજ પથ્થર થઈ ગઈ, તેણીએ માર્કને પીઠથી જતાં જોયા અને જેવો તે દેખાતો બધ થયો કે તુરતજ તેણી ત્યાંજ શુભલે પડી પોતાના બંને હાથો જોડી નીચલું બોલી.

“જો જરથા, જરથા મારી પ્યારી જોહન મને મારૂં કર. હું જો કાંઈ બી જોડું કરતી હોયું તો મને તે મારી ભુલ દરજુજર કરજો.” અને ત્યારે મારી આંટનાં એમ જોડાવામાં શું ભરમ સમાયેલો હતો અને તેણીને નીતારાઓને નામનો ધીક્કાર શા માટે હતો તે અત્રે વાંચનારને મમત્તવવાની અગત છે.

જેમ્સ આન્ટ નામનો એક સેલ્ડર ઘણા વરસોથી કિવ જરથામાં પોતાની બાયડી તથા બચ્ચાંઓ માથે રહેતો હતો, તેને ત્રણ બચ્ચાં હતાં, જે માહેલો એક છોકરો નામે-હેરી અને બે છોકરીઓ નામે જરથા અને મારી હતા, તે ત્રણેમાં જરથા વડી અને મારી સાથી નાની હતી.

હવે જેમ્સને દર્યામાંજ ફરવાનું અને વહાણ પરજ કામ કરવાનું હોવાથી તે કમેશાં ઘણો ખરો વહાણપરજ રહેતો હતો. એક દીવસ દરેક ઘણોજ તોફાની ચવાઈ તે ખીચારો એકાએક અકસ્માતીક હુખી સુવો કે જે ખખર સાંભલતાં ખીચારી ખીચીમ આંટો એવાતો શોક ખાધો કે તેમાંજ તે ખીચારી આખર થઈ; કે ત્યારે તે ત્રણે બચ્ચાંઓ નિરાધાર થઈ પડ્યાં. તે વખતે હેરી અને જરથા મળતા મોટા અને સહુમજતા હતા, પણ મારી ફક્ત છ વરસની હતી.

હવે હેરીને પણ ખોટા ક્રવાનો અને માછલાં પકડવાનો શોખ હોવાથી તે હમેશાં એજ કામ કરતો અને જે કાંઈ ઘેડું ઘણું લાવતો તે ઉપર તે ત્રણે ભાઈ બેઠેના સુખ અને સતોષથી રહેતાં. ગરથા હમેશાં ઘરમાં રહી ઘર સમાવતી અને લોકોનું કાંઈ ગુંથી સીંચી ભાઈને મદદ થતી. એમ વરસો ગળાડી ગયા.

હવે એક નવોજા જનાવ જાન્યો કિવ બેરોનમાં એક કોઈ સીડની હીલ નામનો ચીતારો આવ્યો, જેની સાથે વખત જતા ગરથા ગ્રાન્ટને ઓળખાણ પડી. તે રોજ કિવ બેરોનના દર્યા કીનારાપર સાથે મળતાં ફરતાં અને વાતચીત કરતા, એમ રફતે રફતે તેઓની દોસ્તી વધી અને તે દોસ્તીએ ઘણું રૂપ લીધું અને મોહનત ગાઝી જેમાં બેશક સીડની ભુલો દેખાવ રહ્યું કરતો હતો પણ ગરથા ખરાબ વહાલ અને વફાદારીથી તેને આહુતાં શીખી હતી. પેહેલાં તો તેણે તેણીને ભૂટી ઉમેદો આપી વાહી, તેણે તેણીનું પીકચર પેન્ટ કીધું, પણ ગરીબ ગરથાને તે વખતે કોણ એમ કહે કે તે તો ફક્ત તેણીની ખુશસુરતી એકને તેણે પૈસા કમાવા માટે કીધું હતું. તેણે પેહેલાંથી છેલ્લાં સુધી તેણીને આહવાના સરયામ ઢોંગ કીધા. તેને તો કેટલીની અને કેમખી પૈસા મેળવવા હતા કારણ તે એક તદ્દન છુપરી ગારસ આરટીસ્ટ હતો. તેણે જ્યારે જાણ્યું કે તેણી તો ફક્ત એક ગરીબ સેલરની દીકરી હતી ત્યારે તે હુચ્છો તેણીની ગમે એટલી મીનતશુભરીઓ છતાં તેણીને હાથ તાડી આપી કિવ બેરોનથી સદાના પોળાસ માપી ગયો. અને તે ગયો તે ગયો.

ગરીબ ગરથા, તેણીની ખાંધી ઉમેદોનો નાશ થયો. તેણી ઘરમાંથી બહાર નહીં નીકળતી અને દીનપરદીન તેણી ગળાતી ચાલી, તેણી સ્વભાવે ઘણીજ ગરીબ અને સમજી હતી, તેણી શાંતીથી પોતાનું દુખ સહન કરતી ચાલી. બીચારો હેરી પોતાની વડી બહેનની આવી હાલત જોઈ મનમાં ઘણોજ સુઝાતો પણ તે શું કરે, નાતો તેની પાસ પૈસાનો જોર હતો, કે તે હુચ્છાની પૂઠ પકડે; તે કયાં જાય અને કયાંથી તે કમળજતને સોધી કઢાડે. હેરી તેણીને તે દુઃખ ભુલ્લી જવા માટે સમજાવવા અને ધીરજ આપવા ઉપરાંત બીજું કાંઈ કરી નહીં શક્યો, પણ એમ કયાં સુધી ચાલે? ગરીબ ગરથા સજ્જત માંદગીએ પટકાઈ પડી અને એક માસ દુખ ભર્યું બીછાણું સહેવીને તેણી આખર થઈ. એ વખતે મારી, પદર વરસની એક ખીલતી શુભાળની કળા જેવી ઉધરી હતી, ગરથાએ તેણીને જતનથી અને સંભાળથી એક માતાનાજ વહાલથી ઉછેરી હતી. ગરથા પોતાના મોહનતા બીછાના ઉપર પડી પડી પોતાના દુખો વચ્ચે પણ તેણીનોજ ખ્યાલ કરતી હતી, અને છેલ્લે છેલ્લે જ્યારે તેણી પોતાનો અંત લગલગ આવી ચુકેલો સમજી ચુકી હતી ત્યારે એક દીવસ તેણીએ મારીને પોતાના બીછાણા પાસ બોલાવી પોતાના દુખની સર્વે વીગત તેણીને કહી સંભળાવી, અને તેણીની પાસથી છેલ્લે એવું વચન લીધું કે દોષળો દીવસ તેણીએ એક આરટીસ્ટ આથ પર્સનું નહીં. તેણીએ કહ્યું કે “તેઓ ભરસાને લાયક હોતા નથી, અને આરટીસ્ટને વખાણવા અને ઉત્તેજન આપવા આગમજ હમેશાં પેહેલાં મારો વીચાર કરજો અને તેઓને ધીક્કારજો અને મારી વહાલી બેહેન, તું કદીની તારી સીડી

અને નિર્દોષ ચક્ષુઓએ તેઓની તરફ જોતી ના.” અને મરતી વખતે હેરીના હાથમાં તે નાઢકી જોડેનનો હવાલો સોંપી ગરીબ ધરના આંટ, પોતાની મઘલી ફરજો જાણે પુરી કરી સદાની શાંત હૈંધમાં સુતી. તે દીવમથી મારી આંટનાં દીલમાં ચીતાગચો ‘માટે’ ધીકાર જોગી ગયો જેમ ધરના અલભાવે ગરીબ અને સમજી હતી. તેમ તેનાથી ઉદ્દીગ રીતે મારી આકળા સ્વભાવની મીજાજ અને મગરૂર હતી. હવે વાંચનાર સમજી શકશે કે મારી આંટે શા માટે તે દીવસે પોતાની મરનાર જોડેનને યાદ કરી માફ માંગી હતી, અને ત્યાર બેઠી તેણીએ શું કીધું તે આપણે જોઈશું.

મારી, ટેકડાઓ પરથી થઈને સીધી ઘરે ગઈ, હજી સુધી હેરીને તેણીએ કશું જ જણાવ્યું હતું નહીં. તેણી ઘરે પુગી પણ હેરી હજી ઘરમાં આવેલો ન હોવાથી તેણી ઘરમાં એકલી જોમ્વી ડમકયા કીધી. તેણીને આજે કશું સુઝ નહીં હતું. તેણીએ કાંઈ વાચવાનો વિચાર કીધો પણ નહીં. હાથમાં ચોપડી લઈ ખોલતાંજ તેણીને કંટાલો આવવાથી તેણીએ ચોપડી પટકી મુકી, તેણીની સાથ વાત કરનાર પણ કોઈ હતું નહીં. એક ઘરડી નોકરડી હતી તેણી તેણીનુંજ હાથમાં કરતી હતી. આખરે મારી કાંઈ ન મુઝવાયી હેરીની વાત જોતી મારી કને જઈ ઉભી.

તેણીનું મગજ આજે અકલમ થતું હતું. તેણીની છાતીમાં કાંઈ ચોક્કસ ધપકાર થયા કરતા હતા, અને ધરનાનો તમાઈ ગયલો ચેહરો આજે તેણીને વધુ મતાવતો હતો. તેણીએ વીચાર્યું કે હેરીને આ વાત જણાવવાની અગતજ શી હતી. તેણીતો ફક્ત પોતાથી થએલી એક ભુલનું કરજ ફેડતી હતી, તેણીનું પીકચર પૂરું થયા બાદ તેણીને માફ લેથ છીડજ સાથ કામજ શું હતું, અને એજ રીતે નકામી એક ચીનારાની વાત નીકળતાંજ તેણીની મરનાર જોડેનની યાદ પણ પાછી તાજ ધશે જોમ વીચારી તેણીએ હેરીને એ વીશે કાંઈ પણ જણાવના અખાસજ કર્યા.

ગરીબ છોકરી. કોણ તે નાદાન છોકરીને તે વળતે રોકે ? તેણીએ હેરીને કહ્યું હતું તો ભલુજ થતે કે તે તેણીને વળતસર રોકતે, પણ તેણીનું નસીબ કાંઈ આજજ હતું.

આખરે ડાલા તણાવી તણાવીને હેરી ગાયો, અને તે તેણીનું નામ પુકારતો અદર દાખલ થયો, મારી તેને સાચી જઈ મલી.

“મારી દીગર, આજે મને આવતાં ઘણું લેઈ થયું, પણ શું છે મારી તું કંઈ બીમારતો નથીની ? તાહજો ચેહરો કેટલો ફીકકો પડી ગયો છે,” હેરીને અભયગીમાં પુછ્યું.

“નહીરે ભાઈ હોય શું, આજે જગ-ટેકડાઓપર ફરવા ગઈ ત્યાંથી પાછું ફરતા તડકુ થનાથી સેહેજ તડકું લાગુ બીજું કાંઈજ નહીં. અને મેરીએ સફાઈ કરી. તે આજો દીવમ મારી જોયેન રહી, પણ, તે બહાદુર છોકરીએ હેરીને કંઈ જાણવા નહીં દીધું. તે હેરી સાથ વાત કરતી ત્યારે એવી ખુશાલ રહેતી અને હસતી કે તે કશુંજ જાણવા નહીં પામ્યો. તે રોજે ઉધ તેણીને તજી ગઈ, અને તેણીને વધુ જોયેની લાગવા માંડી. તેણી આંખે જાંઘ કરી શાંત પડી

રેહતી અને ઉઘવાની કોશેશ કરતી તો તુરંતજ તેણીની આંખયો સામે જરથાનો ચેહરો ખરો રહેનો અને તેણી જો ખુલ્લી આંખયોએ ખીછાણામાં પડી રેહતી તો માર્કના ખયાલો તેણીને મંતાપતા હતા. હવેજ તેણી સમજવા લાગી કે તેણી તે ચીતારાના ખ્યારમાં હતી. તેણીએ પોતાના હીલમાં થતી લાગણીઓ રાકવાની બહુ કોશેશ કરી પણ સમજું ફેકટ.

“અરેરે! આ તે કેવી દુર સરજત,” તેણી બબડી. “હું જે વર્ગને ધીક્કર તેમાંનાજ એકને હું આહુચ? જેમાના એકે મારી જેહિનતું સરથામ નખજોદજ વાળ્યું. જલકે તેણીતું મોહત આપ્યું તેજ એકને હું મારી ગ્રાન્ટ, મારો ખાવીક બનાવું? ઓ નહી! નહી! જરથા મારી ખ્યારી જેહિન, કોઇને ખાતર નહી તો તારે ખાતર હું માગ મુખનો લોગ ખુશીથી આપીશ માર્કલેથ ખીકજ માથ પર જુવા કરતાં કિવ જેરાનના દર્યામાં પડીને મરવાનું હું વધું પસંદ કરીશ.”

હવે તેણી કુદકો મારી તે બિછાણામાંથી જહાર આપી અને ગુઠ્ઠે પડી એક ટુંક ખંદગી કરી લઈ તેણી પાછી મુવા ગઈ, ત્યારે પાછલી રાત થવા આવેલી હોવાથી અને આખી રાત કેરા ઉબગરાની કહાડેલી હોવાથી તેણી ઉંઘમાં પડી મહવારે તેણી મોડી ઉઠી. તેણી ઉઠી ત્યારે નવ વાગવા આવ્યા હતા. તેણીએ હાથ મોડું થોઈ લઈ કેસ ટીથો અને એક કપ આ ફૂપી લીધી. હેરી તો સહવારે સકાળામાજ જોટ પર જતો રેહતો એટલે ઘરમાં તેણીને રાકનાર પુછનાર કોઈ હતુંજ નહી. દસ વાગવાને થોડોજ વખત બાકી હોતો એટલે મારી પોતાની કબુલાત મુજબ તે ટેકડાઓ તરફ આવી. ત્યા પુગતાંજ તેણીએ માર્કને ત્યાં તૈયાર જેઠેલો ભેયો.

“ઓ તું આવી?” તે ઉઠી ઉભો થતો જોલ્યો. “પણ એ તને શું થયું મારી? તારી પાછલ કાઈ બુતતો નથી લાગો? તું એટલી દીક્કી અને ઉદાસ કેમ બની ગઈ.” તેણે અવનયનીમાં પુછ્યું.

“નહી, કંઈ નહી, મોનશ્યોર, મેહરગાની કરી તમારું. કામ જેમજે બને એમ જલદી કરો અને મને જવા દો. આજે મારો જીવ ઠીક નથી,” તેણીએ ટુંકમાં પતાવ્યું.

“મારી મેહરગાની કરીને જરા ખુશ દેખાવાની કોશીશ કર, યાદ રાખજે કે તારી મદદ વગર મારું પીકચર સાડું નથી ઉતરવાનું. જો તું મેલું સડ જોઈ ગકે છે? તે તરફ જો.” તેણીએ કોઈક દરિને તે તરફ જોયું.

“એ તો હેરીને જોટ છે,” તેણીએ કહ્યું. “હેરી મારો ભાઈ થાય છે, મોનશ્યોર”

એમ જોલતા તેણીના મોઢ પર સેહેજ ખુશાલી પ્રગટી નીકળેલી હીસલી હતી. અને માર્ક તો એક જગ્યાં માણસ માફક તેણીતું ચીત્ર ચીતાર્યો જતો હતો.

“હા,” તેણે ચીતારે ચીતારતાં જવાબ દીધો. “અને તું—તમે જાંતે એજ લાંજ રહો છો કે?”

“હા. હમો ગંને એળલાંજ રહીએ છીએ. મારો ખીચારો ખાપ તો હું ત્યારે તાતું ગમ્યું હતી ત્યારેજ અકસ્માતીક ડુખી સુધે, અને મારી મા તે હેણતાવનારી આદત સનજ આખર થઈ ગઈ. હેરી મારા કરતા વડો છે, અને ગને ઘણો ચાહે છે. એ બોટો તેની પોતાનીજ છે, મોંનશ્યોર.”

“હા, હા, પણ તું તે તરફજ જોયા કર મારી.” તેણે પોતાનું કામ ચાલુ ગણતા કહ્યું, જોમ દીવમો વહી ગયા. મારી રોજ નેમેલી જગ્યાએ ને નેમેલા વખતે આવતી રહી. હવે પીકચર પુરું થવાને એકજ દીવસ બાકી રહ્યો ત્યારે મારે તે પીકચર મારીને દેખાડ્યું-અને પુછ્યું. “કેમ એ તને ગમ્યું?”

“જો ખરેજ વખાણવા લાયક છે, મોંનશ્યોર! ખાસ કરીને આ દર્થો અને ટેકડાઓ ઘણાજ સુન્દર ચીતારાં છે. એવા આબેહુગ દલરો કાંઈ દરેક ચીતારાઓ આપી શકતા નથી.”

“એ એકે મારી ખરીકા છે મારી. તે દર્થોના ચીતારેલાં દેખાવો ક્યારે જોયા છે?”

“એહ! કિવભેરોનમાં મેંહેકડો ચીતારાઓ આપી ગયા છે, અને મે તે દર્થો તરફનાં દેખાવો ચીતારતાં અને તેઓના ચીતારેલા પીકચરો ઘણી વખત દુરથી જોયાં છે.”

“ત્યારે તે તેઓમાંના એકનીગી ખાસ તારૂ પીકચર પેન્ટ નથી કરાવ્યું?” તેણીએ લવાનો ચીલ્લો ચઢાવ્યો, “નહી મોંનશ્યોર, કદીગી નહી.”

“કાંય નહી?” તેણે પાછું પુછ્યું.

તેણીએ એક નિસાસો નાખ્યો. “કારણ મારી બહેનને ખાતર. ગરથા ધાન્ડ તેણીનાં મોહતને ખાતર મોંનશ્યોર.”

“તેણીના મોહતને ખાતર?” મારે ડાલા ફાડી પુછ્યું.

“હા; તેણીએ બહુ પોતાને હાથે પોતાનું મોહત આણ્યું, તેણી એક ચીતારાને ખરાં દીવથી ચાહની હતી, પણ તે કમગજત પેહેલાથી છેલ્લાં સુધી તેણીની સાથ રહ્યો રહ્યો. અને છેવટે તેણીને એક ગરીબ મેઢરની દીકરી જાણીને તે તેણીને મદાનો છોડી ગયો તે ગમે તે પાછો ફર્યોજ નહી. અને મારી ગરીબ બહેન તે કમગજતના દુખે રીળી રીળીને બલામ ઘઈ ગઈ.”

માક એક સેકંડ અન્યથામા તેણીને ટીકતો ઉભો “ત્યારે તેથીજ તું ચીતારાઓને ધીક્કાર છે?”

“તેમાં તમો અન્યથો થાવો છે મોંનશ્યોર? તેણી મારી મા જણી બહેન હતી, તેણી મહારા કરતાં વધુ ખુબસુરત હતી. તેણીએ મરવાની આગમજ પોતાના દુખની વીગત કહી અને મારી કને એક ચીતારાથી હમેશાં એતીને ગાઢવાતું વચન લીધું. આહ, મારી ગરીબ નિર્દોષ બહેન,” અને હયાં તેણીએ છોડી મુક્યું.

“પણ અધાજ ચીતારાઓ કાંઈ એવા હતાં નથી.” મારે ખીરે રહી કહ્યું.

“હા, મૌનશયોર, તેઓ ખીલ ગધા આધારણ આદમીઓ કરતાં વધુ લેહરી હોય છે, તઓ એક છોકરીનું દીલ કેમ જખમાવે છે તેનો તેઓ ખ્યાલ કરતા નથી. તેઓ ક્રીસ લઈને ભુલી જાય છે.”

“પણ કોઈજ એમ કરે છે, ગધાજ નહીં,” માર્કે પાછું ધીરે રહી કહ્યું.

“મૌનશયોર, હું તો દરેક આદમીને ધીક્ષાઈ છું. શીવાય હેરી, અને અને—અમો હંમેશાં ચોરતોના નમીગમાજ વધુ દુખ હોય છે. અને તેઓજ દુખી થાય છે.

“તને કોઈએ દુખી કીધી છે?” તેણે મોગમ પુછ્યું. તેણીની, છણી આંખો તેની સાથ મલી અને તેણી કીકકુ હસી.

“હજી મુધી તો નહી મૌનશયોર,” અને આ તેણી સરથામ જુકકુ બોલી. તે ઉઠ્યો અને તેણીના ગાને હાથો પોતાના હાથમાં લીધા.

“ખુદા કરેને તને કોઈખી દીવસ દુખ નહી જમવું પડે મારી, હું ઇચ્છુ કે તને કોઈ દુખ નહીજ દેખાડે.”

“થ્રેન્ક યુ, મૌનશયોર”

“અત્યાર મુધીમા તો તુ પરણી જમી જોઈતી હતી,” તેણીના પીકચરવાલા ધંધલ તરફ દ્રશ્ય તેણે કહ્યું. “તુ ખરેજ સુદર છે”

“હેરી પણ હંમેશાં એમજ કહેલ્ય” તેણીએ કહ્યું.

“તુ પરણવા ખુશી છે?”

ત્યાં એક મેંકડ ચુપકીટી પથરાઈ, અને પછી પોતાનું મોહું ખીલ બાજુએ ફેરવતાં તેણી બોલી. ‘હું ધાઈ છું, મૌનશયોર,’ અને પરી થોડાજ વખતમાં તેણી સાહેબ સલામ કરી તેનાથી છુટી પડી. એક આખું અકવાડયું વડી ગયું, જે દરમ્યાન ના તો મારી પોતાની છેલ્લી સીટીંગ આપવા આવી યા ના તો તેણી દર્યા તરફ ચા ટેકરાઓ તરફ જણાઈ, અને માર્કની અભયળીનું શું પુછવું પડે? તેને તો આ છોકરીમા કંઈ એવું વીચીત્ર કીસ્તુ હતું કે જે તે પોતાના મનથી ઉઠેલી નહી શકતો.

એક ઠડકવાળી સાંહજે માર્ક દર્યા તરફ ન જતાં ગાંમડાં તરફ દ્રશ્ય નીકળ્યો, હવે એમ થોડુક આદ્યા બાદ તેણે આવેથી એ આદમીઓને આવતાં દીકાં, જે માહેલી એક મારી હતી અને ખીલે કોઈ ઉચો અને ભરેલો મરદ હતો જે એક સેલર જેવો દીસતો હતો. માર્કની નજદીક આવતાંજ તેઓ થોણી ગયા.

“મૌનશયોર” તેણી બોલી “એવણ જેકિવ સપીરોટ ઘણે લંગાણુ વખતે હાલમાં એવણુ દર્યાની મુસાફરીથી ઘર પાછા દર્યા છે. અને—” તેણી મેહુજ અચ્છી અચ્છી કીને પાછું બોલી. “મે—મે” એવણુને પરણવાનું વચન આપ્યું છે.”

પણ આજે ગમ માર્કને શું થયું હતું, તે તો ટસટસ થતી આંખોએ તેણી જાંનેને જોતો ઉભો. તેને ચકકર આવવા લાગ્યા, પણ તુરતજ પોતાના મનપર તેણે કાપુ મેળવ્યો, અને પોતાનો હાથ તે સેલર તરફ ચેકહેન્ડ માટે લંગાવ્યો કે જે તે સામા ઘણીએ ઘણી મીત્રાચારીથી પોતાના જોશવર હાથમાં લઈ, હલાવ્યો.

“હું તમને જોઈ ખુશ છું,” તે સેલરે પોતાની પ્રમાણીક આંખોમાં માર્કના ચેહરા પર ઠેકવતાં કહ્યું. “હું અહીંથી ગયો તે કળ્તાં વધુ પૈસાદાર થઈને ઘર પાછો ફર્યો છું મોનશ્યોર. અને હવે મારીને પરણીને સુખી કરવા મારી પાસ પુગતું છે.” આટલું બોલી તેણે સેલર હસીને મારી તરફ જોયું. આ વખતે માર્કને તો એવું થયું કે અગર જો તેનું ચાલે તો આ ગદસા જેવા દેખાવના સેલરને જમીન ઉપર તોડી પાડી ત્યાંને ત્યાં પોડતો કરી નાખે.

મારી આંત તો એ બધો વખત હમિશ સુખના સવાં ચઢાવી ટટાર ઉભી હતી. “આપણે મોનશ્યોરને નાહક આપણી વાતોથી કાયર નહીં કરવા બાંધ્યો.” તેણીએ હૃદયમાં પતાવ્યું. “આપણી વાતો સાથે જીવણને શું સંબંધ.”

માર્કે પોતાનો હાથ તેણી તરફ ચેકહેન્ડ માટે લંગાવતા કહ્યું. “હું તમો બંનેને સુખ ધંધલું છું.”

તેણીએ પોતાનો હાથ તેના હાથમાં મુક્યો, જે હળવેથી મેરની દઈ માક પેલા સેલર તરફ ફર્યો. “તમો ઘણા નમીબવાલાં છો મીસર પીદાર” તેણે કહ્યું. “એની સાથે માયાલુંખણે વરતજો. અહીંની બીજી બધી છોકરીઓ કળ્તાં એ વધુ સુંદર અને સારી છે એના જેવી બીજી એકબી છોકરી નથી.”

“હા મોનશ્યોર, તમો કહો છો તે ખરું છે. મારીના જેવી છોકરીઓ મળવી મુશ્કેલ છે.”

મારી હવે વધુ થોભી ન શકવાથી તુરંત વચ્ચે પડી.

“ચેન્ક યુ, મોનશ્યોર તમારા મારે આટલા એવા સારાં મત માટે હું તમારો ઉપકાર માનું છું. આવની કાલે દસ વાગે હું તમારી આગળ આવીશ, ત્યાર પછી તમને મારી અગત નહીં રહેશે.”

વલતે દીવસની સહવાર પડી કે જે દીવસે મારી આંત પોતાની છેલ્લી મીટીંગ આપનાર હતી. તે દીવસ કઈ અજબ જેવો ઉગ્યો હતો, ઘડીમાં તડકું તો ઘડીમાં વાદળાં ઘેરઈ આવતાં. મહવારથી ઠંડો પવન પુકતો હતો. તે દીવસે કિવજેરોનના દર્યાનો દેખાવ ઘણોજ ખુશનુમાં લાગતો હતો. ચારે તડકું પડતું ત્યારે તે દર્યાના પાણી ચલક ચલક થતા હતાં, અને મોબલો સામેના મોટા પથરાઓ પર ધસારો લાવી અફલાઈ છાકાઈને પાછા ઉડાણમાં ધમકાઈ જતા. એ સુખી આદમીને માટે તે સહવાર ઘણીજ સુંદર અને ખુશનુમાં હતી.

મારી બરોણર દસ વાગે આવી અને પોતાની જગ્યા પર ગોઠવાઈ.

માર્ક તે દીવસે શાંત અને સુખ હતો. તેણે રજી સુખી મારી માથ કાંઈ પણ વાત કીધી નહીં જેથી તે આવી તેવોજ તે પોતાના કામ ઉપર મડ્યો. થોડા વખત સુધી સુખસુખ ચેન્ક કીધા બાદ તેણે મારી તરફ જોયું અને તેણે તેણીને પોતા તરફ ટીકટી પકડી પાડી, તેણે ચેન્ક કરવાનું પડતું મેલ્યું.

“ત્યારે તું પેલાજ કિયમ સાથ પગલુતાર છે, છોકરી?”

તેણીનો ચેહરો વધતો શીકકો પડ્યો.

“હા. મોનશ્યોર.”

“અને તું મુખી છે? એ તે તારા દીલથી દીધું છે?”

“મારે માટે બીનું શું છે, મોનશ્યોર. હેરીબી હુંવે પરણ્યો’ અને ત્યારે તે એક બાયડી લાવે તે આગમજ મને એક વર શોધવોજ જોઈએ.”

“તારી જીદગી કેવી નીવડશે?”

‘હું તેજુ ઘર મમાળીશ, અને તેના ઘરનું કામકાજ કરીશ. મોનશ્યોર.”

“મારી! મારી!” “તેણે જણાતા સાહદે કહ્યું. તેણી ઉઠી ઉભી થઈ અને અજાયબીમાં તેને ટીકવા લાગી.

માર્કે પોતાના બને હાથો તેણીની કમ્મર આસપાસ વીંટાળ્યા પછી તેણી તો મેહેજ પથ્થુ હતી નહીં. તેણી તો જાણે જ્યાં ઉભી હતી ત્યાં ચીટકીજ, ગર્જ હતી.

ગરીબ મારી, એક નરકથી પ્યાર તેણીનું જીવન ચીરી નાખતો હતો અને, બીજી તરફથી ધીક્કારનો આતસ તેણીના દીલને બાળીને લસગ કરતો હતો. તેણીએ શું કરવું અગરજો તેણી પ્યાર-કષુલ રાખે તો તેણી બેવચની અને જીદી નીવડેલી કહેવાય અને અગરજો તેણી પોતાના વચનોને સાચી રહેવા માંગે તો તેણીએ એ પ્યાર છોડી જીદગીબર દુખી થવું.

“મારી એવી જીદગીને માટે તું ચરજદાર નથી. મારા જુદા, મારી હું ઈચ્છુ છું કે હું તને હજી વધુ મમજી શકું.”

તેનો ચેહરો શીકકો અને ઉદાસ હતો જે જોઈ મારીએ પોતાની આંખો બંધ કરી. માર્કે તેણીને એક કીસ લીધી કે જ્યાર એક અજાત મારી તેણી તેના હાથોમાંથી છુટી થઈ.

“બરથા ગ્રાન્ટ—તેણી—તેણીએ મને ચેતવી હતી તેઓનેજ માટે” તેણીએ જણાવતા સાહદે કહ્યું.

માર્કે સરમાયલે ચેહરે તેણીની સામે ઉભો. “તેં હુવા માગી હતી કે કેઈ મને દુખી નહીં કરે અને હું દુખી નહીં થાવું,” તેણીએ યાદ આપી. “અને આ દુખ મેં મારી જીદગીમાં નહીં બમેલું એવું છે, અગર જો એ પ્યારજ હોય તો તે ઘણોજ ઘાટકી છે, અને મને તે જોઈતો નથી, કારણ મને લાગે છે કે હું તારા વગર જીવી નહીં શકીશ, હું તને મારી આગળથી ચારી જવા કહી શકતી નથી. લઈજા—મને તારી સાથે લઈજા. જો જુદા. હું જે કિયમ પીગટને આહતી નથી, અને હુંવે તારી સાથે પરગી શકનાર નથી, કારણ હું તે તારી સાથે પરણું તો

હેરી માફ મુવે મોહુ નહી જોય અને જોજી તો એકે હું મારી મરનાર બેઠેનને આપેલુ વચન તોડવા ચાહતી નહી હતી, પણ હેરી મને પરણાવાની હક લઈ બેઠા હતો તેથી મેં એમ કયું હતું.”

“હું તારી સાથ જાહુજ બેઠાથીથી વરત્યો છું મારી! મને માફ કર. હું ઘેલો થયો હતો—હું—હું—હું ધારું છું કે તારી ખુશમુરતીથી હું ઘેલોજ બન્યો હતો.”

“જાસ બીજું કાઈજ નહી?” તેણીએ પુછ્યું.

“અને મને તારીહાલત પર દયા આવતી હતી, કે તું—”

“જાસ ખામોશ” તેણીએ કહ્યું “અગરજે હું તને હવડાં જાનથી મારી નાખી શકતી હતે તો હું તેમ કરતે. તેં માફ જીગર ચીરી નાંખ્યું માફ દીલ તોડી નાખ્યું અને મારી પાસ મારી ખુશમુરતી-મારી દયા-એવું પાલે છે” તેણી દુખથી અને શુભસાથી ગુંગલઈ જતાં બોલી “આહા હું તને ધીક્કારું છું. મને તારે માટે પ્યાર નથી હવે હું સમજી- છું-એતો-એતો ધીક્કાર છે,” હવે તેણી તેને પોતા સાથ જોઈ ગઈ. તેણીએ તેનો એક હાથ મજબુત ઝાડી રાખ્યો અને તેને છેક દર્યા પી પાણીની લગોલગ ઘસડી ગઈ.

“મારી મારી” માફે જીમ પાડી. “આ તું શું કરે છે. તું આપણ બન્નેને મારી ખશે. તું ઘેલો તો નથી યઈ”

“નહી, નહી, એટલો ગભરા ના અગર જો તારો પ્યાર ખરોજ છે તો ચાલ આપણે સાથેજ જઈએ. હું માહફ વચન તોડવા ચાહતી નથી અને મારો પ્યાર પણ તોડવા ચાહતી નથી. હું આજે મારા પ્યારાં કિવબેરોનને છેલ્લીજવાર જોઉં છું. ખુદા માન લાઈ હેરીને સમાલે.”

અને તે જાહાહુર છોકરી પોતાના માથી સાથ જ્યાં સુધી તે ઉંડા દર્યાના જોરાવર મોજઓ તેઓ બન્નેને એસ્તેકબાલ લેવા આયા ત્યાં સુધી ઘોળી અને પછી ખલાસ.

હેરી ટ્રાન્ટ ત્યાર બાદ ઘણા વરસ જીવ્યો પણ કિવબેરોનના દર્યાને મારીના મોહત પછીથી છેલ્લી સલામ દીધી. તે જીવ્યો ત્યાં સુધી તેને હમેશાં એકજ વીચાર આવતો હતો, તે એજ કે તેની બન્ને બેઠેનોમાં વધુ કગનસીબ કોણ, ગરથા યા મારી?

વરમા એન્ડ કુંઠ

પરફ્યુમર્સ

ના બનાવેલ ઓટો ડીરોઝ કોકોનટ, જેસમીન રેડરોઝ, વાહીટરોઝ, ચેરીમ્બા હેર ઓઇલો ચોખ્ખા ક્રેપરેલ તેલ અને ઉમદા સુગંધી વસાણામાંથી બનાવેલાં છે. વાહીટ ઓઇલ બીલકુલ વાપરવામાં આવતું નથી, બાલને વધારી નરમ સુવાળા કાળા ચળકતા બનાવે છે. વધારે પ્રશંસા કરવા જરૂર નથી કારણ તેની ખોરીટી ઉપર મોકિત થઈ હબરો સી, પુરૂષો અને વિદ્યાર્થીઓ પોતાના બાલ ઉપરના હેર ઓઇલની સહાયતાથી આપ દુ ડેટની ફેશનમાં શણગારે છે. દરેક સ્ટોર અને રેસ્ટોરાંમાં વેચાય છે.

કીંમત દર બાટલી લીટ રૂ. ૧ પોસ્ટેજ જુદું.

સોલ એજન્ટ-

ટી. એચ. ઠક્કર. સેન્ટ સાબુના વેપારી.

નાં ૭ ડીસેઝા, સીટ, ચકલા કોસ લેન, મુંબઈ નાં ૩.

અમારે ત્યાં દરેક ભતનાં લંડન અને પેરીમના મેન્ટ, માણુ, ટોઇલેટ પાવડર, મોટો નથો હુમણાંજ આવી પુજો છે. જ્યાંય વેપારીઓએ પોતાના લાભને ખાતર એક વખત પ્રાઈસ લીસ્ટ મંગાવવા ખાસ અરજ કરવામાં આવે છે.

તરસ.

(એક નિબંધ.)

આ સ્વુળ શરિરમાં બે અગત્યના અવયવો પેટ અને ગળુ છે, જે શરિરને નિભાવવા કાજેના બે સ્થાન કહેવાય છે. એક—યાને પેટ—બ્યારે નિભાવની સામગ્રી (આહાર)નો કોઠો છે, બ્યારે બીજું—યાને ગળુ—કોઠારમાં સામગ્રી ભરવાનો દરવાજો છે. એ દરવાજો અન્ન અને હિલકને શરિરના પોષણ માટે શરિરની કીમતી સેવા બજાવે છે.

પેટની કુખ્યા યાને બુખને માટે જેમ પેટ ગળવણ કરે છે, તેમ પેટ માંહેલી પોષણની નક્કર સામગ્રીની પાચન શક્તિની મદદે જે કાંઇ પ્રવાહી પ્રદાર્થની જરૂરત હોય છે, તે માટે ગળુ સળવણ કરે છે, એવી સળવણને આપણે તરસ કહીએ છીએ.

ગળુ સુકું પડી કોઈ પ્રવાહની ઇચ્છાની લાગણી થતી એ તરસ છે. ઇચ્છા એટલે તરસ અને તરસ એટલે ઇચ્છા. એ એકાનેક ગર્થના બે શબ્દો હોવા છતાં કોઈ પ્રવાહ પીવાની લાગણીને આપણે સામાન્ય રીતે પીવાની ઇચ્છા કહેતા નથી; પણ, તરસ કહીએ છીએ. જેમ કે પાણીની તરસ લાગી; એ ઘણો તરસ્યો થયો; એ બિચારો તરસ્યો મુવો; એનો જીવ તરસે છે, વિગેરે.

પાણીની તરસ એ એક પીડા કે પરિતાપ છે, તે એવાં વિકટ છે, કે પેટ માટે આહારની બુખ કહી એક વાર ઘોળાવી શકાય, કે નિવારી શકાય, પણ પાણીની ઘોરા લાગતાં તે પ્રવાહ ન મળે, તો તે ઘણી વેળા શરિરને અનેક પ્રકારની વેદનામાં નાખે છે. કેમકે જે વેળા જે વસ્તુની જરૂર હોય તે મળેથીજ તેની ગરજ મટે છે. જેમ ભુખ્યાને ભોજનજ નેઈયે—થાકેલાને વિરામથીજ આરામ મળે અને નાગાને ઝોઢણીનીજ જરૂરત રહે, તેમ ખ્યાસા આદમીને પાણીજ નેઈયે.

“તરસા ચાહે પાણી કટોરા—બુખા ભોજનકી” થાલ.

યકા ચાહે ધરમશાળા—નગા ઝોઢણુ દુશાલ.”

તરસની પીડા માટે કેવિ બાયરને યથાર્થ દષ્ટાંત સાથે કુવાના પાણીની અગત્યતા નીચલી લીટીઓમાં વર્ણવી છે. પાણીની તંગી કે કોતાઈ જે સ્થળે હોય તે માટેનું એ વર્ણન છે:-

Men really know not what good water's worth
If you had been in Turkey or in Spain,
Or with a famish'd boat's crew had your berth,

Or in the desert heard the the camel's bell,
You'd wish yourself where truth is—in a well”

Byron.

ખ્યાસાને પાણીની તરસ મટાડવા કે છીમાવવા કશું મીઠું, ગળ્યું કે સ્વાદિષ્ટ પીણું આપીયે તો તેથી તેની તરસ મટવાની નથી. જેને તેની ઘટ્ટી ચીજ મળવી જોઈયે. જેમ કે માછલીને પાણીજ જોઈયે. પાણીને જલ્દી તેને શરબતમાં મુકીયે તો તે કદી જીવે નહીં; એવી પાણીની તરસતની અગત્યતા છે.—

“જીસકી જતસે લગન હય—સો તાકે આધીન;

શરબત સે સાગરડું લયે—કયા કરે જલમીન ?”

પેટ વિષે જેમ જીખ શબ્દનું વિવેચન કરી શકાય છે કે આહારની લુખ-નામ-નાની લુખ-દોલતની લુખ-વેરની લુખ, તેમજ ગળાંની પાણી કે કોઈ ખીજ પ્રવાહની તરસ જેવીજ પ્રેમ-વેર-મેલાપ વિગેરે અનેક દુન્યવી વિષયોની જુદી જુદી અભિલાષા કે ઇચ્છા પણ તે પ્રત્યેકની તરસ કેહેવાય છે, યાને કોઈ પણ ચીજ કે જાણત માટેની આતુર આશા, વૃષ્ટા કે વખવખાટ તેની તરસ કેહેવાય છે.

મિત્રોનો મેલાપ કે પતિ પત્નિના મેલાપ જ્યારે વિયોગમાં પડે છે, ત્યારે એવા મેલાપની ઇચ્છાને વર્ણવવા પાણીની તરસનું દ્રષ્ટાંત વટીક આપવામાં આવ્યું છે.

“ખ્યાસા આહત નીરકો—થકા, આહત છાંયર;

હમ આહત તુમ મિલન કો—લંબા કર કે ખાંય.”

પ્રેમની તરસ મટાડવાનાં પાણીને દ્રષ્ટાંતરૂપ ‘પ્રેમજળ’ કહે છે. એ તરસ મટાડવાને પ્રેમજળ (પાણી) ગમે તેટલું પીધું હોય, તો પણ તે પાણી ખરચાઈ જતું નથી. પ્રેમજળની ખ્યાસ યાને તરસ લાગ્યાજ કરે, તે પીયાજ કરે, તો પણ તે જળ ઘટતું નથી, જો કે પ્રેમ પેતે ઘટવાના ઘણા સંભવ રહે છે.

“ખ્યાસા હય તું પ્રેમકા—જલ પીયોગો કીતો ?

ચીડિયાં ચોંચ માર ચલી—જલ જીતે કો તીતો.”

વેર લેવાના પ્રકારમાં પણ વેરની ઇચ્છાને વેરની તરસ કહે છે. એક આદમી ખીજ જોડે વેરલાવ શખતાં તેનો પ્રાણ લેવાને જ્યારે તે તૈયાર થાય છે, ત્યારે કેહેવાય છે કે ‘એ તેના લોહીનો તરસો છે.’ વેરની તરસ ખરેખર એક Hunger (માંસાહારી વિકાળ હાઇના)ની તરસના શુભ્રવાણી છે.

એક આદમી માટે કે કોઈ જાણત થકી કોઈની મનશા પુરી થવા ન પામે, અને તે માટે ટોવાઈ ટોવાઈને છેવટે તેની આશા નિષ્ફળ નિવડે તે માટે કેહેવાય છે કે ‘તે તરમી તરમીને મુવો.’

એ રીતે દુન્યવી અનેક વિષયો પાણીની તરસ થકી ઉપજતી વ્યાકુળતાના દ્રષ્ટાંત રૂપે વર્ણવાય છે.

A. M. V.

કાશી અને શશી.

લેખક:—શ્રીયુત નલિનીકાન્ત.

—૦:—

કાશી ભાગ્યદીન કાશી ત્રીજવાર પરણેલા પતિની પત્ની થઇ આવી હતી ત્યારે બાપડી દુઃખી હતી. સુર્યનો ઉદય થાય અને કાશીના ઘરમાં પતિ પત્નીનાં પરસ્પર કલેશ મડાયા હોયજ, કાશી-અનુર કાશી રતેદાસ હૃદયની રે બેળેણી હતી. પતિને મનમગની રમોઇ તૈયાર કરતી. પતિને જગાડી જમતી, અને પતિને પ્રસન્ન રાખવા ઉભે પગે તૈયાર રહેતી, કાશીની આઠલી સેવાથી કન્યા યુનિ દુર્ગા સા એ રીઝવા હોત પરંતુ, આઠ આઠડું કરતાં પોતાના પતિ રીઝતા નહીં. આ હૃદયવાન કાશીને મોટું દુઃખ હતું જ્યાં પાનમા અનુકુળતા હતી, મન માન્યા વગર અલંકાર મળતાં, ઝાંઝર બરેલાં પોશાકો અને કીરા બંગડી પહેતી. પણ પતિનાં પ્રેમ યગર સર્વ કાંઈ સુખરૂપ નહીં હતું. પતિનાં પ્રેમ અને શ્રદ્ધા પોતે પામી શકી નથી, એ વિચારી અનેક વખત એકલી ઝાતી, આંસુ સારતી અને ભાગ્યને દોષ આપતી. પોતાની અંધ કારગમ ભાગ્યમાં ક્યાંયે જરા મરણું સુખનું—સામાગ્યનું ગીધુ ફિરણ દેખાતુ નહીં. એથી અનેક વખત ગભરાઇ જતી. અને ઝીંકગીને ટુંકી કરવા ઇચ્છતી.

‘જન્મુ નેમ માડી થઇ હતો,

‘મરણ પર મોહી પડી છુટો!’

એ મરણવતી અન્દ્રગાંહેનું સુખ ગાતી, પ્રથમ પામે મરણ ભાગતી.

દિન્દુ સંભારગા બહુ ભાગે પ્રથમ પત્ની પતિની કે શ્વસુર પક્ષથી દુઃખી હોય છે. તેણીના સુખ દુઃખના ભાગ લેનાર શાસરીયામાં કાંઈ હોતું નથી માટે સાને કાંઈ વ્ધાએ લાવી આપતું નથી. એટલા પાંચરવા પૂરતાં સાધન મળતાં નથી. અને આખો દહાડો અવિશ્રાંત મજુરણની પેઠે વડુંઓને જોડે છે. પ્રભાતગા બહેલાં દળણાં દળે, કુત્રા ઘાવનાં હેલ ઉપર હેલ પાણી સીંચી લાવે. અને રમોઇ કરી આખા ઘરને જગાડે; ત્યારે સાસુ તેણીને જરૂર જાગતીનાં રોટલા ઉપર જરા સરખું-ધીયે ન આપે. આ દિન્દુ ગઢિણીની જ્યેવી તેવી દુર્દશા નથી. હવે જો દુઃખમાં રીવાજી પ્રથમ પત્ની મરણ પામે તો તેનું સ્થાન લેનાર ત્રીજવારની પત્નીના માન વધે છે, મન માન્યાં ખાવાપીવા અને એટલા પહેરવા મળે છે. અને માસુરે ‘વહુ મેટા’થી સંબોધે છે. ત્રીજ વારનાં પત્નીનાં મદમાગ્યનું તે પૂછતું શું? તેને શાસરીયામાં સહુ કાંઈ બાળકની પેઠે લાડ લડાવે છે.

ગમે તેવો દલિન હૃદયનો પતિ પણ ત્રીજ વારનાં પત્નીની સેવા ઉઠાવે છે—પાણી માગે ત્યાં દૂધ દાગર કરે છે. વડનાં જરા પેટમાં દુઃખતાં દવાખાને દોડયા જાય છે. ‘તમે’ કદી બોલાવે છે. અને હાથેલી પર નચાવે છે. આ અમારા ગુજરાત કાકીઆવાડનાં આદર્શ! એ બધું ખરું, પરંતુ કાશીને ત્રીજ વારના પત્ની છતાંયે તે માહેનું કશું નહોતું. તે તો બિચારી સામાગ્યવતી છતાં વિધવાની પેઠે રાત દિવમ રડતી. શાસરીયામાં નહોતી નણુંદ—નહોતાં સાસુ ત્યારે તેણીને

હૃદયની પતિ સાચુ અને નણુંની ખોટ પૂરી પાડે તેવો હતો. કાશીના પતિ કનૈયાલાલના મૃદુ જીવનમાં સ્નેહનું નામ ન હતું. કાશીને પરણી લાગ્યો તેમ દિવસથી પિયેરમાં જતાં કાશીવાર તહેવારે પણ રત્ન ન હતી. કાશીએ પરણીને આપ્યા પછી પિયરના ગામેના ઝાડવાંએ જ્યાં નહતાં.

‘કાશી યોગુ’ ઘણું પણ સુખરાતી બણી હતી, સારા સારા પુત્રને કો વાંચના મુશ્કેલી, અને કાશી મનમનનો સંગ ગોધતી, પરંતુ મદંત કનૈયાલાલનાં મિશનમાં આ માંહેનું કશુંયે જતી શકે તેમ ન હતું. દિન્દુ ગૃહિણીને યોગ્ય રસ્તે ચડાવી દોષ, સંસ્કાર અને શિક્ષણ આપ્યાં હોય અને મ્હેનદુષ્ટ સુખ દુઃખમાં ભાગ લીધો હોય તો તો ખરેખર મંનારી નીવડે છે. પરંતુ, તે સાધનો વગર અનેક અજ્ઞાન અને ભોળી ઓળો દુષ્ટકર્મ કરી બાધ બને છે. કાશી માટે પણ એમજ હતું.

(૨)

અમારા ગામનાં ચોરાનાં મદંત મદારાજ કનૈયાલાલજી કાશીના પતિ હતા. ‘નહિ ઝાડ ત્યાં ઝેરડો પ્રધાન’ એમ અમારાં ગામમાં ગામનાં અજ્ઞાન લોકમાં મદંતમાં મનાતા. કનૈયાલાલને ન્હોતું કદાચ અકારનું જાન, ન્હોતો સ્વેચ્છા સાધુ પુરોવાનાં સત્સંગ કે ન્હોતી સાધી પ્રભુ પરાયણતા. જોઈ પેદા કરેલો એજ મદારાજ કનૈયાલાલજીનો જીવન મંત્ર હતો. કપાળમાં રામાનંદી કેમળીયુ દીપ્તુ જોડેલા. મ્હેનદુષ્ટથી દારી-મુઠે ઉતારવી નાંખતા. અને ગળામાં તુલસીનો પારો બાંધી રાખતા આટલેથી જેને સાધુ છે તેમ જોળખાતું. પરંતુ, નહીં ઉતારતા ચોરાનાં રામ મંદીરની આસપાસ કે નહીં કરતા રામ નામની પાંચ માળા. તો પૂજન અર્ચન કે પ્રભુ સેવા તો જેનાથી અનેજ ક્યાંથી ?

થોડા દલાડા બાહુતી ગાડાં ચલાવનાં તો થોડા દલાડા મકાઈ અને શાક બાછનાં વાવેતર કરતા, અને ક્યારેક તો મુઆઈથી ‘મન લાછટ સોપ’ અને ‘લોપસ સોપ’ની પેટીઓ મંગાવી ગામનાં વેપાર કરવા નીકળતા. આ અમારા દેશના સાધુઓ. એ બધુંયે કીક; પરંતુ, મદંત મદારાજને આ જગતમાં દેહના પર વિશ્વાસ ન હતો. થોતાની મનતપર પણ તેને શંકા રહેતી, તો મિવારી કાશી દેવ સમા પૂજે ત્હોંએ વિશ્વાસ મેળવી શકતી નહીં. આ દુઃખ સ્ત્રી-હૃદયને, અસહ્ય છે. કાશી ખરેખર સુવર્ણમાં મ્હેનદુષ્ટી કાશી મંનારનાં મન માનના દેહાવ લેવા કે કૈ થોડા મુશ્કેલી. જુદા અને હૃદયની પતિનાં મદ્યારમાં એ સુખ-એ આનંદની કળપતા મિથ્યા હતી. અનેક વાચનમાં મંદોવાતી આશા બરી કાશીની જીવન નૌકા ખરોએ ચઢી. જગ્યામાં ભગવાન રામચંદ્રનાં દર્શનને જ્ઞાન સંપદા આપેલા મુગની તેજથી આવી જોળેલા અને ધર્મીવાર કપ-ડાંથી અસમેયો અનેકા યુવાનો આજ્ઞા લાખ્યા. રામ મંદીરનાં તહેવાર ઉત્સવે સાગરીઓ આવવા લાગી. અને માંગમાં પુનુર મ્હેન તેમ દુર્જને દુર્જને મળ્યા. સંસારના સ્વાર્થો મિત્રો રૂપે મિત્રો દ્રોહવા. મ્હેન કનૈયાલાલ શું રહ્યો કે આ મિત્ર છતાં રાત્રી છે. કનૈયાલાલ રાત્રી પુખ્ત વયના મુગની ન મદમજ શકે તો કાશી જેની અજ્ઞાન અને ભોળી સ્ત્રી એ દુર્જનેને કેમ જોળખી શકે ? વળી તેની સ્ત્રી જીવન અને શીક્ષની યોગતાથીયે અગમણ હતી. પરંતુ પુરુષોના સંગ પાપરૂપ છે એટલુંયે કેઈ નેને સમજવનાર ન હતું. પ્રભુ! કાશીને મદ્યુદિ આપો !

(૩)

આજ દૂતાશની હોવાથી ચોરાની અનિષધાન્દાની મરખી હોજી પ્રકટાગ્ની હતી. નજીકમાંજ થેરેયા બનેલા બાબકો નગારા બગલવના કુન્તા હતા. અને ઘરે ઘરે ગિમ્સ ગખ્તો થે બોલના હતા. એટલાપર 'ગાલીઓ નંખાવી મહારાજ કૌંસલાવજી પોતાની ઘૂંટ મંડવી સાથે બેસ હતા. પાનતી પટ્ટીઓ અને સોપાંગીના ભુક્ક હોતા હતા. ડેવીનાં 'ગાલ્યાં આગા ગામના બા બનેલા કાશી નવા વજ્ર અક્ષકાર મ્હોડા પોડોમની સ્ત્રીઓ સાથે દોળીના ફાન કરતા હતાં હતાં.

જગ્યામ, આજ આર પાચ દિવસથી મોરગી તરફના સાકુ સુન્દરલાલ મદત મહારાજના મ્હેમાન થયા હતા. સુન્દરલાલ મહારાજના અમ્હણ અમ્હાગી અને સંગીતમાં પ્રવિણ હતા. કીર્તન કરતી વખત હાથ બાજુ તમવાપર રમતા હોય એવું લાગતું.

હોળીમાં ગોડવેલાં છાણાં સાકાં મળી રલા, મદતના મિત્રો રામના ચાંપા ફરી રન્ટે પડ્યા. અગ્નિ ગ્રાખી આપી યધ મધ. કૌંસલાવજી ગામના બાને લખ ઘરમાં ગયાં. પણ સાકુ સુન્દરલાલ કોઈની ગલ જોતા હોય તેમ બારણે જના રહ્યા. નવ વાગ્યા સુન્દરલાલે નિમંત્રેલા અનિયમી આવી પહોંચ્યા સુન્દરલાલે નગલાં લીધા-રામાણુ શરૂ થયું. મદત મહારાજે કાન ફાડી નાખે તેવા જાઝ વગાડ્યાં. પ્રમાદી અપાઈ. અને હાથીન ન પૂર થયું. આજના નવા અતિથીને જોઈ કાશી-હાથશીલ કાશી આનંદ પામી, મ્હોડી રાત્રીએ આવેલા ગંને અનિયમી મદત મહારાજની રમ લખ આશ્રમ તરફ ગયા.

નદિ ઇચ્છેયો-નહિ ડરેયો એવા ગુહ સ્નેહથી ગૂથ યેવી આર પાચ વ્યક્તિઓની બજન બામી. રાત્રીએ નિયમિત સુન્દરલાલના બજનો થવા લાગ્યા. સુન્દરલાલના અતિથી મશી અને તેના માથે આવેલા મહેતાજી બજન ગડવીમાં જોડાયા. પ્રાચીન બજન શશીને બહુ પ્રિય હતાં. પોતેયે બજનમંડલીમાં પોતાના સુન્દર કાવ્ય મંબલાવતો.

શશી ગિરનાર દરવાજા આવેલા વિદ્યાર્થી આશ્રમમાં મંત્રી રૂપે કામ કરતો. અને પોતાના ગિત્ર માત્તર માથે બજનમંડલીમાં નિયમિત ભાગ લેવા લાગ્યો. કાશી પશુ આ બજન મંડલીનાં મેખર હતાં. ગૃહમય પરવારી ને પણ ગેરજી મિઠાવે-ગાવા બજનવાનાં સાદિય તેવાર રાજો અને તેનાં પૈયાની પ્રમાદી આવે.

સુન્દરલાલના જોસલ અને તોગલનાં બજન શશીને બહુ પ્રિય થયાં.

“પાપ તારું પ્રકાશ ભડેજ! ધર્મ તારો મંભાજ,

“તારી બેઠવી ડુગ્યા નહી દઈ

“એમ તેજલ કહે છે” છ!

x

x

x

હરણ હણ્યાં લખ આર ‘સતી રાણી’

“સતી રાણી” એ શબ્દોએ કાશીના હૃદયને ઊંડો અસર કરી. પોતે પણ એ ‘સતી રાણી’ની સત્ય ભૂમિમાં વિદરતી કેમ ન થઈ રહે! પાપ મય જીવનમાંથી ઉત્તાર દેવા લાગી.

શશીનું કાર્તન “વનના વિદારી જોગી આગ્યા સુજ આગણે, પ્રેમથી પ્રણામ કરી ઉબી અસજોબદી” કાશીનાં આ પ્રિય કાવ્ય એ કવ્યને ગાનાર શશીને મન દેવ નાગો.

બકિતથી શશીની દિવ્ય ભાવના ઉઠેલવા લાગી અને શશી પણ કાશીને પોતાની સહોદર બહેન તુલ્ય સ્વભાવવા લાગ્યો. શશી કહે ત્યારે કાશી પણ મુક્ત કંઠે ભજન ગાય. મંદનના ચોરામાં કાઈ પુણ્યનાં યોગે આ નિર્દોષ પ્રેમ છવાયો.

‘હેરા હેરા! નંદના છોડરા રે!

મ્હારા સંધણીમાં અમડાયરે!—હેરાં

‘તને ઉતારા દેશું ઓરડારે!

દેશું દેશું મેડીનાં મ્હેલરે!—હેરાં

‘તને દાતણે દેશું દાઝીરે!

દેશું દેશું કનેરી કાંમરે!—હેરાં

‘તને ન્દાવણુ દેશું કુંડીયારે.

દેશું દેશું નદીનાં નીરરે!—હેરાં

‘તને ભોજન દેશું ભાવરીરે.

દેશું દેશું કોલાં કૂધરે!—હેરાં

‘તને મુખવાસ દેશું એલચીરે,

દેશું દેશું લીલેરાં લવંગરે!—હેરાં

તને પોદન દેશું ઢોલીયારે,

દેશું દેશું દોડાળા ખાટરે!—હેરાં

શશીને પ્રિય થયેલું આ ભજન ખુલ્લા હૃદયથી કાશી હંમેશાં ગાતી. કાશી સ્નેહાળ કાશી શશીને ભેટાં આનંદ આનંદ પામવા લાગી. કાશી પશુમાંથી મનુષ્ય બની. શશીએ, કાશીની ઓલે મ્હડેલી જીવન નૌકા ઉઠારી. દેહનાં મુખ દેહનાં અલંકાર ઓછ થયાં. જાતર બરેલા ધોધ-રાનાં જાતર અને ઘેર ઉતર્યાં. અધિકારમય ભાગ્યમાં સદ્ભાગ્યનું આપ્યું. કિરણ દેખાયું. કાઈ કાઈ વખત “શશીભાઈ! મેં પાપ કરતાં એટલુમે પાછું વાગી ન્તેયું હશે કે—તમારા ન્તેવા સહાય સજ્જને મને બહેનનું પુણ્ય બધું પદ આપ્યું. બાઈ! તમારા ઉપકાર શી રીતે વાળું? તમે વખતસર મ્હારી અધારી વનવાટમાં ન મળ્યા હોત તો આ જીંદગીના શા હાલ હોત! ચગી! શશી! એકલી અડુલી અહાળી જીવન નૌકાના સાચા નાવિક તમે છો. આ પિતા—આ પતિ કે જગ્યામાં આવનાર કોઈ મ્હારાં ન દતાં, ન થયાં. પેલાં દર્શન નિમિત્તે આવતાં દર-બારી માણુસો, મેવા નિનિન્તે આવતો રામજીર બાવો, અને દોસ્તાને બહાને આંધતા રૂઝનાય બાઈ આ બધા કોણુ છે? શા કાન્તે ચોરામાં આવે છે એ હવે સમજાયું.” એમ કહી મ્હોટેથી રડી પડી.

“બહેન! બહેન! આમ જમરાઓ નહીં! પાપ પુણ્યના ફલ ભોગનવા આપણે સર્વ જન્મમાં છીએ. માતો કે તમેરાં પાપનો હવે કલ થયો. અને પુણ્યનો દર દર પણ ઉદય થયો. સ્ત્રીજીવન અને શીલની મહત્તા શું આંકુ? પ્રાણુ જતાંયે શીલ વિમરશો નહીં. તો બહેન! તમેજ તોજાજ છો, તમેજ ભગવતી છો. હું તો તમને નિરંતર પુણ્યમયી ગંગા સરખાંજ સ્વમનું છું.” શશીએ આશ્વાસન આપ્યું.

શશી જગ્યામાં એક દિવસ ન આવે તો કાશીને બહુ લાગી આવતું. હવે કાશી મહંત મહારાજનાં મિત્રો માટે મ્હા પાણીમાં વળન ગુમાવતી નથી. દિવસે વળત મળતા શશીએ આપેલા સારાં પુસ્તકો વાંચે છે. મહંત કનૈયાલાલજીનાં કાકી અને ખવામ સેવકો કાશીનો હાથ ખેંચી દાણેલીમાં પૈસા મૂકતાં હવે અચકાય છે. સુદરશન પોતાના દેશમાં સીધાવ્યા છે. મહંત કનૈયાલાલ પૈસા પેદા કરવાનાં એના એજ સ્વાર્થમાં રમ્યા પડ્યા છે, શશી તન મન અને ધનથી એના સાથે સ્નેહ સંબંધ ઝાવતી રહ્યો છે, અને કાશીના ઉધ્ધાર માટે વારંવાર પ્રભુને પ્રાર્થે છે.

(૪)

મહંત કનૈયાલાલજીની દૃષ્ટિનો કમલાનો રોગ દૂર ન થયો, સ્નેહ યોગિ કલાપીએ ખરૂં જ કહ્યું છે—

“કુંડી દ્રષ્ટિ-જન હૃદયની અવ્ય બૂટાજ ભેતી,
‘ને તેથી આ મુવટ સરણી દીગતી ડાઘ વાળી.’

શુધ્ધ સ્નેહથી ડ્રવનાં આગીમાં જોવા નિર્મલ હૃદયમાં મહંત મહારાજે છીણીતો કાપ મૂક્યો. ન જુનાય-ન વિમરાય તેવો કામચ હૃદય પર આઘાત કર્યો. આકાશમાં સ્વર્નન ઉડતાં પવિત્રસ્નેહ સંકરથી નહાતા મુરખાનીડાના પીંડ વીંળી નાખનાં એ દુષ્ટને દયા ન આપી.

*

*

*

“બહેન! તમે કોઈ જાંચકર પાપનું શાસન ભોગવવા મહંત મહારાજનાં ગૃહિણી થઈ આવેલાં છો. આ કષ્ટમય જીવનને કમંદલુ સહી લેશો તો પાપનો અત્તર ક્ષય થશે. પરંતુ, દેહના-પોષિંય સુખ માટે-જાંચીના સ્વલ્પ આનંદ માટે કેં અન્ય મળાં લેશો, તો એ પ.પમાં એર વૃદ્ધિ થશે. બહેન! પ્રભુ! તમને સદગુણિ આપે! અને આ કષ્ટપ્રદ મંત્રણા સહવાનુ બળ અને ધૈર્ય આપે!”

“શશી! હું દુઃખી છું. આપ મહાનુભાવની પ્રતિષ્ઠાની હાનિ થતી જોવા જીવવા જે મ્હત્તી નથી. આપણા પુણ્ય સહયમનું જે સદગામ્ય આ કુંડા ભાગ્યમાં નહી. બાઈ! મારા અપરાધને ક્ષમા કરજો! અને આ રંક બગિનીને વિસરશો નહી. હું શુ કરું? તમારી પ્રતિષ્ઠા જાણતાં જે પૂજી શકી નહી.” કાશી રોને મુખડે ક્ષમા ઈચ્છવા લાગી.

“બહેન! મ્હારા શબ્દને, ઉપદેશને સ્મરજો.—મને જૂથી જાઓ! હું દૂર રહીશ પણ તમારું ક’વાંજુ વાંચીશ, તમે મારાં બહેન છો. ગેહય નહી! ગમરાધશ નહી: પ્રભુને શરણુ રહી સુખ દુઃખ સહી લો! આપણો શુદ્ધ સદયોગ તમારા પતિને કાંઈ સમો ખુંચે છે. અને મ્હારા માટે તમારે ભોગવવું પડે છે, એ કીક નહી. બહેન! હું જાઉં છું. પ્રભુને યાદ કરજો! અને ભગવાન વિશ્વેશ્વરનાં ચરણથી પાવન થએલી તમે જે કાશી પુરી બની રહો એની આંતઃકરણ પૂરક આપિશ કરો છો.

ચાહે ઈલાહી.

પદ-પુરણી.

(કાલકા અજળ તડકા બે—તું કયા બલે લડકા બે)—રાહ
 નરકી પાયા ઉત્તમ દેહ—પુરણ^૧કે જન્મ પુન્ય હૈ ચેહ.—ટેક
 નરકી પાયા જળ દે^૨ તુંને—તળ મત ભુલ તું રામા;^૩
 રામપ્રીત તું કર લે અયસી—પ્રીત પ્રતિ જ્યું બામા^૪—૧
 બામ—^૫લોચના તુજે ઘેરી^૬—અમદા પ્રત તું વેરા;^૭
 રામ^૮લોલકો રખે ન નેરે^૯—જન્મ દીયા છન^{૧૦} તેરા.—૨
 ધામ ધામકા દમામ તેરા—કામ ન આવે યોશી;
 બિન ભક્તિકે બરમુછે કો—કયા બતલાવે ભેશી?—૩
 ધિક્-ધિક્ મુછા ધિક્ ધિક્ દાદી—મનમે મતલબ માયા
 નરકી કરણી કરે ન કાહે—ગર નર દે' તું પાયા?—૪
 દેહિરા દેવલ દરવા મસજદ—મંદિર યાં અગિયારી,
 પ્રભુ નામકા પાયા બચકા—ગહ હૈ અલગ ગિયારી^{૧૧}—૫
 પ્રભુ વહી નારાયણ અલલા—ખુદા દેવળી એકી
 અહુર્મજદ કે ઈશ્વર બોલો—પરમેશરણી એકી.—૬
 રામ / નામકા દામ^{૧૨}નહી—નવ લાગત કોડી^{૧૩} દેના,
 હર પલ હર જગ સાંસચલે ત્યું—નામ રામકા લેના.—૭
 રામ કહો હર નામ કહો—રણ નામ કહો જો લાવે
 મુક્તિ—મેવા તજ્જી મિલેગા—હરી દિલમે જો લાવે—૮

A. M. V.

૧=આગળા જન્મના, ૨=દેહ, ૩=ખુદા, ૪=ત્રી, ૫=ત્રી, ૬=મરી શીર; ૭=ખુદાની પ્રીત,
 ૮=નરક, ૯=જો, ૧૦=ત્રી; ૧૧=વિચારી ૧૨=કામિત ૧૩=કોડી, ૧૪=મોક્ષ.

પગે લક્ષ્મી ને હાથે અવર.

• ધંધે ધન નહીં તો ધાન મળે !

લખનાર :—ગોા મંડેશાધ.

—:૦:—

“Lose no time, be always employed in something useful, cut off all unnecessary action.” “If you have genius, industry will improve it, if you have none, industry will supply its place.”

મહાન લાઝમ પહેલાંના જમાનામાં હાથે લક્ષ્મી ને પગે અવર હતી; હવે જે જમાનાનું ચક્ક ફરી ગયું છે તેમાં પગે લક્ષ્મી ને હાથે અવર આવી છે માટે જવાન ભાઈઓને જણાવવું જોઈએ છે, કે તમારું જીવનની સાથે હવે કાંઈ પણ કાર્ય, કાંઈપણ ધધાને જોડેલોજ રાખવો, કાંઈપણ મોટી ઉમેદ બાંધો અને તે ફળિયુત થવાની આશા રાખો. આજે યુનિવર્સીટીની કેળવણી બસ થવાની નથી. તમારી લીધેલી વિદ્યાને હવે અમલમાં મૂકવાનો વખત છે. રહેણી વગરની કરણી, અને કરણી વગરની રહેણી બન્ને હવે આવી શકવાની નથી. હવે એક થોડાની ગાડી જોડેલી રાખવીજ પડે. એકલમ સાથે સુકિત અજમાવવાનો વખત આવ્યો છે.

આંશ કે અડધો હિમતો તન્મીરે રાએ નીતી;

પુરુષ ગુરુત પરદેશર કે; “કમ દર શરૂએ નીતી!”

આજે તો જેનામાં અકલ્પ માથે તદ્દીર, હિમત, અને વિચાર નથી, તેના દરવાજો વાજવાનીજ કહેવાનો વખત આવી લાગ્યો છે કે, “ઘરમાં કોઈ છેજ નહીં!”

જવાનો! સટ્ટો એ કાંઈ સ્થાપિત ધધો નથી પણ જુગાર છે. ઇ. મ. ૧૮૬૫ નો સરવાળો ૨૦ નો આજે ત્યારે પણ સંજ્ઞાના શેરોએ પારસીઓને નુકશાન બારે કર્યું હતું, અને ઓગણીસેસેને ૨૦ ના વર્ષે પણ બારે નુકશાન પારસીઓનેજ કર્યું. બન્ને વર્ષમાં સટ્ટા-શેરો ધોવાના સામુ સસતા વેચાયા. કુતેહ ગજે તે નમીયાને લીધે, અને નિષ્ફળતા મળે તે કમન-મીબીને લીધે, એવું ઝાઝું નથી. સધળો આધાર અનુભવ, અનુમાન, અને અવલોકન ઉપર એક જવાનની કુતેહ કે હાર વિષે વિશેષ રહે છે. તમારી ઉવટ ને તમારો ઉત્સાહ તમને જે મારી દિશાએ લઈ જાય તે દિશાએ જા ખુશી જાય, તેમાં તમારું કટ્યાણુ છે. આગળ ને આગળ જિંપણાવતા નીચે ઉતરવાની કુતી પણ જાણવાની તમારે જરૂર છે. પીટર બોટ નામનો જવાનો મોરીસસના ટાપુની છેક ટેલ વેર તો ઝડપથી ચડી ગયો હતો, પણ નીચે ઉતરતાંજ તેજે ધાણુ ખેંચ્યો હતો. દરેક પ્રકારની સુંદર પ્રાપ્તિમાં જોખમ અને ભય તો રહેલોજ

છે. જેઓ જોખમથી મિલે છે, તેઓએ પ્રાપ્તિની આશા રાખવાની નથી, તેમ ઉંચે ચાલ્યા કરવા પછી પાછાં નીચે ઉતરવાનો માગ તપામવો જરૂરનો છે. એક બહાદુર જવાન વરછાંવાના કુદતી પૂવને નામે ઓળખાતી બેદદ હતી જગાએ, જ્યાં કોઈ પહોંચ્યું નોંતું ત્યાં ગયો, અને મથાળે મૌ કરતાં ઉંચે પોતાનું નામ કોતર્યું. આટલું કર્યા પછી તે નીચે ઉતરવાને અગત્ય જણાયો; જેથી તે ઉંચે ને વધારે ઉંચે ચઢવાન કર્યો. આ દાખલો આપણા જીવનમાં દરદમ લાગુ પડે છે, નીચે પડ્યા માટે માર્ગ નથી મળતો ત્યારે જીવ પર ખેડાય છે; પછી ચઢવું કે પડવું. એક ઉંચું પગથીયું, બીજું પગથીયું ચઢવાની ફરજ પાડે છે. નેપોલ્યનને જ્યારે કહેવામાં આવ્યું, કે આપણા લશ્કરને ચઢાઈ લઈ જઈ આગળ વધવામાં આલ્પ્સ પર્વત વચ્ચેમાં નડે છે, ત્યારે તેણે હિંમતથી રોકડો ઉત્તર પરખાવ્યો હતો કે; “ત્યારે તો આપણી આગળ આલ્પ્સ પર્વતજ ઉભો રહી શકશે નહીં!” તેમ જ્યારે ધધો શરૂ કરો ત્યારે દરેક વાનતો ખમ ખરાય રૂપમાં વિચાર અને વાતો કરનારા Pessimist નહીં થશે. ધધો કે હુત્તર ઉદયોગ કરવામાં હારી ખાવાની જરૂર કરતાં એક કે બીજે રસ્તે ખમ કુમનાજ રહેવાનો જમાનો બેઠો છે. ગધાવૈત્રું ફરી પૈસાને વધુ ને વધુ સોધો જનાવવાની રાંખી સદી ચાલે છે. જ્યારે મજુરી સોધી ને પૈસા મેંધો હતો ત્યારે વિવિધ ઓફિસરીએ પ્રિન્ટર—પોષ્ટ—પબ્લીશર—પબ્લીકન—અને પ્લેયરનાં સર્વ કામ સાથેજ માથે ઉઠાવ્યાં હતાં, જેથી તેને “The fitter I”s” કહેવામાં આવતો હતો. આજે સદીનું માતમ વખત ઉપર બેસીને આવેલું હોવાથી વખતને મારગો તો એક જાતનું તમે ખુલજ કરતા કહેવાશો. વળી એ ખુન માટે પ્રાયશ્ચિત પણ ચર્ચા શક્ય નહીં. તેને માટે જાણિદાન આપવાથી કે બીજે કોઈ પણ ભોગ આપવાથી પણ પ્રાયશ્ચિત થવાનું નહીં. વખતનું ખુન લોખંડની દલગ વડે આત્મા ઉપર મદા પાતક તરીકે કોતરાવું હોવાથી તેનો ગધ દિરી શકતો નથી. અવાસી જાંઘી રૂપેનિર્માણને છાજે, બધાંને નહીં છાજે. પુરૂષે પોતાના પુરૂષ ધર્મમાં પુરૂષાર્થ કરવાનો કાળ દર્શાવે છે. રાંડી રાંડની પેઠે ધરમાં બરાબ બેસવાનો વખત આજે નથી. રશતમ દાશતાંને કંઈું હતું કે; “મદને દબર ધા લાગે તેથી હું મરૂ તો તેમાંજ હું પ્રસન્ન થાઉં, પણ એક મુદ્દિયા રોસીની પેઠે પચારીમાં મંદો પડીને ગરી જાઉં, તે મદારા જેવો એક પડેલવાન પુરૂષ કશુંજ ન કરે.” ધધો કર્મથીજ સિદ્ધિ મળે છે, વાસ્તે તમારા ધધોમાં મચ્યા રહો. એક હાથ જોખમાય તો બીજે હાથ કામે લગાડો. ગોટજ વેળ ખર્ચાશીગનનો લેન્ડરેટના ઘેરા વખને જમણો હાથ કપાઈ ગયો ત્યારે લોખંડનો બીજો જનાવકી હાથ મુકાવીને પણ તેણે લડવૈયાનો ધધો પાછો ભરી કીધો હતો. જીવતરનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ લેવાને સાર તમારે તમારું મન મારવુંજ જોઈશે, અને આજના વખતમાં ધણી ધણી લલચાવનારી મોજ મગજો જતી મુકવાને તમારે તમાર થવું જોઈશે.

ખ ખાખ અંદરસ આં કે બીકાર ગસ્ત;

પરીમાન ચલદ સું કે બીકાર ગસ્ત.

આજે તો જે જવાન્યો આજણુ ને અવાસી ખ-યો તો તે હવે ઉંધમાંજ ઉંધવાનો; અને જ્યારે તે બર નિદ્રામાંથી જાગીને જોજે ત્યારે તો જરૂરજ પસ્તાવાનો. તમે કહેશો કે, જુનું એ કાંઈ હવે સાઈ નથી, અથવા નવું છે તેને છોડવું નથી. પરંતુ મર્ખ જવાનોજ

ખીનની બુદ્ધિથી આવે છે; બુદ્ધિવાળો જવાન પોને પરિક્ષા કરીને તથા નવું અને જુનું બન્ને પ્રમંગને અનુસરીને શ્રેષ્ઠ કરવાનો. દરેક ધંધામાં પહેલી તો લાડમારીજ આવવાની. શિખાઉ ધંધાદારીએ હવે ખાધે જોત્તે ઉપાડતાં શિખવું જોઇએ. સેમ્યુઅલ બ્રન્ટે ન્યારે પણ પોતાના કારખાતામાં નવા, ધંધા શિખ્યા આવનારા, ઉમેદવારોને રાખે ત્યારે તેમની પાસે માત્ર ખીલા મીધા કરવાનું કામ કરાવતો. તે કહેતો કે; જે ઉમેદવાર ખીલાઓને સીધા સરખા કરી રાત્રો નહીં, તે ધંધામાં નિષ્ફળ જશે. એટલે કે, ન્હાનામાં ન્હાનું કામ મધ્યસ્થ પથે ચોકસાઈથી જે કરી શકશે નહીં, તેનાથી મોટી જવાબદારીના ધંધા કરી શકાશે નહીં. અધાજ જવાનો જો, પહેલાંથીજ કારખાતાના માલિક કે શેઠ જનવાની ખાંડ ખાશે તો અત્યવસ્થામાંજ આવી પડે. 'Tis the court of King Potand where every one is master. પેટાડ રાજની દરબારમાં અધાજ રાજ થઈ પડ્યા હતા. ત્યાં કાંઈપણ બ્યવસ્થો કે બદોલત જેવું રહ્યુંજ નોતું. પેટાડનો અર્થ "હું બીખ માયુ છું" એવો થાય છે, અને ખરેખર નામ પ્રમાણેજ તે રાજ બીખારીઓનોજ રાજ થઈ પડ્યો. એમજેટા કહેના આવ્યા છે કે; "પ્રારબ્ધ તો પ્રાકરમ શાયેજ જોડાયલું છે." સ્પેનિયાર્ડ લોકો એ પ્રમાણથી ઉપદું સિદ્ધાંત પકડીને કામ કરવામાં શરમાય છે, તે બીખ માંગતાં શરમાતા નથી. પરંતુ પોતાનાજ પગ ઉપર ઉભાં રહી લેણાથી મોટા ચવાની ઈચ્છા રાખનારો જવાન બીખ માંગતાં શરમારો, કામ કરતાં શરમારો નહીં બાલે બીખ માંગતી એ નીચું જોવાડનાઈ છે. ધંધામાં શરમ ના રાખતી. ચાહ મોદાગર લેખે એમોલ લોરેન્સ કેમ મંડાઇને મચી ગયો. એક જવાન ધંધાદારી ઉમેદવારને તેણે પોતાના એક ધરાકને ત્યાં એક પારસવ આપી આવવા કહ્યું તે જવાબમાં એ કહ્યું — "એ કામ મ્હારું નહીં, હમાલનું કે હેલકરીનું કામ કર તો મ્હારી આજુમા ખામી આવે!" લોરેન્સે તેને રજૂ આપી કહ્યું; "જા, તું ધંધો કરી રહ્યો!" આગ કહીને લોરેન્સે તુર્તજ તે પારસલ બગતમાં માર્યું, અને પોતે યાદને પેલા ધરાકને ઘેર આપી આવ્યો. આ પ્રત્યક્ષ ઘણવાની અમર પેલા જવાનના મન ઉપર એનીતો થઇ, કે ખીજે દહાડેથી જે પણ કામ પોતાનો એક તેને મેપે તે તુર્ત કરતો.

હરાં કમ કે બે શરીરદ અઝ કાર કદં;

અજુ દર શુઃ નામો નગે ન બદં.

જે જવાન પોતાને મેપેવું કોમ છોડી દઈને છટકી જવા માગે, તેવા જવાનથી નહીં નામદારી થતી, નહીં કીર્તિ થતી, કે નથી બહાદુરી થતી. મરજ પડે તો ખાવરચીની નોકરી કરવામાં પણ જે શરમાતો નથી, તે ઉત્તમ ધંધાદારી થઇ શકે. બખરચી ચવામાંએ લાજ શરમ જેની? એથેન્યસ ખાનીથી જણાવે છે કે, પૃથ્વી ઉપર, પહેલા જે રાજાઓ થઇ ગયા છે તે બધા ખાવરચી હતા!! અમલના સ્વઠંદી અંમે મોજલ્લા જમાનામાં ગ્રીમ દેશમાં સીમીસ્યન ખાવરચીઓને તો ગદુજ માન મળતાં હતાં, અને સર્વથી મોટા મુત્તારા તેમનેજ મળતા હતા. તે વખતે ટ્રીપિસીઓ નામનો રસોયો રાજ જેટલોજ પ્રખ્યાત હતો. એક તુરુમાં તુરુ ફેકી દેવા જેની માઠલીની વાતી એરી તો તે પકાવતો કે આખા કશામાં તેના સોરગથી લોકો દિવાના થઇ જતા, ને તે રાની ખાવાને હજનગે રૂપ્યા થીમતો ખરચી દેતા. રામનેની મોજ મજા ઠી મંત્રીના દિવસોમાં એક રસોયાને ૮૦૦ પાર્ડોનો દરમયો મળતો.

હતો! પોતાની પ્યારી પ્રિયા કવીયોપેનાને તેણીના આશ્રય એન્ટનીએ જ્યારે જ્યાં હતો આપી ત્યારે જો આવરચીએ ખાણું પકાવ્યું હતું, તેને-એક મોઢેર ભેટ આપ્યું હતું! પ્રીન્સ ડી કોન્ડીએ આન્ટીનીના રાગને ખાણું આપ્યું હતું તે વેળાએ “ટર્ગાઈ-સોસ”ની વાની વખત મર ખાણા ઉપર રજુ ન કરીધાથી ઇ. મ. ૧૬૭૨ માં વેરે પોને પોતાને હાથે પોતાનો પ્રાણ લીધો હતો. ઇ. સ. ૧૭૮૪-૧૮૩૩ માં યહ ગએવા રસોયા ફેરીમેને તો “રોંધણ કળાને ઉત્પન્ન કરનાર”નો મહાન ખેતાળ મેળવ્યો હતો. મહારાણી વિક્ટોરિયાના વડા આવરચીનો પગાર ૭૫૦૦ રા. તો હતો. સાર એ છે કે, દરેક મનુષ્યમાં કાંઈ કરવાની મરજી અને કિંમત ધરાવનારો આત્મા વસે છે. તેને ઓળખીને, તમારી સંકાઓને વિશ્વાસઘાત કરનારી લેખીને, કોઈપણ ધર્મો આજી દરકારથી રૂંદ કરવાની તમે બીક નહીં રાખો. આવરચીજી નહીં પણ જાહુકસ યયા હો તો જાહુ કાઢવામાં પણ તમે સર્વથી સરસ થવાની કોશીશ કરો; અને જો વેપારી યયા તો તેમાં પણ સૌથી સુનંદ વેપારી થવા માટે પ્રયત્ન જારી રાખો. આજે એક ધંધામાં લાજ લાગશે, તો તમને ગરજે ગધેડો માટી કરવો પડશે ત્યારે છેક ઉતરતો ધર્મો પણ કરવાની ફરજ પડશે. રાંજર રામન, છરડ, કલે, કુદ્દત, અને ફાન્કલીન જેવા, મેંકડો ગરીબોને ગરજે ધંધાધારી છાંધા. તે ગરબઈ આદમીઓને જાન મહેનત કરવાની ફરજ ગરજે દિખાડી. તેઓ નમીશ ઉપર નહીં બેઠા, પણ ગરજે ખંતના સાથી થયા.

“નહીં ચીજ કોઈ ગળી, ગરજ સમ નહીં ચીજ કોઈ ગળી;

માનવંત નિજ માન મુકી, દુશ્મનને પડતા ટળી.—ગરજ.

બળીયા પણ નિર્બળને નમતા, રાય રંક ધર જાય;

સોંધું પણ મોઢું યહ બેસે, કળા શકાય ન કળી.—ગરજ.

સમ્ય આધીન યહ ઝેર હળાહળ, પીયું અમૃત ગણી;

જઈ મહા સતીને શીશ નખાવે, જાય આપણ ટળી—ગરજ.”

રશિયાનું મહાન રાજ્ય સ્થાપનાર પીટર ધી ગ્રેટ હતો. તેણેજ સેન્ટ પીટર્સબર્ગ બાંધ્યું, અને રશિયાને યુરોપમાં દરોએ આણ્યું હતું. પરંતુ રાજ્ય થવા પછી તેને વહાણોના કાફલાની જરૂર પડી. તેણે પારકે આધારે રહેવા ન ધોર્યું, અને તુતંગ પોતાનું તાજ અને રાજદંડ જાણ્યું એ મુકી દીધાં; પછી ઇંગ્લંડની ગોદીમાં જઈ એક મચ્છરને વેધે ત્યાં મચ્છરી કરવા રહ્યો હતો. તેની મતલબ વહાણો કેમ જનાવવામાં આવે છે તે જાતે જોઈને તે પ્રમાણે રશિયામાં વહાણ જનાવવાનો ઉદ્યોગ શરૂ કરવાની હતી. તેને મચ્છરી કરતાં લાજ નોતી લાગી, મર રીચર્ડ આર્કરહાઈને ૩૦ વરમની ઉમ્મરનો થયો ત્યાં સુધી હજમતો ધંધો કરવામાં લાજ નોતી લાગી; જ્યારે આજનાં દેશનેજલ જવાનો શુભે મરશે, કરજ કરશે, પણ બાપીકા નમોન્ન ધંધામાં જોજ પકડી બેસશે. આર્કરહાઈ તો બાપીકા હજમતના ધંધાને પણ આજી દરકારતો અને કુનેદ દિસખતો ગણતો હતો. આ ઉપરથી મુંઝમું જાનેયો એક દાખલો વાદ આવે છે, કે છુટ્તાઈ હાપગર નામના પારમી જ્યારે ત્યારે હજમત કરાવનાં પોતાના હજમતો છોડના કે; “ચાલ, ચાલ વરૂનો વેદ! ઉનાવળ કર!” ત્યારે તે હજમ કહેતો કે; “ગેડ! શેડ! ધાંધળ ધરખ કરવાનું આ કોઈ આ કોમ નથી એ પણ કાંઈ દરીસમાં નહીં

ચરચર ચિત્રી મારીને ઉતાવળે હઠી આવવાનું ઝંઝનથી. એ તો હનુમતનું પારીક કાંમ છે, સમ-
વ્યા શેઠાએ તે હનુમત' કરવી છે હનુમત! આશીમ બાઈસા જેવું ક્ષત્રુ કાંમ નોય
સમજે શેઠા જરા અવગે હાથ ફેરે તો તમારો જીવ જનો રહે શેઠા!"

ગમે એકાંચ નહવું કે થોડુંક ધંધલું કામ હોય તે પણ સારી રીતે સંપૂર્ણ કરતાં શરૂ-
આતથીજ શિખવું જોઈએ. કોઇ પણ રોજગારમાં નાઉમેદ થશે નહીં ધંધો કરતાં નારીખારી,
નાઉમેદીના માત્ર વિચાર પણ કરશે નહીં. નાઉમેદ ધંધોજ નાસ્તિપાત્ર કરે છે, બાકી બીજી
નાઉમેદી છેજ શું? ખત ને શ્રમથી તમે સ્વાશે તે કરીને ઉભા રહેશો. અમુક ધંધામાં અસં-
ખ્ય ધંધાદારીઓ ઉભાધ/નત્ય છે, એમ સમજી તમારો હાથનો ધંધો છોડી બેસજોજ નહીં.
એક જવાન કેન્યય વેપારર આગળ જઈ ફરિયાદ કરતા લાગ્યો કે; વક્રીસો એટલા બધા વધી
પડ્યા છે, અને જુના વક્રીસો એટલી તો હવે ટોચે ચઢી ચુક્યા છે કે; નવા વક્રીસો માટે
એ ધંધામાં કાંઈ શીઠ મજેજ નહીં; તેઓને ટોચે ચઢવા માટે કાંઈ આશાજ નથી." વેપારરે
કહ્યું: "ભલાં આદમી! વક્રીસો ગમે એટલા વધી પડ્યા કાં ન હોય, તોપણ એક જવાન ધંધા-
દારીને માટે ટોચે ચઢવાની જગો તો ખાલીજ સમજીને દરેક જવાને તે ટોચે ચઢવાના પ્રયત્ન
તો કરવાજ કરવા. ટોચે નહીં શું ચઢી શકાય?" રોજગાર ક્રિયા પસંદ કરવો તે જે ને જવાને
પોતેજ પોતાની વળણને અનુસરતો પસંદ કરવો. હું જવાના ત્યાં પોતાનું અંતઃકરણ કહે
તેજ ધંધો તુ કરવા માંડજે. ધંધા નિરેધ મણીજા છે, તે એવા કે સોફાની નાંભિને ખસલ
પહેંચે ને તુકશાન ચાપ તે ધંધા સિવાય બધા ધંધાં કરવા. ધંધો કોઇ ખરાજ નથી, પણ
ધંધાને આરો કે નરસો માણુમ બનાવે છે. ધંધામાં આજસાધ એજ પાપ છે. ચોરી કમાઈ
વિશ્વાસઘાત, ઉચાપત વિગેરે દરેક ગુન્હા આજગુ જવાન વર્ગ તરફથીજ કરવામાં આવે છે.

હમાન કાઢેલી મરુંમ અઝ બદ દેલીસ્ત;

હમે આપાઝ બા બદ દેલી કાઢેલીસ્ત.

ગુન્હામયી અંતઃકરણથી આદમી પાપી અને આજગુ યઈ બેસી રહે છે. કેમ કે આજસાધ
અને પાપી વિચારો જોડીયા ભાઈઓની માફક જોડાયલા રહે છે.

જે જવાન આદમીઓ વારંવાર તોફારી ધંધા બદલ બદલ કર્યા કરે છે તેઓ એક પણ ધંધામાં
સંપૂર્ણતા મેળવ્યા વગરના ખાલી હાથે ઘેર આવે છે. ઉલ્લાસથી નિકળીને સુલમાં પડે છે, અને
સુલમાંથી નિકળી પાછા ઉલ્લાસમાં પડે છે. દરેક જવાન પોતાના મંજેજ, પોતાની તક, અને
પોતાના ખંતીલા શ્રમ પ્રમાણે તે જોવો ચલાવી આહુના રાખતો હશે, તેઓજ તે ચઈ શકશે.
કુદતી, શુદ્ધિ વિષે અમરથો કવલનારો કાંઈ કામનો નથી. દરેક જવાને પોતાની ચઢતી પોતાની
મેજેજ કરતી જોઈએ. નમીય જેવી કાંઈ ખાસ ચીજ નથી. ખત અને હૃદયોગથી નસીબ
બંધાય છે. અકસ્માતથીજ કાંઈ દમેશાં એક બાવ આગળ ચાલે કે પાછળ ચાલે, પણ હૃદયોગનું
પ્રાધાન્ય છે. તમે તોફારીનો ધંધો અખત્યાર કર્યો તો તમારો માસિક રગડે તેમ રગડાય કમે તેમ કસાવ-
તો. મનુભાઈ નંદશંકર મહેતાનો કિનો ધારણ કરો. તેઓને પ્રેદેસર ઉપરથી ગાયકવાડ મરકારમાં
દિવાનગીરી મળી તે શાથી? દિવાન ઉપરથી ઉચકી નાખીને કલુર કામદાર બનાવ્યા તો કહે
"હા," અને કામદાર ઉપરથી સુખા નિમ્યા તો કેહ; "હા રે હા ભાઈ!" એજ રીતે તમારા શેઠને
તમે રાજી રાખીને તેના હૃદયને અનુસરીને ચાલશે તો હવે ટોચે ચઢશે. વિદ્યા એકલી

દ્રાગની નથી વહેવાર ગાન થવું જોઈએ. પેન્ગલોસ “એવ. એવ. ડી” નો ખેનાય મેળવવાને તેમજ “એ. એસ. એસ.” એટલે કે “અધી ભાષાઓના ઉચ્ચાર”નો ખેનાય મેળવવા પામીને તે બહુજીભાવને લીધે પોતાના ટેકમાં રહેશે; ને ગરીબ નો એવો યથ પડ્યો હતો, કે આવા મહાન વિદ્વાનને વેરે ખાવાનું પણ મેળવવું અશક્ય યથ પડ્યું હતું! કાંકે વહેવાર ગાન તેનામાં નહીં હતું.

મુંબઈ એજ કાંઈ ધંધાનું ક્ષેત્ર નથી. મુંબઈનેજ પકડી શો સારું રહેવું? ખંતીલા જવાનને દરેક દેકાણે તેનો દેશજ છે, અને જ્યાં જાય ત્યાં તેને પોતાનું વતનજ દીમે છે. શાંતપણે ઉદ્યોગ કરનારાને સઘળાં રહેણાણ મહેલો મીસાલનાજ છે. મુંબઈમાંજ કાંઈ જીવાય છે? મરથો હોય ત્યાંજ શું કાંઈ વહાણું વાનું હશે? પોતાના દેશથી કટાણી મળેલો, અને ધંધા રોજગારથી હુરાન થએલો પેરેઆઈન પરદેશ, ચાલ્યો જઈ નસીબ અજમાવવાના ધરાગથી જોય થોર્નજરી પાસેથી ઉછીકા રૂપા ૧૫૦ લાખે પરદેશ વેપાર કરવા ભાગી ગયો. લાંબે વખતે ઉદ્યોગ અને ખંતથી થોડી થોડી કરતાં ઘણી દોલત બેગી કરી. પૈસો પૈસો અચાવીને મોટો સમૃદ્ધ થયો. ભાઈઓ! કરકસર હવેજ કરજો; ને સાદી ઓઢણી બેગવી છે પૈ બેગી કરજો.

અંદક અંદક બહુમ શવદ ખીસીયાર;

દાને દાનસ્ત ગરસે દર અખ્યાર.

થોડું થોડું એકદું ચવાઈજ ધણું થાય. અનાજના એક દાણાથીજ ખાળીનો દંગલો થાય. થોડે થોડેજ ધણું થાય, અને ટીપે ટીપે સરોવર બરાખ.

પછી એ પેરેઆઈન લાંબે વખતે પાછો લગ્ન આવી પહોંચ્યો. તેજ દિવસે તેને ખખર પડી, કે તેનો માલુકાર જોય થોર્નજરી નાદાર ચવાઈ દેવાનું પુકે છે. આ ખખર જોવી પેરેઆઈનને પડી તેવોજ તેણે સઘળું કામ પડનું મુકી બધા માંગના રાઓનો હિસાબ જોવા માંગ્યો, અને સર્વ લેણદારોનું દેણ થોર્નજરી વતી પોને પોતાની દોલતમાંથી પતાવ્યું, અને થોર્નજરીની દીકરી સાથે લગ્નના ગાંઠથી જોડાઈ સસરા સાલુકારની ધન્ય નિભાવી. જવાન ભાઈઓ! જે તમારે તમારું કલ્યાણજ કરવું હોય તો સીડની સ્ત્રીયે હાથમાં કહ્યું તેમ, ટાઢ અને તડકાને; જોખમ કે બધનો વિચાર કર્યો કરીને તમારે બસ કિનારે ઉભા રહી ચાકવું જોઈનું નથી, પણ દરિયામાં કુદી પડીને તમારાથી બને એટલી સારી રીતે તરીને બહાર આવવાનો પ્રયત્ન કરવો, એજ આજના નવા બદલાયકા, મજુરી મોંઘી ને પૈસો સસલો એવા જમાનામાં દરિયા ખેડવાની જરૂર છે; જરૂર ત્યારેજ હાથે લદ્દા આપીને પગે લાગેલી અપર ચાલી જશે. એક ધંધામાં બનતાં મુઠ્ઠી કરીને પગ ગોળીને રહેવું, ને ચાલતી રાજીને વારંવાર લાત મારશે, તો કેયે પણ કરીને રહેવાશે નહીં.

નવરંગ-સાચુ સ્વપ્ન.

(લેખક—પાદરાકર.)

પૃથ્વિનાં પટલ ઉઘડયાં. અવનીએ અવનવી નવરંગી સાડી સજી. વિશ્વ નિવાસીઓ આજે અજળ આનંદમાં જણાય છે, જ્યાં ત્યાં વિનોદ, ઉલ્લાસ, આનંદ અને મોજમજાહ થઈ રહ્યાં છે. સગસ્ત જગત—નવરંગી વિશ્વ આજે હસી ઉઠ્યું છે. આજે નવું વર્ષ છે—જેસતું સાલ છે.

“નાથ ! ઉઠશો હવે ? પ્રાતઃકાળની શુભાગી રંગની દિવ્ય ઉષા તમને નવા વર્ષનું અભિનન્દન આપવા, હાસ્યપુષ્પ લઈ આ સામે આવી ઉભી છે. જુવો ! બહાલા, તમને મુખારકળાદી આપવા આ તમારી કિકરી, તમારા સામે ક્યારનીએ પુષ્પ છાળ લઈ ખડી છે. પ્રાણ ! ઉઠો ! જીવનાધાર ! જાગો ! આજનું આ નવિન વહાણું તમને અભિનન્દનીય છે ! મુખારક હો ! નવરંગીએ પોતાના સ્વામીનાથને ઉઠાડતાં કહ્યું.”

“પ્રિયા ! શાણી સહુણી ! આવ ! આવી ? મુખારક ! પ્રભુશ્વરી તમને પણ આ નવું વર્ષ મુખારક ! પણ દેવી ! હું તો સ્વપ્નામાં જ હતો. સ્વપ્ન સૃષ્ટિમાં મેં અલૌકિક દેખાવ જોયો. અહા ! સ્મરણ થતાં કેવો આનંદ થાય છે. દિવ્ય સ્વરૂપો આકાશમાંથી—સ્વર્ગમાંથી ઉતરી આલમને ઉપદેશ અમૃત પાઈ ગયાં છે. અને અનન્ય આદેશ દઈ ગયાં છે. અહો ! શું કહું—શું કહું ? વાહલી બહુ અજળ જેવું છે—ન કહી શકાય એવું છે !” નવરંગ પોતાને આવેલા સ્વપ્નનું સ્મરણ કરતાં બોલ્યો.

“નાથ ! અજળ જેવું ! મને પણ ગઈ રાત્રે એક દિવ્ય સ્વપ્ન દર્શન થયું છે. અહા ! સ્મરણ થતાં રોમાંચ ખડાં થાય છે. કહો ! કહો ! નાથ તમને શું સ્વપ્ન આવેલું, પત્રી હું મહારૂં સ્વપ્ન તમને કહીશ.” નવરંગી બોલી.

“બહાલી ! પાછલી રાત્રે જાણે દુરથી મને દિવ્ય પ્રકાશ આવતો જણાયો. તેજ તેજના અગાર પ્રકટી નીકળ્યા. દિવ્ય પરિમળ પમરવા લાગ્યો. વાયુની શીતળ લહરિઓ રેલાવા લાગી. અને વિદ્યુત શા પ્રકાશનો ગોળો જાણે આકાશમાંથી મહારા તરફ આવતો જણાયો. મારાં નેત્રો તેજથી અંધવાઈ ગયાં—અર્ધ ઉઘડયાં ત્યાં તે ગિરગમાંથી એક પ્રશાંત ગંભીર તેજમય મૂર્તિ ઉતરી આવી. હાથમાં ધનુષ્યગાણુ, કાનમાં કુંડળ, માથે સ્તનજડિત સુવર્ણ મુકુટ અને પગમાં પાવડીઓ પહેરેલી તે સુતિ મહાનુભાવ શ્રી રામચંદ્રજીની હતી. તેમના દિવ્ય પરવાળાશા ઓઠો ધીમે ધીમે જુઠા પડ્યા, વચનામૃતો ઝરવા લાગ્યા. મેં નિદ્રામાં તે સાંભળ્યા:—

“નવરંગ—નવરંગ ! ઉઠ ! જાગૃત થા ! ભારતના લાડકા પુત્ર ! નિદ્રા ત્યાગ ! ઉઠું જો ! હું રામ સ્વર્ગમાંથી કાંઈ કહેવા આવ્યો છું ! નવરંગ આ શું ? મારી

આજ્ઞાઓ વિસારી સુક્રી છે. ત્હારે ત્યાં અત્યારે શુ ચાલી રહ્યું છે? એા દેશનના ગુલામ? મોહ, માયાના દોસ ગર્વના ગુલામ, નિચ વાંછાઓના, પશુવૃત્તિના દાસ? ત્હારી આ શી દશા? તમે-હિન્દ સંતાનોએ, પૂર્વના શુદ્ધ આચાર વિચાર ત્યાગી આ શા નિચ આચરણ અગિયાર કયાં છે? અરેરે! ત્હેં એક પત્નિવૃત્તને પાણીયું આપ્યું છે, પિષ્ટલક્ષિતને પગ તળે કચરી છે! અત્ય અને સંપત્તે સમુગાં સજગાવી મુક્યાં છે! શ્રદ્ધા, પ્રભુલક્ષિત, ગદ્યુગાવ, સેવા, સ્વાશ્રય અને સહકારને સાગરમાં ઝળકોળી દીધાં છે! એા એક સમયના અલૌકિક સ્વર્ગ જેવા ભારત સંતાન નવરંગ! આજ તમારી આ શી દશા? ઉપરથી લપકો મારવા છતાં, દુરાચાર અનીતિ, વ્યભિચાર, ક્રુમંપ, ગુલામગીરી, અને લોભને વશ તું દુર્ગળ પડતો જાય છે. એક સમયના મારા પ્રાણુધિક પુત્ર તમારો ઉદ્ધાર હવે કેમ થશે? નવરંગ! નવરંગ! જગૃત થા ને હમારૂ ચગિર અગિયાર કર.

પ્રેમ લક્ષિત ને સંપ નીતિએ, વિદ્યેમાં ઉન્નત થજે,
નવરંગ નિર્ગળતા ત્યજી, ભારત જગતમાં ગજવજે.

ગયા! મીતાપતિ રામ ગયા. પુનઃ એક પ્રચડ પ્રદાનાદ થઈ, આકાશનાં પદ ફાટી દિવ્ય શરીર ધારી, જવાનલ્ક્યમાન યોગિરાજ લિંગપિતામહુની છાયા મારા પલંગ પામે આવી, મને સ્પર્ષિ કહેવા લાગી

વત્સ! નવરંગ! પાછો ઉઘવાનો વિચાર કરીશ નહિ. આ શું? કયાં ગયો તમારો શુદ્ધ સનાતન દાઝ? પોલા ઢોંગી ધર્મે અને ધર્માગાર્યોની ફસવણીમાં ફસેલા નવરંગ જગ! તારા ઘરમા શુદ્ધ ધર્મનું લીલામ થાય છે. અધર્મ આચરણ થાય છે. પિતા પુત્રના, માતા પિતાના, પતિ પત્નીના, ભાઈ બેહુનના અને માનવ માત્રના ધર્મ વિસરી જવામા આવ્યા છે. પ્રદાયર્થનું પાલન થતું નથી. બાળલગ્ન વિકાર લોભને વશ પડી પ્રદાયર્થથી વિરુણ થઈ તમે પામર જનતા જાવ છો-નખળા પડતા જાવ છો-પરવશ થતા જાવ છો. કર્તવ્ય પરાયણ-આત્મ સંયત્ની, પ્રદાયારી, નિવિકારી થવા એા નવરંગ! ઉત્સુક થા-જગ-જો:-

નિજ ધર્મ ધારી પ્રદાયર્થે, અઠગ હિંમત ધારજે!

નવરંગ કર્તવ્યો કરીને, કીર્તિ દિગંત વધારજે.

લિંગ પિતા જતાં વીર પૃથુરાજ ચહુઆણની મહાબલવાન ભીમ મૂર્તિ મને દૃષ્ટિગોચર થઈ. લીખુની ફાડ જેવાં નયનો ભેઈ હું બીધો. વીર ગોત્યા:-

“લીરૂ નવરંગ! જાગે છે દે? જોહ! ખેદની વાર્તા-નવરંગ!:-

સ્વદેશ વાકતોનાં સંતાનો, આજ રખડતા ફરતા છે,

રણ શુરાના કુલ દીપકો, બીલાડીઓથી ડરતા છે.

વાહ! રણ શુરા પૂર્વના ભારત નરરત્નોની જગ્યા માચવનાર નવરંગ! આ કોલર ટાઈ ને દેશનની ગુલામીમાંથી કાંઈ જગૃત થઈ તમારી ચિતિ વિચારશે કે? કદોરો દેશગાંધેના બુજે મરતા-લોચપર આળોટે છે, તે વળતે મીઠાન્ન આરોગી

સવામણુ રૂની તળાઈમાં આ શીશમી છત્ર પલંગમાં કેમ મુર્છ શકે છે? એા મુર્છ સ્વધર્મ અને સ્વદેશનું પ્રાણીતે રક્ષણ કરનારના કુશલિપક! શુભામ! એ સંજોધને સંજોધાયા છતાં ગાંડપર ધોલ મારી મુર્છે રાતું રાખતાં, શરમાતો નથી! અરેરે! બ્રમત થા. નવરંગ જો !:—

રણુગીર થા—બહાદુર થા—કર્તવ્ય નિષ્ઠ ઉદાર થા.

નિજ દેશ કિંકર વીર થા—નિજ દેશ પાંધવ વહાર થા,

નવરંગને દેતો જવા—કુળ હિન્દ માતાને પડી

કુલહીપક સાચો હિન્દનો, યાજે ઉચા કર્મો કરી.

બહાદ્રી નવરંગી બગ પૃથુરાજ ગયા તે મારા અતરમાં હોલી સળગાવતા ગયા. હાય! હું કોણુ—સ્વર્ગસમા ભારતનો જાળક નવરંગ! આખા વિશ્વના નદન વન સમે—મારો દેશ! રૂપિમુનિઓની નિવાસ ભુમીમાં ઉત્પન્ન થયેલો હું નવરંગ, આજ આય પામર, કર્તવ્ય વીહિન, દરિદ્ર, પરવશ, કુસપી, અને (નર્મ) જાન રહ્યો. હાય! હવે શું કરવું? બગ! બહાદ્રી આજથી પ્રતિજ્ઞા છે કે હું મારી હિન્દ માતાના સત્તાનને યોગ્ય એવું આચરણ આચરીને મારા દેશને અજવાળીશ. બસ !”

જય સ્વદેશ—જય સ્વદેશ—જય સ્વદેશ દેવા—જય સ્વદેશ

આત્મ સયમે કરીશ—દેશનીજ સેવા જય સ્વદેશ.

પ્રત્યયર્થ—ભવ્ય ધૈર્ય, સ્વર્ગ આન લેવા—

અણુ—અમર અગળ વિશ્વમાહિ એક રહેવા—જય સ્વદેશ.

સત્ય સંપ—સ્વાશ્રયે, મુખેમ ભકિત હેવા

અમલ આર્થ દેશ ગને, પ્રતિજ્ઞા છે આ—જય સ્વદેશ.

“નાથ! મને પણ સ્વપ્નમાં સતી મીતા, સતી દ્રૌપદિ, આદિ અનેક મહાન, વિઠ્ઠલિઓ ધણો સારો ઉપદેશ દઈ ગઈ છે ને મેં પણ એક સારી આર્થા થવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે—જુવો આ સામેથી કોઇ બે મંગળ સુતિંઓ આવે છે. કેવાં પ્રશાંત નયન અને કર્તવ્ય પરાય મુદ્રાઓ! અન્તયળીથી નવરંગી જોલી:—

ખરેખર સામેથી કર્મવીર દાદાભાઈ નવરોજી અને દિરોજશાહ મહેતા પ્રકાશ વરચેથી આસ્થા આવતા જોડયા કે:—

વસ નવરંગ! જાગજો. ત્હારા દેશને, ત્હારા ધર્મને, ત્હારી માતાની કુખને, ત્હારા કુળને અજવાળે એવાં કર્તવ્યો તમો જાને પતિ, પતિ આચરજો. હમો સ્વદેશ અને સ્વધર્મ ભકિતથીજ જોહિત પામ્યા છીએ. તમારા દેશને હમણાં તમારી સારી સેવાઓની જરૂર છે. માટે બ્રહ્મ થાવ—સાચાં, નિરર, શુદ્ધ, અને કર્તવ્ય પરાયણ કર્મો કરો—બસ—મલામ—તમને આજનું સળકતું-પન્હોતું નવું સાત મુખારક. તમને ને તો દેશને—આળી આલમને,

બધ્યાં—જાને મુખારક શબ્દ જોલતાં બધ્યાં—ત્યાં બહારથી નવું સાલ નવરંગને મુખારક એવો અવાજ આવ્યો. જોલો આળી આલમને સાલ મુખારક—મુખારક!

હિંદની વિપરીત વ્યવસ્થા.

(હરીગીત છંદ.)

જન જોખમે: જોડે નહીં, પરદેશને પ'ઠે ચઢી,
સલુકાઈને સળગાવિ દે, સૌ એકળીખમાં લઢી;
કરી ભાંચતીને લોપ, નિરધારી વધુ પણ નિંદની,
વિપરીત વ્યવસ્થા! હાય!! આ શી હાલ ભાસે હિંદની.—૧.

સહી સંકટો શીરપર સદા, સહુ જન્મ જુમીમાં રે'જડયા,
પણ ના પિડયા પરિત્યાગિ, કેા ઉંચાઈના શીખરે ચઢયા;
અપ જોગુ લણતર જોગિને, સ્થિતિ લોગવે શરમિંદની,
વિપરીત વ્યવસ્થા! હાય!! આ શી હાલ ભાસે હિંદની.—૨.

શિશુ ખાળકીની સાથ કેા, અજ્ઞાન ખાળક એાળવી,
સંબંધ સમજાવ્યા વિના, દે લગ્નની ગાછ લવી;
શી રિત્ય તે ખિતાવે પછી, નિજ શક્તિ જળ-અરવિંદની,
વિપરીત વ્યવસ્થા! હાય!! આ શી હાલ ભાસે હિંદની.—૩.

કૃષિકાર કરતા કામ પણ, વહિ જાણનારા પૈતરં,
નવિ પધ્ધતિ નવ અનુસરે, ખરચે વૃથા તનખાળ ખરં;
બહુ ટોકિએ તો ખસ ધરે, જપમાળ કર જોવિંદની,
વિપરીત વ્યવસ્થા! હાય!! આ શી હાલ ભાસે હિંદની.—૪.

જુદી રે'ણી કે'ણી રસમમાં, ધરી પક્ષ જુદા જન કુદે,
કુસંપ ધારી કુટાય સૌ, ગલરાઈ જઈ ઉડતા કુદે;
પ્રત્યક્ષ લિન્ન પ્રજાલિષ્ટ, સુજરોત—કોટણુ—સિંધની,
વિપરીત વ્યવસ્થા! હાય!! આ શી હાલ ભાસે હિંદની.—૫.

જઈ ચિન્હ ચાતુર વર્ણનાં, સૌ શાસ્ત્રને પાને ચડે,
હિનપસ્તિ હિંદુઓની, 'દાળીદાસ' ને કયમ પરવડે;
ઘટ દોપણી કરવી ઘટે, જળવાન પૂર્વજ બિંદની,
વિપરીત વ્યવસ્થા! હાય!! આ શી હાલ ભાસે હિંદની.—૬.

દાળીદાસ ગીગાભાઈ રાજગોર.

પુત્રવધૂ

[લખનાર—રમણલાલ નાનાલાલ શાહ.]

—:૦:—

“Change as ye list, ye winds!

My heart shall be,

The faithful compass that still Points to thee.”

John Gay.

વાયુ ઘણા પલટાય છે, માત્ર હૃદય નિશ્ચલ છતાં,
તારા તરફ દિશ્યકના, સૌથા પ્રમાણે સર્વદા.

બેહિલ.

પારમી ગંધુઓનો પટેરીનો તહેવાર તેમને ફેટલો આનંદ ઉપજવનાર છે? તેવીજ રીતે ખ્રીસ્તી પ્રલને કીમમસના ટાણે કેવો આનંદ થતો હશે? પરંતુ પટેરીના દિવસે સવાળના આત વાગ્યાથી મેઘ ગહાગળ છાવળી મારીને બેઝે અને આખો દહાડો અને રાત વરસ્યાજ કરે તો પટેરીની મોજ કેટલી કમતી થઈ જાય? તેમજ ઇંગલાન્ડમા પણ કીમસ ટાકણે રાત્રે એક વખતે અતિશય ખરફ અને કરાંનો વરસાદ વરસી, સાથે સાથે ખરફ જેવાં ઠંડા પાણીનો ધોધ માર વરસાદ વરમી રહ્યો હતો. ઠંડી એટલી વધી પડતી હતી કે હાડેહાડ કંકડાવી નાખતી હતી.

કેલકટનનો સ્કવાયર પોતાના આલીશાન મકાનમાં બારી બારણા ઉપર વેલ-વેટના શ્રીમતી પડદા ટાંચી, બારી બહારથી મજબુત ગંધ કરી પોતાની સેડલ-બેગની ખુરસી ઉપર અગ્નિસ્થાન (Hearth) નજીક આરામથી અલેટાઇને પડ્યો હતો, અને કાળા કોલસાની જ્વલંત લાલ જવાબાઓ ઉચે ઉચે જતી હતી તેને ધારીને બેતો હતો.

દેખાવે દુ.ખી, કંગાલ, અને સંકેટથી નિર્મોસ થની ગયેલો આ સરદાર પોતાની મગફરી અને મીનજથી હળુ પણ રહેજ અકબર દેખાતો હતો. પોતાના એકના એક લુવાન પુત્ર જ્યોર્જના મગજ ગાળીની આ આનંદના અવસરની પહેલી પર્વણી હતી. પણ અગમા-સર્પ કરડ્યો હોય તે જેલાડી હાસ્યરમનો ભોગ કેમ ભજવી શકે? હુયામાં કારી જળમ લાગ્યા હોય તેને આરામ કયાથી? જ્યોર્જ હિંદુસ્તાનની ઉત્તર પશ્ચિમ સરહદ ઉપર બેંગેલી લડાઈમાં ગયે વર્ષે સૈનીક તરીકે ગયો હતો. તેવીમ વર્ષ સુધી કૃધ સ્કવાયરની નયનોનું નુર, અને છગરનો મીતાશ તે

હતો. પણ મોત કોને ઇંડે છે ? તે ક્યારે સમય કે મનુષ્યના સામુ જુએ છે ? તેને તો બધા અવસરો, બધીજ વય, અને બધાજ મનુષ્યો સરખાં હોય છે. એક વિદુષી સન્નારીએ સત્ય કહ્યું છે કે:—

Leaves have their time to full,

"And flowers to wither at the north wind's breath.

"And stars to set, but all,

"Thou hast all seasons for thine own, O! Death!"

Mrs. Hemans.

આ મુજબ સદાના હસમુખા, આનંદી, ઔરવર્ણના કદાવર ગાંધાના જ્યોત્સ્ની અત્યારે તેના સ્વદેશથી હનરો માથલો દુર, હિન્ની સરહદ ઉપર એક કબર માત્ર રહી હતી. તેનો અગર આત્મા સ્વદેશને માટે ભારે શુરાતન બતાવીને સ્વર્ગે સંચર્યો હતો.

આજ કારણથી આપણે વૃદ્ધ સ્ત્રવાયરને ક્રીસમત અને મોતને હનરો ક્રીટ-કાર આપનો, દુઃખી બિ-તે બેઠલો ભેંધએ છીએ.

આ અરસામાં નીચે મહોદલામાં આનંદી અવાજે સંભળાયા અને ખુશાલ હવે લહેરે લહેરે નીચેનું ગીત ગાનારાઓના અવાજે સ્ત્રવાયરના કાને પડ્યા.

"While shepherds watched their flocks by night.,

"All seated on the ground.

"The Angel of the Lord came down,

And glory shone around.

"Fear not said he....."

હાસાના મિત્રજની કંમોન છટકી ગઈ. બેરથી ઘંટ વગાડીને વડા બટલરને તેણે અંદર બોલાવ્યો. પોતાના ચેકના મિત્રજથી ગલગતો ગલગતો બટલર અંદર આવ્યો. હાસો ઉખડ્યો,—“એ તું તારા મનમા આહ શું પી મરે છે ? મેં તને નહો તું કહ્યું કે મારા આંગણે અને આનુષાંગુએ એવાં કંગાલ આનંદનાં ગીતો હું હવે નહિ ગાવા લઉં ? મેં તને નહોતું કહ્યું કે આવી કોઈ પણ વતની મૂર્ખાઈ હવે અહીં ન ભેંધએ ?—હેં ! એમ તરખુચ જેવો ઉત્તર શું રહ્યો છે ? ગધેડા ! બસી મરને ? મેં તને કહ્યું હતું કે નહિ ? જા ! દોડ !! હમણાં ને હમણાં બધાને કાઢી મુક નહિ તો તારા ટોટો પીની નાખીશ ? મૂર્ખો ! મારા હવન આનંદ આપવાને આમ થવા દેતો હર્ષથ, કેમ ? મને આનંદ ? તેને અને મારે તો ગાર ગાર ગાઉનાં છેટાં છે. મારે તો માત્ર શાંતિ ભેંધએ છિએ. જા, બે મિની-ટમાં તેમને કાઢી મુક, અને નહીનર—હેં ! મેરી ! કાં ? શું છે ? શું કહે છે ? તેને સાંભળવુ ગમે છે ? કાંઈ ચકરમ તો નથી બની ગઈ ? Don't talk such abso-
lute nonsense !”

દોશની વૃદ્ધ સ્ત્રીએ પોતાના સાતીનના સ્કર્ટને સહુને ઢીક કર્યો, અને શાંત ગિન્તે તેની નજીકની મોટી ખુરશીમાં આવીને તે ગોઠવાઈ મહેળ પહીતાં પહીતાં ધુન્તે અવાજે તે ગોઠી, “ભેન ! આલો કીસમસ છે”

ઝવાયર ઝેધથી અને તીરસ્કારથી ગરજીને બોલ્યો,—“કીસ્મસ ! કયા આનંદને માટે ? હવે શું આનંદ આપણને રહેશે છે. હવે શાનાથી આપણને આનંદ મળવાનો છે ?” અને એમ બોલીને તે વૃદ્ધ પિતાએ માથે દિવાલ ઉપર તેવીમ વર્ષના એક તરૂણ પુત્રકની છબી તન્દ્ર લેઈને બેસ્થી નિસાસો નાખ્યો. વૃદ્ધ અને કઠોર હૃદયને છતાં તેની આંખમાંથી એક બે આંસુ ખરી પડ્યાં, અને હૃંખાતું એક હચકુ તેણે બોલ્યું. પોતાના પ્રાણ સમાન પુત્રના મૃત્યુની યાદથી વૃદ્ધ દંપતિનું જીવન બળીને બાળ થઈ જવા લાગ્યું.

એટલામાં હોમો બોલ્યો, “મેરી ! એ આ બાળકના રડવાનો અવાજ કયાંથી મંભળાય છે ?”

“હા; તે બાળકનોજ માદ છે પણ ભલો ચાહો બાળક કેયું ? આવી કાળી અધારી માઝમ રાતે, ખરફ, ફરા. અને વરસાદથી ત્યાજે પ્રચંડ રીતે કુદરત કોપી રહી છે તે વખતે પુત્ર જેવું નાનું બચ્ચું મારે આગળે શી રીતે આવ્યું ?”

એટલામાં ખટલર બાગ્સું ઉઘાડીને હાથમા એક છોકરું ઉગાડીને ત્યાં લાવ્યો. આહ ! કેવો સુંદર દેખાવ ! આ નાનું નિર્દોષ કેપાણું ભુલકું ઘડીમાં ગડતું, ઘડીમાં લાતો લગાવવા પગ ઉઘાડેલું. તે ઘડીમા હમતું. કેવું ગલગોટા જેવું લાગતું હતું ! સૌંદર્યની તો બલે એ સાક્ષાત્ પ્રતિમાજ હતો. નિર્દોષતાનો તો ભાગ્ય હતો. બાળક ! તે કોના બારણે ? કુદરતની યુવાન દંપતિને તે કેવી અમુન્ય બલિસ છે. મહાકવિ કાલિદાસે ‘શકુન્તલા’મા સત્ય કહ્યું છે કે:—

“કઈ કઈ હીસતી દંત કળીઓ વણ નિમિત્ત હસવા થકી.
ને કાલી કાલી બોલી, ન મમળય તેવી તોટલી,
અંકે ચડીને બેસવા, બહુ તલપતા પુત્ર જે લીયે,
થાયે મલિન વળી અંગ, ધુળે ધન્ય તેને લેખીએ.”

આવું મધુર બાળક ત્યાં નજીકની એક ખુરશી આગળ સુકતાં ખટલર બોલ્યો —“બાઈ સાહેબ ! મે બાગ્સું ઉઘાડ્યું અને વાળવાળાઓને બહાર હાકી સુકયા તે વેળાએ બારણાના એક ખુણામાં આ નાનું ભુલકું એક ફાટેલા કેપડામાં વીંટળાયલું અને આગમથી ઉઘડતું પડેલું હતું. મેં તેને અંદર આપ્યું છે.”

“ચોમ્સન ! મને આપી દે અને તું જા,” બાઈને હુકમ સંભળાયો. ખટલર પોતાનો નાનુક બોલો બોઈના હાથમાં સંભાળથી મૂકી આવતો થયો.

વૃદ્ધ મેરીએ નાનુકતાથી તે બાળકને હાથમાં લઈને રમાડવા માંડ્યું. કહી કહી તેને ઉચ્ચીને પોતાના શીષ્કા અને ચીમખાઈ ગયેલા ગાયો સાથે આ શુભાખ્યા પુલે

સમાન ભુલકાનાં તરે તાજગી લઈ ગુલાબી ગાલો તે ચરકાડતી, અને કદી કદી તેનાં મોં અને ગાલ ઉપર ચુંબન કરી ભુલકાને શુંગળાવી દેતી. ભુલ્યું ભુલકું પણ ડોશીની સાથે એલ કરવા મંડી ગયું.

વૃદ્ધ સ્વવાચરને ઠંડાળો આવ્યો. તે વળી પાછો બરાડ્યો, — “યોમ્સન ! અહીં આવ ? ક્યાં દટાઈ ગયો ? — મધેડા ? — મધેડા ! તેં આજે આ શા હંગ માંડ્યા છે ? વળી આ ક્યાંથી ઉપાડી લાવ્યો છે ? બા ! હમણાં ને હમણાં તારી શેડાણીના હાથમાંથી તેને ઉચ્છેદીને લઈ ના.”

યોમ્સન બોલ્યો, “જી હા સાહેબ; તેનું શું કરું ?”

સ્વવાચર, “ત્યાં હતું ત્યાં પાછું મુકી આવ; નહિ તો ગામના પટેલ (વિકાર) ને ત્યાં લઈ જા. અથવા વર્ક હાઉસમાં લઈ જા, અથવા જહન્નમમાં લઈ જા, મારે તેની શી પડી છે ? મારે આંગણે આવું બાળક મુકવાની અસમ્મતા કેવી અશ્વ વગરની ચોરતે કરી છે તેને શોધી દાઢ. તેણીને હું બરાબર મજાહ ચખાડીશ.”

મેરી બોલી, “યોમ્સન ! પણ આ બાળક હશે કોનું ?”

યોમ્સન જગક અચકી અચકીને બોલ્યો, — “બાઈ સાહેબ ! તે તો બરાબર કહી શકાય એમ નથી. પણ લોકો વાત કરતા હતા કે મિલી ક્રીડલ્સ આજ સાંજના આ ગામમાં દેખાઈ હતી. તે ઘણીજ નસોસ યર્ષ ગયેલી, કંગાલ દેખાવની અને મહા મુકેલીએ ફરતી જણાતી હતી, અને તેના હાથમાં એક છોકરું હતું, એમ બધાં કહેતાં હતાં.”

મેરી બોલી, “મિલી ક્રીડલ્સ ! રાતા રાતા ગાલવાળી ગુલાબી રંગની પેટ્ટી છોકરી ! —” મેરીની આખ ફિવાલ ઉપર ટાંગેલા પોતાના પુત્રના ફોટો તરફ ગઈ. મિલી ક્રીડલ્સને તે સારી રીતે ઓળખતી હતી. આ ગામના કારખાનાવાલાની તે એક પુરી ખુણમુરત બેઠી હતી. બે વર્ષ ઉપર જ્યોર્જ સાથે તે બહુ નખરાં કરતી હતી. જંગલમાં ઝાડોની ગીચ ઘટામાં એક વળતે બપોરના તે વૃદ્ધ માતાએ જ્યોર્જને મિલીની દમરે હાથ નાખી તેના અધરતું પાન કરતાં બેઠો હતો. મિલી પોતાના પ્રિયતમના આર્દ્રાગનથી ઉન્મત્ત, આનંદી, અને મુશ્મિન્ન થઈ બેઠી જણાતી હતી અને જ્યોર્જની છાતીમાં તે ગુલાબી ગાલોવાળું પોતાનું મુરખી લયું મોં છુપાવી રહેલી હતી. રાતના મેરીએ પોતાના પુત્ર જ્યોર્જને સખત ઠપકો આપ્યો અને આવા ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ-લગ્નને ઘંટી જ્ઞાનારની દીકરી સાથે ફરીથી આ પ્રમાણે વર્તવા માટે સખત, મના કરી અને સ્પષ્ટ જણાવી દીધું કે બન્નેની સ્થિતિ વચ્ચે આસમાન જગીનનો તફાવત હતો. એક કંટક હતી, બીજું શુભાગ હતું. બેનો સંયોગ શક્ય નહિ, અને થાય તો.

“દોરતી કયા હે પુલ કાટેકી,

“જલ મળા આપી. પળડીયા છીદ ગઈ.”

એવી દશા થાય, એ બન્નેના લગ્ન નજ થાય અને આવી વાત બે તેના બાપના બાળપણમાં ચોરે તો ભારે ઉપાત મચી રહે.

ખીજે દિવસે મીલી ગામમાંથી અદ્રશ્ય થઇ ગઇ હતી. તેનાં સગાં બહાલાં કહેતાં કે આરો ઘંઘો રોજગાર જોળવા તે પરદેશ ગઇ છે. ગામનાં નવરા લોકોની વાતોનો આગંશ ભુલોજ હતો,

અને હવે આ છોકરું મિલીનું હતું !!

સ્કવાયર પણ ખરાડી ઉઠ્યો, મને એ સં—ને પકડવા દે. તે જખરી નખ-રાંખાંજ સ્ત્રી છે તે હું પહેલાંથીજ જાણું છું. એને પરણ્યા વગર છોકરું થયું જ શી રીતે ? તે પરણેલી તો છેજ નહિ. કેમ નહિ ?”

થોમ્સન દિવાલ ઉપરના જ્યોર્જના ફ્રેટો ઉપર નજર નાખીને બોલ્યો.—“હા ! મારા ધારવા પ્રમાણે તો પરણેલી ન હોતી.”

સ્કવાયર, “એમ ત્યારે હરામની ઓલાદનું બાળક માગ દિવાનખાનામાં મારી સ્ત્રી ઉછેરે તે હું ઘડીભર પણ બનવા ન દઇ શકું. ચાલ, મેરી ! હમણાં ને હમણાં તે છોકરું થોમ્સનને આપી દે ?”

પણ આ વૃદ્ધ મેરીએ તો બાળકને પોતાની ‘છાતી સાથે ભેરથી વળગાડ્યું. હુમ્મો બાળક ખડખડ હસતો ડોસીના શેમાઈઝ સાથે ગેલ કરી રહ્યો હતો,

મેરી કાંઈક દઢ અવાજથી સ્પષ્ટ રીતે બોલી, “જહાન ! આ બાળકને વડે હાઉસમાં નહિ મોકલાય. તે અહીંજ રહેશે. કાંઈક મને જસારત થાય છે તે એ જ્યોર્જનુંજ બાળક છે એ જાહેન ! બહાલા !—આ ભુલકુ—આ છોકરો મ્હાગ બહાલા જ્યોર્જનોજ છે, એમ મને નહિ લાગે છે.” અને એમ બોલીને બાળક રડી પડ્યું ત્યાં સુધી વૃદ્ધ મેરીએ તેને પોતાની નળગી પણ વતસલતાથી ભરેલી છાતી સાથે ચોંખ્યું.

પ્રથમ ગર્જના કરતો અને નાકનાં ફીકડાં ફફડાવતો સ્કવાયર બોલ્યો, “મેરી ! તારૂં લેખું કાં મચળાય ચકાશી ગયું ? મેરી ! મરેલાને—તું તારા દીકરાને તું આવું અપમાન કરે છે ? જ્યોર્જ શાણો અને નમાનો છોકરો હતો. એ, ખુદ ! જ્યોર્જે એક ગામડાની ગોરીને ફેસલાવી ! એ માનવું નારવા છે.” ક્રોધ; નિરાશા, અને હુમ્મથી માથું દાળતો તે ડોસો પુરની ઉપરથી ઉઠ્યો. સ્ટુલ અફાળી નાખ્યું. ધમા ચકડી કરતો કરતો તે મેરી નજીક આવ્યો અને તે વૃદ્ધ સ્ત્રીના જોળામા ખડખડ હસતા સુતેલા નિર્દોષ ભુલકા તરફ તેણે ક્રોધથી બોલ્યું. તે ભુલકાની આંખો બંધે તેના મરણ પામેલા જ્યોર્જનીજ આંખો હતી. હસતું મુખડું બંધે જ્યોર્જનુંજ નિર્દોષ વદન હતું. વીસ વર્ષ પહેલાનો નાનો જ્યોર્જ બંધે એજ હતો. બંધે તે નિર્દોષ ભુલકાની રંગેરંગા સ્કવાયરનું જાનદાની લોહી વહેતું હતું. ડોસો તો બાળકની આંખો તરફ ભેંજી રહ્યો.

એટલામા બારણા આગળથી ડેઈ સ્ત્રીનો દર્દમદ ધીમે અવાજ આવ્યો. “જઈય ! હા ! હું જઈય !” એમ તે બોલતી હતી. એટલામાં ઓરડાનું બારણું ધકાક દબને ઉઘડ્યું. મોહુગઈ અને સુકાઈ ગયલી, ફીક્કી ફ્ય થઈ ગયેલી, ફ્રેટલાં તુટેલાં કપડાં પહેરેલી, અને વરસાદના ટપકતા પાણીથી ભીંજાઈને ઠડીથી થરથર કંપતી ઉભેલી તે મિલી ફીકડાં હતી !

એ પણ તે આત્મુણાત્મ જોતી હતી. પછી એકદમ મેરી નજીક તે ધુટણીયે બેસી ગઈ. અને તેના હાથમાંથી પોતાનો ખ્યારો ખઞનો-માતાનું મધુરું અમૃત-તે જીલકું-લધને તે આંખમાંથી અક્ષમ આંસુ વરસાવતી વરસાવતી અને નિર્દોષ બાળકના ગાલ લીંબવતી લીંબવતી તેને ચુમવા લાગી. બાળકે ખ્યારથી પોતાના હાથો તેના ફાટલાં ઠાઠા ઠપરાંમાં ખીટાવ્યાં અને ગેલ કરવા લાગ્યું.

સ્કવાયરનો સહેરો સહેજ ફીકકો પડી ગયો હતો. તે પોતાના જસ્ટીસ ઓફ ધી પીસના હોધ્યાની રૂએ બહુ ગંભીરતાથી લાપણ કરતો હોય તેમ બોલ્યો,-
“જુવાન છોકરી-પણ તે આગળ બોલે તે પહેલાંજ આંખો સ્કવાયરના સામી ફેરવીને તે બોલી “હા હા! અરે! હું તે બધું બહુ છું. હું બુણથી મરી જતી હતી અને બાળક પણ મરી જતું હતું... મને ખીજ કાંઈ ગમ ન પડી. હું છેલ્લાં એક વર્ષથી વુલ્વેસ્ટરમાં રહું છું. પણ પાંચ અઠવાડિયા થયાં મારી નોકરી છુટી ગઈ, અને ત્યારથી હું નોકરીની શોધમાં ભટકું છું. પણ ત્યાં મારા બાળકની વાત જણાઈ ગઈ. લોકો મારી નિંદા કરવા લાગ્યા. હું નાહી. બહુ મહેનતે, અનેક કષ્ટો વેડીને અહીં આવી પણ મારાં મા બાપે મને ઘરમાંથી કાઢી મુકી.....મારું મોત હવે નક્કી હતું. મને એમ લાગે છે કે હું હુખીયારીના દુઃખનો આથ એક પુરો વિસામો, મારી ચખ્ખોનું તુર, મારું હૃદય-મારા જીલકા વિના અને ઘડીએ નહિ ચાલે. આથી જ ઉપર જોરાવરી કરીને હું અંદી આવી છું. હું બહુ છું કે હું સુખ છું પણ મેં મારા બાળકને અનત પ્રેમથી ચાહ્યું છે અને હવે તેના વિના હું નથી રહી શકવાની. આથી હું તેને લઈ જઈશ, મરી જઈશ તો પણ મારા જમ્યાને મારી છાતીએ વળગાડીને! મારો ઇશ્વર બહુ છે કે હું કેવી નિર્દોષની છું. ઓ પ્રભુ! નથી! નિર્દોષની આ દુનિયાજ નથી. અહીં તો દુષ્ટો અને દગલબાજોને ત્યાંજ તાગડ ધીન્ના છે. મારા દુઃખની ઈર્મકથા શું કહું? તેને લંબાવવામાં શો માલ? ઓ પ્રભુ!

“હુખી હૃદયની હાથ ઓ! અહીં આવી કે સુણશે નહિ,

“તે હૃદયના ઉંડાણમાં, કાંઈ કાંઈ ઉંડા એ જોઈ છે;

“તેમાં જગતના મોહને દેવી પ્રીતીનું ચુંદ્ર છે,

“તે ચુંદ્રના ટંકાર સુણવા કાન કે ધરશે નહિ!

મેરીએ આસ્તેથી મિલીને કહ્યું કે મારા પતિને તારા વરતું નામ કહે!

તે જુવાન બાળાના મ્હેં પર રતાશ ધાઈ આવી. તે ખરબડી.-“ના-ના-ના!

તે હું નહિ કહું!”

જોરથી નિસાસો નાખતાં વૃદ્ધ સ્કવાયર બળબળે સાદે બોલ્યો,-“કાંઈ જરૂર નથી. બધું દિવાની ભેત બેવું ખુલ્લું છે. મારે કપુટ કરવું જોઈએ કે હું નિરાશ થયો છું. મારા દીકરાનાં દૃત્યોની મને—લગ્ન આવે છે.”

જુવાન બાળા તીવ્રકાર અને ક્રોધથી ગુનગુની બનીને બોલી,-“બોર્ન-મારા પ્રિયતમ અને તમારા પુત્રનું મરણ પછી તમે આવું ભુંડું ન બોલી શકો. તેણે કાંઈ પણ શરમબદ્ધ કામ નથી કર્યું. સગરાંજણમાં દુરમનનું દમન કરવા હાંફ રતાન તરફ તે ઉપડી ગયો તે પહેલાં તેણે જે કરવું જોઈએ તે પ્રમાણ કર્યું,

હતું. તે ઉપડી ગયો તેના એક અકનાડિયા અગાઉ મુલ્યેસ્ટરની રજીસ્ટ્રી ઓફીસમાં અમારાં લગ્ન થયાં. મારી પાસે સર્ટીફિકેટ પણ છે. હું જ્યોર્જની હકદાર કાયદાપુર્વક ધર્મપત્ની, મારા વૃદ્ધ સાસુ સસરાજી—જ્યોર્જનાં માતૃપિતાની પુત્રવધુ છું. મારો તે હક્ક કોઈથી છીનવી લેવાય એમ નથી, મને તે કહેવામાં કંઈ પણ હરકત નહોતી પણ જ્યોર્જ જતાં પહેલાં મને પ્રતિજ્ઞા લેવાયી હતી કે તે પાછો ન ફરે ત્યાં મુઘી આ વાત મારે કોઈને કરવી નહિ. મારા મરનાર પતિને આપેલા વચનને વફાદાર રહેવાને ખાતરજ મેં આટલું ખચ્ચું છે અને ખમું છું. તમને એમ લાગે કે આની હલકા કુળની છોકરી માથે લગ્ન કર્યાં માટે મારો જ્યોર્જ મુર્ખ હતો માટેજ મેં આ વાત તમને નહોતી કરી. અત્યારે તમારા શબ્દોએ મારી પ્રતિજ્ઞાનો લાંગ ફેર્યો છે, મારો વહાલો જ્યોર્જ લલ્લામાં ભલો અને સદગુણી હતો. તેમાંજ તો તે મરણ પામ્યો છે! દુનિયામાં ખપનાં હોય તેજ ખોવાઈ જાય છે અને મારા જેવાં દુઃખી અને અભાગીયાં મનુષ્યો રહી જાય છે. પ્રીતિની રીતજ એવી અટપટી છે, હવે મને મારું જાણકને લઈને જવા દો.”

એમ બોલી આંખમાંથી એધાર આંસુ વરસાવતી તે વફાદાર વનિતાએ પોતાનું બચ્ચું ભેરથી છાતી સાથે ચાંપ્યું અને બહુજ ભેરથી રૂદ્ધ કરવા લાગી. અરે! અરે! એને કોણ સમજાવે કે,

“શાને રહતી, પ્રિય સખી! નહિ, પ્રેમનો માર્ગ સરતો,
“ત્યાં પરવાનો ‘સહન શીલતા’ હોય તો પામ રસ્તો;
“લાથું” આંસુ લઈ નીકળવું, તે પત્રી માર્ગ સહેલો,
“આટ્યાં જાઓ સહજ મળશે માર્ગનો અંત બહેલો.”

(બેદિલ.)

આ દુઃખી અબળા એરડામાંથી બહાર જવા લાગી. પણ મેરી પાછળ દોડી. “જ્યોર્જની વહુ, મારા દીકરાની વહુ!” એમ કહીને તેનો હાથ પકડી પોતાના ગળા પર નાખ્યો અને તેના ક્ષીર્ણ થઈ ગયેલા ગાલ ઉપર ચુંબન કર્યું.

“જ્યોર્જનો છોકરો! મારો પાત્ર!” એમ બોલી વૃદ્ધ સ્કવાયરે છોકરાને લઈ લીધો અને તેને પોતાના હાથમાં લઈ મળમલ જેવા તેના મુલ્લાયમ અને પતાસા જેવા ભરાવદાર ગાલ પર ચુંબન લીધું.

*

*

માન આળસૂની જ્યોર્જની સ્ત્રી સ્ત્રી પોતાના જાણક સાથે સ્કવાયર અને તેની સ્ત્રી—પોતાના સાસુસસરા સાથે રહેવા લાગી. જ્યોર્જનો છોકરો ઘરમાં બંધાને માનીતો થઈ પડ્યો.

૬

*

૬

‘લલાં વાંચનાર! ચીલો આપણે ધારી લઈએ કે આકાશના શીરસ્તા સરખો એક પ્રકાશીત તારો અફધાન સરહદ નજીકની જ્યોર્જની કબર ઉપર આવી પડ્યો અને ત્યાંથી જ્યોર્જના આત્માને લઈ સ્વર્ગ તરફ જતો રહ્યો!

મુખ્યારક હિન્દ !!!

લેખક-પાદરાકર.

ગઝલ.

અહા ! આકૃતાળનાં કિરણો, યધી આલમ ઉઝળે છે;
મુખારક સાલ યોલીને, નવલ હાથેઃ ઉછાળે છે !!
પન્હોતાં પ્રાણમાં ચેતન, રંગેરગ લક્ષણે છે,
હમારા હિન્દને હૈયે, પરમ શાંતિ છવાયે છે !!
નવા દર્શન, નવા રંગો, પુરાણે વિશ્વ જામે છે,
અમિની આંખડિઓથી, અમરતા દેશ નાળે છે !!
દિવાલો લેદની લુંડી, સુસલમા—હિન્દુ તોડે છે,
ગિરાદર સર્વ લેટીને, માડી સુખકુ ઉઝળે છે !!
ફિરશ્તા, ફુલ લઇ આવ્યા, “મુખારક” માળ સુધે છે,
ધર્મ, કર્તવ્ય, લકિતની, પરિમળ દિવ્ય ફેરે છે !!
લલક પરસે નયન મિચ્યાં, ધીમેથી જન્મભુમિના,
આંછ અજવાળે હૈયાને, લકિત તરંગે સર્વાં લીનાં !!
હિન્દ સંતાન રંગરંગમાં, ભરી દો પ્રેમને પ્રભુતા,
કિર્તિ ફકર્તવ્ય સેવા દો, દેશ લકિત તણી દિશા !!
મુખારક વર્ષ આવમને, સનમને । ખુદ કલાલાણુને,
માડી મહેબુબ માલણુને, હમારી સુજરાતણુને !!
નવું વહાણું નવાં જીવન, નવાં કાંઈ વહાણુલાં ચેતન !!
નવી વાંચા ફળે ફુલે, સ્વરાજ્યન પ્રાણુ તન-મન-ધન,
નિતરતા દિવ્ય નવરંગો, પમરતાં પ્રેમનાં અંગો !!
અમર નવરંગ તું હોજો, મુખારક હો ! નવરંગો !!
તૃપાતુર હિન્દી હૈયાં છે, લુધાતુર દેવ હૈયાં છે,
મંલિમય ઐ મુખારક હો ! હમારી હિન્દ જૈયાને !!!

“જે દોસ્ત વચ્ચે એક દીલદાર.”

વખના — “દીલખુશ.”

સાચનાર, આપણી વાર્તાની નાપક કીરી પોતાના લાચી અડી ગનલા પીતા મીઠા દારેક માથે ઇંગનડને તગતા એક પરમણામા રેડતી હતી તેમી પોતાની માનાના ગુજરવા બાદ પોતાના ભવિષ્યનો નિચાર નીકળાવુ મુકી પોતાના અશક્ત પીતાની પડખે હતી આવી ગીને પાચ વચ્ચે માન્યાબાદ તેમીની વડી મરનાર મેનની ગુજર મેમી નામે મોની તે મામની દુકુલ મીસ્ટ્રેમ તરીકે આવી હવે, વડાઈ જાનેલી હોનાથી ત્યા પછુ એક હોમીપીઠમ ખોલવામા આવી હતી જ્યા નમું તરીકે કીરી મોનીનેજ તેણીના માડી વખતમા મોખતી હતી અને જ્યારે તેણીનો પીતા હુધાવ્યો હોય ત્યારે મોનીના નના તેમજ ફાટેના કપડા તેણીજ મેતરીને સીવી આપતી હતી હા તેણી ટેન્કામ મી' માટે એ જતાવવામા મોખતી હતી

કચર અને પોતા, તે લડઇ ખાનાને લગતી હોમીપીઠમ ની ગોથા અગાધમીનું હતા તેઓ નાનપણથી જ માથે રંગેન-એકજ રુડામા રીખેના અને જીંખી જાની બહુ ટૂંકી લડાઈ ઉપરજ જના માટે સાથેજ નામ પી નોના થા હતા તેઓને એકજ દુકીમા દાખમ કરીને એજજ પોટમા ફાન્મ મોલનન મા આગ્યા હતા જ્યા પહેલાજ ધસારામા કમનસીમે બન્ને માથેજ દાખન થયાથી તેઓને માથે એજજ હોમીપીઠમમા નાનસામા આન્યા હતા, નારણુ કેમ્પરે પોતાનો એક પગ અને પોને પોતાનો એક હાથ બોમે હનો સફથી અજમ જેવુ અને રમુદ એક દણુ કે તેઓ બન્ને સાથેજ એકજ ડો રીના ખાવમા પડ્યા હતા!

હવે ‘જેજની સુદર જગાન ઉપર આ રે.—કોમ-ની’ની ગોમવણુ મરનારી અમલાઓએ આ હોમીપીઠની નસોને ખાનગી ફેગમા આપરાની દુટ આપી હતી અને જે ગેપાહોને વડા ઈમાથી દાખત થયાના સમયે રુડા મની હતી તે, ત્યા હોમીપીઠમાના બધા દર્નેઓનેમી મોતરસામા આ થા હતા વળી તે દરેકે એક લેડી પગેનો વાવવાની છુટ આપરામા આની હતી

‘આદા ખાનગી ફેમમા મજબ થયથી નમંથી અને “જેજ” એક પરસ્તાનમા ફેરવાઈ જશે” એક દર્નેએ મુ

“આરે હારે દોસ્ત, તેમા સર્વેમા માનીતી અને સુદર મોનીનો અપમે જેવા લાખક થઈ પડશે,” બીજા દર્ને જવાબ પા પો અને તેજ પથે મો લીએ એક પગના ફેરગને બાગની મીટપગ મેમાડયો જ્યારે એક હાથના પોતાને કમનસીમની છુટાન દીડીએ આવ ૧૨ આપીને જમા આપી

‘આદા આપ પ’, આપુ ફાન્કુ જેવરીંગ જેઘને માગે પગ ખુચની લેના માટે દુ જાન ને ખુવાને કાચ માફ મી’શુ’ જેવર મુજમા મહુ

“તમારી જગોએ જો હું હોઉં તો તેમને કદીથી માફ તો કરેજ નહીં-પણ હું જો એક મરદ દત્તે તો તુર્ન લડાઇ પર જતે અને જ્યાંસુધી એકેએક ‘હમ’ને હાંકી ન કોઢતે ત્યાંસુધી કદી દુર્ગને એકેનેજ નહીં.” મોતીએ જુગ્મ્યાથી કહ્યું. આ પગે ત્યાં પોસ આપ્યો અને હસીને બોલ્યો કે-“આવું એકરોગિ જોઇને મને વિચાર આવે છે કે કોઇ ખાનગી ઘેરમાં આપણને કોઇ ચાદ ઉપર બોલાવે તો કેવું સારું?”

આ સાંભળી મોતીના ચેહરો પ્રકટીત થયો અને તેણીએ બોલી: “ત્યારે તો તમો બન્ને ત્રણ આવના રવીવારે જરૂર મારે ઘેર પધારજો, જો પપાની તળીયતથી તે દીને કીક દશે તો તમુને જોઇને તેજણ મગરૂર થશે અને તે દીવરો વળી હુંથી ડયુડી ઉપરથી મારે મેરજ હોઇશ.” આથી બન્નેએ એકમેકની તરફ જોયું અને ખુશીથી આવવા કમુખ્યું. રવીવાર આવ્યો અને તેઓ ત્યાં ગયા જેમને મોતીએ અને ક્રીસ્ટના ખીતા મીંઠ દારનેડે હરખ બર્થો આવકાર આપ્યો. તેઓએ કીકખુશ દોઢ-ટપ્પામાં વખત કાટી ચાદ લઈ વીદાય થવા જે વખતે મીંઠ દારનેડે તેમને વારે ધડીએ મરજ પડે ત્યારે પધારવા બરજ કરી જેથી તેઓ ત્યારપછી અવારનવાર આવતાજ રહ્યા, બ્યારે કોઇવાર મીંઠ દારનેડે, તો કોઇવાર ક્રીસ્ટની તેમને આવકાર આપની બ્યારે મુંઢ મોતી રવીવારે તેમની ખીદમતમાં ખડી રેહતી હતી. હવે ડાઢપણવાથી ક્રીસ્ટીએ બન્ને મારે ખાનગી બાતમી મેજવન! જુલ્યાયું કે, કેરનાર-એરીક કેરવેસ, એક એક કલાઈ દત્તો, બ્યારે પોસ એક વેપારી હતો કે જેનું ઘર મોરડુડ ખાતે હતું. ક્રીસ્ટના હીમાએ કેરનાર વરને ઘણું તો ત્રણસે પૈંડ કમાવાની આશા હતી બ્યારે પોસને કોઈ દીને લંડનનો લોડ મેયર થવાની આશા હતી, જેથી કોઈથી રીતે ક્રીસ્ટીના મનગી મોતી મારે સાયક બરથાર પોસજ હતો જેથી તેણી ને બન્ને વચ્ચે ધાડી દોરતી થાય એયુંજ કરવા લાગી, પણ પ્યારના ધસ્યા રોહને કોણ અટકાવી શકયું છે કે ક્રીસ્ટી કાવે? એક દીને કેરનાર અને પોસ-બન્ને લંગડા-હુલાની નેડી વાને બેડી. હતી જેમાં પૂર્વમ બોલીની નીકળી.

“જો દોરન, આપણે કદીથી કહ્યો કાધોજ નથી.” પોસે કહ્યું.

“અને તેમ કરવા આપણે તાગનાળી નથી. તું મોતીને તારીજ કરવા મારે છે?” કેરને પુછ્યું. આ સવાલના જવાબમાં પોસે હેઠું ધુણવ્યું જેથી કેરનેજ અપ્રાવ્યું:- “જો બાઈ, આપણુ બન્નેને એક મરખોજ ‘ચાન્સ’ છે તો કોણ પહેલી જોફર કરવી તે મારે હાપ-કારો નાળીએ?”

“થીક છે ખીદાર, ચંકાવ.” પોસે જવાબી આપી.

“આપણે આ સગકનો સીકકો ત્રણ વખત નાળીએ. ચાન્સ જોસ દોરત, નેડું? માથુ કે હાપ?” કેરને પુછ્યું.

“માથું” પોસે કહ્યું.

“ત્યારે મારો હાપ” કેરને જવાબ વાળ્યો અને તે સીકકો પહેલી વાર ઉઠાજવામાં આવનાં ‘માથું’ પડ્યું અને પોસ છલ્યો. બીજવાર ને ઉઠાજવામાં આવનાં હાપ પડી અને

કેરતર હલ્યો. ત્યારે મીછ વાર તે પીકેલે ઉઠ્યો અને ફરીથી છાપન પેડે નેથી કેરતર હલ્યો અને માફ માંગી બોલ્યો:—“તારું નમીન સાહે મધી-માઈ.”

“આનાયર દેસ્તે, વાંનખી કલ્યુ.” પોતે જવાબ કર્યો.

“હું તો આજે સાંજેજ મોલીને પુછીશ” કેરતરે ખુશીથી ઉઠતાં હજારે કહ્યું. “હું કાલ સાંજ સુધી થોમીશ નહીં પણ આજે રાત્રેજ લખી નાખીશ કે તેણીને સહવારમાં તો તે પુછી જશે.” પોતે વીચાર કરી જવાબ દીધો.

“પણ કાલ કે તેણી આજે સાંજેજ અને કયુંલ કરે તો?” કેરતરે કહ્યું.

“બહે! તેમ છતાં હું તો મારી ધારેલી વ્હાલીને લખવાજ માગું છું” પોતે કહ્યું.

“જેમ તારી મરજી, સાહેબજી.” કેરતરે કહ્યું અને તેજો બન્ને સલામ શેકેલે-ડે ફરી છુટા પડ્યા.

હવે તેજ સાંજે કેરતર, મોલીને ડ્યુરીપરથી ઘેર જતી તપાસવા દેસ્પીટસને લગતા બાગમાંના એક ઝાડ હેઠળ થોપ્યો અને તેણીને ત્યાં જતી અટકાવી બોલ્યો:—“મોલી, એક માંચ મીનીટ અગે આવશો?”

આથી તેણી ત્યાં આવી અને તે બોલ્યો:—“મોલી, હું આવતો. અલ્વાડીએ જાઉં છું તો તેથી દીક્કગીર છે?”

“હા, કારણ હવે તમને રત્ન આપવામાં આવશે અને તમે લશકરી હાઈમીમાંથી છુટા થશો.” તેણીએ કહ્યું.

“તેની શીદર નહીં મોલી, પણ ડીવર, હું તુને આહું છું, તું મારી—એક લગંડાની ધણીપણી થશે?” તેણે પુછ્યું.

“હા, વ્હાલા. હુંબી તુનેજ લાંગા વખતથી આહું છું અને પોતાંતાં નામને અને દેશને ખાતર પોતાના એક પગને, એક આપનાર ત્રીરવાને હું ખુશીથી માફ હજાર અર્પણ કરીશ.” તેણીએ મગરૂરીથી કહ્યું.

“ઉપકાર થયો. વ્હાલી. હું તુને જરામી દીકરીર યવાતું કારણ આપોશ નહીં” કરી પોતાના પાકીનેક પ્યારતું પહેલુંજ સીક એક ચુગીથી તેણીના કપાળ ઉપર મારી તે તેણીના ઘેરના દરવાજા સુધી મુકા ગયો કે જ્યાં કીચની તેણી માટે ખેંચી હતી ને મોલી:—

“કેટલું મોટું થયું મોલી? એ લોકે તુને મોટે સુધી રોકવા ને બોધવું દીવર.”

“તેમ નથી કીસ, આજે હું બહુ સુખી છું. મારો એરીક અને ચહે છે અને જલદીથીજ પોતાની દરવા મારો છે.” મોલીએ ખુશીથી કહ્યું.

“હું તે બણી ખુશી છું વ્હાલી ત્યારે તો મારે તારો લગનને વાગે સમાર કરવો પડશે. પણ મોલી, તે પોતેને કાંઈ નહીં પસંદ કર્યો?” મોલીએ પુછ્યું.

“કારણ હું દેશરને આહું છું અને પોતે મને એકર વરીકે કીધી નથી. પણ એ બાબે તું મારી સાથે ચુકમે તો નિર્ધારી વ્હાલી?” મોલીએ પુછ્યું.

નવરંગ

પુસ્તક ૬ હં.

ગાંધીનગર, ૨૬૦૦

આકાશ, ૨૦.

મસ્તની મસ્તી.

બધી દરકાર હુનીઆની અને મૈયે ફીટા ડેરી,
કરી ફાફી પીચો ઘોગી મઝા કઈ ચોર આંચે છે
લવે ગાડા અને ઘેવા દિવાના હુનીઆ કહેતી,
પ્રભુના બાળ એ પહેલાં જુઓ કઈ છે મઝા એમાં,
જુઓ તો સતના સગી પ્રભુના રંગના રંગી,
અહા! હુનીઆ તો દોરગી જરે કઈ ના મઝા એમાં.
મૈયે શોધતાં મોતુ અહીંઆ કોઈ ના દેતુ,
ન બાધ્યુ ભાથ્યુ પરલાવતુ સઝા છે ને કઝા એમાં
લલે હો મ્વર્ગના મુજો હુ જોવી દિવ ડગાવે, ના,
બનાવી દિવ એક રંગી જુઓ શી છે મઝા એમાં,
જુદાગી જુદ જુદાઈમાં જુવનના જુહાસુ જુલે છે,
હુગિ, લે મ-તની મ-મી ફરી, જો શી મઝા એમાં,

સા. હરિરામ.

સંગીન વાંચનના શોખીનો માટે અમુલ્ય તક !

નવરંગની	પહેલાં	માલની	ફાઈલ	રૂ. ૧૫.
"	બીજાં	"	"	રૂ. ૧૫.
"	ત્રીજાં	"	"	રૂ. ૧૦.
"	ચોથા	"	"	રૂ. ૩.
"	પાંચમાં	"	"	રૂ. ૫

‘ પોસ્ટેજ જુડું. ઉપલી ફાઈલો સાથ લેટની છુક મળશે નહીં.

પાંચ સાલની કમ્પ્લીટ ફાઈલો જરીદનારને ૧૦ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ કાપી આપવામાં આવશે.

પૈસા પર પ્યાર !

મીસ સુના ઇરાનીની ઉપલી ફાઈલ પારસી સંસ્કારની વારતાના પહેલે પ્રકરણથી તમામ અકો માસ ફેબ્રુઆરી-માર્ચ, એપ્રિલ, મે, જુન, જુલાઈ, અને ઓગસ્ટ.

માત્ર રૂ. ૧૫.

‘ પોસ્ટેજ જુડું. ‘

નવાં થયેલાં ઘરાકો માટે એ અતિ દિલપહીર વારતા પહેલેથી વાંચવાનું અતિ મોજ આપનારું થઈ પડશે. ઘરાકો ઘણાં અને સીલક નકલો થોડી હોવાથી આ આફનો લાભ તુરત લેવાની તક મળુ છે.

લખો,

મેનેજર, નવરંગ,

જાનરોડે, કોઈ મુંબઈ.

આપના શ્રાપ.

(યુરોપિયન સંસારની એક વાર્તા.)

પ્રકરણ ૬ હું.

“હું સમજી નથી શકતો કે કાંઈ, પણ હું દરેક ફેંચેનેને માદરાં પાસે અંતઃકરણથી વિકારી છું!” જોન ડરવન્ટ-લીમોનો આપ-ખખાળો. “જો વોટરહુની લાઠી રોજ બી થતી હોય તો તેનો મને ડર કે ગમ નથી.”

“પરંતુ તમારે એટલું તો કપ્પલ કરવું જોઈએ કે ફાંસમાં પણ દેવેર અને હિમલ હિમનાં મનુષ્યો અસ્તિત્વ ધરાવે છે!” તેની પરંપ્રેરે કહ્યું.

“હું કાંઈજ કપ્પલ કરવા ચાહતો નથી,” તે બોલ્યો. “તું કહે છે કે તેઓએ આપણને ‘હુકાનદારોની પ્રજા’ કહી હતી તો હું એ ફેંચોને ગ્રન્સીંગ માસ્તરોની પ્રજા તરીકે સંબોધું છું.”

“એ કંઈ વાજબી નથી,” તેની બાપડીએ કહ્યું. “તેઓ પણ સિપાઈ બચ્ચાઓ જેવીજ એક પ્રજા છે.”

તે ખીલર તે સમજી મોટીથી ખુશમિજાજનું હત્યો.

“આપણે તે કાંઈ ટો ન કરીશું તો ઠીક,” તે બોલ્યો. “ફેંચ પ્રજા જોઈએ તેમ રહે અને જોઈએ તો જોહનમાં જઈને પડે! મને સંજવણુ થાય છે તે એ કે પેશા જવાન ફેંચ શિક્ષક કેમ અહીં રોજના પકેલા ખાંધે છે? તે કંઈને કંઈ બેટા લેનો આવે છે. તે દિવસે એક જાનો એટ બર્નાર્ડ કુતરો લાગ્યો—મને કુતરાનું શું કામ? ત્યાર પછી એ સુન્દર કેનેરી લાગ્યો, ને ગમ કાણે દુલોનો સુંશોભિત છુમખો લાગ્યો હતો, એ કહેવા તો બી શું માગતો હશે?” પણ બહી-મિસિસ ડરવન્ટ તેનો કરો, જિતાર કર્યો નહીં. તે શું કહેવા માગતો હતો તે વિષે તેણીને શક હતો. તે અતિ ખુશમુરત, નમાનો, બસો, ફેંચ યુવાન તેણીને ગમતો હતો, અને તે શું સમજસર તે બધી ધરકરીઓ કરતો હતો તે વિષે તેણીને શક હતો.

આ કયાના પ્રારંભના એક પ્રકરણમાં આપણે વાંચી આવ્યા હતા તેમ કંઈને કંઈ બહાણે લીંચો તે ખીલરનાં મકાનમાં આવતો જતો ઘસો હતો. તે ખીલરને ફેંચ લોહાંસીએ અણહદ તિરસ્કાર હતો. છતાં પોતાના અતિ માયાળુ ને દિલજીત સ્વભાવ અને મીઠી અજાનુથી લીંચો નેને છતી લેતો હતો અને અવારનવાર તે ખીલર તે ફેંચ યુવાનને પોતાને ત્યાં નાસ્તો લેવા નોતરતો હતો. કે જે તે યુવાનને માટે અતિ સુખદાયક હતું.

જોન ડરવન્ટ પોતાનાં મનથી ખીજવાતો અને ફરીથી તે ફેંચ યુવાનને પોતાને ત્યાં નિમંત્રણ ન કરવાનો નિશ્ચય કરતો તથાપિ તે જવાન સાથે તેનો જોડો થતાં તેની આનંદ અને મોજ

આપનારી વાતો સમજતાં તેનો તે નિશ્ચય અચોપ થઈ જતો અને પુનઃ તે તેને પોતાને ત્યાં તેડી જતો. તેની સાથે ઝાઝી વાત ન કરવાનો પણ તે કસ્ટ કરેતો. પણ તેમાં પણ તેને નિશ્ચયતાજ મળતી. લીઝાં ડ સોમ્મડાના તે મીલરને સહજ વેળામાં એવો તો પોતાની તરફ પતાવી લેતો કે તે અધુ વિમરી જતો.

યોડાં અઠવાડ્યાંઓ એમ મળડી ગયાં, અને તે અરમામાં તે પ્યારમાં પડેલાં જવાનો સાવધાન રહ્યાં હતાં. લીમાના પિતા કરતાં તેણીની મા વધારે જોતી અને સમજી શકતી હતી. પોતાની નૂરે નજરનો રહેરો ફિરમજી થતો અને ફિક્કો પડતો તેણી પકડતી હતી. તેણીના ધૂજતા કરો, નમ્ર ધૂજતો સાદ—એ અધુ તેણી મમજી ગઈ હતી કે જે જોવાને જોન ડરવન્ટને સ્વભાવિક આંખો ન હતી.

“હું એમ પૂછું કે આપ જવાન શું પડ્યો પાંચરો અહીંજ મરી રહેશે કે?” એક રવિવારે અપોરે મિસીસ ડરવન્ટ પાસેથી આઠ માટે ચોમવાનું નિમત્રણ કલવલે લીઝાએ મેળવી લેવાથી તે અખાલ્યો.

“હું નહીં ધારતી,” તેની મહોરદારે હસીને જવાબ કીધો. પણ તેણીનાં હૃદયમાં એક મજબુત ડર પેડો હતો. તે ખુબસુરત જવાનનું ખરેખર ત્યાં કામ શું હતું? તેણી તે જાણતી હતી, પણ તે સમાઈ કમુલવા જેટલી હિમ્મત તેણીનું જીગર કરતું ન હતું.

તે એક દિસચરપ પ્યારની કથા હતી. પ્યારની કથાઓ ખાવા આદમના વખતથી જાણક છે તેવી, કિંતુ તેમાં વિચિત્રતા અને નૈસર્ગિકતા હતી. તે કથાની યસ્તુ અફેક્ટિક અને કવિત્વ ધરાવતી હતી. તે આશક અતિ ખુબસુરત ને ઉમદા હેતુનો હતો. તે જે છોકરીને આદનો હતો તે અતિ સ્પંદપવાન ને નાણુક હતી; તેઓ વચ્ચેનો પ્રેમ અણુહદ ધાડો, હેડો અને પવિત્ર દિદાગીરીથી ઉરપૂર ભરેલો હતો.

“હું હવે વાત છેડું?” લીઝાં અવારનવાર લીમાને પુછતો: “જો લીમા! હું ચોખતાં કંટાળી ગયો છું. તાહરી માતાની પસન્દથી હું મેળવી ચુકો છું એમ અને લાગે છે, અને તાંદરા પપા કીઅર પણ વખતના પહેલા સાથે અને પસન્દ કરતાં થશે. લીમા, અને તેની ખાતરી છે! અને હવે વાત છેડવા દે. મુને કેટલું દુઃખ વિચોગથી થાય છે તે તું સમજી શકે એમ નથી. આપણે એક રૂમમાં હોઈએ ને હું તારી નજદીક આવી નું શકું, તાહરો મધુર મુખડો તાહરી સમિષ હોય અને ને હું સુખી ન શકું: જોહ! એ અધુ અને ધણું કારી લાગે છે. તું કયાથી નાણુશે કે તું મધુરીને તાહરાં હોયાં સરસી સાપવા માટે તાહરા લાવો હું જેટલી વાર પહોંચા કરું છું કે જે આવી દવાનેજ બેટીને નામુરાદ થાય છે. જો લીમા! અને કહેવા દે.”

પણ તેણી હંમેશ એકજ જવાબ દેતી હતી.

“દમણું નહી, લીઝાં, દમણું નહી! તાહરા જાવાને તાહરો પરિચય વધુ પડવા દે!”

“પંજુ તે તુરત બોલી બાહતો. “જો તાહરા પપાને આપણે કહીશું નહી તો તે આગિતો આપણો ભરમ પકડી પાડશે. કદાચ તે અને પુછશે કે હું મીઘ ઉપર ન્યાર ત્યાર કાંપ પડેલા ખાતું છું! હું જો તેનો જવાબ સાચો ન દેવશ તો કાંઈ ખીન્ને દેશે.”

“ખીન્ને? ખીન્ને કોણ?” તેણીએ પુછ્યું.

તે મગરૂરી અને મુખનું એક મીઠું હાથ હર્યો.

“માહરી વ્હાલી લીમા !” તે બોલ્યો, “લીની લગ્નના હું કેટલો ચાહું છું તેથી અંબણ મહુજ યોગ્ય છે. હું તે માટે બહુ મગરૂર છું ! મને કહેવા દે લીમા, મને તારા પપા ના ન કહેશે ! મને કહે—તું એટલી કાં કરે છે ?”

“હું તે તને કહેવા મરજી નથી !” તે બોલી “તેથી તહાફ મન દુઃખારો.”

“નહી, તેમ ન થશે ! લીમા. મને કહે !”

“માહરા પપાને ફેંચોનો સામે મોટો ઢિકકાર છે. તેજ ખાતર તે આપણા લગ્નની મજૂરી આપશે નહીં !

“લીમા ! માહરી મહુરી ! તાહરી તરફના માહરા પ્યારમાં તો હું અંગ્રેજ મિસાલ છું !” તે બોલ્યો. “એ તેનો ખોટો જમ છે ! અને તેનું નિવારણ હું કરી શકું !” તેણે પોતાનું સર દગામથી ઉઠાવી કહ્યું. તે દળણ દળનાર અંગ્રેજના ખોટા જમ માટે સંલગ્નનાના તે છેલ્લા ઉમરાવ નખીરાને શું ફરકાર હતી ? જો તે પોતાના દેશમાં—પોતાની બહોળી મિલકતના અખ્ત્યારમાં હોત તો તે મીઠર તેની સરખાનણીમા એટલી નીચી પહિનો હતો કે તેઓ વચ્ચે વહેવાર જેવું પણ અશક્ય હતું.

“આપણે જેમ છીએ તેમ ઘણાં મુખી છીએ. ઉન્ડાળોનો આ દિલ્લુરા કેખાવ પણ આપણા પ્યારનો ભાગીદાર છે ? નહીં, લીઓ. આપણે શું કામ તેમાં ફેરફાર ચાહ્યે ?”

“કારણ કે ફેરફાર આપણે માગ્યે કે ન માગ્યે છતાં અતે થયોજ નોંધ્યો. મને તે માટે તૈયારી કરવા દે !”

“ચોડા દિવસ !” તેણી કહેતી “લીઓ ! બીજા ચોડા દિવસ સમુર કર !”

“—અને તું કયુસ યશે, લીમા ? પછી તો તું વાંધા ન કાઢશેની ?”

“નહી !” તેણી નરમીથી જવાબ કગતી “પણ લીઓ, મને ઘણી ફિકર છે—”

“તું કાષ ફિકર ના કર. તુને છતવા માટે હું શું કરવા ઇતેમર છું તે જો તું બધું જાણે તો જરૂર તું ફિકર ન કરે. હું એક મહાસાગર તે માટે તરવા તૈયાર છું,—તે માટે દુનિયાને એક છેડેથી બીજે છેડે ચાલી જવા તરખર છું ! તને ફિકર કરવાની ‘શું’ અગત છે ?” તેણે એમ કહીને તે મધૂરીને જુમ્સાથી પેનાનાં પાસામાં ખેંચી અને તેણીનો મધૂર અહેસા જે ઉપર આવતાં દુઃખના ચિન્હો ફેલાવ્યાં હતાં તે ગરમ બધીઓથી ભરી મૂક્યો.

“મને કહે ડીઅર, તું એટલી બધી કાં કરે છે ? મને તો સહજ પણ ચિંતા નથી !”

“આપણે હમણા ઘણાં મુખી છીએ,” તેણી બખડી, “અને પપાની મજૂરી ન મળશે તો પછી શું યશે ?”

“ને તેમ કરી ન શકશે ! તેમ કરવાનો તેને સખજ શું છે ?—શું હું ફેંચમેન છું તે ? લીમા તુ ધાસ્તી ના રાખ ; ફિકરની જરૂર નથી.”

“જરૂર છે, અને તેથીજ હું બીડું છું ! આપણે હમણાં ઘણાં મુખી છીએ. લીઓ, આપણે રોજ મળે છીએ : કોઈ કોઈવાર એકથી વધુ વેળા દિવસમાં બેઠ્યે છીએ. તે ઉપર હાલમાં આપણને સતોય પકડવો નોંધ્યો.”

“પણ માહરી બહાલી!” તે જુસ્સાથી બોલ્યો: “એમ કંઈ હંમેશા ચાલે? તે માટે કંઈ હું તને ચાહતો નથી. હું તને માહરી અર્ધાંગના કરવા માગું છું: હું તને માહરી પોતીકી બનાવવા માગું છું: શું તું તે સમજી શકતી નથી?”

“હા! હું તે સમજું છું,” તે બોલી.

“મર્વ ખારનો આખેરી અંગમ લખ છે,” તેણે ભરી રાખ્યું; “હું તને, માહરી ત્યાં લઇ જવા માગું છું! હું તાહરા વગર જીવી શકું એમ નથી!”

“આપણે આટલાં બધાં સાથે તો છીએ, લીઓ,” તે બોલી.

“પણ તે કંઈ હું માગું છું તેમ નથી. જેમ પક્ષીઓ ઝાડોમાં માત્રો બાંધી વસે છે તેમ આપણે ઝાડોની ગીચ ઘરાબો વચ્ચે આપણું ઘર કરીશું—એક ઘર કે જેની તું શેઠાણી અને રાજકર્તા રાણી થશે અને હું તાહરા મોટા ખારનો પરસ્તાર થવશ.” તેને તે સંબંધીનાં સાધનો કે સગવડોના તો વિચાર માત્ર પણ ન હતો. તેણીને પણ તે વિષે કલ્પના ન હતી. બમ ખાર અને ખારે તેઓને ભરગાબ્યા હતાં. “હું તાહરા હંમેશાં દિલ્લગર રહેવશ. લીમા, હું તને હમણાં ચાહું છું તેમજ જીંદગી સુધી ચાહવશ—વરસોના વહેવા સાથ જનસ્તી, પણ કમતી તો કદિ નહીં!”

તેણીએ તેના મ્હેરામાં જોયું: તેણીની સુંદર ચરમોમાં આંધુઓ ધાધ બાબ્યાં.

“હું તે સુખની કલ્પનાથી પણ સુખી છું, લીઓ! પણ જો પપા ના પાડશે તો આપણે શું કરીશું?”

“પણ તે ના પાડશેજ નહીં, માહરી બહાલી!”

પણ તેણીએ જાહે કરી.—“જો તે નાજ કરે તો?”

“તેવો વખત આવશે આપણે તે વિષે વિચાર કરીશું,” તેણે જવાબ દીધો. “મને પૂછી જોવા દે, મને તદન ખાતરી છે કે બધું સમાધાન ઉતરશે.”

“અને મને તદન ખાતરી છે કે તે જરૂર ના કરશે!” તેણીએ દિલ્લગીરીથી કહ્યું; “મને એવો વરુદ છે!”

“મને એ વહેમનું નિવારણ કરવા દે!” તેણે કહ્યું, અને તેણીના ખુબસુરત મુખે ઝાંઝાઓ અને પ્યાગના મીઠા શબ્દોથી ભરી મુક્યો. “જેમને કાલવાની આ એક એજમતી દવા છે!” તેણે તે મધુરીના મ્હેરા પર દારૂ પ્રકી રહેલું નોંધ ખારથી કહ્યું: “શ્રીને કંઈ વહેમ છે? એવી દવા કરવાનું મને ધણું પસંદ છે”

તેણી ખુશમિઝાજનું દમી.

“પણ લીઓ,” તેણી બોલી, “જો માહરા પપા ના પાડશે તો આપણે એકમેકને મળી શકીશું નહીં!”

“માહરી મધુરી! જો બળના પક્ષોની એક દારૂ બી આપણી વચ્ચે આવશે તો તે દુકાલી આવશ! મોઢ વીજ મને તાહરાથી દૂર કરી શકશે કે રાખશે નહીં. તને તે સાધનો યાદ છે કે જો તે તે રાત્રે પેલાં પૂરાણાં બેઠામાં મૂકેલી અને એ એકલવણનાં

આમ ઉપરથી સાંભળી હતી !”

“મને યાદ નથી !” તે બોલી.

“મને યાદ છે, અને જો તું ધારે છે તેવું પરિણામ આવે તો તે લીટીઓ આપણને કેવી આગાહ લાગુ પડે એમ ધારી મેં ગાળી રાખી છે.

મુજ પિતાએ કીધી છે એરડામાં કેદ,
ને ચાવી છે તેની મુજ માતા સમિપ,
પણ તાળાં ને દિવાલ ન રાખશે કંઈ બેદ,
સાચા મુજ પ્યારથી છુટી દરગીઝ !

માટે મને બોલવા દે—ફિકર નિવારી દે ! આ આખી અવનીમાં એવી કોઈ જગ્યા નથી કે જ્યાં તને સાંતરી તો હું તે ન શોધી કાઢી શકીશ, યા એવી કોઈ શક્તિ નથી કે જે મને તું બહાલીને મળનાં અટકાવી શકશે !”

પ્રકરણ ૭.

કદિ એટલું બધુ ધાસ ઉગ્યું ન હશે; કદિ અનાજના છોડો એટલા ઉચા, ગીંધા અને મળકતા ચવા પામ્યા ન હશે; કદિ બાજરી તડકાનાં તેજરિવ પ્રકાશમાં એટલી દસી રહી ન હશે. તે દળણુ દળનાર પોતાની આજુબાજુની કુદતની એ બધી રજ્યામથી દરિયાળી જોઈ પોતાના મન માંચ અણુદદ રાગ થતો હરખો. બધું તેની મરજી મુજબ હતું; પાક પુષ્કળ ઉત્પન્ન થયો હતો એટલે કમાણી વધી હતી. તેનાં એકાં થતાં દ્રવ્યમાં નવો ઉમેરો કરનાર હતી. તે દોલત કે જે તે પોતાની એક પુરી પુત્રી કે જે તેની જીંદગીની મગરૂરી હતી તેને માટે એકલી થતી હતી.

તે મીઠર સતોષી હતો. બધું તેની મરજી મુજબ થતું હતું. તે વાઇનનું ગ્લાસ ‘ગીપ’ કરતો પોતાના ઘરના બગીચામાં નિરાત કરતો બેઠો હતો. તે પોતાને નસીબદાર મનજતો હતો કેમકે તેની પ્રિય પુત્રીને રીતમાં આપણની દોલત કેટલી બધી રોજ-બ-રોજ વધતી જતી હતી ! તે દરેક રીતે સતોષી હતો. તે પુત્રી બી ખુબસુરતીનો એક નકશ હતી. તેણે તેણીને એક લેડીને લાવકની વિદ્યા ભણાવી હતી અને વર્ણી ભવિષ્યમાં તેણી માટે એક મોટી દોલત તે ચૂકી જનાર હતો. તે તેણીને એક અગ્રિજ ગૃહસ્થ સાથે વરાવા ચાહતો હતો. તેની જીંદગીની એ એક મર્વોત્તમ ઉમેદ હતી. ગઇ કાલેજ તેણે માર્કડયુક એન્જનો ધનાઢ્ય સ્વવાપર બેસલી તેને મળ્યો હતો અને તેણે લીમાની ખુબસુરતીની તારીફપર તારીફ કરવા કહ્યું હતું કે આખાં ઇંગ્લેન્ડમાં તેના જેવી મહેરનમુન છેકરી બીજી જગ્યાએ જ હશે.

“એવોજ કોઇ ધનાઢ્ય અગ્રિજ ગૃહસ્થ એને જોશે-એની સાથે પ્યારમાં પડશે અને એને જીતશે. કંઠાય સ્વવાપર એલીજ એના હાથનો ઉમેદવાર થશે અને ખચ્ચીત તે માહરી બહાવી દીકરી માટે એક ગાહોભાગ્યમયું સાટું મણાશે. સ્વવાપર જેવા એક મહોટા માણસની મહો-

રહાર બનવું અને ઐનજના આલિશાન મહેલમાં રાજ કરતી રાણી થવું એ કંઈ જેવાં તેવાં સુભાગ્યનાં ચિન્હો નથી. અને માહરી લાડકી બી ક્યાં કોઇને ત્યાં ખાતી હાથે જનાર છે?”

તેના વિચારોમાં ખલલ પડી. લીઝોં ડ સીદ્ધાના ત્યાં આવી લાગ્યો.

“મીઠો ડરવન્ટ, હું તમારી સાથે એક અગત્યની શુદ્ધતેજો કરવા આવ્યો છું!” તેણે સલામ કર્યા બાદ કહ્યું. જોન ડરવન્ટના કપાલ ઉપર કચવાટ અને ગુસ્સાનો ચીકો ચઢી આવ્યો. તેને તેના ખુશ ખ્યાલોમાં ખલલ થતાં કચવાટ ઉપજ્યો. તે તેની સાથે વાત કરવાને ના પાડવા જતો હતો પણ તેના નરમાશભર્યા મુખડા ઉપર નજર કરતાંજ તેને તે નિશ્ચય અલોપ થઇ ગયો.

“તમે મને કંઈ કહેવા માગો છો, કહો?” તેણે કંઈક કડક સાદે કહ્યું.

લીઝોં તે પરવાનગી માંગી શું બોલવું તેનાં વમાસેલુમાં પડ્યો. તે વાત કરવા તો ચાહી ચલાવીને આવ્યો હતો પણ હવે તે કરડા દેખાવના અંગ્રેજની સન્મુખ આવ્યા પછી કેમ વાત છેલવી તે તેને સમજ પાડું નહી. નહીં કે તે બીધો: તે બ્યારે આવ્યો ત્યારે એવા ખ્યાલથી અચકાવે હતો કે મહાન સોદ્ધાનાના પાન્દનના તેના આગલા ન્યાગાનો કદિ બી એવી રીતે પોતાની ટોપી ઉતારી પોતાની માથુકના હાથની આછછમરી માગણી કરતા તે માથુકના પિતા આગળ ગયા ન હશે.—અને તે કેમ જાય? પણ પછી લીમા અને તેના ખ્યાર માટે કંઈ પણ કરવાના તેના નિશ્ચયે તેને અત્રે આવ્યો, અને હવે તે શુંચવાયો. તે કેમ તે પિતાને કહે- કેવી રીતે તેને સગમલે કે તે તેની પરિસુરત પુત્રીને તમામ જાતોછગરથી આહતો હતો, બદ્ધ પુજતો હતો. તે દિવ્યકારો ન હતો. જે હાથમાં નાખી તલવારો સાથે તેની સામે દુશ્મનના ઈનીકો ધસી આવ્યા હતા તો વગર હથ્યારે પણ તે તેઓની સામે બહાદુરીથી થતે, પણ આ કડક દેખાવના ક્ષિટિક્ષ મીઠર આગળ તે સુપ બેઠો. કેમ વાત શરૂ કરતી તે તેને સમજવું નહી.

“તમે કંઈ મને કહેવા માગોછોની?” તે મીઠરે પુછ્યું.

“હા, પણ માહરી છ’દગીમાં આ પહેલીજ્વર હું દિવ્યકારો હોવું એમ મને ખાસ થાય છે!” લીઝોંએ કહ્યું.

જોન ડરવન્ટ તે માંગણી તેની તરફ અન્યયળીથી જોઇ રહ્યો.

“હું એમ સંગછ દિકગીર છું: તમે જે કહેવા આવ્યા છો તે માટે એ સારું મુચવવું નથી. હૃદયની લાગણીઓ આપણે સર્વને દિવ્યકારા બનાવે છે.”

“માહરા બાબમાં હૃદયની લાગણી નથી પણ ખ્યાર છે!” તેણે કહ્યું: “હું તમને યોગ્ય શબ્દોમાં કહીશ. હું તમારી દિકરીને ચાહું છું: માહરા છગરના સધળા જોશથી, હું તેને ચાહું છું અને તેને માહરી પરજોનર થવાની રત્ન બદલાની તમારી બદાલી મેળવવા હું અત્રે આવ્યો છું.”

ગબીર મુપકીદી ત્યાં બાપી રહી: તે શબ્દો દવામાં આખર થઇ ગયા: દૂરક દૂરત તે મીઠરના મુખમુદા ઉપર થયો: તેનો કરડો ગાથચાળો મુખડો ફિક્કો ઝનુની થયો.

“હું તેણીને ચાહું છું!” તેણે બરી રાખ્યું: “કદિકોઇ ચાહી શકે નહીં એવા પ્રમગ ખ્યારથી હું તેને ચાહું છું: તેણી માહરે મનરો સ્વર્ગની અખસરા સમાન છે!” અનુદદ ગુસ્સાની એક ધુમ્મરી તે મીઠરના અંગમાંથી પસાર થઈ ગઇ તે જો લીઝોંએ જોઇ હતો તો તે કદાપિ

સમગ્ર જતે—અચક્રી જતે. પણ તે તેણે જોયું નહીં. તે પોતાના દીકરાને ઉભરે. આવી કરવામા એટલો મશગુલ હતો કે તે મિચરમા થતો ફેરફાર તે જોઈ શક્યો નહીં.

“તેણીને મને મોથો!” તેણે આજીજી કરી, “અને હું તેને જીવંતીવેર ચાહવશ ને સાચવશ હું તેણી માટે મહેનત કરશ અને તેણીને સંપૂર્ણ સર્વેથી મુખી પરજોતર ખનાવશ.”

ફરી ચુપકોઈ ફેલાય. તે મીલરનો ગુસ્સો બેઅમલ વધ્યો જતો હતો.

“હું જાણું છું કે હું જોઈએ તે કરતાં નસતી ગાયું છું: હું તમારા કુન્યરી સર્વેથી મોટા અને પ્યારા ખજાનાની ચાચના કરું છું!”

તે એક શુરવીર જવાન હતો છતાં બ્યારે તે મીલરનો આનિ ગુસ્સામયો મ્હેરો તેની બણી ઉચકાયો અને તેનો કરડો અનાજ ગગડાટ પેરે નહાર પડ્યો ત્યારે તે ચોક્કસ પાઝળ હત્યો.

“હમ! જો તમને તમારી જીવંતીની કદર હોય તો એક બોલ બી વધુ ન બોલશો! અણહર ગુસ્સા વખતે હું મારી ઉપરનો કાચ માચી શકતો નથી. હું છુન બી કદાચ કરી દેવું!”

“છુન!” તે હેરજીવંતી થયેલો આશક પોકાર્યો—“અચ્છીત! તમે સમજેલા લાગતા મૈથી!”

“હું બધું સમજી ચુકો છું!” તેણે પાત્રી બરાડ મારી “તમે માહરી દીકરીના હાથની માગણી કરવાની હાથ બીડો છો!”

“તેણી તરફના માહરા બળવાન પ્યારની રથે દિમ્મત કરે છું! હું તેણીને ચુંદું છું, માહરા પ્યાર માહર—જો તમને બહાણીની ગરજ હોય તો—માહરે બદાણું છે!”

તે માહરના મ્હેરા અને તેના ટાઇટ મુઠી વાજેલા હાથો ઉપરની નસો કુલી આતી.

“હું માહરી ઉપર ઘણી મુસિમતથી કાચ રાખી રહ્યો છું!” તેણે બાગ મારી, “પણ મને ફિકર છે કે—”

“માહરી સાથે ઇન્માઈથી વતો!” લીઝોએ કહ્યું, “મેં તમારે કાંઈ નુકસાન કર્યું નથી, તમને કાંઈ ઇજા કરી નથી, મેં તમારી સુદર દીકરીના પગ આગળ માહર પ્રમાણિક અને તેણી માટેના મ્હોટા પ્યારથી પ્રજ્વળતુ જીગર મેળું છે તે કંઈ જોઈું નથી!”

“નહીં! તે જોઈું નથી!” તેણે ગુસ્સાથી ધુનતાં કહ્યું “તે જોઈું તો નથી, પણ તમારે તેણી તરફ નજર ઉઠાવી જોવું બી જોઈું ન હતું, તો બી તમો કહો છો તે મને મંજુર છે કે તે જોઈું નથી. હું ધીંગળ ધરીશ, શાત ચંપશ; તમે માહરી દીકરીના હાથની માગણી કરો છો માહરો જવાબ ‘ના’ માં છે! એક વેળા નહીં, એક હજાર વેળા ‘ના’ મા છે! માહરી ફિકરી કદિ તમારી પરજોતર ચંપ શકશે નહીં. માહરો આ વિચાર સ્વેચ્છે પણ ફરનાર નથી! ‘ના’ સિવાય માહરી કો બીજો જવાબ નથી! તમને જવાબ મળી ચુકો છે—હવે જાવો!”

“મને નસતી કહેવાનો હક છે,” તેણે કરગરીને કહ્યું, “તમે મને કાં નિશા પાછો ફરવો છો? તમારી નાપસંદગીનો સખળ મમળાસો? તમારી દીકરીને હું ચાહું છું અને તે મને ચાહે છે—પછી તમને વાધો શું છે?”

“તે—શું હું?” તે મીલરે બરાડ મારી.

“તે મને ચાહે છે!” લીઆં બોલ્યો. “તેથી કારણ જાણવાનો મને હક્ક છે! તમારી દીકરી હું જેટલો તેણીને ચાહું છું તેટલોજ મને તે ચાહે છે!”

“માદરી દીકરી તમને ચાહે છે?” તેણે બાંમ મારી, “હું તે માનવા ના પાડું છું? ને બનવાકાળ બીલકુલ નથી!”

“તે તમામ સાચું છે!—હું તેણીને ચાહું છું અને તેણી મને ચાહે છે! તમને તેણીને મને સોંપવામાં હરકત શું છે?”

“તેણીને એક પેંતી વિનાના રખડના ફેંચમેનને સોંપું?—નહી, મેં તેણીને એક લેડીને છાજતી તાલીમ આપા ફેજ માટે અપાતી નથી! હું તેણીને ચાહું છું—નેશી માદરી છાંબીની ઉમીદ છે, પણ તેણી તમને—એક ફેંચમેનને પરણે તે કરતાં હું તેણીને મૂલેલી જેવા-આ એલનવોટરમાં કુખી જઈ મરી જતી જેવા બી તૈયાર છું!”

“—પણ કાંય?” લીઆંએ પુછ્યું: “કંઈ કારણ?”

“પહેલું કારણ એ કે તમે ફેંચમેન છો અને માદરી લાડપી દીકરી કદા એક ડેનસીંગ-માસ્તર—એક વિદેશી સાથ પરણશે નહીં! જ્યારે પણ તે વરસે ત્યારે તેણીનો ખરચાર એક શુધ્ધો અંગ્રેજ હોવો જોઈશે!”

“હું એક ઈંગ્લીશમેન જેટલોજ જોરાવર ને મદ્યુલ સંપુર્ણ છું!” લીઆં ૩ સોહડાનાં કહ્યું.

“તેવું કંઈ કામ નથી; માદરી દીકરી એક પ્રમાણિક અંગ્રેજ બચ્ચાનેજ પરણશે—એક ફેંચમેનને કદિ બી નહીં! પણ મને તે એક રાત્રે બી કાંય નહીં હોય!”

“હું એક રાત્રે તો નથી,” લીઆંએ કહ્યું, “પણ તાજદારોનાં જેવાંજ આલી ખાનદાનનો એક નજીરો છું.”

“શું?” જોન ડરવન્ટે તે સમજી છેડામને કહ્યું.

“એ ખરૂં છે! માદરૂં કુટુમ્બ ફોંસમાં બહુ જુનું છે: માદરા વડવાઓ ધાર્મિક યુધ્ધોમાં ખડુ-શુરાતનથી લડેલા છે! હું ગરીબ છું તેથી તમે મને ચિકકારો છો, પણ ગમે એવો મુશ્કેલ છતાં તમારી દીકરીના હાથનો ઉમેદવાર હું—કોંટ ૩ સોહડાના છું!”

“એક પેંતી વગરનો કાઉન્ટ?” તે મીડર બખાજીરો: “તમારે માટેનાં માદરાં તમામ માનનો નાશ એ તમારા હેલ્થા ખુલાસાથી થઈ ગયો છે! હું દરેક વિદેશીઓને ચિકકારું છું—હું ખેતાબવાળાઓનો શત્રુ છું!—ખેતાબતું પૂછું: ધરાવેલો રખસ માદરે મનથી બ્યાદા તિરકોરને પાત્ર છે: એ માદરૂં મન ધાચુંજ દૃઢ છે! શું તમે એમ વિચારો છો કે તમારાં આલી ખેતાબનાં જુડાં ખોખાંથી હું અંભાવય—ખુશી થવય કે કાઉન્ટ કે નહીં કાઉન્ટ—તમે ફેંચમેન છો એજ માદરી નાનો મજબ સજબ છે! હું માદરી દીકરીનો હાથ તમારા કરતાં માદરે ત્યાં નીચમાં નીચ કામ કરતા એક નજવા ઇસ્તીય નોકરને આપવા ખુશી છું! મને સમજી લેવ—તમે ગરીબ છો અને માદરી ખુજસુરત લીમા નથી: શું તમે એમ સમજો છો કે ગરીબાઈના ખુરા હાંદમા ઉઠાવવા મેં તેણીને એવી ઉંચી કેળવણી આપી છે? નેણીના જુવાન નાજુક કદા કદિ સખ્ત કામ

કરવા સરખાવા નથી, તેણી એક તરંગર મૂઢચનેજ પરણશે! મેં તેણી માટે એક દોહત એકી કરી છે તેણી તમારે માટે નથી જ્યાં!

પણ લીઓ કે મોહાના પત્થર થઈને ઉભો. તે શમ્દોનો ઘોષ સમી જવા છતાં તે ત્યાજ ઉભો!

પ્રકરણ ૮.

પોતાના બોલવાની કદ પણ અમર તે જવાન ફેચમેન ઉપર ન થયતી જોઈ તે મીલરે તે શબ્દો તેને પુનઃ કહી સંભળાવ્યા, પણ તે તો સ્તબ થઈને ત્યાજ ઉભો રહ્યો.

“તમે ઇન્સાફ કરો વહેમને શું કામ વાળખી વિચારો છો? મને ઇન્સાફ આપો.”

“હું ઇન્સાફી કરતા જાસ્તી સારી રીતે વર્તું છું!” તે મીલર બોલ્યો. “મેં માહરી છોકરીને ઉચી ટ્રેનવણી આપી—તેણી માટે સખ્ત મહેનત કરી એક મહોની દોહત ભેગી કરી તે કઈ તમારા જેવા પેની નિનાના, ધરમારના આધાર વગરના, કે બનિખ્યની કાષ્ઠપણ આશાથી મુક્ત એવા વિદેશી સાથ તેને પરણાવવા નથી!”

“હું ધર માહીશ મને બનિખ્યમા વધવાની આશા છે!” તેણે ગભીરાઈથી કહ્યું. “મને એક થોડીક પણ ધીરજથી સમજે તમે મને તેણીને સોપશો તો હું એક મજાનું ઘેર તેણી માટે માગશ! લીનની નજદીક એક મજાનું નાનું કોટેજ છે—તેણીને પસંદ પડે તેવું—અડોની ઘડાઓમા આવેનું—તે હું લેવશ, તેને આરાસ્તા કરશ. હું મહેનત કરશ—એવી મહેનત કે જેની કોઈ મદદ કદિ કીધી ન હશે! ફક્ત મને સોપો, મને હમે તવગર થઈશું કેમકે અમે સુખી રહીશું!”

તે મીલરના મહેરા ઉપરની ધિક્કારની લાગણી વધતી કહ્યું થઈ

“નહી!” તે બોલ્યો, “તે બનશે નહીં. તમારી કાષ્ઠપણ આજીજી ફાવશે નહીં, માહરી પુત્રી તમારી પરજોતર કદિ યશે નહીં મને એ વિષે ફરી કહેતા બી ના—એ બનશે નહીં!”

તે જીવાન આસકે શુભાનીથી પોતાનું સર ફક્કારીને ઉચ્ચ કહ્યું

“હું નથી સમજી શકતો કે તમારા એક એક વાહિઆત ધમારને લીધે તમે તમારી છોકરીની જીવગી ફુખી કા કરો છો? તમને તેમ કરવાનો હક શું છે?—પછી તે તમારી છોકરી હોય તો શું થયું?”

“માહરી કાષ્ઠપણ મીઝ માટે મો ગમે તે કરવાનો સપુર્ણ અખતવાર છે!” તેણે જીદથી બની કહ્યું.

“નહીં! તમારું હોય તેથી કઈ તમે તેને ફુખી ન કરી શકો તમને તેમ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી!”

“જસ ખામુશ! હવે મેં ધણું મમજ્યુ આ ખાથીજ તમે માહરી દીકરીનો ખ્યાન છોડી દેજો ને માહરી ધર નજદીક આવશો મા! હવે જન, તમારી સુરત હુ રીથી જોવા આહતો નથી!”

“તમારી આ વર્તણૂકથી તમારી દીકરીને કેવું દુઃખ થશે તેના તમને કંઈ ખ્યાલ હોય એમ લાગતું નથી!” લીઝાએ કડવાસથી કહ્યું.

“હું ધારું છું તેવી સ્થિતિજાતાવાળી જો તે હશે તો તેણીને કંઈ દુઃખ ન થશે!” તમે અને એ મૂર્ખાધમરી માગણી કરવા આવ્યા હો તે તેણી જાણે છે કે?”

“હા!” તેણે હુંકમાં કહ્યું.

“હું માનતો નથી!” જોન ડરવન્ટ ઝતુનથી બખાલ્યો. “તેણી મને બરાબર પીછાણે છે માહરા વિચારો ને મતોથી તેણી સારી રવેશે વાકેફ છે: તેણી એ તો જાણતીજ હશે કે ખાલી ખેતાબતું ખોખું ધરાવનારા એક પેની વિનાના વિદેશીને હું તેણી સાથે કદિ પરણવા ન દેવશ. હવે ખુદને ખાતર તમે જાવ—જાવને પોતાં શીખવો—ખ્યારક્યારનાં પેલાં ચેડાંથી હાથ ઉઠાવો! જો તમે જાવ નથી માગતા તો હું જાણુ છું: માહરી પાછળ આવવાની હિંમત કરતા ના—શુદ્ધ નાહટા!”

એક રાખ્દ વધુ જોલવા વગર તે મીઠવ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. લીઝાં નિરાશા, ખીજવાટ અને દુઃખથી ઉછળતી હાતી સાથે ત્યાંજ ઉઘો. તેનું જીગર તેની ‘ના’થી સખ્ત ધ્રવાયું હતું. તે હદ વિનાનો કેધે બરાબે હતો. આ ઇંગ્લીશ દળણું દળનારે તેની જાતિને, તેના ખેતાબને, તેના ખાન્દાનને તુચ્છકારથી હમી કાઢ્યું હતું અને પોતાની પુત્રીને તેની સાથે વરાવા સાફ ના પાડી હતી! એ અચ્ચીતજ તેના નેઆગાનેને એવી હકકડ—એવી હકકુત કદિ મળી ન હશે! મોડકાનાના આગલા નખીરાઓ પોતાની માથુકના હાથની માંગણી કરતા બ્યારે પણ ગયા હશે ત્યારે તે માન સાથજ મંજુર થઈ હશે.

“હું તેણીને મેળવશ!” તે બખડ્યો. “તેણી મને ચાહે છે અને હું તેણીને મેળવશ! કંઈ ખી કરીને—ગમે એ છતાં મેળવશ!” અને તેણે પેલાં ખેલેકની નીચલી લીટીઓ લલકારી:

મુજ પિતાએ કાપી છે એરકામાં કેદ,
ને ચાવી છે તેની મુજ માતા સમિપ;
પણ તાળાં ને દિવાલ ન રાખશે કંઈ બેદ,
સાચા મુજ ખ્યારથી છુટી હરગીઝ!

કોઈ ચીઝ મને અટકાવી શકશે નહી—દરેક મુસિબતો છતાં હું તેણીને જીતશ: વચમાં આડા પદાડો કાં ન પડે—બહે! ગમે તે કાં ન વચમાં આવે તો તેની સાથે ખી ટકર ઝીલી હું તેને મેળવશ.”

તે તે સાંજે લીઝાને મળવાની ઉમિદમાં ફૂલકાંજ એવનવોટરના કિનારા ઉપર ધ્રવાં કર્યો. પણ તેણી આવી નહી. અતિ રાત પડી, ચોપાસ અધકાર ફેલાઈ ગયો અને તેણે એક બોટમાં સવાર થઈ પેલી માનીતી બારી તરફ મોકામ્યું. ત્યાં પણ તેને નિરાશીજ મળી: બારી બંધ હતી, અંદર બત્તીએ ન હતી કે ન હતો સંબજાતો સંગીતનો મરોહ; સુધણું, સુપચાપ ગમધોર ચાન્ત હતું!

જોન ડરવન્ટનાં ન્દાના કુટુંબમાં આ પદેવીજવાર મિનાકેશો થયો. તે અપાર યુરસે થય્યો અને અસંતોષી બનેશો ધરમાં ગયો. તેને માટે તે અતિ પગવનાર અને દુઃખી હતું. અગર

તેનો એકાદ નફર લીમાને ચાહતાં શીખ્યો હતો અને તેણીના હાથની માચના કરતો તેની પાસ આપ્યો હતો તે તેથી તે હમણા કરતાં અર્ધો બી શરસે ભાગ્યેજ થયો હતો. એક 'પેની વિનાનો ફ્રેચમેન—એક' નિશાળનો શિક્ષક—એક પેનીની પણ દિમિત ન આંકી શકાય એવો કુટુંબી એકાદ ધરાવતો મુરદ—ઓ! એ કરતાં બીજું ખરાબ તે મિલરને મનસે કંઈએ ન હતું. અને તે એમ કહે કે ખુબસુરત લીમા તેને ચાહતી હતી? ઓ એ તો હાની બી હદ યથા: તે ખ્યાલથી તે જાસ્તી ને જાસ્તી કોધે બરામ્યો. જો સ્કવાયર. બેસ્લી એ વાત જાણે તો શું વિચારે—શું કહે? લીનની લલના એક પેની વિનાનો ધરખાર વગરના રખડતા નિશાળના શિક્ષકને પરજો કે જોણીને એક સેડીને બરની કેળવણી તેણે કંઈએક કબોટા એવી અપાવી હતી અને પોટે પાટો બાંધી રાતરિસ વર્ષો સુધી સખ્ત મજુરી કરી તેણીનાં લંબની રીત સાદ એક દોલત એકંકી કરી હતી.

જેન ડરવન્ટ પોતાના કપાળ ઉપર શરસાના બારી ચીક્ષા સાથ તે પહેલીજ વાર તે ન્હાના રમમાં ગયો. તેની મહોરદાર અને બેટી ત્યાં બેઠાં હતાં. તે રમની બારી બહાર બાગમાં ઉઘડતી હતી અને લીમા તે બારી બહાર આગુરતાથી ડોકાયતી હતી. વ્હાસો લીઆં હમેશ મુજબ આજે નહરે કેમ ન આવ્યો હતો તે માટે તે અદેશમા હતી

“હેલ્સના!” તે મિલરે જતાં સાથ કરડા અવાજે પોઝાયું: “હું તાહરી સાથ વાત કરવા માગું છું!” તેના કરડા સાદથી લીમા અમકી. હેવન ઉડીને તેની આગળ બેડી.

“હું તમને બેહુને કંઈ કહેવા માંગુ છું!” તેણે કહ્યું: “હું ખીજવાયતો ને શરસે છું પણ તમારી સાથ વાત કરતાં હું શાંતિ જાળવશ. હેવન, લીમા તાહરી વ્હાસો, પેલો અર્ધો પકેલા ખાપ છે તે ફ્રેચમેને તાહરા હાથની લગન સાદ માગણી કરવાની શુખાઈ કરી છે!”

“ઓ પપા!” લીમાએ પોતાનો રનાસપર ચડેલો મુખડો એ હાથે ઢાંકી દઈ ચીસ પાડી.

“હું માની શકે છે?” તેણે શરસાથી ધુજતા માટે કહ્યું: “એક શિક્ષક—એક ફ્રેચમેન—એક પેની વિનાનો બિખારડો ને એક ખાસી બેતાજનો દબે ધરાવનારો રંગી—ઓ મારી વ્હાસી! લીમા!”—તેણે એકાએક પોતાનો સાદ નમ્ર કરી લીમાને ગોદમાં ખેંચી જોસથી દાખતાં કહ્યું: “મેં તને એક સેડીને જાજતી કેળવણી એ માટે અપાવી નથી! મેં તેને ના પાડી દીધી છે ને અને, કરી ન આવવા ફરમાવ્યું છે.”

તે સમજ એક ધીમી દુખી ખુમ લીમાના હોડો વાટેથી બહાર આવી, પણ જેન ડરવન્ટ પોતાના વિચારોના ઉત્કેશમાં તે સમજ ચક્રયો નહી.

“એ વાહીઆત વાત કદિ બનશે નહી! મેં તેને મોટી હઠધુન સાથ હરકાટી કાઢ્યો છે!”

તમામ ફિક્કે મ્હેરે ને દયાતા સાદે લીમા બોલી: “પપા! એમ ન કહો! એમ કરી તમે મને જીવતી મારો નાખશે કેમકે હું તેને ચાહું છું!”

તેણે ઝુનથી તેણીને પોતાની જાતી સસ્તી જ્વેશમાં ચાંપી.

“નહી! તાહરા પ્રાણુ હું મરી જશે નહી પણ તેને જલ્દીજ જીવી જશે. તેને તો તાહરે માટે રહેજ પણ લાગણી નથી. લીમા! તારે માટે કોઈ ઇચ્છીશ વર હું શોધશ.”

તેણી ધુળતી—ફિક્કી પડતી તેની બોદમાંથી પાછી હતી.

“મને ખીજે કાંઈ જોઈતો નથી. પપા, તમે સમજી શકતા નથી? હું તેને ચાહું છું. તે પેની બિનાને ને ગિત્રો વગરનો તેમજ આવારાવતન છે તેથી હું તેને ઝીઆદા ચાહું છું.”

“તે દેશવટો સહેવે છે તેજ દેખાડે છે કે એની માતૃભૂમિ એને માટે કેવું યુરું મત ધરાવે છે.”

“નહી પપા! તમારું એ અનુમાન વાજમી નથી: તેની ગરીબાઈ અને દેશવટો તેની કમનસીબીનાં દૃષ્ટાંતો છે: તેના કુર્ચ્છોનાં નથી.”

“તે જો હોય તે, ડીઆર!” તે મીઠરે ચુકવ્યું: “આપણને તેનું કામ નથી, એનું પોતાનું ખી આપણને કામ નથી.”

“પપા!” તેણી વચ્ચે બોલી, “તમે માહરી છંદગીના બાવિ પ્રકાશનો એમ નાશ ન કરશો: હું નહીં ધારતી કે માહરી છંદગીને અધિકારમય બનાવવાનો તમારો નિશ્ચય હોય. તમે માહરી તરફ અતિ માયાળુ હંમેશના છો. એક બાપ એક બેટી તરફ રહે કે માય તે કરતાં હઝારગણા ઝયાદા હેતવર્તા તમે હતા. પપા! તમે માહરું છગર તોડી નાખશો કે માહરી ઝીંદગી દુઃખી કરશે નહીં! તમને યાદ છે કે જ્યારે હું ન્હાની હતી અને મને કાંઈ ચીઝ જોઈતી હતી ત્યારે તમે હંમેશ તમારી આગળ આવવા મને ફરમાવ્યું હતું. તમે મને કાંઈ ખી ચીઝની ના પાડતા ન હતા. માહરી ઝીંદગી દર્મ્યાન કદિ તમે જીરતી ખદા કે માયા રહીત બન્યા ન હતા, અને ખચ્ચીત આજે ખી યરોજ નહીં.”

“માહરી પ્યારો પુત્રી! માહરી મુરે નઝર, તાહરાં લાડકાં માંથાના એક પ્યાગ બાકને ખી ઇંત આવવા દેવા હું નારાઝ છું.” તે મીઠરે કહ્યું: “તું ન્હાની છે—નાદાન છે—દુનિયાના વહેવારથી અચાન છે: હું તાહરું બનુજ વાંચું છું. એક ખુજસસ્ત દેખાવ સિવાય કશી ખી લાવકાત ન ધરાવતા એક વિદેશી જવાનનાં ફરેખી ફંદામાં તને હું ફસી જવા દઈ શકતો નથી. તાહરે એમ કરવું ન જોઈએ. તુને એક લેડી માફક ઉધારવામાં આવી છે; તાહરી રીત માટે એક મ્હોટી દોલત મેં બેશુમાર રંજ બેચી બેગી કરી છે; તાહરે એક અઝેજ ગૃહસ્થને પરણીને સુખી થવાનું છે.”

“પપા!” તે મધુરીએ આંખમાં આંસુઓ સહિત વિનવ્યું. “માહરું છગર ના તોડો. હું ચાહું છું તેજ મર્દને મને પરણવા દ્યો!”

“તું ચોડાક સમયમાં સમજી શકશે. તાહરું છગર કંઈ તુટવાનું નથી.” તેણે કડક માપથી સમજાવ્યું. “તું તાહરી મા માય જોઈએ તો ‘એન્ડ’ પર જ—તેથી તને ફાયદો થશે! તાહરા સુન્દર એકરા ઉપર અચ્ચુઓ જોઈ મને તે કંગાળ ઉપર ચિકકાર છુટે છે.” તેણે ચોડાક ગર્ગ થઈ જઈ કહ્યું.

તેણી વધતી દુઃખી બનેલી અને ફિક્કી પડેલી તેનાથી દુર હતી.

“ઓ! ખુદા ખાતર એવા નાકદર અને બચકર ચપ્પોથી તેને ના સમ્બોધો!” તેણી રડતાં બોલી. પણ તે મીઠરનો નિશ્ચય દૃઢ હતો.

“એનો અન્ત આવી જવોજ નોંધએ, લીમા ! તાહરી જીંદગીને સુખમય બનાવવા તું કહેશે તે કરશ ! માત્ર એટલુંજ નહીં—મને સમજી લે ! એ લગન માટે હું કદિ કશુંય ચતાર નથી અને મેં તે જવાનને અત્રે આવવા સાફ મના ફરમાવી છે !—ખુબ સંભાળજો હેલન, માહરી વ્હાલી મ્હોરદાર ને લીમા માહરી ખ્યારી પુત્રી ! કે એ અત્રે ન આવે !”

“ઓ પપા ! દયા કરો—માહરી પર દયા કરો !” નેણીનુરડતા બોલી. “હું એ ખમી શકશ નહીં !”

“લીમા ! માહરી વ્હાલી બેટી ! તાહરે એની ને મારી વચ્ચે પમંદગી કરવાની છે !” તે મીલરે ઉશ્કેરાતા સાદે કહ્યું—“એની ને મારી વચ્ચે ! માહરી લાડકી દીકરી ! હું તાહરો બાપ છું જે તને જાતો જીગરથી ચાહે છે, જેણે તને પાળી પોષી લાડમાં ઉધારી મોટી કરી છે—જેણે તાહરે માટે અથાક ઝેલમત ખેંચી તાહરે બિવિખતું સુખ સાચવવ પોતાને પેટે પાટો વટીક બાધ્યો હતો ! મે તાહરેજ ખાતર એ શ્રમ ઉઠાવ્યો હતો અને તને માહરા પ્રાણથી પણ ખ્યારી કરી મેલી હતી ! આ જવાન કે જેને તું યોડાજ અકવાડયાં થયા પિગાણતી યઇ છે તેને ખાતર શું તું મને છોડી જવા તૈયાર છે ?”

“નહીં !” તે તેને રડતી નહાવથી વળગી પડી બોલી “ઓ નહીં ! પપા, હું તમને કેમ છોડી જાયું ?”

“પણ માહરી વ્હાલી, જે તું જીવ કરે તો એજ એકલો રસ્તો છે. તાહરા આશકને ખાતર નોંધએ તો તાહરા બાપને તું તરછોડી દે !”

“ઓ પપા ડીઅર ! હું માહરં જીગર કેમ માહરે હાથેજ ચીરી મુકું ?”

“એક ભુવ કરી જીંદગીમર તેનો પસ્તાવો કરી રડવા કરતાં હમણાં થોડુંક રડી દીધેલું સારું છે !” તે મીલરે કહ્યું; “અહો આવ હેલન ! એને દિલાસો દે—એને પટાવીને સમજાવ, પણ યાદ રાખજો કે માહરી ગેરહાજરી દરમ્યાનમાં તે જવાન અત્રે પાછો કદિ ન આવે !”

તે મધુરી મહિલા બેઅખત્યાર રડતી પોતાની માવિતરની ગોદમાં તુટી પડી. એક શબ્દ પણ વધુ બોલ્યા વિના તે મીલર તે રૂમ છોડી ગયો !

(સાધણ છે.)

આધુનીક સુધારો.

દોહરા.

શીખા સૂત્ર હિંદુ પ્રજાતણાં,	પ વિ ત્ર નિ શો ન;
તજતા, પણ સજતા જીઓ,	કોલર ખનવા શ્વાન.
ભસ્મ અને ટીલાતણાં,	સુખાં માને ભાર;
નેકટાઈ ફાંસી સમો,	તેમાં સમજે સાર.
વિધવા કેશ વપન વિષે,	જીલમ કહી દે ધોલ;
સધવા કેશ કપાવતી,	સુધરી આના સોળ.
જાતે અપલક્ષણ ગ્રહી,	તેનો કરે પ્રસાર;
વિનય વાઠ ઓઠે રહી,	કરવા વિષ વિસ્તાર.
સુરમો શોભે ત્યાં લગી,	જ્યાં લગી પુરે ન આંખ;
વિનય ખરો છે ત્યાં લગી,	જ્યાં લગી હૃદય ન ઝાંખ.
ચઢે ગધેડે દેશ ત્યાં,	સાજનમાં રહે સભ્ય;
એજ વિનય વલુસાડતો,	મજાતું તત્વ અલભ્ય.
ખીડી પિ ધૂમાડો કરે,	ત્યાં લગી વિનય પગાય;
પણ ચાપે ગંજી વિષે,	સભ્ય રહી ન લગાય.
વિનય હૃદય પર વધિ જતાં,	ઉપજે અનય અપાર;
માટે સમ્યક્ષણ ઉપર,	વિવેક અંકુશ ધાર.
વિનય આંખ મિંચામણો,	એજ અનીતિ પથ;
સ્પષ્ટપણું ને ટોકણી,	તેમાં શુણના અંધ.
હર્ષ મનેપાતે ખસે,	હાગળી દિલની જેમ;
વિનય : મનેપાતે ટળે,	ટેક શાસ્ત્ર પણ તેમ.
લાજે જ્યમ હુંટાય છે,	સધજો આ સંસાર;
તેમજ નૂતન વિનયથી,	વર્તે છે સંહાર.
ગ્રોળ ધરાણાનો તણ,	સાદા જાનવે ચૂર,
અહિ પરદેશી ચીંધરાં,	ગંડુ શુભાવે નૂર.
તેજ દિવેજ ગમે નહિ,	ધાસતેલનો ઠાઠ;
અક્ષતલિણ આંખો ખુએ,	પદતાં પદતાં પાક.

અફીણ હાંગ ગાંજો અને, દેશી વ્યસન તમામ;
 નિંદે પણ દારૂ પિએ, જુઓ સુધારક કામ ?
 દર્શનને નિંદે જુઓ, સુધરેલાની નાર,
 સ્પર્શન પરનરતું કરે, એમા સમજ સાર.
 દેશીની ના વલણી, ગંદી ગણુતા રીત;
 પણ જે રૂતુ પાળે નહિ, તે ગંદી પર પ્રીત.
 નાટક અને ભવાઈ પર, સુધર્યા ધરે અભાવ;
 પરનરની બની નાયકા, વેશ ભજવવે ભાવ.
 બાળ લગ્નને નિંદતા, કેવળ ચહે કરાર;
 ધર્મતત્ત્વને ટાળિને, હરખે મુખ અપાર.
 ધરી દોષ વિધવા શિરે, યોધે પુનરલગ્ન;
 સધવાની કૃતિ નવ જુએ, સુધર્યા બનવા સુરી
 નાતવશને નિંદતા, કલબમા કરતા કેર;
 માંસ દારૂને વાપરે, ગણે લાડુને ઝેર.
 ગોરક્ષણના યોધને, ગણે ગાંડમણ આપ;
 ખીંક વાક્ષમાં સમજતાં, ભણુતર કેર માપ.
 ગરબાને ગરબડ કહે, સુધારણાના શ્વાન;
 ગોરાને દેખાડવા, ગોરી કરતી ગાન.
 લગ્ન મરણમાં માનતાં, ગાતાં રાતાં લાજ,
 લટક મટક એકાતમા, શીખે સુધરી સમાજ.
 માત પિતા કે કંથને, દેવ ગણ્યામાં દોષ;
 ઉપરીતણી ખુશામતે, સુધર્યા જન નિર્દોષ !
 કૃત્રિયામાં એસી જમે, લાડુ તે નિંદાય;
 મેજ ખથરણાં પાથરી, ગદ્દ માંસ ખવાય
 મોઢે પરમત સહનતા, હૃદય દુરાચલ દાર;
 જુના મતના સરળને, ઠગતા ઢોંગી ઢાર.
 દુરાચલી કહે અન્યને, જુએ નહિ નિજ પુંઠ;
 વાક જુએ ખીનતણા, સઠ સુધરેલા ઉઠ.
 સપ તણી વાતો કરે, કુત્રપનાં જે ખીજ,
 કોક ઉધાડે મર્મ તો, તે પર આણે ખીજ.
 આખા જગને ઠગ કહે, જે ઠગના ઠાકોર.
 લાડી લાગવગથી ફરે, ચતુર બનીને ચોર.

ખાનપાનમાં ધ્યાનસમ, ધારે મન અભિમાન;
 વિદ્યાની એ સફળતા, સમજે ભૂલી જાન.
 વામાને ચોઢે રહી, વગની નાંખે વાડ;
 એવા વામી જને કર્યો, બહુધા દેશ બગાડ.
 મરદ મૂર્ખ પશુ નવ ધરે, નારીનો આધાર;
 સુધરેલા તો સંધરે, પ્રેમદાતણો પગાર.
 રંગ છાંટતાં ફરથી, ઉપજ્યો જુઓ વિકાર;
 તો કરથી કર મેળવે, કેમ ન ઉપજે માર.
 દર્શન માંહી દગો જુએ, સુધરેલા સઠ આપ;
 તો પાર્ટિમાં કયમ નહિ, હોય પ્રગટતાં પાપ?

નગીનદાસ પુરૂષોત્તમદાસ સંધવી.

મુંબઈની જાણીતી ડેરી પેરીશીયન ડેરી કું.

વગર ભેલનું ચોખ્ખું દુધ, માખણ, સ્વચ્છ
 શ્રેષ્ઠ કીમ, મેળવવાનું તમામ ભરૂંશાપાત્ર
 એકલું મઠક છે. એકવાર ત્રાયલ લેશોજી?

ટમરીડ લેન, કોટ મુંબઈ.

“મોહતનો કેહર.”

મોહત ખરેખર લયંકર છે?

અનુવાદ:—Mr. J. M. Homnaji.

(૩) “ચિતાશ કાળે વિપરિત બુદ્ધિ!”

“My joy is death !

Death, at whose name I oft have been afraid,
Because I wished this world's eternity !”

Shakespeare,

પણીકવાર આવા શબ્દો આપણી કર્ણોન્નિયને અડે છે કે “દુઃખો ક્રોધો માર્યો મરો !”, “ચીનાએ આત્મહત્યા કરી !”, “પેસાને ‘ચિતાશ કાળે વિપરિત બુદ્ધિ’ સુચ તે દુઃખાત્મ કુર્મ કુર્મ,” ઇત્યાદિ, ખરું તો આત્મહત્યા, અસા આત્મ, મિત્રેરે લેખું કંઈ છેત્ર નહી. આપણે ઉપર કરી ગયાં તેમ જો સમજું માત્ર મોહનનું નિમિત્ત છે. આદમીની વ્યારે મીઠગીની સાર પુરી કરવાનો અવસર આવે છે ત્યારે અણ કંઈ ને કંઈ મિત્રને વચ્ચે નામે છે, લેખી અત્ર લોકોને કહેવાનું સુચે છે કે: “જો તો કંઈ-કંઈથી મરી ગયો,” યા તો “રણસંઘામમાં મુદ્દ કરનાં મરણો !” હિર્ષદિ કરનાં માત્રુગ પડશે કે જો સમજાં મરણનાં જોડાં છે. હાનમ તાઇ પોતાના માદમકર્મો અને પરાકર્મો અર્થે દેશપ્રદેશમાં ફરતો ફરતો જગત સહેરની નઝીક આવી લાગ્યો. અભિપ્રમાં એક કુપ હતો ત્યાં કુવાન છોડીએ જળ ભરી ઘેર જનાં એક ગલી. માંથી એક નિકાળ વ્યાધ નીકળી આવ્યો, અને તે આસારે હાથ વર્ધની એક છોકરીને ઉઠાવી ગયો અને ઘેરોઁ છેટે લઇ જમ તેને ચીરી નાખી ! હાનમ આ એનોશક જોઈ સંજેગશ્ચર્ચથી નિમ્મદ થઈ ગયો. પછી તેણે વિચાર કરી વારં વારં પાછળ આપુ મરણુ તો તેને માત્રુમ પડ્યું કે યમવક વિનશશ્ચ રીને તે વાં એક ગઢઝનમાં ફેરવઇ ગયો ! હજી પણ હાનમન્ટે હુટારાની પડે ગયો તો કંઈક દુર જનાં તેણે તે વદમશો કોઈ રહમરીપર લુમનો કરી તેને મારી નાખનાં જોયો !”

ન હનિયા હુઈ કીમીટી એ—ન હોમી કીમીટીઓ કાનુ,
સાહેબ ગણપે મકસાં-કાનુ અભિપ્રા હેના હય અખમ !

ન કાયમ રહેવા કાંઈ મદ્યમ—ન દયામ રહેવા પેઢી હાથ,
આજ અડે હવે જાનદર—મેટજે કમ કદનમે હમ!

આથી હાતમ એકદમ દોડતો તેની આગળ ગંધો અને પુછ્યું: “હે ભાઈ! તું કાણ છે, અને જુદા જુદા વેશો લઈ આવેો નિર્દય પેશો શા માટે કરે છે?” “અપ સખાવતના શાક હાનમ!” પેશાએ નમ્રવાણીથી પ્રત્યુત્તર દીધો, “હું જાણું છું કે તું તે પરવરનો પારો છે, અને તેથીજ હું તને મારો યુધ્ત મર્મ કહું છું, પણ તું તે રાજ છુપોજ રાખજે. સાંભળ, હું મોહિત છું, અને જુદાએ પાકના નિર્માણ કરેલા કાયદનુમાર મને મારું આવું દુઃખપ્રદ કર્તવ્ય કરવું પડે છે। જો, પેઢી જોનું મેળ વાધથીજ આવવાનું લગાટમાં હોવાથી મને વાધતો વેથ લેવો પડ્યો; પેશા મદનું મરણ સદ્ગતનીજ હોવાની મને તરસારનો સોંગ લેવો પડ્યો: એવી રીતે મને અસંખ્ય પાત્રો મજવા પડે છે।”

“કીક, પણ તું હવે ક્યાં જાય છે?” હાતમે કંઈક દેહચત્ર ખાઈ પૂછ્યું. “હું મરજીને વેપ લઈ હવે જગદાદ શહેરમાં જાવું છું।” “તું કેટલા ભોગ લેશે?” હાતમે પૂછ્યું. તે આકૃતિએ ઉત્તર દીધો: “અરેઅર પાંચ હજાર।” આ જનાવ પછી હાતમે જગદાદમાં મહામારીના ઉપદ્રવને શોકોનો સંહાર કરતો જોયો. કેટલાંક અકલાકમાં બાદ ને રોગ નષ્ટ થયો અને હાતમને પુનઃ મનુષ્યાવતારમાં શહેર બહાર મળ્યો. “કેમ નેં તો ૫૦૦૦ ભોગ લેવા કલા હતાને?” હાતમે કંઈક કોપથી તેને પૂછ્યું: “ને તો ૫૦૦૦થી વધુ માણસોનો નાશ કીધો છે।” “અપ સખી તમેદ મદં।” અજ્ઞાના ફિરસ્તાએ દંડપૂ કરતાં જલ્પ્યું. “મેં તો મારા કૌમ પ્રમાણે માત્ર ૫૦૦૦ મનુષ્યોનો હાથ કીધો હતો, પણ બીજાઓ રોગથી નહીં તેટલા રોગની ધારતીથી ધુજ ધડકી દેવગોક પામ્યા છે: એમાં મારો શો દોષ?” આ દ્રશ્યોન પર સનેકાનું કહેવું ચાસ્તિક લાગે છે કે: મોહનની મિથ્યા ચિતાથીજ મરી જતું એ મૂર્ખાઈ છે। “Stultitia est timore mortis mori.” જન્મ લીધો તે મરવા માટેજ.

ગયો દરિયંદ, દરિય, બલિ, કલરી બન જન ન જાતા,

બીર ગયે સમ ધીર ગયે, જલ્કી ખડરી દસકંધ સમાતા;

જૂરજોધનથી એસી રાજ ગમ, મદિમંડળમે મહામારત હાતા.

છતના કબિ ગંગ ગિયાર કહે, જો દુરા સો જરા, જો બરા સો જુઝાના।

હવે આ ઉચરથી આપણુ એટલું તો નીચ શરૂપે છીએ કે “વિનાશકાએ વિપરિત જુદિ.” એનો અજાન અને અમજુ માનનીતા તરંગી મંકરપરિદયો માત્ર છે; જતાં પણ આ સૂત્રને ટેકારપ કેટલાંક ઉગાદરનો પ્રત્યક્ષ કરવોમાં આવે છે તે જોઈએ. પ્રપચ તો માનું કહેણ નહીં માનનાર પેવાં જલ્કી પેટાંની કલાણી આપણું લક્ષ આપ્યું છે, પરંતુ એવા ભોલકાવક વિદ્યાઓને બાળુએ મેળનાં આપણને બચ્ચાર્ જીંદગીમાંથી અનેક દ્રશ્યો મળે છે. લોકોના ચૂપ રાવણ દિવા દયકંધને માથે મોહન જમણ કરતું હોવાથીજ તેને રામની પવિત્ર સીતાનું દરજી કરવાની દુર્મતિ યુક્તી જમગેદનું મરણ પામે આવેતું હોવાથીજ તેને “મનમ છડી।” એવરવાનું અનિમાન થયું. કોઈક અનિર્ગિત આદિ કળમાં સંજસમર નાગક દેવોના એક રાતને અજ્ઞા આવી પડેવેચી હોવાથીજ દેવતાઓ મામે યુદ્ધ કરવાની અપોકિક શોટો અબો દનો. કુળનું નિરંદન થતો સમય નજીક દેવતાથીજ કૌરવો મર્જિત બની ગયા હતા. મોહનને ધંદ વાગી

ચુકેલો હોવાથીજ મહમ્મદ તથાનખને હિમાલય ઓળંગી ચીન સર કરવાની મનોવાચના થઈ. તેનીજ રીતે હંકટરનો મરણ દિવસ આવી પહોંચેલો. હોવાથીજ ઔકિમિજ સાથે ૬૬૬ ચુદ્ધ કરવાનું તેને શૂરાતન આપ્યું હતું. એ પ્રમાણે મૃત્યુ આનનાં સર્વ કોષ ઉન્મદ અને મસ્ત થઈ ગય છે !

હેંડરાં હંડરાં ખેલનાં ખામડે, તેહને હોંસ થઈ સિંધુ તરવા,
કાગલાં, ખગવાં, મેડકાં, માણતા, ચાલે તે ચિત્ત મોતીજ ચરવા,
કાપડિયાં બાપડિયાં કામડાં પહેરતા, આવિયાં ઉંડળે આજ ભરવા,
કીડને પાંખ આવી તે નો તરફડે, મરણ આપ્યું માથે મેવ મરવા !

અકાસિધામનો ખેટો આદ્યુમ નો કે રોષનતન હતો છતાં પણ અજ્ઞ આત્મી પહોં-
ચેલી હોવાથીજ તે જ્ઞાનજ્ઞેય રસ્તમની માથે લાડાઈના ઉતર્યો. દિરહોમી કહે છે કે તુર્કી
મધેકસાહાર હોમાન ને કે, ઝોર અને તદ્દલીરમાં ણીજન કરતા હઝારગણો બરતર હતો છતાં
મોહન જમતું હોવાથી તેને કંઈ પણ કુક્ષિત અજાભવાવાને પ્રસંગ મળ્યો નહીં. શગાદતું મોહન
આપેલું હોવાથી તો તેને પોનાના ભાગ રત્નમને દગાળી મારી નાખવાનું સુઝ પડ્યું. ગાયા
અહુનવધતિમાં કહેવામાં આવે છે કે:-

તા દેખેનઓતા મધીમ
હુબપાતોહિશ અમેરેનાતરવા
ત્રત વાઓ અકા મનઘદા
યેમ દએનેમઅરવા મધનુંશ
અકા રોયથનેમ વચઘદા યા
કચિતસ દ્રેગરતેમ હાયો

માને—(અય દેવો !) છંદગીનાં સુખ તેમજ અમરપણા બામે માણુમોને તમે જુવયાપ
આપો છો, કારણકે અકોમન નામક જન રહે અએમેન્યુગને ધુરા વિચાર, ધુરા સંખુન, તયા
ધુરા કાગની માગ્યતે હંકમન કરનાર તરીકે તમે દેવોને જણાવ્યાં છે ! “વિનામકાજે વિપરિત
બુદ્ધિ” વિશે અને એકાદ બે કલાણી કહેતી પ્રસંગોપાત થઈ પડશે. એક રાત્ર અને વઝીર
શીકારે મથા વઝીર અતરન વ્યાગુ દિવનો હોવાથી મંકરપ કર્યો કે આત્મે કોઈ પણ નિર્દોષ
પ્રાણી ખેતકશીર માર્યું નહીં તથા એવું કર. શીકારમાદમાં આવી પહોંચતા રાત્રએ એક ન્હાનાં
હરણને ત્વરાથી દોડી જતું જોયું અને પ્રધાનને આજ્ઞા કીધી કે તે હરણને માગ્યું. વઝીરે તો
તેને છટકવા દેવાનોજ મતસુખો કર્યો હતો તેથી જ્યુ તેની આગળથી પમાર ચવા જતું હતું
તેવુંજ તેણે રાત્રને દેખાડ્યા તેના ઉપર વિશિષ્ટ ધારવાળો ભાગ ચવાવવાને મદલે તરવારનો
ખુડો ભામ લાંગે તેની રીતે પ્રવાર કીધો પણ માથાં બાગે હરણતુ મોહનજ હોવાથી તેણીને
ઉધી બુદ્ધિ મુઝી. વઝીરને તરવાર ઉગાળી આવતો જોઇ તેણીએ એની રીતે કુટકો માર્યો કે
તરવારની ધાર કે જે ઉપર હતી તેની ઉપરજ બરોબર આીને પડી અને તત્કાલે કુટકા ગઈ
મથા ! આથી વઝીરને અત્યંત આશ્ચર્ય તેમજ અનુરોધ લાગી આતી, પરંતુ હથ્થરનો હુકમજ
એનો હતો તેમાં તેની શી કસુર ?

હરથે રવદ બર સરમ સુ તુ પસન્દી રવાન
અન્દેદ એ દાઅવા કુનદ ? હોકમે ખુદાવંદ રાત્રા.

ઓ ખુદા ! તારી ઇચ્છાને અવલંબીને મારે શિરે જે કાંઈ આતી પડશે તે અરદકદમ મચારો. મુજ જેવો કમનગીન મેવક શું હાલો કરી શકે, કારણ તરફ કરતું હંમેશાં સારત વ દરસ્તમ હોય છે ! વિનાશકાળ સમિપ હોવાથી તો નેપોલ્યનને વોટર્સ પર લડાઈ આપવાની હુકુમિ સુઝી. તેવીજ પરિસ્થિતિ હાલના કમરની પણ છે. મોહતનો કેહેર નહીંજ વરમવાનો હોવાથી તો શાહ શુભાશ્વના બેટા અસ્દદિશરને પીવનન રસ્તમ માથે હાં લડાઈ કરવાનો જુસ્સો થય આળ્યો હતો. સાઈએકચુઝનો પાદશાહ ડાયોનીસ્મસ એટલો જુદમી હતો કે મર્મ કોઈ તેનથી કરતાં રહેતાં, પણ તેના મુખ્ય હત્તમને કમજબીએ ઘેરશે હશે કે શું તે નેજું કામ આગળ ગાડાઈ મારી કે મને તો પાદશાહનાં ગળાંપર દરરોજ અથો ધરવાનું માન છે ! ડાયોનીસ્મસને આ વાનની જાણ પડના તેણે આપડાં નિર્દોષ હત્તમને મરાવી નાખ્યો ! એકવાર આજ આંધમે એન્ડીફોનને પુછ્યું કે સૌથી ઉત્તમ જાનનું પિતૃત્વ કયું ? આ આપડાનો પણ આત પાસેજ હોવાથી તેણે સાદાજથી ખરો જવાબ આપ્યો કે :—“જે પિતૃત્વથી દારમોડીઅસ અને એંરીસ્ટો-ટ્ટનનાં પ્રતજાં બનાવવામા આવ્યા છે !” ડાયોનીસ્મસે આ રાખસને પણ દેહાત શિક્ષા કીધી, કારણ તેણે તેને જરમમા મહેણું માર્યું હતું :—દારમોડીઅસ અને એંરીસ્ટોટ્ટન બે એંથીનનો હના જેઓએ જુદમી પીમીએટમના દીકરાઓને કલ કીધા હતા ! મોહન બમે છે ત્યારે મો આખ્ય ખોલી દે છે,

ન નિર્મિતા કેન ન દષ્ટપૂર્વા

ન શ્રયતે દેમમયાં કુંભી ॥

તથાપિ તૃણા રચુનંદન્તલ

વિનાશ કાલે વિપરીતકૃદિઃ ॥

સપદર્થ કે સુવર્ણગથી મૃગ અગાઉ કાષ્ટએ પૈદા કીધું ન હતું, ન તે કાષ્ટએ કદીપણ ચર્મચક્રુઓથી નિરખ્યું હતું, કે ન કાષ્ટએ તે મારે આજનું વડીક હતું, છતાં પણ રચુનંદન હિતુ રામચંદ્રની તે મેળવા ગાટે તૃણા યદા ! વિનાશ સમયે શુધિ વિપરિત થત જાય છે. એક માદુકારનાં ઘેરમા એક રાત્રે એક ચોરે ખાતર પાડ્યું, અને જેવો તે નીનેરી ફાડવા લાગ્યો હતો તેવેજ સાદુકાર પોને જાણુ હોવાથી તેની ઉપર તુરી પડ્યો. અને અને ઝમીન પર આજોટવા લાગ્યા, કાંઈવાર માદુકાર ચોરને નીચે નાંખતો તો જીછવાર ચોર માદુકારને ઝર કરતો હતો. આમ એકેકને હંફાવવાના વ્યર્થ પ્રયત્નો કરતાં ધંજો સમય વ્યતિત થયો ત્યારે માદુકારને ઓચિંતિ ઈશ વાદ થતાં જુમ મારી પોનાની ઓને કદ્યું : “અચી ! ઓની ખુદીએ કટાર વટકાવેથી છે તે લઈ આવ તો !” પરંતુ તેની અર્પાંગના તેની આજ્ઞા પુર્ત કરે તે પહેલાં ચોરને પોનાની કટારી વાદ આતી મછ, અને તેણે તુર્તજ તેનો ઘટનો દખાણ કરી સાદુકારને વખચોક પડેંઆડી દીધો ! માદુકારે જે અકલ વાપરી કટાર ચોરે હુકમ ન આપ્યો હોત તો કદાચિત તે જાચત, કવિ દયારામ કહે છે :

દીઃ વિષત મન જન દે, ગમે ધન તન છાડિ;

રે તિથા તું કા અચલ દે, બેઠેઃ ગાવા માંડી !

દ્રષ્ટિએ જોતજોતામાં ધન અને તન હોડીને ધણીએ ગયા, ને અરે છરા! તુ ને શુ કમ અચન છે જે માયા બાંધીને બેઠો છે? માટે વહેલો જોન ને ભગવાદ ભર્યન કરી લે, નહીં તો તને પ્રાણ મગાડેગીને લેશે! આ ઉપરથી “નિતાશ કાગે વિપરિત બુધિ”નું સૂત્ર ધણેક દરજ્જે સત્યનાથી ભરપૂર માનુષ પડે છે, પરંતુ તે માટે આપણે એટલોજ મત્ર ભરીશું કે: “અરે અપ-દરત! મહર્ક અપ-દરત! દરેક અપ-દરત!”વાને અપ દરો! તમે દે યાઓ! આ (કમ્પતના) જોન! તુ દુર થા! હે દેવો! તમે નાશુદ ધર્મ જાઓ!

(૪) મોહતની આગાહી.

At Thy good time

Let Death approach, I seek not, let him come
In genuine form, not with Thy vengeance arm'd—
Too much for man to bear Oh! rather lend
Thy kindly aid to mitigate his stroke”

Bishop Poiteus

મોહતનો ભવ ધણેક દાખવાઓમાં સમજાવે નિર્ભય થઇ જાય છે કારણ અનેક મનુષ્યોને ભૂતકાળમાં મોહતની આગાહી થઇ હતી અને વર્તમાન કાળમાં અનેકોને થતી હશે. ખુદાની પોતાના પમન કીલેવા જાહેરો ઉપરની ન જીવી શકાય એવી અખુટ મહેરયાનીના આ અમ્મો દાખવાઓ છે આ તો સર્વે સુત માણસો કશુંય કરને કેમકણની જોતપણી ગળાથી મગણની ધારતી રથનાને બદલે જીલકુન જોગી થઇ જાય છે. કશ્વરે માણુમને બચીવથી મિન આગાહ રાખવામાં ખરેખર કેટલું જીવું હાલણુ—કેટલી બાંધી માયા દયા—વાપરેલા છે તે આપણુ સહજ જોઇ શકીએ. અંગ્રેજીન મહા વિચલ જે વિરોધ આ અત્યુત્તમ દ્રષ્ટાત પુરો પાડે છે કોરાનનાની લગાઈ પડી વાવપરેસોમાં જર્મનોએ જે લગાઈની છત માટે છાયા ફત આપી હતી તેમાં હેલો “ડેસ્ટ્રક્શન” “Destruction to British Navy” એવો હતો, પરંતુ એકમિરથ જોન સ્પીએ કહ્યું કે એ ‘ડેસ્ટ્ર’નો જર્મીય વાળાની તેને દરકાર ન હતી! દરવાજા સુધીનો રસ્તો કુલોથી ભરી નાખવામાં આપ્યો હતો જોન સ્પીએ કહ્યું, “આ પુખ્તો જાળની રાખજો—મારી કમર પર મુકવા કામ લાગશે!” યોરાજ અસ્વાડયા બાદ ફેક-લેન્ડ આપતે-નકની લગાઈમાં તે મારો ગયો હતો!

અગર મોહુદ અહુ જાયે શાદગાની નીસત,
કે એન્દગાનીએ મા નીઝ જવેદાની નીગત!

ધન્નાશના શાદ નૌશિરવાનો એક વાર પ્રાંતે વધાઈ આપી કે તારો ફદાજો “દુશ્મન” મરી ગયો! ત્યારે નૌશિરવાને આદેશ જવાબ વાજો “દુશ્મન મરી ગયો નેથી કમ ખુશાળી કમની આમ જરૂર નથી, કારણ કે આપણી ઝંદગી પાણુ કમ હમેશની સુધીની નથી!” અંગ્રેજીન પ્રેમિડન્ટ અમ્મોદામ નીકન મટે કહેવાય છે કે તે પણુ ૧૪ મી ઓપ્રીન ૧૮૬૫ ને નિ પોતાનું મોહન ચેલો હતો. તે જાળુનોજ હતો કે તેને કાર કવામાં આવશે, અને ૧૪

મીના મદનરાની ક્રમીનેડમાં તેણે ચડેરો શોકમસ્ત અને દુઃખી જણાવો હતો. બપોરે જવરસ આપે શું હતું તે પૂછ્યું ત્યારે તેણે કદયું કે તેને એક અદ્ભૂત સ્વપ્ન આવ્યું હતું પણ બપોરે તે અત્યંત આંતરી બની ગયો. આથી તેની સ્ત્રીએ ગમરાનથી કહ્યું: “તમને આટલા બધા ખુશાલ મેં એકજ વખત દીધા છે—અને તે આપણા વડાના વીતીનાં મરણ અગાડી” કહેવાની જરૂર છે કે કીકિતની આગાહી ખરીજ હતી?

કેને બિંબે યાવ મગર સુત કેતે બપે,
જાનદુ ન જાને જ્યો તર્યા પરમાનકી;
બસિ જેનું અંજરિય માન્યાના પ્રદક્ષાદ,
કહા લોં મનાઓ કયા રાવન વધ્યાનકી?
તેવ ન અચન પામે દાળ કૌતુકીકે હાથ,
ભાતિભાંતિ સેના રચી ધને દુઃખધાનકી!
ચાર ચાર દિનાકો ચગાડ ચાહું કરં કોડ,
અત લૂદી જીહે જીસે પૂતરી ખરાનકી!

શોડ પામરડનને માટે કહેવાય છે કે પોતે પચાસ વર્ષનો થયો ત્યારે ફ્રેંચ ઘોડા ગે-દીએડરને ડરખીની સોરતીમાં જોયો. તે કહેનાં મંભળાયો હતો કે:—“જો આ પરદેશી ઘોડો પહેલો આવશે તો હું ચાર મહીનાથી કાઢીશ નહીં” અને થયું પણ તેમજ. નવમારીના પહેલા દેશામજી તેદમરજી રસ્તમજીને માટે પણ કહેવાય છે કે સાત દિવસ આગમજીની નેઓ પોતાનું મોહન મેની ગયા હતા, અને તે વિરે પોતાના દીકરા ખુરશેઃજીને આગાદ પણ કીચો હતો. આ વખતે એક બિચખવેતા નીકળી આવ્યો હતો, અને તેદમરજી જેમાનાવસ્થામાં હતા ત્યારે તેઓને ડોળીમાં સુવાડી સુતવાડી લાગ્યા. ત્યાં તેઓએ શુદ્ધિમાં આવનાં કોમના પનુ કલા વગર મપાળી વસ્તુ સ્થિતિ મગજ લીલી, અને પોતાના પુત્ર ખુરશેઃજીને હમીને કહ્યું: “નકામી કાં મહેનત લીધી? મે જોયા દિવસ કહેવા છે નેરવાજ દિવમની આ જીંદગી છે!” આ તેવચનું કહેવું જલ્દીજ ખરું પડ્યું. નવસારી પાઝા આવ્યા પડી બાડેનાં ઘરમાં રહેતા હતા ત્યાંની કમીનાવાળાં ઘરમાં પોતાને સહ જવાની નેઓએ બાકેય દેખાડી, અને તુરં જાન કરવા માંગ્યું. તેમની ઇચ્છાનુમાર બોસડી કિપરજ નવવાડી નેઓને કચીકાવાળા ઘરમાં લીધા. અત્યાર સુધી નેઓ પુરતા દુખાર હતા અર્થે પરમા દા મન થયા પડી મપાળી દુસ્વારીનો છેડો ગાળ્યો અને મગન ૧૭૮૨માં આવ્યા મદિનો ને અમરસદ રોજ, ૧૦૯૭ વજદેઝરડીને દિને નેઓ બજેરનાલીન થયા. મરણીને દિવસે મદનરા પોતાના પુત્ર ખુરશેઃજીને પોતાની પાસે બોલાવી કહ્યું હતું કે: “આજે માનમે દિવસ છે અને તે છેજેજ છે, માટે દવગીર થવું નહી, કોઈને દવગીર થવા દેવા પનુ નહી, પણ મવન દેખસો આવશે, અર્થે કોઈને રડતા પણ દેવાં નહી!”

પેમે અરમુદ નીર, નીર મંગાને બેમે;
ચરે જો પર્વત મેર, કહિ પાનાને પેમે;
પર્વતમણિ પ્રવેશ, કરે આપે એકાંતે;
એવાઃ અમુદદાર, બમેજ્યા અદુખાને,

ટ્રિકર રાખે કંઈ કોઈથી, મન્ય પ્રન્ય વાણ કરે;
રામળ કહે છે, સૌ સાંભળો, મોત અળ્યે નિશ્ચયે મરે!

ઓઝાનામ નામક ગૃથિતશાસ્ત્રીને માટે કહેવાય છે કે તે પૂરતી આરોગ્યતામાં હતો છતાં પણ તેની હમેશગીની શાંતિનો સમય જલ્દીજ આવનાર હતો એવી શંકાથી વિદ્યાર્થીઓને રગ્ગ આપતો હતો, અને યોગજ દિવસ બદ મગજે લોહી ચઢી જવાથી તે મરણ પામ્યો હતો. ફક્તર નામના એક ધર્મોપદેશકને મોહતની આગાહી સ્વપ્નામાં થઈ હતી. આથી તેણે એક શિષ્યશાસ્ત્રીને જોલાવી કહ્યું, “મારે માટે જલ્દી એક ઘોર જનાવં હવે વખત ધણોજ થોડો રહ્યો છે!” મોઝાઈ બ્યારે “Requiem” લખાયા રોદાયો હતો ત્યારે તેને એવીજ ખાતરી હતી કે તેના મોહત પછી તે ઉપયોગીજ થઈ પડશે, અને બ્યારે કુંક અરમામાં તે મરણ પથારી પર પડ્યો અને ઝીંદગીની જોત યુગ્મજ જવા લાગી ત્યારે તેણે પોતાનાં “Requiem” ને માટે માગણી કરી કહ્યું. “મે તમને નહી કહેયું કે આ મોહતનું ગીત મારાંજ મરણ સમયે ગાવા કામ લાગશે?” હોગર્થ નામના એક પ્રખ્યાત ચિત્રકારને ખટકો થયો કે તેનો અંત હવે નક્કીજ છે આથી તેણે એક સર્વથી છેવું પણ સર્વોત્તમ ચિત્ર દોરવાનો પ્રયાસ આરંભ્યો. તેના મિત્રોએ આ જોઈ પુછ્યું, “આ ચિત્ર કે જેની અદર તુ આટલી બધી મહેનત કરે છે તેનું નામ શું આપને?” “મર્વ સ્ત્રીનેનો અત!” હોગર્થે કહ્યું. “એમજ છે,” એક મિત્રે કહ્યું કરી કહ્યું. “તો ચિત્રકારનો અંત પણ જલ્દીજ આવશે,” જો કે આ તો મરકરીમાં કહેવાયું હતું છતાં પણ મૃત્યુની આગાહી પામેના હોગર્થે એક નિશ્ચય નાખી ગાંભીર્ય ધારણ કરી કહ્યું: “તેમજ થશે, અને તેથી તો જોમ અને તેમ જલ્દી સંપૂર્ણ કરવા કું છું છું છું!” આ જનારને પાચ કે છજ માસ વિટતા વિશ્વવિખ્યાત ચિત્રકાર હોગર્થે આ ફાની આલમમાં છેલ્લો દમ લીધો!

ઈન પંજરે રૂઝેદ મોહલતે ઐગામે આદમી,
બર ખાકે દીગરા બ તકબ્બોર ચેરા રવદ ?
અય દુસ્તા બર જનાઝેએ દુશ્મન ચુ બેઝરી,
શાદી મકુન કે બર તુ હમીન માજરા રવદ !
દામનકશાન કે મીરવી અમરજ બર ઝર્મો,
ફરદા ગબ્બારે કાલખુસ્ત દર હવા રવદ !
ખાક દર ઉસ્તુખાન રવદ, અય નફમે શાખચસ્મ !
માનન્દે સુગમે દાન કે દરા તુયા રવદ !
ફુનિયા હરીફે મુફલે ઐ મઅશુકે ખીવફસ્ત
ચુ મીરવદ હર આદને બોઝાર તા રવદ !

શાયર શેખ માદી કહી ગયા છે કે. “આ પાંચ દિવસો માત્રજ માનુષિક જીવનનો વખત છે, ત્યારે તે (મનુષ્ય) ખીજાઓની ખાક પરથી એટલો બધો ગરૂરીથી શા માટે આવે છે ? હું ખાઈ! બ્યારે તું દુશ્મનની પાંચજન આગળથી પમાર ચાપ ત્યારે મગ્ન નહી થઈશ, કારણકે એની સિધ્ધિ તારી પણ થશે! અજો તો ધર્મી ઉપર તું તુંદાઈથી આવે છે, લેકીન આવતી

કાલે તારાં રાગનું ધુળ હવામાં ફડનું થયે! ઓ મગર! માણસ! ખાક તારાં હાડકાંમાં પેવશ થશે કે જેની રીને નેત્રાંગળ પેનાની પાટલીમાં દાખવ ચાપ છે. દુનિયા એક નીચ દોસ્ત અને એવકા માથૂક છે, માટે જ્યારે તે તને છેડી જવા માગે તો બેસાશક તેને છોડવા દે!" એકવાર ધરપકાર નીકળતાં જાન દંડરે કંઈું હતુ કે: "જે મીરીંગમાં હું મનુ" છું ત્યાં જે મો કાચી સાથે ટપાટપી થયે તો મારું મોદન જરૂરી આવશે!" તેની આગાહી ખરી પડી. ને પોતે હૃદયનાં અમૂક દર્દી પિડાતો હતો અને તે વ્યધિ હવે એની રિધનિએ આવ્યો. દતો કે દંડરને ખાતરી ન હતી કે જરાપણ બોલ્યાસ થતાં મારો અંત આવશે! સુપસિદ્ધ યથર્થો ટુટ કોન્ડીનેન્ડની મુસાફરીએ નીકળવા આગાહી પોતાના એક મરણ પ્રામેયા ગોડયા નામે વૈમનનું ચિત્ત ધ્યાનથી નિહાળતો હતો; તેટલાં તેનાં ચક્ષુઓમાં અશ્રુઓ ધાધ આવતાં તે મડગરો: "મરીંગ આપડો વેસ્ટના!" અને થોડાક વાર પડી વધાર્યું: "બીમ્મઓ નજીકનાં બરિખમા કહેજે: 'મરીંગ આપડો ટુટ!'" અને તેનાં નિતોની અન્યથા વચ્ચે તેની આગાહી થોડાજ દિવસમાં ખરી પડી. કાર્કીનસ લુડ્ઝીને પણ જરોગર આક વાગે મોહત આવશે એની આગાહી થઈ હતી, જ્યારે ધરાનનો કપકાઉસ પોતાના બેટા શેઆબુગને ધરાનની સરહદ સુધી વળાયવા ગયો ત્યારે ને સરહદ આવતાં બને આપમેટા ખરાં જીમરના બ્લાકથી ભેટયા, પરતુ આ મુલાકાત દર્મ્યાન અને ખાપકિરોને મનમાં એકજ બટકો થયા કરતો કે વાલે તેઓ આ છેડકીન વાર મળવા હતા! બનેનો સંદેહ થોડાએકજ મહીનામાં ખરો પડ્યો, રાગન નાપેકાર મરચિતજે, દિનામરૂથી અફાસિયાળ પાસે પાકઝાદ શેઆબુગનો શિરચ્છેદ કરાવ્યો! આપણા પાક મજદબ પ્રમાણે દિનમરાન સરેરા યકદ આપણુ સવગાંને અફેરાસ પાસગાન છે, માટે મારું તો એનું માનવું છે કે મેહનની જે ધારની માગતી હોય તો તેની મેનાવશ કરવી કે—

ફા અથ વએમ્મ અહુમ્મ,
સએમ્મ નો અહુમ્મ નિપાંઓ,
આઈ સએમ અથ દુરએમ
અમેય અંધદુરેત ચો અસ્તવનો,
વસ્ય અમિન મનજો
પછરિ દવન મદરસન!

"અથ ખુલમુરન અનો સરોપ યકદ! અદિયાં એક કીંદમીમાં તથા એક દુનિયામાં હનારો નુ પરગાની કરજે!—દુનીયા જે હડેમંદ તથા બીજી દુનિયા જે મિતોઈ" છે ત્યાં તું ખમાગે કરી આગનાં મોદનની કમારી પાનવાની કરજે!" એવી રીને જ્યારે આપણું ચિત્ત બરકદ તકવિનકોળી અરિયર અને અહુમ્મઆહુમ્મ અને ત્યારે ધધર અને તેના દુનેની આરા મના કરવાની આ પળાં મેનને આમુદ સાંતિ મારે છે. જે રામજ રાખનાર છે તો પડી કેમની મકદુર છે—અંદ જમરાજની પોતાની પણ નહીં—કે આપણો એક રાગ પણ રાંદો કરી શકે!

અધેધે કે મન, ધિર રે. દેખ દયાળકો કામ;
અજમર કર્યો પાદરિ. હૃદ મયો મનુરમનના!

(૫) અમર કોણ છે ?

• The boast of heraldry, the pomp of power,
And all that beauty—all that wealth e'er gave,
Awaits alike the inevitable hour—
The path of glory leads but to the grave!"

Gray.

અતિપય પુરતન કાળથી મનુષ્ય—નેનું કુદરતી બેદો સમજવાનું જ્ઞાન ગમે એટલું
જાણે છતાં પણ—આ ક્ષણિક જગતની પોતાની તેથીજ ક્ષણમંત્રર છંદોને અમર અને
અવિનાશી બનાવવાને મદામારન પ્રયત્નો કરતો અને અનેક પડાકા મારતો આવ્યો છે, છતાં
પણ આપણુ એટલું તો કહી શક્ય કે તેના સર્વ મદાપ્રયાસો અવાપિયર્થિત એકાદ અને
નિર્થક ગયા છે, અને બવિધ્યમાં પણ તે પોતાની આ વ્યર્થ દોશોમાં વિજયી થાય એ
દિશિત પણ સ્વભાવિક નથી. બેશક દેશપ્રદેશની દંનકક્ષાઓ અને કદાચી કિસ્સાઓમાં અમર
માણુએને અથવા માણુએને અમર અને વિનાશરહિત હોય એમ ચિતાર્યો છે ખરા, પરંતુ ઇતિ-
હાસ ઉપરથી સાદાજા મિદ્ધ થાય છે કે આ માત્ર લોકકથા મિથ્યા ખરેખરી પૂરવાર થયલી
ખિનાઓ નથી, પણ કવિઓની કલ્પનાશક્તિના કુક્ષા અને ભુસકાળ છે. સદ્વિદ્વાનનું ઇશ્વરના
કાયદા અને દુરમાનો નિરંતર ચાલુક અને અતુલધનીયજ છે, ખુદા કંઈ મનુષ્યના જેવો
તુચ્છ મટિનો નથી કે તે પોતાનાં ઇન્સાફનાં ત્રાજવાંને એક યા ખીજ આજી હળી જવા દે:
તે હંમેશા નિરપક્રપાતી છે, અને તેથીજ આપણને કહેવાને સુગમ પડે છે કે જો તેણે સકળ
સૃષ્ટિને વિનાશાધિન સજી તો તે મર્વ, જા તેમજ ચૈતન્યવાળી વસ્તુઓનું નિકંદન કરવાને બદલે
અમર વસ્તુઓ કિંતુ મનુષ્યો ઉપર વધુ મહોવાનગીનો દત્ત શા માટે લંબાવે? તે મહાનામી
કિર્તીના કામદાઓ અચળિત અને સુદૃઢ છે, છતાં પણ ઘણીકવાર આપણને શાસ્ત્રોમાં પણ
માણુમ પડે છે કે કલાણી કલાણુને પરમેશ્વરે અમર્ગી બધી હતી, તો તેનો શું ખુલાસો?
આપણે એટલું તો યાદ રાખવું જોઈએ કે મર્વ ધર્મશાસ્ત્રો અલક્ષ્ય અને કાવ્યરૂપ શૈલીથી
એતરોત થયલાં હોય છે અને તેથી અમર લખાણુનો બાહ્યાર્થ લઈ તે ઉપરજ અમર કરવો
એ કેવળ મર્મીઈ છે. હિંદુ ધર્મમાં શ્રી કૃષ્ણને અનેક કુખનાળો હોય એવો વર્ણવવામા આવ્યો
છે, આપણા પાક ગરંદજમાં પણ અનેક દિવેસ્તાઓને બેશુભાર આંખકાનાદિ સાથે બિનારવામાં
આવ્યા છે, તો તેનો શુભાર્થ શા? એ સમજું કંઈજ નહિ પણ માણુરો સત્તર સમજી શકે
કરીને અધૈકિક અને દેવી બાવચાયક શક્તિઓને જાણે સામાન્ય વ્યક્તિઓ હોય તેવીજ રીતે
ચિતારેલી હોય છે, અને તેથી આપણે બહારથી દેખાતા અર્થને તિલાન્નલિ આપી અંદર રહેલો
માર્મિક અર્થ અદલ્ય ક્યેં છીએ તો અતુલતાનો પકડો તત્કાલ અસુઓ સામેથી અદ્રવ્ય થઈ જાય છે!
એવીજ વસ્તુસ્થિતિ આબાદ અંદો પણ દ્રમગાન થાય છે. ઝરધોસ્તી ગઝલજ ઉપરથી રખજ
થાય છે કે જમશીદ, કપકાઉમાદિ પાદશાહોને અકુરમઝદે અમર પેદા કાધા હતા, પણ તેઓ
પોતાની કરણીથી સરથાધિન થયા! એટલે? જો ખુદાએ તેઓને મોત રહિતજ ઉત્પન્ન કીધા
હતા તો ખુદા કંઈ એવો ચલાવમાન નથી કે પોતાનાં દુરમાનો ઘડી ઘડી ફેરવ્યા કરે, પરંતુ
અંદર સમાવેલો રહસ્યાર્થ તત્ત્વ જુદોજ છે. ખરી રીતે જોનાં હિંદુ નપતિઓને મૈતુરહિત પયદા
કરનામાં આવ્યા હતા એવું સિદ્ધાંત અચળા નહી પણ પહેલવી સાહિત્યમાંથી મળે છે, અને

જેરી રીને આપણ અવલતા પર મહાર બાંધે છીએ તેવો પહેલ્લીપર બાંધી શકતા નથી, સત્યજ ધણીજ વાર પહેલ્લી લેખકેએ અનિયયોક્તિ અને તર્ક શકિતનો પુર છુટથી ઉપયોગ કીધેલો હોય છે,—તે કે આવું કંઈ હંમેશાંજ નથી હોતું. ત્યારે ઉપસાં ધ્યાતો માટે આપણ એટલુંજ અનુમાન કરી શક્યે કે એ પાદશાહો પોતાનું નામ અને કીર્તિ આ દુનિયામાં યાવત્યંદ્રિયા કંઈ સુધી અમર કરવાને સમર્થતા હોય, અને નહી કે પોતાના રથૂમ અને ક્ષત્યુંમંચુર શારીરિક દેહને અહીં મરણ વગરનો કરવા,—પાને અપરંપાર યુગો વહેવા છતાં એકનાંએકજ વાતાવરણમાં અને સમાન નિયતિમાં પોતેજ દિર્ઘાયુ ભોગવવા ઉત્પન્ન થયાં હોય! આ સંબંધમાં ઉત્તરવદ ગાથાના એક ફકરાપર લક્ષ ખેંચેલું અસ્થાને નહીજ ગણાશે. પદ્યમયજ પાક કરોતોસ્ત કહે છે:—

અત્ કવલ્યા લલ મોઘ પ્રએત સ્પેન્તોતેમો,
વમે સુધધાઇ લલ મરેતએઈબો વલિસ્તેમ;
યોઇ મોઇ અહાઇ, સેરએયેમ્ દાંર ચવરયા,
ઉપાગિમેન્ હર્દયાના અમેરેતાતા;
વંદહેઉશ મન્ગેઉશ ખખાયાનાઇશ મઝદાઓ અહુરો.

“દીનનો કલામ જે સૌથી આળાદી કરનાર હોરમઝદે અને કહ્યો, તથા જે કલામ સાંભળવાને માણસોને માટે ધણોજ ફાયદાકારક તે વિષે હું તમને જાહેર કરું છું. જેઓ ‘માર્ગ તરફ તાબેદારી તથા ધ્યાન આપશે તેઓને તંદુરસ્તી તથા અમરપણું’ હાંસેલ થશે!” ત્યારે એ અમરપણું કયું?—શું દુન્યવિ અગરપણું? બેશક નહી, કારણ અરથુસ્ત ગમે એટલા પવિત્ર અને ખુદાના પર્મદ કીધેલા હતા, છતાં પણ ખુદાએ ગેરઇન્સાફીપરે તેઓને એટલી બધી સત્તા નહી આપી હતી કે તેઓ સઘળા ઝરથોસ્તીઓનેજ અમર્ગી બક્ષી શકે અને દુર્વંદોને નહીં! ખરી રીને જેતાં આ અમર્ગી તે આફની ગેતી છોડી જયા પછી બહેસ્તમાં મળતી અગર ઝીન્દગી, હવે આ બિનાની સાથે એક પહેલ્લી પુસ્તકમાં જણાવેલી બીનનો ધણોજ સરસ સુકાળનો સંધ શકે. પહેલ્લી “ઝદે વોહુગન યસ્ત” જે ગ્રંથ ચવરસી આવરના “બદમન યસ્ત”ની શરૂ છે તેમાં અરથુસ્તને પોતાને દાદાર અહુરમઝદ પાસે અમર્ગી માગતો ચિતાર્યો છે. સ્પષ્ટતામાન કરોતોસ્તે પ્રથમવાર અમર્ગી ઇચ્છી ત્યારે અહુરમઝદે તેઓને દરવેરપ આગાહીની અકકલ બક્ષી જેથી તેઓ છેક દુરના બવિઅ સુધીના નેટલા ઝગાનાઓ દુનિયા ઉપરથી ગુઝરવાના હતા તે બોધ શક્યા. છતાં પણ તેઓની ખાતેરનિશાં નહી થવાથી દાદારે દો નેદાન પાસે ફરીથી ફરગરીને અગરપણું ઇચ્છ્યું કે:—

“આફશ ગોફન હોમન્ત અએથ અરવૂદસ્ત બૈન હનાએ દાગાને લક વરાઇએતર દાદાર! અમત લી અએથ અરા વાદૂના ચીયુત બિન ઇ જવિન—મિશ ગેકપન—મઝદા વ ગેસ્તો ફીઆન મિત્રોઃ મિવાન ઇ વિનસ્પાન હુમન્ત ચેસ્તેયન, ધી આમિક અએન. અમત લી અએથ અરા વાદૂની ચીયુત વગમનચાન પવન દિન લક શપીર દીયુનેન્દ આદ્ય વદમન દિન ખોતાર મનશ અવિજક શપીર દિન ઇ મઝદસ્તાન મિન એહરમઝદ અરા મેહલૂન્ન અએથ અરા ચેદેવૂન્દ વદાન વલગનચાન અનશુન,આન પવન દિન દલક શપીર દીમતેન્દ!”

અને તે બે.લો કે: “હું નદયોલન આ તારી પેદાયશમાં મણે અશો તથા ધણે શકિન-

વાન છુ ત્યારે એ દાદર! જે પ્રમાણે આજાર વગરના દરખાનું, * ગોગનશાહને તથા ગોસ્તે ફિઆનને તથા નિકતાસ્પને ચિત્રોક મિઆન જે આમિરનો પેશોનનુશ કહે છે, તેઓને અમર બનાવ! એ તું મને અમર બનાવશે તો દુનિયાના લોકો તારી બનીદીન પર ઈમાન લાવશે કે બ્યારે તે દીનનો લાવનાર કે જેણે ખાતેમ બની માઝદપસ્તી દીન અહુરમઝદથી કયુન કીધી તે પોતે અમર થશે ત્યારે ખીન્દઓ તારી બની દીન પર ઈમાન લાવશે,” આ તેની વિનંતી અહુરમઝદ લક્ષમાં લઈ તેને સમજાવે છે કે “એ તને અમર કરું તો તુરગરાર જેના હાથ પર તારૂં મોહન નિર્માણ થયતું છે તે પણ અમર થશે, અને તેમ ને બનશે તો રસ્તાબેઝ અને તન પગીન કેમ થઈ શકશે?” આ ઉપરથી આર્પણે સાફ માફ જોઈ શક્યે છીએ કે પુણ પોતાના તેમના કાવલઓ દરમેઝ ફેરવેના નથી અથવા જરથોસ્ત દાદર અહુરમઝદને દૈવ નિશ્ચય બોધ પિન્ન થઈ ગયો, આથી અહુરમઝદે હરવેસ્પ આગાહીની અદકવ પાણીના આકારમાં ફરીથી તેને આપી જે પીના અશો જરથોસ્તે દુનિયા ફના થાય ત્યાં સુધીનો દુનિયાનો સર્વો રાહસ્ય જોઈ લીધો કે દુનિયામાં એક વખત મહુન મુશ બાવશે જ્યારે ધમની હુઆહુન થઈ જશે, અને તેણે સ્થાપેલો ધર્મપથ ધણી દુર્દશાને પામશે. આ સમયે નાણાં અશો જરથોસ્તે એવી મુશ મારી કે —

“દાદર લી ઝોશ થેડેયુન વ અમ્યાનકાને લી ઝોશ થેડેયુન અએધઅન અય અના કીન્દ એન ઝક પૂં શીકુદત અખામ! અશોઝ કીન્દીક થેડેયુન અઅપ દરવદીક વ રામ ફરાદ લા વિરાથેન્દ!”

“યાને—“એ દાદર! મને મોહન આપ તથા મારા વંશજોને પણ મોહન અપ્પ કે તેઓ પેલા મુશકેવ વખતમાં જીવે નહી, અને તેઓને અશોથી હવાડ કે તેઓ પોતાના રવાનો માટે દર્બદીનો

* “નિને જલિત મિરા” યાને આજાર વગરનું દરખાનું કે જે ઝાડપર મિસુર્ગ પડી ગોતાનો માગો રાખતું હતું. બ્યારે તે ઝાડ ઉપરથી ઉતરુ ત્યારે એક હજાર ડાળીઓ તે ઝાડમાંથી પુટતી, અને બ્યારે તે ઝાડ ઉપર પાછું ગેસુ ત્યારે એક હજાર ડાળીઓ બાગી જતી! અને તેમાંથી ખીન્દ જમીનપર પડતી.”

† “મિતો ખેરદ” થમાણે “ગોગનશાહ” ખનિરંથકેશ્વરની અંદર છે, અને પગથી તે અર્ધ બદનસુધી તેનો આકાર બગદના જેવો છે, અને અર્ધ બદનથી ઉપર માણસના જેવો છે! તે દરિયાને કિનારે ગેસીને હમેશાં યજ્ઞમાંની મંદગીમાં મથયુવ થઈ જાર કે, અને “જેર” (અવસ્થા— ‘અએય’)ની ક્રિય તું પાણી દરિયામાં ફેડે કે, જેથી તેમાંના બેથમાર નાશકારક પ્રાણીઓ મરે છે!

‡ અવસ્થાનો “યોહસ્ત-ફયન,” એને દિદનો “યરિષ્ટ રિ” સાથે સરખાવવામાં આવે છે. આવા વસ્ત પ્રમાણે તે અદીસુર બાનુ આંગળ અર્ધ ચુલરે છે કે અખત જાદેગરના હલ ઉપાધ્યાઓ ઉકેલવાની તેને શક્તિ ગણવી, (પહેલી “મામિયને ગોસ્તફયાન” નામની કેતાબમાં ૩૩ ઉપાધ્યા કહ્યા છે.) તેની મુશદ જર આવી, તેણે વગતા તણુ સનાપો અખતને પુગ્યા જેના જવાબો તે આપી શક્યો નહી, જેથી ગોસ્તેફિઆને તેણે નાગ કીધો.

§ પેશોતન શાહ યુસ્તાસ્પને બેટા હતો અને કગદેઝનો વડો પ્રમોથુર હતો. એનું બીજું નામ “ચિત્રેકમિઆન” છે, તેમજ એનો એક બેતામ ગોદનનીરાપ” યાને દુનિયાને સણુચારનાર હતા, અથવા જરથોસ્તે યુસ્તાસ્પને બ્યારે દિન કયુન કરાની ત્યારે આર્ધગિાન કરીને ધજેસુ હું પેશોતનને પાછું હતું જેથી તે અમર બન્યો હતો એમ કહેવાય કે

ત્યા હોઝખનો રસ્તો તપ્પાર કરે નહીં!" આ ઉપરથી એટલું જ ખુલ્લું માણુમ પડે છે કે અદુરમઝદના નેમી આપેલા નિયમો એટલા પરિપક્વ અને એટલા અચળ હોય છે—અને ધરતર પોતે એટલો બિનસ્વાસ્થી અને અપદ્ધાની છે—કે ઉઠત કાયદાઓને કોઈ પણ નિરપદ્ધતાથી કાઢે મારી શકતું નથી, અને તેથી પરિણામરૂપે કાષ્ઠપણુ અનુબધ્ને હમેશાં સુધીની જીંદગી મળી હોય એ કેવળ અશક્ય છે! સીખ ગુરુ ગોવિંદસિંહ કહે તેમ તમે ગમે તે હોવ તો પણ મોહન તમારીપર ગદ્યો કર્યા બિન નગ રહે:

નિરશુર નિરપ હો કિ મુન્દર સરપ હો કિ

ભુપત કે ભુપ હો કિ દાતા મદા દાન હો:

પ્રાન કે બચાવવા દુધ પૂન કે વિવધયા—

રાગ સોગ કે મિટપયા કિધો માની મદામાન હો:

વિદ્યા કે વિચાર હો કિ આદ્ય અવનાર હો કિ

સિદ્ધતાકી સર્ત હો કિ સિદ્ધતા કી સાન હો:

જોખન કે ભક્ત હો કિ કાલદૂકે માલ હો કિ

શુનુન કે શુલ હો કિ મિત્રન કે પ્રાન હો!

આમ છતાં પણ ફ્રેંચ લેખક એલેક્ઝાંડર ડુમાની નોવેલોમાં એક ચોક્કસ પ્રમથ નામે ગ્યુમેપ્પ બસામે ઉર્ફે કોમ્પીઝેટ્ટોને દાખલ કરવામાં આવે છે જે એવી બહાલ મારે છે કે તે ઠેક સિઝર અને ક્લિઓપેટ્રાના વખતમાં જન્મ્યો હતો, અને તેનામાં એવી શક્તિ હોવાનો તે અહંકાર કરતો કે જો કોઈ તેને પૈમા આપે તો તે તેને અગર બનાવે! આ “અગર” માણુમ ૧૭૦૯ માં જન્મી ૧૭૮૩ માં મરી ગયો હતો! એડવર્ડ ખુપર લીટનની “બ્રોનોની” નામક એક ટ્રિગ્યુરી ભરી નવલકથામાં પણ એક આમુક શખ્સને અમર જોડો ચિતાર્યો છે, પરંતુ પાછળથી લેખક તેને માત્ર એક બાવલાગલ કપના તરીકે જ ગણાવે છે. નેપોલેયન એકવાર પોતાના વિશ્વાસુ ડેનનર્ડ સાથે પોતાના ચોક્કા સોલ્ટની પીકચર ગેલેરી જોવા નીકળ્યો, જ્યાં રાફાએલનાં એક ઉત્તમ પીકચર માટે ડેનને “આ અમર રહેશે!” એવા મનોદગાર કાઢ્યા. “આ ચિત્ર આણું ને આણું કેટલો વખત રહેશે?” બોનાપાર્ટે પુછ્યું. “ઘણું તો ૪૦૦ કે ૫૦૦ વર્ષ!” ડેનને કહ્યું. “એને તમે ‘અગર’ કહો છો કે?” નેપોલેયને ચિત્રારથી કહ્યું, ત્યારે પ્રશ્ન ઉઠે છે કે: અગર કોણ છે? ખરેખર કોઈજ નહીં અને કંઈજ નહીં!

ચિરંજીવી નદી કોઈ, ગયા મતુ જેવા મદિપત;

ચિરંજીવિ નદી કોઈ, ગયા વહિ અગણિત અધિપત;

ચિરંજીવિ નદી કોઈ, ગયા અધિકારી હકે;

ચિરંજીવિ નદી કોઈ, ગયા કંઈ સગ્ગ ચંદે;

વળી ગયા રામ ને રાવણ, ગયા દેવ ને દાનવી—

સતવાદી સગ્ગણુ ગયા, કોણુ માત્રમાં માનવી?

- ૧ ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ.
- ૨ શ્રેષ્ઠ શરીર સંપત્તિ.
- ૩ દીર્ઘ જીવિત મુખ.
- ૪ અમુટ ઉત્સાહ વૃત્તિ.

ચાર અલગ-અલગ લાભ.

અને

એક અત્યુત્તમ સાધન.

આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓ.

જો તમે વિધ્યાની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ આહતા હો, જો તમે ઉદ્યોગમાં આગળ વધવાને શ્રેષ્ઠ શરીર સંપત્તિને ધ્વજતા હો, જો તમે ધર્મ વજેરેના સાધન માટે દીર્ઘ જીવિત મુખની આકાંક્ષા રાખતા હો, અને જો તમે દુનિયામાં પંકાવા માટે અમુટ ઉત્સાહ વૃત્તિ મેળવવા ધારતા હો તો આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓનું સેવન કરો.

આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓના મેવનથી દરેક વ્યક્તિની નળગાઇ દુર થાય છે. રૂધિર તથા વીર્યની અશુદ્ધિ અને ખામી મટે છે. માથાનો તથા છાતીનો દુખાવો, કેડની અને પગની કળતર, થોડી મહેનતે પણ લાગી જતો થાક, સ્ત્રીઓના ગર્ભાશયના દોષ, સ્ત્રીઓની દુર બેસવાની શેષપિણુ વ્યવસ્થા તથા દસ્તની અટકાયત અને પાચન શક્તિની અવ્યવસ્થા એ સઘળું આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓના ઉપયોગથી અન્યથા રીતે દુર થાય છે.

કિંમત—ગોળી ૩૨ ની ૩ળી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

સામટી ચાર રૂપિયાની ખરીદનારને એક ૩ળી ભેટ એટલે કે દુલ પાંચ ૩ળી આપવામાં આવે છે. ભેટ વીજેરેની વેધારે વિગત જાણવા માટે પ્રાઈસ લસ્ટ મંગાવો.

પ્રાંચ ઓફીસ.

કાવળાદેવી રોડ, મુમ્બઈ.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

આંતકનિઘ્રહ ઔષધાલય.

જામનગર—કાઠિયાવાડ.

વખતની કસોટી

માંથી પસાર થએલી, હજારો ઉંચા મટો મેળવનારી, તખીજો, હુદીમો અને વૈદોએ વટીક તારીફ દીઢેલી, ખાળક કે ઘરદાં, નખળા કે જગરાં, તથા મરદ થા હમેશ્વંદી ઓરતને માટે એક સરખી કાયદાકારક અને ખાત્રીભરી, અનેક પુરાં, કહણુ દરદો માટેની વનસપતીની ડાં બેં મોતીવાલાની ચમત્કારીક ગુણોવાલી દવાઓની કીમતનું લીસ્ટ અને છાપ્યું છે.

ખાંસીની ગોળીઓ:-ખાંસી, ખહી, દમ, દાંફણુ, માટે-કીં ૩. ૦, ૦, ૦, ૦ તથા રતજ પુ ના ૩. ૬.

પલમોનીક પાઉડર:-કપતી ગોળીઓ સાથે ખાવા માટે દખી પુ ના, કીં ૩. ૦, ૦.

વુલ્ગાયનો પાક:-ગમે તેની સખત ક્યવ્યાત નખળાઈ કયાં વીના દુર કરે છે, કીં ૩. ૦, ૦.

તાવની ભુકી:-દરેક જતની તાવ માટે, ૩. ૦, ૦.

તાવની ગોળી:-દરેક જતની તાવ માટે, ૩. ૦, ૦. તથા રતજ પુ ના ૩. ૧૦.

તાવ ગયા પછી લાગતી ચાક, નાતવાણી નખળાઈ માટેની દવાની શીશી પુ ની, કીં ૧૧ તથા ૩. ૨.

ટોનીક ઓફ લાઈફ:-આ દવાથી સરીરનું ખીમોનું લોહી સુધરે છે. લુખ વધે છે. ખાધેનું જરે છે. લોહીમાં વધારો થાય છે. કાક, માટવાણી નખળાઈ દુર થાય છે. કીં ૩. ૦, ૦. શીશી પુ ના ૩. ૧૧ તથા ૩. ૨.

દાંતનું મંજન:-રોજના વપાસ માટે ફક્ત) દાંત મંજવતુ કરી સફેદ બનાવે છે. મોઢાનો ગંધ દુર કરે છે. કીં ૩. ૦ તથા ૦, ૦, ૦. તથા રતજ પુ ના ૩. ૪.

દાંતનું મંજન:-ફક્ત દુઃખતા દાંત તથા દાઢ, હજારો સાર્વજિકોટામાંથી ફક્ત એકજ અગ્રે છાપી છે.

૧ ડાં સર બાળકદર મૂણ, કેટી, જે. પી., એવ. એમ., તે વડોદરાના ખામ તખીજ તથા વડોદરા રાજ્યના સરવેથી વડા દાક્ટર, લખે છે, "મોતીવાલાની ખાંસીની ગોળીઓ ગુણકારી તથા કાયમવાળી છે. સરદી તથા સખત સરદીની ખાંસીના ઘણાંએ દરદોએ ઉપર એ ગોળીઓ મેં અતી ઘણી ફતેદમંદી સાથે વાપરી છે. એ ગોળીઓથી ખહીના પાત્ર એક દરદીની ખાંસી નરમ પડી ગઈ અને તેની પીઝાકરી મટી ગઈ એવું મેં લેખું છે."

એકલા બનાવનાર:-ડાં બેં મોતીવાલા.

ગોરવેન્ડ રોડ, બાયપલા દત્ત પાસે-મુંગઈ

માટે. દાંત દાઢનો હજારો તથા લોહી પરનું જતું નરમ પાડે છે. કીં ૦, ૦, ૦ તથા ૩. ૦, ૦. તથા રતજ પુ ના ૩. ૬.

દામરીઓ, કાલેરા, નંઝણી માટેની દવાની શીશી પુ ના ૩. ૦, ૦ તથા ૩. ૦, ૦.

દરોજ, કીડ પુજલી, વિગેરે ચામડીના દર્દો માટેની ભુકી, શીશી પુ ના, કીં ૩. ૦, ૦.

દરેક જતનાજખમો માટેનો મવગ, કી. ૩. ૦, ૦.

નખળી પાચન શક્તિથી પીડાતાઓ માટેની હજમીતની ગોળીઓ, કીં ૩. ૦, ૦. તથા રતજ પુ ના ૩. ૮.

હરસની ભુકી:-ગાદરના કે અંદરના, લોહી-આર કે મસાવાવા, તથા કે વુની, હરસ દુર ન સદા માટે નરમ પાડે છે, કીં ૩. ૦, ૦.

હરસનો મસમ:-કપતી ભુકી સાથે વાપરવા માટે દખી પુ ના, કીં ૩. ૦, ૦.

હરસમાંથી પડનાં લોહી ગંધકરવાની દવા: શીશી પુ ના, કીં ૩. ૦, ૦, ૧૧ ને ૩. ૨.

મીઠી પીડાખાની દવા:-યોરોક વખત વાપ-માંથી દરદીને કાયદો જુલાય છે. કીં ૩. ૧૧ ને ૩. ૨.

લેપ:-દસ, મોંઢ, લચક, રમેતીમગ, માકિટ, મોઢો, વિગેરે માટે, દખી પુ ના, કી. ૩. ૦, ૦.

અંતે ધર્મો જય.

૫ મનાર—જરખાનુ મહેરવાનજી કેઠાવાલા

રોયલ આરમી મેડીકલ કૌન્સિલના ડૅપુટી સેલેંડ ધણેજ વિચારવંત જણાતો હતો. તેને એક નવીજ શોધ કીધી હતી અને તેની ફોનોક્ર માટે તે તદ્દન ખાત્રી પુરવક હતો. તેના સામે એક સોલજર બેઠો હતો જે આ છેલ્લી નેહરત લડાઈના શેલ-શોકસથી આજ છ મહીના થયા પોતાની જોડવાની શક્તી ગુમાવી બેઠો હતો. એ કમજબ શેલના ધડાકાઓથી કેટલાક સોલજરો ગરેજા ભીન કે વાઘા વગરના, અને અપંગ સાથે કોઈકેતો મગજની નબલ્લાઈને વટીક આપીને થઈ ગયા છે. ડૅપુટી સેલેંડ આગળ આવેલો લશકરી જવાન, બાપટો પોતાની વાઘા જોડી બેઠો હતો.

કેપ્ટને વચલી ટેબલ ઉપર એક મોટું ફોનોગ્રાફ જોડવીયું અને કાંઈ પોતાની નવીજ શોધ પ્રમાણિતું સીલીનડર અદર સુકી તે પેલા સીપાહ તરફ આવ્યો.

“તમે જોટેથી એ. બી. મી. જોલો”

પેલાએ ઘણુંબી ગળું ખેંચી ભેયું. પણ જરાબી અવાજ કાઢી શક્યો નહી એટલે તેને નામીયાસીથી ટોકયું ધુણાવ્યું.

“આ સોલ્ડા ઉપર અજોટાવો” કેપ્ટન રોલકે કહ્યું. તે જોલજરે ગુપગુપ તેમ કીધું. કેપ્ટને તેને મજબુત અવાજે સુચનાઓ કરવા માંડી. “તમે ઘણા યાદી ગયાછ, તેથી મેં નમોને અજોટાવા કહ્યુંછ. બ્લેનફેટ લપેટવથી તમોને હુક ગળશે અને તમો તરતજ શાન્ત ઉઘ કહાડવા પડશે.” આ તેના સત્તાવાન અવાજથી અજબ અગર તે સળસ ઉપર થવા લાગી અને તે જોડા વખતમા ભર ઉઘમા પડીયો. કેપ્ટને જોડાવારે કહ્યું.

“તમે મને સોલ્ડાની ગકોછ ?”

પેલા જોલજરે હા પારીયું. હવે કેપ્ટને તેવાજ સત્તાવાન અવાજે કહ્યું કે તે તદ્દન આગળની માફક જોલી શકવા જેવી હાલતમાં હતો, અને નથી જોલાતું એમ ધારવું એ ફક્ત તેના મનનો ધખારો હતો અને હવે તે જે કાંઈ જોલવા એને ફરમાવશે તે એ સેહજાઈથી જોલી શકશે. “ચાલો હવે એ. બી. સી. આખી જોલી લવો” અને અજબ કે દરદીએ ખુદ્દા હલકે ઇંગ્લીશ મુગાક્ષર ઉચારીયા.

“હવે ‘ગોડ સેસધ કીઝ’ ગાયો.” રેલિંગે ફરમાવ્યું. અને વગર હરકતે દરદી તે ગાયન ગાઈ ગયો.

“હવે તમે ઉડીને ઉભા થાવો” આટલું કહેતાં કેપ્ટને, પેલું ફોનોગ્રાફ ચાલતું બંધ કરીધું.

જ્યારે તે સોલજર ઉડીને ઉભો થયો ત્યારે પાછો મુઠો ખની ગયો. કેપ્ટને તેને બધી વાત કહી, મગર તે દરદી નહીં માની શકતો હોય તેમ કહાતું હસીયો. છ મહીના થયા તે વાચા ખેડી બેઠો હતો અને હાલમાં ઉંઢમાં તે ખોતવા પામ્યો હતો એમ તેના માનવામાં આવ્યું નહીં. હવે કેપ્ટને પેલું ફોનોગ્રાફ ચાલતું કરીધું કે જેમાં તેને પેલા મુગા દરદીનો અવાજ ઉતારી લીધો હતો.

પોતાનો અવાજ સાંભળતાં તે સોલજર અમકીને ઉડી ઉભો થયો. પણ જ્યારે પોતાના અવાજે ગવાયેલું રાજગીન તેને સાંભળ્યું ત્યારે તેને પોતાનું ગળું મજબુત દાખી વાત કરવાની તાણતોડ કીડી અને અંતે તેના ગળામાંથી અવાજ બહાર પડ્યો.

“ઓ મારા ખોદા !”

“હા ત્યારે હવે અંતે તમે ખોદી શકીયા?” કેપ્ટને ધીરજથી કહ્યું.

“હા સાહેબા” તદન અકીત થયેલા તે દરદીએ કહ્યું.

કુદરતી રીતે કેપ્ટન રેલિંગની આ નવી શોધની વાત ચોખ્ખાનું ફેલાઈ ગઈ અને જોડલા એવા દરદીઓ હતા તેઓ ઉભાઈ નંવા લાગ્યા. આ બધું તો ઠીક હતું પણ એક દહાડો ડોક્ટર સર એળનેઝર વાઝ આવીને ઉભો જે કાંઈ ખીત્તજ સમજાસર આવેલો લાગતો.

સર એળનેઝર જાહેરમાં પોતાનું નામ ઘણું પકાવીયું હતું અને લંડનથી આ તરફ તેનું કાંઈ આવડું થયું અને તેના સાંભળવામાં આ જવાન કેપ્ટનની અદ્ભુત શોધ આવી એટલે તે ખાસ તેને મળવા આવ્યો. જવાન કેપ્ટને આ મહાન તળીગને પોતાના મકાનમાં જોઈ મોટી અને સારી આશાઓ બાંધી. સર એળનેઝરે પોતાના મોટા ઘોઘારી અવાજે તેના ખાનગી ચોરડામાં જઈ પુગતાં કહ્યું.

“મારા જવાન દોસ્ત રેલિંગ, હજુરતો તું તદન જવાન અને હુન્યાને અંતરુ છે. હું વગર સહરાધાતે કહું છ કે હું નો મારું નામ કરી ચુકોછ, પણ આ તારી અદ્ભુત શોધ જગ જાહેર કરવા માટે તુંને કોઈ મારા જેવા મહાન આસાગીની મદદ જોઈએ. તું હુનીયાના લેકિને તો જોળજોછ, તારા એકલાની તરફથી આવી કાંઈ શોધ બહાર પડશે તો કોઈ તેને વજન આપનાર નથી, તેથી હું તુંને મદદ આપવા આવ્યોછ. લાવ, તારી શોધ મને બતાવ અને મારી સાથે રૂબી હું તુંને જાહેરમાં લાવીશ.”

કેપ્ટન ખુશ ખુશ થઈ ગયો અને તેને પોતાની શોધનું શીલીનકર બતાવ્યું સમજાવ્યું અને છેવટ એળનેઝરના હાથમાં મેલ્યું, અને હુંક વખતમાં આ વાત જાહેરની જગ્યામાં લાવવાનું પ્રેમીસ આપી દાલ તુરંત તો સર એળનેઝરે જલ લીધી.

થોડાક દિવસ નીકળી ગયા અને એક સવારે નાગ્તાની ટેબલ ઉપર પેપર ઉઘલાવતાં કેપટને અજાણીની એક બરાડ મારી પેડલાં પાના ઉપરજ મોટા હરફે લખાએલું હતું—

એળેનેઝર વાઝની મહાન શોધ. શેઠ શોકસથી ગોતાની વાચા ગુમાવી ખેડેલાઓને ઉંઘમાં નાખી, વાત કરાવી, તેઓનો અવાજ ફોનોગ્રાફમાં ઉતારી લઈ જાણત વસ્થામાં દરદીનો અવાજ તેને કાને નાખી બોલતા કરવામાં આવ્યા છે—વગેરે વગેરે.

કેપટન કુદકો મારી ઉડી ઉભો થયો. આ કેવો સરીયામ દંગો થયો હતો. મારા ખોલા ! હવે જગના લોકો માનનાર હતાં કે તે શોધની તપાસ કરનાર પોતે હતો. ક્યાં તેનું આ નહાતું ગામડું અને ક્યાં લંડનની વસ્તી ! અહીંના અલણુ ખેડુતો તેના તરફથી સાક્ષી પુરવા આવેળી ખરા, પણ જાહેરમાં નામના મેળવી ચુકેલા આ ઈંગ્લીશ યાહુદીનો દંગો કેણુ માનનાર હતું ? તેને અણહદ નાસીપાસી મળી અને એકદમ તે એટલો ઉશકેરાઈ ગયો કે જાગે તેની ઉત્તમ શોધવાલા ફોનોગ્રાફના ચુરેચુરા કરી નાખે એવોજ કાંઈ ખ્યાલમાં તે ઉશકેરાયાથી પોતાના મશીન તરફ ધસ્યો, પણ સહજ આંચકો લાગતાંજ તે બોલતું મશીન આલુ થઈ ગયું અને ઉશકેરાએજા રોલંડની આંખો અજાણી અને પ્રચલીથી ફાટી ગઈ. તેને જત પોતાનું સર તે માલેકની સનમુખ નમાવીયું, કારણુ તે મશીનમાંથી એળેનેઝરનો અવાજ નીચે પ્રમાણે બોલતો હતો.

“મારા જવાન દોસ્ત રોલેડ, હજુરતો તું તદન જવાન અને દુનીયાને અંજાણુ છે, હું વગર સહરાયાતો કહું છું કે હુંનો માફ નામ કરી ચુકયોછ; પણ આ તારી શોધ જગજાહેર કરવા માટે તુંને કેઈ મારા જેવા મહાન આસાગીની મદદ જોઈએ. તું દુનીયાના લોકને તો આજાણેછ, તારા એકલાની તરફથી આવી કાંઈ શોધ ખજાર પડશે તો કેઈ તેને વજન આપનાર નથી; તેથી હું તુંને જાહેરમાં લાવીશ.”

કેપટન રોલંડે પોતાના નસીબને દુવા લીધી. તેને ખ્યાલળી ન હતો કે જ્યારે પેલો ઠગારો એળેનેઝર તેની મુલાકાતે આવ્યો હતો ત્યારે ફોનોગ્રાફ ખુલ્લું રહી જવા પામીયું હતું અને તેઓ વચ્ચે થએલી બધી વાતચીત માહેઉતારી ગઈ હતી.

હવે જે પહેલું કામ તેનું લીધું તે એ હતું કે પોતાના વડા પાસે જઈ તેને દસ દહાડાની રજા લીધી, અને પેલાં ફોનોગ્રાફ અને રેકોર્ડને સારી રીતે પેક કરી સાથે લઈ તે લંડન ઉપડી ગયો. ત્યાં જઈ યુગતાં તેને જાણીયું કે રાયલ એસોસીએશન ઓફ મેડીસીન ઇનલંડની તરફથી તેજ સાંજે સર-એળેનેઝર વાઝ પોતાની શોધ ઉપર લાખણુ કરનાર હતો. એક લાંકડાંના દાખડામાં પેલું ફોન અને રેકોર્ડ લઈ કેપટન રોલંડ લેકચર હોલ તરફ ટેકસીમાં ઉડ્યો.

રેલ્વે ઉપર એળેનેઝર કાકા ઉભા હતા અને આજના લાખણુની સમજ આપવા તેમના પાસે એક મોટું ફોનોગ્રાફ અને મીનના મીલીનડરો ગોઠવાએલાં હતાં. તેવણુ પોતાના મોટા ઘોઘારી અવાજે પોતાની અદ્ભુત એકલે હાથની શોધ

માટે શ્રાતાજીએ સમજાવ્યું અને સર્વેને છકક કરી મુક્યાં. જ્યારે તેવણે બેઠક લીધી ત્યારે ચેરમેન ઉઠીને ઉભા થયા. હજુરતો, તેવણ આજના મહાન ભાષણ કર્તાની તારીફમાં એક સખુન ઉચ્ચારે તેટલાં કેપટન શેલેડ પોતાના વાજીંગના સંચા સાથે સ્ટેજ ઉપર જઈ ઉભો. “મીં ચેરમેન પેહલાં યોગક સખુનો બોલવા માગું છું.”

અહીં તે એબનેઝર નરફ ફર્યો “તમે એમ કહેવા માંગો છ કે આ શોધ તમે પોતે કીધી છે ?” તેને સત્તાથી પુછ્યું.

“અલબત્ત, મારાં ભાષણનો તેજ અર્થ થયો જોઈએ.” તે ઇંગ્લીશ ચહુદે શાન્તીથી કહ્યું.

“સાહેબો આ વાત જોટી છે. આ સીલીનડર અને એપરેટસ બધું મારું છે” કેપટન બોલીયો અને તેને બધી હુકીકત તેઓને સમજાવી, પરંતુ એબનેઝર ઉપર તેની જરાબી અસર થઈ નહી. તે શાન્તીથી લાંબા ટાંટીયા કરીને બેસી રહ્યો અને તેની બેઠકારી જોઈ બીજાં બધાંઓએ જાણ્યું કે આ જવાન કેપટન કગાર્થ રમવા આવ્યો હતો.

“તમે શું હજુર બી ના પાડો છ ?” કેપટને પુછ્યું.

“તમારું બધું વાહીયાત અને ગલ્લત છે અને તેનો જેમ હું ઇનકાર કરું છું તેમજ મારું ભલેહું ઓડીયન્સબી તુચ્છકાર કરેછ એમ હું ખાત્રી પુર્વક છું.”

અ તે કેપટને પોતાનું ફેન ચાલું કીધું. માંહેથી એબનેઝરનો અવાજ ઉઠી નીકળ્યો. “મારા જવાન હોસ્ત શેલેડ હજુરતો તું તદન જવાન અને હુનીયાને અંજાણ છે :—

પેલો કગારો સખત ચોંકીને ખુરશી ઉપરથી ઉઠીને ઉભો થયો, તેની આંખો ગંભીરથી ફાટી ગઈ. પોતાનું પોગલ આ પ્રમાણે જાહેર થતું જોઈ તેની જાંબો બંધે ટાળવે ચોંટી ગઈ. ફેન તો વાગતુંજ રહ્યું અને સાંભળનારાંઓ દમ ધરીને ઉભા થાન કરીને બેઠાં, પરંતુ જ્યારે એબનેઝરે પોતાનાજ સાહુદનો આવો પડ્યો સાંભળ્યો—“તારા એકલાની તરફથી આવી કાંઈ શોધ બહાર પડશે તો કોઈ તેને વજન આપનાર નથી તેથી હું તુને મદદ આપવા આવ્યો છું—”

બસ થઈ ગયું. ઓડીયન્સ “હીસ આઉટ” કરે તે પહેલાં આ નામચીન આદમી ત્યાંથી ગુપચુપ ચાલતી પકડી ગયો. કેપટને ફેન ચાલુજ રાખ્યું અને પોતાના સાંભળનારાંઓની તમામ ખાત્રી કરી આપી.

અંતે ધર્મો જય.

પૈસા પર પ્યાર.

(પારસી સંસારની એક મોટી વારતા.)

લખનાર — મીસ મુના દાવસશાહ ઇરાની,

પ્રકરણ ૨૧ મું.

વરરાજ.

જોરશેદ અને એડીને ગાગમાંથી હોલમાં દાખલ થતાં કોઇએ જોયાં નહીં. અને છુટકારાનો એક લાંબો દમ જેથી તે જોરશેદથી છુટો પડી લાઇબ્રેરીમાં જવા ફર્યો.

એક સુંદર રોકીંગ ચેર પર વિચારવંત ઢબે અરડાઇ પડેલા પોતાના ભલા શેઠ દાદીને જોઇ તે એક પણ લાઇબ્રેરીના ઉગર ઉપરજ ચીટકી ઉભો.

કોઇનો દાખલ થવાનો સંસારો મમજી દુબાશ શેઠે ચમકીને ઉચે જોયું અને પોતાનાં માનીતા સેક્રેટરીને ઉગર ઉપરજ ઉભેલો જોઇ તેવણ કંઈક ખુશાલીનો દમ જેથી એક કુદકે ઉડી ઉભા થયા.

“એડી દીકરા તું આયો કે ?” તેવણે તેનો હાથ માચાથી પકડી કહ્યું, “માહરી પર તું એક એલિજન્સી કર્યો ?”

“તમારે માટે કંઈળી કરવા હું ખુશી થવરા,” તેણે લાચકીથી ઉત્તર કીધો.

“તે માહરા કરતાં જોરશેદને ખાતર વધારે છે,” તેવણે હમીને માંગી લીધું.

“જાનુ જોરશેદ માટે કોઇળી શું નહીં કરી શકે ?”

“વેલ ત્યારે વાત એમ છે એડી,” તેવણે લગાર ગુચવઇ ગુચવઇને શુર કયું, “કે આજે હુંમે ખાધા પછી જરા વાઈન પર ઓઝો વાર લગાડયો અને તું જાણેયની કે માહરા જેહાંગીરને સલામતી પર સલામતી લેવા લેવડાવ્યા વિના ચાલેજ નહીં ને ત્યારે દીકરા, એવણે આજે જરાક વધારે પીધેલો છે.”

“હું સમજ્યો સાહેબ.”

“હું પોતે તેથી માહરા મનથી થોડો ખફા નથી,” શેઠે પોતાના સેક્રેટરી આગલ જમાઈની ચાલથી લગરીક કચવાઈને રાવની ઢબે કહ્યું, “ને જોરશેદ એટલી વિચિત્ર છે. તે જોએને માલમ પડે તો તુ જાણેયની એડી દીકરા, કે એમાથી મોટી

પંચાતી થાય, ને તે બી વળી ત્યારે અણીપર લીક આવી ત્યારે—એ જરા કશોડું લાગે!” તેવણે પુરૂં કયું.

“ને શું એ વાજળી છે કે બાનુ ખોરશેદથી એ વાન અંબણી રાખવી?” તેણે કંઈક અનગમાથી ‘પુછ્યું’, “જો તેવણ એટલા બધા પીનાર છે તો તે આદતે વિષે બાનુ ખોરશેદે માહીતગાર થવું જ જોઈએ.”

“અરે તે તો એને માલમ છે કે!” તેવણે બેદરકારીથી ચલાવ્યું, “બધાંને સર જેહાંગીરનો એ શોળ ખબર છે.”

“તે છતાં, સાહેબ, તમે બાનુ ખોરશેદને એવણની મોઢોરદાર થયલાં બેવા કેટલા બધા આતુર છેઓ,” તે હિમતથી બોલ્યો.

દાદી શેઠ ખડખડાત રમુજતું હસી પડ્યા.

“તું નાદાન છે દીકરા, હલુર તુ બીલકુલ નાદાન છે,” તેવણને જમઘની એળ તદન નટવી લાગી, “આય હુન્યામાં એક શુભવંત ફરેસ્તાને તો ખોરશેદ કદીબી પરણી શકશેજ નહીં ને ત્યારે એવણની આય જરા રતી પીવાની ટેવમા શું મોટી એળ છે? એડી, તું આય એક કામ માહુરી ખોરશેદને ખાતર કર. જેહાંગીર ડાઈર્નીંગ રૂમમાંથી કોઈગરૂમમાં બાનુઓની હાજરીમાં જાય તેની અગાઉ જરા તું એને પટાવીને ઘેરો વખત બાગમાં એની સાથે, એની દાઢી ખુમારી ઉતરે ત્યાં વેર ફર. હું પોતેજ એ કામ કરતે દીકરા, પણ, માહુરાં ગેસ્તો તરફનીબી ફરજ માહુરે જાતવથી જોઈએ કેની?”

એકજ મીનીટ એડી તે કામ કરવા માટે ધચુપચુ થયો. તેને પીધેલોજ મોઈગ-રૂમમાં જવા દઈ પેલી લોબી છોકરીને તેની મોટી એળ ઉઘાડી પાડી દેખાડવા તેણે ઘણું મન થયું. પણ તેણીની નાસીપાસી ને જોએલતનો ‘જ્યાલ થનાંજ’ તે જવા તૈયાર થયો. તેણી તો, તેની પદવી અને પૈસાને પરણતી હતી, તેને નહીં. જો જેહાંગીરની એળથી એકબારણી તેણી વાકેફથી થાય તો તેને લાગ્યું કે તેણી પોતાના લોબી વિચારમાં કદી ફરે નહીં. અને ત્યારે એક પલમાં તે પોતાના મનપર જળદો કાબુ જાતવી લઈ, દાઈર્નીંગ-રૂમમાં દાખલ થયો.

તેવણ નામદાર તેજલ નજદીકની એક મોટી ખુરસીપર દાઢી ખુમારીમાં અરડઈ પડેલા હતા. એડીને જોતાંજ તેવણે ટટાર થજની એક મજબુત દોશેશ કીધી.

“હું હયાં એખલોજ છેલું” આ સસરાનાં હેંડસમ સેકેટરીને એની હાલતમાં પકડઈ આવવા માટે જાચાવમાં કંઈ કેહેવું તો જોઈએજ ત્યારે તેવણે ખુલામો કીધો. “બીલાઓ જલદીથી ઉડી ગયા. મને મ્યુઝીક કરતાં વાઈનપર જાહુજ શોખ છે. તેથી હું હયાંજ જરા દમ ખાવા ઘેડાવ. આઈ સે માસ્તર, માસ્તર સેકેટરી, આય ખુરસીપર બેસો ને માહુરી માથે એક ગલાસ વાઈન લેવો.”

“નહીંજ કંઈકયું” એડીએ શાંત રહેવાની એક મજબુત દોશેશ કીધી. “આવતી દાલે તો તમારા લગનનો દીવસ છે, સાહેબ, ને તેથી આપુને વાઈનથી દુર રહેવાની અગત છે.”

“ઓવ ગઈટ! બસ કાલે તો માહરો લગનનો દિવસ છે. ને હું આખી ધડયાં માહેલી, સર્વથી ખ્યુટીપુલ—માઈન્ડ મોસાયટીના સ્ટારને પરણનાર છું.”

“મેહેરબાની કરી તમે ટ્રાઈગ—રૂમમાં—જાનુઓ નજીક જાવો તે અગાઉ માહરી સાથે થોડોક વખત જાગમાં ઉતરઓ! આજની રાત ઘણીજ રળીયામણી છે અને પવનની ધીમી લેહેરી ઘણીજ ખુશનુમાં છે.”

“હા, ચાલો મને કંઈ અટચણ નથી. માહરી કુંવારી છુંગીને! આજનો છેલ્લોજ દિવસ છે. કુંવારી છુંગી કેવી, મનેની છુટી ગણાયય ખરૂં કેની, મીં સેકેટરી!

“માહરૂં નામ અરદેશર કાંગા છે અને તેજ નામ વાપરીને માહરી પર મેહેરબાની કરશે, સાહેબ!” તેણે જેમ તેમ પોતાનાં શુરસા પર કાણુ રાખ્યો.

“હં! હં! તે જે હોય તે! કાંગા, જાંગા, સાંગા, જે હોય તે! દરેક આદમીને નામ તો હોયજ, ને ત્યારે એમ નથી કરતું કે મને બધાના ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.”

“મેહેરબાની કરી તમે માહરૂં તો ધ્યાનજ રાખજો,” તે મક્કમતાથી જોડ્યો.

“આઈ વીલ ત્રાય, તમે મને તમારી માથે જાગમાં ફરવા તેજાય કેની?”

એડીએ ડોકાનાં લેહેકાથી હા પાડી.

“વેલ, મેં આજે ચાર ગલાસ વાર્ધનનાં લીધાંય ને મને લાગેય કે જરા બીજાઓ સાથે લોલાઈ તે, અગાઉ બાગમાં લટાર લેઉ તો તમે માહરી સાથે આવશેની મીં સાંગા!”

“માહરી અટક કાંગા છે, સાહેબ” તેણે પોતાની અટક પર ભાર મુકી કંઈ કચવાટથી સમજાવ્યું.

“વારૂં ચાલો કંઈ નહીં!” તેવણે નાજતી કીધી, “તમે માહરી સાથે સીગાર લેશે કે!”

આય કરોડપતિ શેઠવાની બીજી ગદી જોતાં તેનાં આંગમાંથી કમકમાતની ધુનરી પસાર થઈ.

“મને એવી ધુરી આદત નથી” તેણે હમામથી જવાબ પાડ્યો.

“માહરી ગરીબ જોઈશેદ!” તે મનથી પતપત્યો. “આય છુડા માણસને તે વેકસે ત્યારે કેવી હુખી થશે!”

તેઓ હવે બાગમાં ઉતર્યા. થોડીક પલ તેઓ બાગના કચારાઓ વચ્ચે ર્યાં કીધા પણ અચખચ કંઈ યાદ થતાં જેહાંગીર ફરતા ઉભા રહી ગયા.

“જાણે હું માનીબી શકતો નથી કે કાલે માહરાં લગનનો દિવસ છે! બધી ખુબસુરત છોકરીઓ જાણે માહરે માટે આટલો વખત સરત રમી. પણ સર્વથી સુદર મને છતી ગઈ” અને હયાં તેવણે જાણે કેવી એક મજાહ પડી હોય તેમ રમુજથી હમી પડયા. “માહરો વિચાર કંઈ એટલો જલદી પરણી જઈ માહરૂં છુટાપણ આપી દેવાનો હતો નહીં. હવે માહરા દેસતો કેવા બધા મહારી મુર્ખાઈ પર હસ્યો!”

“એમાં હુશ્વા જેવું છેજ શું!” એડી કાંગાના ગાલો ગુસ્સાથી ધમધમી આવ્યા.

“કારણ કે તમને, મી. કાંગા, બધી વાત ખગર નથી.” તેવણે ખુલાસો કરીધો. “હુંમે તો બધાંએ એ મહારા લગન પર સરત માંડેલી. રતન કામાને હું મહારી ભવિષ્યની મોહોરદાર ધારતોતો જ્યારે મહારા કલણ કેન્ડસોએ બાનુ ખોરશેદ પર સરત માંડી.”

“તમે શું એમ કહેવા માંગોય સર જેહાંગીર, કે એવી રીતનું બાનું ખોરશેદને તમારા દોસ્તોથી થતું ધનસ્ત્ર તમે ખમી શક્યા!” એડીએ હવે ગુસ્સા પર કાણુ નહીજ રહેતા મીઝાઝ ખોલી પુછ્યું.

“બીબાઓ સરત માંડે તેમાં હું શું કરી શકું?” તેણે બેદરકારીથી જવાબ વાલ્યો.

“તમે શું કરો?” એડી બખાલ્યો. “હું તમારી જગે હોવુંતો તેઓને મારીને નીચે પાડું ને નીચે પાડ્યા પછી તેઓનો જીવ લેવું, સમજ્યા?”

“હા! એમ કે શેક્યા!” તેણે એડીના ચેસ્તા કરીધા, “વેલ, ત્યારે તો હું સાચ્યુંજ કેહુંજ-કે મેં પોતે તેણીપર સરત માંડેલી. મેં મરન માંડી કે ખોરશેદ ડુબાશ અતે મને વરસે. મને તેની ખાત્રીજ હતી કારણ—કારણ—બાનુ ખોરશેદે મહારી પુઝા પકડેલી!”

“તમે એમ ખોલવાની હિંમત કરી શકોય કે બાનુ ખોરશેદે તમારી પુઝ પકડેલી!” તેણે લોહી હવે ખચ્ચીત ઉકલતું હતું.

“નહી કદાચ, ખોરશેદે નહી પણ તેના બાપ ને પુછ્યો. હવે એ વાતે જન્ના-દે દીકરા!” અને તેણે મશકેરીની દબે એડીનાં બરડાપર એક મજબુત હાથની છાપત લગાવી કાઢી, “મને જોઈને મહારા બીબા દોસ્તોએ બી તેમ હિંમત કરીધી. ને હવે મને નીચે પાડોની સાહેબા!” અને હયાં એક ઘાવારી ‘હસ્તુ’ તેના દાડથી બેઠેક બેઠેક થતાં મુખમાંથી બહાર પડ્યું.

ગરીબ બાપડો એડી! તેની ધીરજ તમામ ખુરી ગઈ. તેણે લોહી નસેનસમાં ઉકલી આવ્યું અને વાંચનાર. હસુરતો આપણે આંખ ઉઘાડી બંધ કરો તોટલી મેકંડમાં તો એક મજબુત લપકાકથી તેણે તે શેક્યાને આંચકો મારી જમીન પર પછાડ્યો.

પોતે ગુસ્સામાં થઈ કીધું ને હવે પછી થું થયેના ખ્યાલે એડી કાંગા એક મીનીટ કીકકો પડ્યો.

“તું ઘણુંજ દુસ્વાર છે, દીકરા,” એક નગદી દસ્તાની કોથેશ સાથે તે પડી ગયલા માનને ઉઠી બેસ્વાની કોથેશ કરતાં કહ્યું. “તાહરા સમ, આપ દેકાને હું લાયકજ હતો. હું જેણી બાનુ ખોરશેદ માટે ખોલ્યોય તે જુલો જ-ને. એક બાનુ તરફની ને તે પણ મહારી મોહરદાર તરફની તમારી માનની લાગણી માટે હું તમારા મોટા ઉપકાર માનુંચ.”

દેખાઈતું હતું કે એડીના આય જગરદસ્ત ફટકાથી તેની ઘાટની ખુમારી તમામ ઉતરી ગઈ હતી.

તે જવાને તેને જમીનપરથી ઉઠાડવા માટે મદદ આપી અને ત્યારે એકજ મીનીટમાં તો તે કપડાં પરની ધુલ પગોડો ખઠો થયો.

“મીં કાંગા” તેણે શરમાતી ઢપે એડી પાસે માંગી લીધું. “મીં કાંગા, આય ગનાવ માટે એક પછુ શબ્દ મેહેરબાની કરી બાહાર પાડતા ના.”

“તે માટે તમારે કશીબી ફીકર કરવી નહી” એડીએ સધ્યારો આપ્યો.

“ભેવોની મીં કાંગા!” તેણે બચાવની ઢપે પાછું બોલવા માંડ્યું. “આજે જરાક માહરાથી વધારે ગલામીસ પીવાયા અને તેથી માહરાથી જે બી કંઈ મીન થયો હોય તેથી તમારા મનમાં માહરે માટે જે બી વહેમ પેદા થયો હોય તે કાઢી નાખજો. આય દુન્યામાં ખુરશેદ તરફ માહરા જેટલી માનભરી લાગણી કોઈજ નહીં ધરાવશે” અને તેવણે પોતાનો હાથ શેકડેન્ડસ માટે એડી તરફ લંબાવ્યો.

બંણે બંણુતોજ નહી હોય તેમ એડીએ તે હાથ શેકડેન્ડસમાં લેવાના અખાડા કર્યા અને ત્યારે બેબલતના એક હસ્તા માથ તેણે તે લગાવેલા હાથ પાછો પોતાની બાજુમાં નમાવી દીધો.

ચોક્કસ મીનીટમાં તો તેઓ પેલાર મેલારની વાતચીત કરી હોવામા પરોણાઓની મીનલસમાં ભેલઈ ગયા.

પ્રકરણ ૨૨ મું

હનીમુન!

યા ખુદા! છ માસ તે લગન પછી સડસડાત પસાર થઈ ગીયા તોળી તે પુર ધામધુમથી થયલા લગનની યાદ કેટલાંકના મગજમાં જેવી ને તેવીજ તાણ હતી. પરણીને યુરોપની મુસાફરીએ ઉપડી ગયલું જોડું સર્વની અદેખાઈ દેશકેરતું ત્યાં મોજમા વખત ગાલતું હતું. ઘણેજ લાખે લાખે વખતે ખોગશેદ તરફથી તદન બેદરકારીથી લખેલા કાગલો વાંચતા હલુદળી તે છોકરીનાં લવિધ્ય માટે ફીકરમદ દીનગઈ પુઈ અને જરના મુખમાંથી ઘણીક વેળા અફસોસની આહ નીકલી પડતી હતી. જ્યારે તે છોકરીનાં ખ્યાર પર ચાલુ ગમ કરતો એડી કાંગા આય છ માસનાં અરમામાં વધતો કુંજરો ને એકાંત બન્યો હતો. દેખીતું હતું કે યુરોપની મોહીનીમાં તે છોકરી તે જવાનને તદન વીસરી ગયલી હોવીજ જોઈએ કારણ ઘણીક વેલાએ એડી કાંગાને પોતાની મરજી ઉપરાંત, તે બહાલી છોકરી તરફથી એક અક્ષરની કાપલીનીબી આશાથી નાસીપાસ થવું પડતું હતું.

પછુ તે ખોરશેદને તેની તરફ બેદરકાર ધારવામાં જુલ કરતો હતો. ખરું હતું કે પોતા પાછલ મુકી આવેલા તે છોકરી પોતાનાં પિતા બેઝેન અને પુઈ સાથ અંગત લાગતા વલગતાઓને કચ્ચીતજ યાદ કરતી હતી પછુ દિવસની દરેક પલે

એકાંતમાં યા તો મોટા મેઢાવડાઓમાં તેણી જ્યાંની જતી ત્યાં તે બહાલા જવાનની યાદ ભુલી શકતી ન હતી.

અરેરે! આય સપરપુરા ધણીનાં પુરા સમાગમમાં આવ્યા પછી આય લોણી છોકરીની બંધ આંખો આસે આસે બસતીજ ઉઘડતી ગઇ અને ત્યારે પોતાનાં ઓરડાનાં એકાંતમાં માથું પટકી પોતાની છાંદગીનાં આય મોટીભુલપર, જીગરતોડ દયકાં જેવતી છોકરીને જો જર ને દીનબાઇ પુછે જોય તો ખચ્ચીતજ તેઓ તેણીપર દયા લાગ્યા વિના રહે નહિ.

તેણી ઘણી વેળા આખી આખી રાત તે બહાલા જવાનની યાદમાં તદન કોરા ઉબગરામાં પસાર કરતી હતી જ્યારે કંઈ લખખો વખત તેણીએ આય કરોડપતિ બેરોનેટની મોહુરદારની જગા બદલી નાંખી સાદી ખુરશેદ હુળાશ થઈ જવાની હુઆ તેણીનાં દીલમાંથી બાહુર પડતી.

ગરીબ ગિયારી આગથી તો તદન બગી જળી ખાળ રાખ થતાં જીગર છતાં-ધણી અને પારકાંઓને બહારથી ખુશ ચેહેરો ગતાવતાં તેણીનાં જીમપરજ આવતું હતું.

ધપધપ્યાં પેરીસનાં મોટા લોકોથી વસાવટા, ઉચે વાંધેનાં “હોતેલ મોરીસ” ના ફ્રેન્ચ ફ્રેશનથી ડોકોરેત થયલા એક કુશોદે ઓરડામાં મલમલી સોફાપર અરડઈ પડેલાં, પોતાની ખુબસુરતીથી સર્વને મોઢેથી વખાણુનો ઉબગાર કઢાવતાં, સુંદર લેડી જેહાંગીર તરફ વાંચનાર તાહુરી નજર ફેરવ. કીમની લેસ અને પોહોલી જુહુ રીબન તાંકેલા મોઢી કીમતના સફેદ ફેશમીરના મોરનીંગ રોગરમાં ત્યાંની લેટેસ્ટ ફેશનથી બધાયલાં કાલાં કુવડાં સાથે અરડઈ પડેલી આય મોરી મોરીને ગુલાબી માલ વાલી સુંદર છોકરીને હમણાં કીયો જોનાર પારસણ તરીકે પાંદખી શકે! સામે સુકાયલાં, નાનકડી તેળલપર ચાહાં અને કોફી સરવીસ નજીક બેઠકારીથી પડેલાં તુરતનાં આવેલાં કાનલો તપાસવાનીખી આપણાં સુંદર લેડી જેહાંગીરને ક્યાં દરકાર હતી!

એકી ટગરે ખ્યાલી નજરે જારીમાંથી બાગમાં ટીકતી કંઈ ઉડા વિચારમાં શુપચુપ બેઠેલી આય છોકરી નરાં બાલે મારગલનાંજ પુતલાનો ખ્યાલ આપતી હતી. પાંચેક મીનીટ તેણી એવી હાલતમાં બેસી રહી હોશે કે તે ઓરડામાં આવવાના દરવાજાનો એક જારી મળમલી પડેલો ખોખો અને સર જેહાંગીર બરજોરજ અમથુ અમથુ હુસતા ત્યાં દાખલ થયા.

“શુડ—મોર્નીંગ, જોરચેદ” તેવણુની નજર આવતાં સાથે પોતાની સુંદર મોહોરદાર પર પડતાં, તેણીની આંખને આંજી નાખતી ખુબસુરતીથી તેવણુનો ચેરેરો ખીલી રહ્યો, “તું કેટલી બધી સુંદર દેખાયય. ઇંટ ઇંટ એ, એટ પીટી કે તું આય મોર્નીંગ રેપરમાં બહાર ફરે ફરે કરી શકતી નથી. કોઈખી ખીલ ડ્રેમીસ કરતાં આય રેપર તુને ઘણુજ સુટ થાયય.”

એટલું બોલતાં તેવણુ તેણીની ઉપર વાંકા વગ્યા અને તેણીનાં બરફ જેવાં કપાલપર ફરજની એક દીસ લીધી. આય દીસમાં સાચ્યા હેન કરતા કંઈક જોર જગરજરતીનો અંસ વધારે સમાયલો હતો પણ તેની દરકાર આપણા લુવાન લેડી જેહાંગીરને હતીજ ક્યા?

“આલ ઉઠ નારતો ખાઈ લેતો!” તેવણે તેણલ નન્દીકની ખુરશીપર બેઠક લેતાં કહ્યું. દેખાઈતું જ હતું કે તેવણ જ્યાં જાય ત્યાં દીસતા હતા. “પેરીસ એક ઘણું જ સુંદર શહેર છે, પણ એક ગમ્મર નારતો બનાવવાની આર્ટ એ લોક કોણ જાણે ક્યારે શીખશે?”

“તમુને જોઈએ તે મંગાવી કાંચ નથી લેતા!” ધણીયાણીએ ઉઠી તેવણની ખાતુમાંની ખુરશીપર બેઠક લેતાં આ પહેલીજ વખત જ્યાં જોડી.

“પણ તે જોડવાની ને ઝોરડર આપવાની મેહનતન કેની? શું કહ્યા વગર મનગમતી ચીજો હાજર થાયજ નહીં!” તેવણનાં ભવાનો ચીટલો ચઢી ગયો.

જાત જાતની ગરમ તેમજ ઠંડી ડીશીશો સાથ વેટર દાખલ થયો ત્યારેજ તેવણનો જીવ અને બગડાત કંઈ હેઠો પડ્યો. જીંદગીમાં કોઈ પણ દિવસે બગડ્યા વગર અને અનગમો દેખાડ્યા વિનાં આ શેકયો ખાણું લેતો હતો નહીં. અને તેજ દેવ મુજબ તેવણ આજેથી કચવાયા વિના રહ્યા નહીં. દરેક ચીનીટ વેર શુપચુપ ખાધા પછી આસ્તે રડીને તેવણની નજર ત્યાં લપેરઈ પડેલાં પેલાં કાગલો ઉપર પડી, અને ગુસ્સાથી તેવણનાં ભવાનો ચીટલો ચઢી ગયો.

“આય આટલાં બધાં કાગલોમાંથી તે એકબી કાગલ ઉખેડવાની મેહનત લીધી નથી, જોરશેઠ,” તેવણ ચીત્રવાયા, “એ તે કંઈ રીત છે!”

“તે જ હોય તે! પણ મને કોઈનાળી કાગલોમાં જરાબી ઈન્ટરેસ્ટ પડતો નથી.” કંઈ કહેજોને જવાબ તેવણનો મોહોરદાર આપ્યો.

તેવણે અત્યંતમાં તેણી ગમ જોયું.

“પણ તમુને એમાં ઈન્ટરેસ્ટ પડવોજ જોઈએ,” તેવણ, પડવોજ જોઈએ, જોડાપર ભાર મુકી સત્તાથી જોડ્યા. “તું દેટલી બીનાઓથી ખુદ વિચિત્ર છે! તુને શું જાતજાતની બજારો જાણવામાં ઇન્ટરેસ્ટ નથી પડતો? જોવો જોરશેઠ જાતુ, એ તમારા લાડ તમારા બાવાને ઘેર કરવાના માહુરે ત્યાં નહીં! માહુરી મરજી છે કે દર સડવારે તમુને માહુરાં કાગલો ઉખેડવા અને તેમાં શું જાણવા જોગ છે તોયદ રાખી મને કહેવું, સમજ્યાની!” અને તેવણે તે કાગલોનો ઢગ પોતા તરફ ખેંચ્યો.

જાણે આય જાતનું જોડાવું સાધારણ હોય તેમ જોરશેઠ પોતાની ચાહા શુપચુપ સીપ કર્યા કીધી. કંઈબો જવાબ આપવાની દરકાર તેણીને હતીજ નહીં.

“આય બે તમારાં છે તે ઉખેડીને વાચો!” તેણે તે ઢગમાંથી બે કાગલો તેણી તરફ ઢકેડ્યા.

એકજ એકડ તેણીએ તે બે એનવેલપ પરના અક્ષરો ધ્યાનથી તપાસ્યા પછી જેમના તેમજ રહેવા લીધા.

“એક માહુરી બેઠેન જર તરફનું છે, ને બીજું દીનખાઈ પુઈનું છે,” તેણીએ જોરકાર જવાબ ક્યો.

“કેવી આતુરતા અને ઝડપથી તું આયંકાગલો લેય એ જો તાહરી બેઠેન ને પુછં જોય તો ખચ્ચીત ખુશ ખુશ થઈ બાય !” તેવણે તેણીની બેઠરાકારી પર ચેરતા કીધા.

પણ ખોરશેદ જાનુ તો ચુપજ બેઠા. દરેક જણને પોતાના ધાકથી ઠરાવી નાખનારો આય શુસ્સાખાજ શેઠયો પોતાની નાનકડી મોહોરદારનાં ઠંડા ઠણકાથી અને ડોળાના દાળથી અજળ દળી જતો હતો.

“આજની સહવાર ક્યાં પસાર કરવાનો તમારો વિચાર છે. બાઈ સાહેબ ?” તેવણે પોતાનાં કાગલો ઉપર ટપકેથી વાંચી જતાં પુછ્યું.

“કંઈ ચોક્કસ કહેવાઈ શકાય નહીં” શાંત જવાબ મળ્યો.

“ત્યારે તો તું કહેતીતી તેમ શોખીંગે જાજે. ખોરશેદ, માહુરાથી તાહરી ખીદમત થાય નહીં.”

“હું તમને તેમ કરવા કહેતીજ નથી” ફરી પાછો શાંત જવાબ મળ્યો. તેવણે શુસ્સાથી પોતાનો હોઠ દરડ્યો.

“ત્યારે શું તુને માહુરી સોસાયટીની ફરીજ દરકાર નથી !”

“આય દુન્યામાં દરકાર કરવા જેવું ને તેને ખાતર જીવવા જેવું મને તો બા કાંઈજ દેખાતું નથી,” ઘણીના શુસ્સાની કંઈપણ કનવાર કર્યા વિના તેણીએ હીમતથી કહ્યું.

“ઠીક છે, તે આપણે આગલ ચાલતાં બેઠંયુ” અને તેવણે કંઈક શુસ્સાથી બળડતા બીજા ખોરડામાં ચાલી ગયા.

વાંચનાર, આવીજ કીસમની તોડછોડ સાથે તેઓ દરેક સહવારે નારતાની ટેબલ પરથી છુટા પડતાં. આય મગરૂર છોકરીને ઠેકાણે લાવવા તેણીની મગરૂરીનો સવાલ થખાડવા તેવણે ઘણીબી તક શોધતા પણ આય મદ્દમ મનની નાની છોકરીનો શાંત રહેવાનો ઠરાવ તેવણે ફેરવી શકતા નહી. જેટલી થોડી દરકાર તેણીને તેવણના શુસ્સાની હતી તેટલીજ થોડી તેવણનાં ખુશ સ્વભાવની તેણીને રહેલી. તે શુભી કરતો, તે ક્યાંબી જતો તે જાણવાની એક તલભારણી તુંબા તેણી બતાવતી નહી. તેનાં શુસ્સાખાજ ટાણાતપડા તેણી તકન ચુપકીટીથી સમજતી અને તેના તરફની આય ઠાકવી નાખનારી ચુપકીટીથી તેવણે ઘણીક વખત દીવાના જેવા બની જતા.

ખરું હતું કે તેવણે તેણીનો ખુબસુરતીનાં ખરા વખાણનાર હતા. તેણીને પસંદ આવતી દરેક ચીજ તેવણે તુરત ખરીદતા પછી તેની ગમે તેવીબી મોટી કીમત માટે તેવણે વિચાર કરવા થોભતા હતા નહી. ઉંચી સોસાયટીમાં જે રીતે તેવણની મોહોરદાર, પોતાની દીલજીત સુદરતાથી અને મીઠા સ્વભાવથી પરબન વડીકોના દીત જીવી લેતી હતી તે માટે તેવણે મદા-મગરૂર રહેતા હતા. તે છતાં આય મગરૂર ને શુસ્સાખાજ છોકરીનો શોખતો ઠરસો ને મગરૂરી તોડવા તેવણે સદા આતુર હતા.

(સાંપણ છે.)

હમૈશ પુરતો સંતોશ

જોઈતા હોય તો જરૂર પડવે આજ ૪૦ વરસો ઉપરની પ્રખ્યાતી પામેલા,
સસની, અચુક, વનસ્પતીની ફકટ

ડો. બે. મોતીવાલાનીજ

દવાઓ.

વાપડવી. એ સર્વે આગરૂદાર દવા વેચનારને ત્યાંથી મળી શકશે જો નહિ મળે તો
નીચલે ઠેકાણેથી વી. પી. શ્રી મગારી શકાશે પણ પેકીંગ ફ્રી ટપાલ ખર્ચ વિગેરે
ના પૈસાં દવાની કીંમત ઉપરાંત વધુ પડશે. એ દવાઓનું લીસ્ટ તથા તેને મળેલી
હઝારો સર્ટીફિકેટ તથા તે માટેના આગેવાન વર્તમાન પત્રના ઉંચા મતો
મધેના થોડાક જે હેન્ડમીલોમાં છાપ્યાં છે તે એક આનાની ટીકીટ મોકલનાર ઉપર
સ્વાના કરવામાં આવશે હેડળ આપેલી દવાઓની વીગત વાચી, કોઈ બીજી દવા
જોઈતી હોય તો તુરત ખુલાશો પુછાવાની મહેંગાની કરવી.

૧ “ગરીબનો સાથી” નામનો ઘા—૪ખમો માટેનો થડો ગુણકારક મલમ-
કીંમત દબી ૫ ના રૂ. ૦૧

૨ તાવની ભુકી તથા ગોળીઓ-દરેક પ્રકારની તાવ માટે-કીં. ભુકીની દબી ૫
ના રૂ. ૦૧૧ તથા ગોળીની શીશી ૫ ના રૂ. ૦૧ અને સ્તલ ૫ ના રૂ. ૧૦

૩ તેનીક એક લાઈફ-તાવ યા કોઈ પણ બીમારી ગયા પછી લાગતી નાટવાણી,
ઠાક, નખખાઈ માટે-એથી શરીરનું લોહી સુધરે છે. ભુખ વધે છે. આપેલું જરૂર
આય છે ફ્રી. શીશી ૫ ના રૂ. ૧૧ તથા રૂ. ૨.

૪. મીઠી પીચાળની દવા-એ દરદથી પીડાતાઓ માટે આશીરવાદ સમાન છે.
કીં ગીશી ૫ ના રૂ. ૧૧ તથા રૂ. ૨.

૫ લેપ—રસ, ગાંઠ, લચક, સેન્ને, ગાઉટ, મધીવા, રૂમેટીઝમ, આલુ પેટનો દુખારો
નેસોટી કળટ, વિગેરે માટે કીં. દબી ૫ ના રૂ. ૦૧૧

૬ પલમોનીક પાઉડર-ભુની ખાસી, દમ, હાફ, ખાલી માટે—કીં દબી ૫ ના રૂ. ૦૧૧

૭. રીંગવર્મ પાઉડર—આમડીના દરદો માટે કીં શીશી ૫ રૂ. ૦૧૧

૮. હરસની ભુકી તથા મલમ-અસ્તા કે ખાહરના, તથા યા ભુના, લોહીઆર કે
નસાવાલા હરસ સદા માટે દુર દરે છે. કીં ભુકીના રૂ. ૦૧૧ તથા મલમના રૂ. ૦૧

એકલા બનાવનાર—

ડો. બે. મોતીવાલા

મોરલેન્ડ રોડ, લાયબલા કલણની પાને,
મુંબઈ,

કાયમની 'શક્તી મેળવી હાંદગી પર્યંત સુખ ભોગવવા માટે.

રાજરસ મહાર્ચક વઘણવ ટોનીક પીડસ.

આ અન્ય દવા નપુંસક જેવા બનેલા પુરૂષોને ખરું પુરુષત્વ આપવામાં સક્રીય પહેલો નંબર ધરાવે છે.

સ્વપનામાં તથા પેસાજમાં જતી ધાતુને અટકાવી ધાતુને વધારી ઘટ કરી વીર્ય વીકારના દરેક દરદો સારા કરે છે. લોહીનો જથ્થો વધારી શરીરનાં દરેક અવયવોને શક્તી આપે છે. નાશ પામેલી યાદશક્તિને સજીવન કરી મગજને જાગવાન બનાવવાને વીજલી રૂપે કામ કરે છે. માથાનો દુખાવો, મનની દીલગીરી, સાંધાઓમાં થતી કળતર, આંખે અટ્ટી આવવી, બુખતું કમી થવું, કમરનો દુખાવો વીગેરે દરદોને જલદીથી દૂર કરે છે. શરીરની સુસ્ત પડેલી નસોને તાકાત આપી વૃદ્ધને જુવાની હાલતમાં લાવી શીશ પડી ગયેલા ચહેરાને કાંતીવાન બનાવી શરીર મસ્ત જેવું બનાવે છે.

મધુધ્ય જીવન સુધારીને વધારનાર આ છેલ્લો અમૃતમય ઉપાય છે.

ક્રીંઝ ગોળી ૪૦ નંબર પહેલાના રૂ. ૧૦.

જીવન વગરની હાલતને નવું જીવન આપવા માટે વૈભવ આર્મીંગ તીલાઓનો ઉપયોગ કરો.

તેના ગુણો નીચે વાંચો.

વાપરિને અન્ય યરો.

વૈભવ આર્મીંગ તીલા નં ૧.

કમજોર પડેલી નસોનાં લીધે દુનીઆતું સુખ ભોગવવાને બાતલ થયેલા પુરૂષોને નસોમાં વીજળીની માફક પાવર પેદા કરી નવી હાંદગી આપે છે. હાંદગીતું નપુંસકપણ દૂર કરવા માટે દુનીયામાં આ દવાની જોડી નથી. ક્રીં. ઓમ ૧. નાં રૂ. ૨૫.

વૈભવ આર્મીંગ તીલા નં ૨.

દાયરમ અગર કોઈપણ જાતની કુટેવોથી તેમજ અત્યંત વીલાસથી નબળી પડેલી નસોને પોતાની અસલ હાલત પર લાવી નમોના નવું જીવન આપે છે. ક્રીં. ઓમ ૧ ના રૂ. ૧૫)

વૈભવ આર્મીંગ તીલા નં ૩.

આ તીલાનો ઉપયોગ કરવાથી હાંદગી સુધી નમો કમજોર પડતી નથી. જુવાનીમાં નસોને ચારમણી તાકાત આપે છે અને જુધાવસ્થામાં પણ જુવાનીની હાલતને ટકાવી રાખે છે. ક્રીં. રૂ. ૩. ૫)

દરેક ધન વ્યવહાર ખાનગી રાખવામાં આવે છે. સઘળો વ્યવહાર નીચેનાં મરનામે કરવો.

ડો. વલેરા,

ફ્રેડેસેન્ડ રોડ, મુંબઈ નં. ૪

અલાહબાદ.

(થોડીક ઉડતી નજર નોંધ.)

લખનાર—“નાશાકરો કેદી.”

અલાહબાદ એ જોડયા પ્રાંત આગ્રા અને અયોધ્યાનો એક પ્રાંત છે. એની ઉત્તરે પ્રતાપગઢ, દક્ષિણે રેવાનું દેશી રાજ્ય, પૂર્વે લુઆનપુર, મીરઝાપુર વિગેરે અને પશ્ચિમે બાંડા અને ફતેહપુર આવેલાં છે.

અલાહબાદ એ જોડયા પ્રાંત આગ્રા અને અયોધ્યાના લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર તથા મરકારનું વડું મથક છે. અહીં આ બ્રિટીશ લશ્કરની હંમેશા એક સારી સંખ્યા રહે છે.

અલાહબાદ નામ શાથી પડ્યું ?

અલાહબાદ એક જુનું અને ઐતિહાસીક શહેર છે, કે જેનું અસલ નામ પ્રયાગ (એટલે બે નદીનું સંગમ) હતું. એમ કહેવામાં આવે છે કે તે હિંદુ દોકાએ બાંધ્યું હતું, કે જેઓ એ શહેરને અસલના વખતથી પવિત્ર ગણતા આવ્યા છે, પણ ઈ. સ. ૧૫૭૫ માં પ્રખ્યાત મોગલ બાદશાહ અકબરે એને ફરતો કોટદ્વારથી “અલ્લા-આબાદ” એટલે કે “જોદાની મહેરથી તે આબાદ રહે” એવું નામ શહેરનું પડી પાછળથી અલાહબાદ એમ થયું.

બે જુદા જુદા રંગનાં પાણીનું મળવું.

એ શહેર ગંગા અને જમના નદીનાં સંગમ આગળથી ત્રણ માઈલના ઘેગવામાં છે કે જે દેખાવ કીલ્લા ઉપરથી ઘણો સરસ નજરે પડે છે. અલાહબાદના કીલ્લા ઉપરથી ગંગા અને જમના નદીના જુદા જુદા રંગના વિચિત્ર પાણી આપણને બહુ અન્યથી પમાડે છે

ગંગા-નદીના પાણીનો ગુણ.

ગંગા નદીનું પાણી પવિત્ર ગણાય છે અને વળી શરીરને સ્વચ્છ કરવાનો ગુણ તે ધરાવે છે. મરકારી રસાયણશાસ્ત્રીએ પ્રયત્ન કરીને ગંગાના પાણી વિષે એવો અભિપ્રાય આપ્યો છે કે ગંગા નદીનું પાણી શરીરમાં થતો કોહોવાટ અટકાવવાની અદભુત ગતિ ધરાવે છે એક સરકારી રસાયણશાસ્ત્રીએ

અલાહાબાદની ગટરમાંથી થોડું પાણી કે જેમાં કૌલેરાના લાખો જતું હતાં તે લઇને તેમાં થોડું ગંગા નદીનું પાણી નાંખ્યું અને પરીણામ એ આવ્યું કે કલાકમાં ઉપલાં સઘળાં જંતુઓ મરણ પામ્યાં હતાં, અને ત્યાર પછી ગટરનાં પાણીમાં ગંગા નદી સીવાયનું ખીજું પાણી નાંખ્યું તો કૌલેરાનાં જંતુઓ ઉલટાં વધી ગયાં હતાં. હિંદુ ભાઈઓ જાત્રાએ જાય છે ત્યારે પ્રયાગથી ગંગાજલ લાવે છે અને તે વર્ષોનાં વર્ષો સુધી પોતાના ઘરમાં રાખે છે, તોપણ તે પાણી સ્વચ્છ અને સ્વાદીષ્ટ રહે છે તેનું કારણ એટલું જ કે ગંગા નદીનું પાણી કદી બગડતું નથી.

એક ઉડતી નજર.

અલાહાબાદ પ્રાચીન કાળથી પ્રખ્યાત શહેર છે. અલાહાબાદ અને તેની આજુ બાજુનાં પ્રદેશનું મહાભારતમાં “વારણાવત” એવું નામ છે. કપટી દુર્યોધને પાંડવોને મારવા સાડું અહિં પ્રપંચ રચ્યો હતો. પાંડવોનો દેશવટો પ્રયાગથીજ શરૂ થાય છે. તે અને સૂર્યદેવતા ગંગા નદીમાં આવ્યા તે જીનાનો દ્વેષ અલાહાબાદના કિલ્લામાં છે. ઇ.સ. ૩૦ પૂર્વે ૩૦૦ માં સેલ્યુકસ એલચી મેગાસ્થનીસે તે શહેરની મુલાકાત લીધી હતી. ૧૮૭૫ ના સિપાઈઓના બળવા વખતે અલાહાબાદ પણ જાણીતું હતું ત્યાં એક દેશી રજીમેન્ટે બળવો કીધો હતો. શહેર કે જે સ્ટેશનની દક્ષિણ બાજુએ આવ્યું છે. ત્યાં મોટા મોટા રસ્તાઓ થોડાજ છે. નાની નાની ગલીઓ માત્ર જોતાંજ કંઠાળીઆનાં બાળાં માફક પ્રસરેલી છે. યુરોપિયન વસ્તી દેશી વસ્તીથી તકન જુદાજ ભાગ પર છે. યુરોપિયન વસ્તીના લગ્ના તરફ મોટા મોટા રસ્તાઓ કાઢેલા છે, ને રસ્તાની બેઉ બાજુએ આડો વિગેરે લગાડીને શોભાદાર બનાવ્યા છે. હંમેશાં રસ્તાઓ સાફસુક કરી ત્યાં પાણી છીપી સારી હાલતમાં રાખવામા આવે છે. અલાહાબાદની વસ્તી હેઠલી ગણતરી મુજબ ૧,૭૧,૬૬૭ માણસોની છે.

પ્રાચીન તવારીખ.

ઇ.સ. ૩૦ પૂર્વે ૨૪૦ માં ત્યાંના રાજ્યકર્તા બૌદ્ધધર્મી અશોક રાજાએ અલાહાબાદમાં ૩૦ ફીટ ઉંચાઈનો એક પત્થરનો સ્થંભ ઉભો કીધો હતો; જે આજે પણ કીલ્લામાં “અશોક સ્થંભ” તરીકે જાણીતો છે. આ સ્થંભ ઉપર તેણે થોડી જાંઘધર્મની આશાઓ તેમજ અલાહાબાદને લગતી થોડીક પ્રાચીન તવારીખ કોતરેલી છે. ઇ.સ. ૧૧૬૪ માં પદ્મજી લોકેએ એ શહેર જીતી લીધું, ત્યારપછી ઇ.સ. ૧૫૨૬ માં બાબરે પચાતો પાસેથી તે શહેર જીતી લીધું. ઇ.સ. ૧૫૭૫ માં અકબર જાંઘશાહે ત્યાં કિલ્લો બાંધ્યો, અને તેને “અલ્લા-આબાદ” એવું નામ આપ્યું. લોર્ડ ક્લાયવ અને ૧૭૬૫ માં બીજી વખત હિંદુસ્થાન આવ્યો, ત્યારે તેણે અહિંયાં ઘણું અધિર બેસ્યું. તે એકદમ અલાહાબાદ ગયો અને ત્યાં શાહઆલમ તથા મુગલદેહઓલા અક્બરની કોઇપણ શરત કબુલ કરવાને તૈયાર હતા, જેથી તેમની સાથે સલાહ કરવામાં આવી. આ સલાહ “અલાહાબાદના કોતરકાર” ને નામે ઓળખાય છે. આ સલાહથી મોગઝ

બાદશાહ શાહઆલમને કલાઈએ ગંગા અને જમના નદી વચ્ચેનો દોઆળનો ભાગ આપી નીધો. આના બદલામાં શાહઆલમે ઈસ્ટ ઈન્ડીયા કંપનીને બંગાળા, બીહાર અને ઓરીસાની કીવાની એટલે સઘળા કર ઉધરાવવાનો હક આપ્યો. આ રીતે ૧૭૫૭ ના પ્લાસીના યુદ્ધ પછી હિંદુસ્થાનમાં અંગ્રેજોની સર્વોત્તમ સત્તા થવાને આ બીજું પગથીયું હતું. આખરે અયોધ્યાના નવાબ પામેથી ઈ. સ. ૧૮૦૧ માં તે આપણી માયાળુ બ્રિટીશ સરકારના તાબામાં આવ્યું. ઈ. સ. ૧૮૫૮ ના બંગની સમાધાની થયા પછી અંગ્રેજ સરકારે એ પ્રાંતની રાજધાની આગ્રાથી બદલી અલાહાબાદ કીધી.

પવિત્ર અક્ષયવટનું ઝાડ.

અશોક સ્થંભની હેઠળ કેટલીક સીડીઓ છે જે ઉતરીને ગયા કે એક શંકરનું દેવલ આવે છે એ ઠેકાણે ગંગા ને જમના નદીને મળવા સાડી સરસ્વતી આવી હતી એવું કહે છે, અને પુલ્હરી લોકો તેની સીડી ભીંજવલી દેખાડે છે. લકત મંડળને તેડલો પુરાવો પુરતો થાય છે તેની પાસે અક્ષયવટ નામે એક પવિત્ર ઝાડ છે, જેને લોકો બહુ માને છે. એ ઝાડ બહુ પ્રાચીન કાળથી પ્રખ્યાત છે. ચીન દેશનો હયુએનસીંગ નામે મુસાફર ઈ. સ. ૬૦૦ ના વર્ષમાં હિંદુસ્થાન જોયા આવ્યો હતો. તેણે એ દેશની ધર્મીક હદીકત લખી છે, જેમાં અક્ષયવટ ઝાડ વિશેની તે લખે છે કે તે ઝાડ બહુ મોટું અને અકાંટ હતું. આનુબાનુ મોટું મેદાન હતું; પણ હાલમાં એ અક્ષયવટ ઝાડની આનુબાનુમાં ઘણો ફેરફાર થઈ ગયો છે, હાલમાં ગંગા નદીનાં પાણીથી મટોડું જેવું આવે તેના ઢગલા દેવળ તથા તે ઝાડની આનુબાનુ લેગા થયા છે, અને આખું મેદાન જે અગાઉ ખુલ્લું રહેતું તે ઢંકાઈ ગયું છે. તેના સળંગે તે ઝાડ અને દેવળ એક નીચાણ જગ્યામાં દબાઈ ગયા જેવું દેખાય છે.

પ્રયાગ ગંગા નદીથી બે માઈલ દુર હતું એવું ચીન દેશના મુસાફર હયુએન-સીંગે લખ્યું છે. ઈ. સ. ૧૬૦૦ માં એટલે અકબર બાદશાહનાં વખતમાં અક્ષય-વટ નામનાં ગંતવર ઝાડની પામેના બીજાં ઝાડો ઉપરથી લોકો નદીમાં નહાવા સાડી કુદકા મારતા હતા, એવું અબદુલ એને પોતાના અંધમા લખ્યું છે એ પરથી એક હજાર વર્ષમાં બે માઈલ દુર રહેલી નદી શહેરની પાસે આવી એવું પુરવાર થાય છે. અક્ષયવટ ઝાડ આગળ ઘણાક લોકો વૈસા લેવા સાડી તથા પ્રસાદ આપવા સાડી બેઠેલા હોય છે.

મુકુંદબાદ સાધુની મૂર્તિ.

નજરચુકી દુધમાં બાલ આપવાથી છવ આપ્યો.

અહિંનાં દેવળમાં મુકુંદબાદ નામના મહા સાધુની મૂર્તિ બેસાડેલી છે. એ મૂર્તિ વિશે એવું કહેવામાં આવે છે કે એક દિવસે ગાયનું દુધ ગાળવાનું રહી

જવાથી અને તે દુધ મારફતે નજરચુકથી એક ગાયનો ખાલ એ સાધુના પેટમાં જવાથી એ મોટાં પાપ બાળે એ સાધુએ પોતાનો છવ આપ્યો છે.

ત્રીવેણીનું સ્નાન.

પ્રયાગ હિંદુઓના સઘળાં તિર્થોમાં શ્રેષ્ઠ છે, કેમકે અહિં ગંગા, જમના અને સરસ્વતી નદીઓ એકઠી થાય છે. ત્રીવેણી સંગમ પર સ્નાન કરવાનો આનંદ અવધી છે, પરંતુ દિલગીરી માત્ર એટલીજ છે કે, ત્યાં હુપડાં નાખીને પહેલા અને ત્રીવેણીમાં મહવામાં ફરતા ભિક્ષુકો યાત્રાળુઓને નિરાંતે સ્નાન પણ કરવા દેતા નથી. જો કે સ્નાન કરવાની તો તેઓગી બધી થઈ ચકે તેમ નથી, પણ બ્રાહ્મણો આદી ઉત્તમ વર્ણના માણસોને એ લોકો બોલબોલ કરીને ત્રીવેણીમાં ગાયત્ર મંત્ર જપવા અથવા તો પરમાત્માનું જશવાર નિરાંતે સ્તવન કરવા દેતા નથી.

કુમળ અને માધમેળા.

બહેસ્તમાં જવાની છેવટની જગ્યા.

હિંદુ લોકોનાં આ પવિત્ર શહેરમાં ઘણા મેળા ભરાય છે, જેમાં કુમળ અને માધમેળા બહુ લાણીતા છે. જે વેળા હજારો યાત્રાળુઓ આ ત્રણ પવિત્ર નદીઓ સરસ્વતી, ગંગા અને જમનાના સંગમ આગળ નહાવા અને ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવા એકઠા મળે છે. ત્રીવેણીપર પહેલું સ્નાન મહારસકાંતીને દિવસે થાય છે અને તેને મહાર મેળાનું સ્નાન કહે છે. માધ મેળાની ત્રણ કિલ્લાની સામેનાં મેદાનમાં ડીસેમ્બર અને જાન્યુઆરીમાં દર સાલ ભરાય છે, જે વેળા અખાડાના સાધુઓ, મહંતો અને મન્યાત્રીઓ પોતાના હાથી ઘોડા અને ઉંટ ઉપર બેસી સરસનાં આકારમાં સ્નાન કરવા નીકળે છે. આ મેળામાં લગભગ પચીસ લાખ માણસો એકઠાં થાય છે; ત્યારે કુમળ મેળાની ત્રણ દર બાર વર્ષે ભરાય છે, જે વેળા એકી વખતે હજારો મત્ત-જીઓ ત્યાં ભેગા મળે છે. પ્રયાગ શહેરમાં છવ આપ્યો હોય તો સીધું બહેસ્તમાં જવાય છે, એવી સમજે જુનાં વખતમાં ખાસ પ્રયાગમાં આવી ઘણા લોક મહવામાં બેસી ઘણી ઘાટી રીતે પોતાનો છવ આપના હતા. એવું કહેવામાં આવે છે કે એ ચાલ અને ચેલચા આજ હાંબે વખત થયો અગ્રિય સરકારે બંધ કરી દીધો છે.

પુરાટ બાગ.

આ બાગમાં જહાંગીર બાદશાહનાં છોકરા પુરાટની કબર છે. એ કબર આખા માંના તાજ મહાવની ઢાંચ પર બાંધેલી છે. એ કબર બહુ સુંદર છે એની બાજુમાં સુંદર પક્ષીઓ વિગેરેના ઉમદા ચિત્રો ચીતારવામાં આવ્યાં છે, અને જગતી બાજુએ પુરાટની માતા (જહાંગીર બાદશાહની બેગમ)ની કબર છે કે ત્યારે કાઠી બાજુએ તેના નાનાભાઈની કબર છે. કબરની આસપાસ ચંદ્રવર ફરતો બાગ છે, ત્યાં સંજની વખતે પુરાટમાં ફેવા થેરવા અકાહ્યાદના મોખીન છવડાઓ મોટી ધ્રુષ્ટમાં એક-

લગાડે ઉતરી પડે છે, તેમજ શાંતી તથા સ્થિતિ આસપાસ સહેલાણીઓની પીકનીક પાર્ટીઓ વિગેરે આપણું વિશેષ લક્ષ્ય બેઝે છે.

જમના ક્રીડા.

અલાહાબાદ સ્ટેશન નજીક જમના નદી ઉપર એક ગંજવર રેલ્વે બ્રુજ બાંધેલો છે, જે પંચ ઘણો જોવા લાયક છે. મજકુર બ્રુજની લંબાઈ ૩૨૩૫ ફીટ છે. બ્રુજ એની રીતે બાંધેલો છે કે ઉપરના લાગે ઉપરથી રેલ્વે ટ્રેનો પસાર થાય છે અને તેની નીચે એક બીજી બ્રુજ છે, જે ઉપરથી સહસ્રો ગાડી ધોડા અને મોટર વિગેરે સહેલાઈથી પસાર થઈ શકે છે. આ જમના નદી ઉપરનો ગંજવર બ્રુજ સહિત ૨૦૦ ફીટની અને ત્રણ ૩૦ ફીટની મળી સત્તર કમાનો ઉપર ઉભો કીધો છે. કમાનના થાંભા અને ટેકાઓ જેઓ નીચે પાણીમાં ૪૨ ફીટ સુધી ડાબલા છે, તેઓ ઘટના છે; પણ તેની ઉપર પથ્થરનું ચણતર કીધું છે. જેમાંની એક કમાન નદીમાં પાણીના વધુ જોશથી ફેટલીક વખત લાયસરેલી સ્થિતિમાં આવી પડવાથી મજબુત રીતે બ્રુજનાં ટોપની બનાવેલી છે. આ જગી બ્રુજ બાંધતાં રૂા ૪૪,૪૬,૩૦૦ નો ખાદ-શાહી ખર્ચ થયો હતો. જો બ્રુજ બાંધેલ વખતે માટે સને ૧૮૬૫ ના ઓગસ્ટ માસની ૧૫ મી તારીખથી ખુલ્લો થયો છે.

આલફ્રેડ પાર્ક.

આ પબ્લીક ગાર્ડન સને ૧૮૭૦ માં મરહુમ મહારાણી વિક્ટોરીયાના બીજા છોકરા હ્યુક ઓફ એડિનબર્ગની હિંદુસ્થાનની સુલાકાતની યાદગારીમાં બનાવ્યો હતો. આ બાગ વિશાળ છે અને સીવીલ લાઈનમાં આવેલો છે. સાંજને વખતે સંખ્યાબંધ યુરોપીયનો વિગેરે બેઠક સાંભળવા તેમજ મોજશોખ કરવા ઉતરી પડે છે.

તે ઉપરાંત ત્યાં હાઈકોર્ટ, સેક્રેટરીયટ, ટાઉન હોલ, સીવીલ હોસ્પિટલ, પોસ્ટ ઓફિસ, સેન્ટ્રલ જેલ, મેકફરસન પાર્ક, હાલની નવી પોસ્ટઓફિસ; ક્રિસ્ટિયન તોપખાનું વિગેરે બીજી ઘણી જોવા લાયક જગ્યાઓ છે.

બુની ઈમારતોમાં મ્યુર કોલેજ બહુ સરસ બીડીંગ છે. અલાહાબાદ યુનીવર્સિટી અને લેલેસલેટીવ કોલેજીયલ (ધારાસભા) સને ૧૮૮૭માં સ્થાપનામાં આવી હતી.

પારસી વેપારીઓ.

અલાહાબાદમાં જરોસ્ત્રીઓ નાનામોટા મળી આશરે પચાસેક માણસો માલમ પડે છે, જેમાંના ઘણાકે જાણીતા વેપારી વિષે જે જોલ લખવા આ જગ્યાએ પ્રસંગોપાત્ત થઈ પડશે—

જે શાપુરજી કોન્ડ કું—આ કર્મ ઘણી બુની અને જાણીતી છે. અલાહાબાદમાં સૌથી પહેલી પારસી કુટુંબ જોતનાર મજકુર કર્મના માલિક મરહુમ મી.

જમશેદજી શાપુરજી વર્કીંગબોક્ષવાલા હતા. મરહુમ મીં જમશેદજી સને ૧૮૭૪માં પોતાના જે ગોઠયાઓ મેસર્સ રતનજી મોટાવાઈ મરચંદ અને સોહ રાજજી મહેરવાનજી વર્કીંગબોક્ષવાલા સાથે અલાહબાદ વેપાર અર્થે આગ્યા હતા. પહેલાં નાના પાયાપર થોડોક પરચુનજી વેપાર ચલાવી ખોદાની બજેસથી ધીમે ધીમે આગળ વધ્યા હતા. એઓનો ધ ધો વાર્ધન, જોરાઈ અને પરચુનજી માલનો છે. મજકુર ફર્મ અલાહબાદમાં “પારસી પાયોનીયર” તરીકેનું માન ખાટે છે.

ગાંધી એન્ડ સન્સ—એઓ ફ્રેન્ચી ગુડસ અને હોઝીયરી વિગેરેનો ધ ધો ચલાવે છે, એના માલેક મીં શાપુરજી ગાંધી પણ એક સાહસીક અને ઉદ્યોગી બન્યા છે. અને દરેકમાં હિંમતથી ઝીંપલાવે છે. મીં ગાંધીએ પોતાના મઝદા મેનસનને પુર જહારમાં ફેરવી નાંખેલો નજરે પડે છે.

એમં બીં મીસી—વેસાતમાં લાંબો વખત નામાંકીત યુરોપ્યન આર્ટિઝોનાં હાથ હેઠળ તાલીમ લઈ તેમજ ફોટોગ્રાફીને લગતી અનેક પરીક્ષાઓ ફ્રેન્ચ મંદીયાં પમાર કરી આજ લાગો વખત ધ ધો ઇંગલ રુડીઓ અત્રે ચલાવે છે. મીં માલે-કશાહ મીસી એક કુશળ આર્ટિઝ્ટ અને નામીયા ફોટોગ્રાફર છે. મીં મીસીનું નામ તેવજીની ઉમદા ઠરીંગીરીથી ખચીત અલાહબાદના મોટા મોટા સીવીલ્યનો વિગેરેમાં ધરધટું થઈ પડ્યું છે. અલાહબાદમાં કોઈપણ ઘર એવું ન હશે કે ત્યાં મીસીનો હુનર દેખાતો ન હોય.

મીં ડીં મોતીશાહ એન્ડ કું-મોટર, સાઈકલ વિગેરેનો ધ ધો ચલાવે છે,

આર. એમ. ગઝદર એન્ડ કું-લીં—મજકુર ફર્મ મીં અરદેશર શાપુરજી ગઝદરનાં લાગીદારપણાંથી ચાલે છે એઓ વાર્ધન, પોલીઝન અને જનરલ મરચંદ છે.

ટાકટર બીં હીરજી—આ નોશાકરો તખીજ બરત્તેરજી હીરજીભાઈ બીલપુડીવાલા પણ આજ ઘણાંક વર્ષો ધયાં અલાહબાદનેજ પોતાનું બાપીકું વતન ગનાવી ત્યાંજ ઠરીલામે લઈ પોતાની બહોલી પ્રેક્ટીસ કરે છે. સીવીલ લાઇનમાં હોવાથી ટાકટર હીરજી યુરોપ્યનોમાં ઘણા માનીતા ધઈ પડ્યા છે.

અત્રે એક પારસી આરામગાહ છે. જહારગામથી આવતા જરથોસ્તી ઉતાકુઓ માટે એક ધમશાળા સ્થાપવા માટે એક ઉલટમદ જવાન મીં નાદીરશાહ અરદેશર ગઝદર ઘટતી હીલચાલ કરી રહ્યા છે.

કોણ કહેછ કે દુકા વાળ લાગ્યા થતા નથી? કોણ કહેછ કે ખરી ગયલા ખાવ
પાછા આવતા નથી? કોણ કહેછ કે ખરલચકા વાલો નરમ રેશમ
જેવા થતા નથી?

એ બધું જોલવું સદતર હાથ છે.

મધુરાસ હેર ઑઈલ.

એ જાંઘા વાંધાઓનો જોટા પુરવાર કરે છે. એ વિખ્યાત તેલ જાલને રેશમ
જેવા નરમ, સુવાળા ને ચલકતા કરે છે તેનો કાળામ ટકાવી રાખે છે, માથાને
ઠંડક આપે છે. મગજને આરામ તેમજ શક્તિ બદ્ધે છે. શીશી એકના આના ખાર

સોલ એજન્ટ:—સોહરાબજી ડી. પટેલ.

પ્રોવીઝન એન્ટ પેટન્ટ મેડીસીન મરચન્ટ,

પારસી બજાર, કોટ, મુંબઈ.

ધ્યાન રાખજો આ તમારા લાલ માટે છે!

કારણ કે

આ વખતમાં
બજારમાં લાવના
હેકાના નથી પણ અમે
એકજ કીકાયત
લાવ રાખેલો છે માટે
જો તમને દરેક ચીજ
જેવીકે દરેક કંપનીની
પેટન્ટ મેડીસીન,

પ્રોવીઝન, પરક્યુમરી
વીગેરે વીગેરે જોઈતી
હાય તો નીચલા
હેકાણે આવી ખાત્રી
કરો.

બહારગામના એ
રડરપર પુરતું ધ્યાન
આપવામાં આવશે.

સુગન.

(વનમાં બોલે ઝીણા મોર કોયલેડી—એ રાગ.)

(૧)

ઝીણી ઝીણી ઝળકે છવન તણી જ્યોતિ,
જગમાં એકલી રે લોલ !
આછી આછી કાળઝડાંની કેર,
રનેહ રમે ભરી રે લોલ !—ઝીણીં

(૨)

ન્હાની ન્હાની સુષ્ટિમાં વિહાર,
નિશદિન એ કરે રે લોલ !
ન્હોતી એને અન્ય તણી દરકાર,
સુખમાં એ રમે રે લોલ !—ઝીણીં

(૩)

એવી એની સુખમય સ્હાંજ-સવાર,
આનંદે જતી રે લોલ !
કે કે લાગે છવન નિસાર,
એકલી છદ્ગી રે લોલ !—ઝીણીં

(૪)

હવે એનું તલસે નિશદિન ઉર
બેલડીયું થવા રે લોલ !
ઘેલું ઘેલું ઉછળે અગિત રસપૂર,
વિમળ સુખ પામવા રે લોલ !—ઝીણીં

(૫)

મળ્યું મળ્યું છવન અરણ્ય એક,
રનેહ રમે ભર્યું રે લોલ !
લેટયાં હર્ષભર્યા ઉર બેઠ્યા,
છવન ટળ્યું એકતું રે લોલ !—ઝીણીં

પુરાણ પ્રસિધ્ધ.

જળંધર અને સતી વૃંદા.

(ત્રીઅંકી નાટક.)

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ:-વિચાર ભૂવન.

પાત્ર —મેઘાવતી, વૃંદા, નદા અને અન્યત્ર નૃહસેવિકાઓ વગેરે

મેઘાવતી —(અસ્તવસ્ત બેઠેલી વૃંદા આગે પ્રદેશી) પુત્રી, આજે કેમ ઉદાસ જણાય છે ? તારા મુખકમળની લાગી કેમ ઉડી ગઇ છે ? કોયનના ટુકડા શો તારો મધુર રવન ક્યાં હુપ્ત થયો ! કેમ ઉત્તર વાળતી નથી.

વૃંદા:—માતા ! (હુમમ ખાતી) શો ઉત્તર વાળુ ? આજે મારા ભાગ્યનું સુખન ક્ષેત્ર જણાય છે, જે મારો જીવ કાપાને તગતો પરખાય છે. (હૃદય ઉપર માતાનો હાથ જે મી પોતાના હાથ મહીત મુકતી) જો જો—

ધુનટ વાળી ધારણામાં, ધરતી કપ ધરાય છે,
હળતી હઠળતી ઉર્મિયો, હૃદયેળિયારી રૂંધાય છે,
મધથી મધુર કડવાસાળી, કાન્તિ મારી કળાય છે,
મગનમ ના કે તાથી આ, સર્વન સુન્ય સુહાય છે

મેઘાવતી —(આસુ લુહતી) ઘેની ! આમ શું બોનતી હોઇય ? મારા હૃદયમાં અગ્નિ પગળતી હોઇય ? જગ ઉચ્ચ જો

વૃંદા:—(વધારે ગમરાતી હચકાતી) શું જોઉં ? મારી આખો ઉચ્ચ જોવાને અસમર્થ થઇ ગાયન ૩૮ મુ.

વિતી ગઇ વેરણુ રે ! રમની મારી માતા !
હાય નયન એ, વધારે મનની ચિત્તા,
જોડના મમાયે, દિવ મમરાયે પળના ધરાયે શાતા—વિતી.

ક્યાં છે મારા હૈયાના દિરંગ, ક્યાં છે મારા કાગકોડિયા ?

પ્રિયતમ પ્રાણના વિના, બીજું કોણ છે જીવનદાતા !

અહિં કોણ અવર વિધાતા—રજનીં.

મેઘાવતી:—બહેન બહેન ! તું મિથ્યા મનમાં મુકાય છે. સ્વપ્ના સાચા હોય નહિ, મગજ-
બને જોઈને જેમ મુગાફરો અટવાય છે, તેમ સ્વપ્નાવગ્યામાં બનેલાં પરિણામો પણ
અમાનિ જન આત્માને દોરી અથડાય છે. એ તો જોડી જમણા છે.

નંદા:—(કાપડી પુગતી) હા હા સખિ એમજ. આખા દિવસનો પતિ સ્મરણનો આભાસ, આપ
મગજની આસાંતિને લીધે દેખાયો.

વૃંદા:—(બંને તરફ વિનયપૂર્વક સંબોધને) માતા ! સખી ! એમ હું નથી માનતી, અવિનય
ક્ષમા કરજો. મારૂં બધું આદો તો મારા પતિ પામે જવા દેા. રાત્રીએ આમમાં જઈશ
અને પતિને જોશ. જો ન કરે નાશાયણને મારું સ્વપ્નું ખરું કરશે, તો તેમના બેગી
સ્વર્ગે સુખની ભાગી થઈશ.

મેઘાવતી:—(આશ્વાસન આપતા) પુત્રી ! જોડા મમતાના શીખરે ચઢીશ નહિ; વાહર વિનાની
ગાય જેવી ને ચંદ્ર મિનાની રાત્રી જેવી મારી અવસ્થા કરીશ નહિ. શાંતિથી
ગહે મૌ સાગ વાના થયો.

વૃંદા:—(કુમકા ખાતી) માતા ! માતા ! જ્યાં મુઠ્ઠી મારા ભાગ્યના સ્પર્શને ભાણું નહિ; ત્યાં
મુઠ્ઠી મારૂં મન વાણું નહિ. જ્યાં મુઠ્ઠી મારા નરીજનું પાતું સવળું જણાયું નહિ;
ત્યાં મુઠ્ઠી શાંતિ યાશે નહિ.

મેઘાવતી:—(નંદા તરફ ફરી વળી સ્વગત) બહેન હા ઉપર ચઢ્યાં છે એટલે ગયા વિના ન
રહે, તો લાવ રમ આપી એમને સંજી કરું. (વૃંદા તરફ જોઇ) બાપુ ! તારી હટ
તો જમગી. તારાથી હું દારી. લે જ્યારે તને જોવોજ બાપ છે તો મુખેથી
ભ. (નંદા તરફ ફરી) નંદા ! જન રથ તૈયાર કરી લાવી તમે બંને તેમજ બેગી
મુખેથી મિથાવો.

વૃંદા:—(ઉપકાર માનતી મિર્ષા નમાવી) માનુષીની મદત દયા. (નંદા તરફ ફરી) ચાલ અખી
નંદા ! આપણાં ઉગ્રમાળા બાગને અમરાપુરનાં મધ્યન શોભામણાં

મેઘાવતી:—(જંતેને) સામે જાહેાવસ્ત ફરી આણું. (નવય છે.)

વૃંદા નંદા:—સખી ખુશીથી.

ગાયન ૩૬ મું.

ગાલ જોવી સાદેવી તું શોધવાને ચાલ !

આ સા ઉમરાળા આમે રંગો આમ ?—ચાલ

મિત્તના મેર વિના દિને કાયા કામ.

મિત્ર અમતની અંમત મોઢી સાંપ કામ;

ટળને તનનાં દુખો . નમામ—ચાલ

(પ્રકૃતિનિવ વદને મર્ચે વિદાય થાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ — અરણ્ય.

પાત્ર — વિષ્ણુ, ગરુડ, વૃંદા, નંદા, ને મૃગવ્યાધાદિ અનૂપાદ પ્રાણીઓ વગેરે.

વિષ્ણુ:—(ગરુડ પ્રતિ) ગરુડ! ગમત તો વીક આપશે મે જ્ઞાતે સ્વપ્નામાં જાળધરના મૃત્યુના સમાચાર જાણ્યા છે, ને તે તપાસ માટે નખી માથે નીકળી પશું મડી છે હમણુ. તે આ રસ્તે ચાલે જ્યો તે વખતે જાળધરવાનું ઠીક જ્ઞાનશે માટે આવ હું મહાન તપસ્વી બની જાઉં ને તું મારે શિષ્ય બની જશે.

ગરુડ — (દાય જેડી નમ્રતા પૂરક) આજાકિતને આજ્ઞાનિજ માત્ર બાકી છે. સમજ્યામાં મને મમનનજો એટલે સોપેનું કાર્ય સમૂળું કરીશ.

વિષ્ણુ — તો ત્વરીત વેગે તૈયાર થઇ રહો (નન્ને સ્વયં પાળટી શણગાર બદલે ને પોતાના ને ગરુડના તરફ જોઈ મુઠ્ઠા હાથ સહીત) વાહ વાહ મિધ્ધ સાધકની બેડી તો હીક બધાઈ. (નન્ને અત્રંગ ગ્રાપી જોશે છે.)

વૃંદા — (નંદા સહીત જાક્રમસ્ત ચહેરે વિનાય કરતી પ્રવેશી)

ગાયન ૪૧ મુ.

મેગા જગન જગન મ્હારું ઇચન મોતી,

ચાકી હવે હું ગોતી,

રાખી મને કોઇ રોતી,

મુજથી એ ના સચવાયુરે, દુર્ભાગ્ય થકી અટવાયુ.

દુધસડે નિત્ય ઘોતી, લેયા દાર માહિ પ્રીતિ—મેજાં.

(ચંદ્રોરી તરફ જોતી સંબોધન ચરે.)

પ્રેમી! પ્રિયતમ ચંદ્રા, સમાચાર કહે બહેન,

દાખલ રસ્તો વનતણો, પામુ અતર એન.

(મન વાળળી) ના ના એલો નહિ જોયેયો. (ચંદ્રોરી તરફ ફરી) બહેન! તે નક્કી નહિ ભાગેવા—

જોયા હત મુજ ચંદ્રને, ગમરાગણના તે કદા,

તો આ ચંદ્ર પરે પ્રીતિ, રહેત નહિ આવી મદા.

(અરણ્ય તરફ જોતી) ઓ તાર વૃંદા! તમે ઉઘી ડોક કરી જિભા છો, તો કહો મારા પ્રાણ-વલ્લભ ક્યા છે? (ચિત્તારીને) ભોવવાની ગમ્ત વિનાનો એ ચિત્તારો શું કહે? (સૂર્ય તરફ જોઈ) સવિતા નારાયણ! સવિતા નારાયણ! તમારી દૃષ્ટિ આખી સૃષ્ટિ પર પહોંચે છે તો આ વિયોગીનીની દાઝ જાણી દેહો કે મારા કાન્ત ક્યા છે? (ઉત્તર નહિ મળવાથી નિશ્ચાસ નાખતી) નિરંતર, ચરે જુલી પતિના વિરોધીઓ એ કેમ જોશે? કેમ બતાવે? મેઘમડળા! તમે અત-નિર રહી અખિજ બુમળને આવરી રહ્યા છો તો કહો કહો આ મ્હારા મગજસૂતનાં બેનેહ-

દેવના કંઈ દીકા? (વિચારી) અરે એનો પ્રત્યક્ષ ઇન્દ્રનોજ ગુણામ. જાણુનો હોય તોપણ કેમ જાણાવી શકે? ત્યારે મારું કોઈ નહિ? પતિની તજેલીને જગતેય તણ દીધી? અરે ચિદ્ર અરણ્ય, તે તો મને દશે દિશાથી નિરાધાર બનાવી. (એકદમ સુંદર આશ્રમ એઈ મોકતી) સખી! સખી! જોતો ખરી. આ શું? જગતમાં ગંગા ક્યાંથી? અહાહાહા.

પેલા તપસી તપ રૂઠું, નિશ્ચિંત થઈ કેવા ફરે?
કેવો અતોદિક વૃક્ષપર આ, પંખિડાં સૌ ફરફરે?
છે સ્વર્ગથી પણ શ્રેષ્ઠ, અવનીમાં નથી આતું પીઝું,
આ પરમતાપસ પુરુષના, દર્શન વડે દિક્ષમાં રીઝું.

નંદા:—(આશ્ચર્યદર્શક બાવે) અહાહા...આતો ખૂબ. સરજહાર સાતુ ફળ જણાય છે. (જન્મે આશ્રમ નહક વ્ય છે.)

ગરુડ:—(એકદમ આશ્રમમાંથી નિકળી બહાર આવતો)

રે કોણ છે ને શું કહે છે, કેમ આવે પાસ તું?
દુર દન સમાધીભંગ કરવા, આવતી નહિ પામ તું.

વૃંદા:—(મરગરની)

મહારાજ કરશે કોષ નહિ, આ દાસીઓ છે આપની;
દર્શન કરી દુઃખ દુર કરવા, પામ આવી આપની.

ગરુડ:—(આંખ અધપડીઆળી કરી દાદી દિવાવતા) હીક. હીક. હીક.

વૃંદા:—(અધારે નિકટ જતી છુપાતા શબ્દે)

તો આ તપસી પુરુષ તે શું, થાય ગુરુવર આપના?
કરોને કૃપા આમ રંકે પર, ગુણ વર્ણવેજ પ્રતાપના.

ગરુડ:—(મહર્ષિત સ્વગત) હવે એની સમજાવી દઉં, કે વાંધો વચકો રહેજ નહિ. (પ્રકાશ) હા બાપ એ મારા ગુરુ, ઉપદેષ્ટા, શિર્ષમણિ જે કહેા તે. જન્મના અક્ષપનિરંગમ યોગી, સ્ત્રીમુખ જોતા નથી; કે કળાદાર કરતા નથી. ન સુવું કે ન ભગવું. (ઉગ્રેણ વડ તરફ આગળી કરી) જુઓ દાતજીની ચીરી દાળી આ આખો વડ હિપ્ત કર્યો છે. કરોડ કરપની તો એગની કાપા છે. આત્મા આનાત્માને ને મૃત સંજવન વિદ્યા પણ જાણે છે. (માળાના મણકા ખડખડાવતો) નારાયણ. નારાયણ. નારાયણ.

વૃંદા:—(નંદા તરફ ફરી) માંભત્યુ? સજવન વિદ્યાના સાક્ષાત પ્રણેતા જાણે પોતેજ પધાર્યા. શું આ સર્વે સુમાર્યની નિશાનીઓ નહિ?

નંદા:—નહિ કેમ? ગરુર સુમાર્યની નિશાનીઓ. આવા સિદ્ધ પુરુષ મેવાય તો સર્વે સારાં વાનાં થાય.

વૃંદા:—(ગરુડ તરફ મનમ પ્રણિપત કરી) યોગેશ્વર ત્યારે એવા મહામાના ચર્ચમાં જરા થોડો વખત અમને વિશ્રાંતિ કરવા દેશો?

ગરુડ:—ગુરુ મહારાજની આના મેળવું પડી મુખ્યે એસો. (વિચ્છિન્ના કાનમાં જઈ) સમજ્યા કે મહારાજ? મોઢું બરાબર એસાયું છે; મન પિંગળું છે. હવે એને ખાનરી થય એમ કરો, કે કાઈ સફળ થાય. (પાછો વળી બાપજો તરફ આવે છે.)

વિષ્ણુ:—(ઝોડદગ નેત્ર બોલતાં કોપગ્રસ્ત ચહેરે) બચ્યા.....હૈ.....બચ્યા.

ગરુડજી:—(પડતો આપડતો હતાપણો હાન્ટર મધ્ય હાથ નેડતો) પ્રભુ!

વિષ્ણુ:—દેખ દેખ: બહાર કિસને મર્યાદ મચાઈ દે.

ગરુડજી:—(કાનમાં જઈ) આપની કપડકળાઓ (પ્રકાશ) મલકાજા. જુઓ જુઓ એ તો જેમી બચ્યાં સંગેત દોડતી ચુગલી પાછળ સિંહ શીકાર કરવા ધાપે તેની એ મર્યાદ સંબંધાય છે. (વધારે ઝોડતો) અરરર મહારાજ આનો આપણા આશ્રમ નજીક વ્યાઘ્ર શીકાર પશુ કર્યો. અનર્થ થયો મહારાજ અનર્થ થયો. શીવ શીવ શીવ.

(નિઃશ્વાસ નાખે છે.)

વિષ્ણુ:—ક્યા અપના આશ્રમ નજીક એસા અનર્થ હવા?

ગરુડજી:—(હાથ નેડી) છ હા.

વિષ્ણુ:—વો બનરાજ કીધર ભાગ મથા?

ગરુડજી:—(વેગળે આંગળી કરતો) ઝો.....પેલો ઉભો જુઓ.

વિષ્ણુ:—અચ્છ. (દૂર નેહ) વો ખડ રહા. દુઃખ મેરી બી તુમકો રામ નહિ લગી? ને છ મરજોન્મુખ હોલા દે વો સખતી લગ્ન્યાકા પરિલાગ કરતા દે. (હાથમાં જેળ લઈ) મેરે સુચી સ્થાનકો મચીન કરનેવાલા હિંસકજી, મેં તુમકો શાપીન કરતા હું તુમની ચુગલી નીચી કચીતીકો પ્રાપ્ત હો. (પાણી નીચે પડતા દે છે.)

વૃદ્ધા:—(શાપથી વ્યાઘ્ર દોડતો નિચે પડી પ્રાણુ તજે છે ને નેહ આશ્રયપૂર્વક) અહાહાહા (નંદા પ્રતિ) જોયું સખી, મહારાજનું દેવું મંત્ર સામર્થ્ય? સદૃશ પુરુષ બળ સંતુલ્ય સિંહનો સંકલ્પ માત્રથી નાશ કર્યો.

નંદા:—(આશ્રયમાં પુછિ દેતા દેખાવે) ખરેખર આ તો અદ્ભૂત યોગીરાજ! જેના બોલતાં બોલ ક્ષે છે; સર્વવિવથી પગ તજે છે.

ગરુડજી:—(વિષ્ણુ પ્રતિ સતત) મહારાજ વિરુપિત સ્વીકારશે?

આજ આપણે આશ્રમે, ત્રણની હોંસા યાવ;

માન મહત્તા સૌ ટળે, તપનું પરિણામ જાય.

વિષ્ણુ:—એસા (ગરુડને માથે હાથ ફેરવી.) મત મથરા. કોનસી બાત મેરે દુર્ધટ દે. ચમ...
...લા...કમંડલ.

ગરુડજી:—(કમંડળ આપતી) ક્યો મહારાજ!

વિષ્ણુ:—(જલાંચિ મરી) ગસ મેંચ બોલતા હું. વો તીનો છ સંજવન હો જુઓ. (જળ-પૃથ્વી પર છેડે છે.)

વૃદ્ધા:—(મિંગતી, બચ્ચુ તે સિંહ ત્રણે સંજવન ચઈ જતા નેહ) અહાહાહા. અદ્ભૂત સંગતાર. (નંદા પ્રતિ) સખી, આનો પ્રતાપ તો મેં અકલ અંદાશમાં જો ન જોયો. આવા મહા પુરુષની કૃપા મળે, તો સર્વ ઉપાધિ ટળે. શાવ મારો પતિ સંબંધી પ્રથમ કદ નેહયે શું કહે છે?

નંદા:—હા બાં પુછો તો ખરાં “આંતર નમી જો હશે તો મનની વાતો જાણશે.”

વૃદ્ધા:—જરાયર “આંતરનમી જો હશે તો મનની વાત પ્રગાંચશે.” (મહારાજ નજીક જઈ વિનયપૂર્વક) કૃપાગાર!

છે કેમ મુજ પરદેશમાં, તે છતિ શું જરા લાયકે ?

કહોછ મને કીરણ કરી તે, અત્ર કયારે આવશે ?

વિષ્ણુ:—એન ? મયુગંસે આનેવાની કૌચકનતયા બોલ કોન ? તેરી મેંવણી માના જંગી
સ્વભાવ દેખકે મેંવ તેરે પર પ્રસન્ન હુવા હું. મુણકાટદ અહણુ કરને મેં તેરા
વૃંદા નામ સાર્ય કીયા હૈ. (આખો મિચી) નારાયણ. નારાયણ. નારાયણ. (નૌન)
વૃંદા:—(નંદા પ્રતિ) સખી ! જે જે માઝ મારી માનાનું ને પિતાનું સ્પષ્ટ એધાણુ (મહારા-
જપ્રતિ) અંતરયાગિ મૌન કેમ થયા ?

વિષ્ણુ:—કયા તુમે જાળધ-કી આરોગ્ય પૂચ્છા કરતી હય ?

વૃંદા:—છ દા. એ મારા પ્રિયતમ ચંદના સા મમાચાર છે ?

વિષ્ણુ:—(સખીની કરી પાછા જાણત ચના) વો તો અજ તક સચમસાગમેં હુમ રહ્યા થા.
નારાયણ. નારાયણ. નારાયણ. (નિશ્ચય નાંખે છે.)

વૃંદા:—(સંપુર્ણ અધીરતા દાખવતી) પ્રભુ ! પ્રતિ ઉત્તરમાં નિશ્ચય ? એ શું ?

વિષ્ણુ:—(માથું હવાવના) કુચ્છ કદનેકી જાન નાહિ. નારાયણ નારાયણ નારાયણ (નૌન)

વૃંદા:—દયાસિંધુ ! એવું તે શું છે કે આપ ઉત્તર આપી શકતા નથી ? (નંદા પ્રતિ) સખી ?
શું માઝ સ્વપ્ન માયુ કરશે ? આ મુનીગજના બોલવામાં તો મને કંઈજ મગજનું
નથી (વિષ્ણુ પ્રતિ) યોગિરાજ ! જે હોય ને જલદી કહો, મને ન મુકાવો.

ગરુડ:—ચુરહી (નહક જલ) જેવું હોય તેવું જણવી ઘોળે નગારે શું ? પારખે તો
પરિક્ષા કરી આપવાની છે, એછુજ કંઈ જોડીમાંથી કાઢી આપવાનું છે.

વિષ્ણુ:—(સંતાપચરન ચહેરે) નાદક કીમીક દીવ દુ:ખાને મેં મેંવ ડરતા હું.

વૃંદા:—(પ્રધામ કરી વિનવતી) મહાગજ ! આમ બેઠાં બોલી બરમાવો નહિ. હંવાની મધણી
વાત ફોડે લાવી યો.

વિષ્ણુ:—મૈય કયા બોલું ? વો તો મજ બાહ બીગડ ગા.

વૃંદા:—(જવા ચકાની વિશેષ છજારુપણે) મહારાજ ! ને કેરી રીતે ? અધુર જોડી આંખીરી
શીદ જનાવો છો ?

વિષ્ણુ:—(આધારન આપવા સરખા રોગી દેખાવે.) તેજ સખળ સ્વામીકા સામર્થ્ય થાદ કરકે
મેંવ બી મોચતા હું. નાગ દિગ્નેકી ઉસકી મુદિત અજગયી. મગર હાય.....
(નિશ્ચય મરીન મૌન)

વૃંદા:—તો શું તે પંચત પાખ્યા ?

વિષ્ણુ:—હા વેંકાદી દ્રવ્ય. પિગાલ કષ્ટી વિષ્ણુ કે કષ્ટમેં હારા ગયા; રે.....માગે
ગયા.....(નૌન)

વૃંદા:—હાય આ મો મગજ ? (ગિન પાડી મુર્છાગત થાય છે)

નંદા:—(મો પર પાખી છાંટતી જામન કરતી) જ્ઞેન ! જ્ઞેન ! આમ છેક સીમા ન જોખંતી
જ્ઞેન, દિંબત ન તત્ત વા, આ અસ્થવમા તો જોનેજ આધાર છે. માયજુડી
મહાદીપન આંખને પાખી બરી અર્ધજીવી ન જનાવો. માયધ સાઓ.

વૃંદા:—(મિત્ર સર્વ દાખવતી) સખી તરા ! સમગર માંજગી મારી તો શુધ ને મન જગી
રહી છે. સખી આજ મયુ ને રૂં અમજ મકની નથી. નીનિતે છોડી નથી, અવો
રસ્તે દેડી નથી. મે આ શું વિપરીત પરિણામ ? (મુર્છાગત થાય છે.)

નંદા:—(પુનઃ ભયત કરતી) આવશ્યક થાઓ જ્ઞેન સાવંડ થાઓ. આમૃત્ય વખત વ્યર્થ ન થુમાવે. હૈંડા મુનિરાજ પાસેથી એ રિંગે મિતેન માગિતી જોગી લઇઓ.

વૃંદા:—(અગ્રન થઈ મહારાજ પાસે જતી) હા અગમર છે. (મહારાજ પ્રતિ) મહારાજ તમે વ્યારે મારા પતિના મનને દેખો જો. તો મને દેખાડી શકો નહિ એટલી કૃપા કરી શકો નહિ? શાસ્ત્રાકારો કહે છે કે મંત્રની પ્રિયૂતી પરોપકાર અર્થે છે તો તે આપ આ પગે સ્થાપીત કરી આપો નહિ?

વિષ્ણુ:—ક્યું નહિ? મગર હમ જમ અપની સંસારકી ઉપાધિ મેં હાય ડાવે, તમ હમેરી યોગ મમાધિમેં બડા અવરોધ આ જલય.

વૃંદા:—(વિશેષ આતુર બાવે) મહારાજ! મને તેમ થાય પણ મારા જેવી નિરાધાર અગમને આપ જેના તાપમે ન તમજ મ્હેન વાવે ને મને માગ આગીતુ મન શરીર બનાવે.

વિષ્ણુ:—તેરી ક્યામણી મુરન દેખકે, દેખ મૈય તેરી છઠ્ઠા પૂર્ણ કરતા હુ, (થોડી વાર મમાધી કરી તાગી મનનના) વૃંદા! દેખ અગિ તેરે મૃતપ્રાય સ્વામી કે અવધયો છધર આતે દલ. (મરગાદને પવનના મુગવાય શરૂ થાય છે)

વૃંદા:—(આકાશ તરફ જોતી) સખી નના મહારાજ કહે છે ને તમ્હ દ્યાન દે ને આકાશ મમ નિહાળ. હુ તો બેગાદગી છુ (આકાશમારી બે હાથ પડતા જોઇ) અરે આતો માગ છવનના હાય (પગ પડતા જોઇ દુમકા ખાતી) અરે આતો મારા મુગડ મણિનુ મસ્તક સર્વે અવધયો મારા સ્વામીનામ (પૂજન ક્રમકે શેતી) વેરી વરોણિવા તે તો વેરણુ વેર વાળ્યું.—

ભાગ્યંદર મું.

નાથા કોઈએ મચાવ્યા, સર્ગે નાથ મિનાવ્યા,
ભાવિ દૈવે જુનાડ્યા, ટાક બાળના નાવ્યાં
ધાવ્યા ધર કમગાવેગે સૌ વગગા,
વાવ્યા વેર આતે કિયા કાળના-નાવ્યાં

સાચી.

વિષ્ટ વાટ આ વિશ્વની, ગાતિનુ નહિ સ્થાન,
લુલેવાના લોભીયા, ભરથાર કે ભગવાન
વ્હાવા કહો છે -શુ ... રણુમા રીસાઇશુ;
સગ્ગે મયા પ્રતિપાળના નાવ્યાં

વિષ્ણુ:—(કલાંત કરતી વૃંદા તરફ જોઇ) ગરગડ સગગડ છધર મત મચાવ. તુમ તુમેરે રડમણપર અથ જલવ, (ચુરડા તરફ જોઇ) જમ્યા દવદર અઠે કુમડ મચાવે વાનીઓ કે છધર મેં દુર હલાવ.

ગરડા:—શ મહારાજ. (હાથમાનો ચીપીઓ ખડખડાવતો) એ. જામ્હો તમે અહિથી દૂર જાઓ. ચુરડા કોપમે તો વિપરીત પરિણામ આવશે.

વૃંદા:—બાહા હમે આ કરતા બીજુ કયુ વિશેષ વિપરીત પરિણામ આવવાનુ છે? (કપાળમા હાથ આકાળની) હાથે નશીંગ. મન ચડતુ હનુ કે હુ પૃથ્વીમા પતિધર્મ પરાયણી મણ્યાકમ, ત્યાતો ગઝગતી કરી. ખરી વાન છે પડતો દીવમ સવળા પાસાને અવળા કહે છે. નવ વ્હાવી નંદા! આજે મારા જાગ્યના સૂઈનો અલન થયો. (દુમકા ખાતી) મામે પ્રાચુડીપ-હોવાસઇ ગયો. જેમ હૈંડા મેંપેથી વાગવાળુ કુલ નકામું થાય છે, તેમ નાગ પ્રાચુડપન વિનાની આ હાથો નકામી થઇ, હું એ તમે 'આ દુનિયામાં

સુખ આપવા અવનરેલી પરદુનિયામાં સુખ આપવા મચીરા... રે... મરીને
(મુર્છાગત થાય છે.)

નંદા:—(આશ્ચર્ય આપતા) બહેન! રણાનુબંધના સંબંધને કાં ભુલી ગયો છો ?

ગાયન ૪૩ મું.

પૂર્વદત્તથી પામતા મૈ પ્રાણી સુખ દુઃખ
આથે પાળો પાપની તો મામે કયાંથી સુખ્ય ?
વાને વિપત્તીજ તો આત્મરૂઢ કયાંથી રૂઢ ?
કરે મહાપાપ તો મોરારી દેરા કયમ ટળે ?—વાવે

સાળી.

ધન વિદ્યા ને મંત્રી, વળી મુશ્કાણી નાર;
પૂર્વવત્ત મુગ દોષ તો, પામે વસ્તુ ચાર.
હજાહજ પી ને પડી, આગ હવવાની કરે;
પડે દીપ લઘ કુયામાં, મોત કયમ તેનાથી ડરે—વાવે

સાળી.

મૃત અપવાસો નવ કરે, સુકે હરીકીરતન;
સુખ તેને નવ મોપડે, અધવચ રજો તન.
ભાગી તર ડામ, બાળ ધાવતાં વડોડયાં હમે;
ભોગવીએ પાપ તે, ખરોડયા દર કયમ ખમે ?—વાવે

એ શસ્ત્ર વિદ્વાન સમજે. આ ભવે નહિ તો પાછલા ભવે કૃષ્ણાં ભોગવી છુટ્યા
વગર છુટકો નથી માટે માવધ ધાઓ. કલપાંત કયે કાંઈ ન વગે. શુભો અધિગમ
તમે તો એકે ઉપાય બતાવું.

વૃંદા:—(ગાડી પેલી થતી) કહે કહે બહેન મો ઉપાય છે ? બતાવ જોઉં,

નંદા:—શુભો— વિદ્યા જાણે છે શુર, મૃત સંજવન પામ,
હવન મુશ્કા વિનવિએ, માથો જાળે પાસ.

વૃંદા:—(એકદમ જોશપૂર દેખાવે) બહેન તેં ઠીક ધ્યાન રાખ્યું. પેલા શિષ્યરાગ કહેતા હતા કે
શુરરાજ મૃત સંજવન વિદ્યા જાણે છે માટે ચાલ ચાલ એ ઉપાય અજમાવીએ. (અડધથી
મહારાજ પામે જઈ) મહારાજ! આપને મૃત સંજવન વિદ્યા આપડે છે, તો મારા
સ્વામીને એ પ્રયોગથી પુનર્જીવન ન આપો ?

વિધુ:—(ખાતી ડંકામથી) હુમલી કોઈ જિમીતર નિગીયા હો. ક્યા મુન્દરો અવગી તક્લીફ
ચીતરી દીની તુગ દો હમિત હમ. અંશુલી દો તો શીર પાંચો પકરા. નારાખી.
નારાયણ. નારાયણ. (મૌન)

વૃંદા:—(હાથ જોડી) મહારાજ! હોર પિતા વિના કેવી મદદ માગે? આપના જેવા પરમન-
ખથી આશરે આવનારને નિરાશ કરે નો પડી કેવું બચારે? મુર્ચકી ક્ષીતજતા ન
જાય તો પડી આત્મીઆથી શું થાય? આપે અનેક મૃત હયાને સંજવન ક્યાં છે
તો આ કેમ ન કરે? અનેક દુઃખીઆનાં દુઃખ માર્યા છે તો અમારું કેમ ન દતો?

નંદા:—હા મહારાજ અમારો ગમ કેમ ન જાણે?

ગરૂડજી.—તમે ગમરાવ નહિ હું ગુરૂજને કહી તમારૂં મારૂં પ્રશ્નની આપુ છું (વિપથુના કાન તરફ જઈ) બગરાન અવચર હીન્ આગો છે પહેલા પિડમા પેળી જાઓ, ને વેળધર રૂપે યાઓ મુક્તિ આપો, ને ચતુરાને ચગડોગે ચડાવો

નિપથુ —ઝેવ બી ઝોદિ મિચારમા હુ

ગરૂડજી —(પદ માથે તેમ) મદારાન! આ જીઓ હક લેખને મેળી, તો તમારૂં શુ જાય છે? મજનન કરો ને શાનિ આપો કે નેઓ આપિથી જાય, ને આપણને નિગત થાય

વિપથુ —(ગરૂડજી તરફ ફરી) અચ્છા બચ્ચા! તેરી ઝેમી મરજી હન કે વો મૃતદેહકો મજી વન કરના?

ગરૂડજી —હ હા

(વિપથુ) —તો દેખ વળ છાપે ઝેવ ઉમને મજનન કરના હુ (પાણી છાટવાથી મૃત સજનન થાય છે)

જાળધર —(આળમ ગરડી ઉભા) ઝોડો કોણ મારી પ્રિયા? (વૃદ્ધાને બાથમા તેઈ) સતી તમે આઢી કયાથી? આ તપસી કોણ? અરણ્ય શુ? આ વનતરૂઓની છાયા શી? આ શી નાહ?

ગરૂડજી —(જાળધરના મનમાં પ્રવેશી ઉભા થયેના વિપથુને) એ તો જાતની ચતુરાઈ

વૃદ્ધા —સ્વામિનાથ મહે વૃતાત રિગત કરાનો આ અવચર નથી સુનારો આપણો બેટો થયો ને તે બદન (ગરૂડજી તરફ નમન કરતી આ મહાપુરુષના (વિપથુ નહિ દેખાતાથી) અત્રે ખીરાને છે તે એમના ગુરૂજના આપણે જન્મોજન્મ ઉપકારી છીએ (જાળધરને) પ્રભુ હવે આનો રથ તૈયાર છે રસને સર્વ ખુલાયો કરીશુ મારા મોહન! હુ તો તમને પામ્યે અસ્વ પાસ

ગાયન ૪૪ મુ.

વૃદ્ધા—જાળધર —

સ્વામી પામી, બોનાયવ સ્વામી પામી,
સુનાય સુમાર, મજા મુને હા ફરી—સ્વામી
અહાહા! આ મો યોગ
થયો નાય સજેગ

સ્વામિ પામિ, (૨) —સુભાગ્ય

સોન ના સુરજ ઉગિયા, મારો ફર્યો અનતાર
મમારે નર સુખનો માર
પુરણ પ્રાણ તણા આધાર

વાહ વાહ વાહ!!! હા! હા!—સ્વામી

(ગાને જાય છે)

(અપૂણુ)

બૈરાં જબરાં વહેમી!

લખનાર:—A. M. B.

જમશેદજી શેઠ પદમે ભરપુર હતા. તેવણુ પોતાના વડાજી ધણીઆણી આણુ સાથે પોતાનાંજ ઘરમાં રહી મોજમજલક મેળવતા હતા. તેવણુને કાંઈ છોકરાં હતાં નહિ. તેવણુ પોતાનું જાણું સુધા પોતાનાં ધણીઆણીમાંજ સમજતા હતા. આજ્ઞાં પણ પોતાના ધણીને ધણીજ આહતી હતી. તેની એક મહી ગુલ નામે હતી તેને પણ પોતાની જાહેનગી માફક તે આહતી હતી. દરરોજ તેઓ જાંને ધણીધણીઆણી પોતાની ગાડીમાં બેસી ફરવા જતાં હતાં. અને ખીજ દરેક રીતે તેઓ જાંને એક ખીજ વગર એન પડતુ નહિ. તેઓની એક ખીજ તરફ દોડતી પ્રાંતમાં અને મોજમજલકમાં એક દિવસે કમનગીએ જળરી ખલલ પડી. તેઓને ત્યાં સંધવા અને ઘરનાં કામકાજ કરવા એક તલન નવા ધરાનીને રાખવામાં આવ્યો હતો. તે એક દિવસે સવારે પોતાના જાણ પાસે વરદી લઈ જાનરમાં જતા હતા તે બેઈ જમશેદજીનો લખવાની સહીનો ખડીઓ લાંગી ગયલો હોવાથી ધરાનીને જોતાથી કદયું કે જાનરમાંથી સોજાને ખડીઓ લઈ આવજે અને સાથે સાદીળી લઈને આવજે.

આ સાંભળી ધરાની વિચારવા લાગ્યો કે “એના સેજાનાસ ધાય એના તે આજે મારા શીકને ખરીઆ મુડી થેની લોની મા અને વરી સાથે મારા જોઈની પેલી સહી તે દારે એવીચ તેને થું કરવા જોવાવની હોશે. હોથે મને થું છે”. એમ વિચારી જાનરમાં આવુ ગુકથું. જાનરમાં જઈ ઘણા સરખા ખકરાનાં ખરીઆ લીધા અને ઘેર જવાના રસ્તાપરજ તેના ચોકાળીનાં મહી ગુલનું ઘેર હતું ત્યાં જઈ કદયું કે “જોઈ તુને મારી શીક દાંમળા ને હાંમળાં ખુલાવેચ.” આ સાંભળી તેણી જોડી, “તારા ચોકને માફ થું કામ પડયું ? આલ આવું છું.” એમ કહી તેવણુ ત્યાંજ વળા જોરડામાં સ્થાવ્યાં અને આગળા ધરાની ઘેર જઈ પોતાનાં ચોકને કહેવા લાગ્યો કે “શીક શીક આજે ઘણા મહતા મેં ખરીયા લોવીચ,” એમ કહી તેને એક ખરીઓ કારી જતાવ્યો. આથી જમશેદજી ચોકને હમ્તું આવ્યું પણ તે દાગી દઈ જરા ગુરસામાંજ બે.લ્યા “અરે નાખાકનાં જન્યા. તુંને મે તાવવા થું કદયું ને તું તાગો થું ? નીકજા, અર્દાધી.” આથી ખીચારે ધરાની જોરડામાંથી નીકળી આવ્યો અને ખીજ જાણુ જમશેદજીનાં જોરડામાં આવતાંની સહી ગુલ જેને તેવણુ પણ જોળખતા હતા તે દાખત ધઈ અને જમશેદજીને પુછવા લાગી કે “કેમજી. તારો

મને માર્ક તમે જોવારી?" જમશેદજી ક્રૂર પણ જોવાવા વગર તેની સામે જગર જગર જોવા લાગ્યા તે જોઈ શુભે આગળ જોવાવા ગયું કે "તમે તમારું ઇચ્છી નોકરને મને જોવાવા મોકલી તેથી હું અહીં આવી છું" આથી જમશેદજીને પણ સમજ પડી ગયું અને તેથી તેવું જોવા કે "મારું કંઈ જોવા મેં તમને જોવાવા નથી પણ મારા ઇરાદા નવો હોવાથી તેને માફીને ખડીઓ અને મહી લાવવા કહ્યું તેને જાણે તે જાકરાના ખરીદા લઈ આવ્યો અને સાથે માફીને જાણે તમને જોવાવા લાગ્યો" આથી જાને હમી પડ્યા, તેવામા ત્યાં જમશેદજીના ધણી માણી જીવંત જોરડામા પસાર થતા હતા તેવજીને ઉપવા જાણેને હસવાનો અવાજ આવ્યો અને જોતાતા વાડ્યા ધણીના જોરડામા જીવંત હોય છે તેનો શરૂ પડવાથી જાણ્યા આગળ ચીમાઈને જોવા લાગ્યા તેવજી પોતાની મહીની માટે પોતાના ધણીને જુદા હસના જોવાથી કાઠ જુદોજ વિચાર પોતાના મનમા લાગ્યા અને જડખડીયા કે 'સડ, ડાઘડુ તાડ શરૂ મડાસમા જા. ને તુને મારો જીવ કાઢી આવ્યું ને જો તો કેહી એવા જાણના કઠી મરતી હેણ કઈ નહિ મુઠું તુનેથી દોઝખનો રસ્તો દેખાડે તો માડ નામ નહિ'

હવે જમશેદજી વિચારના લાગ્યા કે આ વાત જો તેવજીના ધણીઆણી જાણશે તો તેવજીના મહીને ફેરો ખારવાને માટે મરીમ જીવાસ ઇરાદાને કપડો આપશે આ વિચારથી જાણે પેની જના નીકળી ત્યારે તેને ઠહુ કે આ વાત મેહરજાની કઠી મારી આવ્યું જણાવતા ના"

"અને નારે, એમ કઈ કહેનાય કે?" એમ કહી તેથી જના ઉઠી

જ્યારે પોતાના ધણીના ઉપવા જોન આવ્યું સાલજ્યા ત્યારે તેણી પોતાના મનમા ધણીજ મુઠાઈ અને પામેના જોરડામા જઈ જારણ બજણ જવ ઢરી પવગ પર પડી જોધડક રડના લાગી

હવે જમશેદજીની રત લઈ શુભ જવા નીકળી પણ પોતાની વહાલી મહી આવ્યું નળીને જવા વગર તેનો જીવ રડ્યો નહિ તેથી તે "આતુ, આતુ," જુગ પાડતી જમરચીખાનામા ગઈ પણ જઈ સાદ આવ્યો નહિ

તેથી ઉપલા જોરડામા આણીને તેનું બજણ જારણ તેણીને આસને રહી જોતુ અને આવા આગળ જઈ જોય છે તો ત ધસાધસ મોટા મોટા ડચકા ખાઈ રડતી હતી આથી શુભ ધણી હજી થઈ અને પ્યાચી પુછવા લાગી કે 'આલા, તુને શું છે? તારી તમીજેત કમ છે?'

તેવામા આવણા જમશેદજી પણ ત્યા આની લાગ્યા અને પોતાની વાહાલી આગને ધસાધસ રડતી જોઈ ઘણા કવજીગ થઈ જઈ ઘણાજ વાહાનથી પુછવા લાગ્યા કે 'આતુ તને શું છે, તું રડે છે કાય?' આથી આતુ સુસ્સામા જોવી ઉઠી 'જાણે, જાણે, તમારી જે કાઠ પ્યાની અને વાહાની હોય તેની સાથે નાચો કુદો મારી સાથે તમને શું કામ છે?' વગેરે તકરવાર શુભને અને જમશેદજીને જાણે સાલખામરી હોરા ૧૧ મારી આથી તેજો જાણે અજબ થયા અને વિચારના લાગ્યા

જે એને આજે શું છે? જમશેદજી બોમ્બા કે જ્યાં છે ત્યાં એતું કાતરું ગેપ થયું, જાડી ત્યાં વગર એ એટલું બધું બંદે નહિ; એમ કહી દયા ખાવા લાગ્યા પણ તેટલામાં શુભને કાંઈ યાદ આવી ગયું હોય તેમ આંત્રાની ગરદન આમપાસ હાથ નાંખી ઘણાંજ વાહણી જોડી. “વાહણી આવુ, હું અને જમશેદજી એટલામાં હતાં તે જોઈને કદાચ તું આવી રીતે હુમારીપર શુભે હશે અને તારા મનમાં સુગાતી હશે, પણ જોહન જે તેમ હોય તો તે માત્ર તારો શક છે,” આ સાંસદી આવુ શુભમાં જોડી, “શું? શક! તારે પેલી તમારી છુપી વાત શું છે કે જે મને કહેવા જમશેદજીએ તને ના કહ્યું?”

આથી જમશેદજીને સઘળું સમજ પડી ગયું અને તેથી તેવજે આંત્રાના ગાળ પર હેનથી આંગળી મારી કહ્યું કે “અરે ગાંડી, આ પરથી તું આટલી જાડી છેકાઈ પડી અને અમુને ગલરાધી માર્યા,” એમ કહી આંત્રાને ઈશનીએ શું ગોટાળો વાર્યો. તે સઘળું સમજાયું. આ સાંસદી આંત્રા ઘણીજ શરમાઈ ગઈ પણ શું તેણીને ફરીથી ઉપલી વાત કહી મલગાવી, ખુબ હસાવી અને આ તેનો ભરમ પુટી જવા પડી તે જોડું આગળ કરનાં એટલું તો એકેક પર પ્યાર બતાવવા લાગ્યું કે જેતું ખ્યાન આ કલમ કરી શકતી નથી. તેમજ આંત્રાં પોતાનાં એ શક માટે પોતાની વાહણી સહી આગળ દરેક વખત પસ્તાવો કરતી હતી અને તે જાને મદીઓ એટલી તો એક બીજાંને ચાહતી હતી કે જો કોઈ બીજું તેઓને એ હાલતમાં જુએ તો જરૂર અટ્ટેખાઈ કરવા વગર શહેજ નહિ.

વાંચનાર! જો કદાચ આ નાનકડો ભરમ પુટી જતે નહિ તો આ મુખી જોડાં વચ્ચે તેમજ આ જાંને વાહણી સહીઓ વચ્ચે કેવાં તુમરાં અધકાતે અને તેનો અંત કેવો ખુદા આવતે તેનો તુજ વિચાર કર પણ તે ફિરતારની ગેળી લાકડીનો અવાજ કયા છે? જોદા સર્વ જોડાંને મુખી અને સંપમાં રાખો!

— ૦: —

જ્ઞાન ગમતનાં ગૌહરો.

ભાગ બીજો.

લેખક:—માણેકશાહ દીનશાહ મીસ્ત્રી.

કોમન ડા. શા.

પોસ્ટેજ આના ચાર વધુ.

મળવાનું દેકાણું:—

નવરંગ પ્રેસ, બનરગેટ, કોટ, મુંબઈ.

ગ્રંથાવલોકન.

જ્ઞાન ગમતનાં ગૌહરો—ભાગ ૨ જો.

— ૦: —

લાખનાર—મીંઠ માણેકશાહ દી. મીસ્ત્રી.

— (૦) —

“નવરંગ” નાં આ સાલતુ આ લેટનું પુસ્તક દરેક શોખીન વાંચનારની લાય-
બ્રેરીને શોભા આપે તેવું એક જાળવી રાખવા લાયક ગૌહર છે. વારતાઓનાં પુસ્તકો
તો સૌ લેટ આપે છે, પરંતુ આ ક્ષીરમની લેટ—એક જ્ઞાન અને ગમત આપનારું
પુસ્તક—વાંચક વર્ગને જોનાયત કરવા માટે એ માસીકના જવાન તત્રીએ જોશક
ધણી દુરઅદેશી અને ચાલાકી વાપરી છે. જે માટે જો હું એ લાઇને ધન્યવાદ
આપીશ તો જરાળી અયોગ્ય ગણાશે નહિ. દર સાવ કુચા જેની વારતાનાં પુસ્તકો
વાંચનારને ગળે ઉતારવા કરતાં આવી ક્ષીરમની ‘વેરાયટી’ શમતુ વાંચકવર્ગ પચાંદ
કર્ધા વિના રહેશે નહિ એવી મ્હારી દરેક ખાત્રી છે.

મીંઠ મીસ્ત્રીનાં આ પુસ્તકમાં વિવિધ આખતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો
છે, કહેવતો, શીખામણો, ગદ્ય અને પદ્ય લખાણો, જની ગયેલા જનાવોની
નોંધ અને તેની ઉપર નુકતેચિની ઇત્યાદી સાથેનો આ થંચ ઘણો વાંચવાજોગ છે
અને તે જોશક મોજ સાથે કાંઈનું કાંઈ નવું શીખાડે છે. વળી કોઈ કોઈ ઠેકાણે
હાસ્યરસ જમાડી લેખકે વાંચનારને હિતસાહ આપવાની બી કીક કોણેશ કહેલી
દેખાય છે “જાયડી જાળે જળાપો” વાળો ટુંડ લેખ વાંચનારાઓને ખરેખર
રીઝવનારો છે તે ઉપરાંત “ઉખ્યાણ અલકાર” એ મથાળા હેયગ તાંકેલુ લખાણ
બી ઘણું ચચળાઈભર્યું અને વાંચનારને ગમત આપનારું છે. ટુકમાં લાઈ મીસ્ત્રીનો
આ સંગ્રહ ઘણો સંભાળભર્યો, ઘણી સુગમી ચુટી કઢાયલો જણાય છે અને તે એ
લાઈનાં ઉડા અલ્પાસ અને ગોહુળાં વાંચણનો આપણને લાગ આપે છે એવો
એક સુંદર ગ્રંથ મહેનત લઈ રચુ કરવા માટે મીંઠ માણેકશાહ મીસ્ત્રી અને તેની
યોગ્ય કદર ખુજ તેને પ્રગટ કરી “નવરંગ” ના વાંચનારાઓને લેટ આપવા માટે
એ માસીકનાં અધીપતી મીંઠ રાજેશ્વર દેશાઈને વાજી શામાશી ઘટે છે. મ્હારું
ઈચ્છુ છે કે આવું એક ક્ષીરમની પુસ્તક અવારનવાર વાંચક પ્રજા વચ્ચે રચુ થતું રહે

(Straightforward.)

વરમા એન્ડ કું. ૦

પરચુમર્સ

ના બનાવેલ ઓટો ડીરોઝ કોકોનટ, જેસમીન, રેડરોઝ, વાહીટરોઝ, એરીઆ હેર ઓઇલો ચોખ્ખા કોપરેલ તેલ અને ઉમદા મુગધી વસાણામાંથી બનાવેલાં છે.

વાહીટ ઓઇલ બીસકુલ વાપરવામાં આવતું નથી, બાલને વધારી નરમ

સુવાળા કાળા ચળકતા બનાવે છે. વધારે પ્રશંસા કરવા જરૂર નથી કારણ

તેની ખોરીટી ઉપર મોહિત થઈ હજારો સ્ત્રી, પુરૂષો અને

વિદ્યાર્થીઓ પોતાના બાલ ઉપરના હેર ઓઇલની સહા-

યતાથી અપ દુ હેટની ક્રેશનમાં શણગારે છે.

દરેક સ્ટોર અને રેસ્ટોરાંમાં વેચાય છે.

કીંમત દર બાટલી લીટ ૩. ૧ પોસ્ટેજ ભુક્ટું.

સોલ એજન્ટ-

ટી. એચ. ઠક્કર, સેન્ટ સાયુના વેપારી.

નાં ૭ ડીરોઝા, સ્ટ્રીટ, ચકલા કોસ લેન, મુંબઈ નાં ૩.

અમારે ત્યાં દરેક જાતનાં લેપન અને પેરીંગના એન્ટ, સાબુ, ટોઈલેટ પાવડરનો

ઓટો બધો હુમણાંજ આવી પુગો છે. જ્યાંજ વેપારીઓએ પોતાના લાભને

ખાતર એક વખત પ્રત્યેક લીટ મંગાવવા ખમ અરજીકરવામાં આવે છે.

નવરંગ.

પુસ્તક ૬ હ

નવેમ્બર ૧૯૨૦.

અંક ૩ ને.

બાપના શ્રાપ.

(યુરોપીયન સંસારની એક વારતા.)

પ્રકરણ ૯.

પોતાની પુત્રી માય એકથી પડતા થોડીક પગે મુંડી તે માતા કંઈ જોવી શકી નહી તેથીએ તેનું સોનેરી વાગેલાણું માયુ પ્યારથી પમનાર્થા કર્યું અને ત્યારમાઠ તેણીના આસુ-
ઓથી ભરાયતુ સુખ સુમ્યુ.

"એટલી કસ ખાઈને ના રડ, લીમા! મને બધું કહે' હું ઇચ્છુ છું કે હું નાણુયા પામી
હતો, તો હું તને આટલાને, જો કે મને ડર તો હતોજ. શું તું તેને એટલો બધો' આજે છે
માહરી દુષ્કર?"

"મમા! માહરી જીમરના દરેક જોશથી હું તેને ચાહુ છું." લીમાએ રડતા ને હાથ
ખેચતાં જવાગ વાજ્યો.

"પણ માહરી જાણી! તું એને એટલો થોડો જાળખે છે કે એ ખરેખર તો તાહરે માટે
અભ્યયો જોવો છે!"

"નહી, મને એ અભ્યય જોવો કદી લાગો નથી. મમા! તમને સાચુ કહું, તો તમે
માહરી સાથે રાત કરશો નહીની?"

"નહી! હું' એ માટે તાહરીપર ખૂબ યથા યજીગ નહી" તે માયાણુ માવિતરે નરમીથી
કહ્યું તેણીને તે વેળા પોતાના જીવપણુની યાદ તાજ યથા આવી કે જ્યાં તે મીનરે તેને
ચાહી હતી અને ને વેળાએ તેણી પોતાને દુનિયામા સર્વથી સુખ છોડી ધારતી હતી.

"મમા! તમને યાદ છે કે એક બપોરે મિમિમ એ આપણે ત્યાં આવ્યા હતાં અને
એને વિરે પહેલી વાત કહી હતી. મે તેને તે આગળ જોયોએ ન હતો, પણ મે' મિસિમ

એના કહેવા ઉપર ઘણો ઘણો દર્શાવત ક્યાં કરીયો. તે કહેતો ખુશ્ખુશ, મમ્માયુ ને શુરવીર હતો એ બધું મેં ત્યાર પછી મમજ્યાજ કર્યું. મને લાગ્યું કે તે સાધારણ મરોળી કોઈ જુદીજ પ્રકૃતિનો હોવો જોઈએ. જો કે મેં તેને જોયો ન હતો છતાં હું તેનો ખ્યાલ તો કર્યો ને કર્યાજ કરતી હતી!" તે ખુશ્ખુશ-મુખરો ઉપર કહેતાં બધો કીરમજી યજ્ઞ આવ્યો અને તે પ્યાર ગાયું એકાકથી જુમી પડ્યું. "હું જાણતી હતી કે એ માદરે માટે શરમાવા જેવું હતું," તેણી બોલી, "પણ હું કંઈ જાણી છી તેનો ખ્યાલ કરવાથી બાજ આવતી શકી નહીં. પછી મેં તેને જોયો, તેની સાથે વાત કરી અને ત્યાર કહે મેં તેના શિવાય બીજો કોઈ ખ્યાલજ ગોવા કર્યો નથી. હું તેને એટલો બધો ચાહું છું કે મને અભયથી ઉત્પન્ન થાય છે કે માદરા જેવી હાલત બીજી-હોદ્દીઓની થતી હશે કે?—હવે મધ્યાં અને ત્યાર પછી તો હું તેને વીસરી શકતીજ નથી! એ માદરી હાંદગીનો એક અંગ ભાગ હોય એવુંજ મને લાગે છે—કાંપ, તે હું કહી શકતી નથી; દરેક બિચારો—દરેક જગોએ હું તેનો મહેરો નિરખતી યજ્ઞ છું. પછી હું સુતી હોવું, કરતી હોવું, વિચાર કરતી હોવું કે સ્વપ્ન જોતી હોવું! હું તમને સવિસ્તાર કહી શકતી નથી. પણ તેના પ્યારે અને વિશ્વાસ કરી ગેજા છે. તેનો પ્યાર માદરી રંગરંગમાં ઉતરી ગયો છે: માદરી ચોપાસની દરેક ચીજમાં—ખુશનેશ્વર તડકામાં, ખીજવા ને પમસ્તાં કુશમાં, એકન વોટરના ચનકમાં સ્વચ્છ આબમાં વડીક ફેલાઈ રહેયો અને નજરે આવે છે! જૂતકાગની માદરી હાંદગી મને કશા કામની નહીં વીટી હોય એમ લાગે છે. હું જાણું છું કે તે બોલું—અજાણું છે. પણ મને એમજ લાગ્યા કરે છે કે તેને જોવા પડીથીજ માદરી ખરી હાંદગી શરૂ થઈ છે! મમ્મા, હું તેને કેમ ઠોકી દેવું? તે માદરા જીવરને બે હુંકડામાં ચીરી તાખના જરામર છે! એ માદરાથી નહીં જનશે!"

"માદરી ચાણી દીકરી! તાદરા પપાની મરજીને તાદરે શરણ ચલુંજ પડશે!"

"નહી...નહી! તેનો ખ્યાલ માદરા હૈયામાં જીવેનો રાખીને હું જીવી શકીશ નહીં કે તેને તરછોડીને માદરા અંતરથી દુર પથ કરી મજીશ નહીં" હું તેને મારી નાખી શકવાની નથી! મમ્મા, હું તમને કહેવાનીજ હતી પણ હું બંદીતી હતી; મેં વિચાર્યું કે તમે તેને જાસ્તી પિઠાણનાં થાય ત્યાં સુધી જુ ખાગેથી અખત્યાર કરશ તો તે ઠીક થઈ પડશે. તમારી સાથે જાસ્તી પરિચય પાડવા—તમારી નજરમાં પોતાની લાયકાતનો સારો છાપ બેમાડવા—તો અત્રે તે એટલો બધો આવેનો હતો. મમ્મા, તમે તો તેને પમંદ કરતાંજ દનાં. કોઈ બી જોય તો તેને જુ ગમી જાય એવો એ માદરો વ્હાલો લીઝાં છે!"

"માદરી વ્હાલી લીમા! ત્યારે તો તાદરા પપાને પણ એ ગમવો જોઈતો હતો," એ માયાળુ માવિવરે કંદયુ.

"માદરી હાંદગીમાં એ કાણી દુર કરી શકાશે નહીં!" તેણીએ જુગ્ગાથી જાગી ચડ્યું. "જો ને જાગી કલાકો ગેરદાગર રહે છે તો મને સુરનો પ્રકાશ મંદ પડેયો લાગે છે—મિનિટો હું આંખોએ ઉપર ગાણું છું; અને મમ્મા કીચર, હું કેમ તેનો વિષેગ સદન કરી શકશ! હું જરૂર ખરી જાણશ!"

"તાદરે તેને એટલો જોઅંદાજ વ્હાલો જોઈતો ન હતો."

“એમા માહરો કમુર શું છે? ખાર નકી જોનાવેલો અને મહરાયી તમામ અંગણુ માહરામા મંગલુનાઇથી પેટો પડ્યો એનું નામ જલ્લુ” કે એને માટે કંઈ વડુ વિગતોથી હું માહરે થઇ ને અમાઉ તો હું એને સ્વક્ષતા સીમી હતી અને માહરા અંત કાળે ટક હું એને ચાલતી રહીશ! મમા, તમે તો સમજી શકતાં હશે કેમકે તમે પપાને ચાહેવા હશે અને સહતાં હશે, તેનું નામ સમજી માહર હાથ ઉઠાવે છે—ને માહરી સાથે વાત કરે છે, ત્યારે માહરા હાથો ધૂન્ને છે—માહર મુખ જાગે છે, અને મમા—” આસુઓના નીકળી પડના એક વોચ સાથે તે બેઠી—“તમે શું જોઈ શકતા નથી કે માહર જીવર માહર રચું નથી તે માહરામાયી નીકળી જઈ તેને વળગી બેઠું છે. તે હું પાછું લઇ શકું એમ નથી! મોહત માત્ર એકજ માર્ગ માહરી નિરાશાના આનંદ છે! માહરે ખાતર પપાને કહો—સમજાવો!”

પણ હેવન ડરન્ટ પોતાના પતિને લીમા કરતાં જમની અચ્છી કિમમે ઓળખતી હતી. તેણી જાણતી હતી કે જૉન ડરન્ટ એક વિચાર દૃઢ કરી બેસે તો તે કશાથી બી ક્ષેર એમ હનુજ નહીં તે તે ધનનામા પચર જોવો સમદિન અને સંગીન થઇ બેઠો હતો અને તેણી એ બી ખાતરીથી જાણતી હતી કે તે કદી બી પોતાની પુત્રીને એક ફ્રેન્ચમેન સાથે વરવા દેનાર નથીજ, જો કે લીમા તેને જાનવી પણ અરિષ્ટ પ્યારી હતી, પણ તે જાણી એક રિદેશીની મહોરનાર બનવા દેના કમતા તો તેને ખૂબેથી જોવા શાંચ એવો જૉન ડરન્ટ હતો તે તે માના મારી રવેશે જાણતી હતી તેણી પોતાની જુવાન રૂપરૂપ જોઈ જે પોતાના તમામ જનોજીવરથી પેતા ફ્રેન્ચ જુવાન ઉપર કુરમાન થઈ હતી તેને શું કહે—કેમ દિવાઓ દે—કેમ સમજાવે?”

“માહરી તરફથી પપાને સમજાવો!” તેણી પાછું કરમરી બોલી “હું જાણું છું કે હું ન્કાની છું—નાદાન છું પણ તમે એમ ધારનામા તો મંબીર જૂનજ દરે છે કે હું તેને વિસરી જઇ શકશ. હું કોઇ બીજાને કદિ ચાહી શકશ નહિ! તે માહરે પહેલો, છેલ્લો તેમજ માત્ર એકથો વ્હાલો છે! એ મમા! પપાને એમ સમજાવો—માહરી હાથતથી તેને વાકેફ કરે!”

“હું માહરી બનતી કોશિશ કરશ!” તે માએ કહ્યું. “હવે તું જરા આમાયશ સે!”

“તમે અને વિવાસો દેતાં નથી, મમા! શું મધ્યારૂના શબ્દો તમારી કને માહરે માટે ફાગળ નથી? એ હું શું કરશ?—તે મને કાંચે આવી ન મળશે તો હું-શું કરશ?—કેમ જીવશ?”

‘ધીરજ ધર, માહરી મધુરી! સજુરી દરેક સ્ત્રીએ પોતાની જુવાન બતાવે છે”

“પણ ધીરજ, જો પપા જીજીદ બન્યા તો માહરા પ્યારને તો મેળવી આપને નહીની?” તેણી બોલી. “ઓ મમા! હું આખી રાત એક જરા પણ ઉઘેરી શકશ નહીં—હું જાગતી અને રડતી આખી રાત કાઢશ! મધ ગત મેં તેરી કાઠી ન હતી—કાચે તો હું સુખના રૂપના જોતી હતી, જાગે તેની પાસેજ હતી એમ માની મનકાતી હતી! મમા, એ બધા અધારા ક્યાકો કેમ ગુજરશે?—અને આવી કાચે તે ન આવે તો?—હું નહીં જાણતી હતી કે પપા એટલા રાક્ષસી હાથના યોગે!”

‘તે તાહરે બહુજ વિચારીને આમ કરે છે,” તે આપુર માનાએ સમજાવ્યું.

“માહરું દિલ તોડી નાખવામાં શું મધું એવણુ વિચારતા હશે ? પપા પૈસાની કિમત તેની કિમત કરતાં પણ દશગણી વધારે આંકે છે. માહરા હાથનો ઉમેદવાર એક મહરથ—એક ઉમરાવ છે—પણ તેની પમે પૈસા નથી તેથી પપા નેને તુચ્છકારે છે ! શું તેવણુ સમજતા નથી કે પૈસા સુખ કે પ્યાર ખરીદી શકવાની શક્તિ ધરાવતા નથી !”

“પૈસાનોજ કંઈ ખાતી પ્રશ્ન નથી !” મિસિસ ડરવન્ટે વચમા પડી કહ્યું, “તું જાણે છે તો ખરી કે પપાને વિદેશીઓ માટે પિક્કાર છે અને ખામ કરી ફ્રેંચમેનો માટે ! લીમા, તાદરા પપાએ તાહરે ખાતર કેમાં કપ્ટો વેદ્યા છે તે તો તને ખબર છે. પોતાની મોજશોખ બાળી મુકી તેવણુ તાહરી રીનને સાર એક દોષત એકડી કરી છે—ફક્ત એવાજ એક પૂરા ખ્યાલથી કે તું કોઈ એવાજ પૈસાપાત્ર અંગેજ મદરથનેજ પરણે અને સુખી થાય ! તેવણુની એ વર-સોની મોદી ને માનીતી ઉમિદ ઉપર તાદરા આ નવા નીકળી આવેલા ફ્રેંચ ઉમેદવારથી કેવો કનિસ અને ન તામોશ યથ શકે એવો ફટકો પડ્યો છે તે શું તું કલ્પિ શકતી નથી ?”

“પણ મમા, માહરી નિરાશી—માહરી નાહમેદી તો તેથી બી જાહેમ છે ! પપા પોતાનો મમ—નિરાશા વિસરી જઈ શકશે—મને સુખી એછ પોતે સુખી થશે, કે જ્યારે હું તો—ઓ તેવણુ એટલા બધા કર્ષિણ કેમ યથ શક્તા હશે ?” તે પોતાની માતાના પગ આગળ પડી રડવા લાગી. તેણીનું અસલ દુઃખ જોઈ તે બહી માતાને પણ આતિ લાગી આવ્યું.

“શાન્ત થા, માહરી વ્હાલી !” તેણી પડાવતાં બોલી.

“ઓ મમા !” તે પ્યાર ઘેલી છોડી પોકારી. “તમે શું તડકાં વગર કુસો ખીલેલાં જોવાની આશા ગળો છો ! માહરો દામ તેવોજ છે !”

લીમા ને રાતે બીકકુલ ઉઘી નહી. આખી રાત મન મગજની ભારે તારતીસ ને કલા-પિતમાંજ તેણીએ ગુન્નરી. તેણીના રડવાનાં ડચકાંઓ બીજા રૂમમાં સનેલાં તેનાં માતપિતાને કાને પણ આવી અડડના હત્યાં. તે સાંજળી તે બહી માતાનું હગર જળી જતુ હતું. એક વેળા તેના અવાજથી તે મીલર પણ જાગી ઉઠ્યો અને જ્યારે તેની પરણેતર તર-ફથી તેણે જાણ્યું કે તે અવાજ તેની બેટીના રડવાનો હતો ત્યારે તે વાત તેણે દરો કાઢી.

“એ તો પવનનો સરવારો હશે !” તેણે કહ્યું.

હલને પોતાની એકપૂરી અને માન્યક બેટી સાથ આતિ દુર ન થવા તેને ખુબ આશ્ચર્યથી વિનવ્યું પણ જવાબમાં તે બારે કઠોર દરોને કહ્યું કે તેણીને માટે સારું શું હતું તે તે ખરાખર સમજતો હતો. તેની પરિચરત પુત્રીને કદિ એક ફ્રેંચમેન સાથ વરાવનાર ન હતો તે આખી ફ્રેંચ પ્રગતે રાતા અમુદમાં સુખી મરેલી જોવા સજ હતો. તેની ખુશસુરત લીમા એક અંગેજ ભરથારજ મેળવશે.—યોડાંક આમ્મિઓથી તે કંઈ ખરી ન જશે, એજ તેનાં મોલકાવું તાલપર્ક હતું.

પ્રકરણ ૧૦.

એકવારના જોન ડરવન્ટના મંંગીત, મુશાળી અને દમવાના મિત્ર મધુર અવાજથી માથ રહેલા પેર ઉપર સુપાઈટી, નિરાશી અને ગંભીરતાનો પડો પડ્યો. લીમા કાંઈ બેસી નહી.

તેણી શ્રીકૃષ્ણ, કાલિદાસ અને નાકમેદ થઈ ગઈ. દિવસો જતાં નેણી પાણું પોતાના પિતાના પત્રો લખવાનું કાર્ય કરવા લાગી, પોતાની માતાને ધરતી કામકામોમાં ધારા મૂકવા મદદ આપવા લાગી અને અવારનવાર સંગીતના સરોદથી પોતાને રીઝવવા પણ લાગી. પણ કાલિદાસ તેણીએ પોતું અંધન વાદરવાનું પુરાણું બંધ ગાયું નહીં. તેણી એ બધું કરતી હતી પણ તે ગાન, મન મનાવવાનું હતું; બુદ્ધિ કે પસંદગી જેવું તે કાર્યોમાં ન હતું. તેણી બાગમાં કે અંધન વાદરને કિનારે હવે ફરવા જતી ન હતી તેણી એમ ધારતી હતી કે જો તે બહાર ફરવા જાય અને ઓચિતો લીઝાં મળી જાય તો તે તેના પગ આગળ મુકું થઈ પડી પડે! એકવારનું પુણ્યમાં તમ્કું, અંધનવાદરનું અળકનું આખું પશ્ચિમનું મધુર ક્ષેત્ર, અને લીલીકા અને શુશાભોળા મધુર મિઠા પમરાટ હવે તેને આકર્ષી શક્યાં નહીં. તે રૂમમાં બસતી અને પેદરના કુકમને માથે ઉઠાવવાનો પ્રયત્ન કરતી. નેણી લીઝાને જુલો જવાની કાશિય કરતી હતી. ગરીબ બાપડી! દરિયાના ધગી આવતા મોજાઓ જે હાથો વડે અટકાવવાનું જેટલું કાશ્ય છે તેટલું કાશ્ય તે હતું તેનું તેણીને ક્યાં બાન હતું? તેણી જેમ જેમ તેને જુલવાનો ચાલ કરતી હતી તેમ તેને માટેના પ્યાર તેણીના હૃદયમાં જાતી ઉભરાતો જતો હતો. રાજગરોજ તેણી વધતી દુઃખી જનની હતી તેણીના સુદર મહેરાનો રંગ ઉડી જતો હતો અને તેણીની આંખો ચલકાટ રહિત બનતી જતી હતી. તેણી માટે મિસિસ ડરવન્ટ ફિક્સથી જળી જતી હતી. તે હેલવર્તી માતાને ધડી ચેન પડ્યું ન હતું. તેણીમાં ચતા જતા ફેરફાર માટે તેણીએ અનેક મરતજો પોતાના ભરથારનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું.

“એ પેલા નાપાક ફેચમેને પરજી ને કરતાં મરી જાય તો બહેતર છે!” તે કહેતો હતો, “પણ હંસન, ના બીદ! એ મરી જવાની નથી. એક કવિએ કહ્યું છે તેમ ચાલુસો મરે છે ને કીડાઓ તેના બદલને ખાવ છે—પણ તે પ્યારને ખાતર તો નહીંજ! એ મરવાની નથીજ: એનો ઉડી ગયેલો મુઠાનો રતાશ અને આંખનો ચલકાટ પાછો પધારશે. બધિધમમાં જાતી દુઃખી ચાપ તે કરતાં હાલમાંજ એ જરા સોપી લે એ સાફ છે!”

પણ દિવસો ગયાડતાં તે બાપને પણ ચિંતા થઈ. ત્રણ અઢવાડ્યાં વહી ગયાં અને તે ચારસામાં તો લીમા ભેવાઈને એવી દિસવા લાગી કે તે નહીં તે તેનું ખાલી હાડ ને ચામનું ખોખું જ હોયની! તેણીનાં હૃદયમાં જળી રહેલું તોફાન ભાગ્યેજ કોઈ બીજી છોકરીએ અનુભવ્યું હશે. તે પોતાના પિતાને ચાદતી હતી, તેને નાફરમાન થવા અપ્ત નારાજ હતી! તેણી તેની અતિ ઉપકારી હતી અને તેને રાજ ગમવા બહુ તલબગાર હતી. તેણી તેને દુઃખી કે શરસે કરવા બીસકુલ ન ચાહતી હતી. તેણી તેના મહેરા ઉપર શરસા કે કચવાટનો ચીકેલો ચટ્ટેલો જોવા પણ આજુબંદ ન હતી. બીજા દાય ઉપર તેણી લીઝા પર પણ પોતાના તમામ દીકરી કુર્યાન હતી. તેણીનું જીવન જોવા છીનવાઈને તેનું યદ્ય ગયું હતું. તેની માથે જીવવાનું સુખાચ પ્રાપ્ત ન ચાપ તો તે જીવવા બી ઇચ્છતી ન હતી. તેણી જાણતી હતી કે તેની ઉપર તે એક કાગલ લખશે યા એક વેળા વાત કરવાની રક મળશે કે મળવાનો મોકો દાય આવશે તો તેણી પોતા ઉપરનો કાજ ખોલી બેસશે. ફક્ત તેનાથી દુરજ રહીને પોતાના પિતાની આજ્ઞાને આધિન રહી શકશે અને તેથી તેણીનાં નાજુક જીવર અંદર વ્યાપી રહેલું જગ થઈ જીવદરત હતું. એક વેળા ફરજ તેણી પર હતી મેળવતી હતી—નેણી પોતાના પ્યારની ક્યાને

નિમરી જતી હતી—પોતાના પિતાને અતિ હુનથી ભેટતી હતી, પ્રથમે હાર પોતાના પ્યારને વિસરી જવાની તાકાત ગણવ ની શકિત માગતી હતી ત્યારે તેનો બાપ રાછ થતો હતો. પોતે કચેલી આગાહી ખરી પડતી હતી એમ માની મલકાતો હતો. પણ પૂનઃ યોગ્ય સમયમાં પ્યાર ફરજ ઉપર સરનાથ ભોગવતો હતો. તેણી આંખો દિવસ રડીને કાઢતી, નિસામાઓ ફેંકતી, રાત્રો કોરા ઉત્તમગરાની પસાર કરતી, કલાકો તેણીને જમાના જેવા લાગતા, બધું તેણીને આકાશ જેર લાગતું, અને તેણી ખરાં દીવથી મોહતની તમન્ના કરતી.

પ્યાર એક બધુ જોરાવર ને અદ્વિતિય શક્તિ છે કે જે મનુષ્યના આત્માનો કળને લે છે. તે આનિ બળવાન અને ડરામણી છે છતાં તેના પરસ્તાર બનવાનું મનુષ્ય પસંદ કરે છે અને એ દૈવી શક્તિએ લીધા ડરવંદના શુભાન છગરતો સંપૂર્ણ કળને મેળવે છે.

હિન્દુ તેણીએ દિશ્મતથી પોતાના જીવર સાથની ઝુમ્મેશ ભરી રાખી. એક આંદરણી રાત્રે તેણી વિચારમસ્ત પોતાની ગથામાં પડી હતી તેટલાં એલન વોટરમાં હલેલાં મારવાનો અવાજ આવ્યો અને તેણી તુરંત ચેતી ગઈ કે તેણીનો બહાસો લીધો તેણીને મલકવાની ઉમીદમાં ખારી બહાર આવ્યો હતો કે જેમ તે ઘણી વેળાએ આવ્યો હતો અને પોતાની પ્યારીને ન નિરખી નિરાસ થતી દુઃખી જીવરે પાડો ગયો હતો. પડેલો ખમાડી ખારી ઉઘાડી નાખવાની ખેતી, તેણીના પ્યારાની માનીતી શિક્ષક નિરખવાને, માત્ર હતી. કોઈ તેણીને તેમ કરતાં રોકી શકે તેમ ન હતું. પોતાના પ્યારને જોવાનું, મળવાનું, મોટું સુખ તેણીના હાથમાં હતું, પણ તેણીની ફર્જ—તેણીના અતઃકરણના આવાજે—તેણીને તેમ કરતાં રોકી.

ખારી ઉઘાડી પોતાના પ્યારાના ખારીપર આતુરતાથી દીકાવલા પુત્રસુરત મ્હેરાનું નિરિક્ષણ કરવાને તેણીનું અંતઃકરણ તેણીને મના ફરમાવતું હતું: પ્યાર તે ટકનો લાભ—પોતાના બહાસને બે પળ જોઈ સ્વર્ગિય આનંદ—મેળવી લેવા તેણીને લલચાવતો હતો; પણ આપંદા અંત કરણના અવાજની ફતેહ સમ; તેણીના બાપે તેને મળવાની મના કરી હતી અને બાપની મરજીની ઉપરવારી થવા તે સમ્પત નારાજ હતી!

અંતઃકરણના આવાજની. કામચળી. ચર્ચાણુ, રવી, જે, રૂઢી, હિંમતેર તે, અણખી, રાત તેણીએ નિમાયા અને કોરા ઉત્તમગરાની રડી રડીને પસાર કરી અને તે પછીનો દિવસ પણ અતિ બેચેન ગયો. બીજી સવારે ઉઠતાંની સાથ નેણે એલન વોટરના આજ ઉપર નજર કરી તો તેનો આશક વોટરવીલીના પ્રસેનો એક ઢગ તેણીની ખારી દેણ તે આવ્યો હતો તેની ઇલાણી દાખલ ગઈ રાત્રે મુકી ગયો હતો. તે જોઈ તેણીને અનિયમ દિલગીરી લાગી. તેણી રાત્રે બાર ઉઘાડી તેને ન મળવામાં ઇચ્છી ઘાટકી બની હતી? તેણીનાં અંતરના ઉંડાણમાંથી દિલગીરીની નિધામ બદાર આવ્યો. અચ્છીનજ એવાં જીવરે જીવતું દુશ્વાર હતું.

તેમ સદમરે તેણીએ પોતાના પિતાને ફરી એકવાર કરગરીને શુરમાથી આજીજ કરી જોઈ પણ ને મહકમ નિશય કરી બેઠેલા બાપે તેનું કંઈ સમજવા ના પાડી.

“એક જરા નવરતી ધીરજ ધર,” તે બોલ્યો, “અને તું તેને મનુષ્યની વિસરી જાશે! એક દિવસે આદરા કહેવાની સાચાં તું જોઈ મકને. જે આજે હું તને એની સાથ પરજીવાની મુદ્દો આપું તો યોગ્ય મદિનામાં તું નેમ કરવા મારે ખરાં દીવથી પરતગે. તું ઉમરમાં અને

સમજમાં વધતી, આવશે ત્યારે સમજ શકશે કે કોઈપણ અંગેના આપ પોતાની જોડીને એક કે અંગે ઉગરાવશે તે તેગ હોય તો—કે જે વિશે અને તો શક છે—સાચું ધરાવવામાં રાહ ન થશે. માદરા શાબ્દોની સચાઈ તને પાછળથી માત્રમ પડશે.

તેણીની ગમે તેથી આજીવ, કકણ દુઃખ કે શરીરનો યતો જતો નાશ વટિક તેના મતને ફેરવી શક્યો નહીં, તેણીની બધી સગળવતો વ્યર્થ પૂરવાર થઈ તેણીને પોતાના આરા મગરનું હવવાનું હતું. આંતે તેણીએ તેને સગળવવાનું પણ છોડી દીધું. તેણીએ જોઈ લીધું કે ગમે તે થાય પણ તેણીનો ફેરાવન પિતા એકનો બે કદિ ચનાર ન હતો.

ગરીબ બાપડી! તે પોતાના મન સાચ અચરતં ધઈ હતી કે તેણીની હાંદગીમાં એવો મોટો ફેરફાર કેમ થઈ ગયો હતો. તેણીની ખુશામી, આનંદ અને મોજ એમ એક સપાટી દી નાચ પામ્યાં દત્તા? ખુશસુરતી અને મિહાસનો તે સ્વર્ગિય સ્વપ્નો એમ આવતાં સાચાં અર્થ સમજમાં શું થયું થઈ ગયો હતો? તેણીની અમાક અને પછી સેંકડો છોકરીઓએ પોતાના હાંદગી સાથે ફરજ અને ખ્યાર—ખ્યાર અને આશક—અમ્મેની એવીજ જુએશ લેવી હતી, પણ કોઈ છોકરીએ લીધાં ઉરવંટ કરતાં મસ્તી સોંપ્યું કે અનુભવ્યું નહીં દરો.

લીમાના ખ્યારની કહાણીની વાનો લીનાનાં મામમાં જાહેર થઈ ગઈ હતી. ધરેધર તે વિશે મુઝાદેમતો થઈ હતી. જુવાનો લીમા અને તેના આશક પ્રત્યે દિલસોજી ધરાવતાં હતાં. જ્યારે તે જદ મીસર ભણી સદાનુભૂતિ દર્શાવતાં હતાં. દિવસો એમ ગયડતા થયા; એક રવિવારે સદવારે મ્હનુ અતિ ખુશનુમા હતી. લીનાના દેવળમાંથી ઘંટના અવાજો નીકળના દત્તા. જોન ઉરવંટ તે આતુતાથી સગળતો હતો.

“આજે મ્હનુ અતિ મુન્દર હોવી જોઈએ નહીં, તો દેવળનાં ઘંટના અવાજો એટલા પ્રત્યક્ષ આપણને નહીં ‘સગળવા’” તે મોઢ્યો.

તે તે ઘંટના હુકમેને માન આપીને પોને દેવળમાં ગયો હતો. પણ ગઈ કાલનું મીસનાં સાંજાકામમાં કંઈ કામ નીકળેલું હોવાથી તે તે છોડીને જવાનો જોખમ એડવા આહતો ન હતો. મિસિસ ઉરવંટની તળીઅત જરા નરગ હતી એટલે લીમા સિવાય બીજા કોઈ તે ઘંટનાં જવાળામાં જવાને તે ન્હાના ધરમાં ન હતું.

“તુંજ દેવળમાં જા, લીમા!” જોન ઉરવંટે પોતાની ખુશીના દિક્કા મ્હેરાપર જોઈ કહ્યું: “તને ખેતરપરની વોકથી કાપડો થશે.”

“હું જાયું છું, પપા!” તેણીએ તાબેદારીથી કહ્યું, અને તેણી તૈયાર થઈ ખેતર પડી. તે દિલખુશ સદવારે તે લીનાની ઘણા પોતાના સાદા પેપાકમાં મ્હેરા ઉપરના ગમે તેવા દિક્કા ઘડાં અતિ દિલજીત દીસતી હતી. તે ધીમે ધીમે આલતી દેવળ તરફ જતી હતી તેટલાં એક ખેતરનાં વક્ષાણુ આગળ તેણીનાં સુખનાં સુખનાં પ્રકાશ એકાએક અગમગી રહ્યો. તેણીનો માનીતો મ્હેરા તેણીની સામે આવી ખડો થયો.

મકરણ ૧૧.

—:—

ખરાં કે બોલોનો વિચાર કે નિર્ણય કરવાનો તેણીને વખતેજ મથ્યો નહિ. તેણીની ફરજ કે અંતઃકરણના અવાજને માંભળવાનો અવકાશ તેણીને કાલે આપ્યોજ નહી. તે કાલે આખી સંધિમાં ફક્ત એકજ ખુબચુરત હસનો મ્હેરો તેણીની નજર આગળ રમી રહ્યો. તે તેને પ્રાણથી પણ પાગે તેણી આગળ ખુશ રુને મ્હેરે આવી ઉભો હતો, અને તેણીના હાથે પોતાના જોરાવર હાથોમાં મોહનનથી આપીને ધર્મો હતા, બસ એજ સુખી અને આનંદી ખ્યાલ ને વખતે તેણીના અંતરમાં રમી રહ્યો.

“માહરી બહાલી!” તેણે આનંદથી પ્રત્યક્ષિત બોલો અવાજે કહ્યું. “તાહરો મધુરો મુખડો જોવા વિના માહરી આખો પોતાનો રોશની બોલી બેસી હતી. હવે તું મને ગળી! હું તને જવા દેનાર નથી! કહે-ફક્ત એટલુજ કહે કે તું મને જોધને ખુશી છે!”

પણ રાખડોની જરૂરત ન હતી તેણે તેણીના આનંદથી ઉમરાતા મ્હેરો ઉપરથીજ તે કળી લીધું અને ખુશાળોનો પ્રથમ ઉમરો સમા જવા પછી તેણીના બહાલપણ અવતાર ઉપર તેની નેગાહ પ્હોંગી.

“લીમા, ખાલીં મા!” તે બોલ્યા: “તું કેટલી બીમાર દિમે છે?—તું કેટલી પાતલી ને શીકળા પડી છે? તાહરા રોખસારો ઉપરના ચુલ્હાએ કાણુ ચોરી મયું? તાહરી આંખો માહિની રોશની કયા અલોપ થઈ ગઈ?”

તેણે તેણીનો ફિક્કો મ્હેરો ચુમીઆથી ભરી નક્કો. તેણીના એટવાથી તેને ઉપજોબો આનંદ બાંધે સમાથો જતો ન હતો. લીમા તો ચુપ-ફિટી પડેલી હતી હતી.

“હું કેટલો ખુશી થૂંભો!” તે બોલ્યો: “હું તો ધારતો હતો કે તું મને હવે કદિ મજશેજ નહી—હું તને જોવા તરબી રહેતો હતો. તાહરા પપા મરતાં, લીમા, ખુદ ખુદ કે ફિરમન આપણી તરફ માયાળુ બનેલાં દિમે છે! તેઓએ આપણી દયા ખાધી છે. જો લીમા! હવે મને ના તજ જતી!”

લીમાના મનોહર મુખમાં ઉપર મુખર્ષી પાછી આવવા લાગી. આનંદ અને પ્યારની રોશની તેણીની અંધોમાં પુનઃ સજીવન થયું. મનોતપના એક અતિ મુખમય નિમાયા સાથ તેણીને માફા પડ્યું કે તેણીનો બોલો તેણીની નજીકમાં હતો. અર્ધો પ્યાર અને અર્ધો દુખની એક ધીમી મીસ સાથ તે મધુરી તેને કહે વજગી પડી.

“જો લીમા! હું આ પો ને અત્રેજ મરી જવા ખુશી છું!” તે ધીમેથી બોલી. “એક નહી જો એક હજાર મોહને બી મરણનું દેલ તો તે સર્વ મોહને અત્રે ને અત્રારે તાહરા વિનાની બાંધકર હાંદીએ હાંપા કરતાં મરવા રાજી છું. મેં સામા થવાનો મન કર્યો નથી—પપા મારે અવાજ ગાળ્યો નથી, પણ માહરં જીવર તો તૂટી ગયું છે!”

“તું પાછી જાજ ના!” ને બોલ્યો: “આપણે કાંઈ એટલાં દુઃખી થઈએ? હું એ ઉપર વિચાર કર્યો કરું છું: મને જો વાંટી લાગતુ નથી: તાહરા પપા ફેરવેનેને ચિકકારે ને અજબ

સર આપણે કાં દુઃખી ને હવરાન ચમકે? એ મૂર્ખાઈ બનું છે! તું મને ચાહે છે-હું તો માહરી પરણેલ જનાયવા તવગમાર છું. તું તે માટે તકન રાજ છે તો પછી આપણી છઠ્ઠીને દુઃખી કરવાનો સમય શું છે?"

“માહરા પપા આપણા લગન અટકાવી શકે?”

“નહી, મામાપોને એકમત હક રહે છે, જે ગમે તે કરવાનો હક નથી. કોઇપણ આપને એવો હક નથી કે તે પોતાની દીકરીને કહે કે તું પેલાને પરણ અને આશાને નહી!”

“ખચ્ચીતજ એક જાપને તેવો હક છે” લીલા વચમાં પડી.

“હું માનતો નથી! જે ચાહતા જવાનોને એક જનનાં અટકાવવાનો કોઇને અધિકાર નથી!” તેણે તે શબ્દો સ્પષ્ટ અને ભાર મેળીને ઉચાર્યા. પાઠવી છઠ્ઠીમાં તે શબ્દો લીઓ. “હા માહરાને તવવારના કારી જખ્ખોની પેટે ચાઆ.

“એ માહર” મત છે. જાજક હાથ ત્યા સુધી મામાપની દરેક હસ્થાને આધિન રહેવાનો ખુદ-ખુદને ધરનો તેમજ સહિના મંસારનો કાયદો છે! પણ જાજક મોટું ચાચ-કમરમાં આપે અને પોતાની પસંદગીપાત્ર મદદ કે જોરતને પરણવાની આજુ કરે ત્યારે મામાપને વચ્ચે આવવું ન જોઇએ એમ માહર માનવું છે.”

“હું તેમ ધારતી નથી. લીઓ! માહરા પપાની મરજી વગર હું ના નહીં પરણું. મને એમ માહરા મામાપની ઉપરવારી થવા ન ગમે. હું એમ માનું છું કે એવા લગન શુભી ન નિવડે!”

દેવળના ઘંટેનો ધીમે નાદ લીલાને આ રેળા સમજાયો, અને તેણી જોતી. “લીઓ! માહરે જલુ જોઇએ. પપાએ મને દેવળના જસ મોકલી છે. ઘટ વાગતા હમણા બધ થશે—માહરે જલુ જોઇએ!”

પણ તેણે તેણીને ગોતા નજદીક જોતી.

“નહી-માહરા હમર! તે આપણી ખુશહાલીનો અન્ત લાવશે આપણા પ્રારબ્ધની સામે થવા જેવું ફર થશે! જે કનુ કેટલી ખુશનુમા છે! આપણે ઘણું જિવસે—એ બધા દિવસો અસહ્ય સંતાપ તે વેદનાનાં યુગારી મત્તા છીએ—અને તું જવા માગે છે? બધે ઘટો વાગતા બન્ધ ચાલ પણ તું અતેજ રહે! માહરા હાથેલું કે-જાલું જલાની તને હું અંદર પકડી રાખીશ!”

“પણ—” તેણી અતિ દુઃખથી જોતી. “એ વાજળી નથી. માહરાં મમા પપાએ તો મને દેવળમાં જવા કહ્યું છે અને માહરે જલુ જોઇએ! તાહરી સાથે હું અહીં રહવાર ચુકારવા આવી નથી!”

“કમુચ કીડું” કે એ ગેરવાજળી છે, પણ આપણને કેવી મોજ માગશે, લીલા? અમર-તે તાહરા પપાની મરજી રાખવા ઘણું જિવસે માહરા વિના વિરાડયા છે ને માહરે માટે એક ક્યાં માટે તાહરે ના પાઠવી ન જોઇએ! આપણે આપણી માનીની જગ્યાએ જઈ બેસે ને એ ઘડી એ વખત આનંદી માનમાં નિર્મમન કર્યો! માહરી જ્ઞાતી! એ અપૂર્વ આનંદનો હાલો આપણને સંકેતેલા-દે!”

“લીઓ! જો હું અહીં રહેવન—દેવળમાં ન જવશ—તો માહરી છંદગીમાં પહેલીનવાર હું જાણી જોઈને જોડું પગલું ભરશ!”

“મેં ને કપ્પુધુંતી કે મહન જોડું પણ કેટલું આનંદ આપનારું?” તે જોડો: “આપણે જો ઉપર ચુકાદેમન ન કરીશું—દાય આવેલા આનંદી અવસરનો દસનો આપણે લેવોજ જોઈએ! હું તાહરી સાથ વાત કરવા માણ છું.”

એક ઓરન જો ધયુપયુ બને છે તો પોતાને જોડી દે છે. લીમા તેમજ ધયુપયુ બની. દેવળના ઘંટનો નાદ “આવ!” કહેતો હતો: પશ્ચિમોનો કવોવ “યોના!” કહી સુચવતું હતું: ફરજ “જા” ફરમાવતી હતી. પ્યાર “ના” પાડતો હતો—પણ લીઓના કહેવાથી તે બાળનનો નિર્ણય આપી ગયો.

“તું” જો ઘાટકી થશે—મને છોડી જશે—નો માહરે માટે એકજ ધનાજ રહેશે—અને ને એ કે હું તાહરી સાથ આવશ! ને કીક થઇ ન પડશે. આવ, કાલી”ગ! કુદને ઘણી મહેરબાનીની રાહ જોવા આ કલામની મોજ પેટ પુરતી ચાખી લે.”

લીમા તે ભી સાથ ચાલી, તે બધે પોતાની માનીતી જગોએ ચાલી પહોંચ્યાં.

“મહેરનો નાહર બગીચો કેવો હશે તે હું અટકળી શકું છું, જો લીમા! મને તું છોડી ના જતી, આજે હું સુવેક્ષો જીવતો થયો હોયું એમ મને લાગે છે! આપણને છુટાં પાડના ભી કોઈને તાકાવ નથી!—કોઈની બી નહી કેમકે પ્યારનો હકક સર્વેથી સર્વોપરિ અને બળવાન છે! માહરી જાનથી બી જ્યાદા! સમજ, મને ધ્યાનથી સમજ! આપણે શું કામ દુઃખી થઈએ? માહરી ત્રિવસો તાહરી તમન્નામાં અતિ કષ્ટ ભરી વિટે છે અને તાહરા ત્રિવસો પણ તેમ મળડે છે, એમ કામ થવું જોઈએ?”

એક ધામની મસમોદી ગંજમાં માત્ર ચિંતારી પડવાથી તે બડકી ઉડી બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે તેમજ ફરજ અને રસ્તીના રાહમા સ્વન થા! ખામ જુનેતું ધન્સાન આજુકદ ત્રિપતિઓ પેતાને શિર બોદી લે છે લીમા ડરન્ટે જો પોતાના આંતરરણના અવાજને માન આપ્યું હોને—ને દેવળના ઘંટના ‘આવ!’ના પોદારને નમી ગઇ હોને તો તેણીની છંદગીમાં બનાવ મોટી ટ્રેજડી કદાચ ન બની હોત. તેણી કદાચ પોતાની જુવાનીના આ મોટા પ્યારને ભૂલી ગઇ હતે પણ ફરજના તે સાદો સાંભળવા તેણીના કાનો બહેરા થઈ ગયા હતા, તેણી ફક્ત એકજ અવાજ પોતાના પ્યારનો સમજ રહી હતી.

“લીમા!” તેણે ઘણા પરામણા સાદે કહ્યું. “લીમા! આપણી છંદગી, આપણા પ્યાર અને સુખનો ભોગ આપણે જા માટે આપ્યે! છંદગી આપણને એક વેળા ભોગવવાની છે તો તેનો આનંદ આપણે લેવોજ જોઈએ. છુટાં રહી તે જોજ આપણે રોજની શકો એમ નથી. તું માહરી એકદમ પરજોતર બન: તું તાહરા પપાની મરજ માટે દોનશે તો આપણા વાગો સંદેઃ થઇ જશે તો પણ આપણી સ્થિતિ આજના જેનીજ રહેશે. માહરી મહેરબાન થા! હું તને જોડું પગલું ભરવા સમજવનો નથી, પણ આપણે શું કામ દુઃખી થવું જોઈએ? આપણે સુખી થઈ શકો એમ છે તો પંડી રાંડટ ઉકાવવાની શી જરૂર છે? આ પશ્ચિમો જો! તેજો કેવા સુખી છે!—આ ધુવોપર નજર કર! તેજો બી કેવાં આનંદી છે! આ સુંદર આનંદ, સુખ ને પ્યારથી ભરેલી અષ્ટિમાં માત્ર આપણે બેઝ કાં વિજુટાં રહી દુઃખ સેવેએ?”

તેની તે યજ્ઞ મમજની ગેવી—તેની નમ્મર તેણી તેની મમજનતોને શ્રવણ મરની
કામદેવ મેવી રંગ તેની નીચો નાસ્તીક હતી એમ તેણીને ધીમે ધીમે લાગવા માધ્ય.

“માદરી બાપી!” તેણે પ્રાપ્ત મમજન્યુ “અને તને સમજાવવા તારી પોતાની
માથની લીંગો વાપરવા દે

મમ્મ પિતાએ કાપી છે ચોરકામા કેદ,
ને ચાપી છે તેની મુંજ માતા મમિય,
પણ તાણા ને જિજ્ઞાસુ રાખજો કંઈ બેદ
માયા મુંજ પારાળી છુગી દરમીકા!

ઓ માદરી સાચી બાપી! તુ અને માર મમજ—મોદન મિસાવ કોઈને પણ આપ્યુંને
છુગ કરવા ન દે—અને ખુદ મોદતને આ ત્યાથી દુર રાખે! કહે કે તુ માદરો મંગેતર યશે?”

ધીમા માદે તે આજીજીતો જનામ અપાવે અને તે સાથ તે છદ્મીની મોગી દ્રેઝકી
સર યડ (માધ્ય છે)

મુંબઈની જાણીતી ડેરી પેરીશીયન ડેરી કું.

વગર ભેલનું ચોખ્ખું દુધ, માખાણુ, સ્વચ્છ
એપ્ટ ક્રીમ. મેળવવાનું તમામ ભરશાપાન
એકલું મઠક છે. એકવાર ત્રાયલ લેશો?

ટમરીક લેન, કોટ મુંબઈ.

હમેશ પુરતો સંતોશ

જોઈતા હોય તો જરૂર પડવે આજ ૪૦ વરસો ઉપરની પ્રખ્યાતી પામેલા,
સસતી, અચુક, વનસ્પતીની ફકર

ડો. એ. મેતીવાલાનીજ

દવાઓ.

વાપડવી. એ અર્થે આળસદાર દવા વેચનારને ત્યાંથી મળી શકશે જો નહિ મળે તો નીચલે ઠેકાણેથી વી. પી થી મગાવી શકાશે પણ પેટ્રીંગ ફી. ટપ લ ખરચ વિગેરે ના પૈમા દવાની કીંમત ઉપરાંત વધુ પડશે. એ દવાઓનું લીસ્ટ તથા તેને મળેલી હજારો સર્ટીફિકેટો તથા તે માટેના આગેવાન વર્તમાન પત્રોના ઉંચા મતો મધેના થોડાક જે હેન્ડગીલોમાં છાપ્યાં છે તે એક આનાની ટીકીટ મોકલનાર ઉપર રવાના કરવામાં આવશે. હેડગ આપેલી દવાઓની વીગત વાંચી કોઈ બીજી દવા જોઈતી હોય તો તુરત ખુલાશે પુછાવાની મહેરણાની કરવી.

૧. "ગરીબનો સાથ" નામનો ધા—જખમો માટેનો થડો ગુણકારક મલમ—કીંમત દબી ૫ ના રૂ. ૦૧

૨. તાવની ભુકી તથા ગોળીઓ—દરેક પ્રકારની તાવ માટે—કીંમત ભુકીની દબી ૫ ના રૂ. ૦૧૧ તથા ગોળીની શીશી ૫ ના રૂ. ૦૧ અને રતલ ૫ ના રૂ. ૧૦

૩. તોનીક એફ લાઈફ—તાવ યા કોઈ પણ બીમારી ગયા પછી લાગતી નાટવાણી, ઠાક, નબળાઈ માટે—એથી શરીરનું લોહી સુધરે છે. ભુખ વધે છે. ખાધેલું જરૂર પડ થાય છે. ફી. શીશી ૫ ના રૂ. ૧૧ તથા રૂ. ૨.

૪. મીઠી પીશાબની દવા—એ દરદથી પીડાતાઓ માટે આશીરવાદ સમાન છે કીંમત શીશી ૫ ના રૂ. ૧૧ તથા રૂ. ૨

૫. લેપ—રસ, ગાંઠ, લચક, સોજો, ગાઉટ, સંધીવા, રૂમેટીઝમ, આલુ પેટનો દુખારો નેસોની કળટર, વિગેરે માટે કીંમત દબી ૫ ના રૂ. ૦૧૧

૬. પલમોનીક પાઉડર—ભુની ખાંસી, દમ, હાફલુ, ખાહી માટે—કીંમત દબી ૫ ના રૂ. ૦૧૧

૭. રીંગબર્ગ પાઉડર—આમરીના દરદો માટે કીંમત શીશી ૫ રૂ. ૦૧૧

૮. હરમની ભુકી તથા મલમ—અંદરના કે બાહરના, નવા યા જુના, લોહીઆર કે નસાવાલા હરસ સદા માટે દુર કરે છે. કીંમત ભુકીના રૂ. ૦૧૧ તથા મલમના રૂ. ૦૧

એકત્રી બનાવનાર—

ડો. એ. મેતીવાલા

મોરલેન્ડ રોડ, લાયબલા કલણની પાસે,
મુંબઈ,

હોટલમાં જવાથી શું થશે?*

અનાર — ડૉ. લવજી ભાવજી ભાવનગરવાળા

રાગ લાવણી.

હૃદિયામિ હોટલના હોશી એક શિખામણ ઉર ધરો,
 ને આહો મુખ ચર્ચ નમરે તો હોટલનો ત્યાગ કરો.
 લોગન નિલગન વિણ બીજનું આદરવું અધિકાર નથી,
 શાસ્ત્ર શાળ પુરે છે એની કવિકોનિદ પપ્પુ ગયા કથી,
 છાત્ર કે છતરાયુ ઉરમા ઘાટ જવાનો ઘડશોમા,
 હોશ ધરી હિતહર હોટલને પાપ પગથિયે ચડશોમા ૧
 હોશ હમેશ થના હોળવની ખર્ચ અધિક વધતા જશે,
 દુધ ખાડ ઘી કાજ કાયવા કરિયાણા મેઘા થાશે,
 લાજ અને લુટાશે લક્ષ્મી વળી ધર્મનો ધ્વસ થશે,
 પ્રીત પ્રતીત કલીત કુલ રીતી અનાચારથી જરૂર જશે,
 માટે મનઇત્રી સમયમા રાખી પરવશ પડશોમા,
 હોશ ધરી હિતહર હોટલને પાપ પગથિયે ચડશોમા ૨
 આપ એકલા જમ હોટલમા ખુશાલ થઈ ખાતુ ખાશે,
 પુત્ર પુત્રિ પ્રમદા આદિને બહાલ છતા વિમરી જશે,
 તો અતર દુખાશે એનું પાપ આપને શિર ચડશે,
 ધર્મગય જ્યા ન્યાય તોવશે ત્યા જવાળા દેવો પડશે,
 એમ વિચારી આસજમેને નિરલજ થઇને નડશોમા,
 હોશ ધરી હિતહર હોટલને પાપ પગથિયે ચડશોમા ૩

* હોટલોનો ગલિખર કરનારો શ્રીયૂત ગાંધીજીની સલાહ અસલ્ય ગોવંદગીના નાસને
 ગામના માટે પ્રયત્ન કરી પડે એમ અનુમત ઉપરથી સિદ્ધ થઇ ચુક્યું છે ના જાનનગર
 નાનાની ઉપની કવિતામા વર્ણવેના દોષો ઉપર ગભીરપણે ઝાઝા કરી હોટલનો પ્રવૃત્તિ બહિષ્કાર
 કરનારી અખીન અગે અમારા પારની જાણુઓને પણ આ મેલીને મેં જીએ-અચીપની નવગમ.

ભાત ભાનનાં લોચન કરવા લાગનિઓ ભુત્રી જાશે,
 વાર પર્વ રે'શે મુળ વીરે હાનિ અને હાત્રી થાશે;
 વળી આવશે પ્રીય પડ્ધા દોષ ન શકશે દરશાવી,
 પણ વાનિના વાળા પડશે ધીરસશે પરતુ લાવી;
 હોય ભલે મસ્તાં ને સ્વાદી અત સુધી પણ અડશેમાં,
 હોશ ધરી હિતહર હોટલને પાપ પગથિયે અડશેમાં. ૪
 પ્રજા તમારી તમને જ્ઞેનાં હોંશે હોટલમાં જાશે,
 ખાદ્યા ખાદ્ય શીખશે ખાતાં ચોર કર્મ કરતાં થાશે,
 વળી શીખશે વસ્ત્રાં વૃદ્ધ અનાચાર પથે પળશે,
 જ્ઞે લક્ષ્યાયા લાલચમાં તો પછી નહીં વાળ્યા વળશે;
 જીછળના અર્થકના ઉરમા જડ હોટલની જડશેમાં,
 હોંશ ધરી હિતહર હોટલને પાપ પગથિયે અડશેમાં; ૫
 નથી ભેદ ત્યાં નાત જાતનો ખાનપાન ત્યાં જઈ લેશે,
 છોત ટાંગસે છે છતરાયું વટખાતુ કોને કે'શે;
 ગાલ પુલકવા ને વળી હસવું જોઈ સંગે નહિ જાનવાતું,
 હાંદુ થઈ હોટલમા ખાતું નહી જિરહ જો નિભવાતું;
 વર્ણ અધાર ખૂદાર જઈ રે'વા બ્રહ્મ જનીને લાભશેમાં,
 હોશ ધરી હિતહર હોટલને પાપ પગથિયે અડશેમાં; ૬
 અતિ ખાટાં ખારાં અતિ નીળાં મિઠાઈ મન ગમતી ખાશે,
 અતિ અહારથી થશે અજીરણુ પેટ પીડમાં પટકાશે;
 જો વિણુ જીજ્ઞાસે પી રોગો પરશ્યે પાર વિના થાશે,
 વૈદ્ય ડાકટર અને હકીમો અવલોકનથી અકળાશે,
 અણધાર્યું આદરવા માટે' અંધ બની આથડશેમાં,
 હોંશ ધરી હિતહર હોટલને પાપ પગથિયે અડશેમાં. ૭
 હજી સવેળાયે સમજે તો શરીર સપતિ સચવાશે,
 નહિતો પાછળથી પસ્તાશે દારૂણ દુઃખ જ્યાં દેખાશે,
 એક વળી અવશુષ્ક છે મોટો નીચી ગતિયે ટાઈ નાજે,
 એમ છતાં જાશે જોખમમાં કાચ નહી વારી રાજે,
 લવણ કાલ હોય જ્ઞે લેવો તો શાણા મચરશેમાં,
 હોંશ ધરી હિતહર હોટલને પાપ પગથિયે અડશેમાં. ૮

કંઈક જાણવાનો.

લાખનાર—ચિત્તીસ મહેશ્વરો દિરોઝગાહ એકનવાળા.

—)૦(—

વખત જોવાનું ચત્ર.

ધમા દિની લોકો વખત જોસને ઘડયાળની દસ્તિ દહુ સુધીથી જાણના નથી પાહાડી અને વેના ૧૧ લોકોમા વખત જાણનાની રીતના ઘણી જાણિતી થઈ છે જેમાની એક રીત તો એક દેખી ઉપર દેરેલા સેનારા ઝડોની આકૃતીઓ છે. જે ગાંધીને રાતની વખતે આમણ ઉપર થના ફેરફારો જતાનવાને યાત્રાર ઉઘી નવા ઉપર મેલે કે અને પત્રી આકાશના સેના સમીમા થના ફેરફારો જોધને તેગો કોઠા અને ૩ વખત થશે દરો તે મ્દી રાકે છે આમા મના પાહાડી લોકો મેલપરી ચારવા ઉપર મનાર સાજ રાત જધેર પાડના પ્રદર, આગવી રાત કે પાહાડી રાત થગેરે વગેરે ૥ એકમ વખત જાણી રાકે છે જર્દના પાહોડો મદડતા મુમાફરોનાં બેમ્મ જોની માફક ટ્રેન ઝાતો પાંત મહતી વખતે તેઓ માથે લીધે ૥ જર્દમા ઉઘી ઉઘી લાકડીઓ જોળી પોને કેડના અને મ્દ રિશ તરફ આગળ વધી મથા છે તે દેખાડનાં કરે છે અને વખત દિગા અને આપ મતાનને તે માગી લાકડી એકે લાયક ૫૧ તરીકે લીક જગો પૂરે છે

*

*

*

ગીનાઈ વારસો.

ચિન શહેરમા નથી એક વળા નવમ જેનો કાયદો છે, તેઓથી પોના ૥ લીક-સાઓ વખતે એક રાજમા જાગ વા ૫૫ વધતુ જોહુ કરી કે લખી કેરી જનાતુ નથી, એકાદ લીકાને જોસો વારસો કે ગોમ ને વધતો વારસો તેઓથી અપાધ શકાતો નથી, એવો કાયદો છે (જીહ જૂગીઓ ઉપર પછુ તેમ હતે તો મ્દવા જોહા મુદમાઓ થને)

*

*

*

મહેદ એન.

મહેદ રગના ઉ રો તો આપજો જિહો છે ને નજુ છે કે વણાની ઠાપ છે, પણ આજ-સુધી મહેદ કુધ જેની એન કેમજે પચુ જોધ કે જાગી નથી, તેથી આયરલીયર ખાતેથી એક મહેદ એન મલવની અને પડાવાની અગમ જેવી જાખદ ત્યાથી જાહેર થઇ છે, તે સામજીને લોકોની તે જિવાને ઘણી જગમા ઉગરાય તો નવાઈ કેટલીક

૪

*

*

સુરજ મુખી.

સનક નાનક, યાને આપ ૧ જેને સુરજ મુખીના કુચ કદમે છીયે તેને ગટે જાહેર થયુ છે કે એ જુલના ઘણા ઉપયોગો થાર છે પેલવા તો એ ૥ જીયા ઘણો મજમુતી ચગપતારો મોરાક થઈ પડે છે તેની આજથી નિ જનુ તેન જોહા નામ્મી ૥ તેની મગોમડી મ્દી રાકે છે ગાને એ ૥ જાગ ૫૦ કોએના જેમ્મી ગરમી આપાગ દેવા ૬

૬

*

*

માખન.

આજ કાલ માખન કેમ મોંઘુ થઈ પડ્યું તેનું કારણ જતાવનાં કહેવામાં આવે છે કે દુધ મોંઘું થયું છે તેથીજ એકજુ નહીં મગર ડરીઓઆથી તીનનાં દળ્યામાં તેને બરવાને ૧૯૧૬ના સાલ પછીથી તીનની મોંઘવારીને લીધે તે ઝાઝાં જડતાં ન હોવાને લીધે માખનની મોંઘવારી માત્રમ પડે છે. (ત્યારે છુટક માખન કેમ મોંઘુ છે ?)

નંબર તેર.

આપણે જાણેછ કે નંબર ૧૩ નો આંકડો ઘણાંક દેશોમાં અપશુકન્યો કહેવાય છે, પણ તેમ વળી નંબર ૧૩ તે ઘણાંક દેશોમાં 'બઝવારાનાં ડઝન' તરીકે કહીને ઝોળાયે છે, છટલીમાં ૧૩ ને 'મોચીના ડઝન' તરીકે કહેવામાં આવે છે. જેમ આપણામાં સો ને પછી પકકા મો તે થોડાક ગણતરીમાં વધુ એમ કહેવાય છે તેમ કંઈક એ સખ્દની વેહેંચણી કીધેલી જણાય છે. તે માટે એમ કહેવાય છે કે છટલીમાં મોચીઓને યુટની એડીની અત્રાફમાં પાર ખિસાઓ ફોકવાનો જખરજરતીથી ફરજ્યાત કાયદો લાગુ પાડવામાં આવતો, અને ખિસા મરતા થતાં તેની વચ્ચે વચમાં એક તેરમો ખિસો "ચુડક" લેખીને ફોકાવવામાં આવતો.

કવીનીન.

ગયે વર્ષે લડાઈથી મોઘા થઈ ગયલાં ફરીનીનને સરકારે "મેયેરયસ શીવર" ના ગામડાં-ઓમાં આને આને પાકીત વેહેંચાવ્યાં, અને એ રીતે ઘણાક બાપડાં ગરીબડાંઓને તેનો લાભ છુટે હાયે આપ્યો; કેમજે એ એક આને સરકારી પડીકોનાં જેટપુજ કવીનીન પાર. આને બાહાર વેચાતું હતું એવી વખતે એ નાહનાં પડીકાંઓ એક હાથ ફરી લઇ તે ઉપર વળી વેર ઓરીડીવરો લાવ નહીં અહડાવી દયે તેની દરકર સંભવ મરકારે લીધેની જણાવવામાં આવે છે.

મધમાખીઓ.

લડાઈનાં મેદાન ઉપર વળી એક ઘણુંજ નવાઈ જેવું કુદરતી હથ્યાર તે મધમાખીઓનાં ડખ છે, એ ડખ દેતાં હેરાન કરતાં કુદરતી હથ્યાર માટે એકાદ બે લડાઈનાં મેદાનો નોધાયલા જણાય છે. પેહલો દાખલો તે અથીવન દર્શાવે છે તેમ થેતીસેધરાએ પોનડુસમાં ઘેગે ધા:થો, મીથીકાઈમથી વિરધની એ લડાઈ હતી. રોમનોએ મેથી મંજનપર દેવાલો બાંધી લખને ગયા-વનો ઘેગ ધા:થો, પણ થેમીસેધરાનાં માણુઓએ એ દેવાળોમાં ખોડી ખોડીને બાકારાંઓ ખોડી નાંખી અંદર કામ કરતાં માણુસો ઉપર જંગલી લુખ્યાં લુંડ વઝા નાખ્યાં, તે સાથે ટોળે ટોળાંઓ માખીઓને અંદર છોડી આપી. એ પછી ખીજે દાખલો "એની લાઈ" વખતે નોધાયો છે. ડેન્સ અને નોરવેલ્યન્સો, ચેસ્ટર ઉપર હુમલો લાગ્યા, એ હુમલાની વિરધમા પથરાઓનાં મારાઓ અને ગરમ ખળખળનાં પાણીનાં ટુકારાઓ ઉરાગ્યા પછી તે ઇલાજીથી ફાકતાં સેક્ષન લોકોએ ગામની તમામ માખીઓનાં મોટા મોટા પુરાઓ કાપી કાઢી નેઓ ઉપર નાંખ્યા, જે ઇલાજીથી તે અકળાઈને નાહડા.

મુરખનો સરદાર કોણ ?

રચનાર—કવિ આંદીલ.

સાચાને નિંદે સદા—હરવા તે હરવા,
અવનિમા એવો નહીં—મુરખનો સરદાર
પડીત કેરૂં પારખુ—લેવા દાજ ગમાર,
વાદવિવાદો વ્યર્થ કરે—મુરખનો સરદાર
સખી સખાવત ને કું—સખી પુરણ પ્યાર,
જળે જળણુમા આધળો—મુરખનો સરદાર
જોડે બુદ્ધિ જળ થકી—સ્વતંત્રતાનો તાર,
શું સમજે તેને અપત—મુરખનો સરદાર
વિત ખોલાવે નયે જે—હુ ખમા દેવા વહાર
નિન્દે નિન્દક તે તણે—મુરખનો સરદાર,
જળ ને કળની સાથમાં—જળનિજ રાખે યાર,
દુર્જળ તેથી શુ છતે—મુરખનો સરદાર
'આંદીલ' એવાળી વસેય—અવનિમા નિર્ધાર,
પાપ પુન્ય ના પારખે—મુરખનો સરદાર

જોઈએ છે.

‘નવરંગ’ના જેન્યુઆરી, ૧૯૧૭ અને નવેમ્બર, ૧૯૧૭ના અંકો.

રૂઝો એક રોકડો આપીશું.

સાદનો એક ભોગ.

ઈંગ્લેન્ડ સંસારની એક ટુંકી વાર્તા.

લખાણ:—મીસ ડી ની એલ્યસાહ વકીલ.

“સ્ટેનલી કોર્ટનું” લગ્ન મકાન થાન ચુપકીની વચ્ચે હાથ ધણું બીડામણું લાગતું હતું. ત્યાંનો બાગ આજે ઉડીને નાગ એટલો ગંધો રમણ અને દીલખુશ હતો અને તે મકાન એક મેહુન જેવું સૂર હતું મગર રાતની ગભીર શાન્તી વચ્ચે તે કાંઈ ભયંકર ભીશની આગાહી આપતું હોય તેમ હાલ તો ઘણું બીડામણું નગરે આવતું હતું.

સુંદર માયાકુ દેખાવની લેડી લીનાં સ્ટેનલી હાલ પોતાનાં આગસ્તે ચોરડામાં ગમગી હાલે બેઠી હતી તેની મામે એક ઘણાજ સોહામણો ભાગ્યે વીથ વરસની ઉમરનો જવાન ધીમે માહદે તેણીને વી પૂનાં અને વાત કરતો બેઠો હતો.

લેડી સ્ટેનલીએ પોતાની મધુર બહુ આંખોએ ઉડાવી તે જવાન તરફ જોયું. તે સુંદર આંખોમાં એક હેતવંતી માતાનું બહાલ અને મગફરી વચાની હતી.

“ત્યારે માહડા દીકરા તું જવનીજ છઠ લઈ ગેડોય?” તેણીએ ધીમે નાનુક સાહદે પુછ્યું.

“તમે સમજી યકને એમ કેમ કરોછ, બહાલા મમાં?” તે અધીરાઈથી જાણો.

આ સોહામણો જવાન સર જેમ્સ અને લેડી સ્ટેનલીનો એક પુરો બેટો અને બીવીશનો વારેમ હતો તે તેનાં દયાકુ માતાપીતાની આખી દુન્યા ગવડે સર્વસ્વ હતો. બહી લેડી સ્ટેનલીએ તેને હઠણહાર લાડ અને બહાલથી ઉધાર્યો હતો જો તેણી એક ઘડી તે બહાલા પુત્રને જોની નહીં તો વીહુલી વીહુલી પડતી.

હાલમાં તે લડાઈ ઉપર જવાની હઠ લઈ બેઠો હતો મગર તે હેતવંતી માતા તે જુદાઈ કેમ સહન કરે?

“જો હયુનર્ટ ફીકરા, હું તાહુડી જુદાઈ કેમ ખમી રાકશ? આજે એક વરમથી ત્હારા બાપ તો લડાઈ ઉપર ગયા છે તેની ફીકર કરતાં કરતાં હું મરૂ છ. અધુરામાં પુરો વળી તુખી ખજવવા ગેડોછ? હજી બી માન ગેટા, અને એ વાતથી ત્હારા હાથ ઉધાય, હયુનર્ટ મને છોડી જતો ના.

જનન હયુગર્ત ઉઠીને તેણીની પાસે ગયો.

“જુઓ મધર.” તે ઘણું લાગણી ભરેલા માયાલુ સાહદે બોલ્યો.

“આ પીકચર જુઓ, આ માહરા પપા એક ખરા ગહાદુર શુરવીર લડવૈયા છે તમે જાણો કેની કે હાલ તેઓ પોતાના પ્યારા જાનની ખી દરકાર ન કરતા કેટલી હીમતથી લડાઈમાં ગયા છે? વત્રી આ માહરા ખીજા વડવાઓની તૈસીર જુઓ, તેઓ કેટલા ગહાદુર હતા? કેવી દૈવેરીથી પોતાનાં દેશ અને રાજને ખાતર લડી મશહુર થયા હતા. કહો ત્યારે વહાલા મમા કે એજ ઉમરાવ ગહાદુર કુંદુ. જનો હુ વારેમ એમ હીચકારો કેમ થાઉ? આ તસ્વીરમાના મગરૂર ચેકુગઓ જાણે હાલ ચેખટાથી માહરી નળલાઈ ઉપર હરતા હોયની તેમજ દેખાય છે.

“એ જામાં ચેડાં છે હયુગર્ત” તે માનાએ કાંઈક કરડાઈથી કહ્યું “તહારા પપાના શખ્દો શુ હતા? તેઓ સદા મને સલામવા માહરી કાળજી કરવા તને સોંપી ગયા હતા ત્યારે તુ તો ઘાતડીપણે મને એડલી મુઠ્ઠી ચાલી જવા તૈયાર થયો છે” અને તે હેતાલુ માતાની મધુર આખ્યો આંસુઓથી ભરાઈ ગઈ

સમલુ ફેકટ

લેડી રટેનલીની ગમે એટલી મીનતબરી અને કાલાવાલા ફેકટ ગયા જવ ન હોડો હયુગર્તે લડાઈ ઉપર જવાની જીદ છોડીજ નહી અને પરીણામમાં આખરે તે હેતવંતી માતાના કરોડો આશીષો લઈ તે ગહાદુર છોકરો ગમગીન હાલે લડાઈના મેદાનમાં બહાર પડવા ચાલી ગયો. પણ લેખ્યા લેખ કાંઈ ટળે છે?

તેને પોતાનું ખરૂં નામ ફેલી નાખ્યું અને એક નાના સાદા નામે તે બચકર લડાઈમાં જોડાઈ ગયો.

પ્રકરણ ૨ જી.

લડાઈ પુર જોશમાં ચાલી રહી હતી સામેથી દુસ્મનેા લખજોની સખ્યામાં ઘેરો લઈ આવતા હતા.

એક સખત ઘડાકો થયો અને કેપટને ભ્રમ પાડી.

“જુઓ ગહાદુર સીપાહો, આપણો ‘ફોલો’ નીચે ઉતરી પડ્યો છે કોણ હીમત કરશે તે ઉપર ચહડાવી આવવાની? ચીઅર અપ બોઈઝ, કોણ નીકલેય?” કોઈએ જવાબ ક્યો નહી.

“કોઈજ નહી?” તે કેપટને ગુસ્સા અને અજાયબીથી ગોકાર ક્યો “શું આપણે હીચકારા થઈ પાછલ હટવાનું છે? વાવટો ગચાવા કોઈજ હીમત કરશે નહી? એક વાર ફરીથી, કોણ નીકલે છે?”

“હું” એક છોડરવન હિમતભર્યો સાહુદ તે ટોલાંમાંથી સમજ્યો “કેપટન હું, વાવટો બચાવીનેજ પાછો ફરીશ” અને તે બહાદુર હિમતવાન સીપાહુ સ્ટેજ નમીને આવી ગયો.

દારૂગોલાના અવાજો અને ધુમાડા વચ્ચે તે બહાદુર ન નો પહેલવાન આગલવધ્યો.

પોતાના જવાન છવ કરતાં, તેને રાત, દેશ, અને આગરૂ વધારે ખ્યારી હતી. એકજ પળ અને તે દેશને આગાદ રાખનારો વાવટો દોસ્તોની ભારે ખુશાલીનાં પોકાર અને તાલીઓના ગગડાત વચ્ચે સહીમલામત ઉપર ચહુડાવી દીધો. બીજી પળે ખુશાલીથી ભરપુર છગરે તે બહાદુર જવાન પાછો ફરે તે પેહલાં ફર દુશમ નોની ગોલીનો તે નીગદોશ લોગ થઈ પડ્યો.

કેપટને ભયની એક જરાડ પાડી અને સર્વ ત્યાં દોડયા. તેઓએ ધણાજ માનથી તે જોતને લાવી હેઠલ સુવાડ્યો.

જેનરલ સ્ટેનલી આ બધો વખત મગરૂગીથી આ કોઈ ખરેજ દલેર જવાનની હિમત ઉપર આફ્રીનના ઉદગાર કહાડતો એક જાત્રુએ ઉભો હતો તે હવે તુરત પાસે દોડી આવ્યો.

“એ કોણ બહાદુર જવાન છે ?” તેણે પોકારીને મોટે માહરે પુછ્યું.

કેપટન તે મરણ પામતા બહાદુર લડવૈયાની પાને ચુકણે પડ્યો હતો તે હવે જેનરલ તરફ ફર્યો,

“બુઝો જેનરલ સ્ટેનલી” તે જોડ્યો. “એનો જવાન છવ આખર થઈ નય છે. એણેજ આપણા દેશને બચાવ્યો છે”

“ખચ્ચીતજ” તે સલા જેનરલે કહ્યું “એ આ જવાનની બહાદુરીનું પરીણામ છે. મગજ કો છે કોણ ?”

“વીલ્યમ રીડ” તેને જવાબ મળ્યો.

તે સલા બહાદુર જેનરલ દયાથી દાઝી જતે છગરે સર્વને જાત્રુએ હટાડતો રસ્તો કરતો આગળ વધ્યો. અને મરણ પામતા તે જરેજ દલેર સોલજર પાસ જઈ માયાથી તેની ઉપર વાકો વડ્યો. પણ અરે બીજીજ પળે તેણે મખત ચોંકી દુખનો એક પોકાર દીધો ત્યાં હાજર રહેલાં દરેક જણના છગરમાં તેની એ જુમ કોતરાઈ રહી. તેઓ દી તે ગરીબ જેનરલના અતી દયામના રહેરા ઉપરનો છાપ ભુલ્યા નહી.

“હયુનર્ટ” તેણે તેની પાસે ફસડઈ પડતાં દુઃખથી કહ્યું, “હયુ, માહરા દીકરા તું અહી કેમ આવ્યો ?”

જવાન હયુનર્ટ સ્ટેનલીએ પોતાની (એ હયુનર્ટજ હતો) આંખો જોલી. અને મરતી ચશમેએ ચોગાસ ભેવા લાગ્યો.

“પપા, બહાલા પપા” તે મહા ગહમતે જોડ્યો “હું હટીલો બનીને આવ્યો, એહ માહરી ગરીબ માતા, તે આ કેમ ખમશે ? તેણીને તમે દીલસો દેજો ને

સંભાવને પણ તણીને કહેજે કે તમારો નાનો હયુ પોતાનાં દેશને ખાતર બહાદુર મોહતે મર્યો છે. અને માહરી હઠ માટે મને માક કરજો" તે ભરે કકલાટથી બોલ્યો.

"માહરો બહાદુર બેટો," તે જોનગ્ર ગોડો "જો ફીકસ. માહરા હયુબર્ટ આ તે શું કીધું?" અને તે હેતવંતા ખીતનો કકલાટ દૃઢચોદક હતો.

તેણે તે એક પુગ વડાલા વારેમને હજારો લાડકાં નામે પોકાર્યો. તેણે ઘણા વીજાપ કીધો મગર તે મધલુ છતાં તે બહાદુર જવાન તેનાં પેદરનાં જોવામા શાન્તીથી મરણ પામ્યો. એક શ્રેસ્નામ હમણું તે એહામના છાકરવાન મ્હેરા ઉપર છવાઈ રથું તેનાં છેલ્લા બોલો તે હેતાળુ માતપીતાને લગતાજ હતા. બંદગીનાં થોડા પરીત્ર શબ્દો અને સમજું બલામ

તેઓએ તેણે ઘણા માનથી દ્વંદ્વ કીધો.

"ખુદા એ બહાદુર જવાનને ઉત્તમ બેકુસ્ત બને." તેઓ સમજા ગંભીરાર્થથી બોલ્યા.

*

*

*

તે વહાલી માતાએ આખરે તે ભયંકર સમ્બાધ બાણી. જોનરલ જોનલીએ પોને આવી તે દુઃખી પગ્ગેતરને પોતાનાં બહુર શુબ્વીર હયુબર્ટની પ્રજાણી કહી અને તેણીએ, તે બહી મીઠી માતાએ શુ કર્યું? તેણીએ તે કારી ફટકો કેમ સહન કર્યો?

"હવે તો હાટે હીમત ગળવાની છે, વહાલી લીતાં' સર જેમ્સે સમજાવ્યું"
"ખુદા આગળ આપણે ચર્વ નાચાર છીએ."

તેણી કાઠ જોવી નહી.

મુગી કાકકુદી લગી બંદગીમાં તેણીએ પોતાની નીરમગ જુ આંખો આસ-માન પર ઉઠાવી. અને પોતાનાં વહાલા પનોતા બેટાનાં નામની એકજ ચીસ સમેત સદાની આખેર થઈ ગઈ.

અને સર જેમ્સ ફોનલી? તે દુખી જોનરલ. તેનું શું? અફસોસ તે પણ આ કારી ધા પરી થોડોજ વખત જીવ્યો. તે પોતાની વહાલી અમીત્ર મોહરદાર તથા બહાદુર બેટાની બુદ્ધિ ખુબી શકેગોજ નહી અને થોડાજ વખતમાં તેઓની પાછળ તુટેલે જીવે આંધો ગયો.

તેને એકજ વાતન સતોશ હવેતો, કે તેનો બેટો, તેનો વહાલો બહાદુર બેટો, પોતાના દેશને ખાતરજ મરણ પામ્યો હતો. અને તે દેશ તથા રાજા મહામત હતા.

- ૧ ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ.
- ૨ શ્રેષ્ઠ શરીર સંપત્તિ.
- ૩ દીર્ઘ જીવિત સુખ.
- ૪ અખુટ ઉત્સાહ વૃત્તિ.

ચાર અસહ્ય લાભ

અને

એક અત્યુત્તમ સાધન.

આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓ.

જો તમે વિધ્યાની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ ચાહતા હો, જો તમે ઉદ્યોગમાં આગળ વધવાને શ્રેષ્ઠ શરીર સંપત્તિને ઇચ્છતા હો, જો તમે ધર્મ વગેરેના સાધન માટે દીર્ઘ જીવિત સુખની આકાંક્ષા રાખતા હો, અને જો તમે દુનયામાં પંડાવા માટે અખુટ ઉત્સાહ વૃત્તિ મેળવવા ધારતા હો તો આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓનું સેવન કરો.

આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓના સેવનથી દરેક જાતની નબળાઈ દુર થાય છે. રૂધિર તથા વીર્યની અશુદ્ધિ અને ખામી મટે છે. માથાનો તથા છાતીનો દુખાવો, કેડની અને પગની કળતર, થોડી મહેનતે પણ લાગી જતો થાક, સ્ત્રીઓના ગર્ભશયના દોષ, સ્ત્રીઓની દુર બેસવાની દોષપણ જાતની કસિયાદ તથા દંતની અટકાયત અને પાચન શક્તિની અવ્યવસ્થા એ મધ્યમ આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓના ઉપયોગથી અન્યથા રીતે દુર થાય છે.

કિંમત—ગોળી ૩૨ ની રબી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

સામટી ચાર રૂપિયાની ખરીદનારને એક રબી લેટ એટલે કુલ પાંચ રબી આપવામાં આવે છે. લેટ વગેરેની વધારે વિગત જાણવા માટે પ્રાર્થસિ લરટ મંગાવો.

પ્રાંચ ઓફીસ.

કાવળાદેવી રોડ, સુંબઈ.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

આંતકનિઘ્રહ ઔષધાલય.

જામનગર—કાઠિયાવાડ.

કાળપરિવર્તન

૧

અરે હિંદુઓ ! તમ વર્તનમા, વિપર્યાય શો વહતો ?
પ્રમાદ—ઈર્ષા—પ્રપચ ધરી ઉર, શુભસતા નવ ચહતો,
ધરમોળાયા ધરા તરફ કા, પત્રી પિખશો આરો,
'શ્રીમનલાલ'નું સ્નેહ સુચન આ, વીરલા કોક વિચારો.

૨

ફરર ફરર ફેલાતા ચાલે, નવા નવા મત નરવા,
પ્રભુલીકા પુરાણી છેદી, ધર્મધુર્તતા ધરવા,
જડશે જીવને કેમ કરી પત્રી, કહો માક્ષનો ક્યારો,
'શ્રીમનલાલ'નું સ્નેહ સુચન આ, વીરલા કોક વિચારો.

૩

સગી માતૃ પાણુ રૂતુ મતિ ધરમા, સ્પર્શ રહીત સમજાતી,
દશદીન રહેતા અવગ દષ્ટિએ, સુનકતણુ સધાતી,
પ્રજા તેમની ઢંડ ઢોસ્તીનો, ધર અશ્રુલે ધારી,
'શ્રીમનલાલ'નું સ્નેહ સુચન આ, વીરલા કોક વિચારો.

૪

કુટુંબમા કામનિયો કેવી, ગૃહિણી ગુણે ગરકાતી
સુતા તેની સમજે રાખ્યામા, છતે ઉઘાડા છાતી,
મરદ સલામા મુકી મરજતદા, વહે મૃદુલ ઉચ્ચારો,
'શ્રીમનલાલ'નું સ્નેહ સુચન આ, વીરલા કોક વિચારો.

૫

વનસ્પતિના કાવા પાવા, લખ્યા પુર્વના વઈદે,
સ્પીરીટના સળેગે સમજે, કહાં લખ્યા છે કહી દે
અગણીત આજ પિણામા ઉલ્યા, ગળ્યા ખાય ગમારો,
'શ્રીમનલાલ'નું સ્નેહ સુચન આ, વીરલા કોક વિચારો.

૬

અનેક ખીલ્ત અનાચારની, હદ વળી હીદી હવામા,
આદિત્યનો સગ વિલગ વધતો, નથી ચોખાઈ જવામા,
સડયા મુધારાની ખરીદીથી, બચવો દેશ ધિચારો
'શ્રીમનલાલ'નું સ્નેહ સુચન આ, વીરલા કોક વિચારો.

શ્રીમનલાલજી ભાઈશંકરજી પંડીત.

હાથનાં કીધાં હેડે વાગે.

(એક ટુંકી વારતા.)

લખનાર:—દાસી ડાક્ટર.

—૦:—

“માહુરી નામોશી ધોઈ કાઢવા મેં બઝવેલાં તે કાર્ય પછી બરાબર આજે ત્રણ વરસ પસાર થઈ બતથેઈ, દ્યુકાસ.”

“તહમે ઈનસાફ ખાતર કીધેલાં તે કાર્ય અને એક બેવકા દીકરાને તહમારી એસરીએથી ઉતારી કીધાનાં બનાવને, મીઠા મારસડન, આજે ત્રણ વરસ થાયછ ? આહ ! તે ગાઈને તહમે હુજી નથી જોઈ, સાહેબ, નહિ તો રહમને પશ્ચાતાપ જેવું કદીગી થતે નહિ—એક છાકરી, અસલુ, કલાંટ દલા કે જેની કાતર જેવી જીસદીની એકેએક રગમાં ગાળગળોચ સીવાય કશુંગી બરાયલું નથી ! છે, દેખાવદી તો છે, પણ સદાનો સમજુ અને શ્યાણો મોરીસ એમ ઉછાછળો બની એને પરણી કાંય જોકો તે સમજી શકાતું નથી.”

“હા, હા, દ્યુકાસ, તેં એ બધું મને અગાઉની કહેલું છે તે છતાં, મને લાગેછ કે, મેં મોરીસને આપવી ભેઈતી તક નથી આપી એ મને તેણીને દેખાડવા માંગતોતો અને પછીજ તે માટે મત બાંધવા કહેતો હતો, પણ હું કોઈથી હીવાનોજ બની ગયો હતો અને મેં ના પાડી”

“અને તેમ કરી તહમે સઉથી ડહપણસે માર્ગ અખત્યાર કીધો હતો, સાહેબ, નહિ તો તહમાસ કેવળ અને તીરસ્કારની કોઈ સીમાજ ન રહેતે. એક એવી અગાજાતું ચીજ તહમારી આંખ આગળ ધરે કે જે તહમારી ટેંગલ ઉપર વડી તરીકે જેઠી છે, તહમારી વહુ તરીકે સર્વ પહુરોણાને આવકાર આપે છે અને તેજ વખતે તહમારી કરોડોની દોલત મેળવવા કાળે તહમારા મોહતની આર્થુ—”

“સુપ કર, દ્યુકાસ, દરેક વખતે જ્યારે તુ એમ વાત કરે છે ત્યારે મ્હારો ગુસ્સો એ છોકરા તરફ વધતો અને વધતોજ બંધછ. જ્યારે હું એણલો હોઉછ ત્યારે માહરૂં જીગર એના તરફ વધું પીગળી બંધછ અને એને પાછો તેડી લેવાનું મન થઈ આવેછ, પણ તહારી જીભદી માહુરી બાફીનાં અંગારને એકદમ વધારી સુદેછ અને જે હીવસે તે જનમ્યો હતો તે હીવમને હું ખરાં અંતકરણથી શ્રાપ દેઉછ. મેં મ્હારી સઘળી દોલત અને અસકેયામત તાહરા-માહરા સાવકા

દીકરા-કે જેનો હક માત્ર હું એક વિધવાને પરણ્યાથી તે ઉપર પુણેજ તેનામ ઉપર કરી આપવામા ખરેખર ઘણું ઘાટકી કામ કીધેલું છે”

‘હું ત્હમારી દરગુજર ચાહુંછ, સાહેબ હું તો ફકટ ત્હમને કશું એવું પગલું તાહુ અટકાવા માટે જોત્યો’તો, કે જે વિષે પઠવાડેથી ત્હમને પરતાવે થાયે એક વખતે એ અહીં તેની કુછદી પરણેતર અને જાળક સાથે આવી વસ્યા પછી ત્હમે એને હાકી કાઢી શકવાના નથી ક’પના કરો કે રોજ એક અજ્ઞાન કન્યાજોરી દાડડી વહુ અને તેના તેવીજ રીતે ઉધરેલા જાળક સાથે ખાણાની ટેબલ ઉપર બેસતા ત્હમને કેવો મોટો સતાપ અને નામેશી લાગશે એવી એક વહુ સાથે આખો વખત એકજ ઘેરમા કેવી રીતે વસી શકાય તેનો ખ્યાલ કરો અને પછી-”

“ખાઈ હેવન! તું ખરો છે, ટ્યુકાસ”

“હું કહુંછ તેજ માનીને ખાલી જોમી ના રહો દુભે કહેલા પીકચરને ખુદ અજમાવી જુઓ. કોઈ ‘વર્ક હાઉસ’મા રહેતી એક ચીથડેહાલ જાઈને તેના બચ્ચા સાથે અહીં જોલાવો તેણીને ત્હમારી ખાણાની મેજ ઉપર બેસાડો અને જુઓ પછી જો એ અનુભવ ત્હમને ગમે તો હું પેતે લડન જવશ અને ત્હમારા દીકરા મોરીસને તેની કગાળ ધણીઆણી અને જાળક સાથે અહીં તેડી લાવશ”

“ટ્યુકાસ કેન, હું માનુંછ કે તું એક સહેનન છે એક લગલગ સજગતા મકાન ઉપર કેરોસીન તેલનો દબ્બો ધોળ્યા માફક તું મહારા કોપને ઉશકેરેછ પણ, ખુદાના નામથી કેહુંછ કે, હું ત્હાની શીખામણ માનુંછ અને તે પ્રમાણે જરૂર કોશેશ કરશ! સૌથી કગાળમા કગાળ વસ્ત્રમા સંજ્જ થયેવી એક અખળા મહારી મેજના મુખેડે બેસશે, અને તને, ટ્યુકાસ મહારી કરોડોની દોલતના એખવા વારે સને, તેણી જાણે એક ગ્રાન્ડ રચેસ હોય તેમ, તેણીની પહરોણાગત દરવી પડશે”

‘ત્હમે ઠઠ્ઠા કરોછ, સાહેબ?’

“હા, કદાપી તે એક ગલીર ઠઠ્ઠા થશે, પણ હું તે જરૂરજ બળ લાવવાનો બસ બસતી ના જોલ; તે ત્હારી સુચના છે અને હું તે કબુલ રાખુંછ ચાલ, હવે બેઉછ તો—તું આજની સાંજે લડન ઉપડી જા, અને રાખેતા મુજબ મોરીસને પાચસો પાઉઠ આપી આવ જોકે એ અત્યંત કદેડો થયોછ મે એને હડધુત કરી તીરસકારી કાઢ્યોછ, તોણી મને માત્ર એજણો એ તો સધારો છે કે મે એને કદીખી મોહતાજમદ નથી રાખ્યો”

“હું ઈચ્છું કે હું એને શોધી કાઢી શકું ત્હમે ભુલી તો નહિ ગયા હોવ, સાહેબ! કે ગણે વરસે જ્યારે હું એને છેલ્લો મળવા ગયો હતો ત્યારે તો એ આસ્ટ્રોલોગા હઠારી જવાની તૈયારીમા હતો?”

“પણ એ જનાર તો એજણોજ હતો—એની મોહરદાર અહીંજ હશે, તેથી જ તું મોરીસને શોધી નહિ શકે તો આ પૈસા તેણીને આપજે તેમ કર્યાથી કાઈ નહિ તો હું એટલો તો અતોષ લઈ શકશ કે મે તેજોને મદદ કરી છે આહ! હું

જેન મારસડન-લોકો કહેછ તેમ, ધખારાવાળો કરોડપતી—કદીખી ધારતો'તો નહિ કે મહારી આશા આવી રીતે નાશ પામજો, મને મહારા દીકરા માટે ઘણી ઝળકતી ઉમીદો હતી—પણ મેં કદીખી ધાર્યુંતું નહિ કે તે સર્વ આટલી ઝાઝી ઘાટકી રીતે જમીનદોસ્ત થશે. આજે કોઈ જોરતને એ મળ્યો ત્યાંસુધી મોરીસ મહારી છંદ-ગીતો પ્રકાશ હતો, અને હવે મહારા બુધ્ધાપામાં હું મને મહારાં પોતાનાં માંસ અને લોહીથી તબયેલો અને પૈસાનાં એક પુત્રારી અને ખુશામદ જોરાથી પોખાયેલો જોઉં છું.”

“સાહેબ, મહારે વાંધો ઉઠાવવોજ નોંધયે, હું—”

“મહારી નજર આગળથી દુર થઈ જા, લ્યુકાસ કેન. માત્ર ત્યારે એહરો—મને મહારાં દુઃખ કરતાં વધુ સંતોષ પીયે છે. એક કલાકમાં લંડન ઉપડી જવા સારૂ તૈયાર થઈ જા; અને ખુદાને વખતે મહારે કાજે સંતોષ અને સધારાનો એક ખોલ લેતો, આવજો, નહિ તો હું જરૂર દીવાનો થઈ મહારાં દુઃખની વેદનાએ ટવળીટવળી મરી જવશા!”

એક કલાક પછી જ્યારે લ્યુકાસ કેન લંડન જવા ઉપડ્યો ત્યારે તેનાં મગ-જની સ્થિતિ અદેખાઈ ઉપજાવવા ભેગ નહિ હતી. જ્યારે તેની માતા જેન મારસડનની ખીંછ પરણેતર થઈ આવી ત્યારે તે વિસ વરસનો એક ગખડ જવાન્યો હતો. તે લંગન પછી તે તેનાં સાવકા બાપ સાથેજ આવી વસ્યો હતો, અને ઘણાજ થોડા વખતમાં મોરીસ, જેન મારસડનની પહેલી બાયડીનો બેટો અને તેની રૂએ તેની ગંજાવર મીલકતના એખલા વારસને એક નહિ છીમાઈ શકાએ એવી ઈર્ષાની લાગણીથી નિરખવા લાગ્યો. તેણે તે છતાં, તે અદેખાઈ ટાંગી મીચાચારીનાં બાહણાં હેડેળ છુપી રાખી હતી; અને જ્યારે મોરીસ મારસડન જે છોકરીને તે આહતાં શીખ્યો હતો તેણીને, તેનાં બાપનાં સખખત વાંધા છતાં, પરણવાની છદ્દજ લઈ બેઠો ત્યારે તેને ઘણી ફાંકડી તકો તે બુધ્ધા બાપને મોરીસની વિરૂદ્ધ ઉશકેરવાની મળી અને તેનો લાલ તે નિમકહસામે પુરેપુરો લીધો.

“હું અભયળ થાઉંછ કે હાલમાં મોરીસ કયાં હશે ?” તે વિચારવા લાગ્યો; “જો, જેમ તેની બુધ્ધી ઘેરવાળીએ મને ગયે વરસે કહ્યું હતું તેમ, એ એજેલીયા ગયો હશે તો ઘણું બનવા ભેગ છે કે એ પાછો નજર ફર્યો હશે. એની ધણીયાણી કેવી હોશે ? એને ત્યાં કાંઈ છોકરાંછંદ્યાં થયાં હશે કે ? બુધ્ધાજીને તો આપણી કદવના શક્તિના આધારે એવું અસતતમ પસતતમ સમજાવી દીધુંછ કે તે તો જમીન ઉપરથી બળે કુટ ઉઘો કુદેછ !—” અને તે જોશરમ એખડું એખડું ફર્યો. “વેલ, દર વરસે લંડનથી જવાતું મજાહતું મળેછ ને આયે પાંચસો પાઉન્ડ નોટ-એળી કેટલા દીવસ ચાલવાની છે ? એને માટે સંતોષને સધારાનો એક ખોલ લેતો આઉં ? અરે, બુધ્ધા એક ખોલ તો શું, પણ ત્યારે માટે એક આખી ને માખી ‘ડીક્ષનરી’જ ઉપાડી લાવશા !”

જો કે તેની ખાત્રી હતી કે તે મોરીસને મળી શકવાનો નથી તોણી લ્યુકાસ કેને તેનાં પગલાં ખેલેક ફાયરસ લાણી જોડ્યા અને સ્ટેમફર્ડ સ્ટીટમાંના એક કંગાળ 'લોડલંગ હાઉસ'માં તેનાં સાવકા ભાઈ માટે જોળ કાઢી.

“મીઠા મારસડન ? હા, સાહેબ હું ધારૂં છું કે તેવણ અંદર છે, ત્હમે એવણને ત્રીજા નંબરમાં મળી શકશો.”

ઘણો અભયગ થતો લ્યુકાસ કેન માળ ઉપર ગયો. એક અતી ઘણી મોટી કંગાળ્યતનો ભાસ આપતો એક 'જેડ રૂમ'માં, એક સગડીની નજદીક પુરસી જોતી મોરીસ મારસડન — ‘ઘખારાવાળા કરોડપતી’નો એકપુરો ઘેટો-ઘેટો હતો. તેનો મુખે એકળી લોહીનાં છાંટા વિનાનો ક્રીકકો ક્રમ્ય હતો; તે જોરાક વિના અને દરેક હાલહવાલીની મોહકાણે તમામ સોહરાઈ સુકાઈ ગયેલો અને ઘણો નમળો પડીગયેલો હતો; તેનાં કપડાં ચીથડે હાલ હતાં, અને તેના કીંગડાંગડ મારેલાં છુટમાં ગધે ગધે કાનાંઓ જણાતાં હતાં. ગરીબાઈ અને કંગાળ્યતનુ એક ઘણું દયા ખાવા ભેગ ચિત્ર તે બિચારો તે પળે રમ્મ કરતો હતો. તેનાં આરાગતું ધીમેથી બારણું ઉઘડયું ત્યારે તેને તેની ઠાકેલી નજર કટાળાથી આબુબાબુ ફેરવી પછી અભયળી અને દુઃખની એક ખરાડ સાથે તે ધુરકો મારી જ્યાં ગેટો હતો ત્યાંથી ઉઠી ઉભો થયો.

“લ્યુકાસ !”

“વેલ, મોરીસ, આદર જોય, તું કેમ છે ? તું ઘણો નખાઈ ગયેલો લાગેછ.”

“હા, હું ઘણો માંદો હતો મને આસ્ત્રેલીયામાં એક ભતની તાવ લાગુ પડી હતી, જેમાંથી હું ભેઈએ તેવો સાબો હતો થઈ શક્યો નથી.”

“હું, ત્યારે તું આસ્ત્રેલીયા ગયો હતો ? ત્હારી ધણીયાણી કયા છે ? હજી સુધી તે બાઈને મળવાની મને એકળી તક નથી મળી.”

“હું પરવરદીગાર કને માંચું છું કે એ કયાં છે તે હું જાણી શકું. અધાર મહિનાની વાત છે કે ત્યારે તેણી એક બુદ્ધિ બાઈને ત્યાં ‘હાઉસ કીપર’ તરીકે રહી હતી. હું તેણીને ત્યાંજ તેણીનાં નાના ગેટકાં-અમારા એકના એક બાબા-સાથે રહેવા દઈ મ્હારૂં કીસમત અજમાવા અને બને તો ત્યાંજ એક ઘર માંડી તેણીને બોલાવી લેવા આસ્ત્રેલીયા ગયો. પેહલ્લાં હું ઘણો કાળ્યો, પણ પછીથી મ્હારાં કમનસીબે મને સખખત તાવ લાગુ પડી અને હું કાઈમી કરવાને માટે તદ્દન નકામો થઈ પડ્યો એક હોસપીતાલમાં મહિનાઓ સુધી હું સખડ્યો. મ્હારી કને ઘણાંજ થોડા પૈસા રહ્યા, જેની ખરકતે હું જેમ તેમ મરતો પડતો, ધકેલા પછાડા ખાતો, અહીં આવ્યો, અને ત્યારેજ મેં જાણ્યું કે પેલી બુદ્ધિ બાઈ મરી ગઈ હતી. મેં મ્હારી ધણીઆણીની ધણી જોળ, ત્યારપછી, કીધી; પણ મને તેણીનો હજી સુધી કસોળી પતો મળ્યો નથી. હું એક એકકે ઘર અને ખુલું ખુદી વળ્યોછ-પણ ચા ખુદા!-તે કયાં છે, મ્હારૂં એકનુએક જમ્યું કયાં છે તેની મને કીંચીત માત્રળી ભાળ નથી મળી શકી.”

“ઓહ, ત્હારે તે માટે એટલી બધી ચિંતા ન કરી જોઈયે. તું જેવી એકને પરણોછ તેવી અબળાઓ પોતાના પતીની જરાળી કનવાર રાખતી નથી. કદાચ તે તો એક ફક્કડ ઘેરમા મોજ અને મુખથી પડી હશે.”

એક પળમાં મોરીસ કુદકો મારી ઉઠ્યો અને તેનાં બદમાશ લાઈનો જાણે ભક્ષજ કરી નાખવા માંગતો હોય તેમ તેને તોટે બાઝી પડ્યો.

“ત્હારા બોલો પાછા જોઈ લે, યુ સ્કાઉન્ડ, નહિ તો આણું બદમાશીલયું બોલવા માટે આએજ ઘડીએ હું તને ગુગળાવીને મારી નાખશ.”

વ્યુક્કસ તેનાં ઝતુની હાથોમાંથી ઘણી મુશીબતે અબગો થઈ શક્યો.

“ધીમે! શાત થા! હું નહિ ધારતો’તો કે તું એમ એકદમ તપી જશે”

“બચ્ચાણ, તેં ત્હારા બોલો જોઈ લીધાજ, નહિ તો તું જાણતો નથી કે તેનું પરિણામ કેવું ગમજવાર આવતે? બાઈ હેવન! મ્હારી પરણેતર તો એક ફરેરતા જેવી પાક છે—આય કગાળ દુન્યામાં જીવતી એક સૌથી સરસ અબળા.”

તે પાછો બેસી ગયો અને સગડી લણી ઘણી શોકાતુર ક્રીસમે જોતો ચુપ બેઠો. વ્યુક્કસ કેને તે ચુપકીદી દરમીયાન તેનો નેકટાઇ બરાબર સમો કરી લીધો.

“મ્હારા બાવા કેમ છે?”

“જેવા છે તેવાજ—ચીરડાઉં, પાછું સ્વભાવના, અને ધણારામાં આવે તેજ બસ કરે તેવા”

“એવણુ કહીળી મ્હારે માટે કાઈ બોલેછ કે?”

“હું માનુછ કે દીવસના દરેક કલાક એવણુ તુને શ્રાપ દેછ, પણ કોઈ વખતે રાતના મુવાની અગાઉ જ્યારે અમે લોકો ત્હાંનીજ વાત કર્યેછ, ત્યારે જે રીતે તેવણુ ત્હારી લણી વર્તયાછ તે રીત માટે પસ્તાવો કરેછ અને ગમ ખાયછ.”

“આહા!”

“અને હું ઘડી ઘડી વિચાર કર્યા કરૂંછ કે એવે વખતે—એમ રાતનાં વખતે જ્યારે તેવણુનું દીલ ત્હારે માટે નરમ બનેછ ત્યારે—જો તું એકાએક દેખાવ દે તો બધું પાછું ઘણું જલ્દી સમાધાન થઈ જાય.”

“તું એમ ધારેછ?”

“હું તે માટે લગલગ ખાત્રીપૂર્વક છેલ્લે અંહી જો, દોસ્ત, આપણે હમેશા મીત્રો હતા. અને હું ઘણો દલગીર છું કે જરાવાર ઉપર નહિ ધારેહુ મ્હારાથી ત્હાડે અપમાન થઈ ગયું, પણ હવે હું તું અને ત્હારા પીતાજી વચ્ચે જલ્દી સલાહ થઈ જાય એવું કરવા માણુછ, હું શુ કરશ તે હું તને કહુ. આજે રાતે જ્યારે અમે મુવા જવા અગાઉ છેક છેલ્લી વેળા ‘ફોર્મ’ કરવા સાથે બેસ્યું—અને અમે રાજ લગલગ મંથ રાત્રી સુધી એમ બેસ્યેછ—ત્યારે હું વાતચીતનું વળું ત્હારી લણી ખેચી જવશ અને ત્હારી કાંઈ ક્ષુટકાળને લગતી વાત કરાવી હું એવણના

આંખમાં આશુઓ લાવશ, એટલે કે એવણું દીલ તે વખતે ત્યારે માટે તલપશે. હું કોઈં જ રૂમની ફેંચ વીન્ડો ઉઘાડી રાજશ અને જો તું ખરાખર સાડા બારે અંદર ઘુસી આવશે તો હું ધારૂં કે સઘળું ઘણું સંતોષકારક બની જશે.”

“પુઅર એલડ ડેડ ! ત્યારે એવણુ હજી મને ચાહેછ ?”

“અચ્ચીતજ, એમાં તો જરાબી સંદેહ નથી. પછી મેં કહ્યુંં તેમ કરશેકે ?”

“હા, હું આવીશ-પણ જો. પણ જો ત્યાં આવવાનું તું મને ભાડું આપે તો, મહારી પાસે તો હાલમાં ખાવાની એક પેનીબી નથી.

“અચ્ચુ, હું તુને એક સોવરીન ઉછીની આપુંં છુંં જાસ્તી આપી શકતો નથી કેમજે બુધ્ધાજી મને કાંઈં તોલતા નથી અને મહારી અવસ્થા દેવલનાં ઉદર જેવી છે.”

બપોરે જ્યારે દયુકાશ કેન જોન મારસડન આગળ પાછો ફર્યો ત્યારે તેનાં કપડી હોઠો છુપા સંતોષનાં હસ્વાથી બધા મળકમળક થતા હતા. તે તેનાં સાવકા બાપને ઘણી ઉઠાવલથી જઈ મળ્યો અને મોરીસ સાથની તેની મુલાકાતનું ખ્યાન આપવા લાગ્યો.

“ઘણો અદ્ભુત ફેરફાર તેમાં થયોછ. સાહેબ, તે હોતો તેનાં કરતાં વધુ બદલતર થયોછ. મેવો, થીથડે હાલ અને બધો દારૂંથી બેહેક બેહેક થતો. જ્યારે હું ગયો ત્યારે તો એ સૂધ્ધીમાંબી નહિ હોતો અને તેને જોખળી કાઢતાં મને ઘણી મુશીબત પડી હતી. તેની બૈરી ને છાકરાં માટે તો-તોખાહ, તોખાહ ! સાહેબ, હું તેઓ માટે કાંઈંબી બોલી ત્હમારૂં લોહી ઉશકેરવા નથી માગતો.”

“તેં એને પૈસા તો આપ્યાની ?”

“અરે, હારિ, મુરખી; તે લેતી વખતે એને વાપડેલા કચવાત ઉપજાવે એવાં વિવેચનો અને એની કળાંત પરણેતરે ત્હમને દીધેલી કળેજી કાપી નાખે એવી ગાળગળોચ-અરે, ખુદ !—કદી કોઈં દીકરા વહુએ પોતાનાં વડાને દીધી હશે કે ? એની બાયડી તો ત્હમને ગાળ દઈનેજ મુંગી રહી નહિ હતી, પણ એટલે સુધી જોલવાની તેણીએ સરકશી કીધી કે જો તમે કદી કવચીત તેણીના રસ્તામાં આવશે તો તે અને તેજ ઘડીએ ત્હમારી ગળચી ભચડી નાખી—”

“ઓ, તું બસ કર ! ખુદાને ખાતર તું ચુપ થા, દયુકાસ !” બુધ્ધા જોન મારસડને ત્રાસ પાંખી રંગેરગ ધુલું ઉઠતાં કહ્યું—પછી થોભીને—“હું તો ધારતો” તો કે એમને પાછો મળવાની ઇચ્છા દેખાડશે.”

“જોલોજ ના, સાહેબ. હજી તો ખીજી મને એવી ગમખવારી ભરેલી ખબર કહેવાની છે કે, હું ખીહુંં, તે સમજતાં ત્હમે જરૂરજ ખફગીથી દીવાના જેવા બની જશો,”

“જો હોય તે મને ઝટપટ કહી દે,” તે વૃધ્ધ પીતાએ અધીરાઈથી પુકાર

કીધો; “તે” અત્યાગ આગમચતુ અરધુ અરધ ખંજર તો મ્હારાં જીગરમાં ચલાવી નીધુ છ-હવે આખખુંજ લોકી દઇ તેનો પુરેપુરો નાશ કરી મુક”

“હું મોરીસને છોડી આવ્યા પછીની આવ વાત છે. ‘હું’ છુડગેટ હીલ ગયો હતો, અને સ્ટેમફર્ડ સ્ટ્રીટમાંથી ઘડને વોટરલુ સ્ટેશન ઉપર જતો હતો, ત્યાં મે ત્હમારા ફીકગને કોઇ બે ત્રણ રફીઅન જેવા દેખાતા સખ્શો સાથે એક પીયામાં દાખલ થતાં જોયો હું બહુતો નથી કે મ્હારા શકો કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયા, પણ હું બી બીબ્લ દરવાજાથી તે પીયામાં દાખલ થયો અને ખુદાનુ ચાહવું એવું થયું કે તેઓ જે ખાંક ઉપર બેઠા હતા તેની પછવાડેના ખાંક ઉપર એક અંધારા ખુણામાં મને બેઠક મળી”

“વેલ? જલ્દી આગળ ચાલ, વ્યુકાસ; તું શું કહેવા માંગેછ તે બટપટ કહી દે”

“પહેલવાં તો એ લોકનાં ટાહેલા મને સમજ નહિ પડ્યાં, પણ પાછળથી હું સમજી શક્યો કે તે લોકો એક મોટી ચોરીને લગતી ગોઠવણ કરતા હતા.”

“ચોરી!” તે ખુન્નેર્ગે દધાઇને પોકાર કીધો.

“હા, સાહેબ; અને વધારે તો એ કે જે ઘર તેઓ ફાડવા માંગતા હતા તે ઘરની બારીકમાં બારીક વિગત મોરીમજ તેનાં ગોથીઆઓને આપતો હતો.”

“ને તેઓ કોણ કમનશીબનું ઘેર ફાડવા ને છુટવાનો મનમુખો કરતા હતા તે કાંઈ તે સમજ્યું તું કે?”

“ઓહ, સાહેબ; એ સવાલ તો ત્હમે મને પુછ્યોજ નહી હોતે તો સાઈ. તેઓ ‘ગેલે મેનોર’ છુટવાનો કસદ કરતા હતા.”

“ગેલે મેનોર! શું? મ્હારો દીકરો મનેજ છુટવાના તાગરાઓ રચેછ? હું માનતોજ નથી”

“તે તદ્દન ખરૂં છે, સાહેબ મોરીસ પોતે નથી આવવાનો, કાંચ જે અંહીના દરેક જણ તેને પીછાણેછ. બધું કામ એને એનાં ગોથીઆઓને સોંપ્યું છે તેઓ ‘જરબરી’ માંથી ઘઈ અદર આવવાના છે અને રોડેઈંગ રૂમની ફ્રેન્ચ વિન્ડોમાંથી પેહલો હુમલો કરનાર છે”

“એ ખુની કાર્ય એ લોકો કયારે બન્ન લાવવાના છે?”

“આજે રાતે—લગભગ સાડાબાર વાગે.”

“ને—ને મોરીસ તેઓ સાથે તો નહિ આવશેની?”

“નહિ, સાહેબ, એ લોકની વાતચીત ઉપરથી એ નથી આવવાનો એવુંજ હું સમજી શક્યોછ.”

“એમ છે તો કીક બ્લ જઈને ફેરીમને કહી આવ કે આજ રાત્રે બે માણસોને બરેલી બહુક સાથે બગીચામાં છુપાવી રાખે અને મ્હારી તમ્કથી હોકમ કર કે જેથી બદમાશ પેહલો ‘જરબરી’માંથી અદર દાખલ થાય કે તેનાં ઉપર ગોળી

છોડે. ટેક કેર ! નેમ કાંઈ ઉંચી ટાંકવા ના કહો-ગસ પગ ઉપર ભારી તેને લાઈ-લાજ કરવાનો છે. મહારા ઘેરમાં ખુના મરકી મને પસંદ નથી. અને હવે, ચાલ આપરે જઈને બુક ગાયકો ખાઈ લઈએ.” અને તે ડાસો ઉશ્કેરણીથી રગેરગ ધુજતો ઉઠ્યો.

“આઈ જોગ ચેર પારડન, સર.” એજ ઘડીએ જાટલર અંદર દાખલ થતાં બોલ્યો-“પણ ફેરીસ-આપણા ગેમકીપરનાં જોવામાં એક રસ્તામાં તદન બેસુદ્ધ હાલ તમાં પડેલી જવાન ગાઈ આવી છે. એને તેણીને ઉપાડીને રાંધણીમાં આણી છે સાહેબ.”

“એ કોણ છે, અને ક્યાંથી આવેલી છે?” મીં મારસડને ચક્રીટ થઈ પુછ્યું.

“હું જાણતો નથી, સાહેબ; ગિચારી ભુખ અને ઠંડકથી ઘણી અકળાઈ ગલ-રાઈ ગયેલી છે અને કશાળી જવાગો દઈ શકતી નથી. ગિચારીનાં આંગમાં પુરે પાધરાં કપડાં પણ નથી, પરંતુ તેણીનાં બાજકને તો સારી સંભાળથી કપડાં પહે-ડાવવાની તેણીએ કાળજી કીધેલી લાગેછ.”

“આહ ! ત્યારે તો એક જમ્યુબી છે ?”

“હા, એક નાનો ખુગમુરત છોકરો-ઘણો શોહામણો છે.”

“વેલ, એ લોકની જરાજર ખાતરદારી થાયછ તેની સંભાળ લેજે-ને જાને તો રાતનાં આપણાં મકાનમાંજ ગિછાણું કરી આપજે. એલોકનેહુ સહવારનાં જોવશ.”

“શુ, સાહેબ, એ હાડપણભર્યું છે,” અંહી દ્યુકાસ વચ્ચે પડ્યો, “કે એક કોઈ ભમતીભામતીને ત્હમે ત્હમારા મકાનમાં આશરો આપોછ? અંહીથી ‘વર્ક હાઉસ’ માત્ર ચાર માઈલનાં છેટા ઉપર છે. ત્યાં તેઓને ત્હમે મોકળી શકશે.”

“આવી ઠંડકતી ઠડીવાળી રાતે! જાઈ જ્યોર્જ-નહિં! પણ ગઈ કાલની ત્હારી સુચનાં યાદ છે? મ્હારી ખાણુંની મેજની વડી તરીકે એવીજ કોઈ ચીથડેકાલ અગળાને બેસાડી તેની મેહમાનદારી કરી જોવા તે મને કહ્યું હતું, આજની રાત્રે એ મ્હારી ટેબલ ઉપર મીસીસ મોરીસ મારસડન તરીકે ખીરાજશે. તેણી તરફ જાણે તેણી એક કચેસ હોય તેમ વર્તણુકે ચલાવવામાં આવશે. અને તને, દ્યુકાસ, એની ખુરસીની પાછળ ઉભો રહી દરેક માન અને ધ્યાનથી એની મેહમાનદારી કરવી પડશે.”

“સાહેબ, હું સખ્ત વાંધો ઉઠાવુંછ !”

“વાંધો ઉઠાવેછ ! તું સારી રીતે સમજી શકતો હશે, દ્યુકાસ, કે મ્હારા પૈસા મેળવવાની તાહુરે આશા અર્હીજ સુધી રાખવાની છે કે જ્યાંસુધી ‘તું માહરા એકેએક શબ્દને હુકમ મીસાળ માન આપે.’ પછી નોકર તરફ ફરી-“જા, તેણીને અને તેણીના જમ્યાને જાઆદરમાન લઈ આવ.”

થોડીક મીનીટો પછી-ખટકા તે કોઈ બાઈને ડાઈનીંગ રૂમમાં લઈ આવ્યો. જોન મારસડન કોઈ ઈન્ટરડીપીનરડી જે. આ જોનાની અંધારામાં હતો. પણ તેને બદલે કંગાળ કપડાંમાં ઘણી-સંભળથી સજ થયેલી એક થોડાતુર સુંદરતાને જોઈ તે ઘણો વિસ્મય પામ્યો. દુઃખ, લુખ, ઠાક, ઈત્યાદીએ નેણીની ખુનસુરતી ઘણી છીનવી લીધી હતી તોપણ તેણીનાં ગમગીન મુખક ઉપરથી કંઈક લઈ શકાતું હતું કે તે કોઈ સારાં ખાનદાનની અને સસા શુશ્રેષ્ઠતાની અંગના હતી. તેણીની છાતી ઉપર પોંદતું બાળકળી ઘણું ખુનસુરત હતું.

“ત્હમને માહરા ઘેરમાં આવકાર આપનાં મને ખુશાલી ઉપજે છે, બાતુ.” ઘરના મીઠા મારસડને કહ્યું. “હું ત્હમે કોણ છો, શું છે, ક્યાંથી આવ્યાં છો તે ત્હમને પુછવા નથી માગતો, પણ એ મ્હારી ઈચ્છા છે કે ત્હમે આજે અમારી સાથે ખાણું લઈ અમને માન આપો. આજે સતે ત્હમે મીનીટ મારસડન છો, અને મ્હારી ટેનલના વડા તરીકે બીરાજ્યો.”

“પણ—”

“હું માંગી લઉં છ કે એક શબ્દની ના જોલો. લ્યુકાસ, મીસીસ મારસડનને ત્હારો હાથ આપ અને જમવાની ટેમકા ઉપર તેવણને લઈ જા.”

તે બાળકને ઘણી સંભાળથી ત્યાં પડેલા એક સોફા ઉપર મુઠાડવામાં આવ્યું.

“મને ત્હમાડું નામ જણવાની રત્ન છે, સાહેબ?” તે અળખાએ ઘણું મધુર હાલકે પુછ્યું.

“મ્હાડું નામ જોન મારસડન છે-મને જ્યાં ધખારાવાળો કરોડપતી કહે છે.”

“જોન મારસડન!” મોહત જેવી એકએક પ્રીક્ષા મારી જતાં તે અંતણીએ પુછાયું.

“આહ! હું જોઉં છ કે મ્હાડું નામ ત્હમે કેટ સમજેલું છે. લ્યુકાસ, મીસીસ મારસડનની ખુશીની ખરાબર પછવાડે ઉભો રહે અને જોકે તેવણને બધું ખરાબર મળેછ.”

હાથના કીધાં હાથે વાગે! માંડિથી કોઈ અને ખંડગીનાં અંગાર વચ્ચે જળી મરતો લ્યુકાસ કેન તે વગર નોતરેલા અને તમામ અન્નદયા પહોંચાણી પહોંચાણા ગત કરતો ઉભો. તે સામે થઈ શક્યો નહિ. નેને ખુધા મારસડનનાં કંઠાઓ વિધે પુરતી માંડીતી હતી અને તેથી તેનાથી કશીની જલસી તકશર થઈ શકી નહિ. તે એક ઘણું સુંદર ખાણું હતું અને તે ખાયા વિના જાણે ચાકરી કરતો હોય તેમ એક ખીલકુલ નવી અને લામતી જેવી સી પાછળ ઉભું રહેતાં તે કમળત સાવકાને ગળે લાલે છરીજ ફરી. તે ખાણું તેને હાલ વિનાતું લાંબુ અને કંઠાળામયું લાંબું. ખુધા મારસડન ખુબ જોલમાં એકાએક આવી ગયો હતો, અને પેલી સાથે જતનતનાં તાહેલાંઓ કરી વગર અગતે ખાણું લંગાવ્યા કરતો હતો. તે લ્યુકાસનો કંઠાળો અને ખીજવાત જોઈ શકતો હતો અને તે જોઈ અને જાણી તે ખુધા એક જતની અનુની ખુશાળી લેતો હતો.

આથદે ખાણું ખતમ થયું.

“હવે આથ ફારમ ખતમ થયો છે,” જોન મારસડને કહ્યું. “અને હું ખીદું છે કે તે એક ફેલ નથી પુરવાર થયો. મેકમ, હું ત્હમરી કંપની અમને આપવા માટે ત્હમરો ઉપકાર માનું છું. આજની રાત ત્હમે અંદીજ તોડી પાડજો. આજે નાનાં ગરબાને એક ગીછાણું ઉપર પોઢાડી દેજો, અને પછી, ગાનું, હું ત્હમરી માથે કાંઈ વાત કરવા આહુ છું. લ્યુકાસ, આજે ખાળકને આપણી હાઉસ કીપર આગળ લઈ બે અને પછી લાયસેરીમાં આવી મળ.”

જોન મારસડને ઘણાં ગંભીર ખ્યાલો કરતો બેઠો; લ્યુકાસે તેને કંઠેલી વાતથી તેનાં ઉપર ઘણી ગમગીન અમરો ઉપજી હતી. તે અવાર નવાર તેનાં સીકરા માથે સચાડ કરી તેને પાગે પેટપાંચમાં દાખવા મૂકતો હતો. તેનું જીગર તેને કીધેલા ઘાટકી અન્યાયથી તેને વાનવાર ઠપકો દેતું હતું અને તે મોરીસને જોટવા ઘણા તલપાપડ બનતો હતો. તેનાં જીગરમાં સમાયતો ખાપનો ખ્યાર તેને તેનાં બેટા ભણી અવારનવાર નમ્ર અને દયાળુ બનાવતો હતો.

ખાપનો ખ્યાર ! પ્રીય વાંચનાર એક દયાળુ, બોહળા જીગરનાં ઉમદા, ખાપનો ખ્યાર જેટલો બુલંદ છે, જેટલો જોરાવર છે તેટલોજ પવિત્ર અને અસ્વાધી છે. તે જેટલો જાજે વેળાએ ઘાટકી બને છે તેટલોજ તેની અસરમાં ઉમદા છે—મીઠો છે ખાપનું વાહાલ—એક વાહાલા, સાચ્યા ખ્યારથી આડી જાણનારા પીદરનું હેત ખુદ અમૂન જેવું મધુર છે ! એક ખાપ તેનાં પાછ કંઠેડાં મીઠજે હીણાયેછ, એક ફર, મીઠજી મનુષ્યમાં ખપેછ, સર્વ ગમથી નરજોડાયછ અને તે છતાં આખર કરે તે એક વાહાલામાં વાહયોજ ખાપ પુરવાર થાયછ ! ને જેટલા તીરસ્કારથી તરજોડી જાગેછ તેટલાંજ વાહાલથી પાંસાંમા દાગી જાણેછ—હૈયામાં સમાવી જાણેછ ! જેમ પરવરદેગારે દમમાં લેવાની હવા ચોકળી એકસીજન નથી બનાવી, તેમાં ખીજી ઝેરી હવાને લેવી છે અને ને જેટલી ઉપયોગી છે તેટલોજ અને તેવોજ ઉપયોગી એક ખીનસ્વાધી પીદરનો ઉમદા ખ્યાર છે તેનો ધાક, તેનો ત્રાસ, તેની મારફાડ જેટલી સખખત છે. જેટલી કડી અને ઝેરી છે તેટલી નમ્ર અને ઉપયોગી છે, તેનું શીરછત્ર ખુદ આકાશમાંથી આપણને મળતા આશરા જેવું બોહળું છે. પરંતુ આપણે આપણી વારલાથી નિનાં કારણે વેગળા નિકળી ગયા.

જોન મારસડને તેનાં બેટાનોજ ગમ ખાતો એજલો બેઠો હતો, તેટલાં તેનો ગાવકો કીકરા તેને આવી મળ્યો.

“વેવ, લ્યુકાસ; રમુજ ખતમ થયેલી છે, અને હું ધારૂં છે કે તે નિષ્કૂળ ગઈછ. જહાડ જીગર એમ એક કોઈ નિર્દોષ બાલુ અને તેની કમનશીળી સાથે ચેડાં કાઢવા માટે મને ઘણો થપકો દેછ. પણ હવે જાની તે તો બની. તે બંદુક આપી માણુમાને તંચા ઉભાં રાખેલાં છે કે ?”

“હા; એ ચોરોને આવકાર દેવા માટે બધું તૈયાર છે.”

“લ-ત્યારે હવે મને છોડી બે. આજે મને ત્હારી સગત નથી ગમવાની”

એખલો પડતાં તે યુનેર્ગ પાઠો ઉઠા જવાયેની ખુમારીમાં ગરક ગયો, તેનાં વિચારો ઘણા શોકાતુર હતા. અને મને મને નાત્રી થતાં લગાર અનકીને તે પોતાનાં વિચારોમાંથી બચે અને તેને એક નોકરને તેડે.

“પેટી જાનું સુધું ગઈ છે કે?”

“નહિ, સાહજ.”

“તે ત્યારે એને અહીં મોકળ.”

થોડીક ગીનીટો પછી તે જાઈ તેણી સનમુખ આવી ઉભી.

“મને બીડા લાગે છે, જાન. કે આજની મ્હારી આવચલન માટે મેં તુમારી જોઈયે તેવી દરગુજર આપી નથી. મને વિશ્વાસ છે કે તમને મને માફ કરશે. જ્યારે મેં એ રમુજ શરૂ કરી હતી ત્યારે મને એમ નહિ લાગ્યું તું કે હું એક અખ્યાનાં કમનશી સાથે ચેડા કાઢીશ.”

“માફ કરવા જેવું કંઈ નથી, સાહેબ. તુમારી માયા મેહરજાની માટે હું ઠલેલી તુમારી ઉપકારી છે.”

ત્યાર પછી તેણે તેણીને આંગળમાં આંગળો સાથે તેનાં મોટા સંતાપ અને દુઃખની વાત કહી સમજાવી. “જે તુમારાજ જેવી મ્હારા દીકરાની ખાચરી હતી તો એ હું જાનેની માણી મેળવવા તેઓ આગળ ગુથણગરીએ પડ્યો હતો,” સેવડે તેણે ઘણી લાગણીથી ઉમેર્યું.

“તમને વ્યુકાન કેન ઉપર વિશ્વાસ મૂકી શકે છે?”

“ઘણું નહિ, એ તો મ્હારે કબુલ કરવું જોઈયે,” તેણે જવાબ દીધો; પછી લાગણીઓથી ધ્રુજતા અવાજે તેણે વ્યુકાસે તેને પેટી ચોરીને લગતી કહેડી વાત કહી સમજાવી. તે ખાપડાનું તન એ જાધુ ગોલતાં ડચકાઓથી ધ્રુજી રહ્યું.

“જુલું! હડહડતું જુલું!” એ સાલગી પેટી બાર્ડો લાગતી પુર્વક પોકાર દીધો. “મારીસ મારસડન તો એક ઈજતદાર અને ઈમાનદાર આદમી છે. તેનું તેના જાપ ઉપર હેત અત્યંત છે. તેનાં પેડલવાન જેવાં જગરમાં સચ્ચાઈ અને વફા સીવાય બીજું કશું બી વસ્તું નથી.”

“ઓ, જાઈ, ખુદાને વારતે કહે ત્યારે કે તું કોણ છે?” અત્યંત ગીચી દગ અંધ તે વૃદ્ધ મરદે ઘણી કદરોત્સાહક જરાક પાડી.

એજ ઘડીએ જાંદુકનાં એક જગરદસ્ત ધડાકાથી બધી હવા ધ્રુજી રહી

તે મોટો ધડાકો સમી જતાં એક કાનનાં ગેહુદ ફાટી મુકે એની કારની સીમ અને તેની લગોલગ એક શરીર જમીન ઉપર ટપકાઈ પડવાનો દુઃખદાયક અવાજ આવ્યો. જોન મારસડન લાયબ્રેરીમાંથી એક ઉછળેલો મારી ખાહુર આવ્યો, જેની પાછળ પેટી અંજલિ અખળાથી દોડી. તેઓ ફાઈંગ રૂમમાં આવ્યા, જ્યાંની મધ્યમાં મોટી બારીઓ ખુલ્લી હતી અને તેઓએ એક કલાવર આંગળાં જવાનને તેનાં જોડામાં તરતોર ધરેલો ત્યાંનાં ગાંધીયા ઉપર પડેલો નિહાળ્યો.

તે કમનસીબનાં આકાર ઉપર ઇલેક્ટ્રીક લાઈટનો ઉત્તમ ફેંકવામા આવ્યો અને તેને પીછાણતાં ઘરડા જોત અને તેની મધ્યસત્રોની પહોંચણીનાં સુખમાથી એક સામતી એક કર્ણભય યુગ નિરૂપી પડી અને જાને જણાં ગોચા તેઓનો આત્મા હથેલીમાં પકડી તેની તરફ દોડ્યાં.

“મોરીસ! મ્હારા દીકરા! મ્હારા દીકરા!” તે જુદાં તેની નજીક ફસાઇ પડી ઘરાડ પાડી ઉઠ્યો.

“મોરીસ-મ્હારા ભરથાર!” પેલી સ્ત્રી તે આકારનું માથું જોળામાં મેળી પોદારી ઉઠી. “આહ, એ મરી નથી ગયો; એ જીવેછ. મોરીસ, એક બોલ તો બોલ?” તે જખમી થયેલા જવાને તેની ચક્ષુઓ ઉઘાડી ઉપર જોયું.

“મુરીયલ, આખરે તું મને મળીછ!”

અકીટ થયેલો જોત મારસડન ઉશકેરાત, અભયમી, દુઃખ અને ખુશાળીથી રંગેરંગ ધૂજતો હતો. “તંદમે કોણ છેઓ, બાતુ?” તેણે પુછ્યું.

“હું મુરીયલ મારસડન-ત્હમારા દીકરાની ઘણી આશી છેઉ” તેણીએ કહ્યું. “ઓ, પણ ખીજે ખુલાસો આપણે પછી કરશું. એવજુ પાછા મેસુદ્ધ થઇ ગયાછ. મદદ બોલાવો.”

ઇત્ત પામેલા કમનસીબ મોરીસને તરત પીછાણે લઇ જવામાં આવ્યો અને ડાકટરોને બોલાવાની થોડા વારમાં ઘરફરી ચાલી રહી. ડાકટરો આવ્યા અને તેઓએ મત આપ્યું કે ઘણાં મોટા નશીબે ગોળી તે જવાનને ઘણી ઇજા કરી શકી નહિ હતી અને તે ઘણો જલ્દી સાજો થઇ જશે એમ હતું.

“જાંદુક કોણે ફેડી હતી?” જોત મારસડને ણધું સમાધન થઇ ગયા પછી ગેમ ફીપરને પુછ્યું.

“સાહેબ, મેં કે કોઇખી નોકરે ફેડી નથી.” જવાબ મળ્યો. “પીસ્તોલનો ધડાકો થયો તેની થોડીજ મીનીટો અગાઉ એક જાંદુક સાથે મેં મીં વ્યુકાસ કેતને જગીચામાં જોયો હતો.”

“વ્યુકાસને અહીં મોકળ.”

પણ વ્યુકાસ કેન ત્યાં હોય તો આવેની? તે ઠંગાળ પોતાના સોવકા લાઈતુ ખુન કરવામાં નિશાફળ ગયેલો જાણી અને હવે તેનું સઘળું પોગળ ઉઘાડુ પડશે એવું માંની ત્યાંથી સદાગરો તેનું મોંહ કાળું કરી ગયો હતો.

જસ હવે કહેવાનું ઝાઝું રહ્યું નથી. મોરીસ ઘણો જલ્દી સાજો થયો અને તે તેની નેકજાંઘ પરણેતર અને બાળકનાં વાહાલમાં સુખી છે. જોત મારસડનની ખુશાલી અને સુખનો તો કાંઇ સૂમારજ નથી. તે કાચ્યા કાનનાં ખુદાએ પોતાની ભુલ અને મૂર્ખાઈ જોઇ ઘણો ગમ બાધો-ઘણો પસ્તાવો ફીધો અને પટ્ટી સર્વની ઘણી માફી આહી. ત્યારબાદ તે પણ જ્યાં સુધી જીવ્યો જાગ્યો ત્યાં સુધી તેના દીકરા વહુ અને પાત્રનાં લાડ અને વાહલ વચ્ચે સુખી સુખીજ રહ્યો.

વિશ્વે સર્વ વિચારિ, કરિયે યારી.

—૦:—
[અદ્રાવળા]

૧

“દૈવ કદી છોડે નહિ દાદી.”

દૈવ કદી છોડે નહિ દાદી, નરનારી નાદાન,
પુરણ ગણિયે કર્મ—પ્રસાદી, સુણ સાદી આસાન;
સુણ સાદી આસાન જરા તું દૈવ લેખ ગણ નોધ ગણ તું.
અંની અમર ગણી છે ગદી, દૈવ કદી છોડે નહિ દાદી.

૨

“કવિતા શી દરખારી કરિયે.”

કવિતા શી દરખારી કરિયે, ધરિયે હરિતું ધ્યાન,
મન સુકી તપ કાળે મરિયે, કરિયે નહિ ઈનસાન.
કરિયે નહિ ઈનસાન ન કરિયે, અતરમાં ભૂપતિ આદરિયે;
તન પટકી દાદી ભવ તરિયે, કવિતા શી દરખારી કરિયે.

૩

“ધન્યવાદ તે નરને નામી.”

ધન્યવાદ તે નરને નામી, જે જશ જાગી જાય,
સ્વામી—ભકિતમા નવ કરી, પામી પ્રીત વળણાય.
પામી પ્રીત વળણાય ખરેખર. સુણના ગીત ગવાય ઘરે ઘર,
સજ્જનતા દાદી વર્ણા આમી, ધન્યવાદ તે નરને નામી.

૪

“ગુણી ભુપતિ ભોગવશે ગાદી.”

ગુણી ભુપતિ ભોગવશે ગાદી, નાદીનું નહિ નામ;
અમ—પાળ નૃપનીજ પ્રસાદી. આળાદી અભિરામ
આળાદી અભિરામ પ્રજામાં, જન તન મન ધન ધાન ધનમાં
દિલખુશ મહુકૈયત દિલ દાદી, ગુણી ભુપતિ ભોગવશે ગાદી

૫

“નીર્લજ્જથી નીંદાયો દાદી.”

નીર્લજ્જથી નીંદાયો દાદી, વનિતા કેરો વર્ગ,
નેક નાગિનું પગલું નહિ કર, મકલ મણિનું સ્વર્ગ.
સકલ સૃષ્ટિનું સ્વર્ગ ખરેરે, દોજળ દારા દુષ્ટ અરેરે!
મસમોટો છે વગ વિવાદી, નિર્લજ્જથી નીંદાયો દાદી

૬

“વર પામે નહીં સુખ વનીતા વણુ.”

ભદ્રી ભામિની ભુખ સરે પણુ, તજે ન ભવ ભગ્યાર.
સુખાં કરે નિજ સત્યપણાથી. પથ અને પરિવાર.
પથ અને પરિવાર મચાવે, રક્ષણે પણુ રાજ રચાવે;
વર પામે નહિ સુખ વનીતાવણુ ભદ્રી ભામિની ભુખ સહે પણુ.

૭.

“દાદી દુષ્ટ ગણી છે દારા.”

દાદી દુષ્ટ ગણી છે દારા, પોકળ એનો ખ્યાર,
હૃત્તરમાંથી એક જડ છે આ દારા સણગાર.
આ દારા સણગાર મુસંગી, ત્રિયા-વર્ગ છે ખરો ત્રિભંગી;
પ્રાચુ ગયા કેંદ્રેના ખ્યારા, દાદી દુષ્ટ ગણી છે દારા

૮

“ઓ કુદરત ! તારી ખલિહારી.”

ઓ કુદરત ! તારી ખલિહારી, ગાતાં નહોં ગવાય;
સર્વેશ્વર તુજ શક્તિ કેરો, પાર ન લેશ પમાય,
પાર ન લેશ પમાય તમારો, તુ રક્ષણ કરનાર અમારો;
રંગ રંગની રચના ન્યાયી. ઓ કુદરત ! તારી ખલિહારી.

૯.

“સુણ સખી આજ શીખામણુ સારી”

સુણ સખી આજ શીખામણુ સારી, ધાગી મન તુજ પીર,
વિવેકથી શુભ વાન વિચારી. નારી જન ગણીગ;
નારી જન ગણીરખાથી, શુણ કીર્તી વખાણાય ઘણાંથી;
જાળવજે તુજ ઈજ્જત બારી, સુણ સખી આજ શીખામણુ સારી

૧૦.

“સારાંની સોખતમાં ફરીયે.”

સારાંની સોખતમાં ફરિયે, ભરિયે નહિ મદ અગ;
કુલક્ષણીનાં ઢંગ ન ધરિયે સઘરિયે શુભ સગ,
સઘરિયે શુભ સગ સલ્લણી. પાપ તણી સખી બાધ ન પુણી;
તન સંભાળી આ ભવ તરિયે, સારાંની સોખતમાં ફરિયે

મરહુમ કવિ દાદી એ. તારાપોરવાલા.

લુક હયર પ્લઝ!

આજે દેખાવના પરમા છે. તમારા દેખાવમાં પગની શોભા સહી જરૂરી છે. અને પગ લીધી રહે એવાં ફાકડાં અપ-ટુ-ડેટ સ્ટાઇલના બુટ યા શુઝની એક જોડી તે કામ બગવશે. પણ એવાં મનપસીજ બુટ યા શુઝ ખરીદવા ક્યાં જશો?

ધી બોમ્બે ગુડ લક બુટ એન્ડ
શુ માર્ટ,

હુકાન નં ૭. લાલસીંગ ખીલ્ડીંગ,
હુકારચાવ ક્રાફ્ટ માર્કીટ, મુંબઈ.

મનપસંદ ઇંગલીશ અમેરીકન વિગેરે બુટ, શુઝ, સ્વીપર્સોનલ એક મોટું મંચદસ્થાન અમારી દુકાને ખુલ્લું છે. જોઈ જઈ ખાત્રી કરો.

માલેક:-હુકીમભાઈ દાઉદજી એન્ડ સન્સ.

ટેલીગ્રામ એડ્રેસ "Boot Bombay."

આખા હિંદુસ્તાનમાં વખણાયેલો

વાળ કાળા કરવાનો

પકા કલપ.

આ કલપ મુછોનાં તથા દાંડીના મકેદ વાળને તગાડતાં, તે પાંચજ મિનીટમાં સુંદર કાળા થઈ જાય છે. વાળના શોખીનોએ યાદ રાખવું કે, એની બરોબર આજ કોઈપણ કલપ નથી. આ કલપ વાપરવામાં સહેલો છે, સોડમમાં ગમતો છે, ગુણમાં અકસીર છે, રંગમાં પાકો છે અને કિંમતમાં સસ્તો છે. કિંમત રૂ. ૧-૪-૦. ટપાલ/ખર્ચ બુદ્ધ.

બાહરગામ મારે એજન્ટો જોઈએ હીએ.

મેસર્સ નવરત્ન એન્ડ સન,

૧૪૬, કાવળાપેલો રોડ-મુંબઈ (૨)

કાયમની શક્તી મેળવી જીંદગી પર્યંત સુખ ભોગવવા માટે.

રાજરસ મહાધ્વજ વમલવ ટોનીક પીલસ.

આ અન્ય દવા નપુંસક ને જન્ય પુરોને ખરૂં પુરુષત્વ આપવામાં સહી પહેલો નંબર ધરાવે છે.

સ્વપનામાં તથા પેસાગમાં જતી ધાતુને અટકાવી ધાતુને વધારી ઘટ કરી વીર્ય વીકારના દરેક દરદો સારા કરે છે. લોહીનો જથ્થો વધારી શરીરનાં દરેક અવયવોને શક્તી આપે છે. નાશ પામેલી બાદશક્તીને સજીવન કરી મગમને જળવાન જનાવવાને વીજલી રૂપે કામ કરે છે. માથાનો દુખાવો, મનની દીવગીરી, સાંધાઓમાં થતી કળતર, આંખે ચક્રી આવવી, જીભનું કમી થવું, કમરનો દુખાવો વીગેરે દરદોને જલદીથી દફા કરે છે. શરીરની સુસ્ત પડેલી નસોને તાકાત આપી વૃદ્ધને જુવાની હાલતમાં લાવી શીકા પડી ગયેલા ચહેરાને કાંતીવાન જનાવી શરીર મસ્ત જેવું જતાવે છે.

મનુષ્ય જીવન સુધારીને વધારતાર આ છેલ્લો અમૃતમય ઉપાય છે.

કીંંગ ગોળી ૪૦ નંબર પહેલાના ૩. ૧૦.

જીવન વગરની હાલતને નવું જીવન આપવા માટે વૈલવ આર્મીંગ તીલાઓનો ઉપયોગ કરો.

તેના ગુણો નાંચે વાંચો.

વાપરીને અન્ય થશે.

વૈલવ આર્મીંગ તીલા નં ૧.

કગજે પડેલી નસોના લાંબે ફુનીઆનુ સુખ ભોગવવાને ખાતમ થયેલા પુરોને નસોમાં વીજળીની માફક પાવર પેલા કરી નવી જીંદગી આપે છે. જીંદગીનું નપુંસકપણું દૂર કરવા માટે ફુનીયામાં આ દવાની જોડી નથી. કી. ઑંસ ૧. નાં ૩. ૨૫,

વૈલવ આર્મીંગ તીલા નં ૨.

હાથરસ અગર કોઈપણ જાતની કુટેવોથી તેમજ અત્યંત વીલાસથી નબળી પડેલી નસોને પોતાની અસલ હાલતપર લાવી નસોના નવું જીવન આપે છે. કી ઑંસ ૧ ના ૩. ૧૫)

વૈલવ આર્મીંગ તીલા નં ૩.

આ તીલાને ઉપયોગ કરવાથી જીંદગી સુધી નસો કમજોર પડતી નથી. જુવાનીમાં નસોને આરગણી ત કાત આપે છે અને વૃધ્ધાવસ્થામાં પણ જુવાનીની હાલતને ટકવી રાખે છે કી. ૩. ૫)

દરેક થત વ્યવહાર જાનગી રાખવામાં આવે છે. સઘળા વ્યવહાર નીચેનાં મરનામે કરવો.

ડૉ. વલેરા,

ફ્રાંકલેન્ડ રોડ, મુંબઈ નં. ૪

“મોહતનો કેહર.”

શું મોહત ખરેખર લયંકર છે?

લખનાર:—Mr. J. M. Hormusji.

(૧) “મોહતનો ઘંટ.”

Death is the liberator of him whom freedom cannot release, the physician of him whom medicine cannot cure, and the comfortor of him whom time cannot console.”

Colton.

અભ્યારસુધી આપણે “મોહત”ના અતિ ગંભીર વિષયપર ચાનની દૃષ્ટિએ વિવાદ કર્યો છે, હવે આપણે “મોહતનો ઘંટ” ન્વારે વાગે છે—યાને ન્વારે કોઇની અજલ આવે છે—ત્યારે શું શું બનાવે જુદી જુદી કોમોમાં બને છે તે વિગતનાર તપાસ્યે. પ્રથમ આપણીજ કોમનો લખવો લઇએ.

ન્વારે આપણી કોમમાં કોઇ ઘેર ખરણનો પ્રમંગ થાય છે ત્યારે તે ઘરનાં અગ્નિ નર નારીઓ ઘણીએકવાર ખુબજ નબોએ અને ધિક્કારયુક્ત દેખાવ રજુ કરે છે, અને તેમાં મુખ્ય રડવા કુટવાનો અતિયમ નિર્લજ્જ અને કદંગો રિવાજ છે. આ રિવાજ કેવી રીતે પડ્યો તે એકદમ કહી શકાતું નથી, પણ એટલું તો આપણુ ખાત્રીથી કહી શકયે કે એનો ખેશરમ રવેયો દિંદમાં આત્મા પછીજ આપણી અતિ શુદ્ધ કોમમાં પગપેસારો પામ્યો છે. “શાહનામા”માં પણ ઇરાનીઓને આવી વખતે નાહિંમન યઇ સ્ત્રીઓની મુવાફક રડતા મિનારનામાં આવ્યા છે ખરા, પરંતુ બનવા જોગ છે કે પોતાના કબ્બને કરણારસનો શૂંગાર આપી તેની મુખીમાં વધારો કરવાને વિષે ચાપરે અતિયયોક્તિને પોતાની મદદમાં લીધી હોય કોઇપણ સાદી અકકલનો માણસ એટલું તો જોઇ શકે કે આપણાં વડાધાંઓના વિયોગથી આપણને દુખ અને શોક તો લાગેજ લાગે, અને તેથી આપણી આંખોમાંથી અશ્રુપ્રવાહ વહેજ વહે, પરંતુ તે મનુષ્ય હદમાં રહીનેજ ચલું જોઇએ. એશક રડવાથી આપણી છાતી ઉપરનો ગમગીનીનો મોએ કંઈક ઓછો થાય છે ખરો, છતાં પણ ઘણીએકવાર આપણુ જોઇએ છીએ કે ધણાંક નરનારીઓ માત્ર ખહારનો દેખાવ કરવા માટે નહિ ચક્રાની ક્ષેત્ર એવાં અતેડાં કરે છે. રડવું આવવાતું મુખ્યમાં મુખ્ય કારણ એજ છે કે ધણાં મનુષ્યો દેહમિન્નાત્મકતાનું તત્ત્વજ્ઞાન સમજતાં નથી

અને તેથીજ દેહ અને આત્માના વિયોગને અધ્યક્ષિત ભયકર રૂપ આપી દે છે, અને પોતે નકામા દુખી થાય છે અને ખીન્નુઓને કરે છે. તેઓ જો જાણે કે—

નેનં છિદંતિ શાસ્ત્રાણિ નેનં દહતિ પાવકાં ।

નચૈનક્રે દયંત્યાપો નશીપયતિ માસ્ત્ત ॥

અચ્છે યોડયમ દાહ્યોડયમક્રે યોડછેભ્યશ્વચ ।

નિત્યઃ સચગતઃ સ્થાણુમચ્છોડંયસન તનઃ ॥

જો આત્માને શસ્ત્ર છેદતું નથી, અગ્નિ બાળતો નથી, તેગજ પાણી કાઢવડાવતું નથી, અને વાયુ સુકવતો નથી,—કેમજે એ આત્મા છે ।૫ નહીં, ખજો નહીં, અને સુકાય નહીં એવો છે. તેગજ નિત્ય, સર્વ વ્યાપી, અચળ અને અચર છે—તો તેઓનો વ્યર્થ શોક ધણે દરજ્જે કમતી થઈ જાય. એ વહાલાંઓ વચ્ચેની પ્યારની અંદર એકાએક તૂટી જનાથી તે વિયોગ નિશકે આસલ થઈ પડે છે, આને તેની જે શોક લાગે તે હિમનથી આપણે ખમવો જોઈએ અને એકાદ એકાન્ત જગામાં તેને રસ્તા આપવામા કંઈ પણ ઓડું નથી, પરંતુ લોકના દેખના-ક્રમિગ ઢોગ કરી એમલગામણ સાદ કાઢવાથી કંઈ ખરેખરો શોક જણાવાતો નથી. આપણે દુન્યવિ હર્ષ કે શેષકતુ માન્યિકશાસ્ત્ર પારીકીથી જોઈશું નો આપણે એટલાજ, અતુલાનપર આવી શક્યે છીએ કે આપણી માનુષિક ઝીંઝી માત્ર આપરવાર્યની ધરી ઉપર ભ્રમણ કરે છે. એકાદ દીકરો મરી જશે નો મામાપ મનમા એટલાજ વિચારથી શોકમત થશે કે, એ અમારું વૃધ્ધનપમા પોપણ કરનાર હતો; બાઇના મરણ ઉપર ભાઇ એમજ મકરપ્રિક્ષાથી વિનાય કરશે કે એ મારો જમણો હાથ જેવા સહાયક હતો, એક મિત્રના અવસાન ટાકણે ખીન્ને મિત્ર એવીજ જાહેરી કરશે કે એ મારી તરફ સંપત્તિનિશિતમાં મડ્ડનો દસ્ત લાંઘાવતો હતો, હવે એના વગર મને કાણ સાલના આપણે એક સ્ત્રી જો ન્દાના બાળકોને મૂકી અર્ગલાસ શોધશે તો તેનો બનાર એમજ કલ્પાન કરશે કે તેગીના વગર આ બૂકાની કાણું સંજાળ લેશે! ખરેખરી રીતે જોતાં એ સગા હાવસોનારા અને એ તમામ આહોઆરી નિર્થક છે, સત્ય કે બળવાન વખત પોતાનું નિગિત કાર્ય કર્યો જશે, વયોવૃદ્ધ મામાપનું પોપણ, એકલા પડી ગયલા ભાતને માલતા, ઝૂરી જતા મિત્ર તરફ મદદનો દસ્ત ફરાત કરવો, તેમજ સ્ત્રી વગરના ભર્યાર તેમજ હેરા છોકરાપર નજર રાખવી, છત્યાત્ર કરનાર શું દુનિયામા કોઈ છોજ નહીં એવા વખતમા ખુદ અને તેની મહેરમાનીને સાફ સાફ બૂકી જનામા આવે છે, પરંતુ તે હેમાકત સિવોપ ખીન્નું શું હોઈ શકે? શોક કરવાની મનાઈ વિષે વંદીદાદની ૫ મી પરમર્શના ૧૧ મા ફકરામા સાક્ષાત્ કહેવામાં આવે છે કે.

“દાતરે ગએધનામ અસ્ત્વછતિનામ અસાક્રમ! કેવ પુખ્તેમ અધદાઓ કુંઓ અશાક્રમ?”આમનું અર્થોત અંકુરો મઠદાઓ “યત આ પછનિ નરો અપઓનો સ્પિગમ અરથુકત નાદરિક્ય અપેરેનાયુક્ય વરછથીમ પંતાંમ આજોઈત પાન્વાઓઘહેમ દિકવાઓઘહેમ જરેઝીમ બરછતિ વાચેમ.”

યાને—“હાઈમદ મુવકેના અય અસો પેલ કરનાર! આ ઝીનની પાયમી કંઈ જગા બધીજ નાખુશ છે?” ત્યારે અહરમઝદે કંદયું “અય યૌથી પવિત્ર જરોસ્ત! જે જમીનની

ઉપર ખચ્ચીન અગો મણ્ડની બાયકી તથા છોકરા બચ્ચા આડે મારે જાય, તે માર્ગ ધુળ-
વગો તથા કાંદવગો તથા જે કમીપર અગો મણ્ડનું કુદ્દમ નીતીયો પોકાર કાઢો”
મનનમ એટલીજ છે કે જે જમીનપર રડાપીટ થા છે તેો તીયે ખુદ કમી પોને પાણી
નાખુસ થા છે, અને ત્યાના અમશાસ્પદેનું આનું કમી થા છે વળી પામ્યાં અર્થિશા
કે જે માસાની કમાનામા યા મોઢો અો જોયું છના છના મહેશન અો ફોજખતી
મુસામાન હીલી હતી તે પોનાંજી અનુમર રહે છે કે “હુ એક જગે આગો અને એક
મોઢી ની દીવી, જે બાકર ફોજખના જેના ઉપર આકારી હતી તે ની ઉપર ધણું
ગાનો તથા ફરોહરો વતા, અો તેમના માન કાવાક નો પાર કરવને શક્તિવાન ન હતા,
ખીખ કેટલાકે તે મોઢી મુશ્કેલીથી પાગ કરી હતી અો કાવાક સડેન પાગ કરી યા
હતા. “આ કાંતી જે” મે પુછ્યુ, “અો આ લોકો જે આવા દુખી થઇને ઉભાં
છે તેઓ કાણ છે?” અગો સરોયે તથા આંદર યજ્ઞે કહ્યું આ નવી ધણાક આસુઓથી
ખતેરી કે જે મણ્ડો ગુજરેનાઓ મારે રડતી વખતે તથા કયાપિત કરતી વખતે
પાડે છાં લોકો ધર્મ રિત્ત એ આસુ પાડે કે અને તે આસુઓ આ નીમા
એના થઇને વધી જાય છે તેઓ આ ની ઓળખાને શક્તિવાન નથી તેઓ તે રવાનો
છે કે જેમને માટે તેમના ગુજરા બદ ધણા કલાપિત અને રહનો થતા હતા! અય
અશો અર્થિશા! દુનિયાના લોકો અહેર કરને કે ‘લગો લોકો દુનિયામા હોન ત્યારે ધર્મ
નિરક્ષ રડતુ તથા કનાપિત કરી નહી મરય - જેટલી કનાપિત તથા રહન થા કે એટલી
મુશ્કેલી અો કમી તમારા ગુજરેનાઓના રવોનો ધાય કે?” મે વળી એરોનોના રવાનો દીઠા
જેમના માયા કાળી નાપેના અને શરીરથી છુગ પાડેલા હતા અો જમને દમેશ ખુમ મારતી
રાખી હતી મે પુછ્યુ “મા કાણના રવાનો છે?” અગો સરોય અને આંદર યજ્ઞે કહ્યું આ
રવાનો તે એરોનોના છે કે જેઓએ દુનિયામા ગુજરેવાઓ માટે ધગો વિનાય તથા રહનો કયો
હતા અને માયા તથા મોડા કુસા હતા!” એ ઉપરથી આપણુ જોઈ શકે છીએ કે રડવા
કુદનાનો આપણા પરિત્ર મજ્જામા મખત નિય છે, અને આ અગ્રીમ ગુનાહને “શીનમોહ”ને
નામે જણાવેનો છે ધર્મનું આ મમે ઓતુ મખત રમાન છે જના આપણાથી યોગ્યથા પણુ
આંસુ પાડ્યા વગર તો રહેવા નહી, અને યોગ આસુના પ્રાપ્તિ માટે યજ્ઞેઋતે ૧૧૦૬ મે
તખેરી એક દરસી રસાયના કહે છે કે “જે કોઇએ ગુજરનાની પુકે રડતુ કરી હાય તેના
ગુનાહની તોજ્જને માટે કાછમી એક ફરેશના નામથી એમ વહીલાઈ હતવવો અથવા છમવો!”

બદીન રક્તન અક્તુન ન બાયદ ગેરીરત,

ન દામીમ ફરજમે છન કાર ચીરત?

સાપર ફેરદુની કહે છે એવી રીતે કોઇનું મરણ થાય તે માટે અત્રુપાત કવો નહી,
કારણ આપણે જાણતા નથી કે એ બનાવના પેદામા શુ અમાયતુ છે આપણો પાક મજ્જાન
બાત કવનો બારીમ છે, અો તેથી વહીલાઈ મોઇનું મરણ થાય ત્યારે કંટો શોક ગખવો તે
અંદર જાણવેનું છે “જે બાપ કે મા ગુજરે તો મેમ અથવા એગીએ આ પ્રમાણે તો શોક
પાવવો જે મરતા “દલા દાનને યાને મરતા અગાઉ માજ પસતી દીન પ્રમાણે તે જોઈ પરીને
ઓગમ થતા વગર મણ્ડ પામ્યુ દોષ તો મેમ એગીએ ૧૦ નિમ્મ સુની તેનો મેમ ગખવો

એ સુદત ગુજરાવા પછી શોક મૂકવાની ક્રિયા કરીને મંગળકાર્યમાં સામેલ થવું.* જે ખેડો અથવા ખેડી ગુજરી ન્યાય તો માથ અથવા થાપે “દહા” હાલતમાં મરણ થાય તો ૩૦ દહાડા અને “તનું પેરેય” હાલતે ગુજરે તો ૬૦ દિવસ શોક રાખવા પછી શાદી રામસાનીમાં ભાગ લેવો. જે બાધ અથવા બહેન ગુજરે તો, “દહમ” હાલતમાં ૩૦ દહાડા અને “તનું પેરેય”માં ૬૦ દહાડા જીવતા બાધ અથવા બહેને ગમ કરવો. જે ધણી અથવા સ્ત્રી ગુજરે, અને મરનાર જે “દહા” હાલતે ગુજર્યું હોય તો ૬ મહીના અને “તનું પેરેય” હાલતે ગુજર્યું હોય તો ૧૨ મહીના જીવતા માટી અથવા બેરીએ શોક રાખવો. જે બાપાનો કે મમાવો, અથવા બપાઇ કે મમાઇ ગુજરે, અને જે “દહા” હાલતે ગુજરે તો ૨૫ દિવસ, અને “તનું પેરેય” સ્થિતીએ ગુજરે તો ૫૦ દહાડા, નખીરા અથવા નખીરીએ શોક રાખવો. જે નખીરા અથવા નખીરી ગુજરે, એને જે “દહા” હાલતે ગુજરે તો ૨૫ દહાડા અને “તનું પેરેય” હાલતે મરણ પામે તો ૧૦ દહાડા મમાવા કે બપાવા અથવા મમાઇ કે બપાઇએ શોક રાખવો. ભત્રીજા અથવા ભત્રીજી “દહા” હાલતે ગુજરે તો ૨૦ દિન અને “તનું પેરેય”માં ગુજરે તો ૪૦ દિન સુધી શોક રાખવો. જે કાકા, મામા, માસો કે કુવો, અથવા કાકી, મામા, મામી કે કુઇ, અગર “દહા” હાલતે મરણ પામે તો ૧૫ દિવસ, અને “તનું પેરેય”માં ગુજરે તો ૩૦ દિવસ ભત્રીજા અથવા બાણેજો યા તો ભત્રીજી અથવા બાણીજીએ શોક કરવો. જે પિત્રાઇ અથવા મમસાઇ, ગર “દહા” સ્થિતિમાં મૃત્યુ વશ થાય તો ૧૦ અને “તનું પેરેય”માં હોય તો ૨૦ દહાડા પડી શોક મુકવો. જે કાકા, મામા કે માસાના દીકરા કે દીકરીના દીકરો, અથવા કાકા, મામા કે માસાના દીકરા કે દીકરીની દીકરી, અગર “દહા” હાલતે મરણ પામે તો પાંચ દિન, અને “તનું પેરેય” હાલતે મરણ પામે તો ૧૦ દિવસ સુધી શોક કરવો.” એની રીતે આપણા ધર્મમાં શોક કરવાની બાંહેધ બારીક વિગત આપવામાં આવી છે. વળી કિરદાસી કહે છે તેમ,

નેગદ કુન જરીન ગુમ્પરે તીઝગદ,
કે દરમાન બુયસ્તો બુયસ્ત દર્દ;
પજુ ઝાર ગર્દી પજુ સરકરાઝ,
પજુ દાન કુજુની ઝો હમજુ નેવાઝ!

* આ મોખતેબર કાષ્ઠાથી હિંદમાં આવ્યા પછી આપણામાં પેવશ ચવડા કેટલાક કડંગા અને વિચિત્ર વહેમોને કેવો ઝબુન ફટકો પડે છે! આપણાં ભૈરંઓમાં એવો એક વહેમ છે કે વર જે ગુજરી ન્યાય તો બેરીએ એક વર્ષ સુધી ઘેરની બહાર, નહીં નીકળવું તેમજ શાદી રામસાનીમાં ભાગ નહીં લેતા એક ખુલ્લે પડી રહેવું! શું કામકાનને ખાતર પણ ઘરની બહાર નીકળે તો શોક મૂકી દીધેલો કહેવાશે અને એક ખુલ્લે નાખી મૂકવાથી બાપડી સ્ત્રીની કેવી દુર્દશા થાય છે તે સૌ કોઇ જાણે છે, છતાં પણ આ જડ ધાવી ખેડેલા વહેમનું કોઇ નિકંદન કરતું નથી. આ રેવાજ આપણામાં હિંદુઓ તરફથી આવેલો લાગે છે, સમગ્ર હિંદુઓમાં વિધવાઓને એક ખુલ્લે નાખી મેળવાનો કડંગો રૂઢિચુસ્ત અવાપિ પર્યંત ન્યાય છે, પરંતુ તેથી વિધવાઓનું જીવન કયાઇ ન્યાય છે તે હવે સૌ કોઇ જાણે છે. આપણા આશા રાખીશું કે આપણાથી આ “શોકને માટે બહાર ન નીકળવાનો” કડંગો રેવાજ જલ્દી જ નાબૂદ કરવામાં આવશે.

યાને "તેજ આપના ગુણ ઉપર તું નજર કર, કારણ કે સહાનુભૂતિ તેમજ હું ખદ્દો એનાથીજ છે; એનાથીજ તું ખ્વાર થાય છે, અને એજ પાઠો તને જીવિતની ટોચે ચઢાવે છે, માટે જાણ કે તનગરી અને દરનીદી બધા હાર એજ છે।" બધી વિગતોને બાજુએ રહેલા દષ્ટિ આપણે જોઈએ કે આપણા ધર્મગા "મોહનજી ખરેખર ભયકર જિતારનામા આવ્યું છે કે કેમ, પ્રથમ તો મરણ ટાકણે જે બહુનર ભણનામા આવે છે તે "ગેહ સારણ" કહેવાય છે. જે ખરેખરી રીતે અવસ્તાના "ગાથાઓ આવૈય"નું અપર્વશ છે. હવે "ગાથા"નો શબ્દસ અર્થ "પરિત્ર ગાયન" છે જે બરોમર સંસ્કૃતના "ગાથા" શબ્દને મળેલો આવે છે, અને અહીં પણ શબ્દાર્થ ઉપરના થાય છે. આ ઉપરથી એટલું તો નક્કી થાય છે કે "ગેહસારણ" એક જાનનું ગાયન છે, અને ગાયન હર દમેશ કોઈને કોઈ આનંદ કે મનની સાથેજ જોડાયેલું હોય છે, ત્યારે એમ કહી શકે કે મરણ પ્રસંગ આપણા મદન્ય પ્રમાણે આનંદનો વપ્ત છે। હવે "સ્વાવૈય" શબ્દનો ધાતુ "સ્વ" યાને ગાવું થાય છે જે દારસી "સરદન" અને સંસ્કૃત શ્રાવ્ય ને મળેલો છે, અને "સ્વ" ઉપરથી કારણ જુત 'સ્વાવૈય' થયો, તે ઉપરથી "ગાથાઓ સ્વાવૈય"નો જોડેમોય અર્થ "ગાથા ગાવાનું" યાને પવિત્ર ગાયનો ગાવા એવોજ થાય છે, અને મરણ પ્રસંગે કંઈક ગાવાનીજ બીના હોય તો આપણું રહજ નોંધ શક્ય કે મોહન ભયકર કેવી રીતે હોઈ શકે? વળી ગાથાની રચના, સૌથી કિંવા એનારત એનીજ છે કે જાણનાજ પશુ બહુનારથી ગાયનની મુલાકાત લવકરવા વગર રહેવાયજ નહીં। † હવે "ગેહસારણ"ના બહુત રંગથી આપણું આંક ફરે લઈએ અને જોઈએ કે તે શુ સમજ આવે છે

અહા યાસા નેમધ્વા,
ઉત્તાનઝરતો રેદ્રથા
મન્નેહરા મઝદાઓ પોઉરવીમ
રપેન્તલા અપા વીરપેગ અપઓધના
વંધહેહરા ખનૂમ મનધહો યા
દનેવીયા ગેહશ્યા ઉર્વાનેગ.

મતવન કે: "નમનતાથી હાથ, જુઝા કરીને મૌથી પહેલા અણદિંક તથા આમાદી કરનાર અહુર-મઝદના તમામ રાસ્ટી ભરેલા કાંતોને તમા બવા મનની અકકવને આએ ખુશાલીમાં હું માણ છું,

* અવસ્તા 'સ્વ' નો અર્થ "ગાવું" તેમજ "સામજણ" અને થાય છે આપણે અહીં "સ્વ" = સંસ્કૃત ઐ = દારસી "શવ" = "સામજણ" લઈએ તો "સ્વ" ઉપરથી કારણ જુત "સ્વાવૈય" થાય જેનો અર્થ "મંજાવણ" એવો થાય એ ઉપરથી "ગાથાઓ સ્વાવૈય" નો એમ પણ અર્થ થઈ શકે કે "પરિત્ર ગાયનો સમજાનના કિંવા મોટેથી જોલવા," અને મોટેથી જોવાવાની મતનજ એટલીજ કે માણની ધ્વનીથી તે જગામાથી સધળી પવીદી દેઈ થઈ જાય.

† આ ઉપરથી એક ડિસ્સો યાદ આવે છે. એકવાર કેડે મરણ થયું હતું ત્યાં એર્ડ કાવસજી કાગા પશુ પાપવસ્તે ગયા હતા, ગેહ સારણ જોઈદોમાથી એકને તેઓએ આવડ મળીર પ્રમંગે લક્ષમીદીને બહુના જોયો જ્યથી તેઓ ઘણા ગુસ્સે થઈ ગયા હતા, પરંતુ એગા પેલા બહુનારને કંઈપણ વાડ ન હતો, કારણ કાગા પોતે પશુ જાણતા હતા કે ગાથાની ઇમા-રતજ એવી ઠનમ છે !

જેથી કરીને દુનિયાના આત્માને હું ખુશાલ કરું!" અહીં ખુશ્વે ખુશ્વે "ખુશાલીમાં" એવો શબ્દ માત્ર પડે છે, અને તેનો અવસ્થા "રહે પ્રત્યા" કે. "રહે પ્રત્યા" નો ધાતુ "રપ" છે જે લેટીન "rep-ere" તેમજ ઈંગ્લેશ "repture" ને મળતો આવે છે, અને તેનો અર્થ "ખુશી કરી" એવો જ થાય છે. ત્યારે અહિંનવદ્ ગાયના ફરો ઉપરથી તો એમજ સ્પષ્ટ થાય છે કેની કે અરથેસ્તી દિનમાં મરણને એક ખુશાલીનો વિંગમ ગણેલો છે, જેથી "દુનિયાનો આત્મા" પણ "ખુશાલ" થાય છે? અહીં પાઠો 'આત્માનાં પ્રગટિકરણનો સવાલ આપીને ઉભો રહે છે. આપણે અવસ્થાનું ભણતર ખરેખર ધર્મીજ ગૃહ અને અગમ્ય દિશ્વેશી ધરાવે છે, અને આ ફરો પણ તેના એક પ્રધાનરૂપ છે. હવે આપણે જાણે છીએ કે આપણો આત્મા શ્રદ્ધા તત્ત્વકાળો પમાર કરતો પોતાની હાલતી યાને માણનાજ રિયનિએ પુગ્યો છે, અને તેણે કયેશ કે શોક રહિત સંપૂર્ણ સ્થિતિ-શ્રીમ્ન બોલેમાં કહ્યે નોંધધર સાથે એકવતા-પ્રાપ્ત કરવા માટે હજી અનેક તત્ત્વકાળો ઉપરથી ગુજર કરવાનું છે, તો હાલનો માનવિક તત્ત્વકાલે તે પસાર કરી વંદુ અને વંદુ દિવ્ય લુવનોમા આગમત કરે તો તે શું તે આત્માને પોતાને માટે એક "ખુશાલી" બરી ધીના નહીં કહેવાશે? હવે જ્યારે આપણો આત્મા પોતાનું આ લોકને રિપેતું ખજા ખોલ્યું હોડી વિસ્તિર્ણુ અનંતના તરફ પહોંચવાને માટે વચ્ચે આવતી નડતશે આંતરે આંતરે દુર કરતો આ ફાતી જગત્ની પોતાની સફર પૂરી કરી દેવી દુનિયાઓ તરફની પોતાની મુમાડરીને માટે કદમ લંગાવે છે તો તેમાં દિગમીર થયા જેવું છે બી શું? આત્માની ગદન પ્રકૃતિ સમજ્યા વિના—તેની આગર ઝીંઝગી ઉપર યેસ માત્ર પથ્ય લક્ષ દીધા વિતા—આપણે તે આ લક્ષિક જગત્માં જે આક્રી શરીર ફેંટી જાય છે તેનેજ નિરખ્યા કયે છીએ. તે ચેતન્ય રહિત મૃતિકા દિનમિનનતા, વિવય, આદિ કુદનનાં કાર્યોને શરણુ થવે આપણાં દેહાદિ ચક્ષુઓ સમિપથી અદૃષ્ય થઇ જાય છે તેનેજ આપણે મોહતને નામે ઓળખ્યે છીએ! ખરી રીતે જોતાં "મોહત" એક નવો જન્મ છે, તે આત્માને ધીને અને તાને તત્ત્વકાલ છે, તો તેથી આપણે દર્પ પ્રગર્શિત કરવો જોઈએ કે શોક? વળી ઉક્ત ફરોના આ શબ્દો પર ધ્યા. આપવાની અર છે. "દુનિયાના આત્માને હું ખુશાલ કરું" જે એક મનુષ્ય "મરણ" પામે તો કુદનના આત્માને ખુશી થવાનું શું કારણ? અહીં ઉચ્ચરનો એક સર્વોત્તમ કાપદો—"The old order changeth yielding place to new,"—આપણા અર્થચક્ષુ સામે આવી ખડો થાય છે; જેવી રીતે આપણે એક જીવુ લુગડું ઉતારી તવું પહેરીએ અને આપણું મન મગન થાય તેવીજ રીતે એક જીવું માણસની જગાએ એક તવું માણસ દુનિયામાં જન્મે તો કુદરતી રીતેજ દુનિયાનો આત્મા "ખુશાલ" અને! આત્માની જહીને માટે "દીનકર્દ"માં કહ્યું છે કે:—

"અદ્રશાત દેતાપ્રથ આંશુત દારત અએધ રૂપાન હ અન—
 રૂંતાઆત અકર્મ મદમ જ્વાણીહ સા ચેકવિમુને, મા અમરા આર્ધત—
 ગીય દમાઈ અવઝાપેદ અપુઝ દમાઈ કાહેદ અદ્રશાન અવજુદન વ
 દાસ્તન દના ગુદન અએધ: વદ ગમ્મા રૂપાન કામક દમાઈ અવ—
 ઝાપેદ વ સીશુત તન કામક આદિનીય રૂપાન કાહેદ."

યાને—"તેજો વળી એમ માનતા દતા કે, માણસનું રૂપાત કદિ પણ એક સ્થિતિમા (હમેશો) રહેતુ તથા, કારણ કે તેને લગતા નિયમ મુજબ તે આગમ વગે છે" યા, પાછળ દરે

હે. તેના આગળ વધવા અને પાછળ હટવાના સંબંધમાં આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે કે :
 'જ્યોત્સુધી માણસ મિત્રો આગિક. ધૃત્યજોની પુરે જાય છે ત્યાં સુધી તે આગળ વધેને
 જાય છે; જ્યારે તે તનોગદ્ધૃત્યજોની પુરે જાય છે ત્યારે રવાન. હલકુ પડતું જાય છે!'
 આ પ્રમાણે જોનાં જણાશે કે આપણા ધર્મમાં પણ આત્માનાં તત્વક્રોએ અને દરજ્જાઓ
 વિશે અનેક એકારણો મળે છે.

હવે હિંદુઓમાં મરણ સમયે શું શું થાય છે તે આપણે "નર્મગથ" માંથી જોઈએ.

મરણ સમયની પુરૂષની ધાંધલ.

પુરૂષોમાં સેવાનીજ આત્મ છે, છતાં કુટુંબની નથી. પુરૂષોની શોક કવચની પતંગુલ
 જોવાથી ઘણું દિવસીર થવાનું કારણ નથી, પરંતુ તેઓની માથુસનાં મરણ સમયની ધાંધલ
 જોતાં સમજતા પુરૂષોને ધિક્કાર ઉપજે છે. માણસ મરી ગયું કે તેને ક્યારે ઘરમાંથી બહાર
 કાઢી બાળી આવ્યે એ કાળજીમાં સંધો હોય છે. મરતાં પહેલાં પણ શાસ્ત્રપુસ્તક, નંદી, એવી
 કેટલીએક કલ્પિત જગમગી રીતજોળા નિદિય સમાં મરનારને પણ દુઃખ દે છે. મુલેશું
 માણસ કાઢી ઉપાગે છવતું થનાર વાળી નેને કહેતા સરકાર લાયકી પકડીને કરવા જરૂરના છે
 તે પકડી રીતે ન કરી, આલો આલો, મરડું બારે થઈ જશે અને હંચકારો નહીં અને કાણુ
 જોને ઘણીવાર ખોટી રહેતું પડશે માટે વહેલા થાય, એવા શબ્દો કાઢે છે. ચિત્તન્ય હોય છે.
 ત્યારે આસના જોરે દવા મરીરમાં લેવાય છે તથા પાછી કડાય છે, પુગુ જાંબ પડ્યા પછી દવા
 પાછી બહાર નીકળી ચકતી નથી, અને તેથી દવા બરાંબ કરવાથી રાજ ભારે થાવજ, અને
 નહીં કે બનપિશાચાદિ ટ્રેનમાં નિવાસ કરે નેથી તે બારે થાંધા સંપત્તી હાંદો મરણુ બોંધ
 આગળ થાય છે તેજ દેહાણે નજદીકનાં સંબંધીઓ પોક મૂકે છે અને તેજ દેહાણે બેસાં ખુંધે
 'મરીરમાંથી તરફ જઈ' છાતી સાથે હાથ આડળે છે. કંહણુ છે કે :

નહં મૃતમાત્તિકાન્તં માનુરોચન્તિ પળ્લિતાં ।

પળ્લિતાનાં ચ મૂર્ખાનાં વિશેષોડયં યતઃ સ્મૃતઃ ॥

અર્થાત્ જો વસ્તુને નાનાં થયે, જો માણસ મરી ગયું, જો વાંત થઈ ગઈ, તેનો શોક
 પડિતજન કરતા નથી. પડિતમાં અને મૂર્ખનાં એટલાજ ભેદ શરીર હાલતું જાંબ થાય
 છે એટલે જીવે ગળેં જોગ મનાય છે. ચોરકે ઉચે દેહાણેથી પડ્યા થઈ કેટલાએકને મૂર્ખા
 આવે છે તો રીજાવકાં માદને હનનગત કરાવી, ટોંગોટાળી કરી, આગમાં પહાંકી, ટાંઢે પાણીએ
 નહવાડી તરત લીપેલી બોંધ ઉપર વગર લગડે મુવાડાથી તેનાં માંત્ર શિથિળ અને નાકી
 જાંબ થાય એમાં કંઈ નવાઈ નથી, અને તેમ થાય છે એટલે તેણે દેહ જોડી ગણાય છે. ઉક્ત
 અવસ્થામાં રેવા કુટુંબના કોટાહજયી તે છવની મુજવણમાં ઘણોજ ઉભેરા થાય છે, અને
 પોતાથી ખોટાનું નથી ત્યારે તે અંદરથી મોટા નિશ્વાસ નાખે છે! એટલામાં કેટલાએક, જન
 થોંસ દોરડી લઈ આવી ચકતા આગળથી એ એ કરતા આવે - છે, તેઓ તુરત પેલાં
 સંજને તાણીને સીકડી માંધે છે ને રામ બોલો! રામ બોલો! રામ બોલો! બાઈ રામ!
 એમ જુમ પાંડતા રાગો કાઢતા દોડતા દોડતા સંજને હજાળતા અને તેનું માથું

આમતેમ સમગ્રાવતા વિચિત્ર રૂપે મસાણામાં બધું ઠાકીને અકળામણથી બોંબ સોંપે પછડે છે!—મરનાર ઉપર કેવી અમરના, છે આ! ચિતા ઉપર શયને ઝોંપી ઓ! ઓ! કરી આગ યુગી તે બળી રહે ત્યાં સુધી નિરાતે ગપ્પાં મારે છે!—ત્યાંજ કેટલીએક કાચ્ય વગેરેની નાતોમાં વખતે વિવાહ લગ્નની વાતો થાય છે, જે વેળાએ ખરેખર સારાં મરાય છે ને બીડી હુકકા પણ પીચાય છે! કેટલેક ઠેકાણે બાહેલાઓમાં શય બળી રહ્યું ને સૌ નાહવા કે તરત તેઓ લાડુ ખાવા મંડી પડે છે! બાળી આવીને ઘેર આવે તે વખતે ચકલા આગળથી પાછું ઓ ઓ ઓ ઓ ઓ શરૂ થાય છે. શયને બાળી આવ્યા પછીની પુરવની વર્તણૂક ડાહી છે. તેઓ એક બીજાને મળવા આવે છે ત્યારે યિવેકની રીતીએ એકબીજાના દુઃખનું સમાધાન કરે છે. નવ દહાડા સાડદી નાખી બેસવાનું રાખે છે તે પણ ઘણું ઠાવકું છે મરણ દિવસ ગયા પછી પુરૂષો રોવાનું રાખતા નથી, પણ મરનારની ક્રિયા કરવાની તૈયારી નાતના કરો આપવાની ફિકરમાં રહે છે. એ ઉપર ભગવદ ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનને બોધ દે છે કે:

અશોચ્યાનન્વશોચસ્ત્વં પ્રજ્ઞાવાદાંશ્ચ ભાષતે ।

ગતાસૂનગતાસૂંશ્ચ નાનુશોચન્તિ પિણ્ડતાઃ ॥

વાંસાંસિર્જીર્જાનિયળા વિહાયનવાનિગૃહકાતિનરોપરણિ ।

તથાશરીરાણિવિહાયર્જીર્જાનિચન્વાનિસંયાતિનવાનિદેહી ॥

ભાવાય કે અરે અર્જુન! તું જેનો શોક કરવો યોગ્ય નથી તેનો શોક કરે છે અને વળી હુ પડિત છું એમ વાદ કરે છે, પણ પડિત કંઈ મુવાંનો કિંવા જીવતાનો શોક કરતા નથી. જેમ મનુષ્ય જીનાં લુગડાં ઉતારી નવા લુગડાં પહેડે છે, તેમ એ આત્મા જીના દેહનો ત્યાગ કરી નવા દેહનું ધારણ કરે છે.

શ્રીઓની રાવા કુટવાની રીતી.

મરણ પ્રસંગની ગુજરાતી બેસાઓની વર્તણૂકથી તો તોચાક! શય મરમાંથી નીકળ્યું કે જાણે ધુંધવાટો જ્વાળામુખીજ ફાટ્યો હોયતી તેમ તેઓ છાતી અને માથા કુટે છે ને રોહને બરકા પાડવા મંડી જાય છે,—શયને ચકલા લગી વળાવી, આવી ત્યાં ધનડધનડ છાત્રઆં લઇ બેઠો વાળતાં અને કલ્પાંન કરતા ઘર આગણે આવે છે, અને એ ઠેકાણે રિવાજ

* હાલ વિદ્યાનેત્રું એવું માનવું છે કે અર્ધો ભાગ આસામીએને લગભગ જીવતાં જીવત દંદનાયવામાં આવે છે! દિવ્વ ઠંડું થયું એટલે જીવ ગયો સમજી સધળાંઓ કહેતાનાં શયને ઉતાવળથી ઠેકાણે પાડી દે છે, પરંતુ એ બહુજ ગંભીર ભુલ છે. માણસ બહારથી ઠંડું લાગવા છતાં ઘણીકવાર બેભાનવસ્થામાં હોય છે, અને જ્યારે તે શુદ્ધિમાં આવે છે ત્યારે પોતાને દારૂએ જીવે છે! ઘણીક કચરોની તપાસ કરતાં મુઝાઓ ઉંધા થઇ ગયલાં માણસ પડ્યાં છે! પારસીઓમાં પણ પત્યરની લાદી પરથી ઉડેલાં ઘણાં માણસોનાં દાખલા છે! એ ઉપરથી આપણે એટલું તો જોઈ શક્ય છે એ કે શરીર ઠંડું લાગતાં તેને એકદમ ઠેકાણે પાડવાની ઉતાવળ કરવી એ મુખીય છે.

પ્રેમાણે રડવું કુટવું થાય છે. ઘોષા બાવનગરમાંના જૈગંઝો એ વેળા જોવા લાયક રમુજ કરી મુકે છે. ગજવણું તે એજ દેશની. એણી પામનાં ગામો મધ્યે મધ્યથી નાતમાં રાજવણો ગાવાની ચાલ છે, બીજા ગુજરાત તરફના રેગોમાં થાન્નણુ વાણિયામાં અમલ એ ચાલ નહોતી, પણ હાલ દેખાદેખીથી ચાલવા માડી છે. મોનારણો, સુતારણો, કપોળણો, ભોઈગણો, અને કેટલીએક બ્રાહ્મણીઓ ગજવી ગાવે નામજદી કહેવાય છે. જે નાતમાં રાજવણુ ગાવાની ચાલ નથી ત્યાં તો સારી પેરે કુટવું કુટાવવું અને છેડા વાળવા એ હોય છે, અને રાજવણુના જેવાં પણ ધીમા સૂરતું “હાય હાયરે વજ્જર ખાણુ મોર્ષી! હાય હાયરે તાંછી તીર માર્યા” એવી રીતનું જગ્ગર કુટણું ચાલે છે, તે નહાઈ આવ્યા પછી ચાલે છે તે ઠંડા ડાલુ આવતા સુધી, તે વગી પછી થોડીએક વાર. ક્ષત્રિઓમાં “હાય”ને બદલે “વાય” બોલાય છે. “વાયરે ઉલરી ગંગા! વાયરે ચાવળા ચક્રકર! વાયરે નેવના પાણી! વાયરે ઉલટાં વળ્યાં! વાયરે રમતા! વાયરે જગતાં! વાયરે થોડીમાં વાય વાય વાય!” રાજવી રાજવણુ ગવાય છે તેમાં એવી રીત છે કે મરનાર જીવન હોય તો લોકડા કિંવા રાજવીને ટેકે; ઘડા પુરપને જાપછ, અને ઘરડી ભેરીને માવડી તથા માળાધને ટેકે ગાય છે. એ કૂટણમાં કંઈક નીચે પ્રમાણે ગાવામાં આવે છે:

“રાજવીરે ઉઝો તે બગયો જગ્ગરમાં
રાજવીરે નીચા તે સોનીડના હાટરે!
રાજવીરે આ એવો સોનીડા તારે પર ગયો,
રાજવીરે-સાંકળી લઇ આવ્યો મોઢા મળતાં
રાજવીરે સાંકળી તે હોરી હોરી શું કરે!” ઇત્યાદિ. ઇત્યાદિ
જો જો એ, લાડા રે! આજનો દિન ઉગ્ગજશે,
ઓય ઓય ઓય ઓય રે લાપા ઇ. ઇ.
હાય રે, ઉંચી મેડી તે અસમાનમાં રે!
ઓય ઓય લાડા! હાય હાય રે! ઇ. ઇ.
ઓય અભિમન રાવણુ સીતા હરી ગયો,
ઓય શિખામણુ દીધી સારી રાત;
મમતા મોહના ભર્મા વહી ગયા,
ઓય-અભિગન! મનોહરી મનસું બોલાવિયો,
ઓય રે રામની સાથે માડયાં જુદા! ઇ. ઇ. ઇ.
જાપછ! હાંડવો મૂકીને
ધુપમાં કેમ હજ્યા રે જાપછ!
ગુલાબોના ફૂલો દળી પડ્યા!
એલાવડીની ખૂશઓ ઉડી ગઈ રે!
ગાફળ જેળાને મથુરાં ગયાં! ઇત્યાદિ. ઇત્યાદિ. ઇત્યાદિ.

હવે એ ગીતોમાં બધીવાર શી છે તે માના જાણ્યામાં હશે. મરણુ અને મરનાર જોડે કંઈ એવાં ગીતોનો અરેબરે સંબંધ દેખાતો નથી. પરાક્રમી અને સુખવાંચી પુરુષોનું તથા

ઉદામ યમ જાય છે નેથી શરીર રહેતે રહેને ક્ષીણ થવું અને બધા પામવું જાય છે: કંઈ કામ કરવું ગમતું નથી. વિચાર કરી શકતો નથી, અધિભ્રમણી ન્યુનતા થાય છે. સ્મરણ શક્તિ કમજોર થાય છે અને આખરે અત્યુ નિપજે છે. મોહાશ્રન્ત રજાગી સંગોન્દાવાં ઉપરથી પ્રીતિ ઉડી જાય છે, સ્વભાવ ચીકો થાય છે, દયા અને પરોપકાર અર્ધિ મંદ થઈ જાય છે એ દુષ્ટ રેવા કુટવાની આવડે લીધે નીસિધી ઘણું ઉવડું વર્તી છે. આલોકમાં ને ધર્મ પ્રમાણે આજવું નેમજીએ તે પ્રમાણે અજ્ઞાતું નથી અને પરચોક મંગલથી પણ કંઈ સાધન થતું નથી. બાતકરી કહે છે:

દષ્ટં પ્રાયો વિકલમલિલ કાલસંપૂર્ણ વિશ્વં

ક્રૂરેણેદં શિવશિવ મને બ્રુહિ રક્ષાપ્રદારમ્ ।

અસ્વાત્વેકં શણુ મુરારિપોષ્યાનપોષપગાનં

ત્યકવા ન વ્યક્તિમપિ મુનને દસ્યતે શાસ્ત્રહષ્ટયા ॥

રહસ્યાર્થ ક્રે: હે મુનિ! કાળશી કુર મર્ષ અભિપ બ્રહ્માકને ક્રમકો છે, તેની જગત્ વિક્રમ જાની મયું છે. ગિવા શિવા હવે તેની રક્ષાનો ઉપાય મને ક્રો. તેનો, ઉત્તર આપનાં, મુનિ જોઆ ક્રે: શાસ્ત્રદ્રષ્ટિથી વિચાર કરી જોના તો કાળશી સર્ કરડેન પુરૂષને ગયવાનો શ્રી મુમરિના ધ્યાન ઉપી અશ્રુતુ પાત કરવાશી એકજ ઉપાય છે. તે છોડીને આ જગન્નુમા ગીમ્તું કોઈ પણ ઔપધ જોવામાં આવતું નથી. પ્રામાન મિરા કપિને વિષે એવુ કહેવાય છે કે જ્યારે તેનો જીવાન છોકરો વૈકુંઠવાસી થયો ત્યારે મરેસ્તા પ્રમાણે ચૈરાખાએ રાજરેવી ભારે કૂટણ અવામ્તું. તે તે સહન કરી શક્યો નહી તેથી કૈલયુક્ત થઈ કહ્યું "આમ કેરપન્ત કરવાથી મૂત પુત કંઈ પાછો આવવાનો નથી, માટે કૂટના બધ પડો અને છોકરની અસદગતિમા કરે." એવુ કહી તેજે પોનાનો જોડેગો રાજ્યો તેમો પાસ ગયાથો જેમાનો કેટલોક ભાગ આ પ્રમાણે છે:

કહ્યું છગી કર્ણી કાળની રે, મરણ મોટેરો માર,

જોગાર્થી કોઈ નવ ઉગરે: કોઈ નરપતિ ને રૂંકે રે!

હેને હરિરસ પીછએ, મુખ્ય માછએ જોવિંદે રે!

શિવજીના તાપને તારવા ઉરમાં રખ્યે આનંદ રે!—છવો, માણીમર બધવા—ટેકો

થયા ને જવાના સૌ, જાસે જણનાર રે;

મૂળાં તેને તમે શું રવો? રનાર નથી રહેનાર રે!—હેને હરિરસ પીછએ. ધ. ધ.

પશ્ચિમ તરફની પ્રમજોમાં મજણ પ્રમમ સાધારણ રીને કંઈક શાન્તિથી ગમાર થાય છે, જો કે રડનાતું ત્યાં પણ જાયજ તો છેજ. એક માણુમ મરણને ક્રો આવી રહે છે ત્યારે વડા પાદરીને તેની આગળ લાવવામાં આવે, છે જે માંદ માણસ પાસે તેના સંપત્તિ કાળાધોળાં કુલોની કમ્પવાત કરાવે છે, અને તેની પામે તેનાં દુષ્કર્મોનું પ્રાપચિત કરાવી તેને ક્ષમા બક્ષે છે અને એવી દુઆ આપે છે કે પ્રહા પંથુ તેને માફ કરે. ત્યારપછી મરણ થતાં તેને કાલી-નમાં મૂકી છેલ્લી આરામગાહની જગાએ લઈ જવામાં આવે છે જ્યારે પાદરીએ મંભીર ગવા-અધી નીચવું બાણુતર બજો છે:

"Dies iral, dies illa,
Solvat saeculum in favilla,
Teste David cum Sibylla," et cactera.

યાને—“હહાપણના બાદશાહના પૂર્વજે એવું કહેયું છે કે તે દિવસે—તે ખુદાઇ ગઝમને દિવસે—પૃથિવ ધગધગતા અગ્નિની જ્વાળાથી પીગળી જશે!” છતાંદિ. આ ગભીર ગીત ધણ લાગુ છે, પણ અહીં આપણે આટલેથીજ સતોય પકડશું. આ ગીત કઈ ખરેખર મોહતને પ્રસંગતુ નથી, ઔર તે રોજે આખેરને માટે રચાયુ હોય એવુ લાગે છે, જેથી “Dies irae” યાને “ગુસ્માનો દિવસ” ખ્રીસ્તી વર્માધ્યક્ષો મોહતના વખ્તને કદાચ અયોગ્ય રીતે લાગુ પાડે છે. એની ગીતે આપણે જોઈ શકયા છીએ કે હયાતનાક “મોહતનો ઘંટ” વાગતા અર્થે કોઇ ગાશીન બની જાય છે, છતાં પણ જો એવે ટાકણે સારી સમજ આપણે વાપરે તો મોહતની ધાસ્તી ઘણી ઓછી થઇ જાય બધુ તો ગણુ પણ એવે વખતે પાક ખુવાને બદનામ નહી કરતા તેની આપણુ ખાકી બદાઓ ઉપરની અથાગ દવામાયા યાદ કરી સતોય લેવા

*

*

*

(અપૂર્ણ)

અગ્નિની ધાસ્તી વગરના ગજવામાં રાખવાના

વીજળીના દીવા.

- (૧) એક નાના ગજવામાં પણ રાખી શકાય છે.
- (૨) અગ્નિની બીજકુવ ધાસ્તી નથી.
- (૩) તેલ દીવેટ કે દીવાસળીની જરૂર પડતીજ નથી
- (૪) ફક્ત આપ નીચે ખસેડતાજ રોશની થાય છે.
- (૫) રાત્રીને વખત ઓશીકા તથા રાખી જરૂર પ્રસંગે કામમાં લેનાથી સાજથી સનાર સુધી બીજા દીવા બળતા રાખવાનો નકામો ખર્ચ અટકે છે.
- (૬) ખાસ કરીને ડીસ્ક્રીક્ટ ફરતા ઓશીસરો, જાનાણુ તેમજ મુખાફર લોકો ધાસ્તે ધણજ ઉપયોગી છે. કીમત રૂ. ૨૫, ૩, ૩૫, ૪, ૫, ૬. પોસ્ટેજ ૮ આના. સ્પેર બેટરીની કીમત રૂ. ૧-૩ આના. પોસ્ટેજ સાથે,

ડી. જી. શાહજી ઈલેક્ટ્રીક સ્ટોર્સ.

અમેરીકન જુસબ સોનેમાની સોમે, સેન્ડ ૧૨૪૨ રોડ,
મુબઇ નં. ૪. આય ઓશીસ, અમદાવાદ.

વખતની કસોટી

માંથી પસાર થએલી, હજારો ઉંચા મટો મેળવનારી, તખીઓ, હુદીઓ અને વૈદોએ વટીક તારીફ કીદેલી, બાળક કે ઘરડાં, નખળા કે જમરાં, તથા મરદ થા હુમેલવાલી ચોરતને માટે એક સરખી ફાયદાકારક અને ખાતીભરી, અનેક ખુરાં, કઠણ દરદો માટેની વનમપતીની ડોં યેં મોતિવાલાની ચમત્કારીક ગુણોવાલી

દવાઓની કીમતનું લીસ્ટ અને છાપું છે.

માટે. દાંત મારનો દુખારો તથા લોહી પરનું જવું નરમ પાડે છે, કીં ૦ ૦૮ તથા ૩. ૦૦૦ તથા રતલ ૫ ના ૩. ૬.

દાયરીઆ, કોલેરા, સંઘણી માટેની દવાની શીશી ૫ ના ૩. ૦૮ તથા ૩. ૦૦૦.

દરાજ, કીડ ખુજલી, વિગેરે ચામડીના દર્દો માટેની ભુજી, શીશી ૫ ના, કીં ૩. ૦૮

દરેક જ્વરના જખમો માટેનો મલમ, કી. ૩. ૦૦.

નખળી પાચન શક્તિથી પીડાતાઓ માટેની હજમીતની ગોળીઓ, કીં ૩. ૦૦૦.

તથા રતલ ૫ ના ૩. ૮.

હરસાની ભુદી-આહરના કે અંદાના, લોહી-આર કે મમાવાલા, તથા કે જુના, હરસ ગુરત મહા માટે નરમ પાડે છે, કીં ૩. ૦૮.

હરસનો મલમ-ઉપલી ભુજી સાથે વાપડવા માટે દબી ૫ ના, કીં ૩. ૦૦.

હરસમાંથી પડતાં લોહી બંધ કરવાની દવા શીશી ૫ ના, કીં ૩. ૦૦, ૫ ને ૩. ૨.

મીઠી પીશાખની દવા-ચોટાક વખત વાપર્યાથી દરદો ફાયદો જણાય છે. કીં ૩. ૫ ને ૩. ૨.

લેપ-નરમ, ગાંઠ, લમક, રમેલીઝમ, ગાઉટ,

સોજો, વિગેરે માટે. દબી ૫ ના, કી. ૩. ૦૦૦.

હજારો સર્ટીફિકેટમાંથી ફક્ત એક જ અને છાપી છે.

૧ ડોં સર બાળકદર ફૂલુ. કે.ટી. જી. પી., એલ. એમ., તે વડોદરાના ખામ તખીજ તથા વડોદરા રાજ્યના સરવેથી વડા ઘટ્ટર, લખે છે, "મોતિવાલાની ખાતીની ગોળીઓ ગુણકારી તથા ફાયદાવાળી છે. શરદી તથા સખત શરદીની ખાંસીના ઘણાએક દરદોએ ઉપર ખાતીની માંથી નરમ પડી ગઈ અને તેની પીડાકારી મટી ગઈ એવું મેં જોયું છે."

એકલા બનાવનાર:-ડોં યેં મોતિવાલા

ચોરલેન્ડ રોડ, લાયબલા ક્લબ પાસે-મુંબઈ.

ખાંસીની ગોળીઓ-ખાંસી, ખહી, દમ, ફાફલુ, માટે-કીં ૩. ૦૧, ૦૦, ૦૦૦ તથા રતલ ૫ ના ૩. ૬.

પલ્સોનીક પાઉડર-ઉપલી ગોળીઓ સાથે ખાવા માટે-દબી ૫ ના, કીં ૩. ૦૦૦.

જીભાખનો પાક:-અમે તેની સખત કખન્યાત નખળાઈ ક્યાં પીના હુર કરે છે, કીં ૩. ૦૦.

તાવની ભુદી:-દરેક જ્વરની તાવ માટે, ૩. ૦૦૦.

તાવની ગોળી:-ક જ્વરની તાવ માટે, ૩. ૦૦૦. તથા રતલ ૫ ના ૩. ૧૦.

તાવ મવા પછી લાગેલી થાક, નાતવાણી નખ-જાઘ માટેની દવાની શીશી ૫ ની, કીં ૧૧ તથા ૩. ૨.

ટોનીક ઓફ લાઈ-દવાથી શરીરનું

ખીમરેવું લોહી શુધરે છે. જીભ વધે છે. ખાધેનું જરે છે. લોહીનું વધારો થાય છે.

કાક, નાટવાણી નખ, હુર થાય છે. કીં શીશી ૫ ના ૩. ૪.

દાંતનું અંજન:-ગિજના વપડામ માટે ફક્ત

દાંત મજબુત કરી સફેદ બનાવે છે. મોઢાનો ગંધ દુર કરે છે. કીં ૩. ૦૧ તથા ૦૦૦.

તથા રતલ ૫ ના ૩. ૪.

દાંતનું અંજન-ફક્ત હુખતાં દાંત તથા દાંત,

ચરમા એન્ડ કું. ૦

પરફ્યુમર્સ

ના બનાવેલ ઓટો ડીરોઝ ફેકોનટ, બેસમીન, રેડરોઝ, વાહીટરોઝ, એર્ડ મ્બા હેર ઓઇલો ચોખ્ખા કોપરેલ તેલ અને ઉમદા સુગંધી વસાણામાંથી બનાવેલાં છે.

વાહીટ ઓઇલ બીલકુલ વાપરવામાં આવતું નથી, બાલને વધારી નરમ સુંવાળા કાળા ચમકતા બનાવે છે. વધારે પ્રશંસા કરવા જરૂર નથી કારણ તેની ખોરાક ઉપર મોહિત થઈ હજારો સ્ત્રી, પુરુષો અને

વિદ્યાર્થીઓ પોતાના બાલ ઉપરના હેર ઓઇલની સહા-

યાથી અપ દુ ઉટની ફેશનમાં શણગારે છે.

દરેક સ્ટોર અને રેસ્ટોરાંમાં વેચાય છે.

કીમત દર બાટલી દીઠ રૂ. ૧ પોસ્ટેજ જુદું.

સોલ એજન્ટ:-

ટી. એચ. ઠક્કર સેન્ટ સાબુના વેપારી.

નાં ૭ હીસોઝા, સ્ટ્રીટ, ચકલા કોસ લેન, મુંબઈ નાં ૩.

અમારે ત્યાં દરેક જાતનાં લંડન અને પેરીસના સેન્ટ, સાબુ, ટોઇલેટ પાવડરોના મોટા જથ્થા હાથમાં આવી પુગો છે. જ્યાંય વેપારીઓએ પોતાના લાભને ખાતર એક વખત પ્રાઈસ લીસ્ટ મંગાવવા ખાસ ચરજ કરવામાં આવે છે.

પૈસા પર પ્યાર.

(પારસી સંસારની એક મોટી વારતા.)

લખનાર—મીરા મુના કાવસશાહ ધરાની.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

અગત્યનીનો આંચકો.

ખીજે એક માસ મકમલાટ પસાર થઈ ગયો. જોવા લાયક દરેક થેહેરો તેવણે પોતાની મહોરદારને દેખાડ્યાં હતાં અને હવે ખોરશેદ પાતે પોતાનાં જુહાલાંઓને મળવા આતુર બની ગઈ હતી.

મુંબઈથી એક અગત્યનું કાગળ મળતાં તેવણે એક સહવારે ધરપચ દરતા પોતાની મહોરદાર સામે આવી ઉભા.

“હવે આપુને મુંબઈ તો જવું જ ભેઈજો, ખતી” તેવણે કહ્યું. “બળી તાહરી મરજી નહી ખી ધાય તો હું કંઈ હવે ચોસવાનો નથી.”

“માહરે મનથી હયાં રહેવું ખી સરખું છે ને ઘેર ગયલું ખી સરખું છે.”

“ત્યારે તો હવે જલદીજ ઘેર જવાની તૈયારીઓ કરાવ,” તેવણે હુકમ કરી ચાલતી પકડી.

ઘેર જોલ સમજતાં ખોરશેદનાં ગુલાખી ચહેંગ પર જે રીતનો ફીકાસ ફરી વળ્યો તે સારે નસીબે સર જેહાગીર ભેઈ શક્યા નહીં.

જુહાલા, એડીનો ચહેરો હવે જલદીજ જોવાના ખ્યાલે ખોરશેદનાં હીલમાંથી ખુશાલીની એક ઝંઝની પમાર થઈ ગઈ.

કલકતામાં મોટા માતળરોથી વસાયલા ફેશનેબલ લત્તાપર એક ખુશખોદાર, આંખને ટાઢક આપતા વિશાળ બગીચાની વચ્ચેવચ્ચમાં ઉભેલો તે સુશોભીત મોટી ‘કાસ્ટલ’ની રોનક આગલા મુગલપંથી રાજાઓનાં મેહેલની મીસાલ દરેકના મુખમાંથી આફરીનનો ઉદગાર કઢાવતો હતો.

તમામ અપ-ટુ-ડેટ ઈંગલીશ ઢંપ પર ઉંચા ફરનીચરથી સગાયલો તે માહાલ, પોતાની મોહોતાઈથી દરેક જોનારને છક ફરી મેલતો હતો.

હંમેશના તે શાંત કાસ્ટલમાં આજે કંઈ અજબ ગડબડ મચી રહી હતી. ચોક ચાંદન, અને સુગંધી ફુલપાનની તોરણોથી આજે “મોદી કાસ્ટલ”માં સગન કરવામાં આવ્યા હતા. નોકરો ધોત્તાં પુલ કપડામાં શેઠ શેઠાણીને આવકાર આપવા ખટકે ખટકે તેઓની આવવાની રાહ જોતા ધીમા ગુસ ગુસ કરતા ઉભા હતા.

વાંચનાર, તાહરી નજર, સર અને લેડી જેહાંગીરને તેઓના કાસ્ટલ તરફ, પુર ઝડપે દોડી લઈ જતી, તે કીમતી સીક્ષ સીલીંડર રોલ્સ રોઈસ કાર તરફ દેરવ :

તે સુંદર કારની મોટી નરમ સીટ પર માથે ડાર્ક કલરનો સકાર્ફ વીતાલી નીકળી બધ આંખો સાથે વિચારવન ઢંગે અઢેવાઈ પડેલાં સુંદર લેડી જેહાંગીરની છાતી આજે કંઈ અજબ લાગણીથી ઉઠ ઉઠ થતી હતી.

સુખઈમાંની પોતાનાં કુટુંબની ગેરહાજરીથી તેવણ મનથી ઘણાંજ ખલડેલાં. મુદર દિવસ આગમજની દુઝાશ શેઠ પોતાના બેઠેન અને સેક્રેટરીને લઈ નોર્થવેસ્ટ ફ્રંચ ડ્રવા નીકળી પડ્યા હતા ને તેથી જેહાંગીર સુખઈમાં નહિ થોભતાં પોતાની મોહુદારના ગમે તેવામી અનગમાં છતાં તેણીને કલકતા ઘસડી લાવ્યા હતા. અલગત, ફરેકને મોઢે વખણાતા તે લખખોની કીમતના “મોદી કાસ્ટલ” ને જોવા ને તે પર સાહેબી કરવા ખોરશેદ બાનુનો જીવ ભરાઈ જ રહેલો હતો પણ તે એક હેતવતા જીવને જોવાની મહિનાઓ આગમજની તલબમાં છેક છેલ્લી ઘડીએ જે રીતની નાસીપાસી ગળી હતી તે માટે તેવણનો જીવ હાલ તમામ બેકશર અને બરખેલાઈ હતો.

તેણી કંઈ આય પાસે બેઠેલા ધણીને સુદલ ચાહાતી હતી, નહિ. ફક્ત, તેનાં પૈસા અને પદવી બદલ તેણીએ પોતાની ખુબમુરતી તેને વેચી હતી ખરી, પણ ગમે તે પણ તે હવે તેણીનો હકદાર ખાવિદ હતો ત્યારે ‘ખનતાં સુધી તેની સાથે સલાહથીજ રહેવાનો તેણીએ મનથી ઠરાવ કીધો. આવા સરસ કાસ્ટલ પર રાજ કરવા ટાલુને નહિ ગમે ?

તે ગંજવર મેહેલ નજદીક આવી થોભતાં તે સુંદર સીક્ષ સીલીંડર કાર પોતાની ચાલમાં જશક ધીમી પડી ગઈ, અને એક નાનો વાંક લઈ ખુશખોદાર બગીચો વતાવતી તે મેહેલની સીડી આગળ આવી ઉભી

દીલને સહાત બક્ષતા એ બાલુ લીલા લેહેર માંડવાઓ, અને સુદર કારીગીરી ભર્યા કયોરોઓ પર એક ઉડતી નજર પડતાં બાલુ ખોરશેદનાં દીલમાંથી ખુશાલી અને વખાણની એક અહા! નીકળી પડી !

ઓ ! એ બધું પોતાનું જ ધારતાં, પોતાનાં ખાવીંદ તરફની અનગમાંની લાગણી તેણીએ જેમ તેમ દીલમાંથી કહાડી નાખવાની કોશેશ કીધી. અને તેની તરફના એક હેતવતા આવકારની આશામાં તેણી જેહાંગીર તરફ ફરી,

અરે ! જો ફકત તે ખાવિદ “ભલે પધારી માહુરી મોહોરદાર” નો હેતવતો આવકાર તેણીને આખો હોતો તો તેણી આજ પછી તદન જુદીજ

છાકરી ખની હોને, પણ નહિ! તે મહા માનવર્થા આવકારને બદલે "મને તો એવી કકડીને લુગ લાગીય, જોરશેદ, કંઈ મળેતું જેવું ખાવાતું" તેવાર હોય તો સાફ!" પોતાનો હાથ આપી તેણીને ઉતારતાં તેવણની આય સુક્યની બાધા સમજીને તેણીના દીવમાંથી કચ્ચાતની ઢરૂંજરી પમાર થઈ. 'હવે પરીની છું'દગીમાં તેની સાથ સરલાહથીજ વર્તવાના તેણીનાં બાવા વિચારો એક તડાકે ઉડી ગયા.

જે હાથો જોડી નમી નમીને સલામ કરતા નોકરોને તેણી કંઈ હસ્તે ચહેરે ડોકાંના તોરવત લેહેકાથી તેઓની સલામ સ્વીકારતી મારણલની સફેદ પુલ જેવી કંઈ સંખ્યાગંધ સીકીઓ ચઢી તેઓ વરંદા પર આવી ઉભા.

"તું" કૌંઈગ રૂમમાં બંત, ખુરશેદ, હું ત્યાં જોય એક ગીનીટમાં આવી લાગેતું" અને એમ કહેતાંજ ગોતાની બાન્ધુપર ટેકવાયલાં તેણીના આંગલાં તેવણે છુટાં કીધાં.

તેણી જે રૂગલાં આગળ વધી કે ઘણોજ નાનુકંઈથી ત્યાંનો મુદરો કાઢીગીરીનો દીમતી લેમખીમનો મડદો ખમી ગયો. અને પહેલો પહેલો તેણી પોતાના ધણીના કુશાદે કૌંઈગ રૂમના ઉગર ઉપર આવી ઉભી — હવે તો તેણી કયાં ઉભીય તેનાં ખ્યાલમાં આનુગાનુ જોય તેટલા તો પોતાની મામે ટટાર કિરોલાં એક બેરાંને જોઈ તેણી અન્યમીનાં એક આંસકા ઝગેત પાછી હડી.

પચાસથી ઓછાં નહી પણ વધુ વરસની ઉમ્મર છતાં તેવણનાં જરાકળી કરચલી વિનાના ગોરા ઉંચા કપાલ સાથનો હાલનો સોહાગરો ચહેરો જુવાનીની ખુશુરતીની સાક્ષી આપતો હતો. નીંદારથી સાધારણ દુર બધાયલાં તેવણનાં કરચલી વિનાનાં ધેરાં પુલ માથાના અદરના કરચાયલા બાલના વચમાંથી પાડેલા છણા એંથમાં આછા આછા રૂપેરી બાલના તારો ઘડપણની શરૂઆત જતાવતા હતા. તેવણની આંખો, સામેવાલાઓનું અંત-કરણ વાંચી શકતી હોય તેવી ઉંડી, નિશ્ણ અને ચળકતી હતી, જ્યારે તેવણનું ટેકદાર ઉંચું જટલું ટટાર કદ એક ગણોનોજ તોર જતાવતું હતું. આટલા સોહામણા દેખાવ છતાં, તેવણનાં ચહેરામાં માયા ને મીકાશની દોતાહીજ હતી, તેમજ તેવણને જોનાર જે ઘડી થયેજ જઈ દુર નાહાસવાનીજ વેતરણમાં પડતું, ખાનદાની મગરૂરી અને સત્તા તેવણની આંખોમાં ખુલ્લી પ્રકાશતી હતી.

કેાર વગરની ધરખમ ચીનાઇ ગાજની માળી સાડી અને દીલને બંધ બેસતાં છતા હોજ્યાંની લાંગી જોહે સાથના કાગાજ સાદા જાદીયાનમાં, છતા જલ્લીનાં મોજાં સાથે કાળી મળજલની સપાટપર ઘેરીતાં બારીતાં આય કોઈ ઉંચા ટેકદાર કરડા દેખાવનો ચળકતી આંખો સાથનાં પરાયાં બેરાંને પોતાનાં ધણીનાં કાસ્ટલમાં જોઈ જોરશેદની આંખો અન્યમીનાં પોરપરાકું ઉઘડી ગઈ.

એક પલ તેઓ એકમેકને તીકતાં ચુપ ઉભા પણ ખીલજ પજે તો ખુરશેદ, જાણે તે બેરાં કોણ હતાં તેનો ખુલાસો પુછતી હોય તેવી રૂપે ડોકાંનો એક નરમ લેહેકો કીધો.

“હું ધારૂં કે તમેજ જોરશેદ છેઓ!” તે બેરાંએ થોડુંક નજદીક આવી સામે ઉભેલી આય છોકરીની, પોતાનાં નાકપર સજ્જત બેઠેલા ફેરી ગલાસમાંથી; ઉપરથી તે નીચે વેરની સરવે લેતા પુછ્યું, “જેહાંગીર ક્યાં છે?”

“હું નહિ જાણતી” જોરશેદે દુ કેા જવાબ કર્યો. આય કોઈ પારકાં બેરાંની પરપુછ તેણીને જરાક થઈને ગમી નહિ.

“તમે નથી જાણતા” તેવણે પોતાનાં બવાનો ચીડલો ગઠાવી અચરતીથી પુછ્યું “ત્યારે હું તમને પુછી શકું કે તમે મને જોળખોય કે નહિ!”

“મને તમને જોળખવાનું માન નથી.” તેણીને જવાબ આપવાની ફરજ ન પડી. આય બેરાંની એક ઘરના ધણીયાણી જેથી પુછવાની કઈક તોચ્છકી રીતથી તેણીને મનમાં ગુસ્સો તો ધણો આવ્યો, પણ હજુરતો જોરશેદ કઈઝી વધતો જવાંબ કેરે તે અગાઉ જેહાંગીર દાખલ થયા અને પેલાં બેરાં હવે તેવણ તરફ ફર્યા.

“કેમ જેહાંગીર,” તેવણે તોરમાં પુછ્યું. “હું ધણીજ અજાણ થાવુંય કે આય છોકરી મને જોળખતી નથી.”

એકજ પળ જેહાંગીર ગુચવાઈ ગયા પણ તોખી તેવણ કઈક રમુજનું સુઝમાં હસી પોતાની મોહોરદાર નજદીક ગયા

“ખરેખર, કેવું અજાણ જેવું?” તેવણ ગોઠ્યા. “હું તો ભુલીજ ગયો કે તમે આય આગમજ એકમેકને મળેલાં નહિ. માંયજી, માકરી જોરશેદ સાથ મને તમને ઈન્દ્રોડયુસ કરવા દેવો. જોરશેદ, એવન માહરાં માંયજી થાય.”

સાસુજીએ પોતાનાં વહુના સુદર કપાલપર એક અલગી કીસ લીધી.

“તમને જોઈને હું ધણીજ ખુશી છું” તેવણ તોરથી ગોઠ્યાં. “માહરા પોતાનાં દીકરાના લગનમાં હાજર થઈ શકી નહિ તે માટે હું ધણીજ દલગીર છું. હું તે વખતે ધણીજ સીક હતી. તમે ધણા ઠાકી ગયાં હોશો, તમારા જોરડાઓ મેં તૈયાર રખાવેલા છે માટે હવે તમે જરાક આરામ લેવા જાવો.” જોરશેદ તમામ હરનકાર થઈ તે મા દીકરાનું મોંક લેવા લાગી. જોતાંની સાથે અનગમતી થઈ પડેલી, આય બેરીની તોડવત ને હુકમ કરતી અદા, જોરશેદને જરાક થઈને ગમી નહિ.

“મને સમજ પડતી નથી, જેહાંગીર.” જોરશેદે જેમ તેમ પોતાના ગુસ્સાપર કાણુ મેળવતાં પુછ્યું “એવન ગધો વખત હાંજ રહેય કે?”

“માહરા પોતાનાં ધણી દીકરાનાં ઘરમાં નહિ તો હું બીજે ક્યાં જઈને રહું!” આય નાનકડી છોકરીનાં અજાણ જેવજ સવાલ પર તેવણ તુચ્છકારથી હસ્યાં.

અરે! ગરીબ બિચારી જોરશેદ! ખરી વાત તો એ હતી કે સર જેહાંગીર પોતાના માય વિષે ઈશારો કરવા છતાં જોરશેદને તેવણની યાદ કોઈ દિવસ બી થઈ હતીજ નહિ. અને હવે આય પોતાનાં હકદાર ઘરમાં સાસુની હુકમ કરતી ઢપે તેણીને ધણીજ ગુસ્સે કીધી હતી.

આય મોટે ઘેરનાં ભેડી દાવેજર, પોતાનાં ધણીનાં મરણ પછી ધંધીજ એનાંત
છુંદગી ગુમરતાં હતાં, બધું સુખ પોતાનાં એક પુરા દીકરામાં ભરી તેવણ કઢીથી
દુન્યામાં ભેલાતાં હતાં નહિ. કવચીનજ તેવણ પોતાની બરોણીયાં તેવાંજ ખાનદાની
બે ચાર કુટુંબમાંજ આવજન કરતાં હતાં. આવી જાનના એકાંતથી તેવણ જમરાં
કુજરાં બની ગયાં હતાં. તેવણ બપો વખત કીટ્ટમુટ્ટી મળી ચોપડીઓ વાચવામાં
પસાર કરતાં હતાં. ગરીબ વર્ગ અને ઉતરતાં ખાનદાનની તેવણને જમરી મુગ હતો.
પોતાના ખાનદાન, પદવી અને પેલાને જમણ કરતાંજ કુટુંબની છોકરીને વરવાને
તેવણ સદા પોતાનાં દીકરાને શીખામણ દેતાં હતાં અને તેવાજ બાળીના શેકયા
દાંદણાઈ દુખાશની કેળવાયતી ને મુદર ભેટી સાયની જેહાંગીરની સગાઈથી તેવણ
નાખુશ તો હતાંજ નહીં. જહુ ગાબ્યા છતાં મદા પોતાના દોકરાના આયજ ગંજવર
કાસ્ટલમાં રાજ કરવાની તેવણની મરજી વિરુદ્ધ જેહાંગીર જઈ શકતા હતા નાં. બધાને
પોતાના હલકા ગુસ્સાખાજ સ્વભાવથી રૂમરૂમ બોલાવતો આય પારખી શેકયા
માતાની હાજરીમા મોમ મીમાલ બની જતો હતો. માતાની મરજીને તેવણ કાયદા
સમાન લેખી માન આપતા હતા અને ત્યારે એજ મરણા સ્વભાવની અથ માય
દીકરાની ગીયાં માહાદેવની ભેડી, એકમેકને તદન બધ ભેસતી હતી

હવે દાવેજર ભેડી આવાંબાઈએ ગમ ભેરથી વગાડ્યો અને ઘેરનાં એક અંધ ર
ઉમ્મરતાં પામણ કાગવારણ તેવણ માથે આવી ઉભાં

“વીજરબાઈ, આય નાહલાં બાઈને એવણનાં માલખરના તૈયાર કીધેલા ગોરડાઓ
દેખાડો!” તેવણે તે કારભારણને હુકમ કીધો.

જેમની તેમ સ્થીર ઉભેલી મુશકેલીથી દગ લેતી ગોરશેદ તરફ હવે તેવણ
ફર્યા. “તમે કાકી ગયલા હોશો, જરા આરામ કરીને નીચે ઉતરજો. ગાહનો
વખત થવા આવેલો છે ને મને કેઈ બી માહુરા જમવાના કે ચાહેના દાર્દમ પર
લેટ કરે તે પચદ નથી.” બહે પોતાનીજ સત્તા, ત્યાં હવે પછી બી ચાવશે
તેવું દેખાડવા માંગતા હોય તેવી ઢપે તેવણે આય નવી વહુને પોતાનો અણુ-
ગમે બતાવ્યો.

ગોરશેદે ગુસ્સાથી પોતાનો હોઠં કરડ્યો. જેહાંગીર માટે તેણીએ આખા
રૂમમાં નજર કીધી પણ તેવણે તો ત્યાંથી માત ચેતીને ખરતીજ માખી હતી. આય
બેરાં પોતાના મનમા ચાહે શું થીતા હતાં? પપાજીનાં ઘેરમા જેમ ગમે તેમ લાડ
કરી બધાંને ત્રાહે ત્રાહે પોકરાવી આવેલાં આય સર્વેનાં લાડનાં છોકરીબાઈએ
આવી ઢપના બોલવાને એક ધનસલટ તરીકે ધારી લીધું. કાલાં ભવાંપર ચઢી
ગયલા ગુસ્સાનાં ચીક્ષા સાથે ફફરાતનો એક જખરો લહેકો કરી, ખાતું ગોરશેદે
ગુપચુપ ત્યાંથી વીજરબાઈ કારભારણ માથે માળ પર ચાલતી પકડી.

“આયા? એકદમ જઈને શેકને માહુરી આગલ મોકલ! અને પેલી ગૈરી જે
હમણાં મને મુકી ગઈ તેને કહે કે માહુરી ચાહે ઉપર મોકલે!”

તેવણે પોતાનાં ચોરડામાં દાખલ થતાજ એક જળગી ઝટાક માહરી હાથમાંનો સ્કાર્ફ દુર ડડારી ચુક્યો અને આયાને ઉપલો હોકમ કરતાં તેવણ એક નરમ ગાડીની ખુરશી પર દમ ખાવા અઢેલાઈ પડ્યાં.

પ્રકરણ ૪૨ મું.

કોણનું માને, માયનું કે મોહિરદારનું ?

પાંચેક મીનીટ જોરશેદે જેહાંગીરની વાર જોતા ભારે અકડવકડમાં પસાર કીધી. આખી પાંચ મીનીટ પછી તેણીની આંખ દાખલ થઈ.

“જાઈજી, શેઠના નોકરે, મને, શેઠ રોકાયલા છે કરી એવણ આગળ જતાં રોકી તેથી હું પાત્રી ફરીચ.”

ગરીબ જાપડી જોરશેદ ! સાસરે આવતાં સાથેજ જે રીતની નાસીયામી ને આવકાર તેણીને મળ્યો હતો તેથી તેણીનું જીગર જીમાઈ જતું હતું. શુદ્ધતાતમાજ જ્યારે, તેણી પર સત્તા ને રાજ ચલાવવામાં આવે તો ત્યારે આયજ, મકાનમાં આવી સામુ સાથે તેવણના દોરમાં આખી જાંઘડી કેમ કહડાય ?

બસ નહિજ ! આય રીતના જુદામ સામે થવાનો જાનું જોરશેદ પોતાના મનથી મજબૂત વિચાર કીધો અને આજેજ પોતાના ધણી સાથે જે તે લટકો ફટકો કરવાના નહીં ઠરાવ પર તેણી આવી.

પણ ત્યારે જેહાંગીર ક્યાં હતા ? જોરશેદ સાથના આટલા માસના સંબંધથી તેવણ પોતાની મોહિરદારની વીચીત્ર રીતભાતથી પુરતા વાકેફ હતા. તેણી હવે કઈની રમખાણ કરશેની તેવણને પુર જાત્રી હતી તેવણને માલમજ હતું કે જરૂર જોરશેદ પોતાનાં ચોરડામાં જતાં સાથેજ તેવણને જોલાવીને તેવણના માયની હાજરી વિષે પુછશેજ.

“કોઈની મને જોલાવતું આવે તો કહેજે કે હું, રોકાયલો છું,” તેવણે પોતાના નોકરને હુકમ કીધો. આહા લીધા પછીજ ધીરે રહી તેણીને મનવાનો તેવણે ઠરાવ કીધો.

આહાનો વેળ થતાંજ તેવણ જમવાના ચોરડામાં દાખલ થયા પણ ત્યાં જોરશેદને નહિ જોતાંજ તેવણે પોતાનાં માય આવાંજાઈને પાંધરો સવાલ કીધો.

“જોરશેદ ક્યાં છે, માયજી ?”

“ઠાકી ગઈય તે આહો ઉપર મંગાવીય” માયજીએ જવાબ કર્યો. કપાલ પર કચવાટની કરચલી સાથે તેવણે ટેબલ પર જઈએ લીધી અને માયજીએ તૈયાર બનાવેલી ગરમ ગરમ ચહા સીપ કરવા માંડી.

“તાહરી ઝેરી ઘણી વીચીત્ર સ્વભાવની દીકરેય, જેહાંગીર,” દીકરાને ચુપ બેઠેલો જોઈ માયલએ બોલવા માંડ્યું “જે માહરા, ગોવાવળી એને કંઈમી હમણાં મનમાં ઓછું આવ્યું હોય તો તાહરા સુખને વરે મેને ફીકર લાગેય.”

“તેની તમુને ફીકર કરવી નહિ માય.”

“જે તુને એ ઝોકરીને કેળવવા બાબતમાં માહરી મદદ જોઈશે તો હું ખુશીથી આપશ” દીકરા સાથે મદદી જઈ પોતાની સત્તા પુરેપુરી દેખાડવાનાં વિચારથી તેવણે કહ્યું.

પણ આવાંબાઈએ જોયું કે જોરશેદ બાબદ તેવણનો દીકરો સુફલ વાત કંવા રાજ હતો નહિ. છતાં કંઈક વિચાર થતાં તેવણે પોતાના દીકરાને બીજા સવાલ કીધો.

“જેહાંગીર” તેવણ બોલ્યા “જોરશેદ આવતાં સાથે મને અત્રે જોઈને ઘણીજ અજબ થઈ ગઈ. શું એ ખરું છે કે હું અત્રેજ રહેઁં, તેની એને ખબર નહિ હતી!”

“હું તે કહી શકતો નથી, માયલ.”

“પણ તું કેમ નહિ કહી શકે?” માયલનાં ભવાંનો ચીલ્લો ચઢી ગયો. “તે તાહરી ઝેરીને શું કહ્યુંજ નથી કે હું અત્રેજ રહેઁં ને આય મેહલની રેઠાણી દાખલ માહરૂંજ રાજ વહુ આવ્યા છતાં બી ચાલવું જોઈશે?”

“નહિ માયલ, તે બધું મેં નથી કહ્યું!”

“કાય તેં નથી કહ્યું?”, બધાને પોતાનાં દોહાનાં દાખથી ઠકરની માખતા, દીકરાને માયલએ તકલો કરી પુછ્યું!

“માયલ! હમુને બીજા ત્રીજા ચીજે પર એટલું ધ્યાન આપવાનું હતું કે એ વાત કરવા જેવી તક મને મલીજ નહિ” દીકરાએ બચાવ કીધો.

“તુ તદન જોટો છે.” આવાંબાઈ છેડાયાં, “એમ કેહેની કે તુ તાહરી ઝેરીથી બીહિય ને તેણીના શરસાનો ડર કરીનેજ તેં સાચી વાત નહિ કહી.”

“આય દુન્યામાં હું કેઈમી જોરત બતથી બીહીતો નથી. માય.” નીચી મુઠીએ જેહાંગીરે જવાબ કર્યો. માયલની શરસાથી ચળકતી આંખો સામે તે જોઈ શકેયો નહિ.

“ચાલ, જોટું ના બોલ,” આવાંબાઈએ તદન કંઈથી કહ્યું, “તું માહરીથી તો ઘણોજ બીહિય?”

આ ખુલ્લા તાણાથી જેહાંગીર ચાલે બની ગયા.

“પણ તમારી તો બીજાજ વાત છે, માય.”

“ને તેથીજ હું કેહું કે એમ તું માહરાથી બીહિય તેમ તું તેણીથી બી બીહીતો ફરેય. અત્યારથીજ તુ તેણી સાથે મહમ બન દીકરા.”

“માયલ, તમે બેરીકર રહેો, ઝેરીનાં શુભામ થવા જેવું નોનસંસ હું કદી સાંળી શકતો નથી.” અને તેવણનાં પટલા ઘાતકી હોઠો પર તુચ્છકારનું હસું પકર્યું રહ્યું.

“એજ વિચારે તું સદા મક્કમ રહેજે.” આવાળાઇએ શીખામણ દીધી, “મેં બરાબર જોઈ લીધુંય કે માહરી અત્રેની હિજરી એને મુદલ ગમતી નથી પણ મને એટલી નાસ્તી છોકરીની ક્યાં દરકાર છે? માહરા દીકરા, તું માહરાં એક પુરાં બચ્ચાંનાં સુખ ખાતુર એને તો ‘હું’ ચલાવી લેવરા આજના જમાનાની ઉછાછલી હુલસ છોકરીઓનાં રંગદંગથી હું બરાબર વાકેફ છેવું. એ તુંને હવે’ ગોલાવશે જેહાંગીર, ને પ્રોતાનાં નખરાથી તુંને આંજ નાખી મને આય મેહેલમાંથી મોકલી દેવાતુ વચન માંગશે. ત્યારે તું એવા નખરાથી અજઈ તો નહિ જશેની.”

“નહિ” કહી નહિ.” જેહાંગીરે કંઈક બેશથી ખાત્રી આપી. “તમે માહરી પર વિશ્વાસ રાખો, માય; હું જૈરીતું કશું કરી માયને દુઃખ દેવું તેમાંનો દીકરો નથી”

“ત્યારે તો જોઈશું” અને તેવણ ફત્તેહતું હસ્તા ત્યાંથી ચાલી ગયાં.

“માય કેહેય તે બરાબરજ છે.” જેહાંગીર એખલા પડનાં મુછ તુછતાં મનથી બડબડયા. “મને અત્યારથીજ જોરશેદને કાળુમાં રાખવી જોઈએ.”

થોડીક પળ વેર ગુપચુપ તેવણ વિચારમાંજ ભેસી રહ્યા, પણ તેટલાં તે રૂમમાં જોરશેદની આયા ધીમે પગલે તેવણ સામે આવી ઉભી

“માહરાં બાઈ તમુને અવા માગેય, શેઠ” તેણી નમીને જોતી. “જમવાની અગાઉ તમે રોકાયલા હોવાથી હું તમુને માહરા બાઈનો પેગામ પોહોંચાડી શકી નહિ.”

“જા તેવણુને કહે કે હું હમનાં આયો!”

અરૂ જોનાં તો તેવણ પોતાની મોહોરદાર આગળ જતાં ખીહીતા હતા. આય કાસ્ટલમાં સદા તેવણના માયનીજ સત્તા આલશેની ખબર તેવણે કહી જોરશેદને આપી હતી નહિ કેવી રીતે આય છેકાયલી છોકરીને ઠી પાડવી તેના વિચારમાં તેવણ બે પળ ગુંચવઈ ગયા.

પણ સદા માયનીજ ચઢતી કરતો આવેલો આય દીકરો અને તો જુરશેદ તરફ ઘાતકી બી થઈ તેણીતું કંઈની નહિજ કળુલ કરવાના ઠરાવખર આવીને ત્યાંથી તેણીનાં જોરકા તરફ ગયો.

શુસ્સાથી ઉચક મેલ થતી છાતી અને તપી આવેલા શુલાળી ગાલો સાથે તેણીને જોનાંજ નાજ બે ઘડી દરવાજાપર થંભ થઈ ઉભા.

“જેહાંગીર?” છીનાં અવાજમાં વટીક તેવણુને શુસો સલાવાયો “જેહાંગીર, મને તમુને કંઈ ‘યા’ પુછેય.”

“તું કંઈની ખુલાસો મને પૂછ, દીકરા” તેવણે ધીમે પતામની ઢપે જવાળ કર્યો, “પણ એક જેજેડી કવીનનો પાર્ટ ના લજવ.”

“હું કંઈ જેજેડી કવીન નથી,” તેણીએ દમમથી જવાબ વાલ્યો. “હું દાદાભાઈ દુબાશ જેવા આબરુદાર ગ્રહસ્થની દીકરી છઉં ને હું જાણુવા માંગુય કે તેવા એક મોટા માણસની દીકરીને મળવો જોઈતો આવકાર મને કાંય નહીં મળ્યો?”

સામેવાલાનું પાકી આવે તે હપ્તે સર જેહાંગીર ખડખડાટ હસી પડ્યો અને તેવણે વાંકા વળી જોરશેઠને એક બાઉ કીધું.

“તમે નામદાર ખાતુને કેવી રીતનું આન આપવામા હું પછાત પડ્યોય ?”

“મને એજ સવાલનો જવાબ બેઠ્યોય,” આય મશકેરીની તેણીએ જરાક બી નોટીસ લીધી નહિ, “શું તમે તમારાં માયને આય કાર્ટલમાં સત્તા ચલાવવા રહેવા દેશો ?”

“હારતો વરી !” જેહાંગીરે ખરાં દીલનાં બેશથી કહ્યું.

“તમે મને પરણ્યા ત્યારે બી શું એજ તમારો વિચાર હતો ?” ફરી પાછો સવાલ થયો.

“હા એજ માહરો વિચાર હતો.” શાંત જવાબ મળ્યો.

“ત્યારે હું તમને ફરીથી કહુંય કે જેહાંગીર તમે મને સર્યામ કીધો. જો તમે એ વિચાર મને લગનની આગમજ જણાવ્યો હોતે તો તમે એક બેરનેટ તો શું પણ એક રાજા હોતે તો બી હું તમને પરણતે નહિ.” જોરશેઠે મધ્ધગતાથી કહ્યું.

“પણ એવણુ હયાં રહે ને કારણાર ચલાવે તેમાં તું ને શું અડચણ છે ?” તેવણે હજુરની નરમીથી પુછ્યું.

“શું અડચણ છે ?” તેણી છેક પડી, “હજુર તો તમે મને એમ પુછોય ? તમારી હકદાર મોહોરદાર થવા સાથે મેં તમારા ઘેર, નોકર નફર સર્વ પર એક હકદાર ધણીયાણી તરીકે રાજ કરવા ધારેલું. દરેક મોહોરદારનો હક છે તેવી રીતે માહરીજ મરજી મુજબ મને જેમ મરજી પડે તેમ મેં સત્તા ભોગવવા ધારેલી. શું દરેક મોહોરદારનો તેવો હક નથી ?”

“તું ને દહંગીર કરના માટે હું પોતેની ઘણોજ દહંગીર છેલું, પણ તેમાં કંઈ બી સુધારો થઈ શકશે નહિ.”

“નહિ કેમ થાય ?” તેણી બજીદ થઈ. “હું કોઈને બી તાબે થવશ નહિ.”

“ત્યારે તું શું કરશે ?” તેવણે નેણુ જમાવી પુછ્યું.

“શું કરશે ?” તેણી પુચકળ ઉશકેરાયલી ઉઠીને ઉભી થઈ, “સાંભલી લેવો, સર જેહાંગીર કે જ્યાં તમારાં માયજનું રાજ ચાલે ત્યાં હું કદી બી રહી શકશ નહિ.

“ત્યારે તમે ક્યાં જશો !”

“હું માહરા પપાને ત્યાં ચાલી જવશ.”

જણુ પપાને ત્યાં જવું એ એક દુન્યામાં કદી નહિ બને તેવું હમણાં હોય તેમ તેવણુ ફરી પાછા ખડખડાટ હસી પડ્યા.

“માહરી ખતી રાલીંગ, તું કેટલી નાદાન છે. તાહરા પપા હવે કદીબી પોતાને ત્યાં તું ને આશરો આપી શકે નહિ !”

“હું ફરીથી કહું જોડાંગીર, કે તમારાં માયની સત્તા હેઠળ હું કદીગી રહેવશ નહિ, કદી બી નહિ તેમ કરવા પહેલાં હું મોતને વધારે પસંદ કરશો!” તેણીએ પગ ઠોકી તરારો કીધો.

“ત્યારે તો તુને મોતનેજ પસંદ કરવું પડશે, જોરશેદ,” તેવણું હવે ગભીર થયા. “જો હું જાણતે કે આવી નજીવી જાળમાં તું એટલી બધી ઉશકેરાઈ જશે ને છઠ્ઠ લેશે નો હું ખરચીન તુને લંગન અગાઉ માહરાં ઘેરનો કાંચદો કહી દેતે. પણ મને તેવો સપનેબો ખ્યાલ નહિ હતો.

“જાણે હું એક નાલડું નાદાન ખરચું હોઉં તેમ તમે ને તમારાં માય માહરી પર રાજ લોગવો. એવો જો તમે ખ્યાલ રાખ્યો હોય તો તેમાં તમારી ભુલ છે. મેં તમુને માહરો નક્કી કરાવ કહ્યોય હવે જોઈએ તે તમે પસંદ કરો.”

“અને મને શામા પસંદગી કરવાની છે તે તમે મહેરબાની કરી કહેશો જાતુ!”

“જોઈએ મને જવા દેવો યા તો તમારાં માયને અત્રેથી મોકલી દેવો. જો એવણું હયાં રહેશે તો હું ચર આત્મી જવશ.”

“માહરી વ્હાલી જોરશેદ, તું જાણેય કે હવે તુંને તાહરી મરજી મુજબ આલવાનો એક રતી ભાર બી હક નથી. ખુરત અને આદમીના એ બંનેના કાયદા મુજબ હું તાહરો હકદાર ધણી છેઉ ને તેથી તું માહરી સત્તા હેઠળ છે. જો તું તેમાંથી છટકવાની ઋરા બી કોશેશ કરશે તો યાદ રાખજે કે હું કોર્ટનો આશરો લેવશ.”

“મને કાયદા ને કોર્ટની થોડીજ દરકાર છે,” તેણીએ મગફરીથી પોતાનું સર ફેફડાવ્યું.

“પણ તુને તેની પરવાહ કરવીજ પડશે,” તેવણું જણદ થયા. “તું માહરો હાથમાથી કદીગી છટકી શકશે નહિ.”

“તમારાં ઘાટકી માયની સત્તા હેઠળ રહેવા કરતાં હું આપઘાત કરીને મરી જવશ.”

“પણ તેવણું મારા પોતાનાં જણેતાં માય છે, જોરશેદ”- તેવણું લાગણીથી જોડયા અને માતા તરફની આવી ઉડી લાગણી માટે તેણીનું દીર્ઘ જરાક પીગલ્યું.

“માફ કરજો, જોડાંગીર; મને તમારાં માય વિષે એવો જાણ-સજદ નહિ વાપરવો જોઈએ. ગમે તે પણ તેવણું તમારાં માય છે ને અવળત, તમુને તેવણું લાગવુજ જોઈએ; ને તેથીજ મનેબી તેવણુંને માન આપવું ઘટેય જોડાંગીર નેતેમ હું કરશ. પણ એવણું સાથ એકજ છાપરાં હેઠળ રહી શકશ નહિ.”

“હવે કેવી ફગણે આવી?” તેવણું તેણીને નમી પડેલી જોઈ મનથી ખુશ થઈ જાણડયા, “વળતું જતાં છોકરી સુધરી જશે ખરી.”

“અલગત, જોરશેદ; મને તેવણું ઘણું વ્હાલું છે; ને તેથીજ તેવણું ગિઆરાંને માહરા ઘેરમાંથી કહાડી સુકી શકતો નથી.”

“ત્યારે મને જવા દેવો.”

“જોરશેઠ, માહરાં છગર, તે કેમ જાની શકે? તુ માહરી સાથે ઝેટલી ઘાટકી ના જાન!”

“તમુને હમો જેમાંથી એકની પચદગી કરવી પડશે, જેહાંગીર!” જોરશેઠ બજાબ યઈ. “જે જેહાંગીર, તમે વિચાર કરો! હમો જેમાંથી કોણુને તમે વધતા આહોચ, મને કે તમારાં માયને?”

“અલખત તુનેજ જોરશેઠ,” તેવણે તુરત જવાબ કર્યો

“ત્યારે મને ખુશી કરવાની તમારી ફરજ છે, જેહાંગીર માહરીજ મરજ મુજબ તમે આહો ને તમારાં માયને હયાથી મોકલી દેવો.”

“નહિ, તે સિવાય તું બીજુ કંઈની માહરી પાસ માંગ તે હું કરશ પણ માહરાં માય તો આય કાસ્ટલમાંથી કદીથી જઈ શકશે નહિ”

“ત્યારે તો તમે તમારી પચદગી કરી લીધીય.”

નાસીપાસીથી તેણી હવે ઉભી થઈ, ગુસ્સાથી તેણીની ઢાળી આંખ અમક અમક થતી હતી. “ચાહ રાખજે જેહાંગીર, કે જ્યાં સુધી તમારાં માય હયાંથી જશે નહિ ત્યાં સુધી તમારી સાથે વાત કરશ નહિ.”

(અધુરી.)

ELECTRIC POCKET LAMPS.

વીજળીના દીવા.

- (૧) એક નાના ગજરાગા પણ રાખી શકાય છે
- (૨) અગ્નિની બીલકુલ ખાસતી નથી.
- (૩) તેવ દીપેટ કે દીવાસળીની જરૂર પડતીજ નથી.
- (૪) ફક્ત ચાપ નીચે ખસેડતાજ રોશની થાય છે.
- (૫) રાત્રીને વખત ઝોરીકા તમે રાખી જરૂર પ્રમંથે કામમા લેવાથી સાજથી મવાર સુધી બીજા દીવા બળતા રાખવાનો નકામો ખર્ચ આટલે છે.
- (૬) ખામ કરીને ડીજીકટ ફરતા ઝોરીસરો, જાત્રાણ તેમજ મુસાફર લોકો વાસ્તે ઘણાજ ઉપયોગી છે. કીમત રૂ ૨૫, ૩, ૫, ૮, ૧૦. પોસ્ટેજ ૮ આના. સ્પેર બેટરી રૂ ૧) પોસ્ટેજ ૬ આના.

મળવાનું
(ચિત્રવાળું પ્રાથમ લીસ્ટ) દુકાણું.
મકત

સીં ગોવિંદ એન્ડ કો (ડી. એ) અમદાવાદ
C. GOVIND & Co. (N. R.)
Ahmedabad.

બાટલીવાળાનો અસલ કવીનાઇન ટેબ્લેટ ૧ એન; દરેક બાટલીમાં નંગ ૧૦૦.
 બાટલીવાળાની અસલ કવીનાઇન ટેબ્લેટ ૨ એન; દરેક બાટલીમાં નંગ ૧૦૦.
 બાટલીવાળાનું એન્યુમીસ્ટર મેચેરીયા નાવ, ઇનફ્યુએનઝા વગેરે માટે દવા.
 બાટલીવાળાની ટોનીક પીન્ક શીક્ષ માણસો અને મળતંતુની નબળાઇ માટે ગોળા
 બાટલીવાળાનો તુલ પાઉડર, દાંતના રક્ષણનું મળન.
 બાટલીવાળાનો રીંગવમ ઑફન્ટમેન્ટ, દાદર, ધોળી ધિય વગેરે માટે મલમ.
 સંઘળા દવા વેચનારાઓ પાસેથી મળશે અથવા લખો.

ડા. એચ. એલ બાટલીવાળા સન્સ એન્ડ કું. લીમીટેડ.

નં. ૮૭ વરલી મુંબઈ નં. ૧૮.

તારતું સરનામું ડાકટર બાટલીવાળા દાદર.

Dr. H. L. Batliwalla Sons & Co., Ltd.

No. 87 WORLI, 18 BOMBAY.

Telegraphic Address: "DOCTOR BATLIWALLA, DADAR."

ગ્રાંટરોડ વેરથી તમારે મારકીટ વેર ધકેલા ખાતા
 જવાની કંઈજ જરૂર નથી.

જમ, જેડી, ખાંખીટ, સારડીન, કોકો, ચાકલેટ, ઇ. વેલતી
 જોરાકી; સેન્ટ, લવન્ડર, કોલોનવાટર, સાબુ, તેલ, હેરઓઇલે,
 જતનતના મેકરોના; જોપાનીઝ અને આઈનીઝ કટલરી, તથા બેટ
 સોગારને લાયકની હમા ચીઝ; પેન્ટ મેડસીનો, અને પરફ્યુમરી,
 મારકીટ ભાવે અમો વેચ્યે છીએ.

પીરોજશા નશવાનજની કું.

શેઠનાં ચાલ, ગ્રાંટરોડ, મુંબઈ.

માલેક:—પરિશા શાપુરજ બેસાનીયા.

જે. ખરશેદજીની કું.

(આ કંપની વીસ વરસનાં જીનાં અતુલવીની જાતી દખરેખ હિંદલ ચાલે છે.)

હમારે ત્યાંથી તવસારીની કરતી, ધી. ખાડ, મેવો, દરેકો મસાલો આદે, કોશી, સુખડ,

લોખાન, અગર, બચ્ચાના રમકડાં, નવાં વરમનાં ત્યા બર્ફેટ કાઢો, બેટ

આપવા લાયક ચીઝે; ત્યા દરેક જાતનો વિલાયતી માલ, પેન્ટ

દવાઓ, વિગેરે કાઢાયેલ ભાવે મલશે.

તાપ્યા બીલ્ડીંગ, રેલ્વે હોટલની સામે, ચનીં શેઠ જંકશન મુંબઈ.

નવરંગ.

પુસ્તક ૬ હું.

ડીસેમ્બર, ૧૮૨૦.

અંક ૪ થો.

બાપના શ્રાપ.

(યુરોપિયન સંસારની એક વારતા.)

મકરણ ૧૨.

એક વાગી ગયો અને લીમા પાછી ન આવી. ખાણીની તૈયારી થઇ ચૂકી હતી જોન ડરવન્ટ આ રૂમમાંથી પેલા રૂમમાં ફફડાટથી ફરતો હતો. હવેન પોતાની દીકરીની આતુરતાથી રાહ જોતી બારી નજીક તેણીનાં આગમનના વાટ તરફ નિગાહ રાખી બેઠી હતી. મધ્યાહ્ન થઇ ગઇ પણ લીમા ફેવળમાં ગયેલી પાછી ન ફરી લીમાની મા ફિક્કરમંદ બની. તેણી ક્યાં હતી? તેણીને શું થયું હતું? શું તેણી એમએક મિત્રાર પડી ગઇ હતી? કે તેણીને કંઈ બકસમાત નડ્યો હતો? શું તે તેણીને જોષવા નીકળે?

પણ તેરલા આતુરતાથી આકુળ-આકુળ થઇ ગયેલી તે હેતવંતી માતાને લીમા દુરથી આવતી દેખાઇ. છૂટકારાનો દમ તેણીએ તે જોઇ ભર્યો. તેણી તેને લેવા-તે કાં મોડી આવી હતી તે પૂછ્યા બાગમો દોડી, પણ તેણી ઉપર નજર પડતાજ તેણીએ શું નિહાળ્યું? લીમા તમામ ફેરનાઇ ગઇ હતી. યોગ કસાકની આગમય ગયેલી તે છોકરી હાથમાં કંઈ નવાજ રૂપમાં પાછી ફરી હતી. તેણીની આખો આનંદ અને ખ્યારના ઉમળકાથી ઝગમગી રહી હતી. તેણીના રૂપમારઓ જીતાની ઘઈ આવ્યા હતા અને હોડોએ વટિક રતાશ પકડ્યો હતો. તેણી બદલાઈ ગઇ હતી. તે મા અસાધારણ હસાહ ને અભયબંધીથી પોતાની રૂપસુદર બેઠીને જોઇ રહી.

“મમા!” તેણીએ પૂછ્યું. તે અવાજ પણ ફેરવાઇ ગયેલો હતો-જોકાતુર બદલ પ્રશાળ ને મંદીર હતો. “શું હું મોડી આવી?”

“ઘણી મોડી, માહરી બહાલી! અમે, ક્યારના ઘણી આતુરતાથી તાહરી રાહ જોઇએ છીએ—શું કયા હતી?”

એક પવકારામાં તે ક્યાં હતીને ખ્યાલ તેણીને થઇ આવ્યો. તેના નાચુક હાથો હતો તેના આસકના સ્પર્શથી ગરમ અને લાલ હતા તેણીનું હૃદય તેણીના ખ્યારના મિત્ર શબ્દોની

ઉસ્કેરણીથી જોશમા ધડકી રહ્યું હતું. તેણીની ઝાંતી તે પી હાઝરીની ખુશાલીના વિચારથી જોશમા ધડકતી હતી એ બધું ને માએ હવે જોયું અને તેણીને તુરત લાગ્યું કે ને—લીમા પોતાના કરેલા આશરને મળી આવી હોતી જોઈએ તેણે ત્યા મીવર આવી લાગ્યો તે એક વિચિત્ર ત્રગડી હતી તે બાપ કરડો અને દ્રઢ નિશ્ચયનો હતો, તે માતા ગમરાયની અને હવે શું થશેના વિચારથી ડરેની હતી તે છોકરી યુગની કરતા યુવાળી રૂપસારોથી પોતાના વાકનો ગવાહ આપતી બીધેલી છતાં પોતાના ખ્યાલ અને ખ્યાલને મુકકમતાથી વળગી રહેવાના ખ્યાલથી બરેલી હતી.

“તુ મોડી આવી લીમા?” તેણીના પિતાએ કહ્યું.

તેણીની ગમે એટલી તઝરીજ છતાં તેણી લીંબાને મળવાની, તેની સાથ વાત કરવાની— તેની પરછેતર થવાની, તેની કરગરની આજીવન સમજવાની ખુશહાલીના પોતામા પેલા પડેલા ચિન્હો દૂધાવી શકી નહીં તે તેણીના મહેસ કે જે એક થોડા કલાક અગાઉ ફિક્કો અને કાઢેલી હતો તે ઉપર ખુરુ વચ્ચાવુ હતું.

તે બાપ અને બેગી મામસામા ઉભા હતા તે બાપ કે જેણે પોતાની બેગીને અતિ લાડથી ઉધારી હતી અને તે બેગી કે જેણે અત્યારસુધી પોતાના પિતાની દરક મરજી સાચવી હતી.

“તુ મોડી આવી ને દેવળમા બી તુ ન ગઇ હતી?” તે બાપે તેણી તરફ નજર કરી કહ્યું “મિસિમ એ એક કલાક અગાઉની ધર મઇ તે કહેતી મઠ કે દેવળમા તુ નજરે આવી ન હતી તુ ત્યારે ક્યા મઇ હતી?” તેની ચુસ્તથી ચમકારા મારતી આખો લીમાનું નજી જીગર વાગી શેતી હતી “તુ ધરથી મઇ ત્યારે ફિક્કી, ઉદાસ ને બેચેન હતી મે તે હાજતમા તને ખેતરમાથી ચાની જતી નજરે નિહાવી હતી તુ પાછી ખુશહાન, આનંદી ને ઉમંગી ફરી છે એ ફેરફારનો સળંગ શુ છે? તુ ક્યા હતી?”

તેણીએ સાચું કહ્યુંનહું જોઈએ યા તે એક હડહડતું જુલાયું અશ્વવતું જોઈએ અને તે બાપક જેની નિર્દોષ ગહિયા આજ તક જુહું બોલી ન હતી તેથી તે તેમ કરવાથી ડરી મઇ જુહું બોલી તે પોતાને બચાવી લઇ શકતે, પણ તેણીનું પવિત્ર હૃદય તે બોલી કિસમે પોતાને બચાવી એવા લલચાયુ નહીં તે જુહું બોલી શકી નહીં.

“તુ ક્યા હતી?” તે મિનરે ચુસ્તથી ગગગટ કર્યો અને હવે તેણીની સાધારણ હિમ્મત તેણીમાં પાછી આવી.

“મને ના પૂઝે, પપા!” તેણી બોલી “હું તમને કહેવા માગતી નથી તમે તે જાણી ચુસે થશે—કેધિ મારાશે!”

“હું જાણનાજ માય છું! એકદમ મને કહે તું ક્યા હતી—કોણ સાથ હતી?”

“હું એવનવાંટરને કિનારે હતી,” તેણી ધીમેથી બોલી.

“કોણ સાથ?” તેણે અણહટ ચુસ્તથી પૂછ્યું.

“લીંબા સાથ, પપા!” તેણી બોલી. અને ત્યા ગફીર ચૂપડીદી તે પછી ફેલાઈ રહી

હવન બાપડી ધરધરી મઇ તે બને બાપ ફિક્કીને સામમાને વિચારોમા જોઈ

તે ધ્રુજ મઇ

“અને તું મને તે કહેવાની સરકશી કરે છે?” તે મિત્રર પૂછ્યો. “મેં તે ચંડાળને ફરી ન મળવાની તને શું મના ન ફરી હતી?—તેની સાથે વાત કરવાની બધી ન કરમાની હતી? મેં તને નહોતું કહ્યું કે તે આ ઘરમાં કદિ આવવા બી ન પામે અને તેં આખા બે કલાક તેની સંગતમાં ગુચાર્યા? કે બ્યારે નાહરે માહરા હુકમ સૂચ્ય તો દેવળમાં જવું બેઠવું હતું! તું એ માટે શું કહેવા માગે છે?”

“પપા! હું મને પોતાને રોડી સફાઈ નહીં! હું એને મળવા માંગતી કે ગઈ ન હતી. એ એનેકાક મને મળી ગયો. પપા, ગુસ્સો ન કરો! એને બેનામ મને એવું લાગ્યું કે માહરે માટે જાણે બહેરતના બાગના દરવાજા ખુલી ગયા. તેણે મને અંનનવાંટરના કિનારાપર ફરવા આવવાની માગણી કરી—હું બધું વિચરી ગઈ: તેના સિવાય મને કશાનો ખ્યાલ રહ્યો નહીં!”

“લીલા તેને અનિ આહુ છે, જનના!” હંચને પોતાની બેટીના જવાબમાં ધીમેથી પોતાના ચાહરને કહ્યું. પણ તે ગુસ્સાથી તેની તરફ ફર્યો.

“માહરી વચમાં ન બોલ!” તેણે કહ્યું. “માહરા બચ્ચાંએ માહર કહેવું માનવું જ બેઠ્યું.”

“બચ્ચીનજા! હું તમારે દરેક કહેવું તામેદારી અને પ્યારથી માનના તૈયાર છું: ફક્ત આજ બાજતમાં મને માફ કરો! પપા, માહરી ને માહરા જનનથી બી બ્યાદાની જાંઘીના સુખના પ્રકાશની વચ્ચે ન આવે! પપા,—” તેણી આંસુઓના ક્યાંવ વચ્ચે, તુટી જતાં જમરે બોલી: “મને બેઠ્યુંએ તો મારી નાખો પણ એને મળવાથી ન રોડો!”

“તાહરે પમન્દગી એની ને માહરી વચ્ચે કરવાની છે.” તે બીચરે કહ્યું. “તાહરા બાપને તરછોડી દે યા તાહરા પ્યારને:—બીજે કોઈ ધલામજ નથી!”

“જો! હું એ કેમ કરું?” તે બોલી. “હું જાનોએ માહું છું. જો મમા! માહરી તરફથી બોલો—પપાને મમનવો!”

“હંચના! તું વચમાં ના પડતી!” તેણે ગુસ્સાથી કહ્યું. “હું એનો ફરસો માહરી રીતે બેજાજ કરવાનો છું; હું ફરીથી કહું છું કે એ નાપાક ફેચમેનને લીલા કદી પરણી શકશે નહીં!” તે જનનથી પોતાની બેટી તરફ ફર્યો: “તું મને નાફરમાન થઈ છે?—માહરી ઉપર વારી થઈ છે! ફરીથી તને ઘર બહાર મોકલવામાં આવશે નહીં—આ ઘરનો ઉપર બોળંગવાને પણ તને હું મના ફરમાવું છું! મેં તાહરાના વિચારસ મુકવામાં બૂલ કરી છે!”

તેણી રડતી પોતાના બોડામાં આવી ગઈ. તે રડવું બંધ કરી બેઠી. તે દિવસે કોઈએ ખાધું પણ નહીં. બધાં ઉગમ થઈ ગયાં. શાન્તિ અને સુખનો સોપ થઈ ગયો. તે ગીનર અનિ ગુસ્સે થયો હતો. તે ઘરમાં રહ્યો નહીં. આખો દિવસ તે નાપાક ફેચમેનને ગાગો બોડતો તે બેતરેમાં બેચેન ક્યાં કાઢ્યો.

તે પંજીના ચોડા દિવસો કેમ ગયાં તે કહેવાઈ જકે એમ નથી. તે ગીનર અને તેની પત્ની મખત વેનકં કરીને પોતાનો ગમ બૂલવવાની-ત્રકરીજ કરતાં કનાં બ્યારે લીલા બાપડી રડી રડીને દિવસો ગુચારતી હતી. પ્યાર, નિરાશા, દુઃખના આંસુઓ તે બેચાંદાં બેરવતી હતી.

તેણી હવે મગજ સફાઈ કે તેનાં પ્યાર અને બીજાઓના પ્યાર વચ્ચે સરખામણી થઈ શકે એમ ન હતું. ખુદ તેણીનાં માથાપનું વ્હાવ પણ તે મોઢાં વ્હાવ આગળ પુટ્ટ હતું, અને ત્યારે તેની સાથે તે કુનિયાને ત્યાંથી દેવાને તૈયાર થઈ.

એક અકવાડ્યુ પસાર થઈ ગયું. તેણીએ બહાર જવાની ઇચ્છા એ અરસા દરમિયાન હાખવી ન હતી તેનો પિતા પણ પોતાના હુકમની સખ્તાઈથી જાગ આગ્યો ન હતો. અને ફરી એકવાર એક આંદરણી રાત્રે તેણીનાં રૂમની બારી બહાર અંબલેવાટરનાં આખ ઉપરથી હલેસાનો અવાજ આગ્યો. તેણીએ નળ્યું કે તેણીનો બહારો લીઝો તેણીને મળવાની ઉમીદમાં ત્યાં આગ્યો હતો. હવે તેણીના અંતરમાં પ્યાર અને દુરંગ વિરુદ્ધ કોઈ જંગ મગ્યું નહીં. પ્યાર હવે સર્વોપરિ પૂરવાર થઈ ચૂક્યો હતો. તેણી ઉઠી; બારી નજીક ગઈ અને તે ખેલી, બરાબર બારીની નીચે તેનો માનીનો મ્હેરો બોલ્યા બોલ્યા તેણીની નજરે પડ્યો. તેણીએ તેને સંબોધી કહ્યું ને તે સમજી તે પોકાર્યો: “એ એક જીવન છે—અપરહરતી છે—અન્યાય છે! તું મારી છે, લીઝા! દુનિયામાં કોઈ બી સક્તિ આપણને છૂટા કરી શકે એમ નથી. જો તારો આપ આપણાં લગ્નની મંજૂરી નહીં આપશે તો આપણે તે વગર પરણીશું!”

તેણી તે માટે કષ્ટલ થઈ ત્યાં રહી તે જાનને તેણીને મનાવી—સમજાવી. તે તરત જની શકે એમ ન હતું. રેજીસ્ટ્રારની ઓફીસમાંથી પરવાનગી મેળવવાની જરૂર હતી. પણ તે બધું જો તેણી ‘હા’ બોલે તો થઈ શકે એમ હતું.

તેણીએ ‘ના’ ન પાડી: તેણીએ સ્પષ્ટપણે કહી દીધું કે તેની (લીઝાની) અને તેના આપની વચ્ચેની પસંદગીમાં તે તેણીને વધારે પ્યારો હતો, અને અન્દમાના પવિત્ર ઉભયમાં અને તેની નીચે ચમકારા મારતાં અજકતાં આખ ઉપરથી ખેલાયલા તેણીનાં તે શબ્દો તેને માટે અતિ પવિત્ર હતા.

“તે ક્યારે પાછો આવશે?” તે તરતવેળા કહી શક્યો નહીં. તેઓનાં લગ્ન માટેની કાયદાની બારીકાઈઓની ગોઠવણ કરવાની હતી અને તે પૂરી થતાં તે તુરંતજ આવશે એમ તે હેતુથી સમજાવતો હતો.

“હું એક સહવારે તું બહારીને યેવા આવશ!” તે બોલ્યો, “આજ બારીની નીચે—પ્રભાતની” પણ અગાઉ હું તારી ઉપર બારીમાંથી યુલાખતો એક ઝૂંમખો ફેકશ તે પરથી તું જાણી જશે કે આપણા સ્વર્ગિય સુખનો સમય આવી પહોંચ્યો છે! તું તે વેળા ભાહરી આગળ આવજો—હું તને અંબલેવાટરમાંથી હંકારી જઈશ. હેસ્લીંગડનની રેલ્વેની ઓફીસમાં જઈશું અને તારી છુટા ન પડવાના સંસારના પવિત્ર ગાંઠથી એક થઈ આ દુનિયાને સ્વર્ગિય સ્થિતિમાં નિરખીશું! પછી આપણને મોહત સિવાય કોઈ છૂટાં પાડી શકશે નહીં!”

એ! તે મીઠા મગરનીના ઠાંકી શબ્દો!

પ્રકરણ ૧૩.

થોડા દિવસો ગળી ગયા અને એક બડી ફજરે લીઝાને હલેસાનો પાટો નાદ સંભળાયો. તે ઝટ ઉઠી, બારી આગળ જઈ તે બોલી નાખી કે તેવોજ મધ્યમતા યુલાખેનો

એક મોટા બચ્ચં અંદર આવી પડ્યો. તેણીએ બહાર ડોકાવ્યું : તેનો જવાબો હાથે લઈને બોલ્યાં ઉભો હતો.

“જરૂરી કર; માહરી કાર્ડીંગ!” તેણે કહ્યું : “તારા વિનાની દરેક મિનિટ મને ક્યાં જરૂરી બારી ને લાંબી લાગે છે!”

તેણીએ ક્યાં કાગળો લૂપી રાખ્યાં ન હતાં કે જેમ દરેક આશક સાથે જરૂરી જતી છેકરીઓ હાથે લખે છે. કેવળની સલામતો પેશામ વંદીક તેણીએ લખ્યો ન હતો. તે કાઢે હતો એમ તે માનતી હતી છતાં અંતઃકરણના બારી કુચ સાથે તે તે ખાઈ પનોતું ધરે છેકરી જ્યાં તૈયાર થઈ. તેણીને અતિ લાગી આવ્યું, પણ જવાનીનો ખ્યાલ જુદું ભેદપર ચડેલો રહે છે—તે કાગળમાં આવી શકતો નથી. તેણી પોતાના માતાના ઓરડાની બહાર ઘોડીક કાઢ્યો ખંચાઈને ઉભી. તેણીનું જીગર તે પોતે જતી હતી એમ તેણીને કહેવા—યુમ પાડવા ઇચ્છતું હતું, પણ તેણીએ પોતાને રોકી. શું તેઓ તેને ભુલી ગયો? પોતાના નેક આશિર્વાદો તેણીપર વરસાવશે? તેણી જતી હતી—પોતાના નવા ખ્યાલ સાથે અતિ સુખી અને આનંદી જીંદગી બસાર કરવા જતી હતી એ વિચાર વિચળા વેગે પાછો તેણીનાં મનમાં ધાઈ આવ્યો. શું તે પોતથી ને તે તેની માને વાકેફ ન કરે?

તેનું કંઈખી પરિણામ આવનાર ન હતું, અને તેનો બાપ તે જાણે તો જરૂર તેણીને કંઈ કરે અને તેણીના આશકને નિરાશ થઈ પાછું જવું પડે. તેણીએ પોતાની માતાવાળા ઓરડાનું બારણું બહારથી ચુમ્યું અને ત્યાંથી નીકળી. તે માનીતા ધરતો ઉપર ઓળંગતાં તેનાં પગો ધુણ રહ્યા—તે ધર કે જ્યાં તેણી જતી, લાડમાં ઉધરી અને મોટી થઈ હતી, તે છપાછપ છેકરી જતાં તેના જીગરમાં અસહ્ય વેદના થઈ આવી.

તેણી તે ધરમાંથી બહાર પડી—તે ધર કે જે તેનું સલામત મઠ અને બચાવ હતો. તેણે તે સ્વજતી વેળાં તેણી પ્રત્યેની બચાવ, માંખા, મમતા આદિ માટે તેના રહિશોના ઉપકાર પોતાનાં ખરા અંતઃકરણથી માન્યો.

તેઓ મને માફ કરશે; અને પરણ્યા પછી પાછાં ધર આવીશું ત્યારે તેઓ અમને દરજી કરશે; તેઓ મારી બસવા ના પાડશે નહીં!”

તેણી લીઝાની બેઠબેઠી રોકી. તેણે તેણીને હાથ આપી અંદર લીધી અને અંતઃકરણને સામે કિનારે જોઈ હંકારી.

“હાથે માટે માહરી!” તે મંત્રીકરણી બોલ્યો; “હવે આપણને કોઈ જુદાં કરી શકશે નહીં!”

“ઓ. લીઝા! હું કેટલી જીજ્ઞાસુ છું—” તે બોલી : તેણીનો ચહેરો શ્રીકંકાં પડ્યો હતો.

“દિશ્મત પકડ! માહરી મંધુરી!—માહરી મનોદર મગતર! દિશ્મત પકડ! એ તો પહેલે જરૂર એમજ લાગે. હું કેટલી બધી કે આવી : આજનો દિવસ જી કેવો પુણ્યના છે!”

પણ તેણી પુનઃ જતી હતી. “ઓ. લીઝા! પેવન કેટલો દડો છે! ને પાણી જી કેટલો દડો છે! મને ડર લાગે છે.”

“જ હવાનું કંઈ નથી,” તે બોલ્યો, “ને, એક હાથ તરફ હોય એટલી જમી નાહુકાઈથી હું બેઠાને હંકાર છું.”

“હું પાણીથી બીહતી નથી, એ લીઝા-લીઝા! મેં જીવ કરી છે: મેં ખોડું પગનું મધું છે: માહરે અહીં આવવું જોઈતું ન હતું-માહરે ઘેર ત્યજવું ન હતું

“એ ઘણું મોડું થયું!” તે બોલ્યો “તને હવે પાણી લઈ જવા વારતે ઘણું મોડું થયું છે: આનંદી બન, લીઝા! આજે આપણે લગ્નનો દિવસ છે ધુજ ના-૨૩ ના! તાહરી હવે પછીની જીંદગી આ ચળકતાં આગ તે આકાશ જેની સુંદર છે! તું કાં બીહ છે? હું તાહરી મોહબતનો શુલામ તાહરી જાગ્રુમા છું!” તેણે તે ધુજતા હોડો ચૂંચા અને તેના બરફ જેવા કૂચે હિમ્મત આપતી કિસમે દાખ્યા. તેણે તેને ધીરજના અને હવે પછીના આવતા મોટા આનંદના મિઠા શબ્દોથી સમગ્રની અને તેણી તેથી થોડા સમયમા પાણી હસ્તી થઇ.

“મને તેઓને છોડતાં સ્વભાવિક લાગ્યું. તેઓ માહરા પ્રત્યે હમેશા બહુ માયાળું હતાં. તેઓ મને ચાહતા હતા, મને કોઈ બી ચીજની નુના ન હતી.”

“હું બી તાહરી તરફ માયાળુ રહેવશ-તને ચાહવશ-તને કોઈ બી ચીજની ના નહી પાડશ”

“છેલ્લી સયામ માહરાં બહાવાં ધરા!” લીઝા પોતાના મકાન તરફ નજર કરી બોલી.

“તાહરાં બીજું ધર તને એથી વધારે પ્યાર લાગશે!” તેના આશકે કહ્યું. તે પોતાના ધર તરફ એટલો ચાહ બતાવતી હતી તે માટે તે જરા અદેખો પડ્યો હતો. “જો, જોઈ લે તાહરાં ધરને! આપણે હમણા વળણુ લખ્યું એટલે તે દેખાતું નથ થશે”

તેણી એકી તગરે તે ગાનીતા મકાનને જોઈ રહી. પછી તેણીએ પોતાના હાથો તેની બાણી લામા કર્યા. “લીઝા! મને માહરા જુના ધરનીજ સામે વચન આપે કે તું મને સદા માયો અને વફાદાર રહેશે! એ ધર માહરે મન પવિત્ર છે એટલે તે સામે લેવાયલ વચન પથુ હું તેજુજ પવિત્ર લેખીશ.”

“હું વચન આપું છું, હું કદી બી બેવફા કે જુડો નિવડીશ નહી!”

“મને વચન આપ કે જમ તું મને હમણા ચાહે છે તેમ સદા ચાહશે-મને એકલીને સર્વથી વધારે ચાહશે! વચન આપ કે તું સદા સાચો, સખ, માયાળુ ને મમતાળુ રહેશે!”

“હું વચન આપું છું!” તે જવાબે કહ્યું અને તેજ વખતે તે બોલે, વળણુ લીધી અને તે પ્યાર ધર દેખાતું બંધ થયું.

તે મિલ્લર તે સહવારે સકાળેથી ઉઠ્યો હતો કેમકે તેને ધણું અગત્ય કામ આટોપવાતું હતું. તે નાસ્તા ગાટે બે કલાક રહી પાછો ફરશે એવી વરદી આપી ધરમાથી બહાર પડ્યો. ઓલનવૉટરના કિનારેથી પસાર થતાં તેણે ત્યાં હમેશા મુજગ પડી રહેતી બોટ જોઈ નહી. તે જરા અજાણ થયો અને તે ક્યાં હતી તે માટે નજર તાણવા લાગ્યો, તો તેને જણાયું કે તે સામે કિનારે લાંગરેલી હતી. તે ત્યાં કેમ જવા પામી હશે તે માટે તે સદગ અચરત થયો પથુ તે વિશે કરો વધુ ધુરા શક તો તેને આવ્યોજ નહી

તે ધરમાંથી બહાર પડ્યો ત્યારે તેને પોતાની પરજીવર સાથે લીઝા વિશે વાતચીત થઇ હતી. તેણે કહ્યું કે લીઝા તંદુરસ્તી મેળવતી-જતી હતી, જ્યારે તેની પરજીવરે તેથી ઉનડોજ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો

“મને યોગ્ય દિવસ થયા એ જામે થયો ખરાબ ખટકો થયા કરે છે!” મીસીમ ડરવન્ટ પોતાના શોહર આગળ બોલી. “હું કેવું મુશ્કેલી છું કે એ ફ્રેન્ચમેન કદિ અહીં આવ્યોજ ન હોને અથવા તો તમે તમારો વિચાર ફેરવી શકો!”

તે સાંભળી જોન ડરવન્ટ ગુસ્સે થયો પોતાની પતિનું તરફ ફર્યો.

“શું તુ એમ કહે છે કે તે તને ગમે છે?”

“હીમા જેને આજે નેને આહવા હુ ખુશી છું.”

“પણ જરૂરી વખતે તે તને ગમનાર નથી!” તે મીસર બોલ્યો. “એમ તુ માહરી આગળ બોલી નો બોલી પણ હીમા આગળ ના બોલવી નહીં તો તે ધારશે કે તું તેણીની તરફેણમાં છે અને એમ ને તેણી જાણશે તો તેના હકમાં ફાયદો કરતા નુકસાન જાતીજ થશે. તે માહરાથી ફટાઈ થશે!”

“જોન! તમને ન ગમે એવું કંઈ હુ તેને કહેવરા નહીં તેની ખાતરી રાખજો!” મીસીસ ડરવન્ટે કહ્યું, જે કે તેણીનું હૃદય તો પોતાની બેટીની તમામ તરફેણમાં હતું. તે મીસર પોતાને કામે ગેયો. તે પોતાના દિવસે પત્થર કરી હીમા વાસને કરડો થતો હતો છતાં તેને તે માટે મનમાં દુઃખ તો ઉપજતું હતું.

હવેન ડરવન્ટ પણ પોતાને કામે લગ્યો, કામથી પરવારી તેણીએ મુજબ તૈયાર કરી આને એક હેતવંતી માવતરના અથાગ હેતવી એક કપ ખામ તજોમયથી તૈયાર કરી તે, હીમાને પીવાડવા તેના રૂમમાં લઈ ગઈ.

“હીમા! શુઝ ગોર્નિંગ! લે આ ગરમગરમ ચાહ પી કે હુસ્યારી આવે!” તેણી તે રૂમમાં દાખલ થતા બોલી—પણ જવાબ ન મળ્યો, તે અદર ગઈ પણ હીમા ત્યાં ન હતી. પહેલે તો તેણીને કંઈ બેચેની લાગી નહીં કે કંગો શક આવ્યો નહીં. તેણી નીચે ગઈ હશે. એવા ખ્યાલે તે ચાહનું કપ લઈ પાછી નીચે ગઈ. ત્યાં પણ હીમા ન હતી. હવે તે જરા બીહીધી અને તેણીની શોધમાં નીકળી. ઘરમાં-આગમાં, એવનવોટરના કિનારા ઉપર સર્વે સ્થળે તે બીહતી ધુજતી જઈ આવી પણ હીમાને પતો ન મળ્યો. અને જ્યાં મીસર બે કલાક પછી નાસ્તા સાર આવ્યો ત્યારે તેની મહોરદાર ધુજતી લખખખતી ફિક્કે મહેરે તેને બારણા ઉપર મળી.

“જોન!” તે બોલી. “હીમા જતી રહી છે!”

“જતી રહી?” તેણે પુછ્યું; “જતી રહી? ક્યા?”

તે કંઈ સમજી શક્યો નહીં.

“એ નથી મળતી! તેણીનો રૂમ ખાલી છે ને તેણી કંઈ બી નથી જડતી.” હવેને ધુજતા સાદે કહ્યું.

તે મીસર મોહત જેવો ફિક્કો પડ્યો.

“હું શું એમ કહે છે—” તે બોલ્યો, “કે તે નહીં ગઈ છે!”

“હું નથી જાણતી!” તે દુખી માનતરે કહ્યું, “પુત્રને ખબર! એ મને મળતી નથી એ જાણ! હું બીજું છું કે તમે એની ઉપર અતિ સખ્ત થશો તેથી તે કેડે ચાલી ગઈ છે!”

“જો તે ચાલી ગઈ હશે,” જાને કહ્યું, “તો હું એને શોધશ-માફ કરશ ને પાછી લાવશ પણ જો એ પેલા ચડાળ સાથે ગઈ હશે તો માગાપોને નાફરમાન થનરાઓ ઉપર ઉતરતા ગઝળ પુરા શ્રાપો એ કમખત ઉપર ઉતરે અને તેઓ તેણીને છુદ્ગી સુધી જળાવતા સતા વતા રહો!”

પોતાની પરજીવનના મુખમાથી નીકળેલી દુખની કારમી ચીમ તે મીનરે સમજી નહી, કેમકે તે ઉપર બહુ ઝનુનથી બોલી લીમાને શોધના ત્યાંથી ચાલી ગયો.

પ્રકરણ ૧૪.

બપોરના ડેક મોડેથી તે મીનર ઘરે પાછો ફર્યો તે તમામ ફેરવાઈ ગયો હતો સહનારના તે ગયો ત્યારથી ૨૦ લાખા વર્ષો તેની ઉમ્મરમા એકાએક વધી ગયા હોય એવો અદ્ભુત ફેરફાર તેનામા થયો હતો તેનો મહેરા શીકકો આ કાહેની હતો તેના કપાળ ઉપર કરચળીઓ વળી હતો કે જે ત્યાં ગઈ મને ન હતી તેનો રતાશનાળો મુખડો ઉદ્દેશાત અને દુખથી જઈ મારી ગયો હતો.

તે પોતાની બાવડી રાધણીમા કામ કરતી હતી ત્યાં ગયો તેનો બિખરાયેલો અનતાર નિષ્ઠ તે બાવડી ડાઘાઈ ગઈ.

“હૈન! તે ધીમેથી બોલ્યો! “જા! જઈને બાઈગલ લાવ!”

તે બીધેલી બારજા ધ્રુવ પશુ પ્રજા પુત્રાની હિંમત આદર્શ વગર અપચુપ તેના હૃદયને તામે યઈ તે જઈને બાઈગલ લઈ આવી તેણે તેના પાના પડી પાનાઓ ફેરવ્યા કે જે ઉપર તેના કુટુંબના ન્યાગાનો ને જન્મ મરણની નોંધો હતી તેણીએ તેને પોતાનું નામ બનડતો સામજ્યો, ‘જોન કરનન્ટના લગ્ન હૈન એ સાથે’ ત્યાર કેડે થોડીક પગો તે ચુપ થયો તેના મહેરા ઉપરથી તેના બાનેનમા ઉપજવું અગાધ દુખ કઈક કળી શકાતું હતું.

‘સમજ! તે બોલ્યો, “નીમા ડરવન્ટ ઉપનાઓની છોકરી જન્મ મે ૧૮——— સમજે છે કે, માહરી મહેરદાર?”

“હા! હૈનને કહ્યું

“મને ખડ્યો કનમ આપા!” તેણે કહ્યું તેણીએ તે લાવી આપ્યો

“પાછું સમજ! તે બોલ્યો “લીમા ડરવન્ટ, જન્મ મે ૧૮———, મરણ ઓગસ્ટ ૨૨, ૧૯ સગળ?”

“જો પુત્રા!” તે કમખત માતા પુકાગી “શુ લીમા મરી ગઈ? માહરી પુનસુરત લીમા સ્વર્ગનાથી થઈ? જો નહીં ખચ્ચીતજ એમ ન હશે!

“મને તે ગરીબી કરતા બીજી કશી જ નથી” તે મોડા મોડા “જો મેં ખરેખર તેને મુલેસીજી જોઈ લેતો તો મેને માટે જો માદરે માટે કી જ થતો. તે ગરીબાઈથી બીજા જાત છે જે માણુમને ન જોવાની—ન મળવાની જે આજ્ઞા કરી દીધી તે માણુમને પરણવાને આપણને તે ઠીક ગઈ છે.”

“પરણના” તે માતા કહી ખુશાસીથી બોલી. “શુ લીલા પગથી ગઈ?”

“હા, પરણી મઈ અને આપણે મામે મુછા તેણી અમમી અને તેની વચ્ચે પમદગી કરવાની હતી જો તેનીએ પમદગી કરી લીધી છે. આપણે તેને પાળી ઉછારી મોગી કરી, તેને માટે બેશુમાર રજો બેચી અને તેની જતી રહી—આપણી મુખ્ય એક જીવનની સલામતના પચ તાઝીમ તમામ વગર ને જતી ગઈ છે! તુ વિચાર કર લેન કે આપણી મોગી રજોનો આ કેવો ફેઝ તે જતી રહી મન આશિર્વાદ વગર કે તાદરી એક મીડી દુઆ વગર! તું ના રડ, માદરી વ્દાની હતા તુ મોડી ના રડ! તે રડવાને લાખક નથી.”

“જો માદર” એક પૂર મચ્યુ! તે કમાળ માતા રડતા મોલી “માદર એક પૂર પ્હાતુ મચ્યુ! હું જો બપી શકતી નથી.”

“તાદરે ખમનુજ જોડો!” તેજો હું તો કહ્યું ‘તેણીએ તાદરા પ્રત્યે પસદગી થતાવી નથી તેણી આજે મહારે આજે મના નના ત્યારે આપણને તરછોડી ગઈ છે! જોન કંઈને તો પેલા ચડાગ માથ દાઈ મોડ દાર જે હેસનીગાતી પોસ મિસ્ટ્રમ મિસ્ટ્રમ ફામરે તેજોને પરણતા જોયા—જોમા કલ બુન ક ચૂક નથી જો—જો એ આપણી પ્યારી પુત્રી જેને આપણે જાનથી બીજા માથે આપી તે કેવી બીચરી એક ખુમગરત દેખાવતા ને આપણીમાર જવાનને પાતર આપણો વર્જોનો ખાર ને માગ તે મિમરી ગત-અપણને તરછોડી ગઈ! તુ ના રડ આપણી એ જોડલી બપી મિમરી મઈ છે તેથી તુ ના રડ!’

“જો જોના તમે તેણી તર્ફ સખત બન્યા!”

‘મખત!’ તે કંડવાસથી બોલશે ‘તુ સખત કહે છે? જે માદરા જમનાં લોરીતુ છે તુ દીપુ પથ તેને સુખી કરતે આપી દીડુ હને, પથ હરે તે માદરી છોડી રહી નથી!’

‘જોનાં તેને માદર કરો,’ તે મગે મિલ્યુ

‘માદર કર?’ તે શરૂએ યદ્ય મેળો. ‘હું માદર કર? નહી, કરી નહી! ત્યા સુધી મઈ તે માદર જગમગે છે ત્યા સુધી માદરા હાથથી તે મદા અનગ રહશે, અને તું બી મમજ, માદરો વિચાર કરના નહી, તાદરે મી તાદરા જમરમાથી એને દુર કરી મેળવાતી છે. એને મળા ની—એની માથ વાત કરવાની મહી નો સખત મના છે! તેણીની નજર જવાની પથુ હું તને બધી ફરમાતુ છ! જે તે રડને મગે તો તાદર મોદ નફતાથી ફરતી નાખતો—તે જો મુમ પાડે તો જાહેરી યદ્ય જો! તમા અજાજ વટિકે આમળવા થોમતી ના!’

“જો માદર એકપૂર મચ્યુ!” તે જમાગ બી માલો મોલી ‘હું તેમ કમ કરી શકત?’

‘કમ કરવાનો સલાવ નથી’ ને મોડે, ‘તાદરે મનુજ પડો! અપણે ૨૦ વર્ષથી વહે થયા પરજોના છીએ આપણુ જન્મે કિ કરનામ થયો નથી મદન પતુ શુઆ બપી

શબ્દોની આપ લે આપણા વચ્ચે થઈ નથી, સચ્ચાઈ જોટલાંજ આપણે એકમેક તરફ સાચાં છીએ! તાહરા પ્યાર અને સચાઈને નામે હું તને માહરં કહેવું માનવા ફરમાવું છું!”

“—પણ માહરં એક પૂરં બચ્ચું!” તે કમળી: “જિને! એટલા બધા સખ્ત માહરી ઉપર ન થાવી!”

તે શુરસે થયો.

“મેં તને એક બી કડવો સખ્ત આજ સુધી કહ્યો નથી: તે કહેવાની ફરજ મને ના પાડ! તાહરે માહરા હુકમને તાણે થવુંજ એમણે! મેં માહરી દિકરીને માહરી અને તેના આશક વચ્ચે પસંદગી કરવા કહી હતી અને તે પસંદગી કરી ચૂકી છે! હવે હું તને—માહરી મહોરદારને માહરાં અને તાહરાં બચ્ચાને કે જે આપણને નાફરમાન થઈ તજી ગયું છે તેની વચ્ચે પસંદગી કરવા ફરમાવું છું!”

“તમેજ, જૈન! તમેજ માહરી પસંદગી આખી દુનિયામાં છે, પણ માહરં જીગર તેથી ઘટી જશે!”

“ત્યારે તું મને તાણે થવા વચન આપે છે?” તે બોલ્યો: “તું તેને નહીં મળશે?—તેની સાથ નહીં બોલશે?”

“તમારી મરજી વિરુદ્ધ તો નહીંજ!” તેણી બોલી, “પણ હું માંગી લેવું છું—હું ખુદ પાસે દુઆ ઇચ્છું છું કે તમારા દિલમાં તે દયા રહે!”

“માહરી એકની એક દિકરી એક બેગાના ખાતર મને છોડી ગઈ!” નેણે અતિ દુઃખ પામી કહ્યું—“આપણે બચ્ચાં વગરનાં બન્યા, હૈલન! આપણે જીને બચ્ચે બચ્ચાં વગરના બન્યાં!” અને તે મગ્ન્યુત માણસ એક જાણક માફક રડી પડ્યો.

તેણે તે પછી પોતાની બાયડીને બધી વિગતો સવિસ્તાર કહી. લોકો પાસથી કેમ જાણ્યું કે તેઓ પરવ્યા હતા તે બધું તેણે દુઃખથી ધુજતે સારે પોતાની રડતી પરજેતરને કહી સમજાવ્યું.

તે સારો દિવસ મહા દુઃખનો તેઓ મૂંઝે મિથ્યો. તે મીઠર કંઈ કામ કરી શક્યો નહીં—હૈલન રડ્યા ને રડ્યાજ કરી. લીમા મરી જતે તેના કરતાં જરતી દુઃખ તેઓને ઉપજ્યું. હૈલન લીમાના રમમાં રડતી દોડતી ફરી. તે હેતરંતી મા પોતાની દિકરીની દરેક જાણસે પોતાની છાતીમા પ્યારથી દાખી તે પર હેતથી બોધી ભરી રડતી હતી. તેણીનું જીગર ખરેજ ઘટી ગયું હતું.

નિસાસાની એક રાત તેઓએ કાઢી. બીજી સહવારે એક કાગળ આવ્યું. લીમાના હાથે તે લખાયેલું હતું. તે કટલો વખત સુધી અડક્યા વગર જૈન ડરવન્ટે પડી રહેવા દીધું. તેને જોતાંજ તે મીઠર એટલો તો કેધે ભરાયો હતો કે તે વિષે બોલતાં. હૈલન બીહી ગઈ હતી. એવિંતું તેણે તે ઉપાડ્યું, બોલ્યું અને વાંચ્યું. તે એક ઘણું દિલ ઉચ્છેદનારું, ફરગરીને લખાયેલું પત્ર હતું: પણ તેની કશીં અસર તે મીઠર ઉપર ન થઈ. તેણીએ લખ્યું હતું કે તેણીએ પ્યાર અને ફરજ વચ્ચે અસંજ સતાપ સહેલ્યો હતો: તેઓને છોડી જવાને બહુ નારાજ હતી—તેઓને તે અતિ ચાહતી હતી, પણ તેના પતિ માટેનો તેના પ્યાર તે બધાં કરતાં સર્વોપરિ હતો. તેને ખાતર તેણે બધું ઊંચી દીધું હતું; પણ તેમ કરવાથી તેણીને

અણુદદ ખુશાલીન પેદા થયા છતાં તેઓને ત્યજી જતાં તેણીનું હૃદય ઢાંગી ગયું હતું. તેણી પોતાના આશક વિના જીવી શકે એમ ન હોવાથી તેમ તેણીએ નામ્હારીથી કયું હતું. તેણી પરણી હતી—તેણીને પતિ ઘણો હેતવંતો હતો—તેણી અતિ સુખી બની હતી, પણ તે સુખમાં માત્ર એક જ નિરાશાનો એળો હતો અને તે તેઓને તે ત્યજી ગયું ને હતો. જો તેઓ તેણીને માફ કરે—તેણીને અને તેણીના જ્ઞાતિ બરચારને આવકાર આપે—આવકારના એ માયાણુ રાખેદો તેઓ પર લખે—તો તેણી અણુદદ સુખી ગમે.

તે માંવર તે બધું વાંચનાં જાસ્તી કોથે બરાથો.

તેઓ ધણાં સુખી હતાં. લીઝાએ ત્રણ દિવસની રજા નિશાનમાંથી લીધી હતી. લીન મધેના એક અતિ સુંદર કોટેજમાં તેઓ રહેતા હતા. જે સુંદર ફરનીયરથી આરાસ્તા કરેલું હતું—જે બધું સુખ તેઓ માફી બસે તો આર ન્યાર થનાર હતું.

તે એક જોરાવર લાગણી ભરી આવીશ હતી, પણ તે મીઝર તે વાંચી જાસ્તી યુરસે થયો.

“માહરો જવાબ શું છે તે તેણી જોએ!” તે બોલ્યો. “જો તેને માહરી ને તેની વચ્ચે પસંદગી કરવા કહી હતી: તેણીએ તેને પસંદ કર્યો છે, હવે તેણીએ માહરા વગર ચવાની સેનું નોંધ્યો.”

તે તે સદવારે તેઓ રહેતાં હતાં તે જુડું જોવા ગયો અને તે જોઇ આવી લીમાને લાગતી દરેક ચીજો—ચોપડીઓ, ફાઈંગનો સામાન, ખ્યાનો, જયેરાનો અને તેણીનાં કપડાં વરીક બધું—એકજુ કયું. તેણીનાં બચપણના રમનાં રમકડાઓ પણ તેણે કદાચાં અને તે બધું બાકી રૂધીને તેઓ રહેતાં હતાં તે કોટેજમાં મોકલી આપ્યું.

“એને લાગતું કંઈ બી હું રાખવા રાખ નથી!” તે યુરસાથી બોલ્યો.

પણ તે રડતી માતાએ એક ચીઝ તેના યુરસા ને ઉનાવળાપણીનો લાભ લઈ જડી મુરકેલીથી સંતાડી રાખી તે તેણીને એક ન્હાનો ફોટોગ્રાફ હતો. તે હેતવતી માવિતરે તે ખુબ સંભાળથી છુપાવી રાખ્યો.

તે ન્હાનો સુંદર રમ તમામ ખાલી થઈ ગયો. ઓટલું કરી તે યુરમાથી ઘેરો બનેરો ખાપ કંઈ ધરાયો નહી. તે જે ઓરડામાં વસી હતી તે તેણે સદાનો બંધ કરી દીધો. ત્યાં કોઈ જાનવરે તે બી તેને રૂમું નહી. તેણે તે રૂમને તાણું માધું અને તેની આવી ઓવન-વોટરનાં આગને સ્વાધીન કરી.

લીમાને લાગતા તે સંજળા સામાનની સાથે નીચની ચીઝી એક કામળની કાપડી ઉપર તેણે ધુજતા હાથોએ ચીની મોકલી.

“તે માહરી પસંદગી કરી છે—હવે તેને વળગી રહે! આખોને નાદરમાન થનારોએ ઉપર ઉતરના ગજન યુરા આપો તું કમચખત ઉપર ઉતરો અને તેઓ તને જીંદગી સુધી જાળવતા-સંભાળતા રહે!!”

(માંધણુ છે.)

પુરાણ પ્રસંધ.

જળધર અને સતી વૃંદા.

(ત્રીઅડી ગાટક.)

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ: રણવાસ.

પાત્ર:—વૃંદા, કતિમ જળધર, શંકર, વિષ્ણુ, કૃત્યા, શુકાચાર્ય ને આકાશી દેવો વગેરે

વૃંદા:—(કતિમ જળધર સાથે હિંદોજે બેસી દારવ કરતી) શું સ્વામીનાથ! તમે આ બધું સાચું કહ્યું છે? એટલું બધું જળ અજમાવવું પડ્યું હતું?

નહી—હું જળધર—પ્રિમા! તો શું તમે ગાઈ કહેલું અમ્ય માતો છો? જો મેં જુકિતથી હંલન લીમાના રમન. જોર જમાવ્યું ન હોત, તો આપણે એકલાં મળવાનો વખતજ ક્યાં હતો? પોતાની છાતીમા પ્યારથી, તો ઠીક થઈ ગયું કે મુઝીસા સાર પાડવાને મારા જેવા મણીનીજ છુટી ગયું હતું. મળી જાય તો, ક્યાં હતો?

નિસાસાની એક રાત તેઓએ કાઢી. બીજા સદવારે એક કાતો ગણીધરને માયે મેખ મારી, લખાયું હતું. તે કેટલો વખત સુધી આડકથા વગર જોન રવન-જૂન બેળા છે, પણ તમે તો જોતાંજ તે મીઠર એટલો તો ક્રોધે ભરાયો હતો કે તે વિષે બોલતા.

આચિંતુ તેણે તે ઉપાડ્યું, ખોટું અને વાંચ્યું. તે એક ઘણું દિલ તો બજાવે તેનાજ બાપનાં લખાયલું પત્ર હતું! પણ તેની કરી અસર તે મીઠર ઉપર ન થઈ.

તેણીએ પ્યાર અને દરજ વચ્ચે અમુલ્ય સતાપ સહેલ્યો હતો: તેઓએ અરે આ શું વિપરીત? નારાજ હતી—તેઓને તે અતિ આદતી હતી, પણ તેના પતિ મનકડી એન. (કતિમ જળધર કરતાં સર્વોપરિ હતો. તેને ખાતર તેણે બધું છોરી દીધું હતું, નેત્યું જોઈ જાય છે) હા દગો? રતુને ગાટે દગો? કતિમ જળધર!

તરફ જોઈ' અસાગીઆ। મારા ભાગ્યની નોકા હુખાડનાર, મારા હૃદય મણીનો પ્રપં-
ચથી નાગ કરાવનાર, કીર્તિને કાંકે લગાડનાર એા પાપી તું કોણુ છે? મોવ નહિ તો
લગણાં શાપ મ્મં ભગ્ય કરે છું.

વિજયુ—(સ્વગત) કળેલી. સતી શાપ દેને તો જાંધી માછ જુગડી જશે. માટે લાવ માઝ
ખરેં કપ પ્રગટાડી, બચાવ કરે. (ચતુરબળજ દર્શન દે છે.)

વૃંદા—(વિજયુને જોઇ) કોણુ વિજયુ? દેવાધિદેવ? આપને આવુ ઘટે? પુત્રી માથે આવો
પ્રપંચ રમતા બધ ન લાગ્યો? ગરમ ન આવી? ખરી વાત છે કામાતુરાણા ન મર્ય
ન છજાાં કામાતુરને બપ કે વચ્ચે દેવાજ નહિ. તમે તે પ્રજાની વાજ
રાખનારા કે, કલકિત કરનારા? નહીં ત્યારે માટે આવ્યો બધો અન્યાય? (જાળ-
ધરના મસ્તકને જોળાયા લેકર) લાવ નાથ તમારા પ્રાણ કેવી રીતે ગયા હશે, અરેરે
તમે મને બચિયાની લેખી હશે મારા ઉપર તમે નિરન્કારનો વરસાદ વરમાયો
હશે. પ્રિયતમ! પ્રિયતમ! મહારા વ્હાવા પ્રિયતમ! હું તમારી બવોબવની શુન્દેગાર
બની છું મારા ખાતર તમાગ પ્રાણ મયા. (વિજયુ તરફ ફરી નિરન્કાર મુકત વચ્ચે)
મારૂં મીલન તમનનાર એા કપડી વિજયુ! તમે મને ભૂલ્ય કરી તો તમારી
જહકૃતિ પ્રેમાણે તમે જહ થઇ રીસારૂપે સરીતામાં જઇ પડો. (અવળા
મુખે ફરી જાય છે.)

વિજયુ—(એકદમ બ્યાકુળ) અરે! અરે! આ શુ? કુપમાજ કાટા?

વૃંદા—એ વાત શુવાગને પુઝો.

વિજયુ—શું જાગિતમા શીતળતા?

વૃંદા—ચકવાને પુઝો.

વિજયુ—શુ એગમ આમૃત?

વૃંદા—તે મપમાખીતે પુછો, માફી સાથે લાખી વાત ન કરો.

વિજયુ—એમ? મને જગપાળક જાગૃચર છતાં પણ શાપ આપવા તૈયાર થાય છે? હીક, તો
સે હું પણ તને તારા શાપના જાગ્યામાં શાપ આપું છું કે તું વિચાર વગરની
વનરપતિ થઇ અપરણમાં ઉગજે.

વૃંદા—(ધર્મ પગલુ હાવે મગત) અરેરે! આ તો વિચાર વગરનું નિપરીત વેતરાણું. શાપ
હેતા ઉસડો શાપ પામી (પ્રગટ) જગનપિતા! આપને મર્વેશર જાગી અનુગ્રહ કરે
છું કે અત્ય શસ થશે પણ સજિમાં શાહીઆમ રૂપે પુજાશે.

વિજયુ—(હર્ષિત વચ્ચે) ત્યારે જાન, તમે પણ તમારા ધર્મથી ચલીત થયાં નથી તો
તુળરીરૂપે પુજાશે. હું તમારા પ્રેમમાં આધીન રહીશ; અને તમારા
વગર કોઈ સ્થળે અન્નપ્રાસન નહિ કરીશ.

વૃંદા—(શિશોવચ સંકરે, જાળધરનું મસ્તક જોળ્યાં લેઇ) પતિ! તમે તો મને
બચિયાણી ગણી હશે. કુષ્ટા કરાવી હશે. નથી નથી નાથ! તેવી

હું નથી. શુધ્ધ છું મેં સૂર્ય સન્મુખ હાથગ્રી તે પંચી તન્યા નથી
આપ પિતૃયોગને પામ્યા, તો ત્યાં પણ આ દાસી સેવાઅર્થે આવવાને તૈયારજ છે. (પો
નાથ! આપ જ્યાં મિરાજ્યા છે ત્યાંજ હું આવ્યા તૈયાર છું. અગ્નિદેવ! મને મારા
પતીનો મેળાપ કરાવી દેવો. સતી કરાવી દેવો. પચ્ચૂનમાં ભેળાવી દેવો. જય અમે!!!
જય અમે!!! જય અમે!!! (જમણા પગના અંગુલમાથી ધીમે ધીમે અગ્નિ પ્રદિપ્ત
થાય છે, ને છુટા કેશે ખોળામાં ભગધરનું મસ્તક લેઈ વદન પ્રગળાવી ઉચ્ચારે છે)

ગાયન-૪૮ મું.

વૃંદા:—

પ્રભુ! મારા પ્રાણનો પંથ જતાવો,
કુરતા નો લાવો—પ્રભુ.

પતિ પ્રીતી બાણુ ભુંસાયે બટકું, ડરની મારી દીવાની
સંકટ હરણા મમય વિચારી, કર મારો મ્હાઓ—પ્રભુ.
ભવરણુમા ભરયાર વિના છેડું, અગળા ઓથ વિનાની;
આપું જીવન અગ્નિ ઉઠેરે એ, દુષ્કર્મનો દોષો—પ્રભુ.

(ભરિમ ભૂત થાય છે.)

વિષ્ણુ:—(વૃંદાની ભસ્મ બન્ને હાથમાં લેઈ સ્વપ્ન કપાળે લેપન કરતા) ધન્ય છે સતીવ્રદાને.
શીર સાટે સીપાળ સાચનનારી સુદરી તે આતુ નામ. કસ્તુરીને કચરવાથી તેમાંની
મુગધી મખાતી નથી પણ ઉડતી વિશેષ બહેડી નીકળે છે. ચદનની શાખાને
અગ્નિમાં બાળવાથી તે પોતાની સુવાસના વધારે વિસ્તારે છે. મારી કસોડી પૂર્ણ
ચંદ્ર જેમ રેતીમાં રજળતાં રત્નોને ઉત્તમ ઝંવેરી ઓપ ચઢાવી તેના ગૂણને પૂર્ણ
પ્રકાશીત કરી અમુલ્ય બતાવે છે, તેમ મારે પણ મારી સ્તિમાં પ્રગટેલા આવાં
રત્નોને કસોડીપર ચઢાવી લોક દષ્ટિએ કેમ ન પાડવા? સતી, તું તારા શુદ્ધાચરણથી
વેકુંડપદની અધિકારણી ચંદ્ર સુકી છે. તારા પતીસહ પરમાનંદ પ્રાપ્ત કરી ચુકી
છે. (વિચારી) લાવ હું વેકુંડ ધામમાં જઈ એ પ્રેમી જોડાને ધન્યવાદ સહ આશીર્વાદ,
વિભૂષિતકર.

ગાયન-૪૯ મું.

શી સતી આ વૃંદા શાણી, જગતુ જવાહીર ગણી;
સંકટથી જોઈ રહરાણી, પરતી ન પણ પાછી પાની
શીળ વિના સ્ત્રીઓ તે તો, સાચે શોભે કેવી:
નકરી સજ્જે નાકે, આભૂષણ એવી,
પામે છે 'પારસ' સાટે, નરક નિવાસ કમાણી-જગતુ.

(હાથની લાકડી વતે આકાશ રેખા દોરી ભગધર વદન તથા અન્યદેવો સહીત -
વેકુંડ ધામ ઉત્પત્ત કર્યા પછી) ધન્ય છે સતી વૃંદાને. તન જતા લગી ટેક રાખ્યો,
તો આ સ્વર્ગનો સ્વાદ ચાખ્યો. (વૃંદા તરફ નમન કરતા) મહાદેવી! મારું વર્તન

તમારા જેવાં ધર્મશીળને શાંતિ રૂપ થવાને જદવે શાસ્ત્રરૂપ નિવડયુ છે માટે ક્ષમા કરજો. તમે તમારા આત્મારૂપ રક્ષક સહ આ સ્વર્ગના આખંડ સુખ અનુભવો લેાકો કિતગણો લાંછન લેખાયું હશે, પણ જ્ઞાનશુભો તો જાણશે કે જે સુખ અનંત યુગના ઉપાસકોને તથી મળ્યું તે તમને મળ્યું છે

વૃંદા.—(નગન કરતી) કૃપાળુ! આજે હું ગાઢ અહોભાગ્ય સમગ્ર્યું છું; કે મને પરમ તપસ્વિના તપનું રૂપ પ્રાપ્ત થયું છે. પણ જગતજન જાણતા હશે તેઓ તો તર્ક સવાવતા હશે કે લવના લાલચમાં લપટાઈ, ને હુ ખ સાગરમાં દપટાઈ.

વિષ્ણુ:—એવા મલીન વિચારોથી મુક્ત થાઓ. (જાળંધર તરફ આંગળી કરી), આ પાંચ પ્રાણરૂપી જાળને ધરનાર તે જાળધર. તેમ વૃત્તિ છે. બન્નેના ઐક્યે ઉત્કર્ષ ને વિયોગે આત્મહાની નિર્વિવાદ છે. આ શંકર રૂપી તમે ગુણથી તેમાં વિચ્છેદ પ્રગટાવો છો. મંભવ છે પણ મારો રમેગુણી સ્વભાવ તમને સ્વરૂપ શ્રમે પોતાની પાછળ દોરી ગઈ છે. એ આ જાળવંત દ્રષ્ટાંત દ્રષ્ટિગત કરે છે. બોલો હવે સ્વરૂપ મગમગ્યું તમારે ને જગતને મન થ શું છે? તમે જગત માટે ન હતા, કે જગત તમારે માટે ન હતું. એ સર્વે ભેદનાં તત્વો ભેદમાં સમાર્પા; ને તમે અખંડ કીર્તિ કમાયાં.

જાળંધર:—(નગત પૂર્વક) વાહ પ્રજા વાહ! સ્વરૂપ સમગ્ર્યું. જો આવું સ્વરૂપ આગળથીજ અમને સમગ્ર્યું હોત તો જરૂર અમે પ્રયત્ન યોગ પ્રયુક્તિ કરત.

વિષ્ણુ:—વિશાળ ધર્મની ગયનગતિ સમજવા જેટલો પુસ્તો પ્રકાશ તમારા હૃદયમાં થયો નથી. તેથી તમને યોગ તરફ અભિરૂચી પ્રકટાય છે. બાકી હું જે કંઈ છું તે ધર્માર્થજ કંઈ છું. કહો, તમારી જન્મ મરણની જગ્મળ ગાથ તો પછી હવે તમારે જેવા જાણવાનું રહ્યું શું?

ખન્ને:—(સનક્ર બાવે) કંઈ નહિ.

વિષ્ણુ:—તો પછી?

ખન્ને:—મંજુને લીધે સંકટમાં સપડાયલા સર્વે મુક્ત થાય એજ અતિમ ધ્યાનતા.

વિષ્ણુ:—અરાખર. સમજવો શુકાર્યાર્થ કેની?

ખન્ને:—હા.

વિષ્ણુ:—(શંકર તરફ કરી) શંકર કૃત્યોને કહો કે શુકાર્યાર્થજને બંધનમુક્ત કરે.

શંકર:—(મસ્તક નમાવી) નિશ્ચિંત રહો મહારાજ (નિપથ તરફ ઉત્તરવરે) કૃત્યા.....

કૃત્યા:—(દાડની પ્રવેશી) હા.

શંકર:—જા જટ શુકાર્યાર્થજને તેમની મૃત સંહવનની વિદ્યા સહિત બંધનમુક્ત કરો અને આણુ.

કૃત્યા:—પ્રભુની જેની આજ્ઞા. (નય છે)

શુકાચાર્ય:—(કૃત્યા સહીત પ્રવેશી, નમન કરતા) નમામી ગર્વેશ્વર.

વિષ્ણુ:—શંકર:—તમારી મૃતસંછંવન વિદ્યામયીન આનંદ પામે.

શુકાચાર્ય:—મહત કૃપા.

શંકર:—(વૃદ્ધ તરફ ફરી) શાદઆશ છે મતીઝનને અહાહાહા. મહાકુખના પ્રમંગમા પણ જાનવાન મનુષ્યો કેવા નિર્ભય રહે છે, નેનો આ પ્રત્યક્ષ દાખલો છે. કેવું અગ્નિ હૃદય? ખારો પુત્ર કે દુઃખદાયક દુષ્ટગત, ચૈત્રના બપોર કે રીયાળના સવાર, સ્વર્ગનો સુખ, કે નરક યાતનાના દુઃખ, મર્ત્યેને સમાન મમલ હીવાં છે (આશીર્વાદિત હરને) મતીઝંદા! તું આ એક સરપે અખડ સુખ લેજ સ્વર્ગ લોકને શોભાવ, ને જીર્ણ સ્વરૂપે શ્રી પ્રમુદના સખદાનુમાર પૃથ્વી ઉપર તુમીટી રૂપે પ્રદાશજે. મારા આશીર્વાદ છે.

આકાશના દેવો:—(નિમાનમાં બેસી પુષ્પ વૃષ્ટિ કરતા) નિર્વિવાદ છે. નિર્વિવાદ છે. નિર્વિવાદ છે.

ગાયન પદ મુ.

દીપો દેગની ઘુતિ, વધાગી વિરતી પ્રગળ,
સુરતિ સઘળ, શાનિનું ચરણ રહાહ.....દીપો०

સુભટ સુધડ અહુ પુરખો પ્રગટા, શાખજધાગી મુંદરી મતીઃ,
સુનીતિ રમાળ, વિનયે વિશાળ કૃતિમો-કૃપાળ 'કરીને—દીપો०

પ્રીતિ પુરાણી, સુખે પિહાણી શ્રેષ્ઠો મુરા સદા આ,
દીપથી રહો દુર દુરજળતા, વંધી વીરતા, પ્રગતી આ, 'અમારી આ.
તનમાંથી ત્યાગી, ગાડી ગતી, વડેમી મતી, સહ સરમાધ-દીપોં

इति श्री कृष्णपुर (काविठा) निवास कृद गृहस्थ श्री गौडदेव कुलमणि श्रीमपंडित
मयारामासब विचारामस्य पादारविन्दानुरागवत्ता मध्यमसुतेन श्री कविमुपण भाइशंकरजी
पंडितेनकृतं “जालंधरा ख्यं सनी वृंदा ख्यं” नाटकं समाप्तम् शुभं भवतु ।

હુકે હયર પ્લીઝ !

આજે દેખાવના પર્યાસ છે. તમારા દેખાવમાં યજની શોભા સક્રી જરૂરી છે, અને યગ દીપી રહે એવાં કાકડાં અપ-ટુ-ડેટ સ્ટાઇલના છુટ યા શુઝની એક બેડી તે કામ યજવશે. યજ એવાં યનપતીજ છુટ યા શુઝ ખરીદવા ક્યાં જશો?

ધી યોઅમે શુક લક છુટ એંડ
શુ માર્ટ,

હુકાન નં ૭, લાલસીંગ બીડીંગ,
હુદારયાલ કાફડ માર્કીટ, મુંબઈ

યનપસંદ ઇંગલીશ અમેરીકન વિગેરે છુટ, શુઝ, સ્વીપસાંતુ એક મોટુ સંઘહુસ્થાન અમારી હુકાને ખુદ્યુ છે બેઈ જઈ યાત્રી કરો.

માલેક:-હુકીમભાઈ દાઉદજી એંડ સન્સ.

રેડીંગામ એફમ "Boot Bombay"

આખા હિંદુસ્તાનમાં વખણાયલો

વાળ કાળા કરવાનો

પકા કલપ.

આ કલપ મુછોનાં તથા દાદીના સફેદ વાળને લગાડતા, ત પાંચજ મિનીટમાં મુંદર કાળા થઈ જાય છે. વાળના શોખીનોએ યાદ રાખલુ કે, એની જરોજર આજ કોઈપણ કલપ નથી. આ કલપ વાપરવામાં સહેલો છે, મોડમમાં ગમતો છે, શુણમાં અકસીર છે, રંગમાં પાકો છે અને કિમતમાં સસ્તો છે. કિમત રૂ. ૧-૪-૦. ટપાવ યર્થ જુદું.

ખાહુરગામ માર્ટ એજન્ટો બેઈએ છીએ.

મેસર્સ નવરત્ન એન્ડ સન્,

૧૯૯, કાલખાદેવો રોડ-મુંબઈ (૨)

વરમા એન્ડ કું. ૦

પરફ્યુમર્સ

ના બનાવેલ એટો ડીરોઝ કોકોનટ, લેનમીન, રેડરોઝ, વાહીટરોઝ, એરીમ્મા,
હેર એમ્લો ચોખ્ખા કોપરેલ તેલ અને ઉમદા મુગ ધી વસાણામાંથી બનાવેલાં છે.
વાહીટ એમ્લ લીલકુલ વાપરવામાં આવતું નથી, બાલને વધારી નરમ
સુંવાળા કાળા ચળકતા બનાવે છે. વધારે પ્રશંસા કરવા જરૂર નથી કારણ
તેની ખોરીટી ઉપર મોહિત થઈ હબરો સ્ત્રી, પુરૂષો અને
વિદ્યાર્થીઓ પોતાના બાલ ઉપરના હેર એમ્લની સહા
યતાથી અપ દુ ડેટની ફેશનમાં શણગારે છે.
દરેક સ્ટોર અને રેસ્ટોરામાં વેચાય છે.

કીંમત દર બાટલી દીઠ રૂ. ૧ પોસ્ટેજ ભુદું.

સોલ એજન્ટ:-

ટી. એચ. ઠક્કર. સેન્ટ સાબુના વેપારી.

નાં ૭ ડીસોઝા, સીટ, ચકલા કોસ લેન, મુંબઈ નાં ૩.

અમારે ત્યાં દરેક બતનાં લાંડન અને પેરીમના એન્ટ, માણુ, ટોઇલેટ પાવડરોનો
મોટો જથ્થો હમણાંજ આવી પુગો છે. જ્યાંજ વેપારીઓ પોતાના લાભને
ખાતર એક વખત પ્રાર્થસ લીસ્ટ મંગાવવા ખાત્ર અરજ કરવામાં આવે છે.

મોતી મહાલ.

(જાગણી ઉપરથી)

લખનાર:—રાં યોગેશ.

“સતીશખાણુ! તમે ગમે તે કહેશો તો પણ હવે તમારા વાયદા પર મારો વિદ્યાસ જોડવો અશક્ય છે. ક્રિએશનની પહેલી તારીખે કાં તો તમે મારા જોશી હજાર રૂપિયા પાછા આપો અથવા તો કુમુદિની મને પરણાવો. આ જોઈ પાળતો તમને નાકબુલ હોય તો તમારા નિવાસ “મોતી મહાલનો” કળાએ મારે કોર્ટ મારફત સેવો પડશે”.આવી અરવિંદખાણુએ સતીશખાણુને નિર્દોષ મોકલ્યો.

*

*

*

*

અરવિંદખાણુનો કેસ સ્ટેટના યુરોપિઅન પદ્ધતિનો હતો. ઇંગ્લાંડની ‘સફર કરી આવ્યા પછી અરવિંદખાણુને ‘કટ્ટી’ પોશાક માટે મનમાં તિવ્વકાર આવેલો હોવાથી, તેણે યુરોપિઅન પદ્ધતિ ગ્રહણ કરી હતી. જોલવામાં, ચાલવામાં અને ખાવાપીવામાં સુદ્ધાં ‘તેણે પાશ્ચાત્યોનું’ અનુકરણ ઘણી ખુશીથી સ્વીકાર્યું હતું. અરવિંદખાણુનું વર્ચન કરતાં પહેલાં પ્રથમ તો તેના કડક પોશાકની તારીફ કરવામાં આવતી. અરવિંદખાણુના પિતા જગાણાના એક અગ્રણ્ય જમીનદાર હતા. પિતા મૃત્યુવશ થયા ત્યારે તેનું વય લગભગ અઠાર વર્ષનું હતું તેની મા તો તેને ત્રણ વર્ષનો મુકીનેજ ગુજરી ગઈ હતી કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં સારી ક્લેસ મેળવી અરવિંદખાણુએ ઇંગ્લાંડનો માર્ગ પકડ્યો. આમ કરવામાં, પ્રવાસ કરવા સિવાય તેનો બીજો કંઈ રીતું ન હતો. લંડન શહેરમાં બે વર્ષ અયશમાં ગુજરી, બાઈ સાહેબ પુન સ્વદેશ પધાર્યા. તેના ત્રસ્ટીઓએ તેની ‘ઈસ્ટેટ’ તેને હવાલે કરી અરવિંદખાણુએ મત્વર પોતાની પદ્ધતિના એક શ્રીમત જમીનદારની કન્યા સાથે વિવાહ કર્યો. આ પ્રથમ વિવાહને આઠ નવ માસ પસાર થયા ન થયા ત્યાં તો તેણે પોતાના એક સહાધ્યાયીની જાહેર સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું. આ અરસામાં મેકમ જેકસનનું સુપ્રસિદ્ધ મર્કેસ દલાકત્તામાં આવ્યું હતું તે સર્કસમાંની મીસ કલોરીન્જર નામની એક તરૂણ નૃતિકા (નાચનારી) પર અરવિંદખાણુની નજર પડી તેના જોવા ગર્ભશ્રીમત તરૂણ માટે, દશ પાંડ વેતન લઈ, પરદેશી પ્રેક્ષકો સંગે નાચનારી ઇંગ્લાંડના એક ભિખારીની છોકરીને વશ કરવી એ કંઈ અશક્ય નહોતું. તેણે મર્કસના મેનેજરનું ઓળખાણ કરી કટોરિન્જર સાથે મિત્રાગારી કરી શને ગત કલોરિન્જર બાઈનું તેના એક મિત્ર સહિત અરવિંદખાણુની “આર્થન કુટીર” નામની

લગ્ય ઈમારતમાં પ્રસ્થાન થયું. કલોરિજર અસલ મુરોપિયન હતી અર્થાત તેનો તથા તેનો દોસ્ત બનેલા ખારટનનો મિળસ એકાદ મોટા લોર્ડના ફેર્મીલીને શોભે એ પ્રમાણે સચવાતો. કલોરિજરના તાળામાં એક સ્વતંત્ર ડાંગકાર્ટ સોપવામાં આવી હતી. કેઈ વખત અરવિંદબાણુ કલોરિજરને પોતાની સાથે લઈ જતા હતા તો કેઈ વખત કલોરિજરની સાથે ખારટન જતો અરવિંદબાણુની જમીનની ઉપર મોટા પ્રમાણમાં હોવાથી, તેને આવેા ખર્ચ ચલાવવો હમણાં તો બારે પડતો નહોતો. આ ઉપરાંત અરવિંદબાણુની, કલોરિજર પ્રેમપાત્ર હતી, આવા પ્રેમપાત્રો થોડા ઘણા ઘેર રાખવાં એ જંગાળના ગર્લશ્રીમતો એક પ્રકારનું લુપ્ત સમજે છે.

અરવિંદબાણુનો લેવડદેવડનો વ્યવહાર પિતાના વખતથી આવ્યો આવતો હતો. તેમ હજી પણ ચાલુ જ હતો. આ પ્રકારે બાણુ અરવિંદ દાસનું આયુષ્ય ખુબ અચશમાં પસાર થતું હતું.

*

*

*

*

“બાપા ! તમે આજે આટલા ઉદાસ કેમ દેખાઓ છો, ભલા ?” તેર વર્ષની એક કોમલ બાલિકાએ પોતાના બાપને પ્રશ્ન કર્યો. સતીશબાણુના નયનોમાંથી એ આંસુ ગાલો ઉપર ફરી પડ્યા; આ સિવાય કુસુદિનીને કંઈ ઉત્તર મળ્યો નહિ આવેા પ્રકારે એઈ કુસુદિની ત્યાંથી આલી ગઈ. સતીશબાણુ પણ એક વેળા અરવિંદ બાણુ જેવો ગર્લશ્રીમંત હતો પણ મદિરા અને જુગારને નાદે ચંદવાથી તે હમણાં કડક જંગાલી થઈ ગયો હતો. માત્ર “મોતીમહાલ” નામની ઈમારતજ સતીશબાણુની ઇસ્ટેટમાં બાકી રહી હતી તે પણ લેણદારના તાળામાં જઈ જઈ થઈ રહી હતી. સતીશબાણુને રોજ એક પાઈટ અસલ ‘પોર્ટવાઈન’ પીવા બેઈતો. તે ન મજા તાજ તેડું માથું ભ્રમિષ્ટ થઈ દોષના ઉભાગમાં તે ફાંવે તેમ જોલી કાઢતો. એક વર્ષના ઘરમાં શાક ન હોય તો ભાવે પરંતુ પોર્ટવાઈનની પાઈટ તો હોવીજ બેઈએ આવી તેની સ્થિતિ હતી. સતીશબાણુના દશ બાર શાહુકારો પૈકી અરવીંદદાસનું ઝણ સર્વે કરતાં વધારે હતું. વળી સતીશબાણુની હવે પત પણ ગઈ હતી. “મોતીમહાલ” ઉપર ઘણાનો ડાળો હતો. વળી “મોતીમહાલ” જાય પણ તેટલામાં બધું દેવું અપાઈ રહ્યા ઉપરાંત કંઈક બચે એવી તેની ઇચ્છા હતી. આ સર્વે કરજ એકલો અરવિંદ બાણુ ધારે તો ફેરી શકે તેમ હતું અરવિંદ બાણુનું જાનગી વર્તન કેવા પ્રકારનું હતું તે આપણે આગળ વાચ્યું. આ લેણદારોની ધુસરીમાંથી છુટવા એકજ ઉપાય સતીશબાણુને જણાતો હતો અને તે એ હતો કે અરવિંદને કુસુદિની પરણાવી દેવી. આમ કરી પોતાની લાડકી એકની એક કુસુદિનીને આવા સંકટમાં નાખવી એ અત્યંત નીચતા કહેવાય એમ તેને મનમાં થતું. પણ આજે તેને રોકડ રકમની જરૂર હતી. પત્રી તે રકમ જમે તે મારગે મળે એ માર્ગ સીકારવાની સતીશબાણુની સપુષ્પ તૈયારી હતી. જુગારનો છદ, મદ્યનું વ્યમન અને લેણદારોનો ‘મોતી મહાલના’ ના ઉંચરમાં અડો જમાવવો, એ સર્વે દૃશ્યો આ સમયે તેના ચક્ષુઓ સમીપ સીનેમાની શીલ્પની માફક એક પછી એક ચરવા લાગ્યા. ડીસેમ્બર-

રની પહેલી તારીખને કંઈ દગપાંચ વર્ષની વાર નહોતી માત્ર બેઝ દિવસ બાકી હતા. આ પ્રમાણે અડતાલીસ કલાકમાં એથીકુલરની રકમ નિયમમર અરવિંદ બાબુને આપાય એવી સતીશબાબુને બીલકુલ આગા નહોતી. અર્થાત્ પાંચાતું દેવું ફેડવા, પોતાના કુળની આગર રાખવા, સતીશબાબુને પોતાની માતૃહીન કન્યાનો ભોગ આપવો પડ્યો એમ જણાતું હતું આવા કટોકટીના સમયે સતીશબાબુ શી વ્યવસ્થા કરે છે તે જોવા ગાંધીની આંખો તલપી રહી હતી સતીશબાબુ એકે તફાત દ્રવ્યહીન થઈ ગયો કુનો તોપણ તેના બાપદાદાના વખતનો “કાલિમાતાનો હાર” અર્થાત્ તેની પાસેજ હતો. કાલિમાતાના હાર બદલ આખા બંગાલામાં પૂજ્યબુદ્ધિ હતી. ઘણા પ્રાચીનકાળથી તે હાર સતીશબાબુના કુળમાં આવ્યો હતો. દર વર્ષે દુર્ગાપૂજના દિવસે કાલિમાતાના કંઠમાં આ હાર ઘાસવાનો રિવાજ હતો. મોતી મહાસના બીજા ચોકમાં આવેલાં દુર્ગામંદિરમાં દુર્ગાપૂજના વખતે કાલિમાતાનો હાર જોવા ખાતર પ્રેક્ષકોની ખુબ ગીઠી થતી હતી. હારના મધ્ય ભાગે એક દિવ્ય હીરો હતો, આ હીરાની કીમત લગભગ ત્રણ લાખ રૂપિયા હતી. આ ઉપરાંત બીજા માલિકો વિગેરે હારમાં જડેલા હતા તે જુદા. “કાલીમાતાનો હાર” સતીશબાબુના કુળનાં ભુવણતું ફેંદ હતું. સતીશબાબુની “કાલીમાતાના હાર” ઉપર સંપૂર્ણ માલિકી હતી. જો તેના મનમાં આવે તો, હાર કેઈને પણ વેચી પોતાનું કાજ ચુકાવી શકે તેમ હતું પણ આ પ્રમાણે કરી કુળને ક્વંક લગાડવું એવી તેની ઇચ્છા નહોતી સતીશબાબુએ પુષ્કળ વિચાર કરી જોયો પરંતુ તેને એકે ચુકિત મુશ્કેલી નહિ ઘડીક તેને એમ થતું કે મોતીમહાસ વેચી નાખવો, પોતાની પુત્રની છંદગી જગાડી નહિ અને વળી બીજો વિચાર આવતો કે કુસુદિત અરવિંદ સાથે જો લગ્ન કરી નાખું તો પોતાનાં કુળની આગર કાયમ રહી દેવું પણ ફેડાઈ જાય ઉપરો વિચાર તેને પસંદ પડ્યો અને તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરવા તે તત્પર થયો આખરે હીરેન્દ્રનારની પહેલી તારીખની સવાર થઈ. અરવિંદબાબુ સવારેજ કલોરિન્દરને સાથે લઈને, કોર્પોરેટમાં મોતી મહાસે આવ્યો. કલોરિન્દર બાઈનો આજનો લપકો ખરેખર પ્રેક્ષણીય હતો. અરવિંદ જોયો લક્ષ્મી પુત્ર હાથમાં આવ્યા પછી કલોરિન્દર બાઈ અગાઉની માફક લિખારી પોશાકમાં રહે એવા ભોળા નહોતા. કલોરિન્દર બાઈની પ્રત્યેક હોંશ પુરી કરવા અરવિંદબાબુ તૈયાર હતો. સતીશબાબુએ જો જાનનેનું મોટા આદરથી સ્વાગત કર્યું. સતીશબાબુએ અરવિંદબાબુની પહેલી માગણી (કુસુદિને પરણાવવાની) કબુલ કરી. અરવિંદને ઘણું આનંદ થયો. દારણ કે કુસુદિનીને પ્રથમ જોતાં વેંતજ તેને દિલમાં થયું હતું કે આવું રત્ન મેળવવાથી પોતે મુખી થશે. પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે તેની સાથે કુસુદિનીના વિવાહ થયા હોત તો તેને ખરું મુખ મળત પરંતુ ગિચારી નિષ્પાપ કુસુદિનીનો આજો જન્મદિવસ, વિવેક વાગનામાંજ ખરું મુખ છે એવું સમજનાર વ્યક્તિ સાથે પમાર થઈ જાય એવી ઇચ્છાની ઇચ્છા નહોતી.

“વિનોદ! હવે તારે માઈ સ્મરણ કરવું તદ્દન નકામું છે. બાપા કહેતા હતા કે પરમ હહાડેજ માઈ લગ્ન થનાર છે.” એક તારૂંચાવસ્થામાં પ્રથમ પ્રવેશ કરતી સુસ્વરૂપ બાલિકાએ, ઓગલીસ વીથ વર્ષની વયના એક તરૂણને ઉદેશીને કહ્યું, બાલિકા અસ્પષ્ટ શબ્દોથી બોલતી અને તેના બન્ને નયનોમાંથી અશ્રુ વહેતાં હતાં મુગ્ધ થઈ વિનોદ પણ ગંભીર મુદ્રા ધારણ કરી ઉભો હતો. હુનીયાનો અનુભવ નહોતો એવા તરૂણને આગળ શું બોલવું એ સૂઝતું નહોતું. વિનોદ જોડ્યો, “કુમુદિની! આશથી હવે બોલાતું નથી. પરમેશ્વર તને સુખમાં રાખે.” વિનોદ તે ઉન્નતશબ્દા દિવાનખાનામાંથી બહાર નીકળી ગયો. તે ગયો એ જોતાંજ કુમુદિની ધડ દબને ગાલીચા પર પટકાઈ પડી.

“હાય! વિ—નો—દ” એટલાજ શબ્દો તેના હોઠમાંથી બહાર આવ્યા વિનોદ દિવાનખાનામાંથી ચાલતો થયો પણ ક્યાં જવું એ તેને સમજ પડતી નહોતી. આ સર્વ પ્રકાર દિવાનખાનાની સામેના ચોઠમાંથી સતીશખાણુએ જોયો. કુમુદિનીને મુશ્કિલ થઈ પડતા જોઈ તે નિમિષ માત્રમાં તે ઠેકાણે આવી પહોંચ્યો તેણે તેને સાવધ કરી. તે વેળાનો દેખાવ જોઈ પાષાણુ પણ ગળી જાય. પોતાની એકની એક માતૃહીન કન્યાને પોતે પોતાના હાથેજ હુઃખસાગરમાં હડસેલી ને છે એ તેને સ્પષ્ટ સમજવા લાગ્યું. કુમુદિની થોડીવારમાં પુર્ણ સાવધ થઈ, તેને ઉદેશીને સતીશખાણુ જોડ્યો, “જેટા! ગભરાતી નહિ. હું મારા હાથે તારી જીવંત બચાવ કરીશ નહિ” સતીશખાણુના બોલવાનો અર્થ કુમુદિનીને બરાબર સમજાયો નહિ અને નહીં પણ ન બોલતાં તે દિવાનખાનામાંથી ચાલતી થઈ અહીં આ સતીશખાણુએ તાબડતોળ, પોતાના સોલીસીટર રૂમ નડુલેશચંદ્ર જોનજીને ટેલીફોન દ્વારા મોતી મહાલમાં આવવા વિનંતી કરી. થોડીક વારમાં નકુલખાણુ મોતી મહાલમાં આવી પહોંચ્યા. સતીશખાણુએ તેને પોતાની પરિસ્થિતિ જણાવી કહ્યું. “નકુલખાણુ! મારી ગાજની જ્ઞા આ છે માટે મારા કુળમાં પૂનવતો “કાલિમાતાના હાર” વેચવા હું તંબાર થયો છું.” સતીશખાણુની વાત સાંભળી નકુલખાણુને થણું જોડું લાગ્યું. પોતાના એક ગસીલના કુળની આ પ્રમાણે આગર જવાનો પ્રસંગ આવે એ બરેબર શોચનીય વા છે એમ નકુલખાણુને લાગવાથી જોડ્યા, “સતીશખાણુ! તમારી આ સ્થિતિ જોઈ મને જોડું જોઈ ચાય છે. મારા તરફથી જો તમને એક લાખનો એક મળે તો મને લાગે છે કે તમારું આ સંકટ દૂર થઈ, તમારા કુળની આગર રહે તથા કુમુદિનીનો ભવ પણ બગડતો બચે. ત્યારે હું એક લખી આપું કે?”

આંધળાને દ્રષ્ટિ મળે અથવા ગરીબ માણસના ઘરમાં લક્ષ્મી પ્રવેશ કરે એ વી સ્થિતિ બાણુની થઈ. આઈતેજ વખતે, મનમાં પણ ન હોવા છતાં આ અનપેક્ષિત મદદ મળતી જોઈ સતીશખાણુને કેટલો આનંદ થયો હશે, એની કલ્પના તેની માફક સંકટમાં મૂકાયા વગર થઈ શક્ય નહિ. સતીશખાણુએ એક લેતાં નકુલખાણુનો અંતઃકરણપુર્વક ઉપકાર માન્યો. એ કહેવાની જરૂર નથી આ પડી નકુલખાણુ પોતાને ઘેર ગયા આમાનું કંઈ પણ અગતિ

ગાળુને જાણવા દેવું નહિ એવો સતીશખાણુએ નિશ્ચય કર્યો. ખીજા દિવસની સવા-
રથીજ મોતીમહાલને શણગારવામાં આવ્યો. મોતીમહાલના ભવ્ય પટાંગણમાં મડપ
ખાંધવાનું કામ શરૂ થયું. અરવિંદને પોતાના વિવાહની તૈયારી થાય છે એમ લાગ્યું.
જેતજેતામાં લોકોમાં વાત પ્રસરી ગઈ કે અરવીંદ અને કુમુદીનીના લગ્નની
તૈયારી થઈ રહી છે. મુહુર્તનો દીવસ આવ્યો. હમણાં જોલાવવા આવશે, હમણાં
જોલાવવા આવશે, એ આશાપર અરવીંદનાણુ સવારના નાચી રહ્યા હતા. પણ
સાંજના ચારનો સુમાર થવા છતાં સતીશખાણુને ત્યાંથી કોઈએ જોલાવવા નહિ
આવ્યું એ જોઈ ગાળુજી ગભરાયા અને મોટરમાં બેસી મોતીમહાલ તરફ
જવા નીકળ્યા. મોતીમહાલના દરવાજા પાસે લોકોની ઠૂઠ જામી હતી. કાંટક પાસે
સુદર ઇંગ્લીશ બેન્ડ વાગી રહ્યું હતું. ગદા આનંદમાં ગઈ હતી. અરવીંદને અંદર
જતાં ઘણા શ્રમ પડ્યો. પણ અંદર જતાજ તેણે જે દેખાવ જોયો તેથી પોતે રવ-
નામાં છે કે શું એવી પ્રશ્ન પૂછી તેને થવા લાગી. સુમુહુર્ત જોઈ વીનોદ-કુમુદીનીના
વીવાહ પા કલાક પહેલાંજ કરી નાખવાના આવ્યા હતા. વરવહુને લેટસોગાદ આપવા
ખીજા લોકોની ગીઘે જામી હતી. એની ગીરદીમાંથી અપાટાળ ધ અરવિંદનાણુ બહાર
આવ્યો અને આંખો લાલ કરી સતીશખાણુ સામે ઉભો રહી બોલ્યો. “સતીશખાણુ!”
સતીશખાણુએ ગંભીર મુદ્રા ધારણ કરી હસતાં હસતાં અરવિંદનાણુને મળમલથી
મજેદી એક પુરશી ઉપર બેસાડી, શાતીપુર્વક ખીસામાંથી એક કાગળ કાઢી અર-
વિંદનાણુના હાથમાં આપ્યો. આ કાગળ જંગલ બેઠકનો એક જીવંત હજારનો એક હતો. પણ
અરવિંદનાણુને આ વખતે એકની જરૂર નહોતી. તેને થયેલા અપમાનનો બદલો
કેમ લેવો એ વિચાર કરતો તે મોતી મહાલમાંથી બહાર નીકળ્યો.

વિનોદ સતીશખાણુની ન્યાતનો હતો. તેના ગાળાપ બાળપણથીજ શુજરી ગયા
હતા. વિનોદ પણ હુશીયાર હોવાથી તેનેજ ઘરજમાઈ કરીને રાખવો એમ સતીશ-
ખાણુનો ઘણા દીવસોથી મનોદય હતો. પણ વયમાંજ તેના કર્જના લીધે અગાઉ
વહુવ્યા પ્રમાણે તેના ઉપર સંકેટ આવી પડ્યું. ઇન્ધર તેમાંથી પણ સતીશખાણુને
ગત્યાવી લીધો. વિનોદ કુમુદીનીના વીવાહ થયે પાંચ દીવસ થયા પણ નહોતા જોટ-
લામાં સતીશખાણુએ હીરો ચુસી પ્રાણત્યાગ કર્યો. મરણ પહેલાં છ કલાક અગાઉ
તેણે મૃત્યુપત્ર કરી રાખ્યું હતું, જેની અસલ પ્રત નકુલગોણ પાસે હતી. સતીશ-
ખાણુ મરણ પામ્યા એ વર્તમાન તાજડતોળ અરવીંદનાણુના કાને પહોંચ્યા. તરતજ
એ જીવંત હજાર રૂપિયાની ઉધરોણી કરવા તે મોતી મહાલે જઈ પહોંચ્યો.
મોતી મહાલના દરવાજા આગળ ઈતર લેણદારો પણ આવીને બેઠા હતા. પણ જોટ-
લામાં મોતીમીટર નકુલેશચંદ્ર બેનર્જીની મોટરનો અવાજ લોકોને સંભળાવા લાગ્યો.
નોકરોને મ્હોંએ, નકુલનાણુ આવે છે એવું માંભળતાંજ અરવિંદનાણુનો ગહેરો
પડી ગયો. અરવિંદનાણુની યુક્તિ જીદીજ હતી. સતીશખાણુનું સર્વ કર્જ ફેદી
મોતી મહાલની માલેદી પોતે લેવી એવો તેનો જોન હતો નકુલનાણુ અને તેના
વૃદ્ધ દિવાનાનાણુ આધુતોપ મુકર્જી મહાલના દિવાનખાનામાં આવ્યા કે અરવિંદ-
નાણુ સહિત ગદા લોહ એકદમ શાંતિ ધારી ઉભા રહ્યા. એ દેખાવ જોઈ તે

વળતે કોઈ એમ કહી દે કે જાણે મોતી મહાલનો ખરો માલિક આવ્યો છે અને બાકીના બધા ભુટ્ટા ચોર ત્યાં લેગા થયા છે. અને આ વાત પણ ખોટી નહોતી. નકુલગાણુનો રૂઆળ વિલક્ષણ જ હતો. છુદ્ડ કલકત્તા હાથ કોર્ટમાં તેની એવી ખ્યાતી હતી કે “નકુલગાણુના હાથમાં એકદા કેસ ગયો કે તે પક્ષનો જય થયો જ નેઈએ.” નકુલગાણુની કેસ ચલાવવાની સુંદર રીત જોઈ હાથ કોર્ટના ન્યાયાધિશે પણ છક્ક થઈ જતા હતા. નકુલગાણુનો રહેશે પાણીદાર અને ભવ્ય દેખાતો હતો, આથી પ્રત્યેક ઉપર તેની છાપ પડતી. નકુલગાણુએ આવતાં વેંતજ અરવિંદગાણુ તરફ પોતાની તીક્ષ્ણ નજર ડેરવી. તરતજ તેના દીવાન આપુતોષ મુકજીએ ખીસામાંથી એક નહાનકડી ચોપડી કાઢી એકે-કેના નામો વાંચવા માંડ્યા. પહેલા પ્રથમજ આપુતોષ ગાણુએ ‘અરવિંદદાસ’ એ નામ ઉચ્ચાર્યું. “તમારું કેટલું લેણું છે?” આ આપુતોષ ગાણુના પ્રશ્નનો અરવિંદે કંઈ ઉત્તર આપ્યો નહિ. તે જમીન તરફ જોતો જોતો થોડીક વારે જોલ્યો, “હું આ બધા લેણુદારને પૈસા સુકવી મોતીમહાલનો કળજો લેવા આવ્યો છું.” આ અરવિંદ ગાણુનું વાક્ય સાંભળી નકુલગાણુ બરાડી ઉઠ્યો. “આ બાળતમાં તમારો કંઈ પુરાવો છે કે?” નકુલગાણુ જેટલા સંતાપથી જોલતા હતા તેટલીજ શાંતતાથી અરવિંદ ગાણુએ પોતાનું ભાવણ ચાલુ કર્યું, “હા! જેત સતીશગાણુને મેં વચન આપ્યું છે કે મોતીમહાલ મારા તાણામાં લઈ તેની ઇસ્ટેટ ઉપરનું સર્વ કર્મ ફેડી મારા પોતાના એંશી હજાર રૂપીયા પણ જમે કરવા. આ વાત જગજાહેર છે.” નકુલગાણુએ તરતજ મહાલમાંના બે પહેલવાનોને જોલાવી, અરવિંદગાણુ સરળ રીતે બહાર ન બંધ તો ધક્કા મારી બહાર કાઢવા ઇશારત કરી. નોકરોએ પ્રથમ અરવિંદગાણુને નમ્રતાપુર્વક બહાર જવાની વિનંતિ કરી. પણ અરવિંદગાણુ સામાન્ય વ્યક્તિ નહોતી. આવા મોટા ઉમરાવને ધક્કા મારી બહાર કાઢવાની હિંમત નોકરોમાં નહોતી. આ વાત નકુલગાણુના લક્ષમાં પણ હતી. પોતાનો ક્રોધ શાંત કરી નકુલગાણુ જોલ્યો, “અરવિંદગાણુ! તમારા જેવા ઉમરાવે સતીશગાણુની પછવાડે આવી નીચના ગતાવલી એ સાઈ નથી. મોતીમહાલની બાળતમાં; જે કંઈ પુરાવો હોય તે ખુશીથી કોર્ટમાં લાવવાની હું તમને સલાહ આપું છું. હું આ મોતીમહાલના માલિક અને અજ્ઞાન વિનોદ-કુમુદિનીના પાલનકર્તા તરીકે તમને હુકમ કરું છું કે આજથી મોતીમહાલમાં તમારે પગ સરખો મુકવો નહિ. મોતીમહાલ મેં વેચાતો લીધો છે એ બાળતનો મારી પાસે સળગ પુગવો છે. સતીશગાણુનું મૃત્યુપત્ર અને મોતીમહાલની ખરીદી બાજે બીજા કાગળીયાઓની નકલો તમારે જોવી હશે તો તે તમે ખુશીથી પુરસુદને વળતે મારા દિવાનજીની ઓફીસમાં આવી જોઈ શકશો. તમારા એંશી હજાર રૂપીયાનો ચેક પણ તમને દિવાનજી પાસેથી, જોઈએ તો હમણાં ને હમણાં મળશે.” તરતજ આપુતોષ ગાણુએ અરવિંદગાણુના હાથમાં પહેલાનોજ બંગાળ બેંકનો ચેક મુક્યો. તે જોઈ અરવિંદગાણુનું મસ્તક પુનઃ ભ્રમણ કરવા લાગ્યું. તેણે તે ચેક બરાબર તપાસી પોતાના ખીસામાં નાંખી, મોતીમહાલમાંગી-પલાયન કર્યું. ઈતર લેણુદારોની નાખી સુની રકમો પણ નકુલગાણુની આજ્ઞાનુસાર

દિવાનજીએ સુકવી આપી. સર્વ વ્યવસ્થા ચક્ર-રત્ના પછી જે શિયામણની વાતો વિનોદ અને કુમુદિનીને કહી નકુલગાથુ પોતાને ઘેર ગયા.

ખીજા દિવસેજ સવારે એક ભયંકર વર્તમાન સાંજળી સર્વેના અંતઃકરણ ચર-
ચર કાપી ઉઠ્યા. મોતીમહાલને કોઈ દુષ્ટે જાયંકર આગ લગાડી હતી, મહાલમાંના
માણસો માન-સુખરૂપ જહાજ નીકળી શક્યા હતા. આંધતેજ વળતે જલયંત્રમાં
કંઈક ગિગાર થવાથી આગતાં જાણે આગ્યા છતાં પાણી ના આવવે, તે પાંચ કલાક
એમજ પડી રહ્યા અને આ પ્રમાણે મોતીમહાલ જેવી મુંઝર અને ભય-ઇમારતનો
અગ્નિનારાયણે સ્વાડાકાર કર્યો. વિનોદ અને કુમુદીની તથા ઇતર નોકર ચાંકર સર્વે
નકુલગાથુ પાસે જઈ રવાનું હેતુક કાળે એક સુખ વાતનો અકલ્પન રીતે પુલાસો
થવાથી આગ કોણે લગાડી એના રૂંદાટ થયો. પૂર્વ પ્રકરણમાં વર્ણવેલો ગીંઠ બાર-
ટન, કોલારીજરણાઇનો ઉગપતિ અને અરવીઢગાથુનો ફેન્ડ. એક દિવસ દરબન પાર્કમાં
દાડ પીધ બેલાન થયેલો પોલીસના બેગમાં આવ્યો. શુદ્ધિમાં આવે ત્યાં સુધી તેને
ચોક્કીમાં રાખવામાં આવ્યો હતો. પણ આ રાજેશી દાડના ઘેનમાં પોતાના બળકાટમાં,
મોતીમહાલની ભયંકર આગની આખી વાત બળકડા લાગ્યો, કોન્ટેનરડે આ વાત
સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટને કહી. બારટન શુદ્ધિમાં આવ્યો એટલે સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબ તેને હકીકત
પૂછવા લાગ્યા પણ આ ભાઈ-સાહેબ જાણે પોતે Indian constable હોય એવો દાઢ કરી
ઉદ્ધતાઈથી જોવા લાગ્યો. સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટને આ ગમ્યું નહિ. તેણે તાબડતોળ બારટનને
સરળ ઉત્તર ન આપવા માટે દ્રઢતા મારવાના હુકમ કર્યો ચોક્કી વારમાં બારટનના
આગ ઉપર દ્રઢતાનો મારગ શરૂ થયો. વાસ્તવીક બારટન કોણ હતો એ પોલીસને
ખીલકુલ ખબર નહોતી. દ્રઢતાનો માર પડવાથી બારટન સાહેબ ટીલા પડ્યા. મારી
આખી દાડ પીતે પડ્યો હતો. પોતે શુદ્ધિમાં આવતો હતો ત્યાં અંગ ઉપર દ્રઢતા
પડતા જોઈ તે પોતે અર્ધવિદને ઘેર રહે છે, અર્ધવિદના કહેવાથીજ પોતે મોતી
મહાલને આગ લગાડી, એ ગપું પ્રક્ટી રીતે કબુલ કર્યું. પોલીસે તેને તાબડતોળ
મેજીસ્ટ્રેટ સમક્ષ ઉલો કર્યો. મોતી મહાલતા માલિક અને સતીશગાથુની એકની
એક છાકરી અને તેના ચરના પાવક શ્રી નકુલગાથુ કોર્ટમાં હાજર થયા. નીચમસર
કેસ શરૂ થયો. અર્ધવિદાસે આ કેસમાં પેણા કાંકરાની માફક વેધો પણ નીરર્થક.
ઉલટું એવું નીચ કૃત્ય કરવા માટે અર્ધવિદગાથુને પણ બારટનની સાથેસાથ સાત
વર્ષ તુરંજમાં મોકલવામાં આવ્યો. અતે સત્યનો જય થયો. આવડા મોટા મહાલને
એકલા બારટન આગ કેવી રીતે લગાડી એ જસકે આશ્ચર્યકારક દેખાય છે. પણ
કોર્ટની જુગાની વળતે બારટનને એ બાંધતોનાં ખુલસો કરેતાં જોવાયો હતો, “અર-
વિદના કહેવા મુજબ હું સુમરે બાર વાર્યાને વળતે દાટક ઉપરથી કુદકો મારી
અંદર ગુર્યો. મારી મદદમાં એક મનુષ્ય હતો, આ મનુષ્ય અંદર આવતી વેળા સાથે
દાસલેટના જે પીપ લાગ્યો હતો. આ પીપોનો ઉપયોગ અમે પ્રથમ દીવાનખાનાના
દરવાજા પાસે કર્યો. પછી આડી ગંદલીમાંથી ચોકમાં જઈ તાના જે ખોડા જોડી

તે ઠેકાણે સુરંગનો દારૂ સળગાવ્યો. થોડીજ વારમાં જો લયકર અવાજ થયેલાં સર્વેને સળગાયા. મહાલના આકરનોકરો જહાર જવાને મથવા લાગ્યા. આ અવાજને લીધે પ્રથમ તેઓનું લક્ષ આગ તરફ ગયું નહિ. આ ગરજાડનો સમય જોઈ તક લઈ અમે બાંનેએ ગેટ ઉપરના આઉટ હાઉસને (out house) પણ આગ લગાડી. તરતજ ક્યારે. પ્રીંગેડના આગના જાળા ઠણઠણ અવાજ કરતા આવી પહોચ્યા પણ પાણી જાંધ હતું. આ પાણી એજ વખતે કેમ બંધ હતું તે મને કંઈ જાણ નથી." બારટનની ઉપલી બુખાનીને લીધે અરવીંદળાણુના વડીલોના મોં બંધ થયા. આગળ કેસ કેમ ચલાવવો એ તેમને ન સમજ પડવાથી ગુપચુપ કોર્ટમાંથી ચાલી નીકળ્યા. થયું. જગતની રીતજ એવી છે. જે અરવીંદળાણુને મોટામોટા સરકારી અધીકારી ટોપી ઉતારી સલામ કરતા, તેજ ઉમરાવનો કાળાં કૃત્યો જગની આંખે દેખાતાજ, એક સાડાસાત રૂપીયાના પગારવાળો મીપાઈ તેને ધક્કા મારતો, હાથમાં લોખંડી જીર ધાલી તુરંગમાં લઈ ચાલ્યો. આ પ્રમાણે અરવીંદળાણુના ઐશ્વર્યનો અન્ત આવ્યો.

*

*

*

મોતીમહાલનો સતીશળાણુએ વીંચો ઉતરાવેલો હતો. કેટલાક દિવસ પછી વીંચાની રકમ હાથમાં આવ્યા પછી નકુલળાણુએ તેજ જગ્યા ઉપર એક ઘાટદાર બંગલો વિનોદ અને કુસુદિનીને રહેવા સારૂ ચણાવી આપ્યો છે. આ બંગલો જો કે મોતીમહાલ જેટલો વીસ્તીર્ણ નથી તો પણ ખીલ બાબતોમાં તે મોતીમહાલનુંજ અનુકરણ હોવાને લીધે તેનું નામ “કુસુદિની મહાલ” રાખવામાં આવ્યું છે. વિનોદ, કલકત્તા યુનીવર્સિટીનો ગ્રેજ્યુએટ થયા પછી નકુલળાણુની ઇચ્છાનુસાર ઇંગ્લાંડ ગયો. ને ગયા વર્ષેજ Bar-at-law થઈને આવેલો છે અને નકુલળાણુની સહાયથી તેનું પ્રથમ કલકત્તા હાય કોર્ટમાં વજન પડવા લાગ્યું છે. કુસુદિનીને બંગલામાં ગયા વર્ષે સુધી એકલા રહેવું ગમતું ન હોતું પણ આ વર્ષે નાહનકડી સરલાએ જો ખામી પણ પુરી દીધી અને બંગલામાં સરલાનો કોમલ સ્વર સર્વના અંતઃકરણને આનંદ આપી રહેલો છે.

(૧)

વિષય વેલીને અમૃત મિઝ્યું,
હૃદયો મેં ઉદ્ધાર.

(૨)

પુષ્પ ભર્યા આ સંત સમાગમ,
ભરત મગે તુજ આત
કહિન હૃદય વિકસ્ય નહી બહેની!
પૂર્વ તણાં તુજ પાપ—વિષય

(૩)

સર્વ પરિશ્રમ, સત્ શિક્ષણ એ,
ધૃત કચું છે ગમાર;
બહાર દીડી સખિ! પ્રેમ ભરી મહેં,
આંતર વિષ અપાર—વિષય

(૪)

ગોપિચન્દ શો રમ્ય જોગીકો,
ધરતો તુજ શું બહાસ;
પરમ્પાં નહી એ બહાસ સખિ! તે,
એ મુજ દુઃખ અપાર—વિષય

(૫)

મુખમાં રાગ, બગસમાં છરી,
ધરનારી એ નાર!
પુષ્પ જીવનનાં પુષ્પ વિચારે,
પાવન યથ ન લગાર—વિષય

(૬)

વિષ તણાં વિષથી જન કરાં,
જીવિત જન્મ નિસાર;
પ્રેમ ધરી વ્યભિચાર કરે શું,
પ્રેમ નહી એ પાપ—વિષય

(૭)

પણું, ધર્મ, મૂલ, આશ્રય વિસરી,
ધરતી સુખની આરા;
સ્વપ્ન મમાં એ સુખ ધડીનાં,
આંત જ દુઃખ અપાર—વિષય

(૮)

પ્રેમ ધરી સખિ! પાપ પિંજરે,
અરરર! આમ ફસાહ;
જોજ પિંજરે અન્ય ફસાવે,
પોપટ જોગમ વિહાર—વિષય

(૯)

જોગમ મંડલે વિહરનાર એ,
તુજ પાપે પૂરાય;
એ જીવનો અધિકાર લૂંટી સખિ!
તુથી કેમ જીવાય?—વિષય

(૧૦)

મુક્ત કરી દે એ પંખીડું,
તુજ પાપે દોરાય;
એ જીવની દોરી તુજ હાથે,
એમે તેમ જીવાય—વિષય

(૧૧)

પ્રભુ ગય એ પંખીડું કાદી,
જોલે ત્હારા બોલ;
પ્રેમ ધરી વ્યભિચારી જનશે,
એથી પિંજર બોલ,—વિષય

(૧૨)

મુક્ત થઇ જા તુજ સખિ! જો!
કરજે જોગમ વિહાર;
વન પંખીડું હડી હડી મારી,
આપિશે દેશે અપાર—વિષય

(૧૩)

અલ્પ જીવન સખિ! આમ કરીશું?
નિષ્ફલ તુજ અવતાર;
જીવ્યું જન્મ્યું ફોગટ સહ ત્હારાં,
આંતર સહજ વિચાર—વિષય

(૧૪)

અન્ય પુરખનો સ્પર્શ કરીને,
જીવન કેમ જીવાય?
હિન્દુ ગૃહિણી એ ધર્મ ત્યજી દે,
અવનત દેશ મનાય—વિષય

(૧૫)

દેશ તણું ગૌરવ દુભાવે,
તુજ સમ નર ને નાર;
નકે મહી પણ માર્ગ મગે ના,
સુખ કપાથી ગળનાર?—વિષય

(૧૬)

પણું દુઃખ ધરી વિનીત હૃદયથી,
આંતર પાપ વિચાર;
જલતાં હરથી મારી ઘડી લે,
પ્રભુ છે સર્જનદાર—વિષય

નલિનીકાન્ત,

કાણુ કહેછ કે હુ કા વાળ લાંબા થતા નથી ? કાણુ કહેછ કે ખરી ગયલા બાલ
પાછા આવતા નથી ? કાણુ કહેછ કે ખરબચડા વાલો નરમ રેશમ
જેવા થતા નથી ?

એ બધુ બોલવું સદતર હળગ છે.

મધુરાસ હેર ઑઇલ.

એ બધા વાધાઓનો ખોટા પુરવાર કરે છે. એ વિખ્યાત તેલ બાલને રેશમ
જેવા નરમ, સુવાળા ને ચલકતા કરે છે. તેનો કાળાસ 'ટકાવી રાખે છે, માથાને
ઠંડક આપે છે મગજને આરામ તેમજ શક્તિ બદ્ધે છે. શીશી એકના આના બાર

સોલ એજન્ટ:—સેહરાબછ ડી. પટેલ,

પ્રોવીઝન એન્ડ પેટન્ટ મેડીસીન મરચન્ટ,

પારસી બજાર, કોટ, મુંબઈ.

ધ્યાન રાખજો આ તમારા લાલ માટે છે !

કારણ કે

આ વખતમ
બજારમાં ભાવના
ઠેકાનો નથી પણ અમે
એકજ કીફાયત
ભાવ રાખેલો છે માટે
જો તમને દરેક ચીજ
જેવીકે દરેક કંપનીની
પેટન્ટ મેડીસીન,

પ્રોવીઝન, પરચુમરી
વીગરે વીગરે જોઈતી
હાય તો નીચલા
ઠેકાણે આવી ખાત્રી
કરો.

બહારગામના આ
રસ્તે પર પુરતુ ધ્યાન
આપવામાં આવશે.

દુનિયાઈ દર્પણુ.

લખાવે—“નાશાપ્તકે કેડી.”

અમેરીકામાં મેગી રેજીસ નામની સ્ત્રી ૨૦ વર્ષ અનાથપદ રહ્યા પછી જોનતી થઇ છે
ગાડા માણુમ. જોનતી મદદથી માન કરનારો અંખતરો અમેરીકામાં ન્યુ યૉર્ક ખાતે
સત્તાનાર રીને અજમાવનામાં આવે છે
મેગીને તાગી મિસીમ પોની કાંઈ જે હમણાંજ ૬૦ વર્ષની થઈ છે, તેણીને નવા દાન
કુટરા લાગ્યા છે

અપભ્રંશીઓની નિંદામાં પડી રહેલું મહાહકારક છે
૧૮૦૨ માં મૅગનાડ અને વેક્સમા ૨૩ હજાર માણુસો ગાડા થયા હતા
હાઉની ટકા છેડના માટે કાંઈ અકસીર ધનાજ છે કાંઈ પીનારને દારૂ પીવા મળતો નથી
૧૮૦૨ માં રાનના નિદાનમાં થયેલા રેન્ને અકસગાનેમાં ૧૨૩૧ માણુસો માર્યા ગયા
હતા અને ૧૧૪૧ જ રી પા દતા

અમેરીકામાં ન્યુ યૉર્ક ખાતે મીંડ કેડીસ નામના એક માણુસે ૪૦ અપનામ કર્યા પછી
તેનું લકડાનું ૧૨ મંત્ર મળી ગયું છે

ખાળાકાંઈ ધમધમીને કામ જોવા કરના તેમને સમજાવીને કામ લેવાથી તેઓ વધી હોસથી
કરે છે

પ્રસ્થમાં સોદાગર મગનો મીંડ હેરે રહે નામનો શિક્ષક પોતાની ૮૭ વર્ષની ઉંમર
છતાં દબ્બુ સુધી નિશાળમાં શીખે છે અને તેની આખી જીવનમાં તે કદી માદો પડ્યો નથી
રશિયાના મોનાકના શહેર ખાતે તીડાને ખોરાક તરીકે મોટા જથ્થામાં વેચવામાં આવે છે
અને કિતાર આંક્રાના સીધી સોમ દરેજ પોતાના ખોરાક સાથે સેકડો તીડાનો આહાર કરે છે
જોજીયા ખાતે અક કાકટરો અટ્ટરપુ ચાથી તેણે ૫૦ દિવસનો અપવામ કર્યો હતો
અને તે દરમ્યાં પોતે ૧૫ થી અને ચાવનની કસરત ચાલુ રાખી હતી

જળજી જગડયુ હાથ અગર ખાતરમાં મરણ હોય છે ત્યારે સ્વપ્નામાં પ્રદેશ દેખાવો
નજરે પડે છે

પ્રેમીન આનંદન દેવ મધ્યાનમાં સેગોનના કાકટર કાલમેટસે પેરીસના કાકટરોની અંકે
ડોળી બાંધી મેડગાસકરમાં ગયાં એર સામેતા ધવાજની હમીકત જાહેર કરતા જણાયું છે
કે જે માણસને મામમાં ૩૫ લાગે હોય તેના માથામાં લોહી ફરવાના ચીન્ટો દેખાતા પહેલા
આમડીની અંદર કતારાકડ આફ ગોન્ડ નામથી ઓગળાતી દવા દાખન પ્રવાથી એરની અંકર
તુમી નાવ જે અને દરદી સાળે થઈ નાવ છે

દાનાઈના ગૌહરો.

લેખક સુબોધ વચનો.

લખનાર—મીસીસ ખુરશેઃ ફીરોઝ કોટવાલ.

૧. એ ભાઈ, જ્યારે તું યુનાઈના ડાઈથી ખરડાયો નથી, ત્યારે ખવિત્રાઈથી રહે. કોઈથી ધારતી ના રાખ. કારણ કે ધોળી લોકો મેલાં તથા ખરાબ ચર્ચેવાં કપડાંને પત્થર ઉપર પટકે છે, વગર ખરડાયલાં કપડાંને કાંઈ પત્થર ઉપર ચારના તથા ક્રીકતા નથી. નતલજી કે તું પાક અને પવિત્ર હશે તો તુંને કોઈ પટકવાતું કે દુઃખ દેવાતું નથી.

સાદી

૨. જો કદાપી તું પોતે જુડો હોય, અને જગતનાં લોકો તુને બલો કરીને કહે તે કરતાં તું બલો હોય, અને સઘળાઓ તુને જુડો કરીને કહે, તે ખૂબર છે.

સાદી.

૩. જન્મે જેહાંનમાં વિસામો તથા ઠાર પામવાની બીના બે હરફ ઉપર રહેલી છે. એક તો એ કે પોતાનાં ભાઈ/બહેનો સાથે મહેબૂબતથી રહેવું, અને બીજો તો એ કે પોતાના દુશ્મનો સાથે નમંતાઈથી મળીને ચાલવું.

હાફેઝ.

૪. તું કોઈ જાણેય કે આપ જમાનામાં શેર મરદી શી ચીજ છે? આંધ જગતમાં વાધના જેવો શુરો નર તેનેજ જાણેવો કે જે સખ્સ પોતાના દોસ્ત આસ્નાવ સાથે મળીને ચાલે, અને દુશ્મનો સાથે ડહાપણથી જીંદગીના દહાડા કઢાડી શકે.

અનવરી,

૫. અમે મિત્ર, જો કદાચ તારી સાથે તારો શત્રુ મોહજત નહિ કરે. તો તુંને તો ધટેય કે તે સાથે તું મળતો રહે. અગર જો તારાથી એ પ્રમાણે યર્થ ન શકે તો થોડાક દહાડા ધિરજ પકડ; કે તેટલામાં નહિ તું પોતે, કે નહિ તારો દુશ્મન કે નહિ “ફખર રાઝી” (આ નરવત કરનાર) કોઈ રહેવાના; અગર નેકનામી તથા ખુશીજ એકથી રહી જશે.

ફખર રાઝી.

૬. અમે માનવી. તું જો, કે તારાં જીવન ઉપરનો કોઈ બી બાપ કાગો નથી રહ્યો, પણ તારૂ દીકર એક બાલની અણીઆરબી સફેદ ચર્ચું નથી, એટલે કે તું તો ખુદદો ખખ થયો, તોપણ યુનાઈમાજ ફરેસો રહ્યો અને એક બાલની નોક જરાખરની દીકરને પાક કરવા સાથે તોખાહ નહિ કીધી. પણ તેં એવે વખતે તોખાહ કરવા માંડી, કે જે વેળા તારામાં યુનાઈ કરવાની શક્તિ રહી નથી.

અમીર હસન:

પૈસા પર પ્યાર.

(પારસી સંસારની એક મોટી વારતા.)

લખનાર:—મીસ સુના કાવસશાહ ધરાની.

પ્રકરણ ૨મું મું.

જુલાસો.

“એ વરી શું નવું આવતાંની સાથેજ રમખાન !” મીસીસ જરબઈ ખરબેર દાવરના ભાંવાનો ચીટ્કો એક તેલીગ્રામ વાંચતાં ચઢી ગયો.

“બ્રુહા માહુમ કે વરી શું ખોરશેહને ઓહું પડયું.” જીરીસ્ટર દાવરે ટેકો આપ્યો.

“ખોરશેહ નાદાન છે ખરી, પણ, કંઈ એ છેકજ તેવી છટેલી નથી કે સાસરે જતાંજ એ વર સાથે મારામારી કરે !” હજુરખી તેવણ તગર તગર તે તારનેજ વિચારવંત ટીકતાં બેઠાં, “એને પરણ્યા પછી મેં ધાયું કે ચાલ એની માઠા દુઃખણ ઓછી થઈ, પણ નહીં હજુર ખી એ છોકરી સુધરી નથી. કોણ જાણે એ કોણ પર પડી. હમારાં આખાં કુટુંબમાં એના જેવું કોઈખી હુલ્લડ ખર્યું નથી.”

“જરા, એ તાર, પાછો વાંચ જરાં !”

“સર જેહાંગીર—મોટી કાસ્તલ કલકના.

મીસીસ દાવરને દાવર હોલ, મુંબઈ.

“મહેરખાની કરી કલકતાં તુરત ઉપડી આવો. ખોરશેહ સાથે મતફેર પડયોય, તમે જલદી ઉપડશે તોજ વધતો બગાડ થતાં અટકશે. કલકતાનાં સ્ટેશન પર મારી કાર તમને લેવા આવશે.”

“ખરબેર તમે એ ઉપરથી શું ધારોય ?” જરબાનુએ તે તાર વાંચી રહેતાં પછીને પુછ્યું.

“બ્રુહા માહુમ મને કંઈ સમજ પડતી નથી, પણ આપને જવું તો જોઈએજ. જેહાંગીરે તુમે તાર કીધો તેના કરતાં, તારા પપાપર કીધો હોતો તો બેહતર થતો.”

‘જેહાગીર, જાણેય, ખરજોર, કે ખોરશેદ પપાન મુન્લ ગાઠતી નથી, ને જોવને એમની ધાર્યું હોયે કે ખ્યારથી હું ખોરશેદને કંઈની બા દમા છતી શ શ”

ખરજોર દાવરની છત્રી સુઝ પર રસુજતુ હમવુ પડન્ધરુ થું ખોરશેદ જેવી એકના ઠંડા, પત્થર જેવા સજાત હઈયામા ખ્યાર જેવી નરમ લાગણી હસતી ધરાવતી હોયે તેનો તેને શક હતો.

તેજ રાતે તેઓએ કલકતા મેલમા ઉપડી જવાનો ઠરાવ કીધો વગવાલા બધે-વીના તેડાને માન આપ્યા વિના કંઈ ચાલે ?

જર અને ખરજોર, દાવરના આ એક વરસના પરણ્યા સસાગમા પચાતી તો શુ પણ ગુસ્સાનો એક ગોવગી પસાર થવા પામ્યો હતો નહિ—પોતાના બધે હાથો, કંઈની ચીજ મેળવવા ખાતર, પગમણી ઢંગે પાતાના બઢાવા જાવિંદની ગઢન આસપાસ વીંટાળી એક પણ ખ્યાર કરતી, અને ૧૧૭૪ પૂજે કંઈ એછા પડતા પોતાના બઢાવાને હડસેયો મારી રૂમમ્ જનો છોકરીઓ માહેની આપરી જર દાવર હતી નહિ ખરજોર દાવર, પોતાની મોહોરદારની આવી તદ્દન શાત પ્રકૃતી ભેતા બહુ કટાગી ગયો હતો.

આય તાર વાચતા બી જરખાતું જરાબી ઉશકેરાયા નહિ ખુ મસુરત ખોરશેદ” મટિ તેણીના બધેની ખરજોર દાવરને દયા બી પુશકવ લાગની હતી.

ત્રણ દીવસની ઠાકવી નાખનારી મુસાફરી પછી તેઓ કવકતાના મોદી કાસ્ટ લમા જઈ પુગ્યા.

આ મેહેલની મોહોટાઈ ભેતા તેમા એશ કરવા બલ અને ધણો સાથે મક્કી જઈ શાતીથી રહેવા બદલ ખોટી તોડછોડ કરવા માટે જરને ખુરગદ પર બહુજ ધિછાગ છુટ્યો.

પોતાના ચોરડાઓમા ઠરીઠામ થયા પછી બાતુ જર અને ખરજોરને લાઈબ્રેરીમા જવા માટે જેહાગીરે તેડું મોકલ્યું.

“હું તમો બધે મેહેરખાનોને ભેંધને ઘણાજ ખુશી ઉવું” જેહાગીરે ઘણાજ દલગીર અવાજે શરૂ કર્યું ‘ને ખરજીના આવા સભોગ વચ્ચે મગતા થોડો દલગીર બી છેવું”

તેઓ વચ્ચે શું બનવા પામ્યું હતું તે જાણવાની આ છેલી ઘડી વેર જરે મુદલ આતુગતા દેખાડી નહિ તેવણની અને તેવણના મોહોરદારની ખમર અતર સાથે થોડીક સુરોપની હવા પાણીની વાત કર્યો પછીજ આય ઠંડી છોકરીએ ધીરેથી પુછ્યું.

“ખોરશેદ ક્યા છે? જેહાગીર”

“તમુને શું ડેહું જરખાતું મને નહી ખબર હતી કે ખોરશેદ એટલી વિચીત્ર સ્વભાવની છે”

“પણ એને શું કીધું ?” ફરી પાછો સવાલ થયો.

“તે હું તમને બધું દુકમાં કહેવશ.” તેવણે હવે જરની બાજુમાં પુરસી ખેંચી વાત કરવા-માંડી. “મારાં માથણ આવનાંખાઈ સહા હયાજ આથ મોટી કાસ્ટલમાં રહેચ. મારા બાવાજીનાં મરણ પછી આજે કેટલાં વરસો થયાં જીવન આથ કાસ્ટલ-માંથી કેથે એક દીવસ ખી રહેવા ગીયાં નથી. જીવનજ આથ “મોટી કાસ્ટલ” ના શેઠાણી છે તે વાતથી, કેાઇ અંતજ નથી.”

“હમે તો તે ચીથે કંઈ ખી જાણતા નથી.” બાવુ જરે જણાવ્યું.

“અલબત્ત, તે માહરે પંડેસેથીજ જોરશેદને કેહેલું હતું” ને તે મારી જુલ હું કબુલ કર્ય; પણ એ એટલી માધારણ ખીનાં હતી કે મને તે વખતે ખ્યાત ખી નહી થયો કે તમારાં બેઠેન તેથી એટલા બધાં નાસીપાસ થશે. મે તમારાં બેઠેન પાસ તે માહરી જુલ માટે માફ ખી માગી.

જરબાવું ઠોકું ધુણાવી-ચુપજ બેઠાં.

“ગીથે અડવાડથે જ્યારે હમે યુરોપની મુસાફરીએથી પાછાં ફર્યા ત્યારે માહરાં માથણએ હમને આવકાર આપવા સાથે આથ કાસ્ટલના એક શેઠાણો દાખલ પોતાનો બધો દેક જાળવ્યો.”

“તે તો અલબત્ત માહરી બેઠેનને ગમ્યુંજ નહી હોશે!”

“નહીજ ગમ્યું. તમારા બેઠેન નહી માફ થઇ શકે જોવી રીતે વર્તયાંથ. થયું એમકે માહરા માથે જોરશેદને જલદી કપડા બદલી નીચે ચડા લેવા આવવાની તાકીદ કીધી ને તેથી તમારાં બેઠેનને યુરસો લાગે.”

“બસ, એટલુંજની!” એક છુટકારાનો મમ મોટો દમ લેતાં જરજેરે છુપી ખુશાલીથી પુછ્યું.

“નહી રે! તમે-મગજે તો ખરા!” જહાંગીરે તેને અટકાવ્યો.

“પુરશેદે મને પોતાના જોરકામાં તુરત જોલાવી મગાવ્યો અને એકદમ માહરાં માથણને આથ કાસ્ટલમાંથી ખીજે કેઠે ખી મોકલી દેવાની જોડોશ લીધી હવે તમે જાણીચ, જરબાવું, કે તે કહી બની શકે નહી તે મેં પુરશેદને તેથી ના પાડી.”

“અલબત્ત નહીજ તો વરી!”, જર જેહાંગીરનાં વિચારને મળતી થઇ.

“અને ત્યારે જરબાવું, પુરશેદ માહરી પર છેડક પડી.” જરને પોતાની બેઠેનનાં વીચારે સાથે મળતી નહી થતી જોઈને તેવણુ ખુશી થયા. “અને જ્યાં સુધી માહરાં માથ આથ મકાન છોડી જાય, તકી ત્યાં સુધી મહારી સાથે એક જોલ જોલવો નહી એમ તેણીએ માહરાં મોહકાંપર કહી પોતાનાં રૂમનાં દરવાજા બંધ કીધાચ અને તેમ આજે આંર દીવસ થયા એવણુ પોતાના રૂમમાંજ ખાણું લેચ ને મને ખી માફ મેલવા ના પાડેચ.” મેં ધીરું કે તમારા જેવા કાકયાં બેઠેનની સમજાવટથી એવણુ ઠેકાણે આવે ખી, અને વધતો ખીગાડ લતાં અટકે.”

યુરસાથી ઉકંલતાં જીવ સાથે બાવુ જરે જેહાંગીરનું માંબળી લીધું? આવો પદવીલાલો, ખાનદાની ધણી, આવી મોહિટાઈ એ બધાને ઠોકરે મારવા માટે જરનું લોહી ઉઠખી આવ્યું.

“હાલ તુરત તો નોકર નફરો પી અગ્નિ છે.” જેહાંગીરે થોડું થોભી પાછું આગળ જોવા માંડ્યું. “નોકરો એમજ સમજેય કે મુસાફરીની ઠાકથીજ એવળ એમ એકાંત શોધેય પણ એમ કંઈ જાણી વખત આવવાનું છે ! મને ખાત્રી છે જરૂયાનું કે એક નાદાન છોકરીના ધખારાને તમે મજાતાં નહીંજ થશો. આવી મોટી ઉમ્મરે હું માહુરાં માયજીને તેવણથી વરસોથી વસાયલાં મકાનમાંથી જહાર કહાડી દુઃખી કરી શકતો નથી”

‘અલગત નહીં,’ આવી છેક હદ વીનાની નાદાન બુનેદી ખુરશેદ માટે જરૂરો જીવ ફરી પાછો ઉઠી આગ્યો.

“જર, તમે હવે ખુરશેદના ઓરડામાં બંધો અને એને સમજાવો કે માહુરાં માય કહીંમી આય મકાનમાંથી જહાર તો જઈ શકશેજ નહી. જોવા હું ખોરશેદનાં મુખ માટે એક ખીજી પી જોડવણ કરવા રાજી છેવું. ખોરશેદ કદી જો માહુરાં માય સાથ રાજી નહીજ થાય તો એનાં મુખ માટે માહુરાં પીજી મુખમાં ઘણા બંગલાઓ ખાલી છે તેમાનો એ કહે તે તૈયાર કરાવી, એને પસંદ પડતો સગરાવીને ત્યાં લઈ જવા રાજી છેઉં. મુખમાં મને થોડા માસ કામ છે ને એ પી જો મુખમાં આવવા રાજી થશે તો મને ઘણું સોહોવાશે.

“ઓ ! વગી તારે એને વરે એથી સરસ પીજી જોડવણ કંઈ જોઈએ,” જર હવે ઉઠી ઉભી થઈ. “મારી ખોરશેદને એ જોડવણ જરૂર પસંદ આવશે.”

જર બજારી હતી કે ખોરશેદ માટે એ તો દરદીને લાવતુંજ વેદે ફરમાવ્યા જેવું થશે. જેહાંગીરનો એકાદ સુદર બગલો પસંદ કરી, મનગમતી પાર્ટીઓ અને દીનરો આપવા એ તો ખોરશેદની મુખ્ય હોંશ હતી. તે અને આવાંબાઈની સત્તા હેઠળ કદીની જનશે નહી.

જર હવે લાઇબ્રેરીમાંથી જહાર નીકળી ઘણા સુદર ઓરડાઓ પસાર કરી તેણી ખુરશેદનાં ઓરડા જહાર આવી ઉભી.

“હું ખોરશેદની જગ્યે હોતે તો હજીર પી સામુ કાંચ નહી આવા સરસ મેહેલમા શોઈ કરતે તો હું તેની એક તલવારની દરકાર કરતે નહી.” તેણી હુકાલા કારપેટવાલી લાગો પેસેજ વટાવતી મનથી પ્રંટપેટી.

ઘણાજ ધીમેથી તેણીએ પોતાની જોડેનનો દરવાજો ઠોક્યો.

“એ કોણ છે ?” તુરત તેણીએ પોતાની જોડેનનો રૂપેરી નાલુક અવાજ ખારખ્યો.

“એ તો હું જર, તારી જોડેન છેવું,” તેણીએ ધીમેથી જવાબ કર્યો. “હું તુને મલવા આવીય, ખોરશેદ, ખારજી ઉઘાડ !”

“જર !” ખોરશેદનો અચરતી લયો અવાજ મંબલાયો. “નહી ! નહી ! એ કંઈ જર નહી હોય !”

ખોરશેદ હવે ઉઠીને ઘણુંજ થોડું ખારજી ઉઘાડ્યું અને બજી તેમાં કેવી એક રમુજ પડતી હોય તેમ, ચીમઈને ખુશાલ, જોડેનને જો પજ ફાતમાંથી ટીક્યું.

‘વારૂ પણ જર, તારી સાથે ખીન્તુ તો કોઈ અંદર નહીં આવશેની! હું કોઈની ખી સાથે વાત કરવાની નથી.’

“વરી ખીન્તુ કોણુ! એકદમ ખારણુ ઉઘાડ!” જરે બાહારથી ગુસ્સો કીધો.

“જો! વરી અમથી ચીંગી થાયચ, જરાં!” તેજ રમુછ ઢપે ખોરશેદે જરનુ વધતું પાકવું “ખીન્તુ” તે આપરા સર જેહાંગીર જરજોરછ મોટી, સીંઠ આઈઠ ઈંઠ સમછ હવે!”

“ખોરશેદ!” જરનું હવે તદન પાકી આવ્યું “તુ ઘેચી તો નથી થઇની! એક દમ ખારણુ-ઉઘાડી મને અંદર લે!”

હવે ખોરશેદે આખું ખારણું ઉઘાડી, જરને દાખલ કર્યા પછી ફરી ખારણું બંધ કીધું.

“માહુરી જરાં, તુ કેવી મળતી હમના પલમખી બનીચ” જરની જરાજરા સામે ઉભા રહી તેણી પર ઉપરથી નીચે વેર નજર નાખતાં ખોરશેદે ખ્યારથી બોલી, “જો! આટલે લાગે વખતે તાહરો બહાલો ચેડેરો બોના મને ખુશાલી લાગેચ!” અને તેણીએ હવે જરનો હાથ ખ્યારથી પોતાના હાથમા પકડ્યો.

એક જખરી ઝટાક મારી જરે પોતાનો હાથ ખોરશેદનાં હાથમાંથી છુટી લીધો. હમણા, તેણી મામે પુર દમામથી તરી ને ખરી ઉભેડી જર, એક શાહાઝાદોના જેવી તોરવતી લાગતી હતી.

“હું કંઈ તારી ઘેલી ગાંડી બકવા સાલતવા આવી નથી” તેણીએ દમામથી કહ્યું, “મેહેરગાની કરી પેચી ખુરમી પર બેસો ને માહરૂ પ્યાનથી સાલગો.”

આય, મગરૂર, સખખત, ઠડી બેહેનને તાગે થવાની અગાઉની દેવ કંઈ તેણીને છોડી ગઈ હતી નહી. એક મેહેતાલથી જેમ એક બગ્યું ખીહીને તાગે થાય તેવી ઢપે ખોરશેદે ઝટ ખુરશીપર જગ્યા લીધી.

“તાહરા જેહાંગીરે મને બોલાવી તે ડહાપણુ કીધું” હવે જરે શુરૂ કર્યું “તુને કેકણે લાવવાની ઘણીજ જરૂર છે”

“તુને એને મુંબઈ વેરથી બોલાવી મગાવી!” અચરતીથી સવાલ થયો.

“હા.”

“એના પેલા કરડા ને ઘાટંડી દેખાવના માયની તરફના માહરા ગુસ્સા વીધે એણે તુને કહ્યું હોયે જર!”

“મહી, તે કહેવા એવણે મને મુંબઈ વેરથી નની બોલાવી, પણ માહરી બેહેન પોતાનાં કુટુંબને અને એક કેળવાયલી મોહોરદાગને નહી છાજતી રીતે વર્તાય તે કહેવા ને દેખાડી આપવા એમણે મને બોલાવીચ.”

એક ધીમું રૂપેની હસ્તુ બાવ ખોરશેદે હસી પડી. આવી ઢપનું તેણીની બેહેનનું બોલવું ખોરશેદને જરા થઇને ગમ્યું નહી.

“એક વાતમા હું તને મળતી થઈ શકુચ” બાતુ જરે હવે જોરશેદને વીચારૂમા જોડવાયલી જોડેલી જોઈ જોડણુ આગળ ચલાવ્યુ “કે આવાખાઈ, અત્રેજ મદદ રહેય ને રહેસેની ખબર એવને તુને આગાઉથીજ કહેવી જોઈતી હતી”

‘જર, જો તુ એ બાળતસગ માહરી સાથે તકરાર કરવા મુખઈ વેરથી ઘસડઈ આવી હોય, તો ફેકટનો વખત ગુમાવી આપરા જોડના માઠા ના દુખવ જેહાગીરના માયતી મરણને હું કદીગી તાળે વવશ નહી ને એવણુ સાથે એકજ છાપરા તળે રેહવા હું સાફ ના પાડુચ ને માહરી જોડ કદીબી ફરગે નહી ગમણ”

“ઠીક છે, પણ જેમ તુ જોડોમે પડીચ તેમ જેહલીર બી પોતાનો જોડ છોડશે નહી તાહરાથી એ જોડવણુ છુપાવવા માટે હું તેવણુને બદલામ કડુચ તેમ જે નીતે એવણુ પોતાનો મુખ શાતીના લોગે, છુઠા ગાયને, માન આપેચ તેથી હું એવણુને ઘણા વખાણુચ બી”

“જો સમજ જોરશેદ, માહરી બહાલી,” જરે નરમ અવાજથી તેણીને પટાવી લેવા ધારી “ધાર કે આપણાજ મમાની વહુ આવતે ને જે રીતે તુ સાસુને કહાડી મુકવાની જોડોશ લઈ જોડીચ, તેણી બી તેમ જોડોશ કરતે ને તેણીને સુખી ને ખુશી કરવા આપણો લાઈ આપણા મમાને કહાડી મુકતે તો આપુને તે બધે પર કેવો ધીકાર આવતે! ખડુની! એક વીધવા ખાઈને તેવણુના છુઠાપાના જે મકાનને તેવણુ આહાતા હોય તેમાથી વગર વાકે કહાડી મુકવાં એ એક અણમ ગુનાહ છે જોડો! શેમ! જોરશેદ કે આવો ઘાતકી વીચાર તુ એક પળબી તારા મગજમા લાવી શકી”

જોરશેદ જવાબ આપીજ શકી નહી શું જવાબ આપે?” છતા તેણીએ પોતાનો બચાવ કીધો

“પણુ જર તુ એ જોડને જોય તોજ તારી ખાત્રી થાય જે રીતે એવણે મારી તરફ આવતાની સાથે જોયુચ ને વાત ફીધીચ તે વખતની ઘાસ્તી હું હજુર ? બૂલી જઈ શકતી નથી”

જોરશેદે નાનું ડોકયું ધુણાવ્યું.

“હું! ત્યારે, હવે પરબુથા પછી ખોટી-મારા મારી ફરવી ફાકટ છે. જોરશેદ, તું તાહરા એ ફાંટાથી શું શું જોડોશે તેનો વિચાર કર. આવો! સરસ મોભો, એક લેડીને મળતું માનપાન, પૈસો ટકે, એશઆશમ, એ બધું તું વગર ફાકટનું જોડોશે. જોરશેદ દુબાશ તરીકે તું ને બીજે ઠેકાણે બી વરવાના ઘણા ચાન્સીસ હતા. પણ, જો તું હવે જેહાંગીરને છોડી જશે તો તાહરે માટે સુખનું એકબી શ્રીરણ રેહશે નહીં. ઓ! જોરશેદ માહરી બેઠેન, તાહરાં બળકતાં લવીખ્યને તું ઠાકરે મારે તે અગાઉ જરા ધ્યાનથી વિચાર કરજે.”

“પણ જર, જો તું માહરી જગે હોતે ને એવું અપમાન મદ્ય હોતે તો શું કરતે?”

“હું શું કરતે? હું કંઈ તાહરા જેવી લાડે લાડે છડી ગયલી છોકરી નથી, જોરશેદ! તાહરા સાચુ આવાળાઈ પોતે એક મોટી ફોલતં ધરાવેય. તેવણ કંઈ પોતાના દીકરાના આધારપર પોતાની જીવગી શુભરતાં નથી! તું જાણેય જોરશેદ, કે દાવે જર લેડી આવાળાઈ દોણનાં દીકરી ધાયય! તેવણ પારસીઓમાં, એક ઘણા પુરણા માન પારોલા ખાનદાની શેઠ્યાનાં એક પુરાં બેટી કેહેવામછ. આય એવા દજન કારતલ ખરીદતાંબી તેવણના પૈસામા ખાકો પડવાનો નથી. હું જો તેવણની વહુ હોતે તો તેવણના પેટપાસામા ભરઈ, તેવણ સાથદુકસે નલે માહરી જીવગી શુભરતે. ફરેક રીતે તેવણની મદારત કરી હું તેવણને ખુશી રાખી તેવણનું દીડા જીતી તેતે અને એજ રીતે જોરશેદ, તાહરી જગે બીજી કોઈબી વહુ હોતે તો વર્તતે.”

એક ધીમો નિસાસો જોરશેદના સુખમાંથી નીકલી પડ્યો આય સમન્વતનો તેણી હવે શું જવાબ દઈ શકે!

“ને હમે તે જોયું જોરશેદ કે હું તાહરી જગે હોતે તો કેવી બધા સાથે મલી બંધ હોતે! એ તો તાહરાં સારે નસીબ જેહાંગીર તું ને ઘણા ચાહેય. કારણ જો, એવી આદી ચાલ તે કોઈ બીજા સાથે ચલાવી હોતે તો ખરચીત તે તું ને કહાડી સુકતે. જેહાંગીરનો તો તારે ઉપકાર માનવો ઘટેય.”

જરનાં સખળત, મગરૂર ચેહેરાપર જોરશેદે અન્યબીમાં જોયું.

“ખરેખર!” તેણીએ અન્યબીનો ઉદગાર કાઢ્યો.

“હા. તેવણ તું ને બીજી રીતે જોહવણ કરી ખુશી કરવા માંગેય જો તું હયાં રહેવા નહિ ખુશી હોય તો તેવણ તું ને સુખઈનાં એવનનાં ઘણાએક બંગલાઓમાંનો એક તૈયાર કરાવી હયાંથી લઈ, જવા ખુશી છે.

“શું એમ તું ને એવને કહ્યું, જરાં!” જોરશેદ ખુશાલીને મારે ઉચે હમે પુછ્યું.

“હા.”

“એ રામજીને હું ઘણીજ ખુશી છેહું. માહરી મરજી કંઈ એવણ સાથ પંચોતી કરવાની હતી નહીં. પણ પેલા એવનનાં માયનેજ ખાતર મને એવન સાથ એટલું

સમ્મન થવું પડ્યું. આવાંબાઈને ગમે તો એવન હયાં પોતાની આખી છઠ્ઠીગી કહાડે તેની મને જરાકળી પરવાડ નથી.”

“આલ ત્યારે હવે ગધું નક્કી થયુચ ખતી, હવે ચેડી ના થતી ને એક બે માસ હયા તાહરો જંગલો તૈયાર થાય ત્યાં સુખી તોડી પાડજે. ને આવાંબાઈને બી માન આપીને ચાલજે. તું ઘણીજ નસીબવાલી છે આવો સરમ કાસ્ટલ, અસંખ્ય વાડી, ગાડીઓની શેઠાણી તું ગણાયચ. આવાંબાઈ, છવી છવીને કેટલુંક છવવાનાં છે. એવણુ પછી તો તુજ આય કાસ્ટલની શેઠાણી થશે !

અને એટલું જાલતા જર હવે ઉઠી ઉઠી થઈ આ પહેલીજ વખત તેણીએ ખોરશેદને ખ્યારથી પોતાની નજીક ખેંચી એક કીસી લીધો.

“આલ, હવે હું જેહાંગીરને લઈ આવુંચ,” અને એમ કેહેતાંજ તેણી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

“જેહાંગીર, ખોરશેદ તમને મળવા માંગેચ. તમને એમ દલગીર કરવા માટે એ ખિચારી કંઈ થોડી દલગીર થઈ નથી.”

આ તેણી સર્યામ જુહું જાલતી હતી. ખોરશેદને બે કદી વરસોનાં વરસો વેર બી કેક પડી રહેવું પડ્યું હોતે, તોળી જેહાંગીરને કહીબી મળવાની આતુરતા દેખાડતે નહી, એટલી તેણી પોતાનાં ઘણી તરફ બેદરકાર હતી.

“એમ કે?” સર જેહાંગીર ખુશ થયા. “ત્યારે તો હું ગધુ જુડી જઈનેએને માફ કરવા રાજી છેવું.”

અને હવે ત્યારે તેઓ સઘળા તે હુલ્લડ છોકરીના ખોરડામાં ગયાં. આ ત્રણને તેણીનાં ખોરડા તરફ સીરીયસ ઢાંચાઓ સાથે આવતાં જોઈ માહા મુશકેલીથી તે તુફાની છોકરી પોતાનું હસ્તુ અટકાવી શકી.

“હું ઘણોજ દલગીર છેવું કે આ નાનો મતકેર આપણા વચ્ચે થવા પાર્યો ખોરશેદ!” જેહાંગીરે આવતાં સાથેજ પોતાનો હાથ ખોરશેદને શેકહેન્ડસ માટે આપ્યો.

“હા,” શાંત જવાબ થયો “એ ઘણુંજ દલગીરી લયું છે, પણ આંપરે તે જુડી જઈશું.”

જેહાંગીરે કંઈ બીનુંજ સમજવાની આશા રાખી હતી કંઈક ખસ્તાવાના દલગીરી લય્યાં યા હેતનાં રખેદો ગદલ આય છોકરીની તદ્દન ઠંડી અને બેદરકાર રીત-ભાત તેવણને મુદલ પસંદ પડી નહી.

“તમારાં માયને હયાં બેલાયક રેહિવા દેજો જેહાંગીર પણ મને ખેહરગાની કરી બીને ઠેકાણે લઈ જજો.”

“જેહાંગીર એટલા માયાલુ છે ખોરશેદ,” જર હવે કંઈ વરી વાત વધી પડેની બીહીકે વચ્ચે પડી. “કે તુને સુખ આપવા ખાતર, એવણુ તુને હુન્યાને બીજે છેડેબી લઈ જવા ના પાડશે નહી!”

“મર તનલી જોરશેદ !” તેવણુ ઘોઘ્યા “આપરો મહાલક્ષ્મીનો ‘સી ંયુ’ જંગનો ઘણોજ કુશાદે ને સુંદર છે ને તે તૈયાર થાય ત્યાં સુધી તુને હયાજ રહેવાનું છે”

અને હયાં તે ઘણી ઘણીયાલીની મસ્તીનો છેડા આઁયો.

જર અને જરજેર જીજેજ દિવસે મુંબઈ ખાઈ ક્યાં.

છુટા પડતી વખતે નાની બેઢેનને દાહી થઈને રહેવાની ઘણી ઘણી શીખામણો દીધા પછી જેહાંગીર સાથે હવે પછી કંઈથી ખગાડ નહી કરવાનું વચન જોરશેદ પાસે લઈને જરખાનુ દાવર પોતાને ઘેજોવારે સીધાવ્યા.

૧ પ્રકરણ ૨૭ મું.

આકૃતનો સ્પાલો.

જીજા બે દિવસ પછી સામુ અને વહુ નારતાંની ટેળલ પર એકઠાં મલ્યાં જેહાંગીર રાહવારને પોહોરનાં બાકર ગયલા હતા.

આંખોમાં કે તેહનાં ચમકાત સાથે આવાખાઈએ પોતાની વહુ ગમ નેયું.

“તમારા બેઢેન જાંધેલી તો ગીયા કેની ?” તેવણે પુછ્યું.

જોરશેદે ડાકાંના એક લેહકાથી હા પાડી.

“હુ ધારૂય કે તમે તમારા મનમાં એમ સમજતાં લાગોય, કે ઘણીજ હુશ-ચારીથી તમે કામ લીધુય પણ શું જાન્યુય તે હુ જાણું નાહુય.” તેવણે છડતી ગોધી.

“તમે જાણોય તેમા થઈ શું ગીયુ ?” જેમ તેમ શાંત રહેવાની કૌશલ કરી જોરશેદે જવાબ દીધો.

“એમ કે ! પણ તમેા માંડી જૈયરની મારામારીનું કારણ શું હતું જે ?”

“ને તેથી તો તમે ઘણાંજ ખુશી થયલા દીસોય.”

“સમજી લેજો, ખરશેદખાઈ !” એકદમ આવાંખાઈ ગંલીર થઈ ગીયાં અને તેવણની પેલીજ કંડી આંખોમા વેરના ઝેરી પ્રકાશ જમકી રહ્યો. “તમે મને જાણી નોંધને તમારી દુરમન જનાવીય ને તેમાં તમે ઘણુંજ જોડું કીધુય. જાડું છે કે તમે માહુરા દીકરાના ધણીયાણી છેજો, પણ હુ તો તેની નાનપણથી પાલીપોશી ઉધારનાર માય છેવું. હુંજ માહુરા દીકરાનાં ઘેરપર ને જીગરપર સદા રાજકરતી આવીય અને જીંદગીના છેડાવેર કરશ ખી; માટે તમે ખરશેદખાઈ તેના શેઠાણી થઈ શકશો નહિ.”

“પણ હું થવા માંગતીજ નથી. મને તેની દરકારજ નથી.” ફરી પાછી એક પળ તેવણની આંખોમાંનો ઝેરી પ્રકાશ જોઈ તેણી ઠંકરી ગઈ.

“નહિ કે! તમે ઘણાજ આપઅળત્યાર, મગરૂર અને હુલસ છેઓ, ખરાં, પણ તમારાં સાચુ સાથે દુશ્મનાઈ કરવા કરતાં તમે દોસ્તી રાખી હોતે તેજ તમુને હજી હુશ્યાર ગણાતે!”

યા અલાહ! નાસ્તાનો એક ખુક બી તે છોકરી ઉંચકી શકી નહિ. આય લરમતું બોલવું તેણી ક્યાંથી સમજી શકે?

“મને કંઈ તમુને માહરા દુશ્મન બનાવા ગમતું નહિ.” તેણીએ અવાજ ઠેરવી જવાબ દીધો. “ત્યારે હું તમારા દીકરાને પરણી ત્યારે ખુદરતીજ મેં તેના ઘેરપર શેઠઈ કરવાની આશા પીધી. ખરેખર કહી દેવામાં હું જરાબી શરમાતી નથી આવાંબાઈ, કે પરણ્યા અગાઉ હું બાણુતે કે તમારા દીકરાના ઘેરમાં તમારી સત્તા ચાલશે તો હું કહીબી જેહાંગીરને પરણુતે નહીં.”

આય છોકરીનું ખુલ્લા દીલનું જોતવું સમજી આવાંબાઈ જે પળ ચક્રીત થઈ ગીયા.

“ત્યારે તો તમે માહરા દીકરાને આહતાંજ નહીં હોશો?” તેવણે લવાં ચઢાવી પુછ્યું.

“માફ કરજો, પણ એ પુછવાતું તમારું કામ નથી. તમુને હમારી બંધે વચ્ચે આવવાનો એક જરાકબી કુક નથી!”

“ખરચીત, હું માહરા દીકરાને વરે ઘણીજ દલગીર છેવું,” ખોરશેદની પોતાનાં દીકરા તરફની ઠઠી લાગણી તેવણ એકે તકકે બાણી ગીયાં.

“તેમ હું માહરે પોતાને વરે બી દલગીર છેવું.” ખોરશેદે મમતથી જવાબ ક્યો. ક્યાં સુધી તેણી એમ આય ખેરાના ખુલ્લા તાણા જવાબ આપ્યા વિના ચલાવી લઈ શકે. તેણીનું એવું નરમ ખગીર હતુંજ ક્યાં!

“હું તમને ફરીથી કેહુચ આવાંબાઈ, કે તમુને દુશ્મન બનાવવાની માહરી મુદલ મરજી હતીજ નહિ. એક જરાકબી તમે માહરી તરફ માયાલુ બન્યા હોતે, ઘેર આવતા ખ્યારથી તમે મને આવકાર આપ્યો હોતે તો મને તમે કહીબી અણુગમતાં થઈ પડતે નહિ.”

“માહરા, પરવરદેગાર!” આવાંબાઈના સુખમાથી આદલા શખ્દો અન્યથાનીને મારે નીકળી પડ્યાં. દરેકને પોતાના આખનાં દાખમાં ઠંકરાવી મેલનારા આય ખેરાં, વહુની મમત પર અજબ થઈ ગયાં. “હું તો તમારી સાથે સારી રીતેજ વર્તીચ. તમે માહરી પર ખોટું બોહોતાન મુકોચ.”

“નહીજ, માહરી છંદગીમાં માહરી તરફ, તમારા જેટલું આજ સુધીમાં દોષબી અનકાર્કન્ડ થયુંજ નથી.”

“ત્યારે તો તમે લાઠે લાઠે બીજરી ગયલાં છોકરી હોવાં જોઈએ.” આલો-બાઈનો ખીતો હવે પુશકલ ઉછરી આવ્યો. “તમારી લુલ તમે જલદીજ જોઓ.

હું જાનું જાણું. જ્યાં સુધી મને મારો દીકરો આવ મહાનગાંથી મોકલી દે નહીં. ત્યાં સુધી તમે તેની સાથે વાત કરનાર નથી. જો ન તમારા કદાવથી હું કંઈ અંતણું હતો નહીં. વરમોથી સાથે વરોલાં એક માય દીકરાને છુટા પાડવાની હિંમતજ કેમ તમે, આટલાં નાટલાં છોકરી કરી શક્યાં? તમારા બેહેને આવીને કંઈ બીજી મોકલવણ કીધી ત્યારેજ તમે સમજ્યાં.”

“તેમાં તમે મને કહેતા શું મંગેલો?” ખોરબેદે ફરી પાછો તરારો કીધો. “તમામાં જેવો સખખત રીડના કરકાં ગૈરાં સાથે જનમ કદાડવાનાં ખ્યાલે હું બીહી ગઈ. હજુર તે મેં પુરો પાધરો તમારાં ઘેરમાં પગ નહીં મુક્યો તેટલાંજ તમે તો તમારી ચાત્રા મને દેખાડી આપવા માડી ત્યારે સદા સુધી તમારા દોર હેકલ રહેવાનાં ખ્યારો કોણ નહીં બીહી જાય? એવ જસકળી તમે મારી તરફ માયાહુ જાન્યો હોતો! એક પેટની દીકરીની કાંની તમે મને પામામા અર્ધ આવકાર આપ્યો હોતો તો જાગ્યોત હું તમુને મારાં માપ મીસાવ ગણી રહ્યા વિના રહેને નહીં.”

આટલું સમજતા શુભાળી આવાખાઈની છાતી ઉગક રોડ થવા લાગી. પાપરે! આવ દીકરી કોઈ જાગરી હિમતવાલી હતી! આજ મુડીમા તેવણનાં મોઢાંપર તેવણનાં બાપે કે ધણીએ વટીક તેવણને અંમ કહેવાની હિમત કીધી હતી તહી ત્યારે આવ નાનકડી વહુ મનમાં ખાન શું ખાતી હતી!

“એટલે! તું કહેતા શું મંગેલો?” તેવણે હવે ખીરજ જોહી કીધી. “આવી રીતે મને અપમાન કરવાની તુ હિમતજ કેમ કરી ગયેય? તાહરી માય માહરા સગલ્યા મુજબ, ઘેલી થયલી દોઢ ખાનગી નીવાનશાસમા મળદેથ, અને—અને મને લાગેય દુકતી કે જોપે ઉવરતાં ઘેલાપણાનો અંગ તાહરામા જસક છે ખરો!”

આય ઘાટકી ગોલો સગંજતાં ખોરશેદનો સુદર મુખરો મોત જેવો કીકકો મારી ગીયો યા આલ્લાહ! આવ બેરા હવે તેણીને ઘેલીની કેરવાની મેગી કરતાં હતાં! એક ગટાકે તેણી ખુરચીપરથી ઉડી ઉભી થઈ અને આવાંખાઈની નજદીક જઈ ઉભી.

“આવા ઘાટકી શખ્દો જોતવા માટે. તમે એક ગણાંજ ખરાગ બીકટ બેરાં છેજો. તમારા એટલાજ ઘાટકી શખ્દો માટે હું તમુને માહરી જીંદગીનાં છેરા વેર; ધિધારસ. જે માહરાં મમા બિચારા ઘેલા થયા દોરો તો તે માહરી, તેવણની કમનમીજ દીકરી માફક અભુગમતી લગનની સુસરીથી છે.”

“તુ અત્યારથીજ અર્ધી ઘેલી તો દેખાયય.” તેવણનાં શખ્દો વટીકમાં ખુડલો ધિધાર સમજતો હતો. “જેમ તાહગ બાપે તાહરી માયને સખીય, તેમ તુને સખવા હું માહરા દીકરાને શીખામય દેવમ, તાહરી સાથે એકજ છાપરા હેકલ વચવામાં વટીક હું માહરી હવે સર્વ મતી જોતી નથી.”

કમરે જે હાથ ટેકરી, દગામથી ઉભેલી આવ છોકરીની જાણે તેવણને એક તવલાચી તુભા નહીં હોય તેમ, તેવણે શુખચુખ નીચી સુડીએ છરી કાંટા સાથે રમ્યા કીધું.

“આવાંબાઈ,” ગરીબ તે છોકરી, બહાણી માતાની કમનસૂની માટે, તેણીની આંખોથી સડસડાત આંસુઓ નીકળી પડ્યા “આવાંબાઈ, તમે જાણો કે માહરો માય બિચારાં કોઈ બીજાને પોતાનાં સઘલાં હેતથી ચાહતાં હતાં તે છતાં માહરા પપાને પરણવા તેવણપર જતસ્તી ગુજરી જેવણને મમા મુજે મોઢે શરણુ તો થયાં પણ બિચારાનુ દીલ તુટી ગીયુ ને ગમમાં ને ગમમાં તેવણ બિચારા મગજ પરનો કાણુ ખોલી ગેહા.”

“હુન્યા ગમે તે ધારે,” તેવણે ફરી પાછો ધિક્કારથી જવાબ કીધો “પણ હું તો માહરે ગમે તે ધારવાની. મને જોતાંની સાથેજ હું તુને અનગમતી થઈ પડી, અને પગ મુકતાંને વારજ તેં વગર ફાક્કટની તાહરા વર સાથ પંચાતી કીધી એ ઘેલાપણું નહીં તો બીજું શું કેહેવાય? કોણ દાહી વહુ તાહરી માફક વર્તતે? માહરો ગરીબ દીકરો, હું તેને ચેતાવી રાખશ. મેહેરબાની કરીને તું માહરે માટે ઠીક થઈ પડશે, હું હુન્યાને જાહેર કરશ કે મેં તાહરામાં તાહરી માયની માફક કંઈક ઘેલાપણુંના ચીન્હો ભેયા ને તેથીજ મેં બીહીને તુને છુટી રાખી.”

“તમે એટલાં બધાં ઘાતકી થઈ શકશોજ નહીં.” ગરીબ ગરબુ! દુઃખથી ઉકલઈ જતી છાતીપર, તેણીએ પોતાનાં બંધે હાથો ભેરથી દાખ્યા અને પાસેની બેઠકપર ફસડઈ પડી.

“ઘાતકી નહીં થઈ શકશ.” તેવણ ચીંચવાયાં. “હું તુંને કબાડી આપગ છોકરી, કે કોણતું લોક ખરું માનેચ.—મ—હયાંથી તું જા! એક બુદ્ધી માયને તેણીનાં બુદ્ધાપામાં તેણીનાં એક પુરાં ફરજંદથી તાહરા ફરેબથી છુટો પાડ—બધાંને જોલાશક જઈને કહે કે તાહરી સાસુ બુદ્ધી ને મીઝાસી છે. તેથી તુને તેવણ સાથે રહેવા ગમ્યું નહીં. ને જ્યારે માહરો વખત આવશે. ત્યારે છોકરી, હું હુન્યાને જણાવશ, કે માહરી વહુમાં થોડા ઘણા ઘેલાપણુંની શરૂઆત મેં જોઈ, ને તેથીજ હું તેણી સાથે રહી શકી નહીં. તું જા! ને કોણ જીતેચ તે આપણે આગળ ચાલતાં જોઈશું.” અને હયાં તેવણ ઉઠી ઉભાં થયાં ને તેણી પર ધિક્કારભરી એક નમ્ર નાખી તેવણ ચાલતાં થયાં.

“હવે હું શું કરું?” જોરશેદ આખે આંગે ધાસ્તીથી મુજતાં પટપટી. “ઓ એડી! ઓ એડી! માહરો ચાચો દોસ્ત! તું આય વખતે મને મદદ કરવા અહીં હાજર હોતે!”

જેમ તેમ તેણી ઉઠી ઉભી થઈ પોતાનાં ચોરડામાં જઈ થકી.

હવે જલદીજ આય ધાસ્તીભર્યા બેરાંથી છુટી પડવાનો તેણીએ મનથી નક્કી કરાવ કીધો. આવતી આફતની આય જાણે શરૂઆત હોય તેમ એક નહીં સમજી શકાય તેવી લાગણીએ તેણીના દીલમાં જગ્યા લીધી. મનપર જળરો કાણુ મેળવી લઈ, આય સાસુ સાથની વાત કોઈને નહીંજ જણાવવાના કરાવથી તેણી જેમ તેમ શાંત થઈ.

તેજ સાંઢાંજે તેણી પોતાના ઘણીને યોગ્યતા ણાગમાં ખાહાર ઉતરી. એક જાડના છાંયડાં હેઠળની બેઠકપર અરડાઇ પડી બીડી પુકતા સપર પુરા ધણીને બેઠ તેણી ઝડપી પગલે તેની સામે જઇ ઉભી.

“આહા! તાહરી ખુણસુરતી સાથે કેઇમી બીજી ચોરત હરીફાઈ કરી શકેજ નહીં, જોરશેદ!” પોતાની મોહોગદારની સુંદરતા વખાણતાં તેવણ હરણખી બોલ્યા.

જવાબમાં તેણી એક ઘણુજ મધુર જીવને ખુશ કરી મેલનાડ રૂપેરી હસ્તું હતી. આવી રીતે તેણીને હરતી બેવાની જહાંગીરને તો નવાઈજ હતી.

“જેહાંગીર માહરા વહાલા,” તેણી તેની નજદીક બેઠક હેતાં તેને પકાવતી બોલી “એક માહરી અરજ તમે કબુલ કરશે?”

“તે વરી શું છે?” તેવણે અજાણ થઈને પુછયું કારણ આવી રીતની અરજો તેણી કવચીતજ કરતી હતી.

“જો લાંશુ, મેં પપાને ઘણો વખત યથો બેયા નથી. ને માહરા જીવ કેવો એવણુનામાં લારઈ રહ્યોય! જર કહેતી તી કે પપાની તબ્યતે ફગો લીધો તેધા એવન પુઠંજી સાથે એવનના ણંગલામાં પાછો ફર્યાય? જો જેહાંગીર, મને એવજ આગળ, થોડો વખત પુને રહેવા જવા દેવો!”

“હું તુને જવા તો દેવું, પણ એક સરતે કે એક જણનેગી તું સાથે હોતી બય,” તેવણે ખુશ મીઝાસથી કહ્યું.

“તે વરી કેણુ?”

“તાહરો વર માહરી રાજીંગ, જો તુને તાહરે ઘેર જવા ગમતું હાય તો આપણે સાથેજ જઇશું. તાહરા પપા આપુને બેઠને ઘણાજ ખુશી થશે. હું ધાંદેંય ખતી, કે તુને માહરાં માય સાથ જાણુ જાનતુ નથી.”

એક પણ તેણી મોત જેવી પીકી પડી ગઈ. સહવારનો જાનાવ યાદ આવતા તેણીનાં મુખમાંથી ધાસ્તીની એક ધીમી દીકયારી નીકલી પડી!

“તમારા માય! એટલે! તેવણની વાત કાય વચમાં લાવોય જેહાંગીર!”

પોતાની મોહોગદારની સાસુ માટેની આવી જોડી ધાસ્તી બેઠ તેવણ રમુજથી હસી પડયા.

“કંઈ નહી બીડી ના જોરશેદ માહરાં માયજી, પોતાની ફક્ત એકજ નજરથી નાઘલા જાચ્યાંઓના એક આખાં ટેલાને બી કેળવી નાખે એવું તેવણ માટે માહરૂં પ્રાઇવેટ ઓપીન્યન છે સમજી!”

અને અંતે તેણીએ પોતાની સમજાવતથી, જલદીજ પપાને ઘેર જવા માટે જેહાંગીરને સમજાવી લીધા.

મકરણ ૨૮ મું.

છટ્ટી!

નાની દીકરી અને જમઈની મરજી પોતાને ત્યાં રહેવા આવવાની જાણી, ત્યારે દાદાભાઈ દુબાશ ગાહુજી ખુશી થયા. લગભગ એક વરસને લાખે અતરે પોતાના બહાલાં લાડકાં જમ્યાને જોવા તેવણુ તલાખી રહ્યા હતા.

“તમે જનતી ઉતાવળે આવો, નમો બહાલાંઓને જોઈને હું તેમજ દીનમાઈ ધણુંજ ખુશી થઈશું અને તમારા માનમાં, આપણાં થોડાક ઓળખાણુ પીછાણુ વાલાંઓને આપણે જગલે મેહેમાન બોલાવશું કે આપણો વળતણી પાસ થાય.” જોરશેદના કાગળનાં જવાબમાં તેવણે જાણી ઉલત ને બોહોંસતું લખી વાંચ્યું.

જોરશેદે હવેજ છુટકારાનો એક લાંબો દમ ખેચ્યો.

“તું હમણાં હમણાં એટલી ઉદાર કાંચ ફરેચ જોરશેદ!” જેહાંગીર તેણીને વારંવાર વિચારવત ગેઠેડી પકડી પાડી પુછતા હતા. “માહરી માફક કંઈ જાધાજ ધણીઓ પોતાની મોહોરદારોને મુખ આપતા નથી. જો તાહરી ખુશી રાખવા માહડું જાધું કામકાજ મુશી હું તાહરી માથે પુનેખી આવવા તૈયાર થયોચ.” તેવણુ વડઈ લેતા હતા પણ તેવણુ પોતે પોતાના માયજનાં દોળાનાં દાળમાંથી નાહારવા-એકે પગે તૈયાર હતા તે જીચારી જોરશેદને ક્યાધીજ જાગર હોય ! માયજની તીક્ષણ નજરથી દુર તેવણુ મુઘામ જોમ જમે તેમ પૈત્રો ટકો ઉડાવી મજાહ મારી શકતા હતા જ્યારે અત્રે તેવણુની નજર આગલ, જેહાંગીર, કશું કરી શકતા હતા નહી. અરાખર ટાઈમગર ઘેરે આવી જમવાનું, અંદાજમાં દાડ પીવાનો, અને કિવસ કેવી રીતે શુભર્યો તેનો હિમાળ આપવાનો એ જેહાંગીરનાં જીવપર આવતુ હતું-જોરશેદનાં તોફાનથી મુંઝઈ રહેવા જવાનું મથ્યુ-એ ખી એક માયની નજર આગળથી છુટવાનું જેહાંગીરને સાડ જાહાનું મથ્યું હતું.

જેહાંગીર જોરશેદ ઉદામ ક્યાં કરવાની-એ ક્યાંદ કરતા હતા તે જાણી હતી. જાધાને જેર કરનારી આય નાનકડી છોકરી હાલ કંઈ અજળ ઉદાશ અને ક્રીકરમંદ ક્યાં કરતી હતી. જેહાંગીર તેનું કારણ દીલથી તો જાણી સમજતા હતા પણ જાહારથી તેવણુ અંબણુપણું દેખાડતા હતા. “તેવણુની ઘેર હાજરીમાં તેવણુનાં માય કોઈખી રીતે જોરશેદન મતાવતાં હોવાં જોઈએની તેવણુને પુર ખાત્રી હતી,-જતાં તે શું હતું તે જાણી અટકાવ કરવાની તેવાજ સમજાત દીલનાં ધણીએ કશીજ પરવાહ રાખી નહી.

“યા ખુદા ! તજન ખુદકી રીતે આવાંજાઈ તે મરીજ છોકરીને ઘેટી ઠેરવતાં હતાં ! જો કદી જોરશેદ, પોતાની રીત પ્રમાણે કઈખી જાણદમાં બોહોંશ કરતી હતી તો તેવણુ જાણે તેણીને ઉરકેરવા નહીં માંગતા હોય તેમ જાધાને પોતાનો હાથ અને

આખું ઉંચકી સામેવાલાને ચુપ રહેવાની ઈસારત કરતા હતાં. હંમેશનાં બડલાડ્યા હુંવડ સ્વભાવ મુજબ, તેણી કહી બે તડનું કૂક કરતી તો આવાંખાઈ દયાવંતી અઢાએ પટપટી. એકે ધીરો નીસાસો નાખતા! આવાંખાઈની કોવી દયાનો અર્થ શું? સાંભળનારાઓમાં જેહાંગીર વટીક અજબ ઘઈ જતા; ત્યારે તેણી, ફક્ત જોર-શેઠ તેનો અર્થ જરાબર સમજતી હતી.

એ બાધું અટકાવવા તે છોકરીનો અવાજજ ક્યાં હતો? બે કહી જેહાંગીર તેણી સાથે મઠી જવા જેવા હેતવંતા કે દયાણુ હતે તો વાત બુદ્ધિજ હતી. પણ, જાસ; માયનાં એકેએક શબ્દોને કાયદા તરીકે તેણી કામ લેતો આય દીકરો, જોર-શેઠનું કંઈગી સમજવા સાડ મના કરતો હતો અને ઝરીજ તે જાણા, કોઈની બી ડિમત કે ચોડ વિનાં દિવસે દિવસ ગાકું દીકરથી લેવાતી જતી હતી.

જલદીજ પપાને ઘેર જવાના એકજ ખુંશીલયાં વિચારમાં તેણીને હાલ તુરત તો કંઈની મુખ હતું.

અંતે તે બી દીવસ આવી લાગ્યો. અને છુટા પડતી વેળા તેઓ ત્રણે, માય દીકરો અને વહુ મેંછગ રૂમમાં એકઠા મઠ્યા. જેહાંગીર કંઈ જોરડરો આપવા જેવા તે બે આગલથી ખસ્યા કે આવાંખાઈ જોરશેઠની વધતાં નજદીક આવ્યાં.

“ત્યારે અંતે તમે જાઓચ ખરા!” તેવણનાં અવાજમાં વટીક ખુસ્તો તુચ્છ-કાર સંભળાયો.

“હાજી, ને મારાં ઘેર મધેનાં બુલાકાઓને જલદીજ મતવાના ખયાલે મને ઘણીજ ખુશાલી લાગેચ.”

“હું! એમ કરીને માહરીથી જલદી નાહાસ્વાનો લાગડો તો તમે મઝેનો ઘડયોચ!” દેખાઈતુંજ હતું કે તેવણને જોરશેઠની કોવી ઉલકાપથી ગુસ્સો તો જાહુજ લાગ્યો હતો.

ખુરશેઠ, ચુપજ ઉભી. આવી જાતનાં ખારીલાં જોરાંને એક વખત છેડ્યા પછી શું મુખ બેધું કે હવે વધારે વાત કરે!

“ઘણીક વેળાએ, માહરો જેવાં ખુટાં માખસોની શીખામાખ બી જુગાનેને ઘણીજ કાયદાકારક નીવડેચ, ખરશેઠખાઈ ને માહરી તમુને સદલાહ છે કે તમે જેવી રીતે માહરી સાથે વર્ત્યાંજ તેવી રીતે કોઈની બીજાં સાથે વર્તો તેની અમાદ એ તમારી હુલ્લકડનું શું પરીણામ આવશે તેનો વિચાર કરવા જરા યોગ્યને, અમજ્યાં!” કો ખુદા! આય સદલાહ પ્રમાણે ને છોકરી લાલિયમાં આવે તો સાડ! તેણીએ પોતાનાં હોઠ મજબુત કરડ્યો. હંતુરથી ચુપજ રહેવામાં તેણીએ ડાખખ બોયું.

છુટાં પડવાનો વખત આવતા જોરશેઠ, દીકરમાં લાગણીથી દીગમાં મુજતી, આવાંખાઈ નજદીક અલી. અને સેકહેન્ડ માટે પોતાનો હાથ તાંતો વાળે. આવાંખાઈ તે જાતનાં જોરાં હતાં નહીં. પોતાનો ગુસ્સો ને ઘેર, ખુરશેઠ.

આપવાનો મનથી નહીં વિચાર કીધેલો એટલે આય વહુ તરફ સેહેજળી દ્વારતી દેખાડવા તેવણને ગમ્યું નહીં.

“આપુને સેકહેન્ડ કરવાની શું જરૂર છે!” તેવણે કહ્યું, “આપણે કંઈ એક એક તરફ સારી લાગણી ધરાવીને હુયાં પડતાં નથી. સમજી લેવો જોરશેદ! મેં એક વખતે તો તમુને ચેતાવેલાં છે, ને ફરીથી જી તમુને કેહુંચ કે વખત આવતાં તમારી માહરી તરફની તોચ્છડઇતો સ્વાદ હું તમુને જરાગર ચખાડશ.”

જોરશેદ ધીટી ગઇ. આવાંબાઇ તેણી પર કેવી રીતે વેર લેશેના ખ્યાલે, ગરીબ તે બાબાનું હૈયું વધતું ફીકરમદ બન્યું. અરેરે! ફક્ત, તેણીનું દુઃખ સમજનારૂં આય દુન્યામાં કોઈ હોતે!

તે લાંબી મુસાફરી દરમ્યાન જી જોરશેદ બધો વખત ઉદાશ ને ચુપજ રહી.

માથે ટંગાયલી આકૃતમાંથી, અને તે ત્રેન તેણીને દુર ઘસડી જતી હોય તેમ, તેણી તે શેહેરથી દુર તાહાસ્તાં છુટકારાનો દમ લેતી થઈ.

જો ઘેર! બચપણનું સુખી ઘેર! કેણુ પોતાને ઘેર જતાં સુખી નથી દેખાતું? પછી તે ગરીબનું બુપેકુ હોય ચા માતખરનો મેહેલ હોય, પણ એવીજ રીતની એકજ સરખી સુખભરી લાગણી દરેકને થવીજ જોઇએ.

બહાલા પપા અને દીનજાઈ પુછને મલવાના ખ્યાલે તેણીને ખુશાલી તો લાગતીજ હતી. પંજુ આહા! એડી! બહાલા એડીને જોવાના ખ્યાલે તેણીનું જીગર ખુશાલીને મારે ઉડ ઉડ થતુ હતું.

આખી કુંવારી જીવગી સુખમાં ગુજરેલાં તે બહાલાં મકાનની સીડીઓ સપો મગ ચઢી જતાં જોરશેદને આજે જાણે નવોજ જીવ આવ્યો હતો. એક પળમાં તો તેણી પોતાના બહાલા પપાને ખ્યારથી વલગી પડી.

“પપા! માહગ પપા! તમુને મલ્યાથી મને એવી તો ખુશાલી લાગેચ!” અને તેણીએ હવે દીનજાઈ કુછને ચાંખીને કોટી કીધી.

ખજર અંતરની પહેલી ક્રિયા પુરી થતા દાદીએ તેઓને પોત પોતાનાં આરામમાં આરામ લેવા મોકલી દીધા.

“માહરી દીકરી કંઈ સુખી દેખાતી નથી, દીનજાઈ.” દાદી અને દીનજાઈ એબલાં પડ્યાં ત્યારે તે બાપનો જીવ દીકરી માટે ખરી ગીયો, “એના હમેશના શુભાખી ગાલો કરમઈ ને ફીક્કા મારી ગીયાચ!”

“જો વાય! દાદી! તમેજી કાંચ કેટક પાડોચ! આટલા દીવસની મુસાફરીની ઠાકળી તો લાગેલી હોવી જોઇએ કેની!”

“પણ તેથી શું થયું?” તેવણનાં ધ્યાનમાં એ બચાવ મુઠલ ઉતર્યોજ નહી. અને તેવણે નાનું ડાકયું ધુણાવ્યું “એના અવાજ વટીકમાં ફરક પડયોચ! માહરાં બચાંને શું હોસે!”

ખરું જોતાં તો જોરશેઠ પરની એકજ નજરમાં દીનગાઇની અનુભવી આંખોએ જોઈ શકી કે તેણી સુખી હતી નહીં પણ તેવણે પોતાનો શુદ્ધ મનમાંજ દાણી રાખ્યો.

રાત્રે દીનરૂપર સઘલાં એકઠાં મઢ્યાં. પણ અરે ! ઘણે લાંબે વખતે એકીના દમામદાર, યુગસુરત પણ ઉદાશ એહેરાને નીહાલતાં જોરશેઠના મુખમાંથી એક નીસાસો નીકળી પડ્યો.

ઓ ! શું કામ તેણી આવા સરમ જવાનના સાચા પ્યારને ઠોકરે મારી જેહાં-ગીરના પૈસા તરફ જેવંઈ હોશે ! અરે ખુદ ! આજે તેણી દુઃખી હતી અને એક હેતવતાં જીગરને તેની જીવાનીમાં તોડી નાખવા માટે તો તેણીને આવી રીતની શીક્ષા નહીં થતી હોય !

કાલી આંખોમાં માન અને પ્યારનાં અજળ જેવા પ્રકાશ સાથે તેણીએ એકી નજદીક જઈને શેકહેન્ક કીધી. ઘણીજ કાલજીથી તેણીએ તેની ખજાર અંતર પુછી

આય હુમેશની હસ્તી ગમતી ખુશાલ છોકરીને ગદલે તદન પ્રીકડી અને ઉદાશ જોરશેઠને જોઈ તે બે દગલાં પાછળ હક્યો. તેણીનાં હુમેશના ખુશાલ રૂપેરી અવાજ વટીકમાં જળારો ફેર પડ્યો હતો.

“એ મુઠલ સુખી નથી.” તેણી પરની એકજ નજરમાં તેને મજબુત શક લાગ્યો. ત્યાર પછી એકી, ઘણીજ ખારીશીથી આય છોકરીની દરેક હીલચાલ તપાસતો રહ્યો. અને દિવસે દિવસ તેનો શક વધતો મજબુત થતો ગયો.

હુમેશ કરડો ડોળો રાખવાવાલાં દીનગાઈ વટીક તેણીની ઉદાશી દુર કરવા તેણી પરથી કાલજીથી જોઈઈ પંકરઈ જતાં હતાં અને રક્તે રક્તે પેલી નહીં સમજી શકાય તેવી પ્રીકરમંદ લાગણીઓ જોરશેઠના દીલમાંથી બુસરઈ જવા લાગી.

“હું એટલી ગધી પેલાં આવાખાઈની વાહીયાત વાતથી ખીહી ગઈ હોવશા !” તેણી હવે મનથી વીચાર કરવા લાગી. “માહરા પપા ને કુઈજ કેવાં છે ! કોણ મને ઘેલી કેહેવાની હિમત કરી શકશે. માહરા પપા ને પુઈજ : માહરા—માહરા એકી એ લોકનો જીવજ લઈ લે.” એવા એવા તુરંજોથી તેણી પોતાનો જીવ મનાવતી હતી ખરી પણ—પણ, તક મલતાં

“પુઈજ, માહરાં ખમા સાથી ઘેલાં થઈ ગીયાં !” તેણી વારંવાર કુઈજ ને તક મેલતાં ખતી ખતીને પુછવાતું ચુકતી હતી નહીં.

આ સવાલથી દીનગાઈ, ઘણાજ અજળ થતાં હતાં. આય આગમંજ, કદી પણ તે કમનસીબ ગરીબ માતા વિષે પરપુછ કરવાની દીકરીઓએ ખંદખોદ કીધી હતી નહિ. નાની દીકરીને જન્મ આપ્યા પછી, ઘણાજ થોડા વખતમાં તે કમનસીબ માતા મગજથી ગેમગજ થઈ ગઈ હતી. અને સમજમાં આવ્યા પછીજ એ વાત

ને બધે દીકરીઓને પુછ્યો સમજાવીને કહી ને તે બે છોકરીઓએ પોતાની માતાની
એ કમનમીળ ફેજ ઉપર દુઃખના ઘણા ઘણા આસુઓ યોગ્યા.

“એ તું” એમ કાંચળેમને ઘડી ઘડી તાહરી માયને વરે પુછ્યા કરેય, જોરશેદ !”
આય બેહુદા સવાલ કરવા માટે જોરશેદને કંઈની મુસ્તકીમ કારણ હોયું” તો
નેઈએનો તેવણને મજબુત વહેમ ગીયો.

“તાહરી માયને, તાહરા મમાવાએ મનગમતા ઘણી સાથે નહિ પરણાવ્યાથી
તેવણને, એટલો બધો તો ગમ લાગેલો, કે તે ખમી શકી નહિ. તે બિચારી બે
મગજ થઈ તેમા ઘરી ઘરી પુછવાનું શુ છે જોરશેદ ?”

“ત્યારે એ કંઈ એધે ઉતરેલું” તો નહીંજ હતું કેની, કુંઈજ !”

“નહીંજ તો વરી !” દીનબાઈ છેડઈ પડ્યાં “એ વરી નવો ધખારો તાહરા
મગજમાં ક્યાંથી લરાયો ? જન્મથીજ તાહરી માય ઘણીજ નમ્રા બાંધાની હતી ને
તેમાં એનો ખ્યાર તે કોઈ છોકરાપર એટલો બધો કેહેવાનો હતો કે આય ફટકો
તે બિચારી ખમી શકી નહિ ને તેમાં તમે બે બચ્યાંઓનો જન્મ આપ્યા પછી
તો એની તખત પુરી લથકી પડી તેમા ચાલુ ગમ એટલો એના મગજપર તુરેત
અસર થઈ.

હયાં જોરશેદે છુટકારાનો એક મસ મોટો દમ એચો “ત્યારે તો મને
અથવા તો જરને કોઈ પણ વખત ઘેલી થઈ જવાની ધાતી નહીંજ કેની !”

આય બેહુદા સવાલપર દીનબાઈ બેચાળત્યાર હસી પડ્યા.

“ઓ વાય જોરશેદ ! એ શા કોટક ! તુંને તાહરા બેહેન ઘેલી થાય ! માહરા
કુટુંબના ઈશંઓની મગજ શક્તી સામટી લેતાં જરની તેઓ રના વધની મજબુત
પુરવાર ધાય ને તું—” અને ફરી તેવણ હયાં રમુજનું હસ્યા. “હુ ઈચ્છુય કે તાહરા
જેટલું સામુત લેજું માહરું હોતે ! માહરી દીકરી તું એટલી બધી બીલેય કાય !”

આ જવાબથી સતોશ માની લઈ, જોરશેદ હવે દીનબાઈને ઉડાવીને ત્યાથી
ઉઠી ગઈ.

“ખચીત ગમે તેવો એનો વર આકલા સ્વભાવનો ને ઝતુની છે ખરો ને
કોઈ વખત હું નેઉચ કે જોરશેદ પર દોરાળી ફેરીવી નાખેય, પણ, એની માયની
કમનમીળી યાદ દેખાઈને માહરા પુલ બચ્ચાને પજવવા જેવો ખવીસ તો
નહીંજ થાય.” દીનબાઈએ મનથી વિચાર્યું. વલી તેવણે જોતા હતા કે ઘણીક વેલા
આવાબાઈ વિષે પરપુછ કરતાં, જોરશેદ હર વખત તેવણ વિષે વાત કરવા ખુશી
દેખાતી હતી નહી. અને તે વખતે તેણીની આંખોમા ધાસનીનો ખુલ્લો પ્રકાશ
નજરે નેઈ શકાતો હતો.

(સાંધણ છે)

વખતની કસોટી

માંથી પસાર થએલી, હુઝારો ઉંચા મટો મેળવનારી, તખીઓ, હુકીમો અને વેદોએ વઢીક તારીફ કીટલી, બાળક કે ઘરમાં, નળા કે જગરાં, તથા મરદ યા હમેલવાલી એસતને માટે એક સરખી ફાયદાકારક અને ખાત્રીવારી, અનેક ધુરાં, કંઠણ દરદો માટેની વનસપતીની ડાંબેં મોતીવાલાની ચમત્કારીક શુભોવાલી દવાઓની કીમતનુ લીસ્ટ અત્રે છાપ્યું છે.

માટે. દાંત દાઢનો દુખારો તથા લોહી પડનુ જનું નરમ પાડે છે, કીં ૦ બોન્ તથા રૂ. ૦ાા. તથા રતવ પુ ના રૂ. ૬. ૧.
 હાયરીઆ, કોસેરા, સંઘણી માટેની દવાની શીશી પુ ના રૂ. ૦ાન્ તથા રૂ. ૦ાા.
 દરાજ, કીડ ખુજલી, વિગેરે આમડીના દર્દો માટેની ભુકી, ગીચી, પુ ના, કીં ૦ રૂ. ૦ાન્
 દરેન્ જતનાજગમો માટેનો મગમ, કી. રૂ. ૦ા
 નમણી પાચન શક્તીથી ખીગતાઓ માટેની હુજરીતની ગોળીઓ, કીં ૦ રૂ. ૦ાન્.
 તથા રતવ પુ ના રૂ. ૮.
 હુરસની ભુકી:-આહરના કે અર્દરના, લોહી આર કે મમાવાના, નવા કે જુના, દરમ તુરત મદ માટે નરમ પાડે છે, કીં ૦ રૂ. ૦ાન્.
 હુરસનો મલમ.-ઉપરી ભુકી સાથે વાપડવા માટે દળી પુ ના, કીં ૦ રૂ. ૦ા.
 હુરસમાંથી પડતાં લોહી બંધ કરવાની દવા શીશી પુ ના, કીં ૦ રૂ. ૦ાા, ૧ ને રૂ. ૨.
 સીકી ખીગાળની દવા:-ચોટાક વખત વાપ-
 થીથી દરદો ફાયદો જણાય છે. કીં ૦ રૂ. ૧ ને રૂ. ૨.

લેપ:-રૂમ, ગાંઠ, લેચક, રૂમેતીઝમ, ગાઉઠ, ગોળો, વિગેરે માટે. દળી પુ ના, કી. રૂ. ૦ાા.

હુઝારો સર્પીફીકેટામાંથી ફકટ ઓકળ અત્રે છાપી છે,

૧ ડાંબેં સર બાળવદર કૃષ્ણ, કે.ડી., એ. પી., એલ. એમ., તે વડોદરાના ખાસ તખીય તથા વડોદરા રાજ્યનો સરવેધી વઝ ઘફટર, લખે છે, "મોતીવાલાની ખાશીની ગોળીઓ ગ્રુષ્કારી તથા ફાયદાવાળી છે. ગરદી તથા સખન શરદીની ખાંચીના ઘણાએક દરદીઓ ઉપર દરદીની ખાશી નરમ પડી ગઈ અને તેની ખીગારી મટી ગઈ એવું મેં જોયું છે."

ઓકલા બનાવનાર-ડાંબેં મોતિવાલા

ગોરલેન્ડ ગેઠ લાચળલા પ્રવળ પાચે-ગાંધારી .

ખાંસીની ગોળીઓ:-ખાંસી, ખાંડી, દગ, દાંડણ, માટે-કીં ૦ રૂ. ૦ા, ૦ા, ૦ાા તથા રતવ પુ ના રૂ. ૬.

પલ્લઓનીક પાઉડર:-ઉપરી ગોળીઓ સાથે ખાવા માટે-દળી પુ ના, કીં ૦ રૂ. ૦ાા.

જુલાબનો પાક:-ગમે તેવી સખત કળખાત નળખાઈ કર્યા વીના દુર કરે છે, કીં ૦ રૂ. ૦ા.

તાવની ભુકી:-દરેક જાતની તાવ માટે, રૂ. ૦ાા.

તાવની ગોળી:-દરેક જાતની તાવ માટે, રૂ. ૦ા. તથા રતવ પુ ના રૂ. ૧૦.

તાવ ગવા પછી લાગતી યાક, નાતવાણી નળ-ખાઈ માટેની દવાની શીશી પુ ની, કીં ૦ ૧ તથા રૂ. ૨.

ટોનીક ઓફ લાઈફ:-આ દવાથી શરીરનું ખીગડું લોહી શુષ્ક છે. જુખ વધે છે. ખાધેનું જરે છે. લોહીમાં વધારો થાય છે. કાક, નાટવાણી નળખાઈ દુર થાય છે. કીં ૦ શીશી પુ ના રૂ. ૪.

દાંતનું મજબુત:-શિજના વપડાસ માટે ફકત) દાંત ગળજીત કરી સફેદ બનાવે છે. મોઢાનો મધ દુર કરે છે. કીં ૦ રૂ. ૦ા તથા ૦ાન્.
 તથા રતવ પુ ના રૂ. ૪.

દાંતનું મજબુત:-ફકત દુઃખના દાંત તથા દાઢ,

બાટલીવાળાનો અસલ કવીનાઇન ટેબ્લેટ ૧ યુન; દરેક બાટલીમાં નંગ ૧૦૦.
 બાટલીવાળાની અસલ કવીનાઇન ટેબ્લેટ ૨ યુન; દરેક બાટલીમાં નંગ ૧૦૦.
 બાટલીવાળાનું એન્ટ્યુમીસ્ટર મેથેરીઆ તાવ, ઇનફ્લુએન્સા વગેરે માટે દવા.
 બાટલીવાળાની ટૅનીક પીલ્સ શીકકા માથુસો અને મનનતંત્રની નબળાઇ માટે ગોળા
 બાટલીવાળાનો તુલ્ય પાઉડર, દાંતના રક્ષણનું મજન.

બાટલીવાળાનો રાંગવન ઑઇન્ટમેન્ટ, દાદર, ઘોળી ઇચ વગેરે માટે મલમ.

સઘળા દવા વેચનારાઓ પાસેથી પ્રળશે અથવા લખો.

ડા. એચ. એલ બાટલીવાળા સન્સ એન્ડ કું લીમીટેડ.

નં. ૮૬ વરલી મુંબઈ નં. ૧૮.

તારતું સરનામું ડાકટર બાટલીવાળા દાદર.

Dr. H. L. Batliwalla Sons & Co., Ltd.

No. 87, WORLI, 18 BOMBAY.

Telegraphic Address: "DOCTOR BATLIWALLA, DADAR."

ગ્રાંટરોડ વેરથી તમારે મારકીટ વેર ધકેલા ખાતા
 જવાની કંઈજ જરૂર નથી.

જામ, જેલી, ખીંડી, સારડીન, કોકો, ચૅકલેટ, ઇ. વેલ્લી
 ખોરાકી; સેન્ટ, લવનડર, કોલોનવાટર, સાબુ, તેલ, હેરચોઈલે,
 તતતજતના મેકરોના; જેપાનીઝ અને આઈનીઝ કટલરી, તથા બેટ
 સોગાટને લાયકની હમા ચીઝો; પેટન્ટ મેડસીનો, અને પરફ્યુમરી,
 મારકીટ ભાવે અમો વચ્ચે છીએ.

પીરોજશા નશવાનજની કું

શેઠના ચૅલ, ગ્રાંટરોડ, મુંબઈ.

માલેક:—પરિશા શાપુરજી બેસાનીયા.

જે. ખરશેદજીની કું

(આ કંપની વીસ વરસનાં જીતાં આનુભવીની જાતી દેખરેખ હેઠલ ચાલે છે.)

હમારે ત્યાંથી તવસારીની કસ્ટી, ધી. ખાંડ, મેનો, દરેકો ગમાલો ચાહે, કોશી, સુખડ,

લોખાન, અગર, બચ્ચાંના રમકડાં, નવાં વરમનાં તથા જઈદે કાઠી, બેટ

આપવા લાયક ચીજો; તથા દરેક જાતનો વિલાપતી માલ, પેટન્ટ

દવાઓ, વિગેરે. કીફાયત ભાવે મલશે.

તાખ્યા ખીલ્ડીંગ, રેલ્વે હોટલની સાંમે, ચનીરોડ જંકશન મુંબઈ.

બીજી દુન્યા સાથે વાતચીત.

એક દુકાન ઉપજવી કાઢેલી વાત.

લખનાર—મિત્રીસ મેહરબાનુ ફિરોઝશાહ એકનવાળા.

મીઠા ખારકર કે જેવણ એક મોટા જેકર પોતાને ફેહવાડતા તેવણને ત્યાંની જોશીસના મોટા રૂમમાં એક દરારો એક જવાન, ઘણીજ નર્મીસર્યા સુદર દેખાવની નાચુક નાર હાથમાં એક નાહની ઊગ લઈ આવી ચઢી.

જેકર સાહેબ, કોનસર્ટોની કે નાટકોની ટીકીટો ખરીદતા ખરીદતાં મરવા પડેલા, તે ઉપાત ફલાંણાં ખાતાંને મદદ અને ચીનાં ખાતાંને મદદ, મદદ, મદદ, મે મદદ કરતા તદન હવે તો અફગાઈ ગભરાઈ રહેલા તેવણે જ્યારે આ ખુબસુરત છોકીને જોશીસમાં આવી બેસતા બેઠ કે તુર્ત પોતે ન્યુમ વાંચવાનું છોકી ફઈ ઉઠીને એક પૂરાં ખારણાંમાંથી બાહાર નિકળી જવાનું કરતા હતા તેટલા તે છોકીએ તેવણને અટકાવ્યા.

પણ તેણી કઈથી જાણે તે પેહલાં તેવણેજ કહ્યું “ના, ના, હવે લડાઈનો ઈત્યાસ,” કે ‘અપગોનાં ખાતાં’ યા ‘નાવારેસોનાં મકાનો’ કે જીનસાઈફલોપીડયા. કે “લડાઈના નામાંકીત નરો”ની છુક છપાવામાં મદદ કરવાને મને ફેહગોજ નાં હ હું ગળા મુઠી એ અને એવી એવી બીજી અનેક બાળદોથી શુ ગળાઈ ભરાઈ ગયેજી.”

“પણ મારા નેક દેલાવર દેલનાં હાતમ સાહેબ,” તે નાચુક નારે મીઠી વાંસલી જેવા સાદે આછછ કીધી “કરી પણ મદદ હું તમો પામથી આહવાં આવીજ નથી. હું તો આ વેચવા આની છું એકાદ ટીકીટ તમો ખરી—”

“નહીં, બાઈ, નહીં, મને માફ કરો. એવા ઢોંગ ધતુરાનાં હસાવનારા નચાવનારા જેલોનો ગને શોખજ નથી, પુરસદજ નથી.” તેને બે હાથ બેઠયા. “મારો વખત બધો મારા ધંધામાં અને રસાયણ ચાસની જોલમાં રોકાઈ ગયેલો છે.”

“હું ત્યારે મે જાણ્યું તે ખરૂંજ છેની,” તે છોકરી ખરી ખુશીથી ચમકી ઉઠી. “મેં તમારા દેખાવથી પહેલાં એમ ધાર્યું કે તમો કોઈ લાઉર એટલે વકીલ હશે.

પણ હું જાણું છું કે તમે સાહેબ ‘પ્રીતીકલ રીસર્ચ સોસાયટી’નાં એક આગેવાન— મોટો લાગ લેતા-મેંભર છે. ત્યારે મને તમે ઘણા-ઘણાજ કામ લાગશે.”

ખારકર વુડવર્થ તેણીની કાકલુદીથી એક ઘડીભર શું કેહવું તેનાં બીમાસણમાં અકળાઈ ઉભો.

તેણીએ તે જોઈ વધતું ચલાવ્યું: “મારા મેહરગાંન સાહેબ, તમે એક મોટા શાસ્ત્રી પંડીત છો, તો તમે સારી કાણી અત્યારે તો સમજી શક્યા હશે કે-હું હંમણાં દેખાઉં છું તેવી ખરેખરી જીવતી જાગતી જવાંન નારી નથી, પણ અત્યાર પેહલાં ૨૦૦ વર્ષ આગમજ ફનાં થઈ ચુકેલી, મરણ પાંમેલી અને ગુજર ગયલાંઓ વચ્ચે જઈ વસેલી જવાંન નાર છું. હું તો એક રૂઢ છું. મીનુઈ રૂઢ. આજ ખસો વર્ષો પેહલાં ગુજરી ગયલી છું. પણ હમારા મેનેજર અને માસ્તર મીં શોકટન, કે જેવણ અહીંના એક હોટલમાં આવી ઉતર્યા છે, અને જેવણનાં નામનો આ એક કાર્ડ છે તેવણે મને મીનુઈ જગતમાથી આં ખાટી જેડાંનમાં કેઈ એક માર્યા વોશીંગટનને ખદલે લુવમાં અહીં તેડી ખેંચી મગાવી છે; એ માર્યા અને હું ગન્ને એકજ શહેરમા, એકજ ઉમરે, એકજ સાલમાં, એકજ વખતે ગુજર પાંમ્યાં હતાં.”

ખારકર વુડવર્થ પડ્યો એક તો ‘પ્રીતીકલ રીસર્ચ સોસાયટી’નો એક ઘણાજ ધુધી આગેવાન મેમ્બર, તેને આ વાત ઘણીજ ધ્યાન ખેંચવા જોગ અને મનપસંદ લાગી આવી. તેનામાં હેંશ હર્ષ એકદમ ઉભરી નિકળ્યો. “પ્રીતીકલ રીસર્ચ સોસાયટી” એટલે ગુજરી ગયલા રૂવાનેને લગતી ખાગદોની શોધખોળ કરનારી મંડળીનો તે એક વડો કેહવા માંગતો પુરૂષ હતો.

તેને ચીપી ચીપીને જોયું તો ખરેખર, ખસો વર્ષ પહેલાં જે ઢપે ફેસ સીઓ કરતી હતી, તેજ ઢપે તેણીએ ફેસ પેહરેલો. માથાંનાં જાલખી તદન જુતામાં જુતી રીતે, કે જેવી રીતે તો હવે ઘરની આયાઓળી કરતી નથી, તેમ તાણી તતડારીને અંગોડો ખાંધીને કેઈ પણ રીતનાં સેંકા વનાં એખ્યલ રીતે, ઉંચેથી આંધી લીધેલા, એવાં અવલોકનમાં તે હતો તેનો લાલ લઈ તેણીએ હજીની જોલવું જારી રાખ્યું.

“એ હમારા માસ્તર મીં શોકટને એ પોતાની એ લુલ સુધારવાની જરાખી કાળજી લીધી નહીં, અને તેનાં પરીણામ માહરૂં રૂઢ જે અહીં એનાં તેડવાથી અહીં આવેલું તે રૂઢ જેલું હવાઈ અને પાઈશક મીનુઈ રેહવું જોઈતું હતું, તેખી જડ થઈ જઈને આ જડવાડી દુન્યામાં જેવી અસલ ૨૦૦ ખસો વર્ષો પેહલાં હતી તેવી ખાટી તનખદન સાથની જીવતી રહી. મારૂં રૂઢ ફેરવાઈને હું ખાટી બની જોઈ છું.”

“જોદા ખારસ્તા, વાહલાં જાનુ, અથવા-અથવા તો-તો મીનુઈમા નથી, ખહેસ્ટી સન્નારી, હવાઈ રૂઢ, જે કેહવો તે એ-“ તે જોકનો વડો ધારાશાસ્ત્રી ખારકર સુધારી સુધારીને ગરબડયો. “આ એક હમારી સોસાયટી માટેની જાહુ-જાહુ-જાહુજ અસા-ધારણ જોખ થઈ પડવાની. પણ-પણ એવાં કંઈખી જાહાંણાં હેંકળ તમે ટીકીટો વેચવાની જે તજવીજ કરતાં હશે, તો તમે જાણો છું કે તે ગુનેહગારીની શિક્ષા કેટલી છે ?”

તેણી ગિઠામથી હસી. આંખો પગપગની, મોંડ મટમટાતી, અરસી ઢપે પગ ઉપર પગ ચઢકાવી, જાંઘાનાં કકડા ફેડનાં શરમાઈને નીચું નીચડને ઢોળને યોડી. “મોઢેરનાં સુરખીજી, હું કેટલું તોમ હું તો ૨૦૦ વર્ષ પેહલાંની જન્મેલી હમણાં આ તમારી નવી સદી આંખ જોડીને જોઉં છ. હમણું તમારી નવી સુધરેલી સદીમાં શું શું કાચકા અને શું શું ધાગની ખારીકીઓ છે તેનો મને કશો ખ્યાલ નથી. તમારી નવાઈ જેવી નહીં નવી વાતો હું દર મીનીટે જાણતી જાઉં છ અને અજાણ થતી જાઉં છ. હમારાં જમાનાંમાં તોજી, હમે મેળા ફેરા અને કેનવાસ અને કવીલથી બે પૈસા કમાતાંતાં, હવે-હવે—તો મારી માજી. મને વેહલી તેડી લે, તે બાપ-બાપ-બાપ કંઈ નવા સચાઓ કંઈ સંગાઓ-જોડે છે કે મારી અકલ નહીં કામ કરતી. કેહવેની કે વ્યારે જોઉં છ કે લખાનાં મળીન, શીવાના મશીન, ઉંન કાંતવાનાં, સુતર કાંતવાનાં મશીન, મશીન, મશીન ને મશીનો બધે જોઉં છ તે મારી તો બા કીકરીજ કૂટી ગેઈછ. જરા મને કેદગો શેડ. કે જો હું ખરેખરીજ ફાંતી જેહાંમાં આવી ગેઈછ કે વળી કંઈ સત્તર દુન્યાના પડ કહેવાય છે તેમાંનાં જોકાદ માહીત દુન્યાનાજ પડમાં છું!”

તેણીની અભયખીથી તે હું હાંમે હરખો.

તે શુજર પામેલાંઓની શોધખોળ નવારી મડળીને એક માગેજ ખાંતી અને મહેનતુ મેંમખર-મલાસદ હતો, પગ આજના જેવું નસાડું નુંડુંતેજી કસી અગાઉ સાંભળ્યું ન હતું. આમ રૂઢ શુજર પામેલું. શરીર ખાટી ઘાંટ ફરી આ દુન્યામાં આવેલું તેજી જાણ્યુંજ ન હતું, તેવું જી ન હતું. શું જોલણું તેનાં શુચવાડામાં તેને જોઈને તેણીએ ચલાવ્યું.

“મને તો લાગે છે કે બધાં માણસોનાં નાચો અને ઘરો મોડલાંનાં જી ઘણાં ખરાં નાચો જેનાં તેજ. છે તો જો હું ૨૦૦ વર્ષો પહેલાં શુજર ગયતી તેજ દુન્યાં છે. અરે મને પાહું આજી તમારા જન્મમાં આજી દુન્યામાં આજીને કેવું હવવા ગમેછ, મને જી એક મશીન ઉપર બેગી જઈને “કલીક, કલીક, કલીક” ચાલીઓ દખાવતાં રહીને લખવા કેવું ગમેછ, જો એને લાઈખ ચાક્ટર કહેછ હું! મને “શુ વુમન” થવા ઘણું ઘણુંજ ગમે છે. મને વગર ઢેર પિછાણ કચે માહરી કાચી કુમારી ૧૮ વર્ષની નાડની નાચુક ઉમરે તે વખતનાં જાણતુ કાક્ટરોએ મારી નાંખી, ચેટમાં દુઝો ને માથું કુટે જેવા અડલમ ધ્યાજો મારી નાંખી, વગર મોતે રૂકમાં ફેરવી નાંખી, તેનો મને હવે કેવો જાણપો થાય છે. અન્યારે હું ચોજ ગિમારીએ પટકાઈ હતે તો એક કાક્ટર મને ટોનમીલ સુન્યા છે ફરીને મજામાં જોપરેશન કરતે ને તેની ચીરમ લોકતે, જીને કાક્ટર ફેડમાંની નળીને ધ્યાજ કરવા મને પોટ્ટીસમાં આંધતે; વ્યારે ત્રીજે કાક્ટર મને માથની અરગી ઘાંટ છે ફરીને કહેતાં માથે મળુની આઈમની લાઠી સુકાવતે અને એમ જાધી મારી કેવી ઉલેડ થતે. તે જમાનામાં કશુંજ માસ ઉપર ઘથું નહીં, હું જવાંન વધે શુજરી ગેઈ, અને સગાંઓ રડી રહ્યાં.”

“હવે તમને જ્યારે જીવતાં જીવાં છે તો જીવતાં રહીને આ જમાનાની જાધી સંગવડો સુજો ભોગવોની, નહ કાણની છે?” જારકરે તે જોડ્યા કરતી છાકરીનાં બળાપા ઉપર ઠંડુ પાણી રેડ્યું. તે આ પોતાના અજબ જેવાં અસીલથી ઘણાંજ અકળાઈ ગયેલા જણાતો.

“કારણ કે મારા માસ્તર—મીં શોકટન—કે જેમણે મને પેલી ‘દુન્યામાંથી’ આ દુન્યામાં લાવી નાંખીછ, તેવજુ મને દરેક તાકીદે પાછી મોકલાવી દેવા નિક-જ્યાછ,” ગમગીનીનું એક દયકું જાણને, “અને તે મને ઘણા ઘણાંજ બળાપો છે, શું હું પાછી અધુરીજ ઉમરે કંઈગી દુન્યાદારીની મોજમજાક ભોગવ્યા વિનાં પાછી મરી જાઉં, અને રૂઢોમાં ભગી જાઉં. ખાકમાં ખાક અને મીટીમાં મીટીની મીલાવત બની જાઉં?” બીજું છાતી તોડ દયકું, હવે તે જારકર જેવા પાકટ માણસ કરતાં ખમાય તે કરતાં વધારે હતું. તેની પછીજ ખાતરી થઈ કે તે છોડી પેલી દુન્યામાંથી તેડેલું રૂઢ હતી. પણ કોઈ ‘સમાધ્યા’ ની ભુલથી તેણી રૂઢ જેવી હવાઈ મીનુઈ ન રહેતાં ખાકી સ્વરૂપમાં આવી ગેઈ હતી, પણ ‘પાછું’ જવાતું તેણીને ઘણું કંડુ લાગતું.

“એમ?” જોટલુંજ જારકર પૂછી શક્યો.

“અરે હા, એ હાજી શેઠ. હા, એ લુચ્ચો માણસ મને ભુલમાં પેલી ‘દુન્યામાંથી’ જેને તેડવાનો હતો તેને જાહેરે તેડી લાવ્યોછ, તો હવે ચીહડમાં અને મરડાતમાં મને પાછી, હવે પછીની પેલ્લી ‘સમાધી’માં એ પડશે કે મોકલી દેવાં નિકલ્યોછ. એ કેવો જીવન મને જીવનીને હવે મારી નાંખશે, સુવેલીને ગગડવા નહીં દેતાં, જીવતી ફરીને પછી તુર્ત પાછી ટુંક વખતમાં મારી નાંખવા નિકલ્યોછ, તો હવે તમારા ધારાની કલમે એને મહુને મારી નાંખતી નહીં અટકાવી શકે?” અને જુનાં કાળની, હવે તેણીએ લોચ વેર વાંકી વળી તેનાં છુટ સાથે નાક ઘસ્યું.

જારકર બેકર, ઘણાંજ ઉઠા અભ્યાસનો માણસ, જુના વખતનો, આંગળીનાં ટેરવાં ઉપર કાયદાની જારીકી ભરી કલમોને ઉકેલી રાખનારો તે ઉઠા પ્રમાણમાં પડ્યો. એ કોઈ કહેવાતા સમાધીવાળા શોકટનને આવા નહીં જણાયલા અપરાધમાં શી રીતે અટકાવે અને તેનાં ઉપર કયા ગુનાહની કઈ કલમ કેટલી વખતે લાગુ પાડવી તેનાં ઉઠા જોરમાં તે ઉતરી ગયો. હેખ્યાસ કોરપસનું કે કશાંતું બી લખાણ તે અહીં આવા શોકટનનાં અપરાધ માટે અટકાવની કલમ યાદ કરી શકાયું નહીં.

ટોપી માંથે ઓળવી તેણે તે સ્ત્રીને દિલાસો દેતાં ધીરજ આપતાં કહ્યું.

“તમે અહીં જરાક ઝેસી રહેજો, હું હું એ શોકટનની ખાતર જમા કરી આઉં; તમારું નામ—”

“માહરૂં નામ તે વખતે એમી જાકરાઈ હતું,” ઘણાંજ મિઠાસથી હસી ને તે મદદ કરવા નિકળેલા વધીલને તેણીએ જડપમાં જવાળ દીધો.

તેણીએ આપેલું કાર્ડ નામ નિશાંન સાથનું લઈને તે ઠેક 'શોકટન' ની ઓરડીમાં તે ચોક્કસ હોટલમાં તેની રૂબરૂ ઝપાટામાં જઈ પુગ્યો. અને બીજી ત્રીજી કશીમી લંગાણુ પચાત કર્યા વિનાં આ વકીલ સાહેબ—કે જેવણુ વળી શુન્દરેલાંઓનાં રૂહોની શોધખોળ કરનારી મંડળીનાં એક ધુંધી કરતા કારવતા મેમબર હતા તેવણે તતકાવેલા અવાજે શોકટનને દળરાવી દેતા અવાજે કહ્યું. “આજે સમજો છ કે? મીસ એમી ચોકરાઈટને આ ખાત્રી વાર્તાવર્ણુ—કે જેને આપણે હાડકાં, માંસ; લોહીની નાચીઝ દુન્યાં કહ્યે છીએ તેમાજ રહેવાને ધણુ પસંદ છે, અને અહીંજ રહેવાની દરેક ખ્વાહેશ રાખે છે, તેથી હવે વધુ કાંઈની તમોએ એ બાઈ ઉપર અખત્રા કર્યાં છ તો હું તમુને કાયદામા સપડાવીશ.”

“આ એક ટીકીટ લ્યો, મહેરબાન,” શોકટને અંજીર જેવુ મોંઢું ફાંડતાં એક ટીકીટ તેનાં નાક આગળ ધરીને કહ્યું “આજે સાંજે જા વાગે એળની જેવે અમત્કારીક ખેલ છે, ૧૦ રૂપ્યાનો લાવ છે આજે ને આજે હું એ જુની પુરાણી દુકતીને એને ધામ પુગાડી દેવાનો છઉં એને હું Dematolalisse કરી નાંખું તો હું ખરે, એ દુકતી મારે કામની નહીં? જ્યાં જ્યાં ટીકીટ વેચવા મોકલું છ ત્યાં ત્યાં મારી આડી ચુગડી ખાય છે? આજે એની ખરી વળે કરે.”

“જરાક વીચારીને વાત કરો, મારા સાહેબ, એ શું બકેાછ? આજ ને આજ તમે એ નિર્દોષ નિરાધાર નારીને “Dematolalisse” કરવા માંગોછ, એટલે એને પાછી હવાઈ કરી નાંખવા માંગોછ, મીનુઈ બનાવી દેવા આહોછ, કેમ વાડ? એની હવા બનાવીને માણસની આંખથી અટ્ટીગોચર કરી નાંખવા—”

“અરે હા, માહુરા મુરખી સાહેબ, હા. હું એ આડયન ચુગડીખોરીને હવાઈ, મીનુઈ, એક પવનને સપાટે પવનમા ભોગવી, લાળાવી દેવાનો છઉં, પીગળાવી મુકવાનો છઉં, દફે કરી નાંખવાનો છઉં. જુના કાળની તે જુનાજ કાળની હાં! મુઈ આડી કેવી ખાવા ભેડી; આજ કાલની કોઈળી શીખેલી નારી એવું કામ કરે વાડ? કેટલું શરમાઈને લોંચમાં ભરાઈ જાય?” તે સમાખીએ ચઢનારા એ આકળા ઉતાવળા શુરખાખાજ અવાજે ધાંધલ કરી દીધી

“પણ તે તમે જાણોછ કે? હાં આણી ગમ વળી હું છઉં જો. જીવતી જાગતી છોકરીને પાછી મારી નાંખવી તે શુનાહ કીધા બરાબર લેખાશે અને તેની મજા—”

“અરે જાઓ સાહેબ, વાત ક્યાંથી લાવ્યાં છો?” તેણે અડપથી કહ્યું. “એ છોકરી છે કેણુ? એ ક્યાંથી આવીછ? મુવેલી તો છે! એનો વારમદાર, એનો વાલી ખેલી, એને માગનાર લેનાર કોઈ ધણી ધોરી છે આજે દુન્યાંમાં? ૨૦૦ વર્ષો થયાં એ મુવેલી છે, ત્યારે નહીં ને આજે એને પાછી પીગળી જતી શાતા અટકાવવા આવ્યા? એક ટીકીટ જેવી ટીકીટ નહીં વેચી શકતી? એ કામની શું છે જે? તે કેહવોની? જે કંઈ જોય છે ત્યાં વળગીને ઘસું ફાડીને જોવાજ કરેછ, આજે

તો મેં અમાઉ સાંભળેલું જી નહીં ને લેયલું જી નહીં, એમ ક્યાં કરે છે. એને પોતાને પીગળાવી દેવાનો તમારો આજ્ઞ થનારો છે તેની ૩૦૦ કે ૫૦૦ ટીક્રીટ એ મુવેલી હુકતી ખમાવી નહીં શકતી તોઃ”

“ત્યારે શું આજે એ જવાન નિસધાર જાતુને તમે પાછી ખાકી પરથી ના ખાકી, ફાંનીમાંથી મીનુઈ, લોહી માંચનીમાંથી હવાઈ, છવતીમાંથી રૂઢમાં ફેરવી દેવાનાંજ કે?” ખારકરે ઘણા બળાપા સાથે પુછ્યું.

“તો નહીં! તમે બંને આવીને એ આજનો ચમત્કાર જોજોની: તમે પેટી દુન્યાનાં રૂઢોને જોલાવીને વાત કરવાની વાર્તામાં તો ઘણું માનવાલા છેઓ ત્યારે હવે આજે નજરનજર ખાકી ને પાછી હવાઈ રૂઢમાં ફેરવાતીજી જોજો. તમારા દોરતોને વારતે દીકરા દીકરી પાડપાડોમીને વારતે, ધણ્યાણી, ઘેનો, સાલીઓ, લાઈઓને વારતે જેટલી ટીક્રીટો જોઈતી હોય તેટલી લેવોની, કેટલી આપું. એ ચમત્કારી તમારો જુવો પછી મને કેહજો કે હું જુહો છઉં કે સાચ્યો.”

“ટીક! હું ત્યારે, એની એક હમારી મંડળીને ઘણેજ નથું જાણવાતુ, જોવાતું થશે તેથી, મંડળનાં સળાસદો અને પોટીસને લઈને હું આજે એ તમારો જોવા આવીશ”

“જેલાશક! પોટીમને લાવો, લાઈ લાંડુને લાવો, મંડળના સળાસદોને લાવો, ગમે તેને લાવોની? તેટલી મારી ટીક્રીટ વધુ ખપશે, ખરું પુછો તો સાહેબ હું એ સમાધીના અને પેટી દુન્યાં માથના વહેવારનાં જોલો મુક્ત કરવા તૈયાર છું, પણ મારી પાસે જો પૈસો હોય તો જોશીને જાવોતું થાય. નહીં તો હું જીજો કયો ઘણો કરી શકું કે મારી પાસે પૈસો ખાવા પૂરતો જી આવી શકે?”

“ત્યારે શુ ખરેખર તમે એ છોકરીને હવાઈ, મીનુઈ, કરી દેવાનાં?”

“જરૂર! તદન સાચેમાચું કેહુંછ, હવે સોંજનાં પેટમાં શું દુખ્યું? આંએ જોય લઈને જપોર થશે ને પછી આંજની સાંજ તમારી નજર ખાર જોજો પછી કંઈ છે? લેવો, હું તો એમણી કેહુંછ કે તમારે જોઈએ ત્યાં એ છોકરીને સાંતો. સાત કુવા ઉડા જાડામાં પુરો કે લોખંડી કિલામાં પુરો પણ આજે એ છોકરી પિગળી જવાનીજ જવાની લેવો તમારે મારે શરન; એને સાચવવાને વારતે મજા ભુત કિલકામાં પૂરો તો જી જો હું એને આજે સાંજે જોડ વખતે નહીં મીનુઈ કરી નાંખું, પિગળાવી નહીં દઈ શકું તો એક સો રૂપ્યા હું હાડું? હવે કંઈ છે?”

હવે તો ખારકર પુરો ખાત્રી કરી ચુક્યો. આ શરત ઉપર તે કુટીને વળગી પડ્યો. તેને અપાટામાં રૂહો સાથે મજનારી મંડળીનાં શોધક મેમજરોને એકડા કરી બધી વાતો કહી, અને બધા સાથે તે જુના વખતની છોકરીની જોળખાણ કરાવી અને હવે તેણીને પિગળી જતી મીડચમ ‘સગાધી’ ધરનારનાં હાથમાંથી છોડવી લેવાની પેરવી રચનાતું બધાઓએ સામઠા મસીને કીધું. તેઓ બધાને તાગ્યું

કે શોકટનનાં સેતાંની પંતમાંથી તે નિર્દોષ નાવાલી છોકરી છુટી ને જીવતી રહેવાને ઘણી આશ્ચર્યમંદ હતી. તેણીએ કાલાવાલા તે બધા ગદ્ગદથોને જોતાં કીધા.

“ઓ! માહુરા સુરખી મહેરબાન સાહેબો,” બને હાથો જોડીને તેણી કરગરી.

“આજે આટલાં વર્ષો થયાં રૂઢ—સ્થિત થઈને પડી રહેતાં મને ઘણાજ કંટાળો આવી ગયો છે. આ તમારી નવી સુધરેલી દુન્યાંની લાખો નવી નવી ચીજો જોવાનો બહુવાનો મને હુપ થાય છે. વાસ્તે મને બચાવો. માહુરા માસ્તર શોકટનનાં હાથમાંથી છોડવવાને મને એકાદ મજબુત જોરડામાં પેક કરો કે જ્યાં હું તેનાં બસથી છુટીને સર્વવાઈ રહું. પોંધું મરી ન જાઉં, પોંધું રૂઢ ન થાઉં, પાછી પીગળી ન જાઉં.”

હવે મરણ પામેલાંઓ સાથનાં સદેશાઓ કે શોધખોળ કરનારાં તે મહાનનાં એકેએક સભાસદે જોયું કે આ તેમની મંડળીને એક મોટો ધરખંમ મજબુત પુરાવો ઘણાજ મોટા ચમત્કારનો મહાશે જોઈએ, શોકટન પુકરાઈ કરેછ તેમ તે બરેબર આ છોડીને હવાઈ કરી શકેછ. તે માંગણું જોવાને બારકરે ગાતાની જોકનાં મજબુત કિલ્લા જેવા જોરડામાં તે છોકરીને તમામ સભાસદોની એકમતીથી લઈ બંધ જોસાડી. ત્યાં તેણી માટે રાત્રે ખાવાનું સારી સારી ઉચી વાંણીઓમાં ટેબલ ઉપર કટકો મિઠાવી મેલાવ્યું. જળજળતાં ગ્લાસોમાં ઠંડા પાણી સાથનાં વાઈન શરણતો મેલાવ્યાં. પુરૂટ, મેવા, મિઠાઈનો નાહનો જેવો ઢગ ટેબલને એક ફેરે જોડવાયલો જણાતો.

એટલું કરી બાળવી બારણું બંધ કરી તે તમામ સભાસદો પેલા મીડયમ શોકટનનાં તમાસામાં બંધ જોડા.

આખા જે કલાકો તુલીક અંધારીત જેવા જગ્યા ઉપર તે લોકો ઉચે હમે જોતી રૂઢા. કેમકે શોકટનને બરાબર સમાધી ચઢતા હંમેશાં એટલો વખત લાગતો એમ તેને કાર્ડમાંજ છાપેલું હતું. પછી સહેજ ઉભસ ઘણાજ સહેજ ઉભસ ત્યાં જણાવા લાગ્યા. તે પછી ઘણાજ ધીમું, બાણે કોઈ હવાઈ આકારો ઉચે આકાસ ઉપર ગાતાં બાળવતાં હોય તેમ ગીડું સુસીડું ગાયન તેઓને કાને પડ્યું.

હાઉસ ટક ટક લગઈ ગયલું. એક સજીવન કીધેલાં રૂઢને પાછું મીનુઈ કરી નાંખવાનું હતું, એવું હેંડબીલો માગ્યત વાંચીને લોકો એ દુન્યાંની દરમી અનન્યબી જોવાને બહુ સારી સંખ્યામાં દોડા દોડી કરેલી જણાતી.

આખરે તેઓની અધીરાઈનો વખત પુરો થયો. કોઈ બાણે બારણું ઠોકતું હોય તેમ તે સુપકી વચ્ચે બારણું ઉપર ટકોરા પડ્યા.

“હું; હા, બારાબર છે! આખરે એમી બોકરાઈરતું રૂઢ આબ્યું ખરું.” શોકટન ધીમા, ગોગારી શાટે જોત્યો. તેનો આવાજ જેવો લાગતો કે બાણે કોઈ માણસે મોઢાં ઉપર એક દીનનો દાખડા પહેડ્યો હોય ને જોલતો હોય તેમ દુરથી આવતો લાગતો. “એ કોણ કોરેછ? એ કોણ છે?”

“એ તો હું એમી બોકરાઈરતું. આજ બસો વૃષ પેકલાં શોકટનની સુખાઈથી

“તું લોહી માંસમાં છે કે તારું ખાલી રૂહ છે? સ્પિરીટ છે?”

“સુંઈ હું તો મરી ગયલી છું. અફસોસ, સદ હબાર વાર, હું સુવેલી છું, માહરી સ્પિરીટ અહીં આવી છે.”

“ખસ ત્યારે, માહરું કામ પાકું થયું છે.” અને શોકટન કુરી ઉઠી સ્વીચ ફેરવી લાઈટ કરતાં બોલ્યો “હવે મહેરબાનો તમે કેદ કરેલી એમી આગલ જઈને જુવો ત્યાં કંઈ બી છે?”

“સત્તર પાયા પહેસ્તમાં વસનાર બોદા પાક! ” મંડળીનાં સલાસદો ભલડી ઉઠ્યા, અને ઘણાજ જોરમાં દોડ્યા બેકમાં. તે ચોકસ ચોરડો ખુલ્લો હતો, ખાવા પિવાનું પુર થયલું પણ એમી ન હતી. ખાણાં, કળાટ, પેટીઓ અને ત્રીન્નેરી વટીક ખુલ્લી પડેલી. તેમાં ઈગાઈને બેતાં જણાયું કે એમીની સાથે ત્યાંના માલ ખબનો બી ઘણે ભાગે ગેપ થઈ ગયલો!!

ખારણાં ખારી તે નિર્દોષ છોકરીએ! અદરથી પોતાને હાથે બંધ દીધેલાં!

આવા ધુતારાઓને લીધે બાપડી “શીઝીકલ રીસર્ચ કમીટી ની હાંસી કરાવવાનું” તે મેમબરોને ઠીક લાગ્યું નહીં, અને તેથી ગળે ગાંઠ જેવી વાત કરી ગયા.

“શુજરેલાંઓ સાથે સંબંધ બેઠી આપનારો તે કેહવાતો ધુતારો મીડયમ શોકટન એવા તમાસાઓથી! પોતાનું શુજરાન કરતો દેખું.”

લોહ્યાઓ હોય ત્યાં ધુતારા ભુજે ન મરે!

સહવારના ચાર વાગી ગીયા હતા. તે ધુજતો ધપકતો ઘણાજ હલકે પગે દાદર ચડી આવ્યો. તે આજે કલબમાંથી ઘણાજ મોડો આવ્યો હતો. દમ લીધા વગર ગુપચુપ પોતાના દોહ્યાપર ચઢી ખુટની દોરી છોડવા લાગો.

“ઓ બોદા! નવલં,” મીસીસે જાગી ઉઠતાં કહ્યું, “તમે આજે કેટલા જલદી ઉઠ્યા, કેવું અનન્ય જેવું!”

“હા, ડીયર,” તે કમનસીબ જવાને ફેરવી તોલી જવાળ આવ્યો. “આજે મને કામસર જ-જરા વાં-વાંદરે જવું.”

અને એટલું બોલી પાછા ખુટ પહેરી જેવો આવ્યો હતો તેવો કકડતી ઠંડીમાં તે બહાર પડ્યો. ગરીબ બાપડો!

નયન જ્યોતઃ

સેખર—પાંદરાકર.

(પ્રીતિની વાંસવડી વાગી—એ રાગ.)

નયનમાં દિસે ઝળહળ જ્યોત, (૨)

દરશને આનંદ પારાવાર—નયનમાં.

પ્રભા પ્રસારે અંતર ઠારે,
આંખે ને અજવાળે હૈયાં,
અંતરીઆં પ્રભુમય એ પુરાં,
રંગ રંગ રેલાવી રસભર એ,
મૃદુતાની મુર્તિ મનભર એ,
નદ નવન કેકા ગજવે શા ?
વલવલતી પુરી પ્રાણુ ચેતના,
નવ જીવન નવ ચેતન, હિચે-
પરમેશ્વરભણિમયનવ કિરણ-
નયને નિતરંતાં નવ રાંવે,
સૂક્ષ્મ સ્થુલના બેઠ લણાવે,
તિમીર ભાર્યા હૈયાં અજવાળે,
નવલ રંગ નવરંગ જગાવે—
નવરંગે નહવરાવે—નુતનતા—
જ્યોતિ જગને સ્વર્ગ બનાવે,
અલખ અલોદતણું એ જનીઆં,
ચન્દ્ર પ્રકાશ તણી શિતળતા,
વિશ્વ રસાયણ અજગ રસીદે,

અભિપ્રય એ અણુમોલ,
બોલાવે અણુબોલ—નયનમાં.
પ્રથુતા પુષ્પ ફલોલ,
ડાલે ડાલ અડાલ—નયનમાં.
જીવન સમ અણુમોલ,
હૃદય ફલાપી ફલોલ—નયનમાં.
દેતાં. કોલ અણોલ,
પ્રભુ નયન હિન્ડોલ—નયનમાં.
પ્રેમ તણું અણુ મુલ !
એ પર દિલડાં ડુલ—નયનમાં.
માનવ કરતાં દેવ !
શીખવે માનવ સેવ—નયનમાં.
જ્યોતિ નયન નવરંગ—
નિર્મળ દે જગ અંગ—નયનમાં.
આત્મ વિકાસે પુર—
આંખે કાંઈ ભરપુર—નયનમાં.
જ્યોતિ નયન છલકાય,
મણિમય કહી ન જાય—નયનમાં.

“ખલકનો ખેલ છે ખોટો.”

ખલકનો ખેલ છે ખોટો, પુટીને થાય છે ફરીથી, મુરખ તું ડુખી માયામાં, મરતી વેળા મનાશે આ,	પાણીનો પીંડ પરપોટો, ખલકનો ખેલ છે ખોટો. ૧ ગરબ આણી થયો ગાંડા, ખલકનો ખેલ છે ખોટો. ૨
જનમ ને મોતના ઝરણાં, છતાં લાગે નહિ છોડા,	વિકારી વિશ્વમાં વહતાં; ખલકનો ખેલ છે ખોટો. ૩
પ્રલકમાં પ્રાણ પકડીને, પરાણે નાંખી પાસામાં,	જમના હૃત્ લઈ જાશે; ખલકનો ખેલ છે ખોટો. ૪
મુકી દ મોહ ને માયા, જુઠી માયા ઉઠી જાશે,	મિથ્યા છે મોહ ને માયા; ખલકનો ખેલ છે ખોટો. ૫
કમુંખી રંગ કાયાનો, ભવાની શો ભરોસો છે,	જનાવટી રંગ જાદુશી; ખલકનો ખેલ છે ખોટો. ૬
જ્યાં નહિ ચાલશે જોર, પડયો રહેશે પરિવાર,	ચતુર પકડી જશે ચોર; ખલકનો ખેલ છે ખોટો. ૭
સગાં બહાલાં નહિ સાચા, અચાનક બધું છે અતે,	કુટુંબી લોક કહેવાના; ખલકનો ખેલ છે ખોટો. ૮
સગાઈમાં સગાઈ છે, લગની તું તેની ગાંધીલે,	શ્રીમંત પ્રભુ તણી સાચી; ખલકનો ખેલ છે ખોટો. ૯

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.

- ૧ ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ.
- ૨ શ્રેષ્ઠ શરીર મંપત્તિ
- ૩ દીર્ઘ જીવિત મુખ.
- ૪ અમુટ ઉત્સાહ વૃત્તિ

ચાર અલભ્ય લાભ

અને

એક અત્યુત્તમ સાધન.

આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓ.

જે તમે વિધ્યાની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ આહતા હો, જે તમે ઉદ્યોગમાં આગળ વધવાને શ્રેષ્ઠ શરીર સંપત્તિને ધ્વજતા હો, જે તમે ધર્મ વગેરેના સાધન માટે દીર્ઘ જીવિત મુખની આકાંક્ષા રાખતા હો, અને જે તમે દુનિયામાં પંકાવા માટે અમુટ ઉત્સાહ વૃત્તિ મેળવવા ધારતા હો તો આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓનું સેવન કરો.

આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓના સેવનથી દરેક જાતની નબળાઈ દુર થાય છે. રૂધિર તથા વીર્યની અશુદ્ધિ અને ખામી મટે છે. માથાનો તથા છાતીનો દુખાવો, કેડની અને પગની કળતર, થોડી મહેનતે પણ લાગી જતો થાક, સ્ત્રીઓના ગર્ભાશયના દોષ, સ્ત્રીઓની દુર બેઠવાની દોષપણ જાતની ફરિયાદ તથા દસ્તની અટકાયત અને પાચન શક્તિની અવ્યવસ્થા એ સઘળું આંતકનિઘ્રહ ગોળીઓના ઉપયોગથી અભયળ રીતે દુર થાય છે.

કિંમત—ગોળી ૩૨ ની ૧૫૫ ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

સામટી ચાર રૂપિયાની ખરીદનારને એક ડબ્બી ભેટ એટલે કુલ પાંચ ડબ્બી આપવામાં આવે છે. ભેટ વીગેરેની વધારે વિગત જાણવા માટે પ્રમુખિ લેટ મંગાવો.

પ્રાંચ ઓફીસ.

કાવળાદેવી રોડ, મુળદ.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

આંતકનિઘ્રહ ગોળીધાલય.

જામનગર—કાઠિયાવાડ.

જોઈતો હોય તો જરૂર પડવે આજ ૪૦ વરસો ઉપરની પ્રખ્યાતી પામેલી,
સસતી, અચુક, વનસ્પતીની ફકટ

ડા. ૦ બે. ૦ મોતીવાલાનીજ

ઉદવાઓ

૬ પડવી. એ સર્વે આગરદાર દવા વેચનારને ત્યાંથી મળી શકશે. જો નહિ મળે તો નીચેલે ઠેકાણેથી વી પી થી મંગાવી શકાશે પણ પેકીંગ ફ્રી. ટપાલ ખર્ચ વિગેરે ના પૈસા દવાની કીંમત ઉપરાંત વધુ પડશે. એ દવાઓનું લીસ્ટ તથા તેને મળેલી હઝારો સર્ટીફિકેટો તથા તે માટેના આગેવાન વર્તમાન પત્રના ઉંચા મતો મળેના થોડાક જે હેન્ડબુકમાં છાપ્યા છે તે એક આનાની ટીકીટ મોકલનાર ઉપર રવાના કરવામાં આવશે. હેઠળ આપેલી દવાઓની વીગત વાંચી કોઈ ખીલ દવ જોઈતી હોય તો તુરત ખુલાસો પુછાવાની મહેરબાની કરવી

૧. "ગરીબનો સાથી" નામનો ઘા—જળમે માટેનો થંડો શુભકારક મલમ—કીંમત દબી ૧૫ ના રૂ. ૦૦.
૨. તાવની ભુકી તથા ગોળીઓ—દરેક પ્રકારની તાવ માટે—કીં ભુકીની દબી ૧૫ ના રૂ. ૦૦૦ તથા ગોળીની શીશી ૧૫ ના રૂ. ૦૦ અને રતલ ૧૫ ના રૂ. ૧૦.
૩. તોનીક ઓફ લાઈફ—તાવ યા કોઈ પણ બીમારી ગયા પછી લાગતી નાટયાણી, ઠાક, નળખાઈ માટે—એથી શરીરનું લોહી સુધરે છે. ભુખ વધે છે. 'આધેડુ' જરૂર પડાય છે. કીં શીશી ૧૫ ના રૂ. ૧૦. તથા રૂ. ૨.
૪. મીઠી પીશાળની દવા—એ દરદથી પીડાતાઓ માટે આશીરવાદ સમાન છે. કીં. શીશી ૧૫ ના રૂ. ૧૦. તથા રૂ. ૨.
૫. લેપ—રસ, ગાંઠ, લચક, સોજો, ગાઉટ, સધીવા, રૂમેટીઝમ ચાલુ પેટનો દુખારો નેસોની કળટર, વિગેરે માટે કીં. દબી ૧૫ ના રૂ. ૦૦૦.
૬. પલમેનીક પાઉડર—બુની ખાંસી, દમ, હાંફણ, ખહી માટે—કીં. દબી ૧૫ ના રૂ. ૦૦૦.
૭. રીંગવર્મ પાઉડર—ચામડીના દરદો માટે કીં. શીશી ૧૫ રૂ. ૦૦.
૮. હરસની ભુકી તથા મલમ—અંદરના કે બાહ્યના, નવા યા લુના, લોહીનાર કે મસાવાલા હરસ સદા માટે દુર કરે છે. કીં ભુકીના રૂ. ૦૦૦ તથા મલમના રૂ. ૦૦.

એકલા ખનાવનાર—

ડા. ૦ બે. ૦ મોતીવાલા

, મોરલેન્ડ રોડ, રાયબલા દલણની પાસે,

મુંબઈ.

નવસારીનો મહાન ચોદધો.

મરહુમ દેશાઈજી મીનોચેહરજી ખુરશેદજીની
જાણવાબેગ કારકીર્દી.

નવસારીનો અમારો ખજાનખી જણાવે છે કે નવસારીના મોટા દેશાઈજીના ખાનદાનના મુળ સ્થાપક અને સમસ્ત ભગ્ન અનુમનના આકાશ દેશાઈજી શ્રી ટેહમુનજી રસ્તમજીના વડા ગાદીનશીન માહેગજલદ દેશાઈજી શ્રી ખુરશેદજી ટેહમુનજીના એમ્પુરા ગાદી વારસ દેશાઈજી આદેમ મીનોચેહરજી ખુરશેદજીની તારીખ ૨ માહે નવેમ્બર સને ૧૯૨૦ રોજ દીન માહે અરદીમેહેરત સને ૧૨૯૦ યઝ્દેજ્ઞરદીને રોજે એકસો અગીઆરમી બાજુ રીવાજ ગણુતરી મુજમ પડનાથી ગરહુગના તરદમા કહાડેની મોટા પીરનારની જમીનગીરીઆથી નવસારી તથા તેના આસપાસના ગામના જરયેસ્તીઓનું જમણુ એમની માવેકીની “ખુરશેદનાડી”આ એમના હાનના ગાદીનારસે ચાલતા આવેના રીનાજ મુજમ કધુ હતુ. આ જમણુમા “ધી” પીરસવાગા આવતુ હોનાથી સાધારણ રીતે “ધી”ની ન્યાતના નામે આ જમણુ જોળખાય છે.

એક દીનમ આગમય સાનના “ખુરશેદનાડી”મા વડા દસ્તુરજીની આગેવાની હેઠળ અન-
નુગન બેચ મળી ‘વધાર’ની કીયા કરે છે અને વડા દેશાઈજીની તદ્દરસ્તી બણે છે

આ “વધાર” નાખવાતે રીનાજ ધરાનગા દેનરજી દેડે કરવા માટે હતો અને તે રીનાજ અત્રે આ પ્રસંગે પેસતરથી ચાનુ રહેતો છે

આ નામર દેશાઈજી પોતાના પુત્ર પીતાજી ખુરશેદજીના મુજરવા બાદ લગભગ જોગણસાક વરમની ઉમરે ગાદીએ આવ્યા હતા અને તે એકત્રીસ વગમ મુધી પુરતા દમામ ઇન્જત અને નામદાર ગાયકવાડ અને અંગેજ સરકારના ઇતમાર ખાર અને માનપાન માયે જોમની હતી.

મરહુમ દેશાઈજીના માનવંત બાપ બપાવાએ મેળવેથી દેશાઈજીની મત્તા હક ઇનાજ અને હકુમતમા તથા જાગીરોમા એ નામર પોતાની લાગરગ અને કુનેહથી મોટા વધારો કરીતવા નવા હકો મપાદન કર્યા હતા

મરહુમના પીતાજી ભગર અનુમનના સરદાર અને ‘ખુરશેદ’ ખુરશેદજી ટેહમુનજી દેશાઈજીએ જે કરે રહ્યલ તરફથી તથા જરયેસ્તી અનુમન તરફથી આપવા આગ્રહ કર્યો હતો પણ એઆએ તે લીધો ન હતો

નવસારીની વડી દરેમેહેર ધણી પુરાણી યત્રથી તેને ઉપેકી નાખી પોતાને ખરે નવે-
સરથી તા. ૭ હેષુવારી ૧૭૮૫, રોજ ૧ માહે અમરદા ૧૧૮૪ યઝ્દેજ્ઞરદી, મવત ૧૮૫૧
ના માહા વદ ૩ ને બધારી હતી

વળી એ મુજબ સુરત ખાતે રસ્તમપુરામાં વસનારા નવસારીનાં ભાગર સાથના મોખેદો વીગેરના ઉપરોળને માટે તા. ૨૨ સપ્ટેમ્બર ૧૮૦૬ રોજ ૨૦ માહે અસપનદાદ સને ૧૧૭૫ ચંદ્રવેદીને રોજ એક દરેમેહેર બધાવી આપી ઇમડી હતી. તા. ૨૮ માહે નવેમ્બર ૧૮૧૦ રોજ દીન માહે અરદીમેહેસ્ત સને ૧૧૮૦ ચંદ્રવેદીને દીને પોતાના માનવત પીતાજી ખુરશેદજી, તેહમુલજી સાહેબે બનાવેલા આતશ બેહેરામની હાજરને નવેસારથી પાછી બધાવી આપી તેને લગતુ જશન કર્યું હતું અને જશન પુરૂ થયા પછી તુરતજ બેહેસ્તનશીન થયા હતા. આ દેશાધજનો દરજ્જને નવામી હતો તો પણ તેવજનો દમામ અને દરજ્જને તદ્દન સાદો હતો.

દુશમન તરફથી દોસ્તીથી વર્તવું એ તેમનો કાનુન હતો અને તેથી તેઓ શત્રુઓને ખેરખાહ અને તાબેદાર જેવા બનાવી દેતા હતા. એઓનું નામ આખા હિંદમાં મશહુર હતું.

મુબઇના લક્ષાપતી એક મોટા પારસી શેડીવા એવજી માટે બદ્દુમાન ધરાવતા હતા અને તેથી એમના વડા બેટા રસ્તમજીને ચોકસ રાજદારી કામ સારૂ મુંબઈ મોકલ્યા હતા તે કામ સરખામ ઉતરવામાં ઘણી મુશ્કેલી નડી. આ બનાવ વહી ગયો અને ત્યાર પછી ચોડીક મુદત રહીને અંકવેશ્વરનું દોખમુ જેવા માટે તે શેડીના બેટી બાધ સુનાયાહ તે તરફ જતાં નવસારી ખાતે આવ્યા આ વીશેની ખબર મળતાંજ, આ બાધના પીતા સાથેના અણબનાવ વીસરી જઇ તેવજને અસ્તેજાલ લેવા માટે પોતાની પાલકી તથા જરૂરોક્તી નોકરો મોકલ્યા અને પોતાના મકાનમ ઉતારો આપી ઘણીજ મદદરત કીધી. બાધ સુનાયાઈની વડી ઉપરાંત આ સંબંધુ બની ગયું. દેશાધજ બાપ ઉપરનો ખાર દીકરી ઉપર લેશે. એવો એ બાનુનો ભય તદ્દન ખોટો પડ્યો એટલુંજ નહીં પણ તેવજે જેયું કે બાપની ગરજ સારે એવી માવજતથી દેશાધજએ પોતાની સાથે દીની દેખાડી આપી છે. એ બાબત તેવજે તુરન પોતાના બાપ તથા ખાવી ઉપર કાગળે લખ્યા. આ ઉપરથી તે શેડે પોતાની બુલ માટે દેશાધજની દરજ્જર ચાહી પોતાની બેટીની મદદરત માટે ઉપકાર માંગ્યો અને તે દીવમથી દેશાધ ખાનદાનના મોટા મીત્ર થઇ પડ્યા.

મુંબઇના શેડીઆઓએ ઘણી વેળા દેશાધજ ઉપર કાગળે લખી તેમની મોટાઇ કમુલ રાખી ચોકસ કાગેમાં મદદ માગી છે. એવાં એક કાગળમા દાવર; વોહાડીઆ, શેડ ખાનદાનના સાન આગેવાન અદરચોએ ભેગી મહી કરીને એક ચોકસ આસામીને છોડી મુકવા માટે ભારે મીનત કીધી હતી. દેશાધજના સખી દીલગુરદાની સર્વે તરફથી તારીફ થતી હતી અને તે તારીફ કરવામાં ખીટીશ સરકારના યુરોપીઅન અગલદારો ઉપરાંત મોગલ તથા મરાઠા રાજ્યના મોટા અદરચો પણ હતા.

એ બાબદ મુંબઇમાં તે વખતે પ્રગટ થતા “કુરીયર”એ ઘણી તારીફમાં લખેલું છે.

ઇ. ૧૭૭૫ મા એ સાહેબ નવસારી વીગેરે માહાલોના હાકમ થયા તે પહેલાંથીજ પોતાના મદાન પીતાજીના વખનથીજ સુરત. મુંબઇ તથા વડોદરા દરબારમાં પોતાની દુશીઆરી કુનેહ અને શક્તીથી વગવડીએ વધારી દીધો હતો.

નાગદાર ગોવંદવાડ મરકાર ફતેહસીંગરખતે ગાદી આપવામાં એમની મુખ્ય મદદ હોવાથી સરકાર મોઢુંજે એમના વનન વડોદરા વીગેરેની સલામતી માટે પર્વાનો વંશપરંપરાનો કરી આપેલો

છે. એ દેશાધિપતિએ તેમજ એમના બાપ બપાવાએ તથા એમના દીકરા જમશેજી માહેમે જુદી જુદી વખતે જુદા જુદા ગાયકવાડોને ગાદી આપવામાં મદદ કીધેલી હોવાથી સાધારણ ગીતે “King Maker” “રાજા બનાવનાર” ને નામે એ સાહેબે ઝાળખાય છે. વડોદરા રાજ્યના આહોરા અને વીંદવાન વડા ૧૮૩૪ પુરગેદજ રસ્તમજી યાજ્ઞેવાળાએ હાવના શ્રીમત મહારાજ સયાજીરાવના પ્રમુખપણા હેઠળ શ્રીમત રેસીડન્ટ મેલવીય મહેમની તથા મોટા મોટા મુગેશીયાન તથા દેશી અમલદારો સરકારે જાગીરદારોની રૂબરૂ બાજણ આપતી વખતે મોટા દેશાધિપતિ આનંદરાવને “King Maker” તરીકે ઝાળખાવ્યું હતું અને રેસીડન્ટ સાહેબે છુટા પડતી વખતે મહારાજ માહેમ સાથે શૈકહેડ કરતી વખતે કહ્યું હતું કે “નવસારીના દેશાધિપતિ મુખ્ય હાથ ગાયકવાડ સરકારને રાજા બનાવનારા છે.” આ મહારાજ માહેમના સેટવમેન્ટ કમાન્ડર મીં બીજીયાટ સાહેબે પ્રગટ કરેલા વડોદરા ગેઝેટીયરમાં બી એવાજ અભીપ્રાય દર્શાવેલા છે.

જેતરોગરાવ ગાયકવાડના મરણ બાદ ગોર્વીંદરાવ ગાયકવાડે શ્રીદીપ સરકારની બાહેધરી હેઠળ મીનેએલેરજી માહેબને નવો પરવાનો કરી આપ્યો છે.

ગોર્વીંદરાવ ગાયકવાડ ૪૦ ૨૦ ૧૮૦૦ મા મરણ પામવાથી તેમનો હકદાર દીકરો આનંદરાવ ગાદી ઉપર આજ્યો તેમની સામે બીજા દાવેદાર કાદાનાજી ધવો, આ વેળા ગોર્વીંદરાવના દીકરા આનંદરાવને દેશાધિપતિ મદદ આપી અગ્રેજ સરકારને વચ્ચે નાખી હતી. અગ્રેજ સરકારની મદદથી ગાયકવાડ સરકારને ધણી પુષ્ટી મળી અને તેમના મનુજોની હાર થઇ. આ વખતે આરમ લશકરે બંડ ઉઠાવ્યું અને ગાયકવાડને મેહેમના ઘેરી લીધા. મુખ્યથી મેજર વોલરની આગેવાની હેઠળ લશ્કર મગાવ્યું અને મડખોરોને તારીખ ૨ જી ડીસેમ્બર ૧૮૦૨ ને દીને લાંમે કર્યો. આ દરમ્યાન ગાયકવાડ અને અગ્રેજ વચ્ચે “છુપા કોલકાર” થયા તેમા મીનેએલેર સાહેબની સામીલગીરી હતી તેમને મુખ્યના ગવર્નર સર જોનાથન ડનકન સાથે મળી એવા બદલાવત કરાવ્યો કે “આરમ લશકરને બદલે બે હજાર શ્રીદીપ લશ્કરને વડોદરા ખાતે રખવું અને તેના બદલામાં ઘેરોતેએ આરમને મારી મરવા.” આ કથા મુજબ આદમેને તેમના ચહેલા પગારના સહાસતર લાખ રૂપિયા આપી વડોદરામાંથી બાહર ફલાડ્યા અને તેમની જગ્યા શ્રીદીપ લશ્કરે લીધી.

આનંદરાવ મહારાજાએ દેશાધિપતિ આ કીમની મદદના બદલામાં મોટી ઉપજાતું ધનાગી ગામ “કાતામથા” વંશપર પરા બહેમ કીધું તથા “પાવકીમો” એમીને ફરવાના હક બદલ વંશપર પરાના રૂપિયા બારમોની નેગણુક કરી આપી ન્યારે એમના દીકરા જમશેજી સાહેબને “નીવાના” મમાલની રૂપિયા સાડીમાનશાની અને તેમના નબીરાને “ગારી મસાવની” રૂપિયા ત્રણશોની વંશપર પરાની નેમણુક કરી આપી છે.

આની રીતે પગમર થયાથી દેશાધિપતિ નવમરી, ગણુદેવી ઉપરાંત સુધા પારબોલ ચોરાસી ચીખતી કોથ અનાવલ વીગેરે પરગણાઓની હકુમત શ્રીમત તથા ગાયકવાડ સરકાર પાસેથી મેળવી.

શ્રીદીપ સરકારને મુરત અઢારીસીયા તથા વડોદરા રાજેમા પહેલવેલેયો પગપેમારો કરાવ- આ દેશાધિપતિ હોવાથી શ્રીદીપ ગવર્નર તથા પોલીટીકલ એજન્ટોએ ઇન્ચાર્જની સરકાર ઉપર એવા લખાણ કર્યો હતા કે, “The Desai is the channel between the

વિશ્વે સર્વ વિચારિ, કરિયે ચારી.

૧૧

“નીદાયો નર નામ જમાવે.”

નિદાયો નર નામ જમાવે નારી કદિ નિદાય—
અવનિ વિષે લવ આખો અથડે, પાર ન ટેશ પમાય,
પાગ નલેશ પમાય તમારો, પતિ ગુણિયે નિજ પ્રાણુથી ખ્યારો,
આળડુ અમળાની નહિ આવે, નિદાયો નર નામ જમાવે

૧૨

“સતી કદી સતને નહી છોડે.”

સતી કદી સતને નહિ જોડે, ડોડે ધરશે કથ,
છવ સમાનો જથ નિજ ભેડે ફોડે નહી કદી પથ,
દોડે નહિ કદી પથ જમાન પોષે ખન પ્રતિવૃત્ત પ્રભાવે;
સત્ય થકી કદી તન પલ્લ તાડે, સતી કદી સતને નહિ છોડે

૧૩

“કાચ સમી લજ્જા ધર કોરી”

કાચ સમી લજ્જા ધર કોરી - કોરી થાનુણુવાનુ,
પાળી પતિવૃત્ત પરગંતુ પોગી દોગી ખન દિલખન,
કોરી ખન દિલખન તણી તું, ભવ શિક્ષણ લે નેક લગી તું,
ચિતુર ખનવુ એ નથી ચોરી કાચ સમી લજ્જા ધર કોરી

મગ્ધુમ કવિ દાદી એ તારાપોરવાલા

આવતાં માસમાં બહાર પડશે

કરણીનો ફળ.

નવરગના અધીપતીની કવમળી ત્રણાચત્રી ઉપત્રી પારસી સમારની અતિ
દીલચરુપ વારતાની ચોપડી, તેની તમામ કાષ્ઠલો અપી જવાથી અને એ વારતા
માટે આવુ માગણી થતી ગ્રંથેથી હોવાથી છાપેલી શુદ્ધ કરી છે એ વારતા ઘણી
વાચવા ભોગ, બોધક અને ગ્રીવી છે મોગી સાર્થજના દોહસો ઉપર મકાતુ સુદર
પુસ્તક થશે

કો ૧ મા. પોસ્ટ-ઓફીસ ચાર વધુ

નવરંગ.

વાંચવાલાયક વાર્તાઓ ને વિષયોથી ભરપુર માસિક.

માલેક અને અધિપતિ—મીંડ અરદેશર ખરશેદજી દેશામ.

ઓફિસ—૨૩૭, બલ્તરગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

વાર્ષિક લવાજમ હિન્દુસ્તાનમાં રૂ. ૩૦. છુટક નકલ ૮ આના.

” ” પ્રદેશમાં રૂ. ૪.

૬ છુ સાલના ગ્રાહકોને મીંડ મા. દી. ગીઝીલું એક પુસ્તક ભેટ.

પુસ્તક ૬ રૂં:

બાનુઆદી, ૧૯૨૧,

અંક ૫ મા.

અનુક્રમણિકા.

બાપના આપ (આપુ વારતા)

હમણી મધુરી તો જોહાંનમાં યકબાલી.

પૈસાપર ખ્યાર (આપુ વાર્તા.)

મોહનનો કેહેર

જૈન્ટલીની શોધ (કુંડી વારતા)

જોગીને (કવિતા)

રમુજો નવરંગ

ધનિસાર (કુંડી વારતા)

અધિપતિ.

માંદ દીંડ મીઝી.

મીસ મુના કાવશાઈ ઇરાની.

J. M. Hormusji.

દીલખુશ.

નલિનીકાન્ત.

B. V. M.

માંદ દીંડ મુનાવાલા.

જી તમને વાંચનનો શોખ ખરો કે ?

દીલે આરામ.

માસિક ચોપાન્યું એક વાર વાંચશો તો તમારા દીલને આરામ થશે. તેની ઝરોપીછીવાળી રમુજ કોઈમ, આપુ ચર્ચાઓના આપકા તમને અવજ મોહ પમાડશે. માસ જાનેવારીથી બે નવી મોટી સીરીયલો દાહલત કે દીલખર ? અને એક લોહીના આપુ ચનાર છે. વાર્ષિક ધરાકોને એક સુંદર વાર્તાનું પુસ્તક ભેટ મળે છે. પતેલી ટાંકણે ચિત્રોથી ખચખચતો મોટો દબલ નંબર નીકળે છે. વારસીક લવાજમ રૂપીઆ ૪. આજેના યાદે યાદ લખો:—

મનેજર, દીલેઆરામ, કાફડે માગફિટ, મુંબઈ.

લુક હીયર પ્લીઝ !

આજે દેખાવના પર્થસા છે. તમારા દેખાવમાં પગની શોભા સહીથી જરૂરી અને પગ હીપી રહે એવાં ફાકડાં અપ-ટું-ડેટ સ્ટાઇલના બુટ યા શુઝની એક તે કામ બાબતશે. પણ એવાં મનપતીજ બુટ યા શુઝ ખરીદવા ક્યાં જશો ?

ધી બોમ્બે ગુડ લક બુટ એન્ડ
શુ માર્ટ,

દુકાન નં. ૭, લાલસીંગ બીલ્ડીંગ,
હુદારવાવ ક્રાફ્ટ મારકેટ, સુંબઘ.

મનપસંદ ઇંગલીશ, અમેરીકન વિગેરે બુટ, શુઝ, સ્લીપર્સેનું એક મોટું સંગ્રહસ્થાન આમારી દુકાને ખુલ્લું છે. જોઈ જઈ ખાત્રી કરો.

માલેક:—હકીમભાઈ દાઉદજી એન્ડ સન્સ.

ટેલીગ્રામ એડ્રેસ “Boot Bombay.”

તમારા ફાયદા મારેજ છે.

ધણા વર્ષો થયાં જુની અને વિશ્વાસુ દુકાન છે.

ચાલુ જમાનામાં દરેક માણસને

પુષ્ટાઈની જરૂર છે.

તો પુષ્ટાઈ મેળવવાનું સાધન એકજ છે તે એજ કે હાલ ચાલતી ઠંડીની મોસમનું તાગુ વમાણું બનાવીને ખાવું જેની અદર શીગોડાં, કમરફાકડી, ચાર જાતના બી, ચારોળી, પસ્તાં તથા સફેદ મુસત્રી, ગોખર, બાવળો ચુંદર, પંજાબી સાલમ, વીગેરે કીમતી વસાણા તથા તેજનાં નાખી બનાવવામાં ધણેજ ઉત્તમ ગુણ આવે છે.

દરેક જાનનાં તાજા મુરખ્યા જેવાં કે સફરચંદ, આંબરાં, મોટી દરડે, ચુવકંદ વીગેરે તથા સુખડ મલગારી તથા સીંગાપોરી. લોખાન અગર મહાવરથી તથા સુકો મેવો, મસાલો, ધી, ચાહા કોડી વીગેરે મારકેટ ભાવે વેચનાર.

એક વખત ત્રાયસ લઈ ખાત્રી કરશો.

શા. ભગવાનદાસ તુલશીદાસ.

૬૯, ગનખાવા લેન, કેર સુંબઘ.

નવરંગ.

પુસ્તક ૬ હું.

જાન્યુઆરી, ૧૯૨૧

અંક ૫ એ.

બાપના શ્રાપ.

(યુરોપિયન સંસારની એક વારતા)

પ્રકરણ ૧૫.

શિઆળો શરૂ થઈ ચુક્યો હતો. બધું અને કરંઓનું રાજ્ય બાપી રહ્યું હતું. ઉન્દાળાની બક્ષિહારી બૂતકાળની ગતિમાં ફેરવાઈ ગઈ હતી. દુલ્લો કરમણ ચૂકાં હતાં. પક્ષિઓ ખુશનોમાં તડકાંની શોધમાં અન્ય સ્થળે વાસો ઉડાવી ગયા હતાં. પવન હોડો ધુકતો હતો—એતરો ઉજ્જડ અને જીવનિનાનાં જણાતાં હતાં.

તે ન્દાની મીઠમાં ઉદાશી અતિ તિવ્ર પ્રમાણમાં ફેલાઈ રહેલી હતી. તે ન્દાનાં ધરતો સૂર્ય અગ્નિ પાછો તપૂ યનારજ ન હોય તેમ અસ્ત પામી ગયો હતો, અને હતુ બી તેમજ લીલા તે મામાપને મનસે તેઓના ધરતો સૂર્યજ હતો. તે ન્દાનું ધર કે જે એક વેળા આપ્પા ઠંગડમાં સુખી ને ખુશાય ધર હતું તે તમામ ફેરવાઈ ગયું હતું: ખુશાલી ને આનંદની જગા દમગીરી ને નિરાશીએ લીધી હતી.

માસો કંઈ ધણા વિત્યા ન હતા પણ તે મીઠરમાં ગમગમ ફેર પડી ગયો હતો. તેના વાળો સફેદ થઈ ગયા હતા. તેના બવા ઉપર દુઃખની કરચલીઓના ઢગલા વળી ગયા હતા. તે તમામ ફેરવાઈ ગયો હતો. નિયમમર, તે પોતાના કામ ઉપર જતો હતો ખરો પણ આનંદી અને ઉત્સાહનર નહીં પણ ઉદાશ અને બેચેન જેવો જતો હતો. તેને હમ્નો કે ગાતો કોઈ હવે જોતું ન હતુ તેના ખુશ ટાંકાદુચકાઓ ને દસ્વાના ભાવટાઓ તમામ આખર થઈ ગયા હતા. તેનું જીવન વૂઠી ગયું હતુ. તેજે પોતાની જંદગીથી અધિક બહાણુ માનેયું ને ગંજેયું રત્ન બોયું હતું—પાણુ કદિ ન મેળવવા શુભાલ્યુ હતું. તેના આડેચીપાડેચીઓ તેને મળતાં તેને દિલાસાના ને સંધિવારાના બે સખુનો કહેતાં અને પોતાની પુત્રીના લગ્ન માટે જોડેલો બધો ગમ કરવો તેને શોખતો હતો એમ દયાથી કહેતાં પણ તે તેઓનું સમાજવા મ્દાનો ન હતો.

તે પોતાનો હાથ તેઓને ચુપ સધ જવા ઉચકતો અને તેઓ કંઈજ વધુ બોલી શકતાં ન હતાં. તેઓનાં પિછાણવાળાઓ તે આપબેટીને એક ફરી આપવાનાં નેક હેતુથી તેની દીકરીની પરણી છંદગીના મોઢાં મુખ વિષે-તે મુખ સ્થિતિમાં તે કંટકી ખુંખુંસુરત દીરતી તે વિષે-તેની સાથ વાત કરી જોતાં પણ બીજી મર્તેએ તેમ કરવાની હિંમત તેઓ આદરતાં ન હતાં.

તેણીને લગતો સર્વ સામાન બાંધીકીને તેણી ઉપર મોકલાવી દીધો તેણીના રૂમને પેશ બંધ કરી તાગુ મારી તેની આવી ઍલનપાટરનાં પેટાંમાં ફાળવી દીધા પછી તે મીલર એ પોતાની એકવારની અતિ લાડકી પુત્રીનું નામ વટીક હોહ ઉપર લાવતો ન હતો, પણ તેણીની જીદાઇથી તેને ઉપજતું અગાધ દુઃખ અને ગમ તે છુપાવી ન શકતો હતો. તે તેના મ્હેરા ઉપર થયેલો મોટો ફેરફાર સ્પષ્ટ દેખાડતું હતું. તે પોતાના કર્મમાં હવે ઉલટ કે મળહ લેતો ન હતો. પોતાના ખેતરમાં ઉતરતા સુંદર, દુલ્લુપ પાકે વારતે હવે તેને દરેકાર રહી ન હોતી. તેની બેંકમાં વધતી જતી પૂરાંતતો હવે તેને મોહ રહ્યો ન હતો. તેણે પોતાની પુત્રીને ખાતર છંદગી બર મહેનત મજુરી કરી હતી પણ હવે નેમ તે કરી શકનાર ન હતો. તેણે જમા કરેલી દોલત-તેમાંની એક પેનીબી પેલા ચંડાળ ફેંચમેનને તવંગર કરવા જાય એ તેને ગમતું ન હતું. તે તેને પોતાની પ્યારી પુત્રી ચેરી જવા વાસ્તે અતિ ધીકારતો હતો. એક વખત એવો હતો કે તે મીલર એક અતિ રમૂજ, ખુશ ને બટકબોલા સ્વભાવના ગાણુસ તરીકે ઓળખાતો હતો પણ હવે તેમાંનું કશું નજરે આવતું ન હતું. લોકો તેનાથી હવે ડરીને દૂર ન્હાસ્તાં હતાં.

તેના ગિત્રા અને પાડોશીઓ તેને સંગદીક માનતાં હતાં સમજ કે તે એક પ્યારનાં લગ્ન નિવડયાં હતાં અને તેથી પ્રણાંઓની તે જવાન જોડાં મણી સહાનુભૂતિ હતી. તે મીલરની પરીસુરત પુત્રીને દૃઢ નિશ્ચય કરી છતી જવાની મર્દાનગી બતાવવાના સમજસર તે જવાન ફેંચમેનને ઘણાં જણ મ્હાતાં ને વખાણતાં હતાં. તે ન્હાની મધુરી મહેરદારને પણ પોતાના પ્યારા ખાતર બધું છોડી દેવાની હામ બિડવા માટે સૌ કોઇ માનની નમરથી જોતું હતું. અને દરેકને આશા હતી કે વખતના વહેવા સાથ તે આપદીકરી યચ્ચેનો મિનાકેશો ટળી જશે. વખત તે મીલરના ગુસ્સાને ઠંડો કરી મેલશે. તે દરમ્યાન લોકોની દયાગતો તે જવાન જોડાં તરફનું વધુ પ્રભાવનાં બેચાયતી હતી. લીઆંની રુકુલનો વડો શિક્ષક પ્રથમ તે લગ્નની ખચર સમજી ગુસ્સે થયો હતો. તેણે લીઆંને બીજા કંડે નોકરી શોધી લેવાની અધકેચરી નોટીસ વટિક મોકલેલી આપી હતી અને તે વિષે તેને વધુ અખડાવવા તેનાં કોટેજમાં ગયો. ત્યાં તેનો લીઆ સાથ બેટો થયો. તેણીનો મધુરો મીઠો મૂખડો નિહાળનાં લીઆંને પાણીયું પકડાવવાનો તેનો દશા અસોપ થઇ ગયો.

એ રીતે તે પહેલું વર્ષ તો ગરીબાઈના કચા પથ્થુ કંપ વિના તે ન્હાનાં સુંદર કાંટેજમાં પસાર થયું. તેઓનાં પ્યારનાં વાતાવરણમાં અત્યંત પડે એવું કશું જનવા ન પામ્યું.

તેઓએ લીધું હતું તે કોટેજ અતિ મનદર હતું. તે માટે તેઓ. અગર હતાં. તેઓને કાલમાં લેખન દરેક પ્રકારનું સુખ ત્યાં મોજુદ હતું: કક્ત લીલા માટે એક દિવસીરી હતી અને તે તેણી પોતાનાં હેતવંતા માળાપથી છુટી થઈ હતી ને હતી. તે મનમનાવી લેતી હતી કે તેઓ વચ્ચેનો વિયોગ કંઈ સહનો ન હતો વખત જતાં પણ સમજ જશે-મને તેડશે-મારી બક્ષશે અને ગણતા બેટતા થશે.

તેણી પોતાના આપે લખી મોકલેલી ઝીઠી વાંચી અતિ બીહી ગઇ હતી. તે ધાટી શબ્દો તેણીનાં હૃદયનાં ઉંડાણમાં ચરચરાત કરતાં ઉતરી ગયા હતા.

“માળાપોને નાફરમાન થનારાંઓ ઉપર ઉતરતા મઝબ પુરા શ્રાપો—!”

અને તેણીના અતિ મોટા એક વચ્ચે લીઝાએ તે શબ્દો દસી કાઢ્યા. તેણે કહ્યું કે તેના આપે નાટકી બાપા વાપરી હતી અને તે એવીજ રમુજ બીછ કરવા ગયો પણ તેટલાં તેની પરણેતરને તેથી ઉપજતા કુઝ ઉપર તેની નેમાદ એંચાતાં તે સુખ થયો.

“તમારીજ બાપામાં એક મમલ મસદુર છે કે શ્રાપો વરસતા ઘણીઓ કરનાં વરમાવનારાંઓ ઉપરજ આંશે વખત વરમે છે!” જવાબ કાઢિતે સમજાવ્યું. લીઝાએ તેની બણી અર્ધી બીહીલેલી અભવબીથી જોયું. બાપના શ્રાપને એટલા દસી કાઢવા જોગ શું ફેરવેનો લેખતા દશે ? શું તેઓ એટલા બેદરકાર એવી ગભીર ઝીઠ પ્રત્યે પણ દશે ? તેણીને મનમે તો જ્ઞાતકંતુ પડી પડ્યા એવું હતું.

“તેમ હોય તો તે માફરી પરજ પુટી પડે એવું હું સદ્ધર્મથી ઇચ્છું છું!” તેણી જોખી.

“ઘણુ ખર તો એ ખ્યાલો વ્યર્થજ પૂરવાર થાય છે!” લીઝાએ દસીને કહ્યું. પણ તેણી પોતાના પિતાના તે શબ્દો જૂલો સકી નહીં! તે તેણીના હૃદયમાં ચરચરાત અને કાનોમાં ગણગણાટ ઉપજાવતાજ રહ્યા, અને તેણી એકલી પડી ત્યારે તે કેટલી રીતે ખરા પડશેના મનનાક વિચારે હવેરીમાવરી બની ગઇ.

માળાપને નાફરમાન થનારાંઓ ઉપર ઉતરતાં મઝબ પુરા શ્રાપો ! તેણી ઉપર શું મઝબ ઉતરશે ? શ્રાપ કંઈ આફત લાવનારી ઝીઠ છે એનું તે સમજતી હતી પણ જ્યાંસુધી પોતાના પતિના પ્યારમાં સુખી હતી ત્યાંસુધી તેણીને કંઈ ચનાર ન હતું, એમ તે મન મનાવતી હતી. ગરીબાઈના હાંદેસાઓ બેશક ખમવા મુરકેવ હતા, પણ જે લીઝાં વ્હાયો તેની બાઈમાં હોય તો તે મઝબ પણ તેણી માટે અસલ ન હતો. જિંમારી ખરાય હતી પણ જે લીઝાં નજ દાકમાં તેને દિગસો દેવા ને તેની ખાતરદસી કરવા હાઝેર હોય તો તેને મનમે પુચ્છ હતી ! તેણી પોતાનાં પતિનાં પ્યારમાં સુખી હોય ત્યાં ટક કશી બી ખરાબી નીરખી સકી નહી, અને તેણીના પતિને પ્યાર તો તમામ અખંડ સવામત હતો. તેણી તે માટે ખાતીપૂર્વક હતી. જેમ દિવસ પછી રાત મુકરર છે—સુર્યવું ઉગવું આક્રમવું નિયમિત છે—તેમજ—તેટલીજ તે પોતાના પતિના પ્યારને કાળે નીરાંત હતી. તે અખંડ હતો—તે પુટે એવો ન હતો—કોઈથી ફેરવાય એવો ન હતો—કોઈના બી શ્રાપથી બદલાય કે પસંદાય એવો ન હતો એવી તેણીની પકડી

“તે ખરું જ છે, લીમા !” તેણે કબુલ્યું. “તમામ ફાંસ દેશ કરતાં તને માહરી કરીય રાખવાનું હું જાસ્તી પસંદ કરું છું !”

“લીઆં ડીઅર ! શું તું પાછો ફાંસ કદિ ન જરો ?”

“હું કદિ ત્યાં ગયો નથી !” તેણે નિશ્ચાસ નાખનાં કહ્યું. “માહરી જન્મ આ દેશમાં જ થયો હતો ! નહી—મને ફાંસ જવાની મૃતવક આશા નથી !”

“પણ તું છુપા વેરામાં તો જઈ શકે ખી ને તેટલાં પકડાઈ જાય તો શું થાય ?”

“મને પાછો મોકલી દે વા કંદ કરે !” તે હસીને બોલ્યો. “શું કરે ને હું કહી શકતો નથી ? મારા મમા ફાંસમાં એક નહિ જણાવલી તેની એકાંત જગાએ રહે છે. માહરી ગરીબ પણ મગર મા ! તેણીનું જીવન મને મજાસ બેટવા માટે અતિ તકલીફ રહ્યું છે !—પણ તેમ થઈ શકતું નથી—હું ફાંસ જઈ શકતો નથી કે તે ત્યાંથી આવી શકતી નથી !”

“તાહરાં મમા મગર છે ?” તેણીએ અજાણ્યપણે પ્રશ્ન કર્યો.

“આખી સ્ટિ ઉપરની સર્વથી ગરીબ પણ સર્વથી મગર સ્ત્રી માહરી મા છે ! તેણી મને તો એક હક્ક—કુળાગરો, ન્હાનો શાહજાદોજ ગણે છે અને પોતાને પદમ્ભર કરેલી રાણીજ માને છે ! એક માણસની બહાવામાં બહાલી ચીઝ એકાએક યુમાઇ જાય તો તેની મગરની કેવો ધાટકી—જાન્યુન ગરમ ફટકો લાગે ? માહરી માતાને તેમજ થયું છે એક ઉમરાવઝાદી તે હોવી જોઈએ તે બદલ એક ફકર જેવી રખે છે ! અચીતજ જો એ ગમ તેણીને ન હોય તો તેણી સોસાયટીની એક અતિ કિમતી આણુપણ થઈ પડે !”

“શું ત્યારે હમણાં તેઓ તેવાં નથી ?”

“નહી ! તેઓ અતિ મગર, અતિ કરડાં અને અતિ યુમાખી છે !” તે બોલ્યો. ને તેના આ શબ્દોનો ખરો ખ્યાલ તેણીને વર્ષો બાદ આવ્યો અને ત્યારે તે અજાણ થઈ કે તેણીએ તે વિષે અત્યાર ટક વિચાર ઠાં ન કર્યો હતો ?

એક સાંકળની અંદર જેમ કડીઓ રહે છે અને એક કડી સાથે બીજી કડી અગત્યનો સંબંધ ધરાવે છે તેમ તેણીએ એ બધી કડીઓ એકેક પછી બંધબેસતી પાછળથી જોઈ કે જે અતે એક બદલાયેલ સાંકળજ તેણી માટે પૂરવાર થઈ !

તે એક દિવસે મધ્યાહને સમયે પોતાના પતિના રૂમમાં ગઈ. તે હાથમાં કોમળા ચિંત્ર સાથે બેઠો હતો. તે તેને બોરીકાથી જોતો હતો અને ને ઉપર જોઈ કરતો હતો. તે એટલો તો મશગુલ હતો કે તેણી તેની નજીક આવી હતી તે પણ તે જોઈ શક્યો નહી ! આમ આ પ્રથમજ વેળા અન્યું હતું, નહી તો તે જ્યારેની દુરથી આવી રહેતી કે તે હેતુથી

“સાહેનશાહ હુમ્મી નેપોસ્તન !” તેણી બોલી. “એને નિર્જાતિ તું શું કરે છે ?”

“હું એના મ્હેરાતું બારીકાથી અવગોળન કરું છું, લીમા !”

“કારણ ?”

“હું શોધી કાઢવા માગું છું કે એ કેવી પ્રકૃતિનો ઇંસમ છે ? એનામાં શું સદ્યુગ્મો છે ! તું મને એ કામમાં મદદ કરી શકશે ?”

તેણીએ તે છપ્પી ધારી ધારીને જોયું. “એ એક અમીરી મુખડો છે.” તેણી બોલી, “પણ વધારે કંઈ કળી શકાતું નથી ! એ કેવો ગંભીર ને ઉદાસ દેખાય છે !”

“હા !” તેણે પોતાની મ્હેરાતરને પોતની જાણમાં બેસાડી તે છપ્પીનું અસ્તી અવગોળન કરતાં કહ્યું. “એની આંખો—એના હોઠો બરો ઉત્તમીતોજ બાસ આપે છે ! મને લાગે છે, લીમા, કે વિશ્વાસ મુકી શકાય એવો એ મ્હેરો છે ! તે માયાળુ છે ?” તેણે દમ રૂધીને ઉપરો પ્રશ્ન કર્યો હોય એવી લીમાને આતિ યદ્ય.

“હા હું એમ ધારું છું !” તેણે કહ્યું. “મને તો એ મુખડો ધણો માયાળુ લાગે છે !”

ચોડીક મિનિટ સુપકાદી ફેલાય.

“લીમા !” તેણે આચિંત કહ્યું. “એના મ્હેરા ઉપરથી તું એમ ધારી શકે છે કે એ કંઈ બધું કે ઉદાર કાર્ય કરી શકશે ?” લીમાએ પોતાના પતિના મુખમાં ગમ જોયું. આ વેળા તેણીની ખાત્રી યદ્ય કે પ્રથમવાર તેણીને યવની આતિ આતિ નહીં પણ સત્ય વાત હતી. કારણકે આ વાર પણ તે અતિ ધણી આતુરતાથી બોલ્યો અને તેણીના પ્રત્યુત્તરની કામને ડાળે રાહ જોવા પડ્યો.

“હા !” તે બોલી “એનો મ્હેરો જોઈ હું કહી શકું છું કે તે ધણું ઉદાર હૃદયનો છે, પણ એ મવાસતું કારણ ? એ વળી શું ધખારો તાહરાં બેજામાં બરાબો, લીમા ?”

“ધખારો જાણે વખત માણસ વસ કરી શકતું નથી !” તે બોલ્યો અને તે ચિત્ર તેણે એક કાગળમાં લખેલું.

“એ ચિત્ર તું કયાંથી લાવ્યો ?”

“અમારા વડા શિક્ષકનાં રૂમમાં હતું ત્યાંથી માગી લાવ્યો !” તેણે કહ્યું અને તે જવાબ મમત્ત લીમા વધતી અજબ યદ્ય.

“શું એના મ્હેરાતું અવગોળન કરવાના એકલાજ હેતુથી એ તું માગીને અજે લાવ્યો, લીમા ?”

“હા !” તેણે કહ્યું, અને પછી તેણે વાત ફેરવી નાખી.

જીજ્ઞાસુ કહી જી તેણીની ખાતાખરાબીની સાંકળમાં પુનઃ પરાવાદ, તે એક અપેક્ષા હતી કે જ્યારે તેના બરધારે તેણીને જહાર જવા દરમાની. તે તે દિવસે નિરાશાથી ધારા કરતાં બહેલો પોણું આળ્યો હતો અને તેણીને એક એવી ચીજ લાવવાનો હુકમ કર્યો કે જે ગામડાંમાં

જવા સિવાય લવાય એમ ન હતું. લીમા તે લાંબો ટપ્પો ચાલવા રાહ ન હતી એટલે તેણીએ એક નોકરને રવાના કર્યો અને તેણી પોતાના પતિ પાસે ગઈ, પણ તેણીને લાગ્યું કે તે તેણીને બેઠા નારાજ થયો હતો.

“મેં તો ધાર્યું કે તું જ જશે!” તેણે ધીમેથી કહ્યું.

“મને ચાલવાનો કંઈ જોઈ લાગ્યો.” તેણીએ જવાબ દીધો. ત્યારે તેણે કંઈ બીજું લાવવા જણાવ્યું કે જે લાવતાં પણ થોડાક વખત તીકળી નાખ એવું હતું. તેણીએ અચરતીથી તેના બધી જોયું. એમ તે એક ક્ષણ તેણીને બહીસી મુકતો ન હતો. તે એરડામાંથી બહાર જતી તો ક્યાં જતી હતી. એમ કાળજીથી પૂછતો અને ઘણા શાગ તેણીનું કામ પોતે જ ઉંચકી લઈ જાળવતો અને આજે તે એકસો પડવા કાં માંગતો હતો? તેણી દિલગીર જેવી ઉઠી, તેની ઇચ્છાને માન આપી તે રૂમમાંથી બહાર પડી અને પછી બહાર જ બેસી રહી. તેણીએ મનમનાવ્યું કે વખત ઘણો જશે તે તેણીને બોલાવશે—પણ તેમ બન્યું નહીં; તે શું કરે તો હશે? શું આસાંચશ લેતો હશે? નહીં; તે કદિ તેણી વિના નિરાંતે બેસતો ન હતો. તેણી વિચારોથી બેચેન બની બાંગમાં ફરવા ગઈ તથા કેટલો વખત તોડી પાડ્યો અને તેના બોલાવવાની કામને ડોલે રાહ જોવા પડી. પણ તેનો અચાજ સબળાયો નહીં—અતે તેણીને તે રૂમ તરફ ગઈ—પરંતુ ધીમેથી ઉઘાડી અંદર ડોકાવ્યું: તે લખવામાં ખુબ તરેહથી મથયુલ હતો: તેના ચહેરા રતાશવાળો અને આંખો મળકલી હતી: તે એટલો તો ચક્રચુર હતો કે બારણું ઉઘાડવાનો સંસારો કે અવાજ વધીક સમજ્યો ન હતો. તેની ટેબલ પર તેણે ચીની કાઢેલાં કામગોના શિસ્તો વેરવિખેર પડેલાં હતાં. તેણીએ બારણું પુનઃ બંધ કરી દીધું. થોડા વખત તેણીને કુનાં સુંતી ને ખાંકી લાગી. આ પહેલીજવાર તેણીને આમ તે બુલી ગયો હતો.

પ્રકરણ ૧૭.

એક ખીલ કડી તે બદખખતીની મોટી સાંકળમાં તે પછી પગેવાઈ તે ઘણી નિહાંવ પ્રકારની હતી કિંતુ પાછલી છંદગીમાં વહી ગયલાં ત્રણેતો શાંતિથી વિચાર કરતાં તે તેણીને વધારે મહત્વની દાસી. તેઓ પરણ્યાં તેના પહેલવહેલાં વર્ષ દરમ્યાં તેણીના કે તેણીના પતિને નામનાં પત્રો ટપાલમાં જવશ્વેજ આવતાં હતાં. ટપાલથી તેઓના કેરેજ આગળથી દુરથી જ દસીને ટપલી ઝાડતો નિત્ય પસાર થતો હતો, પણ હવે પત્રો ઝાંઝા આવવા લાગ્યાં. અને અજબ જેવું કે તે બધાં મોટા ભાગ ફાંસથી આવતાં હતાં. કેટલાંક મોટા અને બારી, કેટલાંક લાંબા ખુબ પરખીડાંમાં સીકસાખ થયલાં તો વળી કેટલાંક ન્હાનાં નાણુક પરખીડાંમાં આવતાં હતાં.

એક ખુશનુમા સહવારે—સપ્ટેમ્બરની તે-શરૂઆત હોવાથી બાંગમાં ટુલો અતિ ખુશબદા-રમાં ખીલી રહેલાં હતાં. લીમા તે દરખથી તોડતી અને વિચુતી હતી તેટલાં પેસ્ટન કાંટા-જના દારપેર આંગો અને તેણીના હાથમાં આ પત્રો મેળ્યાં-એ મોહકાં ને બારી હતાં જ્યારે

ખીખી એ સાધારણ હતી. તેણીએ ને પુલો રમેત પોતાના ઘણીના રૂમમાં લઈ જઈતેને આપ્યાં. તેણે તે અતિ આગુરતાથી લીધાં અને ને કરતાં વધું ઉડી છુટામાથી તે બધા એકેક પછી વાચ્યાં.

“તાદરાં બધાં પત્રો ફેંચમાં આવે છે, લીઝાં?” લીઝાએ પૂછ્યું.

“હા અને બધાં ફ્રાંસથીજ આવે છે.” તે બોલ્યો. “તે તને પમદ આવશે નહીં કેમકે તે મર્વ એકજ અગત્યના કાર્યને લગતા છે.”

“હું તો ધારતી હતી કે તમને હવે ફ્રાન્સ સાથે કરી સંબંધ ન હશે!” તેણીએ કહ્યું. તે રાષ્ટ્રો અનાધારેજ તેણીનાં મુખમાંથી ઘળી પડ્યા.

“મને ઝોમ લાગે છે ડીઅર કે તું માદરાં ખુલસુરત ફ્રાંસની અદેખી બનેલી છે!” ને બોલ્યો.

“તાદરાં એક બી વિચાર માદરાથી દૂર એવી કોઈ ગાળદમાં પરાવાપસો રહે તો તે માટે હું અદેખી પડું!” તેણી બોલી. “અને મને લાગે છે કે આજ કાલ ફ્રાન્સ તાદરા ધણી પધારો આકર્ષો બેઠું છે.”

“એક પણ એવો નહીં કે જે તાદરા જેટલું આકર્ષણ ધરાવતો હોય!” તેણે કહ્યું. પણ તેની તે વિચાર ખાત્રી છતાં તેણીએ તેથી જનકુંજ એયું. હવે તે દરવા પણ એકસોજ વિચારોમાંજ નિગમન બનેલો નીકળી પડતો હતો. તેણી સાથે દરવા જવાને વખતેજ પોતાના એરડામાં બરાઈ બેસી લખલખ કર્યો કરતો હતો. જો કે તે આમ કરતો હતો છતાં તેણી તરફ તો અસખ જેટલોજ અતિ માયાળુ અને પ્રેમાલ હતો તેણી ચુચવાતી હતી—તેણીને સાગતું હતું કે તેની અને તેણી વચ્ચે એક અચ્છિંક પણ અજખુન પ્રકારનો પડછાયો ઉતરતો હતો—કાલ, તે તેણી કંઠે કે કંઈક શકે ઝોમ ન હતું? તેણીને સાગતું હતું કે જો તેના વિચારોના શેલ બિન્ન બિન્ન વિચારો વડન લેતા હતા—તેમ કા થયું જોઈએ તે તેણીની સમજમાં ઉતરતું ન હતું. તે હવે હમસા ખ્યાલોમાં મશગુલ માલૂમ પડતો હતો. તે કે જે એક વખત સુવેથી આવતાં અતિ ઝડપથી ગામમાંથી આવી આવી તેણીને બચડી કચડીને કીરી કાઢી કરી વ્હાલ કરતો હતો તે હવે ધીમે કદમે આવતો હતો, અને તેણીની હાઝરી કે ગેરહાઝરીની કનવાર કે પુઝપરછ કર્યો વગર પોતાના રૂમમાં જઈ બેસતો ને લખવા મંડી જતો. તેણીએ તેને હરકત નહીં કરવામાં—તેના ખ્યાલોમાં હરકત ન પહોંચાડવામાં ઉદાપણ માન્યું—અને તે મજા તેણી ચર્ચો. તેણી એમ પોતાના મનને મનોવતી હતી કે તેને ન છુટકે ઝોમ ગૌર કરવો ને લખવું પડતું હશે. તેનો ધધો તેને તેવી દુર્જ પાડતો હશે અને એક બની ધણવાણી તરીકે તેણીની દુર્જ હતી કે તેને તેની પવિત્ર દુર્જની અનપણીમાંથી રોકવો નહીં.

ઝોમ સિઆગો આવ્યો અને જો કે તેણીને મહેજે અસખ જેટલો તેજ ન મારતો હતો છતાં તેણી સુખી તો હતીજ. ઈડો પવન સુસ્વાદામ્બર ટુંકી રસ્યો હતો—ત્યાં ત્યાં બધું બધાંજ જતું હતું અને દેખાવ ઉન્દાગાની તાઝગી જેટલો તો નહીંજ તોળી મજાનો ઈડો ખુશનુમાં દિનેલો હતો. શિઅળા સાથે નાનાવના તડેચાઈ ધમધમ કરના આવી સાગ્યા અને તે વખતે લીઝા ડ સોહડાનાને છૂટી મળી.

“લીઝા!” તેણે એક સહવારે પૂછ્યું, “આ રમના દિવસો મુલમરના તું કોઈ અન્ય રથજે જવા માગે છે?”

“નહીં મને ધર જેટલી ખીજ કાંઈ જમ્યા ખારી નથી!”

મકરણ ૧૮.

વીસમી હાસેખર આવી પુગી—ને દિવસ જે લીમાની છાંટગીમાં હમેશ માટે પાદગાર રહી જનાર હતો. તે દિવસ કે જ્યારે એ વર્ષની પરણી છાંટગી પછી પ્રથમ વેળાજ તે ધણી ધણીઆણી વચ્ચે વિયોગ થનાર હતો. તેણે ફાંમ જવાનો પોતાનો મનસુખો જાહેર કર્યો હતો ત્યારથી લીમા એવેન બની ગઈ હતી. તેણીનું હૃદય ધવાયું હતું; તેણીને કુદ્રતી ધરકો બેઠો હતો. તે ગયા પછી તે શું કરશેતો વિચાર તેણીને એઆકળી કરી મેલ્તો હતો. તેણી શું કરશે? તેણીનું શું થશે? તેણી કલાકો કેમ વિચારશે? તેણી કે જે તેને માટેજ છાંટી હતી તે તેના વિના કેમ વખત બસાર કરશે—બસ એ અને એવાજ મમના ખ્યાલો તેના જવાનો દિન આવ્યો ત્યાં ટક તે કરતી રહી.

તે એક દૈવે ખુશનુંમાં દિવસ હતો. બર્ફ સખત બંધાઇ ગયું હતું. એક્ઝનસાટર પણ બર્ફથી બંધાઇ ગઇ હતી! સર્વે બર્ફ નજરે આવતું હતું. ને દેખાવ પણ એકેરીતે અસીકિત ને આનંદી હતો! પણ તે જવાન પરણેનરના છગરમાં તેની કશી અમર થતી ન હતી, તેણીએ તેને તરછોડી ન જવા પણ કુલાવાજા કર્યા હતા પણ તે સર્વ વ્યર્થ પુરવાર થયા.

“હું તો તમને તજ કહિ ન જાવું—પછી ભયે મને કોઇ રપેનની રાણી બી બનાવવા માગે!” તેણીએ તેને વિનવ્યો.

“મને કોઇ ફાંસનો શહેનશાહ કરનાર નથી, લીમા!” તે હસીને બોલ્યો. “અનિ જરૂરી કામ વગર હું કહિ નજ જાવું.”

“શા માટે તમે સિધારો છો તેણીએ એ તમે અને કહે તો મને ફટલી નીરાવ મળે!”

“હું પાછો આવ્યા પછી તે બધું તને જરૂર કહીશ બહાલી!” તે બોલ્યો. ને સમજી શક્યો નહી કે તેની પરણેનરને તે જતો હતો તે માટે એટલું બધું દુઃખ કોં થતું હતું? “હું જશ્દી પાછો ફરીશ! ચોડાંજ અકવાડ્યાંમાં હું આવીશ.”

તેણીએ તેની આસાથી તેના સામાનની ટૂંકે બરી. તેણે લખતાં જોયું કે તેનો મામાન ગોઠવતાં તે નવધાર રહતી હતી. તેની દરેક ચીજોને અનિ પ્રેમથી સુખન લઇ તે ટૂંકમાં સંચિતી હતી અને ત્યારે તે ભરધારને તેની પરણેનર તેના ઉપર કેવા ઉંડા ખારથી ફરવાન હતી તેનું કંઈ ભાન આવ્યું!

તેના જતી વખતે એકથી અનેક વખત તે જુવાન માદયુએ તેને કંઈ વળમી તેને સુખી આપી બરી મેલ્યો અને હજીબી ન જવા તેને વિનવ્યો. તે બધું તે ભરધારની સ્મરણુશક્તિમાં સાચુત નોંધાઇ ગયું. તેણીએ તે સદવારે કંઈ બાધું પણ નહી—ધણી તર્જુમણથી તેણીએ કોશી બને ટોરડ તૈયાર કર્યો પણ તે એકે કમરમ બાધ કે એકે ઘુરડી કોશીનો પી શકી નહી.

“લીઓ! હું તાદરી સાથ રહેશન સુધી આવું?” તેણીએ પ્રુછ્યું.

“ઓ ખતીત!” તે બોલ્યો. “તને મને તો જરૂર આવ!”

“મને ગમે છે! હું અહીં તને ‘ગુડબાય’ ઇચ્છી શકતી નથી કેમકે અને આપણે આતિ આનંદમાં રહ્યાં છીએ. હું ‘ફર-વેલ’ અને નહીં પણ કોઈ અન્ય રથને તેને ઇચ્છવા ઇચ્છું છું! તારા ગયા પછી મને આ જગ્યા હમેશા ન સતાવે કે આ જગ્યા-આ રૂમમાં તે મને ફર-વેલ કરી હતી. છેલ્લી કીમ અને સલામ ભરી લીધી હતી! હું તને રેશન ઉપર ગુડબાય ઇચ્છીશ, અને તે તુ પાડેઆપશે ત્યાં ટક કદિ પાછું ન જોશ! તું જ્યારે જશે ત્યારે તું હમણા બેઠો છે તે ખુરસી ઉપર હું આવરનવાર નગર નાખશાને માહરા મનશે બધું હમણા આપણાં વચ્ચે થયતું હું યાદ કરી લેશ!” તેણી આંખમાં આશ્રુ સહિત બોલી. “મને અત્યંત કીમી કર-તે મદારે માટે એક મુખી સમરણ મિદ્દ થશે! હું મનથી સંધારો લેવગ કે તે મને કીમ કરી સગ મને આહવાનું પ્યાડ વચન આપું હતું!”

“ખતીનજ માહરી બ્લાવી!” તે બોલ્યો અને તેણે તેણીને પ્રેમથી એક બકી કરી, પણ તે બકી કરતાં પણ તેણે પડવળા ઉપર નગર કરી કે રખે તે ટાઈમ સુકે!

“ઓ લીઓ! મરતું પણ એ કરતા બદતર ન હશે!” તેણી તેની સાથ જયા ઉઠતાં બોલી “હું અહીં પાછી એકલી આપશ-આ એકલાં ઘેરમાં એકલી રહેવશ-ઓ! મને તે વેળા શું લાગણી થશે તે તું ક્યાંથી કદી શકશે?”

“તે થોડા સમયને માટેજ છે, માહરી બ્લાવી!” તેણે કહ્યું. તેણીને પસવારતાં ને સમ-ખવતાં તેનો હાથ અને સાદ-નેતું કદપાત ત્વેષ ધ્રુજતો હતો!

તેણી પોતાનાં પતિને રેશન ઉપરથી વળાવી જ્યારે પાછી ફરી ત્યારે તેણીને અવતારજ ગોયા ફરવાઈ ગયો હતો. તેણીને ઝાળખવાનું કાર્ય પણ તેણીથી પરિચય માણ્યોતે પણ કંઈ પડે એટલે બધો ફક્ત તેણીમાં થઈ ગયો. તે સારો દિવસ તેણીએ રડીનેજ પસાર કર્યો. તેણીએ અનનો એક દાણો વટિક મોંહ પર મૂક્યો ત્યાં કે પાણીનો એક ધુંટો વટિક પીધો નહીં. બધું તેણીને અકારૂં જોર જોરું કરી થઈ પડ્યું. અરે! આ બકીએ જો તેની બ્લાવી માતા તેણીની બેઠુંમાં હતો તો તેણીની દયા અને દિવસોની તેણી કેવી ને કેટલી મેળવતે? તે બ્લાવી છાતી ઉપર દુઃખથી ઝુમી પડતું પોતાનું સર નાખી પોતાનાં દીકરો ગમ તેણી કેટલી હદે કમ કરી શકતે! પણ તેમ ક્યાં હતું? આ સારી દુન્યામાં તેના ધણી સિવાય તેનું દાદખાહ બીજું કોણ હતું? અને તે એકનો એક ગમગોસાર ગયો હતો એટલે તેણીને ભરતીન સંતાપ ને ગમ ઉપજ્યો. તેણી તે પ્રથમ દિવસ કદિ કદિ જુલી નહીં.

“જો બધા આવાજ દિવસો તેની ગેરહાજરી દરમ્યાનના જશે તો તે આવશે ત્યાં ટક હું જનતી રહેવાની નથી!” તેણી તે રાત્રે બીજાણે જતી વેળા દુઃખથી રડી દેતાં બોલી.

*

*

*

*

“લીઓ! હું સારંગાનાના ફાંમ બણીના પ્રયાણની ખબર લીધાની માને તુરત મળી ગઈ. તેણીએ તે ખબર પોતાના પતિને તે જયારે જગવા પાડે આબો ત્યારે કહેવાની કોશિશ કરી.

“તમે આજે કંઈ નવી ખબર મમજ કે?” તેણીએ પૂછ્યું.

“નહી!” તે બોલ્યો.

“મેં સમજી છે!” તે ધુન્નતાં બોલી, પણ તે શું હતી તે જાણવાની જગ્યાસા જોન ડરવન્ટે બતાવી નહી. “મેં એક ખગર સમજી છે, જોન,” તેણીએ ઘસ્ટી ધુન્ન જતાં જગરે કહ્યું. તે સમજવા ચાહતો ન હતો મગર તે ખસેર તો તેણી તેને કહેવા માગતી હતી? “તે સમજીને હું બીહી ગઇ છું!”

તો બી તે કંઈ બોલ્યો નહી. તે બાજત શું હતી તે જાણવાની આતુરતા તેણે મુનવક બતાવી નહી પણ પોતાની બાપડીના અમાધારણુ ગમરાત ઉપરથી તે કંઈ બય જોવું કળી ગયો.

“હું મવારે ગામમા ગઇ હતી!” તેણીએ ધુન્નતે સાહે કહ્યું: “સમજીને માહરી ઉપર ગુસ્સે ન થતા! હું સા માટે તે કહેતાં એટલી બીહું છું, તે હું સમજી શકતી નથી. તે હું તમને કહેવાજ માયું છું. પછી તે સમજી તમો મને માહરી પણ કાં ન નાખો?”

“તને કોઇ મારી નાખતુ નથી!” તે બોલ્યો.

“મેં સમજ્યું કે પેલો જવાન ફ્રેન્ચમેન ગયો છે—ફ્રાંસ ગયો છે અને તેણી——” લીમાતું નામ તેણી ઈશી શકી નહી “—એકલી પડી છે—નગમ એકલી, બહાસા જોન!” તેણીએ પોતાના ધુન્નતા કરે તેનાં ખભાં પર મુકી કહ્યું “અને તે મમજી માહર જગર સખ્ત ધચાયું છે! તેણીને મળવા મને આસહય તદ્દન યાય છે—જાણું કોઇ માહરો હલપને તાણી જતુ હોય તેગ તે તણાઇ જાય છે! જોન! બહાસા જોન! મને જવા દેવ! માહરી જગરની જોતને મળવા દેવ! લોક કહે છે કે તે તહેવાર ગુઝારવા ગયો છે! ફીન્ટમસ પછી તે પાછો આવનાર છે—પણ મને એન પડતુ નથી! એક જણે તેણીને રસનામાં જોઈ તે કહે છે કે તેણીને મ્હોરે આતિ ઉદાસ ને રડમમ હતો! મને જવાની રમ આપો, જોન! હું તમને ગુસ્સે કરવા કે પજવવા ચાહતી નથી, પણ તે આખર કરેને માહર બચ્યું છે—મને તેનું લાગે છે!”

“હું તાહરી સાથ ગુસ્સે નથી! તું ચોરત જાત છે અને તેથી સ્વભાવિક નરમ લાગણીવાળી છે—એક મિનિટ- ચેલ્ડા!” તે એટલુ બોલી ઉઠ્યો અને પેલી મોટી બાઇનસ અમગાઇ ઉપરથી લઈ આવી તે બોલી તેની મનમૂખ ધરી—“આ વાચા!”

તેણીએ વાંચ્યું.

“લીમા ડરવન્ટ: જનમ મે, ૧૦: મરણુ આગસ્ટ, ૨૨!”

“તે મરણુ શબ્દ જોયો?” તે બોલ્યો. “મરેલાને આપણુ કેમ મળી શક્યે? એ માહરો જવાજ છે!”

તેણી ધસાંધસ રડી પડી અને નેતે છુગ આજીજીઓથી ચિનખ્યો.

“માહરો જવાજ તને મળી ચુકે છે!” તે કરાણથી બોલ્યો “અને તેની ઉપરવારી થઈ તુ જવા માંગતી હોય તો જા પણ ફરી માહરો મકાનમાં પમ મેવતી ના!”

“ઓ છુગ! તમે એટલા પત્થરનાં હૈકાનાં કેમ બની ગયા?” તે ભારે ક્યાપિત કરે! બોલી, પણ તેણીની ઘસ્ટી ચિનતઝારી અમજવા તે ત્યાં થોજ્યો નહી.

- ૧ ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ.
- ૨ શ્રેષ્ઠ શરીર મંપત્તિ.
- ૩ દીર્ઘ જીવિત મુખ
- ૪ અમુટ ઉત્સાહ વૃત્તિ.

ચાર અસહ્ય સાધ.

અને

એક અત્યુત્તમ સાધન.

આંતકનિગ્રહ ગોળીઓ.

જો તમે વિધ્યાની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ ચાહતા હો, જો તમે ઉદ્યોગમાં આગળ વધવાને શ્રેષ્ઠ શરીર મંપત્તિને ઇચ્છતા હો, જો તમે ધર્મ વર્ગેના માધન માટે દીર્ઘ જીવિત મુખની આકાંક્ષા રાખતા હો, અને જો તમે દુનિયામાં પંકાવા માટે અમુટ ઉત્સાહ વૃત્તિ મેળવવા ધારતા હો તો આંતકનિગ્રહ ગોળીઓનું સેવન કરો.

આંતકનિગ્રહ ગોળીઓના સેવનથી દરેક જાતની નબળાઈ દુર થાય છે. રૂધિર તથા વીર્યની અશુદ્ધિ અને ખામી મટે છે. મોથાનો તથા છાતીનો દુખાવો, કેડની અને પગની કળતર, ઘોડી મહેનતે પણ લાગી જતો ધાક, સ્ત્રીઓના ગર્ભાશયના દોષ, સ્ત્રીઓની દુર ગેસવાની ફાઈપણ જાતની રૂચિયાદ તથા દંતની અટકાયત અને પાચન શક્તિની અવ્યવસ્થા એ મધ્યું આંતકનિગ્રહ ગોળીઓના ઉપયોગથી અજાયબ રીતે દુર થાય છે.

કિંમત-ગોળી ૩૨ ની ૭ળી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

ગામડી ચાર રૂપિયાની ખરીદનારને એક ૭ળી ભેટ એટલે કુલ પાંચ ૭ળી આપવામાં આવે છે. ભેટ વીગેરેની વધારે વિગત જાણવા માટે પ્રાથમિક લેટ મંગાવો.

પ્રાંચ એડીસ.

કાવળાદેવી રોડ, મુબમ્બઈ.

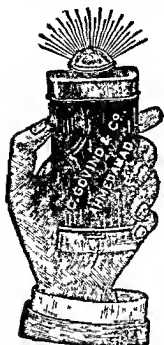
વૈદ્યશાસ્ત્ર મણિશંકર ગોવિંદજી.

આંતકનિગ્રહ આપધાર્વય.

જામનગર-કાઠિયાવાડ.

ELECTRIC POCKET LAMPS.

વીજળીના દીવા.

- (૧) એક નાના મનમાં પણ રાખી શકાય છે.
- (૨) અગ્નિની બીજાં કલ ધારતી નથી.
- (૩) તેલ દીપેટ કે દીવાસળીની જરૂર પડતી નથી.
- (૪) ફક્ત ચાંપ નીચે ખસેડતાં જ રોશની થાય છે.
- (૫) રત્નને વખત ઓછીકા તજે રાખી જરૂર પ્રસંગે કાગળા લેવાથી સાંજથી સવાર સુધી બીજા દીવા બળતા રાખવાનો નકામો ખર્ચ આટલે છે.
- (૬) ખાસ કરીને કીર્તીકટ ફરતા ઓશીસરો, મનાળુ તેમજ મુસાફર લોકો વાસ્તે ધણાજ ઉપયોગી છે. કિંમત રૂ. ૨૦, ૩, ૪, ૫, ૬. પોસ્ટેજ ૮ આના. સ્પેર બેટરી રૂ. ૧) પોસ્ટેજ ૬ આના.

મળવાનું
(ચત્રવાળું પ્રાઇસ લીસ્ટ) ઠેકાણું
મફત

સીં ગોવિંદ એન્ડ કો (ડી. એ.) અમદાવાદ
C. GOVIND & Co. (N. R.)
Ahmedabad.

ખલસારા ટ્યુશન ક્લાસો.

આખા દીવસના વરગો, ચાતુ વખણાય છે. જેમાં સ્કુલ છોડી બેઝેસા છોડરા-છોકરીઓ તેમજ યુનિવર્સિટી શિક્ષાતથી શીખના નાનાં બાળકોને દાખલ કરીને અંગ્રેજી, ગુજરાતી, હિસાબ તેમજ ધર્મ જ્ઞાન વગેરે ખામ જરૂરી બાબતોનું હુંક મુદતમાં સારૂ અને ખંતીજુ શીક્ષણ આપવામાં આવે છે. વખત (સ્ટા. ટા.) ૧૦૦ થી જા નો છે. તેમજ શી દરેકને પાલન તેની જ છે. તમારાં બાળકોને તાકીદે લાભ આપશે કેમકે પાછળથી શી વધુ યશ મેટ્રીક ક્લાસ, મીં બચસારાની મન્યુન દેખરેખ હેઠલ ચાલે છે જેમાં અનુભવી કાબેલ પારસી શીકો દરરોજ અધી બામનો ધણીજ ખંતથી શીખવે છે.

વેપારી બાબતો, જેની કે બુક કીપીંગ, શોર્ટહિન્ડ અને ટાઇપ રાઈટીંગ ચંચળ ખંતીયા શીક્ષકો ધણીજ મહેલી રીતે જરા બી કંટાળા વગર હુંક વખતમાં શીખવે છે છતાં શી ધણીજ નજી છે. બાનુઓ માટે ખાસ જુદી ગોઠવણ રાખી છે.

બાનુઓ માટે, સ્કુલ નહી જતાં બાનુઓ તથા છોકરાઓને સહેલી રીતે જરા બી કંટાળા વગર વહેવાર અંગ્રેજ લખતાં વાચતાં અને બોલતાં અનુભવી ચંચળ શીક્ષકો શીખવે છે.

મ્યુઝીક ક્લાસ ખામ બાનુઓ, છોકરાઓ અને ધધાદરીઓ માટે મ્યુઝીક ક્લાસો જુદા જુદા અનુભવી શીક્ષકો દીવમે અને રાત્રે ચલાવે છે જેમાં નજી શીખા જરાબી માયાકુટ વગર સહેલી રીતે હાર્મોનીયમ અને વાયોલીન પર ગાતાં વગાડતાં શીખાડવામાં આવે છે.

વધુ માટે નીચલે ઠેકાણું મળો યા લખો—

- (૧) વાડીઆછના આતશ બેદરામ મામે, ગોરખપુરવાળા બીલ્ડીંગ ૧૧૯, ધોબી તળાવ. } સ્થાપ્તો.
- (૨) કેટ, માણેકજી રોડની વાડીની પાસે, ૫૯, મન્યાવ સ્ટ્રીટ, કોટ, } ૧૯૦૫.

જીભલી મધુરી તો જેહાંનમાં ચકબાલી.
જખાંમાં ઝેર તો જગ જોડે વેર.

લખનાર—માણેકગાદ દીનશાહ મીત્રી.

ગેત.

ગનુતક આદમી ગહેતાર અરત અઝ દવાળ;
દવાળ અઝ તો ગહે ગર ન શુઈ સવાળ.

(શેખ સાઅદી.)

વાણીના પ્રભાવે ધનમાન અહેવાન કરતાં અઢયાતો લેખાય છે, પણ તુ સારા સખુન ન ખોલે તો તારા કરતાં અહેવાન ઉત્તમ

હોહરો.

જ્ઞાની સરખી જીભનો, જુદો જુદો ખવાસ;
કેઈ મિકાશે રીઝવે, કેઈ માઘ કડવાસ.

પ્રત્યેક શ્યાના પુરૂષે આડો શબ્દ ઉચારવા પહેલાં અદેશો કરવો રવા છે જેથી સામા આદમીનું દિલ દુઃખતાં અટકે એટલુંજ નહિ પણ, પાછળથી પસ્તાવું ન પડે. જેમ છુટેલો તીર પાછો ફરતો નથી, કે શુકેલુ ખેંચી લઈ શકાતું નથી, તેમ ગોલાયલો ગોલ અંતઃકરણને કાયમ અડકતો રહે છે. સખતના વહેવા સાથે મત-ફેરીના ધાની ફાટ રૂઝાય છે, મગર કપાઈને છુટો થયેલો સાધો અસલ પ્રમાણે પાછો ખરાબર વળગતો નથી. તેજ મિયાલ શબ્દોથી થયેલા ઘા ઘણી વેળા તર-વારના જખમથી જ્યાદા જલમ અને ઝેરી થઈ પડે છે. એક ગમે તેવો ધર્મીતુ ધ્રુવમ જખાંપર કાણુ ન ધરાવી પોતાનાં અંતઃકરણને ઠગતો હોય તો, તેનો ધર્મ રદ છે. (If any man seems to be religious, and bridleth not his tongue but deceiveth his own heart, that man's religion is vain.) ખામોશી નામોશી લાવતી નથી. વિચારીને ખોલેલો બોલ સોનાને તોલનો છે- મનની વાત મનમાં રાખવી, યા તો પાછી કરી એરી રીતે બાહર આણવી, કે તે માટે સંતાપ કરવો પડે નહિ. આપ મોટે તાણું દેવાથી જગને મોટે તાણું રહેશે. જે વાત જોહર કરવી ન હોય તે એકને જણાવવામાં પણ જોખમ છે; કારણ એક પરથી બે અને બે પરથી બાર થાય છે. જે હોઠ બાહર નિકળ્યું તે કોટ બાહર જવાનુંજ !

તે ઇચ્છા અટકાવવા માટે (તેઓ) પોતા પાસે એક સાધન (મોઝુદ છે) અને તે એ કે તે ઇચ્છાના બાળમાં (જીભનું) સાધન તેઓએ ચુપ રાખવું. જીભ વાચાથી (નિષ્ક્રિયતા) નુકસાનને મોલસથી અજગ કરે છે એથી કરીને તેઓને સખુન દુનિયાને ખેંચનારો (થાય છે.) આદમીના શરિરની અદરની રુઝાયતા માટે અને દરજ્જા-એથી જીભની ખાહેર બચાવવા માટે જલ્દી મનનું ડહાપણ. નમનતાઈ (આર્મધતિ), ફરમાનખન્દારી (અગેવ) અને બીજી લલા મિનોં આપવામા આવ્યા છે, કે જેથી કરી પોતાનાં શરિર ઉપર કાબુ ધરાવવાથી આદમી હુકમી કરે છે. બધારે જીભને (જુરી) વામના બોલવાથી તે ચુપ રાખે છે. ત્યારે લાંબી મિનોઈ શક્તિઓ દોષ્ટીપણામાં તેને ચાહે છે. જે સખુન અત કબ્જમા તે રાખે છે તેની ઉપર પુરેપુરી રીતે તે ધ્યાન પુગાડે છે અને નેગાહુ રહેવાટે છે, કે જેથી કરીને ડહાપણ અને, બીજી લલા મિનોના હુકમથી જીભને (જુરી) વાસના બોલવાથી તે ચુપ રાખે છે. બીજી હાથ ઉપર, દવમ અને બીજી વધારે જુરી, ખર્ચાજી બનાવનારી મિનોઈ શક્તિઓની (ઉશ્કેરણી) મુજબ બોલવાથી, જીભને (જે દોષ) પાછી ખેંચે છે તે વાચાથી (નિષ્ક્રિયતા) કાયદો મંપાદન કરે છે અને તેથી (નિષ્ક્રિયતા) નુકસાન પોતાથી (અજગ) છાળી દે છે; અને બધારે પુરેપુરી ખબરદારીથી તે બોલતો નથી ત્યારે તે હમેશાં બોલવાથી (નિષ્ક્રિયતા) મહાન કાયદાને પાતાથી અજગ કરવાથી પુર ખીધેલા થાય છે, અને તેથી પોતા ઉપર જખુન દુઃખ ખેંચે છે.

૫૬

૫૬.

શિતળ શબ્દ ઉચ્ચાર્યો, જોકે જોઈયો નહિ;
ત્યારે દોસ્ત તુજમાં વસે, હૃદયમંજી તુજ માંહિ

એક પંડીતનો પુત્ર પુષ્ટ વયનો, ચાલાક અને ચતુરાઈ ભરેલો હતો. પરંતુ તેનામાં એક આદત એવી હિતી કે પ્રથમ જે મનમા આવતું અને જોઈથી નિકળતું તે વગર વિચારે બોલી દેતો. પાછળથી તેની અર્ધ યાં જુઝાઈની તપાસ કરીને જો ફેરવવા ઘટતું તો ફેરવતો પિતાને તેની આ ગાલ પગદ પડતી નહોતી. એક દિને તેને પોતાની માએ બેસાડી તે બોલ્યો. “ઓ બેટા, તારા એક સિવાય બીજા સર્વે સહુ કોથી હું સદા મૃગન ને મગફર રહું છું. આગમચથી કયામ કરી મખુન બોલતાં તું ને આવડતું નથી. બુઝોર્ગો અને અકલમદોની નજરે આ એક મોટી ખામી અર્થાત એજ ગણાય છે. માટે મારી શિખ યાત્રમાં ધરીને તારી જોડ સુધાર. ઇનમાનના હોડમાંથી સખુન બાહેર પડતાં નથી ત્યાં વુલિક તે તેના અખત્યારમાં છે. તે ચાહે તેવી રીતે તેને આગળ યા પાછળ લઈ નાંચ, અને પોતાનાં મનની ખરી મતલબપર તેને દોરવે. પણ વગર વિચારે તે સખુન બાહેર પાડવોમા આવે છે ત્યારે આપણી મુસાદના મિઠાશમાં કડવામ વસા દિને જણાવી કરના આગળ વધે છે, અને પાછા ફરવા પામતા નથી.”

અવાજ નહિ કાઢે ફાટેલું ઢોલ,
પાછો ન આવે બોલાયલો બોલ.
હાથ નહિ આવે છુટેલો તીર,
ગયલો પ્રાણ ન લાવે તદ્દખીર.
પાછી નહિ કરે પટેલી, શુંક,
બદનામજ કરે ચયલી ચુંક.
અટકીજ નહિ શકે કહેલી વાત,
ફરી ન આવે ગુજરેલી રાત,

(ગંજનામું.)

“જ્યાં ઉપર આવતી વગર વિચારની વાત આપણને જંગળમાં નાખે છે. તું સારી રવેસે યાદ રાખતે કે જ્યાં આપણા દિલની છુપી વીતનો તરબુતો કરનાર દુલાખો (Interpreter) અને આપણાં તમામ બદનનાં ભાગનો સપેક્ષસાહાર છે. સખુન, આપણી હૃદયગીતા બેસુજ બાજનાના દરવાજાની આડી છે. તે બાજનાના દરવાજાપર ખામોશીનું તાણું મારેલું રહે છે અથવા ચુપકીદીની મોહરથી, તે દરવાજાનું મોહું સીવી રાખવામાં આવે છે ત્યાં સુધી સખુનના બાગ પર લિલોતરીનો ગાહાર રહે છે, ને ખુણીનાં ઝાડપર ચમન તથા ચેનના ફળ પાયદારી ભોગવે છે. પણ તે દરવાજો બેપરવાઈથી ઉઘાડીને અંદરના બોલકના બેસુજ બુલબુલને ચોતરફ ઉડવાની છુટ આપવામાં આવે છે ત્યારે ચેનનાં ચમનમાં અંડાળ ચિંતાનો વસવાત થવા સાથે ખુશીની જગ્યા ગમી પચાવી પાડે છે. બીજા શબ્દોમાં બોલતાં, સખુનના દાળ ઝાડુ સિલ ઇનસાન હુલડાઈથી તેડીને તે માફેલાં છુપાં ગાહરોને અક્ષલમંદ નુકતેચીનીની તપાસ અર્થે આગળ ધરે છે ત્યારે તે હજાર કિસમના તંરંગોમાં પોતાને મુકે છે તે વખતે તેની શક્તિ અને વજન તુરત માલમ પડી આવે છે, ને તેના ભિત્તરના ગુણ-અવગુણ જાહેર થાય છે. જીલના હાલવાથી કોઈ વેળાએ મહા મોહકાણુ અની આસાન થાય છે, તો કોઈ અવસરે તે બોલનાર અને સાંભળનારની ગરદન ઉડી જાય છે.” એટલું સાંભળી તે છોકરાએ પોતાના બાપ આગળ સર નમાવી પોતાની ચુક સુધારવાનું માથે લીધું. કારણ, કે હરેક સખુન પુખ્ત સાંભળથી બોલવો સજ્જવાર છે. જે ઇસમ વગર વિચાર્યું વઢે તે જંગલમાં વસનાર અહેવાનથી કોઈએ કારણે ધરતર નથી. તમામ પ્રાણીને ખાવાનું, પિવાનું ને સુવાનું આવડે છે, મગર માણસ જાતને પણ ઉપરે સંરક્ષણ આપીજ છે કે, તે સાહેબની કારીગરી પિછાણે ને પુખ્ત વિચારના ડાહ્યા શબ્દોનો ઉપયોગ કરે. એક બાળકે પોતાની માને સવાલ કીધો કે, “ઇશ્વરે આપણને બે આંખ અને બે કાન ભેગા એકજ જ્યાં ક્યાં આપી?” મા બોલી, “ઇનસાન ઘણું ભેંઈ તપાસીને, તથા ઘણું સાંભળી લઈને, ઘણું થોડું જોલે એવી ધારણાથી.” આ બોલની સંજ્ઞામાં જન્મથી તે મરણ તુલિક એટલું તો અવલોકન કરવાનું છે કે, ઘણા લાંબા આવરદાનાં નર-નારીઓ પણ તેને કિચિત રવેસે પુગી ન વળે. દરેક પળ ને દરેક કદમ પોતાની ભેડે નહિ ભેયડી જીનસો અને નહિ ધારેલી અન્યથાઓ લાવે

છે. થોડું સાંભળીને નકામો ઠાકણકારો કરનાર ધણી નાહક પોતાનો પદ ગુમાવે છે. જગમાં જશ યા અપજશ, લાલ યા ખોટ, ફાયદો યા ગેરફાયદો મેળવવો કે ગુમાવવો, અન્ય ઉપર નહિ પણ ખાસ જળાં અથવા વાણી ઉપરજ છે. કહેવત છે કે એક જોલી બાંધાવે ને એક જોલી છોડાવે. એક જોલી અમૃત સમાન ઇચ્છિત ગણાય છે, ને એક જોલી વિગથી પણ વધુ વિનાશી રહે છે. તેની ખાતરી કાળે કાગડા અને કોયલનો સુકાળથી આપી જતાવ્યું છે કે:—

હલો.

કાગડા કિસકા ધન હરે, કોયલ કિસ્કુ દેત;

સુ શબ્દ સુનાયકે, જગત પ્રશસા લેત.

કાગડો કોઈતું દ્રવ્ય પડાવી લેતો નથી, ને કોયલ પક્ષી કોઈને ધન આપી દેતું નથી એટલે કે, બનેથી જન અમાજને કશું તુકસાન કે કશો નફો થતો નથી. ત્યારે કાગડાથી કાચર ચઢ્યો છિએ કા ? કોયલથી રીઝ્યો છિએ શા કાળે ? કારણ કાગડાની જળાં ઉપર કઠોર વાણી છે, તેણે જોલણું અરુચીકર જણાતાં તેને ઉરાડી મુકવામાં આવે છે. મગર કોયલની વાણી આનંદમય હોવાથી, તે વધુ વખત ગેસીને જોડ્યા કરે તેમ સવે કોઈ ઇચ્છે છે. તેજ સુવાદેક કાગડાની માફક ભુંડું ભાખનાર શખ્સોને કોઈ આહતું નથી ત્યારે કોયલ જેવું મધુર જોલનારાઓ પોતાની વાણીથી આલમનાં દિલ હરી લે છે સખુનને રંગર માફક માગો એટલો તણ્યા!

બેત.

સખુનમાં છે ગિહાશ મહેર ને માયા,

સખુનથી જણાય છે મુખ, ને ડાહ્યા.

સખુનથી વમે છે દુશ્મનીતું ઝેર,

સખુનથી થાય છે સલાહ ને વેર.

સખુનમાં ફાયદા ને તુકસાન છે,

સખુનથીજ અહેવાન—નેક ઇનસાન છે.

(મનમુખ.)

કેટલીક વખતે આપણે એવા આંધા ધુધી કિંવા વા લગી સખુન વહેયે છીએ કે તેથી જાણે વેળાએ આપણી પોતાનીજ હમી થાય છે, અને ત્યાર કેડે વધુ સાવધ રહીને જોલવાની શુદ્ધ ઉદ્ધટે છે. એક ફ્રાન્સિસ સાહેબ રાત્રે તપાસ અર્થે શહેરમાં ફરવા નિસર્ચા અધારામાં એક શખ્સ સગાય અથવાડથી તેમના ડાળામાંથી “રાજ-બરી” નિકળી, રમતા ઉપર તે પ્રસંગે જાતી જેવું કાંઈ ન હોવાથી, “તેરીલી ચુપને મેરીલી ચુપ”ના કાયદે તેવણ વાત અખ્યાડા કરી ગયા. સતના સમયે પોતાનાં જ્ઞાનસ વગર કેઈએ જાહેર ન ફરવાતું ફર્માન વળતે દિને તેવણે વિહિત કયું. થોડા રોજ પછી પેલાજ શખ્સ સાથ અચાનક પાછી “હમાબેર” થયાથી તેવણના મિત્ત-જનો પારે Boiling Point ઉપર ચઢી ગયો.

“કેમ રે ઝો બેચદળ! કાનસ માથે રાખીને રાત્રે હિડવાનો મે હુકમ કર્યો છે તે તુ બાણતો નથી કે?”

“મે હુકમનો ભગ કર્યો નથી મહેરબાન!”

‘ત્યારે કયા છે તારી સોડે કાનસ?’

આ ઉમરથી તેણે પોતાનાં પહેરણુ નીચેથી એક કાનસ કાઢીને ફાજ દારને બતાવ્યું

“સુખા! તેને રૂપાવીને કા ફરે છે? હાથમા છુટુ રાખા!”

“આપે તે બાળેનો ડશેા હુકમ હજી આપ્યો નથી આખનું કર્માન કાનસ વગર બાહર ન નિકળવાનું માત્ર છે.”

ફાજદાર જીવર થઈને તમાથી ચાલી ગયો- બીજી સવારે તેણે હુકમનાસુ બાહર પાડ્યું કે, રાત્રે મવેંએ પોતાના કાનસ ખુવા દેખાર્ય તેવી રીતે હાથમા ગળવા પેલો રાખસ બાધ પીને ફાજદારની પુઝ પકડી બેઠેલો હોવાથી, એક રાત્રે તેણે ફરી લાણીબેઈને ફાજદારના હાડકા દોડરા યા શિક્ષા કરવા માટેનો લાગ ઠીક મળેલો બેઈ ફાજદારને ચોર ચરખી ચઢી

“કમળખત કુત્તા! હવે તુ માણુત મપડાયો કાનસ કેમ નહિ મળે?”

“આ જુઓ સાહેબ!” તેણે તુરત કાનસ દેખાડ્યું

“પણ તેમા મોમળતી કયા છે?”

‘તે સળધે આપે કશું કર્માવ્યું નથી”

રાતની વેળાએ કાનસો સાથે મોમળતી રાખીને ‘બાહરો નિસરવાનો હુકમ ફગેત થયલા ફાજદારે ત્રીજી મરતગે ફાજસ કર્યો થોડાં રોજ ગુજરવા બાદ તે તુફાની, ફાજદારને માછો બેરથી/લેટી પડ્યો, અને કશામા હોય નહિ તેમ બિન સગળાવેલા કાનસ સાથે બોકડ થઈને ઉભો

‘નાપેકાર શ્યતાન તારા કાનસ-મોમળતી કયા સુખા?”

તેણે સિના બેરવીને તે બતાવતા, ફાજદાર ખુબ બકા થઈ બોલ્યો—

‘સુવરના સમરા! તેમા રોશની જા ન કીધી?”

‘રોશની કરવાનો હુકમ આજકાલમા બાહર પડે તેને માન આપીને કાનસગા મોમળતી જરૂર મળગાવતો રહીશ હું તો કર્માવેલો બદો!”

તે દિવસથી ફાજદાર માહેબ શિખ્યા કે હુકમ કાઢતા ડેટલું ચોકમ રહેવું. હુકમ અર્થસુચક હોય તો, અને વચન વિચારશિવ હોય તો જબાની લગમા સપડાવું ન પડે! જીભની પોતેજ જણાવે છે કે—

દેખો મદદગુ મારા-કયજે, જાણુ ગુજર હોય ત્યારે
કાણુ વિનાના સુજી હારે, સપડાવે હું ખુડી ધારે

આટલીવાળા ૧ અમલ ફરીનાઇન ટેક્સ્ટ ૧ યાન દરેક આટલીમાં નંગ ૧૦૦
 આટલીવાળાની અમલ ફરીનાઇન ટેક્સ્ટ ૨ યાન દરેક આટલીમાં નંગ ૧૦૦
 આટલીવાળાનું એગ્રીકલ્ચર મેરેરીંગ તાન, ઇન્ડિયન યાન વગેરે માટે દવા
 આટલીવાળાની ટાંનીક પી મ શીકા માથુઓ અને મગનતુની નાનાઇ માટે ગોળા
 આટલીવાળાનો તુલ પાકડર, દાતના રક્ષણનું મળત
 આટલીવાળાનો રીંગમ અંતરેન્ડ, દાન, ઘોળી ધિય વગેરે માટે મનમ
 સધળા દવા વેચનારાઓ પાસેથી મળશે અથવા લખો

ડા. એચ. એલ આટલીવાળા સન્સ એન્ડ કું. લીમીટેડ

નં. ૮૬ વરલી મુખર્ષ નં. ૧૮.

તારતુ સરનામું ડાકટર આટલીવાળા દાદર.

Dr. H. L. Batliwalla Sons & Co, Ltd.

No 87, WORLI, 18 BOMBAY

Telegraphic Address ' DOCTOR BAILIWALLA, DADAR '

ગ્રાંટરોડ વેરથી તમારે મારકીટ વેર ઘડેલા ખાતો
 જવાની કંઈજ જરૂર નથી.

જામ, બેલી, ખીજીટ, મારકીન, કોકો, ઑકલેટ, ઇ. વેલતી
 ખોરાકી; સેન્ટ, લવન્ડર, કોલોનવાટર, સાબુ, તેલ, હેરઓઇલ;
 જાતજાતના મેકરેના; બેપાનીઝ અને ચાઇનીઝ કટલરી, તથા બેટ
 સોગાટને લાયકની હમા ચીઝો; પેટન્ટ મેડસીનો, અને પચ્ચુમરી,
 માગકીટ લાવે અમો વચ્ચે છાએ.

પીરોજશા નશવાનજીની કું.

શેઠના ચૉલ, ગ્રાંટરોડ, મુંબઈ.

માલિક:—પરિશા શાપુરજી મેસાનીયા.

જે. ખરશેદજીની કું.

(આ કંપની વીસ વર્ષનાં જીતાં અનુભવીની જાતી દેખાએ છે એલ આલે છે)

હમારે ત્યાંથી તમસારીની કપ્તી, ધી ખાડ, મેયો, દરતો મસાતો ચાહે મરી, મુખા,

લોખાન, અગર, બચ્ચાના રમકડા, નવા વસ્ત્રના ત્યા નદે મરો, બે

આપના લાયક ચીજો, ત્યા દરેક જાતનો વિતામતી માવ, પેટન્ટ

દવાઓ, વિગેરે કાઢાયન લાવે મનગે

તાપ્પા બીલ્ડીંગ, રેલવે સ્ટાટીનની સાંમે, ચનીરોડ જકજન મુખર્ષ.

કાણુ કહેછ કે હુ કા વાળ લાંબા થતા નથી? કોણુ કહેછ કે ખરી ગયલા બાલ
પાછા આનતા નથી? કોણુ કહેછ કે ખરલચકા વાલો નરમ રેશમ
જેવા થતા નથી?

એ બધુ બોલવું સદતર હળગ છે

મધરાસ હેર ઑઈલ.

એ બધા વાધાઓનો ખોટા પુરવાર કરે છે. એ વિખ્યાત તેલ બાલને રેશમ
જેવા નરમ, સુવાળા ને ચલકતી કરે છે તેનો કાળાસા, ટકાવી રાખે છે, માથાને
ઠંડક આપે છે. મગજને આરામ તેમજ શક્તિ બદે છે. શીશી એકના આના ખાર

સોલ એજન્ટ:—સેહરાબછ-ડી. પટેલ,

પ્રોવીઝન એન્ડ પેટન્ટ મેડીસીન મરચન્ટ,

પારસી બજાર, કોટ, મુંબઈ.

ધ્યાન રાખજો આ તમારા લાભ માટે છે!

કારણ કે

આ વખતમ
બજારમાં ભાવના
ઠેકાના નંથા પણ અમે
એકજ ક્રીશયત
ભાવ રાખેલો છે માટે
જો તમુને દરેક ચીજ
જેવીકે દરેક કંપનીની
પેટન્ટ મેડીસીન,

પ્રોવીઝન, પરફ્યુમરી
વીગેરે વીગેરે જોઈતી
હોય તે નીચલા
ઠેકાણે આવી ખાત્રી
કરો.

બહારગામના ઓ
રડરપર પુરતુ ધ્યાન
આપવામાં આવશે.

પૈસા પર પ્યાર.

(પારસી સંસારની એક યોટી વારતા.)

લખનાર—મીસ ગુના કાવસશાહ ધરાની.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

સંસારમાં સડો.

જે માસ પાછા પાણીનાં દેલાની માફક વહી ગયા અને જેહાંગીર નવો જન્મલે. તર્જ્યાર થયલો હોવાથી જોરશેદને મુંઝવે લઈ જવા આતુર બન્યા હતા.

“જો પપા દીધર ! જેહાંગીરને થોડો વખત હજુર હયાં રહેવા માટે કાલાવાલા કરો ! મને એટલું જલદી તમારાથી છુટાં પડવા ગમતું નથી” જલદીજ બધાં-ઓઢી છુટાં પડવાના વિચારથી તે છોકરી ખીટી જતી હતી. અને તેણી ત્યારે પોતાનાં બહાણ પપાનાં ગલાં આમપાસ હાથ ચીંટાટી, થોડો વખત જેહાંગીર પાસે માંગી લેવા કાલાવાલા કરતી હતી, “ફકકત થોડોજ વધુ વખત પપા, જેહાંગીર તમારું કહ્યું જરૂર કરશે.”

અને એમ થોડા દિવસ વહેવા ઉતરી પડેલાં તે બેડાંએ દાદાભાઈની બાંહેધરી ત્યાં જે માસ વધતા, ગળડાવી નાખ્યા.

દીકરી અને જમખના માનમાં દાદી દુણાશે પોતાને ત્યાં થોડાંક મેહેમાનો બોલાવ્યાં હતાં જેઓમાં એક ઘણીજ ખુણસુરત પૈસાવાતી વિધવા તેહેમીના વકીલ ધણીજ ભુવાન ઉમ્મરમા એક યુદ્ધ લક્ષાધીપતી ચેકયાને પરણી થોડાજ વખતમાં ધણીને ખોહી તેનાં લખખોની એકલી હકદાર ધણીયાણી થઈ હતી. તેણી એક જખરી નખરાં બાજુ એવત હતી. પોતાની ખુણસુરતીથી આંખનાં એકજ પડકારમાં તેણી લલા લલાઓને પોતાની મરજી મુજબ ચલાવતી હતી. તેણીનાં નખરાથી અને પૈસાથી અંજઈને ઘણા ખાન્દાની ભુખરી બારચો તેણી સાથે પરચુવાનાં ફાંફાં મારતા હતા પણ આય નખરાંબાજ બેરીને લગનની સુમરી પસંદ નવી હોવાથી હજુરણી તેણી એકલીજ છંદગી ગુનરતી હતી.

આવી એક ડેનજરમ બેરીને પોતાના કુટુંબમાં મેહેમાન બોલાવવા માટે દીન-ખાઈ કુઇનો જીવ અંદરથી મણોજ કચવાતો હતો પણ તેવજુ પોતાના લાઈની મરજી

સામે થઈ શક્યાં હતાં નહીં. જેહાંગીરને તેણીની પાછલ ઓળા માફક લમતા જોઈને દીનબાઈ તેણેમીનાં વકીલ પર ઘણાજ ખટ્ટા હતાં પણ તેની તે વિધવાને ભલે પરવાહ હતી !

ગરીબ બાપડી જોરશેદ ! તેણીની નીરદોશ આંખો સામે ચાલતી ઠગઈ તેણી જોઈ કે સમજી શકતી હતી નહીં ! આય જૈરીનાં નખરાંથી અંજળને જે રીતનું ધ્યાન જેહાંગીર તેણીપર આપતા હતા તે માટે એડીનું લોહી ઉકલી આવતું છતાં તે હમેશનો શાંત જવાન જોરશેદ ખાતર, તેને કંઈખી રીતની શીક્ષા કરી શકતો નહિ.

તે એક ખુશનુમા રળીયામણી સહવાર હતી. જ્યારે જેહાંગીર જોરશેદ, એડી અને તેણેમીના વકીલ આજની સહવાર કેવી રીતે ગુન્તરવાની ખુશ ગુફતેગોમાં રોકાયેલાં હતાં.

તેણેમીના વકીલે, કંઈખી મીસચીફ કરવાની આય એકજ તક જવા દીધી નહિ.

“જેહાંગીર આજે તો તમે મને તમારી નવી દોગકોર્ટમાં ફરવા લઈ જવાના હતા !” જોરશેદનો ઉપલેા સવાવ સમજી તેણેમીનાંએ એક અર્થ સુચક નજર જેહાંગીરપર ફેંકી.

જેહાંગીર જોરશેદને કંઈખી જવાળ આપ્યા વિનાં ચુપ બેઠા. ઇંગ્લેન્ડ કહેવત છે કે Lookers-on see most of the game અને તેમજ તેણેમીનાં વકીલે જેહાંગીરને આપેલો એક આંખનો પલકારો એડી બરાબર જોઈ શક્યો. જોરશેદ થોડું થોભી ફરી પાછો તેજ સવાલ જેહાંગીરને કીધો, અને હવેજ તેવણે જવાળ કર્યો.

“નહિ જોરશેદ, કોઈ બીબનેજ માહરી સાથે તે નવી કોર્ટમાં ફરવા લઈ જવાનો આજે માહરો વિચાર છે, માટે મને માફ કરજે. એક વરને હમેશાં પોતાની મોહોર દાર સાથેજ જ્યાં હોય ત્યાં ઘસડાવાનો મને જબરો કટાલો છે.”

એક અમીરથી તે એક ગરીબ જેડુત વટીકને તે જવાળ શરમાવનારો હતો.

જોરશેદ આવા ઉધારાં અપમાનથી એક પલ ખેંજલતને મારે લાલ બની અને પછી બોલજ પલે તમામ ફીકફી થઈ ગઈ. એડીએ જેમ તેમ પોતાના ગુસ્સાપર કાબુ મેલવ્યો.

કંઈખી સામે જવાળ આપી આય નાચીઝ ઓરત સામે પોતાનું પત જોડોવા, જોરશેદને ગમ્યું નહિ અને તેણી ચુપજ રહી.

જે પળ વધુ અને જેહાંગીર હસ્તા હસ્તા તેણેમીના વકીલ નજદીક ગીયા.

“તમને ફરવા લઈ જવાનું મને માન આપશે, બાનુ !” તેવણે પુછ્યું.

“એમ તે કંઈ હોય ! તમારાં જૈરીની મરજી મને પહેલી પુછવી જોઈએ” એ ધીમું ટોંગી હસ્તુ હસી તેણીએ જોરશેદ ગમ જોયું.

“મોટી ખુશી સાથે તમે જાવો !” જાણે જેહાંગીરના અપમાનની તેણીને એક તલ્લભારણી પરવાહ નહિ હોય તેવી દેખે હસીને જોરશેદે જવાળ દીધો. અને હાલ

તુરત તો મીસઝીફ પુરેપુરી થયલી જોડ, તેહમીનાં વકીલ જેહાંગીરની ખાજુપર હાથ તેકવી બાહાર પડ્યાં.

જોરશેદ, એક લપેરો ખાઈ ખાજુની ખુરશીપર ઠપકઈ પડી. આય ખુદશાં અપમાનથી તેણીનું આખું બદન ધુજતું હતું. જરી પડતાં આંસુઓ ઢાંકવા તેણીએ પોતાનો ચેહેરો બધે હાથોમાં ઢાંકી દીધો.

આય બહાલી છોકરીનું ચેર લાલવા એડી આય પળે પોતાની છાંદગી આપવા તૈયાર હતો. તેણીને અપમાન કરનાર તરફ શુરઆથી તેને પોતાનાં ઢાંતે ઢાંત કચકચાવી મેલ્યા.

“જોરશેદ, એવી રીતે અફસોસ કવામાં શું ફાયદો છે?” તે તેણીની નજદીક ગયો અને તેણીનાં હાથોમાં નમી પડેલા રોનકદાર માથાંપર તેને પ્યારથી હાથ ફેરવ્યો.

“જોરશેદ,” જોરશેદને દયકાં ખાતી જોઈ તેને પાછું સમજાવ્યું “આખી દુન્યા જાણે છે તેહેમીનાં વકીલ એક ફર્લટ છે અને ત્યારે એવી એકને માટે કંઈ વિચાર કરવોખો ફેકકટ છે, તમે એ નોનઅન્સ ભુતી જાવો, જોરશેદ.”

“હું ભુતી જાવું, એડી!” તેણીએ પોતાનાં બધે હાથો ફીકકા ચેહેરાપરથી ખીસાડી મેલ્યા “તાહરી અને તેણી સામે તેણે મને પડતી મુશ્કેલી ને તેણી જવી એક ફર્લટ સાથ જવામાં તેને માન સમજ્યું તેને તું નોનઅન્સ કેહેય?” તેણીનાં અવાજ વઠીકમાં નીરાસી સમજાતી હતી.

એડીની ઘણી ઘણી સમજાવત પછી જોરશેદ ઠંડી પડી. જેહાંગીર તરફની પોતાની શુરસાલારી લાગણી તેને જોરશેદને ખુદશાં જાણવા દીધી નહિ. આહા! તે બાહાદુર જવાને જેહાંગીર સાથ જાનતાં મુશ્કેલી શાંતીથીજ વર્તવાની શીખાગણ આખી તેને તેણીને ઓરડામાં મોકલી દીધી.

દીનજાઈની ઘણી ઘણી સમજાવત છતાં જોરશેદ આજો દિવસ પોતાનાં ઓરડામાંજ ભરઈ રહી. આજે સહવારે તેણીને થયલાં અપમાને બહુજ દુઃખી બનાવી હતી. સાહાજે, જીવને ઠીક નથીતું બાહાતું કહાડી તેણી ફરવા જવાગી નીચે ઉતરી નહિ.

અને ત્યારે તેહેમીના વકીલની છુપી રમુજ વચ્ચે, જમવાની અગઉ ફરી આવ્યા પછી જેહાંગીર શુરસાથી લવાંપર ચઢી ગયલા ચીંટલા સાથે માલપર જોરશેદનાં ઓરડામાં જઈ ઉભા.

“આવી રીતનાં ઢોંગ દતુરા કરવાનો મીનીંગ શું?” તેમણે ઓરડામાં દાખલ થતાંની સાથેજ ગગડાત દીધો.

“શાંનો મીનીંગ?” તેવણનાં ઉશકેરાયલાં ચેહેરાપર એક નજર નાખતાં જોરશેદે પુછ્યું.

“આવી રીતે આજો દિવસ ઓરડામાં ભરઈ બેસી માલરો ફેસ્તો કરાવા માટે તમારે શરમાવું જોઈએ જોરશેદ!”

“ઐટલે?” તેણીએ પુછ્યું.

“ઐટલે એમ કે હું તાહરી ચાલથી ઘણાજ ગુસ્સે છેવું. આજે સાડાંજ ત્રણ ત્રણ વખત તુને મેં ફરવા લઈ જ્યાં જોલાવી તો તું આવી નહિ એ શું કહેવાય?”

“માફ કરૂં માથું હપ્પું ને હું નીચે નહિ ઉતરી તેમાં થઈ શું ગયું?” તેણીએ નેણ જમાવી પુછ્યું.

“નહિ એવી નાતાજેદારી હવેથી માહરી આગલ ચાલવાની નથી. મને ખુશી રાખવાની તમારી ફરજ છે તમે શું કરવા ઘેરમા ગંધઈ રહ્યાં તે હું બધું સમજુંચું તમે તેહેમીનાં વકીલના અદેખા બન્યા જોરશેઠબઈ!”

જોરશેઠનાં મુખમાંથી કડવાસતું એક હસ્તું નીકળી પડ્યું “તેહમીના વકીલની હું અદેખી બની! તેવું કછળી હતુજ નહિ.”

“નહિ, હું તાહરો બચાવ માનતો નથી. ઘેરમાં ગંધઈ રહીને તેં બધાને તે દેખાડી આપ્યું. હું જ્યારે તેહેમીનાને માહરી સાથે ફરવા લઈ ગયો ત્યારે ઘણાકને મશકેરીની ઢપે હસીને ગુસ ગુસ કરતાં જોયાં. આય છેલ્લીજ વખત હું તુંને કેહુંચું જોરશેઠ કે એવી તાહરી અદેખી રીતલાતથી મને બહુજ જોડું લાગેચું. જોરશેઠ, માટે બીજી વખત ખુબ સભાલીને વર્તજો.”

“હું માહરી છાંટગીમા તમારી પર એકબી વખત અદેખી બની નથી” તેણીએ તુચ્છકાર કીધો અને તે ખરૂજ હતું. પ્યાર હોય તો દીલમાં અદેખઈ ઉત્પન્ન થાય કેની! તેણી તો તેના પૈસા ખાતર પરણી હતી તેને નહિ “તમારી ચાલપર તોફાન હસ્તું તો તેમાં માહરો શું વાંક? મેં તો સહુવારે તમારી માથે ફરવા જવા માગ્યું ને તમે મને પેલી ફર્લટની આમ્મે તુચ્છકારી કહાડી.”

“ઐટલે?” તેવણ ફરી પાછા ગુસ્સાથી લાલ લાલ થઈ ગયા “શું હું કોઈનેજી માહરી સાથે ફરવા લઈ જવું તેની અગાઉ તાહરી મરજી પુછવા આવું એમ?”

“હું કંઈ તેમ કહેતીજ નથી” મગરૂંથીથી તેણીનું સર ફરી ગયું, “ગમે તો તમે એવી બીજી સત્તર તેહેમીના વકીલો સાથે ફરો હરો તેની મને શું દરકાર? હું તો ફક્ત તમારી પાસે ઐટલુજ માગી લેવુંચું કે બીજી વખત તમે ઐટલા બધા રૂક જાહેરમાં માહરી સાથે થતા ના. અલબત્ત, જેણી કંઈ તમને કેહેવું હોય તે હું એકલી હોવું ત્યારે કેહેજો.”

“તે તો જેવી માહરી મરજી ને વખત.” અને તેવણ ઐટલુ જોલતાંજ રાહોં સાબેર તેણીને જોરડો છોડી ગીયા.

હવે જોરશેઠ બિચારી શું કરે? આવી રીતના કઠંગા સ્વભાવના માટીડાની સાથે તેણી કેવી રીતે રહી શકે? તેની દરેક મરજીને તાબે થવા સિવાય છુટકોજ ક્યાં હતો?

ઓ ખુદા ! તેણી કે જેનાં એક શબ્દ પર લાલા લવાઓ પોતાનું મર કુકા-
વના હતા. તેણી તરફની એકજ મીટી નેજર કે હરવા માટે તરસના-હતા, તે આવું
અપમાન કેવી રીતે સાખી શકે ?

જેમ તેમ તેણી પોતાની લાગણીઓ પર કાળુ મેળવી લઈ આખે દિવસે નીચે
જમવા ઉતરવા તૈયાર થવા પડી.

“કંઈ નહિ, હું જમવા તો નીચે જરૂર ઉતરશ. માહરાં એડી !” અને એડીને
માટે તેણીએ એક ઉડા નીમાઓ ખેચ્યો “માહરા એડીને જોયાથી ને તેની હાપણ
વારી વાત સમજાયાથી તો મને મુખ મલમે !” અને તેણી ઘણીજ તન્મુમતથી
તઇયાર થઇ નીચે ગઇ.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

એક તક !

રાત્રા એડીએ મહા મુરકેલીએ સમજાવીને જોરશેદના દીલમાં ઉશકેરી મુકેલી
વાલી લાગણીઓની જેહાંગીરની દિવસે દિવસની વધાની જતી દયાહીણ રીનલાતથી
નાશ પામતી ગઇ.

તે સુદર નીરદોશ છોકરીના લવિખ્ય માટે હવે તે જવાન ખરે મને ખીલીયા
અને કમકમવા લાગ્યો.

હજુરની, કંઈની કરીને બહાલી જોરશેદને સમજાવીને તેઓનો ખીગડેવો
સંસાર રાહા ઉપર લાવવાનો તેણે મનથી મગ્નમ કસદ કીધો. દર દિવસે છુપી
ગમીથી લેવાતી જતી તે સુદર છોકરી માટે તેણે જગર બળી જળી જતું હતું,
અને ત્યારે એક છેલ્લીજ વાર, જોરશેદને જેહાંગીર સાથે વધતો બગાડ નહિ કરવા
માટે સમજાવવાની તેણે એક છેલ્લીજ તક લીધી.

સગી સાંહાંજતું અઝકહું શુરૂ થઇ ચુક્યું હતું. પણ, આખો દીવસ ઉધી
મુંડીએ લખીને બે કલાક ઉપર થઇ પરવાયા છતાં એડી, આજે એક પાચ મીનીટની
બાગમાં લટાર લેવા ઉતર્યો ન હતો.

જોરશેદ શિવાય તેને બધાં પદોણાઓને એક એક પછી મોટર, ગાડીએ
ફગ્યા જતાં જોયાં હતાં. ત્યારે જોરશેદને એકાંતમાં મગી તેણીને સમજાવવાની
આય છેલ્લીજ તક તેને જવા દીધી નહી.

ઘણીજ નરમ ખગડે તે બારી આગળથી ઉભેલો હવે પ્યાનો વગાડતી જોરશેદ
નજદીક ગઇ ઉભો. તે સીકા આંખોમાં આંસુઓનો સગકાત તેને ખુલ્લો જણાયો.

તે બહાવા જવાન સામે રહતી પકડાઈ જવા માટે તેણી એક પણ ચહેરામાં તમામ લાલ જની ગઈ. તેની તરફ કંઈક કીકડું હસતાં તેણીએ પોતાનો મુખડો આંસુઓ છુપાવવા એકી તરફથી ફેરવી નાખ્યો અને તુરત વગાડતાં અટકી પડી. એકી તેણીની લગોલગ જઈ ઉભો.

“જોરશેદ” તેણે ઘણાજ ગંભીર અવાજે બોલવાનું શુરૂ કરીધું, “જોરશેદ, જે તમે હુન્યાને તમારા બાહારનાં ખુશાલ દેખાવથી છેતરવા માંગતા હોવો તો મનેની શું કરવા તેઓની સાથે છેતરવાની કોશિશ કરોય ? તમારાં આંસુઓ તમે બીજી આંખોથી છુપાવી શકો પણ, માહરી આંખો તો જોવાને સદા ખુલ્લી છે.”

તેણી નમાવેલી ડાકે અને નીચી નજરે સુખ ભેંસી રહી.

“જોરશેદ.” તેણે થોડું થોભી ફરી પાછું બોલવાનું શુરૂ કરીધું. “તમે બાહારથી હસોય બોલોય, ગાયોય વગાડોય, અને બીજાંઓને છેતરી શકોય, પણ હું, હું કે જે તમને પુરેપુરા જાણખુચ, તે કેવી રીતે એ તમારા બાહારના ઢોંગી દેખાવથી છેતરાઈ ? હું જાણુચ કે તમે અંદરથી ઘણાજ દુઃખી છેઓ.”

“એ હ.બ મેં માહરે માથે પોતાને હાથે ખેંચી લીધુંય, એકી.” નાશીપામીથી ઢળઈ જતા ધીમા અવાજે તેણીએ જવાબ કર્યો. “એ બધી મને માહરા લોભની શીક્ષા છે”

“આજે કેટલોક વખત થયો માહરા દીલમાં રમી રહેલું મને કેહેવાની તમારી રજા છે, જોરશેદ !” તેણે પુછ્યું.

“એકી, તમે એમ પુછીજ કેમ શકોય ?” તેણીએ તેણી તરફ ઉઘે બેસું, “તમે કંઈ બી કેહેવો ને તે નમજવા હું ખુશીથી તૈયાર છેવું.” અને એક લાંબો ઢમ તેણીએ ખેચ્યો.

“તમને હું દુઃખી જોઈ શકતો નથી.” આજુ બોલતાં તેના અવાજ વટીકમાં દુઃખ સમજાવતું હતું; “અને તેથીજ તમારી માથે પાત કરવા હું તલપી રહ્યોય. જોરશેદ, તમારા ધણી સાથ વધતો જગાડ થતો અટકાવાનો શું કંઈની ઉપાય નથી ? ને ત્યારે એક ઉપાય જે માહરા ધ્યાનમાં છે તે કેહેવાની મને રજા આપો !”

ઓ ! તે કાકલુદી ભર્યો મીઠકો અવાજ સમજતાં તેણીનાં દીલમાં શુંની ઉભરા ઉગાતા હતા તે તે કયાથીજ સમજી શકે ? એક ધીમી, હાય સાથ, તેણીનું રોનક-દાર માથું તેણીનાં બધે હાથોમાં નગી પડ્યું.

“તમને જેની ઉપાય સુચવવો હોય તે બેલાશક સુચવો.”

“હું તે સુચવી શકુચ.” તેણે નરમ અવાજે પાછું શુરૂ કર્યું, “પણ તે પ્રમાણે વર્તવાનું તમારા હાથમાં છે. ધણી ધણીયાણી વચ્ચે માથું મારવાનો મને જરાકની હક નથી, જોરશેદ જાનુ, પણ, પણ, તમારા મુખમાં મને પોતાને એટલું મુખ છે કે-કે, જેની માહરા દીલમાં છે તે બોલવા માટે હું માહરાં દીલને થોભાવી શકતો નથી. માફ કરજો જોરશેદ, પણ હું જાણુચ કે નરમાસથી ઘણા કઠણ અને ઘાટકી દીલોળી છતાયલાં છે. ઓ ! માહરૂ માનો જોરશેદ, ને તમે તમારા ધણી આગળ

જઈને બધી ગઈ ગુજરીની માફી માંગો; ને તેને નરમાસ અને ખ્યારથી છૂતી તેની સાથે સંપથી નવી છાંદગી શરૂ કરો. તેવણની દરેક મરણને તાબે થવાનું તમે તેવણને વચન આપી ખુશી કરો.”

અરેરે! તેણીનાં પોતાનાંજ મુળની કાલજી કરનારા આય બાહ્યાદર જવાનની માંગણી તેણી કેવી રીતે ના પાડી શકે! નીરાશીથી તેણીએ પોતાનું માથું નકારમાં ધુણાવ્યું.

“એ બધું તેની આગલ દેહકલ જશે એડી. મુરજ ને જરફ, પાણી ને આતશ કદી સાથે સંપથી મલી શકે પણ માહુરા અને તેવણનાં વિચારો કદીથી એક મલતા થઈ શકશે નહિ.”

“તમે કોશેશ તો કરો!” તેણીને ખીગલતી બેઈ તેણે ફરી પાછું કાલાવાલાની ઢપે માંગી લીધું, “કોશેશ કરો ને બે કદી તમે તેમા નાસીપાસ થાવો તો તમે તમારું જનતું કીધું નાં વિચારેથી સંતોષ લઈ શકશો.”

“જવાબમાં તે મને અપમાન લાગે તેવું જ ગોઠશે તો!” તેણીએ ફરી પાછી આનાકાનીથી વાંધો લીધો.

“નેવર માર્ફન્ડ, બેવો ખોરશેદ. તમે કેટલાં જુવાન છેઓ. તમારી નજર સામે બધી આખી લાંબી છાંદગી પડેલી છે, ને તે આખી છાંદગી તો તમે મુખી દેખાવાનાં ખાલી ઢાંગ કરવામાં તો પમાર કરી શકશોજ નહિ. તમુને ધરખમ મુખ મલવું બેઈએ ને તે એકમેકના સંપ વગર મલી શકેજ નહિ.”

“ને બે મને તેવી કોશેશમાંથી નાસીપાસીજ મલી તો!”

“તો ખુદા, તમુને એવું દુઃખ જમવાની શકતી બક્ષશે! પણ તમે કોશેશ તો જરૂર કરો.”

“હું તમારું કહ્યું કરંશ. એડી” તેણીએ જે પણ વિચાર કરી લઈ જવાળ કર્યો “બે કે ઘણી વખત આય આગમજ હું દોરતીની આલું કરતી તેવણ આગળ ગયલી અપમાનભર્યા શબ્દો સમજીનેજ પાછી ફરીચ અને મને ખાત્રી છે કે તે આય વખતથી માહુરા ગોલને ધિક્કારી તો કહાડશેજ. પણ એડી, તમારું કહ્યું હું જરૂર કરંશ.” અને મરીળ તો છોકરી! તેણે કંઈની કરીને તે કડણ હયાના કઢંગા સ્વભાવના ધણી સાથે વધતો જગાડ નહિ કરી તેની સાથે મળી જવાનો પકડો ઠરાવ લીધો.

અરેરે! ખ્યાર લેવી પચિત્ર લાગણી તો તેઓ જાંધે વચ્ચે-હતીજ નહિ. પણ કુકલત તેઓ હવે પછીની છાંદગીમાં સંપથીજ રહી શકે તો ખોરશેદને મનથી ઘણું હતું.

તેને, એટલે બેહાંગીરને, ખુશ મીઝાજમાં બેવાની તેણી તે પછી તક શોધતી રહી. કોઈ બીજી વખત તેવણ ચાહેખો નીઝાજ જારખેલાં હોય ત્યારે તેવણની નજદીક જઈ દોરતી કરવાનાં લાલા વિચારો જણાવવા તેણી ડરતી હતી.

ને ત્યારે તેવી એક તકળી તેણીને નજદીક મલી ગઈ.

એક સહવારે નાસ્તા પછી ખોરશેદનાં ખોરડામાં તેણીને કંઈ અગત્યના હુકમો આપવા, તેણીની ખોરડામાં આવવાની સહા ભેટો એક બારી નજદીક ઉભો હતો. કોટનાં ગજવામાં બે હાથે ખોસી, એક બારીએ લટકાવેલાં નાનકડાં રૂપેરી તારના પીંજરામાં બેલથી ઉડ ઉડ કરતાં ખોરશેદનાં માનીતાં ચંદ્યાઓને ઘડીસલ મારી રમાડતાં, તેવણને ભેટાં ખોરશેદનાં છગરમાં તે વાતે છેડવાની ઉલટ પેદા થઈ.

ઘણેજ હલકે કદમે તેણી તેવણ નજદીક ગઈ અને તેવણનાં ખોળાં પર પોતાનો નરમ શેપદાર હાથ મેલ્યો.

“મને તમે બોલાવી, જેહાંગીર.” તેણીએ નરમાસથી શુરૂઆત કીધી.

“હા ખતી, મને તાહરી સાથે આપણાં નવા તૈયાર થયેલાં બંગલા બાળત વાત કરવી.” અને તેવીજ અને બીજી કેટલીક જુદી જુદી બાળતો ઉપર અર્ધોએક કલાક તે માટી બૈંચે સુજ ગુજ કીધી.

અત્રે આવ્યા પછી આ પહેલીજ વખત તેને આર્મ પોતાની મરજી રાખતો બેઠો ખોરશેદનાં છગરમાં આશાના આખાં કીચ્છો પ્રકાશી નીકળ્યાં.

“શું કામ તેણી આવી સરસ ટક જવા દે! નહિ, આજેજ, હુમણાજ તેની સાથે કંઈગી લટકો ફટકો કરી નાખવાના મક્કમ ઠરાવ પર તેણી આવી.

“જેહાંગીર બહાલા,” અતિ ઘણી નરમાસ અને કાલાવાલા કરતી ઢમે તેણી તેની નજદીક એક ખુરસી તાંણી બેઠી. “હું તમારી સાથે હુમણાં કંઈ વાત કરવા માંડું તો તમે સમજશો!”

“તુને જેળી ગમે તે બોલ, દીકરા.” હેખધતુંજ હતું કે આજે તે શેકયો ખુબ લાહાતમાં હતો.

“માહરા પપાને, ને પુર્મજને છોડી જતાં મને ઘણુંજ ફીલ થાયજ જેહાંગીર.” તેણી બોલી શકી, “હું તમારી સાથે પછીને પહેલી માહર મહીર છોડી ગઈ ત્યારે મને જેટલું ફીલ થયું તેથીથી વધારે મને હુમણાં થાયજ.”

“આપરાથી હવે વધારે વખત રહેવાય નહિ ખોરશેદ” તેવણે તેમજ નરમાસથી જવાબ કર્યો. “આપરે અહિયાં એટલે લાંગો વખત થયો તાહરા પપાનાં ઘેરમાં ધાઈ પડેલાં છેયે, ખોરશેદ, કે તેનો વિચાર કરતાંથી મને તો હવે શરમ લાગેજ. હુમણાં તો આપુને જુવુંજ બોમએ પછી બીજી વખત બેઠો લઈશું પતી.”

“તે તો હુંગી-સમજુજ, જેહાંગીર” તેણીએ ધીમે જવાબ કર્યો પણ કંઈ ધુંગી દહેસ્તથી તેવણની ગરદન આસપાસ વીટલાયલા તેણીનાં સફેદ હાથો ધુન્યા અને તે સફેદ ચહેરા વધતો ફીકકો થયો.

“આપરે આટલા વખતમાં સુખથી નથી રહ્યાં, જેહાંગીર રોજ ને રોજ કંઈ કંઈ કળયો કંકાસ આપરી વચ્ચે થયાજ કહેજ.” જેમ તેમ બીહીતાં ધુન્યાં તે બાપડીએ શુરૂઆત કીધી.

“હા,” તેવણ હસ્યા “ખરૂં છે, ખતી; આપરે સંપ ને શાંતી તો પરજ્યા પછી તો નભે નાણીજ નથી.”

ઓ! કેવો તો રાહા ઉપર આવતો હતો! તેણીએ મનથી ખુશી થઈ વમાસ્યું.

“તે બધું વીમરી જઈને મને નવી સંખીલી છાંદગી શુરૂ કરવા કેવું ગમેય, જેહાંગીર! જો તમે મને મદદ કરો તો તમને ખુશી ને સુખી કરવાની હું કેવી કોશિશ કરું!”

“તું કંઈ આજે ‘રીવાઈવલ ઓફ ડીમીટ્રી’માં તો નથી જઈ આવીને, જોરશેદ!” કંઈ તુચ્છકારનું હસતાં તેવણે પોતાની ગરકન આસપાસ વીંટલાયલા તે બે નાનુક હાથો અછાતી મેટ્યા.

આવા ખુદલા તુચ્છકારથી એક પણ ગુસ્સાથી જોરશેદનો મુખડો લાવ લાવ ઝની ગયો. પણ નીકળી પડતા ગુસ્સાગાજ શબ્દો અટકાવવા તેણીએ પોતાના હોઠો મજબુત પીર્યા.

“નહિ તેમ નથી, જેહાંગીર,” કંઈ મુરકેલીથી પોતાના અવાજ પર કાણું મેલવતાં તેણી જોલી “તેમ તો નથી જરાક તો આપરે શાતી ને સપથી રહી શક્યે તો અરે! આપરે કેવાં સુખી થઈ શક્યે! જો જેહાંગીર જુલાલા, માહરી સાથે હવે પછી ગુસ્સા અને ધિક્કારથી નહિ વર્તવાનું તમે મને પ્રેમીસ નહિ થઈ શકો?”

“એવું કંઈ થેલું ગાંડુ પ્રેમીસ હું તુને આપવાનો નથી, જોરશેદ” તેવણ ગુસ્સે થયા. “દરેક માણસને પોતાની મોહોરદારનો વાક પડતાં ગમે તેમ ધમકાવવાનો હક છે ને તે હક હું આપી દઈ શકતો નથી.”

ઓ! હુજુરખી તે બાપડીએ શાત રહેવાની મજબુત કોશિશ કીધી ગુસ્સાથી ઉછલતા છવ પર તેણી જેમ તેમ કાણુ મેલવી ફીકકુ હતી.

“અલગત જાંશુ, માહરો વાંક પડતાં તમે મને ધમકાવજો, માહરી પર ગુસ્સે થજો પણ બીજી વખત તો તમે જરા માહરી સાથે વધતા હેતવંતા, વધતા માયાહું થઈ શકશે કેની!”

“જો રે! ખતી! હું તુને સાફ કેહું.” તેવણે હવે હદ વિનાના ગુસ્સાથી પોતાનું માથું ફફડાવી મેલ્યું “એ તાહરા મગજના ફાંતાને હું કંઈ તાજે થવથ નહિ, એ તાહરી માંગણીનાં હેઠાણમાં મને તો કંઈની ભેદ, કંઈની ભરમ માલમ પડેય.”

“નહી!” તે બાપડીએ જવાબ કર્યો “નહી, તમે એવું ધારવામાં ભુલ કરોય. આપરું ભવિષ્ય સુખમાં નતય તે જોવા હું આતુર છેવું, આપણે લગનનાં મજબુત ગાંકથી જન્મ વેરનાં બધાયલા છઈયે. એક લાંબી છાંદગી આપણી સાથે પડેલી છે તો તે હવે પગીથી સાથે સંપથી ગુન્ટરવાની માહરી ખાહેસ છે. બીજું કંઈજ નહી.”

“એટલે!” તેવણનાં ભવનો ચીલ્લો ચઢી ગયો. “તે હું શું તાહરી સાથે હમણાં સુધી સારી રીતે આદખો નથી? એ શું તુને દરેક વાતમાં સુખ આપ્યું નથી!”

અરેરે ! જેહાંગીરજી શેઠ ! આંક દિવસેની વાતે ઉપરજ એક નખરાંગાજી ઓરતના નખરાંથી અંજી જે રીતવું અપમાન તમે તમારી બર્ધરીને કીધું હતું તે કેમ બુલી જાવેય ? રોજ અને રોજ શું કંઈ છીતાં છખતરાં શોધી આંચ નાની મોહોરદારને પોતાનાં ધાકથી ઠંઠરાવી મેલતાં તમુને જરાકળી દયા આવેય કે ?

તે ગરીબ બાળા સુપજ બેસી રહી આંચ લેનાં ફાટેલ માટીડાને તેણી કેવી રીતે પુરી પડે ?

“તમુને જાણવું જોઈએ, જોરશેઠ જાતું.” તેવણ હવે ગુસ્સાથી હાંફતા પોતાની ખુરસીપરથી ઉઠી ઉભા થયા, “કે મેં જેટલી તમારી સાથે બલક કીધીય. તેટલી ફાંઈળી બીજે ધણી કરી શકતે નહી. મેં તમુને કંઈ જાળદમા નારાજ કીધાય ! તમારી મરજી રાખવા હું માહુરાં માયને છોડી આપ્યો. તમારા ફાંટાને ખાતર મેં માહુરો આવો ઉત્તમ કાસ્ટલ છોડ્યો. તમુને ખુશી કરવા હું તમારા જાવાને ઘેર તમુને એકે બોલે માહુર કામકાજ છેડીને બી લઈ આવ્યો ને અહીંયાં તમારીજ મરજીથી લાંબો વખત તોડી પાડ્યો. તમારાજ સુખને ખાતર મેં માહાલક્ષ્મીના માહુરો બંગલો નવેસરથી સાફસુફ કરાવી તમારા ટેસ્ટ સુખજન ફરનીસક કરાવ્યો. હીરા મોતી, વાડી ગાડી, દરેક ચીજ તો તમારા એકે બોલે હાજર થાયચ તો હવે બોલ્યો, જોરશેઠબઈ કે હવે તે બીજી કંઈ રીતે હું તમારી તરફ માયાળુ થઈ શકું !”

ઓ ખુદા ! તે જે બી બોલતો હતો તે ખરું હતું ! મગર, સાચો પ્યાર, એ એકજ બારી ખેટિ આગળ તે તમામ સુખ બેહીસાળ હતું તે તે મુખ કયાંથીજ સમજી શકે ?

“હીરા, મોતી, વાડી, ગાડી એ બધાંથી જીંદગી થોડાજ વખતમાં ધરઈ જાયચ. જેહાંગીર. સંપ અને શાંતી વગરની એ બધી એશઆરામ શું કાસની, જેહાંગીર ! ઓ ! તમે બસ માહુરી સાથ માયાથી વર્તો ! ને હું તમારી પાસ બીજું કંઈજ માગશ નહિ ? ખુદા ખાતર, તમે માહુરી તરફ એટલા ધિક્કારથી ના જોવો !” હજુરબી આ દયાહીણ ધણી પાસે કાકલુદીથી માંગી લીધું.

“સચ અતર નોનસન્સ ! સચ રબીશ !” તેવણ બખાલ્યા. “એવું રોમેન્ટીક નોનસન્સ કેણ તાહરા બેજાંમાં બરેચ ! તેં જેબી કંઈ માંગ્યુંચ તે મેં બધું તુને આપ્યુંચ ને હવે મેહેરબાની કરી કેહેરો કે બીજું વધારે તુને શું જોઈએચ ?”

અતિ ધણી કાકલુદીથી તેણીએ પોતાની સીહા ચશમો તેની સામે ઉઘડી.

“મને માયા જોઈએચ ! ઓ જેહાંગીર, હું તમુને સાચુંજ કેહુંચ કે મને તમારી તરફથી દયાળુ મીઠા શબ્દો જોઈએચ ! બીજું કંઈજ નહિ !”

અરેરે ! અભાગ્યો તે ! કેવાં ઘાટકીપણે તે આ શુલાળનાં સુંદર પુલને કચડી નાંખતો હતો ! “ઓ જેહાંગીર, બસ તમે મને એટલુંજ કેહો કે તમે ગઈ ગુજરી માટે દલગીર છેઓ ને હવે પછી તમે માહુરી સાથે ધીરજ અને સંપથી રહેશો !”

“એટલું તમને જોઈએયની, બાઈ સાહેબ!” તેવણે ઘાટકીપણે ઠકા કીધા
“વેવ ત્યારે સમજી લેવો તે તમને નહિ મવશે કોઈની જોરતનો શુભામ થવાનો
મને મોટો ધિક્કાર છે ને માહરી મોહરદારે માહરીજ મરજી પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ,
નહિ કે તેણીની પોતાની!”

“બસ! તમે જોતી રહ્યા!” અને તેણી હવે દુ ખથી આજેજ થયલી પોતાની
ખુરમીપરથી ઉઠી ઉભી થઈ

“હા હું કંઈ તાહરી સાથે લયલા મજનુનનાં જેલ કરવા નથી પારસ્યો ને
તેમ તે આશા સમી હોય તો તું ઠગાઈય તું માહરી સાથે મુખી નહિ હોય તો
તેમા માહરી નહિ પણ તાહરી, તાહરા મીઝાઝી ને મજર સ્થાપનો વાક છે!”

“હોયળી! પણ ધ્યાન ગળાને જોહાગીર કે હવે પછી એવી વાત હું તમારી
આગલ કદીગી છેડશ નહિ”

“ત્યારે તો તમે ઘણું જ હડાપણ કીધેલું કેહેવાશે”

“જે તમે હમનાં માહરી તરફ દયા દેખાડી હોતે! માહરી ખાગીઓપર આખ
વીચામણા કરી, માહરી સાથે ધીરજથી વર્તવાનું પ્રોમીસ કીધું હોતે, એક નમુનેદાર
મોહરદાર નીવડવામા તમે મને મદદ આપી હોતે, તો હું આજ પછી કોઈ બીજાજ
જોગત મતે, પણ આય તો જાણે હું તમારી પાસે એક રોટલાનો પુક માગવા
આવી ને તેને બદલ તમે મને પત્થર આપ્યો”

“આલો બસ કરો એ જાપી ડાહી ડાહી વાતો મને નથી સમજવી,” તેવણે
તરાતરા કીધા

“ફરીથી એવી વાત હું કદીગી કરશ નહિ વખત આવતા જો મને એક સાચ્યા
રોસ્તની જરૂર પડશે તો તમારી આગળ તો હું કદીબી સલાહ કે દયા માગવા
આવશ નહિ” તેણી દુ ખથી બોલતી ગઈ

“સો મચ ધી બેટર!” તેવણે હડાઈથી જોવા “જેટલું હું તમારી તરફથી
માથાદુખણ થોડું સમજસ તેટલું સારું”

એક લાળો દમ જેથી તે જોરડા, છાંડી જવા તેણી ફરી

“શાન્તો જોરશેદ!” તેવણે તેણીને જતી અટકાવી હુકમ કર્યો, “આપરા પેર્કીંગ
બરાબર તૈયાર થાય તેપર દેખરેખ રાખજો!”

“તમે તે માટે જોરીકર રહેજો હું જાણુ જોઈ લેવશ” ને તેણી તુટેલે જગરે ગઈ

પ્રકરણ ૩૧ મુ.

આવતી આફતની આગમચેતી!

“જોરશેદ બાનુ કંઈ દીરતા નથી, દીનબંધ!” કોઈગ કમમા પડેણાઓ વચ્ચે
ટાલેલા મારતા દીનબંધને એડીએ સવાલ કીધો!

“કોણ જાણે દીકરા કે એ કયા ભટકેય ?” તેવણે જવાબ કયો “આજે આખો વખત જોરશેદ અનગમીજ કયા દીધીય તે કદાચ એ એના જોરડામા આસાએમ લેવા ગઇ હોતે”

અને ત્યારે એડી નાસીપાસ હવે તે બહાલી છોકરીની શોધમા તે જોરડા માથી ખાદાર પડ્યો

રે ! આવતી કાલે તો તે જે હવે છુગ પાડનાર હતા ! ત્યારે જો બહાલી છોકરીને એકાતમા મળી લેવાનો તેનો જીવ થોડો નહી

દીનબંધ, આગળથી નીકળેલો તે માળ ઉપર જોરશેદના જોરડા તરફ જવા ચઢ્યો. પણ માર્ગમાજ દાદરપર તેને જોરશેદની આયા લીસબર્ન મળી ગઇ

“લીસબર્ન, તાહરા ગાઇ સુતેલા છે કે ?” તેણે પુછ્યું

“નહિ શેકજી, ગાઇતુ માથુ હુખતુ હોવાથી તેવણુ અરધો એક કલાક થયો ખુલી હવા માટે ખાદાર ખાગમા ગીયાચા !” તેણીએ જવાબ કયો

ઝડપી કદમે તે દાદર ઉતરી ખાદાર ખાગમા પડ્યો. આવી ઠંડકવાલી સર્દ રાતની વખતે જોરશેદ ખાગમા શુ કરવા ઉતરી હોશોના વિચારમા તે ઉતાવળે પગલે, એક ખુશખોદાર કુલના માડવા હેઠળની તેણીની માનીતી જમ્યા નજદીક આવી લાગ્યો

તે જોડકના લોખંડી કતેરાપર, ટેકવાંપલા હાથોમા પોતાનો સુદર ચેદિરો છુપાવી ધીમા હુ ખના દયકા ખેચતી આય સુદર છોકરીને જોતા એડી જો પણ અન્યયનીમા થકા થઈ ઉભો.

આવી રાતની વખતે, આ ચેદિરેનસુન ખાળાને એમ એકાતમા ગમ કરતી દેખી, તેના જીગરમાથી હુ ખતુ એક સુકકુ દયકુ નીકળી પડ્યું

ઓ કેવી ખુશસુરત ! કેવી પેસાં ને પદવી વાલી છોકરી ? ને તેના આ શા હાલ ? ધીરથી તે તેની નજદીક ગયો અને ઘણીજ માયા અને માનથી તેણે તે નમી પડેતુ રોનકદાર માથુ પોતાના ખને હાથોમા પકડી ઉચુ કયું

“જોરશેદ,” તેણે લાગણીથી ધુજતા અવાજે તેણીને શાત કરવાની મક્કસદે સહાદ માર્યો “તમે શુ કામ રડોચ ?”

તેણીએ અમકીને તેની તરફ ઉચે જોયું તેણીના હુ ખમા ભાગ લેનાર આ એકજ બહાલા જીવની અચખુંચ હાજરીથી તેણીનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું અને તેણી જોરથી રડવા લાગી

“જોરશેદ, ખુદા ખાતર સુખા રહો તમને હુ ખી જોઈને હુ પોતેની ઘણીજ હુ ખી ધાઉચ કઈ રીતે હુ તમને મદદ કરી શકું ?”

“નહિ તમે કે કોઈખી હવે મને મદદ કરી શકશો નહિ, એડી,” તેણી દયકાઓ અટકાવતાં જેમ તેમ બોલી શકી “માહરા સુખી ઘરને છેલ્લી સલામ કરવા તો હુ અહી આવ્યો”

“છેલ્લી સલામ શું કરવા?” તે દુઃખથી જોયો. “જલદીજ તેમે તમારા વહાલાઓને મળી ગકો.”

“તે કાણ જાણે?” તેણી હવે રહતી શાંત થઈ હતી, “માહરાં લગન વખતે માહરાં ઘેઘી ને માહરાં વહાલાંઓથી છુટાં પડતી વખતે મને જેટલું લાગેલું નહિ તેટલું હુમના લાગેય.”

તેણે જોયું કે કંઈ અજાણ જેવી ફીકરમંદ લાગુડીઓથી તે જાળા તનખદનમાં ધુન્તી હતી.

“જોરશેદ, જો તમે જોમ આલુ ગમ કરશો તો જરૂર સીક થઈ જશે, તમે શા કારણસર એટલાં બધાં હુળી છેવો તે જણાવશો?”

“મને કંઈ ખુદરતી જાણીજ લાગેય” તેણીએ જવાબ કર્યો “આવતી આફતની મને કંઈ આગહી થાયય. જો એડી! તમે જોમ અજાણ ના થાવો. પણ, મને આય ઠડો ઘાતફી ઘણી કે જેને હું માત્ર પૈસા ખાતરજ પરણી તેની માથે જતાં મને ઘણીજ ખીટીક લાગેય અરેજો! હું શું કરવા તેના પૈસા ને ખેતાબપર અજાઈ ગઈ હોવશ! જો! જોયો એનો પૈસો! ખરી એવી છદ્ગી! એનેથી છુટી પડવા હું માહરી છદ્ગીની આપી દેવા તૈયાર છેવું હું ખુદા! તુ મને આય માણસથી છુટી કર! અને હું એક રાટલીના ટુકડાને ખાતર, રાત ને કિવસ મેહેનત કરવા તથા છેવું માહરી બધી મોજમજલો તજ દેવા હું આય પળે તૈયાર થાવું. જો! ફક્ત હું એનેથી છુટી થઈ શકું!”

જો બરાં મનનો પરતાવો હતો પણ તે ઘણાજ મોડો હતો એક વખત એજ છોકરીના પગ પાસે પડી એડીએ તેના પૈસાપર પરણી તેણીની છદ્ગી નફી રદ કરવા સમજાવી હતી પણ તે વખતે તેણીની આજ્ઞાપર ફરી વળેલો સોનેરી પડદામાથી તેણીને લવિષ્ય ઘણુંજ સુખકારક લાગ્યું હતું. પણ હવે! હવે મોડું થવા પડી આવી રીતે કળાપીત કરતી આ છોકરી માટે એડીએ એક નીસાસો મેલ્યો.

“જોરશેદ,” તેણે કંઈ અજાણ ગભીર અવાજે પાછું બોલવા માડ્યું, “જોરશેદ, જોમ કદીની જાનગે નહી મોત સિવાય તમો! જાહેને કોઇથી છુટાં પાડી શકશે નહિ. માટે એવી દુઆ કરવી એમા બી પાપ છે. તમે હિમત ગજો.”

“નહી, હવે માહરી હિમત ખુટી ગઈય” તેણી પાછી ફગલી પડી “હું હવે હિમત રાખતાબી ઠાકી ગઈય જો એડી, આય દુન્યાથી હવે હું તદન ધરાઈ ગઈય. હું વીસ વરસની છેડં પણ, જાણું મને ઘડપંજ આજ્ય હોય તેમ માહરજ છગર તમામ નાઉમેદ ને તાકાત વિનાનું થઈ ગીયુય.”

“મને કહો જોરશેદ કે તમે શાથી એટલા બધાં જાણોય” તેણે તેણીનાં ઠડા કર માયાથી પકડી પુછ્યું.

“હુંજ તે જાણતી નથી, એડી” ખરી પડતાં અંધુઓ પોતાના રૂમાલથી નુંછતા તેણી બોલી. “મને જાણ આગાહી થાયય કે આફતનું એક વાદળું માહરાં

માથાપર લટકેય. ને કાંઈની પળે તે જરૂર તુટી પડશે. ઓ ઓડી ! જે કદી માહરા જીવને કંઈની હાની પુગે તો તમે સદા યાદ રાખ્યોની કે માહરા તમારી પર આચ્છો પ્યાર હતો ! ઓ ઓડી, મેં તમુને સદા ચાહ્યાય.”

કંઈ છુપી ધાસ્તીથી ફાટું ફાટું બોલતી આય સુંદર છોકરીના બોલોનો લાભ તે લલો જવાન કેમ લઈ શકે !

“જેવો, જોરશેદ,” અને તેમ કહેતાં તેનો સાદ ધુન્યો, “હું તમારો સાચો દોસ્ત છેવું. તમે મને એક તમારો હેતવતો બાઈ ગણો. કદી જો તમુને મદદની જરૂર પડશે તો હું માહરા જાનના જોખમેથી તે આપવા તૈયાર થવશ.”

તેણીએ ઉપકારની લાગણી સહીત તેનો હાથ દાખ્યો. “તમેજ એખલા માહરું હુખ સમજી શકેય. ને અરે ! તમારાં બાંહે ને બહોદુર જીગર માટે હું કેટલી બધી ઉપકારી છેઉં તે કેવી રીતે તમુને દેખાડું ! પણ જેવો ઓડી, માહરીપર ખચ્ચીત કંઈની દુઃખ પડશેજ. ને ત્યારે, અરે ત્યારેજ તમુને માહરા આજનાં બોલો યાદ આવશે.”

એવો જોટો ધખારો ને વહેમ નહી રાખવા માટે ઓડીએ તેણીને ઘણીની મમજાવી પણ, કંઈ અજળ જેવી રીતે આય છોકરી તે આવતી આદન માટે ખાત્રી બતાવતી હતી.

ઓ ! આય બહાલી જોરશેદને પ્યારથી પાસામાં ખેંચી, સદા તેણીનું રક્ષણ કરવા તે કેવો આતુર હતો ? પણ, પણ, તેણી હવે બીજાની પરજીવન ગની હતીને ખ્યાલ થતાં તેણે પોતાનું દીલ કઠણ કીધું.

પ્રકરણ ૩૨ મું.

કમખખતીની શરૂઆત.

જોરશેદ દુગાથને લેડી જેહાંગીર થયાને ઘણાંજ બે વરસ પસાર થઈ ગયા બે વરસ કે જે લાંબા અરસામાં તે મધુર છોકરીએ સુખની સામટી પાંચ મીનીટનાં અનુભવી હતી નહિ તેણીએ પોતાની અઠાગ ખુબસુરતી તેના પૈસા ને ખેતાબ બદલ વેચી હતી અને તેનું પરીણામ તેણીએ ઘણુંજ ખરાબ અનુભવ્યું હતું.

મગરૂર છતાં મીઠા ને દીલજીત સ્વભાવની આય ખુબસુરત છોકરીને કોણ ચાહી નહિ શકે ? પણ નહિ ! ભૂંડા સ્વભાવના તે ધણીને ક્યાં એ સમજીને જોવાની આંખો હતી. રોજ ને રોજ, કંઈ ને કંઈ છીટાં છખનરાં શોધતો, તરેહવાર એક-ફેલ જાકતો, આય દારૂકયા ધણીનાં જીવમપર રોજ તેણી એકાંતમાં અમંજ્ય ગમના આંખુઓ ખેરવતી હતી. સોસાયટીમાં તો અજાણત, તે ઘણોજ લાયકીવાળો ખુશ

મીઝાઝીમાં ઠડો રહી શકતો, પણ ઘેરમાં—ઓ ખુદા! તે ગરીબ છોકરીને એક પળનીળી ચાંતીનો કચર હતો નહિ.

પહેલાં પહેલાં તો તેણીએ તેને સુધારવાની ઘણીમી કોશિશ કરી. પણ નહિ દર દિવસે તેનો સ્વભાવ વધતો જાગડતો ભેદ તેણી તેની ખામીઓ પર શુષ્કપુરે સુકવા લાગી. રફતે રફતે તેને દાડનો એટલો તો લાગ લાગતો ગીયો કે ભાગ્યેજ તે ડીનર-તેળલ પુર હુશયારીમાં છાકતો. ઓ! તે દાડ પીતો ત્યારે તે ઇનમાન કરતાં હેવાન વધુ લાગતો હતો. ઘણીક વખતે છાકટપણથી મોકર નફરોમાં થતા ફળેતા માટે તે મોહારદાર શરમથી ફૂલને મરી જતી હતી.

દર દિવસે તેણી આ અભાગ્યા ઘણીની બનીઓ બેતાં જીગરથી બળી જળી રાખ થતી હતી. હવે—હવે તો તે ઘણીક વેળાએ બાદાર સોસાયટીમાંથી તેણીનું માન જાળવતો હતો નહિ. ને ત્યારે તેણીના વખાણનારંઓ આ સુંદર મહીલાનાં ફેજ માટે ફયાની આહા! મારતાં સમજતાં હતાં.

આય તે વરસ હતું કે જે વરસમાં આખી ઝુંબર્ધ અને તેની અતરાફન શેહેરાને, મેદમ દયુબાએ પોતાની કાઠીક યુગ્મચરતી અને ચુરીવા અવાજથી પોતા પાછલ વેલાં બનાવ્યાં હતાં. તેણી એક જાણીતી પેરીસ્ચન ઓપેરા સ્ટીગર હતી. દરેક આંખોને આંજ નાખતી પોતાની હદ વિનાની સુદરતાથી તેણી જ્યાંથી જતી ત્યાં વખણાઈ જતી—એવી કે ગોયા તેણીને ફેશનેબલ દુન્યા પુંજતીજ હતી.

પ્રમાણીકપણું અને નિતી, એ મેડમ દયુબા જાણે સમજતીજ હતી નહી. પેસાને લોભ તેણીને પુષ્કળ હતો. બસ, કીમતી કેસીસો અને ઝગઝગતા અમુખ્ય ઝવેરાતો પહેરી પોતાની સુંદરતામાં વધારો કરી, લોકોને આંજ નાંખવાનોજ જાણે તેણીનો ધંધો હતો. આવી રીતના પ્રમાણીકપણા સિવાય, મેડમ દયુબા ખીણું કંઈજ જાણતી હતી નહી.

લોક તેણીપર હીવાનું હતું. તેણી રટેજ પર જેવી જાવા માટે હાજર થતી કે તાલીઓની ગરજનાથી અને પુલોનાં ઢગથી લોક તેણીને મીનીટો વેર વધાવી લેતું હતું. તેણીનાં દરેક હાવ ભાવમાં વટીક એવી રીતની સુંદરતા નજરે આવતી હતી કે તેણીને જોનારાં જાણે જે પગો દમ લેવાનું મોકુફ કરતાં હતાં ને ત્યારે આજ ને કાલ તો સુંબહનું જાણું ફેશનેબલ લોક આય સુંદર મેડમ દયુબાને જોવા ને ગાતી સમજવા જાણે તે કુશાદે ઓપેરા હાઉસ પર તુડીજ પડતું હતું. બસ બધા માટીડાઓ તો જ્યાંથી હોય ત્યાં, કલજ, નાટક, સીનેમાં, પાર્ટી, ગ્રામ, જૈન કે ગાડીમાં મેડમ દયુબાનીજ વખાણ કરતા સંભવાતા હતા.

સુંબહમાં જ્યારે તે રટેજ પર પહેલ વહેલી હાજર થઈ ત્યારે તે મોટા ઓપેરા હાઉસનું ખુલ્લેખુલ્લું લોકોથી ચીકાર ભરખ ગયું હતું અને લોકોનાં ટોલે ટોલાંઓને ટીકીટ નહિ મળ્યાથી નિરાશ થઈ પાછું જવું પડ્યું હતું.

આગલી હરોડનાં એક જાણમાં સર અને લેડી જેહાંગીર જોડેલાં નજરે આવતાં હતાં. દરેક ઓપેરા ગ્લાસીસ લેડી જેહાંગીર પર વખાણથી ટીકાયતા હતા.

“પણ ખુગમુરની વખાણવામાં ગીયું શું?” તેણે ફ્રેટ પડતાં પોટી હુલ્લત લીધી. “ગ્રુડ ગાડ! ક્યારે પહેલો સ્ત્રીન પુરો થાય કે હું એ ખુદીની ઓળખાણ પાડવા રોજખર નવુ!”

અગાઉની, હમેશની આકળી ને ઉતાવળી સ્વભાવની મુંઝર જોરશેદની હાલની ધીરજ ભેતાં એડીએ તેણીપર મનમાં આકરીન કીધી કંઈ કાલાવાલા કરતી હશે જોરશેદ પોતાનાં વરનાં ખલાપર હાથ મુક્યો.

“મને બધાનાં દેશતાં નાં છોડી જતા, જેહાંગીર, જો તમે રોજખર ના જતા. બધાં જોશે તો ખરાબ લાગશે!” રે! તેણીના અવાજ વલીકમાં આજીજ સંભલાતી હતી.

“કેઈ મને ત્યાં જોઈને હસે તેથી નમે બીહાથ કે?” તેણે ઘણાજ ઘાટકીપણે ઠૂકા કીધા. “પણ એ બધું આપણે લઈ ચલાવવું જોઈએ. માહુરાં બાનુ! હું કંઈ એક પક્ષી નથી કે સહા એકજ પીંજરામાં બંધાઈ રહું.”

અને પહેલો એકટ પુરો થતાં જોરશેદે, ઘણીજ દગઈ જતા હવે તેને તે જોક્ષ છોડી જતાં જોયો.

“એવણુ પેલી એકત્રેસને જોવાજ ગીયાથ કેની?” તેણીએ ધુજતા અવાજે એડીને પુછ્યું.

“એમ તો ઘણાઓ તક મળતાં નવથ તેમાં થઈ શું ગીયું?” ને તેણે તે અણુગમતી વાત પાછી ફેરવી નાખી.

પણ એડી અને જોરશેદ, બંનેએ ઘણીજ દલગીરીથી જોયું કે તે જોરનેટની ન છાજતી સાલપર ઘણુક મોટે ઘેરનાઓનાં ટીચકાં ચઢી ગીયાં. એ તે કંઈ રીત છે! આવી સરસ ભરીને કોઈ પારકાને મોંપીને તે આવો વગવાલો આદમી એક નીચ એકત્રેસ સાથે ઓળખાણ પાડવા જેવો નીચો હરે! તે પછી કલાકો વેર તે પોતાના જોક્ષમાં પાછો ફર્યોજ નહિ. બધે તે પોતાંકી મોહોરદારની તો હાજરી તમામ ભુકીજ ગયઢો દેખાયો. ને ત્યારે ગુસ્સા અને ખેતલનથી તે છાકરીનાં ગાલો ગુલાળી બન્યા. અરધા અરધ મુંઝઈતા દપદખા લોકોએ તે શેઠયાની પોતાની મોહોરદાર તરફની ભેરકારી ખુદકી જોઈ લીધી. ત્યારે એ ખેતલત કંઈ જોરશેદ માટે થોડી નહિ કહેવાય? શાંત રહેવાની એક મજબુત કોશેશ કરીને તેણીએ હસી હસીને હવે એડી સાથે વાત કરવા માંડી અને તેણીને પોતાને ખીં તે ભેરકાર ઘણીની થોડીજ પરવાહ હતી તે લોકોને સાફ સાફ દેખાડી આપ્યું. તે ખરેખ વાહાદુર અને લવા જવાને, આવી રીતની તેણીની ઉશકેરાયલા મગજની સ્થીતીનો તેણે જરાએ અનગ-તો લાગ લીધો નહિ ને તેણીને શાંત પાડવાની તેણે હરેક કોશેશ કરી જોઈ.

તે જોણીતી એકત્રેસ, અને જીજાઓના ગાવા પગી ખેલ ખતમ થયો અને સર્વ જવા ઉઠયા તો બી જેહાંગીરે તેઓ આગળ આવી જોરશેદને ગાડીમાં બેસાડવાની જરાક બી કાલજ કીધી નહિ અને ત્યારે એડીએજ તેણીને સાનીનનો કલોક પહેડવામા મદદ આપી અને તેણીને હાથ આપી બાહાર લઈ આવ્યો.

થોડીક મીનીટ વેર તેઓ જેહાંગીરની વાર જોવા ખાહાર દરવાજા ઉપર થોભ્યાં ને અતે તે જોતી જોતી દોડધામ કરતો તેઓને શોધતો આવ્યો.

“તમે આવોય કે જેહાંગીર!” તેણીએ જેમ તેમ અવાજ શાંત રાખી પુછ્યું.

“હમણાં નહિ જોરશેદ દીકરા.” તે ફરજેવ જેવું હસ્તાં બોલ્યો “હમણાં નહિ, આપરો ફેન્ડ દોરાગ દાદીગેઠ ને તેની સાથે વેલાતથી આવેલો તેનો યુરોપ્યન ફેન્ડ મીં હેરીસન, એ જ ધેને મેડમ દયુગાએ આજે તાજમાં કીનરપર બોલાવેલા છે ને તેઓએ મને મેડમ સાથે બોળખાણ પડાવતીં મેડમે તેઓ સાથે મને બી કીનર પર બોલાવ્યોય હું તો જલદી ઘેર આવશા ને એકી દોસ્ત જરા તુંને કંઈ ઉત્તર નહિ હોય તો માહુરી જોરશેદને ઘેર પુગાડનો જશે તો તાહુરા મોઝે ઉપકાર થશે.”

એક મુગી હાય જોંથી જોરશેદ અપચુપ પોતાની જાંધ જોડીની ગાડીમાં બેઠી. ને તેણીની સામે એકી બી જોઠવાયો.

“સાહેબજી! હ કે!” ને જેહાંગીર ત્યાંથી જવા ફર્યો.

તેઓ ઘેર પુગ્યાં અને એકી તેણીની રજા લઇ તેણીની જ ગાડીમાં દુગાથ હોલ તંરક હંકારી ગયો.

તે ગયો ને જોરશેદ પોતાના રૂમમાં એખલી પડી. નજદીક નવ વાગતાને વખત હતો. આંજે તેણી એટલી જાંધી ઉદાશ હતી કે જમવા વડીક તેણી થોભી નહિ.

કાચનાં એક મોટા તળતા સામે ઉભી રહી, તેણીએ પોતાનો સરેવર જેવો સીધો આકાર નીહાલ્યો. ઓ! આય જલતની સુદરતા તેણીને શું કામ આવી હતી?

“ઓ! હજુર તો નવ વાગાય!” તેણી બર્ગડી. “હું કેમ આખી રાત કહ્કહ્કાસ! ઓ માહુરાં એકી?” ને તેણીનાં મુખમાંથી એક ડચકું નીકળી પડ્યું, “માહુરા એકી! તાહુરી ને તેની વચ્ચે કેટલો ફેર છે? ને મેં આંધળી થઈ, તાહુરા સાચ્યા પ્યારને થોકડે મારી, માહુરુ જીવર, માહુરા પ્યાર, તેના પૈસાં ખાતર વેચ્યો! ને હું શું સુખ જેવુંય? ઓ! પરવર માહુરાંજ નશીબમાં તે કાંય એવું દુઃખ મર્જ્યું!”

થોડીક વાર તેણી વિચારમાં બેસી રહી પછી ઘંટ વગાડી પોતાની આયાને બોલાવી.

“તુંબી કાકી ગઈ હોશે લીસબર્ન, ચાલ માહુરા કપડાં ઉતારવામાં મને મદદ કર!” તેણીએ માયાથી કહ્યું.

ક્રીમતી પોશાક ને હીરા મોતીના દાગીનાઓ આયાએ પોતાની શેકાલીના આંગપરથી તલ્લુમલથી કાઢવા પછી એક ઘણોજ થોભીતો લેસ ને રીંગનથી જાંધી લીધેલો રેશમી નાઈટ બવન તેણીને પહેરાવી તેણી બાઈની રજા લઇ જોરડામાંથી જાહાર પડી કે જોરશેદ એક ખાનામાંથી કેફી વસ્તુની નાની ખાટલી કાઢી એક ગલાસમાં નાખી એક જોટે પી ગઈ.

વાચનાર, આ ઉધ લાવનાની જોરશેદની હમેશની નાજારક કોથેલ હતી. તેણી જેવી જુવાન યુગ્મસુરત મજબુત એકઠીને આય જતના કાફા થોડાં કલાકની ઉધ માટે મારવા પડતા હતા.

ઓ! એ બધું શાનું પરીણામ? પૈસાના લોભતુજ

મકરણ ૩૩ મું.

‘શુ એ ખરૂં છે?’

શુ એ ખરૂં હતું? એકત્રેમ મેડમ ક્યુળા સાથની સર જેહાગીની ઘાડી દોસ્તીની અફવા શુ ખરી હતી? મોસાયલીમા આલુ આય એકનો એક સમાલ અવાયા કરતો હતો. છડેચોક લોડ હરે જેહાગી માટે મોહો ભાવ્યુ મત આપતુ ત્યારે દારી હુનારા જેવા જલ્દીતા માવમના કુટુંબને કાને પોતાના જમાઈની આવી નાલેશી કાઈ આવ્યા નિના ગ્હે? શુ એ ખરૂં હતું? યા તો સરાહઘાટ હતી! કા દિવસે તે એકત્રેસનો દારદમામ પૈમાની વધતો જતો હતો. ફેશનેગલ લત્તાપર ચોક્ષીતો બગવો, હીરા મોતો ને બે ઘડની ભેડી એ બધો વેલવ તે એકત્રેસ પોતાની કમાઈમાથી લોગવે તે માટે લોગને મોટો શક હતો! અને ત્યારે તેણીના હલકા શોષો પુરા પાડનાર કોણ હતું? લોક કહેતુ કે સર જેહાગીર આય યુગ સુરત મટમગીપર મબલણ પૈમા ખરચતા હતા! ત્યારે એ શુ ખરૂં હતું?

આય નાલેશીભરી અફવા જોરશેદની બેહેન જરણાનુ દાવગને કાનેથી આવી ને તેણીએ પોતાના બધેવીની આવી રીતની યુખાઈ ૫૦ પોતાના દાતે દાત કચકઆવી મેંધા તેની આની ચાલથી તેણીની નાની બેહેન જેવી લોકમા હવદી પડતી હતીના ખ્યાયે તેણીનુ લોહી ઉકળી આવ્યુ.

“ભગતેર, હું જરૂર જોરશેદને જઈને આય વાત કરી દેવું” તેણી વગ આગવ કર્યાં કરતી હતી. “કોણ જાણે જોરશેદ કેમ એ બધું નોનઅન્સ ચાલવા દેય એને એના વરને મુલાલવો ભેઈએ” અને તેણી તેજ માફાને બેહેનને બગલે જઈ ઉભી

તેણી ગઈ અને તે બે બેહેનો એકમેકને હેતથી મવી ભેટી વાતે ભેટી—તે બે બેહેનોના સ્વભાવ જુદા છતાં તેઓનો એકમેક પર માન્યો પ્યાર હતો.

જોરશેદ, હમેશની રીત મુજબ જરને નવી નવી ખગરો આપવા પડી

“તેની જર દીકરી, મે પેની ગવનરને ત્યાની પાટીમા જવા માફ એવી ફકર સાધીનો જોગડા કીધોય ને માહગી નવી મઈડીંગ હેળીત તે ભેઈએ કે? ને તે દિવસે વકીલવાસઓને ત્યાના લગનમા મે નવો હીરાનો નેકલેમ પેહેડવો તે તે

“કાંય કેઠે ગીયાં નહિ, ખોરશેદ બાનુ!” તેણે એક ખુરસી પર બેસતાં વાત ચલાવી.

“આજની સાહાંજ માટે મને છ ઠેકાણેથી તેડાંનાં કાર્ડો આપ્યાંય. પણ કેઠેથી સસરવા બાણે ગમતુંજ નથી.” અને તેણી ઘણું વળતે મીઠાશથી હસી.

તે ચગોર જવાને બે પણ ચુંચી આંખે તે વહાલી છોકરીના ચેહરામાં ધારી ધારીને જોયું. આય સુંદર છોકરી, કે જેને તે પોતાનાં સ્વપ્નાં હેતથી ચાક્રતો હતો. છતાં તેણીને તે માનનીજ નજરે જોતો હતો, તેના સદાના ગુલાબી મુખપર એક બાંતને કીકાશ ફરી વળેલો તેણે જોયો. તેણીના ગ્રેમપુલ ગાંધો વધતો પડ્યો જાન્યો હતો અને મોઢાંપરથી ગમે તેવીની ખુશ દેખાવાની મજાખુત કોગેશ કરવા છતાં તેણીની કાલી આંખોમાં દેખીતી ચીંતાનો ઓળો. છવાયલો જણાતો હતો તેનો દયાળુ છવ, આ બાન કરતાંજી વહાલી છોકરીનો હુણી અવતાર દેખી દુઃખથી દાઝી ગયો.

“ખોરશેદ” તેણે માયાથી પુછ્યું. “તમે કંઈ સારીકાની મને નથી દેખાતાં. હું આજની સાહાંજ તમારે ત્યાં ગુજરવા આંખોએ તો બોલો. હું તમને રીઝવા ખાતર શું કરી શકું! તમારે માટે હું પ્રાઈવીગની નવી પોએમસ લાવ્યોય. કહેવો મને! મને તે તમને વાંચી સંભળાવવાની રવા છે!”

“હા, વાંચોની મને ઘણુંજ ગમશે.” તેણીએ જવાબ કર્યો અને તે વાંચવા બેઠો. તે ખોરશેદના દેખાવ બાણે એક ધરનાજ ચીતાર રહ્યું કરતો હતો. એડી વાંચતો ગયો અને, એક ખુરસી પર અલેટાયલી તે ખુદી વિચારવંત તેના મુખમાંથી પડતા શબ્દો સમજતી ગઈ. બાણે તે વહાલાના અવાજમાં વરીક મ્યુઝીક સહાનતું હતું. થોડીક પગોવેર તેણી તેને આંતરતાથી સમજતી બેઠી, ખરી પણ પછી જલ્દીજ તેણીનાં વિચારો જરની ચેતવણી પર દોડ્યા. એડીએ હવે, તેણીની અસ્વસ્થ હાલત જોઈને વાંચવાનું બંધ કરીધું.

“તમે વરી કંઈ જુદાજ વિચારમાં છો, ખોરશેદ બાનુ” તેણે પુછ્યું.

“હા”, તેણીએ ગમગીન જવાબ કર્યો “એડી, હું બાણે કે પોતાનાં વરને વરે કોઈ પારકા સાથે વાત કરવી તે પુરૂ છે, છતાં તમારી દયામાં માફક સુખ, માફક સલામતી હું સમજું તો મને કહેશો એડી, માફક વરને માટે લોકોમાં શું પુરૂ બોલાવય? એ નવી નાલેશી શું છે?”

અખચળીમાં એડીએ તેણી ગમ જોયું. તેના હાથમાંથી તે મુનેરી પુકાંતી ચોપડી સરી પડી. તેણી શું કહેવા માંગતી હતી? જેહાંગીર વિષે દેલાયલી અફવાની એડીને ખબર તો હતી! તે ખુશખુશ એકત્રેસ સાથના મંચાંધની વાત દરેક ઠેકાણે થતી તે સંભળતો હતો. તે ત્યારે આય હાલના સવાદનો શું જવાબ આપી ગયે?

“કોઈ ચોરતીનું” સર જેહાંગીરને પહેલું ઇનામ લાગું તે વિષે મને ખાહરશી ખખર પડીય, ગરી!” તેણે ઉઠાવનારો જવાબ દીધો.

“ઇનામ લાગું! તેમ હોયજ નહિ. તેવણને ઇનામ લાગુ હોય તો માહરી જર તેને મુખઈનું નામ આપે નહિ. કંઈ બી જીભુજ છે તે જોડી મને કહે કે તે જી છે?”

“ખરશીત મને-મને તે વિષે કંઈબી ખખર નથી.”

“હુશ જોડી.” તેણી ચીરકંઈ પડી. “માહરા તમારીપર મોટો વિશ્વાસ છે. કારણ મને ખખર છે, કે તમે, કોઈ બી વખત મને જીહુ જોલી છેતરતા નથી. તમે શું ચાલ્યું ગીયાજ. તમારી આંખ મને જોવા નીચી નમી પડેય જોલો, તમે જાણોય તે બધું મને કહી દેવો.”

જોરશેદ, હવે ઉશકેરાયલી હુલી યઇ, ને તેની નજદીક આવી તેનાં ખભાંપર નાચુક હાથ મેલ્યો.

“તું માહરી સાથ જોમ ખુપાવી ને ઘાટકી ના થા, જોડી, જો ભેડ મને કેહે કે ને બધાજ માહરા સિવાય જાણેય.”

“જાતુ જોરશેદ, હું કે જેનો ખ્યાર તમે તુચ્છકારો તે કેવી રીતે તમારા ધણીનીજ નાલાયક ચાલ જાહેર કરી શકું!”

“તમે માહરા ફેન્ડ છેઓ, માહરા એકજ સાચ્યા દોરત તમે છેઓ. તો મને ખુદા ખાતર કેહો કે એ ભેડ શું છે?” તેણી બહુદ ઘઇ.

“હું તે જાણેય પણ હું તે તમને કહીબી કહી શકશ નહિ. નહિ કહી નહિ, જોરશેદ જાતુ. જો! હું માહરું બધું મુખ, માહરી આખી છાંડગી, તમને અને જેહાંગીરને મુખી જોવા આખી દવા તૈયાર છેવું. પણ તમે કે જેને માટે મને હદ વિનાનું માન છે તે તમારા ધણીની બદગોઈ કેવી રીતે કરી શકાય? મને બીનું કંઈબી પુછો જોરશેદ ને હું તમને જવાબ આપવા તૈયાર છેવું.”

“ત્યારે તો હું તમને કંઈબી પુછય નહિ.” તેણી નાસીપાસીથી ધીમેધી જોલી “પણ જેણી હોયે તે મને તુરત જણાયે. હું ચોખી કાઢવાની કોશેશ કરય.”

“યાદ રાખજો, જોરશેદ.” જોડીએ હવે તેણી પાસે જવાની રજ માંગી લેતાં કહ્યું. “કે જગને ચોટ કંઈ તાણુ નથી. જે બી કંઈ તમે સમજો તે અરધુ બાદ કરજો ને તેમાંથી બી અરધું ખરું માનજો. લોકને ચોટથી ને બી કંઈ તમે સમજો તેથી તમે કંઈ તમારા ધણી માટે ખરું માની લઈ ચંચાલી કરતા ના.”

“પણ એને વરે શું લોકો બદગોઈ કરેય?” તેણીએ તે બસા જવાનની લલઈ મનથી વખાણતાં હસુર બી એક વખત પાછું પુછ્યું.

“દરેક માણસ પછંવાંરે ખરું જોલાયગ.” ને તે કંઈ બી વધતો ખુલાસો આપ્યા વિના જલદીજ આલી ગયો.

(આંધણુ છે.)

હમૈશ પુરતો સતોશ

જોઈતા હોય તો જરૂર પડવે આજ ૪૦ વરસો ઉપરની પ્રખ્યાતી પાગેલી,
સસતી, અચુક, વનસ્પતીની ફકટ

ડા. ૦ બે. ૦ મોતીવાલાનીજ

હવાઓ.

ખાપડવી. એ સર્વે આગરૂદાર દવા વેચનારને ત્યાંથી મળી શકશે. જો નહિ મળે તો નીચલે ઠેકાણેથી વી. પી થી મંગાવી શકાશે પણ પેકીંગ ફી. ટપાલ ખર્ચ વિગેરે ના પૈસા દવાની કીંમત ઉપગંત વધુ પડશે. એ દવાઓનું લીસ્ટ તથા તેને મળેલી હઝારો સર્ટીફિકેટ તથા તે માટેના આગેવાન વર્તમાન પત્રોના ઉંચા મતો મળેના થોડાક જે હેન્ડબોક્ષમાં છાપ્યા છે તે એક આનાની ટીકીટ મોકલનાર ઉપર રવાના કરવામાં આવશે. હેડળ આપેલી દવાઓની વીગત વાંચી કોઈ બીજી દવા જોઈતી હોય તો તુરત ખુલાસો પુછાવાની મહેરંગાની કરવી.

૧. “ગરીબનો સાથી” નામનો ઘા—જખમો માટેનો થડો ગુણધારક મલમ—કીંમત દબી ૧૫ ના રૂ. ૦૧.

૨. તાવની ભુકી તથા ગોળીઓ—દરેક પ્રકારની તાવ માટે—કી. ભુકીની દબી ૧૫ ના રૂ. ૦૧૧ તથા ગોળીની શીશી ૧૫ ના રૂ. ૦૧ અને રતલ ૧૫ ના રૂ. ૧૦.

૩. તોનીક ઓફ લાઈફ—તાવ યા કોઈ પણ બીમારી ગયા પછી લાગતી નાટવાણી, ઠાક, નખળાઈ માટે—એથી ચરીરનું લોહી સુધરે છે. ભુખ વધે છે. આધેલું જરૂર પડે ચાય છે. કી. શીશી ૧૫ ના રૂ. ૧૧. તથા રૂ. ૨.

૪. મીકી પીશાગની દવા—એ દરદથી પીડાતાઓ માટે આશીરવાદ સમાન છે. કી. શીશી ૧૫ ના રૂ. ૧૧. તથા રૂ. ૨.

૫. લેપ—રસ, ગાંઠ, લચક, મોઝો, ગાઉટ, સંધીવા, રૂમેટીઝમ ચાલુ પેટનો દુગ્ધારો નેસોની કળટર, વિગેરે માટે કી. દબી ૧૫ ના રૂ. ૦૧૧.

૬. પલમોનીક પાઉડર—જુની ખાંચી, દમ, હાંફણ, ખાહી માટે—કી. દબી ૧૫ ના રૂ. ૦૧.

૭. રીંગવર્મ પાઉડર—આમીના દરદો માટે કી. શીશી ૧૫ રૂ. ૦૧.

૮. હરસની ભુકી તથા મલમ—અંદરના કે બહારના, નવા યા જુના, લોહીઆર કે મસાવાલા હરસ સદા માટે દુર કરે છે. કી. ભુકીના રૂ. ૦૧૧ તથા મલમના રૂ. ૦૧.

એકલા ખનાવનાર—

ડા. ૦ બે. ૦ મોતીવાલા

મોરલેન્ડ રોડ, લાયખલા ફલગની પાસે,

મુંબઈ.

“મોહતનો કેહર.”

શું મોહત ખરેખર ભયંકર છે?

સમજાવે—M. T. M. Homusji

[૭] મોહત—પછી શું ?

‘Science regards man as an aggregation of atoms temporarily united by a mysterious force called the life-principle. To the Materialist, the only difference between a living and a dead body is that in the one case that force is active, in the other, latent. When it is extinct or entirely latent the molecules obey a superior attraction, which draws them asunder and scatters them through space. This dispersion must be Death, if it is possible to conceive such a thing as death where the very molecules of the dead body manifest an intense vital energy’—H. P. Blavatsky

[૬] આ દુનિયામાં:

મરણ થયા પછી પ્રથમ કાર્ય જે આપણો કરવાનું છે તે લાગતી વ્યવસ્થા છે. કેટલાક વિદ્વાન માણસો પણ એમ ધારતા માલૂમ પડે છે કે ‘આજ મરે પીછે હૂમ મગ દુનિયા’ના સ્વપ્નમાર મશ્વરી અશ જ્યારે ખાકી બોલ્યું અહીં છેડી જાય છે તો પછી તે નિર્જન કાનુન્નુ ગમે તે પણ થાય તો શું? અન્યતઃ આપણા પાક અનુસ્તામા પણ મૃત્યુ છે કે ખાકી સંસ્કરણ પામી જાય ગમે તે થાય છતાં પણ આત્મા ઉપર તેની સંકેત પણ અમર થતી નથી, છતાં પણ આપણુ માદી અકકન, ઉમદા ખરામ આં પિનેકથી નોંધએ તો આપણને ટુરત લાગશે કે મૃત શરીર ની દુર્દશા થાત તે કાંઈથી પણ ખમી સકાય નહીં એકાદ ધાગી પ્રાણીના શરીર ઉપર પણ અક્રાય પડે એ જોઈ આપણને અનુકંપા લાગી આવે છે તો શું માનુષિક શરીર ની અસંખ્ય યતા આપણા અતઃકરણમાં સહેજ પણ અમર ન થાય? આજ કાળુને અનુભવી પુરાતઃ તેમજ આધુનિક પ્રગતિએ મરેના શરીરની ધર્મિત વ્યવસ્થા કરવા ની કાળજી

ગપેલી છે. આપણા વહીવટમાં તો રવાનને* હેફાડતી લઈ જવા માટે બહુ મખત તાકીદ કીધી છે, અને રવાનની સાથે કેવી રીતની વર્તણૂક રાખવી એ બાજો બહુ જ બારીક વિગતો આપેલી છે જે ઉપરથી આપણો ધર્મ કેટલો ઉત્કૃષ્ટ છે તેની માત્ર એક ઝાંખી કલ્પના થાય છે. વળી કોઈ હિંચી જગાએ લઈ જઈ તેને સૂર્યદાહ કરવાનું પણ ખાસ દરમાન છે. અને આ રીતે ખરેખર ધણીજ પસંદ કરવા જોગ છે, કારણ એ લાશને બાળવામાં આવે તો પાક આતશ પર નસો મૂકવાને અગ્રીમ ગુનાહ થાય છે એટલુંજ નહીં પણ એવું કહેવાય છે કે જ્યારે શબનાં સ્નાયુઓ બળવા માટે છે ત્યારે એતન વગરનું શબ જમીનથી કંઈક ઉંચે ઉઠાશે છે. આ બાબતની સત્યતા બાબે મને શક છે પરંતુ એવી બીના મારા સાંભળવામાં આવી છે. જ્યારે લાશને જમીનમાં દાટવામાં આવે છે ત્યારે વંદીદા પ્રમાણે અરપંદારમદ અમચારપં નારાજ થાય છે, તેમજ વળી મિડાઓ આદિ લાશને ઘણું લાંબે વખતે ફાળી ખાઈ શકે છે, જેથી ખરેખર લાશની અધોગતિ થાય છે. અશો કર્તોસ્તે કહ્યું કે :

“દાતરે ગએયનાંમ અરતુવધતિનાંમ અશાહનું. કવ નરાંમ ઇસ્તિત.

નાંમ તનમ જારામ અદુરમજુદ કવ નિદયામ ?” આખ્યત્ર બ્રહ્માનુ અહુરો મજદાઓ :

“ખરેઝીસ્તએસ્વય પધતિ ગાતુસ્વ તિપતમ અરયુસ્ત પધોધત દિમ બાધિ-

ફનેમ અવઝનામ સુનો વા ફેરફશ-ખરો વયો વા ફેરફશ-ખરો.”

“હાડમંદ મુજકોના ચાપ અશો પેદા કરનાર । મુલેલાં માણસોનાં તનને, અમ અહુરમઝદ અગે કયાં લઈ જઈએ ? તથા કયા મુકરે ?” ત્યારે અહુરમઝદે કહ્યું : “ચાપ સૌથી પવિત્ર કર્તોસ્ત । સૌથી હિંચી જગાપરજ કે જ્યાંથી તેને કાપવુંદ ખાનારા કુનરા અથવા કાપવુંદ ખાનારાં પક્ષિઓ ધણીજ ખચ્ચીત જોઈ શકે ।” આપણા ધર્મનું આ એક બીજું દરમાન છે કે પક્ષિઓ માંસનું બક્ષણ કરી જવા પછી બાકી રહેલાં હાડકાંની પણ જાળવણી કરતી. તે એમકે તેને સાચવવા માટે પત્થરનું યા હોયનું એસ્તોદાન બનાવવું, તે એટલું ઉચું કે કુતરે લોકડી, આદિ પ્રાણીઓ તેની ઉપર છલાંગ મારી શકે નહીં, તથા બધી તરફથી બધાર કે જેથી તેની અદર વરસાતનું પાણી પેવશ થઈ શકે નહીં. વળી બીજું એવું દરમાન છે કે જો કોઈ મુકલેસ હોય અને તેને માટે પત્થર કે હોંપનું એસ્તોદાન બનાવવા જોઈએ તો ન હોય તો તે જેમ ઘોડો ખર્ચ થાય તેમ હલકી કિસમનું બનાવવું. આ હાડકાંની જાળવણી કરવાનું કારણ એમ હોય કે ફરવંદીન તેમજ જમ્યાદ યસ્તો મુજબ રોઝે કેઆગતને વખતે સોપોસ (જેને “અસ્તવત એરિત” યાને હાડકાં ઉભાં કરનાર કહે છે તે) મુલેલાંનાં હાડકાં પાછાં ઉભાં કરશે, જ્યાર પછી દાદર અહુરમઝદ અધાંને હાડમંદ કાપા બક્ષશે. મહેર વસ્તગાં કહે છે કે : “સ્પએત દએનયાઓ માઝદ યસ્તોધશ ઉપમનેમ” યાને પવિત્ર સુદે પોશાક એજ માઝદયસ્તની મિનની નેશાન છે, તેમ આપણે ખુશી ગળીને પ્રસંગે સુદે પોશાકજ પહે-

* આપણુ એતન રહિત “શખ”ને માટે “રવાન” શબ્દ કેટલો ખોટો અર્થ વાપર્યો છીએ ! ફારસી “રવાન” શબ્દ પહેલ્લી “રોગાન” ઉપરથી નીકળ્યો છે જે અવસ્થાના “ઉર્વન” (“ઉર્-ઉર્ડુ અને “અન”=દમ લેવો)ઉપરથી ઉત્પત્તિ પામ્યો છે, અને તેનો શબ્દાર્થ કામાજી “ઉડો આસ લેવો” કરે છે, ત્યારે અમર આત્મા ઉડો દમ લેવાને અશકત હોઈ શકે કે જડ અને એતન્યરહિત શખ ?

ડોંખે છીએ. યુગેયમાં આવે પ્રમદે શુધ્ધ કાળો પોશાક પહેડવામાં આવે છે, અને તે ખુશાલી અને રોમનીની ગેરહાજરી—પાને વ્હાણાંના વિયોગથી આંતરણ સિઆહ રાત જેવું થઈ ગયું હર્ષાવશા માટે છે. પ્રાચીન રોમાન, તેમજ ગ્રીક લોકો પણ શોકનો પોશાક કાળોજ રાખતા હતા દક્ષિણ સમુદ્ર તરફના રહેવાસીઓ આવે વખતે કાળો અને સફેદ ચટાપટાવાળો પોશાક પહેડે છે, એવું જાતાવવા કે સિઆહ ગમગીની તો લાગી છે છતાં પણ અગને આશા છે ઇશ્વોપત્ત લોકો મરણ દાંકળે ખાટી પોશાક પહેડે છે, મગન કે મરનાર આક યજ્ઞ જપ છે । ઇરાનમાં સ્ત્રીઓના પાંદડા જેવો શીકો ભુરો પોશાક પહેડાય છે ગીરીઆ, અને આર્મીનિયામાં આકાશને રંગનો પોશાક પહેડવામાં આવે છે, કારણ મરનાર આકાશી સ્વર્ગમાં જાય છે એવી તેઓની માન્યતા છે. આવે સમયે બોખારામાં શુધ્ધ જલુ રંગના વસ્ત્રો પહેડવામાં આવે છે. પારસીઓની આદ્યજ સ્ત્રીઓ, સ્પર્શીઓ, તેમજ રોમ અને સ્પાર્ટાની જાનુઓ શોકનો પોશાક સ્વેનજ રાખતાં હતાં કારણ આખરે જી—

જેહાન ચીસ્તર મેરવે સરાયે દુ દર,
અઝીન સુ બેયા એ અઝાન સુ ગુઝર ।

ફનિયા શું છે? બે બારણાંવાળું ગોળા તે એક ઘર છે, જેમાં એક બારણેથી દાખલ થઈ બીજે દારથી આપણને નીકળી જવું છે । ઇશ્વર અને બરમાદમા શોકને વખતે કરમાઈ ગયેલાં પાંદડાંનાં જેવાં પીળાં કપડાં પહેડવામાં આવે છે, તેમજ સ્થિરનીમા વિધવાનાં કપડાં પણ પીળાં રંગનાંજ હોય છે. અનાદિ કાળનાં મોગિયાઓની હાલ થયેલી ગોધ ઉપરથી આપણ જાણી શકીએ છીએ કે પૂરતન ઇરાની, એસિરિયન, ઇજિપ્શીયન, પેરસીયન, મેસિકનાદિ પ્રજાઓ મૃત શરીરની કેટલી બંધી દિક્ષાજન કરતી હતી. હાલનો “મમી” શબ્દ ઇજિપ્શીયન “મમ” (નિશ્ચય “મમ”?) ઉપરથી નીકળ્યો છે જેનો અર્થ મીણું થાય છે, અને ઉક્ત પ્રાચીન લોકો મૃત્યુનાં પ્રેતને તમામ મીણથી ભરી નાખી તેના પેટમાં તેમજ બીજા જગાઓમાં સુગંધી વસ્તુ ભરતા હતા તેથી તે શરીર અમરતાએ ગુઝરતા છતાં પણ એમનું એમ જળવાઈ રહે । પ્રથમ બેળાને નમ્કોરા વાટે બહાર કાઢતા અને પછી પેટમાં કેદ પાડી આંતરડા કાઢી લેતા. ત્યાર બાદ શરીરને ઘોષ સાફ કરી તેમાં સુગંધી ભરી બામથી બરેલાં શણનાં કપડાંએ બિંદાળતા, અને તે શરીરને એક સલામન જગએ મુકતા. આવી રીતે ચેતન રહિત શરીરની પણ તેઓ અત્યંત કળ્પ કરતા હતા. પૂગતન, ખાલ્દેયન (Chaldean) અને એસિરિયન લોકોમાં જુદી જુદી તથા રીતે મુકાને કેડાગે પડવાનો રવાજ હતો, ઇટાના ચણેલા ગુમ્મો અનાવીને તેમાં મુકા દાખોલે ઘરેણાં તથા ખાનપત બરેલાં વામણે સાથે મુકીને તે ગુમ્મો ચણી લઈને બંધ કરતા હતા, અથવા દાંકણ જેવાં માટીનાં વામણે અનાવી જમીનમાં ખડો ખેદીને તેમાં એક બોટલો અનાવીને તે ઉપર સાદી પિછાળીને મુકાને તે ઉપર સૂતારીને તેની આથે ઘરેણાં અને ખાનપત ગુમ્મોનાં વામણે મુકી ઉપરથી પેતા માટીનાં મોટાં વામણે દાંકના હતા, અથવા બે મોટા ખુમો અનાવીને તેઓમાં મુકાને ઉપથી અધી વખુઓ સાથે મુકીને તેઓનાં મોટાં એક બીજા સાથે જોડીને ગધક વડે માધપૂરી લેતા હતા, અને એવી બરણીઓની એક ઉપર એક ચોરો ચઢવાડીને તેઓના મોટા વિશાળ ટેકડાઓ કરતા હતા, અને તેઓની ઉપર વરસાદનું પાણી નીકળી જવા માટે ઘણી અનુરાધથી તેઓમાં ગાળા અને મેડીઓ અનાવતા હતા. રાત્રીનસનના

દહેવા પ્રમાણે મુઝાને ઘણું કરીને ડાખાં પાખાં ઉપર કોર મરડીને સુવાડવામાં આવતું હતું. જમણો હાથ ડાખા હાથ તરફ પડતો હતો, અને જમણા હાથની આગળીઓ ડાખા હાથની દરેવી ઉપર મુકેલા ત્રાંગાના એક મોટા પ્યાલાની કોર પર ઘણું કરીને મુકવામાં આવતી હતી. માયાની નીચે સૂર્યના તડકામાં ચૂકવેલી એકજ ઇંટનો તકો કરવામાં આવતો હતો. એવું જણાય છે કે એ ગુપ્તજ્ઞ રૂપી કચરોમાં વારે ઘડીએ ખોરાક પણ મુકામાં આવતો હતો, અને ઘડા અને બીજાં પીવાના વામણો તો હમેશા મળી આવે છે. આ ઇંટનાં ગુંગદો એક એક આખા કુટુંબનાં માણસોની કચરો હોય એવું માન્ય પડ છે. તેઓમાં મુખ્યત્વે ત્રણ કિંચાંચાર મુડા હોય છે, અને એક ગુપ્તદામી તો અંધાર હાડપિંજરો માન્ય પડ્યાં છે! હવે ગુપ્તજ્ઞાઓની લારો ઉપર મીણતું પડ એટલા માટે કરવામાં આવતું હતું, કે તેઓ માટી સાથે પાંધરા સંબંધમાં આપીને તેને ખગમ નહીં કરે. જાણી પારખી પાદશાહોના મંદાને ઠેકાણે પાડવા માટે એક તલન જુદી રીતે કામે લગાડવામાં આવતી હતી—પરસેપોલિસમાં દખામની વંદાને માટે એક દખામીઅરેનું કબ્રસ્તાન જુદું બનાવેલું હતું, જેમાં સાધરસથી તે છેક તેની નીચેના સર્વ દખામની પાદશાહોને મરણ પછી મુકવાના આવવા હતા. ડાયોડોરમના કહેવા પ્રમાણે તે એક પહાડની દેવાવમાં ખડકોની અદરથી કોતરી કાઢવામાં આવ્યું હતું, અને તેની અંદર ઘણાંએક ઓરડાઓ હતા જેમાં મડદાની પેટીઓ મુકવામાં આવતી હતી તે ઉપર ચઢીને તેમાં જવાનો રસ્તો ન હતો તેથી તે મડદાની પેટીઓને યત્રજ્ઞથી ઉપર ખેંચી લેવામાં આવતી હતી. આની રીતની આરામગાહો (કબ્રસ્તાન ?) ખામ કરીને ઉગરાન વર્ગ માટે જ બનાવવામાં આવતી હતી, અને તેઓ વિશેના ચિત્તાકર્ષક અહવાય “અરજોનામાં” તેમજ “અદમનનામાં”માંથી મળે છે. રહેબો કહે છે કે કાસ્પીઅન લોકોમાં મુઝાને ઠેકાણે પાડવાની રીત બીજીક બરાબરી છે તેઓ ગુપ્તજ્ઞાંમાં લાશને જંગમમાં મુકે છે અને દુરથી તેને નિદાખ્યા કરે છે. જો તેઓને જણાય છે કે તે લાશને તેની જગાએથી માસાહારી પક્ષિઓ ખેંચી જાય છે તો તેઓ તે મરનારને ઘણું બાગ્યશાળી ગણે છે, જો જગથી જનારો અને કુતરાઓ તેવું બજણ કરે છે તો તેઓ તે મરનારને ઓછું બાગ્યશાળી ગણે છે, પણ જો એઓમાંનું કોઈપણ તેની ચારની કરતું તથી તો તેઓ તે મરનારને ઘણું જ હિણુભાવ્ય ગણે છે ? એકત્રીઅન, હિરકેન્યન અને ઓરીટન લોકો પણ લાશને કુતરા પામેજ બક્ષ કરાવતા હતા. હવે આપણે જો “દખ્ખુ” શબ્દ વાપરે છીએ તેનો ધન્ય અવસ્તા “દખ”=સંસ્કૃત “દહ”=જાળવું, એવો છે, અને જેની મીને અંભિર્ધન, પાદદીઅનાદિ પ્રેમ્નઓ સૂર્યની ગમીમાં જાળેથી કિવા પકવેલી છટાથી બનાવેલા મંદાને માટે મંદાળ લેતી હતી તેમ આપણે “દોખ્ખુ” પણ એવીજ બાજેની ઇંટાનું મંદાન છે. “દખ્ખુ” શબ્દ કંઈ ખામ લાશને જાળવા માટે નથીજ વપરાયો, કારણ આતશ ઉપર નસેલ બાગવાનો આપણા મજદબમાં અઝીમ ચુનાહ કહેવાયો છે. ઉપર કહેવા કાસ્પીઅન લોકોમાં લાશને ઠેકાણે પાડવાની જે રીત છે તે ઇરાનના કચર (ગચર-આતશખસ્ત ?) નામના લોકોની રીતને ઘણી મંજતી આવે છે. તેઓમાં એવો રિવાજ છે કે કોઈનું મરણ થતાં તેઓ એક મરદાને છોડી મુકે છે. જો એમદ ગિઆળ તે મુઝાને ગેદાર કરે છે તો તેઓ સમજે છે કે મરનાર બહુસ્તમાં ગયો ! તે આ પ્રયોગ નિર્દળ જાય છે તો તેઓ મત્ત શરીરને દેવાયને ઠેકાણીને મુકે છે, અને જો પક્ષીઓ તેની જમણી આખ પડેલે ઘાટી લે છે તો તે કચર સ્વર્ગમાં ગયો મનાય છે, પરંતુ જો તેની ડાખી આખ પ્રથમ કાટી લેવામાં આવે છે તો તે મુઝાને એકાદ ખાદીનાં રૂંદો

દેવામાં આવે છે -એની માન્યતાથી કે મરનાર દોઝખમા જમતો હતો!! ગમે તેવી રીતે તમે તારાની વ્યવસ્થા કરી પણ આવ દેહ તો તે આગમાંથી બનેલી તે આગમાં જળી જવાની!

જેહાન અથ રોશન? નમાનદ બકર
દેવ અદર જેહાન આફરીન બદો બસ!
મકુન તમે મર મુકે દુનિયા એ પુસ્ત,
કે હુ મુ નું ખીસ્માર પરવદો ફરત!
મુ આદરે રક્તન કુતબ બી પાઠ
એ બર નખત મુદન એ બર રમે ખાક!

“જુલેસ્તાન”માં એખ સાદીની ખત છે કે હે બાઈ! આ એવકા દુનિયા ફાઈની સાથે રહેતી નથી, માટે તુ જગત્કર્તા ઉપરજ દિન બાપે તો મુરતું છે માયાવી પાદશાહીની ઉપર મદાર બાપતો રખે, કે તારા જેના ધણુને એણે પ્રથમ લાડ લડાવી આખરે ખાક બરાબર કરી નાખ્યા છે! બ્યારે આ પ્રવિત્ર આત્મા આ જગતમાંથી ચુકર કરવાનો નિશ્ચય કરે છેતો પછી છત્રપતિની માફક તાન્ને નખત સાથે મરતુ કે એક નિર્ધન મનુરની માફક જાળીત પર પડીને મરતુ એ બંને સમાન છે! શ્રીક એખક એપીફિન્યસ કહે છે કે પુરાતન ઇજીપ્શીઅન, બેબીલોન્યન, ફીનિશ્યન, અને ઈનીશ્યન પ્રત્યેક એ કોઈ ધર્મોજ બહાદુર રાજા મરણ પામે છે તો તે જાગતી મુર્નિઓ મનાની તેની પુજા કરતા બરહોની મુનફેડ ખવાને પામેની સ્ત્રીઓના બાપમા પણ તેઓ એવુજ કરતા કોનસ, મેનર્ન, બેલ, ઇલ, ધાય, હરમિસ, બેન્સ, મરકયુરી, એસાઈરીસ, ડાયે નિગ્યમ, થમુજ, એપોલો, હોરમ, માસ, હરકયુનીમ, જ્યુરિટર, આફિરેનનાઓ અને દેવીઓ કમજ નદિ પણ સંધિયા અસ્તિત્વ ધરાવી ગયલા મનુષ્યોજ હતા હોમરનો સમકાલિન હીઝી-ઓ કહે છે કે દેવતાઓ કમજ નહી પણ હસ્તી ભોમની ગયલા માણસોના આત્માઓ છે હરમિસ ત્રીમ્બેલ્ગમ કહે, છે કે ઇસ્તુ બેખુસ, એસાઈરીમ અને ધાય, અતિપવ, પવિત્ર માણસો હતા જેઓની પાંજળથી ઇજીપ્શીઅનો પૂજા કરતા હતા પુતાર્ક કહે છે કે ઇજી-પ્શીઅન ધર્મગ્રંથો બાર મુકીને એવુ શિક્ષણ આપતા કે કોનસ, એસાઈરીસ, હોરસાદિ એક વાર માણસોજ હતા સેન્ડોન્યાઈઅન કહે છે કે ઇલ અને મેનર્ન શરઆતમા તો, હીનીશ્યનોના રાજાઓ હતા. ડાયોહોરસ ચિક્યુલસ એસાઈરીમ તેમજ વંકનને માટે પણ એવુજ કહે છે સિસેરો કહી ગયો છે કે જેઓ “Dei Majorum Gentium” પાને મ્હેંટા દેવતાઓ કરેનાય છે તેઓ મુઝે મનુષ્યજ હતા વિજ્ઞાન ઝાગતી. લખી ગયો છે કે એનેકર્ઝાડર ધ એટે એકનાર ખોતાની માતાપર લખ્યુ હતું કે મને ધર્મધ્યાત્મ હીઓએ કયું છે કે જુપીટર, જુનો અને સેતર્ન પ્રથમ ચાહોજ હસ્તી ભોમની ગયા હતા હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રમા પણ આવુ જ હેરહેર માનુષ પડે છે એકજ દૃષ્ટાંત આપે મનુ સત્વરૂપ આ દુનિયામા એક માણસ હતો પરંતુ મોહત પછી વિજે દેવતાને નામે જોળખાના લાગ્યો. આપણા પાક પયગમ્બર અરેતેરને ધર્મીબાર ‘મઝદ’ના જોખમાંથી જોળખનામા આવે છે તેમા પણ એજ મતનય સમાયતી છે

વોહ કાલા છતે રહે જો બેવકાઈ કર ગયે?
‘મર ગયે આબેગ-ન કીમસે આરાનાઈ કર ગયે!

ઉમરે જે પાયાંએ અપને ધસ કદર નામ ન હો,
મર્ગને ઉત્તરુ ન હોરા ને ખોદાઈ કર ગયે.
આરસીમે ચાકસ અપના દેખ કર લાયે ગુરર,
ચાર દિનકી ઝીંદગીમે ખુદ નુમાઈ કર ગયે.
અર્થમે જોઈ કરકે ચાકસર વોહ ને હંસને ચે કોસે,
દાયમે અપને વોહ અપની જમ હંસાઈ કર ગયે.
રહ ગયા ઔસાઈ કરની આખેરશ દોનો ગયે,
ને બસાઈ કર ગયે ઔર ને ખુરાઈ કર ગયે.

વળી મુઠાંને છેલ્લી આરામગાહમાં લઈ જતાં જુદી જુદી પ્રેમ જુદી જુદી રીતે વાંપેરે છે. દિંદુઓમાં કોઈ વૃદ્ધનું મરણ થાય છે ત્યારે ગાણાં ગજાણાં સાથે ઠાકડીને ઉંચકી જવામાં આવે છે. એક પારસીઓએ એવી કૌમ છે કે લાશને લઈ જતાં શાંત સુપરીની રાખે છે, પરંતુ મુસલમાનો અને ખ્રિસ્તીઓ ધર્મનાં બહુતર બચ્ચાં તેને લઈ જાય છે. બારતવર્ષમાં સિંગાપતી તથા બીજી કેટલીક નાતના સોઠ પોતાનાં મુવેલાંને વાજતે ગાજતે સંમશાનમાં અગ્નિ દાહ કરવા લાઈ જાય છે તે આવી મગજણુ ઉપરથી કે જેમ જન્મવેળાં આશ્વર્ય કર્યે છીએ તેમ મરણ સમે પણ કરવો જોઈએ, માણસ જ્યાંથી આવ્યું ત્યાં ગયું તેમાં વળી. રોષ કુદીને વિસાપ અને આકંઠ શા માટે કરવું? હવે આવે દુષ્પ્રદ પ્રસંગે આનંદોત્સવમાં નિમગ્ન થવું એ માનુષિક પ્રકૃતિથી વિરુદ્ધ છે, માટે તેમ તો નજ કરવું: પરંતુ ઉકત વિચાર આપણને કંઈક આશ્વાસન આપે છે માટે અણુદદ શોક કરવાથી બાક આવવું. આપણને દદબહાર મમતો ત્યારેજ લાગે છે કે જ્યારે આપણાં મંત્રધર્મો આવેલો કોઈ પત્થરમાંથી પાણી કાઢે તેનો નવ યુવાન પથો ભરજવાનીમાં કેલાસ શોધે છે, પરંતુ મદદ દેવાણુ મહેશ્વરનાં કાર્યો અત્યંત ગહન અને જ્ઞાનાતિત છે: અને આવો કોઈ મંત્રોગ અને ત્યારે આપણે એટલુંજ પાદ રાખવું જોઈએ કે તેમ કરવામાં મુદ્દાની કંઈ નેકજ નિષ્ઠા-દશે. વળી આપણે ક્યાં નથી જાણતા કે: "Those whom God loves die young!" વિદ્વાન પ્લોટસ કહે છે કે:

"Queen do diligunt,

Adolescens moritur, duon valet, sentit sapit."

જેને દેવતાઓ આહે છે તે જ્યારે પુર તંદુરસ્તી, હૃદયપણુ અને હૃદયમાં હોય છે ત્યારેજ મરણ પામે છે.

હવે મોહત પછી આ દુનિયામાં જે બીજી મુખ્ય ઝીકપર આપણને ધ્યાન આપવાનું છે તે મરણ-પામેલાં માટેનાં ક્રિયાક્રમો છે. દરેક ધર્મ અને દરેક પ્રજામાં મુવેલાંઓ તરફની આપણી સંબંધી છેલ્લી દરજ્જા એજ જણાવેલી છે. એ ક્રિયાઓ કરવા કરાવવામાં ગદ-લેતી કે બેલેકરી થતાં આ જ્ઞાની અવનિર્માથી ગુરર દરી ગયલાં અત્માઓને પણ અમમ પડે છે, અને તેનાં પરિણામ રૂપે જીવતાંઓને પણ અદ્ધારાન ધોસ્તીમાં રહેવું પડે છે. અને તે કોમોમાં આ ક્રિયાઓ નહીં થતાં મુવેલાંઓ જીવનું સ્વરૂપ લે છે એવો વહેમ છે, અને તે વહેમ કંઈ તદતજ દસી કાદવા જેવો નથી; આપણા અતિશય પવિત્ર મહદળમાં એ વિષય

વિશે બહુજ પારીક વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, પરંતુ તે માટે અત્રે વધુ ઉદાપેક્ષ કરવાની કશીજ આવશ્યકતા નથી. આપણા ધર્મનાં અનેક શાસ્ત્રોમાં (અર્પીકર્ષણું આદીગાન, કુરવરદીન' યસ્ત, ઇં) મરણ પામેલાંઓના આત્માને એવું કહેતાં ચિતાર્યા છે કે :

“કો નો સ્તવાત, કો યત્રાધતે, કો ઉદ્યાત કો કીનાત, કો પછતિ
જનાત, ગચ્છાગત ઝસ્ત વસત્રવત અપ-નામ નેમંધદ. કહે તો ઇધ નામ
આધધર્માન, કહે વો ઉર્ કર્યેત્રયોત કલાઈ નો તત દાગ્રેમ દયાત,
પત મે અંધહત યિર્મોન ખરેયેમ અન્વચનેમ યવચ્ચેય યવચ્ચેતાતચેય”

યાને—કાણુ અમોને વખાણુરો? કાણુ અમને આરાધરો? કાણુ અમારી કીર્તિ ગારો? તથા કાણુ અમારી ઉપર મોદત્રત રાખરો? ખોરાક સાધના અને વસ્ત્ર સાધના હાથે અરોધ તરફ પડેઆડનારી બંદગીથી કાણુ અમને આદરમાન આપરો? અમારામાંનાં કાણુનું નામ અર્હાં યાદ કરવામા આપરો? તમારામાંનું કાણુનું રવાન અમોને આરાધરો? અમારામાંનાં કાણુને તે ભેદ આપવામાં આપરો? કે ને ભેદ દમેશા દમેશ સુધી તાત્ત ખોરાક તરીકે થાય? ત્યારે મરણ પામેલાઓની આરધના કેવી રીતે કરી શકાય? આપણુ મુખ્ય કરીને “બાજ” અને આદી-ગાનથી તેમ કર્યે છીએ. હવે “બાજ” એટલે શું? “બાજ” એ ફારસી શબ્દ છે જેનો મુજાર્થ “ખંડણી” થાય છે, અને એ “ખંડણી” તે ગોષા છવતાઓએ મુવેલાઓને આપવાની છે. દ્વે “બાજ” શબ્દનો દ્વિત્યાર્થ પણ થઈ શકે. શબ્દ કે એ પહેલી-પાઝંદ “વાજ” ઉપરથી નીકળ્યો છે, અને “વાજ”નો મુળ અવસ્તા ધાતુ “વચ” યાને “મોલણું” છે, જે ઉપરથી “વાજ ગીરફતન” નો શબ્દે શબ્દ અર્થ “મોલણું બંધ કરવું” (to hold the spool) એવો થાય છે, અને તે દરોઅસ્ત છે. પહેલા ત્રણ દિવસ સુધી ગુરૂ પામેલાંઓની પઠિત દિયા કરવા પછી તેઓની “બાજ” ક્યારે કરવી તે માટે આદીગાનના. દિગાયામા સાક્ષ ત નથાવવામા આવ્યું છે કે:—

“હમા કુવય-ઇ અશીઆન અયોકર્દિયા એહાસ્મ, દહુમ, સીરોઅ,
સાલ-રોઅ, અઝ મયોમર્દ અંદા સચ્ચોઅઓરા અચ્ચેર યાદ ખાદા”

મતલબ કે:—તમામ અશો માણસોનાં કુરોદરો જેઓની કિયાઓ જેવી કે એહાસ્મ, દરામુ, મામિસો, તેમજ વરસીની કિયાઓ, ગયોમર્દથી તે સોબોસ સુધીમા થયાં હોય, તે બધાં સામગ્રાં કુરોહરો આ જગાએ યાદ યજો! આ ઉપરથી એટલું તો માલૂમ પડે છે કે એહાસ્મ, દરામુ, મામિસો તેમજ તરમી, એ ચાર દિવસની કિયાઓ તો શું તવંગર કે શું ગરીબ સર્વના બબ્બમાં અનિવાર્ય છે. પરતુ હાલે-આપણામા કયાંક કયાંક દર મહિને અને કયાંક કયાંક આખું વરસ સુધી કિયાકામો કરવાનો ચાલ પડ્યો છે જે ગેરવાજબી છે. અસખત કાંઈબી બહુ કામ બધી નિષ્ઠાથી કરવાંથી હાનિ તો થતીજ નથી, પરંતુ ગરીબોથી તવંગરની ખુદે ગાડ્યાં પ્રવાહ માફક ગુરૂ પામેલાઓ પાછળ નાકકનો ખોટો ખરચ કરે તે ધર્મની ચરીઅતથી ઉલટું છે. વળી આદીગાનનાં બહુવરમાં પણ ઘણી હડી દિસ્તુરી સમાયવી છે. આદીગાન માટે જે બૂદી જૂની વસ્તુઓ મૂકવામાં આવે છે તે સાત અખશાષ્ટાની આરાધના બતાવે છે. દાખલા તરીકે ગાડનાર મોબેદ પોતે માણુમ છે અને તે અહુરમઝદનો પ્રતિનિધિ જેવો છે. દુધ બદમન અમેશાસ્પદની પેદાશ છે, કારણુ બદમન ગુરૂકો ઉપર મુવકકલ છે. અદીબેહસ્તનો

પ્રતિનિધિ આતશ છે ચીપ્પો, ચમચાદિ શેઠરેવરની યાદ આપે છે તુન ઝમીનગાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અને ઝમીનનો રમેનાવ અમ્પદારમદ છે ખુરદાદ પાણી, અને અમરદાદ મેરા અને કૃષ્ણવાદિ ઉપર મુકન છે રાયરી અને જોની બાણના બાણના હમાઝોર કરે છે તેની એટવીજ મતનય કે આ વખા હરદમેશ મુનેહ સપજ મગી રહે આની ક્રિયાઓથી દુરોદરો પોને ખુરી થઇ દુઆ દે છે કે

“બુધાત અહિ ન્ખાને ગેહરસ્ય વાધન ઉ નીરનામ્ય, બુધાત
આસુસ્ય અરપો દેરેઝરસ્ય વાક્ષો, બુધાત ના સ્તાલો વ્યાખનો,
યો નો બાધ કૃષ્ણાધતે, ગ્યોમત ઝરત વચ્ચન અપનાસ નેમધહ”

“આ ધરમા ગાય ઢોરની તથા માણસોની ઝીઆદતી યજ્ઞો શેતાય ચાનના ઘોડા તથા મજસુન ગાડી હોજો” જે શમ્પસ ખોરાક સાયના અને વસ્ત્ર સાયના હાથે અશો તરફ પડે ચાડનારી બુદ્ધીથી અમોને બચ્ચીન આરાધે તે શમ્પસ ઝોરેમદ તથા અનગ્રુમનનો મરદાર યજ્ઞો હવે આપણામા એક બીજી પણ કદમી રસમ પડી છે, અને તે એ કે ગુરુદેવોઓ માટેની બાજમા બાનમાતના પકરાનો મુકનાની છે જેવી રીતે આર્જીગાનમા અમરાસદ્દેહોની આરાધના થાય છે તેવીજ રીતે બાજમા પણ થાય છે ત્યારે તેમાં મિત્ર મિત્ર મિથ્યાતો જેના કે આક્રિદ કેળવધ બાળ, મિગેરે મુકનાતુ શુ પ્રોગ ૧? આપણા અમણ ખેરાઓ એવું ધારે છે કે બાજ ધરનાર મોજેદ દરન, ધી, પાણી મેવો, આતમ અને સુખક હુવાન મિનાય પોતાની પામે બાજ ધરની વખે કષ્ટ રાખતો નથી ઔર ઉપવા નકામા વાણાઓ તો તે બહાર કાઢી એલોડે ન મુકે છે. પ્રજ કરીતે નકામો જમ્ની ખરસ કરવાનું આપણા પાક મજદમગ કરમાનજ નથી જેની રીતે આપણે હમરપથમએદેમ ગાહમારને ટાકણે દુરોદરોની યાદ કરે છીએ તેની રીતે દુનિયાની બીજી જાતો પેણ કરે છે. પેરવ્યનો, પાસિક્કે આધેડઝના લોકો, ટોમા આધેડઝના રહિશો, એરટૂલીઓ, પુરાતન ઇજીપ્શીઓ, ઉત્તર યુરોપના લોકો, જાપાનિસો, રોમનો, આ મધળી પ્રજાઓમા આ રેવાજ ચાનુ હતો હિન્દમા પણ નાપણે હિન્દુઓ, મુસનમાનો, અને સીઓમા આ રીતને નોંધએ છીએ. પેરવ્ય લોકો જે માસમા ઉપરી ક્રિયાઓ કરતા તે ‘Aya Maica’ યાને મુઠાને ઉચકી વધ જવાનો મહિના કહેવાતો જેવી રીતે તામુત, પ્રમગે ઉચ્ચ કુળના સુન્તી અને શિયા મુસનમાનો શોક ચાગે છે મ્તિમ પેરવ્યન લોકો પણ આરે પ્રમગે ગમગી િ રાખના મેક્સિકન લોકો મુખ્યત્વે નૂવેમરની ૧૭ થી એ અને વાદુદીઓ બીજી તારીખે ગુરુદેવોઓની આરાધના કરતા રોમમા એ દિવસ ૧૭ થી ફેબ્રુવારી હતો અને તે ‘Du Manes’ યાને દુરોદરોનો દિવસ કહેવાતો. ગ્રીક લોકો ૧૧ થી ફેબ્રુઆરીએ રહેતી આરાધના જે ‘Antilest’ યાને એથેમમા ઉજવના ઓસ્ટ્રેલીયાના પ્રાચી રહેનારીઓ મુવેનાઓને યાદ કરવાના દિવસે ગમત અને ખુશાગી કરતા, એવુ માનીને કે ગત આત્માઓ ‘Mormodellick’ તેથી ખુશી થતા હતા મેન્ડીનેવ્યન લોકોની પણ એનીજ મન્યના હતી એવી રીતે જુદી જુદી પ્રજાઓ જુદી જુદી રીતે મરનાર વ્હાનાઓ િ આરાધના પ્રતી હતી

“એન્ટીની શોધ.”

ઁ એક વાર્તા.

લખનાર દીસખુશ.

“વળી એવ વાગ્યો એન્ટીની, તુ ક્ષણે જ નો ખરો કે હુ કેટલો રોકાણુમા છું. એ વળી કોણુ આગ્યુ હશે?” એન્ટીની એન્ટરેન તે ગા શાકો દુકડીના નકાએ પોતાના સીપાહ નોકરને પુછ્યુ. એન્ટીની ગાહાર મથો અને પાકો આતીને કહ્યુ ‘કોઈ અદ્ય અપને મળવા માગે છે” તેટલા તો તે અદ્ય અદર આવી હતી એવો ‘ત્રિક બાઇ, કેપ્ટન સાહેબ મારી મુલાકાત લેગો’ જેને આજણી મેલેન્ડ કરી કેપ્ટન એન્ટીની બોલ્યો “કેમ હોસ્ટ રેડકર્ડ, તમે અહીં ક્યાથી? તમે સોનીસીટરે કાંઈ એટલા ગયા પરનાડના તો હોતામ નથી. તેણી ચે ક્યુ. કંઈ ફરમાય?”

“કામ ખાતરના તો હોત.” તે સોનીમીને કહ્યુ. “મેં મામલ્યુ છે કે તમારી દુકડીને ઉપડી જવા દુકામ થયો છે અને તેમ ધામ ને પહેલા ખરે તમને જણાવનાની જરૂર છે, તમામ કાકા સર તીર્થોની ગપે અડવાડીએજ શુઝરી ગયા છે અને અખુત હોસ્ટ સાથે એક સરત કરી ગયા છે કે વરમો આગમ તેવને એક ગરીબ મરનાર, મિત્રના દીકરા ત્યા દીકરીને પોતા નામ ગણી કરી લીના કે. છોકરી નામે પંખી ડેસ્તી માત્ર ઘીસ વરસની એક દીનકશ તારણી છે જ્યારે છોકરો નામે જીમ માત્ર, ખાર વરસનો એક સીકવી પોર્ષો છે કે જેની બેન મીસ પંખી સાથે તમારે પરણવાનુ છે અને તેમી માત્ર છ માસમાત્ર. અને તમે બે માથી એકબી ને આ સરત ના કશુય કરશે તો આ હોત જની ધર્મ ખાને જાશે જ્યારે બીચારી પંખીને કંઈ કામ કરીને જીમ સાથે શુઝશન કરુ પડશે.”

“વાર મીમ ડેસ્તી આ બાગત જાણે છે કે અને તેણીનો આ બાબે શુ વિચાર છે?” કેપ્ટને પુછ્યુ

“હા તેણી જાણે છે એ સરત તેણી ના પાડે છે પરંતુ હુ ધાર છું કે એ બન્નેના બચા ખાતર તમે તેણીને મમલવો તો કીક.” તે સોનીમીટરે કહ્યુ

“હુ” તેણીને સમજાવે ? કાય, આ માટે ? મેં તે છોડીને કદી નેઈ પણ નેથી-તેમ વળી હુ પરણવાન માગતો નથી.” કેપ્ટને કહ્યુ.

“કેપ્ટન, તમે બે તેણીને જોશો તો કદી નીરાંગ ન થશો. તે ખરેખર એક જીતના લાયક ખુતમુલ છે. તમે જઈને તેણીને મરી ન સગાઈ માં રેડકર્ડે પુછ્યુ.

“જીમીના મવાં ખાતર ?” તેણી બોલી અને થોડીક આનાકાની પછી જીમીના બના ખાતર તે બધા પુરુષ સાથે પરણ્યા નક્કી નિચાર કર્યો અને કહ્યું, “હાજી, જીમીના બધા ખાતર હું તમને પરણીશ”

“ઠીક છે,” એસ્ટરને કહ્યું, ‘આપને આઠવાડીએ આપણે એક થઈશું”

એક અથવાડીયામા તેઓ પરણ્યાં અને કેપટન સર્વેને દક્ષીણ કોસ્ટા ઉપરની પોતાની મીનકત ઉપરજ લઈ ગયો, ત્યાં તે પોતે દરેક આડ્યથ્ય ખમીને જીમીના, બધા માટે હાલ જાહર કાળજી રાખતો તે જોઈ પેગીને તેને માટે પ્યારની લાગણી ઉત્પન્ન થવા માડી, તે એટલે સુધી કે રજે તે બહાવાને ખુબ તેણી પાસેથી જલદીથી છીનવી લે તે માટે તેણી ડરવા લાગી. આ તરફ કેપટન જીમી સાથે હતી ગયો હતો તેનાથી એક દીને નિર્દોશપણે બોલાઈ ગયું કે “તમારા આબ્યા આગલ એક જણ પેગીને ઘણો મમતો હતો.” આ સાંભળી કેપટન મનગાગ્ર મુઝાવા લાગ્યો. એક દીને તેઓ સર્વે જાગમાં ફરતા હતા તેટલા સામેના તવાનમા કોઈ એક દુખી જનારની ચીમ સાંભળી અન્યનીએ જીમીને બેન્ટનીએ બોલાવવા ત્યાં પેગીને તાજ ધોમવા કરી તે સુત દગનો કાઢીને પેલા દુખતાની મુઝા દોડ્યો જે જોઈ પેગી, બોલી, “જુલો, બહાના તમે ના દોડો, કોઈની મુઝા આવે તેટલાં યોમો, તમે ધાકથી મરી જશો”

“બહાથી, તે એક વખત ધાર્યું” હતું તેમ હું મોરના પીછામાં કાગ નથીજ તે બતાવવા માથુ છું-મારે જનુજ જોઈએ,” કરી તેણીને શેકહેન્ડ કરી તે દોડ્યો અને તવાવમા દુમકી મારી હવેજ પેગીને જણાવ્યું કે જો તે મરી જશે તો તેના વગર તેણી કંદી જીની શકવાની નથી. પેગી તરફ અન્યની તે દુગતાને જવાની શક્યો ખરો પણ તેમ કરતા તે ચાકી ગયાથી દુખવા લાગ્યો પણ તે બહાદુર બેન્ટલીની મુઝાથી બચ્યો, પણ કીનારે આવતા બેસુધ થઈ પડ્યો. આ તરફ પેલો દુખતો અદમી જે એક અમેરીકન ડાક્ટર હતો તે ઠીક થયાથી કેપટન આમમ આંબ્રો અને તેને સુધીમાં લાવી બોલ્યો કે “તમને ‘હાર્ટેડીઝીમ’ છે, ખર પણ તે એટલું બધું ધારતી બધું નથી. ખર દુખ છેક જીગરમાં નથી પણ તેની નજીકમાં છે. જો તમે મુંગ પાસે જોપરેશન કરાવશો તો જનમમરની પીડા જરો અને તમે મને બહેલી જાંદગીનો બહેલીની વળી શકશે તમે તે કસુથી મને ઉપકારી કરશો”

“નહી, હું જો જોખમ જોડી શકતો નથી,” કેપટને કહ્યું “પણ આ પાત મારા ધણી-યાણીને કેલતા ના.”

“ઠીક, તમે આટલા બધા હીચકારા હશે એમ મેં નહીં ધારેલું છતાં તમારો વિચાર હજીથી બદલાય તો મને ‘રોક હાઉમ’માં લખજો. સાહેબજી.” કરીને તે અમેરીકન ડાક્ટર ગયો. બ્યાર બાદ કેપટન બચાડ્યો. “હું કહી જોપરેશન કરવા હાલ નહીં, પેગી છુટી થીજ જોઈએ. એ ખીચારી મરજી વગર શા માટે મારી સાથે નધાઈ રહે” તે વેત્તા કોઈ, હાજર ન હતું પણ ત્યાંથી પગાર થતા બેન્ટલીએ તેની તથા ડાક્ટર વચ્ચે થયેલી કુંક વાત તથા તેના બચડવા શબ્દો માંમત્યાથી તે તુર્ત પેગી પાસે ગયો અને તેણીને સર્વે વાત કહી જે સાંભળી તુર્ત અન્યની આગલ ગાલ અને કહ્યું કે “બહાયા, આપણા વફાદાર બેન્ટલીએ મને બધી વાત કહી છે તો તમે કાંપ મરુરી આપવા નથી અને તમે શા માટે ઉડવા માંગો છો.” જવાબમાં તે બોલ્યો “હું તુંને ઉડવા માથું, મારી બહાલી ? કહી નહીં. તું શું જાણી

નથી વ્હાંતી કે મારે મન તુજ મારી દુન્યા છે. મને જે દુખ થાય છે તે તે આગના ચહેવા એક પુરૂષની વાદથી થાય છે.

“હા કીધર, આ વાત ખરી છે, પણ મને ગરીબ થયતી જાણતા, તે હીચકારે નાહો કે જેની વાદ વગર હવે હું કરતી નથી તમે જરૂર ઓપરેશન કરાવો વ્હાના-હું છુતી થયા નહીં પણ તમારી સાથે સદાની જોડાયતીજ રહેજા માથું છું,” અને તેથીએ પોતાનો ગુનાખી એકરે તેના ખભા પર છુપાવ્યો આથી એન્યનીની આખો ખુશાનીથી ચમકી રહી

“મારી વ્હધી, શું એ ખરું છે? તે હરખાધને બોલ્યો

“હા વ્હાના, ખીનકુવ ખરું હું તમને આપણથી આહુ છું” તેણી બોલી

ત્યારબાદ તે ઓપરેશન કરવામા આવ્યું જે ફેરફાર નીવડ્યું. તે અમેરીકન ડાક્ટર ખુશી થઈને બોલ્યો કે “સાહેબ, તમે મારી છદ્મી બચાવી છે ત્યારે મેં તમારી છદ્મી બચાવીને તેનો ખદતો વાગી આપ્યો છે કે જે તમારા બેન્ટલીની તર્ક શક્તીજ આભારી છે. જો તે તમારા મીત્રીસને કહેતે નહીં તો આ વાત કદી નહીં બનતે, માફેમજી” કરી તે ગયો— કેહવાની જરૂર નથી છેવત સર્વે ખુશી થઈ ગયા અને વરદાદ બેન્ટલી દહા માથેજ રહી કેપટનના બચ્ચાઓને રમાડે છે સાહેબજી

મુંબઈની જાણીતી ડેરી પેરીશીયન ડેરી કું.

વગર ભેલનું ચોખ્ખું દુધ, માખણ, સ્વચ્છ
શ્રેષ્ઠ ક્રીમ, મેળવવાનું તમામ ભરૂંશાપાત્ર
એકલું મઠકે છે. એકવાર ત્રાયલ લેશોજી?

ટેમરાડ લેન, કોટ મુંબઈ.

જેગીને.

(૧)

જેગી! હેતો અલખના લેખ આવેખીયા હોહ!
 જેગી! હેતો ચૂણાવ્યા સ્વર્ગના સન્દેશ,
 જેગી! હેતો ગગના ઓધ ઉતારીયો હોહ!
 જેગી! હેતો જમનાના વાજ્યા વહેન
 જેગી! હેતો અલખના લેખ આવેખીયા હોહ!

(૨)

જેગી! હેતો દર્શન દીધો દેવના હોહ!
 જેગી! હારો દેવભૂમિમા વાસ,
 જેગી! તુ તો મત્રો ભણે ચાર વેદના હોહ!
 જેગી! નહી ભણે વ્યંહારની વાત,
 જેગી! હેતો અલખના લેખ આવેખીયા હોહ!

(૩)

જેગી! હારો પુણ્યથી પાવન પથ જાણ!
 જેગી! હારો પથ પ્રભુકાળા નીરથી હોહ!
 જેગી! પેલાં પુણ્ય પેલે પાર
 જેગી! હેતો અલખના લેખ આવેખીયા હોહ!

(૪)

જેગી! તુ તો કૈલાસ માનસરોવરે હોહ!
 જેગી! તુ તો સાચા મોતી ચણનાર,
 જેગી! મમે વનના તે કાળા કાગડા હોહ!
 જેગી! મમે વિષ્ટા પુરે મૂકનાર
 જેગી! હેતો અલખના લેખ આવેખીયા હોહ!

(૫)

જેગી! એક એક અક્ષર આપીયા હોહ!
 જેગી! હેતો મુખ નહી તલ ભાર,
 જેગી! અમે મુખ્યા ગગનમા ઉડતો હોહ!
 જેગી! તુ તો તત વ્યોમ વિહાર
 જેગી! હારો અલખના લેખ આવેખીયા હોહ!
 જેગી! હેતો

(૬)

જોગી! અમે નીચે નીચે બહુ ઉતર્યાં હોઈ!

જોગી! અમે ભૂમિ પરે ફરનાર,

જોગી! અમે કાળાં તે કાઝળાં આંતર્યાં હોઈ!

જોગી! અમ ઉર ભેર્યાં અધઃકાર.

જોગી! હેતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોઈ!

(૭)

જોગી! અમે સંજોગકાં સંસારનાં હોઈ!

જોગી! અમે શીખ્યાં નથી સદાધાર;

જોગી! અમે જાણ્યાં ન મૂલ ન સંસારનાં હોઈ!

જોગી! અમે કીધાં બહુ અનાચાર.

જોગી! હેતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોઈ!

(૮)

જોગી! એમ મોહી રહ્યાં જડ ભોગમાં હોઈ!

જોગી! ધર્યાં દેહ પરે અનુરાગ;

જોગી! અમે પાપથી પુણ્ય પ્રભાવતાં હોઈ!

જોગી! અમે શીખ્યાં નથી વેરાગ.

જોગી! હેતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોઈ!

(૯)

જોગી! અમે ક્ષણમાં વિકારી થઈ જતાં હોઈ!

જોગી! અમે ઇન્દ્રિયોને આધીન,

જોગી! અમે ભૂલી જતાં વૃત્ત પુણ્યનાં હોઈ!

જોગી! અમ જીવન પંથ મદીન,

જોગી! હેતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોઈ!

(૧૦)

જોગી! તમે કમલે આ પામર જીવને હોઈ!

જોગી! ફરી આપો ઉચ્ચ અધિકાર;

જોગી! લઈ ઉઠો અમોને વ્યોમમાં હોઈ!

જોગી! ન તો એળે જશે અવતાર.

જોગી! હેતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોઈ!

(૧૧)

જોગી! તારા દેહમાં દેવનો નિવાસ છે હોઈ!

જોગી! તારા નયનોમાં નેહ ઉલસાય;

જોગી! તારા અંતરમાં અમૃત ઉછળે હોઈ!

જોગી! તારી વાણીમાં બહાલે અપાર

જોગી! હેતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોઈ!

(૧૨)

જોગી! હોતો સૂર્યમાં - પુણ્ય - રૂડાં પાથર્યાં હોય!
 જોગી! તને સરસ્વતી 'છે પ્રસન્ન;
 જોગી! તને આનંદ / આંકે, યામમાં હોય!
 જોગી! તને લક્ષ્મીજીનાં આસન્ન.

જોગી! હોતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોય!

(૧૩)

જોગી! તારે શ્રદ્ધા ને દર્શનની ઉપાસના હોય!
 જોગી! તારે વિશ્વદિનાં 'છે સ્વતઃ;
 જોગી! તારે આશા નથી, સતિમારની હોય!
 જોગી! તારે મુખ કુખે સંતોષ /

જોગી! હોતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોય!

(૧૪)

જોગી! તારી આજે અજવાળાં ઉગીયાં હોય!
 જોગી! તારાં દેવે ઉઘાડ્યાં દાર,
 જોગી! તારે સ્તેષ સમુદ્ર ન સૂકતો હોય!
 જોગી! કીધા જોયા ભૂમિનાં, ભાર /

જોગી! હોતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોય!

(૧૫)

જોગી! કહી દ્રષ્ટિથી આપને નિરખુ હોય!
 જોગી! કહું શરૂ કહું, કે પાત,
 જોગી! અમે કુળતાને આજ ઉગારિયાં હોય!
 જોગી! નતો કુખ્યાંતાં જારેય વંદાણ.

જોગી! હોતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોય!

(૧૬)

જોગી! ઉંચા ઉંચા વર્યાં કુળ આપનો હોય!
 જોગી! નીચાં નીચાં અમારાં દાર;
 જોગી! પુલ દેજે મીઠાં "રસકુળ"નાં હોય!
 જોગી! યાચું જોટલો હું અધિકાર.

જોગી! હોતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોય!

(૧૭)

જોગી! શાન્તિનાં પાઠ ઉચ્ચારતો હોય!
 જોગી! સદા જાતો રૂડાં રમ, ગાન;
 જોગી! મીઠા આંખનાં બીજ ગમે વાપતો હોય!
 જોગી! અમે શુ કંડીએ સન્માન?

જોગી! હોતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોય!

(૧૮)

જોગી! તું તો બાણીને ઉર ખડકાવતો હોજી!

જોગી! હોતો કાર્યા હુયાનાં હીર;

જોગી! અમે નાગાં ઉઘાડાં જીવનાં હોજી!

જોગી! હોતો પુણ્યનાં પૂર્યા ચીર.

જોગી! હોતો અલખનાં લેખ આલેખીયા હોજી!

(૧૯)

જોગી! તપ શેત્રની વાડી વધારજો હોજી!

જોગી! જગ પાવન પુણ્ય પ્રકાશ;

જોગી! તમે રેતવજો અમ ઉરગા હોજી!

જોગી! એવી ગોધી પૂરે અભિગ્રાવ.

જોગી! હોતો અલખની લેખ આલેખીયા હોજી!

“નક્ષિત્રીકાન્ત.”

હજારો નીરાશામાં આશાનું એકજ કીરણ !

(કાયદો ન થાય તો પેસા પાછા.)

કામ સંજીવન

અદ્યુત શક્તી, બુદ્ધિ અને સહર્દયતાની સંપૂર્ણ રહી કરનાર આ દવા યોગજ વખ-
તમાં બારે વખાણ સાથે સર્વત્ર પ્રચલીત ચર્ચાગ્રંથ છે. ગયત્રી જુવાની પાછી મેળવવા માટે
આ દવા જાણીતી છે. વીર્યનો જરો છે..... સ્ત્રી પુરુષો માટે શક્તીની ઘણીજ ઉમદા
દવા છે. કી. રૂ. ૧)

શંકેત્ર વીનાશક તેલ.

કાંઈ પણ કારણથી ગુમાવેલાં પુરુષત્વનો જો કોઈ પણ ઉપાય હોય તો અમારું
શંકેત્ર વીનાશક તેલજ છે. ગમે તે કારણથી ઉત્પન્ન થયેલી નસોની નબળાઈ માત્ર ગુમાવે
દીવસમાં જડથી દુર કરે છે સાધારણ શીથીલના તો પહેલેજ દીવસે દુર ચાલે છે એકવીસ
દીવસના પુરાં-સેવનથી હાંધીબર નર્મીત ચકાષ છે. ક્રમિત માત્ર રૂ. ૫). નકલી આવથી ઠગાતા
ના. લેનમે જોઈનેજ શીરી લેતી.

જોઈ એનં શેકનાં,

કાચકાદેરી રોડ, મલકારરાવ વાડી, મુંબઈ નં. ૨.

વરમા એન્ડ કાં૦

પરચુમર્સ

ના બનાવેલ ઓટો ડીરોઝ કોકોનટ, લેસમીન, રેડરોઝ, વાહીટરોઝ, એરીમ્મા હેર ઓઇલો ચોખ્ખા કોપરેલ તેલ અને ઉમદા સુગંધી વસાણામાંથી બનાવેલાં છે. વાહીટ ઓઇલ બીલકુલ વાપરવામાં આવતું નથી, બાલને વધારી નરમ સુવાળા કાળા ચળકતા બનાવે છે. વધારે પ્રશંસા કરવા જરૂર નથી કારણ તેની ખોરીટી ઉપર મોહિત થઈ હજારો સ્ત્રી, પુરૂષો અને વિદ્યાર્થીઓ પોતાના બાલ ઉપરના હેર ઓઇલની સહાયતાથી અથ હુ કેટની ફેશનમાં શણગારે છે. દરેક સ્ટોર અને રેસ્ટોરાંમાં વેચાય છે...

કીંમત દર બાટલી દીઠ રૂ. ૧ પોસ્ટેજ ભુકું.

સોલ એજન્ટ-

ટી. એચ. ઠક્કર. સેન્ટ સાયુના વેપારી.

નાં ૭ હીસોઝા, સીટ, મ્યકલા કોસ લેન, મુંબઈ નાં ૩.

અમારે ત્યાં દરેક જાતનાં લંડન અને પેરીસના સેન્ટ, સાયુ, ટોઇલેટ પાવડરોનાં ઓટો જથ્થો હુમણાંજ આવી પુગો છે. જથ્થાળખ વેપારીઓએ પોતાના લાભને ખાતર એક વખત પ્રાઇસ લીસ્ટ મંગાવવા ખામ અરજ કરવામાં આવે છે.

રમુળે—નવરંગ.

લખનાર —“B. V. M.”

તે-નાનાં, હવે હું તારા આય જીલના જીલાડાં જોઈને તદ્દન ઠટલઈ ગીયોય.
તું શું એમ ધારેય કે મારી પાસે પૈસાના ઝાડ લાગાંય કે હું ભર્યાં કરું?
નાનાં—ઓહા! તેતું મને શું કેવેય? તમારે યાદ રાખવું જોઈએ કે હું
તમારી ઊંચી છેલ્લી ને નહીં કે પૈસા મળી સલાહ આપનાર!

એક કડીયાને વડીલે નીચલા સવાલો પુછ્યા, એની મતલબથી કે તે કોર્ટમાં
તેને હલકો પાડી શકે.

“તું કોઈની વખત કેદખાને ગયલો કે?”

“હા માહેબ, બે વખત.”

“વાહ! પહેલાં કેટલો વખત?”

“એક આખી ગપોર.”

“હા! અને બીજી વખત?”

“ફક્ત એકે કલાક.”

“વારૂ, પણ કયા સુનાહને માટે તુને એટલી નાની સજા થયલી?”

“સજા શાની હોય માહેબ, હું તો ફક્ત એક કોઠરીને ચુનો લગાડવા ગયલો
કે જેમાં તમારા જેવા એક વડીલને પોતાના કુલને હાવાતા આરોપ માટે પુરવામા
આવનાર હતો!”

ભરતી કરનાર ઓફીસર—કંઈ અગઉની ત્રેનીંગ?

નવો સોલ્જર—હા માહેબ, હું કસઈ હતો અને ફરોજના દમ બકરા
મારતો હતો.

તેહી (પ્રોપોઝલ પછી)—તમે કેટલી સરસ રીતે “પ્રોપોઝ” કરી જાણોય
હા! તમે આયજ રીતે અગઉની કોઈ છોકરીને કહેવું કે બહાલા?

તે—ત્યારે નહીં? તું શું એમ ધારેય કે પહેલીજ વખત એક માણસ
આટલી સરસ રીતે એમ કરી શકે?

તે મુસાફર પોતાના દોસ્તો આગળ મુસાફરીની વાત કરતો હતો.

“એશીયા માઇનરમાં મને એક ટર્ક મળ્યો.”

‘મને ખબી મલી સાત બેરીઓ છે’ તે ટર્ક ખુશાલ હવે ધુવે કાઢતાં મને કહ્યું,

‘સાત બેરીઓ ? ઓ ખુદા, જખરો તું ! પણ તેઓના કેસના ખીલ તો તું બરતાં મરવા પડતો હશે. નહીં વાઝ ?’ મેં કહ્યું ; પણ તે ટર્ક પોતાનું ડાકું ધુંણાવ્યું.

‘નહી, નહી, બેરાદર, મારી ખબી બેરીઓ “કેસ-મેકર” છે. અને “કેસ-મેકરો”ને પશુવાની મેં પુરતી સંભાલ લીધીચ.”

ખરો કોઈ અકકલમંદ !

*

*

*

ત્યાં પાર્ટીની ધમાલ હતી. જેવામાં એકે “પાર્ટી આપનારની” છુચીને ગોલાવી પુછ્યું.

“અહીં આવ છુચી, તું ઘણી ડાહી લાગેય, પણ મંમાંને કંઈ ઘેરમાં મદદ કરેય કે ?”

“હસ્તો વરી” તે ચળારૂ જેવાળ આપ્યો, મમાએ આજે મને કામ પ્રાપ્ત્ય કે તમે બધાં ઘેરે જાવો ત્યારે મારે સઘળા ચાંદીના કાંરા ચમચા ગણી જેવા કે બરાબર છે કે નહીં.”

*

*

*

“લે. બહાલી” તે ઘણી એક પૈસાથી બરપુર કોથલી પોતાની બહાલીના હાથમાં ધેરવતાં બોલ્યો, “ગંધ રાતના હું પાનામાં ઘણાં નસીળ-સન્નેગે છાલ્યો. હું ધાડ્ય કે જે કેસ તુંને જોઈતો હતો તે હવે સંહેલધથી તું ખરીદી શકશે.”

તેણીએ તે કોથલી કાંઈળી બોલ્યાં વગર પોતાના હાથમાં લીધી. અને પછી એકદમ બોલી ઉઠી. “આહ ! તમને એમ રમતાં જોઈ મારાં રૂપે રૂપાં ઉભાં થાયચ. બહાલા, મને પ્રોમીસ આપો કે હવે ફક્ત મારા કેસ સાથે છુટ ખરીદવા જેટલાજ પૈસા છતી, કોઈળી દહાડો એ ખુવારી કરાવનારી રમતને અડકશે નહી. મારો ધણી એક જુગારી હોય એ જોવા હું ઇચ્છતી નથી.”

*

*

*

સપલ—કેમ દોસ્ત, તારા ફેનોથાફુનો કોઈ ઘરાક મળ્યો કે ?

નવલ—હારે યાર ! તે સમજની તે દહાડે રાતે મેં એક સરખો છ કલાક સુધી વગાડ્યો. તે આખા મહોલ્લામાં એવી તો સરસ જાહેર ખબર ફરી પડી, કે ખીજે દહાડે આનુષાંગુના બાડુતોની એક કમીટી મલી મને, ધણીજ સરસ આફર મોકલાવી. કેમ ઠીક થયું કેની ?

નુસકો અજમાવવાની છુટ છે !!

દાનસાહર !

(એક ટુંકી વાર્તા.)

અખનાર:—માણેકજી ફરામજી, સુંનાવાળા,

તે એક પુરાણું જે'ય લગાયક ખારકસ હતું જે બર દરે પુર મડપે સહેલ ક્યું જતું હતું. મો કોઇ પોત પોતાનાં કામમાં ચુંટાયાં હતા. કપટાન પોતાની કેબીનમાંથી છુટક ઉપર આવતો હતો, જેવામાં એકાએક કેટલાક ખજાસીઓની લીક્ષણ ચીસો ને કોઇ આકતની ખામદ પુકારતા પોકારો તે ખારકસ ઉપર ફેલાઇ રહ્યા.

“દોડો, દોડો, મોટી તોપની સાંકળો તુટી ગઇ છે ! જીવ બચાવવા દોડો !”

એવી કોસમના બખાનક પુકારો ત્યા થઇ રહ્યા અને તે સાંભળતાંજ સર્વ કોઇ દહેરાતથી ધુન્નતાં, મોટી છુટક ઉપરની બીજી નાની છુટક ઉપર જવા ધરયાં.

હવે જાણું અગત્યનું થઇ પડશે કે તે વખતમાં એ પુરાણી ઢપનાં ખારકસો ઉપર જે તોપો રાખવામાં આવતી તેઓને પૈડા ઉપર ગોઠવવામાં આવતી અને મોટી રાક્ષસી સાંકળો વડે છુટક સાથ છુટકી લેવામાં આવતી. અને એ આકસ્માતીક સાંકળ તુટી જવા પામતી, તો એક બખાનક દેવચાનનજ બાજુ ખારકસ ઉપર તુટી પડ્યુ હોય એવી જખરી ખાનેખરાખી થઇ જતી. એવા આકસ્માતથી જખરામાં જખરા ખાસાસીઓ હેખત ખાખ જતા કારણુ ને એક વાર એ રાક્ષસી તોપો છુટતી તો બર દરે કોઇનાં વહાણુના આંચકાથી એ કાળા દેવે મજા પુતમાં મજા પુત વસ્તુઓનો નાશ કરી તમાગ વહાણુનો નાશ કરવા સામર્થ્યવાન ખનતા.

ઉપલા પુકારો થઇ રહેતાંજ કપટાન જે ઉપલી છુટકના દાદરની લગોલગ આરી લાગ્યે હતો તે ઉપર લીજળી વેગે ધસી, ગયો અને તેની પાછળ સખ્યાખંધ ખાસાસીઓ ને અમલદારો જીવ બચાવવા દોડ્યા.

લેકીન ચોક્કસ કમનસીબો તે છુટી ચપડી દિવાન્યત દવસ દાખવતી તોપના સપાટામાં સપડાઇ ગયા અને તાત્કાળીક તેમનો ચુરેચુરો થઇ ગયો. તે ખાખડાઓની, ચીસો એવી તો દુઃખગમ ને ભવંકાર હતી-કે ઉપર ઉમેલા કરગ દેખાવના ખારવાઓ સીધે ધૂન્નરા ખની જઇ થરથર કાંપતા હતા. ગાડા ઉડાયવા હાથી માફક તે તોપ ધડીકમાં આગળ ધસી જતી તો ધડીકમાં લાંકી ફરી જઇ ખારકમના કોઇ ભાગને જઇ અંકુષાતી ને તેનો ખુરદો કરી નાખતી; તો ધડીકમાં જીવ બચાવવા દોડતા, કોઇ કમનસીબ ખજાગીની પુક પકડી તેને સપાટામાં પાંડી તેનો જીવનજોતામાં રસ્તો લારી નાખતી અને દુકડે દુકડા થઇ ગયલા શખ્ખોની ઉપરથી ગયડી જઇ તેઓનાં હાડકાં માસનો નજી પામેો કરતી દોડતી હતી.

તે કપટાન ખામોરા કરડા દેખાવે આ ખાને ખરાખી જોતો ઉભો હતો અને તેનાથી થોડે દુર ખારકસનો વડો ઇજનેર ખડો હતો. દેખાજતું હતું કે એ ઇજનેરનીજ બેદાદીથી આ હેખતનાક ખાનાખરાખી થતી હતી અને એ બાજુ પોતાની ફરજમાં આવું ગોઠું ખાઇ જવાથી ધરેખાન થતો હાંફો હાંફો ખની લાંથી ત્યાં દોડતો હતો. એવામાં એક શખ્ખ તે

ખતારીઓના ટોળાને બાબુ હડાડતો, સામે આબો અને દાદરના પગથ્યા ઉતરી નીચેની તુટક ઉપર જઈ ચોખ્યો.

‘અરે એ તો આપણા પેતો બેઠી ઉતાડે છે?’ એક ખતારીએ ખીખના કાખા ધીમેથી કહ્યું.

“હા, એ ખેડુત ત્યા કા ખરવા ચાલ્યો?”

એ ગામડ્યો જો કે બહારના દેખાવ ઉપરથી દીસતો છતાં એનામા કાંઈ વિચિત્ર કસો ને બેઠીપણ દેખાઈ આવતું તે બારકમ ઉપર કોઈ તેનું નામ વગીક જાણતું ન હતું કારણ તે કાંઈ સાથ બેળાતો ન હતો.

પણ પેની તોપ હવે એ જગ્યા આચકા સમેત મોટા ડોળ ઉપર ચાકોમ ધસારો લઈ ગઈ અને તેના નેશથી તે લોખંડી ડોળ પણ ફક્કડ અવાજ કરી ઝુકવા લાગ્યું એવું તે કાતા કહેરત દેવતું જોઈ હતું.

આ વખત પેનો વડો ઈજનેર ગાડો ઝડપે જતા જતા કુદકા મારતો ધસ્યો અને કપડાંને બાબુ ખમ્મી પેતોજ દાદર ઉતરી તે ગામડ્યાને કોણી વડે બાબુ કરી નીચે જઈ ઉભો અને નજીકમાં પડેલો એક મોટો લોખંડી સડો ઉપાડી લઈ તે તોપ તરફ દોડ્યો, અને તે રાક્ષસી વસ્તુ જાણે તેને પીડાણતી હોય તેમ તેના ગમી ફરી ગઈ અને ખોડવત જતી તેના પર ઓર્થાત હુમલો કરતી ધસી ગઈ લેકીન જે વીજળી વેગે તે દોડતી ગઈ તેની સાથે અડપે તે શમ્સ વડો વગી તેના પગમાંથી છટકી નાહો. પણ તેજ પડીએ જાણે તેમા જીવ આબો હોય તેમ વગી પાછી ફરી જઈ તે તોપ નેની પુડે ધસી, અને એ મુજબ એક જગ્યાએ જ સગોમટનો નાસો ગોસો રમાયો થઈ યો. હરવેલા તે ઈજનેર તાત્કાલીનરી દિકમતે જટકી જતો અને દરપગે તે ઝેડાનું દેવસ્થાન તુટક ઉપરના કોઈને કે ઇ બાગને અડકી સત્તાનાશી ફેલાવતી હતી એ મુજબ પાચેક મીનીટ જગ મચ્યું કે જે ત્યા ઉભા રહી ઉંચે દમે નીલાળતા શમ્મેને મનથી પાચસો વસ્તુ જેની લાગી તે શમ્મ પરમેવાથી તડમોળ થઈ ગયો હતો. લેકીન જે ઢપે તે પોતાની તોપ સાથે લડતો હતો તે પુરવાર કરી આપતું કે તે એક બારે ઉસ્તાદ હતો, અને ગોયા તે જીવ જિનાની રાક્ષસી વસ્તુ તેની આજીને ઉડાવવા ચાહતી હોય તેમ જે ઘડી તેને લનચાવતી લવચાવતી થઈ ઉભી રહી ગઈ એક અઠંગ કુસ્તીયાજ જેમ દાવપેચ ખેત્રે તેમ આપણો પડેનવાન બડું સભાળથી એક હાથે લોખંડી સડો ઉગામી પોતાના હરીફ તરફ ફસડતો ચાલ્યો તે તોપ જે પળ ખીનકુલ સ્થિર હતી મગર જેવો તે શમ્સ તેની બાબુચા લગોનગ આવી પોદર્યો ૨ ફરી જઈ નેશગઈ તેના ઉપર ઉડાગો મારી કુદી એક જગરસ્ત છનાગ સમેત તે ઈજનેર ત્યાથી હાં ગયો અને પેતો ગામડ્યો જે સુપ ઉભો રહી સડો તમારો નીલાળતો હતો તેની લગોનગ આવી ઉભો અને વિચાર કરવાનો કે જોવાનો સજોગ અને તે આગમય તો પેનું છેડાવતું જુડ મધનો ખાર કાદવા માગતી ઢપે તેને કચડી નાખવા તેના ઉપર તુડી પડ્યું, અને ઉપરના સર્વે ખતારીઓના મુખમાંથી ધાળતી ને દુખની એક જગરી ચીમ પડી ગઈ.

પરંતુ પેના ગામડ્યાએ સમયમુચકતા વાપડી તેને એક જગ્યાએ આચકો મારી ફરે ફેળી દોષો ને પોને ખીજ બાબુ કુદી પડ્યો, અને નેજ ઘડી તે તોપ ગડગડ મરતી જે વજી

વાર પાછળ ગમડી ગઇ હતે કે પેલા ઇન્જનેર પેલાં ગામડયાના આંચકાથી અડધો ઝાંખાઇ ગયો હતો છતાં તેણે મમયસુચકતા ખોલી નહિ અને જ્યેત્તમેતામાં વીજળી વેગે ઉઠળી ઉભો થઇ પાસે આવી ઉભેલી તે તોપનાં પૈડાંમાં પેલા મોટાં લોખંડી સળેા ખેત્તી દીધાં, અને તમામ જ્નેર વાપડી તેને ઉધી કરવાની કોશીશ કરવા લાગ્યો. એ જગતો આ છેલ્લો તખકો હતો જેમાં ચતુરાઇ કરતો અંગગળની વડુ આવશ્યકતા હતી અને એમાં પણ આપદે તે ફાવ્યો, કારણ ખારકમનાં એક ઝોંકા સમેત તે કેદ પકડાયેલો દૈત-ઉધો-વળી ગયો અને લોખંડી છવં પીનાનાં રાક્ષમી બળ ઉપર એક મનુષ્ય મન અને ચતુરાઇની કન્તેહ થઇ.

છુટકારાનો દમ ખેંચતા અને બેફામ બનેલા તે ખવાસીઓ તીચે આવ્યા અને નવી મોટી સાંકળો લાવી તે તોપને નવેસર શકડી લઇ તેને આગળની સ્થિતિએ લાવી મેળી, પણ તે ખારકસ ઉપર એટલી પગેમાં બારે સંતાનાસી થઇ ચુકી હતી.

*

*

*

તે કપટાન હવે પેલા ગામડયા તરફ ફર્યો કે જે છુટકને એક નાકે ઉભો રહી શાંત ચહેરે ફરવાની સપાટી ઉપર નજર ટાકી કાઢી વિચારમાં મશગુલ બની ઉભો હતો, કપટાનની ચોટક પાછળ પેલા ઇન્જનેર પોતાની કન્તેહથી સતોશ બની કાંઇક મમમીન તો કાંઇક ખુશાલ ચહેરે ધીમે કદમે ચાલતો હતો, કે જ્યારે દુરથી અમલદારો અને ખલામીઓ પોતપોતામાં હળવે હળવે વાતો કરતા ગુંચળું વળી ખસી હતા.

પેલા ગામડયાની નજદીક આવતાંજ કપટાને સેલ્યુટ કરતા મોટે અવાજે કહ્યું,

“નામવર, આપ ચલચલ તમે એનો જન બચાવ્યો તે માટે ઉપકાર માનવા ઇચ્છે છે.”

ધરાવેનારાં ખામીથી ધીમેથી તે બેઠી શખ્સ કહેો અને પેલા ઇન્જનેરને પોતા નજદીક ખોલાવી

છતાં કહેો તેમ કહ્યું, “એમાં ઉપકાર માનવા જેવું કશું નથી. ગિત, મેં તારો છવ

હોજારો જેના બદલામાં તેં આ નાપાક તોપને જર કરી જે બહુજ દલેરીતુ કાર્ય કહેવાય ને

તેની પીઠાણમાં હું તને લીજ્જત એક જોનરનો ઝટાર આપું છું, હાં મારી સાંમે આવ.”

અને તે ગુંચળામાં પડેલો શખ્સ જોયો તેની સાંમે આવી સેલ્યુટ કરતો ઉભો કે પેલા

બેઠી શખ્સે પેલા કપટાનની છાતી ઉપર છટકતો ‘રટાર’ ખેંચી કાઢી પેલા ઇન્જનેરની છાતીએ

લટકાવ્યો, હજી તો તેની તેમજ સર્વે કાઠની અનબળી દુર ચાય તે અગાઉ તેજ શખ્સે મોટે

સાદે ફરમાવ્યું.

“તારી દલેરીનો આ બદલો છે, પણ તારી બેદરકારીનો નતીએ તારે ખમવો જોઈશે.

કપટન, હું ફરમાઉં છું કે આ શખ્સને એની બેદરકારી માટે બે મીનીટમાં શુટ કરી નાખવો.”

બે પડી હંગ થઈ જઈ પેલા કપટાન ને ઇન્જનેર ચુપ ઉભા. જે બેઈ પેલા શખ્સે

હમેયું, “જો દુસ્વારીનો બદલો આપે તો શું એક છવલેણ બેદરકારી માટે સજા ન થયાય ?

મારો હુકમ તાબડતોબ બજાવાનો.” તે કપટાન સેલ્યુટ કરી ગંભીર કદમે ત્યાંથી ચાલતો

થયો, કે જ્યારે પેલો ઇન્જનેર સર હુંકારી ત્યાંથી સહેજ હટી ગયો.

x

x

x

બે મીનીટમાં તો ત્યાંજ અડધી ડબન હથ્થારબંધ ખલામીઓ નેમ તાંકતા ગોડવાઈ ગયા

અને કપટાને “ફાયર”નો હુકમ આપતાંજ પેલા કમલીન શખ્સ ત્યાં ચુકડું થઇ પડ્યો !

વખતની, કસોટી

માંથી પચાર થએલી, હજારો ઉંચા મટો મેળવનારી, તખીઓ, હુકીમો અને વૈદોએ વટીક તારીફ કીઢેલી, બાળક કે ઘરડાં, નળણ કે જળરાં, તથા મરદ યા હમેલવાલી ઓરતને માટે એક સરખી, ફાયદાકારક અને ખાત્રીભરી, અનેક પુરાં, કઠણ દરદો માટેની વનસપત્તીની હોં બેં મોતીવાલાની ચમત્કારીક ગુણોવાલી

દવાઓની કીમતનું લીસટ અત્રે છાપ્યુ છે,

માટે. દાંત દાઢનો કુંખારો તથા લોહી પડનું જવું નરમ પાડે છે, કીં ૦ ગાં તથા ૩. ગાં., તથા રતલ પુ ના ૩. ૬.

દાયરીઆ, પ્રલેશ, સગણી માટેની દવાની શીશી પુ ના ૩ ગાં તથા ૩. ગાં.

દરાજ, કીડ ખુજલી, વિગેરે ચામડીના દર્દો માટેની ભુકી, શીશી પુ ના, કીં ૩. ગાં

દરેન તતના જખમો માટેનો મુવમ, કી. ૩. ગાં. નખળી પાચન શક્તીથી પીડાતાઓ માટેની દુધભીતની ગોળીઓ, કીં ૩. ગાં. તથા રતલ પુ ના ૩. ૮.

હરસની ભુકી:-માહેરના કે અંદરના, લોહી-આર કે મસાવાલા, નવા કે જુના, હરમ તુરત મદા માટે નરમ પડે છે, કીં ૩. ગાં.

હરસનો મલમ-ઉપલી ભુકી સાથે વાપડવા માટે દબી પુ ના, કીં ૩. ગાં.

હરસમાંથી પડતાં લોહી બંધ કરવાની દવા-શીશી પુ ના, કીં ૩. ગાં, ૧ ને ૩. ૨.

મીડી પીશાબની દવા.-ચોડાક વખત વાપ-યાથી દરદીને ફાયદો જણાય છે. કીં ૩. ગાં ને ૩. ૨.

લેપ-ગમ, ગાં, લયક, રમેતીઝમ, ગાઉટ, મોત્તે, વિગેરે માટે. દબી પુ ના, કી. ૩. ગાં.

હજારો સર્વશ્રેષ્ઠમાંથી ફક્ત એકજ અત્રે છાપી છે.

૧ ડોઁ સર બાળચદર કૃષ્ણ, કે.ટી. જે. પી., એચ. એમ., તે વડોદરાના ખામ તખીય તથા વડોદરા રાજ્યના સરવેથી વડા હાકટર, લખે છે, "મોતીવાલાની ખાશીની ગોળીઓ ગુણકારી તથા ફાયદાવાળી છે. શરદી તથા અખત ચરદીની ખાસીના ઘણાંએક દરદીઓ ઉપર દરદીની ખાશી નરમ પડી ગઈ અને તેની પીડાકારી મટી ગઈ એવું મેં જોયું છે."

એકલા બતાવનાર:-ડોં બેં મોતિવાલા

મોરલેન્ડ રોડ, લાયબલા કલગ પાસે-મુંગઈ,

ખાંસીની ગોળીઓ:-ખાંસી, ખહી, દમ, હાકણ. માટે-કીં ૩. ૦, ગાં, ગાં તથા રતલ પુ ના ૩. ૬.

પલમોનીક પાઉડર:-ઉપલી ગોળીઓ સાથે ખાવા માટે-દબી પુ ના, કીં ૩. ગાં.

જુલાબનો પાક-ગમે તેવી સખત કબજાત નખળાઈ ક્યો વીના દુર કરે છે, કીં ૩. ગાં

તાવની ભુકી:-દરેક જાતની તાવ માટે, ૩. ગાં. તાવની ગોળી-દરેક જાતની તાવ માટે, ૩. ગાં. તથા રતલ પુ ના ૩. ૧૦.

તાવ ગવા પછી લાગતી ચાક, નાતવાણી નખ-જાઈ માટેની દવાની શીશી પુ ના, કીં ૧૧ તથા ૩. ૨.

ટોનીક ઓફ લાઈફ:-આ દવાથી શરીરનું બીગેયું લોહી શુધરે છે. ભુખ ની સુધારાથી ખાધેયું જરે છે. લોહીમાં વધારો નીલાજતા કાક, નાટવાણી નખજાઈ દુર ચાલે. શીશી પુ ના ૩. ૪.

દાંતનું મંજન:-(રાજના વપડાસ માટે ફક્ત) દાંત ગળાયુત કરી સફેદ બનાવે છે. મોઢનો ગંધ દુર કરે છે. કીં ૩. ૦ તથા ગાં. તથા રતલ પુ ના ૩. ૪.

દાંતનું મંજન:-ફક્ત દુઃખતા દાંત તથા દા

નવરંગ

પુસ્તક ૬૬.

ફેબ્રુઆરી, ૧૯૨૧.

અંક ૬૩.

આપના શ્રાપ.

(યુરોપીયન સંસારની એક વાર્તા.)

પ્રકરણ ૧૯.

વરસાપના આઠશાહી ગહેવના એક કામ કિમગથી આરાસના કીધેલા એક આંસીસાન આપનામાં તે જમાનાની સર્વથી ખુબસુરત અને સર્વથી ગહેવો વગરસિયો અને માનવમ ધરાવનારી નામાકિત બાતુ એકલી બેઠી હતી કે તેણીની છંદગી બેઠે તે એક તાજશાર હોવા છતાં દુઃખ અને હાદેમાઓગાથી કોઈ પણ રીતે બાકાત કમનસીમે વિરી નહોતી, ધણીય દમગીરી બધી બનાવો તેણીની છંદગીના બાગમાં બનેલા હતા. તેણીના ગમ અને દુઃખમાં તેણીથી પરિચિત દરેક જણની ખસ અંતરજાણી દિનસોજી હતી. તેણી ફામ દેરાની શહેનશાહ બાતુ યુગની હતી.

તેણીની ખુબસુરતી જે બેજાએ આપણે તેણીના આઠશાહી અપનામાં યોગ્યે જોયે ત્યારે પુર જાદારમાં ખીલી નીકળેલી હતી અને તેણી એક એવી નામાકિત ધણીની મોહોદ્દાર હતી કે જેની સમજ આપણે સુરપ સર નમાવું હતું. ફાંસ દેરાની ખુશાસ પણ બહાદુર પ્રાણની શહેનશાહ બાતુની માનવતંત્ર પરિ તે ધરાવતી હતી અને દરેક જણ તેણીને એળખતું હોય મા ન હોય તે પણ તેણી માટે માન ધરાવતું અને મગર હવુ.

તેણીને ખુબસુરત મહેર એકગરવ હતો. તેણીની આખોગા ગમી એક લેવાતી હતી, શું તેણીને આવતાં દુખોની એ કંઈ જોવી જારાત થતી હતી? આ આઠશાહી ખુબ હોડી દેશવટો અને દમિદતા સહેવનાની તેણીની બાવિ અંતરજના શું એ છુપો એસારો હતો? તેણીના આઠશાહી પર્તિના હાથમાંથી રાજદંડ ઊંચી લઇ તેના પદબટ ધવાની બલિબની સરગતનો અને તેણીના ગઢાદુર બેરાની પ્રદેશ મંથેની કચનો તેણીને અર્થમુગ્ધ પૈગામ તો ગળતો હતો? તેણીની શાવિ આપણેનાં કશો બિહો હાવ નરર આવતાં ન હતાં તેણીના સુખનું આકાશ હાવને તયકરે તો સ્વચ્છ હતું. અગોએ ઉપર કશું તેમ તેણી એકલી હતી તેરલા

એક દાસી તે રૂમમાં દાખલ થઇ અને તેણીને ખગર આપી કે જે ઔરનતી મજાકાત લેવાની તેણીએ કબુલ્લાત આપી હતી તે તેણીની હાથરમાં આવવા બહાર ખેડી યતી હતી. તેણીએ તેને અંદર લાવવાનો હુકમ કર્યો અને થોડા સમયમાં એક ઉંચી તૌરવંત દેખાવની, શેઠના સિઆહ વસ્ત્રોમાં મજાક થયેલી, મગરૂર પણ આકર્ષણ ધરાવનાર મુખડાવાળી એક બાઇ ત્યાં દાખલ થઇ. તેણી તે ખુબસુરત શહેનશાહ બાબુને અતિ માનથી નમી ઉભી.

“તમે માડામ ડ સૌદાના છો?” તેણીએ નમ્ર આવાજે પૂછ્યું.

“હા નામદાર! હુંજ તે અને દુઃખી-અતિ હૈરાન થયેલી-અતિ કમનસીબ ઔરત છું!” માડામે જવાબ કર્યો.

“તમે એમ ધારે છો કે હું તમને કશી મદદ કરી શકીશ?” સુલ્તનીએ પૂછ્યું: “તે કેમ-કેવી રીતે? અને કહેશો?”

“તમે નામવર શહેનશાહ બાબુ અને ધણી પ્રકારની સાલ્લતા આપી શકો એમ છો” તેણીએ કરગરતા આવાજે કહ્યું. “તમે નામવરની રમથી તે કેમ અને તે હું તમેને સમજાવીશ.”

સુલ્તનીએ ડેઝાંના હાલેકાથી તેનાં બોલવાનો સ્વિકાર કર્યો.

“તમે જો કહેવા માંગો છો તે સમજાવવા હું ખુશી છું” તેણી માયાથી બોલી.

માડામ ડ સૌદાનાએ પોતાની કહાણી વિસ્તારથી તેણીને રૂમસ સાદે કહી સમજાવી. પ્રથમમાં તેણીના કુટુંબ સાથે શહેનશાહ તરફથી ચલાવવામાં આવેલી ગેરવર્તુલ્લકતું રમરણ થતાં તેણી ઉરકે-રામથા સાદે બોલી. પછી પછી ધીમે ધીમે તે સાદ ધણે કરણોત્પાદક બનતો રહેયો. ધણી જુરસાદાર અને દિલ ઉરકેરનારા શબ્દોમા તેણીએ પોતાની કથા તેણીને કહી સમજાવી સૌદાનાના વારસો કેવા હતા-કેવાં મહાન કામો તેઓ દેશ ને રાજ્ય ખાતર અંગત ભારી ભોગે બળવી ગયા હતા-તેઓની હિમ્મત-બહાદુરી-મજાક કેવી મહોટી હતી: તેઓની દૈન્ય-માનનિકત કેટલી ખીસ્વાર ને જખરી હતી: અને તે બધું છોડાવી દઇ તેઓની આગળી મહેનત-રંગ-ભોગ-દેશ સેવા બધું બેપરવાઇ અને નજુલાપણાથી વિભારી દઇને તેઓને આવસાવન કરી દેવામાં આવ્યા હતા: ક્રાંસમાં વ્યાપી રહેલી અધોધધીમાં સેકડો અમીર કુટુંબોને દેશવટો આવવામાં આવ્યો હતો.-કાંય? તેને આ વાર્તા સાંચે કંઈ સંબંધ ન હોવાથી તે બધું અંગે ઉતારી લેવાની-ઝરૂર અમે જોતા નથી-તેઓમાં સૌદાનાનું કુટુંબ પણ હતું. તેઓને તિરસ્કારપૂર્વક દેશમાંથી હાંકી મૂકવામાં આવ્યા હતા. તેઓની માલમિલકતો, ખેતાઇ, ઝપ્ત કરી સેવામાં આવ્યાં અને તેઓ પરાયા મુલકમાં અમીરના ફકીર થઇને-રવંડતા થયા. માડામ ડ સૌદાનાએ તે બધું વિસ્તારથી અને અસર કરે એવી રીતે સુલ્તનીને કહી સમજાવ્યું. તેઓએ મજાકમાં કંઈ દળિતતામાં ઝીંઘી બચર કાઢી દત્તી તેવું ઘણું દિલ ઉરકેરનારું ખ્યાન તેણીએ કર્યું અને પછી પોતે પોતા સામે બધી હોવા છતાં તે ખુશ્વા વેશમાં પોતાના વ્હાલો વતનમાં આવી ત્યાંજ તે મરવા માંગતી હતી: તેણીનો બેટો એક ઉમરાવનો ખરેખર તો નબીરો મજાકમાં એક શિક્ષક તરીકે નાકરી કરી પોતાનું ઉદરપોષણ કરતો હતો કે જે ખુબસુરત, ચાલાક અને બહા-દુર હતો-પોતાના રાજ્ય અને દેશ માટે માન અને મગરૂરી ધરાવતો હતો. પોતાના દેશની સેવામાં કમર બંધા ખરે પછે તેણે હતો-જે બધું તે માતાએ બહેન-આજ્ઞાથી તે શહેનશાહ

બાપુને કહી સમજાવ્યું. છેવટે કહેવું પડ્યું થતાં તે અમારુ મગધી રડી પડી આંસુઓનો ઘોધ એચકાવ તેણીની ચરમોચાથી નીકળી પડ્યો.

“હું તમારે માટે શું કરી શકું એમ છે, મામા ડ સોડાના?” સુચનીએ નરમાશથી પ્રશ્ન કર્યો.

“તમે ઘણું કરી શકશો-અધું કરી શકશો!” તેણીએ જવાબમાં કાસાવાવાથી કહ્યું. “એ એક મહેર વાત છે કે માહરા લીઓના બપામને જ્યારે અત્રેથી દાંડી મેળામાં આવ્યા હતા ત્યારે તેમણે કંઈ પણ રાજ ફોલ કર્યો ન હતો. તેઓ તમામ નિર્દોષ હતા પણ તેઓના શત્રુઓએ તેઓનાં સુખનો સદાર કર્યો. તેઓ મમોનો એ મખન અને ગેરામખી હુકમ વડે કરવાની એક ચરણ તેઓના મિત્રોએ શહેનશાહ લઈ દિધાં પને કરી હતી પણ તેણે ને કોઈ કારણ વચ્ચે ના પોતાના મવાદકારોની ભેરવણીથી નાગંજૂર કરી હતી.” ફરી એક વખત તે ચોરને મિત્રાચારીથી બોલતું ભગી રાખ્યું “માહરા કુટુંબના મિત્રોએ અમારો પ્રશ્ન ઉપાડી લીધો છે” તેઓ નામદાર શહેનશાહને સોડાનાના પુરાણાં કુટુંબની ભગીરો, મિત્રોને ને ખેતાવ તેઓને પાછો સ્વાધિન કરવાની મહેરમાની ફરમાવવા ચરણ કરનાર છે.”

“હું એ મગધ ઘણી ખુશી છું!” સુચનીએ કહ્યું.

“તમે નામદારની તે માટે મહેરમાની માગવા હું અત્રે આવી છું.”

“માહરા મહેરમાની એમા કેવા પ્રકારની ભેટએ છે?” તેણીએ કહ્યું. “માહરાથી બની શકતી મદદ હું જરૂર કરવા ખુશી થઈશ.”

મામા ડ સોડાનાની કાળી મગધર ચરમો રાણી બણી અત્રે ઓઝરમાલી અને આતુ-રતાથી દીકાવણી હતી.

“મેં સમજ્યું છે અને અત્રે બધાંએ કહે છે કે તમે નામદારની વગ તમારા બાદશાહી પતિ ઉપર ધણો છે, ફાસમાં એમ દરેક જણ કહે છે. તમે નામદાર તમારા તે બળધાન વગનો માહરે ખાતર—માહરા દિકરાને ખાતર—ફાંમ દેશની એકવાર અમુક સેવા બળધનારો આન્દાનનાં છેલ્લા નખીશને ખાતર કશયોગ કરશે? અમારી ભર્મોમણમાં બે બોલ બોલશે!”

શહેનશાહ બાપુ સુચની હસી.

“તમને બે એમ લાગતું હશે કે તેથી તમને લાભ થશે તો હું જરૂર તેમ કરીશ, મામા, પણ એ બાબત તો મેટિ બજે પ્રધાનોના હાથમાં રહે છે.”

“હા-તેમ છે ખરું, પણ તેઓથીજ એવી અર્હોઓ મોટે ભાગે નિષ્ફળ જાય છે. તમે મહેરમાન બાપુ તરફના તેની પક્ષના બે બોલ તેને જરૂર કામચાળ ઉતારો.”

“હું જરૂર તેમ કરશ.” સુચનીએ હસીને કહ્યું. “અને કહેવા બોલ્યું પુષ્ટિમાં ઉમેરીશ બાપુ.”

“તમે નામદારના બધાંમાં હું નિત્ય જંદગી કરતી રહેવશ. તમારું નિર્ણય ચાવ—તમે મુખી આવ્યા રહો એવી હુઆ નિત્ય હું કરીશ.” મામા ડ સોડાનાએ અમારી હાથે કહ્યું.

સુચનીએ તે બાદ તેના બેટાને લગતા ઘણા પ્રશ્નો તેણીને પુછ્યા.

“માહરા દીકરો બે ફાંસ આપશે તો તે તમારો તામેલર થઈ રહેશે. તમારા વશદારી

ગાહેયો સર્વથી મોટો વફાદાર નિવડો !” તે માતાએ પોતાના પુત્રની તારીફ કરતાં હોયું,

“મને વફાદારીની જ વર છે !” તે સહેનશાહ જાતુ હામિ બોલી. “માડામ ! તમારો પુત્ર જવાન છે એટલે પરજોયો ન હશે !”

“તે કુંવારો છે, નામદાર !” માડામે જવાબ કર્યો બીજી થોડીક માયાણ વાતચિત પછી યુઝનીએ માડામને વિદાય કરી

“ઓ ખુશ !” માડામ કે મોહડાનાએ એકલી પડતાં તે પરવરની પનાહમાં ખનં દીવથી અર્જ સુતરી. “અમારા વાજળી હકો અમને પાછા બક્ષ ! દુષ્ટોની કુમલવણીથી અમાગ દુખા-યવા હકો અમને પાછા બક્ષ ! માહરા બહાલા ખુશસુરત દિકરાને તેનાં જાપીકાં મકાનમાં રાજ કરતો કર ! મારો દિકરો કાઠ કે સોહડાના અને એવું કર ! અને ત્યારે તે સોહડાનાનો હેલ્યો નખીંગે પણ ન રહેશે—એ જુનું કુટુંબ હજી છવશે ! માહરા દિકરો તેની મોટી પદિને ચોખ્ખો કોઈ મોટા હિરાવતી ધનવાન ખુશસુરત દિકરીને વરશે. સોહડાનાના કોઈ પણ આગળા નખીરા કરતાં વધારે કીર્તિ સંપાદન કરશે ! ઓ ખુશ ! માહરી એ બધી તમન્નાઓ પુરી કર !”

પ્રકરણ ૨૦.

આપણી વાર્તા ચાલે છે તે કાળમાં ખુશનુમા કાંમમાં ઘણી ઉલ્લસાહો થતી હતી. હાલ નેપોલ્યન એક ઇન્સાલી અને માયાણ સમ્રાટ હતો ! એક માર્ અને ઇન્સાલી કામ કરવા માટે તે હંમેશા તત્પર રહેતો હતો. પોતાના વડીયોના જુલ્મી અમલમાં નિર્દોષ ભોગ થઈ પડેલા બાપડાઓનાં ગાલ મીલકેતો અને ખેતાઓ તેઓને પુનઃ મુર્દુ કરી તેઓની મીત્રતા અને વફાદારીનો લાભ લે ! તે અહેનિશ તૈવાર હતો. મોટે ભાગે તેની સન્મુખ રજુ કરવામા આવેલી એવી અગ્નિઓ તેણે મજબૂર રાખી હતી. ઘણા હિરાવોને દેશવ્યાપારી તેણે છોડ્યા હતા અને તેઓની મિલકત પાછી સ્વાધીન કરી હતી. છતાં બી સોહડાનાના કુટુંબના મિત્રોને તેઓ માટે અરજી કરતાં રહ્યા ચિતા ઉલ્ભવતી હતી. વખતે સહેનશાહ ના બી પારે ! તે જોમ પણ કદી દે દે તેણે જોઈએ તે કરતાં ઘણાઓને મારી બંધી હતી યા તેણે મારી બંધેલાઓ ગાહેલા ધણાઓ તેને બાગેજ વફાદાર યા મારીને લાયક પૂરવાર થયા હતા. તેવાં કામથી તે ધરાઈ ગયો હતો યા એવાં બીજાં અનુક્રમ હાના રજુ કરી તે તેઓની અર્થ નામજુર કરે એ બનવાકાળ હતું. અને તેથીજ લીઝાં કે મોહડાના અને તેની માતા વચ્ચે એટલાં બધાં પંચોનો આવજો આવજો થયો હતો. કોઈવાર તે માતા બંધી બરી હમીદોથી લખતી હતી કે સહેનશાહ કંઈ એવું જોવા હતા કે જેથી તેઓની અરજી મજબૂર થવાથી દરેક વજી હતી તો બીજી મર્તબા તે રનાનના સમાચાર લખી મોકલતી. લીઝાંની આકુલવ્યાકુલતાનો પાર ન હતો. તે પોતાની ખુશસુરત જવાન પરજોતરને તે બાબત વિશે કંઈ કહેવા હાલને તબક્કે માંગતો ન હતો. એ બધું નિષ્ફળ નીચ—તેને નામિપાસી સિવાય બીજું કંઈજ પ્રાપ્ત ન થાય—તો તે જે મંતાપ ને અવિરતાનો બજાપો સહેવતો હતો તે તેણી ન અનુભવે એવા ખ્યાલથી તેણે માનવું અવલંબન ધારણ કર્યું

હવે. ને તેની મનની મુશ્કેલી વિગત યાદ તો તે જોઈએ જાહેર કરી તેને છક અને આચર્ય ન સાગરમાં ડોવતી કરી મેલશે અને તેણીની તે મોટી અઘાળી અને મુખને મમ્મદરી હાથે લેવાનો શુભ અવસર તેને પ્રાપ્ત થશે એમ તે વગાડતો હતો.

અને લીંગાનો બાપ શું કહેશે? પોતાની બેઠીને એક કાઉન્ટેસ બનેલી નિદાણી તેને શુ લાગણી થશે? “પણ હું એને માફ કરશ!” તે જવાબ મનસે વગાડતો. “ને માફ કે ધારું પાર પડશે તો હું એને માફ કરશ! એને માફરે ત્યાં માફરા આદર્શો મહેલ એક-૩-ઓરમાં મહેમાન બોલાવીશ અને એને બતાવી આપીશ કે અમો ફેરવેનો પણ આખર કેને ઇંગ્લીશ મેનો જેવું જ હોયો!”

તેણે લીંગાને કમળ કદયું નહીં. પોતાના અંતરમાં જે ઉગ્રપાકો અને અસહ્ય અધિરતાનું સામાન્ય વ્યાપી રહ્યું હતું તેનું તેણીનામાં વ્યાપે એ તે જોવા ચાહતો ન હોવાથી તે બાપુજી રહ્યો. તેવામાં તે બાપાનું એક તાકાતનું પત્ર આવ્યું કે જેમાં તેને ફાંસ એકદમ આવવાની વર્દી લખાઈ આવી કેમકે તેણી ખુદ પોતે શહેન્શાહ બાબુને અર્જ કરવા જવાની હતી અને તેથી જરૂરનું હતું કે તે પોતાની માનુષ્યભિમાન તે પળે હોય.

આપણે આગળ જોઈ આવ્યા તેમ નાગમ ૩ સંસ્કારાની શહેન્શાહ બાબુ યુદ્ધની સાથની મહાકાત કૃતદેવતા નીચડી. તે મદાન બાબુએ તેણી માટે બનતો પ્રયામ કરવાનું કષ્ટતું કે જે કષ્ટભાગ્ય તેઓ માટેની શાપદેવતા કૃતદેવતા મુસ્તકીમ ખાતરી હતી.

શહેન્શાહ બાબુ યુદ્ધનીએ તેઓ માટે દિવસોની અને અનુકંપા દર્શાવી હતી એમ તેઓની લડતનો વિગત હતો અને શહેનશાહ બાબુએ પોતે આપેલાં વચનને પુરતમ અમલમાં મેલ્યું, તેણી તે બાબતમાં પોતાના પતિને સમજાવવા માટે લાગ જોવા લાગી. એક દિવસે તેણીના બરચાર ખુશ સ્વભાવમાં તેણીના રૂમમાં તેનાં પુરતનામ ઇંગ્લીશી થઈ આવેલા ઉમદા ફોટો આદે તેણીને બતાવવા કાગે લાગ્યો અને ત્યાં થોડો વખત વાતચીત કરતો બેઠો. યુદ્ધનીએ તે એક મનાહતો લાગે હાથ આવેલો ધારી વાન હેડવાનો મનમુખો કર્યો પણ તેરલાં તે ચોરડામાં તેઓનો લાડકોં પુત્ર કંઈ પૂછતો આવ્યો. તે પ્રથમમાં પોતાના માતપિતાને વાને વળગેલાં જોઈ ચાલી જવા કરતો હતો પણ તેના બાપે તે તેને અતિ વ્હાલો હોવાથી તેને અંદર બોલાવ્યો. તેઓ થોડેવાર સાથે પ્યારથી શહેરે બેઠાં. પુત્રના જવા પછી યુદ્ધનીએ કહ્યું: “ને એને કંઈ કશું યાદ તો આપણને કેવું લાગે!”

“એને કંઈ યાદ નથી!” શહેન્શાહ મમ્મદરીથી બોલ્યો: “એ ફાંસની આશાની જોત છે.”
“ફરેક ઘર-ફરેક કુટુંબને એવીજ આશાની જોત હોય છે.” યુદ્ધનીએ નરમાશથી કહ્યું: “હું એની એક માને પીછાણું છું કે જેણીએ મને પોતાની તરફથી તમોને સમજાવવા વિનવી છે! થોડા વખતમાં એક ઉમરાવ કુટુંબનો ખુજવી લીધેલો હક અને મિલ્કત પાછી સપુર્ક કરવાની અર્જ તમો સમક્ષ રજુ કરવામાં આવનાર છે! હું આશા રાખું છું, જુરુ કે તે ઉપર તમો હવાની નજરથી જોશો! અને તેને માટે લાગે છે—કાંઈ?—તે હું, કહી શકતી નથી: તેના દિકરાનો વિચાર કરતાં મને મદારા દિકરાનો ખ્યાલ કુતી આવે છે!”

“ને કેમ બને?” જુરુ હસ્યો.. “તું ચુરેપની સર્વથી ખુબસુરત શહેનશાહ બાબુ—તાકરો બેરો ફાંસનો ભવિષ્યનો સમ્રાટ અને તે ક્યાં?”

“તેજ તો હું તમોને કહું છું ! મને તેઓ માટે કંઈ દયા ઉપજે છે તે હું સમજી શકતી નથી : તમે જરૂર જણાતી વર્તણૂકે મને તેથી ધણું સુખ ને સંતોષ મળશે !”

“તે છેકરો નાનો હશે !” લુઇએ પ્રશ્ન કર્યો.

“નાનો કરીને વીસેક વર્ષનો હોવો જોઈએ એમ હું તેની દુઃખી માતા બોલવા ઉપરથી ધારું છું : તમે જરૂર એ બીચારા માટે કંઈ કરજો !”

“માહરી આગળ જો એની અર્થ આવશે તો તાહરી મેંઈ જાગવા હું જરૂર પ્રયત્ન કરીશ !” લુઇએ હસીને કહ્યું અને પુછીને તેથી સંતોષ થયો કે તેની કન્તેક નિર્માણ થઈ ચુકી હતી !

x

x

x

૩-૩-સેવર સ્ત્રીમાં આવેલાં એક ન્દાનાં મકાનમાં તે મા દીકરાં વાતમાં મશગુલ હતાં. માગમ ડ સોદગાના અતિ અધીરી પડેલી હતી—તેણીને ચેન પડતું ન હતું—તેણી ધડીકમાં ખુરશી પર બેસી તો ધડીકમાં ઉડી જઈ તે ખસેડી નાખી તે રૂમમાં આમથી તેમ ફરતી હતી.

“કાલે-કાલે-લીઓ, હજી કાલે આપણું કિસ્મત નક્કી થશે ! કોટલો વખત હું કેમ વિચારું—હું કેમ જીવું ?”

“મમા ! તમે ગિમાર થઈ જશો !—જરા શાંતિ પકડો !” તે જવાન કાઉન્ટે સમજાવ્યું.

“શાંતિ હું પારી શકતી નથી !” તે બોલી. “કેમ પારણ કરું ? લીઓ, માહરી જીંદગી બરની દુર્દશા ને મુશ્કેલીનો કેઆસ કર-દેશવટાના દારણ દુઃખોનો વિચાર કર ! આપણને માટે હવે સ્વર્ગના દ્વાર ખુલ્લાં થનાર છે !—હું કે જેનું એક ઘર ન હતું—હું કે જે અતિ ગરીબ ન્દાનાં કુપડાંમાં રહેનારી બેલ ડ ઓરના બધા મહેલની ધણીવાણી થઈશ !”

તેની માવિતરે જ્યારે એ શબ્દો કાઢવા ત્યારે લીઓને પોતાની જવાન પરજોતરની પ્રાંતિ થઈ. અચ્ચતજ તે તે મહેલની માલેક હોતી જોઈએ નહીં કે તેની માતા : તેણીના તે શબ્દો સમજી તે અન્યવર્ણીથી દિગમુદ્ધ બની ગયો ; પોતાની માતા બાણી જોવા પડયો. વિજળી વેગે, તેને ખ્યાલ ધાઇ આવ્યો કે તેની માતા પોતે નહીં ને લીમા તે મહેલની માલેક હતી એમ જાણતાં ખેદ ખાઇ જશે—તેણીની ખુશાંતી ગટી જશે—તેથી જાહેતર હતું કે હાલ તરત તેણે પોતાની પરજોતરની વાન કરવીજ નહીં.

તેઓને કમનસીબે નિષ્ફળતા મળી. તેને સ્કુલેજ શિક્ષક તરીકે પાણું જવું પડ્યું અને તેની માતાને પાણું કાઇ એકાંત સ્થળે ગોંધાવું પડે તો તે ઘટનામાં તે પરપોઈ હતો એ જાણત તેણીને કહેવાની કાઇ જરૂર રહેતી ન હતી. તે જાણીને તે મગર મા જસનીજ દુઃખી ચાપ-એમ હતું. તેણે જોઈ ને જાણી લીધું હતું કે તેની માતા જેવી મગર, તૌરવંત અને ઉચ્ચકિતની ઔરત સાથ ખુગસુરત લીમાની સ્થિતિ સામાન્ય થવી કઠણ હતી. તેઓ વચ્ચે અણકદ અંતર હતો. તેણે તે દુઃખ સંગેટજ નિબિપણે જોઈ લીધું પણ હાલમાં તેનો વિચાર વિસ્તારથી કરવાનો તેને આવકાશ પણ ક્યાં હતો ? કન્તેક મળ્યા પછી તે બધું થઈ રહેશે.

“ઓ લીઓ-લીઓ !” તેણીએ આંખમાં ચમકાટ સાથ પૂછ્યું : “કેવળ માહરા ખેતામનો વિચાર કરો ! માગમ-ડ કોટલ ડ સોદગાના !” હું તે બોગવત્તની આશાએ જી હું—તેને માટે

મેં નિત્ય અંદગી કરી છે; ઘણું ગરમ આંગૂઝો નેની તમન્નામાં વરસાવ્યાં છે: માદરે અર્તકરણે ને મેળવવા અહોનાશ પ્રજળતુ રહ્યું છે: હવે તે સુખનો પ્યાપો માદરે હોડે, આગળે અને આગ્યો છે—ઓ પવિત્ર પરવર ! હવે કૃપા કરી મને તેનો સાંતિથી ઉપભોગ કરવા દેજે.”

તેણી થોડીક મિનિટો પછી શાન્ત પડી. તેણી હડીને પોતાના દીકરા પાસે ગઇ. તેના ખભાં પર હાથ મુકી બોલી: “લીઝાં ! જો આપણે વિનય ન પામ્યે તો હું મરીજ જવશો: હું છતી શક્યજ નહીં !”

તે તેણી માટે બીહીયો. તે મગર મ્હેરા માટે કે જે ઉપર મગરનીના રપટ છાપ સિવાય બીજું કંઈજ ન હતું: તે આપો કે જે અગ્નિની કણજમાળા દેકતી હતી—તેણીનો અતિ દુઃશરવ—એ બધાને કાજો આપડો લીઝાં બીહી ગયો.

કાવ માદરે માટે મોહન યા છનન નકજી કરશે !” માડામ બોલી, “કાવે માદરે કામનાં એક જનસુન્ય એકાંતમાં હજિરનામાં રીમીને મરવા જવું થશે કે માડામ લ કોટેસ ડ સોદાનાનો માનવતો ખેનામ ધારણ કરવું થશે ? મને સુસ્ત ચેન પડતું નથી. લીઝાં તુ કેમ શાતી ધારી બેડો છે.”

“મમા, મને ખી ચેન નથી,

લીઝાં જોડ્યો, “પણ જો આપણી અછ નિષ્ફળ નિવડે તો તે ફટકો આપણને ખમવે જ ન્તેહશે !”

“હું તે ખમી શકવાની નથી ! શહેન્શાહ જો અર્થ કરી નાખશે તો હું થેથી થઇ જવશ, પણ ખુદ એટલો બધો ઘાટખી તો નજ થશે કે બાપી જલકતી આસા આપણા અંતઃ કરણમાં સ્ફુર્તી પછી તેને નષ્ટ કરી નાખશે !”

મકરણ. ૨૧.

લીઝાં કોટ ડ સોદાનાના છુટકારા માટે શહેન્શાહ સમક્ષ મુકવામાં આવેલી અર્થ ફાંમ દેશના ધણા મોટા મોટાઓ તરફના મુબારક ટેકા માથેની હતી. લગભગ દરેક પ્રધાનોએ પણ તેને ટેકા આપ્યો હતો. તેઓ રાજ એકાદ એવું બધું કામ કરતો ત્યારે બનતી મદદ આપવા આનુર રહેતા હતા કેમકે તેથી તેઓનાં માન અને લોકો પ્રિયતામાં વધારો થતો હતો. જ્યારે તેમાં તેઓને ખોડવા જવું કશુંજ ન હતું. બાદશાહી કુટુંબના ધણાઓની તે ઉપર સહીઓ હતી અને ફાંસના ને વેગાના બીજા આગેવાન રાજધારીઓની પણ શાખ તે ઉપર જોવામાં આવતી હતી. શહેન્શાહ હુંધ નેપોલ્યને ને ઉપર ખુબ ગાર કર્યો.

તેનો એક બોલ અને સાંટો ડ સોદાના—એવ ડ જોર, હેટલ ડ જોર—તેને લગતી તમામ કામતી જાગીરા—તેના ખસા હકદારને મળી જનાર હતી. દેશવટો બોગવતા એક જિખારી અવનારમાંથી તે ફાંસનો એક પડેથી પંકિતનો ઉગમવ બનનાર હતો, શહેન્શાહનો

આવિ મિત્ર થનાર હતો; અને શહેન્શાહ સારી રીતે નજરો હતો કે ઘણા મિત્રો ધરાવ્યા એ તેને આટલે શ્રેયસ્કર હતું. તેણે તે ઉપર થોડો વખત સુધી પુષ્પ વિચાર કર્યો; ના પાડવા જેવું કારણ કારણ નહીં હતું: જે માણસને હાંકી મેજવામાં આવ્યો હતો તેને હાલની હેવાન સરકાર સામે કશો ગંભીર પ્રકારનો યુદ્ધ કર્યો ન હતો અને તેથી એ તમામ વાંઝાળીજ હતું- ધન્સારીજ હતું કે તેની માથ મિલકતો તેના હેવાત નગીરાઓને મળવી જોઈએ.

તેણે ચુકવું કે તેણે અર્થ ધણો વિચાર કરીને મંજુર કરી હતી. જવાન કાઉન્ટ ઓફ સોલ્ડાનાએ પોતાને સ્વદેશ જરૂરી પાછા ફરવું-પોતાની માલમિલકતનો અખત્યાર પુનઃ લેવો-અને તેનો દરગાહમાં પણ તેના દરજ્જાના દરેક માનમર્તમા સાથ સત્કાર કરવો. તેના સલાહકાર પ્રધાનોએ તેનો આ ધન્સારી નિર્ણય વખાણ્યો અને શાગાશીથી વધાવી લીધો.

“આજે-આજે જીવન યા મોહન માહરે માટે નક્કી થયો!” માગમ ડ મોહાના બોલતી હતી: તેણીનો મહેરો જાસની ફિકકો દિવસો હતો: તેઓ જાણતાં હતાં કે આજે બપોરે તેઓની અર્થ શહેન્શાહ મમદા મેજવામાં આવનાર હતી અને બપોર થઈ ચુકી હતી એટલે શું પરિણામ આવ્યું હશે તે જાણવા તેઓ અર્ધાં દિવાનાં બની ગયાં હતાં, મિત્રોને તેઓને ગમને દશાકો માફક જતી હતી. તોવારી નોવારીને અતે સમસ્યા આવી કે શહેન્શાહે તેઓની અર્થ મંજુર કરી લીધી હતી તેઓની જગીરા અને ખેતરો પાછા સ્વાધિન કરવાને રહેમદિલી બતાવી હતી. માગમ ડ મોહાનાએ ખુશીની એક જુમ તે સંગળી પાડી મેથી તેણી અને દસ નિશ્ચયની અને જાણુ બહાદુર જીગરની જાઈ હતી પણ આ વેળા-અને તેણીની જીંદગીમાં તે પ્રથમ વાર હતું-તે શુભ સમસ્યા સમગ્રતાંજ તે હર્ષની એક જુમ સાથે શુદ્ધ બોલી બેઠી !

“શું એ ખરજ છે?” ત્યારે તેણી બેહાશીમાંથી ફારેગ થઈ ત્યારે અતિ આતુરતાથી બોલી. “શું આપણે એ બધું મેજવું છે?”

“હા-મગા!” લીઓએ કહ્યું: “શહેન્શાહની કૃપાદષ્ટિ આપણા ઉપર જતરી છે ! હું ખરં અંતઃકરણથી ઈચ્છું છું કે એ માહરા પિતાજીના વખતમાં જનવા પામું હોતો !”

“હું બી તેમજ ઈચ્છું છું !” તે “મા બોલી પણ લીઓ ! તું બધો ખંગ મને વાળી આપશે: નાહરા પિતા જંગ મને રાજ કરતી રાણીગણને કે કરતે તેમજ તું મને સ્વિકારી માહરી તમન્ના પુરી કરશે એવી મને ઉમેદ છે ! માહરી જીંદગી જર મેં સત્તા, પિતાજી ને વિશ્વાસની આકાંક્ષા રાખી હતી હવે તે બધું માહર થયું છે: મને તે માટે એટલી બધી તટન હતી એમ હું જાણતી ન હતી. જો, માહરા દાયો ધુન્ને છે !-માહરી આંખે અધારાં બાપી રદયો છે-એ ખુશ ખમરે આવી અન્યથા અસર માહરી ઉપર નિપજતી છે ! શુદ્ધ ખુશ-એ આપણો હકદારનો હક્ક અરદકક સિદ્ધ થયો છે !”

તે અન્યથા જેવું હતું કે તે માના પોતાના પુત્રને આબુલક ચાહતી હોવા છતાં તેમની પ્રથમ ખ્યામ તેને માટેનો નહીં પણ ખુદ પોતાને વાસ્તેજ હતો. નેગી-અને નહીં કે તે-મેજ -ડ-ઓરની માલેક થઈ હતી એમતે પ્રથમ મોનની હતી ! ને એજ પ્રથમ ધારની હતી કે બેહાશી

મામમિકનોની તે મુખ્યાર થઈ હતી અને નહીં કે તેણીનો દીરો ! તેણીના હાથમાં અપુત્ર થન આવ્યું હતું તેમજ બહેણી આતા તેણીને હસ્તગત હતી હતી-જે કે તે તેટલીજ તેણીના દિરાની હતી પણ તેને તેણીને ખ્યાલ પ્રથમમાં ન થયો.

“તમે શાંત પડો, માયણ !” તે જવાબ કાઢીને સમજાવ્યું : “જે તમે ધીરજ ન ધરો તો જરૂર મિમાર થઈ જશે !”

“હવે મને કાંઈ નથી, લીજો !” તેણી બોલી. “હું યોમના હવેજી માયરી બની ગઈ હતી.”

લીજો પોતાની માતા બહુ ધણે માયણું, સખ્ય અને હેતવનો હતો પણ તે બધો વખત પોતાની ખુશસુરત પરજોતરનો ખ્યાલ કરતો હતો. તેણી એ ખુશ બચર સમજી કેરી આન-હથી છપકાઈ જશે-તેણી. કાઉન્ટેંગ ઓફ સાંજના, અને તેણીની ખુશસુરતીથી તો ખરેખર કાંઈમાં તેણી વખણાઈ જશે ! તેણે પોતાની માતાની નજદીક ખડું નકડી થઈ જાય ત્યાં દક તે વાન છુપાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. તે માદમાર નિસ પમાર થયો અને તેજ દિવમે માડામ ડ સાંજનાંએ એક અતિ આમારદર્શક પત્ર શહેન્શાહ બાબુ મુછનીયર લખી નાંખ્યું.

દિવમે અને આડવાડમાંએ વહી ગયા-લીજોએ પોતાની સ્કુલના વડા શિક્ષક ઉપર લખી વાળ્યું હતું કે તે અતિ અગત્યનાં કામસર ફાસમા રોકાઈ ગયો હતો અને તે હવે શિક્ષક તરીકે પાછો કામપર આવી શકશે નહીં તેણે પોતાની પરજોતર ઉપર પણ અમારનવાર લખ્યું હતું. ઘણા અગત્યના કામમાં તે રોકાઈ ગયો હતો તેથી આવી શકતો ન હતો, પણ તે અગત્યનું કામ શું હતું તે તેણીને લખતો ન હતો. તે લખતો હતો કે તે કાર્ય પૂર્ણ થતાં તે તુરત તેણીને આવી મળશે અને અવ્યયમાં તો તેની ધારણા પણ તેરીજ હતી. પોતાના કામ મધ્યેના અગત્યના કામોને બાંટાપી લઈ તે ઈંગ્લેન્ડ જઈ લીજાને ફાસ લઈ આવવા ઈચ્છતો હતો તે તેણી ઉપર ચાહુ પૈસા મોકલ્યા કરતો હતો. તેણી અજબ થતી હતી કે તે પૈસા તે ક્યાંથી લાવતો હશે કિંતુ તેણીને તે મળતાં તેણી સજી થતી હતી.

તે દિવસ જી જરૂરીજ આવી લાગ્યો કે જે દિવમે તે માદિકરોજોએ મારાનાની બાંસાહી શાટાની માલેકા પોતાને સ્વાધીન લીધી. તેઓને તેઓના તામાની ગીઆસને અતિ દીપોર્નન આવકાર દીધો. માડામ લ કૉન્ટેસ ડ સાંજના નમામ ફેરવાઈ ગઈ હતી. તેણી ઘણી ખુશસુરત તો હતીજ નહીં પણ સુખ અને તેણીની જવાની જાણે પાછી આવી હતી. તેણીની રીતમાત વધારે તોરવંતી બની હતી તેણીના મગરર મહેરા ઉપર દમામદાર ઠરસો મિરાજો હતો.

લીજો તે નવાં મકાનમાં નવાં આડોશી પાડોશીઓ વચ્ચે થોડુંકમાંજ માનીતો થઈ પડ્યો. તેનો ખુશસુરત દેખાવ, હસ્તમુખો સ્વમાવ, માયાણુ પ્રકૃતિ, જે અદેંએ ત્યાંના સર્વનું દીક જીતી લીધું

કાંટ ડ મારાનાએ ત્યાંની પેગીજ જવાનો વિચાર કર્યો પણ તેની માતાએ ના પાડી. તે એકદમ રાજધાનીના શહેરમાં જવા તૈયાર ન હતી.

“માપણો બેલ ડ આર વધારે સવામત છો” તેણીએ કહ્યું. “હજી આપણી બધી ધાસ્તીઓ દુર થઈ નથી ! આપણે રાજધાનીથી દુર હોઈશું તો લોકમાં ચકચાર કે નિર્દા થશે

નહી ને તેજ આપણા લાભનું થઈ પડશે. પેરીસ્મન સોસાયટીની આંખમાં આપણે ઐક્યને આવી જમીએ તેથી કદાપિ આપણને નુકસાન થશે” લીઆંએ પોતાની માતાની ફિકરને હસી કાઢી જો કે તેમાં વચ્ચે જેવું ન હતું એમ તો નજ હતું, પણ તે તેને તાણે થયો. એમ તે ગાતા જોને તે મ્હાંતો ને માન આપતો હતો તેને રાજી રાખવા તેની સાથે તે પોતાનાં ગામડાંના મહેલ બેલ-ડ-આરમાં થોડો વખત જઈ રહેલો.

પ્રકરણ ૨૨.

સાંદડાનાં કુટુંબની કીર્તિનું કલગીર તેનો બેલ-ડ-આરનો બાદશાહી મહેલ હતો. સમગ્ર ફ્રેન્ચમિમાં એવાં દમામદાર અને ચાલીશાન અવવાનો મહુજ બુઝ-બલકે આંગળીનાં કાંપાઓ ઉપર ગણવા તેટલાંજ દેખાતાં હતાં અને એવાંએ બાદશાહી મહેલની રાજ કરતી રોણી બંન-વાની મગરરી માડામ ડ સાંદડાનાને અતિ ધણી હતી. તે જોઈ લીઆં મનમાં મૂકતો ને બળતો હતો; તેણીને તે કહી દેવાની હિંમત આદરી શકતો ન હતો કે તેની તે કઠ્ઠી કારવાની માથે આપ સમયે આતરજ હતી કેમકે તે એ પોતાના નવાં અનુભવ અને ત્યંબવમાં હદ વિનાની સુખી હતી અને તે સત્તાનો ભોપ થતાં તેણીનાં તે મોઢાં સુખનો સાવ નાશ થનાર હતા.

તેણે જોયું કે તે હિચકારે બનતો હતો કે પોતાની ઉમરાવ માતાને કહેનાં ડરતો હતો કે તે ઇન્ડની એક સાંધારણ વર્ગની સ્ત્રીને પરણેલો હતો પોતાની માતાની મગર હસ્તાદાર મહેરા સાથું જોઈ તે પરણેલો હતો એમ કહેવાની હિંમત એકી કરવાં કરેતો તે હાથમાં શમશીર સમેટ જંગ મેદાનમાં ચંતુઓના એક મોટા સમૂહ વચ્ચે યાદગોંધરી જવા હારો બનથી તૈયાર હતો. “હાલ તો હું તેણીને આંખમાં સુખનો દહોતો આપવા દેવું-પછી હું ઇન્ડ જંગ ગાહરી પરણેતરને લાવીશ” એમ તે વર્ગરતો હતો. પછી તે તેમ કરી પોતાની જાતનેજ છેતરતો હતો તે બાવીથી ગાનતો હતો કે તેની મગર ગા તેની ગરીબ આપડી સાથે દિલ હેલ પ્રીતથી રહેનાર જ હતી કેમકે તેઓના વિચારો ને રહેણી કરણીમાં આરમાન જમીન જેટલો અંતર હતો.

તે તેણી તરફ કહેવાનાં વિચારથી અવારનવાર નજર ઉઠાવી જોતો હતો. પણ ક્યો સમયેમાં તેણીને કહેવું તે તે સમજ શકેતો નહીં. તે અજાણ થતો કે પોતાની માતાની રજા વિના તે પરકયો કેમ હતો? એક એવું ઉજાજીવું ને અંબીર પેગલું તેણે બધું જ કેમ હશે તેણે તે વેળા તો કરો ખ્યાલ ન કર્યો હતો. પોતાના આનંદનની દેવ અંતુસાર તે માયાથી પગ સુધી આંધળા આરમાં પડી જઈ તે પોતાની પ્યારી સાથે પરણી એકો હતો. તેણે તે વેળા સદજ પછી ખ્યાલ કર્યો ન હતો; હવે તેનું કદવું પરિણામ તેની સામે રેખા કાઢી આવી હતું હતું. તે વિચાર કરતો કે જો આવાં ભવિષ્યની તેને સદજ પછી શકો હશે તો તે સ્વર ન પરણતે નહીં કે તે લીમાને આહતો હતો તેથી મગર તેણી તેની આ પરિસ્થિતિમાં—સાંદડાના કાઉન્ટની માન બરી પદ્ધિમાં તેની અને તેણીની રિયનિમાં જે જંગી અંતર પડ્યો હતો તેથી!

લીંબો વારંવાર પોતાની ખુણસરત પરચેતરનો વિચાર કરતો હતો અને તેને મળ્યા તથ્યનો હતો. તે તેણી ઉપર ચાપ પડે લખી-પૈમા મોઢવી-ઢાની ન્હાની ભેટા પાકી-અને તે કામમા અતિ અગત્યના નામમા ખુણ મથચુવ હતો અને તેમાથી છુટક થનાં તુરત પાછો ફરનાર હતો એમ લખી પોતાનું મન મનાવતો હતો. તે લખતો હતો કે તેણીએ બેરીદર અને ખુશાળ રહેવું કેમકે તે જાદી પાછો ફરનાર હતો અને ત્યારે કે તેઓ કદિ છુટા પડનાર ન હતા.

લીંબા બાપડી રડી રડીને ગમી ને અફમોસમાત્ર દિવો કાઢતી હતી કે જ્યારે તે આનંદ અને વૈભવની જીવંતી કામમા ચુલસતો હતો તેના દિવંગો ઉડના જતા હતા જ્યારે તે બાપડીના દિવંગો કેમ બસર થતા હતા તે મે તેણી કે તેણીના ખુણાને ખજા હું.

પોડા અકાગલામા માઝમ ડ મોડાના પોતાની તમામ કિસ્સે રજા અને આગળી મુસિ બનો ભૂવી મઠ. તેણીએ જામી ડી અને ડીનર પર્મીઓ અને અન્ય મેળાવડાઓ કરી પોતાની આપખાનાઓને જનર કરી મે ન અને પોતાના સફા આવી લીધાં. તે કે તેણીએ પોતાની જીંદગી અખમરા અને દેશનરામા મઢી હતી છતાં તે માદશાદી ધરખડો તે દરેક આનંદથી અંસારતી હતી. તેણીના વૈભવ, આચાર વિચાર, રહેણી ફરણી, એક શહેન્શાહ બાતુને જાનતાંજ હતા તેણીમા થયવું તે પરિવર્તન નિહાળી લીંબો આશ્ચર્યમુખ બની ગયો.

“ગરીમ મમા !” લીંબોએ વિચારું તેણીએ પ્રેર ગરીબાઈના અજાત દાદિમાઓ સોઆ હશે કે જ્યારે તેણી તો આની મપા ને માનમર્તળા વાસ્તેજ સરતતપથી છે. તેણી આ આનંદમા તફરતી મેળવી જવાન બનતી જણાય છે તેણીની જીવાનીની ખુણસરતી પાછી ફરતી જણાય છે ! પેસો એવો અદ્યુન ફેરફાર કરી શક્યાની શંકિત ધરાવતો હશે એવું હું ધારતો ન હતો !”

“મમા ! તમારામા અજાત ફેરફાર થયો છે ! તમે જવાન, તંદુરસ્ત ને મોદક દિવો છો !” તેણે પોતાના વિચારો એક રાત્ર ગાતા હજુર મહેર કર્યા તેણી તે સામળી હસી ખુશાલીના આશુઓ તેણીની ચક્ષોમાથી મરી પડ્યા.

“લીંબો !” તેણી ધીમેથી બોલી. “હું નહીં મીનતી કે એટલું સુખી કોઈ ખીજું હશે ? જીંદગી સુ છે તે હું જાણતી ન હતી. જીંદગીમા એટલો મિમગ છે એની મને ખબર ન હતી. હું વરમે વૃદ્ધ છું પણ સુખમા તો જવાન છું ! સુખ માહરે નગીમે હજુજ કયા ?”

“તમે વૃદ્ધ છો ! લીંબો અજાત થઈ મોદ્યો. “નહીં મમા ! તેમ હોય નહીં !-તમારો એક વાંજ પણ સફેદ થયો નથી ! તમારા ભર્વા ઉપગની ક્રેચથીઓ પણ હવે લગમગ જતી નહીં છે ! મમા, તમારી ઉમર સુ ?”

તેણીએ મિમસથી હમીને પોતાના બેટા ગમ જોયું.

“હું બહુ ન્હાની વયે પરણી છું ! માહરી ઉમર તે વેળા ૧૭ વર્ષની હતી !”

“મને હા !મા વીમ વર્ષ છે એટલે તમને ઘણું તો ૩૮ વર્ષ હશે ! તે કંઈ મોળી ઉમર ન કહેવાય ! ત્યારે તો તમારે માટે સુખના + + લાગા દિવંગે પડ્યા છે !”

“આટલાં વર્ષો એજે ગયાં ને માટે મને સંતાપ થાય છે । જો હું આ ગહેલની ધણણી હું ૧૦ વર્ષની હતી તે વેળાજ બની હતે તો હું કેટલો આનંદ ને સુખ અનુભવતે । એ ખુશનશીબી મને ૨૦ લાંબાં વર્ષો બાદ પ્રાપ્ત થઇ છે ।”

“વેળી કહેવત છે તેમ કદિ નહીં કરતા મોડું બનું ।” તે બોલ્યો. “શહેન્શાહની કૃપા અત્યારે પણ થઇ છે એ કંઈ જેવાં તેવાં સૌભાગ્યની વાત નથી ।”

“તે તો ખરૂં, લીઓ ! મને ઉમેદ છે કે શહેન્શાહ અને શહેન્શાહ બાબુ તાહરાથી ખુશીજ થશે ।” તેણી બોલી. “તાહરાથી મેં ધંધુ ઉમેદ રાખેલી છે । મેં તાહરે ભવિષ્ય નક્કી કરી મેલ્યું છે—માહરા દીકરા ! તને ફાંસનો સર્વથી આગેવાન માણુમ કરવાનો મહારો મનોરથ છે, અને જો તુ માહરા કહેવા મુજબ વર્ષો તો જરૂર તેમ થશે !”

“હું તમને રાજ કરવાના દરેક ચત્ત કરીશ ।” તે બેટાએ તાબેદારીથી કહ્યું, પણ તે જરા બેચેન બન્યો.

“સૌદાગાની કપિતે તાહરે દસ્તક છે । તેને વધારની કે તેને ક્વંક લગાડવો એ તાહરા હાથમાં છે ।”

“હું તે બધું છું, મમા ।” તેણે ધીમા દબાવણ અવાજે કહ્યું.

“—અને તે જોખમદારીઆને પુગી વળવા તુ તૈયાર છે માહરા દીકરા ?” માણમ કં સાંઝાનાએ તેના જવાબથી ઉત્તેજન પામી પુછ્યું.

“હા ।” તેણે જવાબ કર્યો

“તું મને તાહરો સલાહકાર જો રાહજર નહીં તો એક બે વર્ષ માત્ર ગનવા દેશે ?” તેણીએ પુછ્યું.

“હા—માયજી ।”

“શહેન્શાહનું તેડું મળેનું હોવાથી હવે આપણને પેરીસ જવાનું છે । એટલું બધું સુખ માહરા સ્વપ્નામાંએ ન હતું. લીઓ ! પેરીસમાં આપણને ફાંમના ઘણા નામાંકિત ખાન્દાનનાઓ સાથે બેટો થશે અને તે વેળા માહરી સર્વથી પહેલી ફર્ન તાહરે વારતે એક ખુબસૂરત અને ધનવાન છોકરી તાહરી મહોરદાર તરીકે ગોટી કાઢવાની રહેશે ।”

“મમા ! હું પરજોસો છું ।” કરીને કહેવા જતો હતો પણ તેણીનાં મોઢાં ઉપર નમ્ર જતાં તે અટકી ગયો. તેણીને હદ વિનાની નારસીપાસી ઉપજશે—તેણીની દરગાહની પહેલી મુલાકાતના આનંદમાં વિષ રેડારો એ ખ્યાલથી કરીને તે અટકી ગયો. દરગાહી મુલાકાતમાંથી કારેગ થયા પછી તે તેણીને ચેતાવશે એવો તેણે હાલનુર્ત નિશ્ચય કર્યો.

(સંધ્યુ છે) .

મોહબત કે મુશીબત?

[પારસી સંસારની એક દુઃખી વારતા.]

લખનાર — નાનાં કાપડીયા.

તવગરી, જવાની અને યુગ્મસુરતી ધરાવતી એક અગળાને દુન્યાની મૌઘી મુખી સ્ત્રી હતું. આજે લગીન માનતી હતી; પરંતુ પાક મનની પ્રીત એક મુખી છેકરીનાં સુખમાં હોની ઉપગતવાળેગ અસર ઉપજાવે છે, તેણીનાં મુખી અમારને યુગમાં રંગોડનેા ફર છે તે તો મેં મ્હારી ગલી દોલત મેહતાનાં યાગમાં બની ગયેલા કમનશીબ પનાવોની કાહાંણી સમજી ત્યારેજ બપયુ.

તે એક વરસ દીવમની વાત છે કે જ્યારે મને પુનાનાં “ન્યુ હોટલ” માં ખાનખાહાદુર દોગળજી મહેતાની એકપુરી નીકરી દોવત સાથે પીછાણ ગડી હતી. દોલત—ખરેજ, તેણીનાં યાપની એક દોલત હતી; જાણે આંદમાંથી કેરી કાઢેલી હોય તેવી મનોહરતા સાથે નમાંની, ખાલેશ દીવની, ઉદાર મનની તે મધુરી આ દુન્યાં પર વસતી જાણે એક ક્રેસ્તોજ હતી, તેણી જેટલી યુગ્મસુરત હતી તેટલીજ લક્ષી અને લોખી હતી, તવગરીની તકોળરી તેણીમાં સ્તીભારખી ન હતી. દુકમાં, તે એટલી મીઠી અને દીવજીત હતી કે હું, મને એકાતપણું વધારે પસંદ હતું અને જેની ગમે તેની દોસ્તીની ભારેમાં ભારે મુગ હતી છતાંબી, ઘણાં જલ્દી વખતમાં તેણી સાથે દોસ્તીનાં ગાઠથી બંધાય ગઈ; અને અમે ઘણા થોડા વખતમાં એક-મેકનાં ચીબવત મીત્રણો થઈ પડયા.

એક દીવસે “ન્યુ હોટલ” નાં માલેકની એકપુરી બેઠીનું વરમ હોવાથી હોટલમાં અસાધારણ ધમાક અને ગરબડ હતી. તે દીવમને માટે એક ખાસ સ્પોન્ટન કરવામાં આવ્યો હતો અને હોટલનાં લગલગ દરેક જણાં નીચે જીમખાનામાં પોતપોતાને મનગમતી જગાએ બઈ બેઠાં હતા. મ્હારાં મમાં ધપા બી અગાઉનાં નીચે ઉતરી ચુકાં હતાં અને હુંબી તૈયાર થઈ અમારા ઝોરડામોંથી નીચે જવા બાહાર પડી. અમારા ઝોરડા પછીનાં બેજ ઝોરડા દુર મેહતાવાળાંઓના એ રડાઓ આવ્યા હતા.

હું મ્હારો ઝોરડો છોડી ધોણ મુજબ દોલતનાં ઝોરડામાં ગઈ, અને હું અજાણીથી ત્યાં ધંબજ થઈ હતી! મ્હારી તો ખાત્રી હતી કે દોલત તેનાં ધપા માથે અત્યાર આગમચની નીચે ગઈ હશે, પરંતુ હજી તો અરધીજ તૈયાર થયેલી

હાથમાં ખાળ હોળવાના નીચ્યા પ્રશ સાથે માથે થેઝો દઇ તે છોકરીને ઘણું દુઃખી ખ્યાલોમાં ગરક બેઠેલી જોઈ હું અત્યંત ઓચળો પામી. હજી તો જાણે મહારી અન્નયણી ઓછી હોય તેમ તેણીનાં મુખમાંથી દુઃખનું એક બેઅટકાવ ડચકું બાહાર પડતું મેં સગળ્યું. એટલું જોતાંજ મહારો જીવ અકળાઈ આવ્યો અને હું તે વાહાલી છોકરી ગમ હેતથી દોડી ગઈ.

“શું છે, મહારી દોલન?” મેં તેણીનું માથું મહારાં પાસાંમાં દાખી કહ્યું. “તુંને શું છે?”

દોલતે પહેલાં લગાર તરખાતથી મહારા તરફ જોયું અને પછી મહારાં પાસાંમાં માથું મુકી તે બેજોડ રડી પડી. હું ઘણી ગલરાઈ ગઈ.

“કાંઈ નહિ, દીના,” તેણીએ ડચકાંજો વચ્ચે કહ્યું. “કાંઈ નહિ—ઓહ, ફેકત—ઓહ, ફેકત—”

મેં આવી સ્થિતિમાં તેણીને કદીની જોઈ ન હતી. હા, હું ઘણી અન્નયણી સાથે જોતી હતી કે તેણી સદા ઉદાસ અને ગમખાર રહેતી હતી—તેણીનાં મુખ ઉપર હસ્તું ઘણું કવચીતજ ફેલાઈ રહેલું હું જોતી હતી—જતાં તેણીનાં ખાતેનમાં કાંઈ ફાડન ગમગીની સંપોવાઈ હશે એવું તો હું ધારી શકી’તીજ નહિ અને તેથી એમ તેણીને મેં ઓચીંતી ઘણું દુઃખમાં દબાયેલી જોઈ ત્યારે મહારી અન્નયણી અને ગલરાતનો જાણે કાંઈ સુમારજ ન રહ્યો.

“દોલત, તું એમ શું કરેછ જો, દીકરા?” મેં તેણીનો ખરડો પસવાડી કહ્યું. “તુંને શું છે? તું આજે એટલી બધી દુઃખી ગાએ થઈ ગઈછી? મને કેહ-કદાચ, તારૂં દુઃખ મને કલાથી તુંને ચાંતી ને કરાર મળશે. હું તને મદદ કરી શકય. હું આજે કેટલો વખત થયાં જોતી આવીછ કે જેવી જોઈએ તેવી તું મુખી નથી.”

“મુખી! અરે, મુખ જેવો જોલજ મહારા જેવી કગાળ માટે છે નહિ,” તે ગાળક મધુરીએ અત્યંત કડવાસની એક ચીસ પાડી. “મુંઈ હું! ખરી ગઈ મહારી ખુણસુરતી અને તવંગરી!!” અને પાછું તે ઘણું રડયા લાગી

મને કાંઈ સમજ ન પડી શકયું; હું ઘણી શુંચવાઈ-શુંગળાઈ. નીચે બધી ગરળક સરળક થતી હતી; હસ્વાનાં, જચ્યાનાં રમવાનાં પોકારો ઇત્યાદીની ધમાકથી નીચેનું જીગળાનું ગાજવાજી રહ્યું હતું અને તેવા વળતમાં મહારી કમનશીળ સહી દોલત મેહતા તેણીની આવી દલગીર અવસ્થા વચ્ચે તમામ એળલી રડતી પડી હતી!

“ઓ, ખુદા, હું ગરીબની બેટી તરીકે કાંઈ અવતરી,” જરા વારે પાછું દોલતવત દોલતે પોદાર કીધો, “કે જેથી એક અરધી વગરનાં પણ મનને ગમતા ઘણીને પરણીને હું લુગલુગ મુખ જોતે, કે જેથી એક અણગમતા, જોઈને ખીલક ઉત્પન્ન કરે, જેને હું મદા ધિછાડું તેવા મરદની જુસરી ગળે જોળવવાની મને ફરજ પડતે નહિ?”

હવે મને સમજ પડ્યું. તેણી 'ન્યુ હાઉસ'માં આવી રહ્યા પછી કોઈ ફરામ-રોઝ ગઝદર નામનાં એક આલીસેકની ભરતીમાં આવેલા માટીના સાથે અદરાર્થ હતી અને તે જોડાણ તેણીને અણગમતું હતું તે-મેં છેક હમણાં જ જાણ્યું.

“ત્યારે તું ફરામરોઝ ગઝદરની ફરકાર નથી કરતી?” મેં પુછ્યું.
તેણીએ ઘણી દયાજનક રવેશે તેણીનું માથું ઉપાડી મ્હારી તરફ જોયું.

“ઓહ, હું જાણું છું કે એમ જોડવાનો મને કશોળી હક નથી, તોળી મ્હારી કમનશીબીનું દુઃખ મ્હારે બીજા આગળ રડવું જ જોઈએ, નહિ તો ખચ્ચીત હું થેલી થઈ જવશ!” તે કોમળાંગીએ ઘણા લીધણ અવાજે કહ્યું. “દીનાં, તું હંમેશાં મ્હારા તરફ ભક્તી ને મમતાળુ છે; હું જાણું છું કે મ્હારો ભરમ તને કહવાથી મને કાંઈળી તુકશાની થવાની નથી. અલગત, હું એને નથી આહ્વાતી. દીનાં, વિચાર કર કે જે માણસની આંખમાં ખુણુ ઘાટકીપણું વંચાઈ આવે, જે માણસનાં હોઠો ઉપર સદાકાળ લુચ્ચાર્થ ને ખંધાપણાનો મલકત જણાતો હોય અને જે માણસની વર્તણૂક દેખાઈતી રીતે જ તીરસકાર અને ક્યવાત ઉપજવાએમ હોય તેવા માણસને એક જણુ આહીજ કેમ શકે? મને તો હંમેશાં લાગે છે કે એ ફરામરોઝમાં માણસાર્થ ખવાસ-જેવું છે જ નહિ. જે એવણને માટે એવણની માથે વગરની એકપુંડી દીકરીનો પ્યાર નહિ હોતો તો એ માણસ આદમ તો કદીળી હોઈ શકતે જ નહિ, કાંચળે જખુનમાં જખુન ઝનુન અને ઘાટકીમાં ઘાટકી નિર્દયતા એવણની છાતીમાં સદાકાળ ધાળ્યા કરે છે.”

“ત્યારે, ત્યારે—એ સવાલ પુછવા માટે મને માફ કરજે, દોસત,—પણ તું એને પરણવા કાંચ તૈયાર થઈછ?” મેં સવાલ કીધો. “તું આવી શોહામણી છે—આવી પૈસાવાળી ને આવાં ઉચા તોખમની છે; વળી ત્હારા પપાની આખર ને આંત આવી જોહોળી છે—ત્હારા પપાનો ત્હારા ઉપર આટલો જાધો છવ છે, તો ખચ્ચીતજ તે ત્હારા-મનને ગમતો સાચા શોધો કાઢયો હતો.”

દોસતે નીરાશી અને નાઉમેદીનું એક ઉંડું ડચકું ખાધું, અને પછી તેણીનું માથું ધુણાવ્યું—તે માથું કે જેની ઉપર રેશમ જેવા સુંવાળા, કાળા કેશનો એક પુખ્તરત જથ્થો જમા થઈ પડયો હતો!

“આને મ્હારાં કમળખત કરમની કાઠોળી હું તને કહી નથી શકતી, દીનાં,” તે માહાપુષે કહ્યું. પછી તેણીનાં આંજળાં ઉપરથી એક સાદી વિંટી કાઢી પોતાનાં ગજવામાં ઘણી સંભાળથી સેરવી દઈએક બીજી ભારી અને ઘણી મોંઘી વિંટી તેજ આંજળાં ઉપર ઘણી આનાકાનીથી સેરવી દીધો. તે તેણીની “એજેન્સ-ન્ટ રીંગ” હતી, જે તેણી માત્ર જાહાર નિકળતી ત્યારે જ પેહડી લેતી હતી. “એવણ મને એક જણુ ઘણું વીહાહુ છે તેનો ભરમ સાચવેછ,” તેણીએ જરા વારે ઉમેર્યું. “જે તે ભરમ પપાનાં જાણુમા આવે તો તેવણ કોઈ દુશ્મન નામોશીથી ત્યાં ને ત્યાં તરફડી મરે—તેવણ માટે તે જાગર નખજોદ અને સંતાપ જેવીજ થઈ પડે. એ ફરામરોઝે ચુપકીદી અખત્યાર ફરવાતું એવી શરતે વચન આપ્યું હતું કે હું મ્હારી

પુણસુરતી અને જવાંનીનું ઘણીદાન આપી તેવણ સાથે પરણું. તેને એક સારા દેખાવની, ખાનદાંની ઝેરી અને તેવણની નાદસ્તી દીકરી માટે એક સમજી માતા જોઈતી હતી. મને તે “ચોસ્ટ”ની એવણે આકર કીધી, અને જે મેં કહ્યું તે માટેની ચુપકીદીની કીમત તરીકે એવણે મ્હારી મંજૂરીયાત માંગી. ફક્ત મ્હારા વાહાલા પપા અને એક જીભ જળુને નહિ ખમી ‘શકાયે’ એવી નામોશીમાંથી જાચાવી લેવા હું આજે માણસને પરણવા તૈયાર થઈછ—તે કે જેનો દયાહીણ ચહેરો જોતાંજ મ્હારી રંગેરંગ ધુજેછ ને જેનો ઘાતકી, જોખરો અવાજ સમજતાંજ મ્હારાં ગાત્રેગાત્રાં ધીલાધય થઈ જાયછ.”

“પુઝાર સોલ! પુઝાર સોલ!” મ્હારી આંખમાં આંતુઓ ધાઈ આવ્યાં અને હું ઘણાં ધીમા અવાજે બબડી. “ત્હારા જેવી અણાગણી છોકરી દુન્યામાં કોઈજ હોશે.”

“પહેલ્લાં તો મેં એ ચીજની ફરકાર કીધી નહિ,” તેણીએ આંતુઓ વચ્ચે જતરી રાખ્યું, “કાયજે મ્હારાં વાહલાંઓને જાચાવવા ખાતર હું એક સ્વભોગ આપતી હતી એ જ્યાંલે મને સુખ ઉત્પન્ન થતું હતું ને વરી—વરી હું જીભ કોઈનેથી આહાતી નહિ હતી. પણ હવે——”

તેણીનો સાહાસ ઘણો ધુજ્યો અને તેણી કશું જોતી શકી નહિ.

“ઓહ, મ્હારી ગરીબ દોલત! મ્હારી કમનશીબ દોલત!” ધીમે ધીમે બધું પરગઝું મને સમજ પડી જતાં મેં ઘણી દયાથી પુકાર્યું. “મને અત્યાર સુધી કોઈની માલમ પડી શક્યું’તું નહિ. જેમ કેપટન મંચી કાવારાણા ત્હારી ફરકાર કરેછ તેમ તું’ણી તેની કરેછ? મ્હારી ગરીબ, ગરીબ દોલત!” મને, ખરૂંજ કેહુંછ, બધાં વાંચનારાંઓ, તે છોકરીને માટે જેટલું આ વખતે લાગ્યું તેટલું કેદીની નથી લાગ્યું. મ્હારાં દીલમાં ઘણું ચુંચાઈ આવ્યું; મ્હારી આંખ આંતુઓથી તર થઈ ગઈ અને હું ફક્ત તેણીનો ખરડો પસવાડીયા કરવા સીવાય બધાકા કશું કરી શકી નહિ.

કેપટન મંચેર કાવારાણા એક ઘણો શેહરમણો, સાલેશીશર્યો, નેક જવાન હતો—એક એવો કે જેને જેણી જોય તે આજી વિનાં રહે નહિ. દેખાવમાં તો સગી માયની જી નજર લાગે તેવો ગોરો ગોરો, ઉંચા કદ સાથેનો તે ધંધે ધંધે એક અહસ્થજ હતો, જે અમારાં હોટલમાં બધાંનો ઘણો માનીતો થઈ પડ્યો હતો. છેલ્લી લડાઈમાં તેને ધીંટીશ સરકારની ઘુણો ઉમદા સેવા બલવી હતી, જેનાં બદલામાં તેને ઘણું માન અને આદર મળ્યા હતા. તે હાલમાં છ મહિનાની “ફરલો” (હંકની રજા) ઉપર હતો અને હાલમાં પુને કોઈ પોતાનાં ગીત્રનાં કામ ખાતર આવ્યો હતો. તે જિયારાની સ્થિતિ કાંઈ ઘણી અલેબલ બલેબલ નહિ હતી; તેની એક પેમાવાળી કાકી હતી, ને તેણીની કલ્ત બાદ જે તેણી પાસે હતું તે તેણી તેનેજ આપી જનાર હતી; તેનાં પગાર ચીવાય તેની પાસે અગત પુછ જેવું કશું નહિ હતું.

તે જેવો હોટલમાં આવ્યો તેવોજ હું તો તરત પામી જઈ શકી હતી કે દોલત મેહતાની પુણસુરતીએ તેનાં છગર ઉપર જોરાવર અસહ કરી લીધી હતી. પણ પછી તેનાં આગમન પછીનાં ત્રીજા દીવસે દોલત તો ફરામરોજ ગઝડર નામના

અહુર્ય કે જેવળુ ખી પોતાની દીકરી સાથે તેજ હોટલમાં આવી ઉતર્યા હતા તેવળુ સાથે પરાગુનાર હતી એવી વાત બહેર થતાં એક અહુર્ય તરીકે તે તેઓ વચ્ચેથી હડી ગયો—અને દોલતથી દુરનો દુરજ ચૂક્યો, બે કે તેનું જીગર હંમેશાને માટે વિધાઈ ગયું હતું અને તે બાણતો હતો કે દુન્યાની કોઈખી અબખા હવે તેને મળતહ આખી શકનાર નહિ હતી. તે ખી ઘણો ગમખવાર અને દુઃખી ફરતો હતો.

જરા વારે દોલતે તેનું માથું ઉચકી મ્હારા તરફ જોયું. તેણીની ભુરી આંખો તેણીના સફેદ ચહેરા ઉપર તાગઓ પેરે ચકચક થતી હતી.

“હા, હું જાણું છું કે તું મને કોઈ આગળ ઉધાડી નથી પાડવાની, દીનાં,” તેણીએ ઘણાં મક્કમ અવાજે કહ્યું, “તે તેથીજ તું ને કેહું છું કે બેઠે હું ફરામદાઝ ગઝદરને પરણવાની છેલ્લે તોળી કેપટન કાવારાણાને તો હું જરાં દીલથી ચાહું છું ને સેવટની ઘડી મુખી ચાહાતી રહવશ.”

તે એટલું ઘણું વ્યુસ્સામાં બોલી, અને હજી મ્હાની આગળ તેણીએ તેણીની બધી દુઃખી કેરીયન કહી મમજાવી હતે પણ તેટલાં તો તેણીનાં પપા તેણીને શોધતા આવ્યા અને અમારા ટાહેલાનો અહીજ અણધાર્યો અત આવી ગયો. હું દોલતનાં ચોરકામાંથી બાહાર પડી અને ઉતાવળી ઉતાવળી—કાંચ જે ઘણું મોઢું થઈ ગયું હતું અને રપોર્ટસ ચરૂખી ઘઈ ચુકે હતો—ચાલ પસાર કરી નીચે કાઢર આગળ જવા જતી હતી તેટલાં હું કોઈ સાથે તાગલગ અધડી પડી. હું લગાર ઉશકેસાયેલી હતી અને ચમકીને મે ઉપર જોયું તો એક એવા મરદનાં ચેહરા ઉપર મ્હારી નજર પડી કે જેને મને ધાતીથી ખરેખર અતી ઘણી બીહધરાવી. તેનું અર્ધું મોઢું બધી દાણી ખરખચડી દાઢીથી ઢંકાયેલું હતું; તેને તેનાં મુછના આંકડા છેક સોય જેવા પતળા રાખ્યા હતા; તેનાં મોઠા, કાળા, ટોળા ઘણાં ઝનુની હતા તથા બાકા લગરતા હોઠોમાં નિર્હયતા સીવાય કશુંખી નજરે આવતું નહિ હતું. તે એટલો તો પટળો, એટલો તતલખનાર, એટલો સીંહો અને તેનો આખો મુખકો એવો તો કાળો ઠણક હતો કે એક જીવતા સેહતાનનોજ તે આજેહુજ ખ્યાલ આવતો હતો. હું તો તે ખવીસ જેવા મરદને બોલતા—ખુદા ખગર કે કાંચ પણ—ખીટીકથી તમામ થયરીજ ગઈ.

તે ફરામદાઝ ગઝદર હતો—ખાપડી દોલત મેહતાનો લવિખ્યનો ભરથાર !—કેજે એમ મને તેને બોતાં અવાચક જેવી બની ગયેલી બેઠે એક દેખીને દુઃખી આવે એવું કેદરૂપું હરુપુ બેસલુકાઈભરેલી રીતે હસ્વા લાગ્યો.

“હલ્લો, કાંહ નાહમેછ, દીનાં?” મ્હારો રત્તો રાકી જાણે મને તેની સાથે ઘણો ઘરોબો હોય તેમ તે બોલ્યો વાચનારને જણાવાની જરૂર છે કે મને તે મોટીદા સાથે માત્ર માહેગજી મલામ સીવાય બીજી કરીખી એળખાણ હતી નહિ—મેં ફકટ પેહલાં ‘ઈન્ટ્રોડયુસ’ થયાં હતાં તે વખત સીવાય બીજી કોઈખી વખતે તેની સાથે મોંહ બોલી વાત કીધી નહિ હતી. “ચાલ, એમ હમેશાં મ્હારી.

કંપનીમાંથી નાહસી જવાની વેતણ ના કર. આવ, આપરે સાથેજ નીચે જીમખાનામાં જઇયે.”

તેણે મ્હારે હાથ તેનાં પટળાં, મજબુત આંગળાંઓમાં ધર્યો અને મને તેની બાજુએ ખેંચી, ઓ, તે ખીસ જેવા દેખાતા મરદને હું કેવી ધીક્કારતી હતી ! પછી મને લાગ્યું કે બીહક દેખાડતી એ મ્હારી વિરૂધ્ધજ જશે તેથી હીમ્મત જમા કરી મેં યુસ્સાથી નેણ ફેરવ્યાં.

“મ્હારા રસ્તા વચ્ચેથી એકદંભ દુર થઈ જાયો,” મેં મીઝાઝીપણાંથી કહ્યું “હું તમારા કરતાં વધારે સારા માણસની સોળત પસંદ કરૂંછ.”

તેનાં ચેહરા ઉપર એક કદરૂપું હસ્તુ ફેલાઈ રહ્યું.

“યુ સીફ્ટી બોફ્ટી !” મ્હારા ગાલ ઉપર એ આંગળાં મારી તે બેશરમ બોલ્યો. મ્હારા મીઝાઝી મ્હારા લીંગ ફરી ગયા અને મેં ઘણી ઝતુની અઠાઓ સાથે મ્હારો હાથ તેનામાંથી ખુચવી લીધો અને ચાહોમ દાદર ભણી દોડી જઈ નીચે સપમપ ઉતરી ગઈ, “શંક મીઝાઝની કુત્રી !” એટલું મેં તેને બોલતાં સમજ્યો. પણ મેં કથાંની દરકાર કીધી નહિ. ઝટપટ મોંઠ અને બોળાથેલા બાલ સરખા કરી નાંખી હું જીમખાનામાં દાખલ થઈ અને કોઈનીની નજર નહિ પડે તેમ એક ખુણામાં જગા લઈ બેઠી.

સ્પોરટસ તો શરૂ થઈ ચુકે હતો. મને તે જોવામાં કાંઈ મજાહ લાગી નહિ. મ્હારું દીલ ઘણું દુઃખાયેલું હતું. મ્હારી ગરીબ સહી દોલત મેહતા ! તેણીનાં ભવિષ્યનાં ભરથારને આજે વધારે સારી રીતે પીજાણતાં હું તે છોકરી માટે દયાથી અત્યંત દાઝી ગઈ. અરેરે, છતાં પેમે, છતી જવાનીએ, છતી ખુણસુરતીએ તે સુળમાં ફેસેલું નિર્દોષ પુલ કેલું કમનસીબ હતું ? મેં આખો વખત એના અને એનાજ વિચાર કર્યા કીધો અને એ વિચાર કરતાં હું માહ સુસીળતે મ્હારી આંખમાં ધગી આવતા આંતુઓ ઘોળાડી શકી.

વળી ત્યારપછી મને એ ફરામરોઝ ગઝદની નાની દીકરી મનીજેહનો વિચાર આવ્યો. હું અત્યંત થવા લાગી -કે આવી એક સુંદર છોકરી ધરાવવા તે કેમ પામ્યો હતો. તેણી છ વરસનું એક નાતું ભુલકું હતું—મોટી જલુ આંખો, અને તમામ કર્લ થયેલા સોનેરી વાળનાં માથાં સાથની તે નાની બાળકી અત્યંત મોહામણી હતી; અને વળી તે એવી મીઠી અને નમ્ર ખવાસની હતી કે હોટેલનાં દરેક જણાં તેણી સાથે ખ્યાર અને લાઠ કરતાં હતાં, જ્યારે તેણીનો બાપ ત્યાંનાં લગલગ દરેક જણાંને અતી ઘણો અણગમતો હતો.

પણ તે તેની નાની દીકરી ઉપર જધો જીવ જીવ આપતો કે જે ઘાટકીપણાં અને ઝતુનતાતું એક બીજુ સ્વરૂપજ હતો તેની ને તે તો ચીવતપણાંથી ચાહતો હતો કે તેને ખાતર જો તે કરવા બી તે અચ્છાય નહિ. તે કદરૂપો હતો, પરંતુ

કંટાળાભર્યાં તો નજ હતાં. ત્હમ્મશ પેલા કેટલાક અધકડ કુસ જવાનો જૈરાંજોને બેઈ ગસ પોતાનેજ લગતી વાતો કઠી તેજોને જે ગજળનાક કંટાળો આપે છે એવું તત્વ એ જાપડાની વાતચીતમાં ગમાયું નહિ હતું.

તે ઘણાં આંધં દાહેલાં કરતો હતો, તેટલા એ કેપટનને નામનો મુંબાઈથી તાર આવ્યો. તે તેણે જોઢ્યો અને વાંચ્યો, પછી દેખીની રીતે તેનાં ચેક્રામા ઘણા દયા ઉપજાવવાબેગ ફેરફાર થઈ આવ્યો; તે જિયારાના હાથે પણ લાગણીથી ઘણા ધુજ્યા. પછી તે મને દુરથી નમી પોતાનાં જોરડામાં જવા ઉપર ચઢી ગયો. હું તે વખતે ઘણી બીહીધી અને કાંઈ ઘણા માઠા સમાચારનો મને લામ થયો.

પણ તે વખતનું મ્હાડું તે અતુમાન જોડું હતું. કાંયજે તેજ સાહજે જ્યારે હું રાજેતા સુજગ દોલતનાં જોરડામાં ગઈ ત્યારે તે છોકરીનો ચેહેરો દુઃખથી અતી ઘણો કંટાળેલો અને મોહત જેવો ફીકકો હતો.

“દોલત, તુને શું છે?” તેણી લણી દોડી જતાં મેં પુછ્યું—તે જિયારી એટલી અવતાર બેઅવતાર ગેઠી હતી, તેણીનો ચેહેરો એવો તો ધાસ્તીભરેલી રીતે લણી ખાધેલા જેવો હતો કે મને બીહીક લાગી કે એ જરૂર જોશુધ્ધ થઈ જશે.

જવાગમાં તે કગાળ જાપડીએ મ્હારાં ખભાં ઉપર તેણીનું માથું નાંખી દીધું અને બંધે જીગર વટીક તુટી જતો એવાં ઉડાઓ ડચકાઓ ગાથે તે ધસાધસ રડી પડી.

“જો મ્હારાથી નથી ખમી શકાવાનું—નથી ખમી શકાવાનું!” તેણીએ શુગ-જાતા અવાજે જોડી. “મ્હારા એખલા માટેજ નહિ—પણ ખુદ તેને ખાતરણી હું એ સીતમ સેહવી શકનાર નથી!”

“શું થયું?” શું થયું?” મેં ગભરાતમાં કહ્યું—અને પછી તેણીનાં ડચકાંથી ધુજતા આકારને કમ્મરમાંથી પકડી મેં એક ખુરસી ઉપર જોડ્યો.

“મથેર—મ્હાગ વાહાજા મથેર!” બંધે તેણી પોતે પોતાને ભુલી ગઈ હોય તેમ તેણીએ એક દળાયતી ચીસ પાડી; પછી જરા વારે શાંત થઈ તેણીએ ઉમેર્યું. “આજે મુંબાઈથી કેપટન કાવારાણાને નામનો એક તાર આવ્યોછ, જેમાં જણાવવામાં આવ્યુંછ કે એનાં કાકી મરી ગયાંજ ને તેવણની બાંધી દોલત એને મળેલી છે. એ હવે પૈસાદાર માણસ થયોછ—અલગત, ફરામરોજ ગઝદર જેટલો તો નહિ પણ એક માણસ સુખી થઈ શકે એટલો પૈસાદાર. એને મ્હાગ પામે જે માણસને હું ધિક્કારુંછ તેને પરણવા પરથી હાથ ઉઠાવવા ઘણું કરગરી માંગી લીધું. જો, એને કેટલી બધી કાકલુદીઓ અને અરજીઓ કીધી! મ્હાડું બધું જીગર ચીરાઈ ગયું. પણ હું શું કરું? હું મ્હાડું વચન કેમ તોડું? મ્હારા ખુદ!” અને તે કમનશીબ કુવારીજા છાતી તુટી જતો એવી દીસમે રડવા લાગી.

મેં તેણીનો ગરડો પમવાડીયા કીધો. “એક વચન કે જે ત્રણ જણાંજોની જીજી દુઃખી કરેછ તે તોડવામા કશું જોડું નથી,” મેં સમજાવ્યું. “કાંય જે કેપટન કાવારાણા અને ત્હાગ ઉપરાંત ફરામરોજની જીજીની કાંઈ જોડી દુઃખી

એ વચન પાઠ્યાથી થવાની નથી, કેમકે ફરામરોઝને તો તું જારા અંતઃકરણથી ફીટકારેછ.

“જે તે એક સાધારણ વચન હોતે તો હું તેને તોરવાની હીમતળી કરતે.” તે બાપડીએ લાચારીથી કહ્યું. “પણ તેમ નથી. મહારાં કંગાળ કમનશીળની કાહાણી તને હજી જરાબર માલમ નથી, દીનાં, સમજ, હું તને બધું કહેલું—તેમ મહારે કરવું જ લેઈશે, નહિ તો દુઃખથી હું સરળસર નીવાળીજ થઈ જવશ આજે વાતની વરાળ હું કોઈ આગળ મઠવા માગતી નહિ હતી, પણ મને લાગેછ કે હું તારા ઉપર વિશ્વાસ મુકી શકશ.” તેણીએ ત્યાર પછી મને તેનાં પાસાંમાં બેઠાડી અને ઘણાં ખેદમુક્ત અવાજે શરૂ કરીયું, “તને કદાપી ખબર નહિ હશે, પણ મહારે એક ભાઈ છે. મહારે ગરીબ માણેક.” તે બાપડીની આંખમાં આમુઓ આવી ગયાં. “નાનપણથીજ ઉછાછળો, ઉતાવળો અને આકળો હતો; મહારે ગરીબ પણ બકાદુર ભાઈ! જે ગમે તે ચીજમાં હમેશા ચાહોમ જીપવાવી દેતો હતો. એ એની બાહોશી અને અદ્ધલમંદી છતા કાર્યની શીખ્યો લાગ્યો નહિ, અને તેથી મહારા મગફર પપાએ એને દુશ્મનને ઘણો અકારે નકારે કરી મેલ્યો; પણ તેની એને આટલી તુંભા રહી નહિ વગી ત્યાર પછી એ આપ ફરામરોઝ ગઝદરની ઓફીસમાં નોકરીએ રહ્યો. તું જાણેછ તો જારી કે મહારા પપા કેટલા મગફર ને મુગાના છે; તોણી એવણે એ ગોકવાયેલો રહે કરી એ ઓફીસની નોકરીની ઝાઝી પરવાહ કીધી નહિ. એવણે તે એવણું અને એવણનાં ખાનદાનનું નામ પ્યોરૂ હતું અને તે ન્યાંમુધી સ્વચ્છ રહે ત્યામુધી માણેકની કાર્યની બાબદમાં વચ્ચે આવવાની એવણે જરૂર લેઈ નહિ વાહાકી દીના, મહારા કમનશીળ ભાઈની કમનશીળીની શરૂઆત અહીંજ થઈ. એણે કેટલાક બદકેલ અને દુન્યાથી તમામ ઉખડી ગયેલા જવાનો સાથ દોસ્તી માંડી; જે કહ્યું તેમ એ હમેશાં દરેક ચીજમાં આંખ વિંચી ચાહોમ જીપલાવતો અને તેમ તે મુત્રા દોસ્તદારોની સુએ શરત, લુગાર અને ઘેર સદાનાં નજીબોદીભર્યા ગારમાં એને ઝોકાવ્યું. એ તો બિચારો ભોળો અને ખુલ્લાં દીલનો હતો, તેથી પેલા બદમાશોનાં દગાનો ઘણો જલ્દી ભોગ થઈ પડ્યો. અને જરાજ વખતમાં પૈમાની તંગીનાં જરાબર સંકળમાં આવી ગયો. એને માથે કરજ ઘણું વધી ગયું અને તે કેમ ભરપાઈ કરી દેવું તે એને મુઝ કે સમજ પડ્યું નહિ. સસ્થાઈ જરીખંખારીને પપાને કહેતાં એ બિહુલો—અરે, બિચારો શરમાયો, અને—અને તેથી એને—ઓહ, હું એ તને કેમ કહેલું, દીનાં?—એને ફરામરોઝ ગઝદરની બેઠી સડી કરી એક મોટી રકમનો એક લખ્યો! એને એમ કીધું ત્યારે તે મુશીબતથી સરીયામ ઘેરા જેવોજ બની ગયો હતો; તે ઉપરાંત પેલા મુત્રા દગાંજોર દોસ્તદારોનીથી એને મજબુત કુસલવણી હતી. એ પાપી પગલું ભર્યા પછી એને હદની ખાહાર પસ્તાવો થયો; અને જાણે કીધેલું નહિ કીધેતાં તરીકે બનાવવા તે પુષ્કળ લક્ષ્યાપક બન્યો. પણ અફસોસ, ઘણું મોડું થઈ ચુકું હતું!”

અને પોતાનાં ભાઈની નામોશીની કાઢાંણી કહેતાં તે કમળપત્નિ બેઠનું શીર તેણીની છાતી ઉપર ઝુમી પડ્યું.

“ગરીબ બિચારો ! ગરીબ બિચારો !” એ દયાથી પૂકાર્યું. “એવી રીતે બંદોનાં ગમમાં ફગી પડતા ઉછાછળા જવાનોનો ખુદા નેગેહુખાન થાય !” મને તે છોકરીને ખાતર તેણીનાં કમનસીબ ભાઈ માટે અત્યંત દયાની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ અને હું ખરી દીલસોજીથી બોલી ઉઠી.

“ફરામરોઝ ગઝદરે એ ફિરજરી તરત પકડી પાડી,” તેણી જરા પારે-ધણું ધીમાં સાહુદે બોલી. “તેવણે તે દીવસે એને પોતાની આગળ બોલાવી ખુબ દમ ભરાવ્યો, અને કહ્યું કે તેના આવાં દુષ્ટ અને નીચ કામનો શું અંતમ લાવવો તે તેને તેજ દીવસે નક્કી કરી થકનો નહિ હોય. ત્યારપછી ફરામરોઝ મ્હારે ત્યાં મને મળવા આવ્યા. તેણે મને કહ્યું કે તેણે મને હંમેશ વખાણી હતી અને-મને તેની ધણીઆણી જનાવા માંગતો હતો તે બોલ્યો કે તે કાંઈ મને ચાહતો નહિ હોય, પરંતુ તેને એક નમુનેદાર પરણેતર અને તેની દીકરી મની માટે એક સમજી માતા બેઠતી હતી; અલગત, પેહલ્લાં તો-તુ સારી રવેશે સમજી શકશે, દીનાં, કે-મે એ માંગણી ધણું ઉપકાર સાથે ના પાડી.

ત્યાર પછી તેને મને મ્હારા ભાઈ વિષે બધું કહ્યું, અને પછી બોલ્યો કે જો હું તેવણને પરણું તો લગનને દીવસે તે બોલી સડીવાળો ચેક એવણ ફાડી નાખશે; અને એ નામોશીને લગતી એક હુ ફગી કહી તેવણનાં હોઠો વાટેથી ખાહાર પડશે નહિ; પણ જો હું નાં પાડું તો તેવણે સીધા મ્હારા પપા આગળ જઈ સઘળી સચ્ચાઈ કહી દેવાની ધમકી આપી અને વળી પછીથી હરહંમેશ તે માણેકનાં માર્ગમાં આડો આવી એ દુશ્મનનાં ભવિષ્યને નાશ કરી નાખશે મ્હારે જાણે કેાઈ ઉપાયજ નહિ આવ્યો !” તે બિચારી ધણું રડમેશ અવાજે બોલી. “હું મ્હારા ભાઈનાં ભવિષ્યનું કેમ સત્યાનાશ વાળી શકું, મ્હારા પપાનું દીલ તોડી નાંખી તેવણનાં તોરી શીરને કેમ ધકકે. લગ્નલગ્ન દેઉ, જગજે એ નામોશીભરી કંગાલત માંથી બેઠને બચાવી લેવાનું મ્હારા હાથમાં હું ત્યારે ? હું તે વખતે કેાઈને ચાહતી નહિ હતી-ફકત મ્હારા ગરીબ પપા અને મ્હારા લાડકા ભાઈને બચાવવા થકી ગળાં ઉપર છરી ફેરવીનેજ હું એ સક્ષસ જેવા આસામીની ધણીઆણી થવા કબુલ થઈ—” અને જાણે તે ખ્યાલ તે ગરીબડી ખમી શકતી નહિ હોય તેમ તેણીએ કમકમાતથી જને હાથો વટી પોતાનું મોંઘ ઢાંકી દીધું.

ધન છે એવી બેઠનને ! આફ્રીન છે બેઠનનાં એવા ઉમદા પ્યાર અને ઉત્તમ સ્વભોગને !! બેઠન તો એક બીજી માં છે; એક હેનવંતી હમશીર વીનાંની છંદગી એક જંગલ જેહાં જેવી છે-એક તમામ લુખ્ખી, રસ કસ વિનાંની છંદગી કે જે ભોગવવા ધણું કમનસીબ ભાઈઓનાં લગ્નકાંડમાં લખાયલી હોય છે. ખુદા કેાઈને જે ભાઈ બોલા જણજે, પણ એક નમ્ર અને દયાળુ દીવની બેઠનની નવાજસ તો જરૂરજ કરજે !

હું મહારાં મમાં પપાની એક પુરી દીકરી છેલે, પણ મને કદી બી ભાઈ કે બેહનનાં વાહાલની કોટાઈ વિષે લાગ્યું નહિ, જ્યારે ખરેખર આજે મને એક બેહનનાં વાહાલમાંથી દુર રહેલી બેઈ ધણું 'દીલ' થયું.

મેં દોલતને ત્યારપછી ઘણી પતાવી સમજાવી અને ઘણા દીક્રમોઝોગયો સધારો દીધો; તેણીનાં મનમુ જરા લગાર સમાધાન કરી હું તે જોરડામાંથી ઘણું ઢાઝેલાં દીલે બાહાર નિકળી.

અને પછી હું અરમોગ મહારા જોરડામાં આવી જવાનું કરતી હતી, તેટલાં મને ડા. અદી દેશાઈ સાંમે થયા. એ ભત્રા ડાકટર સાથે અમોને વરસોની ઓળખાણ હતી અને મને 'નર્સીંગ'ને લગતું એજ અચળ જવાને રીખવ્યું હતું; હું કહેવાને ઘણી મગરૂર છેલ કે 'નર્સીંગ'ને લગતું કામકાજ મને ઘણું સરસ આવડતું હતું અને તે કોઈની ફરમાસથી-માત્ર મેહરવાની દાખલ-હું 'નર્સીંગ' કરતી તો મહાગ હાથને હંમેશાં ઘણા અતોપકારક જશ મળતો હતો ડાકટર અરદેસર દેશાઈને એ મહારી કાઝેડ્યાત વિષે માહીતી હતી.

"દીની, સાફ જ થયું તું મળી ગઈ," ડાકટર જોડ્યા: "હમણાં તારા જેવીજ એક અચળ છોકરીની મને જરૂર છે," તેવણ ઘણાં ઉશકેરાયેલા જેવા રીતના હતા, અને દેખાઈતી રીતે તેવણને મહારી ઘણી જરૂર હોય એમ લાગતું હતું. "પેલા મીં ગઝદરની કમગખત આયા નીચે ઉતરનાં દાદર પરથી આરીયાં થઈ ગઈ; એનાં હાથમાં નાની બેળી મની હતી તે બી એની સાથે ઘણી સખખત રીતે ઇંજ પામીછ. ગિઆરીનાં હાથ પગ અને માથામાં ઘણું સખખત વાગુછ, અને બીલકુલ બેમુદ્દ થઈ ગઈછ. આપાનોગી એક હાથ ને એક પગ લાંગી ગીયોછ. તેથી, દીકરા, જા અને પેલાં નાનાં બેળીનો હવાલો તુ લે," તેવણે ઘણી નરમાસીથી મને અરજ કીધી.

મને બે વખત કહેવાની કરી જરૂર હતીજ નહિ. હું તરતજ તે ડાકટરની પુઠે ફરામદોઝ ગઝદરનાં જોરડામાં ગઈ, કે જ્યાં તે ઇંજ પામેલી બાબકી ધોળ્યા ઉપર તામવિસ કરતી પડી હતી. મહારૂં જીગર બાલુ ઉડીને તે છોકરી ભણી ગયું. તે ગિઆરી એક કુરતણીવાળા ધોળ્યા ઉપર અણહદ અશાંતીથી અફરાતફરી કરતી સુતી હતી; તેણીનાં કાગા વાળના કળીં બુદ્ધાં ગધાં લોહીથી ખરડાઇ ગયેલાં હતાં, જ્યારે તેણીનો કમગનાં પુત્ર જેવો નામુક મુખડો લોહીનો છાંટાઓથી ખરાજ થયો હતો અને તે ગિઆરી બીલકુલ બેમુદ્દ અવસ્થામાં હતી.

તે એટલી કામગ અને એટલી તો નામુક હતી કે બન્યતિમાં આવ્યા પડી તેણીને થયેલી સખખત ઇંજ તે કેવી રીતે મહુન કરી શકશે તે મને સમજ પડી શક્યું નહિ-તેણીને થયેલી ઇંજ ડાકટરે ધારી હતી તેનાં કરતાં વધારે ગંભીર પુરવાર થઈ. તેણી બાકી કાંઈ સખખત રીતે અફડાઈ જીખાઈજ ગઈ નહિ હતી, પણ વાર થઈ. તેણી બાકી કાંઈ સખખત રીતે લાંગી ગઈ હતી. ગરીબ નાની મની! તે નાનું કમળુ બાબક એ બધી હાંણી કેવી રીતે સહેવી શકશે?

પેહલવાં તો ફરામરોજ ગઝદરે મહારી ચાકરી મુદ્દલ માંગી નહિ. તે તો તેનાં પેસાના જેરે મુંખાઈથી ખાસ મોટી નરમો અને ડાકટરે તેડી મંગાવવા આહાતો

હતો પણ ‘ન્યુ હોટેલ’નાં લગ્ન માલેક અને ડાક્ટરે તે અધીરા ગાપને ઘણો સમ-
જાવ્યો અને ત્યારેજ તે શાંત થયો. અને મને તેની દીકરીની ‘નર્સ’ તરીકે રહેવા
દીધી.

આતુરતા, ફીકર, અધીરાઈ, દુઃખ અને વિલાપનાં ઘણાં દિવસો પસાર થઈ
ગયા. ઓળખીયા રે તે દીવસો ! તે નાની છાંદગી ઉગારવા થકી મેં અને ડાઠ
દેશાઈએ ગોયા અમારી છાંદગીને ઘસી પીસી નાખી. કોઈ વખતે આશાનો સુરજ
મધ્યાનમાં પ્રકાશતો જણાતો, તો કોઈ વખતે તે છેક ડ્રાઈ મર્યાદા લાગી ઉતરી જતો
લાગતો હતો. કોઈ દીવસે મને લાગતું કે તે નાની છાંદગી અમારી શક્તિ અને
જેહમતની ઉપરાંત જોરાવર પુરવાર થનાર હતી તો કોઈ દીવસે હું વિચારતી કે તે
પવિત્ર છાંદગીનો આતશ હજી જોઈએ તેટલો પ્રકાશ પામતો હતો. એમ દિવસો
વહી ગયા-આશા નિરાશા, તવલાત, અધીરી ખુશાલી સાથનું તે એક પળવાડીયું
પસાર થઈ ગયું.

એ દીવસો દરમિયાન તે ગાપની વેદનાં હું છાંદગી સુધી ભુલી જઈ શકનાર
નથી. તે કલાકો સુધી તે નાનાં બીજાણાં આગળ માંધે. હાથ દઈ ખેંચતો અને ભૂખે,
તવળાતથી તરસતી આંખોએ તેણીના કમજોર ચહેરા ઉપર થતા એકે એક ફેરફાર
ઘણી ખાતરીથી જોતો, અને અવારનવાર આશાની અથવા તો નિરાશાની ઘણી
‘કંઠજામય’ ઘરાડ પાડી ઉતરતો. તેની આંખોમાં વસ્તું નિર્દયપણું, તેનાં કપટથી
મલકાતા હોઠો ઉપરનો વિકાળ દેખાવને એક વધારે મજબુત બળે તેનાં માંથી દુર
કરી નાખ્યો હતો-ગાપનાં વહાલનું તે બળ કે જે એણનું તેનાં લાગણીહીન
જીવન ઉપર હર દંભેશાં અસર ઉપજાવી શકતું હતું. સઘળું છતાં-તેની આવી
અગાધ ગમી છતાં! મને તો એ ફરામરેજ જાગ્રદર જેવો ને તેવોજ અપ્રીય હતો;
કાંચળે હું જાણતી હતી કે આ ફીકર કે જે તેનું અંતઃકરણ કોતરી ખાતી હતી
તે થોડા સમયમાં દુર થઈ જતાં તે જરૂર અસહના જેવો પાછો ઘાટકી અને
પત્થરનાં દીકનો બની જશે. હું માત્ર તેનાં દીલમાં વસતા ગાપનાં પ્યાર માટેજ
દલગીર થઈ હતી.

મ્હારે આખો વખત તે ચોરસમાં ગોંધાઈ રહેલું પડતું હતું. કે જે ચોર-
સમાં અગો મોહતની સામે લડાઈ લડી રહ્યાં હતાં. તે ચોરસમાં કોઈને - દાખલ
કરવામાં આવતું નહિ હતું; ડાક્ટરના એટલા સખ્ખત હોકમ હતા કે ગાપડી
દોલત મેહતાનેથી અદર આવવા દેવામાં આવતાં નહિ હતી. થોડા દીવસો પછી
ઘણો લયકર સમો આવ્યો, કે જ્યારે મ્હારે તન તોડીને સેવા બજાવવી પડી, કે
ન્યારે આખા બે દીવસ અને બે રાત મ્હારે - જીવ ઉપર-રડીનેજ કાંમ કરવું
પડ્યું. કેમકે સમો છેક સોયની અણી જેવો ખાતરીક આવ્યો હતો. મને ખાવા
પીવા કે કપડાં બદલવાની બી કુરસુદ મળી નહિ તે બાંચાંની જોડું છોડી ગાહાર
જવાની મ્હારી હીમ્મતજ ચાલી શકી નહિ, કેમકે તેણીની છાંદગીની જોત એક

સેકન્ડે છેક બુલ્લંડ જવા જેવી થતી, તો બીજા સેકન્ડે પાછી તેજસ્વી બનતી હતી.

પણ આયદે ધાસ્તી દુર થઈ ગઈ. અને નાની મની - રફેદ આદર જેવી, તમામ ઠાકથી નબોમ બનેલી, બીલકુલ કમજોર પણ તદ્દન સહીસલામત પોતાનાં બીધાણાં ઉપર આરામથી ઉંઘાવા લાગી! લડાઈ ખતમ થઈ; તેનું મેવટ માણસાઈ શક્તિની ક્ષેત્રમાં આવ્યું; અને હવે જવાની, સંભાળ, પ્યાર અને ચંચળાઈથી ખુદ મોહનનાં દરવાજા આગળથી તેણીને છંદગી લગી જેવી લાવવાની હતી, કે જ્યાં તેણી માટે તદ્દરેસ્તી, છંદગી અને સુખ જોડી થતાં હતાં.

ત્યારપછી, જ્યારે તેણીને બીજાનાં હાથમાં સોંપવાનું સહીસલામત હતું ત્યારે, મેં દોલત મેહતાને તે નાનાં બાળકનો હવાળો સોંપીને 'સીક રૂમ'માંથી બાહાર નિકળવાનું દરજ્જત ધાર્યું; હું તે વિચારે ઉઠી, પણ મને એકાએક ચક્રકર આવી ગા. બહુ જમીન મ્હારા પગ હથળ ધસી પડતી હોય તેમ મને લાગ્યું મેં મ્હારા બને હાથે મ્હારા બચાવમાં લંબાવ્યા, અને પછી હું કોઈના બે મજબુત હાથોમાં જઈ પડી. ત્યારપછી શું બની ગયું તે હું બણી શકી નહિ.

જ્યારે મેં આંખ ઉંઘાડી જોયું ત્યારે મેં મને મ્હારા ચોરડાના બિછાણા ઉપર પડેલી જોઈ; મ્હારા વાહલાં માયળાવા મ્હારા બિછાણા આગળ ઉભાં હતાં મને ઘણી નાતવાની અને બેચેની લાગતી હતી; અને તેઓએ મને કહ્યું કે હું ત્રણ ચાર ફીવસ થયાં સખખત માઢી હતી, સખખત રાતદીસની એક સરખી હેન્ગારીની મોહકાણે હું તાવે પટકાઈ પડી હતી. મેં પછી ઘણી આતુરતાથી પુછ્યું કે નાની મનીજેહ કેમ હતી ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે તે બાળકાંધણું સારૂ હતું અને તે ઘણી ઝડપથી તદ્દરેસ્તી મેળવતી જતી હતી.

મેં સુખ અને સધારાનો એક ઉડા દમ ખેંચ્યો.

તેજ સાંજે મને ફરામરોઝ ગઝદર મળવા આવ્યા. તેનો ચેહરો ફીકડો પુણી જેવો અને ઘણો કરડો દેખાતો હતો, પણ તેની આંખોમાંની કુરતા ઘણે દરજ્જે કમી ધયેલી નજરે આવતી હતી.

“મીસ ખરાસ,” તે છેક મ્હારા બીધાણાં નજદીક આવી બોલ્યો; તેનો સાહદ ઘણો ધુજતો હતો. “હું બહુ-અને સર્વ જણાં બહુ-કે મ્હારી ફીકરીની છંદગી ત્હમે જોખાણાંએ જચાવેલી છે. ઉપકાર કેમ માનવો કે ઉપકારમાં મોટા મોટા બોલો કેમ વાપડવા તે મને સુદલ ખબર નથી તે મને આવડતુંજ નથી, કેમજે આજ મુધી મેં કદાચજ કોઈનો ઉપકાર માન્યો હશે. ત્હમને ખબર તો હશે કે મની ફીકરી મને કેટલી બધી વાહલી છે. હું ત્હમને ફકટ આપજ ચીજ બદલા તરીકે આપવા સામર્થવાન છેઉ, જે ત્હમે મ્હારી તરફ ફીધેલા ઉપકારનાં બદલા તરીકે જરૂરજ સ્વીકારશે એવી મને ઉમીદ છે.”

તદન “મીકેનીકલી” મેં તેને લાંબાવેલું એક કાગળનું હાથમાં લીધું. તે પચ્ચીસ હબરની રકમનો એક ચેંક હતો!

તે એક લાલચ હતી—એક ઘણી રોટી, લાલચ કે જેને શરણે ગયાથી મને તેમજ મહારાં મધ્યમ સ્થિતિનાં વાહાલાં માયખાંવાને ઘણાં સુખકાર મળી શકનાર હતો. હું અતી ઘણી લલચાઈ ગઈ. પણ પછી મને લાગ્યું કે આ મરદ કે જે મને અતી ઘણાં અપ્રીય હતો, અને જે એક નિરદોષ, આશાવંત છોકરીની રળીયામણી જીંદગીનું સરીયામ સત્યાનાથ વાળતો હતો તેની તરફથી તેની દીકરીની સેવા એક માણસાઈ ફરજ તરીકે બળવી તેનાં બદલા તરીકે આવી ગંબવર રકમ કબુલ કરવાનું સુદલ વાજખી નહિ હતું.

મેં તે કાગળનું જે ત્રણ પળ ડામાડાળ મગજની સ્થિતિ વચ્ચે ધરી રાખ્યું. પછી વિજગીના અમકારા વેગે એક ખ્યાલ મહારા મગજમાં ધાઈ આવ્યો.

“હું ત્હમારો આએ ‘ચેંક’ કબુલ નથી કરી શકતી, મીં ગઝદર,” હું બોલી; “જે મેં મની માટે થયું છે. તેફકટ મહારાં તે છોકરી લણીનાં વાહાલ ખાતર હતું— મેં માત્ર મહારી ફરજ બળવી છે; તે ઉપરાંત, ત્હમારે યાદ રાખવાનું છે કે, હું કાંઈ “પ્રોફેશનલ નર્સ” નથી” હું નબળી થઈ ગઈ હતી અને તેથી જરા ઘોળીને મક્કમ સાહદે મેં ઉમેયું; “પણ જો ત્હમે ત્હમને ખરેખર મહારા આભારનાં બોજ હેકળ દબાયલા ધારતાં હોવ તો આ સિવાય કાંઈ બીજું મને બક્ષો?”

“હા,” તે ઘણી ઉતાવળથી બોલ્યો. “મને લાગેછ કે મહારી પાસેથી જે ગમે તે માંગવાનો હક ત્હમે મેળવેલો છે. જો ત્હમે આએ પૈસાની બક્ષીશ કબુલ નહિ કરી શકતાં હોવ, તો તેને બદલે ત્હમને જે ગમે તે માંગો અને હું તે ત્હમને જરૂર આપશ.”

હું પછી જેમતેમ મહારા બીછાણા ઉપર તડી થઈ બેઠી.

“આએ એક વચન છે,” મેં ઘણી શાંતીથી કહ્યું. “ત્યારે મને આએ ‘ચેંક’ ને બદલે પૈસાં માણેક મહેતાવાળાં બોટો સહીનો ‘ચેંક’ આપી દેઓ! હું તે એની બંદેન આગળ લઇ જવશ અને ત્હમે તેણીને તેણી પાસે લીધેલાં વચનમાંથી મુક્તિ બક્ષોછો તેની ઇધાની દાખલ તેણીની સાંમેજ ફાડી નાખશ; એ ‘ચેંક’ મને એમનો એમ આપી દેઓ, મીં ગઝદર.”

તેની આંખમાં ઝતુન વસી રહ્યું અને તે ઘણાં બેરશથી હાથપગ અફાળવા લાગ્યો.

“હશ!” મેં તેને શાંત પાડતી ધમે કહ્યું. “એટલી બધી અફરાતફરી કરવાની કાંઈખી જરૂર નથી.” પછી ઘણાં કાકલુદી કરતા અવાજે મેં ઉમેયું. “ખ્યાલ કરો—ખુદ ત્હમારો ખ્યારી દીકરીનો વિચાર કરો, મીં ગઝદર, ત્હમે એને કેવાં વાહાલથી આહોછ? શું દુન્યામાં માત્ર જાપ અને દીકરીનોજ ખ્યાર વસી શકેછ? શું પવિત્ર મોહબત જેવી ચીજ ત્હમારે મનથી વસ્તીજ નથી? ત્હમારો વાહાલો મનીજેહનો દેખાવ મગજમાં લઈ ખ્યાલ કરો. શું કરવા એક આશા અને ઉમીદ વચ્ચે ઉછાળો મારતો છોકરીનાં લવિખ્યનું સત્યાનાથ વાળોછ? ત્હમારો મનીખી કોઈ દીવસે એ

ઉમ્મરે પુગશે. શું જેમ હોલન મેહતાને ત્હમે દુઃખી કહેાછ તેમ ત્હમારી દીકરીને કોઈ દુઃખી કરશે—કેદારા સંભોગનો તેણી ઉપર ખુદા લાલ લેશે તો તે વળતે ત્હમને કેવું લાગશે? ચોહ, મીઠા ફરામદેલ ગઝદર, ત્હમારી મુંદર બેટીનું પીકચર ત્હમારી આંખ આગળ લાવી ને ત્હમે તખતવેાછ તેનો વિચાર કરો ત્હમે કેહોછ કે ત્હમે મ્હારા કરબદાર થયેલા છો, તો તે કરજ હું માંગુછ તે રીતે—એક બાહાદુર મરદ બચ્ચાને છાને તેમ—બારપાઈ કરી દેઓ !”

તે આત્મચયેલો દેખાયો; પણ કશું બોલ્યો નહિ તેની આંખમાં ગુસ્સો જણાતો ન હતો અને હું તેની એ નમ્ર લાગણીનોજ લાલ લેવા માગતી હતી, કાચ ને હું જાણતી હતી કે તેની દીકરીનો તેનાં ઉપર થયો ખ્યાર હતો અને તેણી ખાતર તે કશુંખી કરવા હું મેશા તથાર હતો.

“મેં ત્હમારી દીકરીની છંદગી ગચાવીછ,” હું ઘણું લારથી બોલી; “તો તેના બદલા તરીકે એક કુમળી બાળાની આશાવંત છંદગીનું બીલકુલ નખખોદ વળી જતું ત્હમે અટકાવો! મીઠા ગઝદર, ત્હમારી મની—ત્હમારી માનીતી મનીખી એક વળતે એ ઉમ્મરે પુગશે અને ત્યારે—ને ત્યારે—”

“બસ કરો, મીઠા બસ!” તે એક ખુશી ઉપર ધગ દઈ બેઠી જતાં પુકાર કરી ઉઠ્યો. પછી ઘણા બદલાયલા અવાજે તેણે વધાર્યું, “લાગણી જેવી ચીજ મ્હારામાં નહિ હતી તે હું અત્યારેજ જાણી ચુકોછ અને લાગણી શું ચીજ છે તેખી મેં અત્રેજ જાણીછ. હું આંધળો, ઝનુની, કુર અને મતલબો હતો.” થોળીને—“દીનાં,” તેણે તેનાં ગજવામાંથી એક કોથરા જેવી પોકીટ કાઢી અને તે ખોલી તેમાંથી એક ચુથાપલું પીંખાયલું કાગળનું બાહાર ખેંચી કાઢ્યું. “હીઅર યુ આર, આએ મ્હારી તરફની કીમતી-બક્ષીસ લે અને એનો જે ગમે તે ઉપયોગ કરજો. હોલતને દેહજે કે તેં મ્હારી એકની એક દીકરીની માથી વાહલામાં વાહતી છંદગી ગચાવીછ તેનેજ ખાતર ફક્ત હું આએ ચેંકનો હવાલો તરુ દેઉંછ અને જેમ અત્યાર સુધી કીધુછ તેમ હું એનાં લાઈની નામોશીની વાત મ્હારી છાતીમાં સલાકાળ દાખેલી રાખશ. તેણી જેને ગમે તેને પરણવા હવે છુટી છે!”

“આહ!” મેં ખુશાળીની એક ચીસ પાડી અને થોડો માણેક મેહતાવાળો ‘ચંડ’ મ્હારા હવાલામાં લઇ લીધો. “આવું એક ઉમદા કામ કરવા માટે ત્હમને કદીખી ચસ્તાવો થવાનો નથી, મીઠા ગઝદર. તેથી ઉઠ્યુંજ, બપોરે ત્હમે ઘરડા યશે અને ત્હમારી મની ત્હમારું જેક માંથુ પમવાડતી બેસશે ત્યારે એક જીવને સુખી કરવાનાં કાર્યની યાદ ત્હમને થતાં ત્હમારું જીગર ખુશાળી અને મગફરીથી બધું છલાછલ થઈ જશે! ખુદા ત્હમને અને ત્હમારાં એકપુરાં લાડકાં ફરજદને સુખી અને આબાદ રાખે.”

બસ હવે કેહવાનું કાંઈખી બાકી રહ્યું નથી: મેં તરતજ હોલત મેહતા અને કેપટન કાવરાણને મ્હારા ઓરડામાં બોલાવી ગંગાબાં અને ત્યાં જે ‘સીન’ થયો તે વર્ણવી આ વારતા વિનાં કારણે લખાવાની હું જરૂર જોતી નથી—તે એક

વાહાલ, વફા અને માફીનો એક લાગણીપુર્વક દેખાવ હતો કે જે મને મ્હારી જાંઘી સુધી યાદ રહી જશે.

ત્યારપછી હું હોલત મહેતાની ઘણીજ જીવેજનની સહી થઈ પડી અને પછી બ્યારે અમો સઘળાં પુનાં છોડી મુ ગાઈ અમારે ઘરે આવ્યા ત્યારે તો એ મહેતા કુટુંબ સાથે મને તદન ઘરોગો જેવુંજ થઈ પડ્યું. મ્હારી ત્યા રોજની આવજીવવણુ થઈ અને તે વખતે મને માણેક મેહતા સાથે ખીછાણુ પડી અને-અને વાંચનારા સાહેબો, ટુક વખતમાં એ છોકરાને હું ચાહતાં શીળી !

ચાલો જસ એમ હસ્યા ના કરો જે દીવસે હોલત મેહતા કેપટન કાવરાણું સાથે અદરાઈ તેજ દીવસે મનેગી વિંટી પહેડાવામાં આવી અને એક મહિનામાં અમારા લગન થેડવવામાં આવ્યાં. વાચનાર, આવતી આદરાતે આલબ્દેમ જાગમાં અમારા લગન છે; જરૂર આવજો. ચોક્કી કે મોઝેદના તેડાની રાહ જોવાની જરાખી જરૂર નથીજ !

મુંબઈની જાણીતી ડેરી પેરીશીયન ડેરી કું.

વગર ભેલતું 'ચોખ્ખું' દુધ, માખણ, સ્વચ્છ
શ્રેષ્ઠ ક્રીમ, મેળવવાનું તમામ ભરૂશાયાન
એકલું મઠક છે. એકવાર ત્રાયલ લેશોજ ?

ટમરાડ લેન, કોટ મુંબઈ.

“મોહતનો કેહર.”

શું મોહત ખરેખર લેયંકર છે ?

અનુવાદ - Mr J M Hormusji

(ખ) પેલી દુનિયામાં.

“For this,* are various penances enjoined,
And some are hung to bleach upon the wind,
Some plunged in water, others purged in fires,
Till all the dregs are drained and all the rust expires
All have their names and those names bear
The stain so cleaved to those abodes, repair,
And breathe in ample fields the soft Elysian air
Then are they happy when by length of time,
The scurf is worn away of each committed crime.
No speck is left of their habitual stains,
But the pure aether of the soul remains,”

Dryden

(૧) ધર્મો પ્રમાણે.

મોહતની ખરેખરી ધાત્તી ને માનવી માત્રને લાગતી હોય તો તે એક છે કે મરણ પછી આપણે યજ્ઞે શું ? અગે આપણે જન્મશું કયા ? પરંતુ એ ધારતી ખરેખર હસવા જોગ હદ સુધી મિથ્યા છે, કષ્ટ નહીં ના “સૌનું યજ્ઞે તે વહુનું યજ્ઞે !” જો સંતાનુમાર તો આપણે ધીરજ લેવી જોઈએ, મરી જવાથી કંઈ માણસ હંમેશાં નીરિતમા ગઈ તો નથી જ ધણ જરૂર, ત્યારે ભવિષ્યમા આપણું શું યજ્ઞનું છે તે માટે અજ્ઞાનપણાથી આપણે આજથી જા માટે ગમ આવે જોઈએ ? હવે આપણે જોઈએ કે શુભ શુભ ધર્મો એ મિઠા વિષય વિશે શું ખુલાસો આપે છે

આપણા ધર્મશાસ્ત્રની હાદોખત નુકની બીજી પરગઈ ઉપરથી મંબુમ પડે છે કે અશો-
નરયોસ્તે દાદાર આહુરમઝદને પૂછ્યું: “જ્યારે કોઈ રાસ્ત માણસ ગુઝરી જાય છે ત્યારે તે રાને
તેનું પોતાનું રવાન કયાં મુકામ કરે છે?” ત્યારે દાદાર આહુરમઝદે જવાબ આપ્યો: “તે માણ-
સનું રવાન ઉત્તવદ ગાથા ગાતું તથા સુખ માગતું પોતાનાં માથાં આગળ બેસે છે।” તે
આ પ્રમાણે બોલે છે:

“ઉસ્તા અદ્દાઈ યદ્દાઈ ઉસ્તા કદ્દામયિત.

વસે-દાયાંસ મઝદાઓ દાયાંત આહુરે।”

યાને “સુખ તેને છે કે જોનાથી બીજાઓને સુખ પહોંચે છે। પોતાની મરજી પ્રમાણે
રાજ કરનાર હોરમઝદ એવા માણસને કૌવત તથા શક્તિ બહે છે।” આ પછી બીજી રાત્રે તેમજ
ત્રીજી રાત્રે પણ તે રવાન એજ પ્રમાણે પોતાનાં માથાં આગળ બેસી દુઆ માગે છે, અને
જેટલું સુખ તમામ દુનિયાના લોકો મેળવે છે તેટલું સુખ તે રવાન એકજ રાતમાં મેળવે છે.
ત્રીજી રાતની આખેરીએ જ્યારે ચેહારમની બામદાદ આપી પડેાચે છે ત્યારે તે રાસ્ત માણસનું
રવાન ઝાડોમાંથી પગરાત લેતું પસાર થાય છે, અને દક્ષિણ તરફનો સુમધી પવન તેની તરફ
આવે છે, જેથી તે રવાન વિચારે છે કે આવે સરસ પવન મેં કદીપણ જોયો નથી તે ક્યાંથી
આવતો હશે? તેજ પવનની લેહકીમાં તેની પોતાની કેરદાર સુંદર કન્યાનાં રૂપમાં તેની તરફ
આવે છે અને તેને કહે છે: “અય નેક મનશની, ગયશની તેમજ, કુનશનીવાળા જવાન। હું
તારી પોતાની કેરદાર છું. જેમ હું તને દેખાવું છું તે તારી મ્હોટાઇ, ખુશીવંતા ગુણો તેમજ
નેક કામોને લીધે છે. જ્યારે બીજાઓ દીનની બામદોની ક્ષમામસ્કરી કરતા, મર્તિપૂજન કરતા,
લાચારોને જોષ્ટી મદદ નહીં કરતા તથા ઝાડપાનોને કાપી નાખતા હતા ત્યારે તું ગાથા ગાવા
બેસતો, બાંધાં પાણીઓને વખાણતો, આતશની આરાધના કરતો, અને રાસ્ત માણસોની હાજત
પૂરી કરતો હતો! આથી તેં મારો પોતાનો દરજ્જો ઘણો વધાર્યો।” આ પછી તે રાસ્ત માણ-
સનાં રવાને પહેલું નમતું “હુમત” યાને સત્તર પાયાનાં બહેસ્તમાં મુક્યું, બીજું “હુખ્ન” યાને
માહપાયાનાં બહેસ્તમાં, ત્રીજું “હવસ્ત” યાને પુરશેદ પાયાનાં બહેસ્તમાં, અને ચોથું પગતું
ગરેઆનમાં મુકી તે બવા માણસનું રવાન બેહદ શીશનીમાં જઈ પહોંચ્યું. એજ પ્રમાણે ત્રીજી
પરગઈમાં કહે છે કે જ્યારે કોઇ દુષ્ટ માણસ મરી જાય છે ત્યારે તેનું રવાન નીચલા નિશરી
ઉપજવનારા ગાથાના કલામ ગાતું પોતાનાં માથાં આગળ ડોકી જાય છે કે:

“કાંમ નેમોઇ ઝાંમ?

કુથા નેમોઈ અપેની?”

યાને “કંઈ જગાએ જાઉં? કંઈ તરફ વળાણ લેખને હું જાઉં?” બીજી અને ત્રીજી રાત્રે
પણ તે રવાન એમજ બચ્ચા કરે છે અને બોલ્યા કરે છે અને દરેક રાત્રે, જેટલી પિઝાકારી
તમામ દુનિયાના લોકો મેળવે છે તેટલી તે રવાન એકલું બોગવે છે. ચેહારમની બામદાદ તે
દુષ્ટ માણસનું રવાન બરફમાંથી બદ્દો લેતું પસાર થાય છે ઉત્તર તરફથી અતિપથ દુર્ગંધી
પવન તેના નરકોરામાં દાખલ થાય છે, અને તે અજળ થાય છે કે એવો પવન
ક્યાંથી આવતો હશે? ત્યારબાદ એક ખોડખાંપણથી બરેલી, કોહડવાળી, તેમજ જેનાં
પગો સડી ગયા છે, એવી એક અતિપથ બદ્દસુરત ઓરત—તેની પોતાની કેરદાર—તેની નજ-

દીક આવે છે અને તેને આપ દે છે. આ પછી તે દુષ્ટ માણસે પહેલું પગલું “દુસ્તન” દોઝખમાં, બીજું “દુઝખ”માં, ત્રીજું “દુઝખ”માં દોઝખમાં મૂક્યું, અને ચોથું પગલું ભરતાં તેજીક દોઝખના મારમાં જઈ પડ્યું. પહેલી “મિનોષિરદ”માં આ મિના ઘણી અસરકારક રીતે સમજાવી છે. “ચેદારમની ખામદદે મરણ અરો, બગે વાએ યાને રામ યદ્દ, અને ફતેહમંદ બદેશામ યદ્દની મદદથી, તથા “અસ્તોવકાદ,” બદ વાએ. ફરેઝીસ્ત દેવ, તથા નઝીસ્ત દેવ અને ઝેઆંગાર ખુનરેઝ અઝેસ્મ દેવનાં હસદ બરેલાં કામ. એ બધાંઓની આડ-ચણ્ણથી તે આત્મા ભયંકર અને યુવંદ ચિન્નદ પુત્ર સુધી જાય છે, ત્યાં તે રવાનનો ઇન્સાફ કરવા મહેર, સરોય તથા રસ્તે યદ્દો પશુ દાઝેર હોય છે. રસ્તે રાત્રન પોતાનાં ઇન્સાફી તાજ-વાંગાં રવાનનાં મયાં ખુસાં કામેની તુખતા કરે છે. જ્યારે અરો મોચસતું રવાન ચિન્નદ પુત્ર પરથી પસાર થાય છે ત્યારે તે પુત્ર એક ફરસંગ જેટલો પહોળો થાય છે. અને સરોય યદ્દની મદદથી તે બહેસ્તમાં જઈ પહોંચે છે, જ્યારે કોઈ દુષ્ટ માણસ મરી જાય છે ત્યારે મેદારમની ખામદદે વિઝર્ય દેવ આવે છે, અને તે રવાનને બહુ મજાસુત બંદથી બાંધે છે, અને ચિન્નદ પુત્ર તરફ ધસડી જાય છે ત્યાં રસ્તે રાત્ર તેનો ઇન્સાફ કરી તેને પાખી ઝાહેર કરે છે જે ઉપરથી વિઝર્ય દેવ તેને નિર્દયપણે મારે છે અને દોઝખમાં મનામિનો આગળ ધસડી જાય છે ત્યાં દેવો તેની ઠૂકા ઉઠાવે છે અને તેને ઇજા પહોંચાડે છે, અને તેને એકરી ખોરાક ખવાડવામાં આવે છે.” એવી રીતે “ફરણી તેલી બરણી” અચુક ઝાહેર થાય છે.

ન કર કીમીયે સેતમ, સોચ રહે કે આખેર ક,
ખુદાદીસે તેરા દારો મદાર હોવેગા !
અગર છુપાવે કીમી તરેહ તું જો અપના કિયા,
હરેક દિનકુ સજ બોહો આશકાર હોવેગા !
હરેક દલાલસે તોરે હેસાળ પૂછેગે—
હરેક હરામકા તોરે શુમાર હોવેગા !
તું અપની કુચ્છી કુચ્છ દેહ ફર દ્યા, ‘શેદ’
કલામે સચાદી તેરા પાદખર હોવેગા !

હિંદુઓનાં “ગરુડ પુરાણ”માં મોહન પછી મનુષ્યોની શી અવસ્થા થાય છે તેનું સવિસ્તર વર્ણન મળે છે. શરીરમાંથી પ્રાણ જાય છે એટલે પૃથ્વીનો અંશ પૃથ્વીમાં, પાણીનો અંશ પાણીમાં, તેજનું તાવ તેજમાં, વાયુનું તાવ વાયુમાં, અને આકાશને અંશ આકાશમાં લપટાય થાય છે. પછી ફક્ત પરમેશ્વર રૂપી પરબલ કે જે સર્વત્ર વ્યાપક જગત્સાક્ષી અનરારમર છે તે જેમ એકાદું ધર બળી બરમ થવાથી તેનો ત્યાગ કરી બીજા નિવાસસ્થાનમાં આત્મ સે તેમ પુણ્ય વાસનાવાળો શ્રેષ્ઠ પુરુષ હોય તે સર્વકર્મ પ્રાપ્ત થયલા દેહમાં પ્રવેશિત થાય છે. આ વખતે, તે પુણ્યવાન પ્રાણને ન્દાની ન્દાની અનેક પંદડીઓ યુક્ત તથા આમરાદિકથી સુશોભિત વિમાન લઈને દેવદૂતો સેવા આવે છે કે જે દેવદૂતો ધર્મતત્ત્વેતા હોઈ ધાર્મિકજન જેને અતિપ્રિય છે એવા ભગવાનના અનુચરો છે કે જેનાં સંરક્ષણમાં રહી તે પ્રાણી ગળામાં પુણ્ય-માળા પહેરી, સુગંધ વિમાનમાં આસન લઈ ઉત્તમોત્તમ સ્વર્ગમાં પ્રવાણ કરે છે એવા, શ્રેષ્ઠ અને ઉત્કૃષ્ટ મનોવ્રતિવાળા સંપુર્ણ ત્રણ માર્ગે યમલોક કિંતા વૈકુંઠમાં આવાગમન કરી રાકે છે, એક પુર્વ

તરફનો રસ્તો છે કે જે રસ્તે યદને માત્ર મ્હેટા મ્હેટા રાજર્ષિ બ્રહ્મર્ષિ આપ્સરાઓના સમદાય, ગધર્, વિદ્યાધર, શેષાદિ નાગો, દેવોનુ આરાધન કરનારા, શિવ ભકિતમાં આદ્ય રહેનારા, જળસ્થાનિ દાન કરનારા, વર્ષાઋતુમાં વિશ્રાંતિ આપનારા, નિરાશ્રિતને આશ્રા દેનારા, દુઃખી-જનો પ્રત્યે દયાદ્રવ્યવાથી જ્ઞેનારા, સત્યધર્મમાં અનુકૂળ રહેનારા, ક્રોધ સોભાદિ પટદુર્ગુણો રહિત, આતાપિતા અને સુર ભકિતમાં તૃપ્ત થઈ જનારા, પુરાણકતા તેમજ શ્રેતાંગાદિ જનુષ્યો પૂર્વ તરફને માર્ગેથી યમરાજની સભામાં ગમન કરી શકે છે એ પૂર્વ તરફનો રસ્તો સઘળા ભોગોથી ભરપૂર છે. તેમજ તે પારિભ્રમકના વૃક્ષોની ઝાંઝાવાળો, રત્નોથી ભૂષિત, વિશાળોના અમૂલ્યવાળો, હંસાદિ પક્ષિઓથી શણગારાયેલા પ્રાણીઓથી સજ્જિત યગીચાલો, તથા અમૃતની મંદ મદ વૃદ્ધિથી ભિન્નયોગોએ અતિ રમણિય છે દ્વિતિય માર્ગ : ઉત્તર તરફનો છે જે અત્યંત નેક રચેથી ખિચોખિચ ભરપૂર છે જેની સર્વે દિશાએ ગળિયાગરી તથા ચંદનના વૃક્ષો છે, અને રસ્તાઓમાં સ્વર્ગથી પદાર્થોનાં છાટણુ ઝાટલાં છે, તથા માર્ગમાં અમૃતનું રમ્ય સરોવર છે એવે રસ્તે યદને વૈદિકધર્મ કર્મ કરનારા, અભ્યાસનું પૂજન કરનારા, અનશનક્રત ધારણ કરનારા, ધર્મ સમ્પ્રદાયમાં, કાશીમાં, કામધેનુ માતાનું કષ્ટ સત્વર દુર કરવામાં, દેવોના શુભ કાર્યો કરવામાં, બ્રોહ્મણે આપત્તિમાંથી છોડાવવામાં, સ્વામિભકિતમાં તથા યોગાભ્યાસ સાધતા મનુષ્ય પામે છે, તે દરેક સત્પાત્રની પૂજા કરનારા અને નિરાશ્રિત મહાદાન આપનારા મનુષ્યો આ ઉત્તર તરફને રસ્તે યદને સ્વર્ગ જઈ ધર્મની સભામાં નિવાસ કરે છે હવે ત્રીજામાં દાખલ થવાનું ત્રીજું દ્વાર દિવા માર્ગ તે પશ્ચિમ તરફનો, રસ્તો છે, જે રસ્તોના મંદિરોથી શોભાયમાન, અમૃતના ઉડા કૂપોવાળો, અને ઔસવતના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા ઉત્તમ હસ્તીઓ તથા ઉચ્ચશ્રવા નામક સર્વોત્તમ અશ્વોવાળો છે, એ માર્ગે આત્મ ચિંતક, સ્વશાસ્ત્ર ચિંતક, એકાંતિક વિષ્ણુ ભક્ત, ગાયત્રી મંત્રનો જપ કરનાર, પરનિદાથી દૂર રહેનારા, પોતાની જ આર્ધાંગનામાં સતોષ માનનારા, મત્ત, અગ્નિહોત્રિ, વેદાધ્યયની, બ્રહ્મનેજ્ઞસ્વી, વાન્પ્રસ્થી, તપસ્વિ શ્રીપાત, સન્યાસી, સમદૃષ્ટિ રાખનારા, સુતાની, વૈરાગી, ત્રણે પ્રકરનાં ઋષી મુકત થયેલા, આહારાત્ત પચમહાયજ્ઞ કરનારા, પિતૃઓને શ્રદ્ધા આર્પિત કરનારા, નિવૃત્ત મધ્યે પાસના કરનારા, અને સત્સંગી, વિગેરે ઉત્તમ આચરણવાળા મનુષ્યો આપ્સરાઓના વૃદ્ધી મેવાના છતાં ઉત્તમ વિમાનમાં ભેસી અમૃતનું પાન કરતા કરતા ધર્મરાજના મંદિરજુદા પ્રવેશે છે. તેઓ ત્યાં જાય છે એટલે તેને જોઈને યમધર્મ વારંવાર તપસ્કાર કરીને કહે છે કે “હે મહાપુષ ! આપ અત્રે પધાર્યા તે ઉત્તમ યજુ” “એટલું કહેતા યમ ધર્મ અનુભવ હોષ થાય, ચક્ર, ગદા, અને તરવારાદિ આયુધો ધારણ કરી તે પુણ્યશાળી મનુષ્યોને આદરમાન આપી તેઓને મિત્ર તુલ્ય મણી ભેમવા માં મિહાસન આપે છે. પછી તેઓનાં ચર્ણ અર્ધોત્ક્રિ આર્પિત ચંદન તથા પુષ્પાદિ ઉપચારોથી પૂજન કરે છે. આવી રીતે તેનું પૂજન કરીને યમધર્મ તે સમાજનાં અન્ય નબાસદો પ્રત્યે કહે છે “હે સભાસદો ! આ પરમ જ્ઞાની પધાર્યા છે તેમને ઉત્તમ આદર પૂર્વક નમસ્કાર કરો. આ મહાત્માઓ મહાસ મંડળની માત્રા કરીને બ્રહ્મલોકમાં જવાના છે” પછી તે આવેલા પુણ્યવત મનુષ્યો તરફ જોઈને કહે છે “હે બુદ્ધિવત મહાપુષ ! તમે નર્કનાં દુઃખથી રીતે મોટા પુણ્યવતે અતિસુખકર દેવ પદ પ્રાપ્ત કર્યું છે અતિ દુર્લભ એવો મનુષ્ય જન્મ પ્રાપ્ત થયા છતાં જે શુભ ફળ મને એવું સાર્યક કરતા નથી તે અવસ્થા કરીને નર્ક જાય છે. જે પ્રાણીઓ મળેલા અગિયાર રાત્રી તેમજ ધનનો ઉપયોગ કરીને

પોતાના દેહનો સોચકિ કરે છે તેનેજ ઉત્તમ શુદ્ધિ વાન જાણવાં ।” એવી રીતે પદ્યમંત્રી પ્રશંસા પામતા તે બાળ્યવંત ગતુષ્પો વિમાનમાંથી ઉતરીને સર્ધળા રાજ્યનેાને નમસ્કાર કરીને ત્યાં સિંહાસનપર બેઠક લે છે. પછી તેમાંના કેટલાએક તે સમામાંજ સમાસદો બનીને રહે છે અને કેટલાએક અને ઉત્તમ અને અતિ દુર્લભ એવાં ઇશ્વરી પદને પામે છે. તત્સર્ગધે ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું છે કે :

નિર્માનમોહા જિતસંગદોષા અવ્યાત્મનિત્યા વિનિવૃત્તકામા ; ।

દ્વદ્વિમુક્તાઃ સુખદુઃખ સંઙ્ગિચ્છત્યમૂઢા પદમવ્યયં તત્ ॥

ન તદ્વાસયતે સૂર્યો ન શશાંકો ન પાવકઃ ।

યંદત્વા ન નિવૃતે તદામ પરમં નમ્ ॥

બાવાઈ કે : અહંકાર અને મોહ રહિત, સંજના દોષને, શતનારા, જ્ઞાતમાર્ગ નિત્ય તરફીન રહેનારા, વૃષ્ણાઓથી નિવૃત્ત થયલા, અને સુખદુઃખથી જોડાઓથી, મુક્ત થયલા, શાન્તી પુરો તે અવિનાશી પદને પામે છે. ત્યાં સૂર્ય અંદ અથવા અગ્નિ પ્રદાશના નથી; જ્યાં ગયા પછી તેઓ પ્રાણ આપના નથી તે અહાર પરમ ધામ છે, મક્ત કવિ સુન્દરદાસ ધણા સરસ ગાયકા મારે છે કે :

“યા શરીરસોં મમતા ફેરી ? યાહી તો ગત દિસત અંસી,

જ્યોં પાલાકા પિંડ પિધરના સમજ દેખ નિશ્ચે કર મરનો ।

મૃત્યુ પકરિ કે અખત દિલાવે તેરી બારી નેરી આવે—

જૈસે પાત જશસે છરના સમજ દેખ નિશ્ચે કર મરનો ।

દિન દિન છીન્ન હોત હે કાયા, અંજુલિમે જલ દિન હઠરાયા ?

જૈસે જાન બેગ નિસરના સમજ દેખ નિશ્ચે કર મરનો ।

દેહ એક માંદિ મિલિ જાઇ કાગ, જાન કે જંતુ કપાઇ :

તેજ કુતેજ, કલ્ક એવરના ? સમજ દેખ નિશ્ચે કર મરનો ।

“દેવે હિંદુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે પાતકા પુરોનો પેલી દુનિવામાં કેવી અસદમતિ થાય છે” તે આપણે જોઈએ. પ્રથમ તો જે પાપી હોય છે તેનો પ્રાણ અતિદુઃખદ સ્થિતિમાં મળમળદારી જાય છે. તે સંગમે અતિ ઉચે સ્વરૂપ ધારણ કરી ચમત્કૃતિ આવે છે, જેઓની ભયંકર સુખાકૃતિનાં દર્શન કરનાં ગમે એવા અજિજ્ઞતાં પણ ગાત શિશિળ થઈ જાય. તેઓ તેને મારતા અને અનેક પ્રકારની હાનિ પહોંચાડતા લઈ જાય છે. માર્ગમાં તેને ફૂતરાં, વર, આદિ હિંસક પ્રાણીઓ કરડે છે. આવી રીતે અતિયય મિડિત થયેલા તે પ્રાણી લુધાન પાથી વ્યાકુળ થયા છતાં પણ અર્ચ અને દાવાગિનીથી તપ્ત થયેલી રેતીના ધમધમતા ઉજ્ય રેસતા ઉપરથી એક અમિત યજ્ઞકા બજાવી મારફ પડેના, આખાકોનાં અને ચમત્કૃતિનાં નિર્દેય પ્રદાશથી પાછો ઉઠેનો પોતાનાં દુષ્કર્મો માટે સ્વગત પચાતાપ કરતો અને દુર્ગતિ પામતો આગળ ચાલે છે. આવા અતિ દુર્લભ રેસતા ઉપર તે ભગ્યહિન પુરુષ અને જ્યાં પ્રાસન કરવાની ઇચ્છા કરે છે, પરંતુ આવે સ્થળે તે ક્યાંથી દ્રવ્યમાન શબ્દ શકે ? ત્યાં સૂર્ય નિરંતર પોતાનાં દ્વાદશ કિરણોથી પ્રકાશે છે જે ન રહેવાતાં તે ઉડા નિશ્ચેસો નાખતો આગળ દોડે છે અને તાપથી અને કાંઈ દેહાણે પવ-

નથી પિડા ભોગવતી પડે છે. વળી ભયંકર કાળા નાગ ડંશ કરે છે, તેમજ સિંહ, બ્યાઘ, નહા-
રાહિનાં દુઃખો ખમતાં તે પ્રાણી અર્ધમૃત્ત થઈ જાય છે. વળી માગમાં અસિપત્ર નામક એક
અરણ્ય આવે છે જે ૮૦૦૦ ગાઉ લાંબુ છે. તે વનના રસ્તામાં તરવારની ધાર જેવાં પાંદડાં
પથરાયલા. હાંધ તેમાં કાગડા, ધુવડ, ગીંધો, મધુ મક્ષિકા, તથા વિકાળ ડામ ભર-
પૂર હોય છે. વળી ત્યાં અંધકૂચો પણ હોય છે, જે અતિ અગાધ કુવાઓ છે જેની
ઉપર અળગી માટી નાખી દીધેલી હોય છે, પરંતુ તે ઉપરથી ચાલનાર તત્ક્ષણ ઉડાણમાં ગઈ
થઈ જાય છે. પાપી પુરુષ એમાં પડી જાય છે. પણ યમદૂતો તેને ફર રીતે ખેંચી કાઢી શિક્ષા
કરતા આગળ લઈ જાય છે, સત્તર દિવસ સુધી આવી રીતે કષ્ટ ખેંચતો તે પાતકી આપરે
અદારમે દહાડે સૈન્યપૂરમાં પ્રવેશે છે. આ મનરંજક નગરમાં ગ્રેનાના મ્હોટા મથ્થો, પુષ્પમદ્રા
નામની નદી, ત્યાં એક રમણ વૃંદાનું વૃક્ષ છે. આ ઠેકાણે પેલા દુષ્ટને કંઈક શાન્તિ લેવા
દેવામાં આવે છે. અત્રે યમનાં જેવાંજ સ્વરૂપવાળો જંગમ નામે રાજા રહે છે, જેને જોતાંજ
દુષ્ટ ભયભિત થઈ જાય છે. પછી તે પ્રાણીને નગેન્દ્રભવન નામક શહેરમાં લઈ જવામાં આવે
છે જ્યાં અસિપત્રનાં અનેક જગમોમાં તે અવર્ણનિય કષ્ટો ભોગવે છે. અહીં સૂધી આવતાં
ત્રણ માસ પૂરા થવે તે પતિત પ્રાણી ચોથે મહિને મંધર્વપુરમાં જાય છે. ત્યાંથી તેને પરેશાની
ભોગવતો સૈવાગમમાં લઈ જવામાં આવે છે જ્યાં તેની ઉપર પત્થરનો વર્ષાદ વરસે છે. પાંચ
માસ વ્યતિત થતાં તેને કૈાચ નગરમાં લઈ જવામાં આવે છે. ત્યાંથી પિડા પામતો યમદૂતોની
સાથે તે ફરપૂર અને પછી વિચિત્ર ભવન નામક શહેરોમાં ગમન કરે છે. છેલ્લાં શહેરમાં
વચિત્ર નામક એક પ્રચંડ ભૂષ છે જેનું શરીર જોતાં પાપી પુરુષ ભયથી કંપે છે. આજ
નગરમાં વૈતરણી નામની એક નદી આવે છે જે ૪૦૦ ગાઉના વિસ્તારની છે. તે પર અને
રૂધિરથી વહે છે. મોટાં મોટાં લઘુકાંથી જેની બેખડો બંધાઈ છે, જેમાં લોહી અને માંસરૂપી
કિચ્ચડ છે. જેમાં વાળ રૂપી સેવાળ છે, ત્યાં જેમાં મોટા મોટા મકારો હોય જેને તિરે અસં-
ખ્ય ભયંકર મક્ષિકા વસે છે. પતિત મનુષ્યનું ત્યાં આત્માગમન થતાં આ વૈત-
રણી જાળા અને ધુમાડામય થઈ ઉડળવા માંડે છે. સોયની અણી જેવા તિક્ષણ કીડાઓથી
તથા યજ્જ જેવી કઠણ ચાંચવાળી ગંધણી અને કાગડાઓથી એ નદી ભરપૂર હોય છે. આ
નદીમાં પડતાં પાપી પ્રાણી આફંદ કરે છે. અને હૃદયદ્રાવક જુઓ પાડે છે. તેને ત્યાં લાગતાં
યમદૂતો તેને રૂધિરનું પાન કરાવે છે. ત્યાં આગળ કેટલાક પાપી પુરુષોને યમદૂતો દોરડાંથી
બાંધીને અને કેટલાકને અંકુશ ભેરવી તે વડે ખેંચે છે, કેટલાકની પીડમાં સાંપા મોંચે છે કેટ-
લાકનાં નાકમાં દોરડા પરોવી ખેંચે છે, અને અન્યજનોને કાળપાસથી બાંધી માથે લોહાને બાર
મુકાવી યમદૂતો આગળ ચલાવે છે. આ પ્રમાણેના તેઓના ત્રાસથી તે પ્રાણી લોહી ઝાકે છે,
એટલે તેજ લોહીનું તેને ભક્ષણ કરાવવામાં આવે છે. અનેકાંતક ઇતિઆપતિઓ ખમતાં જ્યારે
તેને આ નદીથી પાર લઈ જવામાં આવે છે ત્યારે બન્દાપદ નામનું નગર આવે છે.
આત્માર સુધીમાં સાત મહિનાની પૂર્ણાદુતિ થતાં તે દુઃખદૂરમાં પ્રવેશ કરે છે જ્યાં તેને મહદ
સંકેતોના અનુભવ લેવો પડે છે. નવમો માસ પૂર્ણ થતાં તે નાનાકંદ ગામમાં જાય છે. અહીં
અતિ ઘાટકી શબ્દો કરનારા કુદમ્બો હોય છે. પછી દશમો માસ જોતાં એ ગ્રેન આ ભુવનને
ત્યાગી સુતપ્ત ભવનમાં અને ત્યાંથી અપારમાં મહિનો પૂરો થતાં રૈદપુરમાં જાય છે. સાડા
અઘાર મહિના થતાં તે પયોર્વાણ નગરમાં પ્રવેશે છે જ્યાં રૂધિરનો વર્ષાદ વરસે છે. અને

વર્ષની સમાપ્તી થતાં તે ગ્રેત શીતાવર્ષમાં જાય છે. આ દેકાણે દિમાલય કરતાં પણ વધુ ઠંડુ બરફ વરમે છે. આ દેકાણે અતિ દુઃખનો ઉપભોગ કરી તે પ્રાણી યમ લોકની સમિપ પહોંચે છે, જ્યાં બહુભિન્ન નામક નગર આવે છે ત્યાં એક હાથ ઉઘાડીને જે તેનો દેહ હતો તેનો પરિત્યાગ કરીને, વાધુ અદિ સત્તર તત્વો વડે નેને ઉત્પન્ન થયેલા લિંગ દેહમાં કરેલાં કર્મોની શિક્ષા ભોગવવા અત્રય કરીને યમદૂતોની સાથે જાય છે. યમ ધર્મના નગરને ચાર દાર છે. ત્રણ દિશાએથી સફૂલો કરનારા દાખલ થાય છે. બ્યારે દક્ષિણ દિશાએથી પતિત પુરુષો પ્રવેશ પામે છે. અહીં આવતાં પાપી માણુમ કલાપિન કરે છે જેની ધર્મધ્યન નામના દારપાળને જાણ થતાં તે ચિત્રગુપ્તને ખબર આપે છે. પછી ચિત્રગુપ્ત પતિત મનુષ્યોનાં શુભાશુભ ફૂલો વિષે યમધર્મ આગળ યથાર્થિત વર્ણન કરે છે. ત્યાર બાદ તેઓ તે વિષે શ્રવણની સહાનુભૂતિ માગે છે. એ શ્રવણ બ્રહ્મદેવનો પુત્ર છે, અને સ્વર્ગ, મૃત્યુ તથા પાતાળમાં સંચાર કરનારો છે. એની કર્ણોદ્રિશી તેમજ નેત્રો એવાં મ છે કે જેથી ગમે એટલે હાંમે છટે બનતા બનાવો કિંવા વસ્તુઓનું વધાયોગ્ય જ્ઞાન તેને તત્કાલ થાય છે. આ પ્રમાણે યમધર્મ રાજ્યને મનુષ્યોનાં કાયિક, વાયિક, તેમજ માન્સિકાદિ સંકળ કર્મો જાણનારાં હોતા છે જેઓની સક્તિ અત્યંત તિક્ષણ છે. યમધર્મ પછી પોતાનું રાક્ષસી સ્વરૂપ ધારણ કરી પાપી મનુષ્યને તેની શિક્ષા કહી સંભળાવે છે. આથી યમદૂતો તેના હાથ બાંધી માર મારવા માડે છે, આનો તેને ભક્ષ કરવા વળગે છે, જેથી તે દિશુ બાળ પુરુષ કર્ણાજનક રીતે રમણ કરે છે. કેટલાએક પાપી પ્રાણુઓને ત્યાં દર્વત વડે વહેરે છે, કેટલાએકો ઉપર ફૂલાડાના પ્રહાર કરવામાં આવે છે. કેટલાએકનાં ધડ ભોંયમાં દાડીને તેનાં ડોકાંને બાણપ્રહિથી વિધી નાખે છે કે કેટલાએકને કાંચમાં ધાલી શેરડીની માફક પીલવામાં આવે છે, કેટલાકને ધગધગતી ચિતામાં ફેંક આવે છે, કેટલાએકને તેલની કઢામાં તળવામાં આવે છે, કેટલાએકને મહોન્મત્ત હાથીના પગ નીચે છૂદી નાખવામાં આવે છે, કેટલાકનાં મુખમાં લોખંડના ખુંટાઓ ધોતવામાં આવે છે, કેટલાકને કુવાઓમાં તેમજ પર્વતપર ફેંટી દેવામાં આવે છે, બીજીઓને કીડાથી બદબહતા કુંડમાં નાખે છે જ્યાં તેઓ મહાબળથી ભોગવે છે. એવી રીતે મિન્ત મિન્ત પ્રકારનાં ૮૪,૦૦,૦૦૦ નર્કો છે, જેમાં તામિષ્ર, લોહચંકુ, ગદારિરવ, રાદમલિ, રૈરવ, કુડમલ, કાલસૂત્રક, પુનિમૃતિકા સંધાત, લોહીતોદ, સલિપ, સંપ્રતાપન, મ્હાનિરય, કાકોલ, સજ્જન, મહાપય, અવિચી, અધતામિષ્ર, કુમિપાક, સંપ્રતાપન બીજાં. તથા તપન, એ એકવીસ નર્ક મખ્ય છે, એવી રીતેનો મરણ પછી આત્માનું શું થાય છે તે હિંદુશાસ્ત્રનો કંઈક ચિતાર છે. માટે હે જીવ! તારે જે એકદમ સંસારરૂપી સાગરને તરી જઈને પેલી તીર, કે જે સર્વ જાતના કલેશોથી રહિત અને પરમકલ્યાણકારક છે, ત્યાં જવાની ઇચ્છા હોય તો સ્વાભાવિક રીતેજ પ્રકારારૂપ, સર્વનાં આંતઃકરણમાં મિત્રાજમાન, અનંત, મહાપ્રખ્યાત પ્રજાવવાળા, અર્પિનશી પરબહાનું, ઇ સહ ભજન કર.

બ્રહ્મામૃતં મજ સદા સહજપ્રકાશં
સર્વાન્તરં નિર્ઘષિ પ્રચિત્તપ્રભાવં ।
યથસ્તિ તે જિગમિષા સહસા મવાચ્ચેઃ
પારે પારે પરમશર્મણિ નિષ્કલંકે ॥

મુસલમાન દત્તકથા પ્રમાણે મુવેશ્સાએને બુમિદાહ કરવામાં આવે છે કે તુરત તેઓની અગળ મોનકર અને નેકીર નામના બે દેવદુતો આવે છે અને તેઓને પ્રથમ બે પ્રશ્નો પૂછે છે: “તમારો ખુદા કોણ છે? અને તમારો પયગમ્બર કોણ છે?” તેઓના આવાંઓ ગર્જના કરતાં વધારે બળંકર છે, તેમજ તેઓની બાંહાકૃતિ અત્યંત દેહશંતાનાક છે, અને જે આત્માઓ નાબકાર પૂરવાર થાળ છે તેઓને આ દુતો એક વિચિત્ર સાચુક—જેનો અર્થો ભાગ લેખડનો અને દિલ્પાર્થ અગ્નિનો બનેલો છે—નેનાયી મખત શિક્ષા કરે છે. હવે મોહત પછી આત્માનું શું થાય છે તે વિષેની વિગતો ઝરોસ્ત્રી તેમજ મુસલમાની ધર્મોમાં ઘણી ખરી મળતી આવે છે: (૧) જેમ ઝરોસ્ત્રીઓમાં મોર્ચુમનાં મરણુ બાદ તેની કરણી એક ઔરતનાં રૂપમાં તેનાં રવાનની સામે આવે છે તેમજ ઇસ્લામીઓમાં તે કરણી મરદને રૂપે આવે છે; (૨) ઝરોસ્ત્રી ધર્મ, મુજેમ યુઝરેલાં રવાનેને “ચિન્દ” પુનઃપસાર કરશે પડે છે, તેમ ઇસ્લામીઓને “અંસ-મિરાત” નામક પુત્ર ઓળંગવો પડે છે. બન્ને ધર્મોમાં એ પુનઃતરારની ધાર કરતાં તિહાણુ જણાયો છે; (૩) જેમ ઝરોસ્ત્રીઓનાં કામ મરણુ બાદ નેખાય છે તેમજ ઇસ્લામીધર્મમાં પણ છે, (૪) ઝરોસ્ત્રી રવાનેનો ઇન્સાદ જેમ સેરોય યઝદ (મહેર તથા રસ્ત્ર યઝદો સાથે) કરે છે તેમ ઇસ્લામીઓનાં (તેમજ યાહુદીઓમા પણ) ઝક્રીઅન ફરેસ્તો કરે છે; (૫) અને ધર્મોમાં બહેસ્ત દોઝખને ચિતાર તેમજ ત્યાં ગળતો બંદો દેશીક હદે સામાન્ય છે; છતાં. ઇસ્લામીઓમા જુદાં જુદાં સાત દોઝખો હોવાની માન્યતા છે: (૧) “જેહનમ” પાપી મુસ્લમાનો માટે છે. આ પતિત પુરુષોને આપદેહ મહમદની શીશાઅનથી દોઝખનાં દુઃખોમાથી મક્ત કરવામા આવશે, તેમજ સજા દરમ્યાન પણ તેઓને ઝોરી ગાદ નિંદ્રામાં ન ખવામા આવશે કે તેઓને શિક્ષા ઝાઝી અસર પણ નહીં કરશે! આખરે અમૃતથી તેઓનાં સરીર ધોવામાં આવશે અને ત્યાર પછી તેઓને બહેસ્તમાં દાખલ કરવામા આવશે; (૨) લજા—યદદીઓ માટેનું દોઝખ; (૩) હુતમાહ—ખ્રીસ્તીઓ માટે; (૪) સઅર્ફર—સેખનો માટે; (૫) રાકર—આતશ પરસ્તો માટે; (૬) જહીમ—મર્તિપૂજકો માટે; અને (૭) હાબ્યાહ—હાળાપુઓ માટે, જેઓ બહારથી મુસ્લમાન હોવાનો દાવો કરના હતા પણ ખરેખર તો પર ધર્મીઓ હતા. આ સઘળાં દોઝખોમાં જે કંઈખી ઓછામાં ઓછી સેઆસન થતી હોય તો તે એજ કે પાપી માણસના પગમાં “નારે દુઝખ” યાને દોઝખી ધગધગતા આતશના જોડા પડે-પાવશે જેથી તેની ચામડી ગોચા ઉકળવા માંડશે! તત્કાલે જેખમાદી કહે છે કે:

વક્તી અગર ખેરાનીઅમ બન્દીએ દુઝખમ એકુન,

કાતશે આન ફેં કુશદ યુરેઅમ અજિ જુદામ્યન!

યાને—“અપ મનમ! જે તુ કોષણુ વખ્તે મને તારી આગળથી દૂર કરે તે મહેરબાની કરીને અને દોઝખમા કંદ કરજે, કે નથી કરીને તોની પુરકતનાં આંશુઓની ધારથી દોઝખને અગ્નિ ખુસ્વાહ જાય!” વળી મુસલમાન ધર્મ પ્રમાણે બહેસ્ત આઠ પ્રકારનાં છે. (૧) જેન્નતે ખુશ્દ; યાને હમેશગીની બાગ; (૨) દાર-ઉમ-મવામ, યાને સજાગતીનું ઘર; (૩) દાર-ઉમકરાર, યાને નિશ્રાતિનું ઘ્યાન; (૪) જેન્નતે દેહન, યાને ધંધનનો બાગ; (૫) જેન્નત-ઉમમાવા

જેના સંગંધમાં જુઓ અમેરીકની કાવેખીઆ કાવેખવાળા પ્રોફેસર લૂથ ઝેનો રિપા
Zoroastrian Elements in Muhammadan Eschatology.

યાને આસારનો બાગ, (૬) જીન્ને નબધમ, યાને બાગે અગરત; (૭) જીન્ને અંધુ, યાને સર્વોત્તમ ગદ્દેશ; અને છેલ્લું (૮) જીન્ને કિરકુષ, યાને બાગે ગડેશ, એ ધર્મ પ્રમાણે બહે-સ્તનો દ્વારપાળ ("ખાઝીવુષઅલત") રીઝવાન નામનો દૂરેરતો છે બપોરે દોઝખતો મૂળી અને મજબૂત જીવડાઓને યતી મઝા ઉપર તેમણે રાખનાર ("ખાઝેવુનાર") માલિક નામક દેવદત છે. વળી બહેનમાં મમસમીય, કોસર વિગેરે મધની તેમજ દુધની ચાર નદીઓ છે જે તૂયા નામના એકે કમળનાં ઝાડનાં ચડખાથી વહે છે.

ગમે શાદમોની બસર મીરવદ,
બગમ ધમ દુ અઝ સર બદર મીરવદ !

એ ધન રોકેજર સર નેહાદન્દ તાજ:

એ આન રાકે બર મહેન આગદ ખેરાજ !

દરાન દમ કાગલ બર સરે હરદુ તાખત,

નમી શાવદ અઝ યક દિગર શાન શનાખત !

તકનીમ: "ખુશી અને નેમી તો" દુનિયામાં ચાલવાજ કરે છે, પરંતુ મોહન વખતે એ બને મગમમથી દૂર થઈ જાય છે. જેઓ તાજ રાખનારા હતા તેઓને મોહન વખતે શું (કાપડો યથો)? અને જેઓ મુઢવેસ હતા તેઓને એવે સમયે શું (નુકસાન થયું)? જે પછે અમ-લનો ફિરસ્તો બને પરપોતાની તેજ ચુગાલ મારે છે ત્યારે તેઓ બનેને આજખવા પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે ।"

(આકર્ષણ)

બલસારા ટયુશન કલ્લાસો.

આખા દીવસના વરગો, ચાલુ વખણાય છે. નેમાં સ્કુલ છોડી બેઠેલા છોકરા-છોકરીઓ તેમજ મુજરાતી શરઆતથી શીખનાં નાનાં બાળકોને દાખલ કરીને અંગ્રેજી, ગુજરાતી, હીસાબ તેમજ ધર્મ જ્ઞાન વગેરે ખામ જરૂરી બાબતોનું હુકે મુકતમાં સાથે અને ખંતીનું શીક્ષણ આપનામાં આવે છે. વખત (સ્ટા. ટા.) ૧૦૧ થી ૧૧૧ નો છે. તેમજ શી-દરેકને પાલવ તેવીજ છે. તમારાં બાળકોને તાકીદે લાક્ષ આપસો કેમકે યાજીથી શી વધુ ચડે

મેટ્રીક કલ્લાસ, મીં બલસારાની મજબુત દેખરેખ હેઠલ આવે છે જેમાં અનુભવી કાબેલ પારખી શીકો દરરોજ ખંતી નામનો ધણીજ ખંતથી શીખવે છે.

વેપારી બાબતોનું, જેરી કે થુક કીર્ષીંગ, ચોરહિન્ડ અને ટાઇપ રાઈટીંગ મંચળ ખંતીવા શીક્ષકો ધણીજ સહેલી રીતે જેરા બી કંટાળા વગર હુકે વખતમાં શીખવે છે. છતાં શી ધણીજ નજી છે. બાનુઓ મરિ ખાસ જુદી ગોઠવણ રાખી છે.

બાનુઓ માટે, સ્કુલ નડી જતાં બાનુઓ તથા છોકરાઓને સહેલી રીતે જેરા બી કંટાળા વગર વહેવાર અંગ્રેજી લખતાં વાંચતાં અને બોલતાં અનુભવી મંચળ શીક્ષકો શીખવે છે.

મ્યુઝીક કલ્લાસ ખાસ બાનુઓ, છોકરાઓ અને ધધાદારીઓ માટે મ્યુઝીક કલ્લાસો જુદા જુદા અનુભવી શીક્ષકો દોવમે અને રાવે મવાવે છે જેમાં નજી શીમાં જેરાખી માયાકુટ વગર સહેલી રીતે હાર્મોનીયમ અને વાયોલીન પર ગાતાં વગાડતાં ગીતોડવામાં આવે છે.

વધુ માટે નીચલે ઠેકાણે મળેા યા લખો—

- (૧) વાડીઆહવા આતરાબેદરામ સામે, જોરખપુરવાળા બીહારીંગ ૧૧૯, ધોભી તળાવ. } સ્થાપ્તો.
(૨) કોટ, માણેકજી શેઠની વાડીની પાસે, પટ, મનજાવ સ્ટ્રીટ, કોટ, } ૧૯૦૫.

બાટલીવાળાનો અસલ ક્વીનાઇન ટેબલેટ ૧ ગ્રન; દરેક બાટલીમાં નંબર ૧૦૦.
 બાટલીવાળાની અસલ ક્વીનાઇન ટેબલેટ ૨ ગ્રન; દરેક બાટલીમાં નંબર ૧૦૦.
 બાટલીવાળાનું એન્ટ્યુમીક્ષયર મેલેરીયા તાવ, ઇનફ્લુએન્ઝા વગેરે માટે દવા.
 બાટલીવાળાની ટોનીક પીસ શીક્ષા માણસો અને મગતંતુની નબવાઇ માટે ગોળા;
 બાટલીવાળાનો તુલ્ય પાઉડર, ઘંતના રક્ષણતુ મળન.
 બાટલીવાળાનો રીંગવમ ઑઇન્ટમેન્ટ, દાદર, ઘોળી ઇચ વગેરે માટે મયમ.
 સઘળા દવા વેચનારાઓ પાસેથી મળશે અથવા લગો.

ડા. એચ. એલ બાટલીવાળા સન્સ એન્ડ કું. લીમીટેડ.

નં. ૮૭ વરલી મુબઈ નં. ૧૮.

તારુ સરનામું ડાકટર બાટલીવાળા દાદર.

Dr. H. L. Batliwalla Sons & Co., Ltd.

No 87, WORLI, 18 BOMBAY.

Telegraphic Address: "DOCTOR BATLIWALLA, DADAR."

ગ્રાંટરોડ વેરથી તમારે મારકીટ વેર ધકેલા ખાતા
 જવાની કંઈજ જરૂર નથી.

જામ, જેલી, ખીખ્રીટ, સારડીન, કોકો, ચાકલેટ, ઇ. વેલતી
 ખોરાકી; સેન્ટ, લવન્ડર, કોલોનવાટર, સાબુ, તેલ, હેરચોઈલે,
 તત્તલતના મેકરેના; જેપાનીઝ અને ચાઈનીઝ કંટલરી, તથા ભેટ
 સોગાટને લાયકની હમા ચીઝો; પેટન્ટ મેડસીનો, અને પરફ્યુમરી,
 મારકીટ ભાવે અમો વેચે છીએ.

પીરોજશા નશવાનજની કું.

શેઠના ચૌલ, ગ્રાંટરોડ, મુબઈ.

માલેક:—પરિશા શાપુરજ મેસાનીયા.

જે. ખરશેદજીની કું.

(આ કંપની વીસ વરસનાં જુનાં અનુભવીની જાતી દખરેખ હેઠલ ચાલે છે.)

હમારે ત્યાંથી તવમારીની કરતી, ધી. ખાંડ, મેથો, દરેકો ગમાલો ચાહે, કોશી, સુખડ,

લોગાન, અગર, બચ્ચાંના રમકડાં, નવાં વરસનાં ત્યા અઈંટે કાર્ડો, ભેટ

આપવા લાયક ચીજો, ત્યા દરેક જાતનો વિલાયતી માલ, પેટન્ટ

દવાઓ, વિગેરે. કીફાયત બાવે મલશે.

તાપ્પા ખીલ્ડીંગ, રેલ્વે હોટલની સાંમે, ચનીરોડ જંકશન મુબઈ.

પંખી અને બાળક.

સંવાદ.

(દોહરા.)

બાળક:-

પંખી નાનાં ચાલ આવ—લાવી તારે કાજ,
પંજર આ મોનાતણુ—દીધો શણગારી સાજ;
સુદર તાજાં પુષ્પો ને—લીલાં ફળો ફુલ,
લાવી તારે માટ હું—હીરા મોતી ફલ.

પંખી:-

ઉપકાર શેઠાણી તુજનો—લીધો શ્રમ હું માટ,
કડી સ્વસ્થ હવા સીવા—ગમે ન અન્ય સાજ,
માણો વડના ઝાડપર—ભલે નાનો તોય—
સ્વતંત્રતાના સાથમા—અતિ સુખ્યારો હોય;
પરાધારી પ્રાણુ તો—ભલે મહેવ રહેનાર,
સૌ સુખો કાચા સદા—પીછું તે અવતાર;
સોના પંજરથી અધિક—મજ માળામા સુખ,
બાઈ માટે માફ કર—એવડી મારી ચુક.

બાળક:-

ભલા-ભડી એ આજ છે—જાશે ક્યાં તું કાલ ?
હિમ વર્ષે હર્ષથી—ત્યારે શો તુજ હાલ ?
હસ્તાં ખેતર હોશથી—હિમથી થાશે શ્વેત,
વડવૃક્ષ આલય હિમનું—થાશે જ્યારે છેક;
માટે ચાલને ચીપીયા—ઝટ નમી તું જા,
આવી મારા સાથમાં—શુભ દુરિના ગા.

પંખી:-

નારે મારી મીઠડી—જાઈ વસીસ હું દુર,
લીલા ખેતર જ્યાં હશે—ને તકકું ભરપુર;
વળતો જ્યારે આવશે—ખીલતો વસંત બહાર,
આવી કરીશ હોશથી—દૃઢ્ય ગાન લલકાર

બાળક:-

પ્રીયે ખ્યારી—પ્રીતડી—કોણ દેખાડશે વાટ,
દળાણુ પહાડ ક્યાં ઉપર—કોણ થશે તુજ સાથ ?

સુખ હવે મમત છોડ—ના બન તું નાદાન,
ચુકે કરતા ચોટતો—જાશે તારો જાન.

પંખી:-

ના ગોરી ગુલાબ જાણ—રહેજાર હું નો ઇંચ,
હુઃખ આકૃતની આડમાં—કે જાતાં મારું શીશ;
તેજ દાતા દયાળ છે—તેજ કીરતાર કૃપાલ,
જેના હાથની છાયમાં—સદા રહીશ ખુશાલ;
સ્વતંત્રતા ને સુખથી—થાઇશ ભોગવનાર,
વાસ કરી હું ખાશ જ્યાં—‘હોમી’ ભજે કીરતાર.

સોરઠો.-

એમ વદી પંખી—ઉડી આદ્યું, આકાશે,
ખાળ રહ્યું રડી—જોઈ જુદાઈ ઉઠાશે.

‘જીવજાન.

હજારો નીરાશામાં આશાનું એકજ કીરણ !

(ફાયરો ન થાય તો પૈસા પાછા)

કામ સંજીવન

અદ્ભુત શક્તી, બુદ્ધિ અને સહૃદયતાની સંપૂર્ણ જૂદી કરનાર આ દવા ચોડાજ વખ-
તમાં બારે વખાણ માથે સર્વત્ર પ્રચલીત થઈ ગઇ છે. ગયલી જુવાની પાછી મેળવવા માટે
આ દવા મળીતી છે. વીર્યનો ઝરો છે..... સ્ત્રી પુરુષો માટે શક્તીની ઘણીજ ઉમદા
દવા છે, કો. રૂ. ૧)

શંઢત્વ વીનાશક તેલ.

કોઈ પણ કારણથી ગુમાવેલા પુરુષત્વનો જો કોઈ પણ ઉપાય હોય તો અમારું
શંઢત્વ વિનાશક તેલજ છે. ગમે તે કારણથી ઉત્પન્ન થયેલી નસોની નળખાઇ માત્ર ત્રણજ
દીવસમા નડથી દુર કરે છે સાધારણ શીથીલતા તો પહેલેજ દીવસે દુર થાય છે એકવીસ
દીવસના પુરાં સેવનથી જીંદગીભર નર્ચીત ચવાય છે, કૌમિત માત્ર રૂ. ૫). નકલી માલથી કમાતા
ના. લેખકો જોઈનેજ શીશી લેની.

જે ૦ એન ૦ શેઠના,

કાલકારેની રોડ, મલદારરાવ વાડી, મુંબઈ નં ૨.

પુષ્પાનો પટારો.

સપ્તમર.—૨૧. યોગેશ,

પ્રાચીન કાળમાં, જ્યારે આ દુનીયા તેની બાળવયમાં હતી ત્યારે ‘અનિલ’ નામનો એક બાળક હતો. તેને માતા પિતા નહોતાં. તે એકલો ન રહી શકે તે ખાતર તેનાં જેવીજ માબાપ વગરની એક માળાને, એક દુર પ્રદેશથી તેની સાથે રહેવા માટે મોકલવામાં આવી હતી. તેનું નામ પુષ્પા હતું. તે થોડા સમયમાં તેની સાથે વિના સંકોચે રમત ગમતમાં ભાગ લેવા લાગી.

અનિલની ઝુંપડીમાં પ્રવેશતાજ પુષ્પાએ પ્રથમ જે વસ્તુ જોઈ ને એક મોટા પટારો હતો. તે જોના વેતજ, જે પ્રથમ પ્રશ્ન તેણે પૂછ્યો તે એ હતો કે—

“અનિલ ! પેલા પટારામાં તે શું રાખ્યું છે ?”

“માદરી નાની બેન પુષ્પા,” અનિલે ઉત્તર આપ્યો. “તે શુભ છે અને તેના વિષે એક પણ પ્રશ્ન ન પુછતાં મને ક્ષમા આપ. પટારો અત્રે સલામતીથી રહે તે માટે રાખવામાં આવ્યો છે અને તેમાં શું છે તે હું પોતે જાણુનો નથી.”

“પણ એ તને કોણે આપ્યો ?” પુષ્પાએ પુછ્યું. “અને તે ક્યાંથી લાવવામાં આવ્યો છે ?”

“એ પણ ખાનગી વાત છે,” અનિલે જવાબ વાળ્યો.

“જોવી તે શી ગરમ છે ?” હોક કૂકાવતી પુષ્પા બોલી ઉઠી, “આવો બેડોળ પટારો અહીંથી દુર કરવો એવી મારી ઇચ્છા છે.”

“અરે, રહેવા દે, એના વિષે હવે લાંબો વિચાર કરવો રહેવા દે,” અનિલે મોટે સાદે કહ્યું, “ચાલો, આપણે બહાર જઈ ખીજાં છોકરાં સાથે રમીએ.”

અનિલ અને પુષ્પા જે યુગમાં રહેતા હતા તે યુગને આજે હજારો વર્ષ યથા ગયા છે અને આ દુનિયા તેઓના વળાંતમાં હતી તેનાથી તદ્દન જુદીજ યથા છે. તે સમયે પ્રત્યેક વ્યક્તિ બાલ્યાવસ્થામાંજ રહેતો.—બાળકોની સજાજ લેવાને માતૃપિતાની જરૂર નહોતી કારણકે કોઈપણ પ્રકારના ભય અથવા વિંતે તે વળતે હતાંજ નહિ; વસ્ત્રો બનાવવા પડતાં નહિ અને સર્વદા ખાવા-પીવાનું પુષ્કળ મળતું.

જ્યારે બાળકને બોજનની જરૂર પડતી ત્યારે તે તરતજ પાસેના વૃક્ષ ઉપરથી મેળવી શકતો. સવારે વૃક્ષ તરફ જોતાં રાતના બોજન માટે ફળો તૈયાર રહેતાં અને સાંજે નજર કરતાં ખીજા દિવસની સવારનું બોજન તૈયાર દેખાતું. ખરેખર તે એક આનંદી જીવન હતું—કંઈપણ શ્રમ કરવો નહિ, કંઈપણ અભ્યાસ કરવો નહિ, આખો દિવસ હસવું, મધુર

સ્વરોમાં ગાવું, મિષ્ટ વાર્તાનાપો કરના, રમતો રમી અને નાચવું કુદવું એ સિવાય તેઓને અન્ય કંઈ કરવું પડતું નહિ.

મોટા આશ્ચર્યની ખીના તો એ છે કે તે બાળકો પરસ્પર કદાપિ કંકાશ કરતા નહિ; તેમજ તેઓ રડતા નહિ. સ્થિતિનો આરંભ થયો ત્યારથી આ મૃત્યુસોકના નાના બાળકોમાંના એકાદે પણ રીસાઇને ખુણામાં બરાઈ જઈ રૂદન કર્યું નહોતું. આવા સમયમાં જીવન વ્યતીત કરવું એ કેટલું ઉત્તમ છે ? સત્ય હકીકત તો એ છે કે પેના બેટાજી નાની પાખવાળા રાક્ષસો (મુસ્કેલીઓ, કબોટા), જે હાલ માખીઓ જેટલી સંખ્યામાં બોદિશ દેખાય છે તે, તે સગયે, પૃથ્વી ઉપર બીલકુલ દેખાતા નહોતા. કોઈપણ બાળક પહેલા પ્રથમ ચિન્તાતુર થયું હોય તો તે પુખ્તાજ હતી. પેના બેટાઓ પટારાના ગૃહસ્થી જ્ઞાત ન થઈ તેથી પુખ્તાને કોઈ ચડ્યો. આ તે સમયના બાળકો માટે મહત્તમ દુષ્કાર હતો. કદાપિ કોઈએ આવું દુષ્કાર સહ્યું નહોતું, માટે આ પુખ્તાને બારે આપત્તિ જણાય એ સંભવિત છે.

કોણ જાણે શાથી પુખ્તા વારંવાર પટારા વિશેષ વાતો કરતી અને વિચરતી.

તેણે એક દિવસ આનિયતે કહ્યું, “આ પટારો અત્રે કેવી રીતે આવ્યો તેટલુંજ કહીશ તો બસ છે.”

“તું અહીં આવી તે પૂર્વે,” અનિલે ઉત્તરમાં જણાવ્યું, “એક ગભીર મુદ્રાવાળા નિષ્ણાત પુરૂષે આ પટારો પર્ણકુટીના દ્વાર સમીપ મૂક્યો અને તે વખતે તેણે એક અત્યંત મધુર હાસ્ય કર્યું. તે મહા પુરૂષને ચાર મસ્તકો હતા અને પગમાં પાદુકા હતી, માથે જટા રાખી હતી.”

“ચાર મસ્તક વાળા પુરૂષ ?” પુખ્તા બોલી ઉઠી, “ત્યારે તેના હાથમાં દંડ હતો કે ?”

“હા, ધણોજ વિચિત્ર દંડ હતો.” અનિલ બોલ્યો, “તે દંડ, એક લાકડીની આસપાસે અર્પો પીંટળાયેલા હોય તેવો દેખાતો હતો. તે એટલો તો સરસ કાતરેલો હતો કે પહેલી નજરે તો મને પેલા બે સર્પો જીવનાં હોય એમ જણાયું.”

“ત્યારે તો હું તે પુરૂષને જાણું છું,” પુખ્તાએ ઘોડાક વિચાર કરીને કહ્યું, “ખીજે કોઈ ચાર મસ્તકવાળો નથી તેમજ એવો દંડ પંથુ ધરાવનાર કોઈ નથી. તે જરૂર આ સ્થિતિના કર્તા હતા હતા. તેણેજ મને તેમજ પટારાને અહીં આણ્યા છે. બેચક, તેઓ પટારો મારા માટે મૂકી ગયા છે. ધણું કરીને, મને પહેરવા માટે સુંદર વસ્ત્રો, અથવા તો મને તથા તંને રમવા માટે રમકડાં કિંવા આપણુ જન્મેને માટે મિષ્ટાન્ન અંદર હોવું જોઈએ.”

“કદાચ એમ પણ હેય,” અનિલે ઉત્તર વાળી મો ફેરવ્યું, “પરંતુ હજારો પુના અને આવે અને તેમાં તેં કહ્યું તેવું કંઈક છે એમ તેઓ કહે, તે પહેલાં આપણા બેમાંથી એકને પટારાનું ટાંકણું ઉઘાડવાનો અધિકાર નથી.”

અનિલના ગયા પછી પુખ્તા તે પટારા તરફ તાકીને જોઈ રહી. તેણે તેને મોઝેક વખતે બેટાજી કહ્યો હશે; પરંતુ આટલું જાણું તેની વિરુદ્ધ કહેવા છતાં. ખરેખર તે ધણો સુંદર હતો. તે સુખડનો જનાવવામાં આવ્યો હતો અને જીવર સીમમની કાળી તથા મુગોમિત પડીઓ લગાડવામાં આવી હતી. તે એટલી જાંબી અચકિત હતી કે નાની પુખ્તાને મહેરુ તેની અંદર દેખાતો હતો. પટારાની દિનારીઓ તથા ખુણાઓ અત્યંત કારીગરી વડે કોનરવામાં આવ્યા હતા.

તે પટારાને તાણું દેતામાં આવ્યું નહોતું. પરંતુ તેને એક અત્યંત ગૂંચવાડ બરેલી સોનેરી રજ્જુ ત્રે બાંધેલી ગાંઠથી મગજુન રીતે બાંધવામાં આવ્યો હતો. તે અંધીના આંરંબ તથા અન્તના છેડા બીલકુલ જાણતા નહોતા. આટલી બધી નિપુણતાથી કેઈ પણ અંધી અગાઉ કદાપિ બધાં નહોતી. ઉપરાઉપરી તે એટલી વખન વળવામાં આવી હતી કે કાબેજમાં કાબેજ આંગળીયો પણ તેને ઉભેજવામાં અડીચથી નિવરે. આમઠંત્રી પણ તે ઉકેલવામાં મુશ્કેલી સમાયેલી હતી એ જાણવા ઇચ્છતાં, તે અંધી કેવી રીતે બધાઈ હતી તે બારીકાથી તપાસવા માટે પુષ્પા વધારે-ઉંચુક થઈ. બે ત્રણ વાર તો તે પેટી નજીક ભેરી ચૂકી હતી તથા અંગુઠા અને આંગળીયો વચ્ચે ગાંઠને પકડી બેઠી હતી પરંતુ તેને ઉભેજવાનો પ્રયત્ન બીલકુલ કર્યો નહોતો.

“હું ખરેખર માનું છું,” તેણે સ્વતઃ કહ્યું. “કે તે કેવી રીતે બધાઈ છે તે મને ખબર છે. કદાચ તેને છેડવા પછી હું તેને પુનઃ બાંધી દઈશ. ખરેખર તેથી કાઢીને કંઈ હાની થશે નહિ. એવી બાબતમાં અનિશ મને દૃષ્ટાંત આવશે નહિ. અંધી જે છુટી જાય તો તે પટારો ઉઘાડવાની મને કંઈ આવશ્યકતા નથી અને આજ્ઞાત, અનિશની સમ્મતિ વિના મારાથી પટારો ઉઘાડાય પ્રશ્ન નહિ.”

એક દિવસ દરરોજ કરતાં પુષ્પાની જગાસા એટલી બધી વધી ગઈ કે અંતે તે પટારા સમીપ ગઈ. પોતાથી બની શકે તો પટારો ઉઘાડવાનો તેણે પચોતરે ટકા નિશ્ચય કર્યો હતો.

“આ અંધિ બાંધનાર અત્યંત નિષ્ણાન વ્યક્તિ હોવી જોઈએ,” તે સ્વતઃ બોલી, “પરંતુ હું ધારું છું કે એમ થતાં હું તેને છોડી શકીશ. રજ્જુના બે છેડાઓ શોધી કાઢવાનો મારો નિશ્ચય પકડો છે.”

આ પ્રમાણે બોલી તેણે ક્યન રજ્જુ પોતાની આંગળીયોમાં ગોઠવ્યું અને યથોચિત બારીકાથી તેને છેડવાના પ્રયત્નો તે કરવા લાગી. પોતે શું કરવામાં ચુકાદા હતી તેનો વિચાર સરખોએ ન કરતા, અંધીને છેડવામાં તે મરાયુવ થઈ ગઈ.

એક સદગતમ આકસ્માતથી તેણે અંધીને એક પ્રકારનો વળ આપ્યો, જેનું પરિણામ અતિ અદ્ભુત આવ્યું. કંચનરજ્જુનાં બંને છેડા કયો સ્થાન તેમ એક સપાટે ઉભાં પડ્યાં અને પટારાનું બંધન છુટી ગયું.

“અદ્ભુત પરિણામ!” પુષ્પા બોલી, “અનિશ શું કહેશે? અને આ અંધીને હું પુનઃ કેવી રીતે બાંધી શકીશ?”

તેણે તે ગાંઠ બાંધી દેવાને બેત્રણ વાર પ્રયત્નો કર્યા પણ આ કાર્ય કરવું તે તેની પટ્ટાતાથી અડીચાતું હતું. ગાંઠ એટલી તો સહસા છુટી ગઈ હતી કે દોરડાને કેવી રીતે વળ આપવામાં આવ્યો હતો તે તેને બીલકુલ ધ્યાન રહ્યું નહોતું. અનિશ પાછો ફરે ત્યાં સુધી પટારો જેમનો તેમ રાખ્યા સિવાય બીજો એક કે ઉપાય નહોતો.

પુષ્પા બબડી, “પરંતુ જ્યારે તે અંધીને છુટેલી જોશે ત્યારે તે માની લેશે કે મેં પટારો ઉઘાડ્યો હોવો જોઈએ. મેં તે પટારામાં બીલકુલ નજર સરખી કરી નથી એમ મારું કહેણું તે કેમ માનશે?”

પછી તે તોફાની બાળાના મગજમાં એવો વિચાર આવ્યો, “અનિશ આવશે ત્યારે તેને શંકા આવશે કે મેં પટારો ઉઘારેલો છે. આમ જ્યારે વગર ઉઘાડે શંકાને પાત્ર હું ગણાઉં

ત્યારે શા માટે હું તે ઉઘાડી જોઉં નહિ?" અરે, ઘણી તોફાની અને અત્યંત મુર્ખ છોકરી! તારો મિત્ર અનિલ, જે કહેતો અને પોતે માનતો, તે કાર્યમાં મુકવાનો વિચાર તારે કરવો જોઈતો નહોતો. તારે તો જે અસત્ય લાગે તે ન કરવાનો અને સત્ય હોય તેજ કરવાનો વિચાર કરવો જોઈતો હતો.

જે પુષ્પાએ પટારાની અંદર મંદ સ્વરોનો ગણુગણાટ ન સાંભળ્યો હોત તો તેણે ઉપર પ્રમાણે ક્યું હોત. તે સ્વપ્ન ભૂમિમાં વિચરતી હતી કે શું? તે પોતે કહી શકતી નહોતી. પરંતુ તેના કણોમાં ધીમા અવાજનો ગણુગણાટ આગ્યા કરતો હતો. પટારામાંથી સાદ સંભળાયો:—

“અમને બહાર કાઢ, પ્રિય પુષ્પા, અમને બહાર કાઢ. અમે તારા દિશોજોન સોળતીયો ઘણું. માત્ર અમને બહાર કાઢી જો.”

“તે શું દરો?” પુષ્પા વિચારવા લાગી, “પટારામાં શું કાંઈ અવપૂર્વો દરો? એક જરાક જોઈ લેવાને મને વિચાર થાય છે. જરાક જોવામાં ‘કંઈ દરકત ન હોઈ શકે.’”

આ દરમ્યાન બહાર ગયેયો અનિલ પુષ્પા પાસે આવવાને ઉપડયો. તેને આનંદિત કરવાની આશાએ તેણે કેટલાક પુષ્પોનો સંચય કર્યો હતો અને તેની પુષ્પમાળા ચૂંચી પુષ્પાને પહેરાવવા તે ઇચ્છતો હતો.

કેટલાક વખતથી એક મહાન સ્વામરંગી વાદળું આકાશમાં દેખાતું હતું ને જોકે અદ્યપિ પર્યંત તેથી સર્જ દંકાયો નહોતો. પણ જેવો અનિલ પર્યટીની દાર સમીપ પહોંચ્યો કે તરતજ વાદળાએ સર્જપ્રકાશ ઢાંકી દેવાનો અને આ પ્રમાણે એકાએક અધકાર પ્રસારવાનો આરંભ કર્યો.

જે પળે અનિલે ઝુંપડીમાં પ્રવેશ કર્યો તેજ પળે તોફાની પુષ્પાએ પોતાનો હસ્ત પટારાના ઢાંકણ ઉપર મૂક્યો હતો અને તે ભેદપૂર્ણ પટારો ઉઘાડવાની અણી ઉપર તે હતી. અનિલે તેને જોઈ, જે તેણે જુમ પાડી હોત તો પુષ્પા ઘણું કરીને પોતાનો હસ્ત પાછો ખેંચત અને પટારામાંનો પ્રાણુધાતક ભેદ કદાપિ કોઇપણ જાણત નહિ.

જોકે અનિલ પટારા વિશે એણેજ જોઈતો તેણેજ પટારામાં શું હતું તે જાણવાને પુષ્પા જેટલોજ તે ઉત્સક હતો. છતાંસા યોભાવવા માટે તેણે પુષ્પાને કહેલા ડાહ્યા ચમ્પેડો આ સમયે ક્યાંઈ અદૃશ્ય થઈ ગયા. બાઈ સાહેબ પોતેજ પુષ્પા જેટલાજ મુર્ખ અને અપરાધી થયા.

ત્યારે પુષ્પાએ ઢાંકણ-ઉચ્ચ ક્યું ત્યારે ઝુંપડીમાં ઘેર અધકાર છવાઇ રહ્યો હતો, પેલા કાળા વાદળાએ હવે ભાનુંને તલન ઢાંકી દીધો હતો. અને જાણે તેને જીવને દારી દેવામાં આવ્યો હોય એમ ભામતું. પરંતુ આ બધાની દરકાર કર્યા વગર, પુષ્પાએ એકદમ ઢાંકણ ઉઘાડ્યું અને અંદર જોવા મેં ધાન્યું. પટારામાંથી પાંખવાળા જીવોનું, એક મોટું ટાળું એકાએક તેના મોં ઉપર ડાળતું બહાર ધસી આવ્યું, આજ પળે અનિલને દુઃખ થતું હોય તેમ, તે પણ જુમે પાડતો સંભળાયો.

“કરડી ખાધો રે, મને કરડી ખાધો,” તેણે ચીમ પાડી કહ્યું, “તોફાની પુષ્પા! શા માટે તેં આ શ્રાપિત પટારો ઉઘાડયો?”

પુષ્પાએ ઢાંકણ બંધ કર્યું અને અનિલના ઉપર શી આપત્તિ આવી પડી હતી તે જોવાને આખતેજ નજર દેડી. ઘેર વાદળાને લીધે ઝુંપડી એટલી બધી અધકાર પૂર્ણ થઈ ગઈ

હતી કે અંદર થું થઈ હતું તે પુખ્ત બરાબર જોઈ શકી નહિ. જાણે અમંપ્ત ગણિકાઓ આમતેમ ઉડતી હોય અને ગણચણ કરતી હોય તેમ તેને બાસવા લાગ્યું. થોડાક સમય અધિકારમાં ગાંઠ્યા પછી તે બાંકરે ડમ્પાળા સામાન્યીકીયાના જેવી પાખોનાળા બેડોળ તાનાં છવડાં સંખ્યાબંધ જોઈ શકી. આ છવડાંમાના એકે અનિચ્છે ડમ્પ ગાળી હતો. થોડાક વખત પસાર થયો ને પુખ્તાએ પણ ચીસાચીસ કરી મુકી. એક કુખડો તાનો છવડો તેના કપાળ ઉપર બેઠો હતો અને જો અનિચ્છે તેને ઉડાડી મુક્યો ન હોત તો તે જરૂર પુષ્પાને ડમ્પત.

પટારામાંથી નાસી છુટકા આ બેડોળ છવડાએ કોણુ હતા તે તમને જાણવાની ઇચ્છા હોય તો હું જણાવું છું કે તેઓ આ પૃથ્વી ઉપર પ્રચલિત છે એવી મુશ્કેલીયો તથા કપટોની આખી ઓક્ષા હતી. તેઓમાં કેટલીક દુષ્ટ વામનાઓ હતી, કેટલીક પ્રધારની ચિન્તાઓ હતી, સેંકડો પ્રધારની દિગ્ગમીરીયો હતી. દુ.ખદ રોગો અને દર્દી સંખ્યાબંધ હતા અને જાતજાતની આપત્તિયો હતી, જેનું વર્ણન અને સ્થળ સંકોચને લીધે યથ શકે તેમ નથી. મહોષ્મન મનુષ્યોને જે જે કપટો તથા મુશ્કેલીયો વેકરી પડે છે તે સઘલી આ બેડુપુર્ણ પટારામાં પૂરી રાખવામાં આવી હતી અને તેમ પટારો અનિચ્છ અને પુષ્પાને સનામનીથી સાચવવા માટે આપવામાં આવ્યો હતો.

આ બે તાના બાળકો પેલા બેડોળ છવડાને પોતાની કુંપડીમાં ગોધી રાખે એ તેઓ માટે અશક્ય હતું. પ્રથમ કાર્ય તેઓએ એ કાર્ય કે તેઓએ છવડાને હાંકી કાઢવાની આશાએ બારી બારીમાં ઉપાડી નાંખ્યા અને બારેબાર સઘળું જુક (પાખાળા કપટો તથા વિધ્નો) દુર દુર ઉડ્યા લાગ્યું. આવી રીતે એ દુષ્ટ છવડા તાના બાળકોને દુ.ખ દધ એટલે તો જુલમ કરવા લાગ્યા કે બાળકોના મો ઉપર રમી રહેયું દારૂ કેટલાક દિવસ સધી તો ખીસકુસ દેખાયું નહિ. વળી બાળકો, જેઓ શાશ્વત સિગુરવ બેગવતા તેઓ હવે દિવસે દિવસે મોટા થવા લાગ્યા અને અપાઠાગા યુવાનો તથા યુવતીયો તૈવાર થઈ ગયાં. રાત્રે; રાત્રે; તેઓમાં મનુષ્યો અને પ્રાણીઓ થવા લાગી અને તેઓ ખ્યાલ કરે તે પૂર્વે તો તેઓ જહ થવા લાગ્યા.

આ દરમ્યાન તોફાની પુખ્ત અને બાળેજ એલો તોફાની અનિચ્છ, પોતાની કુંપડીમાંજ ગોંધાઈ રહ્યા હતા, બન્નેને અત્યંત દુઃખદાયક રીતે ડમ્પામાં આવ્યા હતા. તેઓને અસહ્ય પીડા થતી હતી. સ્પર્ધિમાંથી થકા પછી નેચોને આ પહેલવહેતુંજ દુઃખ મદન કર્યું પડ્યું હતું એટલે તે તેઓને-માટે અસહ્ય થઈ પડ્યું. તદુપરાંત તેઓ જાને પોતાની સાથે તેમજ પરસ્પર ગુસ્સે થતા. અનિચ્છ પોતાની પીડ પુખ્ત તરફ ફેરવીને, રીસાઈ ખુણામાં બેઠો, બ્યારે-- પુખ્તાએ બોંધ ઉપર પહોંચ પેલા પ્રાણીપાતક તથા દુર્ભાગ્યજનક પટારા ઉપર પોતાનું શીર ટેકવ્યું. તે આત્મ સ્વર ગદન કરતી હતી અને જાણે હમણાં તેનું હૃદય ભંગી જશે એવાં કુસમા તે ખાતી હતી.

એકાએક પટારાની અંદરથી એક મંદ આવાજ સંભળાયો.

“વળી આ કોણુ દશે ?” ચેતલું ચલતું ઉચ્ચ કરી, પુખ્તા ચીસ પાડી ઉડી.

પુનઃ “દય” એવો અવાજ થયો. પટારામાં કોઈ સુદર સ્વર્ગીય આપસરા હોય અને તે પોતાની આંગળીયો ધીમેધી ઠાંકણા પર ઠોકે અને જેવો આવાજ થાય તેવો આ મંદ આવાજ હતો.

અગાઉની છાસાનો યોડોક અંશ રહી ગયેલો હોવાથી પુખ્તપાએ પૂછ્યું, “તું વળી કોણ? આ દુર્ભાગ્યનક પટારામાં તું વળી કોણ છે?”

આંતરિક પટમાંથી એક મધુર અને મંદ સ્વર કહ્યુંગોચર થયો, “માત્ર ઢાંકણું ઉઘાડ અને તને ખબર પડશે કે હું કોણ છું?”

“નહિ, નહિ,” પુખ્તપાએ ઉત્તર આપ્યો, “ઢાંકણું ઉઘાડવાનું મને આત્યંત મિષ્ટ (1) ફળ મળી ચુક્યું છે! તોફાની શબ્દો! તું પટારામાં છે ત્યાંજ પડ્યો રહે. આ દુનીયામાં સર્વત્ર તારા અસંખ્ય બેડોળ ભાઈઓ ને બહેનો હડપા કરે છે.”

આટલું બોલી, અનિલ તેની વાકપટુતા માટે તેની પ્રસંશા કરશે એમ ધારી પુખ્તપા તેની તરફ જોવા લાગી પરંતુ બાળક એટલુંજ બચ્ચો કે તેણે પોતાનું હાથપણ જરાક મોડું દર્શાવ્યું હતું.

“વાહ!” ધીમો મંત્રુજ સ્વર પુનઃ સાંભળાયો, “મને જહાર કાઢવાથી તમને થયેલો લાભ થશે. હું પેલા ડંખવાળા તોફાની શબ્દો જોવી નથી. તેઓ મારાં ભાઈ બહેન થતાં નથી. એકજ દ્રષ્ટિએ તમને મારી વાતની ખાતરી થશે. આસ, આસ, મારી વહાલી પુખ્તપા! મને ખાતરી છે કે તું મને જહાર કાઢીશ.”

તે સ્વરમાં એક પ્રકારની એવી હર્ષદા જાદુઈ અમર રમી રહી કે તે સાંભળતાંજ કોઈ પણ વ્યક્તિ આકર્ષીત ના પાડવાની સિમ્મન કરે નહીં. પટારામાંથી નીકળતા એક એક શબ્દ પુખ્તપા હૃદય હૃદય પનાવી દીધું. અનિલ પણ અર્ધી મળી ગયો હતો અને પહેલાં કરતાં વધારે આનંદમાં દેખાયો.

“મારા વહાલાં ભાઈ અનિલ!” પુખ્તપા બોલી, “તે આ શું સ્વર સાંભળ્યો?”
“હા, ખરેખર મેં સાંભળ્યો છે,” તેણે કંઈક ઓછા આનંદમાં ઉત્તર આપ્યો, “પણ તેવું શું?”

“વાહ તોફાની બાળક!” હાસ્યપૂર્ણ મંદ મંત્રુજ સ્વર પુનઃ પટારામાંથી જહાર આવ્યો. “તે પોતે જાણે છે કે મને જોવાને તે ઉત્તુક છે. આપ, મારી વહાલી પુખ્તપા! ઢાંકણું ઉઘાડ. તમને મુખી કરવા હું આટલી બધી ત્વરા કરી રહી છું. મને તાજી હવામાં મૂક અને પછી તું જોશે કે જેને તું મુશ્કેલી બરેલું જાણે છે તે તેવું નથી.”

“અનિલ!” પુખ્તપા બોલી ઉઠી, “મને તે પરિણામ આવે પરંતુ પટારો ઉઘાડવાને, મેંતો નિશ્ચય કર્યો છે.”

“અને ઢાંકણું ધણું ખારે જણાય છે,” અનિલ મોટે સ્વરે બોલ્યો, “એટલે હું તને મદદ કરીશ.”

સર્વસમાન તેજસ્વી એક હસિત વદનવાળી નાની આકૃતિ જહાર નીકળી, ઝૂંપડીમાં ધસ-સ્તન બગણ કરવા લાગી. જ્યાં જ્યાં તે જાય ત્યાં ત્યાં પ્રકાશ ફેંકતી જાય. તમે કોઈ દિવસ કાચની મંદ વડે સૂર્યનું પ્રતિબિંબ માની અધારી જિવાલ ઉપર પાડી નચાવ્યું છે કે? મુંપ-ડીના અધકારમાં તે અપ્સરાસમ આનંદિત આકૃતિ ઉપર વર્ણવ્યા પ્રમાણેજ દેખાતી હતી. તે અનિલ તરફ ઉઠી આવી અને જ્યાં અનિલને મુશ્કેલી કદ શબ્દોએ ડંખ દીધા હતા ત્યાં

પોતાની આંગળી ફેરવીને તત્કાળ તેની પીછાને ફરી લીધી. તત્પશ્ચાત તેણે પુષ્પાના કપોતપ્રદેશ ઉપર સુખમન ક્યું અને તેની વેદતા પણ અર્ધ.

આ શુભકાર્યે ફરી લીધા પછી, તે પ્રકાશીત આકૃતિ જાળકોના ગિર્વની આમવામ આનંદથી નાચવા લાગી.

“અથ સુંદર આકૃતિ ! તમે કોણ છો ?” પુષ્પાએ પ્રાર્થના કરતાં પુછ્યું.

“મને અજ્ઞાતી “આશા” કહેવામાં આવશે,” તેમજ્ઞી આકૃતિએ ઉત્તર વાજ્યો, “કારણ કે હું આની આનન્નિ હું જોડે પેના બોળણ છવડાં દુઃખમાંથી મનુષ્યની જ્વલિને બચાવવાને, તેઓની (કષ્ટોની) સાથે મારે જહાર નીકળતું એની આજ્ઞાથી મને આ પટારામાં પુરવામાં આવી હતી. તેઓ જવાની દયાની હોવા છતાં આપણે આપણું સમજ્યું કરીશું કરતા ના.”

“તમારી પાંખો મેધવનુષ્પતા રંગની છે,” પુષ્પા બોલી ઉઠી, “કેટલી બધી મનોહર !”

“હા, મેધવનુષ્પતા રંગની છે,” આશાએ કહ્યું. “કારણ કે મારે સ્વમાત્ર આનંદ છે. વળી મારે કેટલોક ભાગ દાત્ત્યનો તથા કેટલોક, અશ્રુગોનો બનેલો છે.”

“ત્યારે તમે કેવમ અમારી સાથે વખો ?” અગિયે પુછ્યું.

હમિતવરને આશાએ કહ્યું, “ત્યાં સુધી તમને મારી આત્મકતા હશે ત્યાં સુધી હું તમારો સાથેજ વખીશ. હું તમને કદાચી ત્યજી નહિ દેવાનું વચન આપું છું.”

અમુક પ્રસંગો અને આવસરો આવશે જ્યારે તમને એમ ભામ થશે કે હું તેદન નાશ પામી છું પરંતુ પુનઃ પુનઃ અને પુનઃ, ત્યારે કદાચ તમને મારો મરને પણખ્યાલ નહિ હોય ત્યારે તમારો સુખડીના છાપરા પર મારી પાળાનો ઝગઝગાટતમે જિશે, વાર મારા નાનાબાળકો મારી પમે એક સુંદર અને લાભપ્રદ વસ્તુ છે, જે આજ્ઞાથી તમને આપી દેવામાં આવશે.”

“અહાહા, અમને કહો” તેઓ બોલી ઉઠ્યા—“તે શું છે તે અમને કયો ?”

“મને પૂછના નહિ,” આશાએ પોતાના મુઠાથી રૂડેરા પર આગળી મૂકીને ઉત્તર આપ્યો, “પરંતુ નિરાશ થવા નહિ અને એ નિરાશા તમે આ પૃથ્વી ઉપર જ્યાં સુધી વસો ત્યાં સુધી તમને થેરે એવું ન બને તો કીક. મારા વચનમા અદ્દા રાખો કારણકે હું અત્ય ક્યું છું.”

“અમને તત્પરમાં વિશ્વાસ છે ?” એકજ રવરે અનિવર તથા પુષ્પા બંને બોલી ઉઠ્યા.

અને તે પ્રમાણે તેઓએ વિશ્વાસ રાખ્યો તથા તેઓએજ મોત નહિ પણ જેણે જેણે આ પૃથ્વી ઉપર જન્મ લીધો છે અને હો છે તે સર્વેએ તેનામાં વિશ્વાસ રાખ્યો હતો અને રાખે છે ખરું પૂછાવો તો પુષ્પાએ પટારામાં જોયું અને તે ઉડાડ્યો તે માટે હું ખુશી થયા વિના રહી શકતો નથી; જો કે આ કાર્ય તેને માટે અસંભાવ્ય હતું.

બેશક--બેશક--કદો અઘાપિ પૃથ્વી પર મોદિય ઉડ્યા કરે છે. તેઓની સંખ્યા ધરવાને બદલે--બધી પડી છે, તેઓ વધારે બેઠેણ યથ મંથાં છે અને અત્યંત ઝડપવાળાં ડખોવાળા તેઓ છે, મેં તેઓને લીધે સહન ક્યું છે અને જેમ જેમ મારું વય વધતું, જશે તેમ તેમ તેઓ તરફથી કંઈ પણ વધતું જશે, પરંતુ પેલી સુંદર તેમજમથી નાની આશાની આકૃતિનું શું ? આપણે તેના સિવાય દુનીયામાં શું કરી શકીએ ? આશા સંસારને સુખમય બનાવે છે, આશા સર્વદા તેને તરિત બનાવે છે તથા છવતના ઐશ અને મંવલતમ આસમા આશા છવતને અનન્ત આસીતો ૨૫ જાનારી દેખાડે છે. અર્થે

“અભિમાને આંધળો”.

(ઘોળ)

- આંખો ઉચી ગઈ અભિમાનમાં,
ભવાની થયો આંધળો સીંત—અભિમાને આંધળો-૧.
- આવ્યાં પડળ આંખે લુનાં પાપથી,
અતી જનતણું કરતો અહિત—અભિમાને આંધળો-૨.
- પાછાં પગલાં ભરે નહિ પાપથી,
લોભ પાપથી નહિ લલચાય—અભિમાને આંધળો-૩.
- દરકાર કરે નહિ દિનની,
દયાથી નહિ લેથ દણાય.—અભિમાને આંધળો-૪.
- ચોરી, ભરીમાં રાખતો ચપળતા,
વડાલામાંડિ વધારતો વેર—અભિમાને આંધળો-૫.
- જુહું જોલતો જાહુધા જાહેરમાં,
મનમાં નહિ રાખતો મહેર—અભિમાને આંધળો-૬.
- ત્રિયા નિરખી નિગ્ગી અને તાકતો,
લંપટને ન આવતી લાજ—અભિમાને આંધળો-૭.
- નિદા કરતો ખેત્રી નવરાસમાં,
દિલમાં નહિ દીનની દાઝ—અભિમાને આંધળો-૮.
- ગળાં કાપતો રોજ ગરીબના,
શકતાથી નહિ શરમાય—અભિમાને આંધળો-૯.
- ખોટાં ખતરું કરીને ખેલ ખેલતો,
પાપના કામમાં ભરે પાય—અભિમાને આંધળો-૧૦.
- વૃદ્ધ થયો પણ ન, વૃદ્ધો વૈરાગ્યમાં,
ઘોળ માંડિ પાડી દીધી ધુળ—અભિમાની આંધળો-૧૧.
- મોત સુધી નાચી રહ્યો માંકડો,
પુણ્યનો જાંધી લીધો ન પુલ—અભિમાને આંધળો-૧૨.
- આંખો ચઢી ગઈ આત્મમાનમાં,
પાસે પેસાતુ આવતાં પૂર—અભિમાને આંધળો-૧૩.
- પાય પૃથ્વી ઉપર પછાડતો,
ભવાની ભમે મદમાંડિ ભુર—અભિમાને આંધળો-૧૪.

સ્વીટઝરલૅન્ડ.

(એક સ્થળ વર્ણન.)

લખનાર:—"B. Y. M."

યુરોપના નકશામાં દૃષ્ટિ નાખતાં ફ્રાન્સ, ઇટલી, જર્મની અને ઓસ્ટ્રીયા દેશોની ગરબર મધ્યમિન્ડમાં આ નાતું સ્વીટઝરલૅન્ડ આવેલું જણાય છે. તેનો આકાર ઇંડા શેકો છે અને કુલ એગ્રીયા ૧૨૦૦૦ ચોરસ માઈલ છે ને ૩૬ લાખથી ઉપરની વસ્તી ધરાવે છે. તે આખા યુરોપમાં સડથી પહાડી મુલક છે અને ત્યાંની મન આકર્ષક સુંદર મીનરીઝ માટે જગ પ્રસિદ્ધ છે. સ્વીટઝરલૅન્ડનું ખીણું નામ "પ્લે ડાન્ડ ઓફ યુરોપ" કરી છે અને યુરોપના લોકો તેને તેજ નામે ઓળખે છે.

ત્યાંની પહાડોની ટોચો ધણી ઉચી અને આખો વખત બરફથી ઢંકાયેલી રહે છે. ત્યાં એટલું સખત બરફ પડે છે કે કોઈ કોઈ વખત બરફના મોટી ટેકરી નેટલા દેખા, કે જોને "એવેલૅન્સ" કહે છે તે પહાડો પરથી એમના એમ મરી આવી જાયતા ત્યાંના તથા જન જનાવરેને જીવતાં ને જીવતાં ક્યદી નાંખે છે, અને કોઈ કોઈ વખત તો એટલા મોટાં પ્રમાણમાં આ ટેકડોથી ધસારા બંધ મરી આવે છે કે નાના ધરોને ગોવા આખા ને આખાં ડાટી દે છે.

ત્યારે ફ્રાન્સના રાજા તેજોસ્વત પોતાનું લશ્કર આશ્પસ પર્વત કુદાવી ઇટલી પર ચડાઈ લઇ ગયો ત્યારે આજ બરફના ટુકડાઓથી તેને ધણું ખગલું પાડ્યું હતું. તેનું આખું લશ્કર આ બરફથી ઘેરાઈ ગયું હતું અને આખી ટુકડીઓ અદર ટટાઈ ગઇ હતી. આવા ગંભીર અને જોરોવર આ બરફના ટુકડા હોય છે.

ત્યાંના મરોવરો ધણા વખણાય છે. જેવા કે ન્યુશાટલ, ઝુરીચ, અને થ્યુસર્ન, પોતાની મોહ પમાડનારી મીનરીયી ધણુ પ્રખ્યાત થઇ ગયાં છે. જંગલોમાં "શેમે" કરી હરણ મળે છે, કે જેની ચામડીમાંથી ચશ્મા વગેરે સાફ કરવાના "શેમેલેધર" બનાવે છે. નીકારામાં સ્વીટઝરલૅન્ડ રેશમી અને સુતરાઉ માલ, ધડીવાલો, ચીઝ અને "પ્રીઝવડ મીઝ" મોકલે છે, ત્યારે શણે, ઝસુ સુતર અને રેશમ, કાલસો, તબાકુ, ખાડ અને કેરી બહારથી આયાત કરે છે.

સ્વીટઝરલૅન્ડ યુરોપનું સડથી સુંદર હવા આપતું મુલક છે. યુરોપના સધળાં લોકો ત્યાં જાય છે. માટે ત્યાં હોટલનો ઉદ્યોગ ઝોટલો મોટો છે કે જ્યાં મહી લગભગ ત્યા ૧૩૦૦૦ હોટલો હસ્તી ધરાવે છે. હોટલના ઉદ્યોગને લીધે ખેતીવાડીપર લોકો ઝાડું ધ્યાન આપતો નથી અને તેથી આનાજની ખાજતગા તેને ખીજા દેશો ઉપર આપાર સમજો પડે છે.

ત્યાંના લોકો હીમત, બહાદુરી અને મહેનતમાં અહંમ હોય છે. તેઓ પોતાના દેશને તથા સ્વતંત્રતાને ચાહનારા છે. આશરે ૬૬ નેટલાં લોકો જર્મન ભાષા તથા ૬ નેટલો ભાગ ફ્રેન્ચ અને બાકીનો ભાગ ઇટાલિયન ભાષા વાપરે છે. લોદો પ્રેટસ્ટન્ટ અને રોમન કથોલીક ધરમ પાલે છે.

આ દેશમાં રીપબલીક ગવર્નમેન્ટ છે, અને લગાઈ કરવી કે મસાહ કરવી તેનો અપ્સાર લોકોનાજ હાથમાં છે. જોવા ત્યાંનું મહત્તી મોટું શહેર છે. અને "હોન્યા બેચ" ને માટે પ્રખ્યાત છે. ત્યાંની કુલ વસ્તી ૧૧૫૦૦૦ જેટલી છે. ધણા રોપીન મુસાફરો આ શહેર જોવા યીના રહેતા નથી; કારણ કે તે જોવા સરોવરખર આવેલું છે અને એટલું તો ખુશસુરત અને મીનરી માટે પ્રખ્યાત છે કે જોનારને બે ધડી હક કરી મેલે છે.

સ્વીટઝરલૅન્ડમાં સકંથી ઉંચો પર્વત આકાશ છે. જે ઘણા ઘાટા પસાર કર્યા પછીજ કુદાવી જવાય છે. તેમાંના સકંથી મોટા-ઘાટ “ધી ગ્રેટ સેન્ટ જનાર્ડ” છે. તેની ઉંચાઈ દરિયાની મપાડીથી ૮૧૧૦ ફીટ છે. આ ઘાટમાંથી પમાર થતાં મુસાફરો કાંઈ વખત ઓરફના ધસારાથી હવતા ડટાઈ જાય છે. ત્યાં ઘણાં પરોપકારી સાધુઓ રહે છે, કે જેઓએ પોતાની આખી હંદગી લોકોના હવ જાચવા માટેજ અર્પણ કીધેલી હોય છે. તેઓ પાસે ઘણાજ ચગરાક અને મજબુત કુતરા હોય છે કે જેઓની મુઘરાની શકિત એટલી તો તિક્ષણ હોય છે કે જો એક માણસ જરૂરમાં ડટાઈ ગયો હોય તો યરાયરં તેજ જગાએ તેઓ જઈ ઉભા રહી પોતાના માલિકોને તે જગા ખોદવા પોતાના પગે વતી સમજાવે છે. તેઓના ગાંઠામાં એક દારૂની બાટલી તેમજ થોડાક “બેનડેને” બાંધવામાં આવે છે અને કોઈ મુસાફર જો એકડી ગીથો હોય તો તેઓ તેની સોધ કરી પાસે જાય છે અને દારૂ તથા કપડું-પુર પાડે છે. આ કુતરાઓને ‘સેન્ટ જરનાર્ડ ડોગ્સ’ કહે છે. આ સાધુઓ મુસાફરને જાચવાની પોતાની આંધન દરમ સગણ પરોપકારી હંદગી ગુમરે છે અને નહીં કે આજ કાલના સાધુઓ આખા દીવે રાખ લગાડી આજસુ બેસી રહી પારકા પૈસે હંદગી ગુમરે છે તેમ હોંગ કરે છે, ખરેજ આવા પરોપકારી સાધુઓએ એજ પ્રમાણે ઘણાક મુસાફરોના કીમતી હવે જાચવી ખુદાના તેમજ તે મુસાફરોના ખર્સ દોલના આશીરવાદ બેચી લીધા છે !

:o:

ELECTRIC POCKET LAMPS.

વીજળીના દીવા.

- (૧) એક નાના મજવામાં પણ રાખી શકાય છે.
- (૨) અગ્નિની બીજકલ ધારતી નથી.
- (૩) તેજ દીપેટ કે દીવાસળીની જરૂર પડતીજ નથી.
- (૪) ફક્ત આંખ નીચે ખસેડનાંજ રોશની થાય છે.
- (૫) રાત્રીને વખત બોલીકા તથા રાખી જરૂર પ્રસંગે કામમાં લેવાથી સાંજથી સવાર સુધી બીજ દીવા બળતા રાખવાનો નકામો ખર્ચ આટલે છે.
- (૬) ખામ કરીને ડીઝીકટ ફરતા બોલીકરો, મજાણુ તેમજ મુસાફર લોકો વાસ્તે ઘણાજ ઉપયોગી છે. કોંગત ૩ રા. ૩, ૩ા, ૪, ૫, ૬. પોસ્ટેજ ૮ આના. સ્પેડ બેટરી ૩ ૧) પોસ્ટેજ ૬ આના.

મજવાનું
ચિત્રવાણું પ્રાથમ લીસ્ટ) ક્રમાંક. મફત

સીંગ ગોવિંદ એન્ડ કો (ડી. એ) અમદાવાદ
C. GOVIND & Co. (N. R.)
Ahmedabad.

લુક હીયર પ્લીઝ !

આજે દેખાવના પદ્ધતિ છે. તમારાં દેખાવમાં પગની શોભા સઠથી જરૂરી છે; અને પગ દીર્ઘી રહે એવાં ફાકડાં અપ-ટુ-હેટ સ્ટાઇલના બુટ યા શુઝની એક જોડી તે કામ બંજવશે. પણ એવાં મનપતીજ બુટ યા શુઝ ખરીદવા ક્યાં જશો?

ધી બોસએ ગુડ લુક બુટ એંડ
શુ માર્ટ,

ફુકાન નં ૭, લાલસીંગ પીકેડીંગ,
હુદારચાલ ફાકડાં મારકેટ, મુંબઈ.

મનપમંદ ઇંગલીશ, અમેરીકન વિગેરે બુટ, શુઝ, સ્કીપર્સેલુ' એક મોટું સંગ્રહસ્થાન આમારી દુકાને ખુલ્લું છે. જોઈ જઈ ખાત્રી કરો.

માલેક:-હુકીમભાઈ દાઉદજી એંડ સન્સ.

ટેલીનામ એકેમ "Boot Bombay"

તમારા ફાયદા માટેજ છે.

ધણ વર્ષો થયાં જુની અને વિશ્વાસુ દુકાન છે.

ચાલુ જમાનામાં દરેક માણસને

પુષ્ટાઈની જરૂર છે.

તો પુષ્ટાઈ મેળવવાનું સાધન એકજ છે તે એજ કે હાલ ચાલતી ટાઈની મોસમનું તાજું વસાણું બનાવીને ખાલું જેની અંદર શીંગોડાં, કમરકાકડી, ચાગ જાનના પી, ચોગેળી, પરતા તથા મેફેદ મુસલી, ગોખા, બાવળો ચુંદર, પંખખી સાલમ, વીગેરે કીમતી વમાણા તથા તેમનાં નાખી બનાવવામાં ઘણાજ ઉત્તમ ગુણ આવે છે.

દરેક જાતનાં તાજાં સુરખા જેવાં કે સફરચંદ, આંગરાં, મોટી દરેડે, ચુવકાં વીગેરે તથા મુખડ મવખારી તથા સીંગાપોરી. લાંબાન અગર મહાવરથી તથા મુકો મેવો, મસાલો, ધી, ચાહા કેડી વીગેરે મારકેટ બાવે વેચનાર.

એક વખત ત્રાવલ લઇ ખાત્રી કરશો.

શાં ભગવાનદાસ તુલશીદાસ.

૩૬, ગનખાવા લેન, ફોટ મુંબઈ.

- ૧ ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ.
- ૨ શ્રેષ્ઠ શરીર સંપત્તિ.
- ૩ દીર્ઘ જીવિત મુખ.
- ૪ અમૃત ઉત્સાહ વૃત્તિ.

ચાર અસભ્ય લાભ

અને

એક અત્યુત્તમ સાધન.

આંતકનિગ્રહ ગોળીઓ.

જો તમે વિધ્યાની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ ચાહતા હો, જો તમે ઉદ્યોગમાં આગળ વધવાને શ્રેષ્ઠ શરીર સંપત્તિને ઇચ્છતા હો, જો તમે ધર્મ વગેરેના સાધન માટે દીર્ઘ જીવિત મુખની આકાંક્ષા રાખતા હો, અને જો તમે દુનિયામાં પડાવા માટે અમૃત ઉત્સાહ વૃત્તિ મેળવવા ધારતા હો તો આંતકનિગ્રહ ગોળીઓનું સેવન કરો.

આંતકનિગ્રહ ગોળીઓના સેવનથી દરેક જાતની નબળાઈ દુર થાય છે. રૂધિર તથા વીર્યની અશુદ્ધિ અને ખામી મટે છે. માથાનો તથા છાંતીનો દુખાવો, કેડની અને પગની કળતર, થોડી મહેનતે પણ લાગી જતો થાક, સ્ત્રીઓના ગર્ભાશયના દોષ, સ્ત્રીઓની દુર બેસવાની શેષપિણુ જાતની ફરિયાદ તથા હસ્તની અટકાયત અને પાચન શક્તિની અવ્યવસ્થા એ સઘળું આંતકનિગ્રહ ગોળીઓના ઉદ્યોગથી અન્યથા રીતે દુર થાય છે.

કિંમત—ગોળી ૩૨ ની ૭ખી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

સામટી ચાર રૂપિયાની ખરીદનારને એક ૭ખી લેટ એટલે કુલ પાંચ ૭ખી આપવામાં આવે છે. લેટ વીગેરેની વધારે વિગત જાણવા માટે પ્રાઈમ લસ્ટ મંગાવો.

પ્રાંચ ઓફીસ.

કાવળાદેવી રોડ, મુમ્બઈ.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

આંતકનિગ્રહ ઔષધાલય.

જામનગર—કાડિયાવાડ.

પૈસા પર પ્યાર.

(પારસી સંસારની એક મોટી વારતા.)

લખનાર—મીરા મુના કાવસશાહ ધરાની.

પ્રકરણ ૩૪ મું.

નાસોપાસી !

સર જેહાંગીરની તે એક મમ મોટી સુવ્યવસ્થા હતી. તેની એક મરછને જોરશેદ આધીન થશે કે નહિ તેની મમ મોટી ફીકર વચ્ચે સર જેહાંગીર એક દિવસ જોરશેદના જોરકામાં દાખલ થયા તેવણને દાખલ થતા સાથેજ પોતાની બેરીની ખુબચુરતીની વખાણનાં જોયાર ખેલ પોપટની માફક ભરડી જતાં સમજવાનું જોરશેદને રમુછ તેમજ થોડુંક ખીજવનારૂણી હતું.

“ખતી, ફીકર, આવતા મંગળવારે આખરે ત્યાં એક ડીનર પાર્ટી ને ત્યાર પછી રીસેપ્શનનો મેલાવડો છે કેની ?” તેવણે પુછ્યું.

“હા” તેણીએ જવાબ કયો. “એ તમારીજ ગોઠવણ છે ને તમેજ કેમ ભુલી નવોચ.”

“ઓ યસ ! આઈ નો ! પણ આમ સે, ખતી ! રીસેપ્શન વખતે વખત નીકળાં નીકળે નથી ! ગઈ વખતે તો એવું ડગ લાગું કે ખસ નહિ !

“ઓમ કે !” જોરશેદ જવાબ દીધો. “માહુરા ધાર્યો સુજળ વખત તો ઘણો સરસ પસાર થયોતો.”

“એ તો તુંને એખલીનેજ એમ લાગું હોયે, ગાફી ફીકરના ઘણા જણને મે અવાચી ખાતા ને કંટાળેલા બેયલાં છે ને તેથી હું કંઈ તોમા મુધારો કરવાનો વિચાર રાખ્યું,” ને હવે તેવણ પોતાની મતલબપર આવતા ગયા ત્યારે તેના કંઈ ફીકરથી મેહિજ ઉડતા હોઠો ને જોરથી આવતા દમના પુફારા જોરશેદ ખુદલા બોધ ને મમજી થકી !

“એ એમ વિચાર દીધોચ કે થોડું ઉમદા મ્યુઝીક મેલખાવ્યું હોય તો વખત કેવો સરમ પસાર થાય ? ગયાં વીકતા લેડી તેમજ નટના સાંહજનાં રીસેપ્શનમાં

“દેવાં થોડાંક હુશીઆર ઓપેરા સીંગરોને જોલાવેલાં ! ને માહરા-સાંભળ્યા મુજબ તો તે સાહાંજ ઘણીજ કુતેહમંદ નીવડીતી. હવે આપરે પહેલવહેલો તેવો મુધારે કરી શકવાનું માન નહિ મેળવ્યું” તો કંઈ નહિ પણ ઇમીનેટ તો કર્યે ! ને જો ખતુ દીકરા, મરણ હોય તો હું આપરાં ગેસ્ટોને રીઝવવા ખાતર હું માહરાં ધ્યાનમાં છે તે જાણીતાં ગાનારાંઓને જોલાવી શકું !”

તેણી અજબ ધંધ ગઇ. વરી તે આજે ડાહ્યો ધંધને તેણીની મરણ એટલી આજીજીથી પુછતો હતો તેમાં કંઈની મતલબ સમાયલી તો હોવીજ જોઇએ. પણ ગરીબ તે જાણા ! દુન્યાની કાળી જાતુથી તમામ અંતરુ તેણી કંઈની સમજ શકી નહિ.

“તમને ગમે તો જોલાવોની !” તેણીએ બેદરકાર જવાબ કર્યો. “માહરી તો તદન ખુશી છે. એમાં શું મોટો મુધારો જાણ્યોય !”

તે હવે પોતાનાં કપાળપર પ્રગતી નીકળેલા પરસેવાના ટીપાં છુપાવવા એક બારી નજદીક જઈ ઉભો. એક ઇંગલીશ જેલનું જાણીતું ગીત હમ કરતો તે થોડીક પળ થોભીને ખોરશેદ નજદીક આવી ઉભો.

“ત્યારે તો એ આપરો નવો મુધારો સેટલ થયો કેમ ખોરશેદ !” તેવણે અંકે કરાવ્યું. “હું પેલા ઇટેલ્યન સીંગર સીનેર રોડ્યો ને મેડમ ડયુગાને ગાવા જોલાવા માગ્યો.”

ખોરશેદ તે જાણીતા નામોં પાછાં મોટેથી બોલી ગઈ “મેડમ ડયુગા તે પેલી ઇણીજ ખુબસુરત ગાનારીજ કેની ? તેના સુદર ચેહેરા જેવોજ તેનો રાગળી સુરીલો કે. ખરચીત જેહાંગીર આપણાં પરીણાઓ ખુશ ખુશ થઈ જશે.”

ને હવે તે પોતાની કુતેહ માટે પુગરાતો ખુશાલ આવતો થયો, જ્યારે તે બાપડી કંઈની ખુરંહોવાનાં શકનાં એક જાળા વટીકથી બાકાત તે રીસેપશન માટેની સઘળી જોડવણમાં પડી.

ખરી વાત તો એ હતી કે એક દિવસે દોરાળ દાદીશેઠ અને પેલા ઇંગ્લેજ મીત્ર ગીઠ હેરીસને, મેડમ ડયુગાને મશકેરીમાં સર જેહાંગીરને બંગલે એક મેલાવડો ધાય ત્યારે ગાવા જવાની બાહેશ જણાવી, ને જો કે જેહાંગીર પોને તો તેવું બેહુદ મુશ્કેલી માટે તે દોસ્તોપર બક્ષાળી થયો પણ મેડમ ડયુગા તો જાણે તે મુશ્કેલી ને વળગીજ પડી. તેણીએ તો જાણ તેને ત્યાંના એક મેલાવડામાં ગાવા આવવાની જોહાંશે જોહાંશે લીધી. તેણી સમજીજ નહિ. ઉમદા ટ્રેસીસ કે કીમતી ઝવેરાતો બી તેણીને તેને આપવા કહ્યા પણ તેથી બી તેણી સંતોષ પામી નહિ. જાણ તે મેડમરીએ તો તેને સાફ સાફ જણાવ્યું કે એક વગવાલો મેલાવડો કરી તેણીને જરૂર ગાવા જોલાવવી ને ત્યારે જેહાંગીરની ગમે તેવી બી સમજાવત, પતાવટ ને કાલાવાલા ફાફટ ગયા.

“તમને જોઈએ તો મને ના જોલાયો,” તે મડમે પોતાનું સુંદર રાનકદાર માથું મીઝાઝથી ફેરવી મેલ્યું. “પણ યાદ રાખજો કે જો તમે મને નહિ જોલાવશો તો હું તમારું કમીની મોહું જોવજ નહિ.”

ને તેટલીજ ધમકી તે સુખાં માટે જમ હતી. તેને જોરશેદના વાંધાનેળી ખ્યાલ કીધો નહિ ને તે મેકમની મરજીને તુરતજ તાજે થવાને કબુલ્યું.

“માફરી બેરી તો એક જોળી છે,” તેણે હર દેખણપર પોતાના જવાજ દોસ્તો અને તે જલા મામે પોતાની પવિત્ર નીર્દોષ મોહરદારનો તુચ્છકાર કીધો, “ને હું માફરાં ઘેરનો અને હવનો ધણી છેક જ્યારે મેકમ ડગુજાએ આવા મોટા મોટા વગવાળા યુરોપીયોનાં મેલાવડાઓમાં ગાયુ તો માફરે ત્યાં જોલાવજ તેમાં વાંધોજ શું છે?”

“તાફરી મરજીમાં આવે તેમ કર દોસ્ત,” તેનાજ જવા દોસ્ત દોરાળ હાલીશેઠે જવાબમાં કહ્યું, ને ત્યારે મર જેહાંગીરે તાલતલાવતથી જોરશેદની મરજીની મેળની હીમી. હવે વધારે શું જોઈએ? મેકમે પોતે તેની હિમતપર હસી શાખાશી આપી ને તે સુખાંનો હવ તેથી તો સીધોજ જેહિસ્તમાં ગીયો પુત! મમે તો મોસાયટી હસે! મમે તો તેને માટે જુરૂની ધારે પણ જ્યાં આપ ખુબસુરત મકમરી પોતે તેની પર કુરખાન તો પછી તેને જીજ કોઈનીની તુલા હતીજ કયા?

તે જેહાંગીર હોલ મધેના યાદગાર એનટરટેનમેન્ટની એક દિવસ અગાઉની સફવાર હતી, ને જોરશેદ એક સુંદર સાડી ને શર્ટ જલાઉઝમાં તૈયાર થતાં, તેણીની આગાને તે શર્ટ જલાઉઝનાં કક્ષમાં પોવાના હીરના લીંકસ મધ્યાં નહિ.

“ખાઈજી, તમારા જોક્ષમાં હાથનાં હીરાના જટન નથી, તે તમે જેઠે જીજે ટેકાજે ઉચા મુક્યાંય કે?” તે આવાએ જટન શુમાઈ ગયલા હોવાનું ધારી કીકરમંદ અપાલ કીધો.

“હા ખરા! ઉલી રહે તો! છેઠનાં જોરડામાં માફરીથી તે દિવસે ભુલમાં મુકેલ ગયલાં છે, તુ આપ સાડીની ધડી કર તેટલાં હું તે લઈ આવુ.” અને તેણી આરખી તયાર થયલી હીલપર એક રેશમી રેપર જોરવી જેહાંગીરનાં જોરડામાં દોડી.

તેણીએ જો ત્રણ ખાના ઉધાડયા ને હાંક્યાં ને તે દાયમંડ રમીવ લીંકસનો જોક્ષ સોધવા મડયો પણ તેણીની મોટી અન્તયળી વચ્ચે એક ખાનાના ખુણામાંથી એક મોટો મોદાકકો કેમ તેણીને હાથ લાગે. તે એકે લેડીનો વ્યુવેલ કેસ હતો. એમાં શું હોશેની ભારી ધતેજરી વચ્ચે તેણીએ તે જોક્ષની મજબુત આપ દાળી જોલી નાખ્યો ને અરે ખુદા! અન્તયળી અને ખુશલીની એક લેગી નાની ચીસ તેણીના મુખમાંથી નીકળી પડી. કમીની નહિ જોયલો અતિ ધણો સુંદર, તેજસ્વી હીરા મધી લીધેલો એક પરવાલાના નેકલેસને ધારી ધારી અને ફેરવી ફેરવીને જોયો.

“એ જોલાય! એ કેવો સુંદર છે?” જોરશેદ ખુશાલીથી ગળડી તે હારની વચ્ચેવચ્ચમાં જોડવાલજા તેવાજ મોટા અગતતા હીરાના પેનદંત સાથે જગજગતા આંખને આંજી નાખના હીરાઓથી મધી લીધેલાં શુલાળી પરવાલાનો

આય ક્રીમતી નેકલેસ એક રાણીની બી ગરદન સોલાવે તેવો અમુક્ય હતો. તે હારની ગાંધણીઝ ઘણી વિચીત્ર અને સુંદર હતી. તેણીએ ખુશાલીથી સેહેજ ધુજતા હાથોએ તે હાર દાળરાની મખમલી ગ્રેકકપરથી ખાહાર કાઢ્યો, ને આરસીનાં મોટા તખ્તામાં જોઈ પોતાની ઉંચી, દુધ જેવી ગોરી સોલઈતી ગરદનપર ગોઠવ્યો.

ખરેખર ! તેણીની આરસપહાણુ જેવી સફેદ સુવાની ડોક આય હારથી ઘણીજ દીપી રહી હતી.

“ઓ ! મને એ કેવો ગમેય ?” તેણી ખુશાલીથી બબડી, “ગમે તે પણ, પૈસા વાલા ઘણીની જૈરી થવામાં બી કેવો ફાયદો છે !”

થોડીક મીનીટવેર તે હારને આમતેમ ફેરવી ફેરવીને જોયા પછી તેણીએ તેને પાછો દાળરામાં ગોઠવી દીધો અને તેણીનું દયાળુ દીલ જેહાગીરની તેણી માટેની આટલી બધી કાળજી માટે પીગળી ગીયું. ગમે તેવો બી તે હતો પણ તેનાં દીલમાં તેણીને માટે વિચાર તો કરતો હતોજ. તે ક્રીમની નેકલેસ તેને તેણી માટે ખરીદેલો હોવો જોઈએ અને તેણીને અજબ કરવા તે અચીતો તેણી પર આવતી કાલના યાદગાર રીસેપ્શનની યાદમાં મોકલનાર હોવો જોઈએનાં વિચારથી તેણી ખુશ ખુશ થઈ ગઈ.

“પીંક કોરલ મને હંમેશાં ઘણુંજ શોભેય,” તેણી મલકાતનું મનથી હસ્તાં ગોલી, ગમે તે પણ તેણી એક જોગતજ હતી ને એક જોરતનું જીગર ઇતરાતથી કદીબી ખાકાત હોતુંજ નથી.

તેણીએ ત્યાર પછી તેને જણાવ્યુંજ નહિ કે તેના ખાણામાની તે ક્રીમતી રીંજ તેણીએ અંજાણતાં જોઈ હતી.

તે જ્યારે તેણીને અજબજ કરનાર હતો પછી તેની ઉલટમાં ખતરો પાડવા તેણીને ગમ્યું નહિ. દાયમંદ સ્લીવ લીંકસતો તમામ ભુલઈજ ગીયાં ને તે વિધેબી તેણીએ તેની આગળ ઇસારો કીધો નહિ. જોરથેદ પેલાં સુંદર પરવાણાનાં હાર માટે એટલી ખાત્રીપુર્વક હતી કે પોતાની માનીતી આયાના ભારે ખીજવાત વચ્ચે કાલનાં સાડી કપડાં વીક્રમાં તેણીએ ફેરફાર કરાવ્યો. આવતી કાલની રાત માટે પસંદ કીધેલી ફેનશી જીની હોઝાર્યા પર તમામ જીક ભરેલી ખુદલા ગુલાબી કલરની સાડી પહેરવાનો વિચાર માંડીજ વાળ્યો.

“પણ ખાઈ,” તે કેળવાયલી મોટે ઘેરની આયાએ વાંધો લીધો, “ખાધી હીરાની જણસ સાથે ગોલાબી રંગજ વધારે શોભશે.”

“પણ હું તુને ના કેહુંજની કે હીરાની કંઈબી ચીજ હું કાલે પહેરવાનીજ નથી. હું તો કાલે એક ઘણુંજ શોભીતો કોઈએ કદીબી નહિ જોયો હોય તેવો એક ક્રીમતી હીરા જડીત પરવાલાનો નેકલેસ પહેરવાની છેક, મમજ !” અને તે સુંદર ખાઈ મલકાતનું હસ્યાં.

“ત્યારે તો પેલી તમારી છત્રી મુંઝ સફેદ તાંસની સાડી એ પરવાલાનાં હાર સાથે ઘણીજ દીપશે. ખાઈ, હું તે કહાડું!” તે આયાળી બાલે ખાઈ, કાલે કેવીએક મુંઝર દેખાશેના હરખખર્યા ખ્યાલથી ખુશ ખુશ થઈ ગઈ.

“હા, તું તેજ સાડી તમાર શખણે, પણ બેની લીસળનું તું એ પરવાલાનાં હારની વાત કોઈ આગળ કરતી ના લે! કારણ શેઠનો વિચાર એ હાર મને અચ-ખુજ ભેટ આપી અજળ ને ખુશી કરી નાખવાનો છે.”

તે આખો દિવસ, ઝોય તે હાર આવશે, હાથમાં તે ભેટ આવશેની આતુરતા બી વારમાંજ પસાર થઈ ગયો પણ તે હાર તો આવશેજ નહિ તોળી ગરીબ ખાપડી જોરશેદને, તે કદાચ તેણી માટે નહિ ખરીદાયો હશેનો એક ઝાંખો ખ્યાલ વટીક ગીયો નહિ. તેણીએ ધાર્યું કે કદાચ જેહાંગીર આજે મોકલતાં ભુલી ગયા હશે ને ત્યારે રાતે ડીનર પછી, કારણ આજે જેહાંગીરે જોરશેદ માથેજ ડીનર લીધું હતું, જોરશેદ તેની નજદીક હસતી હસતી ગઈ.

“જેહાંગીર તમને કંઈ મને આપવાનું રહી ગીયુચ!” હવે છવ નહિજ થાલતાં તેણીએ તેને અસેમએ યાદ આપ્યું.

તેવણે અલ્પચળીમા તેણી મામે ભેળું.

“તુને આપવાનું, ખતી!” તેવણે વિચારવંત ભવાં ચઢાવી પુછ્યું.

“નહિ તેમ તો કંઈજ નથી, પણ તુને જે બેઠએ તે મ ગાવી લેની, દીકરા! તુને શું બેઠએચ? હું જોરડર કરૂ ડીવર!”

“નહિ કંઈખી નહિ,” ને તેણી ત્યાથી કંઈખી ખુલાસો કર્યા વીના ખસી ગઈ. તેણીએ તો ખચ્ચીત માન્યું કે તેવણ પેલો હાર. તેણીને અજળ કરવા સહવારે તો જરૂરજ આપશે.

ઝો! જોરશેદે જે તેજ ઘડીએ તે હાર માટે ખુલાસો કરી દીધો હોતે તો પછવાડેથી જે હાડમારી તેણી ભોગવનાર હતી તેમાથી ખચતે. પણ નસીબમાં જે લખાયલું હતું તે ક્યાંથીજ ફીટે?

આખી સહવાર પસાર થઈ, પણ તે પ્રેરંટ તો આવીજ નહિ બપોરે લંચની વખતેળી તેવણ ગેરહાજર હતા ને તેવણના નોકરથી તેણીને ખબર મળી હતી કે ડીનર માટે ડ્રેસ થતી વખતેજ તેવણ છેક માહાંજે મોડેથી ઘેર આવનાર હતા.

“હું નહિ તો જઈને માહરે હાથે એ હાર લઈ પહેરું?” તેણીએ અધીરાઈથી મનથી વગાર્યું, “પણ એવણ વળી નકામા ચુરસે આય તે કહાં ખીડા?” ને ત્યારે અતે તે વિચારજ તેણીએ નાસીપાસીથી માંડી વાળ્યો.

ડીનરનો વખત નજદીક આવતો ગીયો ને તેણીએ હવે તૈયાર થવાની ઉતાવળ લીધી.

“લીસળનું” તેણીએ કંઈ ઉઘચીથી આપાને હુકમ દીધે “તું પેલી માહરી ચુલાળી સાડીજ કહાડ. હું આજે તો લીસળજ ખાઈ પહેરસ.” ને લીસળને ત્યારે

પોતાની બાઈનાં ફાતાંપર મનની ચુસ્ત મેળવતાં શેઠાણીને તેજીમલથી તૈયાર કરવાં માડી.

આખી રાત ને દિવસ પેલાંજ રાતાં પરવાલાંનો વિચાર કરીને હવે તે નહિ મલતાં તેણી દીલથી ઘણીજ ઉદાસ થઇ ગઇ. કેવી તેણી આજે લોકોને તે કીમતી હાર પેહેડી છક કરી નાખતે ?

છતાંજી આજે લેડી જેહાંગીર તમામ ગોલાળી પોશાકમાં અજળ મનોહર લાગતાં હતાં. ગોલાળી સાડી સાથે છની વનતનાં તામની પોણી લિંઘડી ગોહેવાલી સફેદ બલાઉઝ ને ખુલ્લા શીકા ફલરનાંજ હીરા જડીત બકલના સેટીનનાં શુભાં તેવણુ બહુ એક ખુશનુમા પીકચરજ રચુ કરતાં હતાં. ગાંજાંપર ફીત જેઠેલો હીરાનો નેક-લેસ તેવણુની ગોરી ગોરી ગરદન સોભાવી રહ્યો હતો જ્યારે હાથની બાબુપરનો તેવોજ સરસ હીરાથી ઝગઝગતો બાબુબંધ તેવણુની ગોલાળી બાબુને અજળ જેળ દેતો હતો. તદ્દન અપ-ટુ-ડેટ સ્ટાઇલપર બધાધિકાં તેવણુનાં કાળા બાલના બુલફાંમાં એક મોટો હીરાનો સ્ટાર ઝગઝગ થતો હતો. દરેક આંખ લેડી જેહાંગીરપર વખાણુ અને માનનાં ઉભરાથી ટીકાયલી હતી.

તે રાતે તેણી ભેઈ શકી કે બધાજ પુરૂષો તેણી સાથે અતી ઘણા માનથી વર્તતા હતા. દરેક ગ્રહસ્થની આંખોમાં આય સુંદર છોકરી માટે દયા અને દીલ-સોઝી વંચાતી હતી. તેણી અજળ યઈ કે એમ કાય ? એમ કાંય બધાંજ આજે તેણીને એવી નજરે ભેતા હતાં !

ફક્ત એડીજ ત્યાં હતો દાદાભાઈ દુબાશ તેમજ જરાં ને ખરબોર આવી કયા હતાં નહિ.

આન્ડ દીનર ખોરશેઠ ને જેહાંગીરના ઘણાજ સતોપ ને ખુશાલી વચ્ચે હરેલી-ખુશીમાં પસાર થયું અને ત્યારે સર્વ પરોણાઓ તે મોટા હોલમાં વાતચીત કરતાં એકઠાં મળ્યાં.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

એક ભુલ ને જાંઘીની ધુળ !

ત્યાં તે ગબ્તવર દીવાનખાનામાં એકઠાં મળેલાં એકએકથી મરસ ખુબસુરત બેરાંઓના હસ્તાના રૂપેરી નાદ માટીડાઓના ઉડા અવાજ સાથે મક્કી જઈ ત્યાં ધીમે ધીમે ઘોંઘાટ મચાવતા હતા. તે હોલની શેઠાણી, લેડી જેહાંગીરે હરખથી પુલતાં છગર સાથે તે હોલની આસપાસ નજર ફેરવી. ખચીત તેણી જ્યાં જી જતી ત્યાં પોતાની આસપાસ બધેજ ખુશાલી ફેલાવતી હતી. લોક બહુ તેણીને રીઝવવા, તેણી

તરફથી એક જ મીઠું હસ્તું મેળવવા હરીફાઈ કરતું હતું. ને ત્યારે તેણી પરની આવી મજબુત લોકશીદાગીરીએ તેણીને ઘણી જ મગરૂર બનાવી. આજે બી ફરતાં ફરતાંઓ તેણી પરથી ચોઢઈ પંદરઈ જતાં હતાં. તેણી એક બેરોનેટની મોહોરદાર હતી પણ સાથે આંજી નાખતી સુંદરતાથી પુરવો તેણીની પુઠે પુઠે લગતા હતા કોઈ તેણીને એળછું પડવા દેતુ જ નહિ.

હમણાંથી એક નીચી મખળતની પુરચીપર અદેવઈને તેણી બે જાણીતા ગર્હસ્થો સાથે મુશ વાતચીતમાં રોકાયેલી હતી પણ તેટલાં હોલમાં “મેઝમ ક્યુળા આવી” નાં ધીમાં ગણગણાતથી તેણી તરી થઈ ઝેડી. તેણી સાથે વાત કરતા તે જાંધે ગર્હસ્થોની આંખોમાં હવેજ તેણીએ દયાનો ચમકાત પ્રગટો ભેયો.

બે પગમાં તેા એડી કાંગા, તેણીનો સાચો રાકાગર તેણીની જામ્મમાં આવી ઉભો. તે જાણીતી પ્રગમુરત એકત્રેસને સર જેહાંગીરની જામ્મમાં હાથ આપી લેડી જેહાંગીર જમ આલી આવતાં બેઠને તમામ પરોણાઓએ જાણે દમ વડીક લેવાતુ મોહુકે કીધું.

થું આય બધો તેણી સ્વપનો બેની હતી? તેઓને તેણી આગળ આલી આવતાં બેઠને ખોરશેદે પોતાની આસપાસ ઉડતી. નજર ફેરવી. લોકોને પોતા તરફ એકી તગરે તીકતાં બેઈ તેણી મનથી શુંચવઈ ગઈ કે એમ કાંચ હોશે? જેહાંગીરનો ઉરકેચલો, નેરથી દમ લેતો, ને શુંચવાયલો એહેગ બેઈ તેણી આજળ થઈ. બે પલ અગાઉનો એડીનો રતો ને હસમુખો ચેહેરો હમણા ફીકકો ને ગંલીર થયલો બેઈ તેણી વિચારમાં પડી. જેહાંગીરની જામ્મમાં ચાલતા દોરાળ દાદીશેઠના મુઠમાં હસ્થાનો લારમ તેણી સમજી શકી નહિ, અને એક બે જાનુઓનાં મ્હેરાપર ચઢેલી અણગમાની કરચલીઓથી વડીક તેણી દવાઈ ગઈ ને છેડે, તે સુંદર, ગાનારી, કે જેણી તરફની એક જ દાદીલ નજરથી પુરવો પોતાનાં રુગર જોડી દેતા હતા, તેણીનો આખને આજી નાખતો, સુંદર મુલાળ જેવો મુખડો, દાદી લમર આંખો, અને છેડેલી ફેશનથી જાંધાધડી તેણીની સુંદરતામાં વધારો કરતા ડાકે પાઉન જાલના ભરાવદાર જુલકા એ જાંધાંથી તેણીનાં મુખમાંથી વખાણુની એક આહા! એઅટકાવ નીકળી પડી. તે એકત્રેસનો ઉભો સીધો ત્રેસપુલ આકાર કીમતી કાલા મખળલી જલામાં વીંટળાયલો કંઈ અજળ તોરવતો લાગતો હતો, અને છેડે તેણીની ઉઘાડી છાતીપર લટકતા, પેલાજ પોતા માટે ધારી રાખેલા, હીરાના પેનદત સાથના વીચિત્ર આંધણીના હીરા જડીત ગોલાળી પરવાલાના હારને બેઈ તેણી હંગ થઈ ગઈ.

તેણી તમામ હંગ થઈ ગઈ. આય જધું સ્વપનું તો નહિ હોય? પણ કંઈથી વધતો વિચાર કરે તે અજમજ તો મેઝમ ક્યુળા તેણી સામે આવી ઉભી ને ત્યારે તેણી કંઈથી આવકારનું બોલવાની ફરજ તેણી ભુલી ગઈ શકી નહિ.

પણ તેણીએ તે એકત્રેસને ઘણી જ ઠંડો આવકાર આપ્યો. ગમે તે પણ તેણી પોતે એક માનવત લેડી હતી ને તે તો એક ગાનારી લોકોને રીઝવવાનો ધધો કરનારી એક પરબત હતી!

શું પોતાની હકદાર મોહરદારને પડતી સુકીને આય નીચ ગાનારીપર તેણીની વર આવો કીમતી, આવો સુંદર નેકલેસ આપવા જેવો નીચ ને હલકો પુરવાર થયો હતો ! નહિ ! તે નીરદોશ છોકરીના ધ્યાનમાં તે ઉતરી શક્યું નહિ.

થોડીક મીનીટની ગોઠવણ પછી મેડમ ડયુબા સીનોર રાંધ્યો સાથ ધ્યાનાં નજદીક ગાવા ફરી કે ફરી પાછાં કેટલાંક વખાણનારાઓ લેડી જેહાંગીર આસપાસ ફરી વળ્યાં પણ તેણીએ કોઇનું કંઈજ સમજ્યું નહિ. એકીને વટીક બોલતો તેણી સમજી શકી નહિ. તેણીને લાગ્યું કે તેણી ઉંઘતી હતી ને આય ગધો સ્વપનેા હતો જેમાંથી જલદીજ તેણી બગૃત થનાર હતી.

મેડમ ડયુબાએ ધ્યાનાપર ગાવાનું શરૂ કરીધું, તેણીનો મીઠો સુરીલો અવાજ તે ગંજવર હોલમાં ગણગણી રહ્યો. એકેએક જણ ઉંચે દમે તેણીને ગાતી સમજતું અબઘબીમાં થંભ થઈ ગયું. ઓ ! તે અવાજ ! બને બેહેસ્તમાની કોઈ પરીજ ગાતી હતી ! લોકોપર પોતાનાં સુરીવા અવાજની કેવી અસર થશે તે મેડમ પોતે ધરાધર બાણતી હતી. તેણી બાણે પોતાનાં મીઠા અવાજથી તે સાંભળનારાં-ઓનાં હોગર દીલમાંથી ચોરીજ લેતી હતી. લલા સાધુતુંખી સન બુવાવે એરી તે સુંદર મેડમ ડયુબા આગળ ગિચારા માટીડાઓ લાનબુલા થઈ બાય તેમાં નવાઈ શી હતી ? બાણે આજની સડાંજ તેણીની ફતેહની શરૂઆત હોય તેમ તેણી મીઠાશથી ગાતીજ ગઈ અને લોક ઉંચે દમે સ્પીર તેણીને અબઘબીમાં સમજતુંજ ગયું.

તેણીએ ગાવાનું પુરું કરીધું ત્યારે તે મોટા દીવાનખાનામાં તમામ ચુપકીદી વ્યાપી રહી હતી. ફતેહના એક ધીમા મલકાત સાથે મેડમે પોતાની આસપાસ નજર ફેરવી. દરેક મહેસાપર તેણીએ લાગણીનો રતાશ ફરી વળેલો જોયો અને ફરી પાછું તેણીએ એજાલીએ અને પત્રી સીનોર રાંધ્યો સાથ ગાયું ને હવે તો લોકનું બાણે મગજજ ફેરવી મુક્યું.

હવેજ તેણીની ફતેહ માટે મુજારકળાદી આપવાની લેડી જેહાંગીરે પોતાની યજમાન દાખલ ફરજ વિચારી. તેણી તે એકત્રેમની નજદીક ગઈ. આય ગધો વખત, તે હાર તે તેજ હતો યા નહિ, તે તપાસવાની તક તેણી બેતીજ રહી હતી. તે હારપરજ તેણીની નજર ચીટકી બેઠી હતી.

ત્યારે જેહાંગીરની મરજ તે હાર મેડમ ડયુબાને ભેટજ કરવાની હતી તો તેને માટે તેણીને કંઈજ વાંધો હતો નહિ, પણ તેણીથી છુપાવવાની મકમદ શું ? તેણીને અગાઉથી ચેતાવી શું કરવા નહિ ? એમ જાણીતા હુશયાર ગાનારાંઓ અને એકત્રેસીઓને કીમતી ભેટ આપવાની ફેશન હતી, તે જોરશેદ ધરાધર સમજતી હતી. યુરોપનાં ઘણાક ગગન રાણીઓને હાથે બાણીતાં નાટકકારોને એમ કીમતી ભેટ મોગાદો આપવાનું તેણીએ મણું વાંચ્યું હતું. પણ તેજો-ગધાંજ સારી ચાલનાં ને એકબી ડાઘ વિનાનાં આજરૂદારો મરજ નીસાર થતો હતો. તેવીજ રીતે જો જેહાંગીરે ખી મેડમને તે નેકલેસ આપવાનો વિચાર કરીધો તો શા સારું તેથી તેણીને પોતાને અંજલિ ગણી હશે ? કાંય નહિ તેણીનું જેહાંગીરે પહેલાં મત

પુછ્યું! જાસ નહિ! એમ બુલ્લુ હોવી જોઈએ. એ હાર પેલાંજ પરવાળાંનો હોયો જોઈએ નહિ એવા વિચારથી ગનમાં મતોપ માની લઈ તેણી તે મોટા હોડાને નાકે પ્યાનાં નજદીક ઉમેલી મીઝીમ મેહેતા સાથે વાત કરતી મેડમ ડ્યુગા આગળ જવા ફરી.

આય અમોર મીઝીસ મેહેતા કોઈ જગરા કાનાસોરીવાલાં યૌરાં હતાં! તેવણને જોરકર જલ્લે લોડોની બદગોઈ કરવાનો હતો. તેવણ મેડમ ડ્યુગા સાથે વાત કરવાનીજ તક યોધતાં હતાં ને તે તેવણને જલદીજ મલી ગઈ. તેવણની તિશલુ આંખો મેડમ ડ્યુગાના વિચાર પારખવા તેણીના મુઠર મુખપર ઠરીજ રહી હતી. પણ તે મડમરી કોઈ જગરી કળાળાજ અને હુચ્ચાર હતી તેણીએ ફરી હુચ્ચાર મીઝીસ મેહેતાના જવાબો ઉડાવ્યે જ દીધા. આખી કિંદુસ્તાનનાં હનરથી એવાં કનવારખોરાં બેનાંઓ આવેની તો પણ આય આમે ઉલેલી મડમરીતું એક પારણુ પી હીલે નહિ તેવી તે હિમતવાદી હતી.

આનુશાનુ જોઈને ફરી ફરીને ખીમાં ડોકાંના લેહેકા કરતી બુવાન ને મુંદર ફેડી જેહાંગીર મેડમ ડ્યુગા નજદીક આવી પુચ્ચા તે ત્રણ એકમેકને ટીકતાં ફક્ત એકજ પગ સુપ ઉભાં.

લેડી જેહાંગીરે ધબ્બીજ મીડાસથી મેડમ ડ્યુગાની આજની મકસેસ માટે સુખા-રકળાદી આપી. પણ તેવણની આખનો તે પીંક કેવલપરજ બધો વખત ચીટકેલી રહી. નહિ! આય કંઈ ભુલી હતીજ નહિ

તેજ વિચીત્ર જાધની, તેજ વચમાનું પેન્દંત, તેજ આખ, જંધું તેજ હતું. અને ત્યારે લેડી જેહાંગીરે પોતાની જીદગીમાં એક મોટામા મોટી ભુલ દીધી. કે જેથી તેણીતું અવિધ્ય ચીડા જન્યુ. કંઈગી ખુરૂં હોવાનો તો તે જાપડીને ખ્યાલજ નહિ ગીયો.

ખરૂં હતું કે તેણી દુન્યાની મોજમજાહોને માટે જીવતી હતી. પેમાથી મળનાં સુજોના ખ્યાલો, દીનખઈ પુછ્યો આય નાદલી છોકરીનાં લેળાંપર અઘપાવ્યથી ગેમા-ટેલો હોવા છતાં દુન્યાની દાસી જાવુનો એક આંખો વટીક ખ્યાલ તે નીરહોશ જગ્યાને તેવણે આપેલો નહિ હતો.

અને ત્યારે જોરજોદે, દુન્યાનાં રંગદંઘથી તમામ અબાજુપણે જે રીતતું જોડી, તેણી એવું જોડી કે તેના પરીણામ માટે જો તેણીને આગમજથી જાગર હોતે તો તેણી પોતાની જીભજ કાપી નાખવાતું વધતું પસદ કરતે.

તેણીજે પોતાની નિરહોષતામાં એક મોટી ભુલ દીધી. તે સવાલથી શું જી મુંકજાન થયો તે કંઈ જી ખ્યાલ વિનાં તેણીજે મેડમ ડ્યુગાનાં, ચેહેરા ગમ જોયું.

“આય પચાતાં કેવાં મુઠર છે?” તેણી રંગદંઘ ઇએજમાં જોડી. “માડુસ વરે એ તમને આપ્યા ખરૂં કેની!”

વીજલીની માફક, આય જોલવાળી તે આંખનારાંઓ પર અચર થઈ.

જે વરસની વાત ઉપર હનીમુન શુભરી પેહેલવહેલો સાસરયામાં પગ મેલતાં સામુને જોઈને તેણીએ જોજ કીમમે તડકડ કરી તેવણને પોતાનાં દુશ્મન બનાવ્યાં હતા જ્યારે તેજ સામુની, “મારા જેવા બુદ્ધાં માણસોનો શીખામણ બી ઘણીક વેળાએ કાયદાકારક નીવડેચ, જોરશેદખાઈ, ને માહુરી તમુને સદલાહ છે કે તમે જેવી રીતે માહુરી સાથે વર્તયાંચ તેવી રીતે કોઈમી બીજાં સાથે વર્તો તેની અગાઉ એ તમારી હુલડઈતુ શું પરીણામ આવશે તેનો વિચાર કરવા જરા થોળજો.” એવી શીખામણ તેણીએ આજે ધ્યાન રાખી હોતે તો આય બીજો મુદ્દા ઉઠો કરવા પહેલાં તેણી ખુબ વિચાર કરતે.

આવી રીતની તડકડ સમજી કનવારજોરાં મીસીસ મેહેતાએ પોતાનો પંજો હોઠો નજદીક ધર્યો અને પછી ખડખડાત હસી પડયાં.

મેડમ ડ્યુબાએ પોતાની મુંદર તિક્ષણ આંખ્યો લેડી જેહાંગીર પર ફમામથી ઉંચકી.

“તમારાં વરે, લેડી જેહાંગીર? એ તે કેવો સવાલ? નહિજ. તેવણે મને કંઈ એ આપ્યોજ નથી.”

હતુર બી તેણી ચુપ રહી નહિ.

“નહિ તમે ભુલોચ, મેડમ; એ માહુરા વર તરફનીજ ભેટ છે. મે ગઈ કાલેજ એ હાર માહુરા વરની દરેસીંગ ટેબલનાં ખાનામા જોયલો.”

જોરશેદ ખાનુએ ઇધાણી નીશાની સાથે મડમની આખરૂ કાઢી.

“અહીંયાં તો એક કારસ થાયચ!” મીસીસ મેહેતાને એમાં ઘણી મજાક પડવા લાગી. “આલો હવે સર જેહાંગીરને આપણે શોધી દહાડીને એનો ખુલાસો માંજે.”

પરંતુ પંચાતીથી પોતાનું પેટ ભરનાર આય કપતી ને ઝેરી ઈંરીએ ત્યાંથી જેહાંગીરની શોધમાં ચાલતી પકડી.

કમનસીબે જેહાંગીર પોતે, નજદીકમાંજ, એક વગવાલા યુરોપીયન ફ્રેન્ડ સાથ વાત કરતા ઉભા હતા ને પોતાની મોહોરદારનાં મુખમાંથી પડેલા છેલ્લા શબ્દો અછડતા તેવણને કાને આવતાજ તેવણ હવે તેઓ તરફ સ્ત્રીધ્વા ચાલી આવ્યા.

તે મેડમની આંખ્યોમાંથી જાણે ગુસ્સાનાંજ આતશ ખરી પડતા હતા

“સર જેહાંગીર મોદી!” તેણીએ તે જોરોનેટ તરફ ગુસ્સાથી આંખ્યો ચમકાવી. “અહિયાં એક મોદી ભુલ ઘયલી લાગેચ લેડી જેહાંગીર મને હમના માહુરા અવાજ માટે મુખારકળાદી આપવા આવ્યાં ને તેવણુ ધારેચ કે આય માહુરા ગવાં પરનો નેકલેચ તમે મને ભેટ દીધોચ. ખચ્ચીત એ એક એવન મને એવો સવાલ કરેચ કે જે એક લેડીનાં મુખમાંથી કદી બી જાહાર પડયો નેઈએ. નહિ.”

“અલગત, એમાં કંઈથી ભુલ થયેલી લાગેચ, મેડમ” તેવણે ગયાચ કીધો.
ગુસ્સાથી કાસા ઠણક મારી ગયલા એડેરા સાથે તેવણ પોતાની મોહોરવાર તરફ ફર્યા.

“એવો સવાલ કરવાનું તમને શું કારણ મલ્યું?” તેવણે ગગગત કીધો.

“જો મેં ભુલ કીધી હોય તો તે માટે હું દરગીર છેવં. મેં કંઈ રૂઝ થતા પારેલું નહિ. વિચાર કર્યા વગરનું હું જોતી પડી.” તેણીએ અંદરથી પ્રુલ જતા હાથે કહ્યું.

“હું તુને તેને માટે પડી મવાદ ચખાડસ.” તેવણ તેણીનાં કાનપર પડી બળાડ્યા. “તુને જોમ જોલવાનું કારણ શું મલ્યું?”

તેણીએ ધારતીથી તેવણનાં એડેરામાં જોયું.

“કારણ! મને લાગું તે હું જોતી. મેં એવોજ હાર ગઇ કાલે તમારાં કેસીંગ ટેગલતા ખાલ્લામાં જોયલો.”

“તું માહરા કેસીંગ—રૂમમાં શું કરતીતો?”

“હું માહરા દાયમદ લીકસ થોપવા તે જોરકામાં ગયલી.”

“ત્યારે તું માહરા જોરકામાં જામુસપણું ચત્રાવવા ગયલી કેની?”

તેણીએ મગરૂરીથી પોતાની ડાક ઉચી ને તગી કીધી. ગુસ્સાથી તેણીનાં લખાંનો ચીનલો ચઢી ગીયો. આય નીચ ગાનારી અને બીજાના દેખતાં તે વર તેણી જેવી એક લેડીને આપમાન કરવાની કેમ ચેખી કરતો હતો!

“હું કેહેવુંય તેજ ખરું છે!” તેણીએ બી હાથે મીઝાઝ કીધો “જઈ કાલે હું તમારા રૂમમાં માહરાં રતીય લીકસ મોધવા ગયલી ને મેં આય હાર ત્યાં એક ખાનામાં જોયલો. જો મને ઘણાજ પસદ પડેલો હોવાથી મેં જોને ઘણીજ બારીકીથી તપાસેલો ને ત્યારે જોજ હાર આજે મેડમ ઇયુગાની ગરદન પર જોઇ હું જોટલી અજબ થઈ કે મેં વગર વિચારવે જોવનને પુછી લીધું.”

“ને ધાર, કે મેં જો જોવનને ભેટ બી કીધો તો તુને પુછવાની જરૂરનું શું હતી?”

“તે તો કંઈ બી નહિ, સિવાય કે ખાલી જાસાસા.”

“તો બી મને કેહેવા દેવો જાઈ સાહેબ કે તમે તમારે મનથી ઘણાજ હુસ્સા-રમાં ખપ્યાંય છતાં આય વેળાએ તો તમે મજબુત છેતરાયાંય.”

જોરશેઠ મુંગીજ ઉભી.

“હું આશા સમુચ, સાહેબ,” તેણી ખુદસા મોટા અવાજે જોલી “કે લેડી જેહાંગીર જરૂરજ જોરકામાં માહરી માફ માગી પોતાની ભુલ કબુલશે.”

“જોસ્ટ સરટનલી, મેડમ.” જેહાંગીરે ખાતી આપી.

“હું કંઈથી એવું કરવાનીજ નથી.” લેડી જેહાંગીરે ગુસ્સાથી માથું ફેરવવી મેલ્યું. “જો માહરૂં કામ નથી. જેહાંગીર તમે કોઈને બી કંઈ બી આપવા લેવા મુખત્યાર છેજો ત્યારે મને વગમાં પડવાની શું જરૂર છે!”

“પણ હું તુંને કેહુંયની જોરશેઠ કે એ હાર મેં નથી આપ્યો!”

તુરંતકારથી તેણીનો ચહેરો વધતો લાલ જન્યો.

“તમે હવે મુગા રહેસો તેજ જાહેતર થશે.” તેણી જોતી.

“પણ તુંને કંઈ જી કરી મેડમ ડયુગાની માફી તો માંગવીજ પડશે,” તેવણે જીદ લીધી.

“કદી જી નહિ, એજ હાર; મેં ગઈ કાલે તમારાં જાનામાં જોયલો હું જીલ કરતીજ નથી. કારણ મેં પોતે એ હાર માહરાં ગળાંમાં પેહેરી જોયલો.”

મેડમનો જીવ ખુશ થઈ ગીયો આય સુંદર સર્વની માનીતી લેડી જેહાંગીરે તે હાર માટે કેવી આતુરતા દેખાડી હોશે!

“જેને હું ખરૂં ધારૂં તેને જોડું છે કહી માફ માંગવાનું ઘણુંજ એગમડું કેહેવાય. એ મેં ગઈ કાલેજ જોયલાં પરવાલા છે ને તે તમે મેડમને ભેટ આપ્યાં તો મને તેથી શા માટે માફ માંગવી જોઈએ?”

“આય પારસન જી કોઈ જળરી હિમ્મતવાલી છે!” મેડમે મનથી વમાર્યું ને હવે તેવણે ત્યાથી લાજમાં ખરતી માપવામાંજ ડહાપણ જોયું.

“આવો સીન થવા માટે હું ઘણીજ દલગીર છેવું, સાહેબ, મને હવે જવાની રજા આપસો! હું હવે માહરૂં જોનજેજમેંટ પુરૂ કરવા રહી શકતી નથી અને જ્યાં સુધી લેડી જેહાંગીર માહરી માફ માગશે નહિ ત્યાં સુધી તમારા ઘેરની સીડી હું ચડી શકશ નહિ.”

“ત્યારે તો મેડમ હું કેહેવાને ઘણીજ દલગીર છેવું કે સદા તમુને માહરા ઘેરની જાહારજ રહેવું પડશે.” લેડી જેહાંગીરે તોરમાંજ જવાબ કયો.

શાંત રહેવાની મજબુત કોશેશ કરી મેડમે પોતાનાં લાલ હોઠો મજબુત ખીસ્યા.

“હું તમને ત્યારે છેલ્લી સલામ ઈચ્છુચ, સાહેબ, જ્યાંસુધી મને લેડી જેહાંગીર તરફથી માફી પત્ર મળશે નહિ ત્યાંસુધી હું તમારી સાથે વાત કરી શકશ નહિ.”

અને તેણી સડસડાટ હોલ વતાવી સીડી આગળ આવી ઠલી જેહાંગીરની તેણી પાછળ ઘડકતે જગરે ધમડાયા.

“તુ માહરી સાથે ગુસ્સે થઈને શું કરેચ, મસાયા!” તેવણ આય મેડમરી આગળ ફગળી પડયા.

“માહરા સાહેબ” તેણી ગુસ્સાથી ચમકતી આંખો સાથે તેની તરફ ફરી “તમુને ઘણીજ સંભાળ રાખવી હતી! એ નેકલેચ તમે ઉઘાડા જાનામાં રજાડતો નાખ્યો ત્યારેજ તમારી બેરીએ પારખ્યુ કેની! સાલળી લેવો! જ્યાંસુધી હું તમારી બેરી તરફથી લજેલી માફી મેળવશ નહિ ત્યાંસુધી હું તમારી સાથે એકબી જોલ વાત કરવાની નથી.”

(માંઘણ છે.)

વરમા એન્ડ કુંડો

પરફ્યુમર્સ

ના બનાવેલ ઓટો ડીરોલ ક્રેડેનટ, લેમ્બીન, વેડરોલ વાહીટરોલ, એરીમ્બા
હેર ઓફરો એમ્બા ક્રેપરેલ તેલ અને ઉમદા મુગધી વમાણામાથી બનાવેલા છે
વાહીટ ઓઇલ બીલકુલ વાપરવામા આવતુ નથી, બાલને વધારી નરમ
મુવાળા કાળા ચમકતા બનાવે છે વધારે પ્રશ્નના દરવા જરૂર નથી કારણ
તેની પ્યોરીટી ઉપર મોહિત થઈ હજારો સ્ત્રી, પુરુષો અને
વિધર્મીઓ પોતાના બાલ ઉપરના છે- ઓઇલની સહા
યતાથી અપ દુ ટટની ફેગનમા શણગારે છે
દરેક સ્ટોર અને રેસ્ટોરનમા વેચાય છે

કીમત દર બાટલી ટીક રૂ. ૧ પોસ્ટેજ જુદું.

સોલ એજન્ટ-

ટી. એચ. ઠક્કર, સેન્ટ સાયુના વેપારી.

નાં ૭ હીસોજા, સ્ટ્રીટ, ત્યકલા કોસ લેન, મુંબઈ નાં ૩.

અમારે ત્યાં દરેક જાતના લેડન અને પેગીસના એન્ટ, માણુ, ટોઇલેટ પાવડરોના
મોટો જથ્થો હમણાજ આવી પુગો છે જથ્થાબધ વેપારીઓએ પોતાના લાભને
ખાતર એક વખત પ્રાઇમ લીસ્ટ મંગાવવા ખાસ ઝરૂર કરવામા આવે છે.

કાણુ કહેછ કે દુકા વાળ લાંબા થતા નથી? કાણુ કહેછ કે ખરી ગયલા ભાલ
પાછા આપતા નથી? કાણુ કહેછ કે ખરલચડા વાલો નરમ રેશમ
જેવા થતા નથી?

એ બધુ બોલવુ સફતર હળંગ છે.

મધરાસ હેર ઑઈલ.

એ બધાં વાધાઓનો ખોટ. પુરવાર કરે છે. એ વિખ્યાત તેલ બાલને રેશમ
જેવા નરમ, સુવાળા ને ચલકતા કરે છે. તેનો કાળાસ ટકાવી રાખે છે, માથાંને
ઠંડક આપે છે. મગજને આરામ તેમજ શક્તિ બદ્ધે છે. શીશી એકના આના ખાર

સોલ એજન્ટ:—સોહરાબજી ડી. પટેલ,

પ્રોવીઝન એન્ડ પેટન્ટ મેડીસીન મરચન્ટ,

પારસી બજાર, કોટ, મુંબઈ.

ધ્યાન રાખજો આ તમારા લાલ માટે છે!

કારણ કે

આ વખતમા
બજારમાં લાવના
ઠેકાના નથી પણ અમે
એકજ ક્રીકાયત
લાવ રાખેલો છે માટે
જો તમુને દરેક ચીજ
જેવીકેદરેક કંપનીની
પેટન્ટ મેડીસીન,

પ્રોવીઝન, પરફ્યુમરી
વીગેરે વીગેરે જોઈતી
હોય તો નીચલા
ઠેકાણે આવી ખાત્રી
કરો.

અહારગામના ઓ
રડરપર પુરતુ ધ્યાન
આપવામાં આવશે.

હિન્દ સરજમીનની ભગર અનન્યુમનનો ખોરશેદ.

મરહુમ મહાત્માની કીર્તિવંત જીવંતો અહેવાલ.

નવસારીથી એક ખમરપત્રી જાણવે છે કે દેશાધિપત્રી શ્રી ખુશીદત્ત તેહેમુરજીની રીવાજ ગણુતરી મુજબ એકમે તેવાવીઅમી બાજ તારીખ ૧૯ થી જાનેવારી ૧૯૨૧ રોજ મોહર માહે અમરદાદ સતે ૧૯૨૦ ને દીને હોવાથી દોઢ સદીથી આવતા આવેલા રીવાજ મુજબ ભગર અનન્યુમન માહોમાહે ઉધરાણુ કરી તથા પાક આતશબહેરામ સાહેબની ઉપજમાંથી ૬૨ ગારી એકાં કરેલા નાણામાંથી એક દીરસ આગમન મરહુમની “ખુશીદ વાડીમા” મહેવારના તથા બપોરના જમણુ વડા દસ્તુરજીની આગેવાની હેઠળ કરી એ નામવરના તમામ નાના મોટા નખી-રાઓને ખાણું ઉપર નોનપાં હતા. અને મરહુમ તરફના જાતીઆવ તથા જાનફેશાની અતાની હતી. અને જાજાને દહાડે એ દેશાધિપત્રી ઉપલીજ “ખુશીદ વાડીમા” એ નામદારના તરફમાં કાહાડેલી જગીરીની ઉપજમાંથી વડા દેશાધિપત્રી આગેવાની હેઠળ મહેવારના ભગર અનન્યુમન તથા મીનોચેર હામજીની ચારે સાથવાલા મોખેદ અનન્યુમનતું જશન કરવામાં આવ્યા ઉપરાંત ભગર અનન્યુમનતું જગણુ કરવામાં આવ્યું હતું.

આ વેળાએ મીઠા મેરવાતજ આદરજ દેશાધિપત્રી નીચે મુજબ લાખણુ આપ્યું હતું:—

આ દેશાધિપત્રી સાહેબને જાખતાવર જનમ રોજ અરસીસવાગ માહો અમરપનદાદ સતે ૧૦૬૭ ઇ. સ. ૧૨૯૮ માં ચરો હતો. એમનાં માતાજીનું નામ જાહંમાએ અને પુત્ર્ય પીતા-જીનું નામ તેહેમુવજી રસતમજ દેશાધિપત્રી એમના મહાન પીતાજીએ ઇ. સ. ૧૭૦૦ માં મોગજ શહેનશાહત તરફથી નવસારીની દેશાધિપત્રી મંપાદન કરવાથી એઓ સાહેબની મુજબ અટક “સીરવઈ” હતી તે જહી “દેશાધિ” એકમજ ધારણુ કર્યો હતો, અને એ નામવર દેશા-ધિપત્રીએ ભગર અનન્યુમનની આગમરી તથા વડા દેશાધિપત્રી માદી સ્થાપી હતી, અને પ્રથમ મગર મોખેદો તથા કંદર મોખેદો નદી કાગરે જરશનુમ લેવા જતા હતા તેમની અડચણુ અને મુશકેલી દુર કરવા માટે પોતાની માલીકીની વેરાવજ આમની જમીનમાં “જરશનુમગાહ” માટે અલાહેદી જમીન કાહાડી આપી હતી

એ અગો દેશાધિપત્રીએ નવસારીની રેબાને મુમજમાન દાદમેના જુમમાંથી નચાવવા માટે શ્રીમંત ગાયમવાડ મરદારતા વડીવ પીલાજીરાવ ગાયમવાડ જેવજી “મોનગદના” કીલામાં હતા

તેમને સમજાવી તથા બનતી મદદ આપી નવસારીમાં પગપેસારો કરાવી મુખ્યમંત્રીને નવાગેને મારી હાથપો હતો. ત્યારથી ગાયકવાડ સરકાર એ દેશાધિપતિના મેટા મીત્ર અને મહેકાર થયા હતા. અને તે મીત્રની મદદ પાછળથી 'બગર અનશ્વુગનના' હકો રચાયાની કૃતિમાં ધૂણીજ કીમતી થઈ પડી હતી. એ દેશાધિપતિએ આઠ દીવસ આગમજથી પોતાના મોતની આગાહી ખરશેદજી સાહેબને કીધી હતી જે વીસેતું વીવેચન મહારાજા પુરશેદ દેશાધિ પોતાના મુખારક દસ્તખતે કાગેલી બાપેઆરીમાં ગાહુજ અસરકારક અને દોન ઉરકેરનારી, ધમારતમાં કરે છે, મુજરતા પહેલા ખાસ ખેખીઆ મારફતે એક કાગજ સોનમઠ ગાયકવાડ સરકાર ઉપર મોકલ્યું હતું, અને એક કાગજ હાથેહથ પોહોઆડવા પુરશેદજી સાહેબને આપ્યું હતું અને પુર દમામ અને ધમતથી રાજ પ્રગ્નના સંતોષ વચ્ચે હાકમી ભોગવી ઇ. સ. ૧૭૨૮ માં બેહસ્તનશીન થવાથી દેશાધિપતિ સાહેબ પુરશેદજી તેહમુરજી એકત્રીન વરસની ઉંમરે માદી ઉપર આવ્યા હતા. અને જો કે તે માદી મુશાય અને મોધરાના કુલોથી 'મધેત્રી મધ્યમતની માદી પોતાના પવીત્ર પીતાજી તરફથી મલવા છતાં થોડાં રસ મુધી 'બગર અનશ્વુગનને' ખાતર તેઓ સાહેબને તે કાંદા મગાન થઈ પડી હતી. કેમકે તે વખતે આ અનશ્વુગનને ચોતરફથી આક્રમ્ત અને હાડ-મારીના વાદકથી ઘેરાઈ ગયેલી હતી. પુરશેદજી સાહેબના જન્મ અંગાઉ ગસો વરસથી સંખ્યાબંધ હાંદેશા અને દુખો તથા હાડમારીઓ બમરીઆઓને ખગવી પડી હતી. તેઓના હકો હુઝાવા ઉપરાંત ખોટા તોહમોતોના ભોગ થઈ કેમ્ખાના વટીક ભોગવવા પડ્યા હતા. અને ખરવર-દેગાર સીવાય એ બધી અનશ્વુગનનો કોઈ બચાવનાર ન હતો. પણ આખરે "ખોરશેદ દેશાધિ" પેલા પડો અને બગરનો બાહેધર થયો અને ત્યારથી તે આજની ધડી મુધી તો "ખરશેદજી બાપા"ના હડકા નામથી ઓળખાયા હાગ્યો અને હાંદેશાં વરતો એકેએક ભગરીઓ સાથા અતકરભૂથી રોજ તેનું નામ રોકેકો વખત બાણતરીમાં વાદ કરે છે.

બગર અશ્વુગન પ્રથમ એક તરફથી.

૧. સંમતિઓની સરકશીથી આકતમાં દુગવા ઉપરાંત ખીજી બાણુથી મીનોએદર હોગજી સાથની મનફેરીમાં મહાત થયોહું હતું. ત્રીજી તરફથી બેહદીનો સાથની બેદીલી આણુમ હતી તેવામાં એકી તરફથી મરકારની સતાવણી વીરવમાં આવી ઉભી હતી. તે એવી રીતે કે ધરા-નથી નાશી આવ્યા પછી મેબેદોએ સાતસો વરસ ઉપર પોતપોતાના પંથકની જાગીરવારતીની હદો મુકર કીધી હતી અને તે મુજબ આગલ થતો હતો. પણ ચારસો વરસ ઉપર નવસારીના પ્રખ્યાત બેહદીન મોટા અકાગર અને દેશાધિ આગાસામાંગાસાએ ધરાનશાહાંના આતશબેદરાગ સાહેબ જે હાલ ઉડવાડે છે તે પ્રથમ જુદાં જુદાં ગયકે રાખ્યા પછી છેવટ વાંસદા ગામમાં આવ્યા હતા. જ્યાં શેનદો કરવા ઉપજા ધરમી દેશાધિ આદર મદીનામાં જતા હતા પણ તે વખતે ચોમાસાની મોસમ હોવાથી ધણીજ તકલીફ પડતી હતી. અમળ સંમતિવાદા મેબેદોને સમજુત કીધી કે તમે નવસારી આવો તો સાફ ને લોકે કશુમ કીડું. પણ નવસારીના અન-શ્વુગનની મંગળી લેવા દેવું તે વખતે "બગર તથા કદર" એકત્ર-પંથકના હતા. અને જન્મમાન-વટી મારેજ મળી ખાતા હતા નવસારી અનશ્વુગને આતશબેદરાગ લાવવા કશુવન આપી પણ તે એ શરતથી કે આગાસાં લખ્યા મુજબ દમારા પંથકને સંમતિવાદા મેબેદો દસ્તક કરે નહી. આ વાત તે મેબેદોએ કમુલ કરવાથી આનશબેદરાગ સાહેબ નવસારી લાગ્યા. થોડો વખત મગાયાનીથી સાફ પળ પછી નેઓએ બગરના દક ઉપર ત્રાપ મારી અને હાંમે

ક મેળવવા પામ્યા ને ઉપરથી હરખમા આવી જઈ તેઓ નીચે મુજબ દોળાના શયદો માથા ને ફારસીમા છે પણ તેના ગુજરાતી તરજુમે નીચે મુજબ છે. ઓ જગતના કીરતાર-ક મનસનીના દેશાઈ ખુરશેદજીના આશ્રાથી ભગર સાથેના ટોત્રો ફનેહ મેળવી આરામ પામયો કે અને ઇજતદાર દસ્તુરોના જાહેજલાલીમા વધારો થયો છે માટે હમે અતઃકરણથી તારી વીત્ર જનાયમા દોળા ચુંદીએ છઠ્ઠે કે તે સરદારને હમેશા તેના ખાનદાન સાથ અને જાહે-જલાલી સાથ ખુશ રાખ કેમકે તેની નેક ફરદારીથી નવસારીગાનો ફેસાદ દફે થઈ એ કર્યાએ શલજર ખાગતુ રૂપ પકડ્યુ છે તેમજ બેહેદીન સાહેબો પણ ખુશ થાય છે. કેમકે સથેતો ટોટા ખુરશેદ દેશાઈની કારકીરદીથી નાખુદ થઈ પુરતી સમાધાની થઈ છે ને જે ખોરશેદ નેક નધવત અને પાક ખસલતનો છે જેની નેક ઝેરફારીની તારીફ દરેક ઠેકાણે “ખોરશેદ” ના તુરની માફક પ્રકાશે છે. ખોદતાલાએ તેને જાતી અક્લ જક્ષી છે, તે પોતાની રોશન અક્લથી સધળાં નેક કામે જાળવી ફતેહ મેવવે છે. માટે એ પરવરદેગાર તેને હમેશાં ખુશ અને ઇજતમદ રાખ. કેમકે ઓ ખોદાને દાનાવ ખનાવ પણ ગરીબ મેખેદાનાં ટોલામા એક એવું તો મોતી પેદા કર્યું છે કે તેના અમકારાથી ભગરીઆ મેખેદોના ટોલાને હમેશાની ઇજત રાણુક અને દોલત મળી છે.

આવી રીતે ભગરીઆઓને સંજલુ તથા બેહેદીનો પાસે હક અપાવવા છતા ખુરશેદજી સાહેબના મત મુજબ ભગર માટે હજુ એક કામ કરવાનું બાકી હતું કેમકે તેવણ સોહેબને લાગ્યું કે સંજલુવાલા મેખેદો આપના પંચકમાં આવી વરયા છે માટે તેમની ગરણ છવ-ણની કીયા ભગરીઆઓએ કરવી જોઈએ અને તેટલા માટે તેવણે અનજુમન ખોલાવી પોતાનો વીચાર જાહેર કર્યો અને સંજલુ મેખેદોને ખોલાવી કહ્યું કે હમરા વડીલો સાધના લખાણ મુજબ તમારા મરણ છવણના કામ હમારી અનજુમનેજ કરવાના છે. આ નવી તક-રાર ઉપરથી તેઓએ અસલ દસ્તાવેજ જેવા માગ્યા ને દેખાડવાથી તેઓ ભગરીઆઓને પુરા તામે થયા અને એમ ફેટલીક મુદત સુધી ચાલ્યુ પણ પછી લોક ફેટલાકોના ભમાનુવાથી સોનગઢ વામાજીરાવ ગાયકવાડ પામે દેશાઈની વીરુધ ફરીઆદ લેઈ ગયા. ને વીરોની ખબર દેશાઈશ્રીને પડવાથી પોતે સોનગઢ ગયા. દરબારમાં હાજર થયા. સરકારે સંજલુવાલા-ઓની તકરાર માંખળીને ખુરશેદજી સાહેબ પાસે ખુલાશે માંગ્યો. ને ઉપરથી સેંકડો વરંસ આગમજ પંચકની ખાજદ ને જે લખાણે સંજલુ ભગરીઆ ગોદાવરા બહ્યા અને ખંજાતા મેખેદો વમે જજમાનવરતી માટે ચએલાં, તે જતાવમાં, અને સરકારને દરેક વીગતો બારી-કાઈથી સમજાવી, અને કહ્યું કે ફરીઆદ લાવનારા ખરેખરા ખોટી સતાવણી કરનારા તથા બુલથાપ આપનારા છે. આ ઉપરથી દેશાઈજી વીરુધ શું પુરાવા છે તે સાચી પક્ષ પાસે સરકારે માંગ્યા. સંજલુઓ ખુરશેદ દેશાઈના ખરા ખુલાસાથી લાઇલાજ થઈ ગયા અને નાઉમેદ થઈ અરજ કીધી કે “સાહેબ હમેને રજ આપો તો હમારા આનરને લેઈ અસલ વતન જઈએ” સંજલુઓની આ અરજ સાંભળી ગાયકવાડે ખોરશેદ દેશાઈ તરફ નજર કીધી ને ઉપરથી તેવણે જણાવ્યું કે “હમારા નંયાગાનોના લેખી રીવાજ મુજબ સંજલુ સાહેબો નવચારીમાં વસે તો હમેને હરકત નથી” પણ સંજલુઓએ ફરીને અરજ કીધી કે “હમેને પરવાનો કરી આપો તો હમે હમારે વતન જઈએ” તે મુજબ પરવાનો કરી આપ્યો. ને તારીખ ૬ સપ્ટેમ્બર મને ૧૭૪૦ નો છે.

જેહીન મેઘાઈ મારેન માગ્યાની બની દાનગોશી આ કાગળાનુ બી રોપાસુ હતુ જેના રોપાને અમેરનાન દેસાઈ ખોરજે-ની કુલેથી ઉપર મુજબ વડમુનથી હમેડી નાગવામા આનપો, આે નનશારીમાથી મ્હાઆ રીયા હુ થયા અને બમરીઆઓ ગુજરાણુનુ સાનણુ મીચુ.

આ મમ માટે ખુરોદ દેહાક્રને લગનગ એક મહીમે, મોનગદ જેના દુરતા મની અને પાહાડી પન્દેમા નેહેવુ પડીયુ આે રજ ખમરી પડી તેનુ મહુનમ લગાણુ વીમતનાન કામજ એઓ નાહેરો પોતાના મોગમીત મુગાપાદા મારેમ્હ શેડ ઉર તારીખ ૧૦ સપ્ટેમગ સને ૧૭૪૦ આ લણાજ દીન ઉનકેરનારા પન તખેએ છે,

એ તામીર પોતાના લાગવગથી મોનગદના સુમેદાર નાગાજીમવ મામકનાડ માદકતે સવત ૧૭૮૭ ના કારતક ૨૬ ૧૪ ને દીને ક્રીમતી દસ્તાવેજે પરાની વર્ડ બારીયા તથા મીનોએરો દોમગની મામનાના મરણુ વીગેરેની ક્રીવાઓ કરગન હમ જદત દસ્તાવેજ કાની લીધા છે

તેમજ બમરીની અનગુમનની મરેપગી સતા અને ટેક જળવરા માટે બમર અકા ખરેની પન્દેનની વગર ધરમના અથે સ્થપાય નાની એના લેખ કરાની લીધા છે જેના આધારે બમર અનગુમન ઈં સં ૧૮૮૩ મા પાંતીશ હુમતમા વવસાડની ટારેમા ખેરમામ અગીવાડી તથા દોખમુ મનનાનો હન પેતાનો સામીત મગવા ઉપરાત ઇં સં ૧૮૮૯ મા નવમારીમા વાહાડવાજ તરૂથી માધમામા આવેરી અગીવાડી ૧૧ કેમમા ત્રણુ કારેમા દશ વર મા આરમામા દહી અગીવાડી નરોગમી હાધકાર ૧૧ છેવના દેસના મુજબ ખરોડાવવા ફતેહ પામી છે

વગી સવત ૧૭૮૭ ના અર્ધી આનણુ શુક ૪ ને દીને મામનાડ અકાર પાસે પરાનો મેળની દાનતી મોગ વીસ્તારની દોખમાસાની જમીન મેળવવા ઉપરાત તથા માણુમ્હ કોડ દોખમુ વાધનાર હોવાથી માન પયદા વીગેરે જે આવે તની ઉપર જમાત ન લેવા મારીને પરનાનો મેળવો છે જેના આધારે ઇં સં ૧૭૭૭ મા મપ્પી શેડ નગરવાનજ રતનજ તાતા સાહેમે નવમારીમા દોખમુ માધ્યુ ત્યારે તે વખતના નનમા વડા દેશાધજ બરનેર-માધ્યે દાતના રીવાજસવ મહારાજને ઉપના લેખના આધારે અનગ કાધી આે જમાતના રપીઆ બે હમર માદ કરગ્યા છે

આ તે! તાતા શેડ જેમા વજાખની જીઆનો કાએગ યો પણુ એમ કામ હવે પડી અનગુમન ક કાધવી ઠરે તે! તેને મામ છે

ગાની રીને દેશાધ ખુરનેમ્હએ બમર અનગુમનને ચોતરૂથી ઘેરાએરી દાતતમાથી મુકત કરના પડી પોતાના મનની મોરામા મેળી હમે- પદ પાડી બમર અનગુમનને રસ્તાખેજ મુકીનુ સાગયક મરી આણુ છે. તે એ કે નવમારીમાથી ઇં સં ૧૭૪૦ મા મગાણુગો આતશ ખહેગમ લેઇ જવા પડી એહ ખગર શા મરણુથી આનસમેડેસમ તાકીદે પડ્યમામા નહીં આવ્યા એ એક જાનએમી છે કેમકે સવત ૧૮૦૧મા એગે ઇં સં ૧૮૭૨ મા તારીખ ૧૯ અક્ટોબરની દીને તમામ અનગુમનો રપીયનના જસનમા ખેરશેર દેશાકને આનતોદરામ માટે અરજ કાધી તે અરો ને તે પરચમા માલે લીધુ તેમની તહેરસ્તી બજાન અને ઇં મ ૧૭૮૫ની તારીખ ૨ કીમે મકે પાક કેમનો તખ્ત દીન કરમામા આગો હતો

આ વખતે હુશીઆરમાં હુશીઆર બગીચો મોઝેદા પ્રથમ સુટી કાઢાવવામાં આવ્યા હતા, અને તેમાંથી શો મોઝે સાહેબો સુટી કાઢાડી. આતશ બહેરામ સાહેબની કીયાના શરૂઆત રૂબ ૧ માહે તીર અને ૧૧૩૪ તારીખ પદર બનેવારી સને ૧૭૬૪ ને દીને અમલ કેતાબ મુજબ શરૂ કરવામાં આવી હતી.

આ વખતે સનણવાલાઓએ સુરત મોદીઈ આગલ ફરીઆદ કીધી કે દોદશ ગાઉના અંતરમાં એક આતશબહેરામ છતાં જીવ ગંધાય નહી.

ખોરોદ દેશાઈએ આતશબહેરામનું કામ શરૂ કરતાં પોતાના બખ્તાવર અને મુબારક મોતીના જેવા દસ્તખતથી પોતાના રોજબેજમાં નીચે મુજબ લખ્યું છે.

‘ધર ખાતે શ્રી આતશબહેરામ નવા પરથ્યા તેના ખરથ માટે કાહડો.’

આથી રીતે ૩૫૧૫ ૫૦૦-૧૫૦-૧૦૦ વીગેરે રકમો લખેલી છે: છેવટે જ્યારે બવા આતશ તૈયાર થઇ રહ્યા ત્યારે લખે છે કે ‘ધર ખાતે શ્રી આતશ એક પાતરામાં એકકા કરી તે વાર લાગ—૧૦ મુખ્બડ અજુ એક ૧ હુબાન.’

જે વખતે આતશબહેરામ સાહેબ તખ્તનશીન થયા ત્યારે સુરત બરથ વીગેરેના ગેરી-આઓ તથા લોકો આવેલા તેમને ચાર દીવમ સુધી પોતે પોતાના પદરના પૈમાંથી ખોરાકી પુરી પાડવા ઉપરાંત તેમને હજારો ૩૫૧૫ના શાય દોશાલા અર્પણ કરવા ઉપરાંત તે નામની જોડીઓએ તેમજ શુદ્ધ શુદ્ધ શહેરો કર્યા તથા નાનાના નાના ગામની અનજુમને પોત પોતાની શક્તી પ્રમાણે કીમતી શાયો અમરશીઓ તથા રૂપાનાણાની બેટા ખુરોદ દેશાઈને કીધી હતી જેની વીગતવાર તપસીલ પોતાના હાથ દસ્તકથી પોતાના ચોપડામાં લખેલી છે, તેમજ બગરીઆ મીનીયેરહેમજ સાથ સંજળા ગોદાવરા બરથ અનજુમને આશોગદ આપી છે અને આતશબહેરામ સાહેબના કાફી લાહટ તથા ચુના ધોળામણ તથા જશન અને મુખ્બડની ગામી તથા વડી દરેબહેરામાં લાહટ તથા પરખ ગાહામયાર વીગેરેના ચાલીસ ઉપર જશનો માટે પોતાના મોટા વજીફ નામે આતશની કીઆરી, રોડલવાળો વજીફ, હાડવો વજીફ, કરંજીઓ વજીફ તથા ખુરોદવારીની ઉપજ અલાહેદી તરફમાં કહાડેલી છે, જેમાંથી આગની ઘડી સુધી એ તમામ ખરથો મરદુમના ગાદી વારસ તરફથી કરવામાં આવે છે અને જે તમામ વજીફ કીમત ગાયકવાડ સરકારે પોતાની ‘કલમજ ધીસ દાખલ કરી તેની સલામતીને ગાટે ખુલદ બ્રીટીશ મંદારે વંશપરંપગની જમીનગીરી આપેલી છે. મહાન ખુરોદ દેશાઈના આવા પદેપકારી કામ માટે બગર અનજુમને તેમને મરદાર સરવરે અનજુમન તથા ખુરોદજ બાપા’નો ગાનવંત એકકાજ આપેલો છે જે બખ્તાવર નામ આગની ઘડી સુધી દેશપરદેશમાં વરતા એકેએક બગરીઆ માન અને ખ્યારની લાગણીથી યાદ કરે છે.

એટલુંજ નહી પણ હાલના તથા આગળના દાનાવ અને દુરઅદેશ બગરીઆ તો એમ કહે છે અને કહેતા હતા કે હમાગ દીમ ઉપર રવા છે તેથી ખુરોદજ દેશાઈના છે. બગર અનજુમ ગીરદેશીમાં સપડાએલી હતી તેનું સર આશમાનજો એ પવિત્ર નરે લગાડી કમાણીના માધને કરી આપેલા હેવાથી તે માહેબો એમ ખોલતા કે:—‘બગરીઆ કંચરી’ના હતા તેને ખુરોદજ બાપાએ ‘કંચન’ના બનાવ્યા છે,

આખાં હાંદમાંની સર્વેથી સરસ બરસનુમગાહ.

એ દેશાધિપતિ બગર અત્યુમનના ગોળેદોને બરસનુમ લેવા માટે પોતાની 'પુરશેઃ' વારીમાંથી મોટા વીસ્તારી 'બરસનુમગાહ' માટે જમીન કઢાડી આપેલી છે જેમાં ૫૬૫ તથા ખીણના દેખાવ છે અને ધરમ પુરતકમા લખવા મુજબ તેની લંબાઈ પહોળાઈ છે એમ લાંબરે લાંબરે તે નજરે જોઈ અભીપ્રાય આપેલો છે અને આખા હાંદુસ્તાનમાં એવું 'બરસનુમ ગાહ' નથી જોવા કહેવામાં આવે છે. એ બરસનુમગાહ તરફ જવાના રસ્તાની આસપાસ શુભાચ મોમરનાં જાડો આવેલા છે. એમ 'આનીમ એકરની', 'પુરશેઃ વારી'માંથી મહેસરના રવાનો જવા માટે મોટી જમીન તથા નામદાર સરકાર, સર જમશેદજી છાંવાદને તેમજ અખી રોક રતનજી દાદાબાઈ નાતાને વરવેસ્તીએને વાપરવા માટે બંગલા બાંધવા જમીન આપેલી છે તથા પોતે પોતાના વખતમાં ત્યાં બે બંગલા સરખવસરે વરવેસ્તીઓને વાપરવા બાંધી આપવા ઉપરાંત દેશપરદેશના દુનગે વેપારીઓને તેમના માવના ત્યાં છોડવા તથા આન્નાએમ લેવા મોટા વીસ્તારની જગા કઢાડી આપવા ઉપરાંત એમ ત્રીજા મીયા ખાણીના કુવા ખોદાવી આપવા ઉપરાંત તપસારીના તેમજ આસપાસના ગામોના તપાનધ કુવા બંધાવી આપ્યા છે.

એ નામકર તરે પોતાની બગરને જે જે હમે અપાયેલા તેમાં કમીનસની પાછળાંકી દરવા મુજબ તથા સુરતના મોટા લદાપતી શેઠીઆ જે એમના મોટા મીત્ર અને વેપારમાં ભાગીપા હતા તેમની લામવગ લણી ચાલુ હતી પણ નરકુમ પોતાના રોળીના હકને માટે ચીલદાઈથી વળગી રહી તેમની માગણીને મચક આપવા ન હતા.

વળી બગર અત્યુમનની સર્વેપરી સત્તા ગરજાર બેમાડવાથી મુબંદમાંના ધણા માનવર શેઠીઆઓએ વારંવાર ત્રેયે વરસીએ વીગેરે મુબંદમાં કરવા દેવાની મીનતગતરી કરી હતી પણ તેમ કરવા ચોક્કસ હતીયો બતાવી સાધ ના પાડી હતી. મરકુમ લખોપતી તથા દત્તરે એકર જમીનના માલિક છતાં ધણાજ માલિકથી રહેતા હતા. અને દરજારમાં ધણાજ મદા પેશાકમાં જતા હતા અને રહએતની મરીબાઈ બહુથી બપારે બપારે સરકાર મેહમુજ વધારવા દરાર કરે કે તુરત પોતે તેનો અટકાવ કરતા હતા. આવી રીતે રહએતની યોરટ બતાવી કરતા હતા.

એમના વખતમાં તરવેસ્તીએ મરીબાઈને લીધે મોટી હમરતી થવા છતાં નવજોન તથા લગન કરતા નહતા કેમકે નવજોન પ્રજા દરજે અપેરનાનો વડીક રૂપાનાંણું વહેંચતા હતાં જેથી ઘણી વખત કરજ કરવાનો તખમ આવનો હોવાથી પોતે તે રીવાજ મંદતર બંધ કરીને અને નવજોનમાં ખાણીપીણી કે વેહેંચાણુ નહી કરવા તથા લગન પ્રમગે ચોક્કસ રાઈઆજ વેહેવાકને આપવા દરવો કર્યો હતા જે લાજ કાજ સુધી અમવમાં આવવા હતા અને આજેની દાનાવ લોક તે દરવને પાક કરે છે. નવજોન પ્રમગે રૂપાનાંણું નહી વહેંચનાં નાજીએર તથા ખામકતા કરકા વહેંચવા બદોબરન કર્યો હતો જે આજેની તેમ ચારે છે.

મરાહુર બાત એ છે કે એમના મામાજી રતનજી આંગીઆ જેમને ત્યાં એમના માહેબ નાનપણમાં ઉછર્યા હતા અને તેની કરસનાઈમાં મોટી હીમતનો સાલીમ એકરનો વહુદો ખરીદી તેને મામાજીજી 'રતનસરી' નામ આપી બેટ આપેલો આરે ખી મેલુદ છે, તેમજ ચીનની સફર કરી આવી પામકુમથી પોતાના દરજેની નવજોન કીધી. ખાણું મોટા

પાયા ઉપર કીડુ અને ઘેતનાથા સાથે મોઢારનરને નરી ગાડી પહેરા ની ગામમાં ફેરવવા જેમ ફરવાનો અસર રીતજ હોતો. આ વાતની દેશાનુજને ખચર પડતાથી યજુજ ગુરમે ધયા અને પોતાના પારખી નોકરોને મોકલાવી એકદમ સરવસ અટકાવી વાલીઓને કાઢાડી મુકવા અને માંખીએ જુની સાડી પહેરાવી જ્યાં જ્યાં નરી સાડી પહેરી ફરેવા ત્યાં પાછા ફેરવી ઘેર મોકલાવવા અને ખાણું ગરીમે ગુરમાં તથા આધર્ણા પામળાને ખચરવા હોદ્દા કીધો અને ચોકસ રૂપીયા દંડ કીધો. માગાજનો મીનજ હદ ખાહેર ગયો અને બાણેજ ખાણુ આગળ લાવપીવા થઇને ચાલ્યા. પોને ધીરજથી જનાય આખે કે 'તમે મારા મુરખની છેવ છના તમે કાયદો અમલમાં નહી, લાવો, તો પછી કોકો મારો કાયદો જેમ માન્ય રાખે? મામાજ હંડા પડ્યા. અને ઘેર ગયા.

દેશાધનું લશ્કર.

મરદુમ તેમજ તેમના લાંબી પહેડીના નજીરાઓના તાખામાં પારસી પુષ્કળ નોકર હતા. જેઓના હાથમાં લાંબી મજલુત લાકડી હોવાથી "લાકડીઆ"ને નામે ઓલખાતા હતા. તેમજ સંખ્યામય કાશી દુપરા તથા ઢેડા નોકર હતા જે "દેશાધના લશ્કરને" નામે આજે બી ઓળખાએ છે. અને નોરતાના ગરવા તથા દીવાનીપર ઘેરીઆ રાતી વખતે લશ્કર કોણુ રે કહેવાએ લશ્કર દેશાધનું કહેવાએ એ માનીતું ગીત ગાએ છે. એ બધા નોકરોને વંશપરપરા વાવવાની જમીન બક્ષીસ આપવા ઉપરાંત પરમતના નોકરોને વાવમાં તથા રહેવાનો ઘરો, આપેલા છે.

મરદુમ તથા તેમના વારસો આજેબી "દેશાધની સરકાર"ને નામે ઓલખાય છે. અને મરદુમના માનવંત પીતાજીએ તથા પોને ગાયકવાડ સરકારનો નયમારી તથા વહોદરામાં પગ પેસારો પ્રથમ કરાવેલો હોવાથી તેમજ મરદુમના એક પુરા ગાદી વારસ મીનોચેરજ સાહેબે તથા નજીરા જમશેદજી સાહેબે જુદી જુદી વખતે જુદા જુદા ગાયકવાડોને ગાલી આપવામા મદદ કીધેથી હોવાથી આધારણ રીતે "રાજા અનાવનાર"ને નામે એ સાહેબો ઓળખાય છે.

મરદુમે નવસારીમા જેટલા વાહાણો આવે તેના ઉપર તથા પીકાઓ ઉપર તથા ચોકસ ધંધાદારીઓ ઉપર વચપરપરાના હકો તથા કરો લાણુ પાડેવા છે. જેની સલામતી માટે નામદાર બ્રીટીશ સરકારે જમીનગીરી આપેલી છે. અને તે તમામ હકો ઇ. સ. ૧૮૦૪-૫ માં નવેસરથી મુરતકીમ કરી આપેલા છે. અને મરદુમને તથા તેમના પેઢકી દર પેઢકી ગાદી વારસને નામદાર ગાયકવાડ સરકારની ગાદી પામે ઓડાઆડ એમવાનો હક આપવામાં આવેલો છે. તે ઉપરાંત ગાયકવાડ સરકાર તરફથી મોટી ઉપજનું "કોયાસણાં" નામનું ઇનામી ગામ, પાચ કીમાં બેગી ફરવાના હક જદલ રૂપીઆ જાગો, મીઆના મમાપ માટે રૂપીઆ માડા માતમો, ગારી મમાલ માટે રૂપીઆ ત્રણમે, તથા મોટા વીરનારની કીમતી જાગીર બક્ષીમ આપવા ઉપરાંત નામદાર બ્રીટીશ સરકારને કોમતી મદદ કરગ જદલ ચોવીમસો રૂપીઆનું વારસીક પેન-સન કરી આપેલું જે મરદુમના નજીરાઓ વચપરપરા રાજે હકો લવાજમો ભોગવે છે.

આ દેશાધજી ખુતપરીતીની મખન વીરધ હતા અને દેવ દેહેરાની, તથા બીજી વડેમી માનતો લેનાર જરોયરતીઓને ગયેડે બેસાડી શિક્ષા કરતા હતા.

કુતરું મરણ પામવાથી રીમન થયલાં લાકડાં.

પોતે રીનસર સુધારાના હીમાએની હતા. એક વખત એક જરથોસ્ત્રીએ પોતાનું નવીન ઘેર બાંધના મોંઘી કીમતનું લાકડકામ મંગાવેલું હતું. કમનગીએ તેમાં કુતરું મરણ પામવાથી તે બીચારાના ધગમાં રડાપીન થઇ રહી કે લાકડાં રીમન થયા. એટલે હવે કામ આવવાના નહીં. આ વાતની ખબર દેશાઇને પડવાથી પોતે પચાયાં. દુરથી કુતરું જોઇ ત્યાંજ જઇ લાકડી યોકવા લાગ્યા કે બધા પોકાર કરી ઉઠ્યા કે સાહેબ ખરી જન. અહીં આંજ કુતરું છે. પેસો પારગી તો બીચારો ગાદેલ થઇ ગયેયો પછી પોતે ગોઢિયુત મંગાવી તે જગાપર ઊંઠાવી ઘેરવાલાને મજાદ આપી કે તમે લાકડાં ઉપયોગમાં લેવ એમાં કાંઈ ધગમતો બાધ નથી આવતો. પેસો આવડો પગે લાગી હજારો દેખ્યા કીધી અને ઘેર બાંધી વાપરવા લાગ્યા. પોતે નાવર થયા હતા અને ઈન્જનેરીના દ્વા પચીસ પદકયા હતા. ધરમની તથા ફારસીની તાલીમ પ્રખ્યાત દસ્તુરજ દારાજ પાવણના હાથ નીચે લીધી હતી અને એ વીહાન દસ્તુરજના વારસો દર સાત લીલા ફરજના બ્રુમખા મરહુમના ગાદી વારમ માટે ભેટ મોકલતા હતા. એવી ઉકમાઇ અને મગડરી લેઝને કે ખુરશીદજ દેસાઇ હમાગ વડીયને ત્યા રીખતા હતા ત્યારે આ બખતાવર ઝાડ રાપેતું તેના ફળ હમે તથા તમે માથે બાઇએ. એઓ સાહેબે પોતાના ઉસ્તાદના નળીરા બરજોરજને અનજુમનની બીજી ખુરશીના દસ્તુરની એક મુકરર કરી આપી કે જે પ્રથમ ત્રીજી ખુરશીની હતી અને પોતે આતમગહેરામ સાહેબ બાધી તખતનશીન કીધા ત્યારે આ નવાજેશ કીધી હતી. જે આજ સુધી કાયમ છે. અને જમારખ્યાશ દસ્તુર સાહેબને ત્રીજી ખુરશી દસ્તુરજ મુકરર કર્યા હતા જે મીસાલ પ્રથમ તેમની ગીજ હતી. એ નામવરે પોતાની બાથોમરાશી લખેલી છે અને ખોરદેહ અવસ્તાનો તરજુમો મરવા ઉપરાત ફરામરોજ નામ અને મફ્ફલ કલુગ નામની દેનાઓ ફારંગીયા પોતે લખેલી છે. મરહુમે ફારસી 'મરાડી તથા અવસ્તાનો ઉરો અબ્યામ કર્યો હતો.

મરહુમ એક હાકેમ જેવો દરજ્જે ધગવતા હતા. અને ફાજદારી દીવાની મુલકી આબ-કારી પોલીમ રેજીસ્ટ્રી દરેક મત્તા ધગવતા હતા. અને "દેશાઈ દરવાન"માંથી દરેક હુકમનામાં ચળાં હતાં. આવા મોટા છતાં પોતાના નામ આગળ હમેશાં "અધીઆરુ" જોડ લખતા હતા. અને અનજુમનનો તામેદાર એમ લખતા હતા.

મરહુમનો મોટો "કમીટ્ટીને જરેરા મુકરરી ખોરશીદ" હતો. એટલે મુરજના કીરણની એક રજકણુ દુ ધુ તેને પરવરદેગાર તે ખોરજેદ બનાવે છે.

આ દેશાઇજે અનજુમનની મીજલશમા બેઠક મોકલી આપેલી છે જે પ્રમાણે આજ સુધી અમલ થતો હોવાથી દસ્તુરે તથા અકાબદેમાં ચાલવાની તથા બેસવાની બાબદમા નો પસદ દેખાવ થતા નથી.

આ નામવર સાહેબે પોતાના બનેલી અરો દસ્તુર સાહેબ શોરામજ રસ્તમજને દસ્તુરપદ આપ્યું હતું અને દસ્તુરની ગાદી આજ સુધી એમના વસમાજ ચાલતી આવે છે અને દસ્તુર-જીની નેમાયુક કરતી વખતે વડા દેશાઇજ નવા દસ્તુરજને મરનાર દસ્તુરજના ઉચીઆમજાની મી જરોમાં હાથ પકડી લઈ જઈ નીઆએસ માંડવા ફરે છે અને દસ્તુરની જોધાની શાલ

એનાએત કરે છે પણ એ કીર્તી અપુણું છે. એકારમને દાહાડે નવા દસ્તુરજને વડી દરેમેહરમા વડા દેશાધ્ય પાંખડી પકડી લેખજાએ છે અને ત્યાં હાજર રહેવા મોખેદો સનમુખ પીઝોડી અર્પણ કરે છે અને તેથીજ નવસારીના વડા દસ્તુરજીઓ બહેર મીજલશોમાં પાદ ઉપર પીઝોડી નાંખી હાજર થાએ છે. આ કીયામાં ઉડો ભેદ સમાએલો છે અને અમલ ધરાનના પાદસાહેબો તખ્તપર બેસતી વખતે વડા દસ્તુરને આતસ કેદહોમા લેઇ જઇ વીઝોડી આપતા હતા તે રીવાજ ખુરશેદ દેશાધના વખતથી તે આજ સુધી જનએજ રહેલો છે. હવે મોરાળજ દસ્તુર સાહેબને આવી રીતે દસ્તુરપદ આપવાથી તે ગાદીના અસલ હકદાર વારમને ચોથી ખુરમી ॥ દસ્તુર નીમવામાં આવેલા છે.

એજ દસ્તુર સાહેબે ખુરશેદ દેશાધએ પોતાના પદના પૈસાથી પરડેલા પાક આતસ બહેરામ સાહેબની બોએ પેહેલવેલેથી દીધી હતી અને આદર મહીનાની બોએની મોટી ઉપજનો વાગે એ દસ્તુરજને અપવા ફરમાવ્યું હતું. જે આજ સુધી મરહુમના વારસો ભોગવે છે. આવી રીતે ખુરશેદ દેશાધએ પોતાની સન્તાની રૂએ દસ્તુરોની મીશકમા ફેરફાર કર્યો હતો અને જમારખ આશા દસ્તુર સાહેબની બીજી ખુરમીની બેઠક દારામ પાલશુને આતસ બહેરામ સાહેબ પરથીઆને દાહાડે અર્પણ કરવાથી જમશેદજી દસ્તુર સાહેબ જશનના મીજલશમાં હાજર થયા ન હતા પણ ખુરશેદ સાહેબને સાક્ષો પેહેરામણી વગેરે મવા પાદ મોટા શેઠીઆઓના તથા દેશાધજીના આમહથી પાછલથી આવી આતસ ઉપર વાએજ કીધી હતી.

આતશનું ગીત.

આ નવા આતસબહેરામ સાહેબના સંબંધમા તુમે તુનીશ અહેવાલ તે વખત કીયા કરનાર વીઢાન દસ્તુર સાહેબ શાપુરદાર સંમણાએ જરમી બેતોમાં લખેલો છે તથા તેની સંપુર્ણ દકીકતનું વર્ણન આપી લાંચુ ગીત જે આતશના ગીતને નામે ઓગળાએ છે જેમાં ખોરશેદ દેશાધના ધરમી તથા સખી કામેની તારીફ કરવામાં આવેલી છે તે ગીત તે વખતે જેડવામાં આવેલું તે પારમી ગાયનો જરયોસ્તીઓ સર અવસરે ગવાડે છે.

વગી કેટલાક બક્ષા ખુજરામ મોખેદો આજેબી આતશની નવાએશ કરનીવખતે ખુરશેદજી બાપાના આતસબહેરામ આદરફરા એમ બણે છે.

આ કેબજાના પરચવાના જશનમાં મીનોચેરહોમજીવારા મોખેદ સાહેબને ઓગણ-આલીમ રૂપીયા છ આના તથા સંમણા મોખેદોને આશોલાદ આપવામાં આવી છે અને મીનોચેર હોમજીના સાથનાશા નવસારીના તથા રસ્તમ પુરાના મોખેદોની અનજીમને જીદા જીદા રૂપીઆ માવના આપેલા છે.

બેશક ખુરશેદ દેશાધએ બગર અનજીમનને પચામ દાંધે ઉર્ચકી રાખી હતી પણ તેજ વખતે મીનોચેરહોમજીવાના સાહેબો સાથેથી બલાઇ કરેલી છે. તે એવી રીતે કે પ્રથમ જે જમીન ખરશનુમ લેવા માટે બગરને પુજવ તેહેમુરજી દેશાધજીએ આપી હતી તે જમીન કરરને પાછળથી ખુરશેદજી દેશાધજીએ આપી હતી જે કકરીઆ વારીને નામે ઓગળાની હતી પણ પાછળથી કેટલાક પારમીઓએ હમદવી એ મોખેદોને પથર મારી સનાવવાથી લગભગ ચો વરસ સુધી તે વાપર્ષા પછી આખરે તેઓ કંટાળી ગયા ત્યારે એ મોખેદ સાહેબોની સગવડને

ખાતર મરહુમ ખુરોદ્દેશ દેશાધીની માનેદારી જામી આપી તેમ ॥ તે વખતના ગાદીનારમ નવમા વડા દેશાધીય ગરબેરજી બાબાં માટેમે ધ્ર. મ. ૧૪૨૫ માં બચીમ ગેજ લાગી અને છ મન્ પોહોણી જામીન બચીમ આપનામી મુગધની મીનોચેર હોગજીની ચાર આચની અનજીમને નહેર સમા બરી પોતાના આગેવાન રસ્તી ગેડ બેજનજી મનચેરજી મીનોચેરહોગજીના પ્રમુખ-પણા હેડળ ઉપદાર માન્યો હતો.

આ દેમાનજીની સર્વે આજુમ ૧૫ અઝમર તરીકેની મત્તા હોઈ ॥ તમામ ગેહેડેના શેડીઆઓએ તથા આગેવાનોએ સીમાની હતી .

એઓ સાહેમે પોતાની સત્તા અને નામરમ વડેદરે દરગારમા તથા બીડીય મરકારમા બહુજ વધારી વીચો હતો આવી ગેને પગર ધરાયી એઓ સાહેમે નવમારી મચુદેરી ઉપાત સુધા, પારચેન, વગેરે ચીમરી, અનાવન ઈગેરે પરમશાઓની હુકુમત મેવરી હતી અને સુરતના તે વખતના નામાડીન શેડીઆઓ માય હીસ મેવી નીગેરેનો લખો રૂખીઆનો વેપાર કર્યો હતો અને જે વખતે આનગમેહેરામ સાડુગની આપના કીધી તે વખતે એમના મોપ-ડામા ગાલીગ લાખ રૂખીઆ જમા પડેના છે

મેટા મેટા મનરનરો તથા પોતીગીન એજડે તથા મોગયો મરાહા માએકવાડ સરકારન અમનદારો માયે મરહુમને મેટી મીવના હતી

મરકાર દરગારના સ્થાપીન વચપર નરાના હકો ઉપાત માનરંત બગર અનજીમને અપેણ્ય કરેલા હમે આજ સુધી કાએમ છે જેરી કે નાવરની તથા તીરગદીન ॥ રમ અને ગર્મનુગમાદા મોમામા પડી પાછુ ખુતુ મુખતી વખતે વડી દરેમેહેરમા દર આપના દરવરદીન મદીનો અને ગેહેરાગ મેન્ટે જશન કરી વડા દેશાધીયની તનદોરસ્તી ભણી તે બામદ વડા દમુરજી નરકથી રીનમર દેહેણુ મોમલમા આવાના ઉપાત ધગ સ્થયો મબધી પરવાનગી મેલ-વડા વીગેરે બાગત પોતે આનગમેહેરામ સ્થાપયા ત્યારથી આજ સુધી દરેરોજ પાયે ગહેમા ગાદીનતીન વડા દેશાધીયની મોમેદ સાહેબ આતશની કીમ પુરી કરા બાપ પહેલી ત દોરસ્તી બજે છે તથા દર નના વરમને દાહડે અને તખતનગીન યવાના વારસીક દીરમે તથા આદર મહીના ॥ બાદર રોજ પોતા તરકથી જાહેર જગન કરા ઉપરાત પહેલી સુખડની માચી એમના ગાડી વારસ તરકથી ચહડે છે.

મરહુમ બગર અનજીમન ઉપર મોવા આરોક દતા. તેની સત્તા પ્રતીમટા અને હકો જાળ વડા બદન તન મન અને ધનનો ભોગ આપના ઉપાત ભગરના હકોનુ ઉવધ ॥ કરનારાઓની વીરહ ચરમ ॥ કે મ જાના લાગમગી શરગ કર્યા વગર સખતમો સખત ધામજ લેતા હતા અને બગરનુ તન-મન અને ધનના ભોગે ભનુ કરવા પોતાના દરજદને સખત નશીએત કરેલી હોનાથી મેક્રો વરમથી તે માગ સુધી શુ ખુચરોગ કે જુવાન બગર અનજીમન માટે કાઇ અમનએમ લાગમી ધગવતા આવેના છે. આ લાગણી સાચેજ દરેક દેશાધીયને જાણે જનમ લે છે.

પણ વળી નેજ વખતે પ્રમજોષાત મીનોચેરહોગજીની અનજીમનનેથી મોમરા પ્રમાણે મુદ્દ કરતા હતા. તે ઉપર જણાવ્યા મુજબ બસનુમ માટે જામીન આપના ઉપાત પોતાના આતમમેહેરામ સાડુગની સામેની મીનોચેરહોગજીના મોમેદ સાહેબેની અગીચ રીમા મોમસ

જમીન પોતે આપેલી છે જે વીચે લખાણ કામગીરી સુરતના પ્રખ્યાત શ્રી મનચેરજી પુરશેદજી ઉપર સવત ૧૮૨૫ ના શ્રાવણ સુદ ૧૧ ને દીને લખેલા કામગીરી ખુલ્લો ઇસારો કરેલો છે. આવી રીતે મીરજીરહોમજીવાળા સાહેબો માથની ભલાઈ કરવાથી તેની અનનુમનના અનુરોધ મોખેદ સાહેબો નવાં વરસને દાકડે સહવારના પોહારમાં જમા પીઠાડીના પોશાક પેહેરી વડા દેશાઈજીને હમાજેર કરી છેવટ સુધી આરોહાદ આપી બાહ્યમંધીમાં વધારો કરતા હતા.

કુલો ખોદાવતી વખતે દેવાતું નામ અને આદત દુર કરવા લેવાની બાધા.

આ મહાન દેશાઈજી પોતાના પરમારથી કામો માટે તથા જાતપરમતના કામો કરી આપવાથી પોતાના વખતમાં પેગંબરી માન મેળવવા ઉપરાંત આજેની જરૂરોસ્તીઓ અધોરનાન કે બેહેદીન તેમજ પરમત તેમના તરફ પુન્ય ભક્તીભાવ દેખાડવા ઉપરાંત પોતાના ઉપર આવેલી આદત વખતે તથા દરેક મારાં કામ આરબની વખતે તથા કુલો ખોદાવતી વખતે એ માહાત્માનું નામ દેહ ધણા કેશોમાં સર કરે છે અને આદત દુર થવે જાજ કરવા આજેની સોડા બાધા લે છે. એટલુંજ નહીં પણ પોતાને ત્યાં છોકરાનાં ફરજદ ન થનારા ધણા માણસો એમનું નામ રાખવા બાધા લે છે, અને આજે ધણાં કુટુંબોમાં પોતાનાં દીકરાનાં નામ એમના ઉપરથી રાખવામાં આવેલા છે. કેટલાક ધર્મી માણસો રોજ એ નામવસ્તું નામ વાદ કરી ધર્મરોજમારે ભવ છે, ગરદુમે ખેરગામ કેસ વખતે તથા બીજી કુટુંબી આદત વખતે સ્વપ્નામાં આગાહી કાઢી હતી. એ માહેબની પત્રિકા જાજના દીવરો નવસારોમાં તેમજ બીજાં શહેરોમાં ધણાં મેરેમાં ગરદુમના માનમાં જાજ કરવામાં આવે છે અને મુંગમુંગાં મોટા પાયા ઉપર શીનું ખાવાનું રાતના કરવામાં આવે છે જ્યાં સંખ્યામય અધોરનાનો મોખેદા બેહેદીનો પુર બેઠીનથી ભાગ લે છે. પોતે આતજબેહેરામ બધાવવા ઉપરાંત નવશારીની વડી દરેમદરમાં તથા સુરતની રસ્તગપુરાની દરેમહેરમાં ઘટતા ફેરફાર કમી ઇંધારા મુકાબા હતા. અને જે વખતે આનજબેહેરામ માહેમ તખ્તનશીન કર્યા ત્યારે બગર અનનુમતે નીચડી દુઆ કાઢી હતી. જે કારની બેતમાં તે કીયા કામમાં ભાગ લેનાર જાહેરા દસ્તુર સાહેબ શાપુરજી સંતજી નીચે મુજબ લખે છે.

“હમે મરદુમ દોઆ કરદ બ ખોરશેદ

કે અએ સરદાર બની તા તો બવેદ.

નીશાનીદ આતશેબેહેરામ માનો

ખોદાયા મરવટા વારી તું નીકા.”

અરથ-બધા સોડાએ ખોરશેદ દેશાઈ ઉપર દોઆ કાઢી કે અએ મરદાર તું કામો વખત સુધી જવતો રહેજે; તે પાક આતજબેહેરામ સાહેબ સ્થાપ્યા છે અને પરવરદેગાર તુંને તારા કુટુંબ સાથે સુખી રાખે.

મરદુમે પોતાની સત્તાના રૂએ કગામજોએ જમન મહીનાના ચાર હમકારા ઉપર બીજા કુલ ગોશ નહીં વેચવા લેખ કરાવી લીધા છે.

ઇ. સ. ૧૭૮૦ માં દેગાઈ પુરશેદજી બ્યારે મોનગદ બગર તથા સંતજીવાળાઓની તકરાર માટે ઉપર નજીઆ પ્રમાણે પધાર્યા હતા અને તકરારનો સંતોષકારક નીવેડો આપ્યો.

પછી પોતાની સાથે લેઈ ગમેજા વીધ્યાન અને કામેવ દસ્તુર સાહેબ જામારપ આશા પાસે સંસદન શ્રેષ્ઠ ગવાડ્યા ત્યારે સરકાર તથા હોવાનજી બહુજ ખુશ થયા અને દસ્તુર સાહેબને મરવાવ આપ્યો અને દેશ ધંતિને બધામણ કીધી કે—“તમે આવા વળીલાવારા મોટા જમીનદાર આકામર સરદાર છો. આવા વીધ્યાન દસ્તુર સાહેબ સાથે છે. છતાં સોનાગઢ વધારા તરફ કેટલાક પારસીઓ દુખરા જોડી હાલતમાં છે તેઓને મદદ કરતી કેમ નહીં પહેરાવતા.”

આ બધામણને અનુસરીને તથા વાળખી કાઢાપણ અને દુરઅદેશી, વાપરીને મહાત્મા દેસાઈજીએ ૪૦ સગ ૧૭૮૦ માં મહેનરની બેહેદીન અનગુમનના વડા અકાબર રાગજી સાગર જેમનું ચક્રણ બહુજ હતું. અને જેઓ સાહેબ મેહેતા ખાનદાનના વડાવાતા અને “દુમકા નિશાન રાખતા હતા જે ઉપરથી આજેથી મહેસરમાં “દામકા મોહોલા” ખરી રીતે દુમકા મોહોલા” છે ત્યાં રહેતાં હતા તેમને રાણવાડમાં મોકલી દીધું જેવી હાલતમાં ગામડાઓમાં વસ્તા ધણક બેહેદીને બાધજતથી બોલાવીને નવસારીમાં જેમને સુદેવ આપવાના તેમને આપવા અને ફરતી વીગેરે જેમની પાસે ન હતું તે આખી પારસીખણમાં લીધા હતા.

આખી રીતે જરથોસ્તી અનગુમનોની ઈગલી સેવા બગવવા ઉપરાંત આગળ જણાવ્યું છે તેમ નાગપણરાવ પેશવાના ખુન બદલ ગોપીનાથજી નવસારીની તમામ રહ્યેત ઉપર જે પાત્રીસ હજારના ગંજવર કર નાખ્યો હતો તે ખુરશેદજી દેસાઈએ ગરીબ રહ્યેત પાસે ન લેતાં ખોતે આપ્યો હતો, વળી જમીન કેમની લાગણી સાચવીને તેમના મોટા તેહેવારો, (પચસણ) ઉપર પકડાં ન કાપવા કસાઈઓ પાસે લંબ લખાવી લીધા ઉપરાંત હીંદ, પારસી ને મુસલમાન માટે નવસારીમાં તેમજ જુદે જુદે ગામે કુવા બોલાવી આપવા ઉપરાંત ઢોરોને પાણી પીવા માટે હવાડા બરાવવાના પુણના કામ કર્યાં હતાં.

આ અગ્રે પુણ્યવાન વાગ્યવાન હારકેમ માટે સંખ્યાબંધ તવારીખનવેશોએ તારીફના લખાણો કરેલાં છે. પણ આગળના વખતમાં આગળના તમામ જરથોસ્તીઓની લાગણીને જે બહુજ અસરકારક અને હીલ ઉસકરનાઈ અને મરદુગ દેશાઈજી તરફ જાનકેસાણી દેખાડનાઈ નીચકું લખાણ જે તારીખ ૧૮ માટે એપ્રિલ ૧૯૦૯ તથા તારીખ ૨ તથા ૩૦ માટે મે સને ૧૯૦૯ ના નવસારી પ્રકાશમાં જાણીતા એકવદ રોશનજી માણેકજી દસ્તુર મેહરજીરાણાજી નીચે મુકંજ લખાણ કરેલું છે જે તેમના બોલમાં જ ઉતારીએ છઈએ.

“જો મારા મહાન ખુરશેદજી દેશાઈ તારા પાકજુદ ઉપર સહજગર દરક ને સલામ હોજો કેમકે તારા જેવો બાગ્યજાલી ખુરથશાલી સાચ્યો, સાદાસીક, નીનીવાન, ચોખો-પ્રમાણીક, માહાતમા દીક્ષનો, પાક, અજોની રૂયે બોલોને હાજર નાજર જાણી લખું છું કે કોઈ નવસારીમાં પેલા થયો નથી. ને યવાને જમાનો જોઈશે. આફરીન હુંને દુધ પાણું તે જણેતા ઉપર, આફરીન તારાં લખાણોનાં લેખા ઉપર. આફરીન તારી નીતી ધમાન ઉપર. દુકંમાં જો ખોરશેદ દેશાઈ તું તો ખાંકી આદમ હતો. તો પણ તારી આખી જીંદગીને આફરીન બોલ એજ સરવાલો છે મરદુગ દેશાઈજી સાહેબ ખુરશેદજીજો એક સહાસીક વેપારી લંબજ તમારા ગયા અંકમાં લખોના લેખાથી વેપાર લખ્યો, છે તે માટે કોઈ વાંચનાર અજાણ થયો તથા કોઈ રાકું રોકું ધુણાવશે કેમકે તે દોહ સદાની વાર્તાપરની નવસારીની તેમજ વેપારની હાલત કોઈ ચીજ જેવી ન હતી ના રેલવે કે ના તાર કે ના રીમર કે ના બંદર. વળી વેપારની સલામની ક્યાં દેતી ? ? પણ આવી મુકેલી વચ્ચે જે ઘણી એક વરસમાં જાવીસ-લાખનો વેપાર કરે ને કેવા વેપારી હોવા જોઈએ.

ભાઈઓ આપણી ભગર અનન્યુનનું જે બધારણ થયું તે આગમન એટલે આતશબેહે-
ગમના રથાપનાની આગમન ની હાનન અમર ઉઠાડે ॥ અતશબેહેરામ હતા તે વખતની હાલત
અનોશબેહેરામ મીનોચેર હોમણી છુગ પડ્યા ત્યાર ની હાલત હુંકમા આજ ૧૫૦) દેહમે વર-
સની આગમનની આપણી હાલતપર તમે નમર કરો. તેની તમારીય ફરીથી જાઓ. તેના
ચીનર તમે હમુર રમુ કરો અને પત્રી પદ વચ્ચેને હાજર નામર ભયુને કહો કે
આમની ફતેહરીરેલ ભરેની હાલત કોણને આભારીજો ? કોણે આપણને તન દીધા છે ? કોણે
આપણી હાલત સુધારી છે ? કયા આગેવાન કાચે અર્નન્યુનને નેરડી છે ? આ છુગપણના જમાનામાં
ખુવંદ ખીટીય રાજની અને ઇતનાફની કોરટોમાં તમે મોહોંડા મરખર રાખી ઘેર આવવા તે
કયા પ્રતાપી નગના રસ્તામેજ સુધી આવે એના યેજોના પ્રતાપ છે ।

પાક કેળવાના ૧૪૪) એકસો સુમાવીમ વરમ થવાની લાખોની આકનો વજ્રકા (આનશ-
બેહેરામ. કોણે સોફયો છે ? અને હજી આપણા ઓનાદ લાખો રૂપીઆ ખારો એ કયા
નામીયા નરની એહેમન છે ?

સંનળા મોમેદો જે નવમારીમા એક મયાનમાં એ તરવાર જેવા હતા. તેઓને ખમેડી
બારીમ વરમે આપણા પણુ કેમલો પરકયો તથા સુધી તનનોડીને મન પીગનાનીને આપણું
નમુનેદાર બધારણ કયા રાજવકણીએ બાવયુ છે ?

સાહેબો હું કહું છું અને મારી કામદીન જરયોસ્ત ફરેડુન હોમની ઓવાદનો એ
એક ભગરીઓ કહેશે કે તે "માદા પ્રતાપી પુરુષ તે ખોરશે દેશામ" એકયો અને એકયો
જે નર હતો. વંડુ કાઠ અનધારમા નપુ નો એક ભગરીઓ પોતાને તથા છોકરો આવે તેને
જીનીના લેખમાં લખે છે કે "ખુરશેલ જાપાની અગીઆરીમા નાવર થને, ખુરશેલ જાપાની
રેમહેરામ મરાતય થને, ખુરશેલ જાપાના આતશબેહેરામમાં મોએ દેને, આતશના વારાનો ભાગ
ખાને ન્યાયી રૂપીઆ લાવે તેના તારા છોકરાના વારા કરાવને તેવણી દમકાઠ સાથમાં સામેલ થને."
આખે એક ભગરીઓ પોતાના દીકરાને જગીએતનાયુ જેડું બમારી આરીરવાદ આપે
છે તે પોતાના મકમાલના પદમાથી દર માને ખુરશેલ જાપાની બાજ ઉજનવા માટે નાણા
એકલા કરે છે તે તમે માહેમોને રોશન છે ।"

એજ દમુરજોએ ૬૦ મં ૧૯૨૦ મા "નવમારી પત્રીમા" લખેલું છે કે "ઓ હમારી
ભગર અનન્યુનના "ખેરનેદ" બાપ પુતો તારા ગેરેથમાત બેહેસ્તગાંથીબી તારો સાથો અને
આખીવાદ તારી ભગર અનન્યુન ઉપર રાખે છે"

આ અજો નામવર દેશાઈજો પોતાની બાવમમાં નીચવી એ જાળીની દેહેવત ખરી પાડી છે.

"જનીતા જણે તો જાણને, કાં દાતા કે શુર;

કા તો રેને વાંજણી, મત ગમાના નુર"

જાણુ જગમે આએ, મન દરો પુ રોએ,

એમી કરણી કર ચતો, કે પીઠે ડમે હમકોએ"

આ દેશાઈજો માહેવ રોજ મોહેર માહે અખરતઃ મને ૧૧૪૮ તારીખ ૨૨ ફેબ્રુઆરી
મને ૧૭૭૯ ને દીને એકીઆગી વરમની ઉમરે ખુરતી મહેમકાખી તથા જશવંતી લાખી
સખી જાંબી માયે ત્રણ પેહેડીના બખરત અને રાજદરગારી બાવમમાં ફરમ નખીગએ અને
એક નુરા બોદોધ માદી વરમને મુખી એકાવન વરમ માદી બોગી બેહેસ્તનમીન થયા છે."

નવરંગ.

પુસ્તક ૬ હું.

જુન, ૧૯૨૧

અંક ૧૦ મા.

આપના શ્રાપ.

(યુરોપિયન સંસારની એક વાર્તા.)

પ્રકરણ ૨૮.

“લીઓ,” માડામ લ કોરિસે પોતાના પુત્રને કહ્યું. “આપણા વચેની તહકુબીની મુદત ખતમ થયે છે, અને હવે એ જાગત આપણે એક નુર્મી બડીશું.”

તે સમજી તે જવાન કાઉન્ટ નક્કર થઈ હતો. તે મગજમાં નહીં શક્યો કે, એક નુર્મી લડનારો અદર હુજી શું? નેણે અત્યાર નુર્મીમાં પોતાની માતાની દરેક મરજ સાચી હતી, તે તેણીને આહનો હતો, તેથી, તેનું દીન હુ ખવરા નાસજ હતો, તે તેણીથી બીહીનો હતો એટલે તેણીને શુભે કરવા આહતો ન હતો.

એક નુર્મી લડવું ન પડે, મળા ડીયર” નેણે કહ્યું, “આપણા વચે કડવાશ કદી બી થશે નહીં.”

“હું ને માટે ખાતીયુર્વક નથી,” માડામે શકાથી ડોડ હતી કહ્યું, “મે માહરા વિચાર ઉપર ખુબ જોર કર્યો છે, અને તે સાચો સિદ્ધ થયો છે માહરી ખાજ આપણા દેશના ચોખ્ખા કાપડાઓની ખારીથી મનજીત બનેલી છે, અને તે હવે હું અજમાવવા માગુ છું.”

લીઓ પોતાની માતાના શબ્દો સાંભળી ગુચવાયો. “માપદાની ખારીથીઓની મજાગુતી વીગે તેની માતા શું કહેવા છડતી હતો?”

“લીઓ, તે કાન્યમાં અત્રા વસે કાલ્યા નથી એટલે તને અત્રેના કેટલાક કાપડાઓની માહીતી, બેગ, નજ હશે.” માડામે તરીકે સમજ્યું.

“એ માથા ફાંખણને હું હમેશા હુરજ રાખુ છું.” લીઓએ કહ્યું, “મને એ વીગે કંઈ બી ખગર નથી.”

“ત્યારે તું મજાગુતો નથી જાગતો કે લગ્નને લગના અગ્રેજ અને ફ્રેન્ચ કાપડાઓ વચે મોટા તફાવત છે.”

“નહી. હું મજાગુતો નથી મે તે તો મદી ખ્યાતે પ્રાધો નથી” લીઓએ કહ્યું.

“પણ હવે તાહરે તે બાબત ગંભીરપણી વિચાર કરવોજ પડેશે,” તેની માતાએ કહ્યું, “કેમકે તેને તું ધારી શકે તે કરતાં તાહરી સાથે ગાંઠ સંબંધ છે. ખરેખર તો, તે તાહરે કાળે મોત અને જીવન બંધી ગંભીર બાબત છે.”

“હું તો એવું કંઈ ગંભીર નોંધ કે વિચારી શકતો નથી,” લીઓએ જરા તડખાધને પુછ્યું.

“તે કેમ છે તે હું તને સમજાવું,” માડાએ કહ્યું, “પછી તું તે ઉપર આ દેશના તમામ ધારાશાસ્ત્રીઓના મત નોંધીએ તો લાઇ જો ને. બાતી કર કે હું કહું છું તે વાત અક્ષરસત્યજ છે કે નહીં.”

લીઓએ અચરતીબર્યા ગબરાતથી પોતાની માતા ગમ નોંધું, તેણી શું કહેવા ધારતી હતી તે તે સમજ કે કહી શક્યો નહીં.

“ઇંગ્લાંડમાં તું એક ચોક્કસ કીયાગાંથી પસાર થયો છે કે જોને તું લગ્ન કહે છે,” તેણીએ વ્યથા કહ્યું.

“હા, માહરા લગ્ન થયા છે,”

“પણ તું એ ક્યાં જાણે છે કે જ્યાં સુધી તું ઇંગ્લાંડમાં વસે ત્યાં સુધીનીજ તે તાહરી પરણેલ છે; પણ જો જો તું તાહરો પગ આ દેશની જમી ઉપર મુકે છે કે તે તાહરી પરણેલ તર ઘણીતી બંધ થાય છે.”

“હું એ માની શકતો નથી,” લીઓએ ગર્ભગલીત ધર્ષ જતાં કહ્યું.

“એ તદ્દન ખરું છે. કાયદો એમજ કહે છે. તે ઇંગ્લાંડમાં તાહરી ધણીબાણી છે, ફાન્સમાં નહીં. કેવળ કાયદા પ્રમાણે તાહરાં લગ્ન નારવા અને કાયદાની વિરધ છે. આ મને તું તમામ છુટો છે, એક કુવારા જેટલો મુક્ત છે.”

“પણ માથા,” લીઓ પુકાર્યો, “એ કેમ બને ? એ કેમ મનાય ?”

“હું કહું છું તે તમામ સાચું છે.” તેણીએ ઠંડાપથી કહ્યું.

તે ઘોડી ફાણ સુપ બેઠો.

“તમે કંઈ ગંભીર જીલ દરો છો. એવો કાયદો એક જખરદરત નામોશીજ આપણા સુંદર દેશ માટે કહેવાય,” લીઓ ગુસ્સાથી હચકેરાઈ બખાલ્યો.

“તે હું ના પાડતી નથી,” માડાએ કણ્ઠ્યું, “એવા બીજા બી ઘણાં ખેતલતંત્રીયા કાયદાઓ ધારાપોથી ઉપર અસ્તિત્વ ધરાવે છે.”

“પણ એ છેજ કેમ ?” તે બોલ્યો, “મમા, તમે મને કહો છો એ કેમ હોય ? એના પુરાવા શું છે ? એની મતજગ્ય શું છે ? એવો બેદુદો, બેશરમીબર્યા કાયદો દરતીમાં આગ્યોજ કેમ ?”

“તાહરે જાણ્યું નોંધીએ કે તું હજી ઉમરમાં આવ્યો નથી. અગર તું ઉમરમાં હતો તો આ કાયદો તાહરી ઉપર ગાલેજ આવી શકતો નહીં. તું હજી એકવીસ વર્ષનો પુરો થયો નથી, એટલે ઉમરમાં નથી. તું મર્મજો, લીઓ ?”

“હા. મમા, તમે એ બાપન નહું બારીકાઈની અભિપ્રાય કરી મેળેમે રીમે છે.”

“તું ઉમરમાં ન્હાનો છે,” માડમે પાકું કહ્યું “અને ફેન્ય દાવન મુજબ તાહરાની તાહરાં મામાપ કે વાલીઓની રત્ન વગર કાઠ સાથ પશુ લગ્નના ગાંડથી જોડવાય નહીં અગર તું મામાપ કે વાલીઓની રત્ન વગર પરજો તો તાહરાં વગર બાપદાપુરાક નથી.”

“માહરી અકકલજ નથી કશુન કરતી કે એવાં કાયદો હસ્તીમા હોય !”

“તે હસ્તી ધરાવે છે, અને વળી અમનમાં ઝટ મુકી ગયાય છે,” માડમે ફતેહથી કહ્યું, “તું ને તે હવે માવમ પડી જશે.

“તમે શું એમ કહેના મગો છો, માવજ, કે જે કાઠ જમાન આસરે ઓગણીસ વીસ વરમનો પોતાના મામાપ કે વાલીઓની પરવાનગી વગર પરજો તો વગર ગેરકાયદેસરના ગણાય.”

“હા.” માડમે બાર તૂપીને કહ્યું, “એ કાયદો ઇન્સારી કે ગેરઇન્સારી ને, હોય તે પશુ એમજ છે.”

“એ બનવાકાળ નથી,” લીઝો પુકાર્યો

“વજો બાગ ન બનવાતેમજ અરં હોય છે.” માડમે ધીમેથી કહ્યું, “ઉમરમાં આવ્યા પછી એવી કાઠ બાધા નડતી નથી પછી બવે તેના વાલી કે મામાપ તે માટે મજુરી ન આવે, પણ ઉમરમાં ન આવેતું કાઠ મામાપ કે વાલીની રત્ન વીના પરજો તો ફેન્ય કાયદા મુજબ વગર વાજપી ન ગણાય.”

તે જમાન આ મામલી ચાલ્યબીથી આજોજ બની ગયો.

“એવો કાયદો હસ્તીમા આવેજ કા હશે ?” તેણે મવાય કર્યો.

“હું ધાડું છું કે તાહરા જેવા બેઅદમ અને બેમુન્યાદ જમાનોના બ્યાજની અટકાવ માટેજ.” માડમે તાણો માર્યો.

“તે ક્યારનો હસ્તીમાં છે ?”

“તે ગને ખમર નથી,” તેની માએ કહ્યું, “અને તેની માથ આવણુને કાઈ નીસમત નથી. હાલ-આજે એ કાયદો હસ્તીમાં છે એનેજ માહરી માથ નીસમત છે. તું ઉમરમાં નથી એટલે પરજુના અગાઉ તાહરે અને મળવુ કે પુઝાવતું હતુ, માહરી મરજી જાણુરી કે મેળવવી હતી. માહરી મરજી ને રત્ન વિનાના લગ્ન કાયદેસરના નથી.”

“એવો કાઠજ કાયદો ઇન્સારીમાં નથી.” લીઝોએ તકરાર કરી

“તે હું જાણું છું. તેથીજ, તો હું તને કહું છું, કે તેણી જેની ફેન્ય ભુમી ઉપર પગ મેવશે કે તાહરી પરજોતર તગિકે ન ગણાશે. સમજ, તુ અહીંયા તાહરી બાપડીને અજે લાનના મગો તો રોવર કે ફેલસ્ટનના બારા મુધી તે તાહરી મોહરદાર છે, પણ જુઓ કે કેવેના બંદર ઉપર ઉતરશે કે તેમ ને એલખશે નહીં. તેણીને તે હક રહેશે નહીં કેમકે તું માહરી રત્નમેદી વગર પન્હેવો છે.”

“મમા, હું તમને પ્રતીજ્ઞાપૂર્વક કહું છું કે એ હું ગણુનો ન હતો.” લીઝોએ ખરા હીયથી ખની આપી

“તે હું માતું છું.” માડામે કહ્યું. “જે હું જાણતો હતો તો જરૂર માહરી રમ મંગાવતે, કે જે હું કદી આપતે તો નહીં.”

“એ કેટલું ભયંકર છે. સગમ્ત દુન્યાને એ નહેસ્ત કાયદા સામે પોકાર ઉઠાવવો ઘટે છે.”

“હું કયુંય કરું છું કે એ કાયદાના ગેરકાયદાઓ વીશેષ છે,” માડામે કહ્યું. “પણ કોઈ વેળા મગજના ફોટલા જાળાનાઓ એટલી તો મુશ્કેલી ખોલી બેસે છે કે તેઓને એવા કોઈ સખ્ત આકાશની ખાસ જરૂર પડે છે. તે ઘટનાઓ એ આશીરવાદરૂપ છે.”

“પણ કાયદા કરતાં નુકશાન એમાં બેઅંદાજ છે,” લીઓએ તકરાર કીધી.

“મને તો નુકશાન કરતાં કાયદા વધારે દેખાય છે,” માડામે ટકોર ફરી.

“પણ, મમા, એ કાયદો શું ધરોપના દરેક દેશને લાગુ પડે છે. એમ સમજો કે કોઈ ફેન્ય જવાન પોતાના મામાપ કે વલીની રમ વિના ઇટલી કે સ્પેનમાં પરણે તો તે લખ ગેર કાયદેસરના ગણાય.”

“હા. તેણે ફાન્સમાં આવી પોતાના મામાપ, કે વલીની, રમ મેળવી પાછું પરણવું જ જાય છે.”

“એ એક ઘણાજ નખોળે કાયદો છે. માણસને આજરદારનાથી લુટા કરી મેસે એવો એ એક હારો કાયદો છે,” લીઓ બખાલ્યો.

“ના. માહરાં મત મુજબ તો બેઅદમ અને મુર્ખ લખોળો અટકાવ, કરવા માગે એ કાયદો ઘણો કાયદાકારક છે.”

“તમે પાછું અને પાછું કહો છો છતાં હું, માનીજ નથી રાકતો કે એવો કાયદો હસ્તીમાં હોઈ શકે.”

“ફાન્સનો એક મજુર પણ એ કાયદો જાણે છે; અને તાદરા જોવો, શીખેલો ઉમરાવ એ કાયદાની હસ્તીથી નાવાકેક હોય એ આતિ દીલગીરીમયું છે. લીઓ, તે વર્ષો ઇંગ્લાંડમાં કોટલા હોવાથી અને ફેન્ય કેળવણી તને ન મળેવી હોવાથી તને એનો પકડી પતીજ નથી.”

“એવી ફેન્ય કેળવણી મેં નથી લીધી તેથી હું ખુશી છું.” લીઓ કટાક્ષ કરીને બોલ્યો.

“ઈંગ્લાંડમાં પણ લખને લગતા એવાજ કટાક્ષ કાયદાઓ છે,” માડામે પોતાના દેશના કાયદાના બચાવ અર્થે કહ્યું.

“પણ તે બધા હવે નીકળી ગયા છે,” લીઓએ તુરત તે નથી તકરારનો અંત આણ્યો.

“ફાન્સ પણ વખતના વહેવા સાથે તે દુર કરશે,” માડામે ફેરવી નાખ્યું. તે સુધે બેમે એવી તો કાચીપોચી નજ દતી, “હાલમાં તો એ કાયદો હસ્તીમાં છે અને તેને માન આપવાની આ દેશના વતનીઓની પવિત્ર દુરંગ છે.

“મેં એ કાયદા વિષે કંઈજ સમજું નથી હું તેથી તમામ બજાન છું,” લીઓ સંતાપથી બોલ્યો.

“હવે એ કાયદાનો ઉપયોગ હું, તાદરા લાભમાં કરવા તકવાર છું,” માડામે પોતાની મનમન ઉપર આવના કહ્યું.

માઝામ લુ કોટિમે તે સખ્દો બોલી પોતાના બેટા ભણી નજર કરી. પોતાના વિચારોની મોટી અન્યયનીમાં લીઓં તે જાણતું ખરે રહ્યું સમજી શક્યો ન હતો.

“એમાં તો કંઈ શક્ય નથી કે મોડે વહેવે અને દેશના કારામારીઓનું એ કાયદાના બેદુનપણ્ય ઉપર ધ્યાન ખેંચાશે, અને તેમાં થવો જોઈતો જોગ્ય સુધારો થને પણ, આજે લીઓં, તે કાયદો દસ્તીમાં છે, અને તેની દસ્તી ખીજ દેશની કન્યાઓને માટે શ્રાપ સમાન છે, અને જ્યારે તેની દસ્તીજ છે, તો હું તેનો ઉપયોગ માદરા ને તાદરા લાભમાં પુરો કરવા ઇચ્છું છું.”

તેણીના સખ્દોમાં ધમકી અને ઇપ્કાના સ્પષ્ટ ચિન્હો મોજુદ હતાં. તેણીનો અહેસા શીકકો જણી કરતો હતો. લીઓંએ અન્યયનીથી તેણી બણી જોયું.

“મમા, હું નહીં સમજી કે જોઈ શકતો કે એ કાયદાને તમારી કે માદરી માથ શો સંબંધ છે?” તેણે પૂછ્યું.

માઝામ હસ્યો.

“મને એની સાથ ધણું કામ લેવાનું છે.” તેણીએ કહ્યું. “હું તેનો તાદરી વિરુદ્ધ ઉપયોગ કરવા માંડું છું.”

લીઓં હસ્યો. તે બોલ્યો, “તમે માદરી વિરુદ્ધ કે મને તુકશાન યાપ એવું કંઈ કરો એ હું માનતોજ નથી. મને તમારામાં પુર્ણ વિશ્વાસ છે.”

“તે તુને કાઈ પણ પ્રકારે તુકશાન કરનાર તો નથીજ.” માઝામે કહ્યું, “જો તું એક બચ્ચાને કંઈ જોરી મીઠાઈ ખાતાં જોય તો તુ તેને તેનો ઉપયોગ કરવાથી ઝટ અટકાવે ખરો કેની, લીઓં?”

“અચ્ચીતજ, મમા,” તેમ તુરત તેણે કયું.

“તે અચ્ચું” તેથી જરા છેડાશે, રહેશે, પણ તેં તો તે કાર્ય તેના અંગત ભયા કાળેજ કાઢેલું ગણાશે, અને નહીં કે તેનાં જીવં વારતે. તેગજ તાદરે માટે છે. હું તાદરા હાથમાંથી એક જોરી મીઠાઈ છીનવી લેનાર છું. તું તેથી વને કુન્ન યાપ છે કરી છેડાશે, પણ પાઠલથી ખુશીજ થશે, અને કયુજ કરશે કે મેં જાણેલું પગતું વાજખીજા હતું. માદરા બોલવાનું તાતપર્ય તુ હવે સમજી જઈ શક્યો દશે, લીઓં?”

“જરા બી નહીં,” તે બોલ્યો. તેણે પોતાની સચમો અન્યયનીથી તેણીના ચહેરા ઉપર મોટાડેલી હતી. અને તેમાં ભયના ચિન્હો દ્રષ્ટિએવર થતાં હતાં. તે અન્યય થયો કે તેની મા જ કહેવાતું હોય તે ઝટ કહી કાં ન હોતી હતી કે તે એમ તો વિચારી શક્યોજ નહીં કે તે કંઈ પણ નબળું કહેવા ચાહતી હતી, કે જોઈ તે કહેતાં તે ખંચાતી હતી.

“લીઓં, તું એટલું તો સ્વેચ્છાથી કયુજ કરે છે કે એ તાદરાં અંગ્રેજ લખ એક ધણીજ કદંગી જુવ છે.”

“હા. તે હું કયુજ છું. મેં તમારી મરજી પુઠવી હતો તો અહેતર થને. પણ હું આ અંગળ કાયદાની હુતી વીશે કયુ જાણતો ન હતો, મને એનો સ્વખોયે ન હતો.”

એકનવારના કીનારુ ઉપર તેના આવવાની ધીરજથી રાહ જોતી તેની ખારથેથી પરજોતરને તે છેકળ એવકા થવા આહતો ન હતો. તેની અને તેની પરજોતર વચ્ચે જે મોળી મોહળત હતી તેનો તે નાશ થવા દેવા ન માંગતો હતો.

“જો તેં મને એક હજાર વાર પચુ લખ્યું હો તો ‘શી હું માહરી મંજુરી’ આત નજ આપને ને હું રજ ન આપને તો તું શું કરને?”

“ને વિના પરજોતરે!” તેણે ઝટ ઉતર દીધો.

“તો લગ્ન ગેરકાયદેસરના હોતે કે જેમ તે હમણા છે. એવા લગ્નથી ઉત્પન્ન થયેલા બચ્ચાં તાહરી ઝોખાદેના તરીકે ન સ્વિકારાતે, તાહરા ખેતાય ને મીવકતનાં વારસ થઈ ન શકતે તું જોય છે કે, તેથી, એવાં લગ્ન કેવા કદામાં ને કદંગા પુરવાર થાય છે.”

તે સમજી તે જવાંન કાઉંટે એક ધીમો નિશ્વાસ નાખ્યો.

“પણ મમા, હવે એ લગ્ન કદામાં ને કદંગા છે એ બધી તકરારોની અગતજ શી છે? લગ્ન થઈ ચુક્યાં છે એ વાત ખરી છે, એક પુરવાર ખીના છે, પંજી તેની સામેના વાંધાઓ કોકદ છે.”

“તેમાંજ તુ જુએ છે,” તે માએ મતસજ ઉપર આવનાં કહ્યું, “લગ્નની પુરવારીઓ એવી ઘંટનામાં ટકે છે ન ક્યાં?”

“પણ મમા, લીમા માહરી ઘણીઆણી છે,” લીઓ પુકાર્યો, તેનો અવાજ સહેજ ઉશકેરાયેલો હતો.

“ઈંગ્લાંડમાં. ફ્રાન્સમાં તે તાહરી પરજોતર નથી,” માડામે ધીમેથી કહ્યું, “જો તું ઈંગ્લાંડમાં એક હકદાર પરજોતર રાખવા માગતો હોય કે જે ફ્રાન્સમાં કદી હકદાર કહેવાવા લી નથી, નો તે તાહરાં મોડાનાના માનવંત નામને એક મોટો કપકં લગાડ્યો છે એમ અત્રે કહો.”

એક વિચાર મુઝતા લીઓં પોતાની ખુરશી ઉપરથી ઉઠી ઉભો થયો.

“પણ માયજી,” તે અતિ આતુરતાથી પુકાર્યો, “એ બધાંનો અંત આણવાનો એક સરસ ઈલાજ છે. હું લીમાને અત્રે ફ્રાન્સમાં લઈ આવું, અને તમે આમારા લગ્નની રજા આપો.”

માડામની ફતેહની તે ધડી હતી.

“અને તે રજા મોતને કડિથી પચુ હું આપનાર નથી,” માડામે જવાબ દીધો.

લીઓં બયખીન ચહેરે માડામને જોતો ઉભો.

“મમા, એ તમે શું જોતો છો?” તે પુકાર્યો, “શું તમે એમ ખરેખર કહેવા માગો છો કે લીમાને માહરી ફ્રેન્ચ કાયદા મુજબની પરજોતર બનાવવા માંગતા નથી.”

“હા. હું એમજ કહેવા માગું છું.” તેણીએ ઉત્તર કર્યો, અને તેમ કરવાનો મેં દૃઢ નિશ્ચય કર્યો છે.

“તમારા હાથમાં એવી સત્તા હોઈ કાયદો આપતો હોય એવી મને ખાતરી નથી.”

‘ફ્રેન્ચ કાયદો એવી મના મને આપે છે.’

“ત્યારે માદરે માદરી ધળીઆણી, સાથે ઇચ્છાંઝાં રહેવું પરશે.”

“તો બી ફેન્ય કાપવાની નજરે તું કાંઈ પરણેલો પુત્ર ન ગણાવે.” માડામે કહેલી કહ્યું, “તમારા બચ્ચાઓને સોલડાનાના કીર્તિવંત નામ ઉપર કે તેની મીલકત ઉપર કેઈજી હક ન રહેશે.”

હુમની એક સરદ હાથ તે સમજી લીઓના મુખમાંથી નીકળી પડી.

“તાહરી ફરજ શું છે તે હું તને બતાવવા માગુ છું, લીઓ,” તેણીએ કરડા અવાજે જારી રાખ્યું. “સમજ, ઉનાવણથી નીચું ઉપર આવી જવાની કોઈ ખામ નથી. તું તે ઉપર પુખ્ત વિચાર કરવા માટે બેઠો વખત લે. તાહરાં લગ્ન એક ભુતનું પરીણામ છે, એક ધણીજ ભયંકર, ક્રમનગીય ભુત.”

“હું તેમ કબુલતો નથી,” શીઓએ કહ્યું. “એક માણસ બે પોતાની પરણેલ તરફ વધારા ન રહે તો પછી તે માણસને કેમ કહેવાય? હું તે ભુત તરીકે સ્વિકારતો નથી.”

“એ તાહરી એક બચ્ચાં મરી જઈ છે,” માડામે પાછું કહ્યું. “તાહરાં લગ્ન એક ગંભીર ભુતન છે. તેને દુર કર. તે ગેરકાયદેસરના હોવાથી તેમાં તને ખરાબ લાગવા નેવું કંઈજ નથી.”

“તમે મને બેબુન્યાદ અને રચ્ચો કરવા માંગો છો. ખુદ ખુદાની પણ નજરમાં અમારાં લગ્ન પવિત્ર અને કાયદેસરના છે, તે હું કેમ વીસારું?”

“તેમ હશે. પણ કાયદાની નજરે-આપણા દેશના કાયદાની નજરે તેમ નથી.”

“માદરી જીંદગી બચાવવા કાન બી એવું અધર્મી કામ હું કરનાર નથી,” લીઓએ જીરસાથી કહ્યું.

“તાહરી જીંદગી કરતાં વધારે કીમતી એક ચીજ બચાવવા ને જાળવવા ખાતર તાહરે તેમ કરવુંજ બેઠશે,” માડામે જારી નાખીને કહ્યું, “તાહરાં કુટુંબના કીર્તિવંત નામ અને ઇજ્જત તાહરે બચાવવાંજ બેઠશે.”

“જેદાનમમા ત્ય એ વધું,” તે બર્બાગી ઉઠ્યો. “મમા, તમે એક ચોરસ ચંદ્ર મને એવી નબોજ સદ્લાહ આપો છો. હું તે સમજીને ચરચરી ગયો છું, હું તમણે માનીજ શકતો નથી. હું જે પવિત્ર લગ્નના માંડથી ખુદ ખુદ અને ખલકતની નજરમાં મોદરાં જન અને હમાનથી બંધાયેલો છું તેમાંથી એક નહી જણાવવા અમાતુરી કાયમને ખાતર હજોકપટથી છુટી જવા કહો છો. કુદરતના પાક કાયદાની આગળ આપણા કાયદાઓ શુદ્ધીસાનમાં છે?”

“એ કાયદો ખાલ કરીને તું ઘણું બચાવ્યો નીહાલમે,” માડામે શાંતીથી કહ્યું, “બે તું ધીરજથી સમજશે તો સમજી શકશે કે જે હું કહું છું તે અક્ષરસત્ય છે, અને બે તુ માદરી નમીદત અનુસાર ચાલ્યો તો, નેથી, છુને લાભ થશે. તેં અગાનપણે કરેલી ગંભીર ભુતના પ્રાચલિતમાંથી ખુશાસ સુકત થશે. આ લગ્ન કાયદાની નજરે વાજબી નથી, તાહરે તે માન્ય રાખ્યાં ઘટનાં નથી. હું તને સલાહ દેઉં છું તેવી નીખાયેમ દીલની સદ્લાહ આખા કાલસ દેશ માહેની કોઈ પણ માના એવા સંબેગોમાં, પોતાના પુત્રને દેશે.”

“હું માનતો નથી,” લીઓનાં પુકાર્યો, “અને જો એ ખરું હોય તો એ તો ફેન્સ માનીતરો પર ધીકાર હોજો.”

તેનો ખુલસુરત ચહેરો કોણથી રાતો થઈ આવ્યો. આ જગ્યાએ તેની માતા બદલ ખીચું કોઈ હોત તો તે ધડીએજ તે તે બોલેતો સ્વાદે ચખાડતે એવો તેનો ઉશ્કેરત હોતો.

“હું ધારતી’તીજ કે એ પહેલે મમજીને તું બહુ ગુસ્સે થશે. ખગેખર, હું જેટલો ધારતીતી તેટલો તું ગુસ્સે થયો નથી.”

“હું કોઈ દીવસ એટલો ગુસ્સે થયો નથી,” લીઓએ તે સામગી ખીજવાતથી કહ્યું, “મને સમજી લેવ, મમા. એવું ધીકારવા જોગ કુકર્મ કરવા કરતા હું માહરો જમણો હાથ કાપી કાઢવા તકવાર છું. એ કાપે અતિ નીચ, ગરમખુનું અને ધીકારી કાઢવા જોગ છે.”

“હું એ જવાબને માટે તકવાર હતી,” તેણીએ કહ્યું, “વખતના વહેવા સાથે તું જુદુંજ વિચારશે. એ ઉપર તું પુખ્ત નિચાર કર કે છગ્ગામાં થયવા લગ્ન આપણા દેશના કાયદાને અધન કરતા ચોક્કમ સંજોગોમાં નથી, કે જો સંજોગોને તું પુરેપુરો આધીન છે, અને તું હેયન ડ મયસનને પરણવા છુટો છે.”

“મમા, હું પરણેલો છું,” લીઓએ ગુસ્સાથી બાંધ મારી.

“હવે પોતાનો વધેજો જતો ગુસ્સો અટકાવવા પોતાના ચાવણાં તેણે પીસી મુકયા, અને હાથોની મુઠી વાળી મખ્ત શબ્દોનો ઘોષ પોતાના મુખમાંથી નીકળી જતો તેણે અટકાવ્યો.

“હું તેણીને પરણેલો છું. અગાઉ તેણીનું નામ મીમ ડરવન્ટ હતું હવે તેણી માહરી મોહરદાર છે, કોટેસ ડ સપશન છે.”

“એક દળણું દળનારની દીકરી, નહીં ?” તે માએ તીરસ્કારથી પુછ્યું.

અફસોમ ! લીઓના મનમાં હવે અફસોમ થયો, મખ્ત અફસોમ ! થયો કે જોન ડરવન્ટે જ્યારે તેને તુચ્છકારી કાઢ્યો હતો ત્યારેજ તે કાચ એવનચોટર છોડી ન ગયો, હોતો કે, આખતો લીધુમાઓ દીન તે જોતો ન જાયતે. તેણે રાખસપુત્રી નેવંકી નેજાર અણખતી ‘મુખમુકામાં જોયું.

“હા તેણી એક દળણું દળનારની દીકરી છે.” તેણે કહ્યું.

“મમ ત્યારે તો એ સવાવનો છેડો આવી ગયો.” તેની મા, ઠેકચથી બોલી, તે એક મોટી ભુલ કરી છે કે જે તાહરે સુધારનીજ જોઇએ. તવારીખમાં કોઈ પણ “સોવડાના દળણું દળનારની દીકરીને વર્ષો છે એમ નોંધાયું નથી અને નોવાવનું જોઈએ પણ નહીં. તું શું એમ ધારે છે કે એ છોકરી એવ ડ એરની મેક્કાણી થવાને લાયક છે ?”

“નહીં, તે તમામ લાયક હાનમાં નથી, પણ તમારી કેળવણી દેખ તે જ લાયક થઈ જશે,”

“લીઓ, તું પટપટ ના કર. એ વીચાર માહરી સાથે વધુ કરવો ફુલુન છે. મના માહરા તમામાં છે, તાહરા નથી. તું ઉમરમાં આવે ત્યાં મુઠી તાહરી ઉપર માહરો કાપુ છે, અને હું મને મળેતી મતાનો ઉપયોગ કરવાનું માયુ છું. ફુગમનાવત કરના કરના દોરત થા, ઝગડો કરતા બદલ સુતેડ કર.”

તેણે પોતાની મા ગમ અભયથીથી જોયું,

“મમા, તમે એક જોરત છો, તમે ગીએલા છો, વીદુષી છો, તમારાંમાં એક રતીનું નરમ હૃદય છે, તેમ છતાં તમે મને પહેલાંથી જોની સમ્પાદ દીઓ છો. કેઈ ખીજની અંદગીનો નાશ કરવાની, તેનું પરિવ નામ કલંકીત કરવાની, તેણીનું જીવન જીવર તોડી નાખવાની ?”

“હા, હું તને સમ્પાદ આપું છું. અને હું તેમ કરાવવાન બેડી છું,” માડામ ડ સોલ-ડાનાએ કહયું.

“અને નેમાં તમને અર્ધર્થ કે નીચપણું જણાયું નથી ?”

“નહીં. તાહરે તાહરા કુટુંબનો ખ્યાવ સર્વથી પહેલો કરવાનો છે. એ જવાન બાકનું નામ તું કહે છે તેમ લીમાં છે નહીં. તો દીક લીમાં માટે આપણે ભરણપોષણની જોડયણ કરીશું. પણ તાહરી ફરજ તેં કરેલી જુલ્લુસારવાની છે, અને હેત્રન ડ સપસન માથ પરણી તાહરી કુટુંબી કીર્તિને જાળવવા ને વધારવાની છે.”

(માધણ છે)

બલંસારા ટ્યુશન કલાસો.

આખા દીવસના વરગો, ચાતુ વખણાય છે. જેમાં સ્કુલ છોડી બેઠેલા છોકરા-છોકરીઓ તેમજ ગુજરાતી શરૂઆતથી શીખતા નાનાં બાળકોને લખસ કરીને અંગ્રેજી, ગુજરાતી, હિસાબ, તેમજ ધર્મ જ્ઞાન વગેરે ખામ જરૂરી બાબતોનું હુંક મુલતમાં સાડ અને ખનીયું શીક્ષણ આપવામાં આવે છે. વખત (સ્ટા. ટા.) ૧૦:૧૦ થી ૧:૦૦ નો છે. તેમજ શીક્ષકને પાઠ્ય પત્રોની જ છે. તમારાં બાળકોને તાકીદ લાભ આપશે કેમકે પાછળથી શી વધુ થશે.

એત્રીક કલાસ, મીન બુલસારાની મજબુત દેખરેખ હેઠલ આવે છે જેમાં અનુભવી લાભેલ પારસી શીક્ષકો દરરોજ બંધી ખામતો ઘણીજ ખંતથી શીખવે છે.

વેપારી બાબતો, જેથી કે બુંક કીપીંગ, રોર્ટફિન્ડ અને ટાઇપ રાઈટીંગ ચંચળ ખંતીયા શીક્ષકો ઘણીજ મહેલીરીતે જરા ખી કંટાળા વગર હુંક વખતમાં શીખવે છે છતાં શી ઘણીજ નજવી છે. બાનુઓ મારે ખાસ જુદી, જોડયણ ફાખી છે.

બાનુઓ મારે, સ્કુલ નહી છતાં બાનુઓ તથા છોકરાઓને સહેલી રીતે જરા ખી કંટાળા વગર વહેવાર અંગ્રેજી લખતાં વાંચતાં અને જોલતા અનુભવી ચંચળ શીક્ષકો શીખવે છે.

મ્યુઝીક કલાસ ખાસ બાનુઓ, છોકરાઓ અને ધધાહરીઓ માટે મ્યુઝીક કલાસો જુદા જુદા અનુભવી શીક્ષકો દીવસે અને રાત્રે ચલાવે છે જેમા નજવી શીમાં જરાખી માથાકુટ વગર સહેલી રીતે હાર્મોનીયમ અને વાયોલીન પર ગાતાં વગાડતાં સીખાટવામાં આવે છે.

વધુ મારે નીચલે ટેકાણે મળો યા લખો—

(૧) વાડીઆજના આતશજોહરામ સામે, ગોરખપુરવાલા બીડીંગ ૧૧૯, ધોખી તળાવ.	} સંપાદ્યો.
} ૧૯૦૧.
(૨) કોટ, માલેકજી મેટની વાડીની પાસે ૫૯, મનવાવ સીટ, કોટ,	

કાળઝડાંમાં છુપું છુપું કેં ખુચે

(ઓધવણ સન્દેશો કહેજો શ્યામને—એ રાગ)

(૧)

કાળઝડાંમાં છુપું છુપું કેં ખુચે,
એજ વિચારે બેસી રહું દિન રાતે જો !
બહુ બહુ મન્યન દુઃખીયાં દિલનું મેં કર્યું,
નિદ્રા છોડી બુખ તરસ બુલાયજો !

કાળઝડાંમાં છુપું છુપું કેં ખુચે.

(૨)

દેખું નહીં મુજ મુખમાં કેં એ ન્યુનતા,
રનેહી સત્પુરૂષોનો રૂઝો સંગજો !
ખાનપાનનાં સાધનમાં રમતી પ્રિયા,
સુંદર ખેરે પટકુળ સોલે અંગજો !

કાળઝડાંમાં છુપું છુપું કેં ખુચે.

(૩)

બહાલા બહાલા કહી મન વશ કરતી સદા,
બોલે મીઠું મુખથી વારંવાર જો !
કિન્તુ, ના ચાહે એ અંતરથી મહને,
એ મુજ દિલને શલ્ય સમું લોકાયજો !

કાળઝડાંમાં છુપું છુપું એ ખુચે.

“નલિનીકાન્ત.”

સદગુણી સ્ત્રી વિરુદ્ધ કુલટા.

અખનાર—કરમચલી રહીમભાઈ નાનજીઆણી, બી. એ.

દાદરા.

રૂપે મન નિન શાંતિમાં, ન કરે ક્વેશ લગાર,
મુખ હસ્ત રાખી વહે, ચમન કરે પરિવાર.
ખાવિદને એવું કહે, ઉરે ધરી અમિલાપ,
ઉલ્કા છે એજ કે, રહુ મજ તમ પામ.
રહીમની રહમત વડે, તમ સંગ થયો મિલાપ,
જુદાઈની વચ્ચા નથી, કંઈ રોડની ગાય.
મારે તમારે મિનતા, ત્યાગ કરે હું તમામ,
મરજી માફક આપને, સદા કરી હર્ક કામ.
આપનણા દર્શન થકી, હૈયું બહુ હરખાપ,
નેણુ તણા તારા તમે, સુખ સીકી મમજમ.
સાફ ધર રાખુ મદા, ઉચરે ન કાંણુ વચન,
બહાણે વેલી ઉડીને, વ્યવસ્થ રાખુ સદન.
પતિ પ્રતિ જે પાપિણી, ઉચરે, ભુડી પાણુ,
કુલટા તેને બણુની, ન રહી તે નિર્વાણુ.
કુલટા કેરા ક્વેશનો, છે નહીં કામજ પાર,
સદગુણીના મંત્રારથી, સુખી રહે બરચાર.

પતિ વાચ—

પ્રીત વિનય વાણી સુણી, હૈયું મુજ હરખાપ,
પણુ ભારે એક ભુવ છે, ટુચ્છને નહિ દેખાય
દાસી કુંદ્ય ખુદને મણે, એ નહિ પ્રીતની રીત,
અમૃત સમ અર્ધોગના, સમજુ એવું ચિંત.
ભાગ્યશાળી મુજદને મણુ, પામ્યો બાપો નેક,
સદગુણુ હીરા ખાણુ તે, અર્ધે રાત અનેક.

નવરંગના ગ્રાહકો માટે ઇનામી સેવાત.

(ર.પ) પચીસમાંથી (ર.પ) પચીસ બાદ કરતાં બાકી સત્તાવીસ શી રીતે રહે ?
મુદત-અંક પહેલાંમાં પછી આકાશીઆની અંદર ઉત્તર લેખકને પહેલેલાં બેક્રએ.

ઇનામી પુસ્તક } કરમચલી રહીમભાઈ નાનજીઆણી બી. એ.
નવમું કરમાળા ભોગ ૩ લે }
(શાંભિયુ પુર્ણ) કી ૩ ૧ } બહુ બંગલો, કચ્છ કેરા.

રત્નમુદ્રિકા લઇ વેત્રવતી ચાથી ગઇ કે તરતજ લોજો ભીમદેવ પોતાના સુવર્ણ આસન પર અવ્યવસ્થિત રીતે બેઠો. આજે તેનું મિત્ર અસ્તમ્ય હોય એમ જણાતું હતું. કાંઈ ઉડો વિચાર તેના મગજમાં ગુચ્છવાયા કરતો હતો. વળી તે વિચારમગ્ન સ્થિતિમાં આસન પરથી ઉઠ્યો અને શયનગૃહના દરવાજા મુઠી નજ આપ્યો. અમરમિદ્ર આપ્યો છે કે નહિ તે તેણે નીરખીને જોયું પણ હજી તે આપ્યો ન હતો. મુઠી તે દીર્ઘ નિશ્વાસ છોડી પોતાના આસન પર પડ્યો. ભીમદેવનો નિત્યનો નિયમ વિવાસ મંદીરમાં નાના પ્રકાશના વિવાસો, ભોગવવાનો હતો પણ આજે તેમાંનું કંઈ તેને ગમતું ન હતું.

કેટલાક મંત્રો પસાર થયા પછી એક મધ્યમ વયનો પુરુષ શયનગૃહનાં દરવાજામાં યજ્ઞને આંદર આવીશો આ મનુષ્યના સુખપૃષ્ઠ ઉપર વિદ્વાતાનું આસાન્નન્ય તેજ ઝળકી રહ્યું હતું. તેની રીતમાનો પણ એની હતી કે જોનારાના મનમાં તેના માટે માન ઉપજે. આદર પ્રવેશતાંજ ગમને તે નમ્યો, રાત્રીએ પણ તેના નમસ્કારનો આદરપૂર્વક સ્વીકાર કરી તેને પોતાની આશુના આસનપર એમવાનું કહ્યું. અમરમિદ્ર આસન પર બેઠા પછી એક બે રાત્ર્યવહીવટની વાતો થયા બાદ રાત્રીએ એકદમ સ્વપ્ન બદલ્યો અને તેણે એવીનીમયાં અવાજે અમરસિ હને કહ્યું.

“પંડીતજી, આજે મેં તમને એક અનિ નાણુક કામ માટે બોલાવ્યા છે।”

“એની આજ્ઞા હું પણ તે કામ એટલી નાણુકાશીજી પુરૂં કરીશ.”

“આપુકય વંચીય ભીમદેવના આ વિશ્વાસ મંદીરમાં સર્વ ઉપભોગ્ય વસ્તુઓ મંપુલ્ય હોવા છતાં હજી એક વસ્તુની ખામી રહી ગઇ છે।”

“મદારાજ, એની કંઈ વસ્તુ રહી ગઈ છે કે જોને લીધે આ વીશ્વાસમંદિની રમણીયતા કમી ગણાય ?”

ભીમદેવે એક દીર્ઘ નિશ્વાસ છોડી કહ્યું “પરમાર, રાજકુમારી ઇચ્છિની। પંડીતજી, અગાસની કાળરાત્રિના મમયે મારી ઇચ્છા તૃપ્ત કરવા આપની જે મંત્રમિદિધ વડે આપે પ્રણય ચંકોડય હશે, તે મંત્રમિદિધ કુમારી ઇચ્છિનીને ગુજરાતની રાણી મરી શકશે નહિ શું ?”

“રાજન। મને લાગે છે કે આપની જે ઇચ્છા પુરિપુર્ણ થશે નહિ.”

અમરમિદ્રના ઉપવા શબ્દો સાંભળી ભીમદેવ કંઈક દોષવંશ થયો તેનો ગહરવર્ણ વિશાળ ત્રાણપ્રદેશ આક્રમિત થયો. આવી સ્થિતિમાં કંઈક મંત્રથી પોતાના આંદુ તરફ દ્રષ્ટિપાત કરી તેણે અમરસિ હને કહ્યું. “ગુજરાતનાં નરેશની ઇચ્છાં પરિપુર્ણ થશે નહિ શું ? પંડીતજી, એ મારી ઇચ્છાને પુર્ણ કરવા અદ્વાપિ મારા વ્યાદ મમર્થ છે, જોગ્યો, તમે કામે મર્યોદ્ય થતાં વેત આપુ જવો ઉપડી જંગે, હા તમારી પુદેજ મારા દશ દળર રાજપુત મેનિજને આપુની મરહદ પર મોઢવી દશ એ અવિન સમગ્રજો. ખરું જોતાં પ્રમાણે મારી માગળીનો, આતંદથી સ્વીકાર કરવો જોઈએ પરંતુ જો તેમ ન બને તો માગ મેનિજને હું આપુના પ્રદેશમાં કુચ દશીને તે આખા દેશને દિગ્ગત મારી નાખીશ, બાદત વર્ષમાંથી આપુના રાજ્યનો નાશ કરી દશશ.”

જોગ્યો ભીમનું આવું ખુબ આવેશમયુ ભોવણું શરૂ થયું ત્યારથીજ અમરસિ હ તેના ચહેરા નજ દગમગ જોયા કરતો હતો. તેને લાગ્યું કે રાત્રના આ દર્શનુક્ત શબ્દોનો મંપુલ્ય

નિષેધ કરવો; પણ બીજી થકીએ, તેમ ન કર્યું. એમ તેને લાગ્યું. ત્યારે શું? અર્થથી એકદમ આશુતો રહતો પકડવો? હા, તેથી પણ કંઈ વધે તેમ નથી, આજ સુધી જે હાથે પોતાને અન્નવસ્ત્ર અંગત રહ્યા છે તેમ હાથે થતારા દંતરોનો સંહારની વાત સાંભળી અંમરસિંદુ હૃદય ઉભરાઇ આવ્યું અને તેની આંખોમાં અંધુ ઉભરાઇ આવ્યાં તે તદ્દન મુગા થઇ ગયા. બોલવાને પ્રયત્ન કર્યો પણ તેનાથી ભોંઠાઇ શકાયું નહિ. તેની આત્મસ્થિતિ એક રાત્રી વળી બોલ્યો, "અંમરસિંદુ, તમે, આમ મુગા કેમ થઇ ગયા છો? હું જે કંઈ કહું છું તે તમને અસકપ લાગે છે શું? હીક એ કાલે તમારા મનના યુગ્ધવાલો ઉદ્દેશ થઈ જશે, હવણાં તો તમે કિપડી જાઓ. પરગારને મારો ઉદ્દેશ ખરાખર સમજાવે એવો તમારા સિવાય બીજો કોઈ હુડપ આપણી રાજકુમારમાં નથી. માટે આ કામ માટે મે તમને જ પસંદ કર્યો છે."

પડીનજી રાજાનો સંદેશો લઇ ધીરા પગે ત્યાંથી બહાર આવ્યા. જતા જતા તે બોલ્યા, "રાજા, ઇશ્વર તને સદૃશ્ય આપે!"

અંમરસિંદુ ગયા પછી બીમદેવ વળી પોતાના આમને પર આડે પડ્યા. હવણાં તેના દીકર પરનો ધણેખારો બોલે કમતી યથા મુખે હતો. રાજાની સેવા કરતી દાસીઓ. દરબીને નિદ્રાવશ થઇ થઇ હતી પણ રાજા બીમદેવની રાણી સંદ્રકાળે લઇ કંઈ આવી ન હતી. આશુતો ખંડમાં રહીને તેણે રાજા અને અંમરસિંદુ બંનેનો વોતોદ્ધાપ સાંભળ્યો હતો.

મધુર નુરસંકાર થવાથી રાજા એકદમ જગાડી ઊઠ્યો તેણે આખો આખો જોયું તો દેશાનંત ઉપર રાણી સંદ્રકાળે ઉભેલી જોઇ. તેને જોઈ રાજાએ એકદમ પોતાનો અંધુરનો રંગ દેર્યો. તે હસ્યા ચહેરા પદ્મપરથી ઉડી તેની પાસે ગયો અને તેના હાથ પોતાનાં. હાથોની લઈ તે બોલ્યો, "કેમ? આજે અંધુરો ઉઠાસી. દેખાય છે? કંઈ? હું કોઈ યુધ્ધ રાજકુમારમાં યુધ્ધવાલો હોવાથી મને જરા મોડું થયું, આટલા સારા આ ઉઠાસીનતા તો મુખ્ય ને? પતિની સાથે તત્તવારની, ખરપર, મધુર, ટેકવી સતારી રાજપૂત રમણીને આપી, નાનુકાઇ શોભે મારી? પણ આમ તદ્દન મુગાપણ શા માટે?"

રાણી સંદ્રકાળે કંઈ બરાબ આગ્યો. તેના બોમાંથી એક રાત્રી સુધી નીકળી રાહતો ન હતો. માત્ર નેત્રોમાંથી આંસુઓ દહાડ પડે જતાં હતાં. આવી દયાજનક સ્થિતિમાં તે રાજાના પગને શોભાવવા વાળે? રાજાએ પણ તેની આત્મસ્થિતિ કારણ આગળ કારણ પણ કાપ સાધુ નિપુણિયા બહા ધૂન હોય છે! તેઓને સંવાસલનો બીકકુલ ખ્યાલ રહેતો નથી. વિષયો બીમદેવ આવા પુરુષો માટે એક હતો. તેણે તરતજ રાણીને પોતાની આંખમાં લઈ કહ્યું, "માંદિરે માંડી, કેમકારો ઇન્દ્રિયનીની માંગણી કરવા મેં અંમરસિંદુને આશુ મોકલ્યો એવા નહતો, કારણસર આંખને વંશીય નરેશની રાણીને શું અશુભાત કરશે ધટે? વળી ઇન્દ્રિયની ટકકર મારે એવી સ્ત્રીઓ આપણા વિશ્વાસ મંદિરમાં ક્યાં નથી?"

"તો પછી ઇન્દ્રિયની માટે આશુ શા માટે?"

"જે એક મુંઝવણીપણીનો હાથ છે. મારી માંગણીને અસ્વીકર થશે એમાં કંઈ જા. શકા નથી પણ તેથી આશુના રાજા તથા તેનાં મિત્ર પછીરાજા સંધુઆણુ સાથે રાજકુમાર કરવાનો મારો હેતુ સંદ્રકાળેથી આવું કુદ જમાણનીઆ એક મારી આઈ છે."

“પણ એનું પરિણામ શું આવશે તેનો વીચાર કર્યો ખરો?”

“પરિણામ? ભારતવર્ષમાં એક છત્ર દેહળના સામ્રાજ્યના મત્રાટની પત્ની ‘ચંદ્રકલા’ સમ્રાજી બનશે. કેમ ખરૂં ને?”

આમ કહી ભીમદેવે રાણીના કપાલપર એક સુખન કર્યું.

ચંદ્રકલાએ મંદ સ્મિત કર્યું પણ તેના નેત્રમાંના અશ્રુ હજી સૂકાયા ન હતા.

*

*

*

(૨)

“આવો. અમરસિંહજી, આવો. આપના જેવા વિદ્વાન નરનો ભેટા થયો એ અમે મોટા બાગ્યની વાત સગજએ છીએ.” એક બધ્વ દિવાનખાનામાં એક વૃષ્ઠ બૃહસ્પતિ બીજા ગધ્યમ વધના ગ્રહરથનું સ્વાગત કરતો આમ બોલ્યો.

“પરમારોના પરાક્રમેને છાજે એનું આપનું સૌજન્ય છે. આપના જેવા રાજા જે પ્રભને મળે તે પ્રભ ખરેખર બાગ્યશાળી કહેવાય! મુકારાજ, બધું ક્ષેમકુશળ છે ને?” અમરસિંહે શિષ્ટાચાર બતાવ્યો.

“ભગવાન એકલિંગજીની કૃપાથી આ દેશને તો બધું ખરાબર છે. પંડીતજી, હવે પંજી શું થશે તે જાણવું માનવી માટે અસક્ય છે.”

પરમાર રાજાનું આપું બોલવું સાંભળી અમરસિંહને પોતાના કામ, સંબંધી યોદ્ધા નિરાશા ઉપજી. પણ તેવો ભાવ છુપાવીને પંડીતજીએ હસીને કહ્યું.

“રાજન, આપને લાગે છે તેટલી માનવશુદ્ધિ ક્રમતાકાત, નથી, માનવશુદ્ધિ સાથે પ્રપાત નોડાતાંજ દેવોને સુદ્ધાં અસાધ્ય એવા કાર્યો મનુષ્યોના હાથે પાર પડતા નથી શું?”

“હો પાર પડ્યા છે ખરો, એ વાત ખરી છે પણ હવે વૃદ્ધાવસ્થામાં અગાધ કાર્ય સાધવું એ મારા હાથે થનાર નથી એ પણ એટલુંજ ખરૂં છે, કુમાર સત્તમ હજી તો છોકરૂં છે. આ રાજ્યસકટ ચલાવવા જેવડી તેની ઉંમર મોટી થાય ત્યાં સુધી આ રાજ્ય કારખાર મારે સંભાળવોજ જોઈએ. પ્રપંચભંજનમાથી મન મુક્ત કરી આપના જેવા સત્પુરુષના મહવાસમાં કાળ વ્યતિત કરવા યોગ્યની મારી ઉંમર છે પણ શું કરું; કંઈ ઈલાજ નથી.”

“રાજન, ઇશ્વરી સંકેતાનુસાર બધું થયા કંઈ છે. જે માણસ પોતાનું કર્તવ્ય યોગ્ય રીતીએ બજાવે, છે તેનીજ ગણના મત્પુરુષોમાં થાય છે. તેને આપણા જેવાઓના સહવાસની જરૂર પડતી નથી. પણ હું અને શા સારૂં આવ્યો છું તે તો આપને દિવાન કિમનપ્રસાદે જણાવ્યું હતો, ત્યાર પરમાર રાજાનો શો મદદેશો હું રાજા ભીમદેવને પહોંચાડું? મને લાગે છે કે એક રાજ્યશો વચ્ચેના વૈમનસ્થનો નારાઈ કરવા કુમારી ઇન્દિયોનીને શુભરાતની પટરાણી બનાવવાની આપ સંમતિ આપો તો ઠીક. બળદાણી ભીમદેવ આપને યોગ્ય એવાજ જમાઈ છે.”

પંડીત અમરસિંહનું આપું બોલવું સાંભળીને રાણા પરમારના શાંત ચહેરાપર એકદમ રોષનો વિકાર વ્યાપી રહ્યો. તેનો વિસ્તીર્ણ બાહ્યદેશ આક્રમિત થયો અને નેત્રો પણ કંકરૂં

રક્ત યથ ગયા. પંડીતજીના મનમાં પણ બારે બેચેની વ્યાપી હતી છતાં પણ તે શાંતી ધારી બેઠા હતા. અને પોતાની દ્રષ્ટિ બારીમાંથી નજરે પડતાં બહારના કુદરતી દેખાવ પર તેણે ડેરથી હતી છતાં તેના કાનો તો પરમાર શું, કહે છે તે સાંભળવાન તલપી રહ્યા હતા.

આ પ્રમાણે થોડીક શાંતી જળાશય રહ્યા પછી તે શાંતીનો ભંગ કરતા રાણા પરમારે કહ્યું, “પડિતજી, પરમાર રાજકુમારીને ભીમદેવની દારી બનાવવી એ, અમારાથી સાંખી ચકાવ તેમ નથી. આપુના રાજપુતોએ હજી સુડી પહેરી નથી. ગમે તે સમયે અમે રક્ત આપવા તૈયારજ છીએ”

આ સાંભળી દયાશીલ અમરસિંહનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું અને તેણે અશ્રુપૂર્ણ યથ ગયા. વળી પરમાર રાજા બોલવા લાગ્યા, “સ્વામીજી, વધું શું કહું?, મારે અત્યેક સૈનિક આપુનો રાજા છે. આ વાતની ના પાડવાથી ભવિષ્યમાં સળગી ઉઠનાર યુદ્ધમાં મારા દુનરે સૈનિકોના પ્રાણ જશે એ હું જાણું છું છતાં હું ભીમદેવની, મગણીનો સાફ ધનકાર કરે છું. કોણ છે બહાર?”

“હજી હજી” એક અનુચર આગળ આવી વિનીતભાવે બોલ્યો.

“જા, અને એક સુંદર જરદોજ પોસાક લઈ આવ.” રાણાએ આજ્ઞા કરી.

થોડી વારમાં પોસાક આવ્યો અને તે આપુના રાજકુલભૂષણ પરમારે પોતાના હાથે અમરસિંહને આપ્યો. તેનો સ્વીકાર કરી, રાણાને નમસ્કાર કરી અમરસિંહ ત્યાંથી આસતો થયો.

(૩)

મગવાન સદસ્તકર પોતાના દુનરે કોરણ પરિવાર સહ હમણાજ ઉદયાચલ પર આવ્યા હતા, એવે સમયે આપુના, કુંભરી પ્રદેશમાંથી એક પ્રવાસી ધીરે ધીરે પોતાના માર્ગનું આક્રમણ કરી રહ્યો હતો. તે વારંવાર દીર્ઘ નિશ્વાસ છોડતો હતો અને કોઈ વિચારતંદ્રામાં પડી જતો હતો.

એવામાં મેઘગર્જના જેવો કંઈ આવજા થયો. પેલો પ્રવાસી આ સાંભળી ચોક્યો. વિચારતંદ્રામાં પડેલું તેનું ચિત્ત એકદમ શુદ્ધિમાં આવ્યું. જરા નિરખીને જોતાં તેને માણુમ પડ્યું કે તે રસ્તો ચુકી એક વાઘની ગુફા આગળ આવી પહોંચ્યો હતો. તેણે વાઘને તેનાપર હુમલો કરવાની તકવારીમાં જોયો.

આ પછી પ્રવાસી ભગભીત થઈ ગયો. તેના આખા શરીર પર પસીનો છુટ્યો. પેદાંતના તરણોનું પ્રતિપાદન કરનાર અમરસિંહ વાઘને—ખુદ મોતને પોતાની નજર આગળ જોઈને તદન આભોજ બની ગયો. એવામાં પાસેની ઝાડીમાંથી ઉપરાઉપરી એ તીરો છુટ્યા અને વ્યાઘ્ર જમીન પર નિહાળી ચઢી પડ્યો.

આ દ્રશ્ય અમરસિંહ તો આમતેમ જોવા લાગ્યા. સંકેત આવ્યું અને પળવારમાં તો તેનું નિવારણ પણ થઈ ગયું એ બધું કેમ બન્યું? ધ્રુવરૂપા! એવા વિચારો પંડીતજીના મગજમાં ઉદભવી રહ્યા હતા. એવામાં એકાએક તેની દ્રષ્ટિ પેલા વ્યાઘ્રના શબ ઉપર પડી અને તેને માટે તેના હૃદયમાં ભારે અકંપા જામી. પરંતુ આ બાણ આવ્યા કયાથી? પંડીતજીએ ધણીયે આમતેમ નિરખીને જોયું પણ કોઈ નજરે પડ્યું નહિ. એવામાં આધેથી આવતું એક ચારકુટ

હાથ તેને સબળાયું. થોડીસમયા તો એક મેળ મળી ગાળા એકાનાના છોકરાને આગળીએ લઈને પોતાની તરફ આવી હતી એવું પડીતજીએ જોયું । । ।

અહાહા ! શું તે બાળાનું સૌંદર્ય ! થોડીજ સારંભા એ સુરી, પેસો જાળક તથા તેઓની માથના અનુચરો પડીતજીની સંમક્ષાઆરી પહોંચ્યા પ્તરનજ ત્યાં પડેના વ્યક્તિના શમને જોતાજ પેસો બાપક તેની પામે-દોડી ગયો અને એક નીચે તરફ આગળી કડીને મોઢેરો, “બહેલ, ને આ રહ્યું માડ બાણ મારે બાણ પહેલુ અવ્યુ છે કહે હવે, કાણે શિકાર કર્યો ?”

પોતાના બાહ્યુ અભિમાનબધુ એવુ સામગી તે બાનિકાને નેત્રે આનંદશ્રુથી ભરાઈ ગયા તરતજ તેજે જાળકનો હાથ પકડી કહ્યું, “બાહ, વાધને વિધી નાખનારા અને ગણિત તારાજ છે, પણ આ ક્યાં મહારાજને વંદન કરી સારજ આપણે અહીં આવના છીએ, એ ભુલી ગયો કે ?”

“હા મને, આપણે બન કડી !” બાન આનુ-હુધે તેમ કુમાર બાપો “મહારાજ, પરમાર કુમારી હનિની તથા કુમાર સવળ આપને વદન કરે છે”

“શતાયુર્જીવ”

“મહારાજ, આપ રસ્તો તો ભુલા નથીને ? આ વાનની સુંદર આગળ આપ કડી રીને જાતી પડ્યા ? મારી નજર ને એજ વેળા આ તરફ ન પડી હોત તો મહારાજ, આને જાણે અનંત થઈ જાત”

“રાજકન્યા, તું કહે છે તે સત્ય છે હું શુનરાતની રાજધાનીના માર્ગે જતા આમ આડે, રસ્તે નીચળી પડ્યો. પણ તું કહે તેવો અનર્થ મધ્યરમકેન મિત્રાન કષાથી બને ? તેની કૃપા બિન તારી નજર મારા ઉપર પડી અને મારો જીવ બચ્યો પણ તેથી કોરેકો શો થયો ? એક ક્યને મચાવવા ખાતર બીજા જીવને હણવો પડ્યો.”

“મહારાજ, આપે કહ્યું તે ખરું પણ પૂર્વ જન્મના કર્મોના ક્ષણ ભોગનો વિના કંઈ છુટકો છે ખરો ?”

“રાજકુમારી, તારા પિતા જોઈજ તું યોગ્ય કન્યા રત્ન છે ! પણ તારા આ કુરુર્મ જોના શરીર પર આ શસ્ત્રાસ્ત્ર શા ? શું એ વિચિત્ર નથી ?

હનિની હમીને બોલી, “મહારાજ, પુરુષોની વિષમચકિત સ્ત્રી જનિના સુખની નેટની કારણબન છે તેવાજ પ્રમાણુગા તે હું ખનુ મૂળ છે આવા વિધી પુરુષોથી મારા પતિન યનું મરણુજી મરવા ખાતર હું આ શસ્ત્રોના બારતું વહન કરી રહી છું”

“જાણે, તે કહ્યું તે ખરામર છે પણ શસ્ત્રોની તીક્ષ્ણ કાર કરતાં પ્રેમ, સુખગા વધારે જ હિં કરનારો હોઈ શુનરાતના ભોળા બીમની માથે તને પરચાવના મે તારા પિતા આગળ માગણી કરી, પણ તેગણે તેની સાફ ના પાડી હશે હવે તારા આ માલિનગાર અનુચરને ગાત્રી સાથે મોટીને મને રસ્તે ચડાવે એટલે જમ”

કુમારી હનિનીએ તરતજ પોતાના અદાદામ નામના મેવકને પડીતજીને શુનરાત ની સગ દં સુધી પહોંચાડી આવવાની આજ્ઞા કરી

તરતમ અમગિહ તથા ચંદનદામ ગુચ્છગત જવાના માર્ગે પડ્યા અને ઇચ્છી તથા તેનું
ગિદારગડગ નગર ભલે વસ્યું.

(૪)

બીજા દિવસે હજી તો મોકોની નિદ્રાએ ઉગી ન હતી એવે સમયે ગુચ્છગત નરેન્દ્ર મોળો
જામ તથા આયુનો પરમાર પોતપોતાના સૈન્યો સાથે લડાઈના મેદાનમાં ઉતરી પડ્યા. મૈત્રેયની
ઉન્નત યદને સાગમાર કિચાર શૂના થયેના, એ રાજપૂતોએ ભયકર ખુનરેજ ચનાંડીને નીતુ
પવિત્ર જળ ઉધિરગય કરી નાખ્યું. ભીમદેવે પોતાના શીર્ષની પરાકાષ્ટા કરી પણ આયુના
પરમારને દિલી રેશ પૃથ્વીરાજની સહાય દોનાર્થી ભીમદેવનું કંઈ વસ્યું નહિ. આખરે ગણદેવ-
તાનો જો બાંધી થયો. ભારતમધ્યાદ થવાની ઇચ્છા સરાવનાર, મોળો ભી. સમાપના મેદાનના
ક્યાઈ ધુળ ચાટતો થઈ ગયો.

દિલીનરેશ પૃથ્વીરાજ ચલુઆણની સહાયતે સ્ત્રીવે આયુના પરમારને વિદ્યુદ્ધમાં નર્ત્ય થયો
અને પૃથ્વીરાજના ઉપકારનો મર્યો વાગી આપનારનેજો પોતાની કન્યા ઇચ્છીને પૃથ્વીરાજ
સાથે પરણાવી.

આ પ્રમાણે તેના આદકારને મોળો ભીમતાજા આજે તથા અનિલપુર પણ પડ્યું.

મુંબઈની જાણીતી ડેરી
પેરીશિયન ડેરી કું.

વગર ભેલનું ચોખ્ખું દુધ, માખણ, સ્વચ્છ
શ્રેષ્ઠ ક્રીમ, ભેળવેલાં તૈમામ ભરૂણાપાત્ર
એકલું મકક છે. એકવાર ત્રાયલ લેશો?

ટેમરીડ લેન, કોટ મુંબઈ.

બાટલીવાળાનો અસલ કવીનાઇન ટેબલેટ ૧ ઝેન; દરેક બાટલીમાં નંબર ૧૦૦.

બાટલીવાળાનો અસલ કવીનાઇન ટેબલેટ ૨ ઝેન; દરેક બાટલીમાં નંબર ૧૦૦.

બાટલીવાળાનું એચ્યુમીક્સચર મેથેરીઆ તાવ, ઇનફ્લુએન્ઝા, વગેરે માટે દવા.

બાટલીવાળાની ટીનીક પીન્સ રીકકા માથુસો અને મનતંતુની નળલાઇ માટે ગોળી

બાટલીવાળાનો તુથ પાઉડર, દાંતના રક્ષણનું મળન.

બાટલીવાળાનો રીંગવર્મ ઑઇન્ટમેન્ટ, દાદર, ઘોષી ઇચ વગેરે માટે મલમ.

સઘળા દવા વેચનારાઓ પાસેથી મળશે અથવા લખો.

ડા. એચ. એલ બાટલીવાળા સન્સ એન્ડ કું. લીમીટેડ.

નં. ૮૬ વરલી મુંબઈ નં. ૧૮.

તારુ સરનામું ડાકટર બાટલીવાળા દાદર.

Dr. H. L. Batliwalla Sons & Co., Ltd.

No 87, WORLI, 18 BOMBAY.

Telegraphic Address: "DOCTOR BATLIWALLA, DADAR."

ગ્રાંટરોડ વેરથી તમારે મારકીટ વેર ધકેલા ખાતા
જવાની કંઈજ જરૂર નથી.

જામ, જેલી, બીજીટ; સારડીન, કોકો, ચોકલેટ, ઇ. વેલતી
ખોરાકી; સેન્ટ, લવન્ડર, કોલોનવાટર, સાબુ, તેલ, હેરઓઇલ,
જાતજાતના મેકરેના; જોપાનીઝ અને ચાઇનીઝ કટલરી, તંથા બેટ
સોગાટને લાયકની હાથ ચીઝો; પેન્ટ મેડસીનો, અને પરફ્યુમરી,
મારકીટ ભાવે અમો વેચ્યે છીએ.

મેસાન્યાની કું.

સ્ટેટર રોડ, ગ્રાંટરોડ, મુંબઈ.

જે. ખરશેદજીની કું.

(આ કંપની વીસ વરસનાં જીનાં અનુભવીની જાતી દેખરેખ હેઠલ ચાલે છે.)

હમારે ત્યાંથી તંવડારીની કેસ્ટી, ધી. ખાંડ, મેવો, દરેલો મસાલો ચાહે, કોરી, મુંબડ,

લોખાન, અગર, બચ્ચાના રમકડાં, નવા વરસનાં ત્યા જઈંદે કાર્ડો, બેટ

આપવા લાયક ચીજો; ત્યા દરેક જાતનો વિશાવતી માલ, પેન્ટ

દવાઓ, વિગેરે કીમત ભાવે મલશે.

તાપ્પ બીલ્ડીંગ, રેલ્વે હોટલની સાંમે ચર્ની રોડ જંકશન, મુંબઈ.

વિવિધ-વિષય.

લખનાર—B. D Vajifdar

સખમરીન.

સખમરીન જોટના નામથી અને ત્રાસદાયક કામથી આજે કોણ અજાણ છે ? કારણ છેલ્લાં જરમનીનાં મહા યુદ્ધમાં, આ સખમરીન જોટોએ ઘણો આગેવાની બંધેલો ભાગ લાજ્યો છે, અને ઘણીજ ત્રાસદાયક રીતે જાનમાલની ખાનાખરાબી કીધી છે. લડાઈની સરૂઆતમાં ૧૯૧૪ ના સાલમાં, “એમડને”, ફેલાવેલો તંરખાટ અને તેથી ગંભીર રીતે ઘએલી વેપાર અસર, હજુર આપણાં મન પર તાજ છે, આ સખમરીન જોટો, ફોતેહમંદ રીતે વ્યવાહારમાં લાવવાનું માન ફ્રાન્સને ઘટે છે. આ સખમરીન જોટો વોજલીના ખળથી ચકાવવામાં આવે છે.

તલવાર.

તલવારો કે જે ૨૦ થી ૩૦ ઈંચ લાંબી હોય છે, તે અસલ રોમનોએ પહેલ-બહેલાં ઉપયોગ કીધો હતો. ઠમાસ્કસના પોલાદની તલવારો અસલ પ્રખ્યાત હતી.

સુએઝ કેનાલ.

સુએઝ કેનાલ, કે જે સત્તા સમુદ્ર અને પેલુશીયમના ઉપસાગરને જોડે છે, તે ૧૮૫૨ માં મોંશીયર ફરડીનાન્દ દ લેરોપસ નામના એક ફ્રેન્ચ ઇજનેરે યોજના બંધી હતી, અને આ યોજનાને, ઇજીપ્ત, ટરકી, રશીયા, ફ્રાન્સ અને ઓઝીયાની સરકારોની સંમતી મેલવી હતી. એંસી (૮૦) લાખ પાઉંડની મોટી ચાપજુલાઈ લીમીટેડ કંપની ઉભી કરવામાં આવી. અને એ કંપનીના શેરોનો મોટો ભાગ, ફ્રાન્સમાંજ ખપી ગયો. ૧૮૬૯ માં સુએઝ કેનાલનો વ્યવાહાર ચાલુ થયો. આ કેનાલની લંબાઈ ૧૦૦ માઇલ જેટલી છે. આ સુએઝ કેનાલની શોધથી, સુબઇ અને લંડન વચ્ચેના મુસાફરીના માર્ગમાં એવીસ (૨૪) દીવસનો ફેરક પડી ગયો છે. આ કેનાલના સરૂઆતના કામનો ખર્ચ ૧૨૦૦૦૦૦૦ એક કરોડ અને વીશ લાખ પાઉંડ થયો હતો.

એડીવને ૨૫ લાખ પાઉંડનાં શેરો આપવામાં આવ્યા હતા. ૧૮૭૫ માં એડીવ પામેથી અંગ્રેજ સરકારે એ શેરો ૪૦૮૦૦૦૦, પાઉંડની કીમતે, વેચાતા લીધા હતા, અને એ શેરોનું એટલું સફાસી વ્યાજ ગ્રેટ બ્રીટનને મળ્યું કે, એ દેશનો વેપાર આગામીમાં ખીલી નીકળ્યો.

પ્યારનું બલીદાન.

એક કૃષ્ણ વાર્તા.

અનુવાદ—Queen Airis.

ઘણાં વરસોની વાત ઉપર ચીન નદીને કિનારે એક નાનું સુખદાયક છુપ્પું હતું, કે જેમાં રાજરૂ ડી. બરનેસ નામે એક યુગ્મ શાશ્વત, પોતાની અતી રૂપાળી બેટી નામે ધવાન સાથે રહેતાં હતાં જો કે તેઓ હાલમાં ગરીબ સ્થિતિએ રહેતાં હતાં, તોપણ તેઓ જન્મે તો ઉમદાજ લાડી ધરાવતાં હતાં.

જેઓનાં છુપ્પાંથી અર્ધાં માંધક દુર એક નાનો મીનારો હતો, કે જેમાં ફક્ત એક હોડીવાળો વસ્ત્રાંત કરી રહ્યો હતો તે બીજાં બેટીને તેજ એક નાનકડો પાંડો શી અને મીત્ર હતાં, કે જે તેઓને દરેક રીતે મદદ લાગતો હતો તે મંથાયાનું નામ ગેસ્ટન હતું, તેના માળાપે તેના નાનપણથીજ પેટી દુન્યાનો વાંસો સાધ્યો હતો, તેથી તે હંમેશાં એકલવાઇ પણ ઉદયોગી અદમી યુગરતો હતો.

તેની સામે પાશ્વરી જેવું કોઈ મુસાફર આ પોર આવવા માટે ઈંધણીનું બુગળું વગડતું તેવાજ તે પછી ગત હોય કે દિવસ હોય, તો પણ અંતથી પોતાની નાની હોડીમાં કુદી પડી સામે પાર જવા માટે. અપલાવ્યા વગર રહેતો નહીં. તેને પોતાના જીવની દરકાર હતીજ નહીં. ક્યાંથીજ હોય? ગરજ, નાળાપ, ના માલિકાન કોઈ લાઈ જાહેન તેની કંઠર કરનારું હતું. જેથી તેને મનેજે બધુંજ સરખું હતું.

પણ નહિ. હમણાં હમણાં તે પોતા માટે કાંઈક વધુ ઉદરકાર કરવા શીખ્યો હતો. કારણ તે સામેનાં છુપ્પાંમાંની રૂપાળી છોડી ધવાનને આહતાં શીખ્યો હતો. તેને એક ઘડી પણ તે સુંદર સુખ ફગમ નીરખ્યા વગર જાણે ચાલતુંજ ન હતું.

એક દિવસ તે છુપા રાજરૂ પોતાની બેટીને પોતા પાસે તેડી ગોદમાં બેસાડી કહ્યું, “મારી અતી પ્રહાલી ધવાન, જો કે તે એક મણીજ લાંબી અદમી યુગરતો છે, કે જે માટે હું તે પાક કીરતારનો અતી વધો ઉપકારી છું, કારણ જેથી કરીને અત્યાર સુધી હું તારી જહાલભરી સલાખ લઈ રાક્યો છું, પણ હવે હું જોઉં છું, કે જે જેટલાં વરસો કાંઈક છે તેટલા દિવસ પણ ભાગ્યેજ કાઢી શકીશ, માટે હું હવે તને પરણવા માગું છું. જેથી કરી હું મરણ પામું, ત્યારે તારો આત્મા ચાંતીમાં રહે, એવા ખ્યાલથી કે તું જહાલી એક ખીજ પ્યાર ભરી સલાખમાં સુખથી રહે છે.”

“અરે નહિ નહિ! બહાલા બાપ!” તેણી તેમના મોતના ખ્યાલથી જ હરીને દયકાં ખાતાં બોલી. “હું તો હંમેશ તમારી સાથેજ રહીશ. મેં કદીપણ લગ્નનો વિચાર કર્યો નથી.”

“અરે મારા નાદાન બચ્ચાં, તને શું એટલો પણ વિચાર નથી, કે હું તો હવે તમામ છુટો થયો છું, કે અ્યારે તુ તો હજી એક ખીલતી કળીજ છે? પણ તેં શું અત્યાર સુધી જોયું નથી, કે ગેસ્ટન કેવો રૂપાળો અને હીંમતવાન જવાન છે?”

“હા. બહાલા બાપ, લોકો કહે છે. કે તે ઘણો ભલો, ને માયાળુ છે” તેણીએ નીર્દોષતાથી કહ્યું.

“આહ! શું તને તેની બાયડી થવા નહિ ગમશે. બહાલી બેટી?” તેને કાંઈક આશાવંત બની પુછ્યું.

“જો તમારી એજ ઇચ્છા છે, બહાલા બાપ, તો મારી પણ તેજ સમજવી.” તેણી શરમથી લાલ થતા ચહેરાએ બોલી

તે દિવસે થોડા કલાક પછી બુદ્ધા કોન્ડરે તે ખીનાર તરફ હેઠું ઢીધું, “એવું વિચારતા કે પોતાની બેટીની ભવિષ્યની ગોઠવણ તે જવાન સાથ કરે, પણ ગેસ્ટન ઘરમાં હતો નહીં. તે પેલે પારથી બુંગળું સાંભળતાંજ, કોઈ મુસાફરને લેવા ગયો હતો. તે તરફ હવે આપણી નજર દોડાવ્યે.

તે મુસાફર કોઈ ગરીબ દેખાવનો આસામી હતો. “પેલે પાર જવા માટે તારૂં શું ભાડું છે, ભાઈ?” તે અનુષ્ઠાએ ગેસ્ટનને પૂછ્યું.

“એક પેની.” ગેસ્ટને જવાબ વાળ્યો.

“આહ! મારા પગ બહુ સુઝી આવ્યા, અને હું ઘણો થાકી ગયો છું,” તે જવાન કંટાળાથી બોલ્યો. “તારૂં ભાડું જો કે બહુજ નજીકું છે, તોપણ હું એટલું ખી ફાજલ પાડી શકતો નથી, કારણ મારી પાસે કાંઈજ નથી.” તે પોતાની કોઠળી ઉઘી કરી દેખાડતાં બોલ્યો.

“ત્યારે તો તમે એક ખુદાનો બદો તેના જેવા ઇન્સાનને દુખની વખતે મદદ કરે, તેમ હું કરીશ. ચાલ, મારે તારી પાસે કાંઈ લેવું નથી બાઈ, હોડીમાં બેસી જા.” ગેસ્ટને ઉદારતાથી કહ્યું.

તે અનુષ્ઠાએ થાકથી બેગર થયેલા તેના એકે બોલે તે હોડીમાં કુદી પડ્યો. તે એક ઉચો કદાવર અને દમામદાર દેખાવનો જવાન હતો. “મારા ભલા મિત્ર,” જેવા તેઓ જમીનપર ઉતર્યા, કે તે અનુષ્ઠા બોલ્યો, “હાલમાં તો હું એક પેની વગરનો મુસાફર છું, પણ મારો બાપ ઘણો ધનવાન છે, જેથી તેના મરણ બાદ હું ઘણો પગભર થઈ શકીશ.”

“જો જરા રતી મેં કાંઈ તારે માટે કર્યું છે, તે મેં ખુશીથી કર્યું છે બાઈ,” ગેસ્ટને કહ્યું. “જો મારી ગરીબ સુંપડીમાં બે માણસની જગા હતો તો હું જરૂર

તને મારો પરોણો બનાવતો, પણ હું નાચાર છું. પણ હાલમાં તો તું મારી આ બેલી લે, તે કદાચ તને કામ લાગશે, કારણ મારી પાસે તો પુરતું છે.”

અરે ! હું તારા જેવા ગરીબ પણ છુગરે અમીર જેવા એક પાસથી લીખ લેવાને ઘણો શરમદાર છું, ભાઈ પણ તેમ કર્યા વગર મારો છુટકો નથી.” તે દીલ-ગીર થી જોત્યો. “પણ હયાં કોઈ એવું ઠેકાણું નથી, કે જ્યાં હું આજની સત ઉતારો લઈ શકું ?”

“હા છે ખરું.” ત્યાં એકાંત દુર ઈવનની ખારીમાંની લાઈટ તરફ નજર કરતા ગેસ્ટન જોત્યો. “રોજર-ડી-બરનેસનો દરવાજો ઠોકેલો કદીપણ ફેંકટ જતો નથી.” અને તેની આપેલી ઇલાજી પ્રેમાણે તે અબરથો તેની નજર આગળથી દુર થયો.

ગેસ્ટન પોતાના ઘર તરફ વિચારવત કદમે પાછો ફર્યો, કે જ્યાં ખુદા રોજર તેની રાહ ભેટો બેઠો હતો.

“માગ બેટા,” તે ખુદા થોડીક અરમપરમની ખેરઆકૃત પછી જોત્યો, “હું તારાં, કે તું એક ઉદયોગી, પ્રમાણીક અને ખુદામાં માનવાવાળો એક જવાન છે, કારણ મેં તુને વરમોથી પીછાણેલો છે. માટે જો તું ચાહેતો હોય, તો તું મારી બેટીનો ભરથાર થઈ શકશે. હું હવે મુદલ ખુદા થઈ ગયો છું. જેથી હું એ મારો વડાલો હવાલો કોઈ નેક હાથોમાં સોંપી જવા માગુ છું, મારી તને એ વાત પસંદ છે બેટા ?”

“પણ મેડમોઝાર્ડ ઇવાનનો શું વિચાર છે સાહેબ ?” તેને અનહદ પ્રશ્નાલીથી ધક્કતે છુગરે તોપણ ચીંતાતુર સવાલ કર્યો.

“તેણી પણ તને વરવા ખુશી છે, બેટા !” તેને માયાથી જવાબ વાળ્યો. “કારણ તેણી સમજે છે કે હું હવે કઈંથી ધડીએ આ ફાની દુન્યા ત્યાગ કરું તેનો ભરૂંસો નથી, અને તેથી તેણી તારા જેવો એક ભલો શરથાર મેળવવા તૈયાર છે. તારી ‘હા’ થીજ હું શાંતીમાં મરીશ.” તેને ઓજરખવાઈથી કહ્યું.

અને ગેસ્ટનને પણ તેજ ભેઈતું હતું. કેટલા વખતોથી તેના છુગરમાં તેણીનીજ છબી કોતરાઈ રહી હતી, અને ત્યારે તે, આપજ તેને ઘર બેઠાં પુછવા આવ્યો હતો, ત્યારે તે ના શું કામ કહે ? અને હયાં તે ભવિષ્યના મનગ જગાઈ પ્રશ્નાજ છુગરે છુટા પડયા.

ગેસ્ટન બીજે દિવસે પેલા અબરથાને મળ્યો, કે જે તેનાજ આપેલા પૈસાથી ખરીદેલા કપડાથી હાલમાં બનીકની રહ્યો હતો. “કેમ સાહેબ ?” ગેસ્ટને પુછ્યું, “હું ધાર્ય તેમ તમારી ગત ખુદા રોજરને ત્યા આરીજ રીતે પસાર થઈ ફરી !” હાલમાં પણ ત્યાંજ, છે કે ?”

“હા. હવડાં તો મારો વિચાર થોડા દિવસ હયાંજ તોડી પાડવાનો છે.” તેને કાંઈક વિચાવત ધપે કહ્યું અને બીજી ત્રીજી વાતગીત ફરી તેઓ છુટા પડયા.

સરસી દાખી રાખી, દેવલે જે પાટયાંને વળગી તરતો હતો, તે તરફ ગયો. આ ભેધ દેવલ પુકારવા લાગ્યો, “અરે! ક્યાં ના આવતો, ક્યાં ન આવતો! આ પાટયું ત્રણનો ભાર કરીખી છત્તશે નહીં.”

પણ ગેરટને તેના જોડવાની દરકાર કરી નહિ, અને મહા મુશીબતે દેવલને તે પાટયાં પરથી ખસેડવા લાગ્યો. દેવલ જાણતો હતો કે ગેરટનના ભેર આગળ તેનું કાંઈ વળવાનું ન હતું. જેથી પોતાનો બચાવ કરવાને બદલે મગરૂરીથી એકજ વાક્ય બરબડતો હતો, “કે તારી મનેજ ચાહેછ.”

એકાએક ગેરટન ઝુનઝુની પુકાર્યો. “ધવાન, શું આ કંગાલનું કહેવું ખરૂં છે? શું તું તેને ચાહે છે?”

“હા,” તેણી દયકાં ખાતી બોલી.

થોડીક પહેાં સુધી તેઓ વચ્ચે ગંભીર ચુપકીદી ફેલાઈ. આખરે ગેરટન અતીયંત દુખી છગરે તો પણ બહાદુરીથી બોલ્યો, “લોડં દેવલ! હું તેણીને તને સોંપુચ, હંમેશ તેણીને સુખી રાખજે! પણ જે તારી મોટાઈને ભેરે ભવિષ્યમાં તેણીને જરાકખી તરકોડીય કે દુખી કીધીય, તો હું, બેહસ્તમાંથી પણ તારાપર ભયંકર શ્રાપ ઉતારીશ!” અને આ બોલો સાથે તેને ધવાનને પોતાથી છુટી કરી દેવલના પાટયાં તરફ ધકેલી અને પોતે ગુપચુપ તે ઉછળતાં પાણીમાં કાંઈ પણ આસરા વગર ડોવાથી ગુમ થઈ ગયો.

“જો! ગેરટન! ગેરટન!” ધવાન આ ભેધ પસ્તાવાથી ભરપૂર અવાજે પુકારી ઉઠી. પણ ફેકટ તેણીના જવાબમાં તે ભેમખેધ પૂંકતો પવન તે બહાલા જવાન તરફથી ફક્ત એક આખરી સલામ લાગ્યો, કે ત્યાર પછી તે ઉમઠા છગરના નેક જવાન માટે કાંઈ પણ સંભળાયું નહિ.

તમારાં ભુલકાંઓ માટે!

તમે તમારા મનની ખીલવણી માટે અનેક ભૂતનું વાંચન વાંચો છો. તમારાં નાના ભુલકાંઓના મગજની ખીલવણી માટે બહુ ઝાંખા વખતથી તેમને આપવા જેવા વાંચનની મોટી ખોટ હતી. તે ખોટ પુરી પાડવાં

“બાલજીવન.”

નામનું સચિત્ર મતીક અમોએ ચાતુ વર્ષથી ચર ક્યું છે, અને બાળકોમાં તે બહુ જ લોકપ્રિય આવકાર પામ્યું છે તમારા બાળકો અને યુવતીઓના દાઢમાં નેપથક મુકી રાકાય એવા સુંદર ચિત્રો, સહેલી ભાષા અને નિર્દોષ વાંચન આપવા આ એકપુરા બાળકોના સચિત્ર મતીકના માલક થવા માટે આજેજ લખો. તમને મોકળી આપવામાં આવશે.

વાર્ષિક લેવાળમ ૩. ૩)

દિંદ બદાર ૩. ૪)

પુસ્તક નામો ૩. ૦-૧૦

બાલજીવન કાર્યાલય,

ગોર બીડોંગ, સેમીમટન રોડ.

સુંગર્ષ નં. ૭.

ફુલ્ફુલિંગ મેમ્બર્સ એન. એમ. વિષ્ણુ, પ્રીતેસ ઓટ તથા વસંત પરમાર આદિ
૧૫, ૧૫૨૨ની રોડ. એમને તરફથી પૈસા લેવામાં આવે છે

- ૧ ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ
- ૨ શ્રેષ્ઠ શરીર સપત્તિ
- ૩ દીર્ઘ જીવિત મુખ
- ૪ અમુટ ઉત્સાહ વૃત્તિ

ચાર અલભ્ય લાભ

અને

એક અત્યુત્તમ સાધન.

આંતકનિગ્રહ ગોળીઓ.

જો તમે વિધ્યાની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ યાદતા હો, જો તમે ઉદ્યોગમાં આજળ વધવાને શ્રેષ્ઠ શરીર સપત્તિને ઇચ્છતા હો, જો તમે ધર્મ વગેરેના સાધન માટે દીર્ઘ જીવિત મુખની આકાંક્ષા ગણતા હો, અને જો તમે દુનિયામાં પડાવા માટે અમુટ ઉત્સાહ વૃત્તિ મેળવવા ધારતા હો તો આંતકનિગ્રહ ગોળીઓનું સેવન કરો.

આંતકનિગ્રહ ગોળીઓના મેવનથી દરેક જાતની નર્મળાઈ દુર થાય છે. ક્રોધિત તથા વીર્યની અંશુદ્ધિ અને ખામી મટે છે માથાનો તથા છાતીનો દુખાવો, કેરની અને પેગની કળતર, થોડી મહેનતે પણ લાગી જતો થાક, સ્ત્રીઓના ગર્ભાશયના દોષ, સ્ત્રીઓની દુર મેચવોની દેહપિણ જાતની ફરિયાદ તથા દર્દની અટકાયત અને પાચન શક્તિની અવ્યવસ્થા એ મધ્યસ્થ આંતકનિગ્રહ ગોળીઓના ઉપયોગથી અન્યથા રીતે દુર થાય છે.

કિંમત-ગોળી ૩૨ ની ૨૫ની ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

મામદી ચાર રૂપિયાની ખરીદનારને એક ૨૫ની લેટ એટલે કુલ પાંચ ૨૫ની આપવામાં આવે છે. લેટ વીગેરેની વધારે વિગત જાણવા માટે પ્રાર્થસિ લગ્ટ મગાવો.

પ્રાપ્તિ ઓફીસ.

કાલ્યાણદેવી ગેડ, મુમબઈ

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

આંતકનિગ્રહ ઔષધાલય

જમનગર-કાઠિયાવાડ

લુક હીયર પ્લીઝ !

આજે દેખાવના પર્યાય છે. તમારા દેખાવમાં પગની ચોક્કા સહયો જરૂરી છે; અને પગ હીપી રહે એવાં ફાફડાં અપ-ટુ-ડેટ સ્ટાઇલના બુટ યા શુઝની એક જોડી તે કાર્ય બાજવશે. પણ એવાં મનપનીજ બુટ યા શુઝ ખરીદવા ક્યાં જશો?

ધી બોમ્બે ગુડ લુક બુટ એન્ડ
શુ માર્ટ,

ડુકાન નં ૭, લાલસીંગ પીલ્ડીંગ,

હુકારચાલ માર્કેટ માગડોડ, મુંબઈ.

મનપસંદ ઇંગલીશ, અમેરીકન વિગેરે બુટ, શુઝ, સ્લીપર્સોનું એક મોટું મ'ગલુસ્થાન અમારી દુકાને ખુલ્લું છે. જોઈ જઈ ખાત્રી કરો.

માલેક:-હુડીમભાઈ દાઉદજી એન્ડ સન્સ.

ટેલીગ્રામ એજેન્ટ "Boot Bombay."

ELECTRIC POCKET LAMPS.

વીજળીના દીવા.

- (૧) એક નવા મળવામાં પણ રાખી શકાય છે.
- (૨) અગ્નિની જીલકુવ પાસવી નથી.
- (૩) તેવ દીપેટ કે દીવાળીની જરૂર પડતીજ નથી.
- (૪) ફક્ત અંધ નીચે અમેરિજાન રોશની થાય છે.
- (૫) રાત્રીને વખત ઓરડીકા તમે રાખી જરૂર પ્રમજે કામમાં લેવાથી સાંજથી સવાર સુધી જીન દીવા બગવા સંભવતો નકામો ખર્ચ આટલે છે.
- (૬) ખસ ફગીને ડીઓક્ટ ફરતા ઓરડીસેરા, મત્રાણુ-ત્રેમજ

મુમારર લોકો વાગે પડ્યાજ ઉપયોગી છે. કોમલ

૨ ૨ા, ૩, ૩ા, ૪, ૫, ૬. પેરેજ ૮ આના.

સ્પેડ લેગી ૨ ૧)

પે-જેજ ૬ આના.

મળવાનું
કામ માનું પ્રદાન (જોઈ) માનું.
માન

શીંઠ ગોવિંદ. એન્ડ કો (પી. એ) અમદાવાદ
C. GOVIND & Co. (N. R.)
Ahmedabad.

પૈસા પર પ્યાર.

(પારસી સંસારની એક મોટી વાર્તા.)

લખનાર — મીરા સુના કાવસશાહ ધરાની.

પ્રકરણ ૪૨ મું.

એક થડાકો.

તે એજ દિવસની મહવાર હતી કે જ્યારે જોગશેદ જે વરમે પોતાની માસુને એમ અંચીત આવીને ઘેરીતાં બારીતા થઇ ગયલાં ભેંધને અજાણ થઇ ગઇ. તેણીએ નક્કી માન્યું કે તેણીને પત્નવવા આજ જ બેઠાગીરે તેવણને ખાસ કલકતે વેરથી બોલાવી મંગાવેલા હોવા ભેંધ્યે.

તે ત્રણેયે શુપચુપ પોતાનો નાસ્તો પુરો કરીધો.

“આજે તમે કેથે બહાર જવાના છેઓ કે ?” સામુજીએ નાસ્તો જમી લીધા પછી વહુને અચળુશ સવાલ કરીધો.

“હા” જોગશેદે જવાબ આપ્યો. “જેગમ મેહેરૂનીસા મને લેવા અંહિ આવશે, ને હમે બહાર જવાનાં છેએ”

“ત્યારે જો તમે કોઇ તે જેગમ સાથે જોનજેનમેંટ રાજવાનાં હોવો તો હમનાજ મારી માથે પેલી વાત કરવા આવો-મારા દીકરાને અને મને કંઈ તમુને ઘણુંજ અગતનું કેહેવાનું છે.”

“પણ તે સમજવાની મારી મરજી નથી” જોગશેદે જોદરકાર જવાબ કયો.

“કદાચ હિળી હોય તો બી તમારી મરજી સાથે આવ બાળદમાં હમુને કંઈજ લાગતું વળગતું નથી તમુને હમારી વાત સમજવીજ પડશે મહેરુબાની કરી તમે લાઈબ્રેરીમાં ચાલો.”

“નહિ ત્યાં હું પગ મુકસ નહિ માગ પરખ્યા સમારના ઘણા કમનસીબ બનાવેલા, તે લાઈબ્રેરીમાં, બનેલા છે તેથી મને તે રૂમ ઘણુંજ નાપસદ છે.”

“તમારો ઘણીના ઘેરનાં દરેક જોગડાઓને તમુને આહવા ભેંધ્યે.” આવાંબધીએ ગલીસધી કહ્યું.

લુક હીયર પ્લીઝ !

આજે દેખાવના પર્યાય છે. તમારા દેખાવમાં પગની ચોખ્ખા સહથી જરૂરી છે; અને પગ દીપી ગ્લે એવાં ફાફડાં અપ-ટુ-ડેટ સ્ટાઇલના બુટ યા શુઝની એક નોટી તે કામ જાતવશે. પણ એવાં મનપનીજ બુટ યા શુઝ ખરીદવા ક્યાં જશો ?

ધી બોમ્બે ગુડ લક બુટ એન્ડ
શુ માર્ટ,

દુકાન નં ૭, લાલસીંગ બીર્ડીંગ,
હુદારૂઆવ માર્કેટ માગડીટ, મુંબઈ

મનપમંદ ઇંગલીશ, અમેરીકન વિગેરે બુટ, શુઝ, સ્કીપર્નોતુ એક મોટું સમૃદ્ધસ્થાન અમારી દુકાને ખુલ્લું છે. જોઈ જઈ ખાત્રી કરો.

સાલેક:-હુડીમભાઈ દાઉદજી એન્ડ સન્સ.

ટેલીગ્રામ એમેમ "Boot Bombay."

ELECTRIC POCKET LAMPS.

વીજળીના દીવા.

- (૧) એક નવા મગવામાં પણ ગળી શકાય છે
- (૨) અગ્નિની જીલકુલ ધામ્તી નથી
- (૩) તેવ દીપેટ કે દીવાગળીની જરૂર પડતી નથી.
- (૪) ફક્ત ચાપ નીચે ખમેડનાંજ રોશની ચાપ છે.
- (૫) ગળીને વખત ઓછીકા તમે ગળી જરૂર પ્રસંગે કામમાં વેવાથી સામથી અત્રા શુધી ખીનત દીવા બગતા સખવાનો નકામે ખર્ચ આટકે છે
- (૬) ખસ કુત્રીને કીચીકટ ફગા ઓછીનરો, જાત શુ નેમજ મુસાફર લોકો વખતે વખતજ ઉપયોગી છે. કીમત

૩ ગા, ૩, ૬ગ, ૪, ૫, ૬. પોર્સેન ૮ આના.

રેપે: બેગી ૩ ૧)

વેગેન ૬ આના.

મગવાનું
પ્રથમ દીપેટ
મગન

મીંઝ ગોવિંદ એન્ડ કો (પી. એ) અમદાવાદ
C. GOVIND & Co. (N. R.)
Ahmedabad.

પૈસા પર ખ્યાર.

(પારસી સંસારની એક મોટી વાર્તા.)

લખનાર — મીસ સુના કાવસશાહ ધરાની.

પ્રકરણ ઈર મું.

એક ઘડાકો.

તે એજ દિવસની મહવાર સપ્તી કે ત્યારે જોરશેદ જે વરમે પોતાની માસુને એમ અંચીલ આવીને ઘેરીતાં ખારીતાં થઇ ગયલાં જોઇને અજમ થઇ ગઇ. તેણીએ નક્કી માન્યું કે તેણીને પજવવા માટે જ જેહાગીરે તેવણને ખાસ કલકતે વેરથી જોવાવી મગાવેલા હોવા જોઇએ.

તે ત્રણેએ શુપચુપ પોતાનો નાસ્તો પુરો કરીધો.

“આજે તમે કેટલે જહાર જવાના છો છો કે ?” સામુજીએ નાસ્તો જમી લીધા પછી વહુને અચબુચ સવાલ કરીધો.

“હા” જોરશેદે જવાબ આપ્યો. “જેગમ મેહેર્જનીમા મને લેવા અહિ આવશે, ને હમે ખાહાર જવાનાં છીએ.”

“ત્યારે જો તમે કેઇ તે જેગમ માથે એનજેજમેંટ ગણવાના હોવો તો હમનાંજ મારી માથે પેલી વાત કરવા આવો-માગ લીકરાને અને મને ”કંઈ તમુને ઘણુંજ વગતનું કેહેવાનું છે.”

“પણ તે સમજવાની મારી મરજી નથી” જોરશેદે જોદરકાર જવાબ ફરો.

“કદાચ હિળી હોય તો બી તમારી મરજીની સાથે આવ જાણદમાં હમુને કંઈજ લાગતું વળગતું નથી. તમુને હમારી વાત અમજવીજ પડશે મહેરજાની કરી તમે લાઈબ્રેરીમાં ચાલો.”

“નહિ ત્યાં હું પગ મુકસ નહિ મારા પરકયા સંસારના ઘણા કમનસીબ જનાવો ન્યાં, તે લાઈબ્રેરીમાં, બનેલા છે તેથી મને તે રૂમ ઘણાજ નાપસંદ છે.”

“તમાગ ધણીનાં ઘેરનાં દરેક ઓગ્ગઓને તમુને આહવા જોઇશે” આવાંણધમે ગણીગઈથી કહ્યું.

તેવન માથ તેણી જેમ જેમ ચાતમાં ઉતરતી તેમ જોરશેદનું લોહી ઉઠ્ઠતી આવતું તથા તેણીએ પોતાનાં ગુસ્સા પર જેમ તેમ કાબુ રાખ્યો. 'ગમે તે પણ તેવન તેણી કરતાં ઉમરનાં વડાં હતાં આય ખારીલાં બેસાં સાથે' એમ જગક જરાકમાં મીઝામ જોડોવામાં કંઈજ વલવાનું નહિ હતું. તે તેણી અંશાગર સમજતી હતી.

“ત્યારે કોઈંજ રૂમમાં વાત કરવા આવો.” જેડાંગીર હવે વચ્ચે પુગયા.

“હા. ત્યાંજ મને વધતું કીક પડશે. કારણ એગમને બી હું ત્યાંજ મલી થકશ.”

તે દાવજરે પોતાનાં મુનેરી આઈ જ્ઞાનમાંથી જોરશેદને ધારી ધારીને ભેઈ.

“તમે ઘણાજ ઈનકીમેનડંટે છેઓ. જોરશેદ.”

જોરશેદ જવાણમાં તુચ્છકારતું હતી, અને કંઈંબી જવાણ આપ્યા વિનાં તે ચોરડો છોટી ગઈ.

તે છોકરીનું હાગર અંદરથી બીહીકથી તમામ ધડક ધડક થતું હતું. વરીંએ નવો ધરાકો શું હોગેના વિચારમાં તે ગરીબ બાળા હેખત ખાઈ ગઈ તોથી તેણીએ બાહ્યરથી તો ઘણોજ ટેક લાલચ્યો. તદન શાંતીથી, મગરૂબીથી તરીને ખરી રાખેલી રાક સાથે તેણી પુરતા ટેક માથ ને કોઈંજ રૂમમાં દાખલ થઈને ને આવા ટેકથી. આવા રાણથી આવાં ગઈ વરીક અજળ ગુડ્યાં.

“એ લોકને તો હું જગક થઈને લાણવી દેવાની નથી કે હું એ લોકથી બીહુંચ.” તે ઠરાવથી બળકી. “માગ દુશમનો આચ્છે તો હું એવોં કંટો દેખાવ રાખમ.” અને એવા બાહ્યરથી વાર્યા ઠાવ સાથે તેણીએ માથ દીકરાની, તે મીયાં માહાદેવની ભેડી ગમ ખુલ્લું, જગકથી બીહીવા વગર ભેયું.

તેણીએ રખે હાથ ધુન્ને ને તેઓ ભેય કરીને તેની મજબુત મુકી વાળીં તેણીનાં બાપે બી તેણીને આશરો આપવા ના કહયું તો શું થયું! મોત તો છેજ કેની! જો તે લોક તેણી પર કંઈં બી ભુલમ પાડશે તો તેણી જરૂરજ આપધાત કરી તે દુઃખી હવનો છેડો લાવવાનો તેણીએ વિચાર દીધો તેઓનાં વિકાલ પંતમાંથી છટકવાનો એજ એક ઉપાયથી તેણીએ ઘણોજ સંતોષ માની લીધો.

“તમે મારી માથે વાન કરવા માંગીની?” તેણીએ દાખલ થતાંજ ખુલ્લે અવાજે જરાક બીં બીહીયા વગર તેવનને પુછયું.

“હા.” અને આવાંબાઈએ સંભાલથી કોઈંજ રૂમનો દરવાજો અંદરથી બધ દીધો ને તેવન જોરશેદ મામે આવી બેઠાં.

“તમાગ નર તરફથી જાણીને હું ઘણીજ અજળ થાવુંચ કે તમે તેની મરહને તમે થતાંં નથી, જોરશેદ.”

જોરશેદ તોરમાં ચુપજ ઉભી રહી.

“અલબત્ત,” આવાંબાઈના અવાજમાં જરાક બીં દયાનો અંશ હતો તહિ તે અવાજ વરીક તેવનના ચેહરા જેરલો કરેડો ને રાખખત હતો. “અલબત્ત, તમારી

કેલવણી માટે હું કંઈજ, બોલી શકતી નથી. કારણ કે તમારાં માય આજે જો મગજની મારી રહીતીમાં હોતે તો તમને વરની કેમ તાળેદારી ફરવીનું શીક્ષણ જરૂરજ આપતે. જો તમને આય અગાઉ એવું શીક્ષણ નથી મળ્યું તો હું તમને, શીખવશ, ખોરશેદનાનું કે તમને વરને તાળે ધવુંજ જોઈએ નો બોલ તમે મમલ્યાં કે ? ખુદાનાં ગાંધી આપેલા કાયદાને તમને માન આપવુંજ જોઈએ”

ખોરશેદે કમો ખી જવાળ દીધો નહિ અને જેહાંગીરે તેણીનો શાંત મગજળ ચેહેરો અનલયખીમાં તીકયો.

“જેતંઓની મારામારીથી” તે ઘાટ્ટી માણસે આય દેખાવ જોતાં મનમાં મબહ લીધી. “ખુદા પનાહ રાખે. જો બેમાથી કોણ જાણે કોણની ચંદની થશે હું, આમા ગમ્મચ કે માયની પણ, મને કીકર છે કે ખોરશેદજ અતે છતરો”

“તમે પરખીને આવ્યાંચ ત્યારથી તમારી ચાલચલન ખોરશેદ” તેવનનો અવાજ વધતો ગંભીર થયો. “ઘણીજ અનમમતી ને જશકખી લેકીલાઈક નથી. જોઈએમાં તમે તમારા પરવુયા ઘણીનું અપમાન કરવા જેવા ઓછી અકકલના પુરવાર થયાંચ ને અધાંએ તે વત્નચુચ.”

“ને મારા વર મને તમારો મંગી લોંચપર નાખી દઈ મદદ આપ્યા વિના આલી ગીયા તેખી ગધા જાનેચ કેછ ?”

અવાગાઈએ અનલયખીમાં લવા પ્રદાવી દીકગના ચેહેરા સામુ નેચુ

“શું જો ખરું છે જેહાંગીર ?”

જેહાંગીરની ડોક જેલતલતથી ખલાંપર ઝુરી પડી

“હા માય, મારીથી હાય ઉચકઈ ગયો ખરો, પણ તેમ કરવા મને ખોરશેદે ઘણોજ ઉશકેરી મુકયો.”

“જો કઈ તાહરો ગચાવ નથી” માયજીએ દીકરા પર મીઝાસ ફેરવી નાખ્યો. “તે જો ઘણુંજ ખાનખ કીધું. આપણા દરજ્જાને નહિ શોભે તેવી રીતે તું વર્તયો. તમારા જે જણ જેવા બેનું ફોટેવ ધણીધણીઆણી મે ખીનું કોઈજ જોયાં કે સાંભળેલાં નથી. જેહાંગીર તાહરી આલથી ખરેજ હું ઘણીજ શરમીંદી છેઉ !”

જેહાંગીર નમાવેલી ડોકે ચુપજ ઉભા. એક વખત માય છેડાયાં તો પછી સમજવા ખટુજ મુરકેલ હતું.

“હું પોતે તેમ થોડો પન્તાતો નથી, માતાજી” તેવણે ગરીબાઈથી નમી જતા જવાબ દીધો. “મે તેમ ખોરશેદની માફ વટીક માગેલી છે એવણે તમે પુછી જોવો”

“ત્યારે તો ઠીક અલખત, તે બાખદસર ગારે હવે ઘણું જોડવાનું” નથી. ખોરશેદ, તમારા વરે તમારી પાસે તે માટે પરનાવો કરીને માફ માગીચ. તો તમેગી એવણું માગેલુ આપવા ના નહી પાડશો.”

“એવણે શું જોઈએય ?” ખોરશેદે અનખી થઈ સવાલ કીયો.

આવાંબાઈ આ સીધા સંવાદથી જરાક ખોટું કાંચાં તેવણે ધારેલું કે આય નાની છોકરી જેર તેવણને તાગે થઈ જશે પણ તેને બદલે તો તેણીને આમ ટટાર ઠસામાં જ ઉભી રહેલી સવાલ કરતી જોઈને તેવણ ઘણાંજ હેરત રહ્યા.

“વાત એમ છે કે તમારાંજ છાપરા હેઠળ તમારા ધણીની અને પડોણાઓની હાજરીમાં તમારે ત્યાં બોલાવેલા એક છવને તમે મોટું અપમાન કરીધું.”

“હું કબુલ કરું છું કે મને મેડમને તે હાર માટે બધાંની સામું પુછવું નહીં જોઈતું હતું પણ તેમાં એમ છેકજ અપમાન લેવા જેવું છે જુ?”

“તમે એક નાસ્તાં બુધીજ છેવો.” તેવન ગુસ્સે થયા “તમને પરણવા અગાઉ માંત્ર દીકરાએ પોતાની બેરી સોંપવા, કોઈ બચ્ચાંઓની નરસરીમાં જવું હતું.”

“ઓ હું કેવું ઇચ્છું કે તમારા દીકરાએ તેમજ કીધું હોતે, આવાંબાઈ!” તેણીએ ખરે મનથી દહાડીની ગતાવી “કારણ હુમારં લગ્ન ધણાજ કમનસીબ નીવડ્યાં.”

“મારા દીકરાને વરે તો વધતાં કમનસીબ, જોરશેદબાઈ, હું તમારી સાધારણ અકલ તમને વાપરવા અરજ કરું, તમારો વર જ કરવા કહેય તે તમે કરો એ જો કે ઘણાંજ નહવું છે પણ લોક જાણેયને તેથી એને ઘણું જ ખરાબ લાગેય મારા દીકરાના સુખ અને મનને ખાતર તમે એવું કહ્યું કરો.”

“હું કંઈથી અકલમાં જોસ્તું તમારા દીકરાનાં સુખ અને મનને ખાતર કરવા રાજી છેવું.” તેણીએ જવાબ દીધો “પણ આવાંબાઈ, તમે તમારાં ગમે તેવાં કહણ હેયાં અને મારી તરફનાં અનગમા છતાં ઇનસાફી છેવો ત્યારે તમે જાનોય કે, તમે મને તમારા દીકરાની મરજીને વાગે થવા દ્રશ્યાવીને મારી પાસે શું કરાવા માંગોય?”

આવાંબાઈએ જવાબમાં ના તું ડોકરું ધુણાવ્યું અને જોરશેદે આગલ ચલાવ્યું.

“વેલા તમારા દીકરાનેજ પુછો, એને સુઝો કે મેડમ દયુગા સાથે એને શું સંબંધ છે. ને જો એવન ખડું જોલસે તો તમે, તમે કે જેવન મને જોલેવાલ ધિક્કારોય તેવનથી મારી પાસે માફ માંગવા કબુલ થયો નહિ.”

“એ બધું જુહું છે, માય.” જેહાંગીર ઉશકેરેને વચ્ચે પડ્યા “એનો એક જોલ ખી સાચો ના માનતાં.”

“તે હું કેહું કે હું સાચુંજ બોલું” જોરશેદે છદ લીધી.

આવાંબાઈ તે બધેને તીકતાં એ પલ દીગમુદ સુપ ઉભાં આ જો જણી તક-સારથી તેવનને મનમાં ગુસ્સાનો બહુજ ઉપજતો હેતો છતાં તેનો નીવેડો કેમ લાવવો!

“ઓ માથરે તમે જો જણામાં લડવાનું કેટલું બધું જોર છે!” અને તેવણ પોતે ઓછાં હોય તેમ, કને હાથ ઢઈ જોડ્યા. “આય વાત ખરી છે કે જેહાંગીર?”

“નહી માય એ ખરી નથી,” જવાબ મળ્યો.”

“તમે યુદ્ધને હાજર નાજર નાંખી ગોલો આ બાળે મેં તમને કહ્યુંય તે તદ્દન ખરૂં છે. જે હાર મેં પેલી ગાંધારીના ગળામાં જોયલો તેજ મેં એક દિવસ આગમન જેહાંગીરની ફેર્સાંગે તેજલના આશામાં જોયલો. એવણુ ગમે તો ફરી જાય પણ હું તો જે મોહુચ તે સાચુજ છે.”

મકરણ ૪૩ મું.

એક લયકર ચેતવણી.

ફરીની દાવેજ દોડી જેહાંગીરે દીકરા ગમ તીરકાજ ભરી એક નજર ફેંટી.

“એ ખરૂં છે જેહાંગીર ?”

“એ તદ્દન ખોટું છે, માય” ફરીથી એકજ જવાબ મળ્યો ને ત્યારે આવાબાઈ ખોરશેદ ગમ ફર્યા

“તમારાં બોલ ક્રતા હું મારા દીકરાને બોલજ સાચો માનુચ, ખોરશેદ, તમે કદાચ અદેખર્ધના માર્યાએ એમ ઘારી લીધું હોય પણ માગે દીકરા મને તો કદી જુહું મમનવેજ નહિ”

“કદાચ એવનને જુહું બોલવાની નાનપણથીજ કેલવણી મંલી હોસે, આવાબાઈ” ખોરશેદે કડવામથી કહ્યું “તમારી મરજી મને જુહું માનવાની છે તો ખેર મને તેની દરકાર નથી પણ એટલું તો યાદ રાખજે કે તમારા દીકરાએજ પેલો હાર મેડમને આપેલો છે ને હુન્ના એવણના તે મડમ સાધનાં નહોમ સળધ માટે ઘણુજ જુદું પ્રોલેચ ને માથે એટલુળી ધ્યાન રાખજે કે મરતા બી હું મેડમ ક્યુળા પાસે માફ માંગવાની નથી. એ મારો છેલ્લોજ જવાબ છે”

“ત્યારે તો મને બી તમે સમજી લેવો,” આવાબાઈ બી હવે ઠસામાંજ તેણી તન્દ્ર જોયુ. “જો તમે, હમારી હમારી મરજીને તાળે નહિ ધરો તો તમને ઘણુજ વેકલુ પડશે તમને શુ શીક્ષા કરવામા આવશે તે હું હાલ તમને કહી શકતી નથી પણ અગાઉથી તમને હું વિચાર કરવા માટે વખત આપુચ,”

“મારો વિચાર કદીબી ફરજે નહિ તમે માફ ગમે તે બી કરશો તેની મને થોડીજ દરકાર છે તમે માફ કરી કરીને શુ કરશો ?”

“તમે મંલાગીને ચાલજો એટલુજ માફ હાવ તો કેહેવાનું છે.” ને તેવન ત્યાથી જવા દે તે અગાઉ નોકરે આવી બેગમ સાહેબની આગમન પુકારી

“જેગમ બી આવી લાગી ને આપરી વાતનું તો કાંઈ કર ઠેકાણુ મલે નહિ માય.”

“ઠેકાણું હવે પછી આવસે તું જોશીકર. રહે.” ને તેઓ જેગમ સાહેબ માંજે વાતચીત કરી તે જે સહીએને જોખલાં છોડી તે જ્યોરડામાંથી બાહાર પડયાં,

“જે હનુરળી તારી જોરશેદને ઠેકાણુ લાવવાની મરજીજ હોય તો માહરા કેહેવા પ્રમાણુ વર્ત, આય શેહેર તું એની સાથે છોડી જા. ઇન્કંદ જવાનોજ વિચાર સખ કે હું તાહરી પછવાડે બધી જોડવણુ કરીને આવુંચ.”

“તમારી મરજી પડે તેમ માય.”

માયજીએ દીકરાના ખભાં ઉપર ખ્યારથી હાથ મુકયો. અને તેની આંખોમાં સીધું જોયું.

“બાંશુ” તેવન ઘણીજ ગંભીરમુદી જોડયાં. “હું કંઈની પગલાં લેતું તે આગ-મજ મને સાચ્યુંજ કેહે કે જોરશેદને જુડી પાડી તું મને હેતરતો તો નયાની?”

અતિ ઘણુ ખ્યારથી જેહાંગીરે માયનાં કપાળપર કીસ લીધી.

“માય, જોરશેદ, તદન જુડું જોલેય.” અને ત્યારે હવે તેઓએ અરથોએક કલાક તે નીરદોષ છોકરીને કેવી રીતે ઠેકાણુ લાવવીની જોડવણુ કરી છુટાં પડયાં.

“ઓ ખુદા ? તેણીને જવાવનાર ત્યાં કોઈજ હતું નહિ. દુઃખીની વેલાએ તે જાપડીને બાપે બી તેનેથી છુટી થવામાં મદદ આપવા ના પાડી, ને ત્યારે તો બાપની સીડી કઢી પણ ગમે તે દુઃખ પડતાંબી નહિજ અદવાના કરાવથી તેણી મજબુત રહી. બાપ દીકરી વચ્ચે એક જાતનો જુદાઈનો અનદીક પરડો બને ફરી વડ્યો.

દીનબાઈ પુર્ણ બી જે ત્રણ વખત તેણીને મલવા આપી ગીયાં પણ તેવનનેબી તેણીએ કંઈજ જાનવા દીધું નહિ અને ત્યારે કોઈનાબી આસરા વગર તે ગરીબ છોકરી એકલી પડી.

“બધાં મારાં અગતનાં બહાલાંઓ મારા દુઃખ વખતે ખીસી ગીયાં તો ખુદ તું મને મદદ થજે” તેણીએ હુવા ગુજારી.

તેઓમાં ફક્ત એકજ ખરો દોષ્ટ હતો. એડી તેણીનો સાચો ને હેતવતો દોષ્ટ હતો. જેણીનું જીગર તેને બધું દુઃખ જણાવવામાં તલપી રહ્યું જો ! તેજ બહાલા જીવને તેણી આજે પરણી હોતે તો કેટલી મુખી હોતે ! ફક્ત તેની ગરીબાઈની મુગને ખાતરજ તેણીએ તેનાં સાચા ખ્યારને ઠોકડે માર્યો ને આજે તેણી કેવો નતીજો મેલવતી હતી ?

એડી હવે તેણીને વારંવાર મલવા આવતો હતો નહિ. તે આવેજ કેમ ? તે વર વહુ મુખી ને સંપેથી રેલેતાં હોતે તો વાત જુદીજ હતી. પણ આવી પંચાતી ને વર વહુની ધુરકાધુરકીમાં તે તેણીને મલવા જઈ શક્યો નહિ. કોઇ કોઇ વેલા બીજી બહેર જગ્યાઓપર તેઓ એકમેકને જોતાં હતા ખરાં છતાં તે દુરથીજ તેણીને નમીને આવતી પકડતાં, ખુદ તો તે છોકરીને જોતાંજ નતેનો પીતો ઉગી આવતો

તે બહાલા જીવને મારનાર તરફનો ગુસ્સો જોમનો તેમજ તેના દીકરામાં જંગ મચાવેના હોતો અને ઘણીક વખત એકાતમાં તેણીના હુખ માટે ગમતા આંમુઓ જોવાતો હતો, પેલા કમાઈના હાથમાંથી તે છોકરીનો છુટકો કરી તેણીને પોતાનાં પ્યારમાં સુગી કરવાની ધ્રુવધાને તે જંગ તેમ છાતીમાં કચડી નાંખતો હતો કારણ, તે એક ખરોજ લાયક ગ્રહસ્થ હતો.

એક સહવારે તેણી કંઈ ખરીદીએ એક મોટી દુકાને ગઈ ને ત્યાં દુરથી એડીને ચાલી આવતો જોતાં તેણી તુરત ત્યાંથી ઉતરી પડી ગાડીમાં ગેસી ગઈ અને હાથની એક ધસારતથી તેને પોતાની જાતમાં બોલાવ્યો.

“તમે ઘણાજ સીક દેખાવોજ ખોરશેદખાનું” તેને આવતાંને વારજ ખોરશેદનાં લેવઈ ગયલો અવતાર જોઈ માયાથી કહયું.

“હા મારી તખ્ત હવે તદન લયગી ગઈય,” તેણીએ ધીમે ખોખરે અવાજે જવાબ કર્યો. “જહાંગીર માયના હમારે ત્યા રહેલા આવ્યાંય તે તમે જાણોય કે એડી?”

“નહિ તમારા જાવા અને મને એટલું કામ છે, કે હમુને ખાહારની ખજાર સાબળવાનો વટીક વખત મલતો નથી”

“એવન વરી મને કંટાળો આપવાં આયાંય એડી.” તેણી દલગીરીથી બોલી પડી. આય બહાલા જવાન આગલ ખુદરતીજ તેણી પોતાનું જાણું દુખ રડી દેતી હતી. “ઓ એડી! હું ઈચ્છું કે હું પક્ષી હોતો તો કેવી ઉડી જતો! એક પુલ હતો તો કેવી કરમઈ જતો? તમુંને યાદ છે! તમે મને માહરું લગનની એક દિવસ અગાઉજ હમેશાં માહરા માચ્યા દોરન યઈ રહેવાનું પ્રેમીશ કીધેલું” તે તમુંને યાદ છે એડી! જ્યારથી મેં આવાઈખનો કરશે ચેહેરો પાછો માહરા ઘેરમાં અજખુજ જોયોય, ત્યારથી મને જાસ કંઈ સંસ્કારનીજ અધાઈ ચાયય. હું જે હવા દમમાં, લેવુંજ તે વટીક આક્રતથી ભરેલી છે. જો એડી એ લોક મને નુક્યાન કરે તો તમે મને ગયાવવા આવશો કેની?”

તેનો જીવં આ છોકરી માટે દયાથી દાઝી ગયો.

“તુને કંઈની રશે તો હું તારી મદદે પેહેલો આવસ જો કરી હું મોતને, જીછાને જી હોવસ તો ત્યાંથી જી આવવાને સુકશ નહિ.” આય તે હિમત આપનારા શખ્દોથી તેણીનો જીવ હવકો પડયો.

કંઈખી જાનવાજોગ જાનાવ જાન્યા વિના દિવસો પેહેતા ગીયા. દાંદાભાઈ દુખાશ ને એડી માથે એકાએક કંઈ અગતનો કાગ માટે બાહારનામ જવાનું થયું ને તેવન ત્યારે દીકરી જમાઈને મલવા આવ્યા.

“માહરી ખોરશેદની તગીઅત ઠીક નથી દેખાતી, જેહાંગીર, એને શું થયું છે!” મયરાજીએ જમાઈ સાથે એખલા પડતા દીકરી માટે કાળજી બતાવી.

“મ્હીવા જેવું કંઈખી નથી પણ હમો એને ચેન્જ પર લઈ જવાનો વિચાર ગજયે.”

“હું જાણુચ ખતી દીકરા, તુને કંઈ કહેવુંચ?” તેવણે હેતથી દીકરીના માથા પર હાથ ફેરવ્યો.

“કંઈજ નહી પપા”

“ત્યારે તો સાહેબાણ, સંભાળીને રહેજે ને પુછ આગળ જ્યા કરજે.” ને તેવણે હેતથી તે બહાલી દીકરીનાં કપાળ પર ક્રીસ લઈ ચાલતી પકડી.

તે બનેને થોડીજ ખબર હતી કે પાછાં મળવા અગાઉ શુંબી ભયકર બનાવે બનનાર હતાં.

“જોરશેઠ” એક દીવજ સહવારે જેહાંગીર નાસતા પછી ઓર્ચીતા જોરશેઠના જોરડામાં આવી ઉભા. જે દીવમનાજ આવાંબાઈ કલકતા ઉપડી ગયાં હતાં. તે જે વરજેયર ફરી પાછા એળણ પડયાં. “જોરશેઠ, મારો વિચાર તુંને લઈને વેલાત જવાનો છે. માટે તું બધી તાહરાં કપડાની તર્થચારીઓ કર તાહરી તળીઅતનેખી ફરીયાની મફરથી ઘણોજ ફાયદો થશે.”

જોરશેઠ બાપડી જે પલ ચકીત થઈ ગઈ. વેલાત? ધકેલા ખાતાં દયાં બોળંગી ત્યાં જઈને શું તે કરવાનો હતો!

આય તેની પતામણી રીતભાતમાં સદા કંઈખી મતલબ સચવાયલી રહેતી હતી ને ત્યારે તેણી આય નવો ધડાકો સમજીને અદરથી ખીહી ગયાં છતાં બહારથી તો તેણીએ શાંતીથીજ જવાણ દીધો.

“વારું હું તૈયારીઓ કરાવશ.” ગરીબ તે બાપડીને લાચુ કે આ ખરીસ માટીદા સાથે બોહોશ કરવામાં કંઈજ વલવાતું હતું નહી.

તેણીને ઠેકાણે લાવવા માટે આય જે છટકું મડાયું હતું તેના એકખી શકના બોળા વગર તે ગરીબ છોકરીએ વેલાત જવાની બધી તૈયારીઓ કરવામાં શુંકંઈ ગઈ.

મકરણ ૪૪ મું.

એક બહાદુરી-ફરી પાછો એક ઉમદા ભોગ.

સર અને લેડી જેહાંગીરની વીદાયગીરી ઘણાકોએ અજાયબીમાં સમજી. દીનબાઈ પુછ ને જર જોરશેઠને મળ્યાં ખરાં પણ ઢુળાશ શેઠ અને એડીને તેઓની આ અચખુચ વીદાયગીરીની કંઈજ ખબર પડી નહી.

“લખવાની” ઉતાવળ શું છે-જરાં!” દીનબાઈ જરને કહેતાં હતાં “દાદી મુબઈ આવશે ને આપણે જણાવશું” અને એમજ દાદાસાઈ અને એડી તો બેખબરજ રહ્યા.

વાંચનાર, તાહરી નજર હવે અમદાવાદવાળા ડોસાલાઈ દાગાના નાના કોટેજ તરફ ફેરવ.

જાગની એક લોખંડી એક પર માથે હાથ દઈ, એક તુરનના, આવેલા કાગળને દલગીરીથી ટીકતી ઠેકેતી આપણી મુંદર મહેર કાંગાને તું જો! કંઈ તે કાગળ પથેક વળત પાછું ને પાછું વાંચ્યા છતાં તેણીએ ફરીથી તે છઠ્ઠી, વળત વાંચવાનું શરૂ કર્યું. તે કાગળ તેણીનાં બહાલા કઝીન એડી તરફનું હતું. હમેશની માફક આજેથી તે કાગળમાં, પ્યારમાં નાસીપાસ થયેલો એડી તે મીઠી કઝીન પર પોતાની બહાલી જોરશેદ માટે બળાપાનું પર્નિચલ પરનાં પર ભરી લખતો હતો.

“માહરી મીઠી બહેન” તે હૃતવતો જવાન લખતો હતો, “ઘણે લાંબે વખતે લખવા માટે તું મને માફ કરજે, પણ મને હમણા મુઠલજ કુરમદ નથી, ને વળી માહરો જીવળી બેચેન હોવાથી મને કશા પરથી ધ્યાન આપવા ગમતું નથી. તું જાણેચ તેમ માહરી જોરશેદનો પગરુઓ મસાર એવો તો દુઃખી નીનકથોચ, કે તેણીને દુઃખી જોતાં હું પોતે કંઈ થોડો દુઃખી થતો નથી. ઓ! મહેર! તું બસ એ છોકરીને જોય તો ચહાયા વગર રહેજ નહી એવી તે મુંદર ભક્તી ને નીરદોશ છે મહેરાં માફની દાદાઆઈ શેઠ માથ બહારગામ જવાનુ થયુચ. ને ત્યારે આય બહાલી છોકરીને જોતોના દુઃખમાં એખલી છોકડતાં મારો જીવજ નીકળી, જાયચ કંઈ નહી તો એ છોકરીને દુરથી જોઈ દીલાસો આપવાથીથી માહરા જીવને ઘણીજ સહત મળતી હતી પણ આય તો મને બહારગામ કોણ જાણે કેટલા મહીના માટે જવું પડેગ ને ત્યારે હવે એનો ધાટકી વર ને મામુ એ છોકરી પર કેઈથી જાસ્તી દુઃખ પાડેની ધાસ્તીમાં માફ મગજ જાણે ફરીજ જાયચ. ઓ મહેર, બહાલી બહેન હું કેલું ખરે ઇચ્છુચ કે તું એવી મીઠી ને ભક્તી છોકરી જોરશેદનું દુઃખ જુલાવા જોરશેદની જાનુમાં હોય! હવે તો મને એની કંઈજ જાણ મલશે નહી તેથી માહરો જીવ ઘણીજ ઉદાસ છે.”

અને, એવું એણે તો પરનાં પર ભરીને તે કાગળમાં લખાયલું હતું.

ચા અલ્લાહ! આય મુંદર જોરશેદ, તેણીની પ્યારની હડીકના દુઃખ માટે તે દયાળુ છોકરીનું જીવર ક્યાથી દાઝીજ ગયું. એવી તરફનું આય તેણીના દુઃખનું કાગળ વાંચતાં મહેર કાંગાની જુ આંખોમાંથી દયાના આંસુઓ ગળડી પડ્યાં. કેઈ જી આખ્યાં માણસની નાનાગાંનાની દલગીરીથી તે છોકરી જોઈ, શકતી હતી નહિ. તો તેણીનાં જીવ કરતાં જી આજે આય બહાલા જવાનની ઉંડી ગમજવારી ભક્તી મહેર તે કેમ ખમી રાકે?

પણ તેણી કરે તે જી શું? એ છોકરીની નજદીક તેણી કેવી રીતે જઈ શકે?

એક લાંબી હાથ જેચી તેણીએ પોતાનું રોનકદાર માથુ બધે હાથોમા ધાંકી દીધું.

કેવી રીતે તે બહાલાંઓનું દુઃખ ઓછું કરવાનાં વિચારે તે જાપડીએ પોતાનું મગજ ધસીપીચી નાંખ્યું.

ચાએક કલાક વિચારમાં ગાળ્યો હશે કે તે કોટેજનો નામે લોખડનો, દરવાજો ખુલવાનો ચીચવાટ કાને પડતાંજ કોણ આવતું હતું તે જોવા સેણીએ પોતાની જોરી કોક ઉચી કીધી,

પગમા ઉચી એડીની લાલ મખળવની સપાટને સફેદ માડી માથે મફેદ ઓધણીમાં આગે કોઈ એસ્કી ફરગન આયાને બેઠકક અંદર આડી આવતી જોઈને મેહેર અજળ થઈ

“તમેજ કોંગોના મેહેરબાઈ કે બાઈજી?” તે આયાએ મેહેર ગમ આડી આવતા ઘણીજ સભ્યતાથી પુછ્યું

“હા કાંય તું કયાથી આવી?” મેહેરે અજળ થઈને આમે સવાલ કીધો,

“મને પામેનાં બંગલામાંના શીરીનબાઈએ મોકલીયજી કે તમારે ત્યાં મારે લાયકની ચાકરી ખાલી છેજી.”

“તુંને શીરીનબાઈએ મોકલી આપી? ત્યારે તો તું જલ્દીજ આવી તે સાક” થયું મને એક આયાની ધણીજ અંદર છે”

“તે આયાને આય સુન્નેરી બાવ ને બહુ આખવાડી મડમ જેવી નાની પારસન બાઈ જોતાં સાથેજ ઘણી ગમી ગઈ. આય નાની પારસન બાઈના અવાજમાં તો શું પણ અગતી જુહુ આખ્યોમા વધીક માયા વંચાતી હતી. ને તેણી ખુશીથીજ ત્યાં નોકરી રહી.

આમ દિવસો પછી દિવસો વેહેતા ગયા ને તે આયાએ પોતાનાં પ્રમાણીક પણાએ અને હુરયારીથી તે ઢાગા કોટેજની નાની બાઈતું જીગર જીતી લીધું.

તે આયાનાં કેળવાયલા ઉચા ટેસ્ટ, અને અજળ જેવી સભ્યતાથી મેહેર મનમાં હેસ્ટ મેલી હતી. સાડીઓ ઉપર સોભતીજ કોરો રંગ સાથે રંગ મેળવી મુકવાનો આય આયાનો ઉચો ટેસ્ટ જોઈને મેહેર ઘણીક વખત મનમાં આકરીન કરતી હતી

એક દિવસ બપોરે તે આયા કામથી પરવારીને મેહેરનાં ઓગડામાં ઉચું નીચું કરવા આવી.

“તું અગાઉ ક્યાં નોકરી ઉતી આયા?” તે આયા કીયા પારસી કુટુંબમાં આટલી હદ સુધીની કેળવાઈ હતી તે જાણી લેવાની મકમલે મેહેરે સાધારણ સવાલ કીધો.

“હું પેહેલાં તો મુંબઈનાં દાદાભાઈ દુબાશ શેકને ત્યાં નાલ્લી જોરશેદબાઈની ચાકરી કરવા રહેલી બાઈ” તે આયાએ જવાબ દીધો.

“દાદાભાઈ દુબાશ!” તેણી કંઈ અજળ ઉલટથી સોફા પર અજેતાયલી ઉડીને તરી ખેડી.

“હા બાઈજી, તમે તેવણુંને ઓળખોજ કે?” આયાએ શેઠાણીની ઉલટમાં ભાગ લેતાં પુછ્યું.

“ઘણું નહિ, પણ તું ત્યારે આવે અરસ ઘેરની નોકરી કાંય છોડી આવી હોંસે?” તેણીએ આયાની મારફતે ખેરશેદનાં ઘેરનો સહાધાત જાણી લેવાની મકમલે વાત વધારી.

“હું નોકરી છોડીજ નથી આવી બાઈજી” તેણીએ કમ્પક ઉદ્ધારીથી જવાબ કર્યો. “મારાં નાલ્લાં જોરશેદબાઈ, મોટે ઘેરે ત્રણ વરસની વાત ઉપર પરણ્યાં ત્યારે હું ઘણુંજ જુની ને નાલ્લી બાઈની માનીતી હોવાથી મોટા બાઈ દીનબાઈએ મને ખી

નાઢ્ઢી બાઈની નોકરીમાં તેવણને ઘેરે મોકલી.” ને તે નાની શેઠાણીની જુદાઈની યાદમાં આયાને એહેરે કંઈક કુમલઈ ગીયો.

“પડી તું ત્યારે ત્યાંથી કાંય નીકલી પડી!” મેહેરે ઉચે દમે પુછયું તે કમ નગીબ છોકરી માટે કંઈ બી નવું જુનું વાણી લઈ એડીપર લખનાના ઇરાદાથી મેહેરે આતુરતા દેખાડી.

“બાઈજી, હું કંઈની તમુને કેહેવું તો તમે મારીપર શુન્સે ના થતા. મારા જોરશેદબાઈને એવનના વર માથે ઘણું માફ નથી, એક વખત તો—” ને તે આયા આગલ એવતાં અચકી ગઈ પછી, મેહેરનાં તેણીને પુરતો વિદ્યામ હાવાથી તેણીએ પાછું આગલ ચલાવ્યું “મારી બાઈને, મારા શેઠે તમારો બી મારેલો.”

“જોરશેદને મારી!” મેહેરે બહો આયાનુ ગોલવું માનીજ નહિ શકી.

“હાજી ને તે દડાડા પછી તો તે વર બેગી વચ્ચે મારામારીજ થયા કરતીતી એવી કે પછી શેઠે બાદાગ ગામથી પોતાનાં માથને બી બોલાવી મળાવ્યાં ને કંઈ જોરશેદબાઈની હુડ્ડે ગોઠવણ કરીને ચાલી ગીયાં ને શેઠ જોરશેદબાઈને લઈને આગે પદર દડાડા થયા વેલાત ગીયાય.”

“વેલાત ગીયા?” મેહેરે પાછું ને પાછું અંતરબાઈમાં પુછયું ત્યારે એડીને તો તે વિષેની કંઈની ખબર પડેલી હોવીજ નહિ જોઈએ.

“હા બાઈ, મારા શેઠે બાઈને લઈને વેલાત ગીયાય ને મોટા ખતલરે મને, કેહેવું કે તે લોકની પછવાડે મોટાબાઈ, શેઠનાં માથ, વેલાત જવાના છે.”

યા ખુદા! તેણી આય શું સમજતી હતી! જોરશેદપર જુલમ પાડવા માટે તે માથ દીકરા તેણીને પરાયા શેહેરમા લઈ ગયલા હોવાં જોઈએ: એમ તેણીને મનજુત શક ગીયો. અલખત, એડીએ મેડમ દયુબા સાથની જોરશેદની પંચાતી અને માફ નહિજ માંગવાની તેણીની હઠ વિશે તો મેહેરપર વીસ્તારી લખ્યું હતુંજ એટલે તેણીની આંખ આગલ આયાની વાતનો ભરમ ખુલ્લો થયો.

“મારી બાઈ વગર અને મરજુબી નહિ રે મુજબમા મારી તલખત જરૂરજ નહિ ચાલતીતી તેથી મારી મેહેર જે પાસેની શીરીનબાઈને ત્યા નોકરી છે તેને હયાં મારે ત્યા બોલાવીને તમારે ત્યા નોકરી અપાવી.”

પછી આયાનુ આય છેલ્લું ખીજણ તેણીએ સમજાયુંજ નહિ. જોરશેદને વેલાત લઈ જવાનો આય અચખત ધડાકો સગજ તેણી ચકીત થઈ ગઈ મુંઝાઈ મથેની તેઓની રવાનગી, કંઈક નજરચુકથી તેણીના વાચવામાં આવી હતી નહિ.

રજો જોરશેદપર તે ઘાટકી મા દીકરા કંઈ જુલમ શુભરેની ચીતાએ મેહેર બાપડીનો છવ ઉડીજ ગીયો. તે જ્હાલા જવ નને ખાતર જોરશેદને બચાવવીજ જોઈએ. શું આવી સરમ સુદ નાઢ્ઢી છોકરીને પરાયા શેહેરમાં તેણી મરવા દે! કદી નહિ! પણ વરી તેણી કેવી રીતે જોરશેદને બચાવી શકે?

જે ત્રણ વિષે તેણીએ દોગાલાઈ કાંગાની ઘણીજ અન્યથાની વચ્ચે વિચારમાં તરન સુગા મંતરજ પમાડીધા. તે નાનકડી છોકરીએ જોરશેદને બચાવવાના વિચારમાં પોતાનું મગજ ઘમી ખીચી નાખ્યું પણ નહિ! કંઈની રતો તેણીને સુજ પડ્યોજ નહિ.

એક સહવારે તેણીએ એના એજ વિચારમાં બોધ્યાન પણ એક ઈંગ્લેન્ડ પંચ હાથમાં ધર્યું ને તે પેપરના પાના વિચારમાંજ ઉઠાવા માંડ્યા તેણીની નજર અચબુચ એક કોલમપર પડી ને તે વાંચતા તેણીનાં દીલમાં ખુશાલીની એક ધીમી ધ્રુજની ફરી વલી.

દાવેજર લેડી જહાંગીર-ગઝેરજીને એક બુવાન તન્દરેસ્ત આબરુદાર યુરોપ્યન, કમપેન્યન, સાંથે વેલાત લઈ જવા માટે લેઈએ છે. ખાહેશ ગળનારને આ પત્રની ડેરમાં લખી જણાવ્યું.”

આય એક અચ્છી તક હતી. જોરશેદખર નીલાહ રાખી તેણીને બચાવ્યા મેહર કંઈમી લોગે તે સાર તો હતીજ પણ તેટલાંમાં આ અચબુચ તક તેણીને મટ્યાથી તેણીને વિચાર મકકમ ગન્યો. જ્યાં સુધી તે માય મુંગઈમાં હતી ત્યાં સુધી જોરશેદ વેલાતમાં તદન સલામત હતી. ખુશાલીની એક ઝીની ઝઝી તેણીનાં આખાં આંગમાંથી પસાર થઈ ગઈ.

તેણીએ પોતાના સોલીસીટરને પોતાની થોડો વખત માટે એક કમપેન્યન કે છુપેથી વેલાત જવાની પોતાની ઇચ્છા જણાવી તેની મદદ માંગી. એક ભાવા-પત્ર મેળવી દીધું.

તે સોલીસીટરને તેણીએ પોતાની હીલ્યાલ પોતાના કાકા વટીકથી છુપીજ વાની મખળાત તાકીદ દીધી. અને ઘણીજ ઝડપથી તેણી 'ગુપચુપ નાહાસી' ની બધી ગોઠવનો કરી ગળી. એક બપોરે તેણીએ એકાંતમાં પોતાના કાકાજ એક કાગળ લખી નાખ્યું.

“માહરા અતિ વહાલા કાકાજી, મને અચબુચ એક કામેજવું પડેય તમે સુરખીને એમ એખલા સુકી જવા જી કે માહરા જીવ ઉપરજ આવેય છતાં કાકાજી, આય એક એરી બીના છે કે જેમાં આપણા એડીનું સુખ સમાયલું છે. હું નહિ જવમ તો એક એવો બનાવ બનશે કે આપરા વહાલા એડીનું જીવ ખજીત તુટી જશે તેથીજ મને એમ અચબુજ જવું પડેય. તમે કંઈ ખી ફીકર ના કરતા ને મારીપર શરસેખી ના થતાં. હું બહુચ કે તમારો માહરી પર મોટો વીશ્વાસ છે. તમે મલાલીને રહેજો ખુદા કરશે તો હું જલદીજ પાછી ફરમ ને બધો ખુલાસો કરમ.

ખુંદા 'તમુને તન્દરેસ્તી લઈ ને સુખી રાજે,
એવી દુઆ કરતી તમારી વહાલી દીકરી મેહર.

તેજ દિવસે તેણીને દાવેજર લેડી જહાંગીર ગઝેરજીના સોલીસીટરો તરફથી મનમાનતો જવાગ ફરી વળ્યો અને તેણી ત્યારે પેટું કાકાજી પર લખાયલું કાગળ તેવણના હાથમાં બંધ તેમ તેણીએ પોતાના આરડામાં ખુલ્લું મુક્યું ને તે રાતેજ ગુપચુપ પોતાનાં કપડાનો નાનો બેગ લઈ તેણીએ તે બંગલામાંથી એક બહાદુરી લયું કામ બાંધવા ચાલતી પકડી

(સાંધણ છે.)

હબરો નીરાશામાં આશાનું એકજ કીરણ !

(કાંઈક ન થાય તો પૈસા પાછા.)

કામ સંજ્ઞવન

અદ્ભુત નકલી, શુદ્ધ અને મહાદર્શતાની સંપુણ, વૃદ્ધી કરનાર આ દવા ચોડાજ વખતમા ભારે વખાણ માથે મર્ચન્ટ પ્રચલીત થઈ ગઈ છે. ગયલી જુવાની પાછી મેળવવા માટે આ દવા જાણીતી છે. વીર્યનો ઝરો છે.... સ્ત્રી પુરૂષો માટે શક્તીની ઘણીજ ઉમદા દવા છે, કી. રૂ. ૩. ૧)

શંદત્વ વીનાશક તેલ.

કોઈ પણ કારણથી યુગાવેવા પુરુષતનો નો કોઈ પણ ઉપાય હોય તો અમારૂં શંદત્વ વિનાશક તેલજ છે. ગમે તે કારણથી ઉત્પન્ન થયેલી નસોની નળણાન માત્ર ત્રણજ દીવમંગા વડથી દુર કરે છે સાધારણ શીથી-તા તો પરોક્ષેજ દીવસે દુર થાય છે એકવીમ દીવમના પુગ મેવનથી હાંદગીભર નર્ચાત થવાય છે. કીમત માત્ર રૂ. ૩. ૫). નકલી માલથી ભગાતા ના. લેમસો જોધનેજ શીશી લેા.

જે ૦ એન ૦ શેઠના,

કાલકાદેરી રોડ, મયવારરાય વાડી, મુંબઈ નં ૨

ધ્યાન રાખજો આ તમારા લાભ માટે છે !

કારણ કે

આ વખતમા
બબરમાં ભાવના
ઠેકાના નથા પણ અમે
એકજ કીરણત
ભાવ રાખેલો છે માટે
જો તમને દરેક ચીજ
જેવીકે દરેક કંપનીની
ચેટન્ટ મેડસીન,

મોવીઝન, પરક્યુમરી
વીગેરે વીગેરે જોઈતી
હોય તો નીચલા
ઠેકાણે આવી ખાત્રી
કરો.

બહારગામના આ
રડરપર પુરતુ ધ્યાન
આપવામાં આવશે.

“આત્મ રંગ ઓળખો.”

(બોળ.)

મન મલીન ભજન રમેશ છને,
મતંગ વડે કંગે શુદ્ધ - આત્મ રંગ ઓળખો
શુદ્ધ મનહુ થતા શાન્તિ સાપડે,
બદ્ધ ધરે ભગદી ગર્ભ બુદ્ધ, આત્મ રંગ ઓળખો ૧
મન મગ્ધ મરણાને મારીને,
ઢીક થતે કઠી લઈ ગિય, આત્મ રંગ ઓળખો
પ્રભુપદ પલક માઢી પાગવા,
શુરાતન વડે ગાપીને શિર આત્મ રામ ઓળખો ૨
દગાળોઁ વચી રહ્યા દેહુગા,
વિષ મરખા વિપ્રય વિઠાર આત્મ રામ ઓળખો
મદ રૂપી મહોળા * માતંગને,
શાન્તિ કપિ સિદ્ધ કરશે ગિદગ, આત્મ રામ ઓળખો ૩
દોષ ઢામ પૂરી રાખો ડેદમા,
ચોટીમાહિ પૂરે ચિત ચોર, આનમ રામ ઓળખો ૪
મિળ-સતોષથી મુક્તિ સાપડે,
* દિનકરનો ભવાની થશે દોર આત્મ રામ ઓળખો ૫

સ્વ. ભવાનીશકર નરસિંહગમ કવિ.

“મોહતનો કેહેર”

શું મોહત ખરેખર ભયંકર છે?

અનુવાદ:-Mr. J. M. Hormusji.

સારાંશ.

શું મોહત ખરેખર ભયંકર છે?

“Between two worlds, life hovers like a star
 ‘Twixt night and morn. upon the horizon’s verge.
 How little do we know that which we are!
 How less what we may be! The eternal surge
 Of time and tide rolls on, and bears afar
 Our bubbles; as the old burst, new emerge,
 Lashed from the foam of ages, while the graves
 Of empires heave but like some passing waves!”

—Byron.

ત્યારે પ્રશ્ન ઉદભવે છે કે: શું મોહત ખરેખર હવનનાક છે? આપણે વિગતવાર વિવે-
 ચનથી સિદ્ધ કરવાનો યત્ન કર્યો છે કે મૃત્યુ ને સાંસ્કૃતિક રીતે ભયભિત કહેવાય છે તે
 દિશિત માન પશુ ધાત્તીમયુ નથી. કારણ કે (૧) શું રામ કે શું રોક, શું મહર્ષિ કે શું
 પંડિત, એ સ્વર્ગમાંની ઉપર સમાન રીતે મોહત પોતાની તેજ સુગંધ મારે છે. તે કાઢતે પણ
 અકતું નથી. ત્યાંથી પરમાત્માનો કાપડો નિરંતર નિઃસ્પર્શપણે કાપ કરે છે. અમર જે ઉચ્ચતી
 કૃતિ જોતી હને કે આમર મનુષ્યોએ ગરણાધિન થવું અને અમર તેના પસંદ શીવેશ્વાર્યોએ
 આમર્ષી લોગ્યતી તો, જેઓ મરણને ચેરણ થનાર હોય તેઓ ત્રસ પાતી ભય નેપારે પ્રતિકૂળ
 રીતે જેઓ અમર રહેનારા હોય તેઓ અદંતા મૃતતામાં હિન્મદ યથા મૃત્યુ આપી આપણે
 જોઈ શકીએ છીએ કે જગત્કાંતોના વિનાશને લગતો—હન્યવિ પ્રગલ્ભકરણના સંજ્ઞાને—સમાન

નિયમ કેટલો અચૂક, કેટલો નિશ્ચય, કેટલો દિર્ઘદ્રષ્ટિમય છે. વળી જે મોહત સાર્વજનિક ન, હોત તો જગતનાં કાર્યક્રમના. તેના મૂળ બંધારણમાં, કેટલા બધાં હાનીકારક રૂપાંતરો થયા હોય, —ના, એટલું નહીં પરંતુ તેના ક્યારનોએ જડમળથી હચ્છે થઇ ગયો હોય, એમ કહેવું સહેજ પણ અનિવેચ્ય ના કહેવાય. વળી મનુષ્યોનું આ પણ કેવું કનિષ્ઠ, કેવું ધિક્કાર યુક્ત, સ્વર્થપણ કે બ્યારે ખુદની મહેરબાનીથી તેઓ માયાવિ લેખવિવાસમાં નિમગ્ન થઇ જાય ત્યારે તે માટે તે આપનારની ધડી વાદ કરવાની પણ દુરમદ કે અસકાશ ક્ષત્ર્ય પાડી ન શકે, ને બ્યારે તે કિર્તીરૂતેઓ ઉપર કસોટીથી વિદંબેલા અને વિદ્વેષના બે ત્યારે તેથી આકુળ વ્યાકુળ થઇ તે માવાળું પેદા કનનારનોજ દોષ કાઢે ! આ ઉપરથી ઇસાખની નીતિકથામાના પેલા ડોમાની વાતો વાદ આવે છે. એક વૃદ્ધ પુરૂષ એકવાર માથે લાંબાનો બારો નાખી ધર તરફ જતો હતો. માર્ગમા ભાર સદૃશ નહીં થઇ શકવાથી તેણે 'બારો નાખી દીધો અને ઇશ્વરને વિરુદ્ધ કીધી કે હવે તો મોહત આપ ! તલ્લાણુ ચમરાળુ તેની મમદા હાજર થયો, પેલા ડોમાએ પૂછ્યું તું કોણ છે, બાઇ ? પેલાએ ઉત્તર દીધો: તેં મને બોલાવ્યો તેથી હું તને લઇ જવા આવ્યો છું ! આથી કંપી ઉઠી ડોમાએ ગળ લગાવી ફેરવી તોણું કે: બાઇ. મેં તો તને માત્ર આ બારો મારે માથે ચઢાવવાને માટેજ તેડ્યો હતો ! તુ એટલું કામ કરીને તારે રસ્તે પડ ! ! આ હસ્યયુક્ત કથાથી આપણુ એટલો તો ભોધ લઇ શક્યે છીએ કે મોહત કોઇને બહાનુ તો હોઇ શકતું નથી, અને તેનું કારણ કોડોના મોહતના ભિત્તરવિરેના અસોપણાં સિવાય બીજું શું હોઇ શકે ? એવી રીતે મોહતનો સર્વેપર યક્ષાન દસ્ત એ ખુદતાવાના અદ્વલ ઇન્સાદ અને મહેરબાનગૌની એક સામેલીજ છે.

બસા પાદશાહને સુલ્તાન નેશાન,

બસા પહેલવાનાને ગરદન કશાન;

બસા તુન્દ ગોહને લક્કર શેકન,

બસા શીરમદાને શમશીર ઝન;

બસા માહર્યાને શમગાદ કદ,

બસા મુરક પુવાને ખોરશીદ ખંદ,

બસા નાઝનીનાને નવ-ખાતેહ,

બસા નવ-અફસાને આરસતેહ,

કે કદેન્દ પયરાહને ઝોત્ર આન્,

કશીદેન્દ સર દર ગરીમાને ખાક !

સાદી પોતાના “પંદનામા”મા કહે છે: સુલ્તાની નેશાન ધરાવનારા અનેક પાદશાહો, તેમજ ગરદનના ઉઠાવનારા અસખ્ય વિરલાઓ, લક્કરના મારનારા અગણિત બહાદુરો તેમજ શમશીરના ફેરવનારા સંખ્યાબધ ગેરનરો, સર્વનાં જેવાં સિદ્ધા કદની જેશુમાર ચંદ્રમુખીઓ તેમજ ખુરશીદના જેવા મહેરાવાળા અનંત ખુશખુદ બરેલી બાનુઓ, તરતની અદરાયવી બીર્યાર નાઝનીનો તેમજ શણગારાયલી અને તરતની પરજોલી પુષ્પળ ચીરનો —એઓ સઘળાઓએ ઝીંઘીનું પહેરન ચાક કરી ખાકની હેઠળ પોતાનું સર છપાવ્યું છે ! જે જન્મ્યું

તે મરવા માટેના એમ જ્યારે આપણે જાણે છીએ તો પણ મોહતથી દરવાનું શું છે ? મોહત સાર્વજનિક હોવાથી તે માટેનો બધું મોકડે લઈ રહ્યા બેઠેલા હોય છે !

ધીર હરીને, - હા હારે - ધીર હરીને કાંઈ આ કાન રે નથી રહેવાનું !

હરી લો કંઈ રૂઢ કામ, રહેને કહેવાનું..... ગીર હરીને

મારા સારા ધીર ગયા, ને બધું ગયો તર્થ મોજ રે,

જોશવર જયકારી જગતમાં, ફરતી જોગી ફાગ !..... રે નથી

કંઈ શુભવૃત્તિ ગર્ભી સમયથી, સમસ મથા મરદાર રે !

રાગ રાણા કોઇ રહ્યા નહી, કમ અમય કરનાર !..... રે નથી

(૨) વળી જ્યારે આપણું જાણે છીએ કે મોહતને એક તામ્રાચક વ્યક્તિ રૂપે વિશ્વકુમાર અગોચર રીતે વિતારવામાં આવે છે ત્યારે પણ મરણ વિશેની આપણી ધારણા ધણે દરજ્જે કમી થઈ જાય છે. જોયી રીતે એક વિશ્વતરુ મદામાગર ઉપર ગ્રીષ્મઋતુમાં અને તાત થય્યા પૃથ્વીની પણ પોતાની અસલ ઉજ્જ્વલતાથી કમ્યે કરી નામે. એના-સૂર્ય નારાયણનો મરમાતકકા પડતાં તેમના દારૂ યુક્ત જળનું આધિકારણ થઈ તે વાયુરૂપે મગનગડળ તરફ આશુરિક રીતે પોતાનો રમ્તો લે છે, તેવીજ રીતે આપણા ધર્મી પ્રાણ દેહિક સંયોગની સાંકળ તોડી જ્યારે પોતાના મદાનાની પિતાનાં આન તરફ અદ્રષ્ટ રીતે દિડવા માડે છે, ત્યારે તે જનાયને આપણું મોહતનાં અતિ હૃદયપ્રાચક નામથી એળખે છીએ ! પરંતુ જ્યારે આપણું તેમાં સમાવડું વાસ્તવિક સ્વરૂપ મમનને છીએ ત્યારે આપણું જોઈ શકે છીએ કે આપણું અજ્ઞાનપણું અને કુદ્દેમોના અગાધ સમુદ્રમાં કેવાં મોટા ખાતા હતા ! એવી રીતે નાનેન્દ્રિયો હોતેછત થતા મૃત્યુનો બધું આત્મિક અભુજો સંગિયથી તત્કાળ નષ્ટ થઈ જાય છે. આથી આપોઆપ મિદ્ધ થાય છે કે “અજ્ઞાનો કે સદ્,” “મોહતનો કેહર,” “યમરાજની યાત્રાઓ,” “મૃત્યુનાં પડછાયાની ખીણ,” “કુરે કાળે,” “અદિ અવદૂત નામો ખાત્રી કલ્પનાઓ” છે ! હવે જ્યારે દેહ અને આત્મા ભિન્ન છે, અને જ્યારે આત્મા મૃત્યુરહિત છે, ત્યારે આ મૃતિમારૂપી સ્થૂળ શરીરના અવિચ્છિન્ન થયેને લીધે બાપકાં “મોહત”ને શા માટે આપ દર્શાવનામ કરવું જોઈએ ?

ઘટદ્રવ્દા ઘટાદ્રવ્દિઃ સર્વથા ન ઘટો યથા ।

દેહદ્રવ્દા તથા દેહો નાહમિત્યવધાયત્ ॥

શ્રી સંકરાચાર્યે “વાકપરતિ” નામક ગ્રંથમાં કહ્યું છે “જેમ દ્રવ્યધર્મો ધરથી ભિન્ન છે અને તે કોઈ પણ પ્રકારે ઘટપ ન થાય, તેમજ દેહનો દ્રવ્ય નો આત્મા ને કદાપિ પણ શારીરિક નથી એવો નિશ્ચય કરવો,” એક બારથી મોહતને કદિશરો અને પડિતજનો ગમે

જે અન્ય પોતાની “Pilgrim's Progress”માં “Valley of the shadow of Death”ને માટે કહે છે કે બહેસતમાં જ્યાં પડેલા કિશીઅતોને આ જગાએથી પમાર થવું પડે છે. બાઈબલમાં એને માટે કહે છે “It is a wilderness, a land of deserts and of pits, a land of drought and of the shadow of death.” (Jeremiah II. 6) વળી બીજી જગ્યાએ કહે છે “Though I walk through the valley of the shadow of death” &c, (Psalm XXIII. 4) એક અધિકારી બધું કરે જગ્યા.

એટલું જાન સિધ્ધિ થઇ જાય તેડુ વચ્ચે છતાં પણ જોએ નિરૂ અને આત્મિક ગીતે બળ-
વાન છે તેઓ તેથી જરા પણ ડર રાખના નથી. ચર્મોપિનિની નિશ્ચયિત્વાત પાદવાચ્યોમાં
ધરણનો ચક્રેતિ ઝડપિમ મહસોનું જુદ લઈ માત્ર ત્રણસો ગ્રીકો સામે આગ્યો. લડાઈના
પ્રારંભ પહેલાનું ગ્રીક લશ્કરનું આગમન નિશ્ચિતપણે પ્રશંસાપાત્ર છે, તેઓની શુ
દિશ્મત કે રમેતે વિચલ પડી, તેઓનાં મુઠાંઓની દુર્દશા થાય અને તેઓની છેલ્લી
મરણ દિવા કરનાની તેવી જાય એવા બયથી જનતાં જીવત તેઓએ પોતાની ઉત્તરદિશાઓ કડી
લીધી હતી ! તેઓનો સિંપેદમાલાર શૂરસિંહ લીઓનીડામ હતો. તે પોતે જોદાન જોય લશ્કર
લીસનો વંશજ હતો તેની સામે દરકમીનીનીજ તોખમના બે સમાઓ પણ લતા જોએને અચા-
વવા માટે તેણે તેઓને અચૂક કાગળો આપી ગ્રીસ મોકલવા કીધા. “હું અર્ધી લડવા આગ્યો
છું—કંઈ હવકારાનું કામ કરવા નથી માગ્યો !” એકે બહાદુરીથી કહ્યું, જ્યારે બીજાએ તિન
ચતુરાઈથી પ્રત્યુત્તર દીધો “જોમી કંઈ કહેવાનું હશે તે મારા મોહત પછી મારી કાર્નિથીજ
ગ્રીસનાં મોઝા જાણી જશે !” વળી તેઓનાં સાધનમિસ નામનો એક સ્પાર્ટન પણ હતો “શત્રુ
ઓના તિરંદાઓ એવા આજ છે કે તેઓના આશ્રયથી સર્પ પણ ટેંકાઈ જાય છે !” એવું તેને
કોઈએ કહેતા તેણે હાથ જનાખીથીકયું “તે તો અગરખી માર, કે આપણે હાયકામા જડી
ચકીશું !” જ્યારે લડાઈના નિવસનું પરાઈય થયું ત્યારે લીઓનીડાસે પોતાનાં લશ્કરને “જેવડનું
ખાણુ લઈ લેવાનો હુકમ આપી કહ્યું “બાઈઓ ! આજ રાત્રે તો આપણુ પુનૃટોરી માથે
ખાણુ લઈશું !” કેરી આગ દિશ્મત ! એવા એવા તો મૃત્યુ વિષેની નિષ્ફલતાના અનેક
દૃષ્ટાંતો આપણુ ઇતિહાસમાંથી મેળવી શકે

“De poena possumus equidem dicere id, quod res habet in
luctu atque miseris mortem acumnatum repuerit, non cruciatum
esse, eam concta mortalium mala dissolvere, ultra neque curae
neque gaudiis locum esse.”

મૈયરડીઅસ કહે છે કે: સિદ્ધાંતો જાનતમા કંઈ પણ સન્નેગ જોઇને જ આપણુ ખાત્રીથી
કહી શકાય, દુઃખ અને કંગાલપતમા મોહત એ જીવંતના હાયસોમારામાંથી એક છુદકારોજ
છે,—નહી કે શિક્ષા ! માણુમના સધળા દુષ્કર્મોના તે છેડા લાગે છે, અને કેમકે જની પેલી
જાનજીએ દુઃખ કે ખુશામી માટે કંઈપણ કારણ નથી ! આ પ્રમાણે જોતા “આજલનો
સ્તા”થી મિથ્યા ધારતી રાખની એ મૂર્ખાઈજ છે.

માત તાત ને ગિત્ર, પુત્ર પરિવારજ પોદા,
અયમત અપરપાર, ઘણા હસિન ને ઘોડા,
સેવક સાથે શૂર, પરિપૂર્ણ પ્રતાપે,
બળવંતા, બહુ બાહુ, જન જાયે છત જાયે,

અધિમર અયુત લખ, ઇંદ્રો, કોડવાર શુ કહુ કથી,
પણ મોત ચકી મમવર્ત, શામળ, કોઈ સમર્થ નથી !

(૩) મોહતનો ડર વ્યર્થ છે એ સિદ્ધ કરનાર ત્રીજી કારણ “વિનાશકાળે [
હુદિ”નું સૂત્ર છે જે એકબારગી આપણે એમ ધાર્યે કે આ મત્ર મત્યે છે, તો પણ મે

બીક રાખવાનું મરણ રૂં નહીં જો મનુષ્યમાનને મૃત્યુરામણે બુદ્ધિ નજી થઈ જતા કઈ સ્વ-
પરે તો તેમાં દેવ માણુમનો નહીં તેટલો દેવનો છે ! અને એ મૃદુનીને ખોળી કહે તો પણ
મરણનો બધા રાખવાની જરૂર નહીં રહે, સમય તે તો બુદ્ધિએ નિર્મિત થયું છે તો તેમાં
મનુષ્યનો કે શાંતનો પણ શું દેવ હોઈ શકે ? આયુષ્યનો બધા અત્યંત આવ્યો ત્યાં પછી
ધૈર્ય પણ વચ્ચે પડી પુ. છવતર બહી શકે નહીં ! આ સૂત્રની પુષ્ટિમાં મૂખ્યત્વે દશમ્ય
વાં રાસજનુ ઉદાદરણ પેશ પ્રનામા આવે છે, અને કહેવામાં આવે છે કે -

મમત્તી સમે, વિનાશમે ઉ જત મતિ રિપતીત,
રઘુપતિ માથો લક્ષ્મતિ જો હરી ગયો સીત !

પરંતુ ક્યાંક માગ વાચકમાં આવ્યું છે કે રાસજો પૂર્વજન્મમાં અપુર તપશ્વર્ગ કોરેલી
હોવાથી તે આ જન્મે આવ્યો મધો સર્વશક્તિવાન થઈ શક્યો તે અભયપદ પ્રાપ્ત કરવાની
હેક લગોત્તમ આની પહેલગો હતો તેથી સ્વચ્છાની પરમાત્માએ તેને માટે એવું નિર્માણ કર્યું
હતુ કે તે સમર્થ (ધૈર્યની પોતાની) અથે યુદ્ધ કરી તેમાં પ્રાણપણુ પ્રે તોજ તે મર્વોત્તમ
સ્થાનને પામી શકે, અને આ નિર્મિત પ્રાગમને કૃણીભૂત કરા અન પરલક્ષની ઔકચના મેળ
વના મુન રાસજો બીડું ઝડપે, અને આખરે રામચંદ્રના હાથ પર ગાથો જત તેણે સ્વર્ગમાં
મિધારી ઉત્તમોત્તમ સ્થાન સંપાદન કીડું ! આ મિના જો મત્ત હોય તો 'વિનાશખંડે રિપતીત
બુદ્ધિ' નું અખડનિય મિદ્ધાત આપોઆપ બળતાને જામે એવીક રીતે વરાની શાહ જમગીઠનો
દુખાન પણ રણુ કરવામાં આવે છે, પરંતુ તેમાં પણ ખડ રહસ્ય શું છે તે અધાર્મીપર્યત
કોઈ મગજ કે મમજની સમ્યુ નથી આથી રીતે કારણે પણ મોહનનો બા મર્વના નાપા
રહાર રે છે

અદા-જી આમ દૂલે ગવે,
બલપતિ રહે-દો રપયશલા,
અનુ અસિખતા યથોજનને,
આ-દુષ્ણિભશ વધહે ઉશ મનવહો,
મનવજો અરખ્યયા, ચોઈ
ઝંઝેલી વધહાઈ સવહી

માથા અહુન-રુતિમાં મ્હુ કે, જેઓ બની કાર્તિકમાં જન્મેલા છે તેઓ બધા હોરમ
મળી, બલમનના (બના મના) તથા અન (ધાને નસતી)ના સાત મુદ્રમગા મામેન થાય છે,
ત્યાં તત્તમગથે વિનાશ પ્રાર દરક (મોહન)નો રૂઝ ખચ્ચીન તુલો થાય છે (ધાને સુરુતોથી
મોહનની બીલીક દેઈ અન અથ છે !)

(૧) મહુ તો સ્વું પરંતુ જરારે મોહનની આગાહી થાય છે તો તો મોહનની દેહશત
મો એ મો દકા નામુદ થઈ જાય છે એમર મોહનની અગમચેનીજ થઈ તો પછી તેને
માટે મુજગ નહીં છુટતો ફાની દુનિવાના રજોઅવમગાથી મુકિત મેળવના રિજેની એમ પ્રમરની
દિવ્ય ખુશામી વ્યાપી રહે છે બધારે બુદ્ધિએ મહેરમાનીની ગહે એતમમુનિતુ રાધુ શિગમુ
કુક્યુ તો, એમહુ તો નિશ્ચ મનનુ કે મોહન ખરેખર છુટારો કરનાર આનુ હશે ! અથ

મતિનાં ખામીપુર્ણ ગાનવીઓ કદાપી મશ્કરી અને દુનિયલું વાંધે, પણ ખુદના કાપડાએ જ એવાં સજાત છે કે તેમાં કંચુ પણ એટલું કે હાસ્ય કહ્યા હોય શકેજ નહીં. માટે જો આપણે પ્રજા એવી આગાહી થાય તો આંખો દુનિયાને લગતી વસ્તુઓની પરિસ્થિતિ બદલી આજના કાસેરનાં આમંત્રણ માટે તૈયાર થઈ રહેવું. અને મનુષ્ય માટે અંતરમાં જો કંઈ પણ હર લાગતો હોય તો તે તરિનિયત ઇશ્વરની આજ્ઞાને પરાયણ થઈ રહેવું.

અમ જગે જિયે મિત્રચમેનો, એડગોડિને ખાપ;

કિનો તુડ કથુ હાય કન, ગિદિહરિનન ગિરિનપાં

કવિદ્ર દયારામનું કહન છે કે: અમ જે સ્થાવર અને જગ જે જંગમના જીવ તે રૂપનો મીચ કહેનાં જે કાળ, તેનું ચલેલું છે. અને આંડ કહેનાં જે જાડાં તે રૂપી ગોટી કહેનાં તેને ખોળો છે, તેમાંથી લઈ લઈને પેલું ચલેલું ખાપ છે; તે કેટલુંએક તો તુંડ કહેતાં તેનાં મોઢાંમાં છે, અને કેટલુંએક હાથમાં છે: તેમાંથી મીઠી કહેતાં જીણાંજીણાં દાણાંશા દરિજન, તે તો આંગણીનાં છેડાંમાંથી ગરી પડે છે અર્થાત્ અભિમાન-રહિત દિનતાવાળા દરિજન જે જીણા તે મનુષ્યના અધામાં આવતા નથી! (૫) મનુષ્ય બધુકત નથી તે દર્શાવનાર પાંચમું કાસનું તે કહેવાતી અમર્ગીનો મિથ્યાખ્યાસ છે. આપણે જોયું તેમ પ્રજા કંઈ બે નાજવાંએ ઇન્સાફ તોળતો નથી; તેને ગનથી તેણે પેલું કાપેલા સઘળા સરખાજ છે, તો સઘિના ઉધ્ધરથે તે યોગ્યતાને અમરપણું બ્રહ્મી-બીજાઓને તથાતામાં ગઈ જવા દે એવો તે ગેરઇન્સારી તો નથીજ: તેને ગનથી દેવતાઓ, પપંગરો, મનુષ્યો-પછી તે રાપ હોય કે રંક, -વશુપત્તિઓ, તેમજ નિર્જીવ વસ્તુઓ સમદૃષ્ટિને લાયક છે, માટે ક્યાંએ પણ અમર્ગીનો દાખો આગળ ધરવામાં આવે તો નકામી માનવું કે તે કલ્પના શક્તિનો ભુસ્કો હોય ના તો અલંકૃત એનારતમાં કંઈક સ્પષ્ટી જતાંત આપવામાં આવ્યું હોય! સિંકરને માટે એવું કહેવાય છે કે 'તેણે અમર' થવાની અભિકાયા રાખી હતી. આ ન હિમાય-એવી મદત્વાકાંક્ષાની તૃપ્તિને અર્થે તે ખીઝર નામક એક વૃક્ષ શમ્પસની સાથે અમૃતના યરમા આમળ જવા તત્પર થયો. દોરાનમાં જરણાયા પ્રગણે જ્યાં સુધે અસ્ત પામે છે તે સ્થળે આ ઝરો આવેલો છે. એવી લોકગાન્ય છે કે યરગો એક આતંત અધારી જગામાં છે, બને તે તરફ જવા માટે માંચ એકજ રસ્તો છે. એલેકઝાંડર બુહકરનીન (લકને ઇસ્કંદરે રૂમી) ખીઝરની રાહજરી તજે આ જગાએ આવી લાગ્યો, પરંતુ અધારામાં એક ડેકણે બે રસ્તા આપતાં સિંકર ખીઝરથી છુટી પડી ગયો, અને તે એવી રીતે અમૃત પીવળો રહી ગયો, જ્યારે ખીઝર સિંધે માંચે જતાં અમૃત પી મરણ રહિત થયો! મુસલમાનો એવું માને છે કે આ ખીઝર તંગીમાં આવેલાંઓને એક વયોવૃક્ષ મદનાં સ્વરૂપે આવી વિપત્તિમાંથી મુક્તિ બદ્ધે છે! 'ખીઝર'નો અર્થ અરેબીકમાં 'લીલો' થાય છે, અને તે ઉપરથી આ ડેસાને "લીલો ડેસો" એવે નામે ઓળખવામાં આવે છે! શાયઃ એમ પણ હોય કે તે હમેશનો લીલો વાને તાજો અને અમર હોવાથીજ તેને ખીઝર કહેવામાં આવતો હોય! કેટલાકો એવું ધારે છે કે તે જે જગાએથી ચાલી ગયો હતો તે સ્થાન હિતોત્તરી અને હરિયાણાથી ભરપૂર સમ્રાટ મનુ હતું. તેથી તેને "લીલો ડેસો" કહેવામાં આવે છે! ખીઝર અને સિંકરનાં સંબંધમાં શેષ શાહીએ પણ કંઈ ઇશારો કર્યો છે કે:

શની દેહ કે સેકંદર બેરકન તા સુરમત,

બચદ મહેનત-વખાન્કે નખોઈ આમે હવાત?

યાને—ધણીક રંગ ખેંચી મિકંદર અગર્ભાના ચક્ષુમાળા અધારી જુઓ ગયો, છતાં પણ આપે હયાન પીતાં તે બેનગીન રહી ગયો એ જીના તે મામળી છે? આ ઉપરથી પુર પાર થાય છે કે અગર્ભા જેવું કંઈજ નથી. અને એ કોઈજ ચિરંજીવી નથી તો પછી મગણુ મગે ત્યારે, પણ આવે તે માટે હયાન શા માટે રાખતી?

તાજ હાડે દેખતેજા ન લાયે ચલે ગયે!

કેયા કયા પરીવવાન થે આપે ચલે ગયે!

દાર રહા ન જમ ન મેકંદરમા આદશાદ,

તખ્તે ઝમીપે સેકડો આપે ચલે ગયે!

આદમ રહા નકાલ—પપખર રહા નહો,

વોહબી સરે ઝમીંગે મખાયે ચલે ગયે!

આદમ ક્યા રહે ઝુબીખાકા યુસફકે આદમે,

રકએ હારે ખે આદકે આપે ચલે ગયે!

દેખા "નઝીર" મયેને ચમનગે ને આપ,

મેહદી બદ ને હાય દેખાયે ચલે ગયે!

(૬) એવી રીતે આપણુ બેઠ શક્યે હોએ કે ત્યારે "મોહતન ઘંટ" વગે છે ત્યારે ખરેખર બીહવા જેવું કંઈજ નથી. દરેક સ્ત્રીએ આરબ તેમજ સાગાપિત, સ્થિતિ, અને લય દુનિયાની મહા વસ્તુઓપર પોતાનું કર્તવ્ય ક્યાં જાય છે, તો પછી માનુષિક જીવનને પણ અંત આવે તો તેમાં શું મોટા અસાધિક બનાવ બની જાય છે કે હાન રહિન જનમમહા તે માટે અપર્યાપ્તિ આક્રંદ કરી ચિરિને કુર્બર કરે છે? કુર્મેલ્યાના કવિ લુકતનો નિઃચ-નીરોએ યુવાનાવસ્થામાં શિરઁછેદ કરાવ્યો તો તેથી આપણે લુકત કમોહને માર્યો ગયો એમ કહ્યે તો આપણે પરમેશ્વરના દોષિનુ ચક્રએ હોએ, લુકતના આદિક જીવનની પ્રજ્ઞાહુતિ ચપલી હોવાથીજ તેને, અંત લાવવાનું કુદતને કંઈ જદાણુ બેઠતુ હતું, અને ફર નિરોએ સ્વરૂપ યદ તે પૂણુ કરી આપ્યું! કુદતનની, લગાઈમાં સર દિવિષ સિદ્ધી માત્ર ૩૦ વર્ષની જવાન, વધે મયો, તો તેને માટે એમ કહેણું કે પાણી ને પેલા સરાફરીને ન આપતાં ચેતે પીને તો ઘિર્ધાણુ બોગવતે તો તે મર્ધામ હેગહત કહેવાય! તેની જાંઘી એટલીજ હતી અને તે મયો. પોતાની કાન્ય શક્તિને સુચરા ન ગળવાથી ચેતરન માત્ર ૧૬ વર્ષની ઉમરે આત્મસાધા કરી માગે લાગ્યે તો તેમાં દેવ વિચિતો છે. આત્મહત્યા કરવાથી માણસ કદ જ સુખી થતો નથી, પણ બીજી જાંઘીમાં તેને વધારે સખત કમોટીઆવાથી પસાર થતું પડે છે. દીસ જોજે જો મોર્ચ માટે મર્વોક્ષ્ટ વર્ણન ક્યું છે તે પોને પણ ખુમસુરનીને ધોળા ચોટા દહતો લઘુ ગાન રજ વર્ષની ઉમરે વૈકલ્યાની થયે હતો! છોટીના કિનારા આમણ કેવ સેરી ભરજવાન વધે પુત્રી, સ્વર્ગે મિધાર્યો, તે માટે આપણુ મોહતને કે ખુતને કેમ દોષ દઈ શકયે? એવી રીતે વખન જાનનો આપણુ સધાનેજ અદ્યથી અજ્ઞાન હોતી જતો છે!

મોઝીન્દ ફરજનગાલ ફરને ફાલ,

કે દર નિજમ નહિન્દ દારએ મોત!

મતિનાં ખામીપુર્ણ માનવીઓ કદાપી મરતરી અને દમિયાણું વાપરે, પણ ખુલાતા કાયદાએ જ એવા સખત છે કે તેમાં કંઈ પણ જોડાણ કે હાસ્ય ક્રૂર હોહ શકેજ નહી. માટે જો આપ-જોને પણ એવી આગાહી થાય તો આપજો દુનિયાને લગતી વસ્તુઓની ઘટિત વ્યવસ્થા કરી અનુલના કાસેનના આમંત્રણ માટે તૈયાર થઈ રહેવું અને મૃત્યુ માટે અતરમાં જો કંઈ પણ ડર લાગતો હોય તો ને તરિત તથા ઇશ્વરની આજ્ઞાને પરાયણ થઈ રહેવું.

અમ જમ નિર્ભય નિયમમેનો, એંગોડિને ખાધ,

કિતો તુડ ક્યુ હાય મન, મિલિહરિમન મિરિમપા

કવિદ્ર દવાસમનુ કાન છે કે: અમ જો આપર અને જમ જો જંગમના છન તે રૂપ તો મીચ કહેનાં જ કાળ, તેનુ ચનેણું છે. અને આંડ કહેનાં જ વ્રજાંડ તે રૂપી ગોઠી કહેનાં તેને ખોજો છે, નેમાંથી લખ લઈને પેલુ ચનેણું ખાધ છે, તે કેટલુએક તો તુડ કહેનાં તેનાં મોઢાંમાં છે, અને ટેટુએક હાયમા છે. તેમાંથી મીડી કહેના જીણાકીણા લાણાકીણા હરિજન, ને તો આંગઢીનાં હેઠામાંથી ગરી પરે જે અર્થાત્ અભિમાન રહિત દિનવાવાળા હરિજન જે જીણા તે મૃત્યુના ખધામાં આવના નથી (૫) મૃત્યુ બધમુક્ત નથી તે દર્શાવનાર પાયમુ કારણ તે કહે વાલી અમર્ગીનો મિશ્ન-પાસ છે. આપજો જોયુ તેમ ખુલા કંઈ એ ત્રાજવાંએ ઇન્માદ તોળતો નથી, કોને મનથી તેણે પેલો કાષેલા સધળા સરખાજ છે, તો સડિના ક પરાયે તે થોડાએતે અમરપણું બક્ષી ધીન્નએતે તદ્દતામા ગદ્ જ્યા દે એવો તે ગેરમન્યારી તો નથીજ. તેને મનથી દેવતાઓ, પયંગરો, મનુષ્યો-પંડી તે રાય હોય કે રંક, -પશુપક્ષિઓ તેમજ નિર્જીવ વસ્તુઓ સમદૃષ્ટિને લાયક છે, માટે ક્યાએ પણ અમર્ગીનો દાખયો આગળ ધરવામાં આવે તો નકકી માનવું કે તે કલ્પના શકિતનો જુરકો હોય મા તો અવકૃત એમારતમા કંઈક ખ્યાલી જતાંન આપવામાં આવ્યુ હોય. સિકન્ડરને માટે એવું કહેવાય છે કે તેણે અમર થવાની અભિલાષા રાખી હતી, આ ન ઊભાય-એડી મહત્વાકાંક્ષાની તૃપ્તિને અર્થે ને ખીઝર નામક એક વૃદ્ધ શમ્સની સાથે અમૃતના યસમા આગળ જરા તાપર થયો. દેશનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે જ્યા મુર્ધ અસ્ત પામે છે તે સ્થળે આ ઝરો આવેલો છે. એડી લોકમાન્ય છે કે યસો એક અત્યંત અધરી જગામા છે, અને તે તરફ જવા માટે માત્ર એકજ રસ્તો છે. એવેકઝાડર મુલકરનીત (લક્ષ્મી ઇન્કરર રૂમી) ખીઝરની રાહજરી તજે આ જગાએ આડી લાગ્યો, પરંતુ અધારામાં એક ઠેકાણે બે રસ્તા આવતાં સિકન્દર ખીઝરથી છુટો પડી ગયો, અને ને એડી ગીતે અમૃત પીવાનો રહી ગયો, જ્યારે ખીઝર મિધ્ધે માગે જતા અમૃત પી મરણુ રહિત થયો! મુમયનાનો એવું માને છે કે આ ખીઝર તમેમાં આવેપાંજોતે એક વગોઈપ મર્ના સ્વરૂપે આવી વિપત્તિમાંથી મુક્તિ બક્ષે છે! ખીઝરનો અર્થ અરેમીકમા ‘લીયો’ થાય છે, અને તે ઉપરથી આ ડોસાને ‘લીયો ડોસો’ એવે નામે, આજખવાસાં આવે છે! શાયઃ એમ પણ હોય કે તે હંમેશનો લીયો યાને તાઝો અને અમર હોવાથીજ તેને ખીઝર કહેવામા આવતો હોય! કેટલાકો એવું ધારે છે કે તે જ જગાએથી આવી ગયો હતો તે સ્યાન મિતોત્રી અને હરિ યાળીથી બરપુર થઈ ગયુ હતુ તેથી તેને ‘લીયો-ડોસો’ કહેવામાં આવે છે! ખીઝર અને મિકન્દરનાં સંગઘમા રોષ શાહીએ પણ કહે છઠારો કર્યો છે કે:

રાની દેહ કે સેકન્દર બેરફન તા મુકમત,

અયંદ મહેનત-વઆન્દ નખોઈ આખે હયાત ?

યાને—પણીકે રંગ એવી મિઠંદર અમર્ગીનો અમાવાળી અધારી જગાએ ગયો, છતાં પણ આમે હયાન પીતા ને બેનગીમ રહી ગયો એ જીના, તે મામળી છે? આ કુપરથી પુર વાર થાય છે કે અમર્ગી જેવું કંઈજ નથી. અને તો કોઈક વિરોધિ નથી તો પછી મરણ ગમે ત્યારે પણ આને તે માટે દુષ્કર્મ જા માટે રાખવી રૂં.

તાજ હન્કે દેખનેકી ન લાયે યતે ગયે!

કયા કયા પરીગત્વાન થે આયે અયે ગયે!

દારા રહા ન જગ ન એકંદરસા આદરાહ,

તપ્તે અર્ધપે સેકડો આયે યતે ગયે!

આદમ રહા નકોઈ—પવનમર રહા નહો,

વોહબી મરે અર્ધપે સમાયે અયે ગયે!

આવમ થો રહે ઝુનીખાકા યુસફકે આહમે,

રૂકએ હજાર બે આદકે આયે અયે ગયે!

દેખા "નઝીર" ગયેને અગનમે ને આપ,

મોહલી બદે ને લાય દેખાયે અને ગયે!

(૬) એવી રીતે આપણુ જોઈ શકાયે છીએ કે જ્યારે "મોહન ધટ" વગે છે ત્યારે અરેખર બીહવા જેવું કંઈજ નથી. દરેક સ્ત્રીએ આરભ તોમજ સમાપ્તિ, સ્થિતિ, અને લખ દુનિયાની સમજ વસ્તુઓપર પોતાનું કર્તવ્ય જ્યાં જાય છે, તો પછી માનુષિક છતરને પણ અંત આવે તો તેમાં શું મોટો અલૌકિક બનાવ બની જાય છે કે જ્ઞાન રહિત જનમમુદ તે માટે અવર્ણનિય આક્રેદ કરી ચિટિતો કુંવર કરે છે? ફર્મેલ્લાના કરિ લ્યુકનનો નિન્ય-નીરોએ સુવાનાવસ્થામાં ગિરજોદ કમળો તો તેથી આપણે લ્યુકન કમોદને માર્યો ગયો એમ કહાયે તો આપણે પરમેશ્વરના દોષિતુ યદ્યએ છીએ, લ્યુકનનાં આલિક છવનની પ્રણીદિતિ થયલી હોવાથીજ તેનો અંત લાવવાનું કુદતને કંઈ બહાણું નેધલુ હતુ. અને ફર નિરોએ સસ્તરપ થઈ તે પૂણુ કરી આપ્યું! મુદકનની લગાઈમા સર કિમિપ સિડની માત્ર ૩૦ વર્ષની જવાન વયે મૃત્યે, તો નેને માટે એમ કહેવું કે પાણી જો પેલા લશકરીને ન આપના પોતે પીને તો નિર્ધાય બોધનતે તો તે મર્યામ હેમાકત કહેવાય! તેની હાંદગી એટલીજ હતી અને તે ગયો. પોતાની કાવ્ય શક્તિને મુપશ ન મળવાથી ચેતરતન માત્ર ૧૬ વર્ષની ઉમરે આત્મલ્લાધા કરી માગે લાગ્યો તો નેમા દેવ વિધિનો છે. આત્મહત્યા કરવાથી માણસ કંઈ મુખી થતો નથી, પણ બીજી હાંદગીમાં તેને વધારે સપ્ત કસોડીઓમાથી પસાર થવું પડે છે. કાવ્ય જેણે તો માર્વ માટે સર્વોદ્કૃષ્ટ વર્ણન જ્યું છે તે પોતે પણ મુગમુગીનો વજોજ થોડો હાવો લઈ માત્ર ૨૭ વર્ષની ઉમરે લેકુલવાની થયો હતો! છટેલીના કિનારા આગળ કવ સૌથી બરજનાન વયે કુની ચર્ચે મિધર્મો, તે માટે આપણુ મોહનને કે ખુતને કેમ દોષ મ્હં શકયે? એવી રીતે વખન આપના આપણુ સથાનેજ અહીંથી અમાગ હાંધી જવો છે!

ગંઝીન્દ ફરજાનમાન દરને ફાન,

કે દર નિશન નરીન્દ તરએ માંત!

જેઓ આકેશ અને કાએશ હતા તેઓએ પણ નિરાશીથી હાંનમાં હાથ લીધો છે, કારણ કે વૈદ્ય શાસ્ત્રમાં તેઓ મોહત માટેની કંઈ પણ દવા યોગ્ય કાદી મળ્યા નથી! ઓરટ્ટેનીઆમાં આવેલાં ઓરિસેડ શહેરનાં “ફેલ્ડર” નામક એક પત્રમાં એકવાર એવી ખબર આવી હતી કે કોંગ વિશ્વમ સ્ત્રીમાં આવેલી ગવન’મેંટ ઓફીઓ’આગળ નક્કારી સખવા’ એક મોમંતારની મધરાતે કોન્સ્ટેબલ જે. સી. અચ. વિશ્વમ્સ ઉભો હતો, નેવામાં નેનાં મનમાં કંઈક અકુદની રીતે ‘જેમે’ની કુમરી આવી! આવી ચિંતાચંદન રિચિનિમા ને ચાવતો મોહનને બીજો નાકે’ જઈ ઉભો, તેડવામાં તે પ્રથમ જ્યાં ઉભો હતો ત્યાં એકાએક એવ બીજીંગ તૂટી પડી! કોન્સ્ટેબલ પોતાના આવા એજમેળી ગયાવ માટે ખુદનો પાડ માન્યા મિત્રાવ રહી શક્યો નહી, આ ઉપરથી આપણુ એટલું તો જોઈ શક્યે છીએ કે ખુદ આવણુને ઘણી વાર વિશ્વમ્સ સંજોગથી ગયાની સે છે, અને તેથી તે મોહન જણે તે આપણા કંઈ પણ કાયદાને માટે જ હોવું જોઈએ એમ આપણુ સમજ્યે તો મોહનનો ડર રહેજ કયાથી? અને પેશવાદીઆન સાદ ફરીદના પરમપ્રિય. બેટા એરચ—જેને તેના દયાહિણુ બાઈઓએ વિશ્વાસઘાટથી હજવાનીમાં જ એક કામે હતો—તેની એક પંદ વાદ આવે છે. તે કહી ગયો છે કે: “મરણ” ને હવવાના કરના સાફ છે, કારણ ખરા ભક્તિ કરનાર અને પરહીમકાર આગળ શરીર એક દેદબાના જેવું છે, તેમજ ખુદાં કુતુંકાળાઓને બી મરવામાં વધારે નફા છે, કારણ જો તેઓ વધુ હોય છે તો તેઓના યુનાઈડમાં વધારો થયા કરે છે!” બાઈમિશ ઉપરથી તો માફ સાફ માણુમ પડે છે કે આપ’દેહ તો મોહત જેવું કંઈ હજ નહી—બીર અમર્ગીન છે!

“When this corruptible shall have put on incorruption, and this mortal shall have put on immortality, then shall be brought to pass the saying that is written, Death is swallowed up in victory.”

“O Death! where is thy sting? O grave! where is thy victory?”

I. Corinthians, XVI, 54-55.

થીઓસોફિસ્ટેનું એવું કહેવું છે કે મૃત્યુની અંતની ઘડીએ મનુષ્યોના આંતરિક ચક્ષુઓ સમીપથી જેવી રીતે એક સિનેમેટોગ્રાફની દ્વિત્વ આપેલાં બાહ્ય ચક્ષુઓ આગળથી પસાર થઈ જાય છે તેમ તેણે ઠેક બાહ્યાવસ્થાથી ને હાંદગીની હેતુની પણ સુધી કુદિયાં સવળાં કર્યો પસાર થઈ જાય છે, અને આ કહેણને ગાથા સ્વિડનર્ગ પણ ટેકા આપી કહે છે કે આપણુ જે પણ વિચાર્યે છીએ, વહે છીએ, કે કર્યે છીએ ને સવળાંનો શાશ્વત છાપ જોવા ઉપર અચકા પડે છે, અને ને સંધણું દાદારજની દરગામમાં એક પોચારપે મેનિસ્ટર લખાઈ રહે છે! આ રીતે મોહનથી એક કાયદો એ થાય છે કે તે મરનાં માણુમને પંચાતાપ કરાવે છે, અને મરનાર જો ઘણા પાપી હોય છે તો તે પોતાનાં કૃતોનું સ્મરણ થતાં પોતાનાં પાપો કષ્ટાવ કરી-દે છે, અને એવી રીતે અનેક નિર્મેણને ગયાવે છે. વળી મોહનથી બીજો કાયદો એ છે કે તેની ધાર્મિકતા આપણુ સૌ કાલ ખુદની યાદમાં મશગુલ રહી શક્યે છીએ. દ્વિત્વ સંનેકા કહે છે કે: “In tota, miseros ultimus cogit timor,” અર્થાત્ મોહનની બીક કંગાલ સખસોને બંદગી કરાવે છે, એવા એવા તો મરણના અપરંપાર કાયદાઓ છે જેનો સુમાર કરતાં કદાપિ પણ પાર ન આવે!

અહ્યહનિ ભૂતાનિ ગચ્છન્તિ હિ યમાયત્મ્ ।

સૌખ્યોઃ સ્વાવરમિચ્છન્તિ કિ માશ્ચર્યમતઃ પરમ્ ॥

ભાવાર્થઃ રાજ રાજ લોકો જમને મંદિરે જાય છે એ સૌ જાય છે; તો પણ લોકો ન મરવાની ઇચ્છા રાખે છે । હવે એથી તે બીજું શું અશ્ચર્ય જાય છે ? કાસ્ટી, સાયરો, કામ છે :

સેકંદર, જોહાનરા ગીરસ્ત વ નખોઈ,

ફરીદુન જાની અઝ મખાસેક નખોઈ ।

સેકંદરે તમામ સચિને પોતાની સત્તા નીચે આણી, પરંતુ તેના તે લાગે વખત સુધી ઉપભોગ કરી ચક્ર્યો નહીં । શાહ ફરીદુન અનેક અનેક દેશોનો છત્રપતિ હતો છતાં પણ તે એક આજુ પંજુ પોતાની સાથે લઇ જતા પામ્યો નથી ! એ પ્રમાણે જોતાં જણાય છે કે કુલ્ચવિ જાહેરજાણી મોહત પછી કંઈ પણ કામ આવતી નથી.

(૭) મોહત પછી માણસની પેલી દુનિયામાં કેવી ગતિ થાય છે તે વિષેનું પ્રથમ સંધ્યા પ્રભેમાં લગભગ એક સરખું જ મત છે એમ આપણુ જોઇ જ્યાં, સેફીન એટલું યાદ રાખવું કે ધર્મશાસ્ત્રે આસક્ત લોકોમાં લગભગ હોય છે, અને તેથી આલમાને તેનાં કૃત્યો માટે આવી પ્રશ્ન સજા ભોગવવી-પડતી હોય એ કંઈ એકદમ માની રાજાય નહીં. ખુદ જાણે છે કે તેણે મનુષ્યને ખામી પુર હત્યા કર્યા છે, એટલે તેઓથી જાણનાજુ લુચો યાચજ, અને પ્રભુ કંઈ એટલો દુર નથી કે તે આવી અકલ્પ્ય અને અસહ્ય શિક્ષા પોતાના જ પાદજોને દર્શાવું વાજગી વિચારે. આપણે સમજવું જોઈએ કે “મરડ પુરાણ,” “અહીંવિરાજનામું,” આદિ પુસ્તકો રચનાને ઉદ્દેશ એવો હોયો જોઈએ કે તેમાં સમાવેલાં દ્રષ્ટાંતોથી ભયભિત થઇ મનુષ્યો પાપકર્મો કરતાં અટકે, વળી મરતોની મઝલ પ્રમાણે મરણ પછી ગણુસના આલખ શરીરના અમુક ભાગે અમુક ફરેસ્તજોને સંભાળ માટે સોંપવામાં આવે છે, અને તેઓએ તે સમજું કેમકે આખરેને દિને પાણુ ખુદાને પહોંચાડવું છે, કે જેથી તેજ વસ્તુઓ તેનાજ ધરાયનારને સમુદ્ધ થઈ શકે, એમ જો સ્વયં શરીર છિન્નભિન્ન થઇ ગયું હોય તો પછી તે પેલી દુનિયામાં શિક્ષા શા માટે ખમે ?-એમજ કહોની કે ત્યાં આત્મા પોતાનું ખામી બોલવું પાણુ મેળવી પણુ કેમ શકે ? આવી રીતે વિચદ કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે જોગિનોઈ આલખમાં મનુષ્યને કંઈ ખદખદે શારીરિક અજાજ કે માનસિક ઉદવેગ સહન કરવો પડતોજ નથી, પરંતુ આલખા લખના આલખારો માટે તેઓને બીજા જન્મમાં ભોગવવું પડે છે એ નિસ્સંદેહ છે. માટે ખુદાની રેફકત અને રેફકતપર આધાર રાખી આપણે આ જન્મે બેસી કાર્યોમાં તૈયાર થવું, સગવડ :

જે પ્રભુએ દયા કરી દેહ માનવીનો દીધો,

અદ્ભુત શુકિત રચી નેર જે નિખાવે છે,

એનો એજ પ્રભુ પાછો ઇચ્છા વિપરીત કરી,

દેહકરો છેદ કરે, બ્યારે એને ફાવે છે ।

આપણે ઉપાય નથી; કારણ કળાતુ નથી,
અતરમાં શને શોક ધુણી તું ધિખાવે છે ?
આદેશ જ્યાં ધ્રુવરનો, માનની ! ચક્રાવ માથે,
શોકાતુર અંતરમાં શાતા તે મિચાવે છે !

હવે સ્પીરીચ્યુઆલીઝમની આગતપર આવતાં આપણને કહ્યા વગર ચાલતું નથી કે સુધરેલા દેશોના વિદ્વાનો હજી પણ એ ગિમ્ય ઉપર સંદેહ લાવે છે. જે કે પોણા ભાગ વિદ્વાન વર્ગ એમાં માનવા લાગ્યો છે છતાં પણ સર રે લેક્ટરર, મીં એચ. ઇ. વેલ્સ, મીં બેર્નાર આર. સીમ્મ વગેરે હજી પણ આ નવિન વિદ્યા પ્રત્યે શંકાની નજરથી જોય છે. જ્યારે એ વિદ્યા ગઇ સદીમાં પહેલપહેલી પ્રચાર પામી ત્યારે પ્રથમ વીમ શમ્પ્સોને દેહાન્ત દંડની શિક્ષા કરવામાં આવી હતી જેમાં બાઇબ્લ કોરી નામનો ૮૦ વર્ષનો વૃદ્ધ વિદ્વાન પણ હતો ! મિનોઇ આત્માઓએ જ્યારે અમેરીકામાં જીવતાંઓ તરફ સંદેશ મોકલવાની પહેલપહેલી કોશિશ કીધી ત્યારે તેઓને કંઈ જવ જેવી ફતેહ મળી નહી. તેઓ “ટક ટક !” એવા અવાજથી પોતાની આમદ બહેર કરતાં, પરંતુ ઉમરે પૂજેલાં લોકો ધારતી ખાતાં. રેલ્વેસ્ટરમાં આવેલાં એક એક-કમ ધરમાં પણ આત્માઓ આવેજ અવાજ કરતા, જે શું છે તે જ્ઞેવાનો એક ન્હાની છોડીએ કસાય કીધો, “હુ જેમ કરે છું તેમ કરો !” એટલું બોલી તેણીએ પોતાનાં આંગળાં ત્રણવાર આડળ્યાં, અને પ્રત્યુ-તરમાં તેણીએ ત્રણ ફોકા સમજ્યા. “હવે પાંચ વખત !” કહી તેણીએ પાંચવાર તેમ કરતા તેઓએ પણ તેટલીજ વાર અવાજ આપ્યો. આ ઉપરથી આપણુ એટલું તો જોઇ શક્યે છીએ કે મિનોઇ આત્માઓમાં એક-મે આદિ આંકડા મણુયાની પણ બુદ્ધિ છે ! ઝરતોસ્ત્રી ધર્મ બહુનરમાં જ્યારે રવાનનું નામ દેવામાં આવે છે ત્યારે નિશંક ને રવાન વાતાવરણમાં હાજર થાય છે; એવી લોકકથા છે કે અસલના વખતમાં તો તેઓ મોખેદો અને બહેદીનોની નજરે વડીક પડતાં હતાં. જ્યારે આપણુ જાણ્યે છીએ કે આપણાં ભક્ષામાં તેઓ ખુશી છે તો આપણે તેવાં ફરોહરોની આશયના શા માટે ન કરી જોઇએ ?

“સ્તાઇસ્ન ઇ યઝદાન રામિસ્ન ઇ ઝક મૂન ખીશે મીન આખર લેવિત.

“વ રનાસ્તિન ઇ યઝદાન રામિસ્ન વ ગદમન ઇ તન ઇ, શપીરાન.”

પહેલ્લી ‘દિનકર્દ’માં માક્ષાતુ કહેવામાં આવે છે કે : બહી મિનોઇ શકિતઓની ખુશનુદી તે શમ્પ્સની ખુશાળી છે કે જેને માટે છેવટે પેત્રી જોહાનમાં કરી હાનિ નથી. અને બહી મિનોઇ શકિતઓની ખુશનુદી બહા શમ્પ્સોની પોતાની ખુશાળી અને કીર્તિ છે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અશે ફરોહરોની આશયના એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ પ્રકારની બંદગી છે, પરંતુ તેમ કરતાં નાહકના ખોટા ખર્ચોમાં તણાવાની કરી પણ જરૂર નથી.

કહા કરીએ કહા જોરીએ, ચોરે જીવન કાળ;

છોડ છોડ સજ્જ નાત હૈ, દેહ ગેહ ધન રાજ !

ગત આત્માઓની સાથે આશનાઇ કરવાને લીધે ખુદાએ ઓશીઅસ કિંવા બેલનો વિજળી નાખી પ્રાણુ લીધો એમ ડાયોડરસ સિક્કુલસનાં લખાણુ પરથી માણુમ પડે છે. એકકસ અને એસાઇરીસનો પણ એવીજ રીતે નાશ કરવામાં આવ્યો હતો. ઇસ્ક્યુલેપ્થસ (Æsculapius)

પણ વિગતી પડનાં મરણને શરણ થયો હતો. એવીજ રીતે ખાદીયા ઝેરોઆસ્ટર, શીથન (Phaethon) ટ્રિયા નીમરોડ, તેમજ સક્ષતી સંટોરસનું પણ મૃત્યુ નિપજ્યું હતું. નીમરોડ દુનિયાને અગ્નિની જ્વાળાથી વાગમ કરવાનો કાંકો રાખતો હતો, જ્યારે મારી સાથે કોઈ પણ પ્રાણી દરિયામાં ઉતરી શકે નહીં એવી આપવાઈ લાંકનાર અહંગ શિખરી આરીઅન માત્ર એક વિંછીનાં ડંચથી શુદ્ધ શુદ્ધ ખોલી માર્ગે લાગી ગયો હતો! (૮) જ્યારે આપણું તારીક મગજમાં આત્મ જ્ઞાનનો પ્રકાશ પડે છે ત્યારેજ આપણુ આપણી પોતાની—શરીરની, આત્માની, જગતની અને ઇશ્વરની—વસ્તુ સ્થિતિ મમજી શકવા સામર્થ્યવાન થઈ શક્યે છીએ, અને એકવાર અંતરસ્ફાપ્તાનું શુદ્ધ સ્વપ્ન પિછાણનાં શિષ્યા કે આપણું મણનો મર્મ અહીં શક્યે છીએ, અને તેમ થતા કુદતીજ આપણુ “મોદન પહેલાં મરણ પામવા” શક્તિવાન થઈ શક્યે છીએ. તરસિંહ મહેનો, મિરાંચાઈ, નાનક, ભર્તૃદરી, મનુ. વિંતાગણિ મણુદાસાવિ ભક્તજનો હિદમાં; જરતોરન, ખાકાની, મેઝમી, મહમદ, રૂડી, આદિ ઇરાનમાં; કાન્સ્ટ, સેંટ પોલ, જોન એફ આર્ક, ટોસ્ટોય, ઇત્યાદિ યુરોપમાં એવા આત્મજ્ઞની થઈ ગયાં છે કે તેઓ “અહં વહ્માસિમ્!” “તત્ત્વમાસિ!” “મનંગ ઇશ્વરી!” (યાને “હું” ખુદ, છું”), “યાહુ વ યા મનહુ!” (યાને “તે છે, અને ને હું છું”), “I and my Father are one!” “I am the Lord!” આદિ વધ્યો એચરવાની શક્તિ અને શક્તિ ધરાવી શક્યાં હતાં!

મુએતે મોક્ષ કહે સમ પંડિત, મુએતે મોક્ષ કહે પુનિ જ્ઞાન;
મુએતે મોક્ષ કહે ઋણિ તાપસ, મુએતે મોક્ષ કહે શિવ સેના.
મુએતે મોક્ષ મહેન્દ કહે પુનિ, ઘોખેદિ ઘેએ બખાનત વૈના;
‘શ્વેર’ આતમકો અનુભા મોઈ, જીવન મોક્ષ સમ મુખ વૈના.

પંડિત સેફિટિસ કહે છે કે: “આસ્પતનું મત્તનાપણું હોવાથી આત્મા પરમાત્માનો ‘અંગ’ છે.” પછેટો એવું ધારતો કે: “આ જગત માત્ર મગજન રૂપ છે: તે કંઈ ખરેખરી હસ્તી નથી, અને ઇશ્વરી જ્ઞાનના અટકાવ રૂપે છે.” સિનરોનું કહેણ છે: “હું સોમંદ ખાઈને કલીશ કે આત્મા ઇશ્વરી છે.” વિક્રાન-એટોનિનસ કહી ગયો છે કે: “જીવાત્મા એજ સર્વશુદ્ધિ છે, અને તે ઇશ્વરનો અંશ છે.” “આત્મા ઇશ્વરી છે!” એમ શીલોનું કથન છે. પોલકસનું માનવું હતું કે: “તમારામાં જે અર્થવર્ષ છે તેને ઓળખો કે જેથી તમે જાણી શકો કે અંતરાત્મા ઇશ્વરી દેશનીનું એક ફિરણ છે!” આવી રીતની સ્વાત્માની મહત્ત ગતિ છે. ખાગ્ન અલી રામતીનીને પૂછવામાં આવ્યું કે ઇમાન શું ચીજ છે? “તોડવું અને જોડવું!” તેણે માર્મિક જવાબ આપ્યો. એ ઉપર કાન્થમાં શરૂ કરતાં “બહારસ્તાન” નો ભેખડ જમી કહે છે:

હરકે ઇમાન તુરા કન્દન વ પયવસ્તન મોક્ષત.

ખાપદ આન કૌલે પસંદીદેદ અઝુ બેપસન્દી;

હામેયે માચનીએ આન કન્દનો પયવસ્તન ચીસ્તન ?

યઅને અઝ અધ્ક કની દેવ જ ખુદા પયવન્દી!

મત્તગણ કે: જેણે તને કહ્યું કે-ઇમાન તે-તોડવું અને જોડવું છે, તેવું આ ઉત્તમ કહેણ તારે પ્રસંદ કરવું જોઈએ. લેઈન આ ‘તોડવું અને જોડવું’ એ સુખનો ‘ખુશામી શું? એજ

કે દુનિયામાંથી તું તાર દીન તોડી નાખી વાને ઉઠાવી લઇ ખુદામાં જોડા અને આપણે જોયું છે કે તેમ ચતાન મોહતેનો હર ખચ્ચીત દુર થઇ ગય છે !

ઔષધ મીઠું ન મિચકા, જાતે મરે ન કાય
પરી ઔષધ દેકે કર્મકો, જમા અગર તું હોય !

(૮) હવે આપણે પુનર્જન્મના સિંધાતપા આગળે જો આપણે આ સિંધાતપા માન્યતા રાખ્યે તો અપણી એટલી તો પ્રતિભિન્ન થશે કે મૃત્યુ બાદ આપણુ સર્વથા નષ્ટ તો નહીં થઇશું કદાચિત અધિક સમય સુધી આપણને બીજા બુદ્ધિનેમાં નિરાસ કરવો પડશે, પરંતુ આપણે જો આપણે બાઇ કયા ? તો જ્યાના ત્યા !' એ રીતિ અનુસાર પાછા અહીંજ આવશું એની રીતે જો ફરીથી નવો જન્મજ ધારણ કરવાનો હોય તો મૃત્યુ માટે બધા રાખતો એ શોચનિન છે આત્માના પ્રગટિકરણાર્થે આપણુ કોણ જાણે ઈશીક વાર અહીં હૈયાતી ભોગરી ગયા હોઇશું અને અગણિત વાર મનુષ્યધિન થયા હોઇશું, છતાં પણ આપણે આટલી સામાન્ય વસ્તુ મૃત્યુથી ધારતી રાખતી એ કેવળ અસ્વાભાવિક છે આપણેજ કંઈ એના મૂલ્ય માટે સજીવ નથી મરતુ બધાએ છે નમ્રારીનાં એક ખાનદાનની જે બહેનોના આત્મત ખ્યાર હતો એટલે સુધી કે બનેને એકમીજ વગર આતેજ નહીં કાળે ફરી એકવું અવસાન થયું ત્યારે બીજા બહેન આત્મત શોખા ડૂબી ગઈ વખત જના પણ તેણીના માતમની ન્યૂનતા ન થતા એક વાર પેની મન બહેને તેણીને સ્વપ્નામાં આવી દિસાસો દીવો કે 'બહેન ! હું અહીં ઘણીજ સુખી છું તું મારે માટે જરાપણ વિનાય નહીં કર !' આ એકમૂખી બનેતો ખેતાન છે અને તે એક પારસી ખાન્દાનમાં બન્યો છે એના એ તેજકો ઉપરથી આપણે ધડા ભેવો જોઇએ અને મિથ્યા શોકથી આપણા આરોગ્યનો નાશ કરી અન્યને દુખી કરવા ન જોઇએ એ ઉપર શાપરનો કોન છે કે આ રમીન બાગરૂપી દુનિયાની અદર એવું કોઈ પણ આરૂપી મનુષ્ય પેલ થયું નથી કે જે મોહતરૂપી કલ્યાણાર્થે ફરકાથી બચી જવા પામ્યું હોય ! માટે તું આ જીવનેણુ ગુન્મગની ઉપર કંઈપણ દીલ નો બાધતો સર્વજન કે એમાં તું એક પણ માણસને એવું નહીં જોશે કે જેતું દીન નિત્ય મુશી હોય !

દીન બાગે રમીન દરખતી નરસત,
કે માનદ અઝ કફાએ તબરજન દરસત !

મનેહ દેન જરીન ગુન્મદે જનસેતાન,
કે દરવચ ન બીની દેલી સાદમાન !

ઉપસંહારમાં હવે કહેવાતું થોડુંજ રહ્યું છે આત્માની અમર્ગી માટે 'દસોતી' માં દેવામાં આવે છે, કે 'બીજા પ્રાણીઓમાંથી ખુદાએ માણસને આત્મા માટે ચૂની મદદો કે જે આત્મા સ્વતંત્ર, સાદો નાખ્યાથી છુટો, અને સુખા રહિત છે, અને જે વૃદ્ધિ પામતો એક ફરેસ્તો થઇ શકે છે, ખુદાએ પોતાના સર્વદર્શીપણા તેમજ સર્વજ્ઞાનથી નોખાખા આત્માને ખાકી શરીર સાથે જોડ્યો, હરેખ માણસ પોતાના હાથપણ અને પવિત્રતાથી બહેસ્તના

હાથાઓમા ધરતી જુગા શેશે, અને ત્યાં ને હમેશગી સુધી રહેશે!" મીનમાં વડવાઓના આત્માની પ્રાપ્ત કરવાનો વિચાર ધણો પ્રાપ્તી છે, અને તે ઉપરથી મધુમ પડે છે કે ઘોર પંથોની હાલગીમાં તેઓ માને છે, "શુ-કીમ" નામની એક દેતામ જે લગભગ ૪૨૦૦ વર્ષની પુરાણી છે તેમા કહે છે કે વડવાઓના આત્મા પોતાના વંશજોની તેમજ આખા રાજ્યની તકેદારી કરે છે। નૌશિરવાને આદેશની દરગાહમા એકવાર એક યુનાની દિલ્લુર, એક હિંદી ધનવન્તરી, અને આહોશ વચ્ચે શુકરચે મેદર વચ્ચે સૌથી અસલ દુખ કયુ? એ વિષય પર અહસાનહમી ચર્ચા હતી. શ્રીક પડિને કહ્યુ, "જુદાવચ્ચા, નગળાને અને નિર્ધનના એ સર્વથી મહત્ત્વ દુખો છે!" હિંદી વૈરાજો મત આપ્યુ કે "આખત વેદના અને આર્થ વિપત્તિ!" ન્યારે શુકરચે મેદરે જણાવ્યુ "પાળી કૃત્યો અને મોહતની નજીકી!" અતે તેનું જ કહેયુ નૌશિરવાને રાસ્ત કહેવુ. એ ઉપરથી અપ્પ થાય છે કે અધાર આલ્યાયારો કરનારાઓને મોહતના ડર વધારે પ્રમાણમા રહે છે।

હમ કેસે અડવા જ્યુ, આખતહિ મિત્રા હોત,
એસેહિ સસાર ભોમ, પીછે પછતાયો હે।
ખામકો ખજેલી જીસે, મુખંડી માને મોદ,
એમે નહિં જાને દુખ સોજીનો ઉપાયો હે!

કસાઈકો બકરા જ્યુ, બકરીસુ પ્રીત કરે—
પ્રાત ગમે કાતનક કયો ચડાયો હે।

તાને હરિદાસ કહે કાવકો પરો હે જીવ,
કહા બપો હો દિના ને આજો ધમ ખાયો હે।

લગભગ દરેક દેશમા અને હરેક પ્રજામા અનેક પ્રમારના બહેમો જાણી છે. હિંદુઓમા વસીકરણ, શુકન, અપશુકનાદિ વહેમો છે ઇજેન ખસારીઓમા વહેમો જેવા જડચાથી બેકા છે તેવા તો વળી કોઈમા જાણે, ને તેજી દરીઆઓ એકદ જમીનના પક્ષિને એકએક આંતરી લાગેતું જોય છે તો તેને તેઓ અપશુકન કહે છે। એકવાર એક વહાણપર ન્યારે તે બરફે હતું ત્યારે એક ચકલી આવીને ગરી ગમ્ જ્યો નાવિકોએ વહાણની દિશા બદલી। રકાઈલરોએ બેકુત વર્ગમા એવો વહેમ છે કે ન્યારે કાનમાં એકએક કસારી બોલતી લાગે છે ત્યારે તેઓ કાકનું મરણ નજીક છે એવો ભય રાખે છે। ઇરાનમા "કરકરક" નામનુ એક ફૂલ ઉગે છે, ત્યાના કોકોમા એની માન્યતાએ મુજબ ધાતુ છે કે જ્યુન કે જ્યુવાઈમા તેવા ફૂલો ઉપરથી ખમારે ક્ષમ ગયતો પવન કોઈના આત્મા જોય છે તો તે તકાળ મરણ પામે છે, જેમ આપણામા ધુવડ રિયે વહેમ છે તેમ પુરોષમા પણ છે. ખડ નેતાં આપણે એના વહેમોની ઉપર નોંઘાર બાધવોન નહી, આપણો "વહેમ" સખ્દ કારતી "વહમ" થને દરખાવો વધરની નીકળે અને સધળા પુર્વ કે પશ્ચિમ તરફના વહેમોનુ મુજબ જોશો તો મનુષ્યની આત્મા તરફ મિવાય ખીજુ કંઈ જ નથી હોમા પક્ષિ Phoenix ને ગારે એવું કહેવાયું છે કે જેના આધા પરથી તે હાલું તેને નેહાય ફરી નાખતુ દિઆ પક્ષિ ૫૦૦ વરસ સુધી જીવતુ અને પછી બહી સળગારી પુરાયુશાળ તેમા બગી બર્ષમ ચર્ચુ। એ તે ખરેખરી મરણ ટાકણની

હીમન કહેવાય! ઇંછપરીઆન લોકોમાં એવો આશ હતો કે જન્મથી સમયે એક હાડખીજરને સર્વની દ્રષ્ટિ મમલ સખના જેથી રૌ કાઠને છંદખીનાં અપશુની વાદ તાજ રહેતી. એ વખતે તેઓ મોગશોખમાં મશયુષ યનાં એટ્યુંજ મોલના કે: “આજ તો આપણે આપ પી લઈએ! કાંયે મોહત આવીને હયું રહેશે. તેની કાણુને ખાતર છે?” જાને નૈતિક શુરીરતા કહેતી કે શું? ભેજને બાજાવરયાંગાં તેના કાકા મુંજે જયારે મારાઓ પાસે મરાવી નાખવાનો કન્દ કાધો હતો ત્યારે ભોજો તે સમજી જઈ મોહતથી નહીં કરતાં મુજને એટ્યુંજ કહાવ્યું કે: “યુવિહિર માન્ધાતા, કે રામચંદ્ર કોઈ પણ પૃથ્વિને સાથે લઈ ગયું નથી તો શું તમે એને સાથે લઈ જવા છાજો છો?” આથી મુંજે પરનાવો કરી ભોજને રામચાગી મપુર્દ કીધી. એના એવા મૃત્યુ સમયની દેવેનીના અોક દાખજા મની શકે છે, ‘વૈરાગ્ય શતક’માં બનુહરીએ કવ્ય છે:

યત્રાનેકઃ ક્ષચિદપિ ગૃહો તત્ર તિષ્ઠયયેકો

યત્રાપ્યેકસ્તદનુ વહ્વસ્તત્ર ચાન્તે ન ચૈકઃ ।

इत्थं चेमौ रजनिदिवसो दोलपन्दाविवाक्षौ

કાલઃ કાલ્યા સહ વહુકઠઃ ક્રાંડતિ પ્રાણિશરૈઃ ॥

અર્થાત જે ઘરમાં અનેક હતા તે ઘરમાં એકજ માણસ નહે છે, એક હોય તેનાં બહુ થાય છે અને અને વળી એકકે રહેતું નથી, આ પ્રમાણે રાત દિવસ રૂપી પાસાવડે અનેક રચના કરનારો કાળ, કાલિકાની સાથે પ્રાણીરૂપ સોમરીઓથી રમત રમ્યા કરે છે! ગીતામાં તો ધસ્તર પોતેજ કાળરૂપ હોવાનું કહે છે. યમ સયમતામહમ કિંચા નિયમમાં રાખનાશઓમા હું યમરાજ છું!” અર્થાત વિનાશની સાહચર્યાથી હું સજિને નિયમમાં રાખી શકું છું! તેનીજ રીતે અન્ય મથળે કહે છે: મૃત્યુ સર્વદરવાહમ્! યાને “સર્વનો મંહાર કરનાર મૃત્યુ હું છું!” પ્રત્યાદિ. એ ઉપરથી ખુટ્યું પ્રદર્શિત થાય છે કે સરવે ગ્રીષ્મો દુના યનાર છે, જ્યારે ખુદ એકશેજ અવિનાશી છે. અરેખીક હલીસ છે કે: “સાએનાડી ઇન્દ્રકલાહો વહુહલુ લાશરીક લહુ, વ ઇન્ત અકરમ કુમ ઇન્દ્રકલાહો અન્દ્રકુમ,” યાને અન્દ્રકલાહ સિવાય કોઈ અમર નથી, તે એકજ છે: તેનો કોઈ ભાગ્યો નથી, અને અન્દ્રકલાહી પામે તમારામાંનો વધારે માનવંત શમ્સ તે છે કે જે વધારે પરહેજમાર હોય! એવું ની છે તો મોહનનો કહેરાનો કેહેર ખરેખર નેનાં તો કાલી ચિ તમા બ્રમ અને બ્રાનિજ છે

ચલના હોગા જર-એકદિન ચલના હોગા જર!—ટેક૦

લક્ષમયુ રામ અમર નો હોતે રહેને કમરસો દુર!

સોહી જંગમે રહેન ન પાયે સમજ દેખ નર દુર!—ચલના૦

રાવલુ કુંભકરણુ બડે જોધે કહેત હતો હમ શુર,

કહીન મોતસે વોહી ન જાયે મીઠ ગયે માડી ધુર!—ચલના૦

અગશીદ, ક્રેદન, મહમદ, ઇન્દ્રા જોર રાનવર્મ ક મુર,

જયે જગત કે મહિમાં હો કે દેવી દેવતા દુર!.....ચલના૦

અરજી, મગ ક્ષત્રિ નહીં જામે - ફરણ દાને બરપુર,
પાંચો પાંચ ધિર પ્રતાપી હો ગયે ચક્રના ચૂર !... ચલના
ધીર મરે પથગર અર મર ગયે મરે આંદ આર સૂર,
કહે કપીર બકિત કમ કરના કે-ચોકો કાળ હજુર !... ચલના

ત્યાં સુધી ગાયુસંગો "આ તો મારો મહેલ છે !" "આ તો મારો પૂત્ર !" "મારે જ
માટે ધણે આવી મુંદર સ્ત્રી સરજી છે !" એવું એવું મારા-તારાપણું (Meum et Tuum)
રહેશે ત્યાં સુધી તે મોહનનો બેદ કદિ પણ મગજવાનો નથી, અને મીથ્યા માયામાં કેન્દ્ર ચપ
નાહકનો સપેટાયા કરશે.

આપણુ કોઈ વ્હાલું વૈકુંઠવાસી થાય છે ત્યારે આપણને શોક લાગે છે, પણ તે નફાનો શોક
છે. આ બેવફા દુનિયામાં કોઈ કોઈનું થતુ નથી. સુખ કે સંમ હય સ્વાર્થા, દુઃખને રહે
સખ દુર; કહે કપીર પરમાર્થી સુખ દુઃખ નહા હજુર ! વખત આવે સુંદર સ્ત્રી, માળાપ,
જાણ બહેન સો આળમાં થઈ બંધ છે, પરંતુ ખરેખરે પરમાર્થ તો ખુલાસા છે ! કે જે
સકટમાં કે સંપત્તિમાં હમેશ મદદગાર થાય છે. એની રીતે જે આત્મ સ્વાર્થને લઈને નેઝદીકનાં
સગાં રોઝદીકો પણ દુર ન્હાસે છે તો તેઓનાં મૃત્યુ સમયે જ્યાં માતમપોષી કરવી ઓમાં
કંઈ પણ મક્ક નથી. "દુનિયા" શબ્દનું સુખ જોશો તો ફરસી "દુની" યાને નીચ, અને
"આ" ("આમદન"—આપણું, તો આત્માર્થ) કિંવા પૈદા થયેલીઃ અર્થાત કનિષ્ઠ પૈદા થયેલી !
જો ઉપરથી તખ્તાને ઠોકો આપતાં સાચર કહે છે કે : "દુનિયા દુનગત, દુનસ્ત, દુનસ્ત, દુન,
દુન, દુન !" યાને દુન્યા અત્યંત નીચ છે, અને આવી અધમ "સરાએ સેપંગ", યાને ત્રણ
પાંચ દહાડાના મુસાફરખાના જેવી દુનિયા ઉપર એતેજાર-તે કેવો રાખવો ? અનેક શશ્વોથી
બરપુર એવાં આ સ્થાનોથી મરણ રૂપી ફરેસ્તો છુટકારો કરે તો તેમાં શોક કરવો નિષ્ફળ છે
ઉત્સવ ? એમાં કરતાં તો મોહનરૂપી નવો જન્મ ધારણ કર્યો તો જીવણી બહુતર ! આંગ્ર
કવિ કાલીદાસનાં સુંદર શબ્દો છે કે : "What is death?—A Phoenix-like fire
death a birth into the greater and the nobler !" મારે જ્યારે
મોહનની ધારતી લાગે ત્યારે વદીમર્દનાં માંધ બ્રહ્મણાં કે :

"અરકમં ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ ! મદકમં ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ ! દાઝુ ધ્યામ
પદ્મિ સંઘદામિ ! તદ્વતું ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ ! સારનહે ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ !
સારસ્તેયહે ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ ! અઝનહે ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ ! અઝહવહે
ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ ! કુરુકહે ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ ! આઝીકહે ધ્યામ પદ્મિ
સંઘદામિ ! દુરકહે ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ ! અસ્તકહે ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ !
અધ્યવે ધ્યામ પદ્મિ સંઘદામિ !" — પરમર્થ ૨૦ મી, પકરો ૭ મો.

યાને અય, દર્દ ! અય ક વખતનાં મોહત ! અય હાલ ! અય તાવ ! હે માયાના દુખારા !
અય દાદયા તાવ ! અય અઝન નાગનાં દર્દ ! હે અઝહવ ! અય કુરુક ! અય આઝીકાક !
અય દુરક ! અય અસ્તેય ! અય અય અવધી ! અય સઘળા વ્યાધિઓ ! હું તમને શ્રાપ દઉં
હું (કે જ્યાં તમો સર્વે દર્દ ચપ જાય.) ! ત્યારે મોહન ખુદાનો કેહેર નથી પણ તેની મોહેર
છે, મારે તેનો અય-રાખવા અહોનિરા દંધર બકિતમાં દીન થયું.

નવરંગ.

પુસ્તક ૬ હું.

જુલાઈ, ૧૯૨૧.

અંક ૧૨ મો.

(આપના શ્રાપની વારતાનો હારનો આ વેળા ન રજુ કરી શક્યા તે વારતે અમે દોષગી છીએ. અ. ન)

વિધવા.

વચન તિલક

બેમાં હતા ધુમમમાં મિત્રીસંગ દુર,
જાણે ખડું વ્યુહરંગી દળકેરૂં પૂર,
પાસે જતી પ્રવડતી સરિતા સુહાય,
એ દ્રશ્ય દેખી જનનો મન મન થાય. ૧.

કહિ સમાધિ લગને વિધવિધ ઝાડી,
ઉભી રહી સવિધમા પ્રતિમિત્ય પાડી,
એ રમ્ય ગ્યાનમહિ રોગની છાપ દેણ,
ગમગીન તપહા નજીકમાહિ સ્મશાન સુગ. ૨.

રાત્ર પ્રભ ધનિષ્ઠ કે દમડી વિનાના,
કાળા, પીળા રશ્મિ કે દૃષ્યવર્ણવાળા,
સંતો સમાન ગણીને ચિરશાન્તિ આપે,
લોચે મિચાડે મનનાં કટુ વેણ માંખે. ૩.

અનુક્રમે

એક દી સ્કાઝને છેડે, શોકના વચ્ચેને સજ,
એજ સ્મશાનની પાસ, સુવતી આવે ચાવતી, ૪.

ધીરધીરે ઝગઝગ ભરતી, મુઠ્ઠી ખૂન પહોતી,
વારેવારે સમગ્ર નગરે, આમને, તેમ બેતી,
આસે, દોડે, પડી ઉભી રહે, પદ્મ એવે લપાઈ,
આધારમાં કદી ઝમખતી, ને કદી ડુબી જાય, ૫.

જો છે જોના નયન કૂંપમાં ચાટુમિહુની ધારા,
 'શે દુ જે એતરફડી રહી, ગોઠધી અસ્ત ખાળા ?
 ગોધે છે શું ફરીફરી બંધે, આટલે દુઃ આવી ?
 કે ઉન્માદે ભમિન ચઢેને, સ્થાનને છોડી ચાલી ?

૬.

દોહરા:

સ્મશાનની બુધિ વિશે, પ્રવેશતાની સાથ,
 જોયો એ તરબૂતી તરી, નાખીને, નિશામ.

૬ અ.

સોરઠા:

'નગ કેરા પ્રનિષાળ, શું તું આવો જગપતિ ?
 રે રે દીન દયાળ, ના ના હુ માનુ નહિં.

૭.

'અનાયનો આધાર, લોભે શીદે, કહે ત્હને,
 કંઠણ હૃદયના કાળ, બૂઝા કઠોર રો થયો ?

૮.

"મહારો તો આધાર, વણુવકે લેધ લીધો,
 અધવચ રાખ્યુ નાવ, કઠોર દિલના દેવ તો."

૯.

વસત તિલકા:

ના ના નથી ભગિત, એ નહોં કોઇ નારી
 વેધવ્યતા હુ ખ મહિં, પડી છે મિચારી,
 સસારના અટપટા વંમલે ફેરેની,
 દે દોષ દેવ શીર તુ શીદમાધ જોળી ?

૧૦

અનુક્રુપ:

સામજો સામજો કાષ, યુવતિ' એ વદે વળી,
 "અરો નાથ ! અહો નાથ !" કહીને શે રડી પડી ?

૧૧

શિખરીણી:

વળી ધીમુ ધીમુ લગીરે કષ એ તો ગણગણે,
 અરે તોયે આ શું નયન મહિધી અથુ નીગળે,
 અહો કેવી કાન્તિ મુખકમળ કેરી જની મધ,
 અને કેવી ગાંધી હુ ખતણી છળિ ત્હા પડી રહી ?

૧૨

અનુક્રુપ:

રડી લે તુ, રડી લે તુ, બાઈ આજ ધરાધને,
 અશ્રુની અજલિ માહિ, શાંતિ ને શમતા વસે.

૧૩

ઉપવ્રતિ:

હા, હા, જુઓ ત્હા જાં એ કરે શુ ?
 નીચે નમીને વળી તેમ લે શુ ?

ધારે લનાટે અતિ માનથી શુ ?
દોડે અતિ બહાનથી આપની શુ ? ૧૪

અનુક્રુપ

“ભરમ એા મુજ સ્વામિની, તુ તો એક વિરામ છે,
શાંતિ સ્થાન હવે ફક્ત મુજ માટે સ્મશાન છે ૧૫

દોહડો

ભરમ લમ્પ પનિ દેવની, ધરી માન વિશેષ,
ચાખી હાથે બહાનથી, ધારે માન પ્રદેશ ૧૬

સુજગી.

વળી બેગી બાઈ બુઝો એ મિચારી,
પડી જત્થા પતિ દેવની ભરમ રાશિ,
મિનાપો કરીને અરે હા ! રડે બે,
અહો દેવ તુ ન્યાય કેવો ફરે છે ? ૧૭

હસિત

‘અરર નાયથ આપ તો ગયા,
પ્રભુપદે જઈ મુખિયા થયા
તમ મિના અહિ મ્હોરી તો સ્થિતિ,
યથ રહી અનિ નાયથ ! હુ ખી ૧૮

“સ્વમન વર્ગ જે આપ જવતા,
અનિ બહાનથી માન આપતા,
નન મ્હને ઉમે સાદ બોનતા,
કરમ્યા કરી આજ નિદતા ૧૯

‘પુનિત સાસુથ. દીકરી ગાગી,
સતન રાખતા પ્રીત જે ઘણી.
‘અરર આજ તો ખાઈ ગૈ પતિ !’
કહી કહી મ્હને પીડતા અનિ ૨૦

‘નણુ જે મ્હને બ્હેન ધારતા,
દિયર જે અતિ પ્રેમ રાખતા,
સહુ ગયા ફરી આપના જતા,
સમળી વાતમા ઉતગ થતા ૨૧

અનુક્રુપ

“અહો નાય ! અહો નાય” કહેતાજ રડી પડી,
મિચારી વિધવા એનો, આ વેળા હુકનો મુકી ૨૨

ઉપદ્રવમા:

સમાવી દેનેય ચડેલ હુમે,
અને ધડીનો લધને વિસામો;
નિલાય પાછો કરતી ફરીથી,
મિચારી બાળા વહતી મુખેથી.

૨૩

ઉપભતિ:

“કો છે મહેને કો, કમભાગ્ય નારી,
કો છે મહેને કો, જાણી દેહ ત્હારી;
તો કોઇ કે’છે, નીચ દ્રષ્ટિવાળી
કેવી હશે હા ! સ્થિતિ નાય !” મ્હારી

૨૪

“કો છે મહેને કો, કુઃખકારી દારા,
તો દાળ મુખીય ‘વહે ધણેરા;
‘તું’ આવવાથી સુત મૃત્યુ પામ્યો,
એવું કહી દે સસરાજી ગાળો

૨૫

“આ ભય પેશી, પતિ ભક્ષનારી,
‘ખરેખરી’, છે : હનકર્મ નારી;
કહી કહી ઝાંમ જાળ્યા પરે, દે,
હા ! દુર્દશા મ્હારીજ આખરે છે !

૨૬

“તે દિ કરી વાન ત્હમે હતી ને,
વૈધવ્ય પામેલી ત્રિયા તણી તે:
હા હા ! ખરી આજ અનુભવું છું,
અને ત્હમારા સ્મરણું સ્મરું છું.”

૨૭

અનુબંધપ:

નિશ્વાસ દીર્ઘ નાખીને, યોબી અદિઆ તે અને-
ઉગતા ચંદ્રની સ્થામે, જોઈને પછીથી વહે: ૨૮

વસંતતિલકા

“ઓ ચંદ્ર ! દેવભુમિના નિતના પ્રવાસી,
ઓ લગ્નના દિવસના સુરકુત શાક્ષી !
કેવિ વળી અમતણી, વીર તું નિહાળી;
નિત્યે પ્રુથી અતિ થતો અય આગ્યશાળી !

૨૯

“જય્હારે પતિ સહ રહી તુજ ચંદ્રિકામાં:
હિસંગમાં ભુવનના ખિલતી મઝામાં;
ને, ગાઇ ગાન પતિને કરતી પ્રસન્ન,
તું ખેલતો રજની સંગ ચંદ્રજ મગ્ન.

૩૦

રેખતો

“પ્રીતે યાદ તે બધું,
સ્મરી મનથી નહ,
નિનતી ઉર ધર ત્હારી,
ગણીને જ્ઞેન તો ત્હારી ૩૧

‘કથની મુજ લક્ષ્મી બેજે,
જમ પતિદેવને કેજે,
પ્રભુ સેના મહિ રે’ છે
જહા વીર વાસ ત્હારો છે ૩૨

‘જીવ્ય રી પત્ની તો ત્હારી,
જગે રિખાય છે બારી,
તને જે પ્રાણીથી જ્ઞાની,
નથી હ ત્હેનું કો વાણી ૩૩

‘જિમે છે હા, મરે છે હા !
જુગ છે આયડે છે હા !
દયા આણી હવે ત્હેને,
જુનારી સર્ગમા લેને” ૩૪

અનુક્રમ

- રે છે આટલી વાન, આગા કાષ ધરી ઉરે,
રૂચેના દેને જો શુ સંદેશો અધુરો ગહે ૩૫
- હુ ખિના દિલની આસા, અધુરીય રહી મધ
શ્યામ યે મેધનો ખડ ચદ્રનેજ ગયો મળી ૩૬

કૃતવિલમ્બિત

‘અરર હુ મમ’ મેલુ હશે જગે ?
ધડિના મુખ છાજ શકે હવે
હુ ખિણીનું હુ ખ માનના જતા,
સાશીતણી યદ હા ! અવળી દશા ૩૭

“નકી નકી નખ, કોપજ ધસનો,
જગર છે મધ હોજ બાગ્યનો,
જનન છે મમ ધોર હવે થયુ,
જગતમા લવ મમ ન કૈ રહયુ ૩૮

“મરણ છે મમ, કાજ હવે મીઠું,
હુ ખ હાનત માલિ મજી છૂટું,

મરિતના જળમા જઈને પડે,
તરિત હા! પતિને જઈને મડું” ૩૯

અનુષ્ટુપ

વહી એ પિતવા એવું, ઉઝ મુખ મની ગયું,
જોમથી ડગના માડે, દેહ બાન નવી રડયું ૪૦
ઝઝાવાત મમે વાયું, કુકે જક્ષ ધુમવનો,
ને ઉડી ખીણુ તીમીરે, ખરી પડતા તાર કા ૪૧
નિરાએ કપસા લાગી ચિહારો ચીમરી કરે,
દૈનિ કો જળ પામેની, પુત્તિ પણ ના રહે. ૪૨

માલિની

પરમ દુખ દુમેવી વિધના એ મિચારી,
મરણ શરણુ યામ, હોશથી જામ ચાલી
મળ જગતમા જે, વ્હાવથી સા મહે છે,
જીવન અરર એવું જુઓ તો એ ગણે છે, ૪૩
જીવન પરમ પ્યાર, રૂપની માહિ લાગે
પરમ દુઃખ દશામા ઝેરની પેર ભાસે,
આહહ દુખ દશા શુ હિદુ નગીની એની ?
જીવન અતિ આકાર, યમ પડે આમ લેરી ? ૪૪

મંદાકિન્તા

યાની યાત્રી અડગ ડગે તે નદી તીર આની,
‘શાન્તિ આજે જરર મળશે’ આશ એવીજ ધારી
જામે છે જમ્હા સરિત હૃદયે, દેહને ધ્યાન દેવા,
શુ નિમાસી ઉભીરહીઅને શુ વળી લાગી કેવા ? ૪૫

અનુષ્ટુપ

‘અરે આ શુ ? અરે આ શુ ?’ રૂ જુ હું અમાગિણી
પતિના પ્રેમની મૂર્તિ હાવા શુ હણુતી હતી ? ૪૬
‘પ્રસાદી એ પતિ કેરી, વ્યર્થ આમ શુમાવીને
સહુ જુ કપટ તો આવું, શુ પામીશ ખીજે મહે ?’ ૪૭

કુતવિલગિત

જરર હું જગમા જીવતી રહી
હજીય છે અતિશે દુખડા સહી
રિખીશ તોપણ ના પરવા હવે
ત્રીશ રક્ષણ ગર્ભતાણુ હવે ૪૮

“પૂતિ સમે ગુણુના । કરીશ હું,
જગતને ચરણે જે ધરીશ હું
પરમ કર્મજ જે વનિતા તણું,
આધિ પુત્ર પતિથી મરીને દઉ” ૪૯

અનુક્રમ

વિચારી ઉરમા એક, યુવતિ થાય શાત એ,
આને મેરી નદી તીરે, પ્રાર્થના પ્રભુની કરે ૫૦

વમતલિસકા

ત્યાં ચદ્ર મેઘ મહિથી નીકળી બહાર
પાડી પ્રકાશ સધળે કરતો ઉગ્મશ
ને પશાની થાય બળથી વહતો સમીર,
ને શાની થાય, વિધવા નિયે સવીર ૫૧

અનુક્રમ

ઉઠીને ચ નવા માડી વિધવા ગ્રહની ભળી
એક સ્મશાનને પાછું, જતા જતા વદી વળી ૫૨

વસતલિસકા

“મેના હતી સ્વનની ત્હમને બહાની,
મેના હતી સ્વભુમિની આતિ પ્રાણુ પ્યારી
સેના મહિ જીવન ગાળીશ નાથ । મ્હાર
ને એ રહુ ગણીશ તર્પણુ હું ત્હમારૂ’ ૫૩

ઉમા હતા હુમસમા ગિરીન્દ્ર ગ દૂર,
બાણે ખડુ બુદ્ધરથી દળમેરૂ પુર,
પામે જતી પ્રવહતી મરિતા સુદાય,
એ દ્રશ્ય જોઈ યુવનિ મન ગગન થાય— ૫૪

કરે સમાધિ લાંબને વિધવિવ માડી,
ઉભી રહી મનિનમા પ્રતિમિય પાડી,
ત્યાંના સ્મશાન શુભિ શેષ વતી જણાતી,
ચદા મહિ નવલ રૂપ ધરી મુહાતી

જરા ધ્યાન દઈ વાંચશો.

ધમધમ કરતું એક વધુ વરમ ખમાર થઈ ગયું છે. આ વરમ પણ છેલ્લાં કેટલાંક વરસો મીમાસ અતિરમ કઠિનમયું નીવડ્યું છે. છાપાખાનાને લગતી સામગ્રીઓ કાગળ, સાંઢી, ટાઇપ, મશીન અને રહી રહી મશુરી સર્વે અર્થકર હરે મેળા થઈ ગયાં છે અને તેમાં ઘટાડો થવાના કશા ચિન્હો હાલમાં નજરે આવતાં નથી એ ખેદજનક છે. અમારા ભાષ્યમધ પુત્રકારો અને ચોપાન્યાવાળાઓએ પોતાના લવાજમો વધાર્યા છે—કાન્ટએ તો લગભગ બેવડાં ને ત્રેવડાં કર્યા છે, અને તે વાંચખીજ છે. ‘નવરંગ’ પોતાના ધણીયાના મોટાં છાપાખાનામાં છપાવે છે છતાં તે અમને પોસાતું નથી તો પાસકાં છાપાખાનાઓ માહે છપાવી લેતા અમારા અન્ય ભાષ્યમધોને તો ક્યાંથીજ પોપાય? તેઓએ લવાજમો વધાર્યા છે તે ઉપરાંત મેટરના કાર્મો પણ કમી કર્યા છે, અને તે ન છુટકેન છે.

એ સર્વ છતાં બી આ અદના માસિકે પોતાના ધણીયાતા છાપાખાનાના મોટા ટકાને લીધે સર્વથી વધુ વાંચન પૂરું પાડવાનો પોતાનો નીયમ આજ સુધી જલવી રાખ્યો છે. પણ હવે તેની હદ બી આવી રહી છે, એટલાજ સદાઓનું વાંચન વધુવાર પૂરું પાડવા વાસ્તે હવે અમોને પણ ન છુટકે લવાજમમાં વધારો કરવાની દુઃખમરી ફરજ પડે છે. દુઃખમરી એટલાજ વાસ્તે કે આવા સર્વત્ર મોંઘવારીના અધ્યાયમાં અમારા મેહુરખાન દીલસોજ માહકો પાસથી અમો ગમે એવો નહોવો વધારો લેવા પણ સરજસર નારાજ છીએ. કીંતુ અમને ઉમીદ છે કે ‘નવરંગ’ના વાચનના સદાઓ ઉપર કાપ મુકવા બદલ લવાજમો નહોવો વધારો તુરત કચું ન રાખવાં જોઈતાં અમારા કદરદાન ને સંગીન વાંચનના ખરા શોખીન ગ્રંથકો કચુંપ થશે. આ નવો નહોવો વધારો આવતા માસ સપ્ટેમ્બરથી શુરૂ થતાં નવાં સાલથી શુરૂ કરવા અમો ઇચ્છીએ છીએ અને તે માત્ર વારસીક અદના આઠનો છે. નવરંગનું લવાજમ નવાં સાલથી વાર્ષિક પેલેજ સાથે રૂ. આર આ દેરા માટે અને રૂ. પાંચ પ્રદેશ માટે અમોએ નક્કી કર્યું છે અને અમને પૂર્ણ વીશ્વાસ છે કે તે અમારા એકેએક ગ્રંથકો ખુશીથી કચુંપ કરશે.

એ તો હવે લવાજમ સંબંધી અર્થો થયું, હવે બે બોલ નવરંગમાં નવાં સાલથી આન નારી બાબતો કાજે બી બોલવા તોટલાજ જરૂરી અમો ધાર્યે છીએ. એક સાર્વજનિક માસિક તરીકે નવરંગે જે ઉંચી પ્રતિષ્ઠા મેળવી છે તે ઉપરાંત સાલ દરમ્યાન બળતરી રાખી તેની વૃદ્ધી કરવાના દરેક પ્રયાસો લેવામાં આવશે એવી ખાતરી અમારા દીલસોજ વાંચક વર્ગને કશીજ જરૂર હોય એમ અમો ધારતા નથી. છેલ્લા છ વરસો દરમ્યાનનું ‘નવરંગ’ તેનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો પુરો પાડે છે.

‘નવરંગ’ની આજ સીરીયસો માહેલી એક અવન્યા ઑગસ્ટ માસના અંકમાં એક મોટા દીલકશ હકતા સાથે અમાપ્ત થશે. બે વરસ તક લંબાયથી એ મોટી પારસી સંસારી વારતા ‘પૈસા પર પ્યાર’એ પહેલેથી છેવટ તક વાંચક વર્ગને આકર્ષી રાખ્યા છે, એ એ વારતાની નવી લખનાર બાલુ માટે માન તેમજ મગફરી ભર્યું છે. એ બહેનની બીજે ઠંકણે છપાવેલી

વાર્તાઓની સરખામણીમાં આ વાર્તા પહેલે દરજ્જેની પૂરવાર થયતી જાણી અમને ખુબી ઉપજ છે. 'નવરંગ'ને એ મોટી વારનાથી સદાય થતા વાતને એ બહેનનો અમે અમાર માન્યે છીએ.

અમારી મોટી જોગવર ચાલુ વારતા 'આપના આપ' હજી ખીમ ચારથી '૭ માસ તક ચાલવાની વધતી છે. તેનો અની જોગવર ને રમીક વાગ દરે પછી આવે છે, અને લીંગાની મુદ્દપદાનક કદાણીનો કરણારમીક કીમસો આપમા આપુઓ માધ્યમ વચ્ચે એવો છે.

મામ અપટેઅરથી એક નરી મોટી વારતા ચાલુ કરવાનું નક્કી થયું છે. વારતાઓ માટે આ અદના ગામિકની વિખ્યાતી કોઈની પણ છર્પા ઉપજને એવી છે, અને તેની એ નામનાને જાનતી ન એ નરી વારતા પૂરવાર થાય તે માટેની દરેક આરીક કાળજી અમેજો લીધી છે, તે એક નવા ઉગી નીકળેલા, પણ અરમ વાર્તાઓ લખવા માટે ટુંક મુદતમાજ નામ કાઢી ચુકેલા એક લેખક લખનાર છે. એ લીશેની વડુ લીમનો; અમારા યોગજ દીનમા બહાર પડનાર મામ આગળના આંકમાં આપવામા આવશે.

બળા મેટની ચોપડી પણ જાણી ગર થઈ છે; અને તે મામ આગસ્ટની આગેરીએ અમારા મહેરમાન અદકોના હસ્તમા લી. પી. પીથી મોકલી આપી અમાર નવાં વરસનું લવા જમ અમાગ મીગેન્તા મુજમ લસુલ કરી લેવામા આવશે. આ ચોપડી પારસીઓમા પોતાની અનેક ન્હાની મોટી વાર્તાઓથી લીખ્યાત થઈ ચુકેલા અતિ જાણીતા લેખક મી. રશીકને હાથે લખા થઈ છે, અને તે એક ધણી દીનચર્ય જોગવર વાર્તા છે.

'નવરંગ'નો પતેની આંક દર વરસના માસુલ મુજમનોજ દરદાર તેમાજ વાંચવાનેગ વિષ ચોથી ભરપુર નીકળશે. તે માટે વિદ્વાન લેખકને આગંતણુ અત્યાર આગમયના કડી દેવામાં આવ્યા છે; અને નમામ ભાઈમલોના પતેની અકોની હરોલમાં પ્રથમ ખીરાજ રાકે એવા નમુને દાર સગીન વાચનનો આક અમારા મહેરમાન અદકોના હાથમા મુકવાની અમને દરેક ઉમીદ છે.

નવરંગની અનીચમીનતા માટે કર્યાંદ ચાલુ થાય છે. તે વાતને અમે કોઈ પણ કરતાં જાસતી દીનગીર છીએ. તે દુર કરવા અમે મથા છીએ, અને અમને ઉમીદ છે કે ચાલુ નવા થતા સાતમાં અમે વધતા ઝોઝા નીચમીન થઈ જઈશું, અને મહેરમાન વાંચકોની એ મોટી ને એકલી કરવાને દુર કરી રાખીશું.

છેવટે એક લીનતી કરવાની છે જે મહેરમાન અદકોને અમારં નવું વધારતું લવાજમ મંજુર ન હોય. યા જેઓ 'નવરંગ'ના અદકો તરીકે નવા સાલમાં ન મહેવા મુજબતા હોય તેઓએ મહેરમાની કરી એક કાંઈ તે મતવજો આ વાચતાની સાથ અમે ઉપર લખી નાખી અમને આમારી કરવા. પાંડલથી લી. પી. પાંડુ ફેરવી અમને યોગા ખર્ચમાં ને યોગમાં ઉતારવોમાં આવતાં નાકક કડવાસ ઉપજ થાય છે જે કચ્છવા જેમ નથીજ.

છેવટમા અમે આશા રાખ્યે છીએ કે અમને ન છુટકે કરવો પડેલો વધારો અમારા મથળા કદરદાન અદકો એકથી અપવાદ લીના કચુલ રાખશે, અને ગુર્જર સાહિત્યની સેવા કરવાના એકલાજ દેવુથી પ્રગટ થતાં આ સાલજનીકે માસિકની કીમત અને કદર કરશે.

લેખક સુબોધ વચનો.

લખનાર:--મીસીસ ખુરશેદ ફીરોઝ કોટવાલ.

હે મનુષ્ય! જો તું તારા બાપનો વારસો તથા તેની મેળવેલી દાવત લેવા ચાહતો હોય તો તારા બાપના જે કાંઈ સારા હુન્નરો તથા નેક એલમ હોય, તે શીખી લે. કારણ કે બાપનો માલ તથા પૈસો તું દશ દહાડામાં ખર્ચી નાખીશ, જ્યારે તેં એકમ હુન્નર સંપાદન કર્યો હશે તો જીવેદાન સુધી નીબળે અને તને સુખી કરશે.

મખતી તથા વિપત્તીના વખતમાં નાકમેદ ચતુર્થ નોંધવું નથી. કેમકે જ્યારે વરસાદ વરમવાનો હોય છે, ત્યારે વાદળો ઘેરાઈને ઢાળા થઈ જાય છે, પછી તે કાળાં વાદળોમાંથી સફેદ પાણી વરસે છે માટે હું ખ પછી સુખ આવશે.

ખરો સુખી માણસ એ છે કે જે આ તકલીફી દુન્યામાં ખુશી તથા ગમી એ નંનને પોતાના હીવમાં ઘણે વાર સુધી નહિ રાખે અને આ મનાવને માટે ગાંધી મુજરી કરે, અને જે બને છે તે ઉપર સંતોષ રાખે, અને બનીપત્તી બાનદોનો અગાઉથી વિચાર કરી ચિંતા ન કરે.

આ દુન્યાના હું ખ દરદરી દયગીર નહી રહેતું, અને તેમાં કશી ખુશાલી તથા સુખ મળે તેથી ખુશીમી નહિ થતું, કારણ કે આ જંમનાના બાગનો ખંદાર કોઈ વાર કાઢે છે, અને કોઈવાર કાઢજ છે.

તે રાખમના હાલ ઉપર અફસોસ કરવો નોંધએ કે જે ઓગણીસ કમાવ, અને વીશ ખર્ચી નાખે, આનંદ મુજબ ખર્ચ રાખવો એના જેવું ડહાપણ બીજું એક નથી.

સંતોષ જેવી અમુલ્ય મીઠી બીજ દુન્યામાં એક નથી. તમારી પાસે પુરતું સુખ હોવા છતાં જો તમે કોઈ એકાદ મીઠીને માટે બળાપો કરી અસંતોષી બનો તો, તમે ખરેખર દુખી છો. જ્યારે દાનાવ લોકોએ નાવાયકોને નશીબવાળા બોલ્યા, ત્યારે તેઓએ મથુરી અપ્તવાર કરી.

જો તું દાનાવ આદમીઓ આગળ બેસશે તો જાતેનમાં તારો મરતબો ખુદાજાની નજદીક સરંથી ઊંચો થશે, પણ અગર જો તુંને ડાહ્યા માનનીઓની સોહમત નહી મળે અને તારો મિત્ર નાદાન તથા દુરુહી હોય તો પછી તું પોતે એકબેજ બેસી રહે નો કીડ.

બળનો તથો ધકધકતો આતશ જોડે નજદીથી ગુગલીને બાળી નથી શકતો તેટલો જહદીથી પેલા દુખી ચએલા લોકો જે દુખ ખેચ્યાથી હાથ મારે છે, તે હાથનો ખાલી ધુમાડો તે હરેક દુખના દેનારાઓને બરમ કરે છે.

લગન કે વધન ?

(એક ટુંકી વાર્તા.)

વખતાર:—“નાશાકરો કેરી.”

એક નામીયા કુટુંબનો એક પુરોજ હતા ત્ર વારસ, કેકાકનો જવાન ઉમરાવ પોતાનાં આતસગનાં ખેડીમાંજ પોલકડ લાકડાની ઉમરાવનદી માથે મોટી રીત માથ પરબુનાર હતો. કિંદમસનાં તહેવારનાં ટાંકણા ઉપર શાદીની કિયા કરવા માટે બારે તૈયારીઓ થઈ રહી હતી. આમપામનાં ગાગડાંનાં સઘળાં પ્રદર્યો અને જાનુઓને શાદીની મિજલશ માટે ઇજનો યયા હતા અને મધળા સરદારો તથા દુરમાનખરદારોને નવા પોપાદા ભેગ આપવામાં આપ્યા હતા.

સપ્તમી જ્વતની તૈયારીઓ થઈ રહ્યા પછી વરરામજી શાદીને કિંમતી પોપાદ પહિરીને સ્વાર થપસા મરદારોનાં મોટાં સરધમ સાથે પોતાની મહોરદારને એકેકજાનુ જવા પકાડ ઉપરના પોતાના પુરાતન કિંદામાંથી નિકળીને ખીચુ તરફ રસો લીધો. તેની સાથનું સરધમ ધીમે ધીમે આપનું હતું. જે તેની જવાનીની ઉનર અને ઉનાવગને ના પમંદ પડવાથી આજે જવાન ઉમરાવ પોતાના અસીસ થોડાને એકી મારી થોડા વારગા જંગમમાં એટલો તો આગળ નિકળી ગયો કે તેની સાથનાં સરધમને તેના થોડાનાં પગલાના અવાજને પણ સંભળાતા નહિ હતા. તે હજુ તો થલો દુર ગયો નહિ તેનામાં છુટાઈઓએ એકાએક તેની ઉપર હુમલો કર્યો અને તે ગહાકુરીથી-પણ ફાકટમાં-સામે યયા પછી ધાપક તથા હથિયાર વિનાનો થયો હતો. પોતાનો જીવ અચાવવા માટે પોતાની પાસેની દરેક કિમતી બીજી તેણે પેલા છુટાઈઓને આપવા કહી પણ તેની સપ્તમી આજીવી અને મીનતજરી પેલા છુટાઈઓનાં દુર દિલપર બીનકુવ અસર થઈ નહિ અને તે અંડાઓએ તેનું જીવ રેડી પોતાના પાપમાં બીજી મેંદા ઉમેરા કીધો, તેમજ તેનાં ગરીર ઉપરથી કિંમતી જરયાન તથા ઉમરા પોપાદ ઉતારી લીધો. તેની આંગળી ઉપરની એક હીંગની વિંટી જે તેણે પોતાની ધણીયાણી પાસેથી અફરાની વખતે મેળવી હતી તે પેલા છુટાઈઓથી ઝડપથી નિકળી નહિ શકી તેથી તે જંગમીઓએ તેને દાચ કાપી લીધો અને પછી તેનાં છુટાં ઉપર થોડુંક મટાડું નાંખીને તે અમાત્ય નમીનના ઉમરાવનો થોડા લઈ તેઓએ આપતી પકડી.

એટલા વારમાં તેની ધણીયાણી પોતાની સાથે પોતાના બે ભાઈઓ અને પછવાડે એક બપકામંપ રસાસા માથે બીજે રમ્તેથી કેકાકના ઉમરાવના પુરાતન કિંદા આગળ આવી પહોંચી કે બ્યા શાદીની એક મોટી મીજલસ ભરાયલી હતી. તેઓનાં મેળાપનાં આજે શુભ ટાંકણાંપર તેઓએ મુઆરકજાદીઓ આપી. એકવી વરરામની માવજ પોતાના દીકરાને ન જોઈ દિલગીર અને એમેન દીક્તી તથા તેણી દરેક મિતીદ પોતાનાં દીકરાને આવી પહોંચવાની અધીરાઈથી યાત જોની હતી તેણીએ સરદારો તથા મોકર મોકરોને પોતાના જીકરાની શોધમાં મોકલ્યા અને તેઓ ગયા પછી મોટા હોદમાં ખાણુની તેજલો ખીચાવવામાં આવી.

સઘળા અદરચો અને જાનુંઓ ખાણું ઉપર બેઠું; પણ ખુશાલી અને આનંદોને બદલે દેવકની જાનીમાંની ખરાબ આગાહી તેઓની ચુપચીટીથી જણાઈ આવતી.

છેલ્લે એક રણુશીંગડાના અવાજથી તેમની મુંબીર ચુપચીટીમાં ખચ પડી. કિલ્લામાં દાખલ થવાના પુલને, નિચે ઉતારવામાં આવ્યો અને પેલા ગોધમાં નિકળેલા તોફાર તરફ જાણે ભુત જીવોથી નહાતી આવતા હોય તેમ ધમારાણધ કિલ્લામાં દાખલ થયા. એક ગોઠકારક સ્ત્રીચીવારીથી સઘળાઓનું ધ્યાન જારણું તરફ ખેંચાયું, જ્યારે પેલા વરરાજનો અતી બહાસો કુતરો પોતાના શેઠની માથ આગળ દોડી ગયો અને નેણીના પગ આગળ પોતાનાં મોમાંથી કાઢી લોહીપુહાણુ થયેલું નાખ્યું, અફમોસ ! આ તો વરરાજનોજ હાથ હતો, જે પેલા ખુની-ઓએ કાપી નાખ્યો હતો અને નહારી જતી વખતે તેમની ઉતાવળમાં પડી ગયો હતો, પેલી સાસુ તથા વહુએ આંગળી પરની હીરાની વિંટી જોઈ કે તરતજ બેશુધ થઈ અને જણાં લાંબા ટાટ થઈ જમીન પર પડ્યા.

આવો કમકમાટ ભરેલો દેખાવ જોઈને મધળા અદરચોએ પોતાનાં હથિયારો લીધાં અને પેલા કુતમની પગચાટ જંગમમાં જઈને બધેબધે તપાસી વળ્યા. પેલા નીમકહવાલ કુતરો પોતાના ખુન વચલા ધણીનાં પગલા શોધતો પેલા લોદાની આગળ દોડવા લાગ્યો. એક કલાક સુધી ભટક્યા પછી પેલા કુતરો મટોડાનો એક દગલા આગળ ઉભો રહીને પગે પગે મટોડું તાણુવા લાગ્યો. સઘળા અદરચો અને તોફારો પેલા દગલા તરફ દોડી ગયાં અને પોતાની તપ-વારથી મટોડું ખંખેરવા લાગ્યા. ત્યાં તેઓને વરરાજનું ઉઘાડું અને ધાવવ થયેલું શરીર હાથ લાગ્યું. પેલા સરદારોએ તુરંતજ પોતાના ઝમા કંલોડી પેલાં શરીરને તેમાં લપેટ્યું અને તેઓ માના એકના ઘોડા ઉપર તે મુક્યું. તેઓએ પોતાની ટોપી ઉપરનાં પીઠાંઓ કંલોડી નાખ્યાં તથા ખીમઓએ પોતાનાં કપડાં બપરની શીટા તથા ખીજ સાદીની નિરાનીઓ કંલોડી નાંખીને ગમગીન રહેરે કિલ્લા તરફનો રસ્તો લીધો. એક શબ્દ પણ કોઈનાં મોમાંથી નિકળતો ન હતો અને આજે ગોઠ ભરી પાવદસ્ત ધણીજ ચુપચાપ હતી. જે લોદાએ પહેલાં પેલા વરરાજને સરધમ સાથે પોતાની ધણીયાણીને એસ્તેકળાલ જતાં જોયો હતો, તેઓએ હવે કિલ્લાના ઉંચા મિનારા ઉપરથી માહિતમની પાવદસ્ત આવતી જોઈ. પાદરીઓ પોતાના શેઠનાં મુઠાંને ધરતી ગંબીરાઈથી લેવાને પહાડ ઉપરથી છેક નિચે ઉતરી ગયા અને દેવળના ચોકમાં જ્યાં પેલા ઉમરાવના વડવાઓ હમોશના આરામમાં પડ્યા હતા ત્યાં તેને લઈ ગયા. આજે ઉમરાવના ખુનથી ડેકાઈના કુટુંબનો અંત બાંધ્યો.

પેલાં સાસુ વહુનાં શરીરપર ગમીતો પોપાઈ હતો અને જેઓ દેવળનાં બારણાં આગળ લાંબા થઈને પડ્યા હતાં, તેઓએ દુનિયાદારી છોડી દેવાના ગંબીર સોગંદ લીધા અને પોતાની સઘળી અરકયામત એક ઝડ બાંધવાને માટે આપી દીધી.

આમરે બે માસ પછી પેલા સઘળા ખુનીઓ પકડાયા અને તેઓને સજા તરીકે ફાંસીએ લટકાવવામાં આવ્યા અને બેઠીરીઆનો ઉમરાવ કે જેને સઘળો તાણુકો મળ્યો હતો તેણે જે જગ્યા ઉપર પેણું ખુન થયું હતું ત્યાં એક દેવળ બંધાવ્યું.

પ્રાચીન.

વિવાહિતા શારદા આજ બહુ દિવસોથી બીમાર છે. ગરીબે મુકાદમે કૃશ બની ગય છે. માતા પોતાની પ્યારી પુત્રીની-વિરિધયત્ન પોષિતા એક માત્ર કન્યાની-હુ બધી નજરે દારણ દશા ઉપર દિવસમાં એકવાર તે ન બાળે તેમ રહી લે છે. અને વિચાર કરે છે-હા! અમા ગિની શારદા! શું તારી આની દશા થતી બેઠતી હતી?

શારદા ખાટલા ઉપર શાત ચિત્તથી બેઠેલી છે. તેણે ધીમેથી પડખુ બદલી ક્ષીણુરવરે કહ્યું. 'હાથ'.

યજ્ઞોદા પોતાની પુત્રીના દેખાણ રવગ્ને સાંભળી શકી કે નહિ તે અમે નથી જાણતા, પરંતુ તેણે કેટલીકવાર પછી તે 'હાથ' શબ્દ મોઢામાંથી કાઢ્યો.

શારદાએ પણ માતાના નિશ્વાસને માબલ્યો તેણે કહ્યું-“માતા! ક્ષમા કર. માગ માટે બહુ દુઃખ મહન કરે છે.”

“પુત્રી, તું સુખ ના. શાત ચિત્તથી સુખ જ શારદા! મનોભાવનામાં પરિવ્રતા રાખ પવિત્રતામાં હૃદયનો નિવાસ છે. પુત્રી, તારી માતા મદા તારી પાસે છે.” પરંતુ માતાના એ વચનોથી શું શારદાને શાંતિ મળી ગય?

શારદાએ મજબૂત નેત્રોથી કહ્યું-“માતા, શું તારા જેની પતિન જનની, પરપુર્યના મર્ગથી પુન પેન કરનારી શારદાને પોતાના બોળામાં લેશે? મને તો વિશ્વાસ નથી!”

માતાએ કહ્યું-“પુત્રી! શું માતાના ચિન્હુમગ્ન અનંત અને સુધા સમાન વિશેષ સ્નેહ ઉપર સંદેહ કરે છે? પોતાના સંતાનની ઈર્ષા ઉપર માતાને કેટલું સુખ થાય છે, તે તું ક્યાથી જાણી શકે અભાગિની શારદા?”

શારદા સુખ થઈ ગય. તેના હૃદયમાં પૂર્વ સ્મૃતિ ચમકી ઉઠી. તેના ભગ્ન હૃદયમાં પૂર્વ પ્રેમનું ચિત્ર હૃદય થવા લાગ્યું. સુખનો પવન અંકરમાં શારદાના હૃદય-શૈવ શિખર ઉપર શાંતિ પૂર્ણ સુગંધ પ્રમદાવવા લાગ્યો.

(૨)

નૂતન પદ્ધતિથી ઉછેરેલી સરલા શારદાએ આ ક્ષણિક સુખનો સાર શીઘ્ર સમજ લીધો. તેણે પોતાની મખીને કહ્યું-“માગ પાપમોર્તિ રૂળ અને સપૂર્ણ મળશે. પગમેશ્વર પરમ પ્રતાપી તથા પ્રકૃતિના પોષક છે. કુદરતથી વિરૂદ્ધ માર્ગ પર કદી પગ ન ધરવો જોઈએ, તારા!”

તાગએ કહ્યું-“શારદા! તું હમેશા એજ વાતનો વિચાર કર્યો કરે છે. ચિંતા કરવાથી શું થયશે? તેથી તો દુઃખ વિશેષ વધી જાય છે.”

‘આશીર્વાદ દે માતા, હું હમેશને માટે સુખેથી સુખ જાઉં. સંસારનાં મર્થ સુખેથી બધિક સ્વર્ગીય સુખ-મૃત્યુની ઉપામના કરૂં. માતા! મને સુખેથી આશીર્વાદ આપ.’

માતાએ મ્હાનચિત્તથી કહ્યું-‘પુત્રી! તને સારું થઈ જશે. બચ્ચં ચિંતા ન કર.’ માતા વિચાર કરવા લાગી-શારદા! જુલના જેવી બાળિકા શારદા! તું મરા પ્રાણથી પણ અધીક નહાલી છે. પણ તને મારી પામેથી ન છીનવી લે, હે ઇશ્વર! સંતાનનો સ્નેહ તમારાથી અનુભવો નથી.

શારદા વિચાર કરવા લાગી-‘સંભવ્યું હતું કે સુખમય વસ્તુ મહેસાણથી તલાજ દાયમાં આવતી નથી. તમે, સુખનું સ્થાન છો. સર્વ ચિંતાઓથી મુક્ત કરનાર છો. તમારી મીઠાનાં બહુ મુનિખને યોગ્ય છે. એ મૃત્યુદેવ! હવે અધિક ન મનાવો. હાય, પ્રતાપ!’

‘પ્રતાપ’ શબ્દ શારદાના હૃદયમાં ગુંજી ઉઠ્યો, પણ આજ તેમા પહેલાંના જેવું સુખમય શબ્દ નહોતું. તે વિગ્નવનમાં સિંહની બચ કર બર્જના મંગળ હતું. પ્રતાપ પાપી છે, એ વાતનો હવે શારદાને બિલકુલ સંદેહ રહ્યો નહિ. ‘અરે, મૃત્યુ! અધિક ન લલચાવો. તું પણ અદ્રશિલનની પેઠે દુર્લભ છે, એ હું પહેલાં નહોતી જાણતી.’

શારદા પ્રયાસ કરવા છતાં પણ મૃત્યુની ગાદમાં ન બંધ શકી. તેણે કહ્યું-‘હું પાપિની છું. એને પ્રતાપ પણ પાપી છે કે જે મને આ નારંગ ઉપર ધમકી લાગ્યો છે. હાય, હમનું! તારમા આવાં ઓવાં બચકર પાપ બચા છે, તેનું મને સ્વપ્નમા પણ ધ્યાન નહોતું. હાય!’

મૃત્યુના પહેલાં જે અર્ચન-કન્દેશ ઉપર પશ્ચાત્તાપ ન થાય તેના તે મૃત્યુ અર્ગીય સુખ-મય, અને સ્વર્ગ-પ્રમતા મૃત્યુ છે. શારદા હવે આ મંસારની ચીડી મુદત-માટેની મુંગશીર છે. ‘ને ચોક્કસ જાણે પત્રી શબ્દ અને અજ્ઞાન સ્થાન તરફ પ્રસ્થાન કરશે.’

(૪)

માતા મ્હાનચિંત છે. શારદા કાઠ બોલી શકતી નથી અને બોલે છે ‘તો’ બહુ કષ્ટથી. છતાં માતાને હજી તેના જીવનની આશા છે. મંતાન ઉપર માતાને સ્નેહ અમુદ સમાન અનંત છે, નેનો કદી વિનાશ નથી થતો. સંતાનના મૃત્યુ પાછળ તે સ્નેહ અધિક વધી જાય છે. સ્ત્રી જાતિ! તું અરેખર મંમારમાં સ્વર્ગીય સૃષ્ટિ છે!!

શારદા વિચાર કરી રહી છે-‘ત્રેમ! પ્રતાપ! હાય, પ્રથમ કોને બોલાવું? તમે અને મારા માટે એકસરખા છો. ત્રેમ! તું અરેખર સુખનું સ્થાન છે. કુદરતનો પાપ છે. હું તારા માર્ગ નથી જાણતી. ત્રેમને જાણવાથી મૃત્યુમાં પ્રાપ્ત થાય છે. મે ત્રેમના માર્ગને કદી નથી જાણ્યો. અને પ્રતાપ! તારાં પણ દાઢ દોષ નથી પ્રતાપ! પુરુષ જાતિ! નને પણ મેં ન જાણ્યો! પ્રતાપ! ને અજિમ પતંગ ત્રેમ પુરુષ સ્વચ કદી પડે તો તેમાં પ્રકાશનો કાંઈ દોષ નથી હાય! છેવટની ધડીએ એ પણ ન જાણી મારી કે પુરુષ છે કે મૃત્યુ જીવ?!

એવડની કુદરતની શબ્દોએ શારદાને, મૃત્યુ-સ્વપ્નથી હાલી દીધી. તેણે બેચું કે પ્રતાપ સામે ઉભેલો છે.

શારદાના માતાપિતા પ્રતાપને અકસ્માતે જીવ ગયા હતા. શારદાની માતાએ કહ્યું કે અ
થી કહ્યું—પ્રતાપ ! શારદાની દશા જુઓ છો ?

પ્રતાપની આખા આસુ આપ્યા

શારદા બોલી—પ્રતાપ તારો નહિ સામગો, તારો છો હું કયા મઉ છું ?

‘હા, મૃત્યુના મોઢામાં ત્યાં છે’

‘શા માટે ?’

‘મારા પાપના પ્રાયશ્ચિત્તમાં’

‘ના જેમને મેં નથી ઓળખ્યો પ્રતાપને મેં નથી ઓળખ્યો. ન પુત્ર મતિને ઓળખી
દે ન પૃથ્વીને ઓળખી પરમેશ્વરને પણ મેં ન ઓળખ્યા’

શારદાએ આમો ફેરની લીધી રહી માતાએ શારદાને પોતાની ગોઠમાં ઉઘવી નીધી
અને ઉઘે લેઈ જતી—ભગવાન ! આટલા દિવસો સુધી શારદાના જીવનની બિદા માગની હતી,
હવે એના મત્ત આત્માને શાંતિ મળે એવું ધમ્મું છું. ગમ, એક એક પ્રાર્થના છે દાને
ધરી છો—મહા દયાળુ દાનેશ્વરી છે હું ખિની ઉપર દયા કરી એટલું દાન આપો

ધીરજ.

મુંબઈની જાણીતી ડેરી

પેરીશીયન ડેરી કું.

વગર ભેલતું ચોખ્ખું દુધ, માખણ, સ્વચ્છ

શ્રેષ્ઠ ક્રીમ, મેળવવાનું તમામ ભરૂંશાયાત્ર

એકલું મઠક છે. એકવાર ત્રાયલ લેશો ?

ટેમરીડ લેન, કોટ મુંબઈ.

હજારો નીરાશામાં આશાનું એકજ કીરણ !

(કાવ્યદાન થાય, તો પૈસા પાછા.)

કામ સંજ્ઞવન

આદ્યુન સંકીર્ણ, જીવિ અને સંકેર્ષતાની મંપુજી વૃદ્ધી કરનાર આ દવા ચોક્કસ વખતમાં બારે વખાણ સાથે સર્વજન પ્રયત્નીત થઈ ગઈ છે. ગયત્રી જુનાની પાછી મેળવવા માટે આ દવા અનુભવી છે. વીર્યનો ઝરો છે..... સ્ત્રી પુરુષો માટે શકતીની ધણીજ ઉપદ્રા છે. કી. રૂ. ૧).

શંકલ વીનાશક તેલ.

કોઈ પણ કારણથી ગુમાવેલાં પુરુષત્વનો જે કોઈ પણ ઉપાય હોય તો અમારું શંકલ વીનાશક તેલજ છે. ગમે તે કારણથી ઉત્પન્ન થયેલી નસોની નળજાઈ માત્ર ત્રણજ દીવસમાં નસી દૂર કરે છે. સાધારણ શીયીસના તો પહેલેજ દીવસે દૂર થાય છે એકવીસ દીવસના પુરાં સેવનથી છઠ્ઠીગર નર્મીત થવાય છે. કીમન માત્ર રૂ. ૫). નકલી માલથી દગાતા ના. લેખકો જોઈનેજ શીશી લેવી.

જે ૦ એન ૦ શેઠના,

કામદાદેવી રોડ. મલદારરાય વાડી, મુંબઈ નં ૨.

ધ્યાન રાખજો આ તમારા લાભ માટે છે !

કારણ કે

આ વખતમાં
અંતરમાં લાવના
ટેકાના નથાં પણ અમે
એકજ કીકાયત
લાવ રાખેલાં છે માટે
જો તમને દરેક ચીજ
જેવીકે દરેક કંપનીની
પેટન્ટ મેંસીન,

મોવીઝન, પરસ્પુમરો
વીગરિ વીગરિ, જોઈતો
હોય તો નીચલા
ટેકાણે આંત્રી ખાત્રી
કરો.

અહારગામના આ
રકરખર પુરતુ ધ્યાન
આપવામાં આવશે.

- ૧ ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ.
- ૨ શ્રેષ્ઠ શરીર સંપત્તિ.
- ૩ દીર્ઘ જીવિત - મુખ
- ૪ અમૃત ઉત્સાહ વૃત્તિ.

ચાર અલભ્ય લાભ

અને

એક અત્યુત્તમ સાધન.

આંતકનિગ્રહ ગોળીઓ.

હવે જો તમે વિધ્યાની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્તમ સ્મરણ શક્તિ આહુતા હો, જો તમે ઉદ્યોગમાં આગળ વધવાને શ્રેષ્ઠ શરીર સંપત્તિને ઇચ્છતા હો, જો તમે ધર્મ વગેરેના સાધન માટે દીર્ઘ જીવિત મુખની આકાંક્ષા રાખતા હો, અને જો તમે હુનિયામાં પદાવા માટે અમૃત ઉત્સાહ વૃત્તિ મેળવવા ધારતા હો તો આંતકનિગ્રહ ગોળીઓનું સેવન કરો.

આંતકનિગ્રહ ગોળીઓના સેવનથી દરેક બાતની મળણાઈ દુર થાય છે. રૂધિર તથા વીર્યની અશુદ્ધિ અને ખામી મટે છે. માથાનો તથા છાતીનો દુખાવો, ટેકની અને પગની કળતાર, થોડી મહેનતે પણ લાગી જતો થાક, સ્ત્રીઓના ગર્ભાશયના દોષ, સ્ત્રીઓની દુર ગેસવાની દોષપણ બાતની કૃશિયાદ તથા દંતની અટકાયેત અને પાચન શક્તિની અવ્યવસ્થા એ સઘળું આંતકનિગ્રહ ગોળીઓના ઉપયોગથી અબચળ રીતે દુર થાય છે.

કિંમત-ગોળી ૩૨, ની ૧૬ળી. ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

સામટી ચાર રૂપિયાની જરીદનારને એક ૬ળી લેટ એટલે કુલ પાંચ ૬ળી આપવામાં આવે છે. લેટ વીગેરેની વધારે વિગત જાણવા માટે પ્રાઈમ લસ્ટ મંગાવો.

પ્રાંચ ઓફીસ.

કાવળાદેવી રોડ, મુમ્બઈ.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

આંતકનિગ્રહ ઔષધાલય.

ભાનનગર-કાઠિયાવાડ.

“ગુસ્સો!”

એક નાશકારક ગુસ્સો.

એક નિબંધ

લખનાર — “દીક્ષુશુ.”

“The pain is in my heart, 'tis in my heart,
Tis every where, it rages like a madness,
And I most wonder, how my reason holds.”

“Olney.”

વચનાર, જે પ્રમાણે વર્ણવેલો આડપાન ઉમેડી નામે છે તેમજ એક ગુસ્સામાન માણુ-
મનો કોય પોતાની આગપાસ ખરાબી ઉપજાવે છે જેનું મુળ આંતરિક છે કે જેથી ગુસ્સો
જરૂર થાય છે. ગુસ્સે થતું એ એક જનની મગજની નમનાઇ છે કે જે વેળાએ, માણસ
પોતાને માન જીતી જાય છે, અને તેની આંખોમાંથી જોવા અંગારાનું ઘરમે છે એ કમનાકાત
ગુસ્સો જ્યારે આપણા ઉપર આવે ત્યારે આપણને એમ થાય છે કે સામા માણુમને
કાચા ખાખરે આગર શ્રાપથી બાળીને બસમ કરી નાખીએ, પણ તેમ આપણાથી બની શકતું
નથી. ગુસ્સો આવે ત્યારે સુપકીદી અવસ્થાથી તમાર દીવ તમને શામેલથી આપરો. એ
ગુસ્સો અને ક્રોધ, ક્રોધાત્મક મુળ છે કે જેનાથી ઘણા કુટુંબો વીણાઈ પડી જાય છે. તે
વેળા એક ચાકરો પુરુષ પોતાનું બાન હોય અને અકલ્પ્ય ખોટું છે એક મુર્ખ માણસ કોઈ
કેવીના કુવેણુ સાબળી ખટા થાય છે જ્યારે એક ડાકો પુરુષ તો તેની દરકાર પણ કરતો નથી.
જો શખને કે આપણા જીવનમાં ખોટું વ્યવસ્થાથી આપણું મગજ ખીગડી આપણી ધારણા
ખરબાદ જશે. હરેક દુઃખનું વેર લેવાને જાણે મદા સમા કરવા તૈયાર રહેવું. એક નરમ જવા-
નથી કોઈ માણસની આગ તુરત પ્રજ્વલ્ય છે. નરથી બાળકમાં મીઝાજ ખોટું છે એ મુર્ખાઈનું
લક્ષણ છે અને ગુસ્સે થનારને આપણે જાણીએ થવા વિના રહેતા નથી. ગુસ્સાને તત્કા
વિના માણુમ કરી મુખી થઈ શકતું નથી. એ નાન તરફ દોરવાના ગુસ્સા ઉપર જે કામ

મેળવે છે તેજ મનની સંપૂર્ણ શાંતી ભોગવી શકે છે, અને તેને કંઈ પણ શીઘ્ર ચીંતા કે બળાપો રહેતોજ નથી. કોઈથી આપણી મુશ્કેલીઓ સામી વધી આદ્ય સમાન થઈ પડે છે અને હાંધીને દુઃખી કરી દુકાં બનાવે છે, સરખો શાંત અને ખુશા મીઠાજ રાખવાથી તમારી હાંધી સુખી ને ઉપયોગી બનાવી શકશો. એક શાંત મગજ 'ગમે તેવી મુશ્કેલીઓનો તોડ કાઢી શકે છે જ્યારે, એક આદ્ય મગજ તે મુશ્કેલીઓને વધુ બનાવે છે, જે ગુસ્સાનો યુક્તિ છે તે પોતાના આત્માનો ખુની છે. અને તે ચાલુ ચીંતામાં બંધ છે. અંદરના અગ્નીથી તેનું કાળજી બંધ છે અને કીનાતી તરફ લ્પન કરે છે, ધાસ્તી તેની આસપાસ રાજ કરે છે અને સહેજ પણ આદ્ય તેને કહ્યા મારે ઉશકેરી મુકે છે. બેટમ કહે છે કે નહીં બાબદમા ગુસ્સે થયું એ નીચું અને બધાં મૂઢી છે જ્યારે હૃદયી બરતન કહે છે કે જ્યારે એક માણસ ખોટો પડે છે ત્યારે પોતાની જીવ કચુક ન કરતાં જરૂર ખસાયા છે. વળી, કબીરજી સાનમાં જન્મ્યા કહે છે કે—

“જાઇએ ક્યા ?—તો કહે ગમ.

“ગમ મગાન બોલન નહીં—ગ કોઈ મમકા ખાય.

અમરીખ ગર ખાઈયાં—દુરવામા વીર લાય.” યાને કે દુરવામા મુનીએ અંજરીય રાજપર ગુસ્સે થઈ તેને મારી નાખવા રિચાર ક્યો પણ અંજરીય ગમ ખાઈ ગયો જેથી અને તો મુનીનેજ ખગવું પડ્યું અને તે ધણે પતાયો.

વળી સંત કબીરજી ગાઇ ગયા છે કે—

“તાગસ ખી શીતગ બવા-શીર કહુ ન રહી પ્યાર,
ભૂગ મુની મારી લાનસે—પ્રભુપદ મૃદયો જ્યુ દાસ.

જો કોઈ ગમે એવું અપમાન છતાં ગંધી જાય અને મનની શાંતી જાળવી રાખે તેને બીજાં કશાની નરસ રહેતીજ નથી—જુઝ મુની કરીને મોટા તપેથી બાવા દુના જેગને હંદ્રાસન મેલવ્યું હતું. તેને પોતાને માટે એવો ગર્વ એકી ગયો હતો કે એક વાર તે વિષ્ણુજીની દરવારમાં ગયો જ્યાં સર્વેએ ઉઠી તેને માન આપ્યું પણ વિષ્ણુજી બેસી રહેવાથી ખોદે બરાજ તેમની છાતીમાં લાત મારી જેથી ખદા ન ચર્તા તેવણે નેનો પગ લઈ ચાંપી. “એ મહારાજ—તમારા પગમાં વાગ્યું હશે.” કરી કહ્યું. જેથી મુનીને જાહુ પરતાવો થયો ને વિષ્ણુજીની મારી ચાલી. જો સેદજ પણ લાગેલી મીડ તમે મુગે મોહડે ખમી જશો તો તમે આડપણ કરેલું કેહવાશે પણ જો ખદા થઈ પુકાણુ કરશો તો તેમાંથી કહ્યો વધી આખરે તમારું ઘર તારાજ થશે, દુકંમાં એક તકનીરની વાન ગુસ્સાથી લંગલ્યા કરતાં તેને ગુપ્તપ પસાર થઈ જવા દેવામાંજ આડપણ છે. કોઈ મીડ ઉપજવનારી બાબદમાં એક આદ્ય મીઠાજનું આદમ સુપકીદી પકડે તો તે ખરી ધીરજ કહેવાય, હંમેશાં મારીને સદચલુ ગ્રહણુ કરજી, કે જેથી મોદું દીલ દેખાડેલું કેહવાશે. ગમરાત અકળાત વેળાએ દરેક જાગદનો ખોટા અર્થ ઉઠાવવામાં આવે છે. માટે બરાબર સાંભળીને વાજળી તકાર નરમાસથી કરવી. ઇંટાલીયન કેહવત છે એક તોચ્છડા સવાલનો નરમાસથી જવાબ આપવામાં કંઈ કીમત બેતી નથી પણ તેથી ફાયદો મોટો થાય છે. એક પાણીથી ભરેલી ગાલડી કરતાં એક નરમ જવાબ તપી ગયલાં મગજને ઈસવીથી શાંત પાડે છે.

શહેનશાહ હોશંગ કહે છે કે:—“જાદશાહેને ઘટે છે કે ગુસ્સાની વખતે શ્રીક્ષા ન કરવી એ મોટી મારી ‘જક્ષા’ બચાવ છે.”

બ્યારે નોસ્તીરવાન આદેશ કહી ગયા છે કે:—“ગુસ્સાની વખતે ધીરજ ધરી એ ઉત્તમ સમુણ છે.

શહેનશાહ આરદેશર બાબેકાને નીચવાં ત્રણ વાક્યો ત્રણ કામચોપર લખાતીને ‘એક વહરને સોપી કહી રાખ્યું’ કે બ્યારે ઇન્સાફની દરજ્જામાં મારા ચેહરા ઉપર ગુસ્સો વ્યુયો ત્યારે મને પહેનું કામળ બતાવજો છતાં જો ગુસ્સો નહીં ઉતરેતો ખીન્નું કામળ બતાવ જો: છના જો તેથી પણ હું થડો નહીંજ પડું તો ખીન્નું કામલ દેખાડજો. તે કામલો નીચે મુજબ લખેલાં હતાં:—

પેહલુ કામલ.—“ધીરજ ધર અને બલા સ્વભાવને ગુરી ઇન્જાના ફાંદમાં ના નાખ કે તું પેદા થયસો તથા નજગો છે અને પેદાતો કરનાર મદાનામી બાપ ભારે શકિતમો છે.

ખીન્નું કામલ—વિચાર કર કે તારા હાથ નીચેનાને ખુદાએ તારી પામે ગીરથી મુકેલા છે જેમને સાચવી રાખવા નોંધએ માટે તેમના કામગાં ઉતાવળ ના કર અને જોશ પર તુ ફાગ્યો છે તેઓ પર દયા લાવ જેથી તારા પર ફાવેલો તુંજ પર દયા કરે.”

ત્રીજું કામલ.—“જે” ઇંછ તું ઇન્સાફ કરના ચાહે છે તેમા ધર્મી ધારા મુજબ ઇન્સાફ કર” અને વાગખી રસ્તાથી કદી પણ બહાર ન જા.”

છેવને આપણી બાબદ માટે કવિ ‘નાઝુક’ ના નીચલાં વચનો ટાંકી આપનો આ વિષય ખાતમ કરશું:—

“ધર્મ કહે છે મારો કે ગુસ્સો ના કર
ખરાખી ના રસતાપર કદમ ના ધર.
ગુસ્સો છે દેવેની ખસલત ગુરી,
ને તે ગખસ નથી જેમા અક્લ પુરી,
ચાપ છે તે ગુસ્સાને જલદી રાગલુ;
ગુજરેછ તે હેવાનનું જગમાં જવન;
ફરે છે જે ગુસ્સામાં ઉઝાડયાં કામ,
પરતાએ છે પહી તે અંદગી તમામ;
ગુસ્સો પવન પેરે જાય છે પહી,
નનીએ સંતાપેછ—પાછળ રહી !

થોડુંક જાણવા જોગ.

લેખક સુખોદ્ર વચ્ચે.

લખનાર -- મીસીસ ખુરશેદ ફીરોઝ કોટવાલ

વગર ખપતી ખરીદી કરતી જોઈતી નથી. આનાદાનીને હાથે સાવચેતીની આખેતે કોડી દેતી જોઈતી નથી. પુશ્યપણાની છુરીથી કરકસરના હાથે કાપના જોઈતા નથી. જે શખ્સ છંદ-ગીની કાનતુ ચીજો મેળવવાને જેમ ગમે તેમ અર્થ કરે છે, તેને અગત્યની ચીજોની ગરજ માટે અકમોસ કરવો પડે છે. સવાયામા હાથી મળતો હોય તો તે નકામો, પણ રૂખાતું જે પ્રાણી મળ્યું તે કામનું. પહેવાને ખલાસતાં મરો, ને ધીમને ગદાવતા વચ્ચે. બનતા મુઠ્ઠી વગર ખાતી ખરીદી નહિ કરવી. દુકાને છે તે ઘરમાજ છે, અને ઘરમા છે તે દુકાનેજ છે.

શુદ્ધ ઉપગત અરથ શા માટે કરવો જોઈએ કારણ ગળ નહી હોય તે છતાં અરથ કરી મરજ કરનાર ઘણી વીઆસધાતના મોટા ગુનાહને લાખકનો છે. કારણ સરકારથી પણ પોતાની તીજેરીમા નાણા હોય તે ઉપરાંતની લોન કે નોટ કાઢી શકતી નથી, તો પછી રહ્યતને શુ અધીપાર, કે પોતાની તીજેરીમા શીનક નથી, ને હુડી છોડી ? એવું શુ રળીએ કે દીવો લઈ દળીએ

મદાયરણી મનુષ્યોએ નીર્માણ કરેલે માર્ગે તારા વડીલો વર્ત્યા, તેનું તુ આચરણ કરી જેની રીતે વિધવાથી અમૃત, બાળક પાસેથી મધુગતા, દુઃખન પાસેથી સુવર્ણ અને પવિત્ર પદાર્થોથી કચ્ચન ગૃહણ કરીએ છીએ, તેમ અવગા પામેથી સુવર્તલુક અલણ કર.

જેમ એક ઘર ઘણું મંપુર્ણ હોય, જેમા કશી મના નહિ હોય, પણ જો તેના રહી શોના જનમાયના બચાવ અર્થે બારણા નહિ હોય, તો તે જોટું નમમુ કે તેજ પ્રમણે છગરના બચાવ અર્થે જો ધર્મ નહિ હોય, તો તે માણસને માટે તેનું દુઃખોભિન તને બદન નકાસુ છે એકદા વગરના, મો મીઝા પણ નકામા છે.

આ દુન્યા માત્ર એક ચાતુ દેખાવ છે, જે માણસની આખ આગળ દગાઈ જેના છે આ દુન્યાની મોજથી ઉત્પન્ન થતી ખુશાળી અને દુઃખથી થતો ખેદ, એ મધળા દગાઈથી દેખાતો છે ખુદાની દરમદ સિવાય બીજી ખરી જમા કંઈ નથી, કે પાથી સુખ દુખનું વધવું ઘટવું છે બરિખના વહેમો અને શંકોથી દુખની કૃત્રિતા છે, અને મચુરીથી સુખની પેદાશ છે.

Dr. GANLA'S AGUE MIXTURE

ડૉઁ ગાન્લાનું

એગ્યુ મીક્ચર.

આ દર્દી દોઁ ગોન્લાં એમ. ડી (આગેરીકા) ના પ્રીક્રાપશન પરથી તૈયાર કરેલું છે. એથી મચેરીઆ, ઇન્ફ્યુએન્ઝા, ન્યુમોનીયા, લંગ્વા તાવ, ફેલ્ડરો, એકા તરીચો, એથીઓ તેમજ "ખીછ" નતની તાવ ઉપર અત્યુત્તર અન્ગીર છે.

HYSTERIA SERUM

ઉન્માદ વાયુ-સીરમ.

આ મીરમથી ઉન્માદ વાયુ, આડડી તથા શીટ સહોને માટે નાચુદ થાય છે અને કાયમનો તંદુરસ્ત થાય છે.

કોરમ એમાઇક વીગેરે આપવેથી આ રોગ તાન્ન સારો થેનો નથી. આ રોગ ખાતી થી સારા કરવાની ગરતી આપીએ છીએ

EPILEPSY SERUM

મીરગી સીરમ

આમીરગી મીરગી અવસગાર વાયુ, તથા ફેર મદાને માટે નાચુદ થઈ તંદુરસ્ત બનવો છે.

રામ મહારામ અને ગાંગીરદાર મુદરથને માટે ખાસ તૈયાર કરવામાં આવી છે. ક્યસરે હોદ.

ગોલ્ડ ટોનિક પાલ્સ.

(GOLD TONIC PILLS.)

આ, રાકતીની ગોમાથી એક કલાદમાં વીજળીની માફક રાકતી આવે છે.

૧૦૦ ગોળીની કીમત રૂ. ૭૫

૫૦ " " રૂ. ૪૦,

૨૫ " " રૂ. ૨૫

૫ " " રૂ. ૫

વડ ખગર ગોળીની માથે મળશે.

CONSUMPTION

ક્ષય રોગ.

સીરમ

એટલે ઘોડાની ગરીથી ક્ષયના દરદી ખાતીથી કાયમના સારા થાય છે ત્યારે જીલ પાયગીમ

(ADVANCED STAGE)

રમાયલથી અથવા વનગ્મનીથી ગુરુ નડી ગાયમ પડે તે વખતે અને મીરમથી સાર કરવાની ગરતી આપીએ છીએ.

ડૉઁ પી. એસ. ગાન્લા,
એમ. ડી.

વીરેપીર મીરગ કેમીસ્ટ, ડરગીર, એન્ડ જનરલ મરચન્ટસ.

દેખાણ—આર્થ ફર્મની કામાડીપુગ મુંગલ નં ૮.

ખાટલીવાળાનો અમલ કરીનાઇન ટેબલેટ ૧ એન. દરેક ખાટલીમાં નંગ ૧૦૦.
 ખાટલીવાળાની અમલ કરીનાઇન ટેબલેટ ૨, એન. દરેક ખાટલીમાં નંગ ૧૦૦.
 ખાટલીવાળાનું એચ્યુબીક્ષયર મેલેરીયા તાવ, ઇન્ફ્યુએન્ઝા વગેરે માટે દવા.
 ખાટલીવાળાની ટૅનીક પીલ્સ શીક્કા માથુસો અને મગતતુની નળવાઇ માટે ગોળી
 ખાટલીવાળાનો તુલ પાઉડર, દાતનાં રક્ષણનું મજન.

ખાટલીવાળાનો રીંગવમ ઑઇન્ટમેન્ટ, દાદર, ધોળી ઇચિ વગેરે માટે મધમ.

સઘળા દવા વેચનારાઓ પાસેથી મળશે અથવા લખો.

ડા. એચ. એલ ખાટલીવાળા સન્સ એન્ટ કું. લીમીટેડ.

નં. ૮૭ વરલી મુખર્ષ નં. ૧૮.

તારનું સરનામું ડાકટર ખાટલીવાળા દાદર.

Dr. H. L. Batliwalla Sons & Co., Ltd.

No 87, WORLI, 18 BOMBAY.

Te'egraphic Address "DOCTOR BATLIWALLA, DADAR"

ગ્રાંટરોડ વેરથી તમારે મારકીટ વેર ધકેલા ખાતા
 જવાની કંઈજ જરૂર નથી.

જામ, જેલી, બીજકીટ, સારડીન, કેકો, ચૅકલેટ, ઇ. વેલતી
 ખોરાકી; સેન્ટ, લવન્ડર, કોલોનવાઇટર, સાબુ, તેલ, હેરઓઇલે,
 અતજાતના મેકરોના; જાપાનીઝ અને ચાઇનીઝ કટલરી, તથા બેટ
 સોગાટને લાયકની હાથ ચીજો; પેટન્ટ મેડસીનો, અને પરફ્યુમરી,
 મારકીટ ભાવે અમો વેચ્યે છીએ.

ભેસાન્યાની કું.

સ્ટેટર રોડ, ગ્રાંટરોડ, મુંબઈ.

જે. ખરશેદજીની કું.

(આ કંપની વીસ વરસનાં જીનાં અનુભવીની જાતી દેખરેખ હેઠલ ચાલે છે.)

હમારે ત્યાંથી તવસારીની પ્રતી, ઘી, ખાડ, મેવો, દરેકો મસાવો ચાહે, કોરી, સુખડ,

લોગાન, ઑંગર, બચ્ચાનાં રમકડાં, નવા વરસના ત્યા બર્દે કાર્ડો, બેટ

આપના લાયક ચીજો, ત્યા દરેક જાતનો વિલાયતી માલ, પેટન્ટ

દવાઓ, વિગેરે ક્રાશાયત ભાવે મલશે.

તાપ્પ બીલ્ડીંગ, રેલ્વે હોટલની સાંમે ચર્ની રોડ જંકશન, મુંબઈ.

પૈસા પર ખ્યાર.

(પારસી સંસારની એક મોટી વાર્તા.)

લખનાર — મીસ મુના કાવસશાહ ધરાની.

પ્રકરણ ૪૫ મું.

મીસ હેનડરસન.

તે એક રળીઆમણી સહવાર હતી

તદન સાદા પણ્ય લેટેસ્ટ કટના ચકર્તા જ્વાલિયાના ઇંગલીશ દેસમાં એક સુન્નેરી ખાદા ને જુલુ આખાણી એક ઇંગ્રેજ છોકરીને હાથમાં આમડાની પસં ને તડકાંની સફેદ રેથમી બધ કીધેલી છત્રી સાથે કલકતાના મોટી કાસ્તલને ખુશીનુમા ખાગ વટાવી લહેકે લહેકે તે દમામદાર કાસ્તલની સફેદ મારખલની સ્ટીડીઓ ચઢી જતી જોતાં માંચનાર તમે જી તેણીને ઇંગ્રેજ જાતની ધારવામાં લુન કરતા ના.

તે છોકરી, મૂઠેર કાંગા મપોસપ મીડી ચઢી જઈ તે વરદાપર ચાલી હતી.

જે એક સેકન્ડ તે છોકરીએ આ ગજવર મહાલની ગ્રાડ પાંધણી મખાણની નજરથી નીહાણી કે તે કોઈક રૂમનો કાચનો ચલગો બધ કીધેલા દરવાજા ખુલ્યા ને લેસનો પરદો હટાવી એક અધોર ઉમ્મરની આયાએ તેણીને અદર લીધી.

“તમે કોણને પુછોચ મેમ,” તે આયાએ આચ કોઈ સુદર જવાન ઇંગ્રેજ છોકરીને ટીકી ટીકીને જોઈ હિંદુસ્તાનીમા પુછ્યું.

તે છોકરીએ ધીરેધી પોતાની પસં જોડી ને મીસ મારગ્રેટ હેનડરસનને નામનો એક નાસ્વો કાર્ડ કઢાડી આયાના હાથમાં મુકયો.

“જો તું તારાં બાઈને લઈ જઈને આવ, આયા” તેણીએ જી હિંદુસ્તાનીમાં જ વળતો જવાબ કયો.

મોટાંબાઈને આચ નાની ઇંગ્રેજ છોકરી સાથે શુ કામ પડ્યું હોયનો વિચાર કરતી તે આયા ગઈ—તે, આયા ગઈ ને તેણી તે ગજવર હોલમાં જોગલી પડતાં અજાયબીમા આસપાસ નજર દોડાવી,

ચા અલ્લાહ! મોટી કાસ્તલની આ એકજ ઓરડાની મોહોતાઈ જોતાં તેણી દગ ધઈ ગઈ. ત્યાંનુ કીમતી ફરનીચર, મોડમદાર પુલોધી શોષી રહેલા અગજોગ

થતાં ચાંદીના, ચાંદીના કોરીના કીમતી વાઝીસો, દીવાલપર ચોગવેલાં સુંદર મોંઘાદાત, પીકચરો અને ઉત્તમ કારીગીરીવાળાં સંખ્યાબંધ પુતળાંઓ સાથે ત્યાં એવી એવી તો કચકંઠ કીમતી ચીજો નીકાલતાં મહેર ચક્રીત થઈ ગયું. આય ગંભીર મહેલ અને રાચરચીલાંની જોરશેઠ એખલી લવિષ્યની શેઠાણી હતી. પણ કે ? તેણી આજે આટલું છતાં ક્યાં સુખી હતી ! તેણીનાં હૃદયનાં ખ્યાલો મહેરના મુખ-માંથી એક નીસાસો નીકળી પડ્યો.

પાંચેક મીનીટ તેણી આમ ઉઘે દબે તે હોલની રચના જોતી એખલી ઉભી હતી તેટલાં હોલને બીજે નાકેના દરવાજા પરનાં મુન્નેરી કડીઓથી લટકી રહેલી એક ઉમદા કારીગીરીના પરડાને ધીરથી ખસેડી, કાળી સાડી ને રેશમી કાલાંજ બદ્યાનમા સજ થયલાં એક ટેકદાર બેસાં સડસડાટ હોલ વટાવી મારગેટ હેન્ડરસન સામે આવી ઉભા.

“તમેજ મીસ હેન્ડરસન છેઓ !” તે બેસાંએ દરજાખાજ ખુલ્લે અવાજે ઇંગ્લેજ ભાષામાં સવાલ કીધો.

આવાંબાઈ પોતાની જવાની મા વર સાથે ઘણીક વેળા ચુરોપની મુસાફરીએ ગયલા હોવાથી ઇંગ્લેજ ભાષા સ્પષ્ટ જોડી જાણતાં હતાં.

“હાજી, માફ નામ માન્ગેટ હેન્ડરસન છેજી, ને મને તમારા સોલીસીટરનો આજ કાગળ તમને આપવાની ફરમાસ કીધેલી છેજી.” મહેરે આવાંબાઈને ડોકાંના લહેકાથી નમીને સુંદર શુભ શતીમાંજ જોડતાં તે કાગળ પરસામાં કહાડી તેવણને આપ્યું.

તેવણે તે કાગળ દમામથી જોડી ઉપર ટપકેથી જોઈ લઈ પામેની ટીપ્પ પર મુકયું. આજ બહુ બહુ દોળા ને મુન્નેરી જાલવાળી દેખાઈતી ઇંગ્લેજ છોકરીને એમ શુભશતીમાં એક પારસનનીજ કાળી વાત કરતી સમજીને આવાંબાઈની ઠંડી મગફળ આપ્યો. અનાયબીમા પોરપરાક ઉઘડી ગઈ.

“તમે શુભશતી ઘણુજ મનેતું જોલોચ, મીસ હેન્ડરસન !” તેવણે જરાક હસતું મોઢું રાખીને વાત ચલાવી, “આજ ખુરશીપર બેસો આપણે વાત કરીએ” ને તેવ-નેથી હવે તે છોકરીની સામેજ બેઠક લીધી.

“મારી તરફની જાહેર ખજાના જવાબમાં ઘણીજ ઇંગ્લેજ બાઈઓએ ઉમેદ-વારી કીધી હતી, એમ મારા સોલીસીટર લખી જણાવેચ, મીસ હેન્ડરસન, પણ તે બધાંઓમાં તમારું બલામણપત્ર ધ્યાન પૂગાડવા જોગ લાગવાથી તમનેજ મારાં કમ્પેન્યન નેમવાની તેવણ મને અરજ કરેચ” તેણી સામે બેઠક લીધા પછી આવાં બાઈએ ખુલાસો કીધો.

મહેર જાપડી ધડકતી દાતીએ ચુપજ બેઠી. તેણી શું જવાબ દે ? તેવણનાં જવાબમાં જોરશેઠના અચોક્કસ લવિષ્યનો બધો આધાર સમાયલો હતો.

આવાંબાઈએ ફરી પાછો મેહરનો ગોરા ઘટમારો મુખડો સુન્નેરી આઈગ્લામ માથી બે પળ ધારી ધારીને જોયો. આવાંબાઈએ જમક હુમીને વાત કરવાની રીત, ને નરમ અવાજથી મેહરનાં જીગરમં આશાના ટીરણો પ્રકાશતા થયાં.

“તમારાં માય બાવા કોઈ છે કે !” તેવણે પુછ્યું.

“નહીંજી મારાંમાય બાવા મને નાહની, મુકીને જીગર પામ્યા હતા. આજ સુધી હું મારા એક દુરના બાઈ જોશી સાથે રહેતી હતીજી પણ તેવણી થોડો વખત થયોજ મરણ પામ્યાથી હું એપાલી પડી ગઈજી ને જો તમારી મરણ હોય તો તમે બાબુ સાથે ઇંજલ જમની મારી ઘણીજ ખાહેશ છે જી.”

ફરી પાછું આવાંબાઈએ પોતાના આઈ ગ્લામમાથી તે છોકરીની સરવે લીધી.

“તમારો તન્દરોસ્ત બાંધો ને સ્થવતા મને પમદ છે મીસ ડેન્ડરસન ને તમુ નેજ મારી સાથે લઈ જાનો મારો વિચાર છે.”

“જો એકથુ મારાં લેડી !” તે ઈંજીજી છોકરીના ગોરા ગોરા ગાલોપર ખુશાવીનો ત્તાશ ફરી વળ્યો.

“ત્યારે તો તમે આવતી કાલે સડુવારથી તમારો બધો સર મામાન લઈને મારે ત્યાજ આપીને રહેજો. આવતા મેવમાં તો આપુને ઉપડી જવાનું છે” અને ત્યારે મેહરે ખુશીથી ઉછળનાં જીગર સાથે પોતાની ફતેહુપર મલકાતા તે કાસ્ટલ જોડી ગઈ.

ખીજી સડુવારે દમ વાગેને ટકોરામધ તેણી કાસ્ટલમા આવી ઉભી ને એક આથા તેણી માટે તઈયાર કરેલા ઓરડામાં લઈ ગઈ.

“મેમ, તમુને હું એક કલાક પછી મરા મોટાબાઈના ઓરડામા લઈ જવા આવસ તેટલા તમે આરામ કરો,” અને મેહરે ત્યારે પોતાના કુસાદે ઓરડામા વિચરમા એકલી પડી.

આવાબાઈ એક લેડીને જેળ આપે તેવાજ ટેકાવદાર ને દમામદાર હતાં પણ તેવણુનો સખખન ઠડો મેહરો ને મગરૂળ આખ્યો જોતા સાંચી નહિ ગમે તેવી હતી જોરશેદના કમલાગ્ય માટે મેહરના, સીવમાથી એક હાથ નીકળી પડી કોણ જાણે તે બેરી વેલાત જઈને શુ ખી ઘાટ ઘડનાર હતી પણ કાંઈગી ભોગે, અને તો પોતાના જીવનાળી જોળમે, એડીને ખાતર તે છોકરીને બેચાવવા તેણીએ સોગદ લીધા. પણ જ્યાં ખુદા રાખનાર છે ત્યાં મારનાર જળ મારેચ. મેહરનો ખુદા પર પુરતો વિશ્વાસ હતો.

એક કલાક પછી તેણીને આથા આવાંબાઈના ઓરડામાં સુકી ગઈ

“અહિયા બેમો, મીસ ડેન્ડરસન,” આવાંબાઈએ તેણીને જોતાંજ ડોકનો લહેકો કરી ખુરશી બતાવી

“ને હું તમને કેહું તો તમે માંભળી લેજો. આપુને આવતા મેલમાં વેલાત જવાતું છે.” ત્યાંજ માહરો દીકરો ને વ્રહ્મ પી ગયલાં છે. માહરી વહુ કેની” અને આવાંબાઈ હયાં એક ખખાર મારી તરો થઇ બેઠાં. “માહરી વહુની તખ્ત ઠીક ચાલતી નથી. એવણનાં મગજની સ્થિતિ માટે હમને જરાક વેહેમ પડ્યોય. ને તેથી તેવણને વેલાતનાં મોટા દોકટરોને દેખાડીને લાંબો વખત ત્યાંજ રાખવાની હમારી મરજી છે. તમે સમજ્યાંની !”

મેહેર જાપડી તો આ નવો ઘડકો સમજી ઠંભળ થઇ ગઈ. ત્યારે તે માથ દીકરા તો તે છોકરીને મારી કુટીને ચેલીજ ઠેરવવા મોંગતાં હતાં. આય નવી ખખર સમજતાં જો કે તેણીનું ક્યાણુ જીવ ધડકી ગીયું છતાં તેણીએ હિમત રાખીને જવાબ દીધો.

“હું ખરાખર સમજી મેડમ, લેડી જહાંગીરનાં મગજની નખળી સ્થિતિ વિષે ચમચને હું ઘણીજ દલગીર છું. એવણની મુંદરતા વિશે મેં ઘણી વખાણ સમજેલી છે.”

“હું હા! ખુબસુરત તો ઘણીજ છે. પણ મગજ પાથડું નહિ હોય ત્યારે કયે થુ ?” પરંતુ પરજાત છોકરીને મોઢેથી નીકલેલી વહુની વખાણ તેવણને ઝાઝી ગલે ઉતરી તો નહિ.

“તમને ત્યાં ગીયા પછી જો માહરી વહુપર દેખરેખ રાખવાની છે મીસ ઉન્ડરમન. ને હમે ત્યાં પી જઈએ, જે પી રતો લઈએ, તેમાં તમને જરાક પી વચ્ચે પડતું નહિ. મને અને માહરા દીકરાને તે જરાક થઇને ગમશે નહિ હમારાં પારસીનાં ઘેરાં ઘણાંજ કનવારખોરા આવેય. ને તેથીજ મેં એક ઇંગ્લેજ કમપેન્યન પસંદ કરીધી.”

મેહેરથી મુછમાં હસઈ જવાયું. તેણીનાં ઈંગલીશ કેસની નીચેનો સફરો કસ્ટી અને ત્રકમાની ખોરદેહ અવરતા આવાંબાઈ જોય તો ?

“વારૂ. તમે મેડમનાં કોઈ પી કામની વચ્ચે હું પડશ નહિજ જે તમે અને સર જેહાંગીર મને ફરમાવસો તે હું તાબેદારીથી અજાવસ.”

“તેજ આપરે યાદે માટે ઠીક થશે.” આવાંબાઈએ એક છુટકારાનો દમ ખેંચી કહ્યું. “ને મેહેરજાની કરી, આય લીસ્ટ મુજબની ચીજો વાઈટવેને ત્યાંથી વસાવી લાવવાની તરફી લેજો. ઠીકસ ! માહરી મોટર તમારે માટે સાહાંજે પાચ વાગે તૈયાર રહેશે.”

પ્રકરણ ૪૬ મું.

ગલેનકેર કાસ્તલ.

ખોરશેદની મોટી ધાસ્તી વચ્ચે આજે ત્રણ દિવસ થયાં આવાંબાઈ પોતાની મુંદર કમપેન્યનને સ્થળ દીકરાની પાર્ક લેનના લંડન ખાતેના મકાનમાં રાખી પુગ્યા હતા.

જેતાં સાથે ગમી જાય તેવા સુંદર ને ક્યાણુ ચેહરાની આંધ કોઈ ઇંગ્રેજ કમ્પેન્યનને જોઈ ખોરશેદ ઘણીજ ધીરજ પામી અને મેહર તો ખોરશેદની હાલ વી નાની સુંદરતા જેતાં જાણે મોહીજ પડી—આવી જગર જગમાવી નાખનારી યુગ્મસુ રતીપર જવજન કુળ્લન કરવા માટે તેણીએ એડીનો કંઈજ વાંક જોયો નહીં.

વાંચનાર લભાગી નજર તે કુશાદે મોટા મેનશનનાં એક એકાવ ભાગ તરફ આવેલા એક એરડામાં ફેરવે.

પાસે પાસે ખુરશી ખેંચી કલાકેક થયો કંઈ છુપી ગુમ ગુમ કરતા તે માય દીકરાની જોડી ઘણીજ ગંભીર દેખાતી હતી.

“તું એકદમ જઈને એ સર તેમપલને મળી જેહાંગીર ને પેલાજ સ્કોટલડના કાસ્તલમાં રહેવા જવાની રજા માંગ, એ તુંને જરૂરજ મોટી ખુશીથી પરવાનગી આપશે.”

“તે વિષે તો મને મુદલ શક નથી માય,” તે દીકરાએ ખાત્રી આપી “પણ એમ આધ્યા આધ્યા એવા એકાંતમાં રહેવા જવાનું કારણ પુછશે તો!”

“તો વરી યુ?” તેણે જરાક ચીરકઈને મીઝાઝ ખોલી કીધો “એમ કહેજેની કે તારી ઐરીના મગજની સ્થિતી સારી નથી ને તેથી ડોક્ટરેએ એકાંતમાં શાખ વાની ભાગમણ કીધેલી છે ને વગી કહેતો ખી આવજે કે મુંગઈનાં એનાં સગાં વહાલાઓને જોઈને એ ઉશકેરાયત્ત તેથી હુમે અહિં વેર એને દોસ્ત આસનાવોથી દુર કન્વાની અને વળી છુપુ રાખવાની મકસદે લઈ આયા ને એ દરવાઈ કાસ્તલનાં એકાંતગીજ એને ઘણા ફાયદો થવાની ખાત્રી છે.”

“વેલ માય, ત્યારે તો હું એ પરવાનગી આજેજ લઈ આવુચ ને કાલે તો આપરે અહિંથી ઉઠાંગરી કરીશું” ને તેવણુ ગયાં.

ખોરશેદ જાપડી હેલત ખાઈ ગઈ. એ વરી આય માય દીકરા તેણીને ક્યા ઘમડતા હતા! એ ગરીબ ખીચારી તે છોકરી! કંઈખી પુછવાની તેણી હીમત કરો શકતીજ હતીજ નહી

ગુપચુપ જ્યાંખી લઈ જાય ત્યાં જવા માટે તેણીએ તુટેલાં જગરે તઈયાનીઓ ફગી. આ કોઈ દીલમોજ આંખોવાલી ઇંગ્રેજ કમ્પેન્યનના સહવાસથીજ ‘તેણીનું’ મગજ જરાકખી વેરાતું હતું.

તેઓ ખધા સર સામન સાથે રેલવે સ્ટેશનપર આવી પુચ્યાં. એ તે અભાગણી છોકરી! તોખી તેઓ તેણીને ક્યાં કેદ કરવા લઈ જતાં હતાં તેનો એક આંખો ખ્યાલ વટીક થયો નહી.

તે સ્કોચ એક્ષપ્રેસ ઉપડવાનો કટોકટ વખત હતો ને સપટેમ્બર માસની તે એક ચળકતી ગન્મ ણપોર હતી.

યુસ્તન સ્કવેર મધેના તે રેલવે સ્ટેશન પર ધારા કરતાંબી, આને જાસની ધમાલ હતી. માણસોનાં ઘોંઘાટ ગડગડથી સ્ટેશન આને ગાજવાજ રહ્યું હતું. પેસેનજરો અને સાંમાનને સ્ટેશન પર ઉતારી ગાડીઓ પાછળ ગાડીઓ ત્યાંથી હંકરાઈ જતી હતી. ઘંટના મોટા ઘોંઘાટલયા અવાજો, પુરૂષો અને પૌરંદરોની દોડધામને ધમત્રક-રીજ નાણે જોનારને એ ઘડી ગુંચવાવી નાખતી હતી.

લંડનથી એગરદીન જવાની એક્સપ્રેસ માટે ધરણર ફક્ત પદરજ મીનીટ બાકી હતી.

તે એક્સપ્રેસમાંજ ઉપડવા માટે ત્યાં કોઈ આગં પેસેનજરો દેખાતાં હતાં નહી. એક ખુલ્લામાં ખજરીવખરી ગયલા બાપ સાથે મા વિનાના પાંચ બચ્ચાંઓ શોકના પોશાકમાં ઉભેલાં દેખાતાં હતાં. તે એક ખુશાલ, ખુવાન બેઠાંને તે શહેર છોડી જતા મુકવા આવેલાં દોસ્ત આસનાવોની હસાહસ ત્યાં ઘણાકોતું ધ્યાન ખેંચતી હતી તો ફેટલાક ટુરીસ્ટો રકેચ બુક સાથે ને ફેટલાક મુનાફરો આગળ પાછળ બોચા વગર પોત પોતાના સરસામાન પર ધ્યાન આપતાં અહિંથી તહિં દોડતા હતા. આય સ્કોચ એક્સપ્રેસમાં ઉપડવા માટે ઉપલા ઉતાડો સાથે બે, દબાઈતા ઉંચ ફુલના કોઈ પારસી જવાનો બી પોતાના એવરકોટનાં ગજવામાં હાથ નાખી એકમેક સાથે ખીમેથી વાત કરતા અને આમપાસની ધમાલ ચુચી આંખે તપાસતા ત્યાં પ્લેટફોર્મ પર ફેરા ફરતા નજરે આવતા હતા.

“આપણે સ્મોકીંગ-કેરેજમાં બેસીએ કે ફરદુન?” કેપટન બનાજીએ પોતાના દોસત ફરદુન કામાને પુછ્યું. “માહરી પાસે ઘણાંજ ઉચા માહેલી સીગાર્સ છે બે દીકરા!”

“સ્મોકીંગ—કેરેજમાં કંઈ ઘણી મજાહ નથી પડતી દોસ્ત!” તે કોઈ ફરદુન કામાએ બેદરકાર જવાબ દીધો.

“મને તો કંઈ એડવેનચર જેવું હોય તો ગમે! અરે મેક દીકરા, મને તો કોઈ પ્રીટી ફેસીસની સાથેજ વેચલ કરવા ગમે.”

“અરે, તે કહ્યાં વરી નવી પીડામાં પડ્યે!”

દેખાઈતુંજ હતું કે આય કોઈ કેપટન બનાજીને ગોરી ગોરી મડમરીઓની સંગતમાં આઝી મજાહ લાગતી હતી નહી. “એ વંત્રીઓથી છુટા ગગડયે તેજ બહેતર થશે. આપણી વેન તો બધી ચીકાર થવાની હં ફીલા પણ બોની, શું સરસ આય, કોઈની પ્રાઇવેટ કેરેજ છે. કોણની હશે?”

તેઓએ તે કેરેજને ઘોડા કોણના હતાના પુછેલા સવાલના જવાબમાં જ્યારે સ્કોટલંડ જતા એક પારસી બેરોનેટ, સર જેહાંગીરજી નામ સાંભળ્યું ત્યારે અજા-યબીમાં એક પળ તેઓ તે વેનમાં જતી ગાડી ઘોડા કંઈ દમ બાંધીને સામાનનાં ઢગલા તે એક પુટબેનને બેતાં બે પળ ત્યાંજ થેલ થઈ ઉભા.

“મેં જો બેરેનેટની ઝાલોજવાદી વિષે ઘણુંજ મમતેલું છે પણ મેં એને નજરથી નથી જોયો!” કેપ્ટન બનાજીએ ફરફુન કાગા સાથે ફરી પાછા પ્લેટફોર્મ પર ફેરા ફરતાં ચલાવ્યું.

“એ અહિંયા દેખાયય કે ફરફુન?”

“એવા મોટા મોટા નામ ને બેનાબજાબીઓને તો ગળાંમાં લેખલ ચોરવાવી-નેજ ત્રેવલ કરાવા જોઈએ,” ફરફુન કામાએ મશકેરી કીધી.

“મને તો હયાં આપરી બતાવું કોઈજ દેખાતું નથી પણ જોની! આય ઘોડા કેવા સરસ છે! હું ધ્રુષ્ટ્યું કે એ મારા પોતાનાં હોતે!”

હજુર તો ફરફુન કામા પોતાનું જોણવું પુરૂ કરે તેટલા તો એક લપકાદાર મોટર ધરરર કરતી તે સ્ટેશનના એન્જાન્સમા આવીને થોભી.

તે મોટરમાંથી એક ગ્રુડસ્થ બહાર નીકળ્યા ઠીગના, જોતાં સાથેજ કચવાટ ઉપજે એવા સખત ચહેરા સાથનાં દમામદાર અહુધને, ઘઉં વરણની ચામડી સાથની તેની ઢપછપથી તેઓએ તુરત એક પારસી દાખલ ઓળખીને તે બે દોરતો ફેરા ફરતા અટકી ઉભા.

“આલો જોરશેદ તમે ઉતરોય કે!”, એક બાતુ જે કોઈ અંદર અટલઈને બેઠેલી નજરે આવતી હતી તેણી ગમ હાથ લાગેા કરતા તેને દમામથી કહેયું.

પણ પેલી અંદર બેઠેલી જુવાન ડોકરી જેમની તેમ બેસીજ ગઈ.

“માયજી, તમે પહેલા ઉતરો,” ને તેવણે એક ઉંચા દમામદાર અધોર બેરાંને હાથ આપીને નીચે ઉતાર્યા ને ત્યાર પછી એક ખીજી ઇંગ્લેજ ડોકરીને તેવણે ઉતારવામાં મદદ આપી.

“હવે જોરશેદ તમે અહિંખી તમારો ધ્રારસ કરવા આયાય કે? મુગા મુગા નીચે ઉતરો નહી. તો તમુને જોર જુલમથી ઉતારવામાં આવશે,” પેલાં અધોર બેરાંએ ઉતરતાં સાથેજ તકાળે કીધો.

“હું ઉતરૂય,” એક ધીમા મીઠા ચવાજ અંદરથી સંભળાયો. અને એક જુવાન કીક્કા પણ અત્રિ ઘણાં સુદર ચહેરાવાલી ડોકરીનો નાનુક ઉચો આકાર બહાર નીકળ્યો.

“તમે મને કાહાં તેડી લઈ જાવોય!” તેણીએ ઉતરતા સાથેજ શુરમાથી સવાલ કીધો.

“તમુને હમે જ્યાં લઈ જઈએ ત્યાં મુજું મુજું આવવું પડશે જોરશેદ!” ફરી પાછો તેણીને મીઝાઝમાંજ જવાબ મળ્યો “ને હવે માય, હું ટીકીટ કરાવા બાતું તેટલાં તમે ને મીસ હેન્ડરસન, એને લઈને એક બાતુમાં ઉભા રહેજો.”

તેઓ સ્ટેશનના પ્લેટફોર્મ પર આવી ઉભા ને શેઠાણીઓને જોતાંજ એક કુટુંબેન નમીને તેઓ નજદીક આવી ઉભો.

“મધો સામન ધરાગર છે કે એમ્મસી?” મોટાં બાઈએ નોકરને સવાલ કીધો.

“બધું ધરાગર છે માહસં લેડી!” તે નોકરે પાછો નમીને જવાબ દીધો.

“ત્યારે તું તારે પાછો ઘેર બા! તુને સાથે આવવાની કશી જરૂર નથી.”

તે નોકરને દીલમાં અજાયબીનો ખતરો તો ઘણો પડ્યો પણ તે ફરમાવેલો બહો હતો. તુરંતજ તે ફરી પાછો નમીને રોશન છોડી ગયો.

“ને તમેબી હવે મીસ હેન્ડરસન, આય પાસેનાં કંપાર્ટમેન્ટમાં તમારી જગ્યા લેવો દરેક સ્ટેશન પર સર જેહાંગીર તમારી બખર લેશે” આય છોકરી સામે ખોરશદ કંઈબી ફસ કરે તે ખ્યાલ આવાંબાઈને જરાક ઘઈને ગમ્યો નહિ. ને તેથીજ તેમણે મેહેર માટે જુરી બેઠકની ગોઠવણ કીધી હતી.

મેહેરે એક કંપાર્ટમેન્ટમાં જગ્યા લીધા પછી તે બે પારસી બાલુઓ હવે તે પોતાનાં ફરસત ક્લાસ કંપાર્ટમેન્ટ તરફ જવા ફરી.

તેઓની થોડેક દુર ઉભેલા ફરદુન કામા ને કેપટન બનાજી આગળથી પસાર થઈ ગયાં કેપટન બનાજીએ ફરદુન કામાની બાલુ અજાયબીમાં પકડી.

“તું પ્રેતી ફેસીસ જોવા આતુર હોવાની ફીલ?” તેણે તે ફેન્ડના કાનપર પડી આસ્તેથી કહ્યું “જો, આય પારસી બાલુનાં ચહેરાને વીશે તું શું ધારેય?”

ફરદુન કામાએ પોતાની બાલુમાંથી પસાર થતા પેલા જુવાન છોકરીનાં ચહેરામાં તીકીને જોયું.

“જો બચ્ચીત! શું સરસ એના મોઢલ છે! કેવી ગમગીન એની આંખો છે! એ લેડી કાણુ હશે?” તેને ઉંચે દમ જવાબ દીધો. થોડી મીનીટ તેઓ વિચારમાં તે બે પારસી બાલુઓનાં જતા આકારને જોતાં ચુપ ઉભા.

તેટલાંતો નજદીકમાંથીજ આવતા કંઈ ધીમી ચીચ્યારીનાં અવાજથી તેઓએ પોતાનાં કાન ઉંચા કીધા ને ધ્યાનથી સમજવાની કોશીશ કીધી. પણ નહીં તે મોટા સ્ટીમ એનજીનના ભુંગલાંમાંથી નીકળતી ચીચ્યારીઓ એને

“ટેક ચોર સીત્સ જેન્તલમેન” પુકારતા પોરતોનાં અવાજોમાં તેઓને મુઠલ સમજાયું નહિ.

બચ્ચીત તેઓએ સમજવામાં ભુલજ કીધેલી હોવી બાઈએ છતાં ફરદુન બનાજીનો પ્રમાણીક ચહેરો જરાક શીકાસ મારી ગયો ને તે ઘભરાતમાં પોતાના દોરત તરફ ફર્યો.

“એ કોઈની હુઝાંબરી ચીચ્યારી સમજી માણેક!” તેણે ફીકરથી કહ્યું.

“મેંબી કંઈ સમજી ખરી,” તેને બી ફીકરમંદ જવાબ દીધો “પણ કદાચ એ આપણો ધખારો હોશે.”

પણ ફરી પાછી પેલીજ શુંગળાયલી તીજી ચીચ્યારી તેઓને કોને પડી.

હવે તો ખરે મને તેઓ ચોકયા.

“કમળી કંઈ ખુદ થયું, કીલ!” કેપટન બનાલોએ ચીંતાથી ભવાં ચઢાવ્યાં,
“એ શું હોશે!”

તેજ પળે પેલા ગ્રહસ્થ કે જેવલું બાનુઓને ઉત્તાગવામાં મદદ આપી ટીકીટ ખરીદવા ગીયા હતા, તેવલું ઝડપથી તેઓની બાનુમાથી પમાર થઈ તે બાનુએ આગળ જઈ ઉભા. તે અધોર ઝેરાએ પેલી બુનાન સુદર છોકરીની બાનુ પોતાના હાથમાં મજબુત પકડેલી હતી.

“તુ આપે તો સાફ થયું, જેહાંગીર” તેવલું પોતાનાં હીકરાને જોતાં જ છુટકારાનો એક લાંબો દમ જોડ્યો. “આપે છોકરી, નહાસી જવાનો ક્યારનાં કાંઈ મારેય, ને હુ એને કરતા ઝેતાર કંઈ અડ્ય.”

હવે તે પ્રંદ છોકરીએ પોતાનું ટોકયું પેલા ગ્રહસ્થ તરફ ફેરવ્યું.

“તમે મને ક્યા લઈ જવોય!” તેણીએ તકાને કીધો, “આથ રકોંય એકપ્રેસ છે ને તમે મને રકોટલક લઈ જવોય! હું તેવી અબાણી જમ્યાએ તમારી સાથે નથી આવવાની.”

તેણીની અરજનો એકબી જવાબ આપ્યા વીના સર જેહાંગીર ખરોજીએ પેલી છોકરીને કમરમાંથી ઉઘડીને તે કમ્પાર્ટમેન્ટમાં ધકેલી દીધી.

“એ તું હવે એકમી બોવ વધારે મોલશે કે ચીચ્યારી પાડશે તો તાહરી ઉપર, હમે જબાદસ્તી ગુનાગું ને તુ જાણેય કે પછી હમે તુને ક્યાં લઈ જઈશું! તાહરા જોખમેજ હવે તું યુમ પાડજે!”

એ કે તેણી સર જેહાંગીર કરતા ઉંચી હતી છતાં તેની બાનુમાં તેણી ઘણી નાની નાનુક દામતી હતી.

એજ પળ તેણીમાં આવે ઉપર ગુસ્સાનો શલાખી રતાશ ધાઈ આવ્યો ને આજપોમા ધિછારની ચીંતારીઓ પ્રસરી રહી.

“તેજ ચોર સીતસ જેનટલમેન” ફેરી પાછી પોરટરની બાગા સમજાઈ ને સ્ટેશન પરનો મોટા ઘંટો થોકોરો!

“હુ તમારી સાથે જવા ના પાડુય,” તેણીએ પાછી હુ ખચી ભુમ પાડી, “તમે લોક મને મારી નાખવા લઈ જવોય, તે તેથી હું તમારી સાથે જવા ના પાડુય.”

કંઈ પલ એક પછી ધરાવનારો ફેરફાર તે જોડોનેટનાં ચહેરાપર ફેરી વળ્યો અને તેનાં મુખમાંથી નકિ સમજવાં લોક શબ્દો નીકળી પડ્યા.

“હુ તુંને શું કરશ,” તેવલું ગુસ્સાથી દાંત કચકચોવ્યા.

“તમે મને મારી નાખવા માગોય, તમે મને માહરાં સગાં વહાલાં દોસ્ત આમનાવોથી દુર લઈ આવ્યા, ને હવે મને એકાંતમાં લઈ જઈને મારી નાખવા માગોય,” તેણીએ પાછી બુમ પાડી.

“તું તાહરે એને બકવા દે, ને જવાબ ના આપ, જેહાંગીર,” માથે દીકરાને મુજો રાખ્યો, “એને તો ત્યા લઈ જઈનેજ આપણે બરાબર રાવાદ ચખાડશું પણ ચાલ હવે તો ત્રેન ઉપડશે.”

પણ તેવણ નચીત ગેમવામાં છેતરાયાં. તે છોકરીએ ઉશકેરઈને પોતાના હાથની બે મુઠ્ઠીઓ એવી તો કકડાવીને તે કંપાર્ટમેન્ટની બાંધ રાખેલી કાચની બારીઓપર મારી કે ધરર કરતાં અવાજ સમેત તે બારીના કાચ ચુરેચુરા થઈ ગયા.

‘હેલ્પ ! હેલ્પ !’ તે છોકરીએ ઈંગ્લેઝમાં હવે બુમ પાડી, “એ લોક મને મારી નાખવા લઈ જાયચ હેલ્પ ! હેલ્પ !”

આ બધો દેખાવ દુગ્ધી ધ્યાનથી જોતાં પેલા બે દારતો ગલસાતમાં હવે તે કંપાર્ટમેન્ટ આગળ દોડી આવ્યા.

“હુમે કોઈની મદદ માંગવાનો અવાજ સમજ્યો, મેડમ !” કેપ્ટન બનાજીએ આવતાં સાથેજ શુન્નશતીમા બોલવાનું શરૂ કરીધું. અલગત આવાંબાઈએ કાળી સાડી પર એક ગરમ કીમતી કોટ ચોરવ્યો હતો જ્યારે માંધાપર ઉમદા વનતની ગરમ શેલ વીંટળેલી હોવા છતાં તેવણ પારસી દાખલ તુરત ચોલખાઈ આવતાં હતા પણ પેલી બુવાન છોકરી તો ત્રેવલીગ કલોક ને ઉનની ગરમ ઈંગલીશ કાળાં બુલકાંપર, ફ્રીટ જેઠેલી કેપમા તદન ઈંગ્લીશ ખુદીનોજ ખ્યાલ આપતી હતી.

તે અધોર બેરાં શું જવાબ આપવાના વિચારમાં એક પણ શુંઅવઈ ગીયાં.

“જેહાંગીર,” તેવણે હવે કંપાર્ટમેન્ટની બીજે, છેડે જેઠેલા પોતાનાં દીકરાને માહાદ માથો કે તેવણ ઉડીને તેઓ નજદીક આવ્યા.

“હુમે કોઈની મદદ માંગતી બુમ સમજી” કેપ્ટન બનાજીએ આગળ વધી પાછુ કહ્યું.

“એ તો મારાં મોહોરદારની બુમનો અવાજ હતો,” તેવણે જવાબ દીધો. “એવનની તખ્યત ઠીક નથી. મેહેરમાની કરી તેથી તમે તેની કંઈબી નોટીસ ના લેઓ.” અને તેવણે પોતાનાં કપાલપર આંગળી મુકી, તેણીનું લેલું ઠેકાણું નથીની સુંગી ઇસારત તેઓને બતાવી.

“નહિજ, એવણુ બોલેચ તે બધુ જુઠું છે !” તે છોકરીની કાળી તીક્ષણ આંખોએ તે ઇસારત છટકી ગઈ નહિ અને તેણીએ કરગરતે મીઠા અવાજે તેઓને કહ્યું, “હું કંઈ ઘેલી નથીજ પણ એ લોક મને ઘેલી ઠેરવવા માંગેચ, ઓ હેલ્પ મી ! ફોર હેવનસ સેક હેલ્પ મી ! ફોર ગોડસ સેક હેલ્પ મી ! એ લોક મને મારી નાખવા લઈ જાયચ.”

અને તે સુંદર મીઠી ગમગીન આંખો કાલાવાલા કરતી દબે તેઓ તરફ ઉંચકી.

“બધુ ઠીકજ છે ગ્રહરથો. તમને ઈનતરસીયર થવાની જરાકખી જરૂર નથી હું સર જેહાંગીર બાજેરજી છેલે આય એવણુ મારાં માય દાવેજર લેડી જેહાંગીર બાજેરજી છે. ને એવન માહુરા કમનસીબ ધણીયાણી થાય.”

જોરશેઠ નહિ મમજે તેમ તેવણે જોરીની ખાહાર ડોકાવીને તે ગ્રહરથોને કઈ કહી સલામગ્યુ કે જે ઈનજીનનાં પુકારનાં અવાજમા બરાબર સમજી શકાય નહિ. તો ખી કઈ, હેરીદીતેરી, ઘણીજ કમનસીબીની વાત છે, છુપાવવાની અગત છે, એવા એવા અછડતા શબ્દો જોરશેઠને કાને પડતાંજ તેણીએ પાછી મદદ માંગી.

“ઓ! તમે મને મદદ કરો! હું કઈ થેલી નથી એ લોક, મને મારી નાખવા લાઇ જાય.”

હવે આવાંબાઈ તે ગ્રહરથો તરફ કર્યા

“તમે ગમે ઘણાજ માયાજી છેવો, ગ્રહરથો.” તેવણુ જોયાં “મદદની જુમથી અલગત કોઈનું ખી ધ્યાન જોઆવુંજ જોઈએ આવી જતની કમનસીબી હમેશાં છુપાવવાની અગત છે. મારાં વહુ લેડી જેહાંગીર જોઈ સર્ચામ થેલાં નથી, છતાં એવણનાં મગજની રચીતી નળણી છે. ને કાકડેરીની એવણુને એકાંતમાં રાખવાની સલાહથી હમે એવણુને સ્કેડલડ લઈ જઈએય. હમારે ઘરથી નીકલતી વખતે હવે એવણુને કાંહાં લઈ જઈએ છીએની બાજર નહિ આપેલી હોવાથી આય ક્ષેત્ર એક-પ્રેસને જોઈને ખુદરતીજ એવણુ ઉશકેરાય તેમાં નવાઈ નથી પણ જલદીજ એવણુ શાંત થશે.”

આવાં ટેકવાલાં ને દમામદાર, જૈરાંને મોઢેથી નીકળેલો ખુલાસો અલગન બરે હોવાજ જોઈએ અને ત્યારે કેપટન બનાજીએ ફરફુન કામા તરફ ને ફરફુન કામાએ કેપટન બનાજી તરફ “હવે આપુને ઈનતરસીયર નહિ થયું જોઈએની” એકમેક પર ઝુંગી નજર દેડી. તેઓ હવે ત્રેનમાં પોતાની જગ્યા લેવા ઝડપથી કર્યા કે તેજ કરગરતા અવાજે તેઓ પાછા અટકી પડયા.

“ઓ! તમે લોક મને ના છોડી જતા! એવણુ જે ખી જોઈયાંય તે તમે ના માનતા! એ લોક માહુરાં દુશમન છે! એ લોક મહુને મારી નાખવા માંગેય! જોદાયને ખાતર મને એ લોક સાથ એજલી ના છોડો! જોવો, હું કઈ થેલી નથી ને મારા મગજની રચીતી ખી નળલી નથી. પણ એ લોક એમ કરીને મને એકાંતમાં મારી નાખવા લાઇ જાય!”

“રીયલી મારાં—” પણ કેપટન બનાજી બોલતો અટકી પડયો.

જેહાંગીર હયાં વચમાં હસી પડયા.

“જો તો થેલાપણમાં એક જલ્લનો ધખારો તો હોયજ” તેવણુ તે લોકને સમજાવ્યુ “પણ હું એક સાધારણ અક્કદથી તમને પુછવાની રમ લેવુંય જેનટલ મેન, કે જો મારા મોહોરદારને નુકશાન પોહોઆડવાનીજ મારી મેકસદ હોય તો હું હયાં ભર રેલવે સ્ટેશનપર લાવુંખી કે એ આઈદયાજ પ્રીપ્રોસટરસ છે.”

તેવણને વેધારે બોલવાનો વખતજ રહ્યો નહિ ગાર્ડની વીટીસતનો મંવાજ આવ્યો ને તે ત્રેન હવે ધીમેથી ચાલવા લાગી. તે બે ગ્રહસ્થોએ હવે ઘણીજ ઝડપથી પાસેનાંજ કપાર્ટમેન્ટમાં કુદકો માર્યો અને ધમધમ કરતી કેં તે સ્ટોચ એક્સપ્રેસ સ્ટેશનની બહાર પડી.

હવે જેહાંગીર ઘણાજ ગુસ્સાથી પોતાની મોહરદાર તરફ ફર્યો

“હવે બીજી વખત તું ભુમપાડ ને હું તારી બરાબરા વલે કરશ”

“હું ભુમં તો પાડવાનીજ” તેણીએબી યલતા ‘ગુસ્સાથી જવાબ દીધો, “જેની ત્રેન દરેક સ્ટેશનપર થોભશે કે હું મદદની ભુમ પાડશ ને જરૂર કોઈ ત્યારે મારી મદદે આવશેજ.”

“એને એક કલોરોફોર્મનો દોઝજ કાંચ નહિ આપ્યો જેહાંગીર ! એ તો આપરી ફેલેતી કરવાજ બોલીય !” હવે આવાંબંધની બીં ગુસ્સાની, સ્તીભ ચઢી ગઇ.

તેણીનાં પરવાલાંસમ હોઠો ઉપરી એક નહિ સમજવા ગમે તેવું કઠોર હંચુ બાહાર પડ્યુ.

“હા કાંચ નહિ આપી દીધો ?” તેણી તીરસ્કારથી બોલી પડી “તમારાં સુકયાનાં સ્કેટલંડ લઈ જવાની મેડિનતથી કેવી થયી જતે ! હજુર તેનાં કરતાં તો તમે મને મારા લગનનેજ દિવસે કંઈ ખવારીને સુવારી દેવી હતી ! તોજ બેહેતર થતે !”

“આય તમે સમજોચ કે માય ?” દીકરાએ માયતુ ધ્યાન બેચું.

“હા. હું બધું સમજુંચ” તેવણે ધીક્રાર બતાવ્યો

“એ છોકરીમા સુદલ શરમ જેવી ચીજજ નથી.”

“લીસ્ટન તુ મી ગોરશેદ,” જેહાંગીર બોલ્યા. “હું તુને મારા પુરાણા ખાનદાનનાં કસમથી કેહુચ”-

તેણીનાં ફરી પાછાં એક તુચ્છકારભર્યાં હસવાંથી તેવણ આગલ બોલના ચુગ થઈ ગીયા.

“તમારાં ખાનદાનના કસમ ?” તેણી ધીક્રારથી, નેણ જમાવી બોલી, “એ તમારા કસમ તમારી પાસેજ રહેલા દેશે ‘એ તમારામાં અને તમારા માયમા વાડ ખાનદાની લોહી કે લાગણી હોતે તો તમે મારા આવા હાલ કરતે નહિ એક નિરદોશ છોકરીનો ખ્યાર ને હક મેલવવા હબાર, જુદા જુદા ફરેણ બીછાવેલા તે માણસના બોલપર વિસ્વાસ કેવો મુકવાનો ! આ ! તમે એવા જુદા કસમ આતાં જરા શરમાવો !”

તેવણે પોતાનાં હાથની મુકકી તેણી તરફ ધુણાવી. જોરશેદનાં તાણાથી તેવણને જીવ બાણે નીકળીજ ગીયો.

“આ ! તમારા ખાનદાનના કસમથી, જેહાંગીર જરૂર તમે મને મારો,” તેણીએ પાછી તેની મજાક દીધી “એક વખત તો તમે મને હાથ ઉચકી મારી ત્યારે

ખીજી ઘણત મારતાં તમે શું કરવા અટકોય? આય સામને તમારાં માય બેઠાંય તેની તમે શરમ સજોય કે ?”

“તું સર્થામ ઘેલી છે છોકરી! હુમારાં જ્ઞાનદાનની મથકેરી કરતાં તું જરાકખી શરમાતી નથી.” આવાંબધ છેડાંયા.

“લીસ્તન જોરશેઠ, તારૂં આય બધું જોનમન્મ કહ હુમારી આગલ ચાલશે નહિ. હું કસમથી તુને ‘કેહુંય કે જો તું જરાક ખી જુમ પાડશે તો તુને હું આય ગાડીમાથી ઉતારીને સીધી એક વ્યુનેટીક એસાયલમમાં લઈ જઈને નાખસ. સમજી !”

જોરશેઠ ચુપજ બેગી રહી.

“હું જરૂરજ લઈ જવશ. મારીજ ફેવરમાં વધું જશે તારી માય વટીક-હમતાં તેમાંજ સળદેય” તેવણે ભાર સુકી જોલવા માંડયુ.

“મારાં ગરીબ માય !” તે જાપડી દુઃખથી પુકારી અને ગરીબ તે ગિથારી ધાન્તીથી પોતાની બેઠકમાં નીમોમ અટેલઈ પડી.

“હું બસ એમજ કોઈને કહેવું કે તારૂં મેડનેસ એધે ઉતરેલું છે, તો કોઈખી ખરૂં માનશે. હુ તારૂં બધી જુકી વિચિત્ર યોડોસો જાહેરમાં લાવી પુરવાર કરજ કે તારૂં મગજ પાધરૂં નથી. હમણાજ તે મોટી મોટી ધીસોથી મેશન ગમળયું તંજ શુ પુરવાર નહિ કરશે? તુને ઘેલી ઠેરવવાંમાં મને કંઈજ મુશકેલી પડવાની નથી જો તે ફરીથી એવો સીન કીધોય તો તુને વ્યુનેટીક એસાયલમમાં જરૂર પુનશ હું કસમથી કહુંય.”

ગરીબ તે જાપડી! તેણીતુ જગર આય હેવાન્યતથી ઠકુગાર થઈ ગયુ અને તેણીએ પોતાનો સુદર રહેશે બે હાથો વચ્ચે ઢાંકી દીધા કે જ્યારે તે ત્રણે પોત પોતાના વિચારમા ચુપ બેઠાં.

૩

૩

૩

૩

“આય ઘણીજ અબયખીની વાત છે, શીલ,” હવે પાસેનાજ ક પાર્ટમેન્ટમાં પેલા બે દોરતો એળલા પડતોજ કેપટન બનાજીએ કહયુ, “જો બેજ મીનીટ આપણે ત્યાં થોભ્યા હોતે તો બધું લોક લોક થઈ જતે પણ સાફજ થયું કે જેન જલદીજ ઉપડી ગઈ મને કંઈ એ છોકરી મેડ દેખાતી નથી”

“મનેખી એમજ લાગેય વોટ એ પીટી! હુ તે છોકરીનો ગમગીને ને લવચી ફેસ કદીખી જુલય નહિ. તેણીનો મીઠો અવાજ વટીક માફગ કાન આગળ સદા ગજગણયા કરશે તું શુ ધારેય મેક, એ લોકની મક્કસ એ જ્યુટીકુલ ગર્લને હેરાન કરવાની તો નહિ હોય ?”

“માય ડીવર બોય, જુલમ પાડવાના અગાઉના દિવસો જુકી બા. આય ત્વેટી-અથ સેનચરીમા કોઈ પોતાની બેરીઓને તુકમાન કરી શકતું નથી. એમ તે કહ

હોય? જો તેઓની મકસદ બુરીજ હોય તો આવા ભર રેલવે સ્ટેશન પર તેઓ એને લાવવાની હિમત કરે નહિ. તું જ ભેની કે એ લોક તે છોકરીની ચીચારીથી જરાકબી ખીધેલા જણાયા નહિ. તેજ શું દેખાડેય?"

"મને એ બેરેનેટનો રહેશે જરાક થઈને ગમતો નથી ને વળી એની માયબી કેટલી મગર જણાતીતી!"

"ખરેખર અજબ જેવીજ એ વાત છે." તોબી કેપટન બનાજના દીલમાંનો વસવસો ગયો નહિ. "આપણી ત્રેન સ્ટેડ્ડ પર થોડી મીનીટ થોભશે તેટલાં આપણે એ લોકનાં કપાર્ટમેંટ આગળ ખબર પુછવાને એક ફેરા માત્રી આવશું ને અંદર શું રાહાવાત છે તે બેઠશું."

અને તેઓએ તે ત્રેન થોભતાં તેમજ કીધું. જેહાંગીરે તેઓની તરફી માટે હસી હમીને ઉપકાર માન્યો.

"એવણુ હમણા નો ઠીક છે, ચડ્સો," તેવણે જવાબ દીધો. "માહરં માય ખરાંજ પડ્યાં, એ તો હમે એવણુને કહ્યા લઈ જનાર છીએ તે પહેલેથીજ નહિ જણાવેલું હોવાથી એવણુ એટલી હદ સુધીના ઉશકેરાઈ ગયલા."

તે જો દોસ્તોએ બાડી આંખોએ તે કલાસની અંદર નજર કીધી. તે કીકકો મુંદર મુખડો બીજી બાજુએ ફેરવાયેલો હતો ને તેણીની ગમગીન આંખો નીસોસ પડેલી હમણા બંધ હતી. તેઓએ થોડીક મીનીટ થોભી પાછી પોતાનાં કલાસમાં બેઠક લીધી.

"માહરં તો જા હવે પુરી ખાત્રી થઈય કે પેલી ખુદીકુલ છોકરી ઘેલી છેજ નહિ," ફરફત કામને મજબુત વહેમ ગયો.

"હું જેવો પાછો લંડન ફેરશ તેવોજ આય મોટી ફેમીલીની ખબર કહાડશ ને જો મને કઈબી એમા કગાઈ માત્રમ પડીય તો હું એ લોકને એમ એ ગરીબ છોકરીને હેરાન કરવા માટે હું જરૂર સ્વાદ ચખાડશ."

તે ત્રેન ધમધોકાર આંગળ વધતીજ ગઈ અને હવે ગરમ અગતી જયોર સાંહાજનાં અઝકલામાં બદલાતી ગઈ. તોબી તે ત્રણ જણે પોતાનાં વિચારમાં ચુપજ બેસી રહ્યાં. ખોરશેદ બેઠક પર અઢેવઈને જહારનો દેખાવ નીહાલતી હતી. લીલાં કંજર ખેતરો, સડસડાટ વહેતાં નાના નાના ઝરાઓ પર બધાયલ નાનુક પુલો, આઈલના કુલોથી ઠંકાયલા ટાવરવાળાં બુનાં દેવળો, નાના કોટેજોસોથી સરાયલાં ખેતરોવાળાં રાનકદાર ગામડાંઓ એ બધું તેણીની આંખો સામેથી ઝડપથી પસાર થતું જેતી ખોરશેદ ઉદાશ બેઠી હતી. સાહાંજનાં અઝકલાંથી બદલાતું વાદલ, આંખા પડતાં તડકાંનો ઉભસ બી તેણીએ ધ્યાનથી તપાસ્યો. એકબી શખ્દ આટલા કલાકોમાં તેણીનાં મુખમાંથી બહાર પડ્યો નહિ. તેણી જેગની તેમ આટલા કલાકોવેર સ્થીર આય બધો દેખાવ તપાસી અઢેલઈને બેસીજ રહી રાત વધતી જતી બેઈને આવાંબઈએ તેણીને વિચારમાંથી જગાડી.

તે જેન આગલ વધતીજ ગાઇ ને ખીલ એક કલાકમાં તો તે જોબરડીન જઈ થાલી. ત્યાંથી તેઓ ગાડી કરીને કીલરેન પુયાં તે કીલરેસ સ્ટેશનપર તેઓ થોડો વખત થોડ્યા કે જ્યાંથી તેઓને ગલેનકેર હંકારી લઈ જવા એક રકોચ નોકર હાજર થયો.

તેઓને ગલેનકેર પુગવા માટે ગાડીમાં કલાકોનાં કલાકો વેર મુમાફરી કરવી પડી. ત્યાંના સ્ત્રીઓ વસ્વાટ વગરનાં ઉભરદ, એકાંત ને ખરખચદા હતા. માર્ગમાં તેઓ ની નજરે એકબી ઘેર, એકબી દેવલ કે એકબી આદમ પડ્યું નહિ. ઉચા ખરખચદા ખડકો, વાદલાંઓમાં ઢંકઈ ગયલા માલાંઓ સાથના મસમોટા પહાડો, જમરદસ્ત હુંગરો, અને એ ગાંધાની ઉપર છવાયલું વાદલ કે જ્યાં ગરૂક પક્ષીઓ ત્યાંની શાંત હવામાં ઉપર અને ઉપર ઉડતા નજરે આવતાં હતાં.

ખચીત તે સ્કોટલૅન્ડ માલેલો, સર્વથી ઉભરડ, ખરખચદો ને દરામણી સીન હતો. અને દરેક દગલે તે ગાડી તેઓને યુધરેલી હુન્યામાંથી દુર ને દુર એકાંતમાં જઈ લઈ જતી હતી તે મોટા પહાડો ને ખડકો જાણે ગાંધા ધુમ્મસથી વીંટલઈ ગયલા હતા.

ખોરશેદ અને મેહેરનાં આંગમાંથી તે આ દેહેસ્ત ઉતપન કરે તેવા દેખાવો જોતાં કમકમાતની ધુજરીઓ પસાર થતી ગઈ હુવે શું થશેના ધાસ્તીભર્યા નિચારમાં તે બાપડીયે પોતાનો ત્રાવર્લોંગ કોટ ધાસ્તીથી પોતાની આસપાસ મજબુત વિટાળ્યો. એકબી ક્યાંદેનો સંખુન, એકબી ગવાજ, તેણીના ધાસ્તીથી ચીપતઈ ગયલાં ગળાંમાંથી જાણે નીકળી શકયોજ નહિ.

“ચાલો પેલું રહ્યું ગલેનકેર!” આવાંબાઈએ એક ગળાવર કાસલ તરફ આંગળી બતાવી સર્વજ્ઞ ધ્યાન ખેંચ્યું. “ત્રીસ વરસ ઉપર જેહાંગીર, હું તારા બાપ ને તે છુડા બેરોનેટ સાથ થોડા દિવસ એજ કાસલમાં શુબરવા તુને નાસ્લો લઈને આવેલી.”

મેહેર ને ખોરશેદ બાપડાંઓ આ ખુલાસો સાંભળતાં દઘધેજ ગીયાં. આવાંબાઈ, જમાને બાધેલ, ને ઘણું ફરેલાં ઉસ્તાદ બિરાં હતાં તેમાં શું શક?

ગલેનકેર કંઈ લાંગેલું ખડીયર હતું નહિ. પણ તોખી આય એકાંતમાં, મોટા ખડકપર બંધાયલા જમરદસ્ત કે કાસલ કરતાં તો એક ખડીએર સાડું કેહેવાય. જાણે ગલેનકેર કાસલનો ઇતિહાસ તે સ્કોટલૅન્ડનોજ ઇતિહાસ કેહેવાતો હતો. એજ ગળાવર કાસલમાં રાજવંશીઓ અને ઉમરવોએ ઉતારો લેવા સાથ એજ કાસલનાં માલિકોની કસ્યાઓ સાથ રકોચ રાત્રીઓ લગનના આકથી બેઠાયલા કેહેવાતા હતા. તે કાસલની જમરદસ્ત મજબુત દીવાલોએ ઘણાક ઘેરઓ સામે ટક્કર છુટ્ટેલો કેહેવાતો હતો અને હંજુરળી તે દીવાલ તેનું રક્ષણ કરના માટે આસ્તેવાર ઉભેલી જણાતી હતી.

તે કાસલનો આગલો ભાગ ખડકની કોરે કોરપરજ પુરો થતો હતો અને નીચે એક ગળાવર દરયો અરડઈ પડેલો જણાતો હતો. જમરદસ્ત મોજાંઓ, તે ખરખચદા

ખડકને અથડી પાછા હઠતા હતા અને તેમ કંઈ સેંકડો વરસો વેર અડકયા છતાં જાણે તે ખડક જેવો ને તંવો - મુસ્તકીમ ખડો ઉભેલો હતો.

ગલેનકેર કાસ્ટલમાં પાછલા લાગ ઉપરથી દાખવ થવાતું હતું ત્યાં સડસડાતે ચઢવા માટે તે ખડક ને કોતરીને સપાટ રસ્તાઓ બનાવેલા હતા. હાલનાં વખતમાં તે કાસ્ટલ કવચીતજ વપરાસમાં લેવામાં આવતો હતો. અગાઉ તે કાસ્ટલ ચેરટર લે ના લોર્ડ સોની મતા કેહેવાતી હતી પણ, કંઈક સળભોસર તેઓએ આ કાસ્ટલ પચાસ વરસની વાત ઉપર એક ગાંબા ઉમરાવને વેચ્યો હતો. ને હાલ તે અર વીલ્યમ તેમપલની મતા હતી તે બેરોનેટની ફ્રાંસી આ ઉજ્જડ રોકોતીશ રેહેકાણની થોડીજ દરકાર ધરાવતી હતી. ગરાળર ત્રીસ વરસની વાત ઉપર બુઢા સર વીલ્યમ તેમપલે પોતાનાં 'કરોડપતી' પારસી દોખત ને તેની મોહોરદાર અને ગચ્ચાં માથે આય કાસ્ટલમાં થોડા દિવસ ઉતારે લીધો હતો. પણ તેઓને આ ઉજ્જડ કીલ્લામાં કર નહિ પડ્યાપી તેઓ જલદીજ પાછા લંડન ફર્યા હતાં. ત્યાર પછી તે બુઢા બેરોનેટ અને તેન જવાન 'ફરાઓએ તે જર્મ્યાને 'ઝાંખીને ખી જોઈ હતી નહિ તો શું પણ યાદ વટીક કરતા હતા નહિ ત્રીમ વરસ પછી એજ કાસ્ટલમાં લેડી જેહ-ગીરે પોતાના વહુ દીકરા માથે એકાતમા રહેવા જવાની ખાહેશ દેખાડી ત્યારે તે બુઢા ઘણાજ આજ્ઞ તેમજ ખુશી થયો. તેને તો તે પુરાણ દોખતનાં બેરી છોકરાને જુદાં જુદાં ગામડાઓમાં આવેલા પોતાના અગ્રજ્ય બાગલાઓમાંના કોઈને ખી પસંદ કરી વપરાસમાં લેવાની બોહોંશ કીધી પણ નહિ હાવેજર લેડી જેહંગીરની 'તે રોકો-તીશ કાસ્ટલમાંજ રહેવા જવાની ખાહેશ જાણી તેને મોટી ખુશીથી ગમે ત્યાં વેર તે વપરાસમાં લેવાની પરવાનગી આપી.

તે મોટી ગજવર જગ્યાની સલાહ અર્થે 'ત્રણજ જણતું' નાનકડું 'કુટુંબ' ત્યાં વસતું હતું અને તે ત્રણ જણતું કુટુંબ, વડો મુઠ્ઠાઈ આંદરે લેકલેન, તે-મોહોરદાર એલ્મવી અને તેઓની લત્રીજ એવીસમાં સમાઈ જતું હતું.

ઉઝસ માટે ત્યાના મોટા યોગાનમાં સંખ્યાબંધ મસાલો ખલતી કીધી હતું મુંગાઈને કુશાદે જહાગીર હોલ, કલકલાનો જાણીતો મોટી કાસ્ટલ અને લંડન મોટી મેનશન જેવા મોગ મોટા મેડલોની આહોમલાલી અને એશઆગમ પદ આય જાતનો એકાતવામ જીવને ધાસ્તીથી ઠડો કરવાને બેસ હતો. પત્થરના મો-પસાર થવાનાં માર્ગમાં તેલની ખતીઓ ખતકે ખતકે મલગાવી સુકી હતી. જે ગધા વચ્ચેથી તે ત્યાર જણાઓએ રજાદા જીવે રસ્તો કાઢ્યો.

બુઢા આદર હવે નમતો જેહાગીર નજીક આવી ઉભો ને તે ત્યારે આર જણને રસ્તો બતાવતો આગલ આગલ આલ્યો.

દાદરપર ચઢવાનો રસ્તો માલમ પડતાજ આવાગઇએ તેને જવાનો હુકમ કીરે અને તેજણે, તે ત્રણ જણને પોતાની પાછલ દાદર ચઢવાની ઇસારત કરી પેહલ પોતે ચઢવા માડબુ; તેઓ દાદર ચઢી થોડાક નાના નાના ચોરડાંઓની હાર આગ આવી ઉભાં.

આવાંબાઈએ તે સખ્યાબાંધ જોરડાઓ માહેલો. એકેનો દરવાજો પોરપરાક ખુલી નાખ્યો.

તે જોરડાની અંદર એક નાની સઘડીમાં જોરડાને ગરમ રાખવા માટે આતશ બલતા હતા. અને અજવાલા અર્થે જોરડામાં એક નાની તેલની બતી સલગાવેલી એક તેબલપર મુકેલી જણાતી હતી. આ બે નીરદોશ નાની છોકરીઓ, આટલો બધો વખત હવે શુ ઘશેના ગમગીન વિચારમાં કંઈકને શુપચુપ બધું જોયા કરતી હતી.

હવે આવાંબાઈ, દધઈને કીકડી થઈ ગયલી જોરશેદ તરફ ફર્યા

“આય તમારું હવે પછીનું ઘેર છે.” તેવણે જોરશેદનું ખાંબરું જોયી તે જોરડા ગમ આંગળી બતાવી. “આય નાનો જોરસ જોરડા તમારા સુવાના વપરાસ સાડ છે અને જ્યાંમુખી તમે તમારા વરની મરણને તાબે થશો નહિ ત્યાં મુખી આ બે ત્રણ જોરડામાંથી તમે બહાર નીકળી શકશો નહિ. મમજો લેડી જોરશેદ બરજોરણ કે બીજાં પચાસ વરસથી તમે તમારી જોહોંશ ચાલુ રાખ્યો તો બીજાં પચાસ વરસથી તમને હયાં કેદ રાખતાં હશે તમારી ઉપર જગણી દયા બતાવશુ નહિ.”

“સરતનલી !” હવે જેહાંગીર વચમાં પડયા

તે ગરીબ હાલેલી, નાસીપાસ થયતી, મગરૂર, કમનમીગ છોકરી એક તીરકારનું હમડું હતી પડી.

“હું તમારી બે જણની સરતો હતુર બી તુરકકારી કાહુચ. તમે બે ઘાટકી, અદેખાં ને હલકત માય દીકરાની, મને એક ટચાકરીભાર બી ફરકા નથી. હું તમારા પુરાણાં નામીયાં ખાનદાનના કમમથી કહુચ કે મને તમે બનેની જરાકબી પરવાહ નથી.”

આય જાતના તે છોકરીનાં હિમતભર્યા બોલવાનો કશેબી ઉત્તર નહિ દેતા આવાંબાઈએ જોરશેદને તે જોરડામાં ધકેલી બહારથી દરવાજો બંધ કરીધો.

તમારું ભુલકાંઓ માટે!

તમે તમારા મનની ખીચવણી માટે અનેક જ્વતનુ વાચન વાચો. તમારું નાના ભુલકાંઓના મગજની ખીનવાણી માટે બહુ વાચા વખતથી તેમને આપસા જેવા વાચનની મોગી ખોટ હતી તે ખોટ પુગી પાડયા

“બાલજીવન.”

નામનું મન્વિત મારીક ગ્રંથોએ ચાતુ ર્પયથી ગર ક્યું છે, અને બાળકોમાં તે બહુજ ઉમંગથી આનંદાર પામ્યું છે તમારા છુટાઓ અને બુચીમામોના હાથમાં બેધડક મુકી શકાય એવા સુંદર ચિત્રો, સહેલી બાબા અને નિર્દોષ વાચન આપના આ એકપુગ બાળકોના સચિત્ર મામીયાના આકક યના માટે આજેજ લખો. નમુનો મોન્વી આપવામાં આવશે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩)

હિંદ બંદાર રૂ. ૪)

છુટક નકલો રૂ. ૦-૧૦

બાલજીવન કાર્યાલય,

શેરે બીહારી, મોંગરન રોડ,

મુબઈ નં. ૭.

ફંડુબાઈમાં મેમર્મ એન એમ. નિપાકી, પ્રીન્સેસ સ્કીટ તથા વચનજ પરમાનંદ સાહે વાચા, જાણાદેવી રોડ, એમને ત્યાંથી પણ ઉપનું માસિક મોગી શકશે.

“તમારા ઓરડાઓ માહુરી બાજુમાંજ આવેલા છે, મીસ હેનડરમન. તમેજો જઈને હવે આરામ કરો,” અને એક લાંબા દિવસની ઠાકવી નાખનારો મુસાફરો પછી સૌ સૌ પોતપોતાના ઓરડામાં આરામ લેવા ગયાં.

પ્રકરણ ૪૭ મું.

કેદખાતું.

ખીલ સહવારે સદ્ગરેથી ઉઠીને પોતાનાં નાનકડાં ઓરડાની તેવીજ નાદ્વી ખારીએથી તડકાથી ચળકતાં દર્યાના પાણી જેવા ઓરશેદે બાહાર દોડાવ્યું. અરડખ પડેલા, પોખાલ દર્યાના ઉછળતા મોત્ત જોઈને તેણીએ, કકલાત અને ધારની સાથે પોતાનું ડોકડું તુરત અંદર ખેંચી લીધું તેણીએ પોતાની તીક્ષ્ણ આંખોએ ઓરડાની ચોખ્ખાતું ફેરવી. આય કેદખાનામાંથી છુટવાની કંઈખી આશા કંઈખી રસ્તા હતો કે? એ નહિ!

દર્યો ઘણાજ નીચાણમાં આવેલો હતો. તોફાનને વખતે કાનનાં બેહર ફાડી નાખતા, ખડકને અથડતા મોત્ત એના અવાજે એક ઈનસાનને ઘભરાવી નાંખવા બાસ હતા.

તેણીએ ફરી પાછી બીહીતાં બીહીતાં જરાક નીચે નજર ફીધી. દર્યાઈ પક્ષીઓ હમણાં બધા ઉડી ઉડી ને ખટકે ખટકે ખડકો પર ગોઠવઈ બેઠેલા હતા. એ દયાહુ ખુદા! આય હમેશા ઉડ ઉડ થતાં પાણી ને આખો દિવસ ને રાત ઉછલતો દર્યો કોણથી જેવાય? એક દુ ખની ધીમી ચીચ્યારી પાડી તે ગરીબ છોકરીએ ખુદાની મદદ માગતી ઢપે પોતાના હાથ ઉચ્ચા ફીધા. એ ખુદા! આય ઉજ્જડ જગ્યામાં કોઈ બી તેણીની મદદે આવશે કે? શું આખી જીંદગી તેણીને આય દર્યો જેવામાંજ પસાર કરવી પડશે? ઉછળતા પાણીને ચાહુ અવાજ અને આય જે ઓરડાની ઘમઘોર ચુપકીદી અચ્ચીત તેણીને મેદ કરી નાખવા બચ હતી.

“ઓ પરવરદેગાર! તું મારી મદદે કોઈને બી મોકલજે!” ને ઓરશેદે દુઆ માંગતાં પોતાની આખો આસમાન ગમ ઉંચકી.

તેણીની ભુવાનીની આશા, સુખ, ખ્યાર, મોજમજાહોનો અતે આવો અત આભ્યો? આય એકાંત દર્યાઈ કાસ્તલના નાના ચોખદા ઓરડામાં, જનમવેર કેદ પડી રહેવાનાં વિચારથી તે કમનસીબ છોકરીનાં દીવમાંથી એક ઉડી હાથ નીકળી પડી ને તેણી તે ખારીની બેરપર માથું ખટકી જીગરતોડ દચકાં ખાવા લાગી.

હુયાંથી બચવાની કંઈ બી આશા તેણીને દેખાઈ નહિ સીવાય કે તેઓની મરજીને તાબે થવું ને તેઓની મરજીને તો મરતાં બી તેણી તાબે થાય નહિ. આવા દુ.ખમાં લાવી નાખનાર ખાસ પેલી ખુબસુરત બલાની માફક માફ તો તેણી કદીખી મોગે નહિ

ઢરીઆની કંડી પુકંથી તેણીનાં કાળાં બુવડાં ફર ફર ઉડતાં હતાં. તેણીના આંગમાં કંડીનું છલુ લગતણું ભરાઈ આવ્યું છતાં તેણી ત્યાં રડતીજ, ડચકાં ખાતી ઉભીજ રહી.

ધીમેથી બારણું ખોલી મહેર, અંદર દાખલ થઇ. તેણીએ સંભાળથી પોતા પોતા પાછળ તે બારણું અલગ પાડી પાડી તેને, બી તે રડતી છોકરીને સંસારે સંભળાયો નહિ. મહેરે, ધીમેથી તે બારણે વટાવી બારી નજીક ઉભી રહી, દયકાં ખાતી બોરશેઢનાં બરડા પર પ્યારથી હાથ ફેરવ્યો.

તે કમનસીબ છોકરીની આય કેવી હાલત જોઇને દયાળુ દીલની ગહેરને ઘણું લાગું. તેણીની ખુબ આંખોમાંથી બોરશેઢને રડતાં જોઇ આંસુઓ ટપકી પડ્યાં.

“બોરશેઢ બાનુ, તમે શું કામ બોટલા બધા રોયો?” મહેરે ધીમેથી પુછ્યું.
તેણી હવે રડતાં અટકી પડી. આય દયાળુ છોકરીને મહેરે તેણીએ જે બળ અભયળીમાં ઉંચે જોઇ રીકયો.

“જો મેગી! બોરશેઢ તે ભાલી છોકરીને પોતા પાસે ઉભેલી જોઇ પાછી રડી પડી. “જો મેગી! આપણને એ લોક હયાં શું કામ લઈ આવ્યાં?”

મહેર બાપડી શું જવાબ આપે? તેણી ચુપજ ઉભી. “ચુપચુપ મને મારી નાખવાજ એ લોક હયાં લાયા કેની!” મહેરને ચુપ ઉભેલી જોઇ તેણીએ પાછું બોલવા માંડ્યું. “પણ કંઈ નહિ, એ લોક મને રીગાવી રીગાવીને મારસે તો બી હું એ લોકને તો મારી નખલઈ બતાવાનીજ નથી.”

આય મગરૂબ બોરશેઢને આવાં દુ.ખની વળતે બી હિમત રાખવા માટે મહેરે મનમાં આફરીન કીધી. તેણી હજુરબી કંઈબી જવાબ આપ્યા. બિનાં દયાના ઉછડતાં પાણીને જોતી ને ચુપજ ઉભી.

“જો મેગી!” બોરશેઢ પાછી કગલી પડી “આય જગ્યા તો જો! આવી એકાંતે આવી બીહામની જગ્યા મે કોઈબી દિવસ જોયલી નહિ, આય બડક પરનાં બળ વર દયાઈ કારતલમાં હું કેમ જનમ કહાડયો? જો મેગી! માફ શું થયો?” અને ફરી પાછી તે છોકરી દયકું ખેંચવા લાગી.

“બોરશેઢ બાનુ” આપણે ધીરજથી નાહાસવાનો રસ્તો શોધવો જોઈએ. હું બી આય ઉછડતા દયાને આહુ જોયા કરેય તો જરૂર થેલી થઈ જવશ.”

આય જે સુદર છોકરીઓ વચ્ચે કંઈબી અતર હવે રહયો હતો નહિ, જો કે મહેર બોરશેઢથી પોતે કોણ હતી ને શું મકસદથી તેણી એક કમપેનચન તરીકે હયાં આવવા પાત્રી હતી તે છુપાવ્યું હતું છતાં જોતાં સાથે ગમી ગયત્રી આ સુદર છોકરીપર લંડન આવતાં સાથેજ બોરશેઢે બેઠકક વિચાસ મુકી પોતાનું બધું દુ:ખ રડી દીધું હતું. મહેર બિચારી પોતેબી હાલતે આય કિલ્લામાં કેદ પડી હતી. તેણી એજાલી ને અંજાણ હયાંથી જઈજ કેમ શકે? અને કોઈપર બી છુપેથી

કાગલ મારફતેથી જે સખુન જણાવી દેવા તેણી કાઠાં છુટી હતી? દરેક દમલુ તેણીને આવાંબાઈને પુછીનેજ લરવું પડતું હતું. આય છોકરીને તેણી તરફની આટલી બધી કાલજ માટે ખોરશેદનું હૃદયું લરઈ આવ્યું અને તેણી મેહરના ખભાંપર માથુ નાખી ફરી પાઝી દયકાં ખાવા લાગી.

મેહરે ખોરશેદનાં સદેદ કપાલપર ઘણીજ માયાની એક મીઠી કીમ લીધી.

“જે મેગી હીયર, તું મને આવ્યુંજ કેહે કે એ લોક મને હયાં મગજથી એમ ગજ બનાવવા તો નથી લાયાં?” અને ખોરશેદે કાકલુદીથી મેહરની આંખોમાં નેચુ.

“હું કેમ કહી શકું, ખોરશેદ!” મેહર તેણીનું માથું પસવારતાં બોલી. “શું ધારવું તે મને પોતાનેજ નથી સમજ પડતી. તમે તમારા ધરને બહુજ ઉશ્કેરી સુકયાય.”

“હા” અને એક ઉડો નીસાસો ખોરશેદે નાંખ્યો.. “એની આય ઉઘાડી ખારી તું જે! જે કદી એ મને એ ખારી પર ઉચકી દર્યામાં હોમાવી દેવાની ખી, ધમકી આપે તો ખી હું એની મરજીને તાળે થવશ નહિ.”

મેહર શુ બોલે? આવી વ્યતની હડીલઈ અને મગરૂખી પર તેણીએ ઉડો દમ ખેચ્યો.

“જેવ ખોરશેદ,” મેહરે ધીમેથી તેણીનાં કાન આગળ બોલવા માંડ્યું, “આપુને નકામી વાતમાં વખત નહિ શુભાવવો. જોઈએ પણ હયાથી નાહાસ્વાનો કોઈખી રસતો આપુને ધીરજથીજ શોધી કહાડવો જોઈએ.”

ખોરશેદે શકથી પોતાનું માથુ ધુણાવ્યું અને મેહરે પાછું આગળ બોલવા માંડ્યું.

“જે કે આપણે, આપણી ઘોરમાંથી જીવતાં નીકળવાની કોશિષ કર્યે તો તેમાં ફાવ્યે પણ આય કાસટલમાંથી તો નહિજ. તુંજ જે કે. આય કાસટલમાં આવવા જવાનો એકજ રસ્તો છે. ને તેની પર ખી વરી છુદા આટુની રાત દીનની ચોંકી છે ને દરવાજાની કુચી ખી પોતાની પાસેજ રાખેજ ને જેને ખી બાહાર જવું આવવું હોયજ તેને પોતે દરવાજો ઉઘાડી ઘાંકી આપેજ. તમારા ઘોરડાને ખી આવાંબાઈ તાળુ મારેજ ને તેથી અહીંથી નાહાસવાતું જે કે નહિ બની શકે તેવું છે ખરૂં છતાં આપુને કંઈ ખી કોશિષ તો કરવીજ પડશે.”

“ત્યારે તો એ લોક મને ઘેલાજ કરવા અહીં લાવ્યાંજ કેની, તું મને મલા લજે. માહરો માયજ ખી ખીચારાં એમજ ઘેલાં થઈ ગયલાં હતાં. મેગી બહાલી તું મારી પર ધ્યાન આપજે. ને કંઈખી ફેરફાર તું મારામા જોઈ તો મને ચેતાવજે” અને તે વહાલી છોકરીનું માથુ નાસીપાસીમા ઝુમી પડ્યું.

“માહરી ખોરશેદ,” મેહરે ખ્યારથી તે ઝુમી પડેલું માથું પોતાના હાથો વચ્ચે પકડી ઉચું ધર્યું “ખોરશેદ મને તાહરી સાથે બધોજ વખત કંઈ આવાંબાઈ રહેવા દેવાના નથી. એવને આજે સહવારેજ મને કંઈ તાહરે માટે કહેવા બોલાવેલી,” અને મેહર બોલતી અટકી ગઈ.

જોરશેદે અચરતીથી મહેર સામું બેયુ “શુ કહેવા બોલાવેલી?” મહેરના બને હાથો પોતાના ધુજતાં હાથોમાં પકડી તેણીએ મહેરની આંખોમાં સીધું બેયું. “બે મેળી, મને તુ સાચુંજ કહી દે કે તુંને શું કામ આવાંબાઈએ બોલાવેલી?”

“હું ગધું કહેવશ જોરશેદ મને તાહરી કદર કરવાની છે. તેઓની નહીં. તુને બચાવવાની માહરી ફરજ અમશુંચ.”

આવાંબાઈએ આજે સહુવારે મને પોતાનાં ઓરડામાં બોલાવી. એવણનાં ઓરડાઓ કંઈ તાહરાની માફક જાલી ને દર્યા બાત્રુએ નવી આવ્યા, બધી સગવડોથી ભરપુર તે બે માથ ફીકરાના ઓરડાઓ છે. હું ગઈ તેવીજ એવણે તો માહુરી શુંપ-ટીટી તાબેદારીની વળાણ કરી માહુગ હાથમા ૨૦ પાઉડની એક નોટ સેરવવા આયાં પણ મેં તે લેવા ઉપકાર સાથેના પાડી. પછી એવણે તાહરે સાડ બોલવા માંડયું.”

જોરશેદનો મીઠો ફીકકો ચહેરા ધ્યાનથી સમજવા ઉંચકાયલો હતો.

“પહેલાં તો એવણે બધી તાહરી વળાણ કરવા માંડી. એ લોક ઘણાજ હુશ્વાર છે, જોરશેદ ને તેથી એ લોકો જાણે તાહરી કેવીએક દયા ખાતાં હોય તેમ, તાહરી ખુબસુરતીની, તાહરી ફીલછત અંભાવની વળાણ ફીધી ને પછી તે લોકે તાહરાં મગજની નબળી સ્થિતી પર ઘણાજ અફમોમ ફીધો ને મને કહ્યું જોરશેદ, કે તાહરાં પપા, પોતેથી તાહરી એ હાલત વિષે માહીતગાર છે ને અફસોસ કરેચ.”

નાસીપાત્રીની એક ધીમી ભુમ જોરશેદના મુખમાંથી નીકળી પડી.

“જોરશેદ, તું એમ ઘભરા ના!” મહેરે ધીમેથી આગલ ચલાવ્યું. “પણ, એ લોક તુને ઘેલી બતાવવામાં મારી મદદ માંગેચ એમ હું તુરત સમજી ગઈ ને મેં તેથી ખુલ્લે ખુલ્લી તે લોકની તરફેણ જોચી, ફક્ત તુને બચાવવા સાફજ જુરશેદ!”

“ખુદા, મને મદદ કરે!” તે ઠગનસીજ છોકરીએ દુઆ માંગી.

“મેં તેથી, એ લોકની બધી વાત સાચી માનવાનોજ દેખાવ ફીધો. તારામાં કંઈથી ઘેલાપણનાં ચીન્હો દેખાતાં હતાં યો નહિ તે માટે મને આવાંબાઈએ ખતી ખતીને પુછ્યું ને મેં નાજ પાડી. ત્યારે તેવણે મને તારા જસલી સમાગમમાં આવવાની રજા આપી. તારીપર બારીક નજર રાખવાની સખખત તાકીદ આપીચ ને જેવો કંઈથી તારામાં ફેરફાર જણાય તો તેવણે તુરત જણાવવાની મને અરજ ફીધીચ. જોરશેદ દાલીંગ, એ રીતે તારી આગલ, બધો નહિ તો થોડો થોડો વખતથી આવજતવ કરવાની તક મેં મેલવી લીધી.”

પ્રકરણ ૪૮ મું.

હી! હી! હી! હી!.....હું તમા માય દીકરાંથી જરાક ખી ખીહીતી નથી.

કેટલીક મીનીટ વેર જોરશેદ મેહેરને સમજતી ચુપજ બેસી રહી.

“એ લોકે ત્યારે માફ થું કરશે, મેગી?” જોરશેદના હોઠો તમામ મફદ થયલા ધારતીથી ફડફડ ઉડતા હતા.

“એ લોકે તુંને ત્યાર પછી બહેરમાં ઘેલી પુરવાર કરવા માંગેચ” મેહેરે ધીમેથી સારચુ કહી દીધું.

“તેમ કરવું ઘણુંજ મેહેલ છે કારણ હું ખી ચાહુ એકનો એક વિચાર કરતાં આય એકાંતવાસથી જરૂર ઘેલી થઈ જવશ”

મેહેરે તેણીની આખોમાં સીધું જોયું.

“નહિ જોરશેદ, તુંને એમ હિમ્મત હારી નહિ જવી બેઈએ. હું તુંને મદદ કરશ. જો આય ઉછળતા દર્યાનો ઠાકવી નાંખનારો દેખાવ આપણે સપથી ખમશું, આપણે તેની પર નજર કરશુજ નહિ. જેટલો વર્ષન આપરે બધે કંઈ વાંચશું ને ખીજી વાત કરશું તો એ લોકોનું કંઈજ તારી આગળ આલવાતું નથી.”

“તું ઘણીજ લક્ષી છે, મેગી.” મેહેરનાં હિમ્મતભર્યા ઠરાવથી જોરશેદને ખી થોડી ઘણી હિમ્મત આવી અને તેણીએ ઉદારીત જવાબ કર્યો “ખીજું તુંને કંઈ એ લોકે કહ્યું કે મેગી!”

“હા, કે-તેઓએ લંડન છોડતી વેળા તમારે માટે મોટા મોટા ચુરોખ્યન દોક-ટરોને કનસલત ઈધું અને તેઓએ તારા મગજની નળખી હાલત જણાવી એકાંતમાં સખવા ફરમાવ્યુચ.”

“મેગી,” જોરશેદે તેણીનો હાથ લાગણીથી દાખ્યો “મેગી, જો મને કોઈખી, આય દુઃખમાંથી બચાવવાની હિમ્મત કરે તો તે એકજ બહાલો જીવ છે તેને આય મારી કેદી હાલતની જો ખળરા પડે તો તે એજલો આય કારટલ સામે લડીને મને છુટી કરે એવું તેનામાં બેર છે; પણ તે હજારો કોશ દુર છે. તેની ને મારી વચ્ચે એક ગબ્તવર દર્યો અરડઈ પડેલો છે. તો ખીચારો મારી હાલત વિષે બાણીજ કેમ શકે?” મેહેર સમજી ગઈ કે તેણી એકીને માટેજ આટલા ખ્યારથી ઇસારો કરતી હતી.

હજુર તો તેણી જોરશેદને કંઈખી વધતો જવાબ કરી શકે તે અગાઉ પેસેજ માં કોઈનાં તે જોરડા તંરક ચાલી આવવાના પગલાં સમજી તેણી જોરશેદને એક હિમ્મત આપનારો ઇસારો કરી ત્યાંથી ચોત્તા પાછલ જોરડાનું ખારણુ બધ કરી ચાલી ગઈ

આવાંળાઈ તે તુરતનેજ બંધ થયેલા દરવાજો ખોલી ઓરડાની વચમાં આવી ઉભાં. તેવણનાં સજ્જાત ચહેરાપર ઘિકકારતું હૃદયું પંઠરડું રહેલું હતું.

“હમે હમારાં મસ્તાન પક્ષીને કેલું પીંજરાંમાં કેદ કીધું જોરશેદગઢ ?” તેવણ આવતાં સાથે જોરશેદ તરફ જોઈ જોડ્યા.

પાંચ સેકન્ડ અગાઉનો જોરશેદનો બીહીધેલો ચહેરો હમણું આવાંળાઈને નોતાંજ શાંત થઈ ગીયો. આય ઘાટકી બેરાં આગળ, ગમે તેથી થના પોતાની નજલઈ નહિજ દેખાડવોનો તેણીએ મુકકમ ઠરાવ કીધો. તેણીએ પોતાની આંખો તેવણ પર જરાજ બી બીહીયા વગર હિમતથી ઉંચકી.

“તમારાં જેવાં જોહોંચીત્રા બેસંઓને તો એમજ કેદ કરીને ઠેકાણે લાવવાં જોઈએ. જોરશેદગાઢ” ફરી પાછું જોરશેદને ચુપ જોઈને આવાંળાઈએ જોલના માંડ્યું. અને તેવણ હવે જોરશેદની જોલગ આવી કમ્મરે બે હાથ દઈ ઉભાં.

“તારી સાથે ફક્ત મને થોડીજ વાત કરવાની છે” તેવણે શરૂં કીધું “તમે તમારા વરની મરજીનો તુચ્છદાર કીધો, તેવણે તમુને પતાવ્યાં, સમજાવ્યાં છતાં, તમારાં મગજમાં તે ઉતર્યું નહિ. અવળાના દરમ્મત, પદવી, ને માન મરતમાં ને તમારી જોહોંસથી ધણુંજ હીનું લાગેચ, ને દુન્યાની નજરમાં એ ખીયારો મારો દીકરો હલકો પડેચ.”

“જોવણ પોતાની ચાલથી હલકા પડતા હોય તેમાં હું શું કરી શકું?” જોરશેદે તેણે જમાવી પુછ્યું.

પણ આવાંળાઈએ જોરશેદતું કંઈ બી રુમજ્યા વીના આગળ ચલાવ્યું.

પેલી મડમ પાસે મારી તો તમુને કંઈગી કરી માંગવીજ પડશે. જોરશેદ બાઈ તમે જ્યાંસુધી માફ નહિ માગ્યો ત્યાંસુધી તમુને તમારી જોટી હઠથી દસ વીસ, કે બીજાં ચાળીસ વરસ બી હયાં રહેવું પડે તો તમે હમુને ના જાદલામ કરતા.”

“ત્યારે તો હું હયાંજ મસ્વાતુ પસંદ કરશ આવાંળાઈ. કારણ હું પેલી મડમ-શીની માફ તો, કદી બી માંગવાની નથી,” તેણીએ ઠરાવથી કહ્યું.

“જે” લડન છોડ્યું ત્યારે તમારા મગજ માટે ઘણાક વીદ્વાન ડોક્ટરોતું મત મેળવેલું, મે તમારી જોટી જોહોંશ, તમારા વીચીત્ર સ્વભાવની બધી વાત બાહોશ ડોક્ટરો એનન્ચુરર અને પેલાજોલ આગળ કીધેલી ને તેજોએ એકે ગતે તમારાં મગજની સ્થિતી નજાગી જણાવીચ માટે જે તમુને તમારી હવે પછીની જીદગી શાંતીમા અને છુટાપણામાં ગુજારવી હોય, તમુને ઘેલા નહિ પણ, સાબુત મગજની સ્થિતીમાં દુન્યામાં જાહેર પડવું હોય તો આય હમાઈ નજવી કહ્યું કરો ને એપોલોજ માંગી દ્યો.”

“કહીબી નહિ ? હયાંજ હું સતોપથી મરવા રાજી છઉં,” જોરશેદે હિમતથી જવાબ કર્યો.

આવાંબાઈના ચહેરાપર આવી રીતની હઠીલઈથી શુરસાને રતાશ ધાઈ આગ્યે,

“તમે એમ ધારોય, આવાંબાઈ કે દાદાબાઈ દુખાશે, જેવા જાણીતા આદમીની દીકરીનું તમે ગમે તે કરશે તે જાહેરમાં આવશેજ નહિ?”

“મેં અને માહરા દીકરાએ તમારી જોરહાજરીમાંથી કંઈજ ખોટી અથવા બહાર નહિ આવે તેની પુરતી સલાહ રાખેલી છે.” ઠંડો જવાબ મળ્યો.

“માહરા બેલાપણાની જે જુડી અથવાઓ ઉઠારશે તે’યું તમે એમ ધારોય કે લોક એકબી પલ તે માનશે’ આવાંબાઈ!” ફરી પાછો ખોરશેદે સવાક કીધો.

“હા, હું એમજ ધારું.”

“ત્યારે હું તમારાં કરતાં જો કે ઘણી નાની ઉંમરની છેવું છતાં ખાત્રીથી માનુંં કે તમે, હુન્યા આગલ જુડાં પડશે, એ બધું તમારૂં ખોટાં થોડાંજ વખત નીલશે. મારા પપા એક જાણીતા ચક્રુર છે. થોડો વખત તે તેવય તમારૂં માનસે પણ પડી તેવણ જરૂર મને જોવાની ને મલવાની મોહોંસ લેશે. મારી જોહેન બી એક વગવાલા જોરીસ્તરને પરણેલી છે ને તે બી મને એમ મારી કંઈબી ખંખર લીધા વિના તમને જાપીને મેલવા દેશે નહિ, ને આહાહા! એક બીજો બી મારો સાચો દોસ્ત હોવાત છે. આવાંબાઈ, તે કહીબી મને એમ મરવા દેશે નહિ” તે જરૂર મને સોધી કહાડશે ને તમારીપર માડું વેર લેશે. તમે એમ નાં મનમાં ખાન ખાતાં કે આય ચોખાદા નાના જોરડાથી હું બીકીને તમારી મરજીને તાળે ધવરા.”

આવાંબાઈ આ વહુની ખોટી આસાઓપર હુસ્ત્યાં ખરાં પણ જોરશેદે જોયું કે તેવણનાં હોઠ ધ્રુજતા હતા. તેણી હવે જેઠકપરથી ઉભી થઈને ખારી મજદીક ગઈ.

“આવાંબાઈ, ખરું છે કે અહિથી મને પાર્ટીફર્ટી નોટક કે મેલાવડાઓમાં જવાનું મલશે નહિ. એ બી એક રીતે તમે મને અહિ લાંચોય તે કાયદાકારકજ છે કારણ મને એકાંતવાસને ચેનજની ઘણીજ જરૂર હતી. એમ કંઈ આય વીસમી સદીમાં પારસી મેશનેટની બધીજ મોહોરદારોનાં નસીબમાં, આવા ઈંગ્રેજ લોડસોનાં દર્બાઈ કસતકમાં કેદ પડવાનું લખાયલું નથી. ને હું મુખઈ પાછી ફરસ ત્યારે આય તરફનો મારો હેવાલ સમજી લોક મારી હિમત માટે બધું આફરીત આફરીત કરશે.” અને તેણીએ કડવાશનું ખડખડ હસી આવાંબાઈનું વધતું પાકયું.

આય જાતની વહુની હિમતભરી તોચ્છડી તડકડ સમજતાં આવાંબાઈનું લોડી ઠંડું મારી ગીયું છતાં તેવણે તોળી તેણીને પોતાની પડતી જાણવો દીધી નહિ અને મજ્જમતાથી જોડ્યાં.

“પણ તમે પાછા ફરો ત્યારની વાત કેની બાઈ સાહેબ?” તેવણે ચેસ્તા કીધી એ સુબઈ પાછાં ફરવાનો ધખારો, તો તમારા મનમાંથી કાઢીજ નાખજો.” તેવણે તેણી નજદીક જઈ તેણી પર વાંકા વળ્યા અને એક નાગ મીસાલ હીસ હીસ કીધું, “આવી રીતની એકાંત જીંદગીથી તમે તમારે શહેર ઘેર પાછાં ફરશો તે અગાઉં બેલાં થઈ જશો તે નક્કી માનજો.”

ગમે તેટલી બી હિમન રાખવાની કોગેજ છતાં ખોરશેદનુ જીગર આય ઘાટકી ખળર મમજતાં ઠડુગાર મારી ગયુ, છતાં તેણીએ પોતાની દુશમન સામે શાંત રહેવાની મજબુત કોશેશ કીધી.

“અડિંઆ તો મરેનો ક્ષરમ થાયય, આવાંખાઈ,” તેણી હિમતથી હુન્નીને બોલી, “કેવી દલગીરીની વાત છે કે હું તમારી મરજી પ્રમાણે એકદમ દેલી થઈ જઈ તમારો છુટકો કરતી નથી. અરે હા ખરા! આય સુદ્યાના રકોટીય ઘેર મધેના મારા વસવાટ દરમ્યાન હું માહુરા માનત વરને જોઈ શકશ કેની?”

આવી રીતની મતકથી આવાંખાઈનો અહેરો કાળો ઠણક મારી ગયો.

“હું તુને એનો ખરાખર મવાદ ચખાડશ સમજીની!” તેવણે દાંત કચકચાવ્યા.

“હી! હી! હી! હી! તમારી હિમન હોય તો ચખાડજેની!” ફરી પાછી તે બહાદુર છોમરી તેવણના મોંઢાપર બેધડક હુસી પડી ‘એક બી પળ તમે તમારાં મનમાં ખાંડ ના ખાતાં કે હું આય ખડકપરના મુશોભીત કાસ્ટલથી કટાગી જવશ. દર્યાવ કીનારેના ‘હુમારા જેહાગીર હોલની’ ખારીએથી દેખાવ જોઈ જેટલી મળાહ મેં લોગવેલી નહિ તેથી મગ્સ મળાહ મને આય ખારી બહારનો દર્યાનો દેખાવ જોઈને લાગેચ. હયાં તો મને જરાક બી દમ ખાવાનો વખત મલેગ, ખાકી ત્યા તો જો માય રે! લોડોની આવજલવથી ખુદ પનાહ રાખે! ને હવે જો પેટી તમારી થોડી વાત પુરી થઈ હોય તો મેહેરખાની કરી મને એખકી છોડજો!”

“તારી આગળ થોલવાની દરગરજ કોણ કરેચ!” આવાંખાઈએ તીચકુ ચઢાવી મીઝાઝ કીધો. “પણ યાદ રાખજે છોકરી કે જ્યારે બી તું આય જતની જલગીથી કટાળી જાય ને તારી પેટી એપોલોજ લખવાની મરજી થાય તો લખજે ને તુ ત્યારેજ છુટી થશે સમજી!”

“આય દર્યાવનાં મોજાં કદી આગમાન માથે જઈ મલે પણ તમારી મરજીને તોમે થવું એ કદી બને નહિ.”

અને તેઓ ત્યારે છુટાં પડયાં અને તે ગરીબ ખાપડી એખકી પડી. એકજ સહવારમાં તેણી આવી જતના ધમધોર એકાંતવાસથી કટાળીને ધુજવા લાગી, કોઇખી માણુમ જતની વસ્તીજ નહિ! બસ આખો વખત ઉગમણ પવનની ધીમી ધીમી ચીસોથી તેણીનાં કાનો મેહેર મારવા લાગ્યા.

તેણીએ ફરી પાછું છુટકારા માટે આસપાસ ઓરડામાં જોયુ તથા ઓરડા તેણીના વપકાસ માટે હતા. એક ઓરડામાંથી બીજા ઓરડામાં માણુમેને બોલાવા માટે ઘડી તાણુનાની દારી હતી. અને તેણીએ હવે એખકી પડતાંજ તે દોરી તાણી ખરી પણ તેનો અવાજ તેણીને કાને પડ્યો નહિ. છતાં ગુલાબી મુખડા માથની એક રકોચ છોકરી એકીમ લેકલન. તે ઓરડાનો બહારથી બંધ કીધેલો દરવાજો ખોલી ખુરશેદ સામે આવી ઉભી તેણીને મીઠા ચહેરો ‘ને નરમાસવાતી આંખો ખોરશેદને ઘણીજ ગમી.

રાત પડી અને તેવણ ત્યારે શુરસાથી ખરી પડતા આતશ માથની આંખોએ તેણીને ધુરકતા તેવણ ઝોરડાની વચ્ચેવચ્ચમાં આવી ઉભા

તેણી ગતીના ધીમાં ઉત્તસમાં એક નોવેલ વાંચતી બેઠી હતી. તે ચોપડીમાંના બહાણંઓના ખ્યારનો હેવાલ વાંચતાં તે કમનસીબ છોકરીનું છગર પોતાનાં તાસી પાસ થયલા ખ્યારની યાદ માટે રંછા થયુ. એકજ પત્ર તેણીની આંખો સામે, બહાલા એડીનો દમામદાર ખુણસુરત આકાર ખડો થયો, કે જેને તેણી હજુર બી દિવસની દરેકે પહે, તમામ માસ્થા ખ્યારથી યાદ કરતી હતી. એડીની યાદે તેણીનું માહું તે ઉઘાડી ચોપડીનાં પાનાપર ગમખ્વારીથી જીમી પડયુ ને તેણીનાં મુખ માથી બેઅટકાવ દયકાં નીકળી પડ્યાં.

જોજ પહે કંઈ સસારો થતાં માથુ ઉચકી જોતાં જેડાંગીરને ઝોરડાની વચ્ચે વચમાં ધુરકતી આંખો સાથે ઉભેલા જોઈ તેણી ફીકકી મારી ગઈ.

“હવે તમને રડવું આવેચ કે?” તેવણે તેણીને રડતી જોતાં દમામથી પુછ્યું, “કદાચ તમે તમારાં કેદખાનાથી ઠાકી ગીયાં હોશો.”

“નહિ” જોરશેદે ઉદાશીત જવાબ કર્યો, “હું કંઈ મારી કેદી હાલતને બરાબર નથી પણ, માહરા બહાલા ઘેરના વિચારે રડતી હતી.”

“હું જે કેહેવુંય તે કરો જોરશેદ” તેવણે થોડાંક પગલા આગળ વધતાં નમ્ર બોલે સમજાવ્યું, “ને હું કાલે તુંને હયાથી ઘેર લઈ જવા સાફ લઈ જાવું. તું માફીપત્ર લખ.”

તેણી ચુપજ બેઠી.

“હું તારી પાસે પેલુ માફીપત્ર જીલમથી મેલજ્વા આયોચ, જોરશેદ” તેવણે છેડાયા “નરમાસથી તું કેકાણે નહિ આવશે તો જબરદસ્તીથી હું તે તારી પાસથી મેલવસ. તું આજુબાજુ શું જોયચ? તું ગમે તેટલી બી જીમ પાડશે પણ તારું કંઈજ વલવાતુ નથી.”

તેણીની આંખો શુરસાથી ચમક ચમક થતી હતી. “તમે સર્ધામ હીચકારા છોઓ” તેણીએ જોશથી કહ્યું “તમે જોમ ધારોચ કે હું જીમ પાડશ! કદી નહિ! લેવ મને અત્તરઘડી મારી નાખો” ને જોરશેદ તેવણની લગોલગ આવી ઉભી.

અરેરેરે! તેણીની આય જાનની હિમત ફક્ત ઉપરનીજ હતી. રે ખુદા! તેની ઝતુની આંખો સામે જોતાં તેણીનું છગર અંદરથી ઠરઠર ડાંપતું હતું તે કાન્તલમાજ મરવાની આખરે તેણીની સરજત હતી ક્રાન્સની બાહાદુર રાણી મારી એનતોઈનેતના તેમપલ માહેલા અને રકોટલડની મેરી સ્તુઅઈના રકોચ કાસ્તલ માહેલા કેદખાનાની યાદ તેણીને આય પહે થઈ. તે બધે બાહાદુર ખુણસુરત પણ કમનસીબ રાણીઓ, એક બી અવાજ વગર, બાહાદુરીથીજ પોતાનાં એ કમતાલેને આધીન થઈ મુઈ હતી તો તેણી બી તેમજ મરશે.

“હું તૈયાર છેવું,” તેણીએ એક ફીકકા હસ્તાથી તેના મોઢે, ગમ જોયું.

“શાને વરે તૈયાર છે !”

“તમે મને મારી નાખવા માંગોચ્છની ! હું જી મારાં મોતનીજ વાર જોવુંચ.”

તેવણે જે પલ અન્નયજીથી તેણીની આંખોમાં જોયું. આયં છોકરીની હિમત પર તેવણે મનમાં આફરીન કીધી.

“જહાંગીર તમને આપણાં લગનનો દહાડો યાદ છે !” તેણીએ પુછ્યું.

“હા મને યાદ છે !”

“ને પેલા મોટા જીતુજીના આસીરવાદથી યાદ છે કે ? સદા માટે તમને છુટા પાડે ત્યાં સુધી તમારી મોહોરદારની તમે પ્યારથી જળવણી કરજો એકમેક સાથે સપીને રહેજો. નજીર બાબદને મોટું રૂપ આપી તમે જાને વચ્ચે કઢ્યો કકામ ઉભો થવા દેતા ના; કારણ, તેથી તમારો ગગાર સુખને ગદલ, દુઃખમાં ગળડતો જશે !” એ બોલ તમને યાદ છે કે ! એ જહાંગીર, ત્યારે આપણને બનેને થોડીજ ખબર હતી કે ત્રણ વરસમાં તો તમે પોતે તમારી બૈરીનું પુન કરવા તઈયાર થશો. આપણા પરણ્યા સ સારનો છેડો ઘણોજ ખરાબીમાં આવ્યો, જહાંગીર.”

તેવણું જીગર, ગમે તેવું જી ઘાટકી હોવા છતાં આય જાતના દયા ઉપજે તેવા તેણીના શબ્દોથી તેવણું દીલ નરમ બની ગયું. ગમગીન આંખો સાથેનો તે નાની મોહોરદારને ઉદાશ ને મીઠો ચહેરો, તેણીનો મધુર અવાજ, એ ગદાંથી તેવણના દીલમાં લાગી આવ્યું. મેડમ દયુળાની મોહોરદારને તેવણ આટલી હદ સુધીનાં તેણીપર ઘાટકી જનતા હતા.

“અહીં આવ !” તેવણે પુજતા હોઠે ગગડાટ કીધો ને તેણી તેવણના હુકમને તાબે થઈ તેવણની ખાતુમાં બંધ ઉભી.

જહાંગીરે તે બારી આખી પોરપસક ઉઘાડી નાખી અને ખડક સાથે અકડતાં મોજના અવાજ પરગરા તેઓને કાને આવ્યા.

“જહાર જો !” તેવણે પાછો હુકમ કીધો ને તેણીએ ત્યારે જહાર ડાકાવ્યું.

આકાશ ઘેરાયલું હતું અને તેના ઝાંખા ઉજાશમાં સંખ્યાબધ તારાઓ ચક ચકતા હતા. ફરીએ પુર જોશમાં ઉછળતો હતો. ત્યાંનો સામટો દેખાવ ગમે તેવા જી હિમતવાળા છવને પાણી પાણી કરવાને જસ હતો.

“સમજ,” તેવણે જુસ્સાથી કહ્યું. “આય અવાજ તાહજ નજીક આવતા મોતના વીલાપનો છે.”

રે ઇનસાન ! કોઈના જી જુરાં ભવીષ્ય માટે હેંકારીથી અધાર્થ કરતો ના ! કાણને ખબર છે કે જે જુરી ઇચ્છા તું જીજા માટે દરશાવેચ તેવજ, જુર તાહરા નંસીજ નિરમાન કીધેલું નહિ હોય ! મગરૂબી અને હેંકારીનો બદલો સદા ખાકમાં છે તે યાદ રાખજે !

ગરીબ ગાપડી ખોરજેદ, તેવણના મુખમાંથી નીકળેલા શબ્દોએ તેણી તમામ હંગામો ગંધ ગંધ.

“હારતો? તું હિમત રાખશે તો જરૂર આવશે” મેહેર તેણીને હિમત આપતાં સમજાવ્યું. “લીસતન તું ગી, માંઘ લીયર, હું કંઈ તુંને આય ખાત્રી હિમત, આપ વાંતુજ કેહેલી નથી પણ મને ખાત્રી છે કે જે દિવસ જયય તેમાં કંઈની આપને નહસાડવા સાફ મદદ આવી પુગશે.”

“શું તું ખરેખર કેહેય મેગી!” અને ગરીબ તે ઓકરીનું જગર લાંબે વખતે ખુશીથી આવી આશાથી ધડકવા લાગ્યું.

“હા જરૂરજ ને વખત જયય તેમાં આપરી મદદે કોઈની આવશે! મારો ખોલ યાદ કરજો!” અને આય તેણી ખાત્રીથીજ બોલતી હતી. એક એક ઘણુંજ ચાલાક મગજ ધરાવતો હતા. જો તે અત્યાર સુધીમાં દાંદાભાઈ દુન્યાય સાથે મુંઝવે આચેજ હોતો તો જરૂરજ મેહેરનાં શુભ થવાની ખગર તેને અગાધવાદથી ગલી હોશે ને પેહુ તેણીનું કાગલ તેના હાથમાં ગીયુંજ હોશે તો પછી-અલગત તે ખાહોશ ભેજુ ધરાવતો બહાલો એક જરૂર જાણુ શોધી કહાડી તેણીની મદદે આવ્યા વીના રહે નહી. તેજ આશાએ મેહેરનું જગર આય કેદી હાલતમાં હિમતથી તકી રહ્યું હતું. તેણી પોતા માટે ફીફરમદ તો મુદલજ નહિ હતી. પણ તે બહાલી જોરશેદ માટે તેણીનું ક્યાલુ જગર હાથે જાણુ જાણુ હતું. કંઈની કરીને મદદ આવે ત્યાં લગીન જોરશેદની હિમત તકલી તો રાખવીજ બેઠએનો એક વિચાર થતાંજ તેણીએ જોરશેદને કહ્યું.

“જોરશેદ, તું એક કામ કર,” તેણીએ જોરશેદનું મગજ રોકવા માટે એક સેહેલો ઉપાય સૂચવ્યો. “તું એક ગરેબી બધી વિગતવારનું કાગલ તારા પપા પર લખી નાખ. હું તે કંઈની કરીને પોસ્ટ કરાવી દેવસ.”

“પપાને લખીને શું કર?” જોરશેદ નાસીપાસીમાં દોકયું ધુણાવ્યું. “એક વખત એવણને ઘર મારાં દુઃખમાં એવણનો આસરો માંગતી ગયેલી ત્યારે મને મારા પર સાથ તુરતજ ધકેલી દીધી, તો પછી આંચ કાગલથી તે એવનપર શું અસર થવાની હતી?”

“ત્યારે તું હયાંથી છુટશે ત્યારે ક્યાં જશે?” તેણીનું મન રોકવા મેહેર તેણીને આશાનું પુછતી હતી.

“ખુદા મને ત્યારે મદદ કરશે! મેગી, હું છતે ઘરખારે છતે મુરબીએ નાવા રેસ જેવી છેવું. હું મારા ધણી ચાતો મારા ખાવાનાં કોઈની ઘરનો આસરો લેવસ નહિ. હું એબલીજ કેહેણી માફ કોડી લેવસ. ઓ! હું જો એક વખત છુંતી થઈ, કરી તો પછી હું તુરતજ કોર્ટનો આસરો લેવસ. જો આય દુન્યામાં કોઈ પરણી મદદ માટે આશા રખાય તો તે મારા પપાનો પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી એકી કાંગા પરજ છે.” બહાલો એકીની યાદે જોરશેદના ફીફરા સુખસાગર રતાશ ધાઈ આવ્યો.

“હું જરૂર તેનીપર એક વિગતવાર કાગલ લખી નાખસ. મેગી, ને તું કંઈની કરીને મોકલશે તો ખરીની!” જોરશેદની આય ઉલતપર મેહેર ખુશી થઈ ગઈ.

કંઈથી કરી થોડો વખત જો તે જુનું મગજ ફેરવે તે ગળવાની મેહેરની ચુકતી પાર પડી.

“હા જમ તું તારે એક મજેનું કાંબુ કાગલ તે અકસ્થપર લખી નાખ, ને જરૂર હું તે મોઢે કે વેહેલે પોરટ કરાવશ” તેણે કાંઈ કાગલ કાસ્ટલમાંથી કરી જી આવાળાની બાન બીના જ્યાં પામેજ નહી તેની મેહેરને પુરી ખાત્રી હતી. “છતાં તે નાસીપામ થયલાં છાંયને તેણી બીજી કંઈ રીતે ઉલટમટ કરી શકે! મોડીપર કાગલ લખવાના ખ્યાલે જોરમેદ ઉલટમટ થય.

મકરણ પર મું.

ગાંધ.

વાંચનાર, કરી પાછી તારી તરજ અમદાવાદના દોમાભાઈ કાંગાના ફોટેજના નાનકડા ફોટોગ રૂમમાં ફેરવ

ગાલે ગલેફે દઈ ઉંડા વિચારમાં મેઢેલા એકી ઘણાજ ઉદાસ લાગતો હતો, તેના એક હાથમાં, મેહેરનું, ઘર છોડતી વેલાનું કાગલ પડકાયતું હતું ને તે બંધાલી કઢીનને ઘેર છોડવાનું શું કાણ મધ્યુ હોયેના વિચારમાં તેને પોતાનું મગજ ઘસી પીમી નાખ્યું.

તે પહેલા મમજી શક્યો નહિ. દુગાશ શેક સાથ મુંબઈ આવતાં સાથેજ સર અને લેડી જેહાંગીરની યુરોપની મેહેલવાહુ વિષે મમજતાં તે તમામ દંગ થઈ ગીયો તે બહાલુ જીવને કંઈથી નુકસાન પોહોંચાડવાની મકમદેજ જેહાંગીર તેણીને ઇગવડ લઈ ગયલાં હોવા જોઈએ ને તેવો વિચાર આવતાંજ તે બાપડાનું જીગર ધાન્નીથી ધપકારા લેતું થયું હતુર તો તે મુંબઈમાં પગ મુકે તેટલાંજ બીજાની મનાનના મમાચાએ તેને હલતાવી મેઢ્યો, “મેહેર આપડું ઘેર છોડીને ચાલી ગઈય ને એક લેદબરનું કાગલ પોતા પાછવ ચુકતી ગઈય માટે તું મને જલદી આવીને મલ” ના દોસાભાઈ કાંગાના કાગલે તેનો જીવ વધનો બેકરાર થઈ ગીયો. રે ખુદા! એ બીજી આકૃત શી હતી? તે તેજ દિવસનાં અમદાવાદ જતાં મેલમાં ચડી મેઢો ને ફેટલા દલાકોની ઠાકવી નાખનારી સુમાફરી પછી ઘેર પુંગ્યો, પેકું મેહેરનું લેદ લસ્યું કાગલ વાંચવા તેનો જીવ તરખી ચડ્યો હતો અલગત, તેને એક પલખી, પવિત્ર મેહેરની આલચકનપર શક ગીયોજ નહિ. મેહેર તો એક ફેરેસીજ હતી ત્યારે તેને કાકાજીને મુકીને છુપાછુપ નાહાની જવાનું શું કારણ મધ્યુ હોયે? દોમાભાઈએ પોતાનાં દીકરનાં હાથમાં રહતી ચશમોએ તે કાગલ

સુક્યું ને ત્યાં વાચનાર, તું ભયચ તેમ તે કાગલ હાથમાં પકડી રાખી હમણાં એડી, તે લેદ શું હોશોનાં વિચારમાં ઉદાસ બેઠેલો છે.

“શેઠજી, તમારી ચાહે હું હયાં લઇ આવી!” એક ફરંગન આયાના જાનીતા અવાજથી તે ચોંક્યો! ને તે ફરંગન આયાળી અરદેશર કાગાને પોતાનાં નાના શેઠ કાગલ એલખીને બે પગલાં પાછલ હડી.

‘અરદેશર શેઠ!’ તે આયાથી એલઇ જવાયું.

“લીસખર્ન! તું હયાં કાંય આવી! તેં તારા ખોરશેઠનની ચાકરી છોડી કાંય દીધી!” તેણે હવે અજાણીમાં ઉલો થતાં તે આયાને પુછ્યું.

“મોટા શેઠે મને ગાઇ સાથ જવા નહિ દીધી, ને તેથી હું હયા આકરી રહીશ મેં મેહરબાઇ આગલ બધો ખુલાસો કીધેલો છે.”

બે પલ એડીએ આય ખોરશેઠની માનીતી આયાનો એહુરે અજાણીમાં જાયો. એકજ પલમાં તેને બધો લેદ સમજ પડી ગયો. તેનાં દીલમાંથી મેહરની ખાહાદુરી માટે આકરીનની એક આહા નીકલી પડી.

“શુઠ ગોઠ! હવે મને બધી સમજ પડી ગઇ!” તે હવે આયાને ત્યાંજ અજાણીમાં સુકીને લાંબી લાંબી ફલગે મેહરનાં જોરડામાં ગયો. કઇખી, છુપો ખુલાસો તેણી તેને માટે પોતા પાછલ મેલી ગયલી હોવીજ નેઇએ

અલગત, તેણે હવે ખાત્રીથી માન્ય કે મેહર તેને પોતાને ખાતર ખોરશેઠપર નજર રાખવા ખોરશેઠની પુઠે ગયલી હોવીજ નેઇએ! પણ એ ખુદા! એક પૈસા વાલા જોડાની તેઓ જ્યાંખી જાય ત્યાં પુઠ પકડવાનું કંઇ આય ગરીબ છોકરી માટે ખાવાનું કામ નહિ હતું. તેને મેહરનો જોરડો ઉશકેરાયલી હાલતમાં કંઇ કાગલ પતર મેલવવા માટે ઉપરતલે કરી મેલ્યો. પોચેક મીનીટ વેર તેને એમ ખોરખાર કીધી હશે કે છેલ્લે તેના હાથમાં મેહરની એક નેતરની વર્ક ખાસ્કેટ આવતાં તેને તે ખોલી નેઇ. એક ઈગલીશ પેપર તેમાં સંભાલથી ઘડીવાલી સુકા યલું નેઇ, તેની જાણાસા ઉશકેરઇ, તેને તે પેપરનાં પાનાંઓ ફેરવવા માંડયાં અને લાલ પેનસીલે માર્ક કીધેલા એક ફક્ગપર નજર પડતાંજ તેને બે પલ જાને દમ વડીક લેવાનું મોકુફ કીધું. દાવેજર લેડી જેહાંગીરને એક કમ્પેન્યન નેઇએ છે ની જાહેર ખબર વાંચતાં તેણે મેહર ક્યાં ગઇ હોશેની સમજ પડી ખરી પણ તે એક ઇંગ્લેજ છોકરીનો પાર્ટનરજાવવાની તેણીની હિમત પર તે ખરે મને દંગ થઇ ગયો. હવે ત્યારે કરવું કેમ?

કોઇખી જોખમે તેને, તે બે વહાલી છોકરીઓની ખબર કહાડી તેઓની મદદે જવાનો પકડો કરાવ કીધો. તેઓની પુઠે તેને સુરોપ જવુંજ નેઇએ. એડી હવે ચોખ્યો નહિ. દેસાલાઇની રજા લઇ તુરત તે મુંબઇ આવ્યો ને તેને દુખાશ શેઠ

પાસે પોતાના કંઈ અગતંતા કામ સર ઈંગલડે જવાની રત્ન માગી. તેવણુ ધણાજ અજબ થઈ ગયા કે એ પોર્ચો વેલાત જઈ શુ ધોરવાનો હશે.

“દીકરા, એ શુ તારા મગજમા ધખારો આવ્યો !” તેમને તેને હસીને પુછ્યું.

“મને ત્યાં ધણુજ અગતંતુ કામ છે જે હું હાલ તમુને સમજાવી શકતો નથી. મને જવાની તમો રત્ન આપો તો હું ખીલ્લ મેલમાં બેરીસ્તર દાવર સાથેજ ઉપડી જાઉં.” દુબાશ શેઠનો વડો જમાઇખી કામસર વેલાત જનાર હતો.

“વેલ તું જવા માગેય તો જા દીકરા પણ જેમ બને તેમ જલદીજ પાછો ફરજે. હું થોડો વખત તારા વગર ચલાવી લઈ શકુંશ” તેવણે અણગમતી રત્ન આપી.

“હું માફ જાનતું કરસ સાહેબ, પણ એક સવાલ પુછું તો તમે ગુસ્સે તો નહિ થસો !” તેને અચકી અચકીને પુછ્યું.

“નહિ જાલ ! તે શુ છે !”

“જાતું જોરશીદતું તમારી પર કંઈ કાગળ આવેય કે !” તેણે હિમતથી પુછ્યું.

“નહિ જોરશીદતું તો કંઈજ કાગળ મને અત્યાર સુધીમાં મશ્યુનથી પણ જેહાં ગીર અને આવાખાઈ તરફથી મને અવર નવર ખખર અંતરના કાગળ મલેય ખરાં ! તું જાનેયની બેડી કે જોરશેઠ મારી સાથે રસાયલી છે” અને તેવણુ આય નાની લાકડી દીકરીના ફાંતાંપર રસુજતું ખડખડાત હસી પડયા.

“હમણા તો જોરશેઠની તખ્ત ઠીક ચાલતી નથી તેથી ડોક્ટરોએ એને એકાં તમાં રાખવાની સલાહ આપીય એમ જેહાંગીરનાં છેડાં કાગળમાં લખાઈ આવેલું હતું” દુબાશ શેઠે એડીન વિચારમાં ઉસેલો જોઈ ખખર આપવાતું ઓલું રાખ્યું.

“ને તેઓ જાતું જોરશેઠને, કંઈ એકાંત જગ્યામાં લઈ ગીયાય ?” તેણે ધકકતાં જીવે પુછ્યું.

“તે તો કંઈ હજુર સુધી એ લોકે જણાવ્યું નથી !” ખચ્ચીત ત્યારે તેઓની મકસદ એમ કરીને જોરશેઠ પર જુલમ ગુર્જસ્વાનીજ હતી.

ખીલ્લ મેલમાં તો અરદેશર કાંગા અને બેરીસ્તર દાવર વેલાત જવા માટે ગુંગાધી ઉપડી બી ગયા.

(સંધણ છે.)

લુક લાયર પ્લીઝ !

આને દેખાવના પગના છે તમાગ દેખાવમા પગની ચોખા મકથી જરૂરી છે, અને પગ દીપી રહે એવા ફાડડા અપ-ટુ-ટેટ ટ્યાઇલના છુટ યા શુઝની એક જોડી તે કમ જાનવજો. પણ એવાં મનપતીજ છુટ યા શુઝ ખરીદવા ક્યા જશે ?

ધી બેચે ગુડ લુક છુટ એંડ
શુ માર્ટ,

દુકાન નં ૭, લાલસીંગ ખીડીંગ,

હુદારચાન નાઈક માગડી, મુખર્ષ

મનપમદ ઇંગલીશ, અમેરીકન વિગેરે છુટ, શુઝ, સ્ટ્રીપર્સેનિ એક મોદુ - અહસ્થ ન અમાગી દુકાને છુ-ચુ છે જોઈ જઈ ખાત્રી કરો.

માલેક:-હુકીમભાઈ દાઉદજી એંડ સન્સ.

ટેવીચામ એપ્સ 'Boot Bombay'

ELECTRIC POCKET LAMPS.

વીજળીના દીવા.

- (૧) એક નના ગર્જનમા પણ રાખી શકાય છે
- (૨) અગ્નિની બીલુલ ધસ્તી નથી
- (૩) તે ૧ હીપેટ કે દીવાસળીની જરૂર પડતીજ નથી.
- (૪) ફક્ત ચાપ નીચે ખમેડતાજ રોજની થાય છે.
- (૫) રાત્રીને વખત ઓશીકા તમે રાખી જરૂર પ્રમગે કામમા લેવાથી સાજથી સવાર શુધી ખીજ દીવા જળતા રાખનાનો નકામો ખર્ચ અટકે છે
- (૬) ખાસ કરીને કીઆકટ ફરતા ઓરીમરો, જાગ્રાજી નેમજ મુસાફર લોખ વખતે ધણાજ ઉપયોગી છે કીંગત

૩ રા, ૩, ૩ા, ૪, ૫, ૬ પોરટેજ ૮ આના

સ્પેડ બેરી ૩ ૧) પોરટેજ ૬ આના

મળવાનું
૧-૧ ચાણ પ્રાઇસ લીસ્ટ) દેખાણ
મકત

સી ૦ ગોવિંદ એન્ડ કો ૦ (ડી એ) અમદાવાદ
C GOVIND & Co (N R)
Ahmedabad

નવરંગ.

પુસ્તક ૬ હું.

ઓગસ્ટ, ૧૯૨૧.

અંક ૧૨ મો.

(‘આપના શ્રાપ’ની વાર્તા આ વેળા પછી, પૈસા પર પ્યારની વાર્તાએ પુરકળ જગ્યા લેકેલી હોવાથી. અમો રજુ કરી શકવા નથી તે માટે દીવગીર છીએ. અ. ન.)

મૃત્યુની મઝા.

૫૬

મરજીવા ! મરવું બાણો રે;
શીદ શોક અતરે આણો રે—ટેક.

જીવતા જીવ પર કામ કોધની, ઉમટે કંઈક ઉપાધી;
તન તજનાશને નહિ તેવી, વિનાશકારી બ્યાધિ રે—મર૦
નવ નાડીને બહોતેર કોઠે, અહિં ચિંત્યા અક્ષણાતી;
સ્વર્ગપથે સંચરનારાની, છયોક નીકર છાતીરે—મર૦
સડી મરે સ્વાસ્થ્યમાં અહિંયા, જીવતીના કંઈ બચા;
મહાજયેતિમાં મજનારાંની, કચનવર્ણી કાચારે—મર૦
રાગ દ્રેષમાં રગડાયેલા, અહિના સરવ ધલાજ;
જાન ગયાપર જરી ન ચાલે, પામરની પતરાજીરે—મર૦
સુઠી રાખની અહિં મરમાણી, તરે લોહીને ટપકે,
તજે ન કેડો તેથી ડરીને, ચુસાવ શેને ચપકેરે—મર૦
આજ કાલ થા માસ છ માસે, કે સો શરદે અવધી;
ચતુર પછુ ના શકે ચુકાવી, યજ એની પાવરધીર—મર૦
આખ્યા તવ આનંદ ઘયો તો, જતાં જીવ શીદ બાણો;
કરામતો કચરાણી છોડી, “લાઈશંકર” ગમ ભાણોરે—મર૦

કવિ ભાઈશંકરજી વિદ્યારામ પંડિત.

જરૂરબેગો વધુ ખુલાસો.

“નવરંગ”ના આ અંક સાથે તેનું છઠ્ઠું વર્ષ પુર્ણ થાય છે. આવતા અંક સાથે તે પોતાની સાતમી નવી સાલગીરેદ ઉજવનાર છે. અને તે સાલગીરેદ ઘણા ઉમંગ અને ઉત્સાહ સાથે ઉજવવાનું અમેએ નક્કી કર્યું છે. અમારા એ ઉમંગની વ્હારે, અમને જણાવનાં બેદદ આનંદ થાય જે કે અમારા સંખ્યાબંધ નાગીયા લેખકો એકે બોલે ધાયાં છે, અને ભાત ભાનતા લેખોથી એ અંકને દીપાવવા માટે ગોવા પોતપોતામાં સંગીન હરીફાઈ કરી મેલી છે. ગુર્જર સદિત્યનાં નામ કાઢી ચુકેલા લેખક બહેનો અને બધુઓએ એ અંક માટે પોતાની અમુલ્ય પ્રસાદીઓ મોકલી આપી છે, એટલે પરીણાગમાં એ અંક, ખાસ કરી વાચ નની જાખતમાં તો કાઠિયા બીજે નંબરે ન આવે એવો બહાર પડશે એી અમારી ઉમીદ છે.

વળી એટની ચોપડી પણ આ વેળા કડકપસ રધ છે. દરનુનંધ ન્હાની મોટી વાર્તાઓ લખી પંકાઇ ચુકેલા આગેવાન લેખક શ્રીકની કરાવલી કલમથી લખાવલી એ વાર્તાઓ સાપ’ એક આનંદ જોશવર પ્લોટની દીક્ષત વારતા છે. ને છપાઈને તદ્દપાર થઇ ચુકી છે; અને તે વખતસર બહાલા વાંચકોના હાથમાં સોપવા સારૂ અમારા છાપાખાનામાં કામતો દરેરો બહુ બધકર હોવાથી અમેએ તે ખામ એક જુદાજ છાપાખાનામાં, મોટો ખર્ચ ખાઢને છપાવી છે. તે હમેશાની સાહજુ પશુ કદમાં લગભગ દોઢું મોટું—૩૨૦ સદાઓ માત્ર વાર્તાનાથીજ ભરેલું દલદાર પુસ્તક થયું છે. એ દલદાર પુસ્તકની ખાઈન્ડીંગ વળી આપુ થઇ ચુકી છે અને તે તદ્દપાર થનાજ રૂ. ૪-૪ ના વી. પી. થી તે અમારા કદરદાન આદરો ઉપર તાબડતોબ રવાના કરવામાં આવશે.

અમને ઉમીદ છે કે અમારા દરેક અહાક મેહેરનાનોએ અમેએ લવાજમમાં કરેલા નવા નજવા વધારા સબંધીની નોંધ ચોક્કસાઈથી લીધી હશે, અને હેટનું પુસ્તક વી. પી. થી આવતાં તે સત્વર સ્વિકારી લઈ અમને આભારી કરશે.

‘પૈમાપર પ્યાર’ની વાર્તા આ અંકમાં ખનમ થયલી મહેરમાન વાંચકોને માલગ પડશે. એ વાર્તાએ જો કે તે એક તમામ નવી લેખક બહેન તરફથી લખાવલી હોવા છતાં પોતાનું અકસણ આટલો લાભો સમય સુધી જેવું ને તેવુંજ ચાલુ રાખ્યું છે’ એ તેની લેખક બહેન માટે મગરૂરી લેવા જેવું છે. ‘નવરંગ’ માટે તે ખાસ વધુ મગરૂરી લેવા જોગ એ છે કે એ બહેન મુના ધરાનીની વાર્તા સર્વથી પહેલી વાંચકવર્ગ હજુર રજુ કરવની ફામ બીડના ‘નવરંગ’જ હતું અને તેજ ‘નવરંગ’ના પ્રતાપથી એ બહેન આજે અનેક ઠેકાણે લખતા થઇ ગયાં છે, ના એટલુંજ નહી પણ એમારી બહુ મુજબ તો અનેક ઠેકાણેથી લખવાની માંગણી આ તેમને ઘેર બેઠા કરવામાં આવે છે. જે માટે એ બહેન તેમજ ‘નવરંગ’ બન્નેને મગરૂર ખનવાના બેસક સખળ સમયો છે.

આવતા અંકથી ‘નવરંગ’મા એક નવી મોટી પારસી સંસારી વાર્તા ચાલુ થનાર છે જે પણ એક નવાજ નીકળેલા પણ હવે તો વાચક આલગ વચ્ચે સારી રીતે જણીતા થઇ ચુકેલા જવાન લેખક મી. દાસ ડાકટરે લખનાર છે. આ વાર્તા પ્રથમથીજ વાંચના જવાની બસામણ અર્થે ખાસ કર્યું હતી.

એક વાર ફરી ભારપુત્રક આજ કરવાની રજા સમયે છીએ કે જેઓને પોતાનું નામ અહાક તરીકે આપતા સાલ દરમ્યાન કોઈપણ સંજોગે સર, ચાલુ ન. રાખવું હોય તેઓએ મહેરબાની કરી એક કાડ તે મતલબનો અમો ઉપર તુરતાતુરત લખી નાખવે, કે જેથી બેઠની પુક વી. પી. કરવાની જગત અને ખર્ચમાંથી અમો જમ્યે, અને વધતો ફરો બી કડવાશ ન ઉત્પન્ન થવા પામે.

થોડુંક જાણવા જોગ.

લખનાર:—મીસીસ ખુરશેદ ફીરોઝ કોટવાલ.

૧ વધારે સારાં નશીબનો તેનેજ ગણવો કે જે કોઈ પોતાની વિદ્યા પ્રમાણે હુન્નર ધરાવતો હોય.

૨ અધર્મી તેનેજ ગણવો કે જે કોઈ કંઈ બી બાબદમાં અંતઃકુપણે તપસર કરે, અને પોતાનીજ મંતલબને વળગી રહે; પણ તેનાં માણસ કરતાં વધારે અધર્મી તેનેજ ગણવો કે જે કોઈ કાદવાં માણસની સાથે ટોર કરે.

૩ ખડીઓને દાનાથી અને માણસોને આભારથી તાબે ફરી શકાય છે.

૪ કંજુસાઈથી એક માણસના તમામ હુનરો હુપામ છે જ્યારે સખાવતથી સંધળી ખાંભીઓ ધકાય છે.

૫. પણ ચીજનો કંઈ ઇલાજ હોતો નથી:—એક તો આજસાઈ સાધની ગરીબાઈ, ખીજું તો અજેબાઈ સાધની હુકુમનાઈ, અને ત્રીજું તો ઘડપણમાં દુઃખ.

૬ દુન્યાના કામેમાં ખુશી અને દીલગીરી બેઠ ભેરાયલી હોય છે, માટે ખુશીની વેળ તેની પુઠે કેવી દીલગીરી આવશે તેનો વિચાર કરવો, અને ઘણી દલગીરીની વેળા પુઠે ખુશી મેળવવાની હિમેદ રાખવી.

૭ જે કંઈ સર્વ બુદ્ધ કામેને તરે, ખુદાની ખરી બક્ષિત કરે, પોતાને સર્વથી દલકો, તથા નહવો ગણે, અને પોતાની જીંદગી રસ્તીમાંજ આદવા, જુનરે તો દુન્યામાં તેજ માણસ સોંપી સરસ બની પોતે બેઠ દુન્યામાં જે હિતમ મતલબ ધરાવતો હોય, તેને પાર પાડનાર થાય છે.

૮ કેટલાએક ગુણથી દોસ્તની દોસ્તી જાહેર થાય છે. દોસ્તની એમ લોક આગળ છુપાવવી અને તેની પાસે રજુ કરવી, તેનો બેઠ લોકો આગળ જાહેર કરવો નહિ, પણ પોતાનો બેઠ તે દોસ્ત આગળ જાહેર કરવો, પોતાનો માત્ર તેને આપવો, પણ તેનો માલ આપવો નહિ.

ખાટલીવાળાનો અસવ કનીનાઇન ટેબલેટ ૧ ગ્રેન, દરેક ખાટલીમાં નંગ ૧૦૦,
 ખાટલીવાળાની અસવ કનીનાઇન ટેબલેટ ૨ ગ્રેન, દરેક ખાટલીમાં નંગ ૧૦૦
 ખાટલીવાળાનું એન્ટ્યુમીક્ષચર મેરેગીઆ નાન, ઇનફ્યુએન્ઝા વગેરે માટે દવા
 ખાટલીવાળાની ટોનીક પી મ શીક્ષા માણુમો અને મગતતુની નવવાઇ માટે ગોળા
 ખાટલીવાળાનો તુચ પાઉડર, દાતના રક્ષણનું મન્જન
 ખાટલીવાળાનો રીંગમ અં ઇન્ટમેન્ટ, દાદર, ઘોળી ઇચ વગેરે માટે મદ્યમ
 સઘળા દવા વેચનારાઓ પાસેથી મળશે અથવા લખો.

ડા. એચ. એલ બાટલીવાળા, સન્સ એન્ડ કું. લીમીટેડ.
 નં. ૮૭ વરલી મુખર્ડ નં. ૧૮.
 તોરતુ સરનામું ડાકટર બાટલીવાળા દાદર.

Dr. H. L. Batliwalla Sons & Co., Ltd.

No 87, WORLI, 18 BOMBAY

Telegraphic Address "DOCTOR BATLIWALLA, DADAR"

ગ્રાંટરોડ વેરથી તમારે મારકીટ વેર ધકેલા ખાતા
 જવાની કંઈજ જરૂર નથી.

જામ, જેલી, ખીંડીટ, સારડીન, કોકો, ચાકલેટ, ઇ. વેવતી
 ખોરાકી; સેન્ટ, લવન્ડર, કોલોનવાટર, સાબુ, તેલ, હેરચોઇલે,
 અતજતના મેકરોના; જેપાનીઝ અને ચાઇનીઝ કટલરી, તથા ભેટ
 સોગાટને લાયકની હમા ચીઝો; પેટન્ટ મેડસીનો, અને પરફ્યુમરી,
 મારકીટ ભાવે અમો વચ્ચે છીએ.

ભેસાન્યાની કું.

સ્લેટર રોડ, ગ્રાંટરોડ, મુખર્ડ.

જે. ખરશેદજીની કું.

(આ કંપની વીસ વરસનાં જીનાં અનુભવીની જાતી દેખરેખ હેઠલ ચાલે છે)
 હમારે ત્યાંથી તવસારીની કસ્તી, ધી ખાડ, મેવો, દરેકો મસાલો ચાહે, કોરી, સુખડ,
 લોખાન, અગર, ખચ્ચાના રમકડા, નવા વરસના ત્યા બર્દે કોર્ડો, ભેટ
 આપવા લાયક ચીઝો, ત્યા દરેક જાતનો વિલાયતી માલ, પેટન્ટ
 દવાઓ, વિગેરે કીંદ્રાયત ભાવે મલશે.

તાખ્ય ખીલ્ડોંગ, રેલ્વે હોટલની સાંમે ચર્નીરોડ જંકશન, મુખર્ડ.

હજારો નીરાશામાં આશાનું એકજ કીરણ !

(ફાયદો ન થાય તો પૈસા પાછા)

કામ સંજ્વન

અદ્યુત શક્તિ, બુદ્ધિ અને મર્કેટમાંની સંપૂર્ણ જદી કમ્પાર આ દવા ચોડાજ વખ તમાં બારે વખાણુ માથે નર્મન પ્રતીત થઈ ગઈ છે. ગયથી જુવાની પાછી મળવા માટે આ દવા મણ્ણીતી છે. વીર્યનો ઝરો છેસી પુરૂષો માટે શક્તિની ઘણીજ ઉમદા દવા છે. કી., રૂ. ૧)

શંદત્વ વીનાશક તેલ.

કોઈ પણ કારણથી ગુમાવેલા પુરુષત્વને જો કોઈ પણ ઉપાય હોય તો અમારે શંદત્વ વિનાશક તેલજ છે. ગમે તે કારણથી ઉત્પન્ન થયેલી નસોની નયળાત માત્ર ત્રણજ દાનસમા જરૂરી દુર કૂટે છે માધારણુ શીથીલતા તો પહેલેજ દીવસે દુર થાય છે એકવીસ દીવસના પુરા મેવનથી છંદગીભર નર્મીત થનાય છે. કીમત માત્ર રૂ. ૫). નકવી માનથી હ્યાતા ના. લગતા જોદનેજ રાશી લેની.

જેં એનં શેઠના,

કાનમદેરી રોડ, મલદારશવ વાડી, મુંબઈ નં. ૨.

ધ્યાન રાખજો આ તમારા લાભ માટે છે !

કારણ કે

આ વખતમાં
બજારમાં લાવના
ઠેકાના નયાં પણ અમે
એકજ કાફાયત
લાવ રાખેલો છે માટે
જો તમને દરેક ચીજ
જેવીકે દરેક કંપનીની
પેટન્ટ મેડસીન,

મોવીઝન, પરફ્યુમર્સ
વીગેરે વીગેરે જોઈતી
હોય તો નીચલા
ઠેકાણે આવી ખાતી
કરો.

બહારગામના આ
રડરપર પુરતું ધ્યાન
આપવામાં આવશે.

અમૃતમિદુ

સખતમા સખત માથાનો દુખાવો માત્ર એકજ મીનીટમા દુર થઈ જાય છે. ના પેગની ઉપર ચોળવાથી પણ પેટમાનો દુખાવો મટી જાય છે. પવન છુટવા માટે છે અને બાની બદલુજમી દુર થાય છે દાત અને દાહતુ કળતર એજ મીનીટમા શાત પડી જાય છે વીઠીના ડાબ ઉપર નો તેનો ચમકાવ એલોકીકન છે ઉચામા ઉચી જાતના કોઈ પણ પેનકીલર કરતા અમૃતમિદુ ઘણી ઉચી જાતની દવા છે વિલાયતી દવાની દરેક દુકાન ઉપર તે વેચાય છે હાલમા તેની કોમન ૧ મીગ્રી ૩ ૧ાન્ ૧૫ મી લિના ૩ ૪ ત્યા ૧ સીસીના ૩ ૭ છે. પોન્ન હમાર માથે કે ૭ થા ૧વાવાળા ફૂલે છે — કેસોગ મફત મળે છે

લો — 'અમૃતમિદુ' ઝોડી મુઝામ પોન્ન-નડીઆદ (ગુજરાત)

બલસારા ટયુશન કલસો.

આખા દીવસના વરગો, ચાન વખણાવે છે જેમા રકન ઝોડી બેઠેના છોકરા-છોકરીઓ તેમજ ગરબાતી શરૂઆતથી રીમતા નાના બાળકોને લખત કરી અંગ્રેજી, ગુજરાતી, હિંગાળી તેમજ ધર્મ જ્ઞાન વગેરે ખામ જરૂરી બાબતોનું દુક મુન્તમા સાથે અને ખતીન શીખાવવામા આવે છે વખત (સા ૨૧) ૧૦૧ થી જા નો છે તેમજ શી શરૂકને પાનન તેરી / છે તમારા બાળકોને તાકાદે લાભ આપશે કેમકે પાછળથી શી વધુ થશે મેટ્રીક કલસ મીં બનસારાની મજમુત દેખરેખ હેડન ચાને છે જેમા અનુભવી કાબેત પાઠશી રીક્ષાન દરગજ બધી બાબતો ઘણીજ ખતથી શીખવે છે

વેપારી બામતો, જેવી કે છુક કીપીંગ ચોટહિન્ડ અને ટાઇપ રાઈટીંગ ચચળ ખતીના રીક્ષા ધ રી / સહેની રીતે જરા બી કરાળા વગર દુક વખતમા શીખવે છે જતા રી ઘણીજ લગી જે બાનુઓ માટે ખાસ જુદી ગોઠવણ રાખી છે

બાનુઓ માટે, સ્કુલ નહી જતા ખનુઓ તથા ડોકરાઓને સહેની રીતે જરા બી કરાળા વગર વહેવાઝ અંગ્રેજી લખતા વાચતા અને મોનતા અનુભવી ચચળ શીક્ષકો શીખવે છે

મ્યુઝીક કનાસ ખામ બાનુઓ, છોકરાઓ અને ધંધાધારીઓ માટે મ્યુઝીક કલસો જુદા જુદા અનુભવી રીક્ષા દીવમે ચાને રામે ચલાવે છે જેમા નજીવી શીમા જરાબી માયાકુર વગર ચરેની રીતે હારમોનીયમ અને વાયોલીન પર ગાતા વગાડતા સીખાવવામા આવે છે

વધુ માટે નીચલે ટકાણે મળો યા લખો —

- (૧) વાડીઆજના આતશમેહરામ સમે ગોગખુસ્તાના બી રોંગ ૧૧૮, ધો રી તળાવ દુસ્થાખો
- (૨) મેટ, માલેકજી શેકની વાડીની પામે ૫૮, ગનમાન સ્પી, મેટ ૧૯૦૧

DR. GANLA'S AGUE MIXTURE

ડૉઁ ગાન્લાનું

એગ્યુ મીક્ચર.

આ દવા ડૉઁ ગાન્લા એગ. ડી (અમેરીકા) ના પ્રીન્સીપલ્સ પરથી તૈયાર કર્યું છે. એથી મલેરીઆ, ઇનફીન્યુએન્સા ન્યુમોનીયા, જગથી તાવ, રોહયો, એકા તરીયો ચોથીઓ તેમજ બીજી જાતની તાવ ઉપર ઘણીજ અસરીજ છે.

CONSUMPTION

ક્ષય રોગ.

સીરમ

એટલે ઘોડાની રમીથી દાખના દરદી ખાતીથી તયમનાં સારા થાય છે. જ્યારે તોછ પાયરીમા

(ADVANCED STAGE)

રમાયણથી અથવા વનસ્પતીથી ગુણ નહીં આવે તો તે વખતે અમે મીરમથી તાર કરવાની ગેટી આપીએ છીએ.

HYSTERIA SERUM
ઉન્માદ વાયુ-સીરમ.

આ સીરમથી ઉન્માદ વાયુ, આખડી તથા શીટ રુદાને માટે નાણુદ થાય છે અને કાયમનો તંદુરસ્ત થાય છે.

કસોરક જોમાકક વીગેરે ઔષધોથી આ રોગ તદ્દન સારો થતો નથી આ રોગ ખાતી થી સારો કરવાની ગેટી આપીએ છીએ

EPILEPSY SERUM

મોરગી સીરમ

આસીરથી મોરગી અનખમાર વાયુ, તથા ફેડ મદાને માટે નાણુદ થઇ તંદુરસ્ત બનવો છે.

REGISTERED No. 219.

"KESAR-I-HIND."

GOLD TONIC PILLS.

FOR

Rajas, Maharajas, Kings, Princes and Jahaagirdars only

These pills produce Electric Power within one-hour

These are specific in Neuristhenia, Cerebral Depression, Premature Senility, Brain fig and Nervous Prostration

PRICES

Rs	75	for	100	Pills
"	40	"	50	"
"	25	"	25	"
"	6	"	6	"

ગાન્લા એન્ડ સન્સ.

ચીફીસ્ટ સીરમ કેમીસ્ટ, હરગીન્ડ, એન્ડ જનરલ મરચન્ટસ.

ફેક્ટ્રી—આર્થ ફાર્મસી કમ્પાનીપુરા મુંબઇ નં. ૮.

લુક હાયર પ્લીઝ !

આજે દેખાવના પર્ણસા છે. તમારા દેખાવમાં પગની શોભા સઉથી જરૂરી છે; અને પગ ત્રીપા રહે એવાં ફાકડાં અપ-ટુ-ડેટ સ્ટાઇલના છુટ યા શુઝની એક જોડી તે કામ બજાવશે. પણ એવાં મનપતીજ છુટ યા શુઝ ખરીદવા ક્યાં જશો?

ધી બોમ્બે ગુડ લક છુટ એન્ડ
શુ માર્ટ,

હુકાન નં ૭. લાલસીંગ બીર્ડીંગ,
હુવારચાવ માર્કેટ મારકીટ, મુંબઈ.

મનપસંદ ઇંગલીશ, અમેરીકન વિગેરે છુટ, શુઝ, સ્લીપર્સોટ્સ એક મોડુ સંગ્રહસ્થાન અમારી હુકાને ખુલ્લું છે. જોઈ જઈ ખાત્રી કરો.

માલેક:—હુકીમભાઈ દાઉદજી એન્ડ સન્સ.

ટેલીગ્રામ એડ્રેસ "Boot Bombay."

ELECTRIC POCKET LAMPS.

વીજળીના દીવા.

- (૧) એક નવા ગજવામા પણ રાખી શકાય છે
- (૨) અગ્નિની બીલગુલ ધાસ્તી નથી
- (૩) તેલ દીપેટ કે દીવાસળીની જરૂર પડતીજ નથી.
- (૪) ફક્ત આપ નીચે ખસેડતાજ રેસાની યાવ છે.
- (૫) રાત્રીને વખત ઓછીકા તમે રાખી જરૂર પ્રમગે કામમા લેવાથી સ્નાયવી સવાર શુધી બીજા દીવા બળતા રાખવાનો નકામો ખર્ચ આટલે છે.
- (૬) આસ કીને ડીલીક્ટ કરતા ઓછીમરો, ભત્રાણુ તેમજ

મુખાફર લોકો વાસ્તે ધણાજ ઉપયોગી છે કીમત

રૂ ૨૫, ૩, ૩૫, ૪, ૫, ૬. પોસ્ટેજ ૮ આના.

રપેર બેરી રૂ ૨) પોસ્ટેજ ૬ આના.

સી ૦ ગોવિંદ એન્ડ કો ૦ (ડી. એ.) અમદાવાદ

C GOVIND & Co. (N. R.)

Ahmedabad.

ગળવાનુ

કર્તા આણું પ્રાઇસ લીસ્ટ) ઉપાણુ.
મકત

પૈસા પર પ્યાર.

(પારસી સંસારની એક મોટી વાર્તા.)

લખનાર:—મીત્ર મુના કાવસશાહ ઇરાની.

પ્રકરણ પર મું.

આરાતું કીરણ.

તે જે દોસ્તો કેપટને બનાજી અને ફરફુન કામા પાછા લાંડન ફર્યા હતા. અને હાલ તેઓ સર અને સેકી જહાંગીર માટેનાં શીકરમંદ વિચારમાં પોતાનું મેજું ચેરપી નાંખતા હતા. “હું ખાત્રીથી માનુંચ” કેપટને બનાજીએ પામેલી રેગસપર હાથ આધળી મોઢયા માંડયું. “હું ખાત્રીથી માનુંચ કે તું એમાં ભુલ કરેચ શીક દીકરા જે એ લોકની મહસદ છુરી હોય તો યુસ્તન સ્કેવર જેવા ભર રહેને સ્ટેશનપર એ લોક પોતાની ફજેતી થયા દે નહિ.”

“તે તો હું જહું કયુલ કરેચ મનિડ” ફરફુન કામાએ શકરમંદ કોઝું ધુલ્યું. “પણ મારે તો એટલોજ સવાલ છે કે લેડી જહાંગીરની મનગની સ્પીતી ખરેખર નખળી છે ના” નહિ. હોય તો કંઈની કંઈ એમાં ભેદ હોવોજ જોઈએ ને જે હોય નો પછી તો વેલ, આપુને તેની સાથે કામ નથી. બસ, આ પેહેલાં તો ને છાકરી લેલી છે ના નહિ તે સોધી કઢાડવાનું છે વધારે નહિ.”

“વસ યુ આર. રાઈ ઘેર!” માલુક બનાજી એક મત યોગે. “જાને શીક આપુને એવાન છુપીને રાખવાની છે. નહી નો એ બિચારી છાકરીને ધજુંજ ખોટું લાગશે. તું સમજીએલી દીકરા!”

“સરનનવી. આપરે પેહેલાં લેડી જહાંગીર વિરે ખંચર કઢાડે અને તેણીના માંવે જે પેલાં કેહેવાયક તેની ખંચર મેકલે ને જે તેમાં જહું ખોતાજન માત્રમ પડે-તો પછી આપણે લેડી જહાંગીરના આગતાં વળગતાંએને જમી પાન કહી દીધે. માલુક દોસ્ત, હું એ છાકરીની અમેગીન આપું. ને મીઠકો ને સોહામણો ચેહેરો ભુલી જઈ શકતોજ નથી.”

ને ત્યારે તે જે બ્રાહ્મણ દોસ્તો સર જહાંગીરના લાંડન ખાનેના મકાનના નોકરો મારફતે ખંચર મેકલવા પાકે લેનતા મોટી મેનશનમાં જઈ હતા.

“બુધાન લેડી જહાંગીરની તખ્તન કીક નહિ ચાલતી હોવાથી તેપણ સ્કે અને હાલેજર લેડી જહાંગીર સાથે સ્કોટલેન્ડ દવા ફેરફાર માટે મીંગેચું” તેણે તેઓનાં

ખજર આપી ત્યારે તેઓની સર જહાંગીર સામ્યુંજ બોલ્યા હતીની અર્ધી અર્ધી ખાત્રી તે ત્યાંજ યધ. તોળી કેપટન બનાજી બાણે સર જહાંગીરનો કેવો એક દોસ્ત હોય તેમ તેને ગંભીર ઘણું કરીને લેડી જહાંગીર ક્ષી બનની ખીમારીથી પીડાતો હતોની પરપુછ કીધી.

“તે તો હું બાણેનો નથી સાહેબ, પણ નાના શેકાણી નહિ સુખ પડે એવી રીતની ખીમારી ભોગવેય.”

તે બે દોસ્તો અમલખીમાં એકમેકનું કોહું જોવા લાગ્યા.

હવે તેઓની સમ્યક્ માટે શક્ય થું રહ્યો. નોકરો વરીક બરગમાં ઘસારો કરતા હતા. તેઓએ હવે ત્યાંથી તુરત ચાલતી પકડી.

હવે તેઓએ સર જહાંગીર કોણનાં જમાણ થતા હતા તે માટે ખજર કહાડવા માડી.

લંડનમાં ધણે ખરો વખત વરવાટ કરી રહેલા પારસીઓ તરફથી તે લક્ષ્યપતિ શેકાણાં કુટુંબ વિશે ખજર મેલવતાં વાર કેટલી ?

“સર જહાંગીર મોદી, મુંબઈના બાણીતા શેક દાદાભાઈ દુગાશની નાની બેડી સાથે પરણેલા છે કે જેણીની ખુબસુરતી ઘણીજ વખણાય.” એક પારસીએ ખજર આપી કે કેપટન બનાજી ચોંક્યો.

“દુગાશ !” કેપટન બનાજીએ અમલખીમાં ખુબ પાડી. “કાંઈ દાદાભાઈ દુગાશનો પ્રાઈ-વેટ સેક્રેટરી તો આપણી કલખતો નવો મેખખર થયોય. તે કાંઈ અરદેશર કાંગાને નામે જોક્ષખાયય ?”

“અરદેસર કાંગો,” ફરફુને તે નામ ધ્યાનથી યાદ કીધું. “તેતો મને કાંઈ ધ્યાનમાં નથી આવતો.”

“વેટ અ કવેશચન શીલ ! થોડા દીવસની વાત પર આપણે તેની સાથે કલખમાં ઈનત્રોધયુસ થયલા તે તું જુલો ગીયો કે !”

“હા ! હા ! હવે મને યાદ આવી.” ફરફુને યાદ થતાંજ બોલી પડ્યો, “પેરો ઉચો, હેનડમ તે ઉદસ આંખોવાલો પારસી જેન્તલમેન કેની ?”

“હા તેજ તેજ.” હવે કેપટન બનાજીએ છુટકારોને દમ એચ્યો. “આપુને હવેજ એ લેડી જહાંગીરની બધી વાત ખજર પડશે આજેજ રાતે આપણે કલખમાં એ કાઈ મીં કાંગા મારફતે બધી ખજર મેળવશું. તું આવશે કેની ?”

“ઓ યસ !” અને તે યધે એડી કાંગાને તેજ રાત્રે કલખમાં મલ્યા.

કેપટન બનાજીએ, એડી કાંગાને ઘણીજ ખાનગી વાત માટે તેઓ સાથે પાર્કમાં આવવા માગી લીધું.

એડીએ તે બે પારસી જવાનો ગમ અમલખીથી જોયું. તેઓ કેહેવા તે થું માંગતા હતા. તોળી તે ખુશીથી તે બે દેખાવડા ગ્રહર્યો સાથે જવા તધવાર થયો.

“તમે થું કેહેવા માંગાય ?” એડીએ ચાલતાં ચાલતાં કેપટન બનાજીને સવાલ કીધો.

“હું ધાર્યું તેમ તમને મને તો ઘણુંજ અગત્યનું કહેવાનું છે, કેમ ખરતી !”

“યુ આર રાફ્ટિ ! તે હમને કહેતુંજ નેધરો !” ફરહન કામ્રાએ જવાબ દીધો. “મીં કુખા-
શનાંજ થેરમાં જ્યારે તમે મુંબઈમાં રહેપોત્ય ત્યારે એવનના હોકરી લેડી જહાંગીરને તમે ઓળ-
ખનાંજ હોવાંજ નેધરો.”

એડીએ પોતાની લાગણીઓપર કાબુ રાખવા પોતાનો હોઠ મજબુત કરડ્યો. તેણીનાં
વહાલા નામની માદતી તેનું હૈયું જોરથી ધડકવા લાગ્યું.

“હું તેજશુંને બરાબર ઓલખાય,” તેણે વળતો જવાબ કર્યો.

“ત્યારે એવન-એવનની મગજની સ્થિતિ જરાકની નમવી તમને લાગેય !” માણેક બના
છએ ઘડયી ગયકાને પુછ્યું.

એડી ખડખડાત હસી પડ્યો. તેઓ પોતે તો નહિ જરાક ઘેલા હોય ?

“ઓરે એમ કે લેડી જહાંગીર ઘેલા છે ?” એડીએ તુરંતકારથી પુછ્યું. “નહિ એવનનું
મગજ તમારા અને મારાજ નેરડું માણત છે.”

“નેધુ” કેની !” ફરહન કામ્રાનો ચેહેરો હવે ખુશાલીમાં ખુલી ગયો, “મેં તને શું કહેલું
માણેક ! મીં કાંગાના ઓલ ફરતાં તો મેં તે મ્યુતીપુલ હોકરીની આંખ પરજ ભરસો મુકેમે”

એડીએ ફરી પાઠા અન્તપરીમાં તે બે પારસીઓના ચેહેરા જોયા. આયબે જણે ત્યારે શું
ખોરશોદને જોઈ હોસે ! બારે ઉરકેશતમાં તેને ફરહન કામ્રાની જાણ મજબુત પકડી.

“એ તમે શું જોશોત્ય ?” તેણે ઉઘે હો પુછ્યું, “મને કંઈની સમજ પડતી નથી. મેહ-
રગાની કરી કંઈ ખુલાસો કરસો ?”

અને ત્યારે તેઓએ એડીને પેહેલેથી છેલ્લે વેર તે રેશન પરનો દેખાવ વિસ્તારીને કહ્યો.
કે જ્યારે તેને તેઓનું ઓયનું ઉપવાતી છાતીએજ સાંભડુ.

“ત્યારે તો જાત ખોરશોદ સામે એક કાવનુ ખચ્ચીતજ રચાયલું છે. તમે બે ખરેખરા-
અહરયો છેવો તો જોખી તમે તે દિવસે રેશન પર જોયું અને સાંભડ્યું, ને
જોખી કંઈ ખુલાસો તમે હાનાં મારે મોટી સાંભપરો તેનો એક હરફની
કોઠને નહિ જણાવવાનું મને પ્રેમીમ કરસો !”

“જોડી ખુશી સાથે,” તેઓ જધે બોલી પડ્યા, “તમે હમારી પર વિશ્વાસ રાખો,
મીં કાંગા.”

ને ત્યારે એડીએ તે બે ધણીધણીજાણીનાં વચ્ચેના કળ્યાની વાત તેઓને કહી સંભળાવી.

“ને હવે દોરતો,” આપને તે કનનસીમ હોકરીને કંઈની કરી બચાવવીજ જોઈએ.”

તે બે બક્ષા જવાનો તેણીને કંઈની ભેગે બચાવવામાં મદદ આપવા એકદમ ઉભા થયા.

“ને આત્યારે તેણીને બચાવવા જઈએ તો કોઈએથી તે પકડીથીથી જાણતું જોઈએ નહિ
કે લેડી જહાંગીરને કાસતવમાંથી નહસાડી જનાર આપણે હતા. નહિ તો એ ગરીબ હોકરીનું
નામ વધનું ખરાબ થશે.”

“એનકેર,” કેપટન બનાછએ ક્યવયું, “તે જમ્યા તો મને બરાબર માલમ છે, દોલ-
સ્કોટજાના ઉત્તર તરફનાં કીનારા પર એ કાસતવ જમાવયો છે. ધણીજ સારદવાસી ને બધા
ત્યાંની જમ્યા છે. હમે ગયે પરમેજ—”

એડીએ તુરત કેપટન બનાઇતો હાથ પકડી વધુ બોનતાં અટકાવ્યો.

“તમે ગમે વરમે ત્યાં ફરી આવેના ? જો તેમ હોય તો આપ વરસેળી એક ફેરો મારી આવનામા અડચણ શું છે ?”

કેપટન બનાઉ એડીની એટલી બધી આતુરતા પર મુઠ્ઠા બરગતું હત્યો.

“કંઈની નહિ. જો તે કમનસીબ બાનુને તેમ કીધાથી બચાવી લાઇ ગયાની હોય તો હું આપ પગે જવા તક્યાર છેવું. મારી પોતાની એક ધણીજ મરમ નોરધન વેચ નાગની યાદ છે ને તેમાં જો તમે કહો તો હું બધી તક્યારીઓ કરાવું.”

છુટકારાનો એક લામો દમ એડીએ ખેંચ્યો.

“હેવન બ્લેમ યુ !” તેને હેસાનથી કેપટન બનાઇતો હાથ દાખ્યો, “ખુદા જનમને સુખી રાખે, દોસ્તો ! તમારો ઉકાર હું મરતા તુનીક લુલીમ નહીં !”

અને ત્યારે તે યાદમા કાસ્તવ નગદીક જવાની ગોઠવણ કરી તેઓ ખે દિનમમાં તો ત્યાં જવા તક્યાર થયા.

નોર્ધન વેચ તે ત્રણે દોસ્તોને લઈને કમનસીબ ખુરશીને બચાવા સડચડાત દુર્યો કાપતી થઈ. તે એક ધણીજ સુદર નાની રમકડા જેની યાદ હતી

દુરથી ગમેનકેર કાસ્તલપર પહેલી નગર પડતાજ એડીની છાની ધાસ્તીથી ઉચ્ચમેચ થિવા લાગી. દુર્યોધ પત્નીઓ તે કાસ્તલની આમપામ ઉડાડે કરતા હતાં તો જોરાવર મોળાઓ પત્થરને અડકી અડકીને એકનો એક નહીં સમજવા ગમે તેવો અચાજ કરતા હતા. એડીને લાગ્યું કે આપ કાસ્તલના જેની એકાવ બચાવક બીજી કોઈજ જગ્યા હોય નહિ. ને ત્યારે યા અલ્લાહ ! વાહી બગે, નોકર ચાકરાની ફાજ વચ્ચે રહેથી પેત્રી સુંદર છોકરી આવા એકાંતમા મહીનાઓ થયા કેમ રહી હશેનો વિચાર આવતા તે બાહાદુર જવાન પોતે ધારતી ખાઇ ગીયો. રખે તેણી સીક હોય ? રખે તેણી મેહેર વગર એખથી હોય ?

ગ્વેનકર કાસ્તવ નગદીકના દુર્યાં કાંઈ વારંવાર યાદ દેખાવ દેતી હતી નહિ. કોઈ કનાચજ તે તરફ કોઈજ શોખીન મહેવલાહે નીકલી પડતું હતું. ધણાકે કયાકોની તે યાદ ખોરશેદના ઝોરડાની સામેજ કોઈનુબી ધ્યાન ખેંચ્યા વિના ચોંભેલી હતી.

ગરીબ ખોરશેદ ! તેણી આજે કેટલા કેટલા દિવસો થયા બિઝાનાપર તાવે સસરતી હતી. દિવસની ભુખ અને રાતની ઉધ વિના તે કમનસીમ છોકરી જાતે હતી તેનો એ વેા ફકટ બની ગઈ હતી. અને મેહેર તેણીને ઉમડ્યા, પાછી તન્દરેસ્ત બનાવવા જવનોડ પછાડા મારતી હતી. યોડાજ દિવસ વધુ અને જો કંઈની મદદ નહિજ આવે તો ખોરશેદનું મોત નક્કીજ હતું. મેહેર તેણીને હવે એક મીનીટની એખલી છોડતી હતી નહિ. તેણીને કંઈ કંઈ વાતો કરી રીઝવવાની તેણી દરેક કોગેશ કરતી હતી.

આજેખી મેહેર, ખોરશેદને બીઝાનાપર તક્યાઓને અલેલાવીને ખેસાડી ને કંઈ કંઈ વાત કરાવીને મન રીઝવતી હતી.

“ખોરશેદ, આપણે ઘેર જઈએ ત્યારે જરૂર છું મને પેથો તારા કીમતી હીમતો સ્ટાન્ડ આજે હું કે ! તું એટલી વખાણ કરેચ તે હું બી તો જોતું કે તે કેવોએક સરમ છે ?”

ખોરશેના દીનમાંથી એક ઉડી હાથ નીકળી પડી અને ધબ્બીઝ ગમગીનીમાં તેણીએ પોતાનું સગ પુણ્ય.

“ધેર !” તે છોકરીનાં અવાજ વીકમાં જાણે ફેર પડ્યો હતો. અગાઉનો તે રૂપેરી ઘટ જેનો મંદુર અનાજ ક્યા અને હમણાનો ખોખરો નીરામાલ્યો સાક્ષાત્ ક્યાં ?

“ધેર ! ઝો મેગી ! ઘેર જ્યા હું છવતી રહેવમ ત્યારે કેની !”

“હાસ્તો વરી !” મેહેરે પ્યારથી તેણીના કપાળ પરના ઝુંદા ઉચ્ચા કરતા કહ્યું. “આપરે કંઈ અગાઉના જગની જગાનામાં નથી પેદા પડ્યાં કે જે વખતે લોક જગ ગમે તેમ વેર લેતા અને ખુન કરતાં હતાં. જે જેની ! જે જિવસ અવચ તેમાં તારા પપા, તારી ખોળા કહાડના હયાં જરૂર તુને મળવા આવી પુગશે. એવજ તુને જોવાની દડંગ કરશે તો આવામાંથી ને તારા વરથી ના કહેવાનાતું નથી. એક વખત એવજ તુને મળ્યા ને ખુવાગો થયો કે પછી તુ છુતીજ થશે !”

“તે લોક આવી પુગશે તે અગાઉ હું મરી જવમ થા તો મારા મગજપરનો કાસુ ખોડી દેવમ.” હજુરની તે બાળા શંકાથી નાનુજ કોકથું ધુણવતી હતી.

“નહીં મરી શાનું જાય ? એ બધા વાહીયાત તિયાર તારા મગજમાંથી હાંકી કદાડ. તુ જરા શીધી ને પટથી દેખાવચ ખરી પણ, તોખી તુ ધજોજ મજાખુત ગાંધા ધગવેચ. ખોરશેદ આજે જરા તારી તાન ઉતરેથી છે તેટલાં ખીજાનાપરથી ઉગિને ખીજા ખોરડામાં ચાલ, આજે એક નીન નોવેચ અને આસમાંથી ખોરડામાંથી મગી આવેથી છે તે આપજો વાચે. આપ દર્ધપર તડકું એવું પ્રકાશેચ કે બે ઘડી નેનો અજકાત નેતા આપજો છવ ખુગ ખુરા થઈ જાયચ. ચાલ ઉડ” મેહેરે તેણીને પોતાનાં ખખાનો ટેકો આપી ખીજાનાપરથી ઉઠાડી કીકકા કરવા માંડી.

દિવમે દિવમ, આપ ભયી છોકરીના વધતા સમાગમમાં આવતા ખોરશેદ તેણીને પોતાની જોડેન મીમાલજ ચાલતા શીખી હતી. મેહેરની મીધી જખાન સમજતાંજ ખોરશેદનાં મંદ પડી ગયલાં છગરમાં ઉવતનું કંઈ અજળ નેર આવતુ હતુ. મેહેરની કાળજીની ખોરશેદ એટલીની તકી રહી હતી. મેહેરની ડકાપણ ભરી વળો, નરમાસ, મીઠાસ અને હુસ્વારીથી ખોરશેદ છકક થઈ જતી હતી.

ખોરશેદનાં પટલા, ચેવઘ ગયલા આકારને તેકા આખી ચચાવતા મેહેરના છગરમાંથી ઉદા-શીની હાથ નીકળી પડી એ ! પરવર ! દિવમે દિવમ ખોરશેદ તવાલીજ જતી હતી. તેણીનાં કાના બાવ વરીક અજકાત ખોદી બેસ હતા. કાની આંખોનો પ્રકાશ હાથ તરત ઝાખો મારી મેયો હતો. હમેગનો ગુવાળી મુખડો હાથ તમામ શીકેકા અને કાહેલી થયેલો નજરે આવતો હતો.

“કાઠળી જરૂદી અને આવી પુગે તો આર. જાકી જે જાસ્તી દિવમ લાગશે તો જરૂર એ મિચારીનો અંતજ આવી રહેશે” મેહેરે મનમાં વમાસ્થું.

તેણીના વાવ હોળી કેમ કીકકા કરી મેહેર તેણીને ખીજા ખોરડામાં લઇ જઈ આવી ને છક ની ખુરશીમાં બેસાડી.

“ચાલ હવે આપ નોવેન વાચવાની શરૂ કર, ખોરશેદ” અને મેહેરે તેણીનાં હાથમાં એક નોવેચ મુખી.

ગરીબ તે છોકરી ! આવી આપેલા એક પુત્રાંની માફક તેણી મેહેરનું દરેક કંઠ્યું કરતી હતી ખરી પણ તે બધી છોકરીને ખુશી રાખવા ખાતરજ હતું. વગર મને તેણીએ તે નોવેલ વાંચવાની શરૂ કરી ખરી પણ નહિ. ને નોવેલના છતાં તાઇપ તેણીની આંખો સામે નાચ કુદ કરતા હોય તેમ દેખાવા લાગ્યા અને એક બોલખી તેણી વાંચી શકી નહિ અને ત્યારે આંખમાં આંસુઓ સાથે તેણીએ તે ચોપડી બંધ કરી બાજુએ મુકી.

“મેગી બહાવી, તું મારી પર ગુસ્સે ના ચતી.” જોરશેદ કમતી પત્ની, “પણ મારામાં એ ચોપડી વાંચવા જોઈતી તાકાત હવે રહી નથી.”

“ત્યારે તો હુંજ એ તારી આગળ વાંચી સંભાળવશ. કંઈખી કરી તારૂં મગજ તો રોકવુંજ જોઈએ.” ને મેહેરે તે ચોપડી ઉપાડી વાંચવાનું શરૂ કર્યું.

તેણી આગલ અને આગલ ધીમે ધીમે મધુર અવાજ વાંચતીજ મઘ. જોરશેદ સમજતી હતી કે નહિ તે માટે વારંવાર તેણી ચોપડીમયી ઉપર જોતી હતી. જોરશેદ દર્ખ તરફ દુર દુર જોતી વિચારવંત બેઠી હતી.

એકાએક જોરશેદનાં મુખમાંથી ધબરાતતી ધીમી ચીસ નીકળી પડી અને કંઈક લાગણીથી ફરક ધજતા હાથોએ તેણીએ મેહેરની બાજુ મજબુત પકડી.

મેહેરના હાથમાંથીથી ધબરાતને મારે ચોપડી સરી પડી. અને તેણીએ જોરશેદનો ઉમરો સપ મેહેરો ને પોરપરાક ઉઘડી ગયલી આંખો અચરતીથી જોધ.

“શું છે ? શું છે ? જોરશેદ !” મેહેરે હવે ઉભા થતાં જોરશેદને પોતાના પામામાં બેંગી, “તું જોઈતી બધી ધજીય કાંપ, બહાલી ?”

ગરીબ મેહેર ! તેણીનાં પોતાનાં હાથ પગથી ધબરાતને મારે ધજતા હતા. આપ કમનસીબ છોકરી અચખુજ થેલી તો નહિ થઇ મઘ હોય ?

“મને દેખાયય ? જો મને દેખાયય ? જો દયાવુ જોતા ! મેગી; હું થેલી તો નથી થઇ મઘ કે મને દેખાયય તે ખજીજે ! સ્વપનામાં જોયલી પેલી જોટની વાત મેં હુંને કહેલી તે હુંને ધ્યાન છે ? જો ! જો ! પેલી રહી તે જોટ ! જો મેગી ! મને કહેની કે હું સ્વપનું જોયું કે જાગતી હોયું ! જો હુંને પોતાને પેલી દુર દુર થોભેલી જોટ દેખાયય કે ?” અને તે ઉશકેરાયલી છોકરીએ પોતાનાં હાથની પટલી આંગળી તે તરફ તાંકી. તે આંગળી તાંકેલો હાથ ફરક ધજતો હતો.

મેહેરે હવે તે તરફ નજર ઠેરવી જોયું. દર્ખ પર પડતા તકાંના પ્રકાશમાં તો પેહેલાં તેણી કંઈખી જોધ શકી નહી પણ પછી તેણીની નજરેથી તે જોટ પડી.

“હા હવે મને દેખાયય” અને મેહેરનો અવાજથી ખુશાલીથી ધજતો હતો.

તે બધેએ પાંચેક સેકન્ડ ચુપચુપ તે જોટની હીલચાલ ઉઘે દમે તપાસી.

“જોરશેદ, હું ખાતીથી મારુંય કે આપ જોટ આપુનેજ બચાવવા બહાર પડેલી છે,” અને આસાને મારે મેહેરની બજુ આંખો ચમકવા લાગી.

“એ આપણેજ વીધે છે, જોરશેદ,” જોરશેદને ચુપ તે જોટને દીકરી ઉભેલી મેધ મહેરે પાહું કંઠ્યું “એમા મીઠ કાંગા હોવાજ નોંધએ. મારી પુરી ખાતી છે.”

અણખત મેહેને ઝોડી પર પુરતો વિશ્વમ હતો. જે પેલું કાગળ તેના હાથમાં ગયુંજ હોય તો તે તેઓની પુઠે પડેયો હોવોજ નોંધ્યો,

કસાકે વેર તે જે છોકરીઓ ઉંચે હોને ન ધડકતે જીવે તમર તમર તે બોટને તપાસતી બેસીજ રહીજ.

સાકાંજનું ઝગઝગું થયું પણ તે જે છોકરીઓ તે બોટની હીલચાલ જોતાં ઠાકી નહિ અને આંતે તે અધારામાં જણાતી અંધ યજ ત્યારેજ તેઓએ તે તરફથી પોતાની ઠાકેથી આખ્યો ફેરવી.

તેઓએ પાછી તે તરફ પોતાની આખ્યો ઠાકી જોયું તો તે બોટ ઉપરથી એક નાની બોટ ઉતારવામાં આવી અને તેમાં જે મરો કુદી પડ્યા.

“જેયું કે જોરશેદ ?” મેહેરે ખુશાલીથી ઉજળતાં જગરે જોરશેદને ઠાકી બતાવ્યું, “એ લોક એ નાસ્તી બોટમાં આપણા કામતલ નજદીક અધારામાં આવીને આપણા છુટકારાના રમતાઓ શોધસે !”

ધજે મહીને જોરશેદના શીકા મેહેરશપર ખુશાલીના રતાશ ફરી વળેયો મેહેરે હરખાવડાં જગરે જોયો.

“ઓ એમા એડી કાંગાજ આવેયો હોવો નોંધ્યો.”

“જોરશેદ દીકરા, હવે તું જમીને પાછી અસોડી જા,” રખે તેણીને ઉશ્કેરાતથી તાવ ચઢે તેની બંદીક મેહેરે જબરદસ્તીથી તેણીને ત્યથી ઉઠાડી મચપર સુવાડી દીધી.

“જો તું જગણી ઉશ્કેરાશે તો સીક યજ જશે તો પછી આપણાથી નહામવાની ગોઠવણુ થશેજ કેમ ?”

પ્રકરણ ૫૩ મું.

સુસાકાત.

ખીજો એક આખો દીવસ તે જે છોકરીઓએ પેલી દુર ઓઠામાં ડમેલી બોટ તપાસવામાં પસાર કીધો. રાત પડતાં મેહેરે, તે કાસતવમાંથી છુપેથી બાહાર જઈ તે બોટ કોણની હતી ને કોણ માટે ત્યાં આવી હતીની ખબર મેલવનાર હતી.

આખ બક્ષી બાહાદુર છોકરીની તેણીને બચાવવાની કાલજ માટે જોરશેદની આંખ્યોમાંથી ઉપકારતાં આસુઓ ખરી પડ્યાં.

“મારી મેગી, મારી બધી મેહેન !” જોરશેદ તેણીને જતી વખત ક્રીમ કરતાં બબડી. “ખુદ તુંને તારી બવાઈનો ખચો અપશે ! તું બાહાર નીકલસેજ કેમ, મેગી ! તુંને ખાત્રી છે કે તું પકડાય નહી જશે !”

“તે તો હું જાતુ તાવ તસાવતથી માફ કામ કઢાડી લેવશ. તું બેસીકર રહેજે ખોરશેદ. મારી પર કંઈ દયાં થયો અપો નથી રખાવો; બુઢો આંદર કાઠતલનો ગેટ બંધ કરશે તેટલાં હું એક ત્રીકથી બાહાર નીકળી જવશ પચુ તું કંઈ હવે મારો વાર જોસા જાગી ના બેસતી. કારણ મને તો હવે આખી રાત બહારજ રહેવું પડશે. સડવારે આંદર આરણું ઉંઘાડશે ત્યારેજ મારીથી તો અંદર આવસે.”

“મારી ગરીબ મેળી ! આખી રાત તું ઠંડીથી ઠંડી જશે ! લે આવ મારે જરગ કાઠ દીઘપર હોરી લે !”

“અરે ગાંડી રે ! એમ કરે તો પછી કાઠનો દુકાલ આજે પડે !” તે તુને જવાબા હું ઠંડીથી બંધાઇ જાયું તેની મને થોડીજ દરકાર છે. તું જરાખી શીકર ના કર. હું મોટો દરવાજો બંધ થાય તેની અગાઉ બાહાર પડશ ને પછી ખડક પરથી નીચે જવશ. દુધાં તરફ જવાનો રસ્તો કંઈ એ લોકથી થોડો બંધ થયોય ! એટલે મને ઝાઝી શીકર નથી દાંઘીંગ ને આશ હવે વખત થના આશોય તુ જરાખી મારી શીકર ના કરતી. હું તુને કંઈની કરી જવાવશ. તારો ઝોરડો બાકારથી બંધ કરીને, હસ્તો મને ઝોરડાની આડી લઇ જઈને આવાંબાધને તપવાની છે.

તે બે ફેન્ડસો, એકમેકને કેટલીક સેકડો વેર વચગીને ઉભાં, પછી કીસીસ આપ લે કરી બો છુડા પડ્યાં.

હંમેશની માફક બુઢો આંદર આરણું બંધ હતાં યા નહીં તેની તપાસ માટે ખોરશેદનાં ઝોરડા આગવથી ફરી ગયો. ત્યારપછી મેહેર ઝોરડાની આડી લઇ આવાંબાધનાં ઝોરડામાં દાખલ થઈ.

“આજે ખોરશેદ, કેમ છે મેળી ?” આવાંબાધએ તેણીને દાખલ થનાંજ વહુની ખબર પુછી.

“બાતું, ખોરશેદની તખીયત હંમેશની માફક જગડેલીજ છે અને સાથે સાથે એવણુનો સ્વભાવખી તેવોજ બરખેલાફ છે.” મેહેરનો જવાબ સમજી આવાંબાધ ખુશી થયલાં દેખાયાં.

“હવે જરાજીજ છુટકો થશે,” તેણી મન સાથ જમડ્યા. તેણે મેહેરને શુઝ નાઇટ છડી મોકલી દીધી.

આવાંબાધના ઝોરડામાંથી જલ્દીથી છુટકો થવા માટે મેહેર ખુશી થતી સડસડાંજ દાદર ઉતરી નીચલા પથરાનાં ચોધાનમાં એક ખુણામાં આંદરની વાટ જોતી હતી. તે બુઢે મીધાને છેતરવાનું ધણુંજ સેહેલું હતું. ઘડપણને સળગે તે બુઢાની આંખો આંખી પડેલી હતી. અને તેનામાં જીવાનની સામે થવાનું કાવતખી ક્યાં હતું ? તે બુઢો ધીમે ધીમે દાદર ઉતરી નીચે આવ્યો, ને તે મોટો દરવાજો ખોલી, હંમેશની માફક કાઠ ત્યાં આવસે પામે મુંબું જીવતું હતું યા નહીંની તપાસ અર્થે તેને યોગ્ય પોતાની આંખી પડેલી આંખો દોડાવી. બાહાર ખુલ્લા રસ્તાપર જવા માટે ખડકમાંથી કાતરેલા સપાટ સાંકડી ગલી ગમ તેને પોતાની નજર બે પલ ઠેરની રાખી. અધું શાંત અને હરીહાક દેખી તેને પાછા તે દરવાજા બંધ કરવા પોતાના હાથો લાંબાવા કે મેહેરે લાગ જોઇ તે દરવાજાપર એક મોટો પથરા તાકીને ફેંક્યો. બુઢો આંદર મોકળે એ બાહાર કોણ હતું તે જોવા જ્યો દરવાજો મુકી તે બાહાર પડ્યો કે એકજાનીનીકમા તો મેહેર અધારામાં તે દરવાજામાંથી બાહાર સડકી એક બાહામાં જઈ હતી.

“એ શાનો અવાજ થયો !” તે બુઢાની ઝેરી એક્સથી પોતાના ઝોરડાનું પારણું ખોટી બાહાર તીકતી આવી. “હું કેટલી બીડીથી ! બલે એક કોરીન દરવાજાને અડક્યું હોય તેવો અવાજ થયો !”

“બુઢા આપુને જાચારે !” તે બુઢાજનો જીવ મુગમ ઉડ્યો. “એ રાત પડી એવું અપ-શુકન મર્યું શું બોલેય ને એક્સથી !”

“વેલ !” તે ઘણીવાણીએ તણકે કીધો.

“મેં તો સમજેલું છે કે એ અવાજ આગમચેતીનો છે ! કોણની આપ કાસ્તકમાં વઢવાત કરવું મરવાયું હોયય ત્યારે એમ હમેશ અવાજ યાચય સમજ્યા !”

“અમથી ના બકબક કર, વાઘર !” તે બુઢાજનો હવે બાગુમાં મુકાપલા ફાનસનો કાકડો ઉતારી બતી નાની કરતાં છેડધને જવાબ કર્યો, “એ તો કંઈ બીંત પગથી પડ્યું હોશે !”

“તમેજ પછી જ્નેતે !” ઘણીવાણીએ બોહોંસમ લીધી, “હું કોણની દહાડો વ્લુટી પડીય ! એ અવાજ છુરું બનવાની આગમચેતી માટે થયોય બીજું કંઈ નહિ !”

“ચાસ હોશે ! માથુ ના ખા, વાઘર !” તે ઘણીજનો ફફડીને દરવાજાને અંદરથી બરાબર બંધ કરી તાણુ મર્યું.

તે બુઢાની ઝેરીના મુખમાંથી પડેલા અપશુકનમર્યા શબ્દો મેઢુરને જરાક થધને ગમ્યા નહિ. તે કંઈ વેહોમી હતી નહિ, છતાં તેણીનાં આખા આંગમાંથી ખુદરતીજ કમકમાટની ધીમી મંઝણી પસાર થધ ગધ.

તે બાપડી, આરી રાતની વખતે વાહેમન આપ મંઝવર ખડક પર એખાત્રી પડી.

તે જગ્યાજ એથી બીડીક લાગે તેવી એકાંત હતી. અંધારાંમાં મોટા મોટા ખડકોના બોળાખી ઘણાજ દીકમા દેહેસ્ત ઉત્પન્ન કરનારા હતા. જ્યારે પવનનો સુસવાટ અને દર્યાના મોળનો ખડક સાથે અડકવાનો અવાજ વડીક કમકમાટ ઉપમવનારો હતો.

“એમ ગાવી બપાનક જગ્યામાં હું મારી પોતાની જાંઘની જ્યાવવાખી જ્નેખમ ખેડું નહિ પણ”-તેણી ક્યાંથી નાચે ઉતરવાનો રસ્તો લેવાના વિચારમાં થોડીક પણ અધારામાં આમ નેમ આંખ ખેંચવા લાગી.

“હવે ક્યાંથી હું રસ્તો શોધું ! એક બી ખેડું પમયું બરશ તો આપ ખડક પરથી અડકી અડકી ને નાચે પડતાં તો તુકડે તુકડા થધ જવશ ને ચિચારી ખોરશેદ મારી વાતજ જ્નેતી ખેરી રહેજે.” ને તેણી મનથી જરાક હસી.

બુઢાની મહેરથી થોડીક પણમાં તો તારા ચમકવા લાગ્યા અને ત્યારે તારાંબોના આંખા હબસથી તેણીને નાચે ઉતરવાનો થોડો ઘણોખી સલામત રસ્તો જણાયો. ઘણીજ સંભાળથી એક સ્કર્તનો છેડો ઉઘો પડકયો બીજે હાથે ખડકનો ટેકો લેની તેણી નાચે ઉતરી. થોડાક પગલાં વધુ અને તેણી કીનારે આરી ઉબી. નમ્મદીક આવીને પાછા હડતા મોળાઓથી બીનાતા બુઢાનીખી તેણીએ દરકાર કરી નહીં.

હવે મેઢુરે તે બોળને સોધવા પોતાની નજર આસપાસ ફેરવી.

ધણીજ ખુશાલી વચ્ચે તેણીએ એક નાનકડી બોટને થોડેક દુર ઉભેલી જોઈ. રંગે કાંઈને રાતની ચુપકીમાં અવાજ નથી તેની બીજીકે તેણી તે બોટ માહેલા માણસોનું ધ્યાન ખેંચવા સાલાહ વધીક મારી શકી નહિ. હવે શું કરાશે. તેણી હજુર તો વિચાર કરે તેટલાં તો તે બોટ ધીરે ધીરે તેણી તરફ હંકરાવા લાગી. બીજી પમે તો તે થોડે દુર આવી ઉભી અને તે માહેથી એક ઉભો કદાવર જનનીતો આકાર એકદમ કુદકે બાહાર પડ્યો. તે બહાલા જવાનના સોદામણ્યા આકારને ઓળખતાં બહાદુર મેહેરનું હાથ ખુશાલીથી ઉડે ઉડે થવા લાગ્યું. ઓ બહાલો એડી ! આખરેથી તે તેઓની મદદે આવ્યો ખરો ! તેણી તેને લેતા અંધારામાં થોડાક પગના આગવ વધી. તારાઓના મણીજ કાળા ઉભસનાં તેણીએ ને બહાલો જાણીને શીકેા સુખડો તુંદત ઓળખ્યો.

“એડી !” ખુશાલીને મારે તેણીના મુખમાંથી તેનું બહાનું નામ સરી પડ્યું.

અંધારામાં કોઈનો જાણીતો અવાજ સમજતાં એડીની ત્યાંજ આમ જાણીમા થઈ થઈ ઉભો. કોઈથી ઓરત આવી બાનાક જગ્યામાં ઉતરવામાં દિગ્મત કરે તેના એ માનનામાં આવ્યું નહિ ને તેથી તેને આખ ઠેરની તે અવાજ આવ્યો હતો તે બાજુએ જોઈું નહિ તેની શુભ દલી એક સાળાં રાકતમાં તે કોઈ હજીજ ઓરતનોજ આકાર દતો. તે આકાર તેની વધતો નજદીક આવ્યો ને તેના બે હાથે પોતાના હાથમાં ખાસથી પકડ્યા.

“મારો એડી ! તું આખરે આવ્યો ખરો !” તે ઊંડરીનો મધુર અવાજ તેણે ઘૂરત મેહેરનાજ તરફે પારખી કહાડ્યો.

“મેહેર ! તેં આપ રાતે આની બાનાક જગ્યામાં ઉતરવાની દિગ્મતજ મમ કીધી !” એડીએ મેહેરની વધુ નજદીક આવતાં અન્યથામાં પુછ્યું અને તેણીના નાનકડા આકારને તેને પોતાનાં પસામાં બેચો.

“આરતે બોલ એડી !” મેહેરે પોતાના સહેલ આંગલા તેનાં હોઠ પર દાખ્યા. “દરે તારી બોટને જોઈ ને હું તેની ખગર કંઠાડવા બરાલી સતાની અદિં ઉતરી આવી. એડી, સારું થયું તું એટલો જલદી આવ્યો તો ! કારખ, કારખ, ખોરશેદની તખત દિવમે દિવમે તમન લાડની જાય.”

તેના હોઠે એટલું સમજતાં કંઈક ધુનના તેણીએ બરાબર દેખ્યા. એડીએ પોતાપર કાંઈ રાખવાની એક મજબુત કોશિશ કીધી.

“આપ આપણે પેલા પત્થરપર ગેરની વાત કર્યું” અને તેઓએ નજદીકના એક કીસા પત્થર પર બેઠક લીધી.

મેહેરે પહેલેથી ઉઠે સુધીની બંની વાત તે જવાનનાં કાનમાં રેડી ગઈ.

“પણ હવે તો એની હંદગી બચી શકેની. મેહેરો !” તેણે આવરતાથી મસાલ કીધી.

“હા હવે તો કંઈ ધાતી નથી. આપ એકાલવામ ને આપ દુશ્મને જોતાં એની તખી વતપર બંધી અસર થય્ય. પણ એ હાથથી જમે તે લીજ ટારા થશે.”

“ઓ મેહેર ! આપણે એને કેમ જગ્યાએ ! એને બાંધી કેમ નહવાડી લામ જાએ !” તે ચૂંચવણ ગયેા જણાવેા.

“એને જો નહસાડી બી શક્યે તો માફ નામ તો જાહેરમાં આવતું” જોઈએ નહિ. તેથી તો એ જોખમમાં આવશે એને હું મારી સાથે આવેલા બે પારખીઓ સાથે લંડન મોકલી દેવસ ને ત્યાંથી તે સોફ એનો બધેરી જે હાથ લંડન છે, તેના હાથમાં સોપણે ને હું લાંથી દર્શાવે નહિ પણ બીજેજ રસ્તેથી છુટો પડી લંડન જઈશે ને તું મારી સાથે આવશેકેની મેહરૂં.”

કેવી રીતે જોરજોરે લાંથી નહસાડી લઈ જવાનાં વિચારમાં કલાકો કેમ પમાર થયા તે બધેને માખળ પડ્યું નહિ.

“બોલની મેહરૂં. આપરે કેમ જોરજોરે બહાર લાગ્યે.” તેણે તે બહારી કચનતો હાથ માથાથી પમવારનાં પુછ્યુ. મેહરૂંની ઉંડી સમજ શકતી માટે તેનું હૃદય મત હતું.

તેણી જવાબ આપ્યા વિના કેટલીક પવે વેર ચુપ બેડી.

મકરણ પૃષ્ઠ મું.

છટકવાનો ઉપાધ.

“મેં એક ત્રીક સોફથી કહાડી, એડી.” મેહરૂં થોડીક પતો પછી ખુશાલીથી બોલી ઉડી. “જો તેમ કરશું તો જોરજોરે આવ કીનારા પર કાલે તુંને મળશે.”

“તે શું છે. મને કહે.” તેણે બારે આતુરતાથી પુછ્યુ.

“જો સમજ એડી,” તેણીએ ધીમેથી પોતાનો પ્લાન કહેવાનો શરૂ કર્યો, “આવતી કાલે આખો દિવસ હું મારી હાથ લાગીજ દુખેચતુ માહાનું કાહાડી મારા મોઢાપર આખો વખત મારી શોલ વિંદાવેની રાખમ અને રાત્રે હું ને જોરજોરે એકમેકનો પોશાક અદ્યતન કરશુ જેવો આંવર જોરજોરનાં જોરડામાં સુવા જતી વખતે બારણું બંધ કરવા આવશે કે હું જોરજોરનાં દેસમાં એનાં બીજાનાપર એક નોવેલ વાંચવાના ઢોંગ કરતી કોર વારીને અવેતક રહેવસ ને જોરજોર મારી માફક મીનવતી લઈ જોરડામાંથી બહાર પડશે, લાં વેર તો ઠીક છે પણ હવે પછી એને ડિમન રાખવાની છે.” અને તેણી લાં દમ ખાત્રા યોખી.

“તે શાંખા ?” તેને પુછ્યુ.

“દરેક રાત્રે હું જોરજોરનાં જોરડાની ચાવી છુટા આદર પાસેથી લઈને આવાં માછના જોરડામાં એવનના બીજાના નમ્દીક જતુએ ને જો તેમ જોરજોરે ચાવી મુકવા જાય ને આવાં માછ વાત કરાવે તોજ મોહોકાણ વગે. બાકી બીજી બધી ચીજમાં તો એ ફાની શકશે. એનું ને મારું કદ ઉચ્છમાં સરખું છે ને એ મોઢાંપર મારે બદલે સોવ વીંદાળશે એટલે આવાં બધને કંઈથી દગો હોવાનો પ્લાન થશે નહિ. આંકડેની આખે તો જાણું આવતુંજ નથી એટલે એની શીકર આપુને રાખવાની નથી.”

“ઓ મેહરૂં બહારી, તું ખરેજ એક દરેકો છે. તારી બહારી અને બવાલ માટે હું કેવી રીતે તારો ઉપકાર માતું” અને એમ બોલતાંજ તેની હમેશની કોરડી આખોમાથી ઉપકારનાં આંસુઓ ખરી પડ્યાં.

મેહેરે એક ઉંડો િસામો ખેંચ્યો, ઓ! તેગી આપ વ્હાલ જરાને કેવાં ઉંડા વ્હાલથી ચાલતી હતી તેનો તે આપડાને ક્યાંનીજ ખ્યાલ થઇ શકે! તેનાં સુખને ખાતર તેના જીવને ખુદી રાખવા ખાતર ને આપ ખજે પોતાને જાન વટીક કુરગાન કરા તેણી તૈયાર હતી તો આટલી સરખી મહેનત માટે તેણીને થોડીક દરકાર હતી.

“મારા એડી, મારા વ્હાલા બધ, ખોરશેદ તરફની તારી લાગણીને ખાતરજ મેં આટલી બધી હિમત ને જોખમ ખેડ્યો છે. એ છોકરીની એકજ જુવ, પૈસાનાં ખારને ખાતર, તારા ભવનો નાશ થું નથી થયો! મારા ભાઈ, હું જાણું છું કે તું હજુર ખરાજ ખારથી તેણીને ચાહેય ને તારું બધું સુખ તેણીના સુખમાં સમાવડું છે. એના જીવને કંઈપણ હાની પહોંચે તો તારો હાલખી કેવો થાય તેની મને ખબર છે. ત્યારે તું મારા એકના એક વ્હાલા ભાઈના સુખને ખાતર હું જેખી કંઈ બહુ કરું તે થોડુંજ કેહેવાય!” અને પછી મેહેરે તેનાં હાથપર ખારથી એક કાસ લીધી

“કામે રાતે તું ખોરશેદ માટે થોળજે એડી. તમે લોક મારી કંઈપણ શીકર ના કરતાં હું બધું ત્યાર પછીનું સંભાળી લેવસ. અલમત મારીથી તો અવાસેજ નહી. મારો છુટકો તો આમાંમાઠ સામેજ થશે?”

સહવારનું મઝકલું પડ્યા અગાઉ તેઓ છુટાં પડ્યાં. ઉગમમાં કાઠનુંળી ધ્યાન તેઓની ઇડપર પડે તો મોઢેકાણજ વળે.

તેઓ છુટાં પડ્યા. મેહેર ધીમેથી ઉપર ચઢીને ને દરવાજે ખુલવાની વાટ જોની દરવાજા નદીક એક ખુણામાં દબા ને ઉભીજ રહી. સહવાર પડતાં તે દરવાજે મોઢા ઓંચવાટ સાથે જો અને ખુદા આંદરને આડુ સાથે ફાંફાં મારતાં જોખને તેની નજર સુકાથી તેણી અંદર ટકી ગઈ. અડપથી તેણીએ પોતાના ઓરડામાં જતાંજ ખારણું બધ કરીને આખી રાતના જા થઇ ગયલા કપડાં બદલી નાંખી બીજે કેસ પેટેયો અને લગભગ મોઢું ઢંકણ જાય તેમ તેણીએ મોઢાં આસપાસ રોલ મજબુત વિંટાલી.

“મેરમ, તમારો દાંત થું એટલો બધો પેન ચાવય?” નાની એલસ્ટીએ ચાહે નારતાની ત્રે તેજકપર મુકતાં દયાથી પુછ્યું.

“હા મારો દાંત ધણેજ દુખેજ. આજે મારીથી લેડી જહાંગીર આગલ વંચાગેખી નહિ.”

ગુરમ ગરમ ચાહે પી લઇ તેણી હવે ખોરશેદનાં ઓરડામાં ચાવી ઉભી.

ગરીબ ખોરશેદ! આખી રાતના કરેલા ઉગમરાથી તેણીની આંખો લાલ થઇ આવી હતી. દેખીતુંજ હતું કે તે છોકરીએ એક પલથી પોતાની આંખો બધ કાઢેલી હતી નહિ.

મેહેરને ત્યાં હસ્તી તતાર ઉમેળી જોતાં તેણી એક તકએ ખુરસી પરથી ઉડી ઉભી થઈ મેહેરનાં બધે હાલો પોતાના હાથમાં લીધા. ઉચકેરણીથી આખા અંગમાં ધુજતી હતી.

“ઓ મેગી! મને કેહે! તુને કેણુ મથ્યું? આપુને બચાવાજ પેવી ભોટ આવેલી છે કેની!”

“ધીરે! ધીરે! ખોરશેદ!” મેગીએ તેગીને લાવી ખુરસી પર બેસાડી ઠંડી પાડી “બંધી, બંધીજ સારીજ ખબર છે પણ જ્યાં સુધી તું આપ નારતો ખાસે નહિ ત્યાં સુધી હું એકબી ત્વ મોલશ નહિ.”

‘તેણી તુરત તાળે યઇ. ઘણીજ થોડી મીઠમાં તો તેણીએ ઝડપથી નાખ્નો પુરો કરી કઇ મહેર નજદીક બારી આગળ આવી ઉભી.

“મારી ગરીબ મેગી !” ખોરશેદ મેહેરનો એહેરો ખ્યારથી પસવારનાં બબડી, “આખી રાત ઠંડકમાં રહેનાં તું બધી આકડીબી ગઇ હોશે.”

“મને ઠંડી લાગી ખરી પણ હું તેથી સીક નથી યઇ,” મેહેરે તેણીને જવાબ કર્યો.

“જો તું સીક નથી યઇ તો તે તારો આખો એહેરો શોલમાં કાઢ લખેતી રાખ્યોય ! બોલતી મેગી તુંને શું છે !” ખોરશેદ ઇનેજરીથી તેણીને ધુલ્યુ.

“તેતુ ઝોક કારણ છે ખોરશેદ ! આજે રાતે તુ હયાથી સદા મારે છુટી યઇ શ શો સમજી !”

ઘણે વખતે આજે ખોરશેદના મુખડાપર ચુવાખી રતાશ ધાઇ આજ્યો.

“ઓ મેગી !” તેણી હરખથી પુકારી, “શું એ ખરું છે ? કેમ તે મને બધુ કહે !”

‘તે હમના નહિ કહેવાય ખોરશે,’ મહેરે તેણીને પત્તાની પાંખી ખુરડી પર બેઠાડી

“આજનો આખો દિવસ તુંને જરામી ઉસકેરાયા વિના સુઇ રહેવું પડશે. રાતે હું તુંને બધુ સમજાવમ ને ત્યારે તુંને મારા કહ્યા મુજબ દિમત રાખીને કામ લેવું જોઇએ.”

ગરીમ ખીચારી ખોરશેદ ! મેહેરને કહી દેતા તેણીએ સમજાવી તેણીનું કંઇજ વશ્યુ નથી ત્યારે તેણી ગુપચુપ ખીજાના પર આસાએસ લેતા અંતે ગઇ.

મેહેરે હવે ખોરશેદને છોડી આવાખાખા ખોરડામાં, તેણીને ખસુસ કરી આજે દેખાય દેવા દાખસ યઇ. મોડું લખેતી ગુપેતેલી મેગીને જોતાંજ આવાખાખાએ કંઇક દયાથી તેણીની ખબર પૂછી.

“મારી દાદ ઘણીજ દુખેય મેડગ” તેણીએ તેવનનો ઉપકાર માનના જવાબ કર્યો.

તેવણે તેણીને સેક કરવાની અને પછી આમાએસ લેવાની સ્વાહ આપી જલદીથી પોતા આગળથી મોકલી દીધી.

સાહાંજ પડનાં તેણી બધી ગોઠવણ કરી પાંખી ખોરશેદના ખોરડામાં આવી ઉભી.

“જો ખોરશેદ” તેણીજ હવેથી ખોરશેદને પોતાનો પ્લાન કહેવાનો સાર કીધો, “હવે તું મને જરા ધ્યાનથી સમજ. મેં જોયું કરવાનું હતું તે બધુ તારે ખાતર કીધુંય. મીઠ કાંગાથી જોયું બન્યુંય તેટલું તેવણેની બન્યુંય હવે જાકીતું ન રહેલું છે તે તારા હાથમાં છે. ને તું દિમત રાખી બનવમે ?”

“તું જોગ કહેમે તેમ કરમ, મેગી.”

‘ત્યારે સમજ, તું જરાકથી ખીહીની નાં. જો આપરી ગોઠવણ પકડાઇ આવશે તો તેમાં નાખીપાશ થવાનુંબી કંઇજ કારણ નથી, નેમ યનાં હું કંઇબી ત્રીકથી મીઠ કાંગાને મગી ચકચ ને ત્યારે તેવન કંઇ ખીજાજ ગોઠવણ કરશે કંઇબી કરી તુંને હમે હયાંથી બચાવશું નો ખરાંજ”

અને મેહેરે હયાં હવે પંજી ખોરશેદને કેમ કામ લેતું તે બધું સમજાવ્યું. ઝોરડાઓની બધી બારીક સમજ આપી.

“હું બધું બરાબર જાનવશ” બધું ઉચે હમે મમજી લીધા પંજી તેણીએ કહ્યું, “બસા મને ખીલીક ફક્ત આવાંયાઈની છે. જો એવું અને બેસવાની ફરજ પડશે તો જરૂર મારે અવાજ પકડાઈ આવવાનો ને મારા હાથ પગ ધુણે ત્યાંજ હું નો અરધી મરવા પડરા, મેગી એવણનો ફરી પાછો ધટ અવાજ આવા સંજોગમાં સમજાતાં મને ધુજરી છુટરો.”

“નહિ તુને જરાકળી ખીલીવાનું કામ નથી ખોરશેદ” મેગીએ હીમત આપવાની આપુ રાખી, “મારી તખીયત હીક નથી. ને જલદી સુવાનું બરાનું કહાડી મેં તારા ઝોરડાની આની અર્ધાં કલાક જલ્દીજ એવણને મપુરદ કરવાની પરવાનગી મેળવેલી છે, ખોરશેદ, એટલે એવણ તુને કંઈજ સવાલ કરસે નહિ”

“અંધાર, તોફાની દર્યો, ઉચો ખડક, ને સાંકડો રસ્તો એ કસાંચી હું ખીલીરા નહિ પથ્થુ જો જરાખી એવણે અને બેચાવાની વેચણ કીધી તો મારું નખખોદન વળરો”

મકરણ પપ મું.

શુચ સતોસત.

મેગીના સાદા ધંગીજ પોશાકમાં ખોરશેદે તૈયાર થઈ મોઢા આરુપાસ મેગીની મોઢ લપેની લીધી. ગરીબ તે છોકરીનું શગર હવે શું થશેના પ્રીકરમંદ ખ્યાલથી ઉડ ઉડ થતું હતું. પણ એટીને જલ્દીજ મળવાની હમેદમાં તેણીએ પોતાની દેહશત તકાની ગણ્ય.

મેહેર તેણીને તૈયાર કરતા હીમત આપતીજ ગઈ. આવાયાઈના અવાજની ખીલી તેણીએ હનીજ કહાડી

“જો ખોરશેદ, નગી જોને પકડી મડમરીજ તું તો બની ગઈ” તેણીને, આખી તૈયાર થયલી ઉપરથી નીચે વેર તપાસતાં મેહેર જમડી.

અને મેહેર પોતેમી ખોરશેદનાં દેશગી ઉમદ પોશાકમાં જોવાજોગ મુંદર લાગતી હતી. એક સરખી સામ્રાની આવ બે છોકરીઓ આગાદ જોડે બેઠેનનોજ ખ્યાલ કરાવતી હતી.

“જોની ખોરશેદ, તું એક બેઠાથી આંર સાથ વાન ના કરી. એ જાહારથી ઝોરડાનું તાપું મારે ત્યારે હુ એને અજવાતું આપવા મીનમતી પકડી હમી રહેજો ને પંજી તું કુચી લેવા તારો હાથ લાભો કરજો.”

તેણી હમ ખાવા એક મીનીટ સુપ હતી.

“પંજી પેની કુચી લખને આવાંયાઈના ઝોરડામાં જજો” અને ત્યાર પંજી મેહેરે ફરી પાંજી તેણીને આવાંયાઈના ઝોરડા તરફને રસ્તો અને પંજી મદર પેરથી ઉતરવાની બધી સમજણ આપી “હવે તુને યાદ રહ્યું કેની ! તેણીએ પુઝ્યું.”

“હા હું હવે શોધી કહાડી શકશ” જોરશેદ ખાત્રી આપી.

“પછી તું એવણુના ઝોરડા આગલ જઘને બાહારથી બારણાને નાક કરજે-તુ જરાકંખી ખીલીતી ના. એવણુનો અવાજ સગછ હિમન હારી ના જતી. તું તારે હિમતથી અંદર જતે ને એવણુ ગગ ભેતીજ નાં. હું હમેશાં તારા ઝોરડાની ચાવી એવણુના ખીલાનાં નજદીકની એક નાની દીપક પર મુકુંચ તેમ તુખી મુકજે. તું સીધી તે તીપક પર કુચી મુકી બાહાર નીકળી પડજે”

“પણ એવણુ મને બોલવાની ફરજ પાડશે ને તો હું શું કરશ ?” જોરશેદ બાપડીની ધાસ્તી હજુર ગઇ નહિ.

“તો તું તે ધાટકી અવાજ છેલ્લેજ સમજેચ તે વિચાર કરી હિમત પકડી મનમાં હસજે તું તેથી કંઇ નરવસ યધને નાહારવાની કેશેશ કરતીના, તો તો એવણુને નહિ આવેનો ખી-શક પેદા થશે. હવે એ નદતર ખલાસ થવા પછી ખીછ બુદા આધરની બાંકી રહીચ, હવે તું ધ્યાનથી સમજ જોરશેદ કે મોટા કેરીદારની બારી જે હમેશાં અલગી બંધ રહેચ તેમાંથી હું બાહાર ચોગાનમાં જઇ શકશે. આંરે તુને ત્યાં મલસે. એ રોજ ચોગાનનો મોટો દરવાજો બંધ કરતી વખતે થોડું આગલ વધીને કોઇ મુવાં છવતાની તપાસ લેચને પડીજ દરવાજો બંધ કરવા જાય કે તું આગળીમાં કોઇખી અવાજ કરજે કે નહિ તો એક પથર લઇને તાંકીને દરવાજાપર ભેરથી ફેકજે. એ તુરતજ દરવાજો બંધ કરવાનો પડનો મુકીને ધમરાતમાં જરા બહાર નજર ફેકવા આગલ વધે કે તું તુરતજ એની નજર મુકાવી સંતાતી સંતાતી દરવાજા બાંધી બહાર પડજે. તુને જરાક ઝડપ ને ચાલાકી વાપરવી પડશે ને જે તું મુકી તો જરૂર આંતની ધડીએ બંધી મેહેનત ધુલ જશે.”

જોરશેદ એક નીસાસો નાખ્યો. આય બંધી મેહેનત પાર પડશે કે તે માટે તેણીને મોટો શક હતો.

“તું જરાકંખી નરવસ ના બનતી દીવર !” આય કંઇ અદારમી વખત મેહેરે તેણીને પાછી ને પાછી હિંમત આપી “આય આગમજ તું કોઇખી વખત એમ રાતની વખતે દયા કીનારે યા ખડકપર એખલી પડેલી કે !”

“નહિરે ! કોઇ વખત બી નહિ !”

“વાર તારે તું એ ઉચો ખડક ઉતરે ત્યારે સંખાલ રાખજે. એ ઉતરાણુનો રસ્તો ઘણો સાંકડો ને ખરબચડો છે. તું જમ નીચે સહી સલામત ઉતરી કે પછી તારી બંધી મુસીબતોના છોડા આવેલો સમજજે. નીચેજ તુને મીઠા કાંચા બે પારસી જેનટલમેન માથે તારે માટે ખોતી થતા મોટ ઉપર થોભેલા મલગે ને તે શેક પછી તુને ધરપર હંકારી લઇ જશે.”

જોરશેદ લાગણીથી ધ્વજતાં છગરપર પોતાનાં બધે હાથો દાખ્યા.

“ઓ ઝડી ! ઝેડી !” મેહેરે તેણીને તે બહાણું નામ જાણતાં સમજ.

“જો મેગી, મને કહે કે શું હું ખરેખર આવની સફવારનું ઝંઝકું પડશે તે-આગમજ આગ ફેદમાંથી છુટી થવશ.”

ગરીબ બિચારો આવાબાઈ, તેવણ ખચ્ચીનજ ધણા શીકાં થઈ ગયાં ને બીહીધેલાં જણાના હતા. આમ આવા એકાંતમાં વહુપર જુલમ કરતા તો તેવણનું પોતાનું મગજ નબલું પડતું જતું તેવને લગતું હતું.

“હવે તમે બીજી વખત જર સંભાલથી કંઈથી પકડજો” તેવને તરારો કાઢ્યો, “કંઈ નહીં હમનાં મને તમારો દાત નથી જોવો. કમનાં તો જાવો! સહતારે ઉત્તરમાં જોવસ”

છટકારાનો એક મસ મોટો દમ ખેચી ખોરશેદ ને ખોરડામાંથી ઝડપી પગને બહાર પડી. એમ સહેલાઈથી આવાબાઈના તીક્ષણ નજરમાંથી છટકી જતાં તેણીએ મનમાં ખુદાનો મોટો ઉપકાર માન્યો. સપાસપ દાદર ઉતરી તેણી નીચે આવી ઉભી પણ તેટલાં તો પાછો આવાબાઈનો તેણીને હાંક મારતો અવાજ સમજતાં તેણીનું લોહી ધારતીથી જાણે બધાજળ ગીધું.

“મારગેટ! જરા ઉપર આવો! હું તમને કંઈ કેહેતાં ખુલી ગઈ!” તેવણે ઉપરથી સાહાડ માર્યો.

ખોરશેદ ધુજતી કસોબી વળતો જવાબ આપ્યા વીના સુપજ ઉભી. આવાબાઈ હવે શું કરશેનાં ખ્યાલથી તેણીને ફરી પાછાં તમ્મર આવવા લાગ્યાં. પણ એ એક મીનીટ પછી ત્યાં પાછી સુપકીદી પંદરાણ. સાહાડ મારતાં કાકીને આવાબાઈ પાછાં પોતાનાં ખોરડામાં આવી ગીયાં અને ખોરશેદ હવે મેહરની ધધાણી મુજબ નીચલા કોરીદારમાં એક અળગી બરી ઉઘાડી બાહાર ચોગાનમાં ઉતરવા દાખલ થઈ.

તે આખા કાસ્તકમાં મોત જેવી સુપકીદી વ્યાપી રહી હતી. તેણીએ ધીમેથી કંઈથી અવાજ કર્યા વીના તે અળગી બંધ કાઢેલી બારી ખુલી નાખી અને નીચે ચોગાનમાં ફાટ્યું. અહીં સુધી તો તેણીને ફતેહ મળી હતી પણ આંધ્ર સાથ કેમ ફાવેનાં વિચારમાં હજુબી તેણીનું જીગર ધારતીથી ધુજતું હતું એક ખુણામાં તેણી દબાઈને આંધ્રની વાર જોતી ઉભી બાહાર ઠંડક ધણીજ હતી છતાં તે પવનના જબરો સુસવાતાની તેણીને થોડાંજ દરકાર હતી! થોડીક ઠાકવી નાખનારી પડેા પછી આંધ્ર તે દરવાજા બંધ કરવા નીચે ઉતર્યો તેને તે દરવાજા ખોલ્યો ને પછી ધારા મુજબ એ પગલાં આગળ વધીને કોઈ મુવાં જીવતાંની તપાસ લીધી. હજુરતો તે દરવાજા અર્ધોજ બંધ નહિ થયો હશે કે એક બારી પથ્થરો તે દરવાજા પર આવી પડ્યો ને તે ફરી પાછો કોણુ હતું તે જોવા દરવાજા ખુલ્યો મુકી આગળ વધ્યો કે ખોરશેદ ધણીજ નરમ પગલે કોરે કોરે ભરાતી સંભાળથી અંધકારમાંથી બાહાર પડી.

આંધ્રની મેહોરદાર એલેસીયાનો બકબકારો ખોરશેદ મુલક સમજી શકી નહિ. તેણી તો હવે બહાર પડ્યા પછી ટુરતુજ તે ઉભો ખડક સંભાળથી ઉતરવા પડી. પવનનાં સુસવાતામાં તેણીએ જેમ તેમ ઉતરવાનો રસ્તો શોધતી નીચે આવી ઉભી.

ઓ ખુદા! કેટલા કેટલા માસના કેદખાના પછી તે અંધારી રાતના સુસવાતા તેણીના કાનમાં આજે કેટલા મધુર લાગતા હતા! કારણ તેણી હવે છુટી થઈ ગઈ હતી, થોડીજ મીનીટમાં તો તેણી તે બચાનક કાસ્ટલકને છેલ્લી સંસ્થામ કરનાર હતી.

જેવી તેણી હાંકતી હાંકતી નીચે આવી ઉભી. કે એક ઉચો કદાવર આકાર તેણીની નજદીક આવી ઊભો. આટલા માસની જુદાઈ પછી કંઈથી ખુદાલીની, ચીસ વગર, આવકારનાં

એકબી મીઠા શબ્દ વગર તે ઘેર જીવી ચુપકાદી વચ્ચે તેઓ એકમેકને દીકતાં ઉભાં પણ ખીજીજ પળે ખોરશેદ પોતાના બન્ને હાથો લાંબા કીધા. દેખાડતાજ તે હાથો કંરકર ધ્રુજતા હતા.

“એડી,” તેણીનાં મુખમાંથી ધીમે કમળતો અવાજ નીકળ્યો, “તે પરવરદેગારની મેહિરઆનીથીજ આજે હું તારી સામે જીવતી ઉભી રહેવા પાનીચ.”

આમ તે બે વહાલાંઓ કેટલીક સેકંડો વેર એકમેક પર આંખો ઠેરવી જોતાં ઉભાં. તેઓ નાં પગ આગલ ધસડધી આવતા પાણીના રેલાઓ અને પવનથી કાનના બેહર ફાડી નાખતા મુસવાતાઓ વચ્ચે લાંબે વખતે મજેલાં તે બે વહાલા જીવે ઉડકાતે જીગરે એકમેકને જોતાં ઉભા. એ ચુપકાદીમાં—તેઓની આંખોમાંજ એકમેક મારેતું ઉડું વહાલ અને દીલસોજી વંચાતાં હતાં. તે વંદાલી સુંદર છોકરીને પોતાના પાસામાં એથી હૈયાંસે દાખવાની એડીને એક પળ એક જોરાવર ધ્રુજા યર્ધ પણ નહિ તેને પોતાની લાગણીને ફાવવા દીધી નહિ. તે છોકરી કોઇ ખીજીનીજ મોહોરદાર હતીના ખ્યાલથી તે એક દગમુ પાછળ હડ્યો. આવી એકાંત પળનો લાજ લે તેવો હીચકરો તે હતો નહિ. તેને ધણુંજ માનથી તેની પોતા ગમ લાંબાવેલા તે સફેદ નાજુક હાથો પોતાના હાથમા લીધા અને તેણીનાં લેવડ ગવડા એહેરામાં અને આંખી પડેલી આંખોમાં તીજીને જોયું.

ઓ તે કમનસીમ છોકરી ! ધણે લાંબે વખતે તે વહાલા જીવને સવામત પોતાની આંખો સામે ખડો જોતાં ખુશાલીને મારે તેણીની આંખોમાંથી આંસુઓ સરી પડ્યાં

“ઓ એડી !” તેણી માહા મુરાદલીથી દયકાંઓ વચ્ચેથી બોલી શકી, “ઓ એડી ! તેજ મને ખચાવી ! તારો ઉપકાર માનવાનીમી મારામા શકની નથી.”

“તેની કરીજ જરૂર નથી ખોરશેદ” ધણે લાંબે વખતે તેનો મીઠો મરલાનગીભર્યો અવાજ સમજતાં તેણીનાં આખાં આંગમાંથી ખુશાલીની ધીમી ધ્રુજણી પસાર યર્ધ ગઈ. “તમે એટલાં ધ્રુજો ના તમારી બંધી મુસીબોનાં હવે છેવટ આવ્યુચ. તમે કદીથી હવે આવું દુઃખ ખમવા તેઓ આગલ જઈ શકશે નહિ.”

તેના બે હાથો મંજબુત પકડી દયકાં ખાતી છોકરી ગમ તેણે દયાથી જોયું.

“ઓ એડી ! મને બસ એમજ લાગેચ કે હું મુવેલી જીવતી થઈચ. જાણે દોજખનાં દરવાજાવેર ગયતી મને કોઇ બેહેસ્તમાં ધરડી લાવ્યું હોય તેવી લાગણી થાયચ. ઓ એડી ! તું મને હયાંથી જલદી લઈ જા !”

“તમે હવે જરાકળી બીહીનાં નાં. તમને પેલી દુર ઉભેલી વાટપર લાઇ જવા મારી બોટ હયાંજ પડેલી છે.”

પણ નહિ, તે છોકરી ઘણીમી હિંમત આપવા છતાં આખા આંગમાં ધ્રુજતી હતી. તેણીને તેકા આપવા સારું એડીએ તેણીની બાજુ મંજબુત પકડી.

“ખોરશેદ બાતુ” તેને ગંભીર પણ માયાલું અવાજે તેણીને હિંમત આપવા માંડી “જરાક વધારે હિંમત રાખવાની તમને જરૂર છે, મને તમારી સાથે બંધી ગોઠવણ કરી લેવાની છે.

દરો જરાક તોફાની મનમ પડેય તેથી આપરીથી એટમાં વાત થયે નહિ તમે જરાક હિમત રાખો ને હવે પછી તમે તમારૂં શુ કરવા ધાગેય ને મને ધીરજથી ડેહો.”

આદરણાના ઘણાજ ઝાખા ઉત્તરસમા નદીક તેણીનો ચેહેરો જાગતી શીકકો મારી જતો તેને બરાબર જોયો.

“તમે મારી સાથે નહીં આવશો!” તેણી દુ ખથી પડપડી. “તમે મને ત્યારે એખવાજ છોડી જશો એડી!”

“નહીં તમારી સાથે મારાથી અનાથ તેમ નથી, ખેરશેદ” તેણે માયાથી મમગમ્યુ. ‘જેવ ખેરશેદ, કાંઈખી વખત આપ કાસ્તન માહેવા છુટકારાની વાત આહાર પડે તેમા માઝ નામ સડોવાતુ નહીં જોઈએ. તેથી તો તમારું વધતુ છુટ થયે કાંરણ ઘણુંકો મારી તરફની લાગણી એતી ગયલા છે.”

તે રૈનકદાર માથુ દુ ખથી ઝુની પડયુ.

“એ ધણુજ ખુદ છે એા એડી! મારી મુખંધથી મે દેવું ખમ્યુય તેનો ખ્યાલ કાંઈને ખી કયાથીજ થઇ શકે! ત્યાના જોકાત ઓરડામા મને પસ્તાવો કરવાનો પુસ્તો વખત મયોગ્ય ખરા છગરથી મને આહાતા ગાણુસના સાચ્યા હેતને તેની ગરીમઈ ખાતર દોકડે મારવા જેની હુ મુખ આધની, અને ઘેવી પુરનાર થઇય.”

ખેરશેદના પસ્તાવાનો ખ્યાલ તે બાપડાને કયાથીજ થઇ શકે. તો જો કે તે તેણીને હથુરખી ખરાજ પરથી મહાનો હતો. તેણીને ખાતરજ તેને બાપી છંદગીબર કુંનારો રહેવાનો કાચ કર્યો હતો. છતાં તે પુરશેદનો મોઝો પસ્તાનો સમજવા મુદ્દય રાજ હતો નહિ.

“હવે એ વહી ગયના વખતપર વિલાપ કરવો ફાકકટ છે!” તેને માયાથી કહયુ, છતાં તેના પહેલા કપાલપર કચનાટની કરચલીઓ ખુદની જણાતી હતી, ‘તમે લગનના મળ્યુત ગાથી જનમ મુઠી તેની સાથ બધાયના છેઓ તે યાદ રાખો.”

તેણીએ પોનાની નગર તેની પર ડેડી. તે ઝાખી પડી ગયથી કાલી આબ્બોમા દુ ખજ વચાતુ હતુ.

“તમે મારી સાથ ચુસ્સે છેઓ, એડી!” બધા મને ધિકકારે તેની મને દરકાર નથી પણ તમે-તમે-!”

“નહિ જરાકખી નહિ. તમારી માથે ચુસ્સે થનામા હવે સારજ શુ? તે દુ ખી ગઈ ચુજની તે યાદ કરવામા તમુને અને મને બધેને ફાવદોજ શુ? એ પસ્તાવો હવે દોકકટનો છે ખેરશેદ! પણ મને કહેસો કે તમે હવે શુ કર્નો લેનાર છેઓ! મારી સાથે મારા એ વફાદાર દોસ્તો આવેલા છે જેઓ તમુને હવે પછી દરેક બાગદમા ખુશીથી મદદ કરશે. તે લોક તમુને તમારા બધેની હાલ લડનમાજ છે ત્યા લઇ જશે અને તેવણુ તમુને ખીજ મેલમા મુગઇ તમારે ઘેરે લઇ જશે.”

હયા તે દમ લેતો થાંડુક થોજ્યો અને પાણું આગળ ચલાવ્યુ

“ખેરશેદ, હવે આપને લા જાસ્તી થોભવુ નહિ જોઈએ. દરેક આદમીને દુ ખની કસોતી-માથી પસાર થવુજ પડેજ ને ત્યારે હિમત અને ધીરજથીજ આપણે તે સામે લડવાની ફરજ છે”

“મારું ઘેર નથી એડી” તેણી મુશકેલીજ દેખાઈ આટકાવતી બળકડી. “ત્યારે જહાગીરે મારી પર તાય” એ કાંધો મે હું પપાને ઘેર ગઈ ત્યારે તેવણે મને પોતાને ત્યાં આસરે આપના ના પાડ્યો ને, મારી હાલની હાલતમા તો પપા અને એમ ઘણીનું ઘેર તથા આવેલી તેવા કમના મુએલી જોવાનું વખતું પચદ કરસે. ત્યારે ફરિયાદ હું જરનેજ ઘેર ગઈ શકશ. એા છુદા મને મદદ કરજે ! આપ દુન્યામા મારી દરકાર કરવાવાય કાઢજ નથી.”

‘તમે જર જાનુનેજ ત્યા રહેઓ તો વંચતું સાર’ તેને હુબતાં દીતે સદનાહ આપી. “અને તમે આપ કામનજમણી કેવી રીતે નાહારી જઈ શક્યાય તેનો એક જોવાની તમારા મુખમાથી બાહાર આવશે જોઈને નહિ. —હું તમારો પોતાનો બાધ હોતો તો બ્યાસુધી મર જહાગીર સુચના તમારા છુટકાસતું મેનટ આપતે ત્યામુખી તમને ગાલુ જરનેજ આમરે રહેવાની સદલાહ આપને. ફરી તમને ફરી તમારા ધણીને આમરે જવુળી પડે તો તે અગાક, તમારી હાંદગી, તમારા મગાઓ અને દોસ્ત આસનાઓને કટવી કીમતી છે તે તેવણે શીખવતું પડશે.

“પણ એડી તમને હું ફરી ક્યા મની સમ્મ” તેણીએ શુંગવાને દમે પુંછયું.

“હું ને જાણતો નથી—પણ આપરે જલકી તો નહિન મવી શકશું. પણ હવે ચાતો આપરે યાટપર જઈએ. તમને મારી પર બરમે તો ઠેની”

તેણીએ દુન્યા ભરના વિશ્વાસ માયની આપ્યોએ તેના બણી જેયું. એા ! તે એટલુંબી જોવીજ કેમ શક્યો ! તે, કે તેણી જેની એક મુખ જેવફાને ખાતર દર્શો દોહોવનો, આખરની બી પગલાહ વિના તેણીને બજાવા ક્યા વેર આવશે. હતો નેની પર, તે અવિસવાસની નજરે જોવા જેની કમમજલ તે તમની, કેમ પુરના યાચ.

તેના હાથનો તેકો લઇ તેણી તે જોટમા બેડી અને તેજો જલકીજ ત્યારે તે યાટ બણી દુકાડી ગયા

મકરણ પાઠ મું.

બલીર માંદગી.

તે જોટ યાટ નજદીક જોહામતા તેણીએ ઘણીજ મદદુઈ બરી નજરે એડી ગમ જાયુ.

“તમને મને ત્યારે છોડી જવુંજ પડ્યો !” તેણીએ જહામીન એહેરે પુંજયુ.

“હા, એજ જોટમાં હું પાટો કરમ અને પાડકો જોયુંગી કાઈ નજદીકના ગામકામાં જવસ”.

એત્રમેદે રડતી ચશમોએ તે કાસ્તજ માહેયાં જુલમાતની ગંધી વાત એડીને વીસતારીને કહી.

તે બંધુ મમજતા તેના એહેરે શસ્તાયી કાલો મારી ગયો અને તેની મોટી ભુરી આપ્યો મા એક જાતની જુસ્મો પ્રગતી નીકળ્યો. તે કહેવાલી ધજેજ છોડરી તેની પોતાનીજ

કઝીનની, ખોરશેદને સોહોવાદનું અને જીવાડવાની જીમ્મતોડ મહેનત વિશે, મમજી તે પી રંગેરગમા તેણી માટેની વખાણ અને દીનસોજની લાગણી ફરી વની અને ત્યારે હવે ખોરશેદને તેણીના જાત અને સગઈ વિશે અજાણ પડે નહિ રાખવા કસબ કર્યો.

“તું જાણેય તે મીસ હેન્ડરસન કાણ છે?” તેને પુછ્યું.

“એક ખજરી ભલી ઇંગ્લેન્ડ છોડી કે જેણીએ પોતાના જાનની બી નહિ પરવાહ કરતા મને જીવતી રાખીય.”

“નહી તેણી જાતે ઇંગ્લેન્ડ નથી. તેણી મારીજ પોતાની કાકાની દીકરી મેહે કાગા છે” અને ત્યારે તેને મેહેર કાગા વિશે થોડાજ શબ્દોમાં તેણીને સમજ આપી અને બહુ મમજતા ખોરશેદ તેણીની એ બધી દુસ્તીવારી પર આધારીન કરી તેણીને સદા મુશ્કી ૧ એક ખરી બેનનાજ હેતુથી યાદ કરી આહવાનો કસવ કર્યો.

તે ખોટ હવે તે યાદની લગોલગ આવી થોભી અને ત્યારે તેણીના કાલી આખોમાંથી એકીથી છુટી પડતા બેવડા જોમથી આસુઓ ખરી પડ્યા.

“સાહેમજી એરી, ખુદા તમને સુખી રાખે!” તે છોડી એટલાજ શબ્દો મુશકેલીથી મોઢી રાકી.

કેમતન બનાજ અને ફરદુન કામાએ તેણીને ઘણીજ ધીરજ આપી અને લેકી જહાગીર. બરજેરજ દાવરના સલામત હાથોમાં સોફાની ફરી ફરીથી એકીને પ્રેમીમ આપી તેઓ ધણા ગમખ્યાર દીવે છુટતા પડ્યા.

તેણીને માટે બધી મગવડોથી તર્જવારનાખેથી કેબીનમાં લઈ જઈ તેણીને લેતાડવામાં આવી ગરીબ બીચારી! હાક અને આ અચમુચ છુટકારાથી તેણી તમામ આજેજ બની ગઈ હતી એ! આપઘાટ ફરી છુટકારો મેલામનો તેણીને વિચાર થયો સુખ હવે તેણી માટે રહ્યુંજ શું હતું. જરને આસરે જઈને બી એસિયાવે અવતારેજ જહગી બોગવવાની કેની! તેણી કે જે આટલી મગરૂર સદા જગની શીખામણો નેતુચકારી દાદનારી હવે તે બેહેનને પોતાની શુ સીકલ દેખાડે! કાસ્તલના ઓરડામાં તેણી રોજ છુટવા દુવા ગુનરતી હતી! પણુ હવે છુટકારો મેલવ્યા પછી તેણીની જહગી શુ કામ આવનાર હતી. ગરીબ તે આખા! કેબીનના સોફાપર ઉઘે મસ્તક પડી તેણી પોતાની કંફેરી રથીતી ઉપર જીમરતોડ દયકા બેચવા લાગી—સફર દરમ્યાન નહિ તેણીએ પુરી જુબે ખાધુ યા તો નહી તેણી નચીત ઉઘડ શકી અને તે બે બધા જવાનો લેકી જહાગીરની તખ્ત માટે ધણુજ શીકરમદ બન્યા.

તેઓ આખરે ઠેરવેલે ઠેકાણે સહીસવામત આવી પુગ્યા અને ખોરશેદને જ્યા બરજેર દાવરે ઉતારો લીધો હતો ત્યા લઈ ગયા. તેણીને દરવાજા ઉપરજ મુકી જવાની ગાઈવણ મુજમ તેઓ હવે તેણીની રગ લેવા થોભ્યા.

ખોરશેદ પોતાના બરફ જેના સફેદ ને ઠંડા હાથો તેઓના માયાતુ હાથોમાં મુક્યા.

“ઓ! હું તમારો કેની રીતે ઉપકાર વાગી શકું!” તે બાક જેવા માયાતુ જવાનોની બવાઈ માટે તેણીની આખોમાંથી ઉપકારના આસુઓ સરી પડ્યા, “તમારી બનાઈ મારી જહગીની છે. એ વેર મને યાદ રહશે. ખુદા તમને સુખી રાખે!”

ધંટીના જવાબમાં એક મેડે ખારણુ ખોલતા તેણી ખરબેરે બાંહે રામેના ઓરડાઓમાં ગઈ. ખરબેરે હજુર ઘર આવ્યો હતો નહિ માટે તેની વાર જિવા તેણી કોઈક રમતી એક આરામ લેવાની ખુરશી ઉપર અંદેનહ પડી, દીનને ઠકુ મરનારી કાસ્તલની ઠંડી દીવાલો અને ઉછાંચ ઊઠન થતા દર્યાના મોળખોના કંઠાલો ઉપખરનારા એકનો એક અવાજ મહિનાઓના મહિનાઓ વેર મમજ્યા પછી આમ સુદર દીનને કરાર બજાની કોઈક ડમતી શાંત ચુંપકીદીથી તેણીને ઘણી રાહાત મળી. ગરીમ તે બાળા ધણે વખતે તેણીના દોખા કરારથી વીચાયા અને તેણી તે ખુરશી ઉપર એકામ ઉંઘ્યા પડી.

કલાકો વેરની એમજ એકામ હાલત પડી તેણીએ પોતાની આખોએ ખોલી ત્યારે ખરબેરે દાવરને ધમરાત અને આનુરતાની નજરે તેણીપર લીકનો ઉમેરો જોયો. તે બના જવાનની આખોએ ખોરમેદના ફેરવાયલા અનાર માટે દયા અને દીનમેશુ ખુશી વચાતી હતી.

“ખોરશેદ,” તેને ઘણીજ માયાથી તેણીને સખગરત થતા નેધ પેહેલો સનાલ કર્યો. “તુંને શું છે! હયા તું, એખથી કેમ કાય અને યાથી આવી રાકી.”

ગરીમ તે છોકરીના શીકકા ગાયો ઉપર એક સેન્ડ ગુલાખી રતાશ ધાઇ આવ્યો તેણી જવાબ દઇ રાકી નહિ.

“ખોરશેદ” તેને થોડું થોભી, પાછું જોવા માડ્યું, “તું એટલી બધી મદદ કેમ ગઈ! તુંને શું થયું? જે પેલા ધાટકી મોણુમે જરાકખી તારી સાથ આડી ચાય ચનાની હશે તો હુ તેને ખરામર સ્વાહ અખાડગ” અને હયા તેણે શુસ્માથી પોતાના દાતો કચકચાવ્યા.

તેની કાયજ માટે તેણીની કાયી આખોએમાં ઉપકારના આશુઓ ધાઇ આવ્યા અને તેણીએ પોતાનાં ધેજલ્યુ ઠંડા હાથો તેના ગરમ હાથોમા મુક્યા.

“ખરબેર બાઇ.” તેણીનો અવાજ વટીક લાગણીથી ધેજલો હતો, “હવે કદીખી મારા ઘણીને આસરે જેહેવાનો ફારસ મારીથી થઇ શકશે નહિ. લોક ગમે તેમ જોલે પણ ફરીથી મારી જીદથી તેને ત્યાં જઇ હું જોખમમા નાખનાર નથી. જે તમે ને જરા મને તમારે આમરે રાખવા ખુશી હોવો તો હું તમો બધે વ્હાવાઓ સાથ હવે પછીની જીદગી શુખરવા ખુશી થવસ. પણ જે તમેખી મને નાજ પાડશે તો મારા નસીમ! હું એખલી એકાતમા કદીખી મારા બાકીના દિવસ પુરા કરસ.”

“અલમત ખોરશેદ, હમાર ઘેર તે તું તાર પોતાવુજ સદા સમજલો. પણ શું તું તાર દુખ પમાને નહિ જણાવસે!”

“નહિ એક વખત મને મારા પમાએ પોતાને ત્યાં આસરો આપવા સાર ના પાડ્યુ હતું. હવે હુ કદીખી તેવણીની સીડી ચઢી શકું નહિ.”

“ત્યારે તો તું હમારાજ ઘેરમા સુખથી રહી શકશે, ખોરશેદ, તું મને મારી પોતાની બેહેન જીદલીજ વ્હાની છે.”

તેણીએ તેના હાથોપર ઉપકારની એક કીત લીધી. ખરબેરે દાવર તેણીના ફેરવાયલા અવતાર ઉપર ઘણોજ હેરત રહ્યો. તેણીનો હમેશનો શુલાખી મુખકો દમખા શીકકા અને સોહધ ગાયશે નજરે આવતો હતો જ્યારે તેણીની આખોએ આસખામનાં કાવા ચકરદાંઓએ તેણી બેવડી

દુઃખી અને કાદેથી જણાતી હતી. એક વેળાની તે સીંઘા આંખોનાં મસ્તીખોર મળકાતને બદલે હાથ તેમાં હડી મગખવારી વેચાતી હતી—એક વેળાની એકઠે મોટે વખણાયેલી ખુશસુરત ખોર-શેઠ દુઆશનો હાલનો અવતાર જોતાં બરજોર દાવરના મુખમાંથી દુઃખના નીસામા નીકળી પડ્યા. રે ખુશ ! રમે તેણી મરતી જતી હોય !

તેણીએ બરજોરના પુછવાથી સાસુ અને વણીનાં જુલમમાંતની અંધી વાત વીરનારીને કહી.

“મારા મોલીસીતર મરફતે હું એની ઉપર મજબુત કામ લેવસ, બરજોર” તેણી તેનો જુલમાંત વાદ આપતાં પુકારી, “એ જો મને માથે રાખવાની જમરદસ્તી કરશે તો પછી હું છુટા છેડા મેજવશ. ઓ બરજોર ! હું એટલી મારી છંદગીથી કંટાળી ગઈય.” અને તેણી ખુરશી ઉપર નીમાએ નાખી અદેલાઈ પડી.

બરજોરે તેણીને પત રીને તેણી માટે તછવાર કરાવેલા એરડામાં આરામ લેવા એક મેડ સાથે મોઝી દીધી.

બીજો દિવસે મો તે બાપડી જસતી બીબાર પડી અને બીજાના ખરથી હડી વીક શકી નહિ. દુરતજ બરજોરે ડાકટરોને બોલાવી મંગાવ્યા બપોરે એક દિવસમાં તાવ નહિ ઉતરે તો બિમારી ગંભીર રૂપ લેવાતી એતવણી આપી તેઓએ આપડા બરજોર દાવરને ધમકાવી મેલ્યો.

ગરીમ બિયારો બરજોર ! હવે કેમ કામ લેવું તે તે આપડો મુદ્દસ સમજી શક્યો નહિ. ખોરશેઠ તેણી કાણુની મદદથી અને કેવી રીતે સ્કોતલડંથી છટકી આવી હતી તે વિશે બરજોરને જણાવેલું નહિ હોવાથી તે ગુસ્સાવ્ર ગયો. તેણે મુંઝવે જરૂર ખોરશેઠ વણી બીબાર હોવાનો એક તાર મુક્યો અને છુનાપર આધાર મેલી તે જર અને દાદાભાઈ દુઆશના આવવાની રાહ જોતો ખડે પગે ખોરશેઠની મેનીજ કરવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૫૮ મું.

ખોરો તેજ પડે.

સ્કોતલડંડનાં એનકેર કાસતમમાં ખોરશેઠની સંવામની માટે બહી ગાહાદુર મહેરનો છવ ધાસ્તીથી હડી જડી જતો હતો. તેણી ખરજ બહાદુરીનો નમુનો હતી—વણીજ કસેવલેથી તેણીએ બે ત્રણ દિવસો વેર બધાં સાથે કામ લીધું—અને તેણીનાં બચાવ માટે જુલું બોલી. ખોરશેઠને નાહાસ્વાનો વખત તો આપવોજ જોઈએ. અને ત્યારે ખોરશેઠની તથીવત માટે બ્યારેખી તે મા દીકરાં સવાલ કરતાં તો તેણી કંઈ અને કંઈ બાહાના કહાડી. તેઓને તેણી નજદીક જતી અટકાવતી હતી.

રોજ તેણી પોતાના વખતસર ખોરશેઠનાં બહી બોરડાઓમાં નાસ્તો તેમજ ખાવા પીવાની દરેક ચીજ હંમેશનીજ માફક લેઈ જતી અને થોડું ઘણું દર્દીમાં હોમાથી દઈ તેણીએ ખોરશેઠની ગેરહાજરી કાઢતે જાણવા દીધી નહિ.

ખોરશેરો કારતક છેડે તો નેની બીજી મદવારે જઈથી તકવાર થઇ તેણીએ પેટની આવાઆઈના આરંધમાં જઈ ખોરશેરની વચની જની. નાદસ્ત તખીવતની ખબર તેવણને આપી.

“તમે તો આજે તદન સારી કાંગી દીસોય, મીસ હેનરસન.” તેવને મેહરનો તંદરોત્ત મેહરો જોઈને જરાક અન્યથ થઈને પુછ્યું “અહ કાલે તમે ઘણાજ ખેદરકાર બનેલા.”

“હું નદન સારી પેટે છેડે” તેણીએ નરમાસથી જવાબ કર્યો જ્યારે ગરીબ તે આપડી તેણીની ખેદરકારી માટેનો તેવનનો એકો છત્રારો મુઠ્ઠા સમગ્ર શકી નહિ.

“અને આજે વરી ખોરશેરો શું છે?” તેવણે બધાં ચકાવી તકોરથી પુછ્યું “વરી એવણનો મીઝામ-જરખોફ થયો હશે.”

“કદાચ એમજ હશે, હું કંઈ કહી શકતી નથી. પણ એવણ આજે બીજાનાં બિવરથી કાંઈક નથી. અને કાંઈકની મળવા સાફ તાજ પાડેય.”

“પણ જ સાફ” તકોરનું હસતાં તેવને તુચ્છકાર કીધો, “હમે ક્યાં એવણને મળ્યાં વગર બેસી રહ્યાંય. એને કંઈથી જોઈએ તે આપને મીસ હેનરસન. રખે કંઈ ડાકટરની મરજ પડે! પણ સામે જરા હું તો આપને જોડે કે એવનને છે શું?” અને તેવણ એટલું બોલતાં વહુ-મલની ખબર લેવા જવા માટેની જાણે શું એક મહેનત પડતી હોય તેમ કચ્ચાતથી ઉડી ને હાં થયાં.

“નહિજ મુજ ગરીબની સરમાદ માની તેમ તો તમે કરતાંજ ના,” મેહરનો જીવ હવે શીકરથી કાઢો મારી ગયો છતાં તેણીએ પોતાની શીતર જરાકની આવાઆઈને મોઢાંપરથી તો જાણ્યા દીધીજ નહિ, “કદાચ તમે એવણને યજો વખત થયો એખલાં છોડ્યાંજ માટે તમને એવણુ એમ તામ કરી પજવવા માંગતાં હોય. કેમ કેહેવાય?”

હવે પછી આવાઆઈ કમ વજાણુ લેશેની ઇતેજીમાં તેણીએ એક પત્ર દમ પરીકે લેવાનું મોકલ્યું કર્યો.

“આજા હું સમગ્ર ખરેખર એમજ હશે. મને એમ એવણ માટે તમે ઘણાજ ડાદયામાં ખચેય મીસ હેનરસન, કંઈ નહિ બસ હું એને મળવા નથીજ જવાની એને એમ આપણે એખડી પડતી હાથુ તોજ એ કેકાણે આવશે,” અને એટલું પુરું કરતાં પોતાની કનેક માટે તેવણ મગરીતું હસ્યાં જ્યારે તેવણની જાણનેથી ખબર નહિ હતી કે તે છોકરી તો તેવણના મોઢાંમાં જતકંભોથી જતકી અત્યારે સલામત હાથેમાં હતી. ખુદા રાખનાર છે તો મારનાર ખતરીત જખ મારેય.

બીજાં જે વહુ વિવસ મેહરે ખોરશેરની નાદસ્ત તખતનું પાકાનું કાકાડી કોઈનેથી તેણીના આરંધમાં તાલતકાવતથી જવા દીધાંજ નહિ-બીજાં દીવસે મદવારે સર જાકાંગીરે મેહરને બોલાવી મંગાવી-દાંથી બેઠેક બેઠેક અને તેવણનો લાસ સુછ આવેશે મુખરો જોતાંજ મેહરનાં દીકરાંની કચ્ચાતની ઝગણી પચારે ચપ.

“જાનુ ખોરશેરો શું છે?” તેવણે મેહરને જોતાં સાથે ખાસરા અવાજે પુછ્યું.

“એવળુ પ્રણામ નાતવાન અને અમુખી દેખાય સાહેબ” તેણીએ હિમતથી જવાબ ક્યો.

“નાતવાન ! ત્યારે આપ જવાબમાં શું કરવા બોલોશ કરી રહેય ! અમુખી ! ત્યારે મુખી થવા મારી મરણને તાબે કેમ નથી થતાં !”

મેહેર હોઠ મજબુત ખીડી જવાબ આપ્યા વિના ચુપજ ઉઠી.

“લુક હીયર મીમ હેનડરસન !” તેણે હવે પોતાની બેકમાં તંગ થઇ કંઈ તોરડથી બોલ્યા. “એવળુને જઈને તમે સમજાવો. અને એવળુ પાસે એક ચીજ જોઈએય એક-નાલું જેવું લખાયું. તમે એની પાસે તે સમજાવીને મેળવો, જો તમે તે મેળવશો તો હું વેધ, તમને તેજ ધડીએ ૫૦ પાઉડ તમે મમજ્યાની મીમ હેનડરસન એ કંઈ નાલ્લી રકમ કેહેવાય નહિ કેમ !”

“નહિજ તો સાહેબ !” તેણી તરખાસથી એકમત થઇ.

“હું એની નજદીક જઈ શકતો નથી-” તેણે એક મોટી જેટી અવાજી ખાતાં આગળ ચલાવ્યું, “એનો શીકકો મેહેરો ને જાંખી પડી ગયી આખો જોતાંજ અને કંઈ થઇ આવેય પણ તમે મારે નામે એને કેહેજો કે અને જો જોઈએય તે મનજીજ જોઈએ નહિ તો આજ કંડા એકાંત કાસ્તવાળા ખીજ ૧૦૦ ખી વરમ જીરો તો હું દયા લાવનાર નથી. શું સમજ્યા !”

“કદાચ એ પેગમની ધાસ્તીથી એવનનો અંત આવી ગય.” મેહેરે બોલવાની શરૂઆત કરી.

“ઓ મય ધી બેતર. ત્યારે તો હું જલ્દીજ પેવી માય-” પણ આપ હજેજ છોકરી આગલ શું કાચું કપાયું તેની માદ યતાંજ તેણે પોતાની જામ મજબુત ખાધી-“તમે એને મેં જ કેહવુંજ તે કેહેજો તો ખરાં ને પછી એવળુપર શું અમર થાયય તેની અને આની ને ખબર કરજો.”

ગરીબ મેહેર ! તેણીનો જીવ આપ જુનીની ધાટકી ચાવથી ખોળે ઉઠી આખો છતાં તેણી દાંત મજબુત ખીડી તે ઓરડામાંથી હવે બાહાર નીકળવા કરી.

“ને જોવો મીમ હેનડરસન,” તેણે તેણીને જતા અનકાવી, “સાહાંજે આવીને અને બધી ખબર આપજો ને હમનાંજ તમે એવન આગલ જાવો.”

“હાજ હું ત્યાંજ જઈય.” ને તેણી તે ઓરડા પછા ધિક્કારથી છોડી ગઇ.

તેણી હવે ઓરડાનાં ખાલી ઓરડામાં એબલી પડી. રાત પડતાં કેમ કામ લેવું તેના વિચારમાં કલાકો પાછલ કલાકો પસાર થવા તેનીખી તેણીને મુઠ્ઠી રહી નહિ.

રાતે તેણી સર જહાંગીરને સોંધતી દુધનીંગ રૂમમાં ગઇ ત્યાં તે માય દીકરા બધે બેઠેલાં નજરે પડ્યાં. એકજ નજરમાં તેણી જોઈ શકી કે સહવાર કરતાંખી હાથ તેવન જસ્ટી ધીયેલા હતા.

“કેમ મીસ હેનડરસન, શું ખબર લાયા !” તેણીને જોતાંજ તેણે પૂછ્યું.

આવાંબાહએ અન્યથાથી પોતાનાં દીકરાંનું મોહું તીક્યું. વરી તે આપ મમમતી પેરી ને શું કેહેવા માંગતો હતો ! “શું વળ્યું તે અને કેહેવો !” અને તેણે એન્ડીની દીકરોતર પોતા તરફ ખેંચી

આવાંબાઈએ તે દીક્રેનતર પર પોતાનો હાથ મુક્યો. “જહાંગીર, સાહાબ પછીનો તે કેટલો બધો લીધો. હવે બસ કરા” તેણે કચ્ચાતથી-બનાં સફાવી-કબુ.

દીકરાએ તે દીક્રેનતર-પરથી-માપનો હાથ આજાતી મુક્યો.

“તમે એમ ધારોય માપા” જહાંગીરે ધણાજ તુચ્છકારથી આવાંબાઈ ગમ નેયું, “કે બેરીને તાબામાં રાખી ને માપનો જોલામ ચલ્યા! એમ એમ કંઈ ચાલશે નહિ! એક દગ-ખોટલી-છોડી રેવો!”

“નોકર નકરોનાં દેખતાં તું કેટલો બેઅદબ ચાલ્યો!” આવાંબાઈ ગુસ્સાથી એટલું બોલી શક્યાં. દીકરાના તાણા નાણી બધો સખ્તોથી તેણેતુને ધણાજ ચરકા લાગ્યો.

“ત્યારે તમે મને પીતાં અટકાવોમ શું કામ! બે પીતું નહિ તો પછી-મારો વખત કેમ જાય! મને લાગેય કે પેલીને બદલે મારું જ બેગું હું બોલુનો મરડેય! અહીંયાં આવી જગ્યામાં લીધે વગર કરારજ કેમ ચાલે! તમે મને અહીં ધસડી લાપા તેની અગત તમુને એ બધાંનો વિચાર કર્યો હતો, માપા!”

“તારાં બજાને ખાતર મેં જે પગલું લીધું તે મારે તું મનેજ બદલામ કરેય, નરુ.” તેણેનાં હોંઠ દીકરાના અપમાનનાં ગુસ્સાથી ફડ ફડ હિટતા હતા.

પણ-તેની તે સપરપુરા દીકરાને ક્યાં દરમર હતી! તેણે તો માતાની નામરજ ને ધણા બી ગુસ્સા છતાં તે દીક્રેનતર પોના તજ્જીક બેચી એક અરધું ગમાસ દાર રેડી એકે ગોતે ધતાવી ગયા અને પછી મેહેર ગમ ફર્ષો.

“ચાલો બોલો હવે! તમે શું નથી ખચર લાખ્યાં?”

“શેડી જહાંગીરે કેહેવાડયુંય, સાહેબ, કે તેરણ તમુને તામે ચલા કરતાં આપઘાત કરી મરવાનું વધુ પસંદ કરસે” મેહેરે ધીરેથી કહી સંભળાવ્યું.

આવાંબાઈએ મેહેરનાં મેહેરમા કંઈક ધાર્તીથી નેયું ન્યારે નહિ સમજવા લાગક સખ્તો સર જહાંગીરના હોંઠ મરડાર ત્રીકળી પડ્યા.

“એ આપઘાત કરે બી તેમાં શક શું!” આવાંબાઈએ મેહેરની ખચરને તેકો આપ્યો.

પણ સર જહાંગીરના મેહેરપર નાખુશીનો છાપ પ્રગટી નીકળ્યો.

“અરે નહિ! માપા! એમ નદિજ ચલું નેક્રએ! તે મને નહિ મગસે?”

“તે મારો વાંક કેહેવાસે નહિ!” હવે આવાંબાઈ ખરે મને છોડ્યાં, “હું થોડી કંઈ એને મારી નાખુંય! બે એ મરવાનુજ પસંદ કરવી હોય તો તેમાં આપરે શું કરી શકયે! કહાય તું હવે હીચકારો ચલ એની જીત કરવા માંગતો હશે. બે તેમ હોય તો જા! હયાં રહેનાં મારાબી જીવ બધો અકલમ ધમરજ આગ્યેય.”

હવે કેમ કામ લેતું તે તે શેક્યો સમજી શકેય નહિ. કોણની ચરતી કરવી માપની કે ખાઈની! ગુસ્સાથી તેણે તેજસ ધધરલી મેલી.

“બસ! એટલુંજ એને તમારી પાસે કેહેવાડયું કે!” તેણે મેહેરનાં ગમ ફરી સનાવડીયા.

“હા એટલુજ સાહેબ !” અને મેહેર હવે તેઓને પોતપોતાના વિચારમાં ચુપબેઠેલાં ભેદ ત્યાંથી સટકી ગઇ.

રફને રફને રાતનો ઝોળખ વધતો ગયો અને ને દર્દમાં ગધુ અધાર પંદરઘ ગઢ્યું. ઈંડા પવનના મુસવાતા ઓ ખડકને મોત્તજોનાં અહવાનાં અવાજ ખુદ્દા ત્યાં મંભવાના હતા. દેખ-છતીજ તે રાત તુફાની, ઈંડી, અને અધારી હતી

“ખુદ તારે કેટલો ઉપકાર !” આની તુફાની રાત જોતાં મેહેર મનમાં ખુદી થઇ. “કે મારી ખોરશેદ હવે પુર મનામન પુગી હોંસે ! એને પુરનો વખત મર્યોય. હવે મને ને બાકી રહેવું છે તે બામરવુ જોમએ નહીં તો જેમ વખત જશે તેમ અમથી મપડઇ જવસ. જરાક વધારે અધાર થાય ત્યાં વેર થોભું ને પછીજ.”

તે રાતે શુ બી બનમેની બેખમરી વચ્ચે મેહેર એક ઝોરકાની બાર્થથી મારતી અધાર થવાની વાર જોતી વિચારમા હબી-તેબી બાણી હતી કે કોમનેમી આપ ત્રણ દિવસની ખોરશેદની જોરકાજરીતો જરાકથી સંસારો મયો હતો નહિ એટલે તેણી પોને બી સજામન હતી. હવે ત્યારે બાકીનો ભાગ જનવવામાં બીહીવાનુ શુ ?

દર્યાપર પુરો અધકાર-દેસાતા તેણી હવે બાકીનુ બામરના તૈવાર થઇ. મમરાત અને ઉધકેરાતનો દેખાવ કરનાં તેણી ધણજ ઝડપથી ચાલી ને તે લામી ચોપ વટાવી એકદમ દાખનીંગ રમનાં દરવાજા ખુલી નાખ્યા હજુરથી તેજ ઝોરકામાં તે માય દીકરા વિચારમા બેઠેલા હતા.

“ઓ સાહેબ !” તેણી હાથનાં હાથનાં પુકારી “જનહીથી આવો ! બાનુ ખોરશેદ જતાં રહ્યાંય !”

જણે એક મોટા તોપનો ગોયો પગ આગલ આની છુતો હોય તેમ તે બધે મા દીકરા પોતાની એક ઉપરથી ચમકી ઉઠ્યા.

“જતી રહી ! ક્યાં !”

‘હુ હમનાજ એવનના બેદ રમમાં દાખવ થઇ તો તે તદન ખાલી જણાયો. બારી ઉઘાડી છે ને બાનુ ખોરશેદ ત્યાં મયે નહીં”

“જતી રહી !” હજુરથી બાવાંગાઇ જણે માનીજ નહીં રાક્યાં, “બધા દરવાજાઓ તે બધ છેની !”

“નહીજ. જેવા બાનુ ખોરશેદ નહીં જણાયા કે મેં મારે માટે આદરને ધત વગાડી દરવાજા ખુદલા મુકવાનો હુકમ કીધો.”

“મારા ખુદા !” હવે સર જહાંગીર શીકકા ક્ય પોતાની બેઠકમાંથી એક કુદકે ઉઠી હબા થયા “એને બાગીએથી તો નહીં નખારી દીધું હોય !”

હવે તે બે માય દીકરા મેહેરની પાછવ ખોરશેદના ઝોરકામાં જવા, ઝડપી પગથે ચાલ્યાં. ખુદો આદર વટીક ખોરશેદના ઝોરકાની બાહાર મમરાતમાં ધુજતો ઉભેલો હતો.

“ઓ એ ભરધને મને છેતરતી તો નહીં હોય !” પરોવાના મોટાં મોટાં ટીપાં આટલી

હંડી છતાં મર જાહંગીરના કપાસપર કુટ્ટી નીકળ્યાં અને તેમને આમ તેમ ઝોરડા આસપાસ ખોરશેદની શોધમાં નગર દોડાવી.

“ખચ્ચીન એ કેટલે અગવળીજ હોતી જેઠચે ! મારી વાઈક ! મારી પુવર લીતવ વાઈક ! એમ એ મેરીજ નહી ગમ હોય . એ ખચ્ચીન મને છેતરવા મને બીલીવનાવવા કેટલે ભરાયલી છે. ચાલ ખોરશેદ, બહાર આવ !”

તેમણે તીણો ને ખોખરો અસાજ આખા તાવરમાં મનમની રવયો તેવણ આવે સાંધામાં ધુન્નતા હતા. તેમણના ચેહેરો મોત જેવો શીકકો મારી ગયો બ્યારે તેવણના હોઠો ઉડી ઉડી જતા. હતા.

“ખોરશેદ !” તેણે ફરી મોટેથી, ઝુમ પાડી. “ખોરશેદ ! મારી મતવમ કાંઈ અવો અંત આવેશે જાનની નહી હતી.”

“હવે એને ખોવાયી દેકકટ છે ” આવાંબાઈ હવે ધુન્નતાં વચ્ચે પડ્યા “હાથે ફરી એને મોતને તેડું દીધું. છેલ્લી ઘડી વેર એને પોતાનોજ ખોલ પાડ્યો. કમખખન છે ફરી !”

“એ ક્યા મર્ઝી એ ક્યા મર્ઝી !” કો તેવણને ફરી એક જંગલી જેની બરાહ મારી તે આખો ઝોરડો ધુમની મેળ્યો. રે ખુદ તેવણનો પોતાનો અંત નજદીક હતો તેની તે બિચારાને ક્યાંથીજ ખચર હોય ! તે અધાર ને પત્નના સુમવાત વગીક જણે તેવણનો અંત જાણી ને તેવણની મશકેરી કરતા હોય તેમ જોરથી કુદવા લાગ્યા “મારી ખોરશેદ ક્યાં મર્ઝ, માય !” હવે તેવન ધુન્નતા લગનખતા પોતાના માય ગમ કર્યા.

તે દીકરાની આખ્યો માહેમા જંગલી ને ઝુન્ટી પ્રકાશથી તે માતા બીહી મધ. તેવણે પોતાનો એક હાથ તે ઉઘાડી બારી તરફ તાક્યો. રે ! અવલાહ ! એમ ફરી તેમને પોતાનાં દીકરાનાજ મોતનો રસ્તો બતાવ્યો.

“એ ત્યાંથીજ બહાર જઈ સકીય રીકરા !” તેવણ મંહીરાધથી બોલ્યા. “અને કોઈબી એ છોડીને હવે છડતી જેઈ સકશે નહી !”

એક જંગલી જેની બરાહ પાડી તેવણ તે ઉઘાડી બારી ગમ ધર્યા કે જે બારી બહાર તેવણની કમનસીય મોહિરહારે ઘણાક દુખી કલાકો તે દર્યો તીકયામાં પસાર કર્યા હતા. ત્યાંથી રાજ અધારામા દર્યો ઉડક ઉડક મનો હતો ત્યાં નીચેજ અણીવાલા ‘ખડકો અરડક પડેલા દેખાતા હતા ને આ પરવરદેગાર ! તેણી જે ત્યાં આજોજ ધડી હોય તો !

“ખોરશેદ મારી દાર્શિંગ !” તેવને પાછી ઝુમ પાડી બ્યારે તેવણનો અવાજ પવનનાં સુમવાતા અને મોજનના અવાજમાં ભેલઈ ગયો, “ખોરશેદ !” તેવને બહાર દોકાવતા પાછી હાંક મારી

આવાબાઈ ધબરાઈ તેવણની નજીક દોડી આવ્યા.

“સલાહ જાંગીર ” તેવને ચેતવની આપી, “એટલો બરો બારીથી તીંગા ના ” આંચકો આવમે ! હવે કંઈ છું તેને બચાવી સકવાનો છે દીકરા !”

ખરેજ અમાગ્યો તે દીકરો ! દીવમાં કંપારી ઉઠે તેવું એક તીણું કંદરું હસ્તુ તે હમી પડ્યો અને તેને પોતાનો હાથ તે દર્પા ગમ તાંકીયો.

“એ ત્યાં છે માય !” તેવન ફરી તેવુંજ દસ્તાં બોલ્યા, “પેનાં મોખજો ઉપર છે. જુવો ! અરે જુવો ! એનો એક નાસો મરેદ હાથ તમને દેખાવય કે ! જો ! એ મને બોલાવેય ! મને ખચ્ચીતજ બોલાવેય ! જુવો માય ! એનો એહેરો જુઓ ! કેવો બધો શીકકા મોરી ગીયોય ! હું આવુચ છું થોભ હું આવુચ ખની માર જન !”

ર ખુદા ! કદી તો તેવણને દારની ખુમારીમાં હોય યા તો તેવને તે પથે પોતાનો બેળ ઉપરનો કાષ્ટ સર્વામ બોલી દીધો હોય યા તો તેન જારી ઉપરથી જરની વાકા વચ્ચા હોય યા કેમ તે કદીખી તે પછી કોઇ જાણી શકું નહી. બીજા પથે આવાંમણની એક દીવ ધુમનવારી તીણી ચીચ્યારીથી તે આરડો ધમધમી રહ્યો અને નેજ પથે ને અમાગ્યો દીકરો તે જારી વાતેથી અને પછી ખડક ઉપરથી ગમડી તે દર્પામાં ગરક થઇ ગયો.

મકરણ પદ મું.

માતાનો વિકાપ.

તે બંધે જણ મેહેર ને આવાગ્ય તેને પરી જતા જોઇ જાવાયક થઇ ગયાં કદીમી નહિ જાય તેરી એક દીવ ધુમનવારી તીણી કીક્યારી જહાંગીરના નીચે પડવા માયેજ સંબધાઈ અને બીજા પથે તો સધવું હમેશની માફક ચુપચાપ ! એકજ પથ તેવણના ભારી આંગનો કમા સાથે અકાવાનો અવાજ થયો. અને બીજા પથે તો જાણે કંઈ જન્યુજ નહી હોય તેમ સધવું શાત !

“જો મારા ખુદા !” શું ખની ગયું તેની સુધ્ધી આવતાંજ આવામણની જગ્યાં ખુવી. “એ મગી ગીયો ! દોડ મારજેટ, દોડ ને મદદ લાવ ! જો ! પેલી મનસીમ હુકતી ! એને પોતાનો તો જીવ લીધો પણ સાથે મારા હીરા મોતીનાં દીકરોનીયી લીધો !”

જો ! તે અમાગની કમનસીમ માય ! તેણીનો વિમાપ હધકુ ફાડી નાખે તેવો હતો. તેવન મગર ઘાટકી, ફરારી નાખે તેવાં શેબવાલાં હતાં છતા તેવન પોતાના દીકરોને પોતાનાં જીવ કરતા આલેજ ગણતાં હતાં. બમ તેવનના દીકરા તરફનો સાચો પ્યાર એજ એક તેવણના ઘાટકી ઠંડા જગરમાની નરમ જગ્યા હતી. તેવણ તે એક પુરાં બચ્ચાને સાચ્યાં પ્યારથી ચાહી, લાડ લાડવાં બગાડી, તેને જહાંગીયી ઉબેડી નાખ્યો અને હવે તેવણની આખોની કીકી તેવણની જહાંગીની જોત તે એક પુરો દીકરો, એકજ પલકારામાં પોતાનાજ હાથોએ વહુ માટે ખોડેલી ખાદીમા સદાનો જઇ સુતો.

તેવણની કીમતી ગરમ શાલ માથા ઉપરથી સરી પડી, તેવણના મરેદ બાલ ખુદકા થઇ પનનમા ઉડ ઉડ થવા લાગ્યા. તેવણનાં હાથ એકએક સાથે મજબુત ખોડેલા હતા, તેવણના

મેહેરે ભોત કરતાંબી વધુ શીકે દેખાતો હતો. જ્યારે તેવણની મોટી ભુત્રી આંખો દુઃખથી ઓમ જાણે નીચી પડતી હોય તેમ તક તક જારી બહાર ટાકેલી ઝીર જણાતી હતી. તે એક પુરો દીકરો પાળી માથે કપાળી ધમધમ ગયો હોય. તેવણને ત્યારેજ તે પસે લાગ્યું કે તેવણ હાથ પોતાનાં પાપનીજ સમ્મ અનુભવનાં હતાં.

ખીજ મોડી મીનીટમાં તો તે ગંગવર કાસ્તલ હાલપાલક થઈ રહ્યો. આવાંબાઈ હવે તે ઓરડામાંથી બહાર પડ્યા અને દાદર ઉતરી તેવણ પોતાનાં ફરજાંને સલામત જોવાની જાંબી કરતાં બહાર ગાડક ઉપર આવી ઉભા. હંડા દીકરે અકદાવી નાખતા પવનનીખી તેવણને હાલ દરકાર હતી નહી. પોતાનાં એક પુરાં બહાર ફરજાંના કમગસીબ ફેજનોજ વિચાર હાલ દીકરે હંડા કરી મેલવાને પુરતો હતો.

“મારી પડવાડે આવો! આંદર ને બધા!” તેણે પોતાનાં નોકરોને હુકમ કર્યો. “બધાજ તમે આવો! મસાથો સગમથો! તાવરમાંથી બધી બતીઓ લાવો ને તેને શેધી કઢાડો! ઓ મારાં બચ્ચાં! મારાં બચ્ચાં!”

તેવણે જો આકાશ પરથી તાગઓ ખેંચી લાવવાનો માયુસોને હુકમ આવ્યો હતો તો તઓ અગમ્ય થતે નહી એવાં નેવણ ઉચકેરક બધાં હતાં. આવા પવનનાં સુસવાતામાં કંઈ મસાથો બને! તેવણ સપોસપ કમાનીખી દરકાર ન કરતા તે ખરબચડો ખડક ઉતરી નીચે આવ્યા જ્યારે મેહેર અને ખીજ નોકરોએ તેવણની પડવાડે દુઃખી દીકરે ઉતરવા માંડ્યું.

પણ તે બધું હવે કાનુંનું શું! જે બારીયેથી નેવણે નખાની દીકું હતું તેની નીચેજ તેઓ કીનારે આવી ઉભા. મોજાઓ અઠડી પાછા હલતા હતા જ્યારે તે અભાગણી માતા પોતાનાં બચ્ચાંની લાશને ઘડીક જોવાને ઓરતે હતી.

“બાઈ માહેગ,” હવે છુટો આંદર તેવણ નજદીક આવ્યો. “એ બધું ફેકટ છે. જો તેવણ આમ ઉપરની બારીયેથી પડ્યા હોય તો એવણની લાશ અત્યારે તો ક્યાંની ક્યાં ધસડઈ ગઈ હશે. હયાં ચોખવામાં હવે સારજ શું છે?”

‘ધમડઈ જાય!’ તે માતા દુઃખથી પુકારી, જ્યારે દુઃખી બોખરો અવાજ તે છુટો આંદર કદીખી ભુડી જઈ શક્યો નહિ. “ધસડઈ જાય!” તેવણે ફરીથી ક્રુમ પાડી, “તું જાનેય કે તું મારા દીકરાને માટે અય જોસેય! ઓ આસમાન ને જમીન! ઓ ખુદા! ઓ મારા દીકરા!” અને તેવણ કીનારાપર આમથી તેમ ઘેસા માકક ફેરા કરવા લાગ્યા, “મારા દીકરા!” તેવણે ઘડીકમાં તે ઉઘ્યા ખડકને તો ઘડીકમાં ધરી આવતા મોજાંઓને તો ખીજજ પસે ઉપર આકાશ ઉપર જાણે દીકરાને ત્યાં જોવાની આશા રાખતાં હોય તેમ નજર દોડાવતાં પુકાર્યા, “ઓ મારા ખુદા! મારાં બચ્ચાંને તુ અને એકજ વખત છવતો મેલવી આપ!”

પણ અરેરે! મોજાંઓ ખડક સાથ અઠડીને જાણે તેવણની મશકેરી કરતા હોય તેમ અવાજ કરવા લાગ્યા. તે પાણીનાં મોજાંઓને તેવણના એક પુરા દીકરાની શું દરકાર હોય! તેઓને માટે તો તે ભોગ એક મીનીટની રમત હતી. તેઓએ તો ક્યારેનો તેને હંડા પાણીમાં પોહાંચાડી ખી દીધો હતો! તેવણનો દીકરો! એક માતાના ફરજાં સાથ તેઓને ને મોજાંઓને શું લાગે વળગે?

તેવણ હજુર જી મગફળી ફારાની નાખનારા દેખાવ સાથે તે ગંભીર થઈ સામે તપાસે ખડાં ઉમેડાં હતાં, તે ધારી આવના દરેક મોખાંઓ સામે પોતાનાં એક પુરા બચ્ચાં માટે તંકર છલવા. તેમણનામાં હજુર જી મગફળી હતી. તેવણ ત્યાજ કેટલીક પક્ષો વેર પોતાનાં બચ્ચાંને પ્રાંધુ વાલી આપવાની હાથ ઉંચા કરી ખુબ પાસ આડા કરતા ઉમાં રહ્યાં જ્યારે ધણીજ નરમાસ અને દયાથી મેહેર તેવણનાં બચ્ચાં પર પોતાનો હાથ મુક્યો.

સર જહાંગીરનાં કમનમીસ અંગતમ માટે મેહેર ખરે ખરે દુઃખી હતી.

“ખાનુ આપાઆઈ !” તેણી ધીમેથી તેવણનાં કાનમાં બોલી “હવે એ બધું ફેફટ છે,” તમે બીક થઇ જશો-થેરે આવો. તે કમનમીસ માના મેડેરાં ગમ ફરી જ્યારે તેમનીના બુદ્ધિ આપ્યોમાં દુન્યા વરણનું દુઃખ વચાનુ હતું.

“એ ! મારો એકપુરો દીકરો હતો, માએટ” તેવણ બોખરે અવાજે બોલી શક્યા હું એક વીધવા છેડે એ સારો નથી નીકળ્યો કરી એને માટે ધણીક વખત મેં લોકને બોલતાં સાંભળેલા છે ને તેમ હોયતી. હું કહી શકતી નથી પણ એ નો મારી તમામ દુવાજા હતો. મારું એક પ્રૂં ફરજંદ !” અને તેમનાં મુખમાંથી પહેલવહેલી વખત દુઃખના દમ કાંઝો બેઆટકાવ તીકળી પડ્યા.

ધણી સમજાવન પછી તેવણને તે ખડક પરથી ઉપર લઇ જવામાં આવ્યા જ્યારે તેવન ! કાસ્તકનાં ધરવાળ પર આવી યોગ્યાં ત્યારે તેવને ધણાંજ ઋતુનથી પોતાના . બધે હાથો માકાશ તરફ ઉંચા કરી કહવા દીધી.

“પેલી બેંડીએ જે દિવસે આપ કાસ્તકમાં પગ મુક્યો તે દિવસને હું ખરાં અંતકરણથી દુઃખ દેઉં. હું તેને કહવા દેઉંય કારણ તેણીએ મારાં એક પુરાં ફરજંદનો નાશ કીધોય.”

આપ તેવણની મુજગતીમાં દેવાયલી બદદુઆ મેહેર સિવાય કોઇ મમલ શક્યું નહિ અને ત્યારે તે બહી છોકરીનાં આંગમાંથી કમકમાતની એક ધરજી પમાર થઇ આવાંબહ હાંકતાં અસાચક જેવાં ઉમેલા ખુદા આંધરું તરફ કર્યાં.

“હું હવે કંઈજ ઉપાય જાકી નથી !”

“નહી મારાં લેડી !” તેને જવાબ કર્યો, “પણ ને તમારી મરજી હોય તો હું ગામમાં બધું યોગક માંછીમારને લઇ આવું પણ આપરે તેવણને જીવતા બચાવવા કંઈજ કરી શકશું નહિ.”

“મારાં બચ્ચાં સાથે દર્યાના મોખાઓ રમત કરી તેને મારીથી દૂર ધડી લઇ જવ. મારું બચ્ચું દુખી મરે ને હું તેની માથ તેને બચાવવા કંઈજી. ધજાજ ચિના લાઇલાજે બેસી રહેલું એા ખુદા ! ગમે તો મારી છંદગી વે. એક હમ્મર વખતખી મારી છંદગી મારાં બચ્ચાં ઉપરથી આવ્યારી નાખું તો ને યોડી કહેવાય.”

“ધણું મોહું ચાપચ મારા લેડી” હવે ખુદા આંધરની મોહોરદાર ખુદી એકરવી વચ્ચે પડી “આખી દુન્યાની બંદગી ખી તેવણને જીવતા લાવી શકશે નહી. હું મણીનીજ મારાં લેડી કે કંઈજી ખરાબી થશે”

“તે કેમ જાણ્યું કે મારો દીકરો મરશે?”

‘કારણ કે મારા લેડી મે એતવડી સમજી. એતવડી કે જ્યારેની દોષ આપ મસ્તવમા વખવાત કરતું મરવાતું હોય ત્યારે થાય, તે મે બરાબર મમજી મે તે મે વખત મગજ.”

“ત્યારે તે મને કહ્યું મય તહિ?” આનામણએ તે મિચ્છાને દરારી નાખી ‘તો હું મારા બચ્ચા ઉપર ન તર રાખતે! એ મારો મરીય દીકરો!”

હવે તેવણ પોતાના ઓરડા તરફ જવા ચડ્યા તેવણ પડાકે બધાએ જવા મા યુ પણ નહિ હાથ િ એ ધસારતથી તેને બધાને આમન જતા આત્મના

‘મને એખની પડયુય” તેને તોરથી તે બધાને રાક્યા, “મને કાછનોખી દીનાસો જો તો નથી” અને તેવણ ફક્ત મોઢેર સાથ દાદર ચડી પોતાના ઓરડામા આન્યા

‘મારજી, તેવ! શાતીથી દુકન આપ્યા “જ્યારે મામભાથી માછીમારો આવે ત્યારે મને મોઢા આજે” અને તેવને પોતા પાઠન પોતાના ઓરડાનો દરનાએ બધ કીધો

મુઠો આપર માછીમારો બારે ત્રા મુઠીમા સર્ બારી દીને વગેમગે થઈ ગીયા- સદનારતુ ઝમ્મતુ પડતાજ આઠઠ માણુમને લઈ કાસ્તનમા પાઠો ફરો અને આવાગાઈ ને તેની ખમર કરવામા આરી ત્યારે તેવણ તેઓને મનના નીચે આન્યા

‘શુ બારીએથી દર્યામા નખારી દીડુ’ તે માછીમારો માહેતા એક વડાએ અભયમીથી બધી વાત મમર્છ નીધા પડી પૂઠ્યુ ‘કામ’ ત્યારે તો આવ દુન્યામાની માછમી શક્તી તેવણને જીવતા બચ્ચાની રાખતે નહિ તેમજે તો ત્યારે મિચ્છાએ દર્યામા પડ્યા અમાકજ જીવ મુકેનો હોવો જોઈએ”

હવે ત્યારે તેઓ શુ કામ આવે? તે લોક તે જોરમા ઉઠનતા મોખ્ખોને લઠારી શકેજ નહિ ત્યારે કરે શુ? આવામણએ ચુપગીદીમા બધાના મત સમજ્યા એ પડીજ તેને પોતાની જગા ખોરી

‘જનુય તેન જોખરા ધીમા આજે બોખા” કે હવે તેને જીવનો જોનાની કઈજ અશ નથી તોખી મને ખાત્રી કરા મમેય જો કે તેવણ ખડકો આદર તો આરી મથના દોચજ નડી છતા પાદરે પતથરમા શોધ મેરો અને આખો ઉત્તરથી તે દક્ષીણ વેરનો ખીનાગે ફરીવો જીવતો કે મુવેનો તેને મારી આગળ તમે લોકને લાવવોજ પડશે

દરેક જણ પોતાનું ખનતુ કરનાતુ વચા આખી બધી દીશાએ તે કમનસીમ શેકવાની લાશ શોધી કાઢના વેહેચઈ ગાા ખરેજ અમાગ્યા આનામાછે! તેવણ કેનાકો પાઠન મનાકો તદન ચુપ એકમી જોન જોલ્યા મિના તે તરનાવાઓની પાઠ કરનાની રાહ જોતા ખેગીજ રહ્યા જ્યારે તેવણો દુખી એહેરો જોનારાઓને દેહેરન ઉપખમનો હતો ખોરાકનો એક બી મુખ, પાણીનો એક બી જોખ તેમજે તે કેનાકો દરખાનમા લીધો હતો નહિ સાદાજ પડના તે તરવાવાઓ દાખેના ખરાખેના લાશ વીનાજ નામીપામ પાઠ ફર્યા

“તમે લોક મારા દીકરાને નહિ એ ધી કદાહી શકાં.” તેઓને જોતજ આવાંમાઠએ તરારે કીધો “જવતો કે મુવેયો તમે લોક તેને નહિ લારી શકયાં મારી સામે એમ તેને લીધા વિના આવવાની તમે દિગલજ કેમ કરી શક્યા.”

દુઃખથી અર્ધધિયા બનેલાં આવાંમાઠ સાથ તકરાર કરીજ દાકકટ હતી. તેવણના એક પુરા ફરજંદનાં મોતવું દુઃખ સર્વ સમજી ગયતા હતાં

“તમે લોક સગજેય કે !” તેવણ તે લોકને ચુપ ઉભેયા જોઇ પાછું બોલ્યાં, “તે મારે એક પુરા દીકરો હતો અને જવતો કે મુવેયો ને મનવોજ નેમજો. છેવની વખત તેનો વ્હાયો એહેરો મને જોવોજ નેમજો.”

ખીજ એક લાખી રાત એમજ પગાર થઇ ન્યાય આરાંમાઠએ એક પવનીબી નીરાંત વિના તે માણુઓની રાહા જોવામાજ પસાર કીધી. ખોરસોનો નો તેવણને એક પણ પી પ્રિયાર થયો નહિ. ક્યાંથી થાય ? તેવણવું દુઃખ એટલું મોટું હતું. તેવણનાં બચ્ચાંનાં કમોને તેવણને બાગ જુલા બનારી દીધાં હતાં. આખી રાત તેવણ આધોજ ને દર્ધાં જોતા બેસીજ રહ્યાં જ્યારે આંકેક પથે તેવણનાં જીગરમાથી તે બચ્ચાનો એહેરો છેવનીસર જોવાની તક માટેની દુઆ બહાર પડતી,

સહવાગુડું ઝંઝકું થતા મળે તેવણના દુઃખી જીગરની મુંગી અરજ ખુલએ સાંભળી હોય તેમ દર્ધમાં ભરતી થવા માંડી, તલજે તે દુઃખી માતાની એકલવધ હાલતપર ને દર્ધાંના મોગજો દયા લાવતા હોય તેમ તેઓ પોતાની પીઠ ઉપર કંઈ ધમડી લાવ્યા. તે મોગજો જન્ય તે માતાની મશકેરી કરતા હોય તેમ તેવણના પગ આમચ ગેમ કરી ક્યારે નેમજો હસી ગયા ત્યારે રેતીના સાકડા કીનારા ઉપર તે એજોનેટની લાગ પોતા પાઠલ-મુકના ગયા. આરાંમાઠએ તે લાચને પહેલી જોઇ અને તેવણ હવે ઉઠીને પોતાના નોકરો સામે આવી ઠા.

“મારા છોકરાની લાશ કીનારે ધસડજ આવી છે. જવો, તેને મારી આગળ ઉઘડી લાવો !”

તેઓ ગયા. જ્યારે તેઓના સાદા પ્રમાણીક જીગરે તે માતાની ખોટ માટે દુઃખથી દાઝી ગયા. તેઓએ તુરતજ ઝાઝકપર્વાની હોવી બનારી તે મરનારની લાશ ને પર મુકી માનથી ઘેર લાવ્યાં. તે વ્હાલા દીકરાની લાશ જોતા ન તો તેવણ એમુધ થયાં યા નોકાન કીધું પણ તેવણ તેની નજીક ચુડજુ મંડે પડ્યા અને તેનો એહેરો ધણાંજ દેત અને દુઃખથી જોવા પડ્યા.

“હું જાણતીતીજ મારા દીકરા કે છેવની વખત હું તારો એજોજો કરસજ પડી મુવેયો કે જવતો”

તેવણે ત્યાર પછી તે લાચને પોતાના ઓરડાંમાં ઉઘડાવી ખીજાનાપર મુકાવી, ને ગરીબ નોકરોએ તેવણને દીકાઓ આપવા તથાજ યોગ્ય ધણુંગી આદ્યું પણ નહી તેવને તે મોલ્યુ નહી.

“જવો” તેવને તેઓને હુકમ આપ્યો, “ને મને મારા એહેરત પામેલા બચ્ચાં સાથ એકથી પડવા દેવો.”

એક બીજો આખો દિવસ તેવણુ તે લાશની સાથે ઝોટકામાં ગંધઈ રહ્યા. તે માથ દીકરા વચ્ચે ત્યારે શું બી જાનકુ તે કોણ કહી શકે! ને ક્યાકો દુઃખ્યાન ક્ષણ તેવણુનું કંઈક હાથું પીગાયું બી હોય અને ને વખત કે જ્યારે ને નાનો ધણોજ નાનો તેવણુનાં પાસામાં ગેલ કરતો અને ત્યાર પછી મોટા થતાં વારમ વખત તેવણુ તેનામાં જે મનરૂરી લેતાં હતા તે વખતને ઝરૂરજ તેવને યાદ કરી લીધા પીધો હોય. ત્યારેજ અરે! ત્યારેજ તેવને તેને નેક વિચારનું, નેક બોલનું અને નેક કામ કરવાનાં સમય ક્ષીખાડ્યા હોતે તો તેવણુનો દીકરો ક્રમેતે મરતે નહિ.

જ્યારે તેવને ધંદ વગાડી મેહરને બોલાવી ત્યારે સહાંજ પડી ચુની હતી. નજીકનાંજ રેવને મનેજન પરથી ઘટી દુખાસ, કમીની સોલીમીટર અને, હને પછીનાં વારસ શીશક ઝામઝ એ તણે જણુને તાર મારકને મર જહાંનીરનાં મોન વિશે પાકેક કરવાનો ઝારડર તેવણુ આપ્યો. લાડન ખાતે પણ કેટલાક ર્માલખાણુનાં પારખીઓપર સર જહાંનીરની કારા લાડન ખાતે વધ જહાં દાનવા મારે મકે આપવાનાં તારે છોડવામાં આવ્યા અને આપ્યા હુકમે ઘણીજ શાનીયો આપ્યા પછી તે કુટે ॥ છગરની માતા તે શેકતા આવવાની રાહ જોતી પાડી ને લારા માથ એકલી પેડી.

ખોરગેદ કે જેણીને તેવણુ મુરેનીજ વારતાં હતાં તેણી મારે તેવણુનાં છગરમાં દયાનો એકાદ કુત્રો લખાજ યોગે નહી પોતાના માથેનોખર વેવાન ઘટી દુખાસને હને તેવણુ શું જવાબ દેશેની એક જરાક જેટલીયે સીત તેવણુને વધ નહી. ફક્ત ખોરશેદની યાદ થતાં તેવણુનાં હોઠમાંથી ત્રાસ ઉપમને નેચા વપ યાદીર પડતા. ભુડખો બદલો યથો અદિજ આ દુખામાંજ જોવાનો છે. તેવણુ વડુની તુસારી કરવા તેણીને મુંઝવણી અદિ વેર ધસડી લાલ્યા તેણીને નાગ કરવા દીકરને ઉશકેળે પણ અંતે ધર્મે જ્યજ યથો અને તેવણુની પોતાની રચેલી પોજનનાં બોમ તેવણુનોજ પોતાનો દીકરો યર્મ પડ્યો. તેવણેજ ખોરશેદને રકોટવડનાં કામતવમાં કેદ કરવાની તેને સજ્યાહ આપી. તેવણેજ તેને તેણી તરફ વધનો ઘાટખી ખનનાં શીખરી હિરકેરી કુકયો અને પરીણમમા તેવણુ ત્યારે શુ સુખ જોયું બોલુ બોવતામાં તેવણુની રેકારી અને જુવમાતનાં બદલામાં તેવણુનાંજ જન્મોતે જવ ગયો.

મકરણુ ૬૦.

જુતી થક!

સર જહાંનીરના દુખી મરવાના કમનસીવ હોનાવતની ખખર બીજે દિવસે સહવારે લાડનના દરેક પેપરેમાં વાંચવામાં આવી. જેના રકોટવડથી તારો મુકાયા કે બધે હોવા થક રહી અને ત્યારે બીજી સદવારે

“સર જહાંનીર ખરજેરજને નકેલો પ્રાણુવાટક અકર્મીત. મોટવડ ખાતેના ગલેનકેન કાસતકની બારીએથી તેવનું આરુમાતીક દર્શામ પડી જવું. એ દિવસે તેવનની લાશ હાય આવી.”

મોટા મોટા અક્ષરોનું ઉપરું મક્કલું દરેક વાંચન રતું ધ્યાન ખેંચતું હતું

તેઓ કોઇજ ખરી અપકલ કરી શક્યા નહિ. કોઇ ઉપલા મહાલામાં બેઠે માની તે કમ-નસીય બેરોનેટને કીનારે ફરતા દર્યામાં ઘસડણ અથવા માનનાં તો કોઇ વળી દર્યામાં નાહનાં દુખી ગયા હતાની ખાત્રી આપતું.

તેજ મદવારે બગ્ગેર ઘણે નારનો લીધા પછી એક મેઝુંદુ આપીતું પર ઉપર નપકેની ખખર વાચવા હાથમાં ધયું.

તે હાલ ઘણીજ ચીંતામાં હતો કારણ દિવસે દિવસ ખોરશેહની બગકની જતી હાલત તેને ચોંકાવતી હતી. દર દિવસ તે મેલની મહા ખતો ચીંતામાંજ યુગ્મરતો હતો ! જેથી દિવસ જતા હતા તેમાં દાદાબાઈ દુશાસને તેની મોહોગદાર જરતી આવતી ॥ વધી રાખતો હતો અને ત્યારે તેને આજે કંઈ કંતાંત્રણ છેવે તે ન્યુમપેર હાથમાં ધરી પાના ફેરવવા માંડ્યાં.

અચણ જ તેની નજર તે પત્રના મક્કલોનાં મોટા મોટા તારૂંપ પર પડનાં તે શીકેટો ચર્ચ ગીથો અને તે ખખર એક બે ને ત્રણ વખત પાછી ને પાછી વાચી પણ તે મળે માનીજ શક્યો નહિ.

“જહાંગીર યુગ્મરી ગયા !” તે મનથી પાછું ને પાછું પનપતયો.

તે પેપર તેના હાથમાંથી સરી પડ્યું અને તે ઉડા વિચારમાં પડયો. તે કેમ મરી ગયો ! તે કંઈથી સમજ શક્યો નહિ. એટલે જલદી તે ઘાતકી માણસનો અંત આવસે અથવા તેને સ્વપ્નમાં ખ્યાલ હતો નહી. તેવણનાં કમનસીય અંત માટે તેના મુખમાંથી અફસોસની એક આહા નીકળી પડી !

હવે તે દાદી દુશાસની હાજરી માટે બેવડો અધીરો થઇ ગયો. તેઓ આવે ત્યારે ખુરશેદને કંઈજ નહી જણાવવો ફરવ કરી તે તેઓની લંડન આની પુગવાની રાહ જોતો ચુપ બેઠો લંડી જહાંગીર વિષે કોઇને કંઈજ ખખર હતી નહી અને આવાંનાઇથી તેણી દુખીજ ગયતી જાણી દાદી દુશાસને આવતાને વાર તેની ખખર કરવાનો વિચાર રાખનાં હતાં.

ઘણાજ માન સાથે સર જહાંગીર જરજેરજને પારસીઓ માટેની આરામઘાહમાં ઘાતવામાં આવ્યા. ઇંગ્લેન્ડ પારસીઓ સાથની એક ઘણીજ ભપકાદાર મીજબસ તેઓને છેલ્લું માન આપના એકડી મલી હતી. સર્વ કોઇ તે શેકવાના અકસ્માતથી નીપજેલા મરણ માટે દલગીર હતા. ત્યારે મુખ્ય દાદાબાઈ શેક ઉપર સર જહાંગીરનાં મરણનાં સમાચારનો તાર પુગે તે અગાઉ તો તેવણ બે દિવસ આગળજનાં મેલમાં જર માથે મુખધ્યા લંડન આવવા સાથે ઉપડી ચુક્યા હતા અને તેવણ પોતે તો કરાડપતી જમાઇનાં મોત વિષે તદ્દન અજાણ હતા.

અને વાંચનાર ત્યારે સર જહાંગીરનાં મરણના એક પખવાડીયા પછી આપણે જરજેર મવસનાં ઘેરમાં ફોઈંગ રૂમમાં એક મોટી ખુરસીપર દાદાબાઈ દુશાસને માથે હાથ દબ કંઈ ચીંતામાં બેઠેલા જોઈએ છીએ. તેવણનાં કપાલપર ચીંતાની જરચસીઓ ખુરસી જણાતી હતી. લંડન આવતાને વારજ જમઘના મોતની ખખર સાંજલતાં તેવણ હબતોહજ ગયા હતા. ખોર-શેહતરફ જમઘની ઘાતકી ચાલ વિષે માહિતગાર થતાં તેવણ તે ખમરનારપર ઘણાજ ગુસ્સે

થવા છતાં એક વગવાલા કરોડપત્ની જે રોમેટ જંગમની હૈયાતીમા તેવણને ઘણાજ દાયદો હતો. ખોરશેદ તે કારતકમાંથી કેવી રીતે બચી શકી તે કોઈ જરાજર નાગજી શક્ય નહીં અને ત્યારે તેણી સારી યતાગં કંઠથી ખુસી કરેલીના વિચારે સંતોષ પકડી તેઓ હાલતો સુખજ રહ્યા.

ખોરશેદની ચીંતાવુર બીમારીમાં તેવણ કસુજ કરી શકના નહિ. આવાંઆમને મરવા વડીક તેવણ વખત ફાજલ પાડી શક્યા નહિ. મોટા મોટા ડોક્ટરોની સંતતીનની મેહનંત પછી આખરે તેઓના દાયને જસ મર્યો અને ખોરશેદ મોતમાંથી બચી શકી; રહેતે રહેતે તેણી વડી ગણ્યા જનાવો ચાલ કરી સમજવાની હાલતમાં આવી તે ત્યારે તેણીને દિમત આપી તેણીનાં આર્વાદના મરણવિશે વાકેફ કરવાની જરૂર વિચરી તેઓ સુધમાં એક દિવસ તેણીનાં રૂમમાં એકલા મથ્યા.

“ખોરશેદ દીકરા,” હાલનામએ તેણીનું મથુ પસવારતા વાત સહે કીધી, “તું હયાં આપ્યા પછી તે કંઠથી ખજર તારા મસુ આવાનામ તરફની સમજાય.”

એક પલ તેણીના શીકકા પડી ગણ્યા આવો પર યુસામી સ્તારા ધાધ આપ્યો.

“તે મને સમજવાની કંઠથી દરકાર નથી” તેણી યુસામી બોલી હડી.

સખેલા બે પત્ર એકમેકનું મેહો તીજતાં સુપ બાં. ત્યારે બરજોર તેણીના બીજાનાં નાજક રૂમો અને માલથી તેણીના નાતવાન હાથ પોનાના દાયમાં પકડ્યો અને ધોત્રેથી સમજાવ્યું.

“ખોરશેદ ગલેનકેરન તરફથી હપને ઘણાજ માહા સમાચાર મથાવ્ય” તે બી તેણી આંખ મીંચી કંઠથી જવાગ આપ્યા વિના યુપયુપ પડીજ રહી અને હાલનામએ ત્યારેજ આગલ મથાવ્યું.

“ખંચીત ઘંચુજ માંડી ખજર દ્રમુને ગલેનકેરન તરફથી મલીચ દીકરી ને તેથી હું તુંને પુછું કે તું તે છેડી આપી ત્યારે જહંગીર સારીમાંની હતો.”

છતાં તેણી સમજી શકી નહી. ક્યાંથી સમજે? અકેક પછી અનેકા જનાવો અને સખખત માંદગીથી તેણીનું મગજ તમામ જાગરાઈ ગયું હતું. જહંગીરનું નામ સમજી તેણીએ ઘણાજ ધિકકારથી હાલનામ સામું જીવ્યું. તેણીની કાલી આખમાં યુસાનાં ચંમકારા સુધ્યા જણાના હતા.

“હવે જનરલી ડોંગ કરવા માટે ઘણુજ મોહુ થયુંય પપા. તમે જલોચ તો ખરા કે મને નકેનમાં હું એક કેદી જેવી હતી અને મારો ઘણી અને તેની માથે મારાં જીવંસની ફરજ જાગવેલી છે. ને હું ત્યાંથી છટકી આવી. મારાં જહનસીએ જનાવેલા તે મારા આર્વાદની ખજર મને કંઠેજ નથી.”

તેણીએ તે ત્રણે જાંપ, બેહન અને બધીનાં મેહસમાં ધારી ધારીને જોયું અને તે દરેક મેહસ પરનો હાલગીરીનો જાપ જતાં તેણીનાં જીવેરમાં એક અજાળ જેવો ધરકો પડ્યો.

“ગલેનકેરન તરફની કંઠ ખજર” તેણી ધુજતા હોડાએ બોલી શકી “શુ ખજર, પાપ!”

રમે એકી બહાસા એકીના હાથને કંઈ હાની પુગી હોવાના દીવ હું નવનારા પ્યાલે નેણી હતી તે કરતાં બી વધતી શીકરી યથ ગમ અને તે જાણી પડી મયક્ષી આપણીમાં ધાસતીના આસુઓ ધાધ આપ્યા.

“અરજેર !” તેણી હવે હાકતા હાકતા બીજાના પર ઉડી ગઈ, “મને સાચું જ કહેવો એ શું બનાવ અપોય ? તેને તો કંઈ થયું નથી ની.”

“તારા ધણીને એક પ્રાણુપ્રાણક અકસ્માત નડેય” હવે જરે તેણીની નજરેક આવી તેણીના હૃદયના આંગને તેકા આપનાં બોલી દીધું, જેની મક્કસ તે ત્રણેમાયી કોઠાળી સમજી શકયું નહિ.

“હું ધણીજ દલગીર છેઉ,” તેણી હુંજને અવાજે બોલી શકી.

“સર જેદાંગીર જેવા એક ગાયુસને અકસ્માત નડે તે જણે હું માની બી શકતી નથી.”

“ગમે તે હોય ખતી પણ તારા વર જેહેસત પામ્પોય.”

નહિ તેણીએ યુમ પાડી નહિ તેણીએ રડી દલગીરી દેખાડી કે નહિ તેણી વધતી સગીરીના શબ્દો બોલી શકી, તદન સાંખ સુખ એક પુતસાં, માફક હાથના આકાશ વીના પ્યાલી નજરે તમર તમર તીકતી તેણી બેસીજ રહી.

“નેવણુ હુખી જવાથી મરણ નીવજયુંજ ખોરશેદ, તું જરાક ઠીક થશે ને હમે છુને પીગને બધું કહીશું તેટલા આરામ હે, દીકરા.”

જણે તેણી કંઈ સ્વપનું બેતી હોય તેમ એજ તમરે તીકતી બેસીજ રહી, તે ઘાટકી જુસમગાર ધણી મરણ પામ્પો હતો, ને એકજ પ્યાલ હાથ તેણીના બેનમાં રમી રહ્યા હતા. હે ! ખુદા ! તે સુજર પામ્પો હતો ને તેણી ફરી એકવાર છુટી યથ હતી.

તેણીની આવી નહિ સમજી શકાય તેવી હાલત બેજ તે ત્રણે ગમરેઈ ગયાં.

“ખોરશેદ” જરે તેણીને હવે હીલતી નાખી, “તું અમારી સાથ પાત કરતી, દીપર ! તું હમને બીહીવગવી મારેય !”

હજુરનો ઉપના શબ્દો જરના મુંખમાંથી પુરેપુરા બહાર પડે તે આગમન તે ખોરશેદનો બધ દરવાજો ખુલ્લો અને એકી કાંગા તેઓ સામે આવી ઉભો. અરજેરની ધણીની શોધ ને પરપુષ્ક છતાં ખોરશેદના છુટકસ પટ્ટી ને કેટલી જલ્થોયે હતો નહી તે ત્યારે તેને આમ અચચુજ આવી ઉભોસો બેતા તેઓ અજગ યથ ગયાં. જણે હાંથી હૃદયમાંથી સ્વપનો બેતાં ભાગી ઉડી હોય તેમ ખોરશેદ તેને બેતાંજ અમકો ઉડી. તેણી એહેરામાં શીકરી યથ ગમ ત્યારે તેણીનાં હોઠો કંઈ બોલવા સાફ ફડફડ ઉડતા હતાં.

“એકી ! એકી !” તેણીએ પોતાનાં બધે હાથો હવે તેની તરફ લાગાવ્યા, “જેદાંગીર સુજરી ગીયાય ?”

અને હજુરનો બીજાંઓ તેણીને પકડી શકે તે આગડ તેણી બીજાંનાં બેહાસ પડે કાઢ, પડી. એક પારકા જવાન મારે ખોરશેદના મુંખમાંથી છુટથી બહાર પડેલા શબ્દો પર જર અને હાદબાંધે પોતાનાં હોઠો મંજલુન બીડ્યા.

‘મારૂં થયું કે કેમ આહારનું નહીં હતું, જરા, નહીં તો કોન જોને વરે શું ધારને ?’
અને તેઓ હવે તેમની દુઃખયાત્રી પ્રવામાં શ્રાવણ.

*

*

*

*

બાલક્રેવ્યન નવેગમા આવેના મનુષ્ય સર જહાગીર પરજોગનો વાંડનમાં એકદં મોટે
વખણાયથો બાલક્રેવ્યન મેનશન હાલ તમામ ગોમ્મા ગીરદત્તાર હતો, તે મેનશનમા કાલ્યા
ગોકના પગલા નાખવામાં આવ્યા હતા તે ત્યારે તે હતો તે જતાથી હાલ ગમ્મી દમામદાર
દીગ્ગો હતો, તે મેનશનમા સાત સુકીપીદી રજા મરતી હતી, આવાનાઈ નવદીક કોઈ ઝાંઝુ
જવાની કિમત નરી શકતું હતું નહીં કામનાજ બાબતના ગાન શબ્દો તેવણુ હજુર મોવનામા
આવતા, રખે મોરામાધની ચુપકાદીમા ખાન પડે કરી નોખરી નફંગે વટીક એમ મેકના કાન
પર, પડી વાત કરતા ધણુક વેળાં પડાડ જેવા દુઃખો ડંચુ હોવાના ગાનુસેના જગરોગી નરમ
અને માર્યાનુ બનાવેય પળ આવામાધનુ નેશન હંકુ જગર દીગ્ગના પડાડ જેવા મોનથી
વટીક નરમ બનયુ નહીં તેવણુ હતા તે કરનાથી મનની મીઠાઈ અને ચીરડક બન્યા જ્યારે
તે બનાવે તેવણુ હંકુ પત્થર જેવું કાણ કરી મુઝ્યુ

દીનમની દરેક પવ તેવણુ તે જાવ્યા દીકગની યામનાજ પમાન કરતા હતા, જ્યારે ધણુક
વેળા ખડા પંધા વીના કામોના કામો વેર તેવણુ તે દીકગની તેવણુના બીજાના મામેજ
મુખયથી એક મોટી એકાદ પેનટોડ સળા તીકતા પડી ગહેતા હાવળી તેવણુ તે મળીને ઘણીજ
મગખવારીમા તીકતા એક નરમ મખમની સોફાપર અનતાવલા હતા, તેવણુના હાથમાથી વાય
વાની મોપડી તેવણુની ઠાલીપગ સરી પડી હતી જ્યારે એક મેં તેવણુના ચોરડાનાં
દરવાજા પર તકોરા મારી તેવણુ સામે અદર આા ઉભી.

“કામ મીં દુગરા નામનાં ચદમ તમારી મુવાકલ લેના માગેય, મેડમ” તે મેં બીહીતા
ફરજતા ધીમીથી કહ્યું, “તમે કેદનેથી હાલ મંવી ગકશે નહિ એમ કેહવા છતાં તેવણુ તમને
મંદવાની હક લેય જાનું”

“તેવણુને હાં એકદમ હાજર કરો” અને તે મેં તેવણુના હુકમથી નમીને તે ચોરડો
છોડી ગયો

તેવણુ હવે અસેતાવવા ઉભી તતાર એક અને બીહીજ પવે ફરી ખારણું ઉઘડ્યું અને
તેવણુના વેહેવઘ દામબાધ દુગાશ તેવણુ સામે આવી ઉભા.

દાંવજર લેડી આવામાધનો હંકો કાણુ સ્વભાવ દાદાબ ધને પુરેપુરો માલમ હતો, અને
તેવણુ બનતા હતા કે હાલ તેવણુના પોતાના એક પુત્ર બન્યાની ખોટના દુઃખ વચ્ચે તેવણુની
મામે જઘ ઉભું રહેવા કરતા એક જાવ્યાદ સનમુખ ઉભું રહેવાનું વધતુ સલામત હતું.

પ્રકરણ ૬૧ મું.

મગધીને ફટકો

તેઓ દાવેજર લેડી આરાધ અને દાદાનાં દુઝારા, પોતી વેહેરા અને મગધર વેહેરાન એ પન એકમેકને તીકતા ઉના દાદાભાઈ દુઝારા કે જેને પોતાની દીકરીનું સુખ નહીં જોતા એક અણુગમતા ધગીના પૈમા અને પત્ની ખાતર તેળીને વેચી દતી અને તે વેહેરાન, કે જેવને વડા સુખનો નાશ ઘણોજ ધાટીયો પોતાને હાથે મોઢો દતો.

આરામધએ ધમાગતી દેખાડેરી ખુરશીપર દાદાભાઈ દુઝારો મેક નીચા પડી આરામધએ જોતવાનું મઝ કીલું.

આપ એક ધગીજ અણુગમની મુનાકાત છે દાદાભાઈ દુઝારા, તમારી દીકરીપર મારા દીકરાની પહેરી નજર પડી તે દિનમ મારે અને મારા કુટુંબ માટે ઘણોજ અવર નીચડોય”

“હમારા ખી ધારવા મુજબ એ લગનનું હેવન સુખી આનંદુ નથી એ ખઝ છે” તેવો જવાબ મળ્યો.

નહિ એ જાણુ તમની દીકરીની ખરાબ કેનવણુ ને નાપસદ રીતખાતને મામારી છે તમારી દીકરીપર જેરી મારી પહેરી નજર પડી તે ધગીધીજ એ મને અનગમતી થઈ પડી હતી હવે મી તે દીકરી મને આગમનીજ છે અને જે ખીજ પચામ વરસખી તમારી દીકરી મારી સામે રહેને તો મને પપદ આવને નહીં.

દુઝારા શેરે એક ગુસ્સાનો લેહીતો ગોળ ગળો તેજણના મોઢાપરજ, તેજણની દીકરીનું જે રીતે અપમાન થતું હતું તે માટે તેજણને ગુસ્સો તો ઘણોજ લાગ્યો પણ તેણી તેજણ આનાખાઈતી દુખી હાલતપર વિચાર કરી આખાડા કરી ગયા.

‘જે તમને હું કહ્યોજ્યામ મા મદદ લાગી ગમ્મો હોઉ તો જાણુ હું તે અજવાબ ઘણોજ ખુશી થાનમ જે તેમ નહીં હોય તો જેઅદી માફ છે, પણ મારી પોતાનીજ કમ નસીમ દીકરી માટે, જોવાતા અપમાનમના શબ્દો માગજતા હું કઈ હર્થી આ પો નથી’ તેજણે ધણીજ દમામથી જવાબ મેળવ્યો.

આવાયાઈનો એહેરો ગુસ્સાથી લાન થઈ આનો અને નહીં જોના ગમે તેવું એક બર મનુ કદરુ હરુ તેજણના પતના હોય ઉપર, રખી રહ્યું ‘ઘણીજ ધીન્કાર અને ફતેહના અમકાત સાથની આખો તેજણે દાદાભાઈ તરફ તાકી ‘મારા એક પુરા દીકરાના મોતે મારું જીવન તોડી નાખ્યું’ તેવણુ મોઢ્યા ‘હું એક મચકુર બેરી તરીકે જોતખાઉ છું પણ માં જીવન તો તુટેનુંજ છે એ મારી આખ આગતથી સદાનો, ગીમોય એટલે મને જીવવાની મુદ્દન દરખાર નથી પણ ખુશી છેક હું એ જોઈને કે તમારી મોહોસીયી દીકરીના હાથ હેન વેચાતે તે કેરો એ તમારી દીકરી પાછલ જતદીજ સદા માટે ગીમોય અને તમારી દીકરીથી આજે આપ મારી પડતી હાલત જોવા જીવતી નથી”

દાદામ ને દુઆસ અમળપીથી આવાયાદનુ મે હો તીકવા પડ્યા. એક યુગ દીકરાનાં મોતનાં મમતી તે માતા દીવાની તો નહીં થઈ ગઈ હોય.

“મારી દીકરી તો જીવેય.” તેવજી બર્વાં ચઢાવી કહ્યું, “તે મરી ગઈય એમ ધારવાનું તમુને શું કારણ મર્યું.”

એક પવનમાં આવાયાદના એહેરા ઉપર ભાગનક ફેરફાર થઈ રહ્યો.

“શુંઉઠકડકડ!” તેવજી કહ્યું દેના કે સોફાપરથી ઉઠી ઉભા થયા, “તમારી દીકરી જોર-રોદ જીવેય!” તેવજી ઘાડા અવાજે ખુબ પાડી, “કાંપ! કેમ! એ નહીં માનવા જેવું” તમે બોલોય. તે જીવતી છે! નહીં મારી શકાય? જે બારીએથી મારો દીકરો પડી ગયોય તેજ બારીએથી તમારી દીકરીએ તમારી જ આપઘાટ કરીયેય,” ને તેવજી હયા હાકતા પાછા બેઠકપર ફેરડાઈ પડ્યા.

“નરિજી તેમ તેણીએ કીડુજ નથી” તે દર્શનામંડળે શાંતીથી સમજાવ્યું “મારી દીકરી જોરજોર આપ પસે મારી વડી દીકરી જરજાનુના લડત ખાતેના મકાનમાં સવાગન છે. તેણી હાલ મખખત માદગી બોલોયેય. આજે કેટલા દિવસો થયાં તેણી ત્યાં તેજ દાવતમાં ગઈ છે.”

“તે ત્યાં કેમ જઈ શકી! મને કહી દેવો!” તેવજી ચીંચવાયાં.

“તે તમુને હું કહી શકતો નથી મારી દીકરીએ તે વિષે મારી આગલ ફસો ખુલાસો નથી કર્યો. ખસ હું એટલુંજ જાણી શકીયેય કે તેણી માટે તમે શોધેયા કેમખાનામાની તેણી મારી નાની લાડકી દીકરી મહીયવામત બની શકીય.”

“ત્યારે,” તેવજી, યુમ્મતાથી અખાધ્યા, “મારો સામે દગો મમવામાં આવ્યોય મયીમ દગો રમીયોય!” તુગતજ તેવને જોરથી ઘંટ વગાડ્યો અને હાજર થયલા નોકરને “મીસ હેનડરમનને બોલો!” ના હુકમ મુજબ એ પળમાં તો મેહેરા કાગમાં ત્યાં હાજર થઈ.

“મીસ હેનડરમન લેડી જહાંગીર કાસ્તવમાથી કેમ જઈકવા પામ્યા તે વિષે તમે કંઈ જાણોય?” તેવને તેણીને ડાયા કકડાવી પુછ્યું.

“નહીજી હું કાંઈજ જાણતી નથીજી” તેણીએ દિમતથી જવાબ દીધો. આટલું જોરરોદની આખરના અચાપને ખાતરથી જુહું બોલતાં તેણીનું પવિત્ર જીમર હંખતું હતું “હું તે દીવસે રાતે મારું ખાણું લીધા પછી લેડી જહાંગીરના જોરકામમાં રામેતા મુજબ ગઈ તો ત્યાં તેવજી હતા નરિ અને તેવજીનાં બોલકાની બારી ઉઘાડી હતી!”

“તે બનેજ નરિ.” તેવજી જાસ્તી ચીંચવાયા “સર્થોગ દગો, રમવામા આવ્યોય, જો ખુદા! મારો મરીગ દીકરો મઠ માટે ગયો ને શું તે કમનખત છાકરી હંધીને પોતાની ફતેહપર હસે!” તે છાકરી કે જોને મારા અચ્ચાતો જવ લીધો; મારા દીકરોના નાશ કરીયો તે શું જીવતી બની શકે!”

“ખસ કરો બાનું!” દાદાબાઈ હવે હેરામને ઉઠી ઉભા થયાં. “મારો અચ્ચાતો અવવાનો દરેક હક છે!”

“મીસ હેનરિયન,” હવે તેવને મેહેરની તરફ ફરી પતાગણે આવાજે પુછ્યું, “મને સાચુ કહેા. તમે તે રિપે નહીનાં તો હોવાનું જોઈએ.”

“તમુને ખુશી કરના હુ જુહુ જોહી શકતી નથી” તેણીએ હુકમાં પતાવ્યું.

“નહિ હું તે માનતી નથી મને હગરામાં આવીય,” તેને મથું ધુણતી નેણીનું માનવાને સાધ ના પાડી, “જોવો મીસ હેનરિયન તમે તમારી ફરજ બજાવી નથી અને મુખર્ષ જતાં ॥ માથ હુ તમુને રમ આપીસ”

“મારી દીકરી તમુને મનવા ધણીજ ઇતેજર છે મીસ હેનરિયન. તમુને કસોજ વાધો નહિ હાય તો આજેજ મારી દીકરી તમુને પોતાને ત્યા એક બેઠેા દાખલ આવડાર આપવા તથયાર છે”

મેહેર દાદાબાઈ દુબાશનો ઉપકાર માની તે ઓરડામાંથી અદાર પડી.

“તમારી દીકરી દયાથી કેમ નહાતી જવા પામીય તે હ સોંપી કહાડય” હવે આવાંબાઈ મેહેરનાં તરફથી કંઈમી ખુવારો નહિ મલતા વખતાં ગુસ્સે થઈ બખાદવા, “હુ સોંપી કહાડય અને હું વેર લેસ. દાદાબાઈ દુબાશ આજથી તમે અને તમારા બાલાઓ મારા ને મારા કુકુળના કતા વેરી ગણાસો પણ તે દુશમનજ મેહેરમાની કરી મુખબના લોકને જાણવા દેતા ના. હવે હું જલદીજ મુખર્ષ ઉપડી જનાર છુ અને ત્યારે તમે લોકે લાજે થોડો વખત મારે ત્યા આવતા જતા રહેજે. બસ એટલીજ મારી મરજી તમે રાખ્યોની.”

“તમે જેમ કહેસો તેમ કરવાને હું રાજી છઉ, આવાંબાઈ,” તેણે નગાસથી નાખતી કીધી, જ્યારે તેણી પોને બી અદારથી તો એ જાણીના કુકુળ માથ લેકને સારે દેખાડવા ધણીજ રાજી હતા.

“હવે તમે જાઓ” આવાંબાઈએ ફરસાથી વેહેવાઈને જવા ફરમાવ્યું, “પણ દાદાબાઈ દુબાશ મારી તરફથી તમારી તે કમગખત દીકરી માટે મારી ઉડામાં ઉડી હાય લેતા જવો.”

તેણે ફરી પાછો એક લોહીનો ગોટ ગંબી આવાંબાઈને કંકું નમી ત્યાંથી ચાલતી પકડી. તેવણના ઘાટકી રાખ્દો માટે તેવણનું લોહી તો ઘણુ બી ઉઘી જમાવ્યું છતાં તેવણ કસુબી કરી શક્યા નહિ. તે બાઈ સાથ મારા મારી ફરવી ફાકકટ હા ॥

વહુપર વેર લેવાનાં ખ્યાલે તો તેવને પોતાનો એક પુરો દીકરો જોહીજ હતો છતાં હજુરમી આવાંબાઈ વેરનીજ વાત કરનાં હતાં, તેવણનું ઘાટકી જીગર ચાપ કરી નહિ પુરાય તેની ખોટ છતા સતોષ પામ્યું નહિ અને હજુરમી ખુદરત સામે લડવા તેવણ તથયાર હતો.

દાદાબાઈ દુબાશ હવે આવાંબાઈ આગલથી નીચે ઉતરી હાવમાં આવી ઉભા, જ્યાં તેવણને મેહેર સામી ગતી. ખોરશે કડી રીને તે કાસનલમાંથી નહામવા પામી ને જણાવી દેવા દાદાબાઈએ મેહેરને ધણી બી સગમની પણ તેણીએ નાનુજ ડોકડુ ધુણવ્યું.

“નહિ છ, તે મારાથી કહેવાય નહિ,” તેણીએ ધણીજ નરમાસથી નાં પાડી, “કોણમી શકતી મારી ઉપર મુકાયલો વિસવાસને ભગ કરવાની શકતી ધરાવી શકશે નહિ. એ વાત મને પુછોજ ના”

અને તારે નેરને આપ ઇએજ છોકરી તરફથી ખચર મેનનાની આસા ડાડી દીંડી

x

*

x

સર જહાંગીર બરબોરજના મરવાના સમાચાર યોગે હવે ઘણી / અતવતથી વાચવા
તે મેડમ દયુઆએ તે પેપર કે જેમા તે સમાચાર વ્યાપના હતા તે જમીન પર પડી નાખ્યું.

‘એ ધણુજ મુર ધણુ,’ નેણી ધણુજ અનવતથા પેપીનને ફેરેની સમસાઈ
“નહિ કે તે મરી ગયો તેથી ને દાનર એવો મુર્ખ કે તેનો એવોજ હાન થવો
સમસાર હતો પણ મે જે આશક બોલુપોય તેથી મને ધણુ લાગેય. એની તક તો જમનેજ
મને હુ ફેરી એને વગત જતા કુમનાનીને પરણી જતો! પણ તેો અકકનજ કરા હતી?”

જમ આટનાજ તેણીના વખાણુ પર માગેના તે માટેની ખચર વાચતા ફવગીરીના શખ્દો
હતા તે કે જેને વાંધેના બની તેણીને એક મોટી જેની દાવતથી નવાજ હતી, તેને કે જેણે
નેણી તરફની મોડામતને ખાતર પોતાની એરીનો નાશ કરના જતા પોતે મુઓ હતો તેને માટે
ફવાનો એક શખ્દમી તે એદવા બોરત ફાગલ પાડી સજી નહિ અને શુ સર જહાંગીર પોતેથી
તેના શખ્દોને લાપક હતા?

તે મેડમે ત્યાર પછી તે ડી તરફથી જોટ થવાના નાશ કરેરાતો બાહાર કાઢી તપાસવા અને
તે કરેરાતોમા પેના હીરાથી મધી લાંબેનો પરવાવાનો એક નેકરેમ પણ હતો.

એ છ પો હતો તો એથી મરમ હુ એકટ્ટી ચીજ એની પામ મ્દાવને! તેણી તે નેકરેસને
ફેરફેર ફેરફેર વખાણુની મામે તપાસતા પગપગી તેણીને તે જવાન છન માટે બળાપો થયો
નહિ પણ તેની તરફ ડી બધ થવની આવક માટે તે મનાનું છગર બનીને ખાખ શખ થવુ હતું

બીજા મેનમા ફાવેજર ફેડી આના ઇ લડન ખાનેના ડેરમાર ડી જોડવણુ કરી ધંમનડો
કીનાગે મેહર સાથે છોડી ગયા તેવણુ ઉપડના ડી અમાક દાદામાઈ દુમાશો કાગલ મારફતે
મુખઈ આવતાજ મનનાની તાકીદ કરમાર્ત ગયા

“મકરણુ ફર મું.”

ધર્મોજય,

વાચનાર તારી નજર પાડી મુગધમા ગદાવક્ષી તરફ આવેના એ એકાત બગનામા ફેરવ
તે મગવાના મોઢા કોઇમ રમમા એકમ મનેનાઓમા ફાવેજર ફેડી આનામઈ, મર
શીરોજ બરબોરજ અને ફેમીની સેલીમીટરની બાગુમા દુમાશ શે મેડેવા નજર પડના હતા
તેઓ બાનુ બોરશેદના પઈમા મગધી જોડવણુ કરના ત્યા એકદા મન્યા હતા

તેઓ ગભીર ગુરતેઓમાં રોકાવાના હતા બ્યારે એક નોકર ત્યા એક વુરતના પોગટમા
આવેના પરખીડા મય આવાગઈ મનમુર્ખ હાજર થયો. ને કોઇ કરેગી તરફનું બીલ હતુ.

આવાંબધએ તે ગ્રેમોથી ઝડપથી ઉચકી લઈ ખોલીને વાંચ્યું. અને તેવણ એકદમ શીક્રા ચમકી ગયા. નહિ કે તે ખીસની આકળી રકમ વાંચતાં તેવન ધમરાયા, જરાકળી નહિ. પણ તે ખીસમાં બે કીમતી હીરાથી મધેલા પ્રાંક કોરસના એક સરખા નેકલેરીસની વીગત વાંચતાંજ તેવન હભનાઈ ગયા. ગમે તેવાં તેવન પાછું સ્વભાવના આકળા ને ધાટડી દેના છતાં દીકરાની આ નાતાવક ચાલનો પુરાવો વાંચનાજ તેવન મનમાં બહુજ યુક્તિ થયા. ત્યારે આખરે તેવનની અનગમતી વહુજ તેને નહી તાબે ચવામાં સાચી હતી—અરે! તેવને નેણીનું વખતસર માન્યુ હતે !—તો—તો કેટલો બગાડ થતો અટકતે ! પણ હવે મોડું થયું હતું.

“આમ વાંચો,” તેવને તે ખીસ દાદાભાઈના હાથમાં મેલ્યું. તેવને તે વાંચી પાછું આવ્યું અને સ્વાધીન કીધું જ્યારે તેવનની આંખોમાં ખુશાલી ને ફનોદનો ચમકાત ચમકાઈ રહ્યો.

“દાદાભાઈ,” તેવન ધીરથી બોલ્યાં. “આજથી હું તમારી દુરામન નથી અને તમારી દીકરીનેજ ગેરધંસાઈ મારીથી થયોય તે માટે હું હથગીર હોઉં. તે કોઈ મડમ ગાનારીને મારી પત્ર નહી આપવામાં તમારી છોકરી વાજગીજ હતી. મારા ગરીબ દીકરાએ મને છેતરી. એ મને આગાઉથી માલમ પડ્યું હતે તો હું તમારા દીકરા ગદસ મારી વહુનીજ તરફેણ ખેંચે.” અને તેવણે એક નીસાસો નાખ્યો.

“હું તમને ધણેજ ઉપકાર માનુંય, આવાંબધ” દાદાભાઈ લાગણીથી બોલ્યા, “અને આખરે તમે મારાં બચ્ચાંને ધંસાઈ આપોય તે બણી હું ધણેજ ખુશી હોઉં.”

અને ત્યારે વાંચનાર અતેજી સચ્ચનીજ ફનોદ હતી. દાદાભાઈએ ધણેજ હર્ષિત જીભે પોતાની દીકરીઓ પર બદાસગામ તે વિરેની ખબર લખી વાંચી અને એડાંખી તે વિરે વાંકેફ કીધી.

તેજો બધા જર ખેતરશેદ અને જાગેર લાંબો મુસાફરીએ નીકળી પડ્યા હતા. ખેતરશેદની લક્ષ્મી જતી તબ્બને તેજોને એટલા તો ધમરાયી મેખ્યા હું બેઠેન બધેરી લક્ષ્મીને સંસ્કારને માન આપી મુંબઈ આવતાં વાર તેણીને લઈ પુરત ઉપરી ગયા.

વાંચનાર પુછસે કે ત્યારે મેહેર કાંમાં ક્યાં હતી ? તેણી મુંબઈ આવતાંને જારજ પોતાનાં બહાલી કાકાજીને મલકા અમદાવાદ જતે ઉડી ગઈ હતી. અને તે કાકાખી બહાલી બચીજીને ઘણે લાંબે વખતે જતાં ખુશી ખુશી ચમકી ગયા અને ફરીથી પોતાંને કહીખી એમ કહ્યા વગર નહિ છોડી જવા માટે તે વારંવાર તેવણ મેહેર પાસથી વચન માંગતા હતા.

મેહેર ધણેજ નહી પણ એક જરથેલતીજ હોવાનું જ્યારે ખેતરશેદથી દાદાભાઈ અને જરે જણ્યુ ત્યારે તેજો તે છોકરીની હિંમત ને પાંદાદુરીપર આક્રમ કરવા લાગ્યા. તેજો તે છોકરી પરથી બધાં જોવરજ જોવરજ ગયાં. ખેતરશેદનું તેણી માટેનું હૃદય વિનાનું હતે અને મનનો લાગણી જોતાં દાદાભાઈએ તેણીને ખેતરશેદ સાથેજ મુસાફરીએ જવાની ઘણી વાર બોલોસ કીધી. પણ “અરે નહિરેજી” મારા કાકાજી મારી વારે વારે જોતાં હોશે ! હવે તો મારો જીવ માન મારા ઘેરમાંજ બધો ભરજ રહેયોય.”

વળી ભલી તે છોકરી એમ કરી તેણીએ ખેતરશેદ અને એડી વચ્ચેની લાગણીને જરાકળી સંસારો કોઈને ખણવાઈ દીધોજ નહિ. તેણીનો મનુષ્ય તે છોકરીને એડીને ખાંતર બચાવતીજ.

મકસદથી ત્રેસ બઢલી આવાગમની નોકરીમાં રહી હતી. પણ તેણીએ તે વિષેના એક અંગે વેહેમળી કાઢતા મગજમાં પેલા યવા દીધો નહિ. અને તેણી ત્યારે તે, બધેનાં-ખોરશેદ અને એડીનાં મન અને માનમાં ધણીજ વધી ગયું.

ખોરશેદ એડીને આજે કંઈ મલિતાઓ થયા એવો હતો નહિ. દિવસે દિવસ તે પોતાની દુશ્વારીથી ઉંચા સરકારમાં પકડાતો જતો હતોની પસગવત ખજારો સાંભળતાં તેણીનો હવ તેને માટે ખુશ થતો હતો છતાં હજુરની તેણી પોતા અને તેણી વચ્ચે જામરદસ્ત વીંત આડી ઉભેલીજ નેતી હતી.

એક વંસ-વેર તેઓ જોવા જોગ શેહેરો ફરી વસ્યા જો અરસામાં જરે ખોરશેદને ખુશાલ રાખવાની ઘણીમી કોશિશ કાઢી પણ ફાફર ? ગમે તેવી જોવા લાયક જગ્યાઓમાંની તેણી કંઈ મનરેસત કોની હતી નહિ. તેણીની આંખોમાં હવછ રહેશે નાસીપાસીનો એવો તેઓ કેમે કરતાં કાઢી શક્યા નહિ. સદા તેણી સુસ્ત મુંઝી અને વિચારવંત કર્યા કરતી હતી. ક્યાં તેણીનો અગાઉનો મીઝાઝી મગજર અને આકલો સ્વભાવ અને ક્યાં આજની ખોરશેદની શાંત અને નરમ રીતમાન. તેણીની માડી આંખોમાંના અગાઉના મસ્તીના ચમકાતની જગ્યા નરમાસે અને નાસીપાસીએ લીધી હતી. જર તેણીને સોહોગઝાવવા તેણીની નાસીપાસી દુર કરવા પુકે પુકે જમળી હતી છતાં તે અધુ ફાફર જતું.

“અગાઉ જેથી ખોરશેદ યતી ધણીજ મુસકેજ છે, ખરજેર.” તે વડી બેઠેન ખરાવો કરતી હતી. “હું ગમે તેટલુંની એનુ મન રોકવાનું કંઈય પણ એની પર અસર થતીજ નથી.”

“વખન અધુ ભુકાવસે, જરાં તું એની મરજતુજ એને કરવા દે” એ ખરજેરનું મન હતું.

છતાં એક વંસ અને ઉપર છ માસની નીકળી ગયા પણ ખોરશેદમાં કંઈજ ફરફાર નહી થયો. અંતરમાં તેણી અગાઉના જેટલી શીરા ને કહેલી તો હતીજ નહી. ધણીજ વખત તેણી ઉંચામુંથી ને કાસતકનો જુઝમાલ સ્વખામા જોતાં ચીસ પાડી ઉઠતી હતી—તે કાસતકની પા-દમ તેણીને ધુળથી નાખતી હતી.

તેણી કંઈ એકજ જણ સાથ જરાકંથી છુટ્ટી કાગળો સખી પોતાનું દીકનો ઉભરો આડી કરી શકતી હતી ને તે મેહેર હતી—મેહેર તેણીને મનથી ફરેસો હતો—મહેર સીવાય તેણી પોતાનાં કુદ વડીક પર કંઈમી લખતી હતી નહી. તેણીને મનથી તેણીનાં સુખનો સુખ નાસ પાંચો હતો.

હાલ તેઓ પ્રણ માસ થયા પુના પ્રાને એક બંગલો લઈ ત્યાં ફર પડ્યાં હતાં.

“પપા, એ દિવસમાં તુને મગવા આવી લામશે, ખતી દીકરા” એક દિવસે જરે તેણીને ખુશ વગાધ આંખી પણ તેથી તે દીકરી કંઈ ખુશી થયતી દેખાઈજ નહી.

“ખોરશેદ, તું પપા સાથ એવજને ઘેર જવા ખુશી છે, એવજનું ઘેર તે વળી આપણજ છે કમી દીકરા ! એમાં ખોરકાવાનું શું છે !”

“નહી” ખોરશેદ જવાબ દીધો. જ્યારે ધણે વખતે તેણીનાં કપાળપર મીઝાઝતી કરચ લીઓ થયેલી જરે જોઈ, “કદી નહી” હું પપા ને કુદજ સાથે તો હવે કદીમી રહેવાની નથી.

જર એ લોક તો ગમે તેટલાની બહાના કહાડે પણ તું જાણેય કે એ લોકે મને મારી સજીવી મોટી કીંમત આંકનારને વેચી મારું છગર, પ્યાર અને પ્રમાણીકપણું મારા પગ તજે મારી પાસે ક્યદાની મુકયું. મારા કાલાપાત્રા મારી અરજ એ લોકે ને વળને સાંભળી નહીં. હું જે માણસને ધીકકારતી હતી તેજ માણસ મારે પરણવાની તે લોકે મને ફરજ પાડી. નહીં, તે લોક સાથે ફરીથી હું રહી શકાય નહીં.”

જરના સુખમાંથી ઉપલું સાંભળતાં એક દુઃખીનો નીકાસો નીકળી પડ્યો જેની ખોરસો બોલતી હતી. તેનો બોલે બોલ તેણીએ સાચો માન્યો.

“ત્યારે તું શું કરશે ખતી !” તેણીએ પુછ્યું.

“મેં તેનો વીચાર ના કર્યો, જર,” જવાબ મળ્યો. “પેલી ઘણી મઠી શરૂરીએ મારું મન એટલું રોક્યું કે મને મારા બવિસ્ત્રનો વિચાર કરવાનો વખતજ નથી મળ્યો. હું ધાંડેય ત્યાં વેર તો મારા નામપર ધણી મોટી દોલત મુકાયેલી છે. જર, જ્યારેની તું મારાથી દોલત જાય તો મને જણાયજે, હું મારે એખતી કંઠેથી રહેવસ. હું કંઠેથી મારી બાકાની છંદગી એકાંતમા પુરી કરશ !”

તેણીનું આવી જવાનું બોલતું માં છ તે બધે બેઠેન બધેનીની આંખોમાં તેણી માટે દયાનાં આંસુઓ ધાઈ ગયાં. રાં નેણી કે જે એક વખત સોસાયટીનો સ્ટાર ગણાતી હતી તેણી કે જેની હાજરીની ના - ધો, ખુશાલી અને વંખાણનો ગણગણાત દેશનો હતો. તેણી આજે આવી જવાન ઉમ્મરમાં ખુબસુરતીના બહારમાં ખીલેલી એકાંતમાં બાકાની છંદગી ગુલ રવા ધમ્મતી હતી, કીરમત ! કીરમતેજ તેણીને આડે રસ્તે દોરવી હતી.

જર ખોરસો નજદીક મઠી અને પ્યારની તેણીના ખભાંપર દાય મેલ્યો.

“ખતી, હું પાછી પરણી શકશે,” તે પી પંતમણી દબે બોલી.

“તે ખતી શકે તેમ નથી !” તેણીએ ઉઠસીત જવાબ ક્યો. છતાં તે સવાસે તેણીનું મગજ રોકી રાખ્યું.

તેણીને એક તકએ તે વડાયો જવાન યાદ આવ્યો કે જેને તેણીને ખયાલમાં ખાતર દેતો એખમ કેટલી મહેનત લીધી હતી ! દમ્પુરની તે કેવો ઉદાપણથી તેણીથી ફરજ રહ્યો હતો ! દિવસના દરેક પળે તેણી તેને યાદ કરી ચઢાતી હતી. તેનાં લખાણો વખણાતા હતાં. ઉચા સરકલોમાં તેના તારીફના આકાં ફુકાવા તેણી દરખથી સાંભળતી હતી. પંજુ હવે પંજી તે તેણીનો થાય તેવો વીચાર તેણી એક મીનીટની લાચી શકતી હતી નહીં. તેના જેનો એક પકાં યથો, હુશીઆર જવાન, કે જેને માટે બલિષ્ઠ ચમકતું હતું તે નેણી સાથે પરણવાનો વીચરમાં જાવી શકે તે માટે તેણીને શક દતો. એ ને પરણવા તખ્યાદ થાય તો તેની પસંદગી પામેલી છોકરી પવિત્ર સુંદર અને એક બી. દાખ વીનાની તેને તેના પોતાવત ખાતર તેવાજ વળતા પ્યારથી આંધી શકે તેવીજ હોવી જોઈએ. જ્યારે તેણી પોતે પોતાને તેની જોઈ શકતી હતી નહીં.

વખત જતાં એકીનાં પ્યાર તરફ નાસીપાસીની નજરે તેણી જોતી જાંઘ અને તથરે તેણીને પોતાની છંદગી વંધતી આંધરી લાગી આ. તેના જેવા એક ખાસ સારા અરદાનો

પ્યારને ઠોકરે મારતા માટે તેણીએ હવે ખરેખરે પસંદના આશુઓ ખેરવ્યા પણ તે હવે બધું શું કામનું ?

‘એ ॥ જેનો મદદર અને બનો આપ દુનિયામાં બીજો કોઈ નહીં હોય’ તેણી વાર-વાર મનથી ટીકારતી પણ એને ત્યાગી દીધી નથી એ મારી નબળાઈ, મારા બાકા, મારા એક રખતનો હાથ મદદનો પત્તી આગળ પાંચનો લેખ એ બધું જાની સુકા છે તો હવે તે નબળા પડી એ મને પાત્રનો માથો પ્યાર પાછો સુપરદ કરે એ મને તેનું નથી.”

તેણીએ ખાતરી માન્યું કે તેણીને તે બુદ્ધી ગવશે હોયો ન હોયો

દાદાબાઈ દુલાગનો આવનાનો દિવસની ઉમી સુખો હવે અને મદદારના પોસ્ટરમાં જર તૈયાર થઈ ખેરશે ॥ ૨મી ગ—૨મી દાખન થઈ

‘ખેરશે, મરી દોકરી,’ ખેરશે ૫ જેણી એક ખુરસી પર બેઠેલ ૫ બીચરન બેઠી હતી તેણીના નમ્ર કાળા બુનદા પસારની તે બેઠેલ બોલી ‘ખેરશે તારા ધણીને સુખર પામ્યાને એ વરમ લીધી ગીલાયને હવે ત આપ સોમનું ખરી સાડીનું ચીકડું મને ખુશી પ્રવા નહીં બાંધી નાખે મારી ગ ૫’

“તું જેમ કહેશે તેમ કરગ મર ૫ તેણીએ ત દારીથી જવાબ કયો

‘તારે તો મરી મરજ છે કે આજથીજ એ તું કહાડી નાખ આપરા પપાને આજે આજે લામે વખતે મળસું ને તારી તારી વચનમાંથી ધણી સારો સુખરો થયો છે એટલે પપા તું આગાઉ માફક રગીન પોસાડમા જોઈ ધણી ખુશી થશે ૫ મે લીમનન સાથ ગોઠ વણ કીધેલી છે આ તારી રગીન સા એની તક બની અહીં મગારી રાખેલી છે તેમાંથી તું આજે મારી મરજની સાડી પહેરે ૫’

‘તુંજેલ કુકટ ખુશી રાખતા હું મધળી કરશ’ તુનેજ મોન પગ ભાર મૂકી તેણી શું કહેવા માગતી હતી તે જર મમજ ગઈ

‘નહીં દીધ’ મને તે પણ તેજ આજ ૫૫૪ કેની ખેરશે ૫ એવનને પેતાના ૫ આનું નહીં લાગે તો ૫ણું લાગે ૫ ને વાદ રાખ ખતી કે તું તેનનની સરથી લાકડી ને વહાની દીકરી હજુની છે’

દુખનો છાપ ખેરશેના અંતર પર પ્રગી રહ્યો ‘એવન મને કંઈ માન્યા હેતથી’ આહતા નથી, જર ૫ એ પગ વચ્ચે ૫ મરખામણી હું મમજીય. એક આપ મતનની પ્યર પ્યા ૫ અને બીજી સાન્ય નીખાતેસ હેત કયા ૫

જર મજા જવાબ કંઈ રાકી નહીં પણ તુરત તેણીએ લીસખર્નને બોલારી મગારી,

હવે આપ કાવા ચીમરા તું મારી બહેનની નમરેજ ના પડવા દેતી, લીસખર્ન, તેણી હવે ચહેરે બોલી

લીમનન ધણીજ ખુશ થઈ ગઈ. આ તેણીએ ધણીજ દરખથી પોતાની બાઈને તૈયાર કરવા માડી

એક સી સીન કુલગની નીજેનની જારીક સાડીમા અને દીલને બધ બેરતા જતા તેના કપડાના અપ-કુ-દેત બસાઈકમા ખેરશેલ ધણીજ દીથી રહી કાળી માડી સાથનો એકનો એક

ગભીર દેખાવ જોતા નેઓ એટના કતાની ગયા હતા કે ત્યારે નખને રંગીન માડીમા દીપી રહેતી તેણીની સુવસ્તાએ તે ગને અગળાઓ મનમા હેમ્ત રહી

તેણી લેમાર થઇ રહેતા જરે વાકી વળી તેના કપાળ ઉપર પાર અને વખાગુની એક કાસ લીધી

‘મારી નજરમા તો, ખની’ તેણી હરખથી જોતી “તુ અજના જેની સુદર કદી પાગી હતી નહી”

‘એક વરમાદના ઝાપતા પડી જેમ એક શોલાળનું ફુલ તાણુ ને સોડમતર અનેય તેમજ મારા પાઘળી દેખાયય’ લીનમઈ મન આણુ ને ખચ્ચીન તેમા જરાએ મરાવાત હતી નહિ

‘ઓ મારી દાર્શીંગ, આજે તુને પપા આમવ રચ્ચુ કરના હુ ઘણીજુ ગમરન થસા”

તેણી નીચે આનતાજ જરે ૨૫ વાઝાગી ગુનામી ગુલાગના ગુમખામાથી એક પમદ ફરી તેણીના ખનાઉઝમા પીન કીધો અને તેઓ હવે બધા ખુશાન નાસ્તો લેના દાઘનીંગ ગમ મયા

‘હવે તુ અગાઉની ખોરશે જેની-તામેય ખડી હ ! તેણીપર પહેતી નજર પડતાજ ખરજોર ખુશાનીથી તાની પાડી મો મો “આમે જનદી નાસ્તો લઇ લેઓ આર પપા આની લાગશે’

તેઓ ત્રણે નાસ્તો લઇ હવે ખાગમા ઉતર્યા ઓ દુવારા મોની માન જોતા તેઓ આમ નેમ લટર લેના લાગ્યા

‘અરથેએક કતાકમા તો દાદાભાઇ દુવાગ અને તેમણના મેકેટરી અરદેશર કાગા એક ફાકડી ડોગ કાર્ટમાથી એક કુદકે બાહર પડયા

ખીજીજ સેકન્ડે તો દાદાભાઇના હાથો હેનથી ખોરશેહતી ગરદન આસપાસ વીંતનાયા

મારી દીકરી, ખચ્ચીન તુ ઘણીજુ સુદર લાગેય,” તેવણુ હર્ષીત જીમરે મોટા

જ્યારે તેવણુ ખોરશેદ સાથે ખમર આતરની પરપુછમા રાકાયયા હતા ત્યારે એડી જર સાથ વાતમા રાકાયમે હતો તેનો મારિ અને માનીતો અનાજ ધણે વખને આમળના ખોરશેહના આગમા ખુશાનીની ઝઝીઓ ફરી વની તેણી દાજરીમા ખરશે તેગી મેહેસતના દરવાગમા દાખન થતી હોય તેવો હરખ તેણીના ધડક ધડક થતા હાથમા બધાપી રહેવો

ઓ, ત્યારે તે બે વરસેખી તેણીને મનવા આ મો હનો ખરા ! નહિ ત્યારે તો તે તેણીનેજ પ્યર કરતો હોવો જોઈએ તેણીની આખોમા ધણે રસમે ખુશાની ઓ ફતેહનો અગરાત પ્રસરી રહ્યો-ઓ ! તે જે વડી જતી હતી તેમા તેણીની સાથે વાત કરના નજદીક આવતો હતો

ખોરશેદ, દાદાભાઇ જર અને એડીને નજદીક આનતકાનુધ એડી તરફ મુરે મીઠીરીતુ હંમતા મોટા “આપરા અરદેસરને તો જુની નહિજ ગઈ હોશે તુો એવન યાદ છેની !”

અરે ! હજુર તો તે બાપ તેણી ! યાદ છે કે ? ફરી પુછતો હતો કે જ્યારે તેણી દિનમની દુકેક ધડી તે બહાના પા યાદમાજ ગુમરતી હતી તેણીની આખો આમે ગનેન્કર્ન

કાસ્ટન-તે તોફાની રાત અને ઉઠન ઉઠન થતા મીના મેળાઓ, જામુ વાદન, તે એકાન
કોનારો, નાની ઘોઠ સધનુ ખડુ થયુ ઓ ! તે જને તે પી પુનર્જીવ હતી !

તેને શેઠેન્દ્રમ માટે પોતાનો શેષ ૧૦ હાથ નાળો કીરો અને વસીત માયાથી પોતાની
આખો તેણી ૥ એકેરા ઉપર દેર પી સખી

“તમારી તખ્તમા મુરાગે થયેલો જોઈ હું થ પી ૧ પુતી છેડે, જાનુ જોરશેદ !” તે
મીઠાસથી આપનુ મોતી પાકો જગ માથ નાન કરવા કર્યો

થોડી પતો પડી દાદાબાદ દુશ્વાર નડી દીકરી સાથ વાત કરતા આગન વચ્ચે જ્યારે
એક, કમ્પટ એક પથ તે ગધે એકના પડ્યા

‘એકી !’ તેણી ધીમેથી ધુજતા હોયોએ જામકી ગળા ૭ તો જનુ ૩ તમે મને જુની
મયા હશે’

‘જ્યારે ૭ તુને જુનસ ત્યાં દગ લેવાનુગી મા ! ૧૦ મોકક દરસ-’ તેો પાગથી
તેણીપર ગે વનના જના કર્યો ‘આજે સાદાજો મો તના આગના એકાન માડવા હેન
આની મનજો જોરશેદ, મને તાગ માથ ૭ મનની નાન મરીચ’ અને જીવન પતે તો તેઓ
મનજો ત્યા આરી પુગનાથી મુખ થઇ ગયા

પ્રકરણ ૬૩ મુ.

પાકો તેજ મનાડ જોરશેદ ! બી માન વાઈડ !

તે એક ઘણીજ રંગીનામળી ગાદાજ હતી પકીઓની માનમા જવની મનાયકારે
વચ્ચે તે એકાત જગા ઉપર જોરશેદ મુગાણની આખોએ મુગતતી જુની તપામતી ફેરાફતી
હતી પતનતી ધીમી લેહેન જરને નકાત આપની હતી જ્યાં તરેહસર મુગધી પૂરોનો બેહેડ
જહે હાત મગજી તર નરો હતો

જોરશેદ જનાનીના પુર જાહારમા ખીનેની હતી તે કમ્પાગી વધતી સુદર હાન
દેખાતી હતી.

આખરે તેના મદમ પગનાનો જનુનો અનાજ આવતા તેણી લગત લેતા કિમી રહી
મધ અને જીજ પતે તો તે તેણી માં આની હો

તેઓ બધે લાગે નખને એળના મચ્ચા તેગો ૬ જોએ સધના દેતથી એક મે ૫૩
શી ૬ હતો તેઓએ મે ૫૫ ખારગી ચખતી આખો સધે જોનાની મળી આખો મેનની
અને પોતાના બધે લાથો તેના લાગ્યા કીરો ૥ મજનુન લાથોગા મે ૫૫

“મારી દાર્જિંગ-મારી દાર્જિંગ” તેને તેણી હો પોતાના પાગમા પાગથી એકી
‘આખરે તુ મને મની ! આખરે તુને મારી પોતાની મનાવસા જેવે હુ જામગાની નીવડો !’

તેની પહેલી જાતી ઉપર તેણીનું રોનકદાર માથું ધક્કી પડ્યું અને તેણીની આંખોમાંથી મોતી સમાન હરખના આસુઓ નીકળી પડ્યા.

“તું મને ના તો નથી પાડતીની ખતી !” તેને હેતથી તેણીનાં કાળા બુલંદાં પસવારતાં ચવાળ્યું “હવે કે જ્યારે આપરી બધે વચ્ચે નડતલ કમીજ રડી નથી, હવે કે જ્યારે હું તારા પગપાસ મારો સાચ્ચો પ્યાર અને એક નાની જેમ દોવત મુકવા શક્તીવાન છું અને દુન્યાને મારા તારી તરફનો પ્યાર જાહેર કરવાની હિમત ને શક્તી ધરાવે ત્યારે તું મને ના તો નહિ પાડસેની ખેરશેદ ! હુક દીવર ખતી ! આછ આરક સુ તું ખી માધ વધક !”

થોડી પચોવેર તેણી કંઈજ જવાબ દઈ શકી નહિ લાગણીથી તેણી રોગરુગમા ધગતી હતી. હજુરથી તે તેણીને ખરા પ્યારથી ચલાતો હતો ને તેણીનેજ પોતાની મોહોદ્ગાર બનાવા મુશ્કેલો હતોની ખુશ ખગર તેને મોઢેથી સમજતા તેણી સુખથી બાજેજ ચડ ગઈ. ૨ ! આજે તેણી તેનાં પ્યારમા સંપુર્ણ હતે તે કરતા ખી જરની સુખી હતી

“એડી” તેણી બોલી શકી, “હું તમારી મોહોદ્ગાર ચવાને લાયક નથી ઘણા વરમોની વાત પર મે તમને પહેલા જોયા ત્યારથીજ હું તમને ખરા હજારથી ચલાતા શીખી હતી પણ પૈસાના લોભનો મારી આખરે પર પડેા ફરી વનેયા અને મે તમારા સાચ્ચા પ્યારને કાઢે મારી તેના પૈસા પદવી ખાતર મે માર હજાર વેચ્યુ સાચ્ચો પ્યાર તે શું ! તેની કીમત કેટલી છે તે તેને પરણવા પછીજ હું સમજતા શીખી તે પસ્તાવો ઘણો મોઢો હતો. મે મારો નાશ સોધ્યો પણ સાચે તારી પરખી દબગીરી ને નારીપાત્રી લાની તથા. ને મરનાર તરફથી મે મારી પુરેપુરી ફરજ બજાવી નથી. એ એડી ! હું તારા મોઢા પ્યાર અને હાથને લાયક નથી.”

“હુંજ મારો પ્યાર છે. તું મારી જગરની રાણી છે.” તેણીની હોઠપર પ્યારની એ કીમ લેતા તેણે જવાબ દીધો, “તારા જેવી સુંદર ને બની ગય દુન્યામા ખીજ મારે મનથી કોઈજ નથી.”

‘નહી એડી, મારી એક સુખીજ. મારા પૈસાના લોભને ખાતર હું તારા હાથને લાયક નથી.”

“આપરેને બધી મઠ ગુજરી ભુલી જઈશું, દાર્લોંગ” તેણે કહ્યું, “તે તે માટે પુરતું ખમેલુ છે, ભુત કાવની ગઠ ગુજરીઓ આપણે ભુલી નહ બરિખનાં સુખમાં વસવાતુ છે જે મારો સાચ્ચો પ્યાર અને મંબાલથી સુખી થઈ શક્તી હોયે તો તે તુને મનસે ને હવે કેહે મને માધ ખીવેદ, કે એડી હું તુને ચાહુચ” અને તે સુખથી હસ્યો.

તેણીએ પોતાનો ગુલામી સુખડો તેની સામે હોવા ક્યો અને ધીમેથી પતપતી.

“એડી, હું તુને ચાહુચ અને હું ખુદ પાસે દુઆ માથુચ કે મને ખુદ તારા સાચ્ચા વફાદાર પ્યારને લાયક નીવડવામા મદદ આપે !”

મીઠી ગુફતેગોમા કલાકો પાંજલ કલાકો પસાર થયા અને રાતનો અધકાર ફેલાતાખી તેઓને તેતુ ધ્યાન રહ્યુ નહી તેવામાં ગાડીનો ખડખડાત થતાં તેઓ ચોકયા.

‘તું શાની બીલેય પોરશેદ !’ તેણીના ધમરાન રમુજથી જોતા તે બોલે “આખી દુન્યાની હને આપરા પરાની વાત જાણે તો તેની આંખો રી દરાર છે !’

“નહી દેને હું ફરી તે બીલી બીલી નહી”

“હું કોને તારા પપા આગળ તારા હાથની ગામણી કરીશ મને ખાતર તો છે કે તેરણુ ગુસ્સે થશે પણ મને તેની દગ્ગાર નથી”

“ને મનેની નથી એકી” તેણી એકથી લાઈ થતા બોલી, “જો હું પેટુનેથી દગ્ગાર નહી કરતા માગ છગરતા અનાજ મુજમ ચાની હને તો મે આપના વગમ મુખમાન પમાર કર્યા હતા !’

“તાન આપ ! મુ મોતી દાની ગ !” તેને પોતાનો હાથ તેણીના હોથે પર મુકી આગમ બે નતા અટકાવી, “દલેથી આપ પન પડી યાદ રાખજો પોરશેદ કે આપણને તે હું ખી ગધ ગુજરીનો એક બોનથી યાદ કરાવતા નથી મને તે માટે પ્રોત્તમ આપ !

તેણીએ મણુજાન વિસ્તારથી તેની પ્યાર ભરી આ મોમા જોયુ, ને તેને તેણીએ પોતાના પામામા બેચી

“જરા તો એ આપરી વાત માનજતાજ હબતજ નરો એકી પણ તે બરજો મારો વફાદાર ભાઇ થશે ! ખુશી થશે, કેટલા વરમોથીજ તેને જાતી લીલુચ કે તું મને કરો જાણો દોનો બને છે એકી હરે મને તું એખનીજ પડેના અદર જના દે દીયર એક વધનો કનાજ તું હયા મેમ ને પછીજ આમજો”

“તારોજ વિચાર કરનો જેમમ દરે કુનોમા તારો એથેશે મને દેખાશે, દરેક પ નીચોના સપાગમા મને તારોજ અવાજ સમનાશે ચાન તું જેમ કેહેય તેમ હું હયાન અરથો કનાજ તોડી પાડશ”

તેને ફરી પાડી તેણીને પોતા નજીક બેચી કંઈક અસખ્ય કામીએથી તેણીને ‘મુગનાની નાખી

“શુડ નાલદે મારા પ્યાર શુડ નાઈ” તેણીને મુન્તી કરતા તે દેતથી બખડયો પોરશેદને તે રાન યાદ આવી કે જારે તેને એજ મુજમ મોટવહના દરથે કાનાજે શુડ નાઈ મુકી હતી પણ આ બેમા કેટલો બધો ફરક ! આજે તે તેણીને પોતાને દોનો !

“તું અદર જમે ત્યા વેગ તોરી ચોખી કરતો અહિજ હું ચોખસ,” ને તેણી મુખથી દરતી દરતી ત્યારે તેને છોડી ગઈ.

તેણીએ ધારસુ હતુ તેજ પ્રમણે જરા તેણીની પાર જોની ‘વરદા ઉપર ઉમી હતી

“ખતો !” તેણી પોરશેદને જોનાજ પુકારી “તું આટલો વખત કયા હતી !”

એક મગુર હમ્બુ કે જેતુ હમ્બુ પોરશેદ પરણ્યા પડી સદાતુ જતું રહયુ હતુ તેતુ એક માંહુ મુખતુ નફકર હમ્બુ તેણી હતી પડી અરે ! એમ ! વરસો પડી આજે પોતાન મમનીબોર મમકારા તેણીની આખોમા રમી રહયા હતા ! જગ અનમ થઈ ! એમ કેમ !

ખોરશેદ હરતી કદાઃ ભારતી જરને કઝોળી જવાળ આખા ચિના અરજોરની માનીતી જગ્યા લાઇએરીમા જઇ ઉભી.

“કેમ ખતી!” તે બયો બધેની તેણીને ત્યા ફરવાયતી હાલતમા દેખી અજાણ થયો, “શું બનાવ બન્યોય! તારી આખ અગાઉની માફક! ચમેકય! તારો મેહેરો બધો રાતો બન્યોય! ને તું આટલી બધી ખુશાનીમા છે! તું ઓરખાનીયી નથી! શું બન્યું?” તેણીએ તેના મેહેરામા સીધું જોયું.

“આહા! અરજોર!” તેણી બોલી, “હું કેટલી સુખી છેઉ! અરે! હું કેટલી બધી સુખી થઇય! ને મે આશાની નહી રાખેલી કે ઓટપુ બધું સુખ કદી મને મલશે!”

“ઓહો!” અરજોર હવે ચમકી ઉઠ્યો. “હવે હું ચમક્યો! પેસો દે-ડસમ જીવાન મેકે-ટી ત્યારે તો કંઈ મતલમથીજ હયા આવેયો હોયો જોઇએ!”

“હું તેને પરજીવાની છેઉ!” તેણીએ કહી દીધું.

“ત્યારે તો તું ઘણીજ સેનગીનલ મલે કેહેવાય ખતી દીકરા” પણ પેલા વધના શખ્તે તેની જીભ ઉપરજ મરણ પામ્યા. જરા લાઇએરીમાં દાખલ થઇ હતી તેણીએ સવાત કરી હવે પોતાની બેહેન ગમ જોયું.

“ખોરશેદ, તું આટલો વખત ક્યાં હતી કાર્યામ? તું આજે કેટલી ખુશ દેખાયય! વરસો પછી આજેજ તું એવી દેખાયય!”

“જરાં તું કાસે તેતું કારણ જાનસે ત્યારે જરા કાંણુ જાણે તું કેટલી છેડાસે ફરી પાછી આપરી અમલની મારામારી સંદે થઇ દીકરા, “તેણીએ મરતીથી દમ્તાં તકાર કાધી.

પણ અજાણ જેણે પેલા મેકેટરીનો વિચાર મોટે ઘેરનાં જર માનુના બેભાંમાં દાખલ થયોજ નહી.

“તારી ખુશાલી જોઇ, મને પોતાનેથી અચ્ચીત ઘણીજ ખુશાની લાગેય. ખતી ને અરજોર મુઠમા ભરમતુ હરવા.

“તમે લોક કંઈ મારીથી માનેય! કંઈ તમારો બેદ છે ખરો! શું મને તેમાં ભાગ નહી આપશે!” જરે ધતેભરી દેખાડી

“આવતી કાલે. પ્રરતો વખત છે” અરજોર વચ્ચે પડ્યો.

“આવતી કાલે તું પુરતી મુરસે થશે.” ખોરશેદે આટલું જાહેરમું બોલી ત્યથી ચાલતી પકડી

મકરણ ફર મું અને છેલ્લું.

મુખી સંપદ.

“મને કેહેલું જોઇએ કે ‘મને ઘણીજ ફલગીરી લાગેય.’” હુવાસ શેક બાર મુખી બોલતા હતા, “તારી પાસ ખુબસુરતી, એક મનઝબ હોલત, ને પદવીનો લાભ છતાં તું એક કોમન લખ નારને પસંદગી આપેય! હું તો તારી વરદથી જીવીજ આશા રાખતો હતો, ખોરશેદ.”

“તમને દલગીર કરવા માટે હું પોતેની દલગીર છેલ્લું પપા દીપર પણ પોતેની વખતે તમને ખુશી કરવા પરણી હતી, હવે હું મને પોતાને ખુશી કરવા પરણવા માગુચ.”

“હાલ આમ જવાન માટે અગાધીજ ને દરમર રાખી હતો”

“જો તેમ હોયથી પપા તો મારે તે કયુવ કરવાની શુ જરૂર છે ?” તે બોલનારનો દાદા બાધ દુશાસ અને સેડી જલગીર હાલ આમના નેજ જગા ઉપર ઉપની વાતચીત કરતા હતાં જ્યાં ગણ રાનેજ તેવનની દીકરી તે જુવાન મેકેટરી સાથે પમ્પાના વચનથી બધાઈ હતી

એડી પોતે સહવારના પ્રહરમાં હાલમાઈને મથો હતો તેને ખુશ બોલેલા તેનની દીકરીના હાથની માર્ગણી કાઢી પણ દલાબાઈએ તો તેને હવાગીર ખાધો, જે દરેક એડીની જગ્યાએ કોઈ એક દિમતનો મારગમ હતો તો ને જરૂર હારી ખાત જતો પણ એડીએ, તો તેનના કપડાને અપમાનની કરી દરકાર કાઢી નહી દુશાસ શેર તેને જમાઈ દાખન કયુવ નહિ કરતા હતા તે માટે તેને હવાગીરી દેખડી પણ તેને સાક માફ ખુશ જણાવી કીતુ કે તેઓ દોષ નાખી વાધાની દરમર કરનાર હતાં - દિ

“હું એ ક્ષમ ચલાવગ નહિ,” તેવણુ મખાવ્યા “હું નારો દીકરીને એ ક્ષમગ અટકાવવાની દરમર પાડગ.”

“બાનુ બોરગેર આગમાં છે માર્ગેળ,” એડીએ કહે પેટે જવાણ કર્યે, “તમે તેવણુને મોટો મોટું ન ખુશ કેલેજો.”

જુસારી જમાવેલા મવા માથે “તેવણુ ઉગરદરણી લાની લાંબી કળંગ મગતા આગમાં બોરગેર આગમ આવી ઉભા હતોજ તેવણુને વિચાર જામ્યો કે બોરગેર હાકો વાગેની હોનાથી તેવણુની નેજગદરતી કરીજ વચવાની નથી, તેણી તેવણુનાં કાયુમા દતીજ નહિ, એ જાણવું દોષન માથની બેગ રની વિષવા દુખવ તેણીને પોતાતુ સુખ જમાવો દરેક હક હતો, હવે તેણીની મગદરી ઉગરદરવાનો એકજ ઉપાય જોયો.

“આતી કાંવ પેમદગી ! હવેની મેકેટરીનાં મને સાથના લગન ! હાં ! બોરગેર, મારી દીકરીઓનાં કોઈથી એવે કેકણે પરણુ એ મારે મનથી તો આદત છે.”

“પહેલી વખત તમાગી મરજી રાખી એ મારા ઉપર આદત લાંબી નાખી હતી,” તેણીએ નરમણેથી સમજાવ્યું, “હવે બીજી વખત માર્દ દીકર કેલે તે પ્રમાણે કરવાને મને દરેક હક છે પપા.”

“મારીથી એ વિચારજ ખમાતો નથી ખતી ! પેલી રડી જરા ! જરા !” જરા ! તેને જરાક મોટેથી લાકગારી વડી દીકરીને બોલાવી, “અહિ આવ !”

જરબાઈ દાવર હમાથી તેઓ રમને આવી ઉભા રુગી અગચરતીમા તેવણુ બધે બાપ એડીના મોઢો તીકવા, બાલાઈના મોટાકાંપર ગુરંગ અને ઉશરદરણીનો કાપ હતો વ્યાગે બેર-નતું શાત અને મકકમ મને જોઈ સકાતુ હતું.

“જરા,” પપાએ ઉશરદરણી બોલવા માડ્યું, “જરા તું તારો વેગ ચલાવી બોરગેરને સમજાવવામાં મદદ આપ ! તુ જાનેચ કે વરી આવ આપરા લાકાં મુખે અગ્યાંનાં બેગમાં શું અગ્યુમ ?”

“નનીજી પપા જન્મ મ મો

૧૧

‘તુ તો માનશે જી નહીં હું તી માગી મમ્ હવતર જાગે જોની આપડી ખેરગેદે માગ મેંદેરીને પગથુરાતું વચન આપ્યુંય’

જરમાતુ દારે ગાત અચરતીથી ખેરગેદે તરફ જાયુ, ‘એ સુ એ ખર છે ખતી?’ તેનો પુછ્યુ

‘પણુ મગી જન્મ દેવાને ખરે ખેરશેદ ને વડી ખડેન નજદીક ગણ આં તેણી તી ગરદન આમપાસ પોતાના દારો હેનથી ચીંતાની તેણીની આખોમા માનાના કરતી હો મીંધુ જાયુ

“જરા,” તેણી પતામણે અસાજે મોની “છે તે છે ને તુ માગી તરફ એટની તો માયાતુ બનેની છે ન્હારી કે હવે તુ મને ના મગી દનગીર ના મગી. ખમ્મીન એડી પંરણાની છેલ્લે. અરે! તેને ગુમાવના ન્તા આખી દુન્યાને ગુમાવના પડેના પમ્મ પ્રય’

તેણીના અસાજમા એની તો ઇનેવરી એટની તો આજીજ વચાતી હતી કે જર તો અગળગ ચમ્મ ગ,

“તુ તેને એમો બધો ચાહેય!” તેણીએ અચરતીમા પુછ્યુ

‘હા, હુ તેને ગારા બસા ઝગરથી ચડુય તુ તેને ધણા નરમોથી ચડાની આસીગ ને જર શુ હવે મારી મરડતુ મુખ મેનરસો ગતો હ નથી!

“હા છે!” તેણીએ જન્મ મ મો પપા મોની ખુશીમા આને તેમ એને જરા દેમે એને ઘણ ખરેડ છે એો દવે મુખ તિરા દેમે

ને દાદાબાઈ દુમાશ પોતાની વડી દીકરીને જી ખેરશેદનીજ પક્ષ લેતી જોઈ ત્યારે તે લોકને તામે થયા નિના તેમણને ચા મુ નહી

“એનુ પરીણામ માત આનતાર નથી તેનો મથુ ધુણાવી આગમનેની કીરી “આવા કિતર ચહક પત્તીના લગન કદી મુખી ચતા નથી”

પણ એડી અને ખેરશેદે તે આગમતી હાડી મ્હાડી ને તેઓએ પુણામાજ જોમ બને તેમ જવદીજ લગન કરનાને વિચાર કીમે

દાદાબાઈને તે લગનગા હાજરી આપ્યા નિના ચા મુજ નહિ

“અનમત” તેમણે કેહેતા, “તે એ પોતાને લાખ દેકાએ પંરણને તો હુ મુમ્તમા લગન મરાની આપી ધામધુમ કરતે પણ આ કેસમા તો એહુ મુપચાપ કધેના લગનમાજ શોમા છે,

આમ તે મે બહાનાઓ, એક દીમ્મે પુનાની અગારીમા પગણી એક થયા ગતે તે જન્મન ખીજે દિસે પોતાની મોહોરવરને લાખ બાપો વતન ગીથો

ને બધે ધણીધણીઆણીને મગા કોળમા હજમ્મેર આનમર આપવામા આજો તે ખુદો બાપ તો તેમણની ખુમસુરતીથી અજાઈ મો તેમણની ઘરડી આખોમાથી

‘નેઓનુ મુખ નેતાં દરખના આરુઓ મમડી પના, ‘અને’ મેરે’ તે બધી જાદુર ઝેરૂરી
દુરૂષ તો ‘જાણે’ માર્યા મગાયોજ નહિ તેણી તે નાના ઝેરૂરમા નાના ફરતોજ
હતી જોળી મેરેરને નેતુ તે તેણીને ચકાસા, અને વખાણમા વિના રહતુ નહિ

હંમે ચેપગેમા તે મોટે ઘેરના મન હમસા એ લખાર તરીકે બેઠી બેઠી
દરકીંગી અને ખોરગેરની ખુમસુરતી માટે તેમાં ‘વખાણ’ મરવામા આવી હતી

અને વરૂનો પડી બ્યારે તે બેન્દોસ્તો માખેર મનાજી આ કરુન કામા પોતાને વનન
મુગલ આજ્ઞા ત્યારે કેશનેમન સોમાયતીમા એડી આ ખોરગેદા નામે સાંન અત્રે લાગણીથી
ખોનાતા મજાસા અને લોકમન હતુ તે મીઠા આ મીઠીમ મગાના અમખ્યા દોષનોમા તે
દોષનો કેપનન કામા ને માણે- જનાછે તે મનેના ઘણા અગતી બદના દોસ્તો મણાતા
હતાં નેઓ તરકશી આપાતા દોષથી મેનાવનામા હમેશ તે બે અન્યા બેવામાં આવતા

તેઓના વગનની ખમર ફરતુ એકેજ હા ધાન મમખ્યાર દીને દાયા પીમીને વાચી
તે દોરેર વેડી અમામીલ રતા જેનય જોનામા જંગી મુગતતા હતા

“માગ દીનરા બે વિવવા પાડી પરણી,” તેમણુ કિમ્મરથી મમડયા ‘માર્ગ તરકની તેમચુની
મેરૂંગ મેરૂકે મારી જગા બહ દુઆ છ’

પણ તે મુઠ્યા ફની ફની નહી તે બે જાનાઓ હંમીના ઝેરનેર હંમીન ગ્રહ્યા નેઓએ
અમદાવાદ છોડી મુમજમાજ વસ્વાત કીધા રતો

તેઓનો ઘેર મેઝ દુપરનો મુસેબીન ગંગા રાન વખણોનો હતો તે ખાલીની એક
લખના તરીકની જાગતા આ તે મોહોનગર બપાર ખુમસુરતી અને દીનજીત ગમાવથી
આખી મુગજમા કાચુ જાગેન હતુ જે કે ખોરગેદ એ કામન મેરૂગી પરણી હતી
બનાતણી મોઆવતીની સાગી મણોતી હતી, મસગ અને જગાદ વખત જતા ઘાડા મીરો
બન્યા ખોરગેદના દુધ દીનમધ દુધ વગી રાજ કાલ રખત તેઓને ત્યા મેરૂસા આવતા પણ
હતે નેણીને શીખામણુ દેવાની જરૂર જણાતી હતી નહી

એ જનારે તેઓ સનના હંમર દર્પીત જના થા મકુ દીમગની ઘણા ઘણા મનાવાવાથી
ખુદા દોસા બાધ નામ મેરૂગને લઇ તેઓને જગને ગ્રહ્યા જતા ન્યુત થયા એક વગવાના
દેમતા મારીમા એક વેલા મીઠા ને મીરૂમ કામાએ એક આડ દીનર પાર્દી આપી ને ઘણાક
બાળીના ખાનુ અને અદમચોની એડીસનેદીકે હમી તેઓના જગતાનો મજનર દોષગ રમ
તથી મરી રહેમે તેમા મેર શીજીઝ વરનેગજીનો દસનો ખુરાતુમા મેરૂસો ‘સર્વતુ ધ્યાન ખેચી
ગ્રહોનો હતો તેજ પાર્દીમા પોલી મેર શીજીઝ મેરૂર કામાને બેધ તેણીની આખને દડક
અપીની ખુમસુરતી, આ ગાન અને સાદી રીતજાતથી તેવણુ છ- ચર્ડ ગયા અને
તે દીનરથી તેવણુ મેરૂગનો પ્યાર અને હાથ છતાં વરનાઓની રમુજ
વચ્ચે જોના દોષો હંમર ખણી ખાના લાગ્યા મેરૂરતી રણીની ના છતા તેમણુ ત્યાથી શીલાજ
નહિ, તર મેવના એકના એક મવાયથી તેણીને બે મર કરના બ્યારે ઘણાક માનની ખત બરી
મેરૂનનું મેરૂસાં મેરૂની હામા આવ્યું ત્યારે બધા ઘણાજ ખુની થયા